GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA

VOLUM 1

A-
BARBE

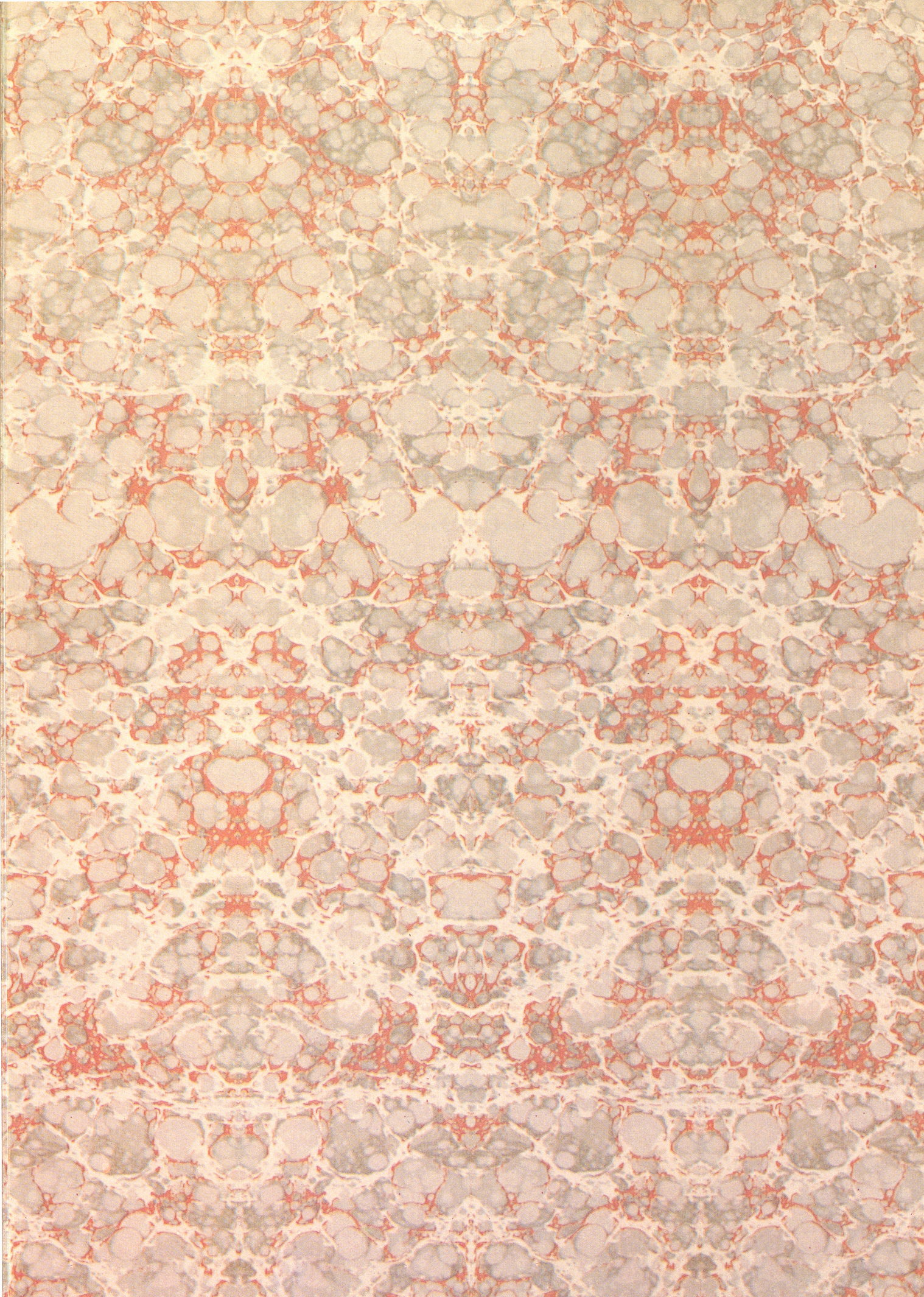

GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA

VOLUM I

MISSIONERS DELS SAGRATS CORS
BIBLIOTECA

Patrocina

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

Col.labora

BANCA MARCH

PROMOMALLORCA

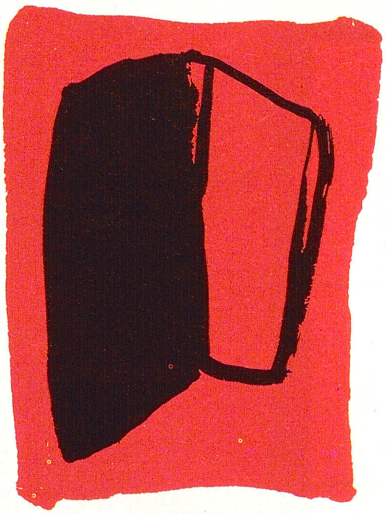

G R A N

ENCICLOPÈDIA

DE MALLORCA

Edita: Promomallorca Ediciones, S.A.
Imprimeix: Gràfiques Garcia - Inca (Mallorca)

© Promomallorca Ediciones, S.A.

Disseny del logotipus: Ramon Canet

ISBN 84-86.617-02-2 Obra Completa
84-86.617-03-0 Tom I
Dipòsit Legal: P.M. 867-1989

Comitè d'Honor

Molt Honorable Senyor Gabriel Cañellas Fons

President del Govern de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears

Molt Il.lustre Senyor Jeroni Albertí Picornell

President del Parlament de les Illes Balears

Il.lustríssim Senyor Ramon Aguiló Munar

Batle de l'Excel.lentíssim Ajuntament de Palma

Honorable Senyora Maria Antònia Munar Riutort

Consellera de Cultura, Educació i Esports

Il.lustríssim Senyor Joan Verger Pocoví

President del Consell Insular de Mallorca

Sr Carles March Delgado

President de la Banca March

Dr Francesc de Borja Moll Casasnovas

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Direcció General

Dr Miquel Dolç i Dolç

Catedràtic d'Universitat

Direcció Editorial

Pere A Serra Bauzá

Consell Editorial

Paulí Buchens Adrover - Felicià Fuster Jaume - Simó J Galmés Cerdó - Josep Garcia Gelabert
Jaume Martorell Cerdà - Baltasar Ramon Clar - Alfons Salgado Gomila - Joan Verger Pocoví

Consell de Direcció

Llorenç Capellà Fornés - Damià Ferrà-Ponç - Guillem Frontera Pascual
Josep Mascaró Pasarius - Pere A Serra Bauzá

Direcció Executiva

Ferran Aguiló Sureda

Coordinació

Maria Josep Mulet Gutiérrez

Planimetria

Josep Mascaró Pasarius

BIBLIOTECA BALEAR · Mª DE LOS SS. CORAZONES

Fotografia i Dibuixos

Joan Miquel Ferrà Moragues - Jesús Jurado Gallardo - Josep Mascaró Pasarius - Tomàs Montserrat Domingo
Vicens Sastre - Arxius d'Última Hora, Baleares, Brisas i Promomallorca

Institucions i Entitats Col.laboradores

Govern Autònom de les Illes Balears - Consell Insular de Mallorca - Ajuntament de Palma - Antena 3
Última Hora - Baleares - Banca March - Gas i Electricitat, S.A.
Ingrama-Gràfiques García - Majorca Daily Bulletin

Recerca i Redacció

Joan Josep Anckermann Alomar - Roser Bru i Bou - Maria Antònia Bruno Vidal
Josepa Canyelles Amengual - Marisa Gallardo Galindo - Bàrbara Genovart Darder
Ignasi González Orozco - Antoni Marimon Riutort
Lourdes Mazaira Cabana-Verdes - Maria Jesús Marcus Llabrés - Josep Merino Santisteban
Antoni Nadal Soler - Cristina Oliver López-Guarch - Antoni Oliver Campins
Emilià Páez Cervi - Gaspar Pizá Rosselló - Lluís Pomar Vidal
Josep Ramis Cabot - Magdalena Riera Frau - Xavier Salvà Picó
Gabriel Seguí Trobat - Lluís Valcaneras Nebot

Agraïm la col.laboració de:

Arxiu i Biblioteca de l'Ajuntament de Palma - Arxiu del Regne de Mallorca - Arxiu Diocesà
Biblioteca Pública Provincial - Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Mallorca i Eivissa
Corresponsals dels diaris Baleares i Última Hora - Federacions Esportives de Mallorca
Foment de Turisme de Mallorca - Fundació Bartomeu March - Fundació Cultural Prefama
Institució Firal de Balears - Museu de Mallorca - Obra Cultural Balear
Secretaris dels Ajuntaments de Mallorca - Societat Arqueològica Lul.liana
Societat d'Història Natural de Mallorca - Universitat de les Illes Balears

Rafel Alcover González - Miquel Alenyar Fuster - Josep Amengual Batle - Miquel Arbona Pizà
Alexandre Ballester - Bartomeu Barceló Pons - Margalida Bernat Roca - Antoni Bonner - Carme Bosch Juan
Amador Calafat Albertí - Joaquim Caldentey Salaverri - Joan Calvo Andreu - Catalina Cantarellas Camps
Miquel Cerdà Salas - Baltasar Coll Tomàs - Antoni Dionís - Miquel Duran Pastor
Bartomeu Ensenyat Estrany - Miquel Ferrà Martorell - Bartomeu Font Obrador - Pere Fullana Puigserver
Antoni Galmés Riera - Jordi Gayà Estelrich - Miquel Gayà Sitjar - Antoni Ginard Bujosa
Gabriel Janer Manila - Josep Maria Llompart de la Peña - Gabriel Llompart Moragues - Antoni Lozano Ruiz
Joan Marquès Le-Senne - Joan Mas i Vives - Miquel Massutí Oliver - Gabriel Mateu Mairata
Josep Melià Pericàs - Joan Miralles Montserrat - Isabel Moll Blanes - Francesc Moll Marquès
Pere de Montaner Sureda - Baltasar Morey Carbonell - Antònia Morey Tous - Andreu Muntaner Darder
Antoni Oliver Montserrat - Joana Maria Palou Sampol - Rafel Perelló Paradelo - Pau Reinés Villalonga
Joan Josep Riera Ferrer - Lluís Ripoll Arbós - Manel Ripoll Billon - Faust Roldan Sierra
Guillem Rosselló Bordoy - Joan Rosselló Lliteres - Jaume Serra Barceló
Sebastià Serra Busquets - Josepa Terrasa Barceló - Josep Tomàs Montserrat - Juan Torres Garau
Josep Carles Tous Prades - Sebastià Trias Mercant - Joan Vidal Bibiloni

---

Hem volgut retre homenatge a Joan Miró, utilitzant l'abecedari que Ultima Hora i el Majorca Daily Bulletin li encarregaren, amb motiu de l'edició especial de setembre de 1978, dedicada a la figura d'aquest pintor universal i mallorquí de cor.

PÒRTIC

Hi ha pocs llocs, en el món, d'una extensió com la de la nostra illa, que hagin estat tan estudiats, observats, descrits i admirats com Mallorca. Història, geografia, economia o cultura mallorquines han estat objecte d'innombrables estudis, monografies, obres de divulgació que, afegides a la immensa quantitat d'informacions gràfiques de què disposam els mallorquins sobre nosaltres i sobre la nostra terra, ens proporcionen una bibliografia i una iconografia d'extraordinària magnitud. A tot això, encara s'hauria d'afegir la cabdalosa visió que se'ns ha donat i se'ns dóna a través de la poesia, el teatre, la novel·la, la música, la pintura. Sobretot des de principis del segle XIX, podem resseguir amb tota claredat el que ha estat la vida mallorquina, tant pels materials que ens proporcionen els nostres escriptors, historiadors, gravadors i artistes, com pels que ens són donats per llibres i articles dels viatgers il·lustrats, romàntics i positivistes, que estudien o simplement observen nombrosos aspectes de la nostra realitat (amb l'honrosa excepció de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Austria, que es planteja globalment l'estudi de les nostres illes i ens llega unes obres fonamentals per al seu coneixement). Ja en l'actualitat, Mallorca genera un volum d'informació que fa possible una concentració insòlita de mitjans de comunicació. En tots aquests i en altres molts de sentits, som una terra privilegiada.

Però el preu d'aquest privilegi és, sense cap casta de dubtes, la dispersió dels coneixements emmagatzemats, cosa que sovint els fa de difícil accés al ciutadà. Aquest, si vol obtenir una primera visió rigorosa sobre un tema determinat, sobre uns fets històrics, sobre un arquitecte, empresari, literat, científic o polític tant d'ara com del passat, es veurà quasi sempre obligat a consultar una monografia — cas que existesqui la que podria satisfer la seva curiositat o el seu interès — o a reunir dades i altres coneixements escampats per un nombre variable de publicacions; i, encara així, de vegades els seus esforços no obtendran el fruit desitjat. Aquest ciutadà no té a les mans un instrument capaç de reunir i sintetitzar els coneixements que ara estan registrats en obres i estudis editats o inèdits, arxius, documents, publicacions periòdiques, etc. És a dir: no disposa d'una enciclopèdia de la seva terra, de Mallorca. I no ens ha d'estranyar: la realització d'una enciclopèdia suposa una tasca gegantina, que comença per sumar els coneixements de molts d'especialistes i es canalitza en un esforç editorial sense precedents en la nostra història.

¿Què fa possible que ara aquesta tasca pugui esser empresa amb, més que l'esperança, la seguretat que arribarà a bon port? Uns quants factors en són determinants: n'és el primer el recobrament de l'autonomia, que lentament, però amb eficàcia, redescobreix als illencs els seus veritables interessos, el primer dels quals és l'autoconeixement, eina indefugible per vertebrar les nostres aspiraciones com a poble. Sense la revitalització d'aquest sentiment de mallorquinitat, treballar en una empresa com la que comença des d'aquestes paraules seria fer retxes dins l'aigua. Un altre fet determinant és l'existència d'una sèrie d'estudiosos que, amb les seves investigacions, amb els seus treballs, han il·luminat zones que fins fa pocs anys romanien a les fosques. D'altra banda, que aquesta enciclopèdia s'editi en la nostra llengua revela una recuperació del sentiment nacionalista, alhora que suposa una aportació fonamental al procés de normalització lingüística.

Per als editors, és un motiu d'orgull presentar-vos avui aquesta obra, que creim difícil, però possible i necessària. I la nostra aspiració és que tots els mallorquins pugueu compartir el nostre orgull.

Els Editors

PRESENTACIÓ

Se sol dir sovint, per inèrcia o rutina, que els temps passats són els millors. Igualment se sol dir, per les mateixes raons, que totes les comparances són arbitràries, incongruents i fins i tot odioses. Ara, si provàvem de girar a l'inrevés aquestes dites i altres de semblants, ens trobaríem amb la sorpresa que els resultats serien també vàlids i coherents. És el que sol passar amb moltes de les afirmacions de la saviesa popular. I és que tot, al capdavall, és relatiu, summament subtil, subjecte a una circumstància determinada o al punt de vista de cadascú en un moment aïllat de l'aventura humana.

És freqüent, en aquest terreny, l'afany de discutir si la situació cultural i social dels nostres dies, a Mallorca, és més satisfaent o més incòmoda que la que va qualificar la nostra comunitat política durant els cinc anys anteriors a la Guerra Civil. La comparança o l'acarament són aquí raonables, perquè es tracta de relacionar dos períodes històrics presidits pel signe de la llibertat i del compromís democràtic i separats per un parèntesi de quaranta anys d'opressió i de crisi moral. Una resposta, però, formulada en termes nets i concloents, no pot ésser encara, aquí i avui, gens fàcil ni sòlida: es veuria sempre oberta a infinites matisacions i es balancejaria sempre, és clar, entre les insatisfaccions dels uns i les complaences dels altres.

Hi ha, tanmateix, uns quants fets significatius que no admeten graus distints o personals d'interpretació. Dic tot això mentre tenc a les mans els primers fascicles de la GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA. És ara que ens podem preguntar: ¿hauria estat possible aquesta gran obra, editada en català, mig segle enrera? No puc dubtar que també s'haurien trobat aleshores a Mallorca uns equips d'estudiosos, d'investigadors i d'escriptors capaços d'enllestir una empresa d'aquesta magnitud. Però ¿com s'ho haurien pres certs sectors del nostre públic que s'estranyaven i fins i tot s'incomodaven si rebien una participació de noces escrita en català?

Aquests plantejaments, avui dia, no tenen cap sentit. Ho podem proclamar amb el front ben alt ara mateix, en què uns esperits massa alarmistes o pusil·lànimes tenen por, davant certes circumstàncies sociolingüístiques poc afalagadores, per la mateixa supervivència de la nostra llengua. No hi ha cap dubte: el temps passat no és més bo, des d'aquest punt de vista, que el present; tota comparança resultaria aquí inútil, fins i tot ofensiva. S'ha operat en aquesta zona un canvi considerable, gairebé radical: hem arribat a poc a poc a conèixer-nos i a estimar-nos nosaltres mateixos. Jo no sé si el canvi obeeix a la misteriosa acció d'una vàlvula d'escapament que anunciava la fi d'un malson autocràtic; en tot cas, un dels guanys més ostensibles de la nova situació ha estat el recobrament de la nostra pròpia entitat, en virtut de les solucions autonòmiques.

Les autonomies, però, donen estatge a un perill permanent: que cada ciutadà arribi a creure's que la seva comunitat és el melic de l'univers. S'ha de tenir, per a forjar i fer triomfar l'autonomia, un generós esperit de convivència i de concòrdia. Les nostres Illes, en aquest aspecte, pels lligams que històricament i lingüísticament les uneixen amb altres dues comunitats veïnes i germanes, semblen destinades a esser l'exemple més lúcid i més eficaç de les noves possibilitats nacionals. Vulgues no vulgues, formam, per damunt de les marcades particularitats que ens caracteritzen, un bloc unitari i solidari, romànticament simbolitzat en el pi de les tres branques.

Haig de confesar que, en arribar-me els primers rumors del projecte d'aquesta GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA, se'm presentà de seguida el fantasma del doble perill: el corc de la secessió i la falsa resplendor del triomfalisme. Així que vaig tocar, però, amb el meu propi esforç crític, la intenció i l'abast del projecte, vaig comprendre que, venturosament, m'havia precipitat en la meva estimació dels propòsits i dels fets. En efecte, no es tractava, ni de molt, de voler rectificar cap obra ja consagrada ni de voler-li respondre amb un treball presidit per criteris més o menys nous i arbitraris.

S'aspirava, comptat i debatut, a l'objectiu de posar en relleu, d'una manera objectiva i, fins on fos possible, exhaustiva, totes aquelles peculiaritats amb les quals la cultura, la ciència, la història, la geografia, la literatura, l'art, l'economia, la religió, la política, la tecnologia o l'esport han contribuït, al llarg dels segles, a formar, definir i delinear l'autèntica fesomia de l'Illa. I això, tant pel que fa a ella mateixa com pel que fa a les seves relacions amb el món que l'envolta i, per un motiu o altre, la coneix, l'estudia i l'admira.

No vol tenir, doncs, aquesta obra el caràcter i l'estil d'un diccionari enciclopèdic, d'una enciclopèdia universal o d'un diccionari històric. Aquests postulats ja han estat atesos dignament per empreses tan ambicioses i reeixides com la **Gran Enciclopèdia Catalana**, el **Diccionari Alcover-Moll** o el **Diccionari etimològic i complementari de la Llengua Catalana** de Joan Coromines. Això vol dir que la GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA acollirà totes aquelles veus que, per llur limitació o precarietat, no solen tenir cabuda en una obra general de gran envergadura; en canvi, no hi poden tenir entrada aquells termes que pertanyen a la lexicografia comuna de la nostra llengua, tret dels casos en què el mot presenti accepcions o singularitats específiques, ni tampoc aquells grans noms que, bé que projectats sobre el camp de la història universal, no han tingut cap contacte, ni directe ni indirecte, amb el procés històric i social de Mallorca.

No hi ha, doncs, aquí cap ombra ni cap indici de segregació, d'envaniment o d'esnobisme. Aquests conceptes pejoratius no hauran passat mai per la imaginació dels qui tengueren la feliç pensada d'organitzar, d'encarrilar i de posar en execució el difícil i extens projecte d'aquesta operació cultural. Si els hem d'atribuïr unes quantes qualitats, hem d'acudir a les que fan que cap somni no sigui impossible: la perseverança, la intel·ligència, l'apassionament, l'obstinació. Són aquestes les qualitats que ells mateixos han sabut encomanar, sense cap esforç ni dictat, als equips de redactors, de col·laboradors i d'informadors, els quals, en una admirable demostració de concordança d'opinions i de normes, donaran a l'enciclopèdia tota l'adequació d'unitat, de rigor i de color que li són indispensables.

És pensant en tots aquests factors positius que, atret per un raig d'alta esperança, vaig acceptar de bon grat l'immerescut honor i la responsabilitat de veure'm confiada la direcció d'aquesta obra. Una vegada més, entre tots ho farem tot. Gràcies a la combinació de tantes voluntats i de tants esforços, Mallorca no es podrà veure defraudada en les seves exigències i se sentirà orgullosa d'ella mateixa pel servei que d'ara endavant podrà prestar a les inquietuds del nostre poble i de tots els estudiosos.

Miquel Dolç

NORMES GENERALS PER A L'ÚS DE LA GRAN ENCICLOPÈDIA DE MALLORCA

ESTRUCTURA DE LES VEUS

Ordenada alfabèticament, de temes relacionats amb Mallorca
Entrades sintetitzades, en tipografia normal
Articles globals o d'opinió en altre tipografia

La **Gran Enciclopèdia de Mallorca** és una obra de caràcter analític i d'àmbit local, ordenada alfabèticament, on s'ha donat entrada a les coses, fets i personatges més rellevants de Mallorca. Està estructurada bàsicament en entrades objectives, sintètiques i el més concretes possible. A més, el lector hi trobarà diversos articles, en distinta tipografia, signats i requadrats, on especialistes han completat les usuals entrades amb estudis més globals o visions menys sintètiques.

Usualment, a cada entrada, escrita en negreta majúscula, li correspon una definició, menys en els següents casos:

Topònims amb un mateix nom, a una sola entrada

Accepcions distintes, amb el mateix nom

Topònims — Quan a un mateix nom li corresponen diverses localitzacions, s'han posat en una mateixa entrada, un rere l'altre, ordenats per l'ordre alfabètic del municipi al qual pertanyen i separats per un quadratí (■). Exemple: a l'entrada **ALEGRE, SON** el lector trobarà els diversos indrets que a Mallorca es denominen així, ordenats de la següent manera Algaida ■ Andratx ■ Campos ■ Inca ■ Manacor ■ Marratxí...

S'ha fet excepció a aquesta norma quan un d'ells és molt més gran i conegut i, per tant, més desenvolupada la seva explicació, que s'ha posat en primer lloc. Exemple: a l'entrada ARENAL, S' entra en primer lloc el de Llucmajor-Palma, seguit dels altres ordenats alfabèticament.

Altres — S'han posat seguits ordenats amb un número en negreta.

Famílies botàniques o faunístiques, a una sola entrada

Accepcions distintes amb distints noms

Biologia — A les famílies de flora i fauna, en què el nom comú sol esser igual amb distints adjectius, s'han posat totes les espècies a una mateixa entrada genèrica ordenades alfabèticament i escrites en minúscula negreta. Exemple **ESTEPA —Estepa blanca, estepa blanera, estepa joana, estepa negra.**

Altres — Ocasionalment, s'han inclosos en una mateixa entrada:
—parents amb una importància menor o del qual no es tenen dades.
—treballs o associacions que reben el nom de l'autor i mantenen un fort lligam amb la seva tasca. Aquestes veus vénen registrades en minúscula negreta.

— Quan una veu de rellevància, a la qual s'han inclosos diversos aspectes relacionats amb ella, aquests vénen separats per quadratí (■). Si cadascuna de les parts, per la seva importància, ha estat tractada extensivament —com en el cas dels pobles, on les generalitats, la història, l'economia i la vida social ocupen llargs paràgrafs—, s'han separat, dins la mateixa i única entrada, amb encapçalaments centrats.

— Quan una empresa, publicació, etc, han tengut diversos noms al llarg de la seva història, sempre s'ha entrat pel més modern. En alguns casos, quan el més conegut no es corresponia amb l'entrada, se n'ha fet una suplementària que hi remet.

— Quan una persona és coneguda pel seu malnom, s'ha fet entrada amb aquest, que remet a l'oficial.

— El mateix passa amb la flora i la fauna, on els noms populars, a vegades, no coincideixen; alhora s'han fet diverses entrades que remeten a una sola, la que hem cregut més coneguda.

— Els noms científics de flora i fauna s'han escrit en cursiva i entre parèntesi, excepte si fan part de l'entrada.

— Si el malnom d'un personatge és molt popular, s'ha posat en versaleta i a continuació del nom oficial. En cas de menor popularitat, figura en cursiva dins la redacció de la veu.

ORDENACIÓ

Per ordenar les veus de la **Gran Enciclopèdia de Mallorca**, s'ha distingit entre ***cos principal*** de la veu i els ***complements***.

El ***cos principal*** està format per la paraula o paraules que caracteritzen i identifiquen la veu.

Els ***complements*** són els articles, partícules, noms de font i genèrics que encapçalen la veu.

cos principal complements
NADAL CRESPÍ, BERNAT
MAJOR, PUIG
BAULÓ, SON
AIGO, TORRENT DE S'
ROQUETA, LA
FORMENTOR, HOTEL

Alfabetització

Les entrades, en majúscula i negreta, es troben ordenades alfabèticament **lletra per lletra** del cos principal i, en cas d'igualtat, dels complements, si hi són, separats per una coma.

No s'han tengut en compte a l'hora d'alfabetitzar les partícules d'unió ('i' - 'y') ni altres grafies de caràcter ortogràfic o diacrític (punts, guions, punts volats, espais, accents gràfics); així, també, la 'ç' i la 'ñ' s'han tractat 'c' i 'n', respectivament.

Cal posar atenció a aquest tipus d'ordenació, ja que, tot i que facilita la recerca, no ha estat habitual a altres publicacions d'aquest tipus més antigues.

A aquesta regla general, només s'ha fet excepció amb els noms àrabs no catalanitzats, en els quals la partícula 'al-' de principi d'entrada, s'ha mantengut al començament, en minúscula negreta, i no s'ha alfabetitzat.

Alfabetitzat lletra per lletra del cos principal
AGUILÓ SAMPOL, VICENÇ JORDI
AGUILÓ SERRA, FRANCESC
AGUILOT, S'
AGUILÓ TARONGÍ, FRANCESC

La partícula árab 'al-' de principi d'entrada no s'alfabetitza
AHELENMEYER
al-AHWAZ
Al, CAN

Registre lingüístic

Tot i que en el contengut de les veus s'ha tendit a estandaritzar el llenguatge, s'han utilitzat les variants dialectals legítimes segons l'Institut d'Estudis Catalans. S'ha fet excepció en aquelles entrades on l'errònia escriptura popular faria difícil la seva localització. Així, la finca de sa Vall (Ses Salines), tendrà dues entrades, l'oficial **VALL, SA** i una altra **AVALL, S'** que, tot explicant la incorrecció, remetrà a la correcta.

Estandart amb variants dialectals Les veus amb errònia ortografia, remeten a les correctes

Personatges

Llengua — S'han catalanitzat tots els noms de font dels nats a l'àrea lingüística catalana i respectat els altres en la llengua original, excepte els llatins i grecs, que s'han catalanitzat, sempre acompanyats de l'original en grafia catalana. Als noms d'origen àrab s'ha fet una transliteració.

Ortografia — S'ha respectat l'ortografia de la llengua original. En el cas dels catalans nats amb anterioritat a l'establiment del Registre Civil (1870), s'ha normalitzat l'escriptura dels llinatges.

Nats abans de 1870, regularitzada l'ortografia dels llinatges
AGUILÓ PINYA, JOAN (1860-1924)
AGUILÓ PIÑA, JOAN (1908)

La conjunció 'i' entre llinatges s'ha obviat, seguint l'ús actual, i solament s'ha mantengut en aquells llinatges composts, en els que es repeteixen i en aquells que s'han popularitzat així.

Article salat o estandart, segons l'ús

Salt de s'Aigo (Escorca)
Salt de l'Aigo (Pollença)

Topònims

Mallorquins S'ha seguit el decret 36/1988 del Govern Balear i optat pel manteniment de l'article salat, allà on és característic, i de les formes dialectals reconegudes com a lícites. En l'ús de majúscules i minúscules, s'escriuen en minúscula tots els genèrics, menys el «Son» —en majúscula a tots els casos— i el «Ca» i les seves contraccions, en què s'ha usat majúscula en els topònims majors.

Forans Si existeix regularització catalana reconeguda, s'ha fet servir. En cas contrari, apareix amb l'ortografia original, sempre en grafia catalana.

Catalanitzats tots els noms, menys els de difícil reconeixement i els títols d'obres i publicacions

Hotel Mediterraneo → Hotel Mediterrani
Jinetes de Alcalá → Jinetes de Alcalá

Organismes i societats

Per norma general, s'han catalanitzat. S'han fet excepcions allà on aquesta norma hauria descontextualitzat o fet incognoscible l'original. Si aquestes excepcions s'han fet en la redacció de la veu, s'han indicat en cursiva.

Obres i publicacions

S'ha respectat sempre la llengua original i, qualsevulla sigui aquesta, s'ha registrat en cursiva en la redacció de la veu.

REFERÈNCIES

Les fletxes (→) i (←) aporten més informació

Només s'ha posat indicació de referència (←) (→) quan aquesta aporta més informació de l'entrada. S'ha obviat la indicació quan només indicaria l'existència de la veu de referència. Quan s'ha posat la fletxa, la paraula va registrada en cursiva.

SIGNATURES

Les entrades han estat elaborades majoritàriament en equip pel cos de redacció de la **Gran Enciclopèdia de Mallorca**. En cas contrari, apareixen signades, amb abreviatures entre parèntesi, al final de la veu.

La major part de les il·lustracions pertanyen als fotògrafs esmentats a la pàgina de crèdits i als nostres arxius. La resta provenen de col·leccions particulars o públiques que, gentilment, han col·laborat en aquesta obra. En aquests casos, apareixen signades amb una abreviatura entre parèntesi.

ABREVIATURES

Al final de cada tom, el lector trobarà la relació d'abreviatures que s'hi han emprat i el seu significat.

A Figura cabdal de la simbologia científica de Ramon Llull, contenguda en el seu sistema de Taules i Figures, que representa Déu i els seus atributs o dignitats. A l'etapa quaternària de l'Art lul·liana (1274-1289), sobre una estructura ternària, abasta setze lletres (de B a R), amb valors distints. En canvi, a l'etapa ternària (1290-1308), és simplificada reduint-la a nou lletres (B C D E F G H I K). (GS)

ABAT, CAL Possessió del terme de Deià, situada a la vorera del torrent de can Puigserver, que limita al SO amb la possessió del Roquissar i al NE amb la font de sa Senyora. La vegetació típica del lloc és l'alzinar, que ha estat substituït per l'olivar a mesura que s'han emprimat les terres. Es deia originàriament Son Muntaner perquè pertanyia a la família d'aquest llinatge, però, el 1619, Joan Baptista Muntaner en va vendre la major part, per 3.350 lliures, als monjos cistercencs del monestir de la Real, quan n'era abat perpetu Pere Maians, i prengué el nom actual. Aquest abat redimí els censos del predi, comprà noves terres

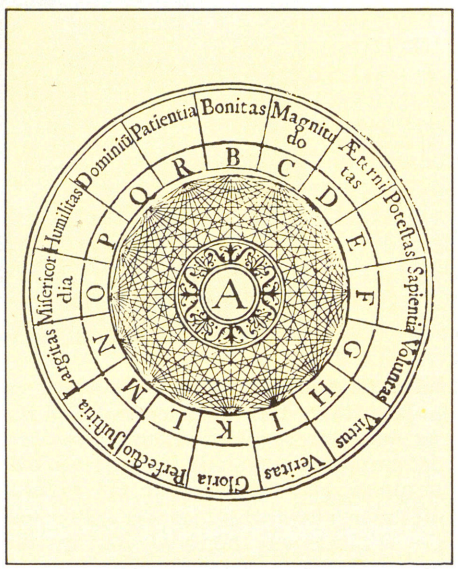

↑ Figura A etapa quaternària, segons Ramon Llull

per ampliar-lo, generalment a branques dels Muntaner, i construí unes noves cases sobre les primitives. Per rendibilitzar l'explotació i contribuir així al sanejament econòmic de l'abadia, els religiosos plantaren oliveres i garrovers, i eixermaren les terres per al conreu. Així, l'heretat va assolir un nivell econòmic tan important que els jurats de Deià protestaren sovint contra l'acumulació de terrenys en mans mortes, que deixaven de pagar talles. El 1821, de conformitat amb una llei de l'any anterior del govern liberal, per la qual se suprimien els ordes religiosos a l'Estat espanyol i se'ls alienaven els béns, fou subhastada i adjudicada a Bernat Capó Puigserver per 1.953.264 rals. El seu propietari millorà el predi i no féu cas de les reserves dels deianencs, que coneixien les dures penes econòmiques per als qui adquirien béns eclesiàstics desamortitzats. En morir, la llegà a la seva esposa, Catalina Oliver, però, el 1824, en virtut d'una disposició de Ferran VII de 1823 que derogava l'anterior, en va esser desposseïda i tornada als monjos, que la llogaren per sis anys i sis collites a Pere Pizà, després d'obtenir la llicència pertinent del vicari general del seu orde, Robert Torregrossa (1833). La viuda de Capó apel·la sense èxit a la reina Maria Cristina i aleshores inicià accions legals contra les au-

↑ Cal Abat

toritats, que donaren resultat el 1836, per la llei de desamortització de Mendizábal, i la finca li va esser restituïda. Ja en el s XX, ha passat a mans del canonge Bru Morey Fiol, que l'heretà de Jerònima Capó Ferrer. Hi destaquen la font de sa Senyora, les famoses aigües de la qual són embotellades i comercialitzades, els extensos jardins, i, a les cases, la capella, dedicada, com a l'església del monestir de la Real, a Nostra Dona de la Font de Déu i a sant Bernat que va esser declarada oratori el 1851. En aquesta esglesiola, se celebrava, en temps dels cistercencs, el jubileu de sant Bernat i hi pujaven els habitants de Deià i de les rodalies per fer festa, amb missa major, panegíric del sant i un gran ball. En aquesta avinentesa, era costum que els monjos oferissin olives trencades als vilatans. De la presència monacal, han quedat la devoció a la Mare de Déu, com ho demostrar el verset de l'Eclesiàstic gravat a les pilastres de l'entrada, *Ego quasi oliua speciosa in campis* (Jo, com l'oliva vistosa als camps), l'escut del comte Nunó Sanç (1620), fundador de la Real, amb insígnies abacials i la llegenda *Viuat regia proles* (visca la descendència reial), i la pica dels delmes. Al jardí, també es conserva una Verge amb l'infant Jesús i la inscripció *Regali ex progenie Sancta Maria exorta refulget* (Nascuda d'estirp reial, resplendeix Santa Maria).

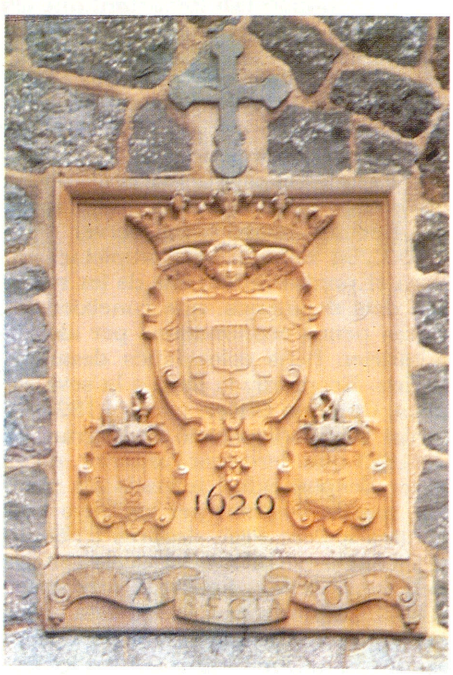

← Escut de Nunó Sanç, a cal Abat

→ Móres d'abatzer

ABATS, CAS Propietat rústica del terme de Fornalutx, situada entre el pla del Bisbe i la vila. (M)

ABATZER *(Rubus ulmifolius)* Planta sarmentosa, de rizoma llenyós, molt abundant a Mallorca. Produeix tendres turions que després es lignifiquen, drets o decumbents, armats d'agullons o d'acícules de base dilatada, rectes, inclinats i corbats. Les fulles són ternades; les inferiors de cinc foliols, amb el pecíol i nervi mitjà armats d'agullons. Les flors són blanques o rosades, amb raïm terminal compost. El fruit, la móra, és globulós, negre i lluent. Floreix en els mesos de maig i juny. Pot arribar a cobrir grans extensions de paret o aixecar-se tot sol en barrera infranquejable vora els torrents o altres llocs. És un refugi per als petits ocells, com els busquerets, que hi poden fer el niu segurs. Els tanys joves, mastegats, combaten les malalties inflamatòries de la gargamella i de la boca, aclareixen la veu als afònics o afectats de ronquera. El decuit de les arrels al 2% és diürètic. Les móres són tòniques, antidiarreiques i curen les ferides de la boca. La confitura de móres és de les més apreciades.

AB DAH Rafal del terme de Santa Maria, documentat el 1269. És l'actual Son Torrella. (M)

'ABD ALLÂH (? - Mallorca 1036) Nebot del primer emir de la taifa de Dénia-Balears, Mujâhid, a qui el 1021 s'encomanà el govern de les Illes.

'ABD ALLÂH IBN ABÎ AL-ḤAFS IBN AL-MÛ'MÎN (s XII-XIII) Tercer vali almohade de les Illes del qual només se sap que ocupà el càrrec fins al 1208. El va succeir Abû Yahyâ, que va esser el que va viure la conquesta cristiana.

'ABD ALLÂH IBN 'IṢÂM AL-KHAWLÂNÎ (Mallorca s X) Segon vali de les Balears i fill del seu conquistador, 'Iṣâm al-Khawalânî. Succeí el seu pare i governà les Illes fins que el 961 va partir per realitzar la peregrinació a la Meca. Va fer a un recés ascètic a l'Orient fins a la mort.

'ABD ALLÂH IBN ISḤÂQ IBN GÂNÎYA (? - Mallorca 1203) Membre de la dinastia almoràvit autòctona del Bânû Gâniya que participà juntament amb els seus germans en els atacs contra els almohades al Nord d'Àfrica. Assabentats que les Illes estaven a punt de caure en mans dels seus contrincants, tornà a Mallorca. Des d'un castell d'ubicació desconeguda, organitzà la resistència fins que aconseguí conquerir Palma. Recuperà també Menorca (1200), però no Eivissa. El seu govern ve marcat per les bones relacions amb Gènova i Pisa, amb les quals firmà tractats de pau i comerç i per la pràctica del cors contra la resta d'estats cristians. Va resistir diferents atacs almohades contra les Illes fins que aquests aconseguiren conquistarles el 1203. Va esser executat poc després.

'ABD ALLÂH IBN MAYMÛN (s XI-XII) Capità d'un vaixell musulmà ancorat al port de Palma que, per ordre de Mubashshir, va rompre el setge imposat per pisans i catalans el 1114. Va arribar a Àfrica i aconseguí el socors dels almoràvits que, amb una gran esquadra, arribaren a les Illes quan els cristians ja se n'havien retirat. Aquests fets propiciaren l'inici del govern almoràvit a les Balears.

'ABD ALLÂH IBN MUḤAMMAD IBN GÂNÎYA (? - Mallorca 1155) Fill de Muḥammad ibn Gânîya, governador almoràvit de les Illes Balears. El seu oncle Isḥâq, governador d'al-Andalus, li encarregà el govern de Granada i València. Quan els almohades conquisten la península, el seu pare l'envià a cercar i el nomenà successor seu. Es creà així la dinastia autòctona dels Bânû Gânîya. El seu germà Isḥâq organitzà una conspiració per fer-se amb el poder mitjançant l'assassinat del germà hereu i del seu pare.

'ABD ALLÂH IBN MÛSÂ IBN NUSAYR (? - 714) Fill de Mûsâ ibn Nuṣayr, conquistador musulmà del Nord d'Àfrica. Fou nomenat cap de la flota i amb aquest càrrec realitzà una ràtzia per Sicília i Sardenya. Finalment, va arribar a les Balears, que saquejà el 707, i s'emportà els *mulûk/s* (→) de Mallorca i Menorca.

'ABD ALLÂH IBN TA'ALLÂH AL-KÛMÎ (s XII-XIII) Primer vali almohade de les Illes nomenat pel cap de la flota que va conquerir-les (1202). Poc després, ell mateix passà a ocupar el càrrec de cap de l'estol i abandonà les Illes.

ABDAMALA Rafal del terme de Santa Maria, documentat el 1268. És l'actual arboçar de Coanegra. (M)

ABDARENA Alqueria del terme de Palma, documentada amb l'antic nom de Son Llull, possessió de la qual era propietari el beat Ramon Llull. (M)

al-'ABDARÎ,ABD AL-MÂLIK IBN IBRÂHÎM IBN HARÛN (? - Mallorca 1229) Fou durant vint anys predicador de la mesquita de Palma. Morí durant la conquesta cristiana de 1229.

ABELLA, BERENGUER D' (?- Barcelona 1387) Conseller de Pere III de Catalunya. Majordom reial i assessor jurídic de la Cort. Vengué el 1349 a reforçar Mallorca davant la invasió de Jaume III. Va esser governador de l'illa el 1372.

Sobre la Mallorca Islàmica

La història de Mayûrca es pot sintetitzar en tres períodes definits. Primer, una llarga fase de tempteigs i contactes en la qual les Illes mantenen la seva independència d'una manera precària i sotmeses al poder cordovès per un tractat *('ahd)* que les obliga al pagament de tributs. Aquesta fase començà el 707, data de la primera expedició islàmica contra les Illes, Hi hagué un trencament violent el 848-849, que motivà una repressió armada promoguda per 'Abd al-Rahmân II, que atorgà finalment el seu perdó *(salaha)* i renovà el pacte.

El segon període suposa l'estabilització de l'Islam a les Illes gràcies a la conquesta d'Iṣâm al-Jawlâni (902-903). Queden adscrites al sistema polítco-administratiu de Còrdova i es converteixen en una important base naval. Seguiran les vicisituds del Califat i, la gran rebel·lió *(fitna)* del 1009-1010, motivarà la creació d'un domini format per Dâniya-Mayûrqa, sota el control de Muyâhid al-'âmirî i els seus successors. A la mort del seu net, les Illes, sense traumes, s'independitzen. El regne independent (1077-1175) sucumbirà davant la Croada pisano-catalana de 1114-1115 que posarà fi a aquest període de prosperitat econòmica i cultural.

Finalment, l'annexió de les Illes Orientals al poder almoràvit el 1116 va començar el darrer moment islàmic de les Balears. És una fase de singular importància per a la nostra història. Els almoràvits, emparats en el poder naval de les Illes, i en la seva prosperitat econòmica, comencen una gran empresa nordafricana que pretén vindicar els seus drets en contra dels almohades. Aquest fet suscita tensions entre el camp i els dominadors establits en la Ciutat, que ha assolit un gran desenvolupament i serà una de les primeres vuit ciutats d'al-Andalus. L'expedició africana, utòpica i desesperada, havia de fracassar per força.

El 1203 els almohades, després d'haver conquerit Minûrqa, s'apoderen de Mayûrca. Aquesta maniobra talla els suministraments que rebien els almoràvits desplaçats al Nord d'Àfrica i acaba amb les seves vindicacions. L'annexió de les Illes als almohades, les convertiran en un simple apèndix geogràfic d'aquest Imperi. Les tensions internes entre mallorquins i dominadors, donaran suport a la intervenció de Jaume I que, desitjós de cohesionar i expandir el seu regne, n'aconsegueix la conquesta el 1229 després d'una gloriosa intervenció armada.

Guillem Rosselló Bordoy, *Arqueología de época islámica* (1984)

← Abellerol *(Merops apiaster)*

ABELLA, RAMON D' (s XIV) Governador de Mallorca entre 1393 i 1397. Féu front a la greu crisi econòmica que patia l'illa amb mesures com convertir els censals morts, legalment irredimibles, en censals amortitzables, intervenir el comerç del blat i primar-ne les importacions, i castigar els culpables de fallides fraudulentes.

ABELLAR, S' Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre s'Espinegar Vell i el puig de na Fogassot. ■ Al terme de Santa Margalida, està ubicada ran de Son Gotlet, a llevant de la vila. ■ Terrenys del terme de Sineu, situats entre Son Hugo i el Calvarí. (M)

ABELLÁ RUBIO, JUAN JOSÉ (Terol 1944) Dibuixant i pintor. Realitzà estudis de Magisteri a Palma. Establit a Barcelona, passà per la Universitat i l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi. Va esser l'autor de diversos decorats teatrals de l'Escola de Magisteri de Palma. Col·labora en publicacions científiques i d'art de Balears i Catalunya. En la seva obra destaca la influència expressionista.

ABELLEROL *(Merops apiaster)* Au de l'ordre de les Coraciformes. Té colors vistosos. Les parts superiors passen del castany al groc pàl·lid, i al verd sobre la coa, mentre que les ales són blaves. Les parts inferiors són d'un verd blavenc i la barba de color groc pur. És estival a les Balears i hi cria. Després, passa l'hivern a Àfrica, més enllà del Sahara. Es troba a la part sud de Mallorca i més abundantment a Menorca i se'l pot veure caçant a cel obert. Normalment va en grups. El festeig, abans de la còpula, consisteix en una cerimònia d'ofrena d'una abella per part del mascle a la femella. A l'hora de criar és gregari; als talussos, sobretot si són arenosos, caven llargs túnels acabats en una cambra on ponen de 4 a 7 ous. La seva alimentació és insectívora amb preferència pels himenòpters (abelles, vespes...).

ABELLES *(Ophrys apifera,* fam orquidàcies*)* Nom pel qual es coneix el gènere d'Orquídies Orphis, caracteritzat per tenir el «morro» inferior de la flor desproporcionadament gros i inflat, sovint pelut o vellutat. És l'orquídea mediterrània, de flors semblants a una abella, disposades en raïm i de fulles ovals. Es troben a les zones càlides de l'Illa.

ABELLES, TURÓ DE SES Establiment talaiòtic dedicat a activitats comercials i artesanals, situat prop de la platja de Santa Ponça, al fons d'una planura que, antigament, fou una albufera. Aquest jaciment fou descobert el 1968 per Joan Camps Coll i Antoni Vallespir Bonet, que l'excavaren. La història d'aquesta factoria comença a finals del segle III aC, quan alguna comunitat indígena, estimulada per l'activitat dels comerciants púnico-ebusitans a Mallorca, i a imitació d'ells, decideix crear un centre artesà i comercial propi. Per al seu emplaçament, es trià aquest turó, petita elevació fàcilment defensable i pròxima a nombrosos poblats talaiòtics amb els quals es podia comerciar, amb l'avantatge d'estar situada vora l'albufera on podien atracar naus de poc calat per donar sortida i entrada a les mercaderies. En aquest turó, es contruïren edificis amb aparell regular de pedra, de planta absidal, quadrada i circular a la perifèria, fet que determinà una configu-

↓ Abella groga *(Ophrys lutea)*

↓ Abellera *(Ophrys apifera)*

↑ Establiment talaiòtic del turó de ses Abelles *(AV)*

↓ Còdex d'Abelló

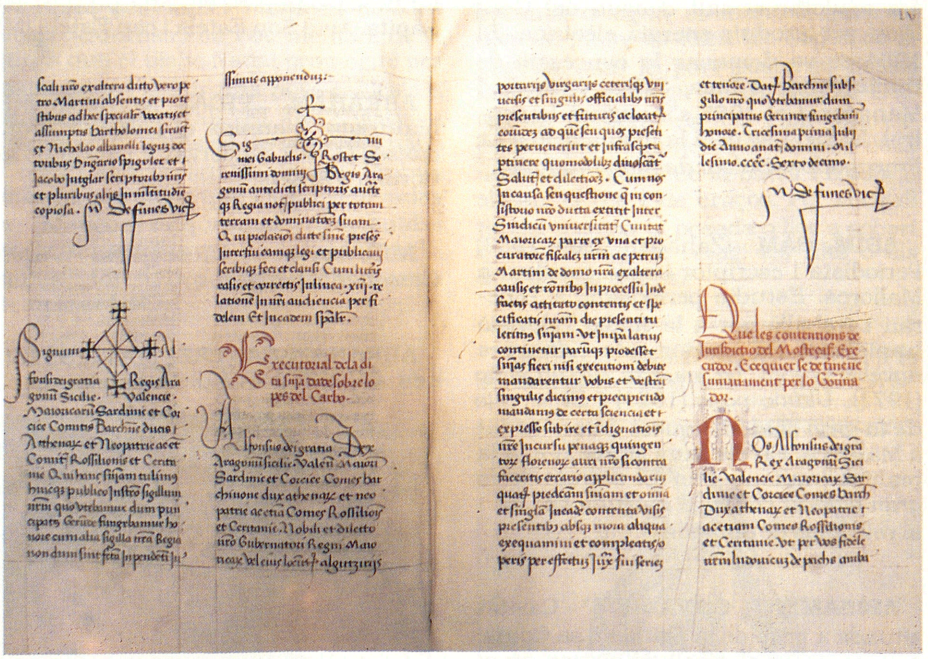

ració irregular dels patis o grans habitacions que ocupaven el sector central de la factoria. Totes aquestes construccions estaven cobertes de sostres de brancam o de canyís. Les activitats més habituals eren la confecció i tenyiment de teixits, la fabricació de ceràmica, la mòlta de gra, la fundició de plom i l'emmagatzament i distribució de mercaderies. Quan a finals del segle II aC queda col·lapsat el comerç púnico-ebusità, l'establiment fou abandonat i mai més va esser utilitzat de bell nou. Els materials arqueològics que s'hi recuperaren, entre els quals

↓ Detall de l'excavació del turó de ses Abelles *(JC)*

hi ha nombroses àmfores, estan dipositats en el Museu de Mallorca.

ABELLÓ, CÒDEX D' Vegeu *Abelló, Joan.*

ABELLÓ, JOAN (Palma ? - 1527) Notari. Membre del Gran i General Consell per l'estament dels mercaders. Durant la Germania (1521) prengué part a favor de la noblesa. A conseqüència d'això, la seva casa va esser assaltada, assassinaren la seva dona Isabel i malferiren la seva filla Elionor. Va esser l'autor de l'anomenat **Còdex d'Abelló,** recull de privilegis i franqueses del Regne de Mallorca durant els segles XIII, XIV i XV, iniciat pels notaris Rosselló i San Pere. El 1519 s'hi afegiren uns capítols que recollien informació fins a la segona meitat del segle XVI. El 1746 l'Ajuntament de Palma va fer còpies del Còdex. El manuscrit original es conserva a l'arxiu del Regne de Mallorca.

ABEURADA, FONT DE S' Situada al terme de Valldemossa, entre Son Gual i Son Moragues, ran del tirany del Teix. (M)

ABEURADORS, FONTETA DES Situada entre el puig de s'Àguila i es Munt Gros, al terme de Capdepera. (M)

ABEURATGE **1**/Dret pagat per abeurar el bestiar **2**/Complement que es percebia, a més del jornal, per beure entre dia.

ABIACH, RAFAL Antiga possessió del terme de Marratxí documentada el 1242. Posteriorment passà a denominar-se Pòrtula i, en l'actualitat, Son Cós. (M)

A BIBILONI I COMPANYIA Societat creada a Inca el 1906. Els seus fundadors foren Antoni Bibiloni i Pericàs, Miquel Beltran i Prats, Rafel Coll,

← Edifici de les instal·lacions d'A Bibiloni i Cia

i Bernat Oliver Morro. La seva funció era explotar el salt d'aigua del Gorg Blau per produir energia elèctrica. El 1904 es va demanar la concessió de l'enllumenat a Inca, Selva, Caimari i Manacor, i el 1905 s'inaugurà la central. El 1911 se cedí la instal·lació a *La Propagadora Balear de Alumbrado SA.*

ABIM, SAM (Zahadan, Iran 1953) Periodista i escriptor iranià resident a Mallorca. Estudià periodisme a Teheran i treballà per a la Ràdio Televisió Iraniana. És autor de diverses novel·les com *La muerte de un niño* (1971), *Último paso* (1921) i *El secreto de la gran ciudad*, aquest darrer editat a Mallorca. En els seus llibres relata la realitat iraniana i en *El secreto de la gran ciudad* conta la caiguda del Xa i la revolució de Jomeini.

ABISAMENT, COVA DE S' Cavitat situada a prop de la platja de sa Coma, a 10 m sobre el nivell de la mar, en el terme de Sant Llorenç des Cardassar. Està catalogada com a cova entre 30 i 300 m de recorregut. Té aixecament topogràfic.

ABOLICIÓ DELS GREMIS Vegeu *Gremi.*

ABRAHAM, BARTOMEU (Mallorca s XIX - XX) Dirigent anarcosindicalista dels treballadors de la Companyia Marítima Terrestre de Palma des del 1915.

ABRAHAM, SON Possessió del terme de Campos, situada prop de sa Ràpita. Avui Son Estela i can Estela.(M)

ABRAHAM, VIDAL (s XIV) Miniaturista. Il·luminà el *Llibre de Franqueses* (1340) conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

ABRAHAM CRESQUES Vegeu *Cresques, Abraham.*

ABRAHAM SASTRE, MATIES (Sineu 1943) Actor i director teatral. El 1970 estudià interpretació a l'Escola Superior d'Art Dramàtic de Madrid i a l'estudi de Roy Hart de Londres el 1973, on participà en diversos muntatges. Establert a Palma, ha dirigit *Escàndol a Camp de Mar* i *Tocat del boll* de Joan Mas, *Els Bojos* de Guillem Cabrer, *La cantant calba* d'Ionesco i *El muts* d'Antoni Mus, entre altres.

ABRAHIM BEN AUHAC (s XIV) Pintor d'origen jueu documentat a Mallorca entre el 1300 i el 1320. Col·laborà amb el mestre Francesc Cavaller i d'altres pintors cristians (Pere Valentí, Martí Maiol, Llorenç Percassol) en la construcció i decoració del castell de Bellver.

ABRAM, MIQUEL (s XVII) Pintor. Va esser contractat el 1673 per a realitzar una Anunciació de Maria a una capella de l'església de Santa Eulàlia (Palma).

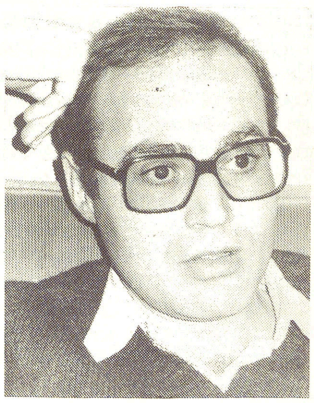

→ Maties Abraham Sastre

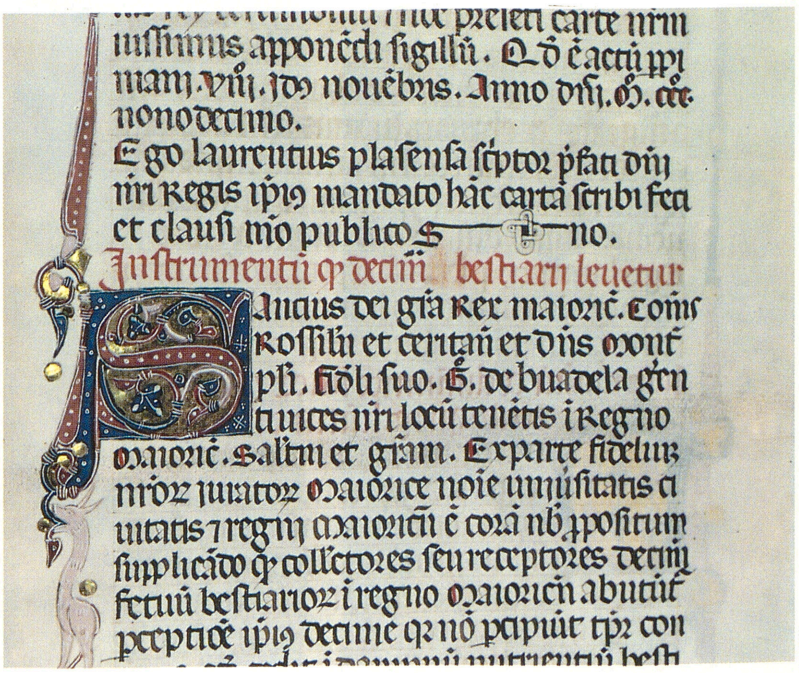

→ Miniatura del Llibre de Franqueses, obra de Vidal Abraham *(ACA)*

ABRAMS, ROSS (Richmond, USA 1920) Pintor i gravador d'estil figuratiu. Viu a Deià des del 1953. La seva obra es troba, entre altres, al Victoria and Albert Museum (Londres), a la Bibliothèque Nationale (Paris), al Museum of Modern Art (New York) i a la Library of Congrehs (Washington).

→ Ross Abrams

ABRÍ, GUILLEM (Mallorca s XIII) Jurat i síndic. El 1279 intervengué en l'elecció de diputats per retre obediència al rei Pere III. Va esser nomenat Jurat de Palma i del Regne el 1282. El 1285 jurà obediència a Alfons III de Catalunya com a representant de Mallorca i va esser síndic de Mallorca per ratificar la transacció entre el regne d'Aragó i Mallorca (1303).

ABRÍ DESCATLAR I FORTUNY, PERE (Mallorca s XVII) Capità. Juntament amb Jordi Sureda signà la primera pau o concòrdia entre els Canamunts i els Canavalls, el 1632. Pertanyia al bàndol dels Canamunts.

ABRÍ-DEZCALLAR, NICOLAU (Palma 1714 - Malta 1780) Noble, cavaller de l'ordre militar de sant Joan de Jerusalem. Va obtenir d'aquest ordre diverses *encomiendas* i en va esser *bailio* de Mallorca i gran prior de Catalunya i del Rosselló. Escriví obres sobre els cavallers de sant Joan de Jerusalem, com *Anales de la Religión de San Juan de Jerusalén* (1780) i *Risposta á due rapresentanze del venerabile Priorato di Catalogna* (1780).

→ Jordi Abrí-Dezcallar i Santandreu

ABRÍ-DEZCALLAR I SANTANDREU, JORDI (Mallorca 1799 - 1850) Marquès del Palmer i cavaller de sant Joan de Jerusalem. Fou membre de la junta que el bisbe Nadal promogué per patrocinar i bastir una nova església a Mancor de la Vall. El 1842 viatjà a Roma amb la missió de rebre del papa Gregori VI les relíquies de sant Probus màrtir, per tal de que fossin venerades a Mancor. Aquestes, distribuïdes entre una estàtua, una urna i un reliquiari, foren depositades en el nou temple el 1847.

ABRIGALL Peça de roba que serveix per abrigar. A Mallorca, aquesta paraula designa el mantell que, els dies de pluja, es feien les dones de la pagesia amb la part posterior de les faldes per protegir-se de l'aigua. D'aquesta manera, es feia com una caputxa, que se subjectava amb les dues mans per davall de la barra i li cobria el cap, el cos i els braços. Per abrigall també s'entén la posada o lloc a cobert que s'utilitza de refugi les nits o els dies de mal temps.

← Relíquies de sant Probus de l'església de Mancor, depositades per Jordi Abrí-Dezcallar i Santandreu

→ Abrigall *(DCVB)*

ABRINES, COLL DE N' Situat a la sortida de la vila d'Artà cap a la Devesa

← Joan Salvador Abrines

→ Església de sa Vileta, obra de Tomàs Abrines Beltran

de Ferrutx. Probablement agafà nom de Bernat Abrines, prohom artanenc documentat el 1235. Unes gloses antigues diuen:

Fadrins, si voleu fadrines,
jo vos diré a on n'hi ha:
anau en es coll de n'Abrines,
són ses més guapes d'Artà. (M)

ABRINES, JOAN SALVADOR (Mallorca ? - Palma 1584) Inquisidor. Graduat en Teologia per la Universitat de València, on va esser confessor de sant Tomàs de Villanueva. Tornat a Mallorca el 1555, va esser director espiritual de santa Catalina Thomàs, es dedicà a l'ensenyament de la Sagrada Escriptura i a la predicació. El 1593 fou nomenat Inquisidor de Mallorca, després d'exercir el càrrec provisionalment des del 1579. Escriví *Epigramas de la pasión de Jesucristo, Vida de la Venerable Sor Catalina Tomás* i *Epitafios para el sepulcro de la Venerable Sor Catalina Tomàs.*

ABRINES, PLA DE N' Situat al terme de Llucmajor, al nord de les cases de Son Reinés. (M)

ABRINES, SON Residència i taller de l'artista *Joan Miró* (→). Antigament, una de les finques que hi havia als afores de Palma vora cala Major. Quan Joan Miró s'instal·là a Mallorca (1956), hi va residir i treballar. El seu estudi és obra de l'arquitecte català, amic del pintor, Josep Lluís Sert. Està situat en una vessant, a un nivell més baix que l'habitatge i és accessible des de tres nivells. Té una doble altura i s'il·lumina mitjançant una finestra orientada el nord. La coberta fa un joc de voltes de formigó que donen llum indirecta i en faciliten la ventilació. Actualment és la seu de la *Fundació Pilar i Joan Miró* (→).

ABRINES BELTRAN, TOMÀS (Palma 1775 - 1854) Mestre Major d'Obres de l'Ajuntament de Palma. El 1800 començà els seus estudis a la Sala d'Arquitectura de la Societat Econòmica d'Amics del País, on va esser deixeble de fra Andreu de Petra. El 1809 va esser nomenat auxiliar d'Antoni Mesquida, Mestre Major d'Obres Reials i de Palma. Com a tal va fer el projecte dels barracons de l'hospital per als presos de Cabrera, el seu primer treball important, tot i que abans havia fet per al cardenal Despuig la reforma de Raixa. El 1816 passà a exercir el càrrec de Mestre Major del qual va esser destituït pels absolutistes el 1825 i fins al 1836 no se'l rehabilità parcialment. El 1840 ocupà el càrrec de Mestre Major de Fortificacions. Entre les seves obres destaquen el panteó de santa Catalina Thomàs (1815), l'església de sa Vileta, comen-

↓ Son Abrines

çada el 1817, i la capella del cementeri de Palma (1820). Durant el Trienni Liberal (1820-1823) es dedicà a activitats urbanístiques, com l'eixample de la plaça de santa Eulàlia de Palma i a tasques relacionades amb la desamortització, com peritatges, taxació i parcel·lació de finques. Se li atribuiex el disseny del Born (1826).

ABRINES PALMER, LLORENÇ (Palma 1802 - 1876) Mestre Major. Fill de Tomàs Abrines i Beltran. Va esser Mestre Major de l'Ajuntament de Palma entre 1836 i 1840. Va fer part de la Comissió d'Obres del Municipi i facultatiu d'Obres Públiques. Es dedicà sobretot a obres públiques, com la construcció de la porta del Moll de la muralada de Palma (1835-36), la plaça de la peixateria, la seva obra més destacada (1837-40), i, fora de Palma, va construir els banys termals de Sant Joan de Fontsanta (1844-45) i va fer per a la iniciativa privada la reforma de la finca de Pastoritx (Valldemossa) el 1841.

ABRINES QUETGLAS, JOSEP (Palma 1893 - 1983) Cirurgià general. Estudià medicina i cirurgia a la Universitat de Barcelona. Especialitzat en medicina esportiva, va esser cap dels serveis mèdics de la Mutualitat Futbolística i cirurgià del *Montepío Nacional de Toreros*. Entre altres, ocupà les places de cap de Departament de Cirurgia de l'Hospital Provincial, director metge de la Clínica Mare Nostrum i cap clínic de cirurgia i traumatologia de la Seguretat Social.

ABRINES VIDAL, COLOMA —MADÓ COLOMA— (Campos 1887 - 1987) Inspiradora d'un receptari de cuina mallorquina, escrit, al seu dictat, per *madò Sabatera*, en llengua castellana i publicat per la Impremta Roig amb el títol de *Cocina Selecta Mallorquina* (1961). De la primera edició es va fer un tiratge de mil exemplars i va esser tan sorprenent i exitosa l'acollida que li dispensaren els lectors, que va quedar exhaurida als pocs mesos d'haver-se posat a la venda. De llavors ençà, se n'han fet successives reedicions fins a arribar a la devuitena, tot assolint una xifra de vendes que oscil·la entre els 70.000 i els 80.000 exemplars. En reconeixement al seu mestratge, l'Ajuntament de Campos ha posat el seu nom a l'escola de cuina que funciona a la localitat.

ABRIXAT, LO Terrenys del terme de Mancor, actualment Biniarroi. (M)

↑ Madò Coloma Abrines Vidal

→ Josep Abrines Quetglas

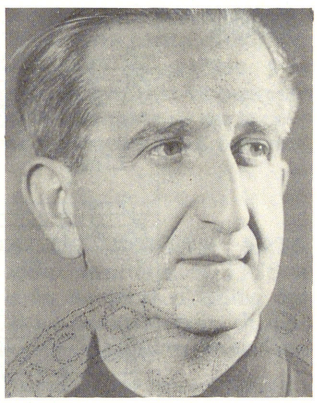

↓ Banys de Sant Joan de la Fontsanta, obra de Llorenç Abrines Palmer

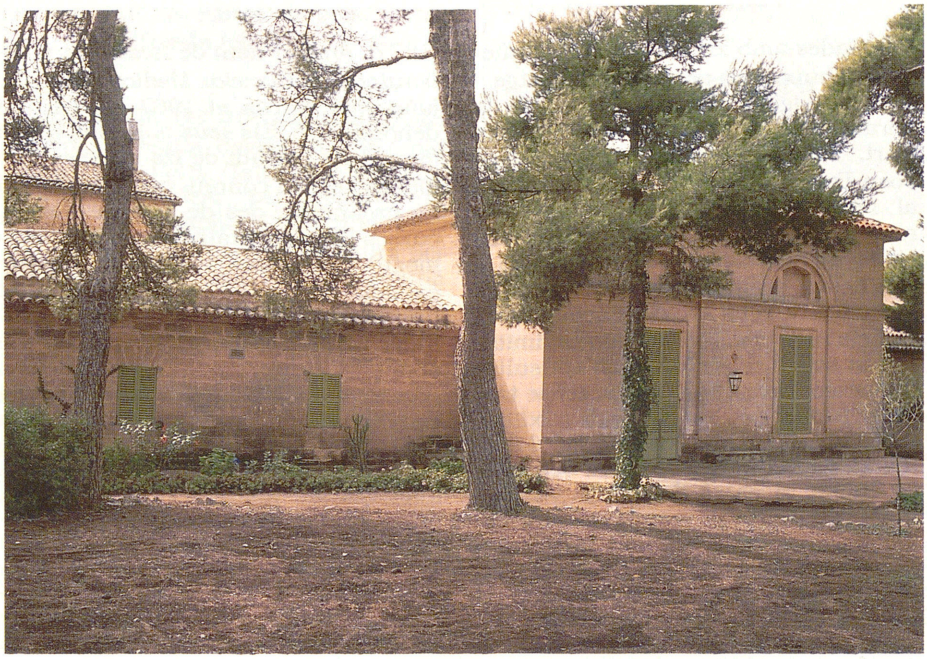

ABSTEMIA Revista de l'Associació per al Tractament de l'Alcoholisme, patrocinada per l'Inserso, que tracta tots els problemes relacionats amb l'alcoholisme. El primer número sortí el maig de 1985. Està redactada totalment en castellà.

ABTA —ASSOCIACIÓ D'AGÈNCIES DE VIATGES DE GRAN BRETANYA— Organització que representa els *tours operators* de la Gran Bretanya, principal nacionalitat dels turistes que ens visiten. Presidida per Eric Shuttherland, realitza una convenció anual. Mallorca fou seu d'aquesta convenció el 1973 i el 1983. Aquesta darrera, coincidí amb la inauguració a Palma de la *Worl Travel Schowcares*, Fira del Turisme per a professionals. Ambdos esdeveniments aplegaren més de 6.000 persones.

ABUELO, EL Publicació setmanal en castellà, apareguda a Palma des de gener del 1818 fins a febrer del 1919, dirigida per Josep Cirer. En foren redactors Francesc Gamarra Ladaria, Valentí Rodríguez, Lambert Juncosa i Jeroni Massanet. Si bé començà com a setmanari independent, els tres darrers números la convertiren en publicació republicana de caire federal autonomista. Col·laborà a favor de la unitat dels grups regionalista, socialista i republicà federal.

ABÛ MUḤAMMAD 'ABD AL-AZÎZ IBN AL-ḤASAN IBN MÛSÂ (Mallor-

ca ? - Palma 1168) Poeta de la cort de Mubashshir, emir de Mallorca. El seu mestre en poesia fou Ibn al-Labbana. Va esser predicador de la mesquita de Palma.

ABÛ YAḤYÂ (? - Mallorca 1229) Darrer representant del poder musulmà a les Illes. Fou nomenat pels almohades el 1208, encara que va portar una política gairebé independent. El seu govern es caracteritzà per fer el cors contra les naus cristianes, excusa emprada per iniciar la conquesta cristiana, i per les insubordinacions internes. Aquestes rebel·lions eren encapçalades pels caps dels grups locals, principalment per Ibn Shayrî. Les causes d'aquesta revolta són desconegudes, però va esser finalment desbaratada per la conquesta cristiana. Torturat i empresonat, va morir quarentacinc dies després de la conquesta.

ABÛ ZAYD (s XII - XIII) Segon valí almohade de les Illes, oncle del califa al-Nâṣir.

ACABATALL Darrer fragment de la melodia que sona el xeremier. La primera nota del primer compàs de l'acabatall és la primera del compàs d'enllaç de la tocada i, generalment, és do.

ACADÈMIA BALEAR DE GASTRONOMIA Associació lligada a l'Acadèmia Espanyola de Gastronomia, constituïda el 1986. La seva principal tasca és conservar, mantenir i difondre les diverses cuines del país, especialmente en la seva expressió pública. El primer president va esser l'escriptor Camilo José Cela.

↓ El Abuelo

El Abuelo

AÑO I - NUM. 1 — PERIODICO INDEPENDIENTE

Quién somos y a que venimos

Las subsistencias

A LA PRENSA

IMPORTANTE

D. Marcelino Domingo en Palma

ACADÈMIA DE BELLES ARTS DE PALMA Institució cultural fundada a Palma per Reial Decret de 1849 i inaugurada el 1850. Ha rebut també el nom de *Reial Acadèmia Provincial de Belles Arts*. El seu antecedent local fou l'Acadèmia de Nobles Arts, de la qual heretà la infraestructura i el professorat. Feia part d'un pla d'àmbit estatal per a la renovació de les ensenyances artístiques tradicionals mitjançant la creació d'acadèmies provincials depenents de l'*Academia de San Fernando*. La de Palma fou considerada de segon ordre o d'estudis menors fins al 1869, quan es creà en el seu si l'escola d'arquitectura. S'hi impartien matèries relacionades amb les belles arts (aritmètica, dibuix, perspectiva, modelatge i altres) i vigilava el compliment de la normativa legal que afectava les obres d'art. Fou el seu primer president Joan Despuig Zaforteza i després, fins al 1880, Faust Morell Orlandis. Per reial decret de 1892, les seves funcions es modifiquen per donar pas a una nova política educativa amb la creació, ja en el s XX, de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics. L'Acadèmia es limitarà tan sols a esser un òrgan consultiu o assessor de les belles arts, sense tasques pedagògiques. El 1946 modificà lleugerament el nom pel de *Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià*, en honor al patró de Palma. Actualment consta de 18 membres numeraris repartits de la següent manera: 6 acadèmics en la pintura i gravat, 2 en l'escultura, 2 en l'arquitectura, 2 en la música i 6 en la de competents en art. N'és president Jaume Salvà Riera.

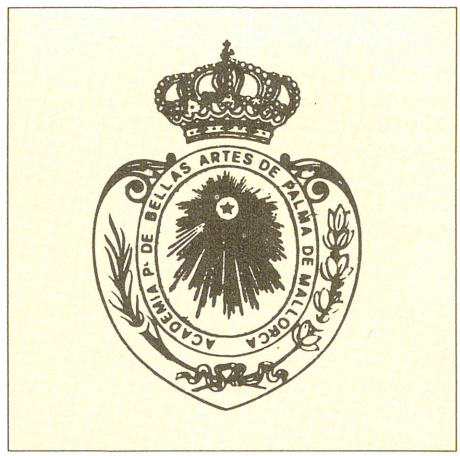

↑ Anagrama de l'Acadèmia de Belles Arts

ACADÈMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES DE CATALUNYA I DE BALEARS Entitat fundada a Barcelona el 1878 per la fusió de *El Laboratorio* (1872) i l'Acadèmia de Ciències Mèdiques (1877), amb el nom de *Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña*, que canvià el 1967 per l'actual denominació. Els seus objectius són el foment de l'estudi de les ciències mèdiques i el seu conreu, per la qual cosa ha organitzat, des de la seva creació, cursos d'aprenentatge i formació, promogut congressos mèdics en llengua catalana (el de 1932 a Palma), muntat una biblioteca amb més de 90.000 volums i 600 revistes especialitzades, i editat diverses publicacions (*Vocabulari mèdic*, *Índex farmacològic* i la revista *Annals*). Compta amb més de 10.000 socis i té dues filials a les Balears (Mallorca i Menorca). La seu a Mallorca fou fundada el 1963 i en va esser primer president Joan Caldentey i Caldentey. Es manté de l'aportació econòmica dels 690 socis (1988); consta de més de 16 seccions, que organitzen anualment diversos cursets com els de gerència hospitalària

→ Partitures de diversos acabatalls

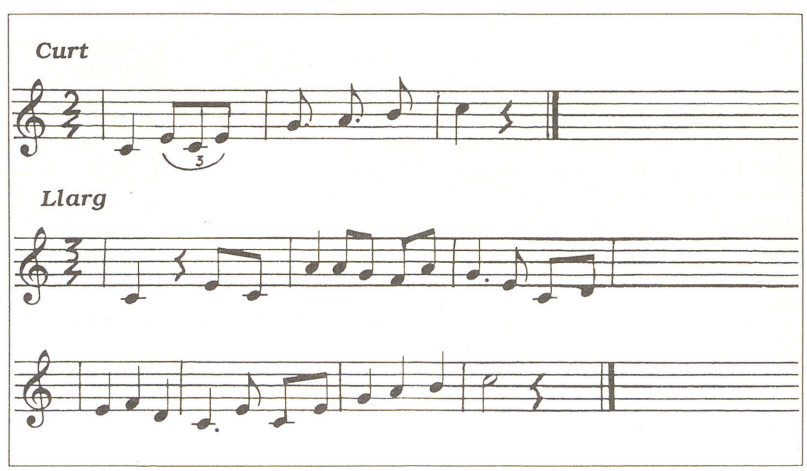

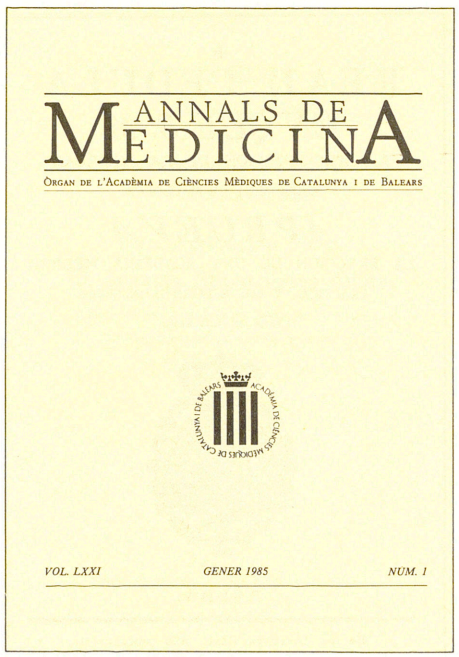
ANNALS DE
MEDICINA
ÒRGAN DE L'ACADÈMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES DE CATALUNYA I DE BALEARS
VOL. LXXI GENER 1985 NUM. 1

↑ Publicació de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques

(1985), medicina de capçalera i oncologia (1986), salut pública (1987), SIDA (1988), alcoholisme (1988), entre d'altres. Hi estan adherides associacions com la Societat Balear de Cardiologia, el Grup d'estudi del càncer colo-rectal i la Joventut Mèdica. Des del 1985 n'és president Josep Maria Sevilla Marcos.

ACADÈMIA DE CIÈNCIES NATURALS I EXACTES, LITERATURA I ARTS DE LES BALEARS Institució cultural fundada a Palma el 1845. El primer president fou el comte de Santa Maria de Formiguera. No tengué continuïtat. Entre els seus membres, figurà Tomàs Aguiló.

ACADÈMIA DE JURISPRUDÈNCIA Institució creada devers el 1867 per Josep Lluís Pons Gallarza, president de l'Ateneu Balear, per preparar un projecte de compilació del dret foral mallorquí, en un context de lluita per mantenir la personalitat mallorquina davant el domini centralista. En són ignorats els membres i els resultats obtenguts.

ACADÈMIA DE JURISPRUDÈNCIA I LEGISLACIÓ DE BALEARS Institució fundada a Palma el 1988 en el si del Col·legi d'Advocats de Balears, impulsada pel seu president, Bartomeu Sitjar, i els membres numeraris, amb l'objectiu de contribuir a la cultura jurídica i actualitzar i modificar la legislació espanyola. La componen 14 acadèmics, presidits per Miquel Coll Carreras.

ACADÈMIA DE LA CUINA I EL VI DE MALLORCA Associació gastronòmica composta, exclusivament, per trenta-tres membres, que elegiren com a secretari perpetu el notari Raimon Clar. Fundada el 1986, sota la presidència del poeta Guillem Puerto, pretén protegir i divulgar la gastronomia autòctona, així com recuperar aquelles receptes de la cuina tradicional que havien caigut en desús.

ACADÈMIA DE MEDICINA I CIRURGIA DE PALMA Institució fundada el 1830 per ordre de Ferran VII i inaugurada el 1831. Al principi, era un organisme competent en tot el que feia a l'exercici de la medicina i la cirurgia i en tots els assumptes de la sanitat pública. Amb el règim constitucional, només s'encarregà de la formació dels seus membres i d'assessorar les autoritats sobre la política sanitària pública. Tenia una junta directiva, elegida per dos anys renovables, formada per un president, un vice-president, un secretari de govern, un secretari de correspondències i un arxiver-bibliotecari.

ACADÈMIA DE NOBLES ARTS Institució docent fundada el 1778 a instàncies de la Societat d'Amics del País. El 1778 es creà l'Escola de Dibuix, dirigida per Joan Montaner Cladera, i el 1779 la de Matemàtiques, sota la direcció d'Antoni Desbrull i de fra Miquel de Petra. Posteriorment, es crearen les sales d'Escultura (1796), dirigida per Francesc Tomàs, i la d'Arquitectura (1797), amb Guillem Torres com a director. D'aquesta institució, poc estable, es distingeixen dues èpoques: la primera, abans de 1797, amb l'Escola de Dibuix; i la segona després d'aquesta data, amb l'ampliació dels estudis que s'hi impartien. Depenia econòmicament de la Societat d'Amics del País i a partir de 1799 va rebre una pensió reial. L'alumnat procedia de les classes altes i mitjanes i, progressivament, dels artesans. L'ensenyament era gratuït i es concedien premis anuals als alumnes més destacats. La Societat Econòmica d'Amics del País en nomenava la junta directiva, però cada secció tenia el seu director, que no cobrava sou, i els seus protectors econòmics. Va tenir com a primera seu l'Ajuntament de Palma i, a partir de 1801, la Universitat, a l'edifici que ocupa ara el Col·legi de Monti-sion. Permeté la institucionalització de l'ensenyament artístic, l'exercitació dels alumnes en un pla tècnic i la difusió de l'esperit classicista. Deixà de funcionar el 1808.

ACADÈMIA D'ESGRIMA Associació de la primera meitat del s XIX dedicada a l'aprenentatge d'aquest esport, que estava instal·lada en els baixos del *Casino Palmesano* a Palma. El seu darrer director fou Antoni Montells i entre els deixebles importants destacaren

↓ Estatuts de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Exactes, Literatura i Arts de les Balears

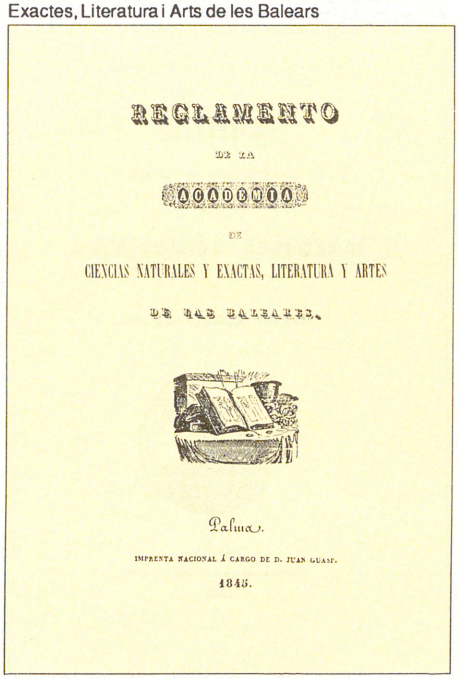
REGLAMENTO
DE LA
ACADEMIA
DE
CIENCIAS NATURALES Y EXACTAS, LITERATURA Y ARTES
DE LAS BALEARES.
Palma.
IMPRENTA NACIONAL A CARGO DE D. JUAN GUASP.
1845.

↓ Publicació de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma

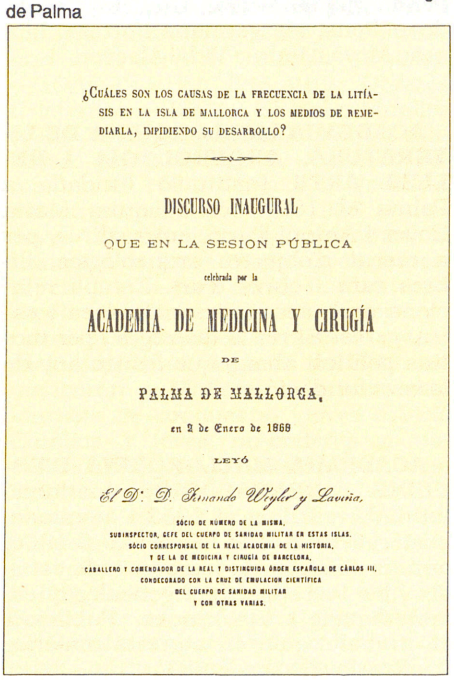
¿CUÁLES SON LOS CAUSAS DE LA FRECUENCIA DE LA LITÍASIS EN LA ISLA DE MALLORCA Y LOS MEDIOS DE REMEDIARLA, IMPIDIENDO SU DESARROLLO?
DISCURSO INAUGURAL
QUE EN LA SESION PÚBLICA
celebrada por la
ACADEMIA DE MEDICINA Y CIRUGÍA
DE
PALMA DE MALLORCA,
en 2 de Enero de 1868
LEYÓ
El D: D. Fernando Weyler y Lavina,
SÓCIO DE NÚMERO DE LA MISMA,
SUBINSPECTOR, GEFE DEL CUERPO DE SANIDAD MILITAR EN ESTAS ISLAS.
SÓCIO CORRESPONSAL DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA,
Y DE LA DE MEDICINA Y CIRUGÍA DE BARCELONA,
CABALLERO Y COMENDADOR DE LA REAL Y DISTINGUIDA ÓRDEN ESPAÑOLA DE CÁRLOS III,
CONDECORADO CON LA CRUZ DE EMULACION CIENTÍFICA
DEL CUERPO DE SANIDAD MILITAR
Y CON OTRAS VARIAS.

← La Sapiència, antiga seu de l'Acadèmia d'Esgrima

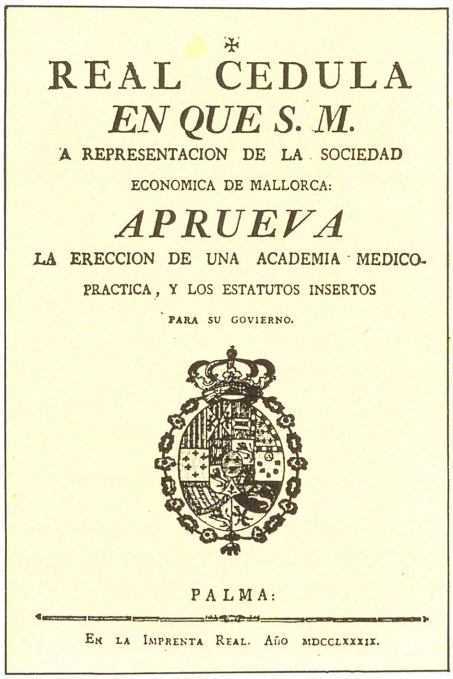

REAL CEDULA
EN QUE S. M.
A REPRESENTACION DE LA SOCIEDAD
ECONOMICA DE MALLORCA:
APRUEVA
LA ERECCION DE UNA ACADEMIA MEDICO-
PRACTICA, Y LOS ESTATUTOS INSERTOS
PARA SU GOVIERNO.

PALMA:
En la Imprenta Real. Año mdcclxxxix.

→ Publicació de l'Acadèmia Mèdico Pràctica de Mallorca

Antoni Ferrer de Sant Jordi, Lluís Santander i Manuel Villalonga. Quan es dissolgué el 1846, s'organitzà una rifa en la qual els socis se'n repartiren els béns.

ACADÈMIA D'HISTÒRIA DE MALLORCA Grup cultural filial de la Congregació Mariana dels PP Jesuïtes creada en la dècada de 1950 al 1960 i dirigida pel pare Nadal, amb la col·laboració del pare Miquel Batllori. Entre els assistents a les seves sessions destacaven Miquel Llodrà i Vives, Josep Maria Llompart de la Peña, Miquel Ferrà, Guillem Colom, Joan Pons, els germans Forteza, Llorenç Moyà i Jaume Vidal Alcover.

ACADÈMIA MALLORQUINA DE LITERATURA, ARQUEOLOGIA I BELLES ARTS Institució fundada a Palma el 1837 per Joaquim Maria Bover i Antoni Furió, entre altres, per a rescat d'objectes arqueològics, llibres rars i obres d'art. Establí relacions amb acadèmies catalanes i estrangeres. El rei la dissolgué, per motius polítics, abans que fes un any de la seva fundació.

ACADÈMIA MALLORQUINA D'ESTUDIS GENEALÒGICS Institució fundada a Palma el 1952 i adaptada, posteriorment, a la llei del 29-3-1966, amb la finalitat de fomentar els estudis i les investigacions genealògiques, heràldiques i històriques. Publicava els treballs que, en aquesta matèria, realitzaven els acadèmics.

ACADÈMIA MÈDICO-PRÀCTICA DE MALLORCA Institució fundada a Palma el 1787, a instàncies de la Societat Econòmica d'Amics del País, per a l'estudi de les epidèmies i la investigació de la història natural i mèdica. Entrà en conflicte amb la Universitat de Mallorca i es dissolgué el 1800. Entre els seus treballs, destaquen les descripcions mèdico-topogràfiques de diverses poblacions mallorquines.

ACADÈMIA MILITAR DE MALLORCA Institució castrense fundada a

↓ Estatuts de l'Acadèmia Mallorquina de Literatura, Arqueologia i Belles Arts

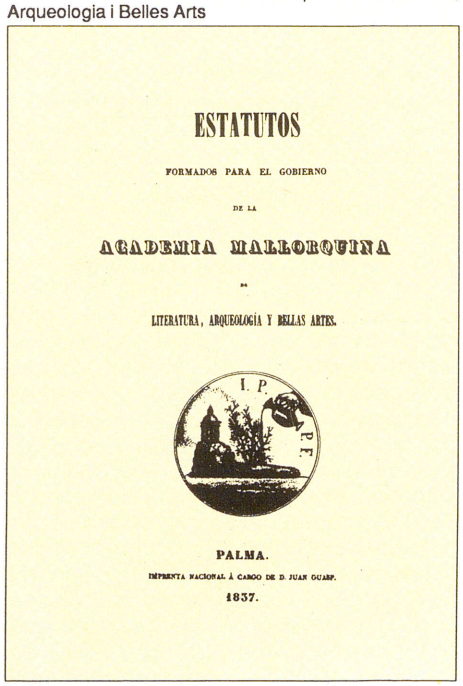

ESTATUTOS
FORMADOS PARA EL GOBIERNO
DE LA
ACADEMIA MALLORQUINA
DE
LITERATURA, ARQUEOLOGIA Y BELLAS ARTES.

PALMA.
IMPRENTA NACIONAL Á CARGO DE D. JUAN GUASP.
1837.

Palma el 1811, durant la Guerra del Francès, pel trasllat de l'Acadèmia d'Artilleria de Menorca. Tenia la seu al col·legi de Monti-sion i a la Sapiència. El 1812 rebé el nom de *Colegio Militar Nacional* i es traslladà a Gandia després de la guerra (1814).

ACADÈMIA PROVINCIAL DE CIÈNCIES I LLETRES DE LES BALEARS Institució docent fundada el 1848 segons un projecte elaborat per Francesc Manuel de los Herreros, director de l'Institut Balear. Tenia com a objectius la formació interdisciplinar dels seus membres, el foment de les diverses branques literàries i científiques i el millorament dels mètodes d'ensenyament. Estava estructurada en dues seccions, una de ciències i una de lletres, cadascuna amb president i secretari propis. Els seus membres podien esser residents, fins a un màxim de 30, que eren el director i els professors de l'Institut Balear; i corresponsals, el nombre dels quals era il·limitat. Quan a l'Institut no s'impartien classes de grec ni d'anglès, a l'Acadèmia se'n feien cursos nocturs de franc. També s'hi feien classes de taquigrafia, de geometria i de mecànica aplicada a l'art. El 1863 va esser creada una càtedra de Geometria Descriptiva aplicada al tall de la pedra i de la fusta, i al dibuix de màquines, de la qual es va fer càrrec Emili Pou, soci resident que era enginyer en cap de les Balears. També solia atendre consultes sobre temes de la regió i n'emetia dictàmens. Va començar la redacció d'un diccionari mallorquí-castellà. Totes aquestes activitats es feien amb

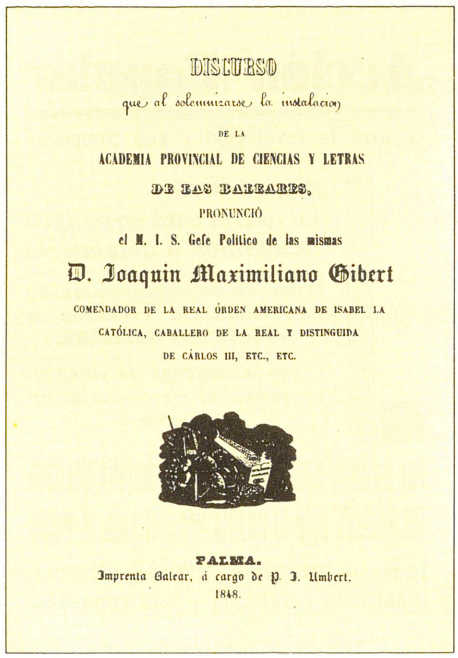

DISCURSO

que al solemnizarse la instalacion

DE LA

ACADEMIA PROVINCIAL DE CIENCIAS Y LETRAS

DE LAS BALEARES,

PRONUNCIÓ

el M. I. S. Gefe Politico de las mismas

D. Joaquin Maximiliano Gibert

COMENDADOR DE LA REAL ÓRDEN AMERICANA DE ISABEL LA CATÓLICA, CABALLERO DE LA REAL Y DISTINGUIDA DE CÁRLOS III, ETC., ETC.

PALMA.

Imprenta Balear, á cargo de P. J. Umbert.

1848.

← Publicació de l'Acadèmia Provincial de Ciències i Lletres de les Balears

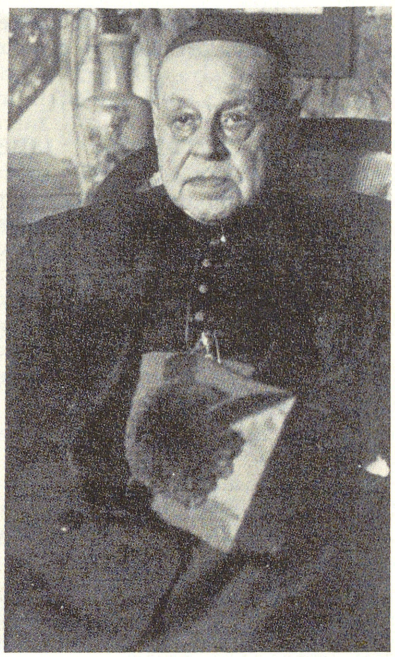

→ Els bisbes Miralles i Hervàs, promotors d'Acció Catòlica a Mallorca

l'aportació econòmica dels socis residents, ja què no rebia cap tipus de subvenció.

ACADÈMIA QUIRÚRGICA MALLORQUINA Institució fundada el 1847 per formar cirurgians i fomentar la cirurgia i el benestar dels qui l'exercien. Tenia quatre classes de socis: numeraris (que en pagaven les despeses), agregats, corresponents i de mèrit. Cada 8 de setembre se celebrava l'aniversari de la institució a la seva seu, situada a l'Estudi General Lul·lià.

↓ Publicació de l'Acadèmia Quirúrgica Mallorquina

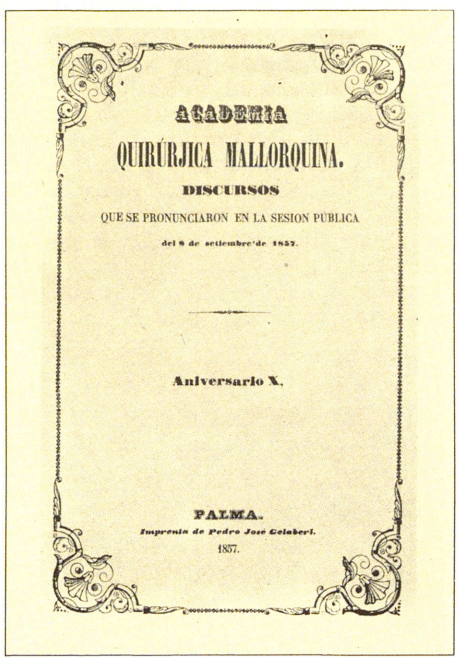

ACADEMIA

QUIRÚRJICA MALLORQUINA.

DISCURSOS

QUE SE PRONUNCIARON EN LA SESION PÚBLICA

del 8 de setiembre de 1857.

Aniversario X.

PALMA.

Imprenta de Pedro José Gelabert.

1857.

En va esser el primer director Esteve Puget. Deixà d'existir el 1868.

ACCARDO, MARIANO (Noto, Sicília s XV - ? s XVI) Humanista i jurista. Reeditá, el 1507 a Venècia, dues obres de Ramon Llull: *Llibre dels proverbis* i *Diputatio eremitae et Raimundi.*

ACCIÓ CATÒLICA Organització oficial de l'Església Catòlica fundada amb la finalitat d'incorporar els seglars a les tasques apostòliques de la jerarquia eclesiàstica. La impulsà sobretot el papa Pius XI (encíclica *Ubi arcano Dei* de 1922). Suposava una revaloració del paper dels laics en el si de l'Església i s'avançà, en certa manera, a l'eclesiologia del concili Vaticà II. Tenia una estructura diocesana i parroquial, però hi podia haver formes interdiocesanes. A Mallorca el bisbe Domènec (1916-1925) creà una Junta d'Acció Catòlica Femenina (1920), al temps que es formaven altres collectius com la Joventut Obrera Cristiana (1924). El 1927 el Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca en va fer públiques les bases d'organització. Després de 1928 el moviment obrer catòlic s'hi integrà, juntament amb la *Hermandad Obrera de Acción Católica* —HOAC— i les Joventuts Obreres Cristianes —JOC—. El bisbe Miralles (1930-1947) la implantà per tot Mallorca; primerament la Joventut Femenina el 1934, després la Joventut Masculina el 1935, i el 1936 la dels Joves. Devers els anys quaranta, la branca dels joves tengué gran importància per la seva acció, fundant una escola de dirigents, amb peregrinacions on es donaven cursets de preparació espiritual. A partir de 1949, començaren a Mallorca, els nomenats «cursets de conquesta» (Joves d'Acció Catòlica i joves no-creients o no-practicants) que posteriorment s'estengueren per tot Espanya i altres parts del món. L'organització fou impulsada pel bisbe Hervàs (1947-1955) i reorganitzada pel bisbe Enciso (1955-1964) el 1960. En aquesta època, experimentà una gran florida, però en els anys setanta sofrí una greu crisi; suprimiren els cercles d'estudis i

↓ Manual d'Acció Catòlica

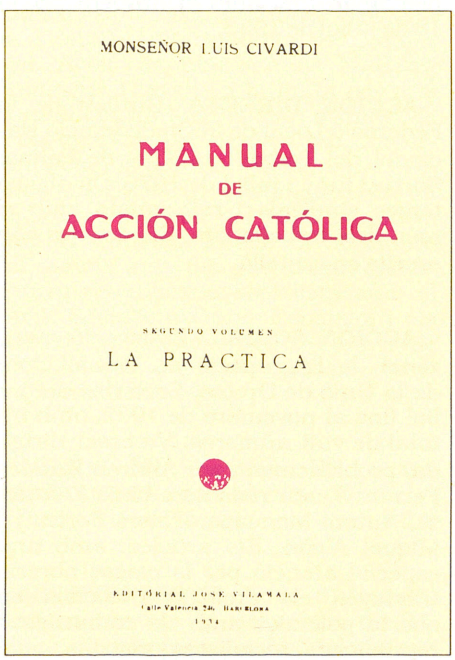

MONSEÑOR LUIS CIVARDI

MANUAL

DE

ACCIÓN CATÓLICA

SEGUNDO VOLUMEN

LA PRACTICA

EDITORIAL JOSE VILAMALA

1934

els moviments especialitzats que s'hi havien creat li prengueren el protagonisme.

ACCIÓ CIUTADANA LIBERAL Partit polític creat el 1978 a Madrid per José María de Areilza, que aviat s'integrà a la Coalició Democràtica (impulsada per Aliança Popular). A Mallorca va tenir alguna presència, ja que a la candidatura que Coalició Democràtica presentà a les eleccions de 1979 hi figurava un militant d'aquest partit, Josep Maria Joan Setmenat, que no sortí elegit.

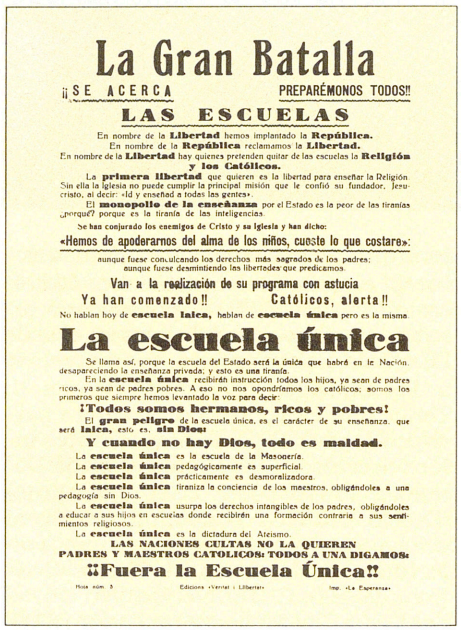

La Gran Batalla

¡¡SE ACERCA — PREPARÉMONOS TODOS!!

LAS ESCUELAS

En nombre de la **Libertad** hemos implantado la **República.**
En nombre de la **República** reclamamos la **Libertad.**
En nombre de la **Libertad** hay quienes pretenden quitar de las escuelas la **Religión y los Católicos.**

La **primera libertad** que quieren es la libertad para enseñar la Religión. Sin ella la Iglesia no puede cumplir la principal misión que le confió su fundador, Jesucristo, al decir: «Id y enseñad a todas las gentes».

El **monopolio de la enseñanza** por el Estado es la peor de las tiranías ¿porqué? porque es la tiranía de las inteligencias

Se han conjurado los enemigos de Cristo y su Iglesia y han dicho:

«Hemos de apoderarnos del alma de los niños, cueste lo que costare»:

aunque fuese conculcando los derechos más sagrados de los padres;
aunque fuese desmintiendo las libertades que predicamos.

Van a la realización de su programa con astucia
Ya han comenzado!! — Católicos, alerta!!

No hablan hoy de **escuela laica,** hablan de **escuela única** pero es la misma

La escuela única

Se llama así, porque la escuela del Estado será la única que habrá en la Nación, desapareciendo la enseñanza privada, y esto es una tiranía.

En la **escuela única** recibirán instrucción todos los hijos, ya sean de padres ricos, ya sean de padres pobres. A eso no nos opondríamos los católicos; somos los primeros que siempre hemos levantado la voz para decir:

¡Todos somos hermanos, ricos y pobres!

El **gran peligro** de la escuela única, es el carácter de su enseñanza, que será **laica,** esto es, **sin Dios:**

Y cuando no hay Dios, todo es maldad.

La **escuela única** es la escuela de la Masonería.
La **escuela única** pedagógicamente es superficial.
La **escuela única** prácticamente es desmoralizadora.
La **escuela única** tiraniza la conciencia de los maestros, obligándolas a una pedagogía sin Dios.
La **escuela única** usurpa los derechos intangibles de los padres, obligándoles a educar a sus hijos en escuelas donde recibirán una formación contraria a sus sentimientos religiosos.
La **escuela única** es la dictadura del Ateismo.

LAS NACIONES CULTAS NO LA QUIEREN
PADRES Y MAESTROS CATOLICOS: TODOS A UNA DIGAMOS:

¡¡Fuera la Escuela Única!!

Hoja núm. 3 — Ediciones «Verdad y Libertad» — Imp. «La Esperanza»

↑ Acció Cristiana

ACCIÓ CRISTIANA Publicació editada a Palma des del novembre de 1931 fins l'agost de 1933. Es tractava d'uns fulletons redactats indistintament en català i castellà —com el títol, que sovint era el de *Acción Cristiana*— i amb una periodicitat setmanal. De caire conservador i catòlic, defensava la família i l'Església, i les seves prerrogatives en matèria d'educació i beneficència. Atacava la política laica de la República en qüestions com la Constitució, el divorci, els cementeris i, fins i tot, rubutjava el carnaval.

ACCIÓ INTEGRISTA Organització política. El 1931 se'n constituí a Palma el comitè directiu, en el qual figuraven Gabriel Cortès i Antoni Clar.

ACCIÓN Setmanari d'Acció Popular Agrària de Mallorca. D'ideologia conservadora, propera a la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes —CEDA—. Va esser dirigit per Gabriel Cortès i Jordi Andreu Alcover. El primer número va aparèixer el 8 de juny de 1935. Prenia postura davant els problemes illencs i feia saber les noticies relacionades amb la CEDA, amb Acció Popular Agrària, i amb les seves filials tals com les Joventuts d'Acció Popular i la Secció Femenina. Criticava sovint la Unió Soviètica i als internacionalismes jueu, massó i marxista, al mateix que a la República. Escrit majoritàriament en castellà, duia alguns articles en català. L'últim exemplar aparegué, amb el número 58, el 18 de juliol de 1936.

ACCION

PERIODICO DE ACCION POPULAR AGRARIA DE PALMA DE MALLORCA

AÑO I — PRECIO DE SUSCRIPCION — UN AÑO 4 pesetas - TRIMESTRE 1 peseta — Sábado, 8 de Junio de 1935 — NUMERO SUELTO 10 céntimos

Honramos hoy la primera página del primer número de ACCION con el retrato del JEFE por antonomasia. Jefe de la C. E. D. A., de las aguerridas huestes que al irrumpir en el campo de la política española, a raiz del cambio de régimen, han llevado un ambiente nuevo a la enrarecida atmósfera, un ambiente jóven, puro, de organización y de jerarquia. JEFE de la nueva España, harta de caciquitos y de internacionalismos destructores, ansiosa de paz y de órden social. JEFE único e indiscutible de las nuevas derechas españolas, y Jefe ilustre de Acción Popular Agraria de Mallorca.

JEFE: con el corazón puesto en Dios y en la Patria te saludamos con el grito entusiasta de

¡PRESENTE Y ADELANTE!

↑ Acción

ACCIÓN DIRECTA Butlletí de la Federació Local de la Confederació Nacional del Treball —CNT— de Palma. Sortí el juny i juliol de 1976. Divulgava temes sindicals i relacionats amb el món dels treballadors. Els articles són escrits en castellà.

ACCIÓN SOCIAL Publicació quinzenal de l'Agrupació de Treballadors de la Unió de Dretes. Sortí des del juliol fins al novembre de 1932, amb un total de vuit números. Va esser dirigida, probablement, per Andreu Buades Ferrer. N'eren redactors Lluís Zaforteza, Antoni Moncada, Dolors Fortuny i Miquel Alcón. Els articles, amb una especial atenció per la classe obrera, tractaven els problemes socials en oberta polèmica amb els comunistes, republicans, socialistes i maçons.

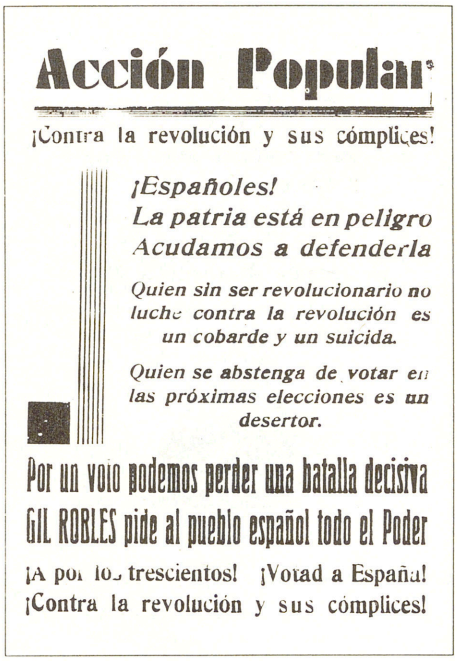

Acción Popular

¡Contra la revolución y sus cómplices!

¡Españoles!
La patria está en peligro
Acudamos a defenderla

Quien sin ser revolucionario no luche contra la revolución es un cobarde y un suicida.

Quien se abstenga de votar en las próximas elecciones es un desertor.

Por un voto podemos perder una batalla decisiva
GIL ROBLES pide al pueblo español todo el Poder
¡A por los trescientos! ¡Votad a España!
¡Contra la revolución y sus cómplices!

↑ Octaveta d'Acció Popular Agrària de Mallorca

ACCIÓ POPULAR AGRÀRIA A MALLORCA Partit polític organitzat a Mallorca el 1933. Sembla tenir el seu origen en la visita de Gil Robles a l'illa el 1932, i sobretot en la Unió de Dretes (Organització que esdevendria Acció Popular en incorporar-se a la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes —CEDA—, de la qual era la base). D'ideologia conservadora, defensava «l'esperit espanyol», la disciplina, la família, el militarisme i la propietat. Antisocialista i contrària als sistema par-

↓ Acción Social

ACCION SOCIAL

Organo de la A. de Trabajadores de U. de Derechas

Año I — Núm. 1 — Palma de Mallorca, 9 julio 1932 — Constitución, 23

NUESTRA ORIENTACION

Declamos ayer, y repetimos hoy:

Nuestra labor ha de ser actuar a modo de potente cuña, separando por la persistente ejecutividad de nuestra actuación, al verdadero pueblo, de los embaucadores que se encumbran y medran a su costa. Porque hace más de un siglo que se le está predicando al proletariado la doctrina del error. El anarquismo por un lado, la masonería y el comunismo por otro, tratan de destruir la sociedad para implantar sobre sus escombros el utópico imperio del materialismo más grosero y abyecto. Pero no pasarán. No prevalecerán las ideas infernales que intentan arrancar de la humanidad las hondas raíces de veinte siglos de cristianismo.

Obedeciendo a los problemas económicos y políticos, que actualmente agitan en todo el mundo a los representantes del Capital y del Trabajo, vamos a considerar muy rápidamente su origen y desarrollo, y a deducir la solución más humana y lógica. El remedio existe; sólo falta que la cultura humana llegue a su punto culminante; que el hombre, ya instruído, sepa pensar por cuenta propia; que resulte inmune a toda sugestión aleteia; que deje de ser borrego para ser persona; que ahra los oiga y se percate de que su bienestar ha de resolverlo, por sí mismo, sin necesidad alguna de recurrir a los profesionales del aderezismo, que utilizan el proletariado como escala para acceder hasta la plataforma del poder, y una vez allí se olvidan de las masas que les encumbraron.

Al patrono que no vea en sus obreros la imagen de sus hijos, cuya defectuosa atención el amor paternal, sino la carne aquilatada para obtener un beneficio, decidle que yerra su camino, y que vivirá en perpétua discordia con sus colaboradores, lo mismo si se trata del jefe de un modesto taller, que si se trata del gerente de la empresa más poderosa. Al que no se rodee de hombres fuertes a él, más que por el interés de la retribución material, a ese decidle que no entiende su negocio.

He aquí la verdadera solución al problema obrerista. Nada de comunismo impuesto, con violencia, acción común, basada en la identidad de fines y en el conocimiento y estimación recíprocos. No debe el capital conservar toda su actividad en la conservación de los beneficios inmediatos, y mucho menos a costa de los obreros, sino colaborar junto con éstos y el Trabajo, para que la riqueza fluya por todas las fuentes de producción dentro de la correspondiente e indispensable subordinación a la jerarquía, por parte de los trabajadores.

Nada de casas del pueblo, nada de sindicatos ni de organizaciones de resistencia, pero sabia inmersión de federaciones patronales, en que se atrincheren el egoismo colectivo, y cuyo único motivo de existir sea ser la defensa constante ante los ataques de los vividores del obrerismo. En ese ambiente de lucha y de rebelión, los patronos acaban por sobreponerse al raquitismo y hacen del hombre un lobo para los demás hombres. Dadme un hombre que quiera y con mis palabras subversivas os la convertiré en un ciudadano rebosante de odio contra la humanidad, pero dadme también un hombre que lleve clavado en su alma el dardo del pensimismo del amargo renegar contra los superiores, y después sabiéndolo y venirle después de ambiente sus necesidades materiales, con palabras, actos y ejemplos de verdadera fraternidad, os lo devolveré cambiado en un ser que razona, ama y comprende. Esta función conciliadora corresponde realmente a la Iglesia, a la que Capital y Trabajo han destruído equivocadamente del campo de sus actividades, convirtiéndolo hoy en nuevo campo de Agramante.

¡Y consecuentes con nuestras palabras de ayer, vamos hoy a poner en práctica desde la misma «Agrupación de Trabajadores» que declaramos de hacer, y de cuya entidad es órgano el modesto periódico que hoy nace su entrada en el estadio de la Prensa, ensalzando la blanca enseña, símbolo de los que van a luchar en pro de la paz.

Sea pues nuestra entidad obrerista un verdadero modelo de fraternidad humana en toda la extensión de la palabra. Convivamos en ella los verdaderos trabajadores de todas clases, ayudándonos mútuamente para la satisfacción de nuestras necesidades y aspiraciones, y a su amparo encontrarán los obreros de la derecha la inmediata solución a sus problemas, en absoluto armonía con el Trabajo, que readira, y el Capital que propicia, el desenvolvimiento de las actividades creadoras de prosperidad y bienestar.

A ello aspiramos, por ello trabajaremos con todo ahinco y voluntad, seguros de que algún día será un hecho la fraternidad que inculcamos, y entonces el consiguiente bienestar sienta, esa consideración solidariamente fundados de nuestros esfuerzos y desvelos.

Un saludo cordial a la buena prensa y sobre todo que los que han colaborado en esta obra, y con los brazos bien abiertos y la mirada en alto gritemos todos juntos:

¡Viva la Agrupación de Trabajadores!

Observaciones importantes

De los artículos firmados responden sus autores, y publicados o no, no se sostendrá correspondencia sobre ellos, ni se devolverán los originales.

A quienes nos remitan artículos o informaciones para su publicación, rogamos sean lo más concisos posibles. La falta de espacio no permite otra cosa, y la amenidad del periódico lo demanda.

La redacción y administración del periódico estarán abiertas los martes, jueves y sábados, de ocho a nueve noche.

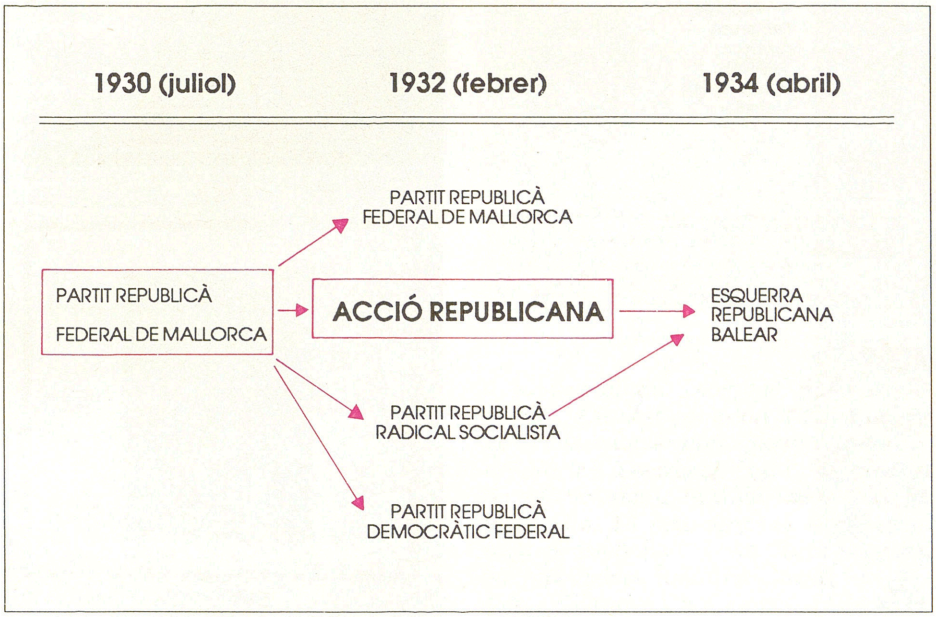

↑ Antecedents i evolució d'Acció Republicana

lamentari, tenia el seus seguidors entre els petits propietaris rurals. Comptava amb una Secció Femenina dirigida per Francesca Roca de Unzué, Pilar Solanas-Cazaña (molt útils en la conquesta del vot femení) i unes Joventuts d'Acció Popular. Hi militaren nobles com Lluís Zaforteza, Tomàs de Salort, Jeroni Massanet i Francesc Joan de Sentmenat. El seu òrgan d'expressió fou la revista *Acción*. Va esser dissolt en esclatar la guerra civil del 1936, tot i que no es va declarar il·legal per les noves autoritats. Encara que les relacions entre Acció Popular i Falange Espanyola no varen esser sempre bones, la Mobilització Civil d'Acció Popular, dirigida per Joan Serra i la Joventut d'Acció Popular, dirigida per Sebastià Feliu Blanes, donaren suport als preparatius de la rebel·lió militar de juliol del 1936. Un cop consumada la revolta, organitzà unes milícies que formaren la 2ª Companyia de Milícies Ciutadanes. El novembre, Jordi Andreu Alcover i altres milicians d'Acció Popular demanaren per afiliar-se a la Falange, a la qual s'adherí tot el partit l'abril de 1937 quan es creà la *Falange Española Tradicionalista y de las JONS*.

ACCIÓ REPUBLICANA DE MALLORCA Partit polític creat a Mallorca el gener del 1932, arran d'una escissió del Partit Republicà Federal de Mallorca. La ruptura de Lerroux amb Azaña i la seva Acció Republicana (formada bàsicamente per un grup de intel·lectuals prestigiosos) provocà una gran confusió en les agrupacions republicanes (adherides, fins a aquell moment, a l'únic partit republicà, l'esmentat PRF de Mallorca), ja que es crearen, almenys, quatre partits republicans: el Partit Republicà Radical Socialista, el Partit Republicà Demòcrata Federal, els fidels al Partit Republicà Federal de Mallorca i l'Acció Republicana de Mallorca que perdurà fins abril de 1934 que es fusionà amb el Partit Republicà Radical Socialista per crear Esquerra Republicana Balear. Entre els creadors d'Acció Republicana cal esmentar Emili Darder, Pere Oliver, Francesc de Sales Aguiló, Bernat Jofre i Josep Serra Pastor. Es tractava d'un partit mallorquí nacionalista relacionat amb Acció Republicana d'Azaña que, aleshores, defensava l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Acció Republicana de Mallorca promogué l'Estatut i la lluita per a la normalització lingüística, a més de preocupar-se per temes tan importants com la sanitat, l'urbanisme i l'educació. El partit s'estengué per tot Mallorca i el gener del 1933 comptava amb 43 consells locals. El novembre del mateix any, féu part d'una candidatura republicana socialista amb el Partit Socialista Obrer Espanyol i els radicals socialistes. Des del gener de 1934, el seu òrgan d'expressió era el setmanari *República*.

ACERA, S' Terrenys del terme d'Artà, situats entre el puig d'en Pelegrí i el coll d'en Pelegrí. (M)

ACLAMENARITX Nom d'alqueria, d'origen mossàrab, del terme de Pollença. Figura com a *rahal Aclamenari* entre les alqueries donades als templers. Tenia quatre jovades d'extensió. Ve citada entre l'alqueria Gerillien i els dos *rahal* Cullunia, en el *Llibre del Repartiment*. (M)

ACTIVIDAD Setmanari de les Organitzacions Nacional-Sindicalistes de Mallorca, que es publicava com a suplement de *Aquí estamos*. El primer número sortí el desembre del 1936. D'ideologia ultradretana i conservadora, inseria eslògans falangistes: *Una, grande, libre; Arriba España*. En la primera època d'aquest setmanari, els articles anaven firmats pels seus autors,entre els quals n'hi havia d'italians. En una segona etapa, l'edità el Secretariat de Premsa i Propaganda de la Central Nacional Sindicalista —CNS— de Balears i els articles eren firmats amb pseudònims, escrits en castellà i, alguns, en italià. El darrer número es publicà el 1943. Sis anys després, el novembre de 1949, sortí com a continuador seu **Actividad Sindical**, butlletí de la Delegació Provincial de Sindicats de Balears.

ACTIVITAT INDUSTRIAL DE MANACOR SA Societat fundada el 1914 per a la explotació d'indústries dedicades a la producció d'electricitat i a la producció i elaboració d'alcohols. Tenia un capital social de 500.000 ptes i en va esser director gerent Bartomeu Servera Gili. El 1918 es va unir a *Energía Manacorense SA*, per unificar la producció elèctrica en una sola

↓ Actividad

← Acció de l'empresa elèctrica Activitat Industrial de Manacor

→ Actualidad Balear

central i distribuir-la en una única xarxa. El 1924 es va vendre a *Energía Manacorense SA*.

ACTUALIDAD, LA Publicació setmanal en castellà, apareguda l'abril de 1898 fins al novembre de 1900, amb un total de 62 números. Fou dirigida per Fèlix Mateu i Domerai, republicà federalista que, abans, s'havia fet càrrec de *El Cantón Balear* (1873). Arribà a tirar uns 2.000 exemplars, durant la primera època i durant part de la segona s'editava a Barcelona, sovint amb una columna dedicada a aquesta ciutat. Aquest periòdic sembla emparentat, per la seva línia, amb el federalisme dels darrers anys de Pi i Margall, el qual intentava unir el nacionalisme naixent amb el federalisme. Donà suport als moviments de lluita de classes, s'ocupà preferentment de temes polítics i econòmics. El 1899 defensà la idea d'un port franc a Mallorca com a solució a la crisi de la indústria i del comerç. En la divisió dels republicans federalistes i regionalistes, el diari trià la postura federalista. El que proposava Fèlix Mateu a través dels seus articles era un programa autonomista radical amb intencions descentalitzadores que corresponia al dels estats confederats, ja que contemplava atribucions per aquells com l'ordre públic, el poder ejecutiu i legislatiu, entre altres, atributs d'un estat amb sobirania pròpia. Quedava clar que no estaven disposats a acceptar qualsevol tipus de República, que deien que podia ser tan centralitzadora com la monarquia.

↓ La Actualidad

ACTUALIDAD BALEAR, LA Revista il·lustrada creada a Palma per fomentar els esports i els espectacles. El seu director va esser Joan Mas Colom. En sortiren un total de sis números entre maig i juny del 1927.

ACUTO, PUIG Documentat el 1367 al terme d'Artà. Actualment se l'anomena puig Agut. (M)

ADALA Antiga alqueria de Manacor, documentada el 1263. Probablement estava situada prop de l'actual cala Mendia. (M)

ADALID, EL Publicació obrera setmanal apareguda a Palma el 1919, dependent de l'Església com n'indica el subtítol: *Semanario obrero. Gloria a Dios y bien a la clase obrera.* Va ser l'òrgan de premsa de la Federació Catòlica-obrera que s'havia constituït a Mallorca al costat de la Federació Catòlica Agrària i a la qual estaven afiliats, entre d'altres, el Sindicat Catòlic d'Oficis Varis, la Unió Ferroviaria Ma-

↓ El Adalid

llorquina, organitzacions erigides pel bisbe valencià Rigobert Domenech Valls, que va ocupar la seu episcopal mallorquina del 1915 al 1924. Volia oferir una alternativa cristiana als moviments obrers protagonitzats pels socialistes. Els articles es redactaven exclusivament en castellà.

ADAN, CAN Finca rústica situada a l'Horta de Pollença, ran del camí de Ternelles. (M)

ADAN FORTEZA, MARIA ROSA (Palma 1969) Esportista. Subcampiona d'Espanya juvenil de taekwondo el 1987 i campiona de Balears, d'aquesta mateixa especialitat, els 1986 i 1987.

ADARRÓ, ARNAU (Mallorca s XIII) El 1230 era el propietari d'unes terres en el terme d'Inca, que confrontaven amb les cavalleries dels homes de Barcelona. La costa de n'Adarró —actual costa de la Seu— probablement deu el seu nom a aquest personatge o a la seva descendència immediata. (M)

ADARRÓ, GUERAU (s XIII - XIV) Jurat de Palma i del Regne pels cavallers. El 1343 va esser un dels diputats que reté jurament i homenatge a Pere IV el Cerimoniós.

ADARRÓ, RAMON (s XV) Cavaller que el 1446 va esser nomenat ambaixador de Mallorca a la Cort d'Aragó.

ADARRÓ DOMICELO, RAMON (s XIV) Cavaller que va esser nomenat el 1366 batle general del Regne i jurat pels cavallers el 1378.

ADDAIA Nom d'una antiga alqueria d'Alaró. El 1241, segons la documentació, Arnau Domènec va vendre per 320 sous malguresos a Guillem Trilla la partida que tenia a l'alqueria *Addaya*, que tal vegada estava repartida entre diversos propietaris, ja que l'any següent Pere Figuera entregava a Guillem Rotlan la part, honors i olivar que tenia en aquesta alqueria, el nom modern de la qual no es coneix. (M)

ADELANTE Setmanari de Pollença d'ideologia esquerrana radical i de caràcter anticaciquil. El primer número aparegué el juny de 1931 i el darrer el febrer de 1932. Des del segon, afegeix

↑ Capçalera de Adelante

a la capçalera: *Dios me puso sobre nuestra Ciudad como un tábano sobre un noble caballo para picarlo y tenerlo despierto (Sócrates)*, que resumeix, metafòricament, la línia ideològica de la revista. El seu director era Bartomeu Cabanellas i en varen esser col·laboradors habituals Martí Vicenç, Josep Vilanova Campomar, J Giménez i Antoni Pons. Es redactava totalment en castellà. ■ Amb el mateix títol, i sense cap relació amb l'altre, aparegué a Manacor en els mesos de novembre i desembre del 1946, l'òrgan d'informació de la delegació comarcal del *Frente de Juventudes*.

ÀDHUC Revista mensual de cultura i bibliografia, editada pel Col·lectiu Àdhuc que va començar a sortir el novembre de 1979. Inclou articles de literatura, pedagogia, teatre, poesia, bibliografia, dret i d'altres temes culturals. Entre els seus col·laboradors destaquen Gabriel Janer Manila, Josep Maria Llompart i Perfecto Cuadrado. Es redacta majoritàriament en castellà.

↑ Àdhuc

ADMINISTRADOR DEL BLAT Funcionari encarregat de comprar el blat importat i de vendre'l. A partir de 1600, n'hi havia un nombre igual per a la ciutat i la part forana, com a únics administradors.

ADOLÇOS, ES Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre cala Llonga i la punta des Corb Marí. (M)

ADORACIÓ DELS REIS MAGS Escenificació del passatge evangèlic de

→ L'Adoració dels Reis Mags, segons representació de l'Agrupació Teatral de Ciutat

Mt 2,18 que es remunta a la fi de l'Edat Mitjana i que s'ha representat arreu dels països de parla catalana. A València, destaca el *Misteri del Rei Herodes*, popularment de la *Degolla* o del *Portalet*. Procedents de Mallorca, trobam dos misteris del segle XVI, l'un amb tres parts: l'adoració dels Reis, la fuita a Egipte de la Sagrada Família, i la degollació dels Sants Innocents; l'altre sense el quadre de la degollació. Les altres versions mallorquines des del s XVIII al XX també prescindeixen de la degollació, però solen afegir la *Sibil·la* (→). Altres versions mallorquines del s XVIII solen aplegar en una mateixa obra *l'Adoració dels Reis Mags* i els *Pastorells* (→). La continuada representació d'aquesta obra l'ha popularitzada tant que una de les seves frases —*què te pareix secretari?*— s'ha incorporat a la fraseologia popular.

↑ Convent de les Adoratrius a Palma

ADORACIÓ NOCTURNA Associació religiosa fundada a Palma el 1884, en el si de l'Associació d'Oració i Vetlla, per al culte de l'Eucaristia en vetlles nocturnes davant el Sagrari. El primer president va esser mossen Tomàs Rullan Bosch, canonge de la Seu i vicari general del bisbe Mateu Jaume. El 1885 se'n redactà el reglament intern, segons el qual per pertànyer-hi s'havia d'estar inscrit a l'Associació d'Oració i Vetlla, i s'establia que les nits d'adoració tendrien les vigílies, segons l'estació de l'any, dirigides sempre per un prevere. El 1906, després d'una llarga crisi, fou refundada per mossèn Antoni Maria Massanet, futur bisbe de Segòvia, i assolí el seu màxim desenvolupament durant el pontificat del bisbe Enciso, gran promotor dels Congresos Eucarístics Diocesans —vertaders focus de fundació de seccions parroquials—, en què just a Palma va arribar a haver-hi més de 500 adoradors.

↓ Celebració del centenari de l'Adoració Nocturna

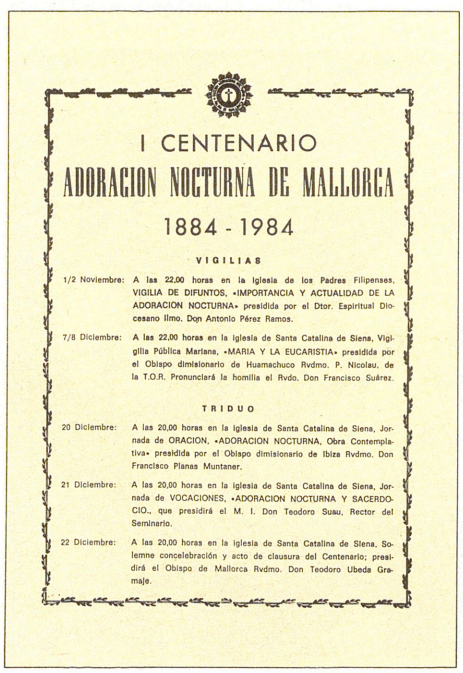

I CENTENARIO
ADORACION NOCTURNA DE MALLORCA
1884 - 1984

VIGILIAS

1/2 Noviembre: A las 22,00 horas en la Iglesia de los Padres Filipenses. VIGILIA DE DIFUNTOS. «IMPORTANCIA Y ACTUALIDAD DE LA ADORACION NOCTURNA» presidida por el Dtor. Espiritual Diocesano Ilmo. Don Antonio Pérez Ramos.

7/8 Diciembre: A las 22,00 horas en la Iglesia de Santa Catalina de Siena, Vigilia Pública Mariana, «MARIA Y LA EUCARISTIA» presidida por el Obispo dimisionario de Huamachuco Rvdmo. P. Nicolau, de la T.O.R. Pronunciará la homilia el Rvdo. Don Francisco Suárez.

TRIDUO

20 Diciembre: A las 20,00 horas en la Iglesia de Santa Catalina de Siena, Jornada de ORACION. «ADORACION NOCTURNA, Obra Contemplativa» presidida por el Obispo dimisionario de Ibiza Rvdmo. Don Francisco Planas Muntaner.

21 Diciembre: A las 20,00 horas en la Iglesia de Santa Catalina de Siena, Jornada de VOCACIONES, «ADORACION NOCTURNA Y SACERDOCIO», que presidirá el M. I. Don Teodoro Suau, Rector del Seminario.

22 Diciembre: A las 20,00 horas en la Iglesia de Santa Catalina de Siena, Solemne concelebración y acto de clausura del Centenario; presidirá el Obispo de Mallorca Rvdmo. Don Teodoro Ubeda Gremaje.

ADORATRIU Religiosa professa de la Congregació de Religioses Adoratrius Esclaves del Santíssim i de la Caritat, fundada el 1850 a Madrid per Micaela Desmaisières. Tenen casa a Palma on s'encarreguen de les al·lotes desarrelades.

ADRETS, JOAN ALEXANDRE (Mallorca s XV) Metge. Convers del judaisme que fugí, a finals del segle, a Nàpols acusat per la Inquisició de judaïtzar, practicant ritus jueus i menyspreant els de l'Església.

ADRIÀ, MATEU (? - 1364) Funcionari de Pere III de Catalunya-Aragó, que va fer les *Ordinacions* del regne sobre les *Leges Palatinae* del regne de Mallorca.

ADRIÀ, MESTRE Vegeu *Ferran Vallés, Adrià.*

ADROGUER Venedor d'adrogues o drogues, és a dir, substàncies usades com a ingredients en química, farmàcia, tintoreria i altres preparats. Entre les seves existències trobam encens, espelmes i candeles, neules ensucrades, aiguarràs, salfumants, olis, bàlsams, polsims i cantàrides. També venien alguns queviures elaborats per ells mateixos. Aquest ofici era semblant al de sucrer, candeler i especier, i feia part del Col·legi dels Honorables Sucrers, Especiers, Candelers i Adroguers (vegeu *Gremi*).

ADROVER, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Garauet d'en Telm i Son Garauet Vell. (M)

ADROVER, MOLÍ DE N' Situat entre s'Antigor de can Marines i la Trapa, al terme de Felanitx. (M)

ADROVER BAIXERAS, PERE (Alcúdia 1946) Polític. Del 1979 al 1983, fou batle d'Alcúdia per la Unió de Centre Democràtic —UCD—. D'a-

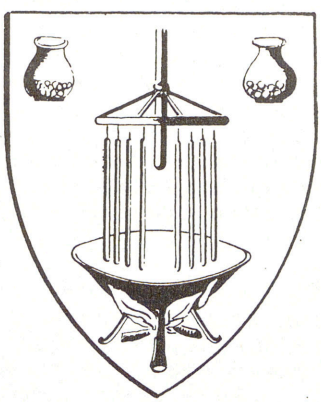

← Escut dels Honorables Sucrers, Especiers, Candelers i Adroguers

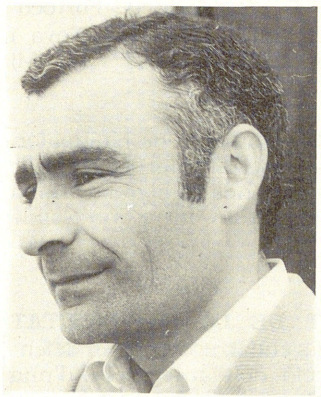

← Pere Adrover Baixeras

quest període destaca l'ordenació de la platja d'Alcúdia, la restauració de les murades i de l'església de Santa Aina, la construcció del camp de futbol municipal i la inauguració de la biblioteca. Disolta l'UCD, es passà al Centre Democràtic i Social —CDS—. Professionalment treballa com a professor d'Educació General Bàsica.

ADROVER BENNÀSSAR, SEBASTIÀ (Felanitx 1925) Escultor autodidacte, especialitzat en els temes populars i els pròpiament mallorquins. Va fer la seva primera exposició el 1974 a Palma. Ha encoratjat el treball pictòric de la seva filla **Francisca Adrover Julià** (Felanitx 1954).

ADROVER BONET, COSME (Palma 1936) Fotògraf. Començà el seu aprenentatge als 11 anys en els estudis dels fotògrafs Rul·lan, Duran i Marquès. Professionalment, s'ha dedicat al retrat i al reportatge social. Fou el primer fotògraf de Palma a fer retrat tridimensional. Ha exposat la seva obra a Madrid, Barcelona i Valparaíso (Xile).

ADROVER D'ASPRER, FRANCESC D'ASSÍS (Barcelona 1932) Arquitecte i pintor. Obtengué el títol el 1962 a l'Escola Superior d'Arquitectura de la seva ciutat natal, on va fer el doctorat. Devers el 1965 assistí a les classes de dibuix de l'Acadèmia Tàrrega i es va iniciar a la aquarel·la. El 1979 realitzà la seva primera exposició a Palma. Les seves obres palesen la tendència pròpia d'un arquitecte envers la precisió de la perspectiva i mostren la predilecció pels temes de la natura.

← Cosme Adrover Bonet

ADROVER FRAU, JAUME —VERRATÓ— (Manacor s XIX) Glosador. Era pastor d'ofici i estava afectat d'una malaltia que li dificultava la respiració i li impedia fer feines més pesades. Home sense lletra, feia gloses per divertiment.

ADROVER LLANERES, JULIÀ (Felanitx 1900 - Roma 1965) Religiós teatí. Professà en els Canonges Regulars el 1916 i va esser ordenat de prevere el 1924. Obtengué el grau de Doctor en Teologia a Roma. L'estiu de 1936 a Mallorca va esser nomenat intèrpret i traductor del comte Rossi pels seus coneixements d'italià. Aviat se'n guanyà la confiança, fins al punt que gestionà vora el comte Ciano el retorn a Mallorca del seu secretari, Tommaso Destito, que n'havia estat expulsat. Anava vestit sense sotana, amb calçons, botes i una creu blanca sobre el pit. Partí cap a Itàlia el 23 de desembre de 1936 i tornà molt poques vegades a Mallorca. Va viatjar, per compte del seu ordre, a Colorado i a l'Argentina per fer fundacions. Arribà a esser prepòsit general i procurador dels teatins davant el Vaticà.

Ara vui glosar s'eixut
d'enguany, que és estat ferest
Déu no me deix perdre's aquest
i en don llum per esser agut.

Es perjudicis són grans,
no se poden calcular.
Tota sa temor que hi ha
que no s'arriben a eixugar
ses venes des cristians.

Bé poreu considerar
s'eixut si és mala somada.
Sa taronja ben xupada
quina llecor pot donar.

A tots demana perdó
dels erros que ha pogut fer
el pobre foraviler
que ha dictat aquest paper
li diuen Toni Adrover
i de malnom Verrató.

↑ Gloses de Jaume Adrover Frau —Verrató—

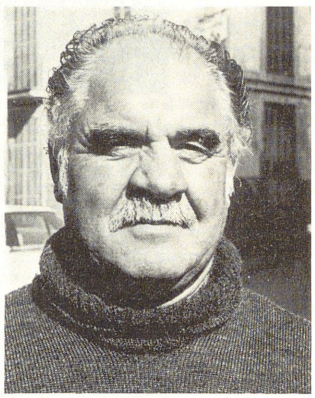

→ Sebastià Adrover Bennàssar

→ Julià Adrover Llaneres, amb una creu blanca al pit, al costat del comte Rossi

ADROVER MASCARÓ, JOAN (Campos 1948) Menescal. Fou un dels impulsors de la Secció del Camp de l'Obra Cultural Balear a les acaballes del franquisme. És autor de l'estudi *Els animals domèstics de raça autòctona de Mallorca.* El 1971 obtengué el premi Francesc Tallades de Campos amb l'assaig *Realitats foravileres* (Palma, 1972). Ha col·laborat en la premsa mallorquina i en alguns manuals de llengua catalana.

→ Joan Adrover Mascaró

ADROVER MASCARÓ, MIQUEL (Campos 1942) Arquitecte, professor de català i traductor. És autor de *La mina abandonada* (1962) i d'*Illes Balears* (1969). Ha col·laborat en la redacció de manuals de llengua i d'obres de consulta *(Gran Enciclopèdia Catalana, Diccionari Francès-Català, Català-Francès, etc).* Entre les seves traduccions destaca *La guerra civil a França el 1871*, de Karl Marx (1970).

→ Miquel Adrover Mascaró

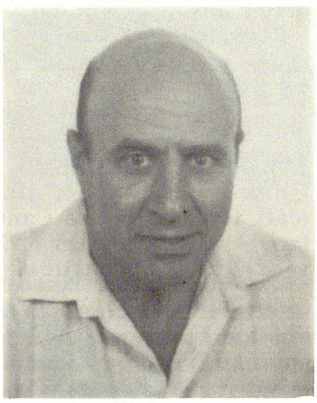

ADROVER NOGUERA, JAUME (Puigpunyent 1929) Publicista i director de teatre. Va desenvolupar durants els anys seixanta una intensa activitat com a organitzador de debats i conferències. Col·laborà al diari *Última Hora* publicant articles de divulgació literària. El 1962 dirigí l'obra *Esperando a Godot* de Samuel Becket. Fundà el 1966 les Aules de poesia, teatre i novel·la. Des del 1980, és el director del Festival de Teatre de Palma.

→ Jaume Adrover Noguera

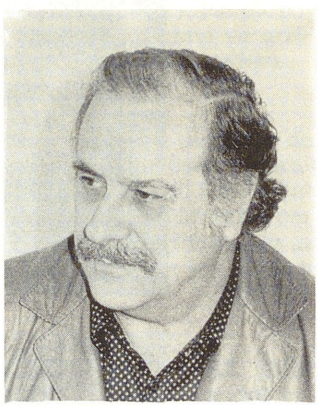

ADROVER OBRADOR, COSME (Felanitx 1924) Polític. Menescal de professió, va esser batle de Mogente (València) del 1954 al 1957. Tornat a Mallorca, ocupà la plaça de menescal titular de Santanyí i vocal de la Junta Rectora de la Cooperativa de Son Sunyer des del 1957. El 1979 encapçalà la llista a l'Ajuntament de Santanyí per la Unió de Centre Democràtic —UCD— i resultà elegit batle, càrrec que tornà aconseguir a les eleccions del 1983 i del 1987 com a cap de llista d'Aliança Popular —AP—. Des del 1987, és diputat del Parlament de les Illes Balears per AP. Com a consecucions destacables de l'ajuntament que presideix, cal esmentar el projecte de xarxa de sanejament de Cala d'Or, la construcció d'un centre cívic al mateix nucli, la xarxa de sanejament de Cala Figuera i el bastiment del poliesportiu municipal de Santanyí.

→ Cosme Adrover Obrador

ADROVER SANTANDREU, MIQUEL (Sant Llorenç des Cardassar 1950) Ciclista. Preseleccionat diverses vegades per còrrer els campionats mundials de ciclisme en pista, fou campió d'Espanya el 1980 a l'especialitat *Stayer* de curses rera moto.

ADUANA, L' Barriada de Portocolom, situada entre sa Bassa Nova i s'Hort de n'Alou. (M)

ADUAR, S' Topònim de Llucmajor. d'origen àrab, significador de grup de barraques o cabanes utilitzades com a vivendes. Està situat entre Son Eixida i Son Boio. (M)

ADVOCAT DE LA UNIVERSITAT Jurista que s'encarregava de la defensa i protecció dels interessos d'una corporació municipal. Aquests funcionaris mantenien les directrius de la política municipal i les seves resolucions eren decisives en les deliberacions del consells.

ADVOCAT DELS POBRES DE CRIST Càrrec de designació anual creat per Pere IV el 1343. Era exercit per un advocat i un procurador nomenats pel veguer de la ciutat. Tenien com a missió assessorar els pobres i defensar-los en els tribunals. El 1519, a petició del Gran i General Consell, la reina Joana i Carles I els dispensaren de pagar les costes judicials i el sou dels jutges.

ADVOCAT FISCAL Oficial de l'Administració del Reial Patrimoni, adjunt del procurador reial, que assessorava el governador, el lloctinent o el virrei en tots els afers que afectaven el patrimoni reial. També podia tenir els títols, entre altres, d'advocat fiscal patrimonial, advocat del fisc o fiscal del Reial Patrimoni.

ADZON Nom d'una possessió que, juntament amb la d'**Adzona,** estava situada als termes d'Artà i Sant Llorenç. Segons la documentació, ambdues cavalleries tenien 4.112 quarterades i 2 quartons. Aquests topònims desaparegueren el segle passat. (M)

AEBISCHER, PAUL (Hauterive, Friburg 1897) Filòleg. Va esser professor de les Universitats de Friburg i Lausana. Com a investigador es dedicà a l'estudi de la literatura medieval, topinímia, antroponímia i onomàstica. Pel que fa a Mallorca, el 1950 va publicar *Un últime écho de la Procession des Prophètes: le «Chant de la Sibil·la» de la nuit de Noël à Majorque.* En aquesta obra, s'explica com el cant de la *Sibil·la* és l'últim que resta de l'antic drama litúrgic anomenat *Processó dels Profetes.*

↑ Anagrama d'Aerpons

AÈRIA DEL MEDITERRANI Vegeu *Companyia Aèria del Mediterrani.*

AÈRIA MARÍTIMA MALLORQUINA Vegeu *Companyia Aèria Mallorquina.*

AERO CLUB DE BALEARS Vegeu *Reial Aero Club de Balears.*

AEROPORT Vegeu *Son Sant Joan, aeroport de* i *Son Bonet, aeroport de.*

AERPONS Empresa dedicada al transport de mercaderies per via aèrea, fundada a Palma el 1958 per la família Pons Llabrés. Fou capdavantera en l'ús d'avions pel transport urgent i s'ha consolidada com la primera empresa transportista de l'estat espanyol i una de les deu primeres d'Europa en volum de càrrega aèria. Ocupa el tercer lloc, en xifres de facturació, en la llista d'empreses mallorquines. Compta amb 73 sucursals arreu d'Espanya, amb una plantilla de més de 1.000 treballadors i una flota de dotze vaixells i prop de 500 vehicles. Des dels seus inicis, ha estat dirigida per membres de la família fundadora. Actualment n'és director general Antoni Pons Llabrés i el seu germà Joan, director de l'àrea de Palma.

AFEDECO Vegeu *Federació d'Empresaris de Comerç de Balears.*

AFERMAMENT Contracte d'aprenentatge en un gremi. A partir del s XV es formalitzà mitjançant la Carta d'Afermament. Quan un jove volia aprendre un ofici determinat, acudia amb els seus pares als sobreposats del col·legi per demanar-los llicència. Una vegada obtenguda, s'escollia un mestre amb el qual es concretaven les condicions que, més endavant, es formalitzaven davant el notari del gremi. Aquesta operació també rebia el nom d'encartament. Actualment han sobreviscut en la nostra llengua locu-

↑ Affar

cions com *posar-se en carta* o *afermar-se amb un mestre*, que documenten aquest fet.

AFERRADA, FORAT DE S' Cavitat localitzada en el km 9 de la carretera Caimari-Lluc, en el terme de Selva. Està situada a 360 m sobre el nivell de la mar i catalogada com a avenc fins a 15 m de fondària. Té aixecament topogràfic.

AFFAR Revista editada en català pels serveis de publicacions de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de les Illes Balears. Pren el nom de l'obra de Ramon Llull *Llibre de Affatus* i té un contingut científic, amb articles de llengua, literatura, cultura popular i història cultural.

AFIF, STEVE (Alexandria, Egipte 1943) Pintor. La seva obra, de caire abstracte, rep la influència dels expressionistes americans i del moviment informalista europeu. Gran viatger, resideix regularment a Mallorca des del 1967. Ha exposat a Mallorca, Anglaterra, França, Israel i a diversos indrets d'Espanya.

AFITÓ Increment aplicat a imposts prescrits per tal d'obtenir ingressos extres. El començà a aplicar el Gran i General Consell el 1410.

AGAMA Vegeu *Associació General Agrària Mallorquina SA.*

AGARA Vegeu *Agrupació Artística Andritxola.*

AGATGE **1/** Quantitat estipulada de productes que el llogater d'una possessió dóna al seu propietari, a més del lloguer, segons la importància de la propietat, i que es fa efectiva a terminis. **2/** Prima que rep un treballador, a més del sou establert.

ÀGER, BERENGUER D' (s XIII) Noble molt influent en temps de Jaume I, al qual fou fidel a pesar de

→ Steve Afif, acrílic sobre tela

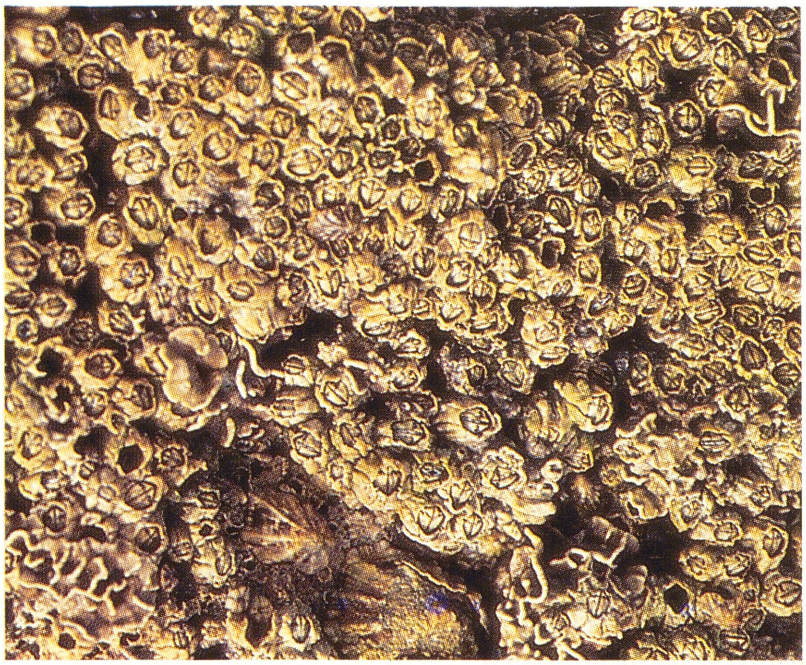

← Aglà de mar *(Unthalamus depressus)*

pertànyer al ban dels Cabrera i els Cardona. En l'assemblea de Barcelona de 21 al 23 de desembre de 1228 en què s'havia de decidir la conquesta de Mallorca, se'n va pronunciar a favor i prometé participar-hi amb 25 cavallers, acompanyats del seguici corresponent, pagats per ell. Va esser també un dels signants del futur repartiment de l'illa i després de la batalla de Portopí, morts els Montcada, se'l designà per repartir les terres i el botí obtenguts. A ell mateix li corresponguereu 341 cavalleries i el dret d'explotar dos molins, a parts iguals amb el bisbe de Barcelona, Berenguer de Palou.

AGERMANAT/ADA Membre de les *Germanies* (→) mallorquines i valencianes del s XVI.

al-AGLAB (s XI) Valí de Mallorca a l'època de la Taifa de Dénia-Balears. Ocupà al seu càrrec el 1036, designat per Mujahid i el va deixar per fer la pelegrinació a la Meca.

AGLÀ DE MAR *(Unthalamus depressus)* Crustaci cirrípede que es pot trobar sobre la roca a l'estadi supralitoral, on deixen d'existir les fanerògames terrestres. És l'espècie d'unthalamus més resistent per viure fora de l'aigua. Colonitza la franja supralitoral on les onades arriben només ocasionalment. **Aglà de mar rompent** *(Unthalamus stellatus)* Crustaci cirrípede que es troba sobre la roca a l'estadi miglitoral, a un nivell on les espècies no suporten la immersió contínua ni tampoc l'emersió prolongada; reben regularment les onades però es mantenen sobre el nivell de la mar.

AGRAM *(Cynodon dactylon)* Planta de rizona prim, blanquinós, molt ramificat, que treu unes gemes epigees cobertes d'escames, i tiges dretes estèrils i floríferes. Les fulles són dístiques en les gies estèrils i els limbres plans, atenuats en punta. Té la lígula formada per pèls i penícula digitada, amb 4-7 espigues lineals freqüentment violades. D'espiguetes solitàries, uniflores, amb un rudiment de flor estèril. Glumes anaciolades, uninèrvies, més curtes que la flor. Té 3 estams, i els estigmes són terminals lliures. Floreix tot l'any i és abundant als camps i voreres de camins. Les arrels seques i capolades es fan bullir en aigua i es pren com a tisana, s'usa per combatre el reumatisme i per a totes les malalties inflamatòries. **Agram d'olor** *(Anthoxanthum odoratum)* Planta de rizoma fibrós i de fulles lineals, de 3-5 mm d'amplària, ciliades a la punta de la beina. D'espiguetes comprimides lateralment, triflores, amb les dues inferiors estèrils. Té dos estams i estigmes terminals. Floreix des d'abril fins a juny. Es pot trobar a la serra de Tramuntana, des de Lluc fins a Puigpunyent, i al cim del puig Major.

AGRAMUNT, JOSEP (València ? - Palma 1782) Religiós de l'ordre dels Predicadors. Escriví obres de pietat popular entre les quals destaquen *Flor y fruto del más sagrado rosal* (1694), dedicada al rés del Rosari, i *Los tres estados del Sol* (1697), referent al Sant Crist d'Alcúdia en l'avinentesa de la seva traslació el 26 de juny de 1697. Una altra obra seva és *Agregación a la pía unión del Sagrado Corazón de María Virgen Madre de Dios*, publicada el 1626 quan l'església de Monti-sion va esser unida a la basílica romana de sant Eustaqui que hi estava dedicada.

AGRER **1/**Camp apte per al conreu **2/**Contribució d'una fracció variable de la collita entregada pel conrador al senyor de la terra. **3/**Impost pagat per usar terres públiques o per collir-

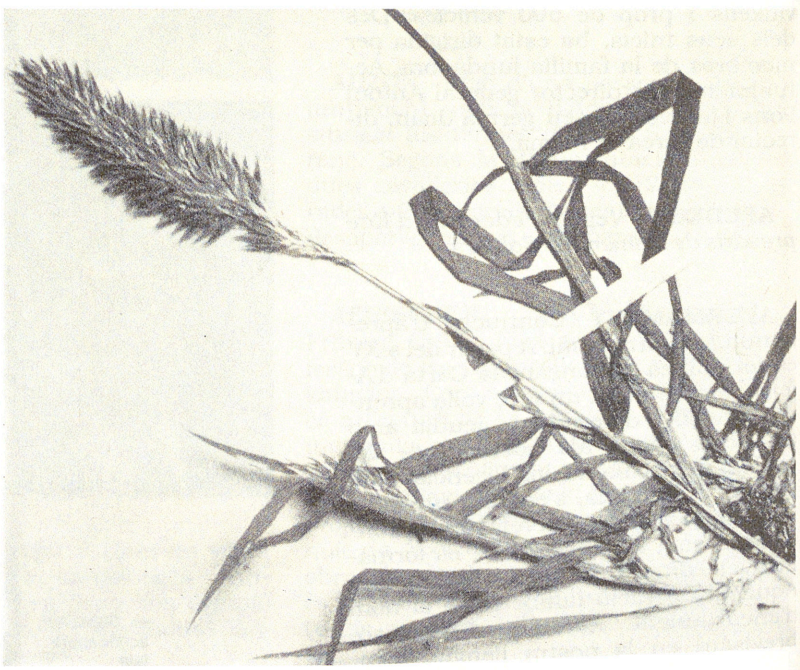

→ Agram d'olor *(Anthoxanthum odoratum)*

← Veles d'arròs a l'Albufera de Mallorca, cultiu introduït per la companyia Agrícola Industrial Balear SA *(JM)*

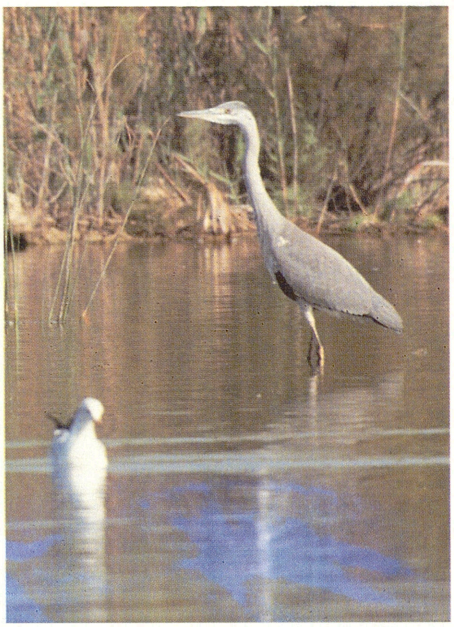

→ Agró *(Ardea cinerea)*

ne els fruits **4**/Per extensió, tots els imposts agraris pagats en espècie. A vegades, sinònim de *delme* (→).

AGRÍCOLA INDUSTRIAL BALEAR SA Empresa fundada el 1909 amb capital valencià i seu a Madrid i a Palma. Arran de l'estudi realitzat pels enginyers agrònoms Enric Cremades i Lluís Beneyto, on s'analitzaven les possibilitats i rendibilitat del cultiu arrocer a l'Albufera de Mallorca, aquesta companyia llogà la finca i hi introduí, per primera vegada, el cultiu d'arròs en veles. Pocs anys després, la davallada dels preus i una gran inundació dels conreus feren desistir de l'intent. Malgrat el fracàs empresarial, molts de petits agricultors de sa Pobla i Muro compraren o llogaren parcel·les no molt grosses per dedicar-les a aquest cultiu que, en escala reduïda, manté una producció d'arròs anomenat popularment *bombeta*.

AGRICULTOR BALEAR, EL Revista d'agricultura i de les seves ciències auxiliars. Durant la seva primera etapa, de maig de 1892 a abril de 1893, sortia quinzenalment, dirigida per Josep Capdebou, i amb Pere Estelrich, Gabriel Fuster, Josep Rullan, Baltasar Chamsaur i Pere Santandreu, entre d'altres, com a redactors. El juliol de 1893 en començà la segona etapa, de periodicitat mensual, i passà a propietat de la Cambra de Comerç. Hi entren com a redactors nous Antoni Bosch i Francesc Sotorres. El darrer número sortí el juny de 1895. Es redactava totalment en castellà.

AGRIMONIA Vegeu *Serverola*.

AGRÓ *(Ciconiiformes)* Au peixetera de gran volum, de bec i coll allargats i cames primes i allargades. Rep també el nom d'ugró o uró. Pesca desplegant bruscament el coll i agafa, amb el bec llarg i punxegut, peixos, granots, serps, insectes..., bases de la seva dieta. La musculatura del coll és molt potent, i té les vèrtebres asimètriques. **Agró** *(Ardea cinerea)* De 91 cm diferenciable pel color i la grandària. En temps de migració, pel mes d'octubre, es troba sovint a la costa i als illots. Als pobles del sud de Mallorca, encara se l'anomena *bernat*. **Agró blanc** *(Egretta garzetta)* De 56 cm de plomatge blanc uniforme. És freqüent a l'hivern i es troba sovint en esbarts, a la costa. Alguns anys hi passa també l'estiu, però no hi fa cria. En vol, es poden veure els seus peus grocs que contrasten amb les cames negres. A la primavera, té, al clotell i al dors, unes plomes blanques llargues i fines, amb funció ornamental, molt apreciades, en els anys vint, per posar als capells de senyora. **Agró blanc gros**

↓ El Agricultor Balear

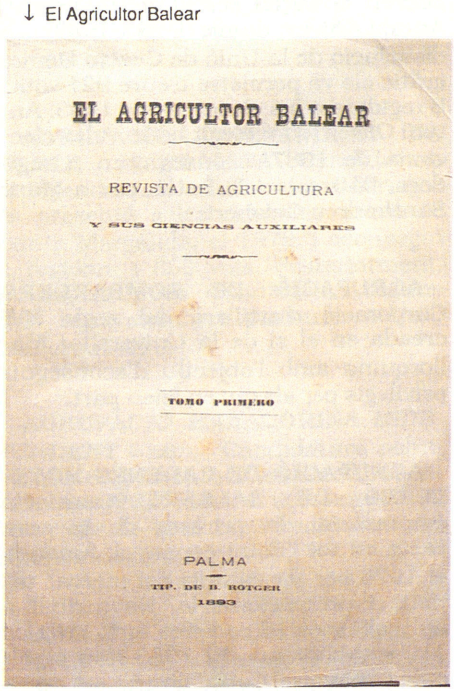
EL AGRICULTOR BALEAR

REVISTA DE AGRICULTURA

Y SUS CIENCIAS AUXILIARES

TOMO PRIMERO

PALMA

TIP. DE B. ROTGER

1893

↓ Agró blanc *(Egretta garzetta)*

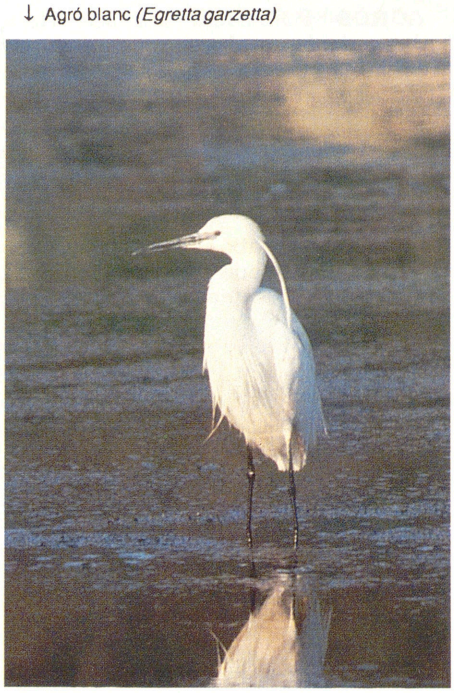

← Agrupació Artística Andritxola —AGARA—

(Egretta alba) Es distingeix de l'agró blanc per la grandària (89 cm), el bec un poc groc i els peus negres com les cames. Va estar a punt d'esser esvaït a causa de les grans caçades que se'n feien, per aconseguir les plomes ornamentals del clotell i dors. **Agró roig** *(Ardea purpurea)* De 79 cm. Es troba a l'estiu. Nidifica en grups a plataformes de canyet dins enormes extensions gairebé impenetrables per a l'home; els poblers l'anomenen *desert*. N'hi ha una colònia a s'Albufera de Muro.

AGRÓS Publicació científica feta a Palma, de la qual solament sortiren tres números entre gener i març de 1835. Era editada i dirigida per Manuel Messeguer Andreu.

AGRUPACIÓ ARTÍSTICA ANDRITXOLA —AGARA— Associació teatral fundada a Andratx el 1958 per Josep Borràs i Margalida Moner. Dedicada principalment al teatre regional, està estructurada en tres grups —infantil, juvenil i titular— amb més de 140 socis. Han realitzat el muntatge de prop de 40 obres, amb un milenar de representacions per tot Mallorca. Destaquen les peces de Joan Mas; *Sa padrina, Un senyor damunt un ruc, El món per un forat* i *Cavallet quan eres jove*, sempre dirigides pel seu fundador. L'associació està presidida per Sebastià Gelabert.

AGRUPACIÓ ARTÍSTICA D'EDUCACIÓ I DESCANS Grup teatral. Representaven obres i assaigs en els quals es feia una exaltació de la moral i dels valors religiosos del moment. El 1950, amb motiu dels Reis Mags, estrenaren l'obra *Retablo de la Adoración de los Magos* escrita per Gabriel Rosselló Palmer.

AGRUPACIÓ D'AGRICULTORS DE PETRA Candidatura independent de caire conservador que es presentà a les eleccions locals de 1979. Aconseguí 2 regidors i 546 vots, i juntament amb altres dues candidatures obtengueren la batlia per al seu candidat, Antoni Oliver Ramis (1923-1987). La dissolució de la Unió de Centre Democràtic els va permetre treure 921 vots i 6 regidors a les eleccions de 1983. Antoni Oliver fou reelegit batle. A les eleccions de 1987, aconseguiren 6 regidors, 910 vots i la batlia per a Martí Santandreu Gelabert.

AGRUPACIÓ DE BOMBARDERS Corporació d'artillers del segle XVI creada en el si de la Universitat Mallorquina amb l'objectiu d'aconseguir privilegis per als qui en feien part.

AGRUPACIÓ DE CADENES HOTELERES DE BALEARS Associació empresarial, la primera de la seva casta en tot l'Estat espanyol, fundada el 1976 per fer estudis del mercat turístic i promocionar-lo. Ha arribat a aplegar unes 12 cadenes amb prop de 119 establiments. El 1988 està presidida per Miquel Capó Oliver.

AGRUPACIÓ D'ELECTORS DE CALVIÀ Candidatura independent que es presentà a les eleccions locals de 1987 a Calvià i obtengué 442 vots i dos regidors.

AGRUPACIÓ D'ELECTORS INDEPENDENTS DE S'ARRACÓ Candidatura independent que a les eleccions locals de 1987 aconseguí 401 vots i un regidor a l'Ajuntament d'Andratx.

AGRUPACIÓ D'EMPLEATS D'ARBITRIS Societat obrera creada el 1931. Va esser filial de la UGT. El 1932 tenia 72 afiliats. Existí fins al 1936

AGRUPACIÓ DE VETERANS DE FUTBOL DE MALLORCA Associació fundada a Palma el 1967. Reuneix exjugadors i gent relacionada amb aquest esport. Té com a tasca principal la promoció del futbol i el manteniment de vincles entre els veterans. Actua com a penya de suport del Reial Club Esportiu Mallorca.

AGRUPACIÓ D'INDEPENDENTS DE MARRATXÍ Candidatura independent que es presentà a les eleccions locals de Marratxí, el 1979, amb el resultat de 7 regidors i 1719 vots. El seu candidat, Guillem Vidal Bibiloni, esdevingué batle. En acabar aquesta legislatura, la candidatura es va desfer i alguns d'aquests independents s'integraren dintre Unió Mallorquina.

AGRUPACIÓ D'INDEPENDENTS DE PALMANYOLA —ADIP— Candidatura independent que es va presentar a les eleccions de 1987, en les quals aconseguí 208 vots i un regidor a l'Ajuntament de Bunyola. El seu objectiu bàsic és aconseguir que Palmanyola es convertesqui en municipi independent del de Bunyola i millorarne la infraestructura.

↓ Agrupació de Cadenes Hoteleres de Balears

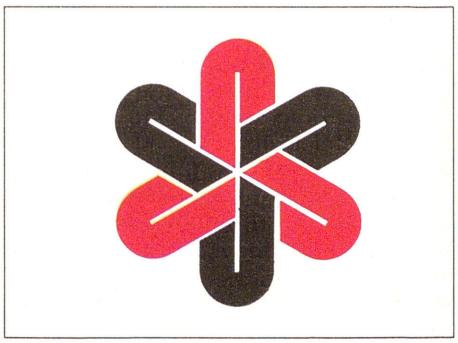

↑ Anagrama de l'Agrupació Empresarial d'Agències de Viatges de Balears —AVIBA—

AGRUPACIÓ EMPRESARIAL D'AGÈNCIES DE VIATGES DE BALEARS —AVIBA— Associació fundada el 1977 amb seu a Palma. De gran presència en el sector turístic illenc, té com a principals objectius la defensa i l'assessorament als seus membres, la lluita contra l'intrusisme i la millora de la qualitat dels serveis turístics. Agrupa quasi 150 empreses i actua com a interlocutora del sector davant les Administracions. Pertany a la *Confederación Española de Agencias de Viajes* – CEAV– .

AGRUPACIÓ FOLKLÒRICA DE MANACOR Grup de música folklòrica creat a Manacor el 1980 com a escola de música popular. Format per unes 20 persones entre músics i balladors. Actua arreu de Mallorca.

↑ Anagrama de l'Agrupació Hotelera de les Zones Turístiques d'Espanya —ZONTUR—

AGRUPACIÓ HOTELERA DE LES ZONES TURÍSTIQUES D'ESPANYA —ZONTUR— Organització d'àmbit estatal creada el 1980 que, estructurada per associacions zonals, agrupa més de 2.400 empreses amb prop de 600.000 places hoteleres i extrahoteleres. Les seves principals finalitats són la representació, la defensa i la promoció dels interessos dels seus membres, facilitant assessorament jurídic, administratiu i fiscal. Actua d'interlocutora dels empresaris turístics davant les administracions, els *tour-operators* i altres organitzacions. Palma és seu permanent de la Secretaria General i, anualmente, es convoca Assemblea General amb caràcter itinerant a les distintes zones. Les empreses mallorquines del sector estan representades per la *Federació Empresarial Hotelera de Mallorca* (→).

AGRUPACIÓ INDEPENDENT DEMOCRÀTICA D'ARIANY Candidatura independent que es presentà a les eleccions locals de 1987 a Ariany, on obtengué 5 regidors i el seu candidat, Antoni Pascual Ribot, fou elegit batle. A les eleccions municipals de 1983, s'havia presentat amb el nom d'**Agrupació Progressista d'Ariany** i també les guanyà amb 349 vots i 5 regidors.

AGRUPACIÓ INDEPENDENT DEMOCRÀTICA DE SANTANYÍ Candidatura independent de caire nacionalista, que es presentà, el 1979, a les primeres eleccions locals de Santanyí, en les quals aconseguí 576 vots i 2 regidors. Es va dissoldre abans de les eleccions de 1983, a causa de les diferents ideologies dels seus membres.

AGRUPACIÓ INDEPENDENT DE PUIGPUNYENT Candidatura independent de caire nacionalista, que el 1979, a les eleccions locals de Puigpunyent va treure 6 regidors i 376 vots. El seu candidat, Antoni Colom, fou el primer batle democràtic. Revalidaren el seu triomf el 1983, amb 7 regidors i 409 vots. Antoni Colom continuà ocupant la batlia. El 1987 obtengueren 337 vots i 5 regidors. El seu candidat, Antoni Joan Arbona, esdevengué batle.

AGRUPACIÓ INDEPENDENT DE SANTA MARGALIDA Candidatura independent de caire conservador, que es presentà a les eleccions locals de Santa Margalida, el 1979, i aconseguí 4 regidors i 850 vots. Posteriorment, aquest grup es desintegrà i alguns dels seus membres passaren a Unió Mallorquina.

AGRUPACIÓ MANACORINA INDEPENDENT —AMI— Candidatura política que es presentà a les eleccions locals de 1987. Només aconseguí 402 vots, per la qual cosa restà fora del consistori manacorí.

AGUAIT, S' Topònim de s'Albufera de Mallorca amb el qual els caçadors de sa Pobla designen una petita zona utilitzada per caçar a l'aguait aus de pas. (M)

AGUAIT, TORRENT DE S' Torrent situat al terme d'Andratx, de 6,32 km de superfície de conca. No té estació d'aforament.

AGUDELL, MUNT Documentat el 1343 al terme d'Escorca. Actualment és Muntibudell o puig Budell, de 640 m d'alçada, situat entre Son Alzines i Binifaldó. (M)

AGÜERA, JACINTO FELIPE DE (Cartagena ? - Palma 1825) Primer Oficial del Ministeri de Reial Hisenda de Marina. Instal·lat a la Península, es traslladà a Palma el 1785. Escriví l'obra *Opúsculo sobre varios puntos político-económicos que al nuevo Ayuntamiento Constitucional de esta ciudad propone D. Jacinto Felipe de Agüera* el 1812, referida a l'organització de les vendes dels articles de consum de primera necessitat: oli, pa, llet, carn, blat... En el seus escrits criticà l'estat dels empedrats de la ciutat i l'expulsió dels alumnes de l'oratori de Sant Felip, per a la seva utilització com a magatzem fariner. Va esser també autor d'obres de caràcter religiós, en prosa i vers.

ÀGUILA Nom donat a diversos ocells de la família dels falcònids. Són rapinyaires, de grans dimensions, amb un bec corbat, el cap prominent i

↓ Àguila coabarrada *(Hieraetus fasciatus)*

← Àguila peixatera *(Pandion haliaetus)*

cobert de plomes, les potes curtes i amb urpes molt fortes. Tenen les ales llargues i volen a gran altura. Nien en arbres o en roques dels penya-segats. Estan distribuïdes per tot el món. **Àguila coabarrada** *(Hieraetus fasciatus)* Ocell de 66 a 74 cm. Es caracteritza per una línia obscura a l'extrem de la coa, d'on ve el seu nom. A Mallorca, en queden una colla o dues i alguna vegada es veu per Menorca. **Àguila peixatera** *(Pandion haliaetus)* Ocell de 51 a 58 cm, que fou comú als nostres penya-segats. La seva alimentació es basa, principalment, en peixos i té una constitució física ben adaptada al seu ordre de vida; és molt diferent de les vertaderes àguiles, encara que el gran volum, les ales digitades i el vol planat siguin semblants. Té les potes llargues, amb escates, els dits més aviat curts, però forts i ben armats, oposables dos a dos, que constitueixen una arma molt eficaç per a la pesca. Durant la tàctica del seu atac, l'au sobrevola l'aigua a una altària de 10 a 50 m amb interrupció de l'exploració per un vol aturat. Quan afina la presa, un peix a poca distància de la superfície, tanca les ales i es llança verticalment. Un instant abans d'arribar a l'aigua, torna a migobrir les ales i avança les potes amb les arpes obertes. Després, emprèn el vol fins a un posador favorable, on menja a cops de bec la presa. Els seus nius són enormes caramulls de branques de fins a dos metres d'altària i un i mig d'amplada. Es pot trobar un d'aquests nius, deshabitat fa anys, sobre el forat de na Foradada de Deià. **Àguila reial** *(Aquila chrisaetos)* Au que habitava, fins als anys 50, les muntanyes de Mallorca, on sembla que va esser abundant al segle passat. Avui es pot considerar extingida.

ÀGUILA, AVENC DE L' Cavitat situada a la zona de cala Sant Vicenç prop del puig del mateix nom, en el terme de Pollença i a 100 m sobre el nivell de la mar. Catalogat com a avenc fins a 15 metres de fondària, segons notació espeleomètrica. Té aixecament topogràfic.

ÀGUILA, COSTA DE S' Terrenys del terme de Sant Llorenç, situats entre la muntanya de Calicant i la muntanyeta de Tenja. (M)

ÀGUILA, HORT DE S' Situat en el terme de Palma, entre Son Sunyer Vell i cas Capità. (M)

ÀGUILA, MAGATZEMS L' Edifici d'estil modernista que rep el nom d'un magatzem de roba existent a principis d'aquest segle. Està ubicat a Palma, a la plaça del Marquès de Palmer, veïnat de can Rei. El projectà el 1908 Gaspar Bennàssar Moner, encara que en signà el plànol Jaume Alenyar Ginard, ja que ambdós arquitectes compartien indistintament encàrrecs i bufets. El seu promotor fou Gabriel Juan Ribes. L'obra, que s'inclou dins el moviment *Art Nouveau*, es concebé des dels seus inicis amb un caire comercial, cosa que motivà un disseny funcional per aprofitar al màxim la claror i l'espai. Consta de planta baixa

→ Façana dels magatzems l'Àguila

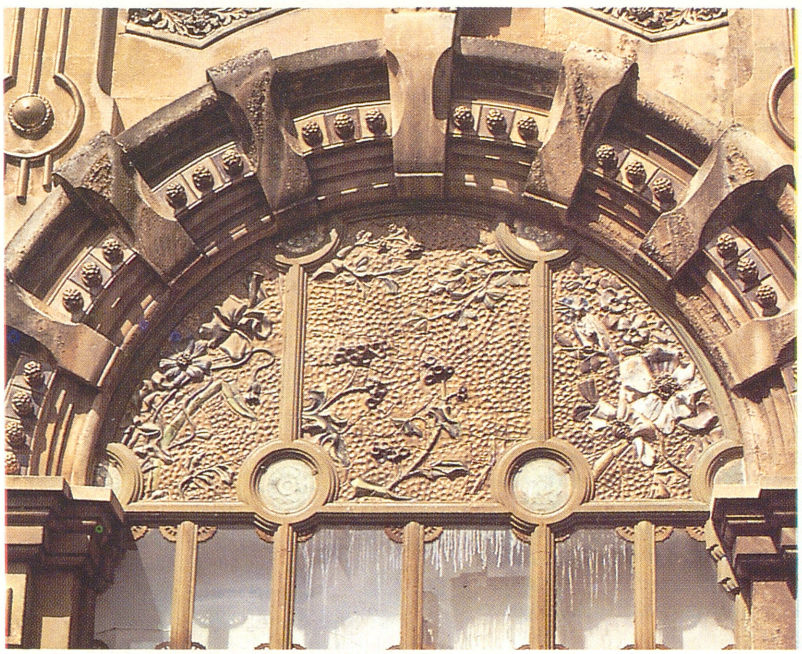

← Detall de la façana dels magatzems l'Àguila

→ Publicitat dels magatzems l'Àguila

i de tres pisos, el darrer dels quals ofereix un arc de mig punt. Per a la construcció de l'edifici, s'utilitzaren, per primer cop a l'Illa, elements industrials com el ferro colat i el vidre, que així esdevenen recursos tècnics pràctics i, a la vegada, ornamentals. Se substituïren els tradicionals murs de càrrega per columnes primes de ferro, que ampliaven l'espai intern i es convertien en un element decoratiu exterior. S'atorgà —aspecte també innovador— un gran valor al vidre, que ocupa gairebé tota la façana, on es conjuga amb ferro i ceràmiques policromes, la qual cosa dóna un caire dinàmic propi del modernisme, i el configura com a exemple destacat de l'arquitectura mallorquina del s XX. Després de sofrir reformes a la façana i l'interior, ha recuperat el seu aspecte primitiu el 1988, i mantengut el seu ús comercial.

ÀGUILA, NINOT DE L' Roca aïllada del terme de Pollença, situada ran de la carretera que va al far del cap de Formentor, a la altura de la cova del Patró. (M)

ÀGUILA, NIU DE S' Accident de la costa del terme d'Andratx, situat entre ses coves des Milà i es cap de sa Mola. ■ A la costa del terme d'Andratx, està situat entre es Morro d'en Ferrà i sa Panxa de Madona. ■ Al terme d'Artà, a la costa, és al cap de Ferrutx, entre ses Puntes de na Brafí i sa Barraqueta d'en Violí. ■ Situat entre es Morro de cala Roja i sa cova de sa Pols, al terme d'Escorca. ■ Situat a l'illa de Cabrera, entre sa Cuina del Bisbe i la bocana del port. ■ A la costa del terme de Pollença, entre el Racó de les Arcades i l'Enfront Roig. (M)

ÀGUILA, PUIG DE S' Cim de 245 m d'alçada situat entre les cases de la possessió de cala Moltó i es Munt Gros de sa Mesquida, en el terme de Capdepera. (M)

ÀGUILA, PUNTA DE L' Accident de la costa del terme de Banyalbufar, situat entre es Cavall Bernat de Son Bunyola i es Peix Menut. ■ Al terme de Pollença, situat entre la Pedra Martí i cala Estremer. (M)

ÀGUILA, S' Gran finca de la Marina de Llucmajor, actualment dividida en altres propietats més petites: Àguila de can Fideuer, Àguila d'en Mora, Àguila d'en Tomeu, Àguila d'en Quart i Àguila d'en Pere. Les cases de la possessió original són el centre de l'anomenada s'Àguila Vella. Des de l'Edat Mitjana, aquestes terres estaven vinculades a la família Sureda de Sant Martí, que explotà la seva gran ri-

→ Cases de s'Àguila a Llucmajor

quesa ramadera comerciant amb carn i llana. També eren preuats els caragols, les zones pesqueres i les salines. Tota aquesta zona s'ha vist afectada, des de principis dels anys 80, pels plans del Ministeri de Defensa, el qual, per allunyar els quarters del clos urbà de Palma, volia bastir-hi una base militar per a l'exèrcit de terra i una base naval, tot i que les despeses previstes han ajornat la seva construcció. En previsió d'aquests projectes, la Conselleria de Cultura del Govern Balear encarregà la carta arqueològica de la zona, la qual confirmà la gran riquesa arqueològica per les navetes, coves artificials i poblats talaiòtics inventariats.

ÀGUILA, TURÓ DE S' Situat entre les cases de sa Vallet i s'Estany de ses Gambes, en el terme de Santanyí.Té escassa alçada. (M)

ÀGUILA DE CAN FIDEUER Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Passaró i Ravell Cobert. (M)

ÀGUILA D'EN MACIP, S' Elevació situada entre la partió de Calvià i Palma, a la serra de na Burguesa, orientada al llebeig de la barriada de Gènova. Té una alçada de 360 m. (M)

ÀGUILA D'EN MORA Possessió del terme de Llucmajor, situada entre el camí des Palmer i Gomera Vell. (M)

ÀGUILA D'EN PERE Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Torràlitx i Missèr Arnau. (M)

ÀGUILA D'EN QUART Possessió del terme de Llucmajor, anomenada també can Ripoll, situada entre Betlem i s'Àguila d'en Pere. (M)

ÀGUILA D'EN TOMEU Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Torràlitx i na Pau. (M)

AGUILAR ABARGA, ROSALIA DE (? s XVII) Nomenada arxivera de Palma el 6 de març de 1751 pel rei Ferran VI, fins al 1798. Era peninsular i no va venir mai a Mallorca. El càrrec d'arxiver l'ocupà un interí amb el qual es repartia el sou. Aquesta plaça era vitalícia des de 1617.

AGUILAR ALÒS, JOSEP D' (Balaguer, Catalunya s XVII - ? s XVIII) Polític i militar. Partidari de l'arxiduc Carles a la Guerra de Successió Espanyola que participà en la defensa de Barcelona. Rendida aquesta ciutat, continuà la guerra a Mallorca fins a la capitulació de l'Illa (1715).

AGUILERA PERELLÓ, JOAN OCTAVI (Palma 1937) Periodista i escriptor. Mestre, llicenciat en Filosofia i Lletres i doctor en Ciències de la Informació. Com a periodista ha dirigit *Hoja del Lunes, El Lunes* i *Baleares;* col·laborador del *Diario de Mallorca, Ya, Dígame* i *Manacor.* De la seva tasca literària destaquen: *Estampas ciudadanas* (1969); *La columna quebrada* (1971), *Eluterio empieza con Ele* (1974), *Entrevistas y oídas* (1982), *Rousseau, amigo mío* (1982) i *Asuntos y barruntos* (1986), selecció d'articles apareguts a la premsa. Edita i dirigeix la revista *Bajarí.*

→ Joan Octavi Aguilera Perelló

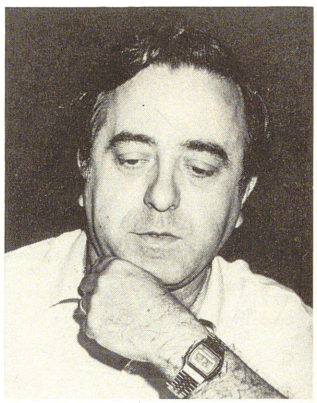

ÀGUILES, RACÓ DE SES Accident de la costa del terme de Calvià, situat entre es Morro d'en Grosser i les illes des Malgrat. (M)

ÀGUILES, SES Dansa tradicional amb figures processionals executada pel Corpus Christi i en altres festes religioses o civils d'importància. A Mallorca, és viva a Pollença. La hi ballen, en les ocasions citades, dues donzelles vestides amb una túnica blanca —dita Maria Antonieta—, engalanades amb una corona reial i altres joies. També duen passada fins a mitjan cos una àguila coronada de cartó, figurant que hi cavalquen, de la qual pengen nombroses cintes de colors diferents que donen al ball una gran vistositat. Són dos els balls que s'hi combinen: *Sa processó* i *Ses taules* —corrupció de 'retaules'-, executats amb gran simplicitat ja que consisteixen a marcar cadenciosament la melodia dels sonadors de guitarra, guitarró i violí, i brodant rítmicament els compassos amb la repicadissa de les castenyetes que porten les balladores. També està documentat a Felanitx que el 1677 dues àguiles ballaren, amb els cossiers, davant el Santíssim Sagrament quan des de la vella església el dugueren, en processó, al nou temple. Segons altres notícies, la parròquia dels Socors de Palma tenia dues àguiles que sortien també pel Corpus, i a Palma, el 29 de juny de 1614, amb motiu d'una processó d'acció de gràcies, feia part del seguici de la parròquia de Sant Jaume una àguila blanca gegantina, que batia les ales i en obrir el bec li'n sor-

← Les Àguiles de Pollença, a principis de segle (AB)

Sa Processó del Corpus

Hi anaven es gigants
de s'església del Socors,
es Cavallets elegants,
ses Àguiles i tres infants
vestits de sant Joan Pelós;
amb so xot de bondeveres
i bandereta d'estam.

Pep d'Aubenya

↑ Versos signats per Pep d'Aubenya (Pere d'A Penya) a L'Ignorància (10-VI-1882), que fan referència a la representació de ses Àguiles

← Les Àguiles de Pollença

→ Estanislau de Kostka Aguiló i Aguiló

tien volant ocells. Hom ignora l'antiguitat que tenen a Mallorca aquestes figures, sobretot si són representades per dones. A la Península, a ciutats com Madrid, Sevilla i València, àguiles semblants a aquestes prenien part en les processons del Corpus. A Barcelona, una àguila daurada, amb les ales totalment desplegades en actitud de prendre el vol i amb corona imperial, precedia, en la processó del Corpus, les representacions dels gremis i dels ordes religiosos. A altres indrets de Catalunya, el major honor que es podia fer a un hoste, era enviar-li l'àguila a visitar-lo per dedicar-li una ballada, com a símbol de posar la ciutat a les seves ordres; això és el que volia expressar el Consell de Barcelona quan el 1396 envià l'àguila de la ciutat a les festes de la coronació del rei Martí l'Humà. L'àguila, talment com passa amb els altres animals, té una simbologia molt més antiga que la instauració de la festa del Corpus i aquí hi ha diversitat de parers respecte a la seva significació primera. Així, uns la inclouen dins la zoologia mística, on els animals representen diferents virtuts; per això l'àguila simbolitza la justícia; i d'altres li donen una significació política, com és el cas de la de Barcelona, que passà a emblema del Casal d'Aragó, atenent que era d'origen gibel·lí i aquesta branca tenia la gran au per senyera. En tot cas, la representació de l'evangelista sant Joan — l'*Àguila de Patmos*— és tardana (finals del s II dC). (BE)

AGUILÓ, ISABEL (Palma 1663 - 1691) Jueva conversa. Dona de Pere Joan Aguiló. Va esser condemnada per la Inquisició a volta de garrot abans d'esser cremada, com a perdó per la seva confessió, en el tercer acte de fe realitzat el 1691. El governador de Milà, que es trobava de pas a Mallorca, assistí a l'acte, la crueldat del qual el commogué profundament i féu una petició de gràcia, que va esser rebutjada.

AGUILÓ, JOSEP (Palma 1916) Pintor. La seva obra es pot qualificar de realisme constructiu. Treballà sobretot paisatges i natures mortes. Realitzà també algunes escultures.

AGUILÓ, ROBERT (Tarragona s XII - XIII) Noble i templari. Participà en la conquesta de Mallorca i en el repartiment aconseguí tres alqueries a Pina, 95 cavalleries del total de les assignades als homes de Tarragona i possessions a Sineu i a Palma.

AGUILÓ ADROVER, COSME (Santanyí 1950) Estudiós de la cultura popular. De formació autodidacta, s'inicià en el camp de la prehistòria investigant, principalment, les restes de la zona de Santanyí i de ses Salines. Com a estudiós de la toponimia, ha arreplegat la de Santanyí, ses Salines, litoral de Felanitx, Cabrera, Dragonera i illots d'Eivissa i Formentera. Els seus treballs han estat publicats a diverses revistes d'arreu dels països de parla catalana, també ha editat els mapes de Cabrera i de Dragonera.

AGUILÓ I AGUILÓ, ESTANISLAU DE KOSTKA (Palma 1859 - 1917) Erudit i bibliòfil. Fill de Tomàs Aguiló Forteza. Es llicencià en dret civil i canònic a la Universitat de València (1879). Ingressà el 1886 al Cos de Bibliotecaris i Arxivers i fou nomenat director de l'Arxiu Històric de Mallorca el 1895 i de la Biblioteca Provincial de Palma el 1902. El 1899 va esser elegit president de la Societat Arqueològica Lul·liana, i director del seu *Butlletí* en el qual aparegueren la majoria dels seus treballs, alguns en col·laboració amb Josep Maria Quadrado. Va esser membre de la Reial Acadèmia de la Història i de la Comissió Editora Lul·liana. Quan va morir donà la seva casa i la seva biblioteca a l'esmentada Societat Arqueològica, que en va fer la seva seu.

AGUILÓ I AGUILÓ, MARIÀ (Palma 1907 - 1974) Escriptor. Va esser funcionari municipal fins al 1936,

→ Cosme Aguiló Adrover

← Marià Aguiló i Aguiló

data en la qual fou destituït perquè pertanyia a l'esquerra mallorquina. Fins aleshores, col·laborà a *El Dia* i havia publicat poemes, en castellà i català, al *Boletín del grupo literario «Azul»*. Malgrat l'aïllament que patí durant el franquisme, continuà escrivint i el 1956 fou finalista del Premi de Novel·la Ciutat de Palma, amb l'obra *La Custodia*. Aquesta, escrita en castellà, com disposaven les normes del premi, fou publicada el mateix any i li donà certa fama. A la seva mort, la seva viuda, Joana Martorell, projectà la Fundació Marià Aguiló i Aguiló, destinada a recollir i publicar els seus escrits, entre els quals figuren obres de teatre, noveles, poemes, contes i un gran nombre d'articles periodístics. Fins al moment s'ha publicat *Adidai i altres poemes* (1983).

AGUILÓ I AGUILÓ, PERE (Palma 1910) Metge. Llicenciat en Medicina per la Universitat de Barcelona el 1932. Ajudant de la càtedra de Patologia Quirúrgica i especialista en cirurgia general i traumatologia. Va esser cap del Sevei de Cirurgia de l'Hospital Militar de Palma i president de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Balears des del 1974 fins al 1977. Dels seus treballs publicats, destaca *Consideraciones sobre el tratamiento del ulcus duodenal.*

AGUILÓ BORDOY, AGUSTÍ (Palma 1954) Director d'orquestra i violinista. Després de realitzar estudis superiors de violí i direcció a València, entrà a l'Orquestra Simfònica de Palma com a violinista i, posteriorment, director adjunt. A més, fou el director de la desapareguda orquestra Pro-Art. Actualment, és cap de l'orquestra Solistes de Mallorca.

AGUILÓ CASABONA, FERRAN (Palma 1957) Escultor. La seva formació ha estat autodidacta i treballa els més diversos materials en les seves obres. Ha participat en exposicions col·lectives i individuals a Palma. De la seva trajectòria destaca la construcció d'un Arc de Triomf al Parc de la Mar amb motiu del cicle Cultura Fi de Segle (1987), organitzat per l'Ajuntament de Palma, el qual fou destruit al finalitzar el certamen.

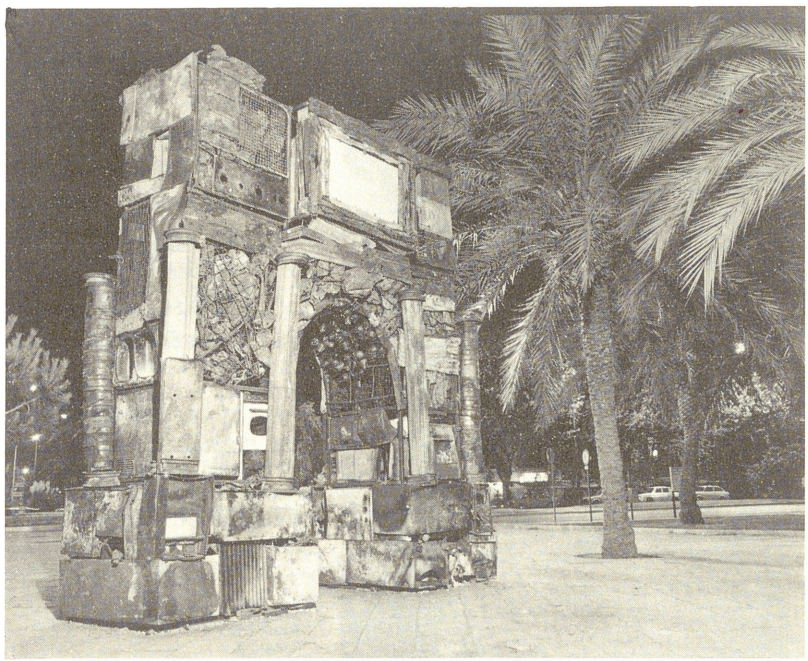

→ Ferran Aguiló Casabona, Arc de Triomf

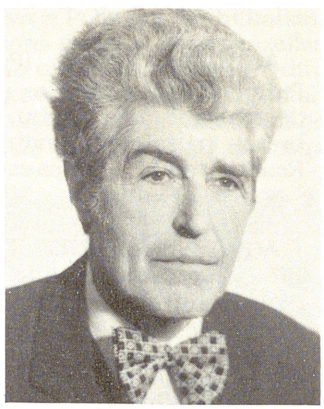

→ Pere Aguiló i Aguiló

→ Agustí Aguiló Bordoy

AGUILÓ CORTÈS, ISIDOR (Mallorca s XIX - XX) Enginyer agrònom. El 1895 fou nomenat cap del Servei Agronòmic de Barcelona.

AGUILÓ CORTÈS, JOAN (Palma 1874 - 1951) Procurador dels tribunals i cap de negociat de l'Audiència. Va participar a la vida política local i militià al Partit Liberal. El 1897 publicà l'obra *Margarita de Peñaflor. Drama trágico en tres actos y en prosa.*

AGUILÓ CORTÈS, JOSEP (Palma 1656 - 1691) Jueu convers. Fill d'Onofre Aguiló i de Teresa Cortès. Va esser condemnat per la Inquisició a volta de garrot abans d'esser cremat, en el tercer gran acte de fe que va tenir lloc el 1691.

AGUILÓ CORTÈS, MARIÀ (Palma 1852 - 1924) Metge. Llicenciat en

← Marià Aguiló Cortès

← Tomàs Aguiló Cortès

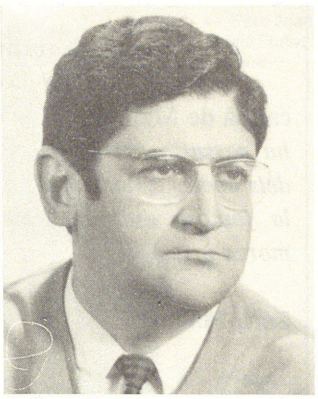

→ Lluís Aguiló de Cáceres

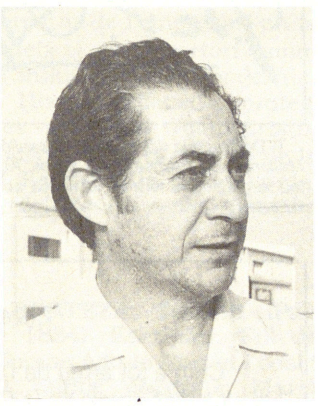

→ Francesc Aguiló Forteza

Medicina per la Universitat de Barcelona el 1876. Exercí com a metge de la Inclusa. Va esser un dels impulsors de la subsecció de Ciències Mèdiques, nucli del col·legi, creada el 1888, on ocupà diversos càrrecs; i president del Col·legi de Metges en els anys 1911 i 1912. Fou bibliotecari, tresorer-comptador i administrador de la *Revista Balear de Ciències Mèdiques*.

AGUILÓ CORTÈS, TOMÀS (Palma 1775 - 1856) Poeta i autor d'entremesos. Pare de Tomàs Aguiló Forteza. Estudià humanitats i filosofia a Mallorca. Va esser amic del Comte d'Aiamans, amb el qual intercanvià poemes. Entre les seves obres publicades destaquen *Rondalla de rondalles* (1815), en la línia iniciada per Quevedo en castellà i per Lluís Galiana en català, que assolí un gran èxit popular i va esser reeditada successives vegades; *Faules Mallorquines* (1846) i un entremès, *Més perd l'avariciós que l'abundós* (1851), aquestes dues darreres obres amb un llenguatge molt dialectalitzant, interessat més bé pel seu caràcter folklòric que no literari. Home molt interessat per totes les branques del saber, aprofundí també en les matemàtiques, el dibuix i la música.

AGUILÓ DE CÁCERES, LLUÍS (Palma 1927) Crític musical. Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona. Començà la seva tasca periodística el 1949 en el diari *Baleares* com a encarregat de la crítica musical i de la crònica dels tribunals, aquesta amb el pseudònim de *Ulpino*. El 1969, va entrar al *Diario de Mallorca*, on té cura d'aquests mateixos afers.

AGUILÓ FORTEZA, FRANCESC (Sa Pobla 1927) Escultor, pintor i professor Mercantil per l'Escola de Comerç de Palma. Destinat a la delegació d'Hisenda de Cáceres, es formà amb Emilio Macías, professor de l'Escola d'Arts i Oficis d'aquella ciutat. El 1951 tornà a Palma, on estudià amb l'escultor Horacio de Eguía. La seva obra, de temàtica figurativa, se centra especialment en els retrats. Produccions seves són el *Retrat de Costa i Llobera* (1972), baix-relleu sobreposat a la làpida de l'església de Monti-sion de Pollença, i *Introspecció*, nu femení de bronze de grandària natural.

AGUILÓ FORTEZA, FRANCESC DE SALES (Palma 1899 - Bogotá 1956) Polític, científic i escriptor. Llicenciat en ciències, per la Universitat de Barcelona el 1921. Fundà amb Andreu Crespí el col·legi Cervantes de Palma, del qual fou director. Ocupà càrrecs directius a l'Associació per la Cultura de Mallorca, el 1924. Fou organitzador i habitual conferenciant; destaca la conferència que donà a la Casa del Poble de Palma, el 24 de març de 1929, sobre *Biología social higiénica*. Va esser professor ajudant d' història natural. El 1928 inicià la seva collaboració a la revista *La Nostra Terra*, i el 1930 ingressà en el Partit Republicà Federal, pel qual es presentà candidat per Palma a les eleccions del 12 d'abril de 1931, però no sortí elegit. El mateix any es proclamà la República i s'impugnaren les eleccions, al·legant anomalies. Es nomenà una Comissió Gestora, de la qual va esser membre. Les eleccions es repetiren i fou elegit regidor, i se'l féu tinent de batle. Realitzà una gran activitat cultural i política durant tota la República, en què destaquen els cursets de català que professava. Va esser membre fundador d'Acció Republicana (1932) i d'Esquerra Republicana Balear el 1934 i un dels redactors de l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de 1931. Signà el *Manifest del Comitè de relacions entre Catalunya i Mallorca*. Quan esclatà la Revolució d'octubre de 1934, va esser destituït del seu càrrec a l'Ajuntament

→ Francesc de Sales Aguiló Forteza, en el seu caire de biòleg, en una escola de Bogotà

← Francesc de Sales Aguiló Forteza

de Palma i se'l rehabilità l'any seguent. També signà la *Resposta al missatge dels catalans*, el maig de 1936. En l'aspecte professional, va esser nomenat professor de l'Institut d'Inca (1933), càrrec que exercí fins que esclatà la Guerra Civil. Quan això passà, es trobava a Barcelona, on restà dedicat a l'ensenyament i el juliol de 1937 fou elegit president del Consell Executiu d'Esquerra Republicana Balear a Catalunya. Dirigí *Mallorca Nova*, on publicà una lloança a Mallorca, un poema contra la repressió feixista i el manifest *Per Mallorca i per la Llibertat*, arran de l'assassinat d'Emili Darder. A principis de febrer de 1939, passà la frontera i fou breument internat al camp de concentració d'Argelés sur Mer (França). Abans de l'invasió de França, marxà a Amèrica. El 1940 s'establí a Colòmbia on muntà una llibreria i es dedicà a l'ensenyança universitària de biologia. Publicà diferents articles als *Quaderns de l'Exili* de Mèxic, preparà actes i actuà de secretari del Patronat de Cultura Catalana. A Bogotà, publicà *Miquel dels Sants Oliver, poeta i humanista, B Rosselló Porcel, català de Mallorca* (1952) i *Cuatro cartas, cinco poetas*.

AGUILÓ FORTEZA, GASPAR (Sa Pobla 1926) Músic i folklorista. El 1950 acabà la carrera de piano al conservatori de Palma. Ha aplicat la didàctica als seus estudis sobre folklore i com a compositor destaca l'originalitat de les obres orquestrals i vocals, i les seves dots de director. El 1956 va esser nomenat director de la recent fundada Escola Municipal de Música de sa Pobla.

AGUILÓ FORTEZA, GUILLEM (Palma 1820 - 1859) Metge cirurgià militar. Fill de Tomàs Aguiló Cortès. Estudià humanitats i filosofia a l'Institut Balear i començà la carrera de medicina i cirurgia a la Universitat de Barcelona i s'hi doctorà a Montpeller.

A la memòria de
BARTOMEU ROSSELLÓ-PÒRCEL
català de Mallorca, el nom del qual ***ha passat a enriquir la constel·lació dels poetes estimats pels déus, segons la famosa dita de Menandre, que moren joves.***

Fora-Mallorca, 1951

↑ Dedicatòria del llibre *B Rosselló-Pòrcel, català de Mallorca*, de Francesc de Sales Aguiló, que mentre fou forçadament fora de Mallorca sempre localitzà els seus escrits així

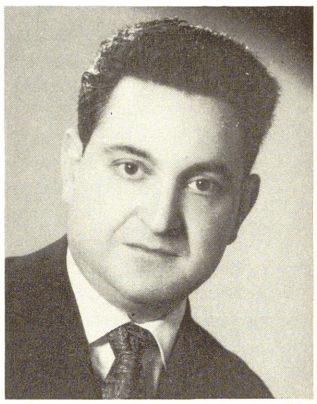

→ Gaspar Aguiló Forteza

El 1847 opositá al Cos de Sanitat Militar i obtengué la plaça de cap local a Melilla. Escriví el tractat *Quelques mots sur l'aplication de seus externes au diagnostic des maladies* (1846).

AGUILÓ FORTEZA, MIQUEL –**s'Apotecari Rosa**– (Campos 1891 -

Els exiliats i Francesc de Sales Aguiló

Com a tot arreu de l'Estat, a Mallorca, els exiliats constituïren una de les seqüeles més cruels de la Guerra Civil. Gabriel Alomar morí de nostàlgia a El Caire. Recordem: «Tota la meva vida es lliga a tu / com en la nit les flames a la fosca», havia escrit, de Barcelona estant i referint-se a Mallorca, el seu deixeble Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Tot just acabat de fer-se públic el ban de guerra dictat pel general Goded, els esquerrans que pogueren s'apressaren a abandonar Mallorca. Fugien per mar, en barca, en direcció a la Menorca republicana, sense preveure que els avatars de la guerra i el posterior triomf de la insurrecció militar els condemnaria a un exili que, en certs casos, ja no tendria viatge de retorn. Francesc de Sales Aguiló morí a Bogotà el 1956, Bartomeu Oliver Orell a Caracas el 1972, Baltasar Samper a Mèxic el 1966. D'altres, com Jaume Rabassa o Antoni Pericàs, desapareixeren engolits pel remolí de mort que generà la guerra europea. «He vist els exiliats, dins les tenebres / dels llargs camins silenciosos / cercar la pau de les ciutats ignotes / cansats i morts de tantes nits d'insomni», escrivia Miquel Forteza.

La plèiade de mallorquins és bona de recordar. Als esmentats, cal afegir els noms de Bernat Jofre, Antoni Maria Sbert, Pere Oliver, Ignaci Ferretjans i Maria Maiol. N'hi va haver d'altres, però, que s'exiliaren per temor a possibles represàlies o per palesar el seu rebuig a la dictadura, com és el cas dels intel·lectuals Ernest Maria Dethorey i Joan Mascaró, o de persones de reconeguda fidelitat republicana com eren l'ex-batle de Bunyola, Joan Nadal Bujosa, la vídua de l'ex-batle de Palma, Miquela Rovira, i Llibertat Picornell, germana d'Aurora i cunyada d'Heribert Quiñones. Tots ell, però, prest o tard, retornaren a Mallorca per instalar-s'hi definitivament, tret de Ferretjans, Dethorey i Picornell. Retornaren cansats, silenciosos, potser vençuts. I algun d'ells, com és ara Antoni Maria Sbert, decidits a oblidar el passat. Els exiliats: als ulls de l'opinió crítica de la dictadura, foren els depositaris dels millors ideals republicans. I bona part de responsabilitat en la mitificació que envoltà la seva actitud cívica, li correspon a Francesc de Sales Aguiló, que havia sabut donar forma a uns versos —«Mallorca! Mallorca nostra! / Quan podràs escoltar el crit / de la teva llibertat / que viu dins els nostres pits»— que trespuen amor envers els seu poble i la seva terra oprimida.

Llorenç Capellà

↑ *Callicida Sport*, producte de *s'Apotecari Rosa*

← Miquel Aguiló Forteza *—s'Apotecari Rosa—*

1986) Apotecari. Es dedicà al teatre, a la música i a la pintura. Compongué la sarsuela *Mestre Felip* i la comèdia *Un estudiant com molts*, entre altres creacions. Com a apotecari, va esser inspector farmacèutic municipal i inventor de diversos específics que esdevengueren populars: *Callicida Sport*, *Tópico H*, i *Polvos Llorón*. Gran animador de la vida cultural de Campos, fundà l'orquestrina *Jom Jaz*, el grup folklòric *Ecos del Pla* i el Cercle d'Art i Cultura (1949), del qual fou president. Participà també en la política local com a regidor el 1925.

AGUILÓ FORTEZA, PERE JOAN —CETRE— (Palma 1842 - 1910) Industrial. Creador de la fàbrica de ceràmica artística més important de Mallorca, La Roqueta, en la qual invertí la seva fortuna. La dirigí des del 1897 fins al 1910, data en què, per problemes econòmics, la va vendre a Josep Canet i a Miquel Far. Va esser el moment més creatiu de l'empresa i en la qual es defineix el seu repertori iconogràfic, amb influències del modernisme català. Home polifacètic, protegí joves artistes de l'època —com Cristòfol Pizà—, participà en la creació de la Societat de Ferrocarrils de Mallorca, del *Cambio Mallorquín* i creà un hotel a Sóller.

← Pere Joan Aguiló Forteza *—Cetre—*

→ Tomàs Aguiló Forteza

AGUILÓ FORTEZA, TOMÀS (Palma 1812 - 1884) Escriptor. Fill de l'escriptor Tomàs Aguiló Cortès i cosí i cunyat del també escriptor Marià Aguiló Fuster. El 1832 publicà el seu primer poema, l'oda *A la conquista de Mallorca*. Posteriorment, entrà en contacte amb els corrents romàntics més conservadors que s'imposaven arreu d'Europa (Chateaubriand, Manzoni, Walter Scott i Jaume Balmes). Col·laborador de Josep Maria Quadrado, fundà el 1840 amb ell i amb Antoni Montis la primera revista exclusivament literària de Mallorca, *La Palma*. Hi va publicar *El Infante de Mallorca*, (1863) i alguns fragments de *El Valle de los Sauces*. Posteriorment, participà en altres empreses periodístiques (*La Fe*, 1844; *La Unidad Católica*, etc) de caire conservador. El 1841 escriví el cant èpic *Rugero de Flor*, presentat sense èxit a un certamen convocat per

Na Tonina

Valga'm Déu, Na Tonina, i que és de lletja!
I a fe que amb ella hi ha Tonina i mitja,
amb una pell més aspra que una aritja
i una boca més ampla que una enquetja.

Per aquell tiranyet de mala petja
se'n puja peu descalç cap a sa sitja,
sa carbonissa aplega, es saquet pitja,
té forces i salut i es riu des metge.

No es pica si li deis que és una fotja,
o que té pels fadrins mal arrambatge,
o que sa cara li han pintat de sutja.

Trempada la veureu com un rellotge
quan se basqueja es pa i es companatge
i uns quants tronxos de col per una trutja.

→ Poema de Tomàs Aguiló Forteza

l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i inclòs en *Mallorca poética*. Entre gener i febrer del 1847 es va examinar a la Universitat de Barcelona i obtengué les regències de segona classe de les assignatures d'història, primer, i retòrica i poètica, tot seguit. Durant tres cursos, exercí la càtedra d'Història a l'Institut de Tarragona on escriví la *Memoria de los auxilios que presta l'Arqueología a la Historia* (Tarragona, 1849). En tornar a Mallorca, fou regidor de Palma de 1833 a 1866, i tinent de batle aquest darrer any. De 1846 a 1850, aparegueren els tres volums de *Rimas varias* (Imp Guasp); el 1851, *Poesías sagradas* i el 1863, les narracions *A la sombra del ciprés*. Altres obres en llengua castellana foren *Cuentos fantásticos* i les novel·les *La pluma acusadora* i *El camino del cielo*. Però fou en el conreu de la poesia de llengua catalana on destacà com a autor. El 1852 publicà les *Poesies fantàstiques en mallorquí* (Imp Guasp), amb un llenguatge fluid i ric, ple de dialectalismes vius. En aquest llibre conreà amb un gran encert la balada i la poesia festiva. El 1867 guanyà la Viola als Jocs Florals de Barcelona amb el poema *Constança d'Aragó*. En la seva poesia, hi abunden els temes romàntics; la fantasia, el misteri, la religió, la història política, el costumisme, i uns curiosos exercicis «filològics» que evidencien el domini de la llengua amb jocs de rimes. També traduí alguns poemes de Byron i escriví algunes peces teatrals, de les quals sembla que només es conserven tres comèdies en un acte escrites en llengua castellana i d'escàs interès literari (Josep M Bover esmenta *Policarpio Cazcarrias de la Pirámide* en la seva *Biblioteca de Escritores Baleares* com l'obra teatral més notable de Tomàs Aguiló). Sostengué una posició molt refractària i a vegades clarament contrària envers el moviment cultural de la Renaixença, tot i la seva estreta amistat amb Joaquim Rubió i Ors, Pau Piferrer i els principals escriptors mallorquins de l'època. De 1883 a 1885, aparegueren les seves *Obras en prosa y verso* en nou volums (Tip Católica Balear), el tercer dels quals correspon a la seva producció en llengua catalana. Fou soci honorari de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1842) i membre de la Societat Econòmica de València, de la Societat Arqueològica de Tarragona i d'altres entitats. Després de la seva mort, l'Ajuntament de Palma el nomenà fill il·lustre de la ciutat. Probablement, el darrer poema que escriví fou un *Himne a la Verge de Lluc*, amb data de juny de 1884.

→ L'Aubada, poema de Marià Aguiló Fuster

L'estrella més pura,
poruga ja guaita;
tremola agradosa
dellà la muntanya.
¡Ben haja l'estrella,
l'estrella de l'auba!

Els galls que dormien
davall les porxades
¿què és lo que ara veuen,
que tant i tant canten?
Han vista l'estrella,
l'estrella de l'auba.

Les flors senyorívoles,
de rou tot brufades,
l'embat les bressola,
els ulls xalests baden.
Han vista l'estrella,
l'estrella de l'auba.

Les boires se gronxen,
la lluna s'apaga;
piulant els aucells
estiren les ales
perquè el sol envia
l'estrella de l'auba.

Cansats se condormen
malalts i malaltes,
i alegres somnien
visions d'esperança;
que els mals i la fosca
defugen de l'auba.

¿Per què el monestir
ventant les campanes
ja crida a matines
escolans i frares?
Perquè vol que resin
«L'Estrella de l'Auba».

Estrella que et mostres
quan fugen les altres,
¿per què em deixondeixes
tan de matinada?
En lletres que lluen
respon l'estel d'auba:

-Amic, aprofita
la vida que passa;
de fosca nasquérem,
la llum ens aguaita.
Del sol de la glòria
la vida n'és l'auba.

↓ Marià Aguiló Fuster

AGUILÓ FUSTER, MARIÀ (Palma 1825 - Barcelona 1897) Poeta, filòleg i bibliòfil. Nebot de Tomàs Aguiló Cortès i cosí de Tomàs Aguiló Forteza. De família benestant, va començar la carrera de Dret a Barcelona (1844-1849), que no va acabar perquè s'engrescà amb l'ambient literari i cultural que hi trobà. Des de ben jove, s'interessà molt per la cultura catalana, com ho demostra el fet que als 10 anys recollia cançons populars i als 15 escrivia poemes imitant els glosadors. També en aquesta edat, escrivia poesies en castellà, com la que publicà el 1842 al *Almacén de Frutos Literarios*, de fort regust romàntic. Durant la seva estada a Barcelona, establí contactes amb intel·lectuals com Pau Piferrer, amb el qual col·laborà a la biblioteca provincial de Barcelona, i amb Joaquim Rubió i Ors. Ingressà el 1849 en el cos d'arxivers i va arribar a esser primer oficial (1861) i director (1871) de la biblioteca universitària de Barcelona i bibliotecari de la Universitat de València, on conegué Teodor Llorente. Participà en els Jocs Florals, on guanyà la Flor Natural (1864) i nomenat Mestre en Gai Saber (1866), en va esser mantenidor durant quatre anys i president el 1867 i el 1888. Començà, el 1873, el *Cançoneret de les obretes en llengua materna més divulgades durant los segles XIV, XV i XVI*, acabat pel seu fill Àngel, i fruit de la seva tasca d'investigació folklòrica, bona part de la qual quedà inèdita, i que va dur a terme en excursions constants per tot el domini lingüístic català. El 1860, publicà el *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1760*, redactat aprofitant la seva feina d'arxiver. Aparegueren el 1925 les seves *Poesies Completes*, a cura de Francesc Matheu. La seva poesia és popularitzant, tendència que es manifesta en el

lèxic i en l'estil de les seves composicions, de les quals una de les més famoses i representatives és *S'estrella de s'auba*. Una altra característica de la seva poètica és el declarat patriotisme, per la qual cosa la seva obra adquireix sovint un to panegíric i propagandístic, que s'adeia bé amb el seu caràcter entusiasta. Una mostra d'això són els coneguts versos *«poble que sa llengua cobra/es recobra a si mateix»*, que han arribat a convertir-se en lema de la recuperació del català. En aquest sentit, cal destacar que va esser plenament conscient de la importància de la Renaixença i de la necessitat de restaurar la llengua literària. En aquest camp, tengué sempre clara consciència de la personalitat pròpia i de la unitat del català, contràriament al que pensava el seu cosí Tomàs Aguiló, que qualificava el català de dialecte. Va escriure també uns apunts de gramàtica catalana i un diccionari català en vuit toms, publicat més tard per l'Institut d'Estudis Catalans. Per tota aquesta tasca, va esser un dels protagonistes de la Renaixença mallorquina i un dels autors de la consolidació dels vincles entre Mallorca i el Principat. Fou membre de l'Acadèmia de Belles Arts i de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la Reial Acadèmia de la Història i de la Societat Arqueològica Lul·liana. (GS)

AGUILÓ FUSTER, PLÀCID (Mallorca ? - 1910) Bibliògraf i investigador. Germà de Marià Aguiló Fuster. Llicenciat en filosofia i lletres, va esser ajudant de segon grau del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Antiquaris, i segon director de la Biblioteca Provincial de Barcelona. Deixà inèdita la major part dels seus treballs. Un dels seus escrits reconeguts és *Apuntes bibliográficos acerca de cuatro incunables españoles desconocidos* (1888).

AGUILÓ FUSTER, RAFEL (Palma 1923) Matemàtic. Professor de la Universitat de Barcelona. Autor de diverses memòries sobre la teoria de funcions i anàlisi funcional.

AGUILÓ MIRÓ, ÀNGEL (Barcelona 1874 - ?) Erudit, arxiver i bibliotecari de la Biblioteca Universitària de Barcelona. Fill de Marià Aguiló Fuster. La seva activitat més important fou la d'enquadernador, en la qual destacà a Barcelona. S'encarregà de l'edició pòstuma d'algunes obres del seu pare, com són: *Romancer Popular, Lo llibre de la mort, Lo llibre de l'amor*. Realitzà treballs d'investigació i d'erudició.

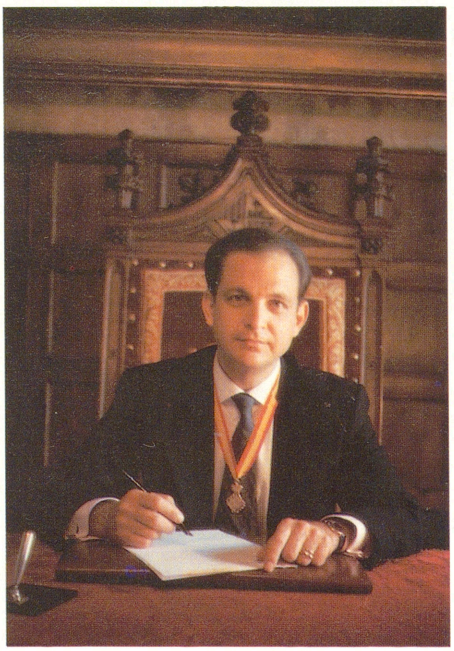

↑ Ramon Aguiló Munar

AGUILÓ MUNAR, RAMON (Palma 1950) Polític. Estudià a l'Escola Superior Tècnica d'Enginyers Industrials de Barcelona. Començà la seva activitat professional el 1972 a l'empresa privada fins al 1976 que ingressà, per oposició, a l'Institut Nacional d'Ocupació. Ingressà en el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— el 1974, on va esser membre del Comitè Federal (1976-1979) i president de la Federació Socialista Balear —FSB— (1983). Es presentà com a cap de llista del PSOE per Palma a les primeres eleccions locals del 1979, on les forces d'esquerra; PSOE (11 regidors), Partit Comunista de les Illes Balears (2 regidors) i Partit Socialista de Mallorca (1 regidor), aconseguiren, mitjançant un pacte de govern, la majoria suficient per governar l'Ajuntament, amb l'oposició de la Unió del Centre Democràtic (13 regidors). Com a resultat d'aquest pacte, fou nomenat batle, càrrec que tornà aconseguir el 1983, quan el PSOE obtengué la majoria absoluta amb 56.364 vots i 14 regidors. A les eleccions del 1987 repetí la victòria electoral amb un descens dels vots (51.144) que l'obligà a governar en minoria (12 regidors) fins al juny de 1988 que, mitjançant un pacte de govern, rebé el suport dels dos regidors d'Unió Mallorquina. De la seva actuació al front de l'Ajuntament, destaquen la finalització del Parc de la Mar, la creació de zones verdes a diversos barris de Palma, l'aprovació del nou Pla General d'Ordenació Urbana i dels plans especials de rehabilitació des Jonquet i sa Calatrava, el projecte de reforma de ses *Bòvedes*, la construcció de centres

→ Jordi Aguiló Picó —*Cetre*—

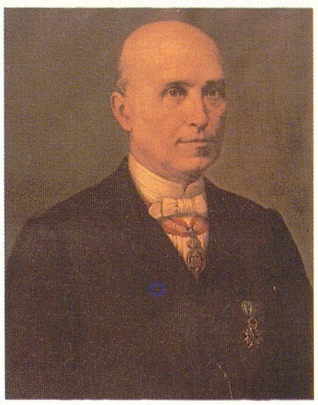

→ Joan Aguiló Piña

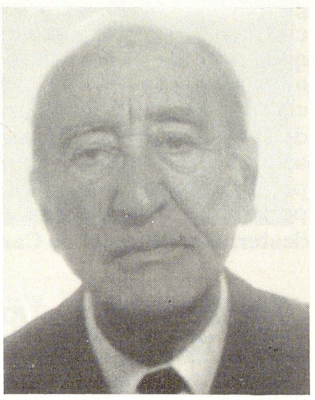

de salut, la realització del nou viari —cinturó de ronda i reforma del camí dels Reis—, la creació d'una xarxa municipal de biblioteques i la realització de les obres del Pla de Sanejament Integral de la Badia de Palma.

AGUILÓ PICÓ, JORDI —CETRE— (Palma ? - 1873) Ric industrial dedicat al comerç, al transport marítim i a la indústria de la fusta, en la qual aconseguí una gran fortuna durant la Guerra de Crimea. Fou diputat provincial, creà una conferència de sant Vicenç de Paül per socórrer els xuetes indigents i impulsà l'organització de cursets per a joves sense ofici.

AGUILÓ PIÑA, JOAN (Palma 1908) Autor teatral. Agent comercial de professió, s'inicià en el teatre amb obres costumistes escrites en català dialectal a les darreries dels anys 40. El 1949, estrenà *Mestre Pep de s'Empalme* i *S'idiota és es viu*. La seva obra més coneguda va esser *Matilde*, estrenada al Teatre Líric per la companyia Artis (1954). D'aquesta obra es va fer una adaptació a Catalunya amb el títol *Tu, per davant de tot*.

AGUILÓ PINYA, ANTONI (Mallorca s XVIII) Militar. El 1793, durant la

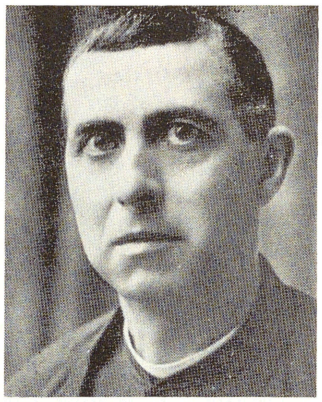

← Joan Aguiló Pinya

guerra contra França, s'oferí per reclutar 600 soldats xuetes amb la idea que, a més, podrien esser carregats amb una taxa del tres per cent sobre els seus béns. Arribat el moment crític de la guerra, rebé ordre de reclutar els soldats. L'acció no es dugué a terme perquè els xuetes subornaren l'inspector de marina, per la qual cosa fou desterrat a l'arsenal de Cartagena.

AGUILÓ PINYA, JOAN (Palma 1860 - Manacor 1924) Prevere i escriptor. El 1912 descobrí i excavà les restes de la basílica paleocristiana de Son Peretó (Manacor). Amb els materials trobats, formà una col·lecció que, a la seva mort, fou adquirida per l'Ajuntament manacorí i que ha estat l'embrió del Museu Arqueològic de Manacor. El 1910 escriví *L'Àngel de Natzaret*, recull de proses líriques i cançons corals religioses d'estil verdaguerià. Amb *Llibre de la vida de Nostre Senyor Jesucrist* guanyà el guardó convocat pel Bisbat el 1902 per premiar una obra, escrita en català, que popularitzàs la vida de Jesucrist, la qual va esser publicada el 1914. Escriví també *Biografia de Santa Catalina Tomàs*, que resta inèdita.

AGUILÓ POMAR, JOSEP —DON PEP CAMETA— (Inca 1889 - 1946) Músic i prevere. Professor de gregorià en el Seminari Conciliar de Mallorca i adscrit com a organista de la parròquia de la Santíssima Trinitat. Organista suplent i primatxer de la parròquia de Santa Maria d'Inca (1918-1944), on revitalitzà la confraria del Roser i establí la del Rosari Perpetu i la Milícia Angèlica de Sant Tomàs d'Aquino. En la tasca regionalista i catòlica, col·laborà amb l'impressor Miquel Duran en la seva revista *La Veu d'Inca* i en l'organització de les Diades de la Llengua (1916-1917). En els seus discursos i articles defensà el català i sostengué que la religió havia d'esser la base del regionalisme. Realitzà tres composicions: *Quid retribuam Domino, Himne a Sant Domingo* (1919), *Missa Nova*, i publicà alguns dels seus discursos, *El regionalista català* i *Regionalisme i religió* (1916).

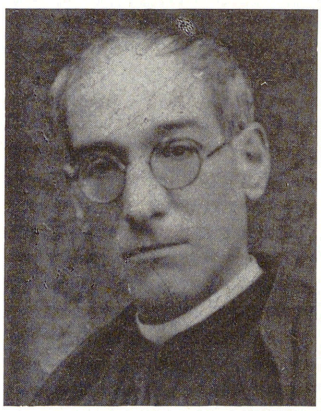

← Josep Aguiló Pomar —*don Pep Cameta*—

AGUILÓ PONS, FRANCESC (Campanet 1955) Polític. Afiliat al Partit Socialista de Mallorca —PSM— des del 1980, es presentà com a cap de llista, per aquest partit, a les eleccions locals del 1987 a l'Ajuntament de Campanet. Resultà elegit batle amb els vots dels tres regidors del seu partit i dels tres del Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—.

→ Francesc Aguiló Pons

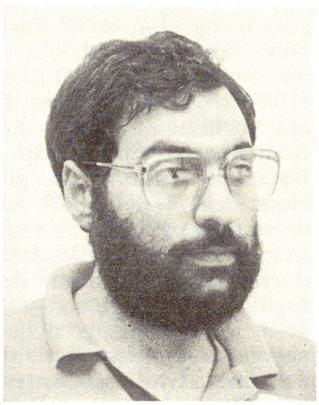

AGUILÓ REGLA, BETLEM (Palma 1956) Política i professora d'institut. Llicenciada en Filologia Hispànica per la Universitat de Barcelona el 1978. Després de treballar a Catalunya, tornà a Palma el 1982 i ingressà en el Partit Socialista Obrer Espanyol, pel qual resultà elegida regidora de l'Ajuntament de Palma (1983-1987), on s'ocupà del departament d'educació.

AGUILÓ SAMPOL, VICENÇ JORDI (Palma 1946) El 1968 fou campió d'Espanya de vela en la classe 420, juntament amb Antoni Galmés, a les regates celebrades en Arcos de la Frontera (Cadis). Amb el seu company, anaren al campionat del món del 1969 a Suècia.

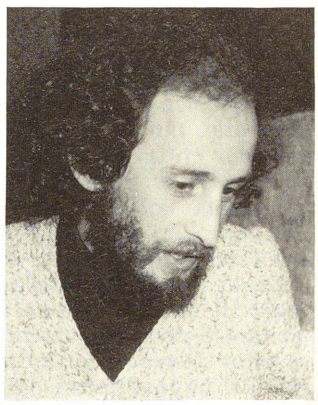

→ Francesc Aguiló Serra

AGUILÓ SERRA, FRANCESC (Muro 1953) Actor i animador teatral. La seva trajectòria va unida a la del grup Cucorba, creat el 1977. Ha participat a tots els seus espectacles com a director, actor i músic. N'ha adaptat o escrit bona part de les obres que han representat als escenaris. Com a actor, ha protagonitzat també dos dels muntatges de La Lluna de Teatre: *El Drac* i *Jacques i el seu amo*.

AGUILOT, S' Illot a la bocana del port d'Andratx.

AGUILÓ TARONGÍ, FRANCESC (Palma 1923 - 1986) Escriptor i poeta. Comerciant de professió. El 1980 publicà el primer llibre de poemes *Temptació*. Seguiren *Retxes poètiques* i *El vent eixuga pluges d'esperança*, ambdós també de poesia. Com a novel·lista publicà *El Ciclo* (1984), i *A reveure, vida meva* (1985). Deixà una novel·la inèdita, *L'olor dels corretjams del comte Rossi*.

→ Francesc Aguiló Tarongí

AGUILÓ TORRANDELL, FRANCESC (Pollença ? - Barcelona 1925) Actor.

Destacà en la cinematografia muda de l'època. Entre d'altres, treballà a *Los arlequines de seda y oro*, *Historia de Cataluña*, *Fuerza y nobleza* i en el film mallorquí *El secreto de la pedriza*, del qual fou director artístic i actor. Es dedicà també al teatre i muntà, a Barcelona, una acadèmia d'interpretació.

← Joan Aguiló Valentí

AGUILÓ VALENTÍ, JOAN (Palma ~ 1867 - ~ 1932) Advocat i polític. Fou regidor (1920-22), tercer tinent de batle (1922-26) i batle (1927-30) de l'Ajuntament de Palma, coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera (1923-30). Durant el seu mandat, es pavimentaren els carrers més importants del centre i del barri de Santa Catalina i es posaren els fonaments del grup escolar Jaume I. Intentà resoldre els problemes d'abastiment d'aigua a pressió i de clavegueram. Celebrà, el 1929, el VII centenari de la conquesta del rei En Jaume i també, un congrés municipalista.

AGUILÓ VERA, GAIETÀ (Palma 1953) Actor i director de teatre. Començà la seva formació el 1975 en el desaparegut Teatre del Mediterrani i al Centre d'Investigacions Teatrals de Palma. Es perfeccionà posteriorment a Barcelona, Itàlia i Bali (Indonèsia). Com a membre i director de la companyia Theomai, ha participat en el muntatges de *Gèminis*, *El rei i la reina* i *Tres per tres*. A Bali realitzà el muntatge *Comediants en el Paradís*.

AGUIRRE VILLALBA, ANTONI D' (Antequera, Màlaga 1759 - Mallorca ?) Mariner mercant. El 1791 era comandant del bergantí «Empresa» i subinspector de l'Arsenal de Maó. El 1800 va esser ajudant de Marina a Sóller. Ascendí a tinent de navili i va intervenir en la construcció de lanxes canoneres a Mallorca. El 1814 es jubilà, essent comandant del terç naval i capità interí del Port de Palma.

↑ Cala Agulla

AGULLA Vegeu *Herba d'Almerc*.

AGULLA *(Belone belone*, beloniformes*)* Peix de cos allargat, de colors verdosos i platejats. Té les mandíbules prolongades en un bec dentat. Viu a l'Atlàntic, o al Bàltic, al Mediterrani i al Mar Negre. A les Illes, es fa servir com a esquer a la pesca esportiva. ■ **Agulla de paladar** *(Tetrapterus belone)* Peix comestible, de cos cilíndric, que va tornant-se estret fins a la coa. A l'altura de l'aleta caudal, té dues carenes a banda i banda, que el diferencia clarament del peix espasa, que només en té una. El seu cap és robust i més curt que el del *xiphies*. De les dues aletes dorsals, la primera és molt llarga, amb els quatre primers radis ben vistables per la seva llargària, i la segona té només 6 radis i està gairebé unida a la primera. La aleta caudal, que és molt grossa, és de forma semillunar i de lòbuls estrets. Les aletes pectorals són curtes i les ventrals molt fines, amb un radi espinós i quatre de blans. La zona dorsal és de color blau plomís obscur, amb més flancs més clars i la zona ventral blanquinosa. Es tracta d'una espècie migratòria d'alta mar que depreda els peixos pelàgics. És la més cercada pels pescadors, ja que pot arribar a fer 2 m de grandària.

AGULLA, CALA Platja situada en el terme de Capdepera, entre cala Moltó i el puig des Pelats. Està urbanitzada i presenta un sol nucli urbà amb Cala Ratjada, de la qual és prolongació. (M)

AGULLES, CALÓ DE SES Petita cala del litoral de Santanyí, situada entre sa Roca Fesa i es Saragall d'en Pel·lo. (M)

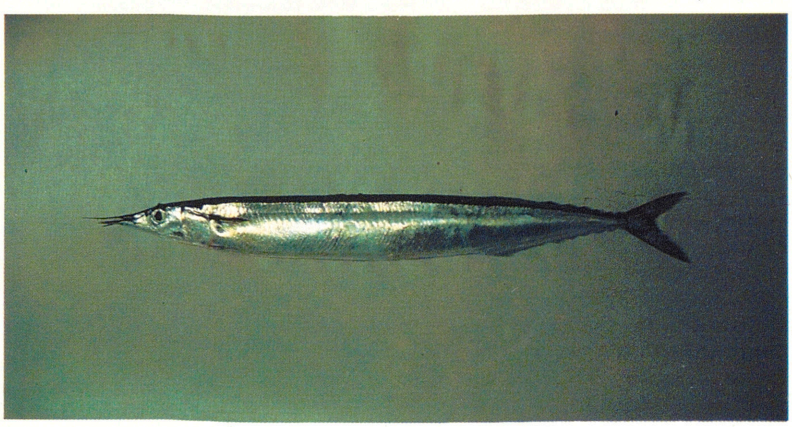

→ Agulla *(Belone Belone)*

AGULLES, PUNTA DE SES Accident de la costa del terme d'Andratx, situat entre el cap de la Mola i cala Marmassem. (M)

AGULLETA Vegeu *Rellotge*.

AGULLÓ, GUILLEM D' (Palma ? - Poblet, Catalunya 1393) Monjo del monestir de Poblet des de 1361 a 1393, i confessor de l'infant Pere, comte de Ribagorça. El 1361 fou elegit XXV abat perpetu (successor d'Arnau d'Eixamís). Durant el seu abadat, s'acabaren les obres dels sepulcres reials de Jaume I, Alfons II, Pere III i Joan I (1390); de les murades i de les torres defensives; la biblioteca reial de Pere el Cerimoniós i les cambres reials. El 1375 el rei Pere el nomenà almoiner major de la corona i marmessor seu.

AGULLONAT, PUIG DE N' Nom donat pels mariners al puig des Porrassar de 486 m d'altura, situat entre ses penyes d'en Cremat i sa talaia Freda, en el terme d'Artà. (M)

AGUSTÍ, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre s'Espinegar i el puig de Lanar. (M)

AGUSTÍ, HORT DE SON En el terme d'Algaida, anomenat també can Borràs, ran del camí de Punxuat, entre Son Agustí i Son Bernat Reus. (M)

AGUSTÍ, SON Possessió situada ran del camí de Muntanya, entre Son Sabater i Son Fonollar, a Algaida. (M)

AGUSTÍN, JERONI (Aragó s XVI - XVII) Virrei de Mallorca (1622-1628). Comptà amb l'oposició del jurats, deguda al reclutament d'homes per a la guerra, que deixava buits els camps.

← Antoni Agustín Bonet

↑ Casa d'exercicis de les Agustines a Son Fe (Alcúdia)

Per fer-lo fora, es recordà una antiga cèdula que excloïa del govern de Mallorca els aragonesos. Tengué problemes de banderies entre els brondos i els cotoners. Prengué part pel brondos i el cotoners foren represaliats —destrucció de les cases, presó a la torre de l'Àngel—. Hagué de patir dissensions entre els canamunt i canavall.

AGUSTÍN BONET, ANTONI (Palma 1926) Periodista. Estudià dret, filosofia i lletres i periodisme a Madrid. Durant els seus estudis, deixà a part les seves activitats periodístiques. Una vegada llicenciat, va fer feina a la *Editorial Sucesores de Ribadeira SA*, editora de diversos diaris i revistes. Tornat a Palma, col·laborà com a comentarista a *Radio Mallorca*, tasca que alternava amb col·laboracions a *Última Hora* i després a *Baleares*.

AGUSTINEL·LO, PUNTA DE N' Pesquera d'oblades situada al litoral del terme de Santanyí entre es caló des Moro i cala de s'Almonia. (M)

AGUSTINES Orde religiós. Les Germanes de l'Empar, terciàries de sant Agustí varen esser fundades per mossèn Sebastià Gili Vives el 1859 per servir la Inclusa Provincial. Amb el creixement de l'orde, s'encarregaren de l'Hospital Provincial, de la Casa de la Misericòrdia i del Manicomi. El 1865 fundaren el primer col·legi a la plaça Quadrado de Palma i després traslladat, successivament, als carrers de la Gerreria i Terra Santa (1869) i al de sant Gaietà (1875). El 1868 començaren a fer servei a l'Hospital d'Eivissa. Fundaren convents a diversos pobles de Mallorca com Campanet (1874), Puigpunyent (1875) i Búger (1876). Actualment es dediquen principalment a l'ensenyança al Col·legi de Santa Mònica i tenen la casa d'Exercicis de Son Fe (Alcúdia). Han obert missions al Perú.

AGUSTÍN PALMER, JOSEP (Palma 1895 - 1977) Periodista. Ingressà molt jove a *La Última Hora* , de la qual fou, successivament, redactor, redactor en cap i president del Consell d'Administració. Va esser corresponsal de les publicacions *Ahora* de Madrid, *El Diluvio* de Barcelona i *La Nación* de Buenos Aires, i de les agències Fabra i Mencheta. Des de les pàgines de la Última Hora, sota el pseudònim *Pin*, polemitzà contra els avantguardistes de Mallorca, que havien llançat, amb Jorge Luis Borges, el *Manifiesto del Ultra* (1921).

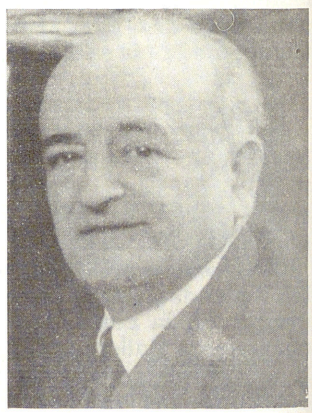

→ Josep Agustín Palmer

AGUSTÍN ROIG, ANTONI MARIA (Sant Miquel, Eivissa 1856 - Barcelona 1938) Pastor protestant. Fundà l'Assemblea de Germans i una església evangèlica al carrer dels Oms de Palma el 1896. Es dedicà, també, a les pràctiques homeopàtiques en el mateix lloc on el grup es reunia per a les seves lectures evangèliques. Com a predicador del protestantisme, divulgà les seves creences arreu de Catalunya i València.

AGUSTINS Orde religiós fundat el 1480 per fra Joan Eixarc. El primer convent estava vora la porta de Santa Margalida de Palma, fora murada, i s'hi bastiren una residència i una església sota el patronatge de la Mare de Déu del Socors. Els frares es traslladaren el 1544 a l'actual carrer del Socors i hi edificaren el convent i l'església (beneïda el 1669). El 1603, fundaren a Felanitx un convent dedicat a sant Agustí i en aquest mateix segle construïren veïnat una gran església amb un claustre. En el solar del primer convent de Palma, s'hi va tornar a edificar un convent i una església sota l'advocació de la Mare de Déu d'Ítria, que varen esser esbucats dues vegades (1607-1715 i 1747-1771) per exigències de la defensa de la ciutat. El 1890, els frares agustins, que havien estat exclaustrats, tornaren a Mallorca, s'instal·laren novament a l'església de la Mare de Déu del Socors i començaren el 1894 la construcció de l'actual col·legi.

AGUSTINS, TERCIARIS Congregació religiosa fundada el 1857 a Binissalem per Andreu Villalonga Llabrés. Tenien com una de les seves activitats l'elaboració de vi de missa. Els seus membres s'agregaren a l'orde agustí el 1876 i s'extinguí la congregació el 1953.

AGUT, PUIG Nom d'una possessió del pla de Sencelles situada entre Son Pericàs i Son Real. Antigament també reberen aquest nom l'actual puig de s'Escolà de Llucmajor i un altre del terme d'Artà en el s XIV. (M)

AHLEMEYER Companyia anònima de construccions i instal·lacions electromecàniques. Va esser fundada a Bilbao i tengué representació a Mallorca. El 1903 inaugurà a l'Illa la primera fàbrica dedicada exclusivament a la producció d'energia elèctrica per distribuir l'enllumenat a Palma. L'edifici, situat en la planada de can Pere Antoni del Molinar, fou dissenyat per l'arquitecte mallorquí Gaspar Bennàssar. De la part mecànica s'encarregà l'enginyer Knor. El mateix any, 1903, la societat s'integrà a la Companyia Mallorquina d'Electricitat. El 1918 la fàbrica fou substituïda per una altra més àmplia, propietat de la companyia La Palma de Mallorca.

→ Col·legi de sant Agustí de Palma

al-AHWÂZ Nom d'un *juz* (→) de Mallorca, referit concretament al camp que enrevolta Palma. Ocupava els actuals termes de Palma, Marratxí, Puigpunyent, Estellencs, Andratx i Calvià.

AÍ, CAN Lloc de Sóller situat ran del torrent Major, camí del Port, entre Son Llampaies i s'Albufera. (M)

AIAMANS Llogaret del terme de Lloseta situat entre Son Pelai i el torrent d'Almedrà, que fou abans alqueria donada per Jaume I a Gastó de Bearn; poc després passà a Arnau de Togores juntament amb l'alqueria de Lloseta. El 1634 Felip IV concedí a Mi-

↓ Construcció de l'edifici de la companyia d'electricitat Ahlemeyer

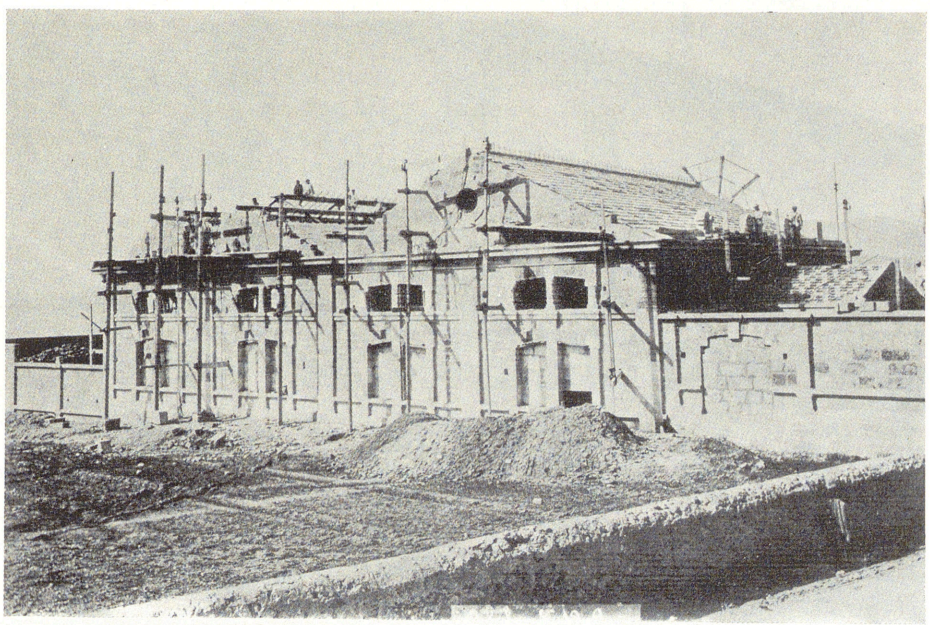

← Jardins del palau d'Aiamans

quel Lluís Ballester de Togores i Sales (→) el títol de comte d'Aiamans, per la seva col·laboració en la campanya de Provença, i aquestes senyories es convertiren en comtat d'Aiamans i baronia de Lloseta. El novè comte fou l'escriptor Josep de Togores i Sanglada, dinastia que quedà extinguida en la seva successió directa amb Marià Gual de Togores (1906-1932). El títol ha passat, successivament, a Joaquim Gual Caro, Maria Gual Ferret i Vicens Planas Gual.

AIAMANS, PALAU D' Gran casal de Lloseta que pren el nom dels seus antics propietaris, els comtes d'Aiamans. Fou el centre de Son Togores, possessió que es va començar a establir al s XIX, les terres de la qual han servit, durant la present centúria, per a l'expansió urbana del poble, per la qual cosa el casal restà englobat dins la vila. El 1927, Joan March Ordinas comprà als Aiamans el casal i el que restava de la possessió. Fou propietat de la seva família fins al 1975, data en què passà a mans de la firma Lloseta SA. El casal és veïnat de l'església parroquial i fou bastit cap a la meitat del s XVIII, tal volta reaprofitant estructures d'època medieval. A les darreries del s XIX, va esser restaurat. Entre 1940-1944, l'arquitecte Gabriel Alomar Esteve el va reformar i l'habilità com a moderna residència senyorial, tot conjugant elements de l'arquitectura tradicional mallorquina amb l'estil de vila italiana amb nombroses escultures de Joan Borrell-Nicolau, i transformà l'hort en jardins neoclàssics. És habitat i s'utilitza per fer-hi actes culturals. L'octubre de 1988 fou declarat Bé d'Interès Cultural.

↓ Palau d'Aiamans

AIDON Pseudònim de *Bartomeu Ferrà Juan* (→)

AIGO, AVENC DE L' Cavitat situada al marge esquerre de cala sant Vicenç en el terme de Pollença, a 60 m sobre el nivell de la mar. Per notació espeleomètrica és avenc fins a 15 m de fondària. Té aixecament topogràfic.

AIGO, AVENC DE S' Cavitat situada a l'esquerra del petit camí que va de les cases de Mortitx al rafal d'Ariant, en el terme d'Escorca, a 330 m sobre el nivell de la mar. Té 114 m de fondària absoluta, que el situa en cinquè lloc de les verticals absolutes i en el sisè a la classificació de les coves de major profunditat de l'Illa amb els 133 m de desnivell total. Representa la principal forma de drenatge de les aigües recollides per la coma de Mortitx. Hi conflueixen tres torrenteres de diversa magnitud. Es poden considerar tres zones ben diferenciades; el pou d'accés, la sala i pou situats en un lateral de la vertical anterior, aproximadament a 40 m de profunditat, i la part final de la cavitat que fa les funcions de col·lector i escorredor de les aigües arreplegades per l'avenc.

AIGO, CLOT DE S' En el terme de Banyalbufar, situat entre es cap des Bosquet i Son Valentí. ■ En el terme de Deià, entre es pla de sa Serp i es Porxo des Vent. (M)

AIGO, COMA DE S' Accident geogràfic situat al nord de Son Sastre en el terme de Calvià, per on passa l'antic tirany des Burotell a Conques. ■ Petita propietat rústica del terme de Campanet situada entre el puig de Son Corró i el bosc de Son Puça. (M)

AIGO, COVA DE L' Cavitat situada a Fartàritx en el terme de Pollença, a 400 m sobre el nivell de la mar. Catalogada com a cova de 30 a 300 m de recorregut. Té aixecament topogràfic.

↑ Salt d'Aigo

AIGO, FORAT DE S' Cavitat situada entre les platges de Palma Nova i Magalluf, en el terme de Calvià, a 11 m d'altitud sobre el nivell de la mar. Està catalogada com a cova fins a 30 metres de recorregut. Té aixecament topogràfic.

AIGO, HOSTAL DE S' Antic hostal de Manacor situat a la vora del camí Reial. (M)

AIGO, MOLETA DE S' Elevació de 450 m, situada en el terme de Puigpunyent, uns dos quilómetres al SE de Galilea. (M)

AIGO, MOLÍ D' Construcció situada ran de la carretera a la sortida de la vila de Porreres cap a Felanitx. ■ En el llogueret de Ruberts (Sencelles), ran del camí de Son Campà. (M)

AIGO, MOLÍ DE S' Construcció situada ran de la carretera de Sant Joan a Vilafranca, entre Son Manré i Son Burixó. (M)

AIGO, MOLINS D' Conjunt de construccions dedicades a l'extracció d'aigua, situades en el terme de sa Pobla, prop del torrent Vell, entre Son Gaiet i can Dolç. ■ En el terme de Selva, prop de la partió amb Búger, Inca i Campanet. (M)

AIGO, PLA DE S' En el terme de Bunyola, situat entre Roca Mala i el torrent d'Almadrà. (M)

AIGO, PLE DE S' Terrenys d'Inca, entre Son Seriol i Son Gat. (M)

AIGO, SALT DE S' Nom que, generalment, fa referència a la precipitació d'aigua en un torrent des d'alt d'un penya-segat. ■ En el terme d'Escorca, en el torrent des Racó de sa Calobra en la possessió del mateix nom. ■ A Felanitx, ran de la carretera a Cas Concos, just després de ca ses Soleretes. ■ En el torrent des Corral Fals, un poc al nord de s'Estret de can Bajoca, en el terme de Mancor. ■ En el terme de Pollença —**Salt de l'Aigo**— en el torrent de Lliñars, des de les Tires de Molins. (M)

AIGO, TORRENT DE S' Torrent que neix a ses Fonts del puig de Galatzó i arreplega les aigües d'altres fonts al llarg del seu curs —Boal de ses Fonts, font des Oms, font de s'Ull de s'Aigo—, i va a morir en es Broll de la cala d'Estellencs, on salta a la platja des dalt del penya-segat. En ple estiu, el raig d'aigua és prou fort per dutxarse. Aquesta abundància d'aigua ha donat nom al torrent. (M)

AIGO DOLÇA, CLOT DE S' Accident de la badia d'Alcúdia, en el terme de Santa Margalida, a la vora del qual s'ha format Can Picafort. (M)

AIGO DOLÇA, COVA DE S' Accident de la costa del terme de Capdepera, entre punta de na Foguera i la pesquera d'en Ros, tot al nord de cala Moltó. ■ A la costa d'Escorca, entre sa Marjal de Lluc i la cova d'en Calobra. (M)

AIGO DOLÇA, S' Dit d'una font d'aigua dolça que emergeix ran de mar i fins i tot dins la mateixa mar, ran de la costa, o bé que es filtra per les escletxes rocoses d'una cova marina on solen beure els pescadors de barca i s'hi abeuren els coloms. El més conegut de tots és el de Palma, entre Son Armadans i el Terreno, però no per la font d'aigua dolça, que ja ha desaparegut tapada per edificis i carrers, sinó perquè allà hi havia les piscines i instal·lacions esportives del *Club Natació Palma* (→). ■ En el terme d'Andratx, entre es racó de sa Galera i Punta Negra. ■ En el terme d'Artà n'hi ha dues, una entre na Claperet i el caló des Cans (o caló des Camps) i l'altra entre cala Font Celada i s'arenalet des Verger. ■ En el terme de Campos, entre s'arenal de sa Ràpita i sa torre de Son Durí. (M)

AIGO GRANADA Terrenys situats a la península d'Alcúdia, vora el torrent de ses Fontanelles i de les fonts anomenades Fontanelles Fondes i Fontanelles Soberanes, així com d'altres fontanelles innominades. Aquest topònim pot referir-se a un lloc on hi ha molts d'ulls d'aigua, que donen

↓ Vista de s'Aigo Dolça de Palma, a les primeries del segle

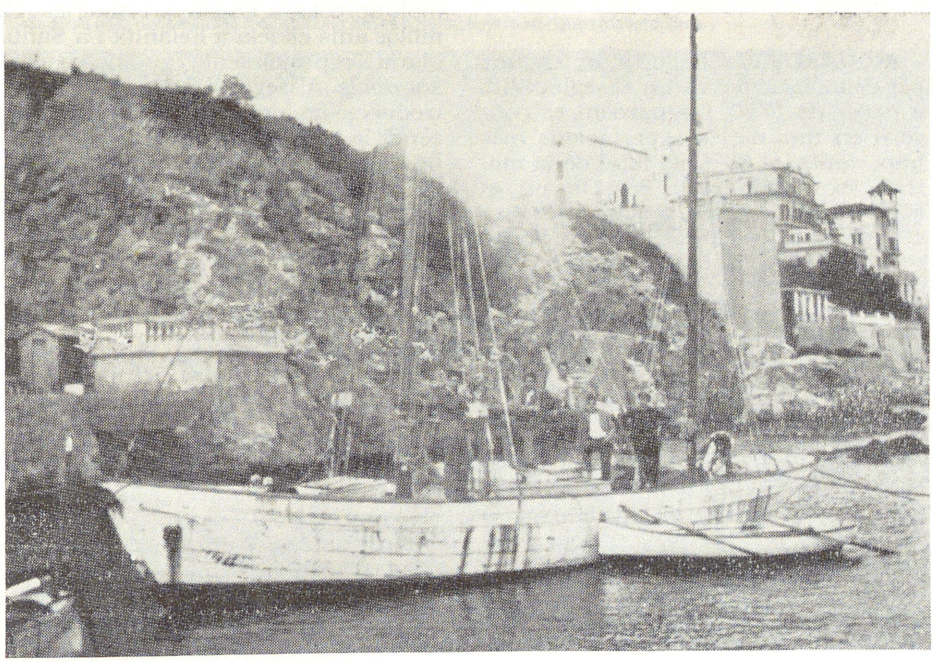

una certa aparença de grans; o bé que per l'abundància d'aigües, era un lloc on solien abeurar animals de salvatgina, de ploma i de pèl, i per tant, òptims per a la caça amb un antic enginy anomenat, precisament, *granada* (→). (M)

AIGO NOVA, S' Lloc on s'ha perforat un pou per arribar a les aigües freàtiques. (M)

AIGOS, CA SES En el terme de Manacor, a llevant de la mola des Fangar, entre can Roqueta i s'Espinegar. (M)

AIGOS, FONT DE SES Del terme de Manacor, a s'Horta Vella, entre can Bandes i can Rebeu. (M)

AIGOS, SES Terrenys del terme de Felanitx situats entre s'horta Vella i can Capó Vell. (M)

AIGOS DOLCES, SES Accident de la costa de Capdepera, entre sa Batedora des Gegant i es Morrot. (M)

AIGUA, RAFAL DE L' Documentat el 1540 al terme d'Andratx, a l'alqueria Gotmar. Actualment és Son Bosc. (M)

AIGUA DEL DIMARTS Dret d'usar l'aigua de la sèquia de la ciutat vuit hores cada dimarts. Els jurats llogaven el cabdal d'aigua i el llogater podia cedir-lo i treure'n beneficis.

AIGUARDENT Beguda obtenguda per destil·lació del vi. En el segle XVIII, a partir de 1750, l'aiguardent es convertí en una de les exportacions més importants, el 60% del total de la matèria exportada el 1788. Durant el segle XVIII, les principals zones productores de l'Illa eren Felanitx, Porreres, Llucmajor, Santa Maria, Inca i Binissalem. Des d'aquestes viles, l'aiguardent es traslladava a Palma o a Portocolom, on es concentraven la majoria de les exportacions. El destí d'aquestes exportacions era, sobretot, el mercat mediterrani (Menorca, Gènova), seguit de l'atlàntic, representat principalment per Canàries, la qual cosa implicava una connexió amb els mercats colonials. A més de la demanda exterior, hi havia una interior molt més regular i estabilitzada. Altres característiques de la producció foren l'augment de la renda i de la capacitat de consum de les zones productores.

↑ Ampolla d'aiguardent fabricat a Mallorca

En el segle XIX, fou un dels productes bàsics en el comerç colonial amb Cuba i Puerto Rico. Posteriorment, i paral·lelament al creixement de les exportacions de vi, les d'aiguardent minvaren. A finals de segle, hi havia diferents establiments dedicats a la seva fabricació a Palma, Binissalem, Felanitx, Porreres, Petra, Santa Eugènia, Sencelles i Santa Maria. Se servien d'uns petits alambics, aparells per a la destil·lació, que es componien de tres vasos: depòsit encalentidor, capitell on es congria la part evaporada, i conducte refrigerador on es condensen els vapors. L'aiguardent mallorquí era molt apreciat a Espanya i Amèrica. El millor anís es feia a Felanitx i a Santa Maria, especialment l'anomenat *anisat doble*. Al segle XX, arran de la introducció de mercaderies foranes, descendí la seva producció fins a convertir-se en un producte quasi exclusivament casolà. (AM)

AIGUAVÉS Declivitat per on corren les aigües de la pluja. Part de la casa mallorquina típica davall la teulada que la cobreix. Hi ha l'aiguavés de davant, d'enmig i aiguavés de darrere.

AIGÜER / AIGUADER / AIGUER Persona que traginava, repartia o venia aigua als domicilis particulars o als establiments públics. Duia l'aigua damunt un ase o dins un carretó carregat de gerres. També feia servir les seves espatles. Era propi de les zones on no tenien cap sistema d'aconseguir aigua.

AÏLLADA, PEDRA Roca grossa dins mar, molt ran de la costa, que no arriba a ser un escull per aquesta proximitat, situada en el cap de Ferrutx, entre cala Fosca i ses puntes de na Brafi. (M)

AIMERIC VARAS, JOSÉ (Cadis 1774 - Palma 1841) Polític i militar. Intervengué en la guerra del Francès, en qualitat de cadet d'infanteria i posteriorment com a oficial. El 1824 ocupà interinament el càrrec de ministre de la Guerra, del qual fou destituït un any després. Des del 1828 al 1833, ocupà la Capitania General de Balears, on exercí de subdelegat principal de policia. Destinat novament a Palma, el 1841, l'endemà d'arribar fou assassinat. El crim restà impune, encara que fou atribuït a una venjança personal i política d'elements progressistes, en la qual foren implicats alguns oficials del Regiment de Infanteria de la Reina.

AIR BALEAR SA Empresa aèria mallorquina, fundada a Palma el 1979. Els principals accionistes foren Antoni Miquel Oliver, Bartomeu Ramon, Guillem Pol i Guillem Oliver, que la presidia. Es muntà amb la intenció d'oferir un servei de Tercer Nivell entre les illes, a més de funcions d'aerotaxi i d'urgència. Diversos entrebancs legals, limitaren les intencions dels promotors i frustraren la que hagués pogut esser la primera companyia aèria de Tercer Nivell d'Es-

↓ Aiguavés

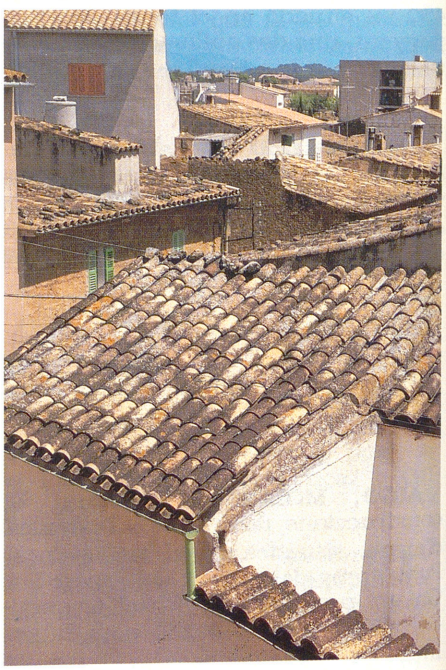

panya. En no obtenir els resultat esperats, el 1980 veneren els avions —un reactor Metro i dos CASA a hèlice— a la companyia madrilenya CEMESA.

AIREFLOR Topònim d'origen mossàrab. Deriva d'*areaflorum* (faç o parada de flors). Ha donat nom a dues possessions: Aireflor Vell i Aireflor Nou, situades entre So na Rosa i el camí vell de Sineu, en el terme de Sencelles. (M)

AIRE LLIURE Òrgan de premsa del Sindicat d'Ensenyança de la Confederació Nacional del Treball (CNT). En sortiren un total de tres números, des de febrer del 1977. Els articles tractaven temes relacionats amb la problemàtica educativa a Balears.

AIRES DEL PLA DE MARRATXÍ Agrupació folklòrica creada el 1979 al Pla de na Tesa (Marratxí) per conservar el folklore mallorquí i donar-lo a conèixer fora de Mallorca. Ha participat a festivals com la Mostra Internacional de Sóller, el VI Festival Internacional de Burgos (1985) i el VI Certamen de Coin, Màlaga (1985).

AIRES DEL PLA LLUCMAJORER Agrupació folklòrica formada a Lluc-major el 1959 per Pere Antich i Pons. Es creà en el seu si una Escola de Balls Regionals, que assolí un gran èxit. Actua, regularment, a les festes populars de Lluc-major i la seva comarca, a més d'altres indrets de Mallorca i de l'estranger.

→ Inaguració de la companyia Air Balear SA

AIRES DE MONTI-SION Agrupació folklòrica creada a Porreres el 1975. Té com a finalitat conservar els balls del poble i donar-los a conèixer en trobades, festes populars i altres activitats.

AIRES DE MUNTANYA Agrupació folklòrica fundada a Selva el 1930 per les germanes Antònia i Francesca Sastre Pont, amb motiu de les festes de santa Catalina Thomàs. Els primer anys realitzà actuacions pels pobles de Mallorca. El 1936 dugué a terme nombroses actuacions benèfiques «pro-Moviment Nacional». El desembre d'aquest mateix any, se'n va fer càrrec com a director Antoni Galmés Riera, que hi exercí fins al 1963, en què en va esser nomenat Jaume Mairata. Ha estat guardonada amb el primer premi del Concurs Regional de Folklore celebrat a Palma (1940), el primer premi al Conco (1946), el Premi Nacional de Folklore (1949), el «Meritíssimus en grado máximo» al Concurs Internacional de Folklore celebrat a Palma (1950). També està en possessió de la Medalla d'Argent del Foment de Turisme de Mallorca (1950) i del Diploma d'Honor al Mèrit Turístic del Ministeri

↓ Aire Lliure

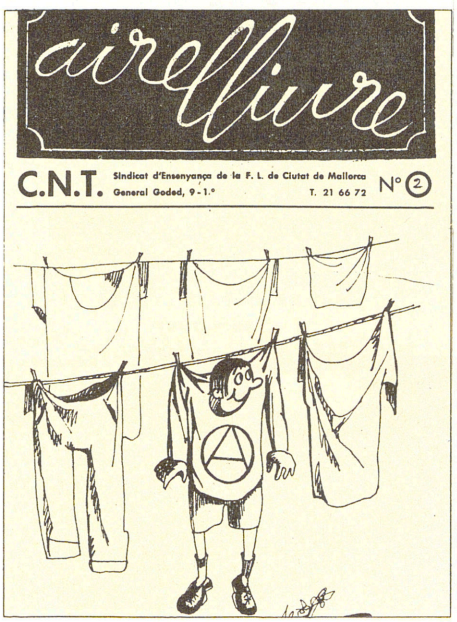

↓ Aires és la denominació més comuna de les agrupacions folklòriques mallorquines

d'Informació i Turisme (1950). Componen el grup una trentena de persones.

AIRES DE PAGESIA Agrupació folklòrica creada a Sant Joan el 1976 per recuperar els balls i costums tradicionals. Ha actuat a nombrosos pobles de Mallorca.

AIRES MALLORQUINS DE PALMA Agrupació folklòrica creada al Pont d'Inca (Marratxí), el 1940, per Jaume Company Salom, amb el nom original d'Aires Mallorquins, per recollir i presentar el ball mallorquí. El 1955 prengué la denominació actual. Moltes de les recopilacions de balls han estat fetes directament d'ancians de la pagesia, balladors famosos en el seu temps. Ha recorregut gran part d'Espanya en representació de Mallorca i n'han sortit molts de mestres que estan al front de grups folklòrics mallorquins.

AIR ESPANYA SA Denominació social d'Air Europa, companyia aèria xarter, amb base a l'aeroport de Palma. Començà les activitats el mes de novembre de 1986 i, en el termini d'un any i mig, aconseguia operar amb nou avions, fer-se el seu propi *handling* (assistència en terra al passatger), i convertir-se en la primera companyia xarter de l'estat espanyol. L'estiu de 1988 operà amb set avions Boeing 737 i dos avions Boeing 757. Manté una plantilla de 640 persones, al front de les quals hi ha Tomàs Cano Pascual, com a director general, i José Pérez López, com a president.

AIRES SOLLERICS Agrupació folklòrica de Sóller fundada el 1969. Interpreta cançons tradicionals de la vall, adaptacions dels poemes de Guillem Colom i composicions pròpies. Està format per una trentena de persones entre músics i balladors. Concorre habitualment a les mostres de música folklòrica de l'Illa. Des del 1980, organitza la *Mostra Internacional Folklòrica de Sóller* (→). Ha actuat a França, Bèlgica, Puerto Rico, entre d'altres indrets.

AIRES VILAFRANQUINS Agrupació folklòrica creada a Vilafranca de Bonany el 1979. Actuà al principi només a les festes patronals del poble i va esser progressivament contractada per actuar a diversos indrets de Mallorca i a hotels. Muntà també una escola per ensenyar a tocar els instruments del folklore mallorquí.

↑ Anagrama d'Air Pal

AIR EUROPA Vegeu *Air Espanya SA.*

AIR PAL Centre de formació i selecció aeronàutic fundat el 1983 a Palma per Pere Ros. Va esser la primera empresa mallorquina dedicada a la formació de pilots i personal auxiliar de vol, així com de tècnics d'operacions i mecànics. Va esser capdavantera a Espanya a oferir aquests servicis a companyies aèries comercials.

AIR SPAIN Companyia aèria xarter amb base a Palma fundada l'agost del 1965. De capital totalment espanyol, els seu principal accionista era el *Banco del Noroeste*. Tenia 245 empleats, amb una flota de 4 Bristol-Britania 312, 6 DC8-21 i diversos turbo-hèlices. Va fer fallida el 1975.

AIXA Eina utilitzada en fusteria per debastar o tallar la fusta. Composta per una fulla ampla de ferro amb un tall, unida a un mànec perpendicular a la fulla. És una de les eines més utilitzades en la construcció d'embarcacions de fusta (*vegeu Mestre d'aixa*). Adopta diverses denominacions, per la forma i l'ús que té: aixa dreta, girada, corba o de peu.

↑ Aixa

AIXA Butlletí anual de l'Assemblea de Dones publicat a Palma des del 1986. En una primera etapa, fins al 1987, aparegué com a revista. Tracta de la problemàtica general de la dona.

AIXADA Eina composta per un ferro acabat en tall o en punta, amb un ull per on s'adapta un mànec de fusta. Es destina a una gran quantitat d'usos, especialment en treballs agrícoles i de picapedrer. Presenta diversitat de formes, segons l'ús o la comarca, encara que les usades a Mallorca

→ Avió Boeing 737 de la companyia Air Europa

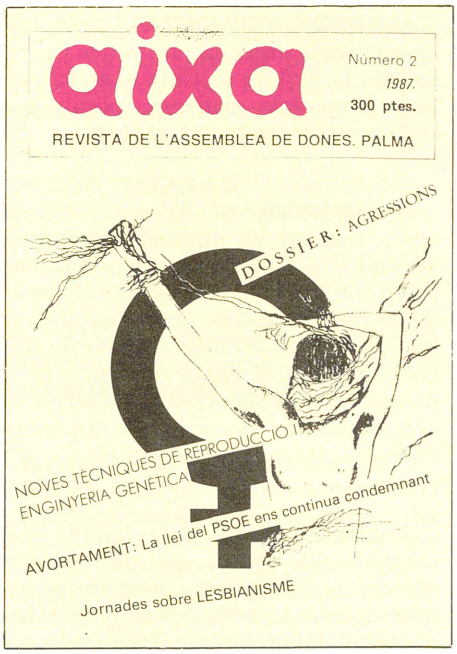

↑ Revista Aixa

es poden agrupar en quatre tipus essencials: amples, estretes, forcades i de picapedrer.

AIXADA, CALA Accident de la costa del terme de Calvià, situat entre el caló de sa Nostra Dona i cala Portals Vell. (M)

AIXARTELL, BALMA D' Cavitat poc profunda, situada entre les cases des Rafal i el pic d'Aixartell en el terme de Pollença, a 90 m sobre el nivell de la mar. Té aixecament topogràfic.

AIXARTELL, PERE D' (Pollença ? - Palma 1518) Prevere i oficial de la Cúria romana que el 1489 obtengué un benefici en la Seu de Mallorca. Fou elegit prior del santuari de Lluc el 1494, càrrec del qual prengué possessori per procurador. Emparat per una butlla d'Alexandre VI (1498), tengué cura de la restauració del santuari, amb obres com la construcció de les portes del portal major de la basílica (1508), l'enrajolat del temple (1512) i d'un nou edifici per allotjar la comunitat i el personal de servei. Aprofitant les seves relacions amb Roma, augmentà els béns del col·legi, en normalitzà l'administració i dignificà el culte. El 1504, va esser nomenat canonge de Mallorca per la Santa Seu i, més tard, protonotari apostòlic. Renuncià al priorat el 1516 i instituí hereva universal dels seus béns la Mare de Déu de Lluc.

AIXARTELL, SOR MARIA ANNA (Mallorca s XVI) Religiosa del convent de santa Margalida, de Palma. El 1583 rebé, juntament amb sor Anna Puigdorfila i sor Úrsula Cotoner, l'encàrrec del bisbe Vic i Manrique de fundar un convent de monges a l'antic palau reial de Sineu, cedit per Felip II per a tal fi.

AIXARTELL CIFRE, GABRIEL –EN MATA-TRES– (Pina 1936) Delinqüent. És féu famós pel triple assassinat que cometé, el 1957, en la possessió de can Conet (Pina) quan hi va anar a robar. Va esser condemnat amb eximents, a causa de la seva alienació

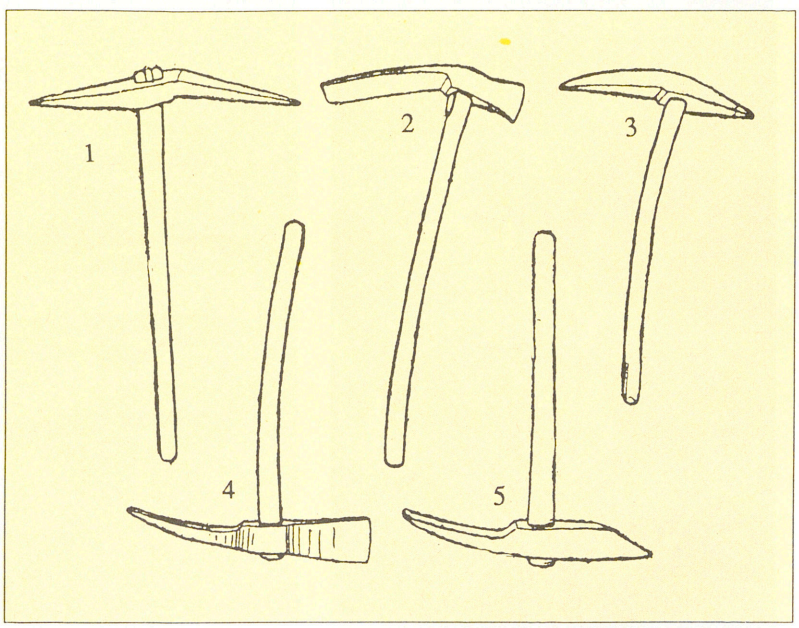

→ Aixades mallorquines segons el Diccionari Alcover-Moll:
1.-broca
2.-boca-ampla
3.-puntera o gavetera
4.-amb punta
5.-amb tall

↑ Convent de Sineu fundat per sor M Anna Aixartell

mental, a 20 anys de presidi per cada delicte. Dotze anys més tard, fou indultat. Ben aviat, robà a un venedor de loteria i l'assassinà. Per aquest fet, detengut de bell nou, se'l condemnà a 30 anys.

AIXAT, RAFAL Situat en el terme de Montuïri, entre Solanda i Son Vaquer. Registrat en el *Llibre del Repartiment*, que també cita un altre rafal del mateix nom, grafiat *Ral Axat*, juntament amb Castellitx, Albenya i Pina, la qual cosa fa suposar que es trobava a l'actual terme d'Algaida. Un tercer *Rafal Axat* és el que donà lloc a *Manresa*, avui Lloret, documentat el 1232. (M)

AIXÍ BALLA MANACOR Agrupació folklòrica creada a Manacor el 1981. Actua a Manacor i a la seva zona turística, i arreu de Mallorca a festes populars.

AJUDA DE L'ARGENT Impost de dos diners per lliura que pagava aquell qui comprava o venia plata treballada. També el pagaven els argenters que compraven plata per fer-hi feina.

AJUDA DE L'OR Impost de dos diners per lliura que pagava aquell qui comprava o venia or treballat. També el pagaven els joiers que compraven or per fer-hi feina.

ALABERN MIRET, CARLES (Palma 1899 -1981) Comerciant de tei-

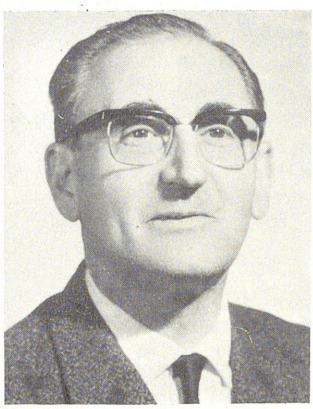

← Carles Alabern Miret

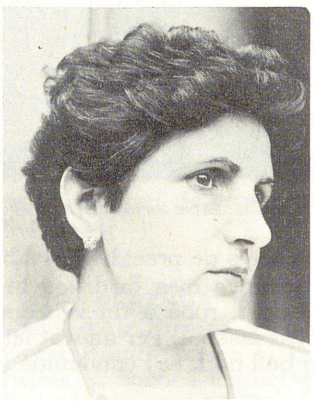

← Mercè Alabern Montis

xits i promotor d'arts. Com a comerciant destacà en la introducció de l'alta costura a Mallorca, tasca a la qual es dedicà arran de diversos viatges per Europa. En els anys 50, afectat per una greu malaltia, abandonà el comerç per dedicar-se a l'agricultura. A la postguerra va esser nomenat tinent de batle de l'Ajuntament de Palma i diputat encarregat de la Misericòrdia, la Immaculada i el Psiquiàtric de la Diputació Balear. Catòlic fervent, fundà i presidí la confraria de les Cinc Nafres i l'Associació de Confraries de Palma. Encoratjat pel bisbe Hervàs, acceptà la presidència de Natzaret on, juntament amb Joan Ensenyat i Ensenyat, promocionà la impremta com a mitjà d'autosuficiència dels al·lots residents. Promotor de les arts, organitzava concerts de piano a ca seva i tertúlies on assistien personatges de les arts mallorquines com Maria Antònia Salvà, Francesc de Borja Moll i Miquel Dolç. Va esser soci fundador de l'Orquestra Simfònica Ciutat de Palma i de la Capella Mallorquina.

ALABERN MONTIS, MERCÈ (Palma 1940) Ceramista i mestre d'escola. Graduada, a Palma, en Arts Plàstiques el 1970. Les seves primeres obres segueixen la tècnica de la ceràmica d'alta temperatura, per passar, a partir de 1984, al Raku i al reflex metàl·lic. Professora de l'Escola d'Arts i Oficis de Palma, és membre fundador i presidenta de l'Associació de Ceramistes de Balears. Ha exposat a Palma, Artà, Pollença, Barcelona i Girona.

ALABÍ, CAN Petita propietat del terme de Binissalem, entre Morneta i es Serral. (M)

ALACANTÍ Alqueria d'origen àrab del terme de Pollença, documentada el 1250, que estava situada on actualment hi ha el nucli urbà de la vila. (M)

ALACANTÍ NOU Possessió del terme de Muro, situada entre Alacantí Vell i Son Morro. (M)

ALACANTÍ VELL Possessió del terme de Muro, situada entre Alacantí Nou i Son Lleig. (M)

ALADERN *(Rhammus alaternus,* ramnàcies*)* Arbre de fulles ovalades, tot l'any verdes. De flors menudes i petits fruits negres o vermells. Viu a l'alzinar. **Aladern de fulla estreta** *(Phillyrea angustifolia,* oleàcies*)* De fulles lanceolades, freqüent a la màquia balear. **Aladern de fulla ampla o fals** *(Phillyrea media,* oleàcies*)* De branques i fulles oposades, típic al país de l'alzinar.

↓ Aladern de fulla estreta *(Phillyrea angustifolia)*

ALADERN, COVA DE S' Cova marina situada entre la punta des Carregador i la font de sa Cala (Capdepera). Pren nom dels aladerns, planta que creixia en les seves proximitats. (M)

ALADERNAR, S' Terrenys situats en la vessant de migjorn del puig de Massanella, ran del comellar des Bosc (Escorca) on creix la planta anomenada aladern. Aquesta planta es anomenada 'alavern' a altres indrets de Mallorca, com a la costa marítima de la possessió de Vallgornera, del terme de Llucmajor, on dona lloc a topònims amb aquesta variant dialectal. (M)

ALADROC Peix de la família dels clupeids. Té el cos allargat, escates grosses, musell còmic i mandíbula preminent amb una boca molt ampla. Les aletes abdominals són més endavant que l'arrencada de la dorsal. Arriba a una longitud de 12 a 20 cms i prefereix les latituds temperades. És abundant a la Mediterrània occidental i a les Balears. La seva pesca es realitza durant la fresa, moment en què es reuneix en grans esbarts i s'apropa a les platges. Per a la captura s'empren diferents arts; amb malla (art de fons, deriva), més estretes que les utilitzades per la pesca de la sardina. Els romans l'aprofitaven per l'elaboració del *garum* (→) i actualment, a Balears, la seva pesca ha anat prenent major protagonisme, fins a excedir la captura d'altres espècies com l'alatxa.

↓ Aladroc

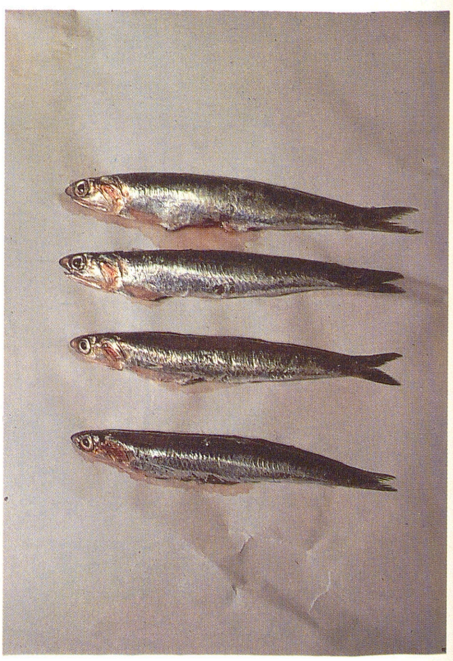

ALADRON, TORRENT DE S' Petit torrent situat entre la punta de sa torre d'Albarca o des Matzocs i la cala de sa font Celada, del terme d'Artà. (M)

ALAGÓ, BALASC D' (Aragó, ? - Messina, Sicília 1301) Noble aragonès. Acompanyà l'infant Alfons a la conquesta del regne de Jaume II (1285). Va esser capità general i lloctinent de Jaume II de Catalunya-Aragó a Calàbria. El 1291 guanyà la batalla de Montalto. Fins a la seva mort, estigué al servei de Frederic II de Sicília.

ALAGÓ I DE CARDONA, PERE D' (Càller, Sardenya 1621 - Palma 1701) Arquebisbe-bisbe de Mallorca del 1684 al 1701. No ocupà el càrrec fins al 1685. Fou bisbe d'Empúries (1669-1672) i Oristany (Sardenya, 1672-1684). Erigí a Palma el Seminari Conciliar de Sant Pere, el 1700, seguint els decrets del concili de Trento. Durant el seu episcopat, l'Estudi General passà a la Universitat Literària i es dugueren a terme obres d'embelliment del palau episcopal. Fundà escoles de minyons als pobles de més de 300 habitants. Repartí rendes episcopals en almoines i sentia especial preocupació pels humils; cada divendres visitava l'Hospital General. Practicà tres vegades la visita pastoral a les parròquies i destacà com a defensor del culte al beat Ramon Llull, en plena pol·lèmica lul·lisme-antilul·lisme. El 1691 convocà un sínode, en el qual es restablí el cant de la *Sibil·la*. Està sepultat a la capella de sant Pere de la Seu.

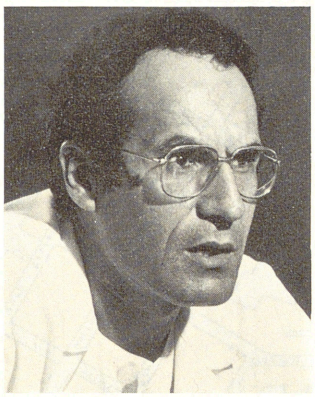

← Antonio Alarcón Zurita

ALAGON, GIL D' (s XII - XII) Noble aragonès. Essent captiu o refugiat es passà a l'islamisme amb el nom de Mohamed. Durant el regnat de Jaume I (1229), va fer d'intermediari entre els musulmans i els cristians, i proposà al delegat del rei, Pedro Cornel, la indemnització de les despeses de l'aventura en un termini de 5 dies, si els cristians deixaven l'Illa, però el rei s'hi negà. Conquerida la ciutat, Gil de Alagón es reconcilià amb el rei, tornà al cristianisme i va esser un dels personatges més afavorits en la distribució del botí de guerra. Quan es produïren les revoltes dels cavallers, degudes a la mala distribució dels fruits de la conquesta, la seva casa va esser saquejada i només la presència de Jaume I evità mals majors.

ALAMANS Poble germànic. Devers la meitat del segle III dC, passà la frontera romana del Rin i va envair i saquejar les Gàl·lies, la península Ibèrica i probablement el nord d'Àfrica. Una part de *Pollentia* (→) va esser destruïda en aquest moment i, malgrat que les fons escrites antigues no especifiquen si els alamans arribaren o no a les Balears, la destrucció parcial de la ciutat mallorquina s'ha relacionat amb aquesta invasió.

ALANIS Pseudònim de *Miquel Ferrà Juan* (→).

ALAQUER, JAUME (Mallorca ? - l'Havana, Cuba s XVIII) Músic. Documentat com a compositor d'obres religioses i de l'òpera *La vedova Padiglia*. Morí molt jove.

ALARCÓN ZURITA, ANTONIO (Castro Jeriz, Burgos 1945) Metge. Estudià medicina a la Universitat Complutense de Madrid el 1969. S'especialitzà en nefrologia a Madrid i a Copenhaguen, i s'hi doctorà posteriorment, per la Universitat de Barcelona. El 1975, any en què es traslladà a Palma, fou nomenat cap de la secció de nefrologia de l'Hospital de Son Dureta. Ha publicat treballs relacionats amb la trasplantació de ronyó a diverses revistes internacionals i la seva tesi doctoral, *Diagnóstico precoz del rechazo en el periodo inmediato postrasplante.*

ALARÓ Municipi situat als contraforts meridionals de la serra de Tramuntana, amb una extensió de 4.547 hes. Té una població de 3.500 habitants (1986), amb una densitat de 77h/km², estabilitzada i aglomerada al nucli urbà. La seva orografia és muntanyenca, tret de la part sud del terme, plana i cultivable. És drenat pels torrents de Solleric i de na Mar-

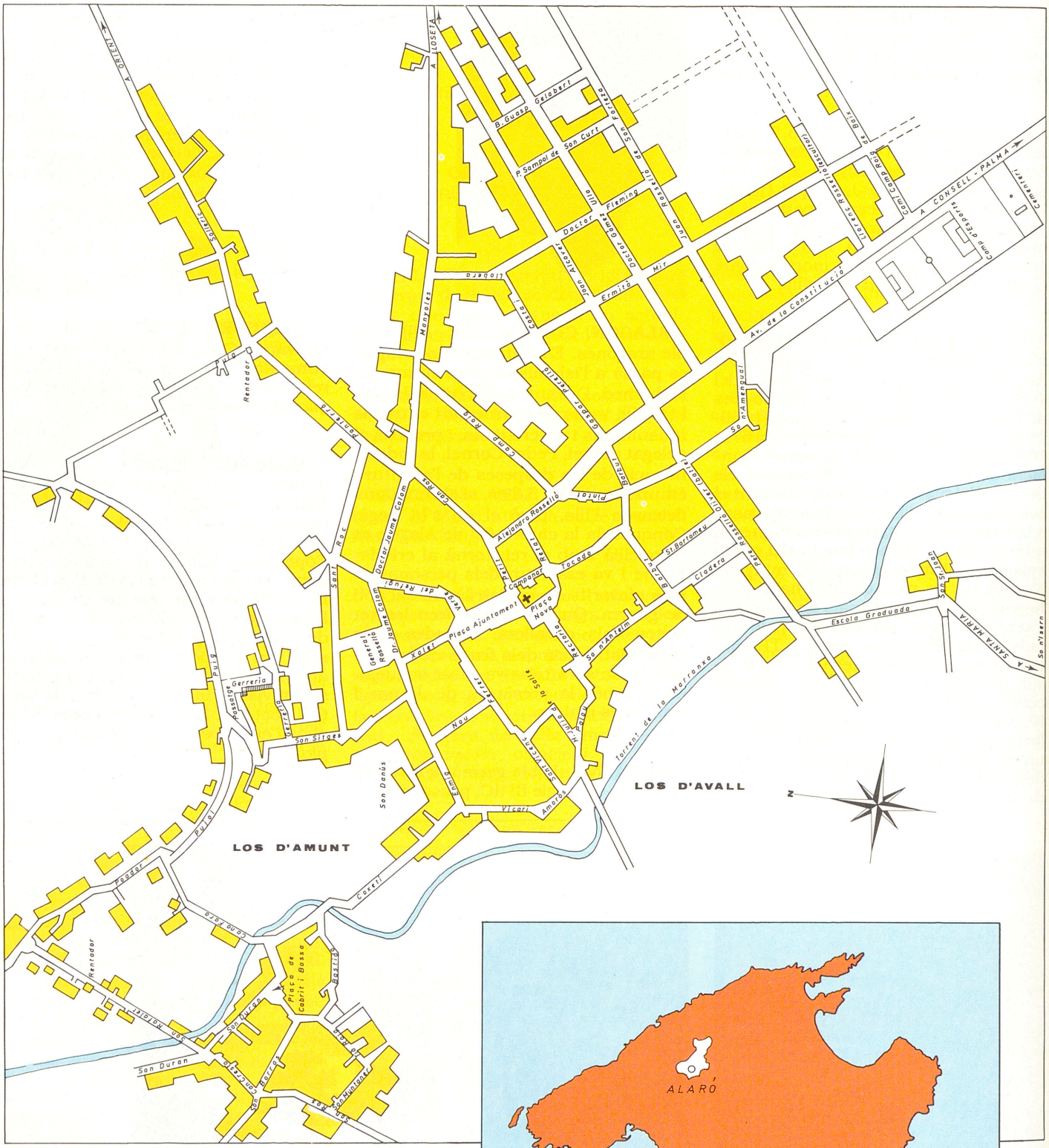
A ORIENT
A LLOSETA
B. Guasp
Gelabert
P. Sampol de
San Curt
Doctor Fleming
Juan Roselló de
Juan Alcover
Doctor Cabrer
Mir
Ermità
Av. de la Constitució
A CONSELL - PALMA
Comt Camp Rosso
Comp d'Esports
Cementeri
Lloseta
Manzanes
Costa i
Rentador
Pou
Solitud
Ramalera
Comp Roig
Cap Ros
Doctor Jaume Colom
Sant Roc
Alejandra Rosselló
Pintor
Gabriel
Sa n'Amanguat
Campanar
Torrent
Toneda
Sant Bartomeu
Ciudera
Rosselló Oliver Tortell
Nevge del Refugi
Placa Ajuntament
Placa Nova
General Rosselló
Xalet
Babau
Escala Graduada
Sant Cristofol
SANTA MARIA
Sa n'Alzern
Gerreria
Sant Sitges
Nou
Carrer
Sant Vicenç
Hort de la Vila
Sa n'Antelm
Torrent de la Marranxa
LOS D'AVALL
LOS D'AMUNT
Son Danús
Vicari
Amorós
Pujol
Bagur
Cova de Sa
Rentador
Son Roberet
Son Duran
Placa de Cabrit i Bassa
Bassa
Son Duran
Son Barceló
Son Pontaner
Son Pons
Caserí
N
ALARÓ
ESCALA
metros
0 30 60 90 120 150 180 210 240

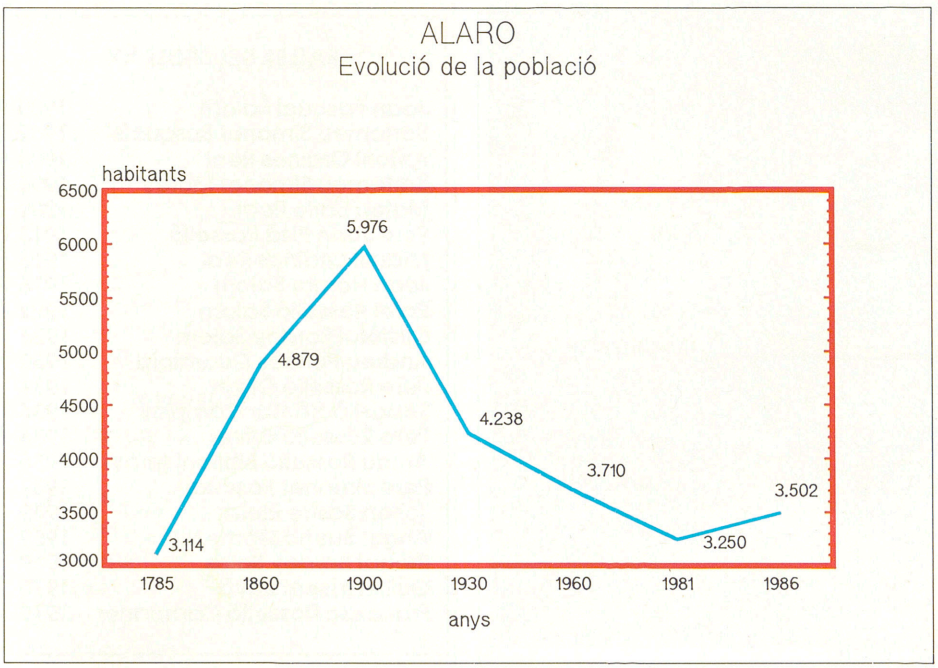

↑ Església de Santa Maria d'Alaró

ranxa. Les màximes altures les constitueixen el puig d'Alaró (822 m) i el puig d'Alcadena (817 m). Destaquen les possessions de Solleric, de Son Fortesa, de Son Curt, del clot d'Almadrà i de Bànyols. Es coneixen dues teories sobre l'etimologia del nom del poble: és possible que procedeixi d'*al-rum*, forma àrab d'una paraula llatina; d'altra banda, pot esser la llatinització de la paraula pre-romana, modificada fonèticament, *ilurone* > *oleron* > *oloron* > *oleró* > *alaró*.

HISTÒRIA

La vila té l'origen en l'alqueria musulmana d'Oloron, part del districte de Canarrossa, que posteriorment va pertànyer al vescomte de Bearn. La història documentada comença al s XIII, a partir de la conquesta de Mallorca, i gira entorn del seu castell (→). Durant el primer viatge, Jaume I no gosà atacar-lo, i seguí cap a Lloseta. Fou només quan tornà per segona vegada que mobilitzà un exèrcit de 1.500 homes per atacar els musulmans de la muntanya. Aquest focus de resistència va esser derrotat el 1231 per les tropes cristianes. Quan Alfons el Liberal de Catalunya-Aragó volgué conquerir el castell, aquest fou tenaçment defensat per Guillem Cabrit i Guillem Bassa. Així mateix tenim notícies del 1236, que és esmentada ja l'església de Santa Maria. El 1257 el municipi tenia forn propi, la qual cosa demostra que en aquesta data el nombre d'habitants era de certa entitat. El 1300, Jaume II concedí el títol de vila al nou

↓ Vista aèria d'Alaró

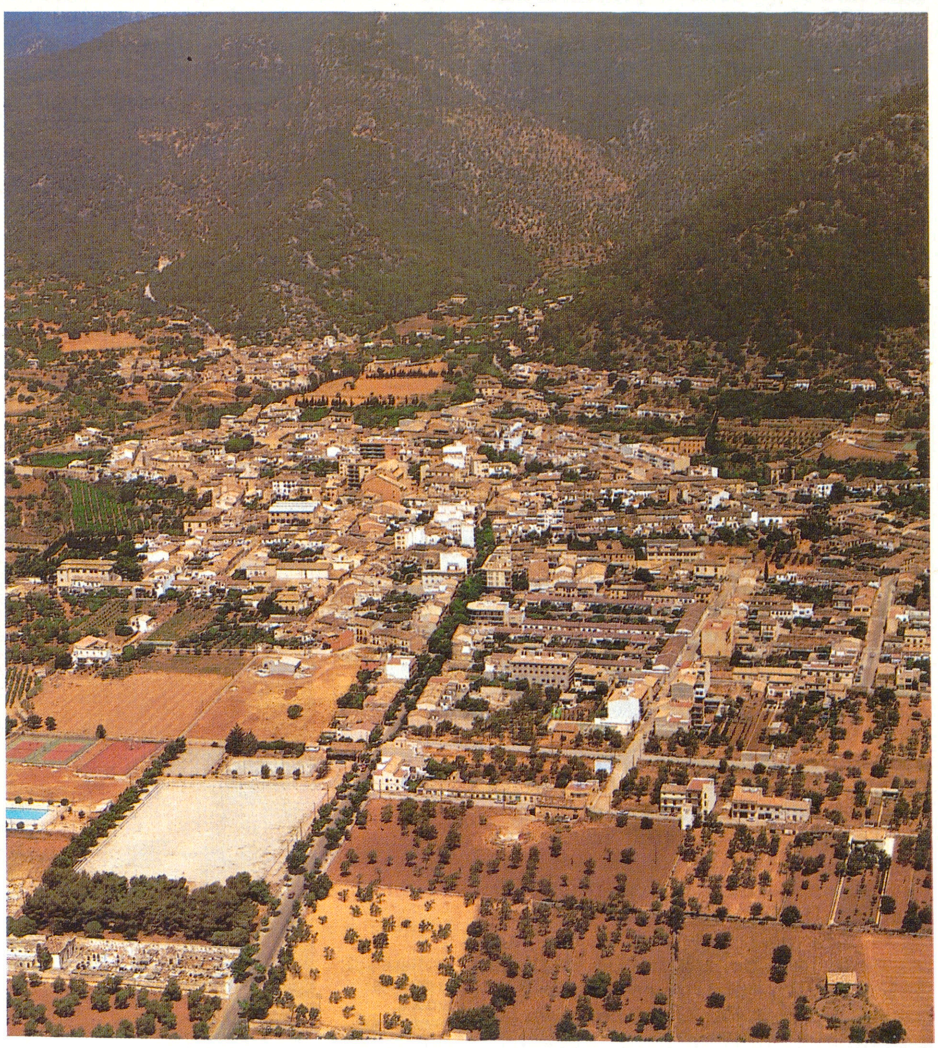

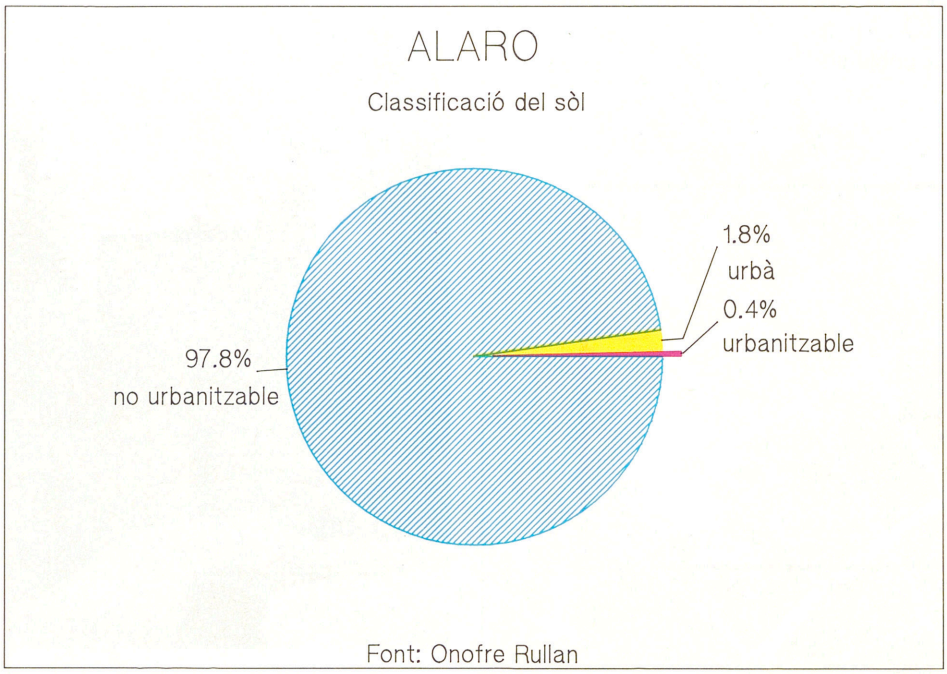

Font: Onofre Rullan

BATLES DEL SEGLE XX

Joan Pascual Salom	1900
Bartomeu Simonet Busquets	1902
Antoni Ordines Real	1904
Bartomeu Simonet Morey	1906
Mateu Batle Real	1909
Pere Joan Pizà Rosselló	1913
Miquel Ordinas Real	1916
Joan Homar Salom	1918
Rafel Rosselló Salom	1922
Cristòfol Bordoy Salom	1924
Andreu Pericàs Guardiola	1930
Pere Rosselló Oliver	1931
Sebastià Homar Campins	1934
Pere Rosselló Oliver	1936
Arnau Rosselló Bibiloni (prov)	1936
Pere Simonet Pascual	1937
Josep Sastre Riera	1949
Ángel Bueno Gómez	1959
Bernat Bordoy Salas	1969
Guillem Isern Rayó	1975
Francesc Rosselló Campaner	1979

nucli de població, el qual comptà ja amb una administració pròpia. A mitjan s XIV, els homes d'armes eren 132. Per aquest temps, fou bastida una nova església parroquial al pla, i al seu voltant anà formant-se el nucli de los d'Avall. El torrent de na Marranxa travessa les dues barriades, anomenades los d'Amunt, Vila d'Amunt, Partida d'Amunt, Pobla Major i Pobla Antiga, i los d'Avall, Vila d'Avall, Partida d'Avall i Pobla Menor. El 1652 constitueix una fita tràgica per a la història del poble, perquè es declarà la pesta i moriren 210 persones, i fou així un dels pobles més afectats. Va esser amb aquest motiu que es feren pregàries a sant Roc, advocat de la pesta, el 1771 fou proclamat patró de la vila. El 1881 es fundà el convent de les agustines, i s'obrí així la primera escola per a infants. A partir del s XX, amb la inauguració de la fàbrica d'electricitat, el poble gaudeix d'un notable progrés, que es reflecteix en la seva economia. El 1923, els tramvies de tracció animal que s'havien instal·lat fins a l'estació de tren de Consell, varen esser motoritzats. És just l'any següent que Consell se separa del municipi. El 1941, els autobusos vénen a substituir l'antic sistema de transport, per comunicar el poble amb la capital. La I Guerra Mundial animà els sabaters alaroners, per l'encàrrec de l'exèrcit francès de calçar els seus soldats als sabaters mallorquins. Així arribà el primer de maig de 1930 i es preparà una gran diada. Diversos oradors de Palma parlen de la República, i també en parlà Pere Rosselló, conegut com a *Sa Maquineta*. Aquest fou elegit batle socialista quan el 1931 va esser proclamada la República, i va iniciar una sèrie de reformes municipals, com baixar els impostos, secularitzar el cementeri i construir l'escola. La revolució d'octubre de 1934 repercutí en el poble, on hi va haver una vaga general. La guerra civil desencadenà una repressió que suposà la mort de 16 alaroners, a més de nombrosos detinguts. Durant la dècada dels 50, s'instal·là la primera ràdio lliure de Mallorca, tancada alguns anys després, i és en la mateixa dècada que es descobreix un taller de falsificació de moneda. El poble ha estat capdavanter també quant a televisió, ja que muntà la primera emissora privada de tota l'Illa, encara que fou precintada el 1981.

ECONOMIA

Destaca la creació de la Companyia d'Electricitat d'Alaró, promoguda pels germans Gaspar i Josep Perelló Pol, propietaris també d'una fàbrica de sabó, que posà en funcionament la primera fàbrica d'electricitat de Mallorca el 1901, al carrer *Qui no passa*, així com la inauguració, dos anys després, d'una sala de cinematografia. Han assolit un paper rellevant la indústria del calçat i les mines de lignit.

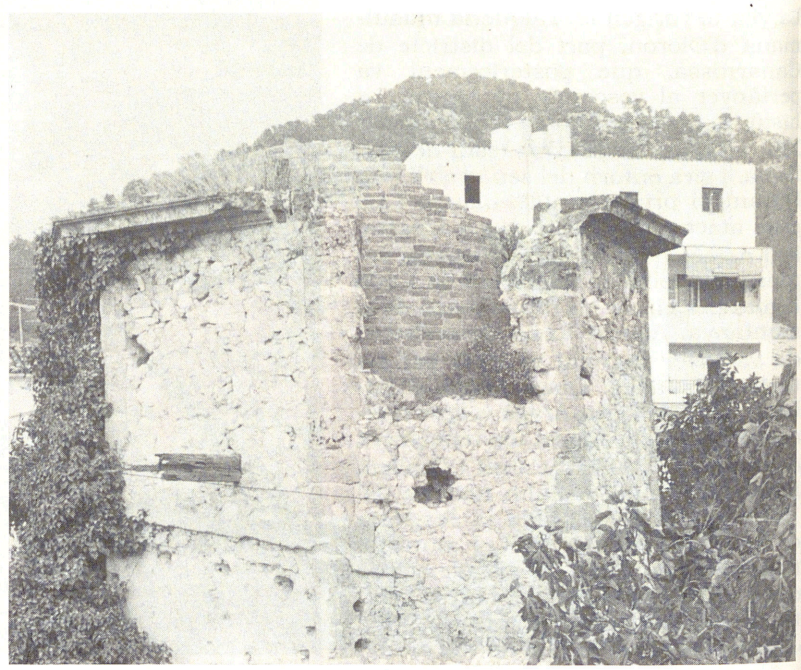
→ Restes de la primera fàbrica d'electricitat de Mallorca

CENS RAMADER
(caps)

Oví	3.182
Porquim	345
Caprí	25
Eguí	12
Mular	6
Asnal	5

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàrees)

Oliveres	1.244
Ametlers	1.044
Garrovers	230
Pomeres	13
Tarongers	7
Albarcoquers	5
Pereres	3
Mandariners	2
Figueres	2
Pruneres	1

La indústria del calçat va néixer fa més d'un segle i ha estat el motor de l'economia del poble. Les primeres exportacions es dirigiren cap a Amèrica, sobretot a Cuba, la qual cosa permeté l'enriquiment de la població. Els darrers anys s'han centrat als EUA, però la pèrdua de competitivitat de la sabata mallorquina en aquest mercat ha reduït a més de la meitat el nombre de fàbriques (el 1988 n'hi ha onze en funcionament). Les mines de lignit, des de la seva adquisició per GESA, han estat dedicades exclusivament al consum de les centrals tèrmiques. El 1986 la seva producció fou de 86.381 tn, però el 1988 el nombre de mines en funcionament ha minvat. D'altra banda, s'han obert, durant la dècada dels 70, unes pedreres a can Negret. Aquestes activitats anteriors han generat, des de finals del s XIX, un fort moviment obrer de signe majoritàriament socialista. Destaquen la creació d'una cooperativa de consum el 1911, i l'activitat dels sindicats *La Recompensa del Obrero*, vinculat a Unió General de Treballadors, amb un notable pes durant la II República, i *La Fraternidad*, que aplegava els treballadors del calçat. Una conseqüència de la influència socialista al poble varen esser els 1.392 vots i els 6 regidors que aconseguiren les seves llistes a les eleccions municipals de 31 de maig de 1931. Quant a agricultura, destaca el cultiu

↑ Jardins de la plaça del general Rosselló

de secà (2.613 hes) enfront del reguiu (25 hes). Els arbres fruiters més cultivats són les oliveres, els ametlers i els garrovers. Els segueixen les pomeres i els tarongers. Sobretot per al consum del bestiar, s'han cultivat també cereals. El major cens ramader és l'oví, seguit del porcí, i destaca l'absència del boví. Ran d'aquesta activitat ramadera ha rebut una forta empenta, a partir dels 80, l'escorxador, que centralitza l'activitat dels pobles de Santa Maria, de Consell, de Binissalem i de Lloseta.

VIDA SOCIAL

Com a entitat cultural, l'Església ha mantingut obert el casal de cas Vicari a can Campaner, on té seu el Club d'Esplai del Centre d'Estudis d'Alaró. També s'hi troba l'Escola de Ball de Bot i s'hi fan tota casta d'activitats artístiques. L'Ajuntament posseeix sales d'exposicions i un teatre o saló d'actes. S'ha constituït una comissió mixta entre l'Església i l'Ajuntament per tal de mantenir l'oratori-hostatgeria del castell, i una comissió o obreria de Sant Antoni, per a les festes d'aquest

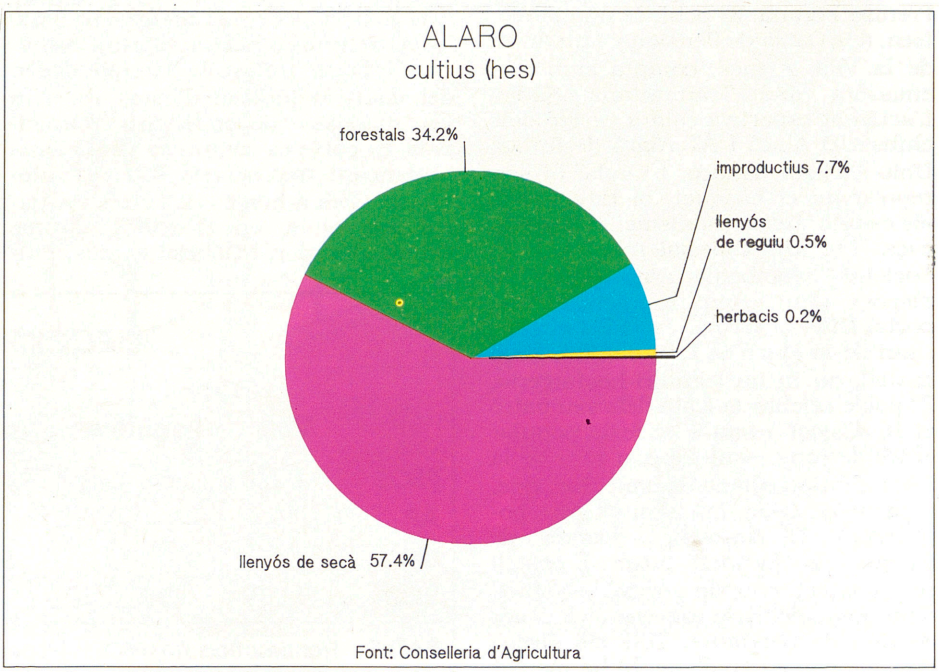

CONSISTORI A 1988

Francesc Rosselló i Campaner (PSOE)	Batle
Faustí Gorgoso Camoira (PSOE)	Tinent de Batle
Nicolau Fonollar Marcús (PSOE)	Cultura
Maria Ginovart Brunet (PSOE)	Interior
Josep M Verd Crespí (PSOE)	Obres Públiques
Francesc Coll Rotger (PSOE)	Esports
Llorenç Comas Rayó (AP)	Regidor
Antoni Rebassa Frau (AP)	Regidor
Joan Miquel Reinés Salom (AP)	Regidor
Antoni Martín Roig (AP)	Regidor
Francesc Xavier Rosselló Colom (AP)	Regidor

→ Escultura de Broglia, a la plaça Nova

← Façana de l'Ajuntament

FILLS IL·LUSTRES

Jaume Colom	metge
Mn Bartomeu Guasp	escriptor
Gaspar Rosselló	Companyia Elèctrica
Llorenç Rosselló de Son Berní	escultor
Joan Rosselló de Son Fortesa	escriptor

sant. De l'Església depenen el cor i el cinema parroquial. L'Associació d'Amics de la Tercera Edat compta amb un local propi, on desenvolupa les seves activitats. És editada mensualment, pel Cercle d'Estudis, la *Revista Alaró*, vinculada a l'Associació de Premsa Forana. El poble té una biblioteca, a la Caixa de Pensions, i un Arxiu de la Vila. A més, compta amb una emissora dita Tramuntana Ràdio. L'activitat esportiva està a càrrec dels clubs UD Alaró i AT Alaró de futbol, Unió Ciclista d'Alaró, i també hi són represents el bàsquet, el futbol-sala, els escacs, l'excursionisme, el tenis, la caça, i té una especial rellevància la Societat Colombòfila. Amb tot, la vila disposa d'un camp municipal d'esports. Dins el terme, es troba el santuari de la Mare de Déu del Refugi, al castell, on hi ha l'oratori-hostatgeria. El poble celebra la festa dels seu patró el 16 d'agost, i també és festa popular el 29 de juny, sant Pere, a més de la festa del Bou abans de sant Roc, que, a partir de 1985, ha adquirit gran popularitat. El diumenge després de Pasqua, els alaroners pugen al castell per a la romeria de l'Àngel, i a final d'estiu se celebra la romeria de la Mare de Déu de Setembre. Tots els divendres, de cap a cap d'any, hi ha mercat els horabaixes a la plaça de l'Ajuntament. El 1988 hi ha dos centres escolars, l'Escola Graduada Mixta i el Col·legi de Ntra Sra de la Consolació de les agustines, amb un total de 20 unitats, repartides entre EGB (16) i preescolar (4). L'assistència sanitària està coberta per dos metges titulars, un ATS i una comare, amb una farmàcia. Hi ha un Jutjat de Pau que depèn del districte judicial d'Inca, ubicat a les mateixes dependències municipals. El poble es comunica amb Palma mitjançant tres serveis diaris d'autobusos. Com a homes de lletres i artistes destaquen, en el s XIX, Jaume Omar, glosador, i Gabriel Reinés, pintor, i ja en el s XX, els escriptors Joan Rosselló i Mn Bartomeu Guasp, així com l'escultor Llorenç Rosselló, i hi han residit pintors com Abel Llull, Manuel Hernández Mompó, Pau Chavarri i Manuel Coronado. Cal esmentar el mestre d'escola Miquel Homar Pizà, que ha desenvolupat una important labor pedagògica i dinamitzat altres inquietuds culturals, i Andreu Rotger Pizà, el qual ha rebut la creu d'Alfons X el Savi. En són personatges històrics importants Guillem Cabrit i Guillem Bassa, lligats a la història de la conquesta del castell, Joan Mir, ermità del s XVII, i del s XIX-XX Pere Joan Campins, que fou bisbe de Mallorca.

ELECCIONS LOCALS

	1979		1983		1987	
	Vots	Regidors	Vots	Regidors	Vots	Regidors
PSOE	1.228	6	1.402	7	1.204	6
AP					999	5
UM			909	4	153	-
UCD	1.079	5				
BATLE	Francesc Rosselló - PSOE		Francesc Rosselló - PSOE		Francesc Rosselló - PSOE	

Ses Artigues

Can Xalet. Almadrà

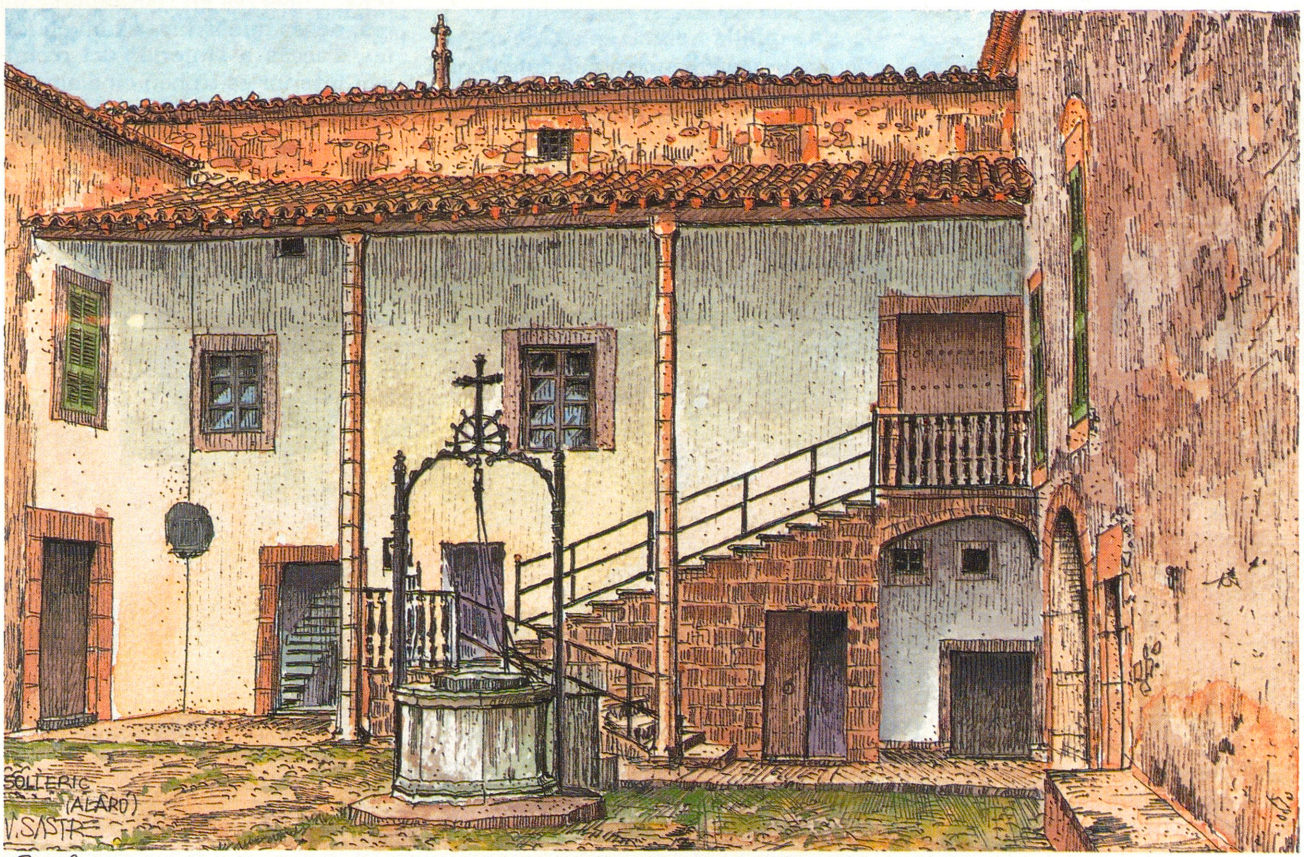

Solleric.

↑ Vista aèria del castell d'Alaró

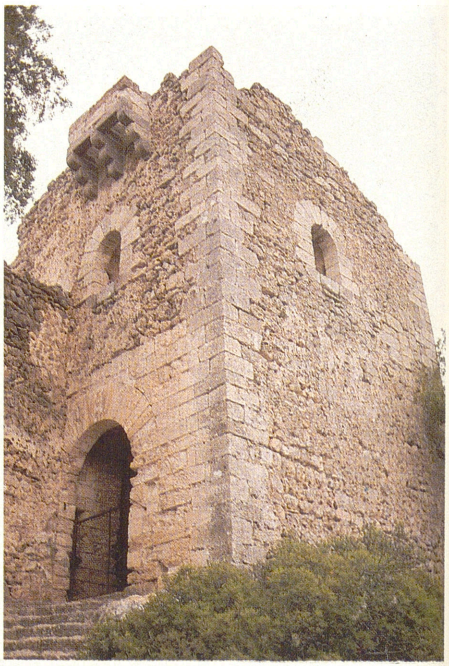

↑ Detall de l'entrada al castell d'Alaró

ALARÓ, CASTELL D' Fortalesa construïda sobre el puig d'Alaró (822 m). Es tracta d'un cim de difícil accés i des d'on es pot controlar gran part del Pla de Mallorca. No se sap quan es varen edificar les primeres construccions al cim del puig, només que el 902, durant la conquesta àrab de les Illes, hi havia un castell on els *rum* —expressió àrab amb la qual es qualificaven els no-àrabs—, varen resistir durant vuit anys i cinc mesos. Després de la conquesta cristiana de Jaume I, el rei se'l reservà quan permutà l'illa de Mallorca pel comtat d'Urgell a l'infant Pere de Portugal. L'episodi més conegut de la seva història es produeix el 1285, quan Cabrit i Bassa defensaren el castell enfront d'Alfons el Lliberal de Catalunya-Aragó. Segons la tradició, una sèrie d'ofenses personals provocaren l'execució dels dos defensors una vegada conquerit el castell. En canvi, el 1343 els ocupants es rendiren sense lluita a les tropes de Pere el Cerimoniós. A partir del 1320, any en què va esser restaurat per darrera vegada, es produí un progressiu abandonament del castell, fins al punt que el 1484 Ferran el Catòlic intentà que fos abandonat. Els jurats de Mallorca el convenceren de la seva importància defensiva per a l'interior de l'illa i finalment permeté el seu manteniment. Al segle XVII, canvià radicalment la seva funcionalitat amb la construcció de l'Oratori de la Mare de Déu del Refugi; encara que conservant una guarnició militar, s'anà convertint progressivament en santuari, fins que la guarnició militar l'abandonà el 1741. Malgrat les restes del castell no han estat estudiades acuradament, sembla que quasi totes són conseqüència de les reparacions cristianes. La muralla segueix en tota la seva extensió els desnivells del terreny. Conserva en l'actualitat cinc torres, de les quals dues estan en les portes d'accés a l'interior del recinte. Al seu interior es troben cinc aljubs; probablement un dels quals és l'única resta conservada de les edificacions àrabs. A partir de l'inici de la construcció del Santuari el 1622, el solar del castell es convertí en un centre eminentment religiós on visqueren ermitans en determinats períodes.

↓ Vista lateral de les restes del castell d'Alaró

↑ Puig d'Alaró

↑ Alas sobre el Mediterraneo

ALARÓ, PUIG D' Muntanya de 822 m d'alçada, en el cim de la qual es troba el castell del mateix nom i l'ermita de la Mare de Déu del Refugi. (M)

ALARÓ, SERRETA D' Situada al terme d'Alaró, té una altura màxima de 773 m. (M)

ALARONENSE, LA Publicació periòdica sindical del sector de la construcció d'Alaró. El primer número sortí el 1910. En el darrer any (1922), estigué afiliada a la Federació Regional del Treball de Mallorca.

ALAS SOBRE EL MEDITERRANEO Revista trimestral de la Federació Colombofílica Missatgera Balear. El primer número aparegué el setembre de 1954, dirigit per Eduard Fernández Planas. Abasta tots els temes relacionats amb la colombofília. Des de 1987, n'és director Sebastià Mas Veny.

ALASTUEY PRUNEDA, ANTONIO (Avilés, Astúries 1932) Metge. Es llicencià en la Facultat de Medicina de la Universitat de Valladolid. Ingressà en el Cos de Sanitat Militar i s'especialitzà en Electroradiologia. Diplomat de Sanitat, metge d'assistència pública domiciliaria i radiòleg de la Seguretat Social. El 1982 va esser nomenat president de la Junta Directiva del Col·legi de Metges. Acadèmic Corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Palma.

ALATXA *(Sardinella aurita,* clupèids) Peix de la família dels clupeids. Té el dorsal blau mentre que el ventre i el costat són platejats. El seu cos, amb forma de fus, és allargat i una mica aplanat. Pot arribar a una longitud de 33 cms, encara que la seva talla comercial oscil·la entre 15 i 33 cms. Dins la Mediterrània es distribueix especialment a la zona meridional, amb escassa presència a l'àrea

← Antonio Alastuey Pruneda

→ Alatxa *(Sardinella aurita)*

septentrional i el Mar negre. És abundant a Balears, tot i que la seva pesca ha perdut importància entre altres raons per el seu escàs interés econòmic. Es reprodueix durant els mesos d'estiu fins a la tardor i la seva alimentació es basa exclusivament amb el plàncton.

ALAVERN, S' Accident de la costa meridional de Llucmajor, situat entre la cova de Vallgornera i el torrentó des Pas. Anomenat així per l'abundància d'alaverns, coneguts a altres indrets de l'Illa com aladerns. (M)

ALB, CAP Accident de la costa del terme de Llucmajor, prop del cap Enderrocat, documentat el 1349. (M)

ALB, PORT Accident de la costa del terme de Llucmajor, documentat el 1349. (M)

ALBA, COVA MARINA D' Cavitat situada ran de la mar a cala Figuera, en el terme de Pollença. Té aixecament topogràfic.

ALBA, GASPAR (Palma ? - 1734) Teòleg. Catedràtic de filosofia i de teologia escolàstica de la Universitat Literària de Mallorca. Escriví un manuscrit biogràfic de sor Maria Dionisia Bernarda Gómez, de la qual va esser director espiritual des de 1707 al 1719, així com de les altres fundadores del monestir de Caputxines de Palma. Dit manuscrit serviria, posteriorment, a Tomàs Cifre per publicar una biografia d'aquestes monjes.

ALBA, JOAN D' (s XIX) Actor i dramaturg d'estil romàntic. Va esser director de la companyia del Teatre Principal durant els períodes 1849-50 i 1874-75. Ajudà en la direcció escènica de les obres de Víctor Balaguer *Vilfredo el velloso* i la seva continuació *Las cuatro barras de sangre* , estrenades el 1848. Col·laborador habitual del músic Josep Frexas, escrigué les lletres de la seva sarsuela *Todos locos y sin gana*, (1849). Autor de l'obra de tema històric *Mallorca cristiana por D.Jaime I*, que va esser estrenada al Principal el 1849, i en la qual interpretava el paper de rei.

ALBA, L' Butlletí mensual, òrgan de les Joventuts Comunistes de les Illes. El primer número sortí a Palma

↑ L'Alba

el maig de 1977. Conté articles sobre les activitats generals del Partit Comunista. Els articles apareixen en català i castellà indistintament.

ALBA, PUIG DE N' Situat al terme de Palma, a la gran possessió de Sarrià. De poca altura, no sobrepassa els 150 m. (M)

ALBA, SON Possessió del terme de Muro, situada entre les possessions d'Alacantí i Son Sant Martí. (M)

ALBADA Vegeu *Botja de cuques*.

ALBADELL, PUIG DE S' Situat al terme de Puigpunyent, prop de la carretera, al nord de Son Burguet, de 322 m d'altura. (M)

ALBADELL, S' Terrenys del terme de Puigpunyent, situats entre ses Casotes i Son Marill. (M)

ALBADELLET Possessió del terme de Vilafranca, situada entre Son Pou Nou i Son Noviet. Està documentada el 1315. (M)

ALBA DES PUPUT, SON Possessió del terme de Muro, situada entre Son Lleig i Alacantí. (M)

→ Josep Albaladejo Pujadas

ALBA GARCÍA, JULI (Palma 1956) Iniciat de molt jove a l'esport de la vela, el 1970 guanyà, juntament amb Pere Bonet, el campionat d'Espanya de 420, celebrat a Torrevella (Alacant).

ALBALADEJO PUJADAS, JOSEP (Inca 1936) Empresari. Seguí la tradició sabatera del seu padrí i per això viatjà per diversos països estudiant disseny i tècnica de fabricació de sabates. Instal·lat a Mallorca, treballà com a dissenyador en diverses empreses d'Inca fins al 1961, que fundà la fàbrica de sabates *Yanko* (→). Actualment presideix l'Associació Empresarial de Fabricants de Calçat de Balears.

ALBALAT, PERE D' (? - Tarragona 1251) Bisbe de Lleida (1236-1237), i arquebisbe de Tarragona (1238). Conjuntament amb Bernat Calvó, bisbe de Vic, elegí i consagrà el primer bisbe de Mallorca per manament de Gregori IX, de qui era persona de confiança.

ALBA MARTORELL, FRANCESCA (Palma 1944) Escultora i ceramista. Realitzà estudis a l'Escola d'Arts i Oficis de Palma, els anys 1971 i 1977. Treballa, bàsicament, la terracota i la pedra de Santanyí.

ALBANELL, JERONI (Barcelona s XV - XVI) Advocat i funcionari reial. Succeí Jaume Destorrent com a advocat de la Generalitat de Barcelona. El 1491 fou nomenat lloctinent de Mallorca; regent de la cancelleria de Catalunya (1491-94), el 1504 fou també regent del consell suprem d'Aragó. Ferran II, el 1498 li encomanà la redacció del privilegi d'insaculació.

ALBA PARDO, EMILI (Barcelona 1917) Pintor, de formació autodidacta. Ha treballat l'acrílic i el dibuix colo-

rejat, amb estil abstracte. Ha exposat a Barcelona, París, Milà i diverses ciutats sud-americanes. Resideix a Mallorca.

ALBARCA Possessió de muntanya d'Artà. Pren el nom de l'alqueria islàmica *Barcat Lucat*, citada en el Còdex llatí del Repartiment de Mallorca i que fou adjudicada als homes de Marsella, que participaren a la conquesta catalana. El topònim actual deriva de la paraula àrab *al-Bascat* (ribera). Està situada a la zona més abrupta i verge de la serra artanenca, arriba fins a la costa de llevant i constituex un dels paratges més salvatges de l'illa. ■ Possessió del terme d'Escorca, situada en el clot del mateix nom.

A Sa Cova fan bunyols
i a Albarca pasta frita
Es Verger és una ermita
voltada de caragols.

Albarca ¿sabeu com és?
Com sa terra de cucanya,
qui més hi fa, manco hi guanya,
i qui hi sembra no cull res.

ALBARCA, CLOT D' Situat al terme d'Escorca, al nord del monestir de Lluc. Agafa el nom de l'antiga alqueria d'Albarca, anomenada també Son Macip. Hi ha les possessions de Son Llobera, can Pontico, cas Escrivà, ses Tosses, sa Plana, Son Colom i Son Colomí. El creuen dos grans torrents, el de Lluc i el d'Alqueda. (M)

→ Emili Alba Pardo

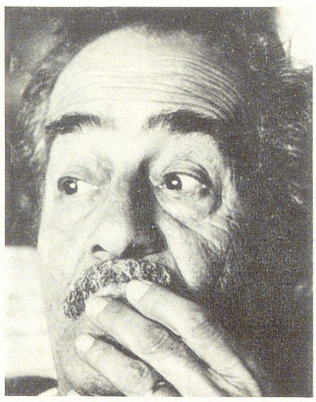

ALBARCA, COLL D' Situat al terme d'Artà, entre el puig de Son Puça i el puig de Poca Farina. (M)

ALBARCA, FARALLÓ D' Gran escull situat a la costa del terme d'Artà, devers mitja milla al nord de sa Falconera des Matzocs. (M)

ALBARCA, TORRE D' Construcció defensiva del terme d'Artà, coneguda també com a torre des Matzocs, de sa Falconera, Nova d'Albarca i de Sant Ferran d'Albarca. Va esser construïda el 1751. Durant el primer terç del s XIX, es mantengué en actiu amb una dotació de tres canons de ferro i tres torrers. Les tropes franquistes la tornaren a utilitzar durant la Guerra Civil. (M)

ALBARCA, TORRENT D' Situat al terme d'Artà, amb superfície de conca de 6'62 km² i una longitud aproximada de 5 km. Arreplega l'aigua caiguda als terrenys de la possessió del mateix nom i les aboca a cala Matzocs.

↑ Faralló d'Albarca

ALBARDÀ 1/ Guarniment de cavalleria. El tipus mallorquí és una espècie de sella embotida de palla o llana i coberta de pell. Va subjectada a la bèstia per una corretja que passa per davall la coa —cover— i per les cingles

↓ Cases d'Albarca (Artà)

↓ Detall de la torre d'Albarca

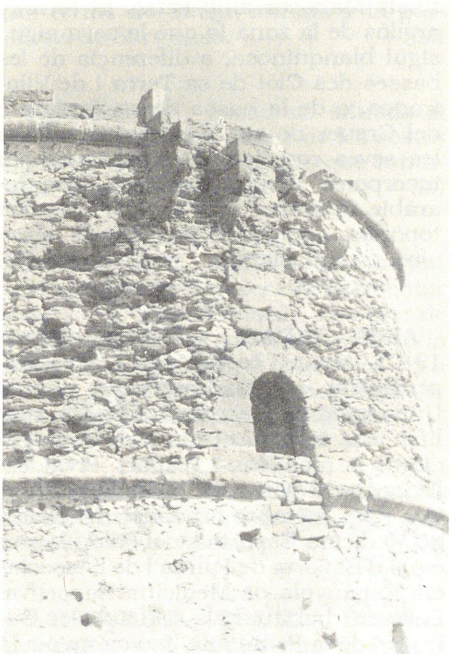

i capcingles. S'utilitza per cavalcar-hi i per dur càrrega. **2/** Home que amb el seu parlar o posats volia fer riure els altres; era també el que menjava a despeses d'altri, o persona molt beneita, irreflexiva o inconsiderada.

ALBARDA, ILLOT DE S' Està situat a la costa del terme de ses Salines, entre els illots de na Guardis i de na Moltona, davant la punta des Escars. (M)

ALBARDA, RACÓ DE S' Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre la platja des Caragol i punta Negre de sa Vallet. (M)

ALBARDÀ, S' Accident de la costa del terme de Capdepera, situat entre el cap des Freu i la platja de sa Mesquida. (M)

ALBARDANS, COVA DELS Cova marina del terme de Capdepera, situada entre la platja de Canyamel i el cap des Raig o des Pinar. (M)

ALBARRAN, MARIA JOSEP (Barcelona 1921) Pintora, resident a Palma. De formació autodidacta. En la seva obra capta, amb simplicitat, la llum meditarrània. Ha exposat a diverses sales de l'Illa.

ALBASSALBA, FONT D' Nom d'una font situada en el camí que uneix Manacor amb Petra. El terreny argilós de la zona fa que la seva aigua sigui blanquinosa, a diferència de les basses des Clot de sa Terra i de Vilafranca, o de la bassa de sa Teulera o del Creuer de ses Basses, situades a les seves rodalies. El fet d'haver-s'hi incorporat l'article aràbic o pseudoaràbic fa creure en l'antigor d'aquest topònim, que podria procedir de bassa alba, o sigui, blanca. (M)

ALBA VIDAL, ONOFRE (Palma 1947) Metge i corredor de cotxes. Especialitzat en traumatologia per la Universitat de Barcelona el 1971, realitzà una important tasca de conjugació de la medicina i l'esport. Presideix l'Associació Balear de Medicina Esportiva i fou membre fundador del Servei de Medicina Esportiva del Palau Municipal d'Esports de Palma i de l'Associació Espanyola de Medicina Esportiva. Corredor habitual als ral·lis de les Balears i de la Península, fou campió a la

→ Onofre Alba Vidal

«Ronda Badalona» el 1983 i, en la modalitat *karting*, campió de Balears el 1974.

ALBEGUINS Terrenys situats vora s'Albufereta d'Alcúdia, tocant la partió amb Pollença. Apareixen documentats el 1250. (M)

ALBELLONS Topònim que trobam amb relativa abundància a diversos indrets de l'illa: Alcúdia, Petra, Sant Joan, Santanyí, Sineu i Selva. Aquest darrers són els més importants, ja que han donat nom a un coll, un comellar, una font i un puig (580 m). Es troben des de sa Comuna de Selva cap al nord. Segons el diccionari Alcover-Moll és una síquia que fan en els camps de conror, revestida de pedres grosses i reblida de terra, de manera que vagi per davall terra, i que serveix per recollir l'aigua de pluja i evitar que hi hagi moll. (M)

ALBENYA Antiga alqueria del terme d'Algaida, situada ran del camí de Montuïri a Randa. Citada en el *Llibre del Repartiment.* (M)

ALBENYA, ENCENSER D' Encenser bizantí del segle VI. Aparegué casualment amb unes restes de mosaics a Albenya, possessió situada a la falda del puig de Randa (Algaida). Ha estat estudiat per Pere de Palol. És una petita peça de bronze amb peu alt, de forma troncocònica i cassoleta semiesfèrica, rematada amb tres orelles perforades, els forats de les quals servien per passar unes cadenetes que permetien penjar-lo. El peu està decorat amb doble línia en ziga-zaga, mentre que a la cassoleta hi ha una inscripció en grec. Aquest encenser és petit i sense tapadora, i no va esser usat en esglésies, sinó destinat a usos domèstics o funeraris. Procedeix de la Sicília bizantina, d'on va esser importat devers el segle VI. Fins ara, no s'han trobat restes d'assentaments bizantins a Mallorca, per la qual cosa aquesta peça és un dels pocs testimonis materials que es conserven de l'època. Pot veure's en el Museu Diocesà de Palma.

ALBENYA, FONT D' Situada al terme d'Algaida, prop de les cases del mateix nom, ran del camí de Montuïri a Randa. (M)

ALBENYA, PLA D' Situat al terme d'Algaida, entre les cases de la possessió del mateix nom i la vessant nord del puig de Randa. (M)

ALBENYETA Diminutiu *d'Albenya* (←). Possessió del terme de Lluc-major, situada entre Bennoc i Son Eixidia. (M)

ALBER, JORDI MIQUEL (Mallorca s XV - XVI) Notari, advocat, i poeta. El 1502 participà en el certamen poètic en honor de Ramon Llull (realitzat a l'església de sant Francesc d'Assís per celebrar l'èxit de Pere Daguí en la defensa de la causa de les càtedres lul·lianes a Roma i Sevilla) amb *Obra en llaor del doctor il·luminat mestre Ramon Llull mallorquí.* La seva vida personal fou escandalosa, a causa de les seves relacions amb una vídua de coneguda mala reputació, amb la qual tengué un fill.

↓ Encenser d'Albenya

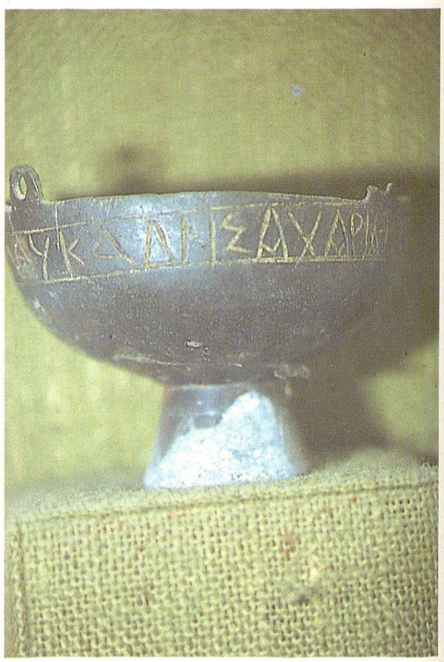

ALBERCOQUER *(Prunus armeniaca)* Arbre fruiter de la família de les rosàcies, d'origen asiàtic. Es fa de 3 a 6 m d'altària, té la soca llisa, fulles cordiformes i dentades, flors blanques o rosades; el seu fruit és l'albercoc. Es multiplica mitjançant la sembra d'un bordall, encara que també poden crèixer dels fruits caiguts. En ambdos casos, es fa necessari l'empelt, per donar fruits de qualitat i, encara, es torbarà aproximadament dos anys a fructificar. És un arbre fredoler i, per això, dóna més bons resultats a les terres càlides meridionals arresserades dels vents de tramuntana. Comença a produir als 5 o 6 anys, però no arriba a ple rendiment fins als voltants dels 10, per acabar el seu cicle als 50. Floreix el març i l'albercoc madura entre el maig i el juliol. No suporta les glaçades ni els freds primaverencs. Tant l'arbre com el fruit tenen distintes denominacions segons la varietat. A Mallorca se'n coneixen molts de tipus, els més apreciats són els de *pinyol dolç*, els *lluents* i els *taronjals*, aquests últims per esser els més grossos. ■ Fins al segle XIX, es plantava a Mallorca en règim de secà i per a consum domèstic. A les darreries d'aquesta centúria, i gràcies al comerç amb l'estranger, va començar a esser apreciat i s'incrementà notablement la seva producció. S'introduí la fabricació de *pulpa* que perdurà fins poc abans de la Guerra Civil. Cap al 1920, es va difondre a l'Illa l'elaboració de l'albercoc sec, en el qual s'especialitzà Felanitx, que arreplegava la fruita dels pobles del centre i sud de Mallorca.

→ Albercoquers *(Prunus armeniaca) (SV)*

Aquesta indústria s'anà desenvolupant i tengué el seu millor moment a la Postguerra, amb exportacions als Països Escandinaus, Gran Bretanya, Islàndia, França, etc. Actualment, el seu cultiu està en regressió a causa de la forta competència d'altres països productors, especialment de Tunícia, el Marroc i Turquia. Els principals centres productors d'albercocs secs, a l'Illa, són Felanitx i Porreres, que utilitzen gairebé tota la collita per a tal fi i mantenen els mateixos mercats estrangers. La Conselleria d'Agricultura i Pesca ha creat, el 1988, la Mesa Sectorial de l'Albercoc per estudiar els problemes que l'afecten, en els vessants de cultiu, industrialització i comercialització. ■ Una imatge típica de l'estiu mallorquí és la dels sequers plens de fruita estesa al sol. En la cuina popular, l'albercoc sec, s'utilitza en l'elaboració de coques. ■ A la fraseologia popular, s'hi troben expressions com *«sempre seràs un albercoc»*, *«no sies albercoc»* —significant poc seny, irreflexió, bajà— i *«es teu albercoc»* —usada humorísticament per desmentir alguna resolució.

↓ Sequers d'albercocs *(SV)*

ALBERCOQUERAR, S' Terrenys del terme de Sineu, situats a la possessió de Sarritxola. (M)

ALBERCUTX Possessió situada al terme de Pollença, abans de les costes de la carretera del Mal Pas que comunica amb Formentor. (M)

ALBERCUTX, AVENC D' Cavitat situada vora la carretera de Formentor prop de la base d'aviació, al terme de Pollença, a 50 m sobre el nivell de la mar. Catalogat com a avenc de 50 a 100 m de fondària per notació espeleomètrica. Té aixecament topogràfic.

ALBERCUTX, PLATJA D' Està situada entre el port de Pollença i la punta de l'Avançada. (M)

ALBERCUTX, TALAIA D' Obra defensiva, situada al terme de Pollen-

↑ Talaia d'Albercutx

ça a 390 m sobre el nivell de la mar. És coneguda també com a talaia de Formentor i talaia Major de Pollença. Fou construïda devers el 1565. És de forma cilíndrica, lleument cònica, amb matacans i gàrgoles; terrat i portal d'accés amb el lindar a 9 m d'altària. Després de 1972, el seu propietari, Francesc Capllonch Miteau, hagué de pledejar per evitar que fos enderrocada, per substituir-la per una bateria de canons. El 1983, el Consell de Ministres aprovà un Decret per expropiar-la i instal·lar en el seu lloc una ràdio farola. L'Ajuntament de Pollença posà un interdicte i l'Estat s'abstengué de destruir-la. (M)

ALBERDANS, PUNTA DES Accident de la costa del terme d'Andratx, també anomenada punta des Bats. Situada entre cala en Basset i el morro de sa Ratjada. (M)

ALBERETA, S' Lloc de Fornalutx, a la sortida de la vila cap al nord, entre la font de la Vila i sa Fèus. (M)

ALBERG, S' Una de les cases més antigues de la vila d'Ariany. Està situada ran de l'església parroquial i dóna nom a uns terrenys confrontants amb el poble, per la part de ponent. (M)

ALBERT, GALCERAN (? - Elna, Rosselló 1453) Bisbe de Mallorca des del 1429 fins al 1431 per nomenament del cardenal Pere de Foix, amb el vist-i-plau d'Alfons el Magnànim, però sense l'aprovació del papa Climent VIII, qui ja havia designat Gil Sanxís Munyós. Pere de Foix hagué d'anul·lar la nominació, encara que Albert es resistí fins que el rei obtengué, per a ell, el bisbat d'Elna (1431).

ALBERT GUILLEM –GUILLEM ADALBERT– (s XIV) Cònsol de Perpinyà el 1325. Fou empresonat per Jaume III de Mallorca. El 1343, ocupada l'illa pel rei Pere III de Catalunya-Aragó, fou alliberat. Participà a la campanya del Rosselló. Pere III el nomenà batle de la vila de Perpinyà.

ALBERTÍ, ARNAU (Muro 1480 - Patti, Sicília 1545) Teòleg. Fill il·lustre de Palma. Estudià a l'Estudi General de Lleida, on ocupà la càtedra de Dret Civil. El 1509 es doctorà en Dret Canònic a Pavia. Canonge de la Seu (1510) i rector de Campos (1511) va esser, també, vicari general de la diòcesi. El 1517 i el 1523 fou nomenat inquisidor general de l'illa. Fou canonge, inquisidor general i bisbe de València, on intervengué en el procés de la mare de Lluís Vives. Bisbe de Patti (Sicília, 1534) per ordre de Carles V, inquisidor i virrei de Palerm el 1535, d'on fugí a causa d'una revolta popular. La seva biblioteca particular fou una de les més voluminoses del s XVI. Escriví diverses obres i uns comentaris a l'*Ars Magna* de Ramon Llull.

↓ *Manuale Sacramentorum* (1601) de Rafel Albertí

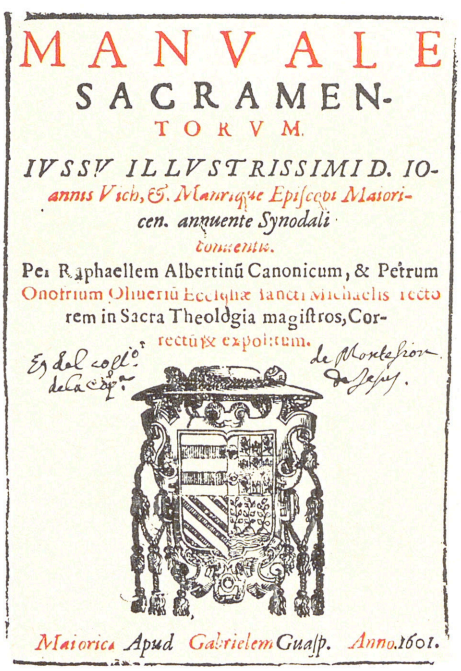
MANVALE
SACRAMEN-
TORVM.
IVSSV ILLVSTRISSIMI D. IO-
annis Vich, & Manriquæ Episcopi Maiori-
cen. annuente Synodali
concensu.
Per Raphaellem Albertinũ Canonicum, & Petrum
Onofrium Oliueriũ Ecclesiæ sancti Michaelis recto
rem in Sacra Theologia magistros, Cor-
rectũque expolitum.
Maiorica Apud Gabrielem Guasp. Anno 1601.

ALBERTÍ, BARTOMEU (Mallorca s XIX - XX) Dirigent de la Confederació Nacional de Treballadors (CNT) i representant del Sindicat de Transports el 1931. Desenvolupà la seva activitat sindicalista a Palma durant la segona República.

ALBERTÍ, BERNAT (Mallorca s XVI) Humanista i jurista, molt afavorit pel rei d'Aragó. Des de molt petit, estudià en al biblioteca del seu oncle, Arnau Albertí, i, el 1528, en publicà les seves obres.

ALBERTÍ, JAUME (Inca s XIV) Síndic. Juntament amb Berenguer de Tagament i el jurista Arnau des Mur, fou un dels tres compromissaris mallorquins que anà al Parlament de Tortosa per elegir el nou rei i fer-li jurament de fidelitat en nom del Regne de Mallorca. A l'hora de l'elecció, no foren acceptats pel Parlament d'Aragó, ja que Mallorca era considerada zona integrada a Catalunya i, per tant, representada per altres compromissaris. Els tres mallorquins tornaren a l'illa sense assistir als actes de proclamació de Ferran d'Antequera.

ALBERTÍ, JOAN (Mallorca s XV) Procurador reial, governador i síndic de Palma. Participà en la conquesta de Nàpols, acompanyant Alfons V i collaborà en les lluites pel control de poder entre els bandols de l'Almudaina i el Call, fent part d'aquest darrer.

ALBERTÍ, PERE JOAN (Palma s XV - XVI) Prevere i funcionari reial. Fou lloctinent general de Mallorca, en funcions, durant la Germania i partidari dels rebels barcelonins en la Guerra Civil catalana (1462-72). Juntament amb Antoni Verí, concertà la pau entre els refugiats a Alcúdia i els agermanats (1521). El 1522 fou nomenat lloctinent de Mallorca.

ALBERTÍ, PERE MARTÍ (Palma ? - 1769) Teòleg antilul·lista. Fou doctor i prior del convent dominic de Palma. Destacà en la predicació i el 1747 es declarà en contra de la beatificació de Ramon Llull. Es conserven manuscrits seus a la biblioteca de Monti-sion.

ALBERTÍ, RAFEL (Inca 1550 - Palma 1627) Eclesiàstic i teòleg. Donà la seva casa d'Inca a la Companyia de Jesús per fer missions, que el

1611 va allotjar una congregació de sacerdots. Va esser canonge i pagà obres d'ornamentació del col·legi de Monti-sion. El 1601 elaborà, juntament amb Pere Onofre Oliver, rector de Sant Miquel, el *Manuale Sacramentorum*, ritual renovat de sagraments encarregat pel bisbe Vic i Manrique, amb la finalitat de fer-lo servir a la diòcesi de Mallorca.

ALBERTÍ, RAFEL (Mallorca ? - Palma 1675) Religiós observant del convent de Sant Francesc de Palma. Va esser predicador i confessor del bisbe Diego de Escolano. Escriví el *Rosari de Maria Santíssima* (1652).

ALBERTÍ, SON Possessió del terme de Banyalbufar, situada entre Son Perdiu i Son Vives. ■ Al terme de Llucmajor, està situada ran del camí de cala Pi, entre Son Servereta i ses Pedreres Velles. ■ Possessió ubicada al nord del nucli urbà de Caimari, al terme de Selva. (M)

ALBERTÍ ARBONA, JOAN (Fornalutx 1850 - 1916) Músic. Entrà a l'escolania de Lluc on rebé les primeres lliçons de solfeig, piano i orgue. Amplià estudis al Seminari Conciliar de Mallorca, de la mà de Guillem Massot. Fou organista de Sant Miquel, Santa Creu i Santa Eulàlia de Palma, on realitzà las seves primeres composicions. El 1877 s'ordenà de prevere i nomenat professor de música i organista del col·legi de Monti-sion, el 1881. El 1886 professà com a monjo benedictí en el monestir de Montserrat. Tornà aviat a Mallorca i va esser nomenat professor de música i cant del Seminari Conciliar (1887-1895). El 1895 fou organista de la parròquia de Sóller, on va ensenyar música i organitzà l'Orfeó Solleric. Des del 1907 al 1909 fou organista i beneficiat reial de la Seu d'Oriola, plaça guanyada per oposició. La seva obra és de caire religiós; compongué parenostres, misses, himnes i avemaries. El 1947 va esser proclamat fill il·lustre de Fornalutx.

↓ Joan Albertí Arbona

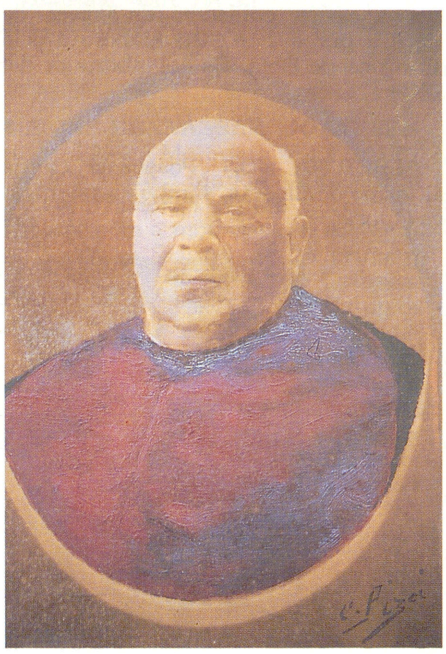

ALBERTÍ BUJOSA, JOAN (Banyalbufar 1860 - 1933) Degà dels preveres de la Companyia Transatlàntica des de 1886 fins al 1921. Va esser capellà de vaixell i feia la travessia de les Antilles, l'Amèrica Central i Sudamèrica, fins al 1921, que li permeté escriure un diari de viatge relatant les seves impressions. Entre 1926 i 1928 es retirà a Banyalbufar, d'on va esser coadjutor.

ALBERTÍ FERRER, JAUME (Inca 1889 - Pollença 1977) Músic i compositor. Començà la seva carrera com a músic militar, fundà els orfeons de l'Arpa d'Inca (1920) i l'Orfeó de Sineu (1928). Fou director de la Banda Mallorquina de Palma (1916-1919), i de les bandes municipals de Pollença (1925), d'Inca (1945) i de Santa Margalida, i professor d'harmonia. Són obres seves: *Himno de la Solidaridad Católica* (1907) amb lletra de Costa i Llobera, *Himno del Miliciano a Pollensa*, *Missa dels diumenges d'Advent i de Quaresma* i *Goigs en lloança de Santa Maria Assumpta* (1950).

ALBERTÍ MOREY, JOSEP (Capdepera 1950) Poeta. Estudià dret a la Universitat de Palma. Es donà a conèixer el 1970, en què obtengué el premi Blanquerna de poesia, de Manacor. El llibre que fou guardonat té dues parts: *La Cicatriu* i *La Pell Total;* amb aquesta obra, s'inserí dins «La nova poesia», encara que amb el temps s'adherí als corrents avanguardistes. Va esser un membre fundador del *Taller Llunàtic* (→) i participà en la redacció de *El Correu de Son Coc*. Fou Premi Ciutat de Granollers el 1976. Ha publicat, entre d'altres, *Modus Vivendi* (1971), *Aliorna* (1974) i *Era plena de canoes* (1977). Els seus poemes són de caire narratiu i autobiogràfic i alterna un to colloquial amb les formes depurades. És autor d'un estudi sobre la poesia de Blai Bonet.

→ Jaume Albertí Ferrer

→ Josep Albertí Morey

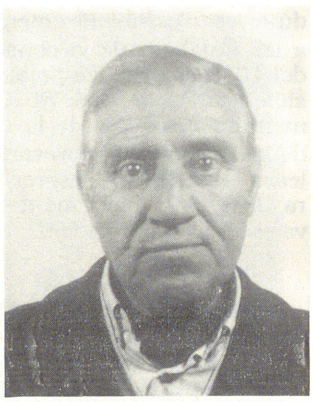

→ Francesc Albertí Mulet

ALBERTÍ MULET, FRANCESC (Palma 1921) Metge. Llicenciat per la Facultat de Medicina de Saragossa. Especialista en pulmó i cor, metge de l'Hospital Provincial del qual es jubilà el 1985, i vice-president del Col·legi de Metges des del 1976 fins al 1982. El 1978 va esser designat per ocupar un lloc en el consell editorial i en la redacció de la revista *Der Internist* en versió catalana. Conseller de la Mutual Mèdica de Catalunya i Balears, i vocal dels jubilats del Col·legi de Metges de Balears.

ALBERTÍ PALAU, FRANCESC (Palma 1926) Empresari. Ha dirigit la seva activitat empresarial cap a les in-

← Francesc Albertí Palau

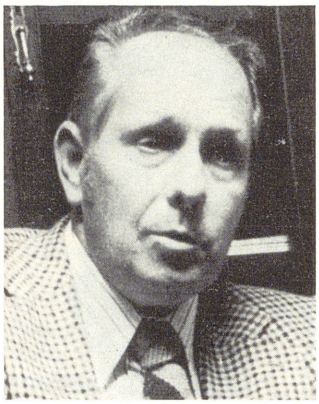

← Jaume Albertí Picornell

dústries d'exhibició cinematogràfica i a les auxiliars de la construcció. Des del 1973 és el dotzè president de l'Assistència Palmesana. El 1977, va esser membre fundador de la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears —CAEB— i tresorer de la primera Junta. Posteriorment, el 1981, en va esser elegit president.

ALBERTÍ PALMER, JOSEP (Mallorca s XIX - XX) Capità de vaixell. Primer oficial del vaixell «Jorge Juan» i capità del «Ciutadella», del «Rey Jaime I» i del «Ciudad de Ibiza». Pertanyia a la *Isleña Marítima*. Es jubilà el 1958.

ALBERTÍ PICORNELL, JAUME (Banyalbufar 1924) Professor. Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de València. Catedràtic d'institut a Palma i del 1973 al 1987 Degà del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Balears.

ALBERTÍ PICORNELL, JERONI (Banyalbufar 1927) Empresari i polític. Després de cursar estudis de professor mercantil, treballà a Veneçuela (1954-1963). De bell nou a Mallorca, assolí un paper molt destacat en la indústria turística de les Balears. Fou president del grup Hotels Mallorquins. Col·laborà en la creació de l'Associació Sindical d'Empresaris Mallorquins —ASIMA— entitat de la qual va esser elegit president (1970), va esser membre fundador i president de l'Institut Balear d'Estudis Empresarials i president de la Germandat de Donants de Sang (1973-1987), on , posteriorment, fou nomenat president d'honor. D'ideologia de centre, inicià la seva tasca política el 1977, en què es presentà a les eleccions generals i aconseguí l'escó de senador per Mallorca amb la coalició Unió de Centre Democràtic —UCD—, càrrec que tornà a aconseguir el 1979. El mes de juliol de 1977 presidí l'Assemblea de Parlamentaris de les Illes, òrgan constituït per impulsar la redacció de l'Estatut d'Autonomia i negociar amb el govern central la concessió d'un règim preautonòmic. Quan el juliol de 1978 es constituí el Consell General Interinsular, en fou elegit president. L'abril de 1979 encapçalà la candidatura d'UCD a les eleccions autonòmiques per al Consell Insular de Mallorca i en va esser elegit president. En el nou Consell General Interinsular, format pels consellers de totes les Illes, va esser reelegit president, càrrec que exercí fins al 1982 en què presentà la dimissió, juntament amb el de president del Consell Insular de Mallorca. A causa de la crisi i desmembració de l'UCD, abandonà aquesta coalició per fundar un nou partit de centre autonomista, *Unió Mallorquina —UM—* (→) del qual va esser president fins al 1988. A les eleccions municipals i autonòmiques de 1983, aquesta formació decidí no pactar ni integrar-se a Aliança Popular —AP— o al Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— i es presentà coaligada amb el Partit Demòcrata Liberal de Garrigues Walker. Com a resultat d'un pacte postelectoral amb AP, que donà la presidència del Govern Autònom a Gabriel Canyelles, ocupà novament la presidència del Consell Insular de Mallorca. A les eleccions generals de 1986, encapçalà a Balears la candidatura al Congrés dels Diputats pel fracassat Partit Reformista Democràtic, liderat per Miquel Roca i Junyent, sense aconseguir cap escó. Es presentà a les eleccions autonòmiques de 1987 amb UM i, mitjançant un altre pacte amb AP, aconseguí que el seu partit obtengués dues conselleries en el segon govern del president Canyelles i la presidència del Parlament de les Illes Balears, que exerceix des del juliol de 1987. El juny de 1988 dimití de tots els càrrecs a UM. L'octubre del mateix any fou proclamat fill il·lustre de Banyalbufar. (AO)

↓ Jeroni Albertí Picornell

ALBERTÍ SASTRE, JAUME (Sóller 1948) Mestre d'escola format a l'Escola Normal de Palma. Inicià la seva tasca docent a Sóller i el 1972 va esser destinat a l'escola de Deià, una de les poques unitàries que quedaven a Mallorca. El 1981, amb Ramon Bassa, iniciaren les trobades d'Escoles Petites i Unitàries, on es reivindicà el manteniment d'aquest tipus de centre. Impulsor a Mallorca de les tècniques Freinet, ha escrit *Expressió escrita i creativitat infantil*, *Autoaprenentatge de la lectura i escriptura* i *Les Escoles Petites a Mallorca* amb col·laboració de Ramon Bassa. Ha dirigit *Bones dents*, col·lecció de llibres de lectura per a 1r d'EGB elaborats pels alumnes de Deià. És col·laborador del *Sóller*.

ALBERTO, SON Possessió citada al terme de Lloseta, també anomenada *es Pinaret*. (M)

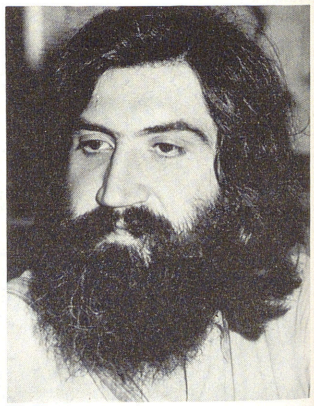

→ Jaume Albertí Sastre

ALBISTA Nom que rebien els seguidors de Santiago Alba (1872-1948), polític espanyol d'ideologia liberal, que el 1918 se separà del Partit Liberal per crear l'Esquerra Liberal Monàrquica. Aquest corrent tengué una certa repercussió a Mallorca perquè aconseguí que, amb els seus vots, el socialista Montserrat i Parets fos elegit regidor per Llucmajor a les eleccions de 1920.

ALBÓ Vegeu *Porrassa.*

ALBOCÀSSER Antiga alqueria del terme de Manacor, situada ran del camí de Son Fangos, entre Son Joan Jaume i Son Espés. Té una capella privada. (M)

ALBOLL, S' Terreny situat al nord de la vila de Sencelles, vora el cementeri. (M)

ALBOLLÓ, S' Terrenys del terme d'Alcúdia, situats entre el puig Vermell i s'Esgleiassa. ■ Al terme de Porreres, està situat entre ses Forques i el camí de Marina, ran de la carretera de Montuïri. (M)

ALBONS, COVA DES Cavitat situada al terme de Calvià, a 360 m sobre el nivell de la mar. Està catalogada com a cova de 30 fins a 300 m de recorregut i té aixecament topogràfic.

ALBONS, SON Possessió del terme de Felanitx, ran de la carretera de Campos, entre Son Garí i ses Rovellades. (M)

ALBONS BENNÀSSAR, JOAN (Felanitx 1930) Motorista. El 1957 guanyà la Volta a Mallorca i la pujada al coll de Sóller. Després de decidir participar com a motorista en curses de mitjan fons, va fer la primera correguda en el velòdrom de Campos. Conduint Timoner, guanyà el Campionat d'Europa i distints campionats d'Espanya. Amb Timoner mateix, participà en el concurs de televisió *La unión hace la fuerza*, amb l'equip de les Balears. El 1977 i 1978, condueix Miquel Espinas en el Campionat del Món i obtengué la medalla de bronze i després la de plata.

ALBORALLET Possessió del terme de Campanet. Està situada sobre un turó rocós que domina el camí de Caimari i la vall del torrent de Monnàber, s'hi troben deixes prehistòriques. Alqueria a l'època islàmica, les cases daten dels ss XVI-XVIII, amb notables finestrals d'encuny italià. Pertanyent a la família dels Garau, passà a la Companyia de Jesús (XVII-XVIII) fins que retornà a la família dels Bennàsser. El 1941 acollí el primer camp de futbol de Campanet.

→ Joan Albons Bennàssar

ALBUFERA, HORTA DE S' Terrenys del terme de Sóller, situats ran de la carretera del Port, a l'Horta, entre can Aí i Son Puça. (M)

ALBUFERA D'ALCÚDIA, NECRÒPOLI DE L' Petit cementeri romà situat prop del prat de Son Serra a l'Albufera d'Alcúdia. Va esser excavat el 1965 per Joan Llabrés Ramis. S'hi trobaren tres tombes d'inhumació i vuit d'incineració, aquestes darreres, constituïdes per urnes de terrisa, collocades en clots i cobertes de pedres. És la necròpoli d'un establiment rural i la seva cronologia abasta tot el s I i principis del II de la nostra Era. Els seus materials són al Museu Arqueològic de la Porciúncula.

ALBUFERA DE MALLORCA Zona humida. Amb aquesta denominació es coneix la zona d'aiguamolls, de gran importància ecològica i econòmica dels termes d'Alcúdia, de Muro i de sa Pobla. Documentada amb el nom d'Albufera Gran, per contraposició a l'Albufera Petita (Pollença). Separada de la badia d'Alcúdia per una barra arenosa de 8 km de llargària, amb una

↓ L'abundant vegetació de s'Albufera, és l'hàbitat de més de 230 espècies d'ocells.

↑ Els anglesos realitzaren gran part de les construccions que existeixen a s'Albufera

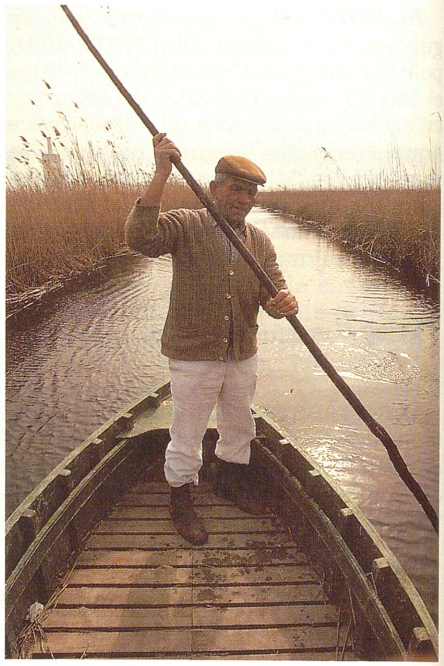

↑ Alguns canals de s'Albufera, són navegables

amplària de 250 a 500 m, té una extensió aproximada de 2.584 hes, amb un perímetre aproximat de 32 km. Limita al nord amb la ciutat d'Alcúdia i els turons de Sant Martí i Son Fe, a l'oest amb els camps de conreu de Muro i sa Pobla, al sud amb els petits promontoris de Muro i Son Sant Martí i a l'est amb la mateixa badia. Rep aigües superficials de diversos torrents —els més importants són el d'Almadrà i el de Sant Miquel— i les descàrregues del aqüífer de sa Pobla —principalment a través de la font de Sant Joan—. Durant l'estiu, hi entren aigües marines. Part de s'Albufera (1.700 hes) conserva les seves característiques naturals, i, en aquesta zona, la vegetació dominant és el canyet i la cesquera que, antigament, eren aprofitats per a pastures de bestiar i altres usos. On el sòl és salat, hi creixen salicòrnies i joncs. Com a arbres, s'han de destacar tamarells, oms i albàs. A la barra litoral, hi ha alguns endemismes d'interès. La fauna és notable per la seva abundància i diversitat. L'avifauna està formada per aproximadament 230 espècies, entre nidificants —fotja, cap-blau, agró roig, suís, avisador, boscarles...—, migrants — flamencs, limícoles...— i hivernants —ànneres, agrons...—. Abunden els peixos —anguila, llop, moixó— i diversos amfibis i rèptils —serp i tortuga d'aigua—. De principis del segle XVIII, hi ha notícies d'explotacions agràries de canyet i lli, sobre una superfície dessecada de més de 100 hes. Aquest procés de dessecació per a aprofitament agrícola i, posteriorment, turístic, marca l'evolució de la propietat de la terra als segles XIX i XX. El 1854 es fundà una societat, dirigida per Claudi Marcel i Mateu Ferragut, per dessecar-la a partir del projecte d'Antoni López, fet per encàrrec de la Direcció General d'Obres Públiques. Però el 1859 un Reial Decret autoritzà a Joan de Villaverde la dessecació i la conseqüent compra o expropiació de terres, basada en la declaració de zona d'utilitat pública. El 1863, John Frederick Bateman i William Hope, propietaris de la *New Majorca Land Co* (→), adquiriren els drets de la concessió i començaren les obres. El 1871, una Reial Ordre concedí la titularitat dels terrenys sanejats a la companyia explotadora que, juntament amb els terrenys comprats, passà a esser propietària de 2.756 hes. El 1889, Bateman comprà la totalitat de l'empresa al seu soci i posteriorment la cedí al seu fill, Lee Latrobe Bateman. Durant l'explotació anglesa, es feren la major part d'obres de canalització i drenatge, així com ponts i una xarxa viària. Cal des-

↓ Encara s'aprofiten agrícolament, alguns dels terrenys dessecats de s'Albufera

↑ Restes de les salineres de s'Albufera

tacar la construcció del Canal Gran, de 50 m d'amplària per 2.500 de llargària, els camins que sumen més de 50 km el Canal Riego que, amb una extensió de 72 km circumda tot l'aiguamoll, el Moll que s'endinsa uns 300 m a la mar, la canalització de 10 km de les aigües de la font de Sant Joan i altres. Joaquim Gual de Torrella va esser propietari de la finca de 1894 a 1938, que va esser adquirida per l'empresa *Celulosa Hispánica SA* (→), amb important participació de la familia Gual de Torrella. L'extensió de la finca es mantengué sense variacions fins al 1958, en què començà la venda de parcel·les. Durant aquest període, coexisteixen diversos usos de la finca, a més de l'ancentral caça i pesca, es mantenen les marjals, amb producció d'hortalisses variades i s'inicia el 1901 el cultiu d'arròs en veles, experiència començada per la societat *Agrícola Industrial* (←), que fracassà per mor d'una inundació i els baixos preus del mercat arrocer. Però l'activitat més destacada era la fabricació de paper d'embolicar per l'empresa *Celulosa Hispánica* (→) a partir del canyet, així com d'altres matèries primeres importades. Així mateix, existí de 1946 a 1976 una salinera situada al límit est de la finca, explotada per la companyia *Salinera Mallorquina, SA* (→). Situada a terrenys marginals, es troba la *Central Tèrmica des Murterar* (→), que es començà a construir el 1975 per atendre l'increment de la demanda d'energia elèctrica lligada a l'expansió del sector turístic. A partir dels anys 60, la finca sofreix una accelerada fragmentació i canvi d'ús. La urbanització de grans zones, amb construcció de llacs i canals voltats d'hotels i grans blocs d'apartaments, n'ha modificat la imatge. Per aturar aquest procés i preservar al gran riquesa natural de la major zona humida de Mallorca, el Consell de Govern de la Comunitat Autònoma aprovà, el gener de 1988, la creació del primer Parc Natural de les Illes Balears en aquesta zona, amb una extensió de 1.700 hes de les quals 830 ja eren propietat del Govern Autònom des del 1986, 400 de l'ICONA des del 1987 i 100 de l'Ajuntament de Muro. La resta pertany a diversos particulars.

ALBUFERA DE S'ILLOT Terrenys situats vora el torrent de can Amer, fent partió entre els termes municipals de Sant Llorenç i Manacor, prop de la platja de sa Moreia. (M)

ALBUFERETA DE POLLENÇA Aiguamoll situat al NE de Mallorca, al fons de la badia de Pollença. Documentada amb el nom d'Albufera Petita, per contraposició a l'Albufera Gran. La major part de la seva extensió (unes 150 hes) pertany al terme d'Alcúdia. Es formà a partir d'alluvions quaternaris que descansen sobre sediments miocènics. Pels seus valors naturals i per la seva extensió, és considerada la tercera zona humida de Mallorca. Presenta en la seva superfície —quasi 3 km de llarg per 1 km d'ample— àrees ben diferenciades: una franja costanera d'antigues platges tirrèniques amb restes de petites dunes i presència de cards, gramínies i assutzena d'arenal; llocs inundats durant una part de l'any, amb vegetació formada bàsicament per salicòrnies; zones inundades tot l'any, canals i llacs amb vegetació de canyar; i al NE de la maresma, bosquets de tamarells. L'aigua que l'abateix prové principalment de la xarxa hidrogràfica composta per torrents com el de can Roig, el de can Xanet, el de Colonya, i sobretot, el torrent del Rec, que aporta aigua dolça a l'aiguamoll pràcticament durant tot l'any. Per mor de l'entrada

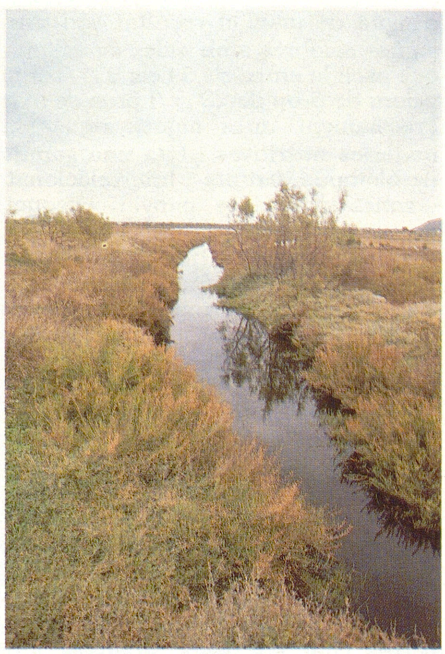

↑ L'Albufereta és inundada tot l'any

↓ Els cultius, els aigüamolls i algunes edificacions, comparteixen els terrenys de l'Albufereta

d'aigua de mar, el resultat són unes aigües salobres amb índex de salinitat que oscil·la entre els 3 i els 8 gr/l, amb valors de prop de 20 gr/l prop de mar. Precisament unes aigües riques en matèries nutritives i tota una gamma de biotopus distints i interrelacionats —zones inundades, canyar, bosquets de tamarells, franja arenosa, salicornial i camps de cultiu— són els components que fan d'aquesta albufera una zona de gran riquesa faunística, que l'ha feta famosa i cobdiciada des de segles enrere. Encara avui, amb la seva superfície dividida entre dues finques, s'Albufereta i can Cap de Bou, només se n'exploten la caça i la pesca. El més destacat de la seva fauna és l'ornitofauna, tot i que també s'hi constata la presència de diverses espècies de mamífers rosegadors, a més de l'eriçó i el mostel. Entre els rèptils destaca la serp d'aigua, la granota i el calàpet, entre els amfibis. També hi ha peixos com les llisses, anguiles (que s'exploten comercialment) i la gambúsia, que hi abunda molt i que hi fou introduïda per a l'erradicació de les febres palúdiques. Entre els ocells migratoris més a menys rars, es poden citar les cigonyes, els flamencs, algunes arpelles poc vistes a les Balears, sense oblidar les estades més o menys perllongades de l'agró de peus grocs, l'orval o l'arner. Durant l'hivern, les aigües s'enriqueixen amb la presència de la majoria d'ànneres freqüents a la resta d'aiguamolls de l'illa: coer, cullerot, siulador, anedons, sense oblidar els soterins, agrons, etc. Els ocells aquàtics nidificants a la maresma són nombrosos: coll blau, setmesó, suís, avisador, rascló, agró roig, fotja, gallineta d'aigua... Durant molts d'anys, les aigües brutes de Pollença anaren a la maresma a través del torrent del Rec. Encara ara hi van a parar les d'algunes urbanitzacions i cases particulars, i no sempre correctament depurades. Urbanísticament, la zona inundada gaudeix de protecció, però la barra costanera és considerada zona urbana.

↑ Vista general de l'Albufereta de Pollença

ALCADENA, PUIG DE S' Elevació del terme d'Alaró de 817 m d'altitud i vessants de roca esquerpa, cosa que, juntament amb el cim de forma plana, fa que el seu perfil tengui una forma molt característica. Pertany a la tercera sèrie tectònica de la serra de Tramuntana. S'aixeca entre els torrents de Solleric i Almedrà, paral·lel al puig d'Alaró, i a la seva part meridional s'hi troba la possessió de s'Alcadena que li dóna nom. Hi ha restes d'un talaiot conegut popularment com *Claper des Gegant*, que té un diàmetre circular de més de vuit metres per tres d'alçada, mentre que la cambra en fa prop de quatre i mig. Tant a les rondalles com a l'obra de Joan Amades, es relacionen les bruixes amb aquest puig. Segons la tradició, aquestes teixien uns fils, gairebé invisibles, que la unien amb el puig d'Alaró. A una altra rondalla, s'afirma que els moros pretenien construir un pont entre el castell, que hi ha al cim del puig d'Alaró, i Alcadena, per tal de fugir en cas d'amenaça. Originàriament, fou el dual aràbic de la paraula *qalcat*, cosa que suposa que el nom d'Alcadena s'hauria aplicat, en temps de la denominació musulmana, tant al puig d'Alaró com al puig que, actualment, en conserva el nom.

↓ Vista del puig de s'Alcadena, des del Massanella

ALCADENETA, FONT D' Situada en terrenys de Son Cocó, al terme d'Alaró, prop del torrent d'Almedrà. (M)

ALCAINES, PONT DE SON Situat al terme de Sineu, ran del camí d'A-

riany, entre la possessió del mateix nom i Banderola. (M)

ALCAINES, SON Possessió del terme de Sineu, situada entre Mar Colomar i Banderola. (M)

ALCAIR, MORRO D' Està situat a l'illa de Cabrera, entre punta Ensiola i punta de na Picamosques. (M)

ALCALÁ, JINETES DE Nom d'un grup de vint-i-nou oficials de Cavalleria, dels regiments d'Alcalá de Henares, que foren empresonats al fort de Sant Carles, de Portopí, a les darreries de juny de 1935. Col·laboraren en la trama golpista, prèvia a l'aixecament del 19 de juliol de 1936 i, posteriorment, participaren en la defensa de l'illa comandant les Milícies Ciutadanes. Un dels seus membres, el tinent Lizasozain Muguiro, va esser la primera baixa que sofriren els rebels a Mallorca. Es feren famosos per la seva decisió, que contribuí notablement a l'èxit i consolidació del Moviment a Mallorca. Per tal motiu se'ls dedicà una plaça i un monument a Palma, actualment plaça de la Porta de Santa Catalina.

ALCALDE PALAU, FRANCESC (Palma 1826 - ?) Notari i periodista.

↑ Primeres cases de la urbanització d'Alcanada

Col·laborador en la premsa madrilenya —*El Albor, La Verdad*— i mallorquina —*El Genio de la Libertad, El Palmesano, El Diario de Palma*— Entre les seves obres, destaquen el llibre de poesia *Recuerdos* (1858), la novel·la històrica *Raimundo Lulio* i un diccionari sobre hisenda pública (1858). Com a notari exercí a Esporles.

ALCANADA Antiga alqueria del terme d'Alcúdia, situada a la costa meridional de la península d'Alcúdia, entre el Port i el cap de Menorca. Actualment hi està ubicada la urbanització del mateix nom que s'esten des de les immediacions de l'illa d'Alcanada fins a la vora de la vila d'Alcúdia, al llarg de la vessant meridional del puig de sa Madona. Conserva una platja molt poc urbanitzada. El nucli originari fou promogut, en els anys 30 d'aquest segle, per l'arquitecte Nicolau Maria Rubió Tudurí i per l'horticultor Ramon Dot.

ALCANADA, ILLA D' Situada a la badia d'Alcúdia. Està separada de la costa per un freu de 140 m d'amplada i té una extensió entre els 140 i els 190 m d'est a oest. Hi esta emplaçat un far.

ALCANELLA Antiga alqueria del terme d'Escorca, situada entre ses Figueroles i el puig des Boix. Documentada el 1335 com a alou de l'ordre del Temple. (M)

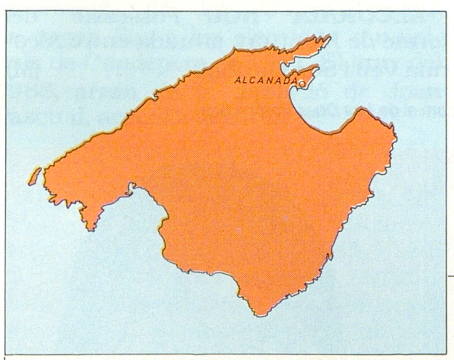

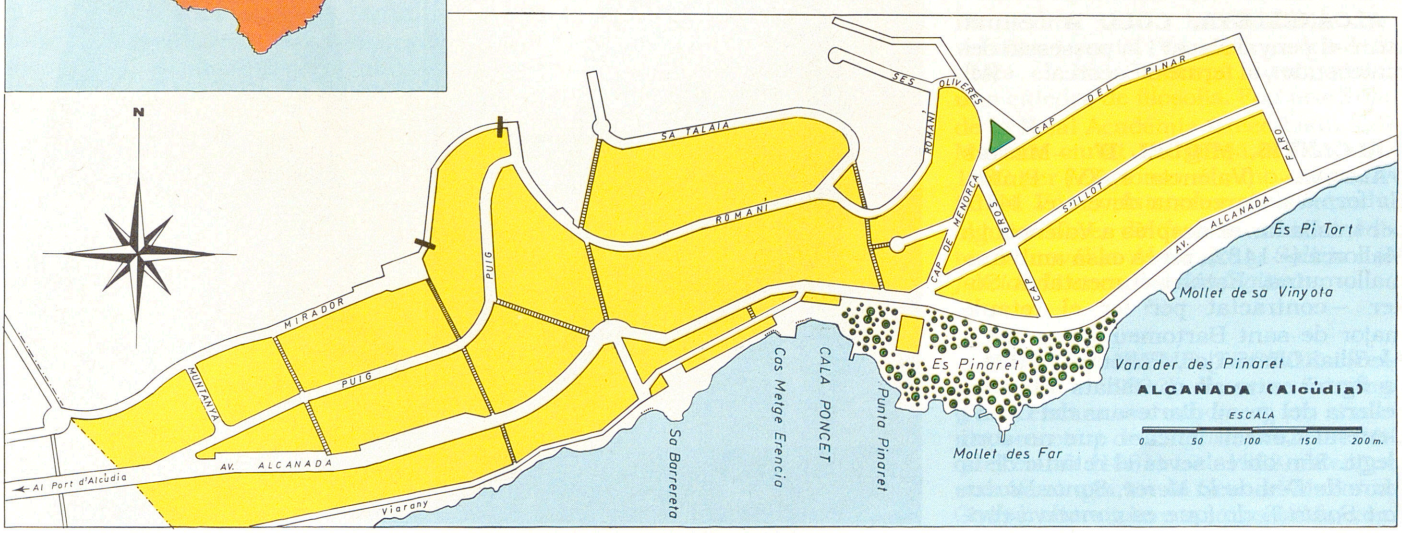

↑ Illa d'Alcanada

ALCANELLA, AVENC D' Cavitat situada a prop de les cases del mateix nom, sota sa Capella Blava, en el terme d'Escorca a una altària sobre el nivell de la mar de 571 m. Catalogada com a avenc de 50 a 100 m de fondària, segons notació espeleomètrica. Té aixecament topogràfic.

ALCANELLETA Antiga alqueria d'Escorca, segregada d'Alcanella i situada a la part de llevant. (M)

ALCANELLETA, CINGLE D' Situat al terme d'Escorca, al nord de la Capella Blava i de la possessió del mateix nom. (M)

ALCANELLETA, COLL D' Situat entre el penyal Xapat i la possessió del mateix nom, al terme d'Escorca. (M)

ALCANYÍS, MIQUEL D' —MESTRE D'ALCÚDIA— (València s XV) Pintor. Es formà a Barcelona devers el 1415, per traslladar-se després a València i a Mallorca (~ 1432), on es casà amb una mallorquina. Està documentat a Sóller —contractat per fer el retaule major de sant Bartomeu— i també a Alcúdia, Llucmajor, Pollença i Palma, on figurà entre els candidats a la conselleria del gremi d'artesans del Gran i General Consell, encara que no sortí elegit. Són obres seves el retaule de la *Mare de Déu de la Mercé, Santa Bàrbara* i *Santa Tecla* (que es conserva dividit entre el convent de la Concepció de Palma i el museu municipal de Pollença) i el bancal de la *Dormició i l'Aparició de l'Assumpta a sant Tomàs* (Museu parroquial d'Alcúdia). Li és atribuït també el díptic del *rei Martí* (~ 1433), que prové de la Cartoixa de Valldemossa i es troba a la Societat Arqueològica Lul·liana. Tengué un fill, conegut com a **Miquel d'Alcanyís II**, que fou també pintor. Se'l considera autor de la taula de sant Nicolau (~ 1465) de la parròquia amb el mateix nom de Palma.

ALCÀSSER Antiga alqueria del terme d'Esporles, documentada el 1235-39. ■ Al terme de Felanitx, està documentada el 1242. ■ Terreny del terme de Pollença, ran de mar, entre el penyal de s'Udró i el Cingle Verd. ■ Alqueria situada al terme de Porreres, documentada el 1231. (M)

ALCÀSSER DE NUNÓ SANÇ Antiga alqueria del terme de Palma, avui monestir de la Real, documentada el 1236. (M)

ALCÓN AGUSTÍ, JOAN (València 1937) Pintor. Va fer els primers estudis artístics a l'Escola de Belles Arts de València. Conclosa la seva formació acadèmica, s'establí a Palma. Fa una obra de tipus figuratiu, de caire oníric, on són freqüents els nuus femenins. Té obres a la Diputació i a l'Ajuntament de València, a diverses sales del país i a galeries d'art d'Alemanya, Suècia i França, entre d'altres.

ALCONÀSSER Antiga alqueria del terme de Sóller, ran de mar, ubicada entre la cova de ses Pinyes Rates i el penyal des Llamp, documentada en el segle XV. (M)

ALCORAIA NOU Possessió del terme de Montuïri, situada entre Alcoraia Vell i Son Garibai. (M)

↓ Miquel d'Alcanyís, *Díptic del rei Martí*, conegut també com el de *Les Dues Veròniques*

ALCORAIA VELL Antiga alqueria del terme de Montuïri, situada al nord de Son Valls i Roca Bufeta. Citada en el *Llibre del Repartiment.* (M)

ALCOVER ENDOLZ, JOSEP MARIA (Palma 1950) Pintor i escultor. Estudià a l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona). Rebé el Premi Ciutat de Palma d'Arts Plàstiques el 1975. La seva etapa com a pintor s'inclou dins les tendències expressionistes. Com a escultor, treballa el ferro i altres metalls. Destaquen les exposicions realitzades al Col·legi d'Arquitectes de Balears i al Palau Solleric de Palma (1988).

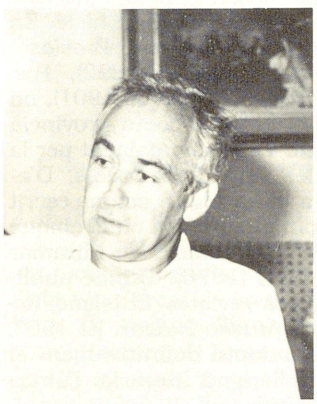

← Antoni Alcover Femenias

ALCOVER FEMENIAS, ANTONI (Inca 1937) Polític. Militant de Unió Mallorquina des del 1983, es presentà en segon lloc a les eleccions municipals de Capdepere de 1987. El juny del 1988, arran de la dimissió de Joan Pascual, accedí a la batlia.

ALCOVER FRONTERA, PERE ANTONI –PIERRE ALCOVER– (Chatellerault, França 1893 - París 1964) Actor. Fill de sollerics emigrats, estudià medicina i art dramàtic, i aconseguí plaça a la *Comedie Française*, amb la qual debutà el 1917. Es casà amb l'actriu Gabrielle Colonna-Romano, propietària del Casino i del Teatre de París. De les seves interpretacions destaquen els films *Le filibuster, Bourrasque, La petite Lize* i, sobretot, *L'argent*, primera superproducció europea. Apadrinà, a França, la carrera artística de Maria Casares. Venia sovint a Mallorca on hi tenia família.

← Pere Antoni Alcover Frontera *—Pierre Alcover—*

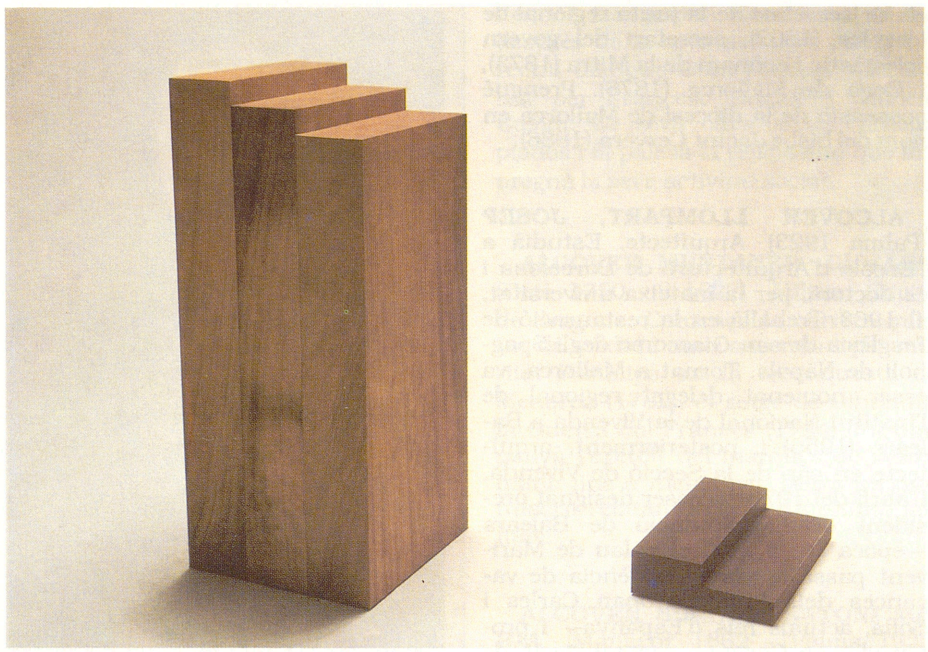

↑ Josep Maria Alcover Endolz, *Enraizamientos 1988*

ALCOVER GONZÁLEZ, RAFEL (Barcelona 1926) Advocat. Des de 1957 és secretari general de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Mallorca, Eivissa i Formentera. Va esser secretari del Foment de Turisme de Mallorca (1961-1968) i president de la Cooperativa de Fabricants de Calçat de Mallorca (1957-1977). Ha participat en moltes activitats de la vida illenca com la construcció del Poble Espanyol i del Palau de Congressos, la creació i gestió del Patronat Econòmic d'Estudis Universitaris i Superiors, embrió de la Universitat de les Illes Balears, i a la fundació de la Institució Firal de Balears (IFEBAL). És col·laborador habitual a la premsa local i estatal i, el 1966, rebé el premi Ciutat de Palma Miquel dels Sants Oliver, per una sèrie d'articles dedicats a la història de Mallorca. Estudiós del món del turisme, des dels caires històric i actual, ha publicat *El turismo como fuente de riqueza* (1958), *Baleares, España en paz* (1964) i *Evolución del turismo en Mallorca desde el siglo XVIII* (1970). El 1978, la Biblioteca March, inicià la publicació de la seva recopilació de documents històrics, amb el títol de *Documentos del Archivo Alcover González.*

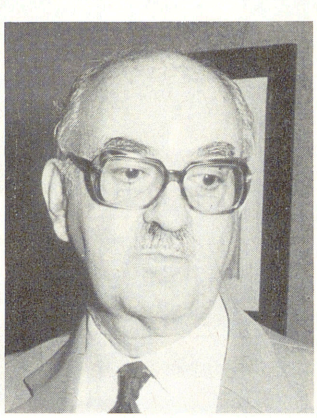

← Rafel Alcover González

ALCOVER JAUME, JOSEP LLUÍS (Palma 1810 - 1834) Erudit, novel·lista i poeta. Va esser ordenat de diaca el 1831 i ocupà interinament una càtedra de filosofia. Fou acadèmic de la Reial Acadèmia Greco-Llatina de Madrid, ciutat on viatjà a finals de 1832 per relacionar-se amb el món literari. Va escriure en castellà i traduí algunes obres del francès. Deixà inèdites la novel·la *Alejandro y Salicio o la felicidad* i unes *Poesías fugitivas.*

ALCOVER JAUME, TEODOR (Palma 1831 - 1890) Prevere i teòleg. Quan encara era subdiaca, fou nomenat secretari de cambra del bisbe Miquel Salvà (1861) i el 1863 obtengué una canongia en la Seu de Mallorca. Ocupà altres càrrecs importants, com

els de secretari de la junta regional de temples (1862), secretari del govern eclesiàstic i ecònom de la Mitra (1873), i Degà de Mallorca (1876). Prengué possessió de la diòcesi de Mallorca en nom del bisbe Jacint Cervera (1886).

ALCOVER LLOMPART, JOSEP (Palma 1923) Arquitecte. Estudià a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i es doctorà, per la mateixa universitat, el 1963. Treballà en la restauració de l'església de san Giaccomo degli Spagnoli de Nàpols. Tornat a Mallorca, va esser nomenat delegat regional de l'Institut Nacional de la Vivenda a Balears (1956) i, posteriorment, arquitecte en cap de la Secció de Vivenda. L'abril del 1970, va esser designat president de la Diputació de Balears —època en la qual el palau de Marivent passà a esser residència de vacances dels princeps Joan Carles i Sofia, actuals reis d'Espanya— i procurador en Corts en representació de la Diputació, càrrecs dels quals dimití el 1974. El 1976 la Diputació li concedí la medalla d'or de la Província. Fins a la seva jubilació (1988), ocupà la plaça de cap del Servei d'Arquitectura i d'Habitabilitat del Govern Autònom. Del 1980 al 1985 ocupà la presidència del *Círculo Mallorquín*, on, entre altres accions adreçades a garantir la continuitat de la institució, dugué a terme el canvi de seu social i va vendre el primitiu edifici al Govern Balear, que el transformà en l'actual Parlament de les Illes Balears.

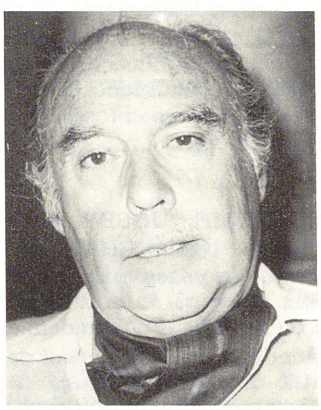

← Josep Alcover Llompart

ALCOVER LLULL, MARGALIDA (Manacor 1899 - 1961) Política. Neboda de mossèn Antoni Maria Alcover. Integrada a la Unió de Dretes, on creà una secció femenina. Va esser una de les primeres dones afiliades a la Falange, en la qual el 1936 esdevengué cap de la Falange Femenina de Manacor, la primera fundada a Mallorca. Acabada la contesa, ocupà diversos càrrecs en la Falange, intervengué en els consells provincials de la Secció Femenina i col·laborà en la revista *Arriba*.

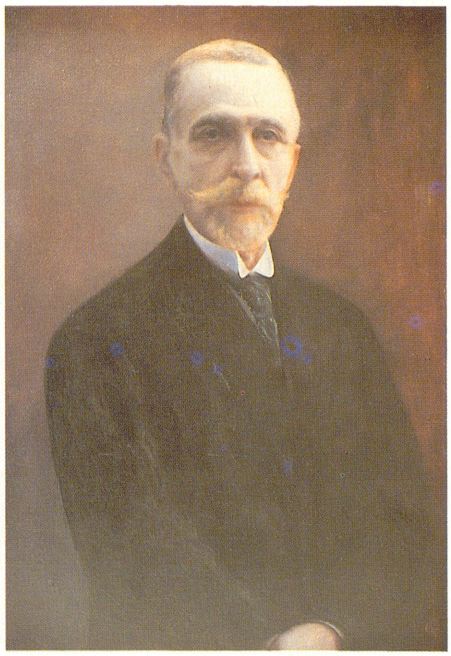

↑ Joan Alcover Maspons

ALCOVER MASPONS, JOAN (Palma 1854 - 1926) Poeta i assagista. Fill il·lustre de Palma. Després d'estudiar dret a Barcelona (1869-1878), exercí d'advocat a Palma. Va esser nomenat relator de l'Audiència (1886) i magistrat (1911). Va casar-se dues vegades, la primera amb la barcelonina Rosa Pujol (1878) i, en enviudar, amb Maria de Haro, d'Alaró. D'aquests dos matrimonis, tengué cinc fills, dels quals només sobrevisqué un. Amic personal d'Antoni Maura, amb qui va estudiar batxiller a l'Institut Balear, va ingressar al Partit Maurista i va esser regidor (1879) i síndic de Palma (1881), diputat provincial per Manacor (1883-1886) i diputat a Corts (1893). Aviat es desinteressà de la política i se'n retirà, per dedicar-se al dret i la literatura. Organitzava a casa seva una tertúlia literària cada diumenge de capvespre, a la qual assistia gent de tota ideologia i formació com mossèn Costa i Llobera, Miquel dels Sants Oliver, mossèn Antoni Maria Alcover, mossèn Llorenç Riber, Gabriel Alomar Villalonga, Guillem Colom, Miquel Ferrà, mossèn Pere Joan Campins, Antoni Noguera i Joan Rosselló de Son Forteza, entre altres. Començà a escriure quan estudiava a Barcelona, preferentment en llengua castellana, influït pels romàntics espanyols Bécquer, Querol i, sobretot, Campoamor; i pels europeus Heine, Leopardi i Leconte de Lisle. En aquesta llengua, publicà *Poesías* (1887), *Nuevas Poesías* (1892), *Poemas y armonías* i *Meteoros* 1901), on es revela com el típic poeta provincià mediocre, que va esser afalagat per la burgesia i les autoritats locals. D'aquesta època hi ha algun poema escrit en català, com el que llegí en el cinquè centenari de la fundació de Miramar per Ramon Llull (1876). També publicà poesies a les revistes *El Isleño*, *Revista Balear* i *Museo Balear*. El 1903, als 47 anys, adopta definitivament el català com a llengua literària, l'única adient per expressar-se poèticament. La seva poesia catalana palesa la influència dels mestres mallorquins de la Renaixença, especialment de Marià Aguiló. El 1903 publicà *La Relíquia*, de gran densitat elegíaca, i el 1904 *La Serra*, , amb la qual guanyà la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona

→ Tertúlia a la casa de Joan Alcover (assegut a la dreta) amb assistència de Miquel dels Sants Oliver (dret)

↑ Joan Alcover Maspons a la seva juventut

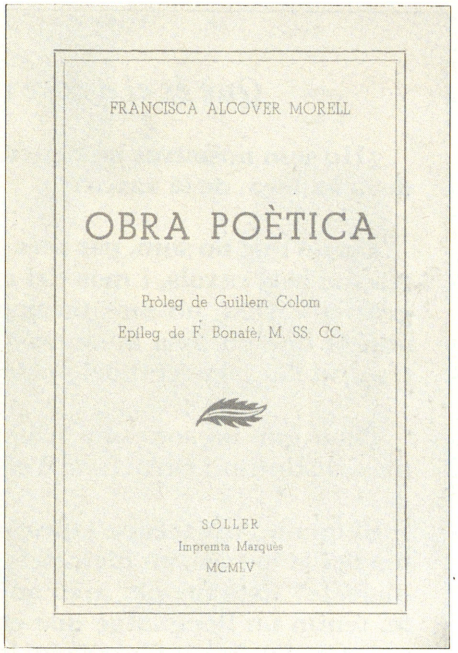

↑ Antologia poètica de Francisca Alcover Morell

(1905). El 1906 presenta una comunicació al primer Congrés Internacional de Llengua Catalana, en què reafirmà l'elecció del català com a única llengua seva de creació literària. El 1909, va esser proclamat Mestre en Gai Saber i publica *Cap al Tard*, recull poc unitari que és considerat la seva millor obra, on hi destaquen dues parts, escrites entre 1903 i 1905, *Cançons de la serra* i *Elegies*. El 1918 publicà *Poemes bíblics*, obra de maduresa més unitària que l'anterior, per raó del tema. En aquesta obra retornà a la temàtica vuitcentista de l'estampa bíblica, seguint el model de Víctor Hugo, ja adoptat en català per Àngel Guimerà, entre altres. Com a assagista, publicà *Humanització de l'art* (1904), *Reacció literària* (1910), *Cultura de llenguatge* (1916) i *L'art segons Tolstoi* (1921). En aquests articles pren partit per l'estètica i l'actitud moral dels romàntics, sempre amb la contenció i la moderació classicitzant que propugnava Costa i Llobera. Segons ell, l'art ha de partir de l'experiència personal i ha de tenir com a notes característiques la sinceritat, la claredat i la realitat. Va esser membre de la Real Acadèmia Espanyola (1904), de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1913) i de l'Institut d'Estudis Catalans (1916)(GS)

ALCOVER MORELL, FRANCESCA (Sóller 1913 - 1954) Poetessa. Col·laboradora habitual de les publicacions solleriques *Sóller*, *La voz de Sóller*, *El Luchador* i *Excelsior*. Un any després de la seva mort, es publicà el recull bilingüe *Obra Poètica*, seleccionat per Francesc Bonafè i Guillem Colom. La seva obra és de caràcter piadós i fa palesa la religiositat que impregnà la seva activitat social.

ALCOVER MUNTANER, GUILLEM (Deià 1750 - ? 1827) Militar. Capità de dragons. Començà la carrera militar de soldat i anar ascendint per mèrits. Participà en la reconquesta de Menorca (1782), el setge de Gibraltar, la Guerra del Francès (1794), i acompanyà l'exèrcit del marquès de la Romana fins a Alemanya. Deixà un manuscrit relatant la seva trajectòria militar.

ALCOVER SUREDA, ANTONI MARIA (Manacor 1862 - Palma 1932)

→ Poema de Joan Alcover Maspons

La Relíquia (1903)

Faune mutilat
brollador eixut,
jardí desolat
de ma joventut...
Beneïda l'hora
que m'ha duit aquí.
La font qui no vessa, la font qui no plora,
me fa plorà a mi.
Sembla que era ahi
que dins el misteri de l'ombra florida,
tombats a la molça,
passàvem les hores millors de la vida.

De l'aigua sentiem la música dolça,
dintre la piscina guaitàvem els peixos,
culliem poncelles, caçàvem bestioles,
i ens fèiem esqueixos,
muntant a la branca de les atzeroles.

Trenta anys de ma vida volaren depressa,
i encara no manca
penjat a la branca
un tros de la corda de l'engronsadora,
com trista penyora,
despulla podrida d'un món esbucat...

↑ Antoni Maria Alcover Sureda

Prevere, lingüista i folklorista. Als 15 anys es traslladà a Palma per fer els estudis eclesiàstics al Seminari Conciliar de Sant Pere. Una vegada ordenat de prevere (1885) i llicenciat en teología i dret canònic, ocupà diversos càrrecs importants, catedràtic del Seminari de Història eclesiàstica (1888), de Llocs teològics (1895), d'Història de Mallorca i de Llengua i Literatura mallorquines (1898), vicari general de la Diòcesi (1898-1916), canonge magistral de la Seu (1905), vicari capitular

↓ *Rondaies* de Mossen Alcover

Què és el nostre regionalisme (1908)

¿Ho som nosaltres una nacionalitat, diferent de la castellana, de la gallega, de la vasca?

I prou que ho som, per més que qualcú, sols de sentir-ho, tregui foc pels caxals, i mos tiri carrerons de llamps i pestes, que, gràcies a Déu, no mos tocaran ni un fil de roba, perquè mos abriga una corassa incontrastable: la fonda convicció del nostre dret i la seguretat del nostre triumf definitiu.

Prou que ho som una nacionalitat; en tenim tots els símtomes, distintius i caràcters. Tenim l'idioma.

Si qualqú me trenca'l davant dient-me: —¿El català un idioma? ¡Tot lo més, un dialecte!— li respondré: ¿Voleu que sia un dialecte? Està bé, per això no ens barallarem. Idioma o dialecte, tenim un llenguatge que es parla des de Salses i Formigueres (Capir) fins a Crevillent i Santa Pola, des de les Maleides i Calaceyt fins a les Balears i Alguer. ¿Qui no sap que això que en diuen català, rossellonès, mallorquí, menorquí, eivissenc, valencià, tortosí, pallarès, alacantí, no són més que anomenar com volgueu, mentres no faceu la toxarrudesa de negar-li l'existència, que, després de tot, la tendrà, tant si la hi negau com si la reconeixeu? ¿Qui és capaç de citar-me una forma o modalitat llingüística de les Balears o del reine de València que no es trobi dins Catalunya oriental, septentrional o occidental?

És bo de fer negar que el mallorquí o el valencià sia català. A la llengo li fan dir lo que volen. Jo lo que defii tots els qui ho neguin, a que ho provin. Jo esper... d'assegut tal prova. ¡Bons estan ells per provar-ho! No és tan fàcil com donar certs crits, profanant el nom sagrat d'Espanya, i dir quatre bajanades contra els regionalistes i separatistes, que són ells que los fan... Jo els defii tots plegats a que me'n mostrin una que és una, de forma ni modalitat llingüística de Mallorca o del reine de València, que no sia dins la Catalunya continental. Repetesc que esper... d'assegut tal prova.

Antoni Maria Alcover Sureda

sede vacante (1915-1916) i degà del Capítol (1921). Del 1877 al 1886, es donà a conèixer com a polemista intransigent, defensor d'un integrisme extremat que va matisar molt al final de la seva vida, seguint Fèlix Salvà i Sardany. Aquesta postura el dugué a polemitzar durament contra Gabriel Alomar des de *La Aurora*, amb el pseudònim *En Revenjoli* fins que el bisbe va ordenar que cessàs en els atacs. Aquestes polèmiques despertaren la seva vocació literària, primer en castellà i després en català. Començà a publicar textos de cultura popular mallorquina, amb el pseudònim de *Jordi des Recó*, com les *Contarelles* (1885) i l'*Aplec de Rondaies Mallorquines* (a partir de 1896). Les *Rondaies* són un exhaustiu recull de comtes populars, escrites en forma dialectal de gran riquesa lingüística i il·lustrades primer per Francesc de Borja Moll i després per Ramon Cavaller, que han estat, durant els anys de poca activitat editorial en la nostra llengua, principal testimoni escrit de les tradicions mallorquines. En el camp de la lingüísti-

← Família Alcover Sureda, a la dreta, assegut, Antoni Maria, dret, Miquel

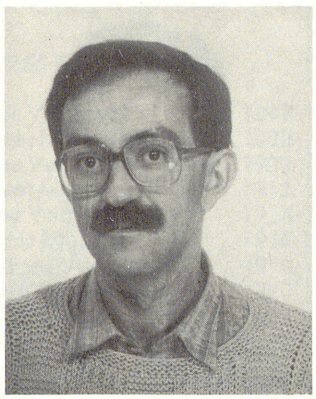

→ Josep Antoni Alcover Thomàs

ca, va esser iniciat per Tomàs Aguiló i elaborà el projecte d'un diccionari de la llengua catalana de caràcter exhaustiu, que incloïa el tresor lèxic de tots els dialectes catalans, i tant de la llengua antiga com la moderna. Per fer realitat aquest pla, el 5 de novembre de 1900 llegí la *Lletra de Convit*, invitació pública a col·laborar en aquest diccionari. El 1901 començà a publicar el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, la primera revista lingüística d'Espanya. El 1903 publicà *Qüestions de llengua i literatura catalanes*, contra Menéndez Pidal, que havia qualificat el català de dialecte del castellà. El 1906, animat i assessorat pel lingüista alemany Bernhard Shädel, va convocar i presidir el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. El 1911 va esser elegit president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, fundada per Prat de la Riba. Home de tracte difícil i de caràcter molt enèrgic, se'n separà el 1918 per discrepàncies metodològiques i ortogràfiques, sobretot amb Pompeu Fabra, i publicà un seguit de manifests plens de queixes i d'insults que li valgueren l'enemistat de molts d'antics col·laboradors. Aquesta ruptura afectà l'elaboració del Diccionari i el portà a compromisos amb el govern de Madrid, que li concedí una subvenció anual de 25.000 pessetes a partir de 1920, quantitat que li permeté accelerar els treballs. Desapareguda la subvenció, assegurà amb tots els seus recursos la continuació de l'empresa, però només va poder veure acabat el primer volum, aparegut en fascicles entre 1926 i 1930. El 1924 fa esser designat catedràtic de català a la Universitat Industrial de Barcelona, lloc que ocupà només un curs a causa de la seva actitud hostil envers el seu antecessor Pompeu Fabra. A partir de 1928, començà a tenir greus problemes de salut i els metges li aconsellaren d'abandonar la redacció del Diccionari, de la qual es va fer càrrec el seu ajudant, Francesc de Borja Moll. Així i tot, participà en els actes del VII centenari de la conquesta de Mallorca i es dedicà a redactar rondalles, obres de pietat i hagiogràfiques *(Vida abreujada de Santa Catalina Tomassa)*. Abans de morir, encara tingué notícia

↓ Miquel Alcover Sureda

de dues miscel·lànies que es redactaren en homenatge seu. Va esser membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de l'Institut d'Estudis Catalans, mantenidor dels Jocs Florals, vice-president de la Societat Arqueològica Lul·liana i president de la Comissió Editora Lul·liana. En la seva obra tractà temes amplis i diversos, sovint amb falta de rigor a causa del seu autodidactisme i al seu caràcter complex. (GS)

ALCOVER SUREDA, MIQUEL (Manacor 1864 - Palma 1945) Historiador i arqueòleg jesuïta, germà de mossèn Antoni Maria Alcover. Dugué a terme una gran activitat com a conferenciant. Aixecà els plànols de l'església bizantina de Capdepera i estudià les coves prehistòriques mallorquines. Escriví *El conquistador y la isla de Mallorca* (1929), *El Islam en Mallorca y la Cruzada Pizano-Catalana* (1930), *El hombre primitivo en Mallorca* (1941-42), i *El bon-Jesuset*, obra teatral escrita el 1925.

ALCOVER THOMÀS, JOSEP ANTONI (Caracas 1954) Biòleg. Investigador del Museu Nacional de Ciències Naturals (Madrid). Ha publicat diversos articles sobre els vertebrats i els mamífers de les Balears i sobre el *Myotragus Bate*. És coautor de *Les quimeres del passat. Els vertebrats fòssils dels Plio-quaternari de les Balears i Pitiüsses* (1981). Coordinà, juntament amb Helmet Hemmer, la *Història biològica del Ferretet* (1984), treball dedicat a l'estudi del *baleaphryne muletensis*. Ha participat a l'obra *Biogeography and ecology of the Pityusic islands* (1984), on una trentena de científics, de diferents països, presenten un estat de la qüestió sobre la natura de les Pitiüsses.

ALCOVER VERD, FRANCESC (Manacor 1892 - Palma 1970) Em-

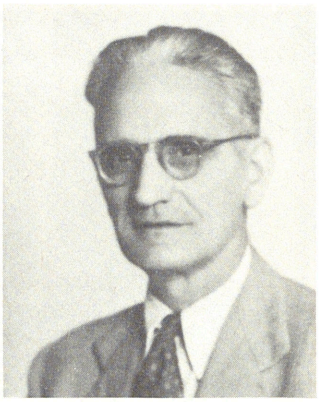

← Francesc Alcover Verd

presari i polític. De caràcter aventurer, s'allistà a la Legió i passà a Melilla on es casà. Retornat a Mallorca, es dedicà a activitats comercials i empresarials, amb freqüents estades a Europa. En els anys 30 impulsà a Palma les urbanitzacions Amanecer i Son Buit (La Bonanova). Relacionat amb el món de la premsa a través de la seva empresa Publicitat Balear, aprofità les seves relacions amb el Bisbat per impulsar la fusió dels diaris *La Almudaina* i *Correo de Mallorca* que donà lloc al naixement del *Diario de Mallorca*. Finalment la jerarquia eclesiàstica el rebutjà per la seva vida escandalosa. En els anys 50 es feu amb el control de la Societat General de Tramvies Elèctrics de Palma, que reformà substituint-los per autobusos (1958). Les seves activitats empresarials foren sacsejades constantment per aclaparadores dificultats financeres que sovint acabaren en fallida, fet que derivava d'una vida d'aventures i luxe. Ajudat per Joan Massanet, batle de Palma, intentà evitar l'esfondrament econòmic llençant-se a l'aventura política dins el franquisme a principis dels anys 60 i disputà amb els candidats oficials l'escó de Procurador a Corts pel Terç Familiar. La campanya populista manifestà les seves qualitats oratòries, però sofrí una derrota total. El fet l'enfrontà amb l'aparell franquista —particularment amb el governador Víctor Hellín—. La vaga dels autobusos, tol·lerada interessadament per les autoritats locals del règim, precipità la seva fallida final.

ALCOVES, SES Accident de la costa del port d'Andratx equivalent a escars, situat a l'extrem de ponent del caseriu. (M)

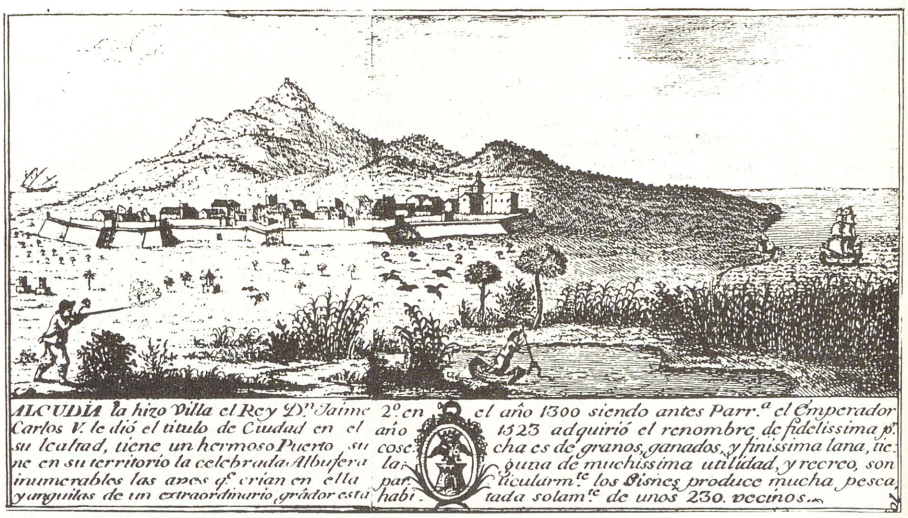

ALCÚDIA Municipi situat al NE de l'Illa, entre Pollença al nord i sa Pobla i Muro al sud, amb una extensió de 6.051 hes. A més, inclou els nuclis urbans del port d'Alcúdia, del Mal Pas, d'Alcanada, es Barcarets, es Morell Vermell i Bonaire. S'estén al nord i a l'est d'aquest darrer, i arriba a la mar per la península del cap Pinar, on es troba la Talaia amb l'altura màxima de 444 m. Té una població de 6.570 habitants (1986), amb una densitat de 108 h/km². La part més muntanyosa és de bosc i de garriga, la qual ocupa un total de 1.721 hes, i altres 122 hes pertanyen a *l'Albufera de Mallorca* (←). Com a possessions destaquen Vertaient Gran, can Xanet, Biniatria, Son Simó, Oscols, Son Rotger, Son Seguer, Gatamoix, Son Siurana i Son Barba. El nom del poble prové del mot àrab *al kudia*, que significa 'el pujol'.

HISTÒRIA

En època pre-talaiòtica ja existia poblament en coves. Les restes arqueològiques —s'hort de sa Rectoria, es Molí, s'hort des Moros, Son Simó—, demostren la importància que va tenir en la prehistòria. El 123-122 aC Mallorca fou conquerida per Quint Cecili Metel, i *Pollentia* (→), on es troba l'actual Alcúdia, fou juntament amb Palma una de les dues ciutats fundades pels romans. Ocupava unes 10 o 12 hes, amb una conducció d'aigües de 12 km que li proporcionava aigua des de Terne-

↓ Porta de Sant Sebastià, d'entrada al recinte emmurat d'Alcúdia

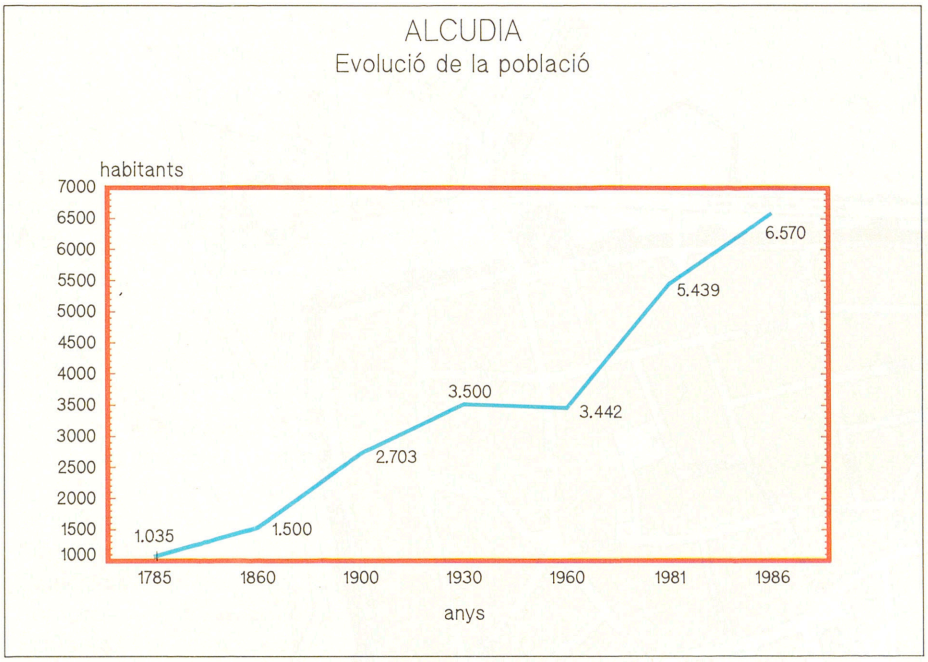

BATLES DEL SEGLE XX

Antoni Ques Ventayol	1899
Jaume Oliver Moner	1902
Antoni Ques Ventayol	1909
Jaume Oliver Moner	1912
Antoni Ques Ventayol	1914
Jaume Ramis Mut	1916
Francesc Ques Ventayol	1918
Jaume Ques Reinés	1920
Bernat Ques Capellà	1923
Josep Tous Lliteras	1924
Jaume Ques Reinés	1930
Jaume Ramis Mut	1931
Bartomeu Serra Bisbal	1933
Bartomeu Mestre Vila	1936
Matgí Marquès Estrany	1936
Rafel Vich Domingo	1937
Gabriel Torres Plomer	1938
Joaquín Marín Alcaine	1939
Josep Tous Lliteras	1951
Bartomeu Ventayol Vandrell	1960
Joan Barceló Gomila	1968
Ferran Vidal Villalonga	1970
Luciano Sendín Molero	1975
Pere Adrover Baixeras	1979
Antoni Ferrer Bisquerra	1983
Mateu Salord Bonafè	1987

lles. El 421 fou destruïda pel rei vàndal Genseric, i posteriorment els musulmans hi fundaren diverses alqueries i rafals, entre altres el que ha donat nom a la ciutat. Després de la conquesta de Jaume I el 1229, la major part del territori va pertànyer a l'ordre dels Templers. El nucli principal de població va néixer al voltant de la parròquia de sant Jaume de Guinyent. El 1289 Jaume II constituí la vila en municipi. Les primeres muralles s'edificaren el 1362, i foren renovades posteriorment en els segles XVI i XVII, caracteritzats per innombrables calamitats generalitzades per tota l'illa: fam, pestes, bandolerisme, sequeres, assassinats i atacs dels pirates. Entre el 1519 i el 1523 esclataren les *germanies* (→). Inicialment de caràcter urbà i moderat, es radicalitzaren en participar-hi també el camp, fins a arribar a vertaders atacs militars contra les tropes reials. Fou aquesta l'única ciutat que respectà l'autoritat del rei i donà refugi als nobles de l'Illa. El 1522 un exèrcit de 3.000 infants i de 200 cavallers es presentà davant les murades, a les quals posà setge, i reclamà el lliurament dels nobles. Però els alcudiencs no els entregaren. L'arribada a la badia d'una poderosa armada de guerra de Carles V obligà els assetjadors a retirar-se. Fou a causa d'aquesta fermesa que l'any següent l'Emperador li concedí el títol de Ciutat Fidelíssima. A mitjan s XVII, la vida era especialment difícil. Molts d'hisendats anaven a viure a Palma, i això, juntament amb l'escassesa de collites a causa de les contínues sequeres, féu que minvàs la població. Però el 1779 Carles III manà la rehabilitació del port marítim per tal de fomentar la indústria, el comerç i l'agricultura, i al mateix temps repoblar la ciutat. Una vegada dessecada l'albufera pels anglesos, els terrenys pestilents esdevingueren quarterades d'horts. L'increment

↓ Vista aèria de la ciutat d'Alcúdia

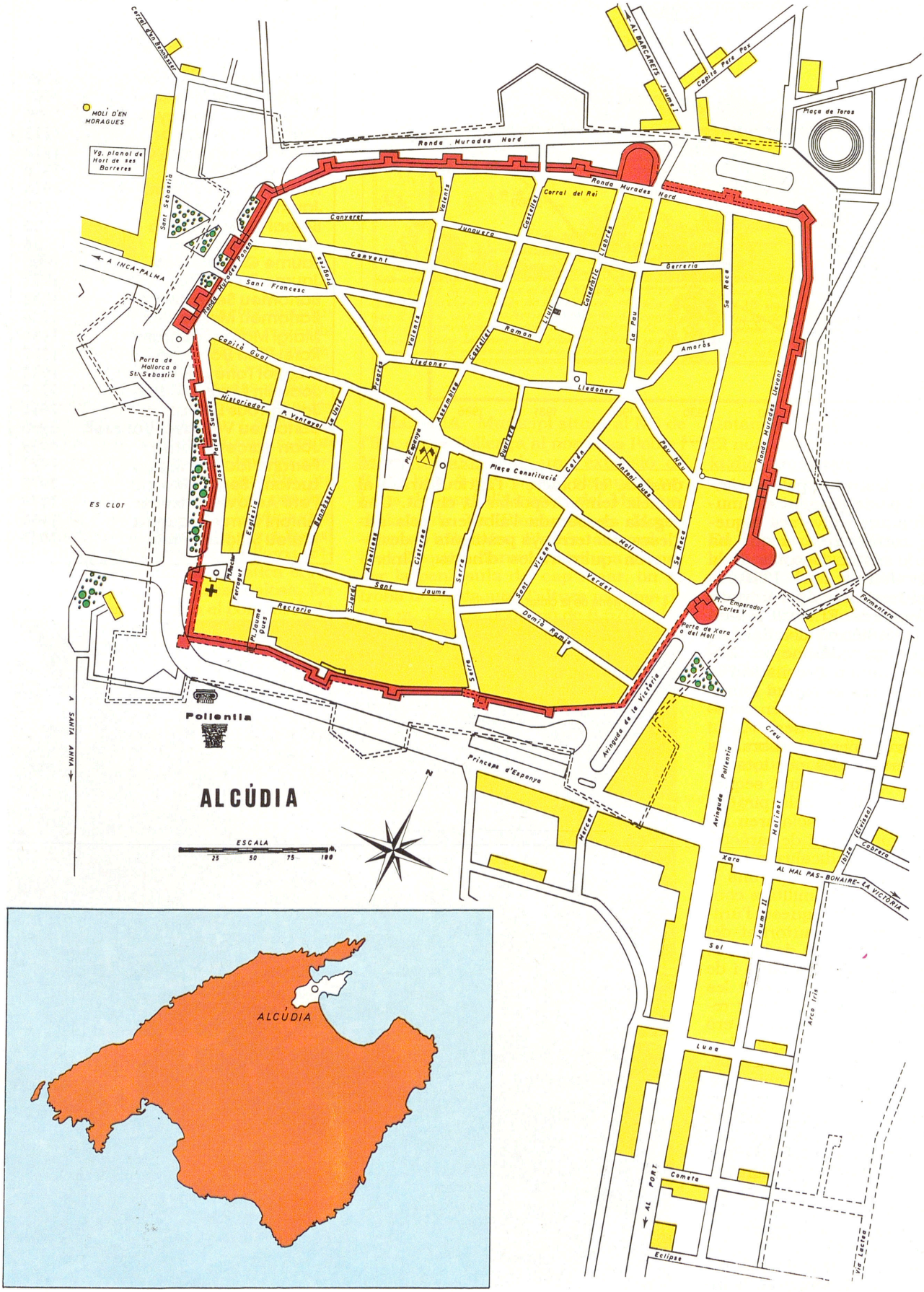
ALCÚDIA
Pollentia
ESCALA
25 50 75 100
MOLÍ D'EN MORAGUES
Vg. planol de Hort de ses Barreres
Sant Sebastià
A INCA-PALMA
Porta de Mallorca o St. Sebastià
ES CLOT
A SANTA ANNA
Ronda Murades Nord
Ronda Murades Ponent
Corral del Rei
Plaça de Toros
Capità Pere Pax
AL BARCARETS Jaume I
Canyeret
Junquera
Convent
Sant Francesc
Gerreria
Sa Roca
Amorós
Capità Gual
Lledoner
Historiador
P. Ventayol
Plaça Constitució
Pau Nou
Antoni Ques
Moll
Verdet
Domià Ramis
Rectoria
Sant Jaume
Serra
Esglesia
Bennosser
Albellons
Cisterna
Ferragut
Pl. Jaume Ques
Pl. Emperador Carles V
Porta de Xara o del Moll
Formentera
Avinguda de la Victòria
Princeps d'Espanya
Avinguda Pollentia
Creu
Molinot
Xara
AL MAL PAS-BONAIRE-LA VICTÒRIA
Jaume II
Sol
Luna
Cometa
Eclipse
Arco Iris
Via Lactea
AL PORT
Mercat
Ibiza (Elvissa)
Cabrera
ALCÚDIA

CENS RAMADER
(caps)

Oví	3.145
Porcí	192
Caprí	106
Boví	144
Equí	70
Mular	24
Asnal	10

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàries)

Ametlers	277
Oliveres	80
Garrovers	37
Pomeres	18
Figueres	13
Pereres	11
Tarongers	7
Vinya	7
Albercoquers	3
Melicotoners	3
Mandariners	1
Nisprers	1

CEREALS I LLEGUMS

Civada	196
Blat	178
Ordi	146
Faves	70

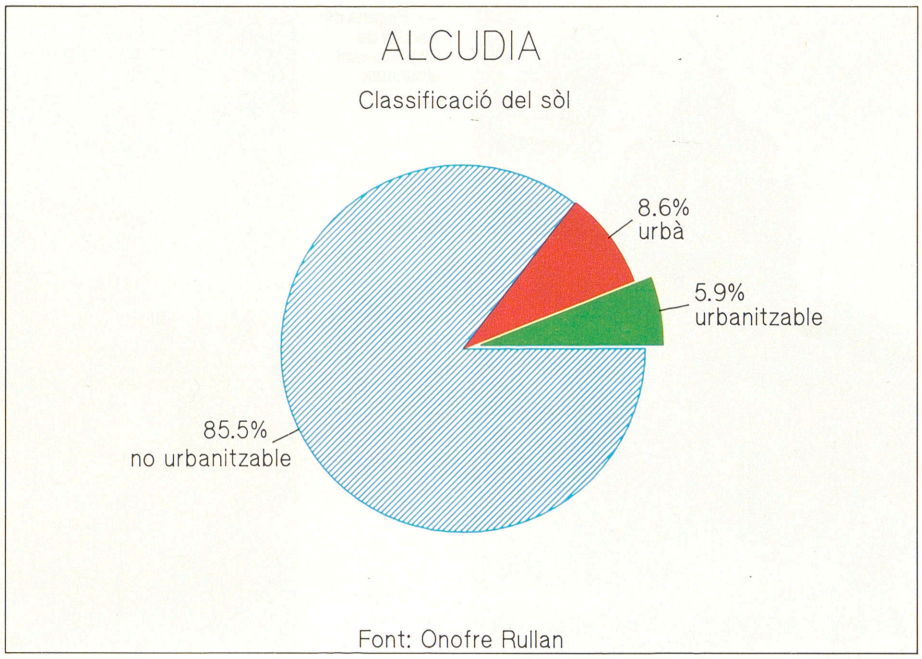

Font: Onofre Rullan

ment de producció generà guanys que varen permetre crear les bases d'una certa industrialització, la qual podia tenir amb el port una sortida pròpia, camí de l'exportació. Aquest progrés es prolongà i es demostrà amb el partit de Joan March, que havia governat quan es proclamà la II República. March s'havia fet amb la Transmediterrània, i s'acomplí així una mena de monopoli del comerç. Les barques petites donaven més guanys descarregant contraban que sortint a pescar. A les eleccions repetides de 1931 fou elegit batle Jaume Ramis, perquè els republicans havien obtengut la confiança del poble. La colla de carregadors del moll s'organitzà en un sindicat. Però quan semblava que s'estabilitzava la situació, arribà la notícia de l'extranya mort del batle a Alger. Era un testimoni de l'existència d'una lluita soterrada pel control del negoci del contraban. Els assumptes públics no coneixien gaire millora, mentre s'anunciava, en el món del negoci, el turisme com a alternativa. La victòria a nivell popular del Front Popular a les eleccions de 1936 significà la presa de partit d'Antoni Gues, persona influent, a favor d'Esquerra Republicana. Els esdeveniments començaren a prendre un caire conflictiu. Arribà l'aixecament militar per sorpresa. Destacaments militars fortificaren la costa, i els joves eren cridats per anar al front. Una altra vegada els esdeveniments passaren per damunt les persones, que contemplaven com pedra a pedra la murada era enderrocada i aprofitades les seves pedres en la construcció de la carretera cap al port de Pollença.

ECONOMIA

Quant a agricultura, destaca el cultiu de secà (2.800 hes), amb conreus de cereals, de farratges, d'ametlers, de figueres i d'oliveres. El reguiu (250 hes) es redueix al cultiu d'hortalisses. Respecte a la ramaderia, el major cens registrat és l'oví, i, amb menys importància, el segueix el porcí. Cal esmentar el paper rellevant que ha assolit la pesca, especialment de la llagosta, per

→ Alcúdia ha sofert un fort creixement urbanístic fora de l'antic recinte de les murades

← Façana de l'edifici de l'Ajuntament d'Alcúdia

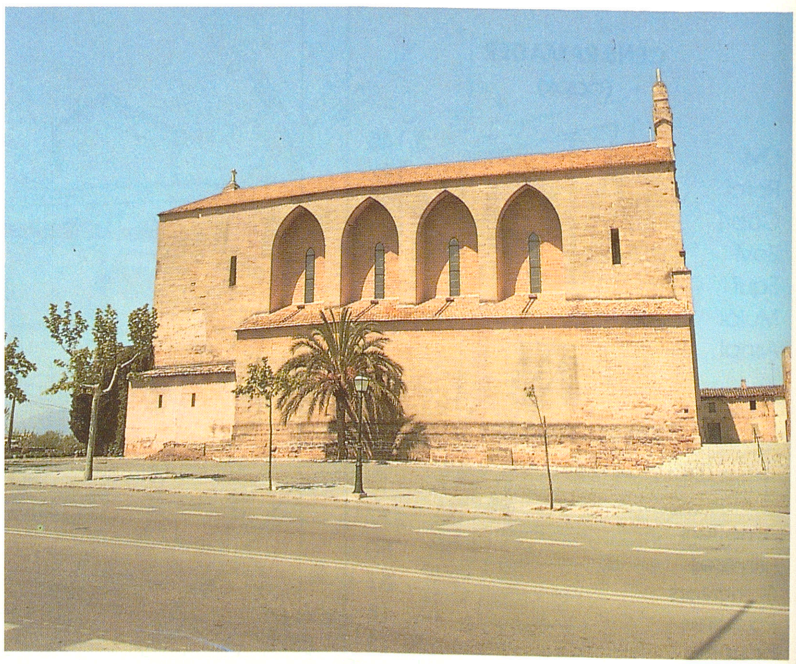

→ Església parroquial d'Alcúdia

la badia o el freu, o per les illes Columbretes. Per sant Miquel, aquesta és substituïda per la pesca del déntol, duita a terme pels palangrers fins devers la Puríssima. D'altra banda, a Son Fe es troben unes pedreres de carreus i de margues per a l'elaboració de ciment. També hi ha una mina de lignit, inactiva des de 1950. S'han instal·lat dins el terme dues plantes de producció d'energia elèctrica, la del Port (1957) i la del *Murterar* (→) (1981), per tal de subministrar electricitat a tota l'illa de Mallorca, i de Menorca, mitjançant un cable submarí. En el Murterar, al peu de Sant Martí, s'hi ha construït una piscifactoria, aprofitant l'energia de l'element de refrigeració posat en funcionament amb la instal·lació de la central tèrmica. Primer es van criar llubines, i posteriorment s'ha introduït la daurada. El 1963 s'hi instal·là una planta embotelladora, i trobam també al mateix terme un dipòsit d'asfalt. El port reuneix importants activitats de caire comercial. D'ençà que fou habilitat per dedicar-se al comerç marítim, s'ha relacionat amb els ports de Barcelona, de Maó i de Ciutadella, i ha exportat així productes de la regió com són ara carbó, fusta, porcs i hortalisses. El 1929 es projectaren les noves instal·lacions, acabades el 1945, amb una ampliació quatre anys després per poder desembarcar-hi combustibles líquids dedicats al consum de la nova central tèrmica. Més tard s'especialitzà en la recepció de gas butà. El turisme, i així doncs l'hosteleria, és el sector que més destaca en la vida econòmica, ja que genera gran nombre de llocs de treball en construcció i serveis, i suposa un notable creixement demogràfic. El sector d'hosteleria ha produït, el 1986, un moviment de 70.000 milions de pessetes. Els antecedents els trobam entre el 1930 i el 1936, quan apareixen l'hotel Golf i la urbanització d'Alcanada. Però és en els 60 quan es palesa la vertadera expansió. A partir de la dècada dels 70 es produeix l'explosió demogràfica a causa de la immigració provocada per la gran oferta de feina. El 1986 es registra un total de 20.000 places hoteleres. Aquest tipus de turisme és essencialment d'estiu.

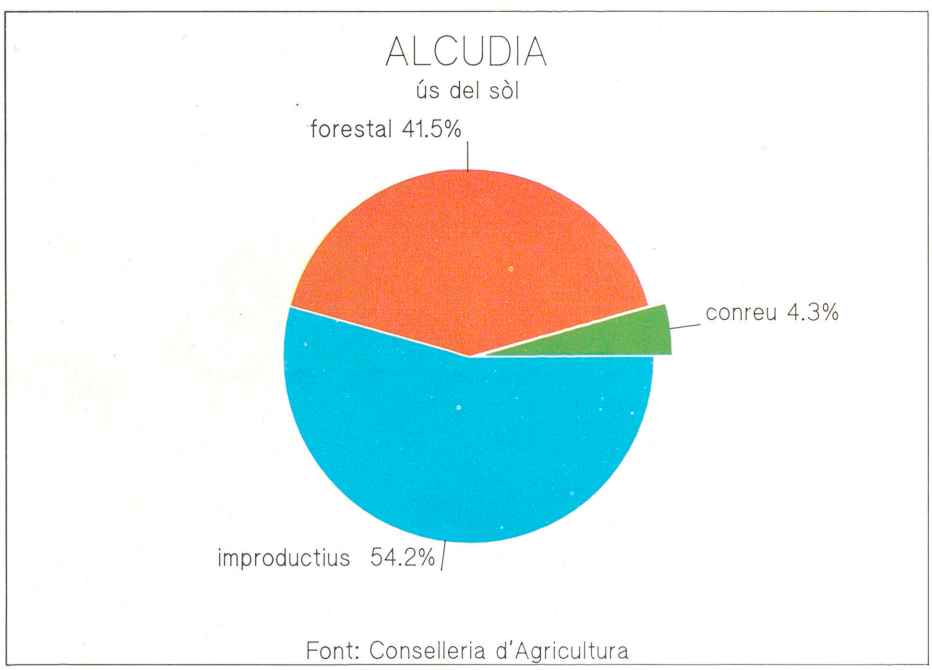

Font: Conselleria d'Agricultura

VIDA SOCIAL

El municipi disposa d'una escola de pintura, de ceràmica i d'escacs, i d'una escola de música que, juntament amb l'agrupació folklòrica, ha donat lloc a una banda municipal. S'han organitzat associacions de la tercera edat, i també un patronat per a la protecció i rehabilitació del nucli antic. Per tal d'elevar el nivell cultural, s'ha creat la Fundació Mateu Torrens Salort, que organitza activitats de tota casta: cursos, conferències, col·loquis, teatre, projeccions i exposicions. Es troba a l'edifici de la Casa de Cultura,

Can Carita

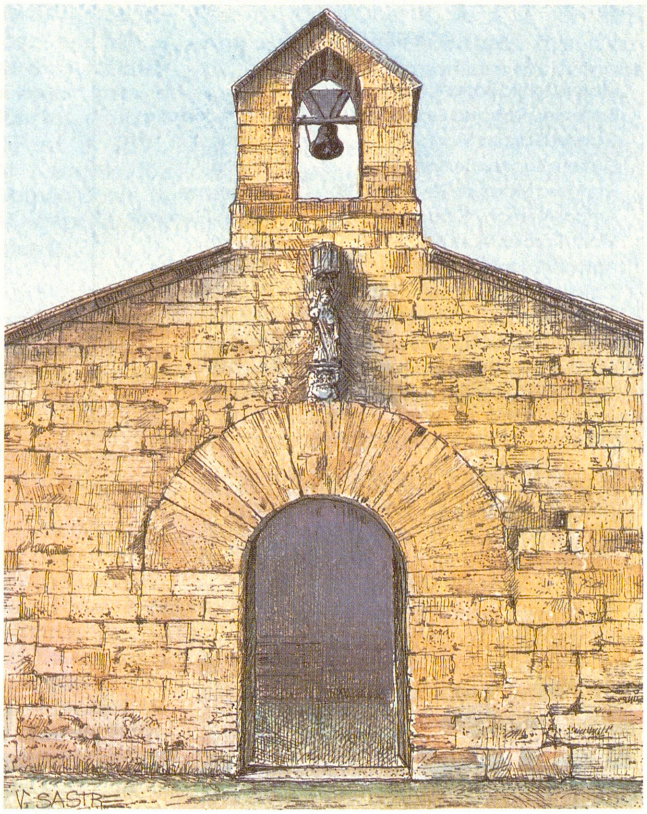

Església de Santa Anna.

Sa Torre Major.

Cova de Sant Martí.

CONSISTORI A 1988

Mateu Salord Bonafè (CDS)	Batle
Bartomeu Rabassa García (AP)	Tinent de Batle
Gabriel Garcías Martí (AP)	Turisme
Guillem Buades Beltran (AP)	Policia
Francesc Marquès Reynés (CDS)	Urbanisme
Antoni Alemany Cladera (PSOE)	Serveis Generals
Martí Garcías Martí (PSOE)	Sanitat
Antoni Bibiloni Riera (PSOE)	Serveis Públics
Catalina Truyols Llabrés (AP)	Regidora
Antoni Gelabert Portell (AP)	Regidor
Miquel Cinares Argüelles (PSOE)	Regidor
Bernadí Villalonga Rabassa (PSOE)	Regidor
Joan Orozco Hernández (UM)	Regidor

que des de 1983 alberga també la biblioteca municipal. D'ençà de 1968, el Club Amics d'Alcúdia publica la revista *Ciudad de Alcúdia*, i des del 1977 la parròquia edita *Poble de Déu*. El poble té un important llegat cultural, del qual en són exponent construccions com les *murades* (→); *Pollentia* (→); el *teatre romà* (→); la mateixa església parroquial, iniciada per Jaume II el 1302, encara que abans, i tal vegada al mateix lloc, hi havia una capella dedicada a la Verge Maria, on exercia el seu ministeri un vicari que depenia de la parròquia de Guinyent. L'antic edifici s'esbucà en part el 1870, i la capella del sant Crist, beneïda el 1697, resultà insuficient. Es començaren les obres de reedificació i el nou temple fou beneït el 25 de juliol de 1893, el dia de sant Jaume, titular de la parròquia; la capella de santa Aina, del s XIII, oratori d'arcs gòtics apuntats, amb fustes i posts al sòtil, sense capella i amb una tela pintada a l'altar major. D'altra banda, a la cova de sant Martí es troba la capella del mateix nom, a la primeria una alqueria musulmana, on el gots instal·laren posteriorment l'oratori. Té un presbiteri de volta creuada, d'estil gòtic, i destaca un relleu de sant Jordi. El 1507, notaris i d'altres alcudiencs testimoniaren el miracle del Crist que va suar sang com a resposta a les pregàries per acabar amb una sequera. Cal esmentar també *l'ermita de la Victòria* (→) i de *Son Fe* (→). Altres vestigis de la història són la torre Major, de principis del s XVII, entre el Port i Alcanada, a uns 18 m sobre la mar; la bateria de Tacaritx, al Mal Pas, que construïda el 1715 significà una novetat en edificacions defensives; la de Penya Roja, del s XIV, situada a uns 400 m sobre la mar a la zona de cap Pinar; i el castell de Manresa, datat del s XVIII. Amb tot, el Museu Monogràfic de Pollentia, inaugurat el 1987 a l'edifici del s XIV, antic hospital, és un testimoni de les més importants fites històriques, ubicat en una ciutat que

→ Monument a Carles V d'Alemanya i I d'Espanya

FILL IL·LUSTRE

Pere Ventayol Suau — cronista

posseix elegants cases senyorials amb portal de mig punt, finestres blasonades i emblemes heràldics. El poble celebra les festes del seu patró, sant Jaume, el 25 de juliol. Dia 2 del mateix mes s'organitza una pujada al santuari de la Victòria, i dia 26 se celebra la processó trienal del sant Crist. De cap a cap d'any, hi ha mercat el dimarts i el diumenge a la plaça del poble. Quant a instal·lacions escolars, el municipi disposa de dos centres públics, el col·legi Porta del Moll al poble i Noral al Port, i un centre privat, Nostra Se-

ELECCIONS LOCALS

	1979		1983		1987	
	Vots	Regidors	Vots	Regidors	Vots	Regidors
AP/-PL	636	3	1.016	5	1.040	5
CAI					146	-
CDS			465	2	505	2
NSA					111	-
PCIB	528	2				
PSM			274	1		
PSOE	393	1	664	3	1.094	5
UCD	1.003	5				
UM			433	2	285	1
BATLE	Pere Adrover - UCD		Antoni Ferrer - CDS		Mateu Salord - AP	

↑ Interior de la ciutat d'Alcúdia

nyora de la Consolació, de les mares agustines, amb un total de 39 unitats entre EGB i preescolar. L'assitència sanitària està coberta per un metge titular, dos metges de la Seguretat Social, quatre apotecaris, tres consultes de metges privats, un ambulatori municipal, un servei sanitari Casa del Mar, al Port, on s'ha instal·lat també un lloc permanent de primers auxilis de la Creu Roja, així com un servei d'ambulàncies. D'altra banda, el municipi compta amb instal·lacions per a la pràctica de diverses disciplines esportives, com són ara el Club Hípic, el Tenis Sport las Palmeras i el camp municipal de futbol. Durant dos anys consecutius (1987-1988) s'han celebrat els campionats d'Espanya d'ala delta i els nacionals i mundials de motonàutica en el llac de l'Esperança (1988). El poble es comunica amb Palma mitjançant una línia d'autocars que oferix dos serveis al matí i dos l'horabaixa durant l'hivern, i que s'incrementa a un servei cada hora a l'estiu. El terme municipal depèn del districte judicial d'Inca. Com a homes de lletres cal destacar Joan Reynés i Ferrer (s XIX), el qual realitzà distintes publicacions de caire sanitari i històric, i Pere Ventayol Suau (s XX), humanista i llicenciat en farmàcia, que mogut per les seves inquietuds, escrivì la *Historia de Alcudia*. Són personatges històrics Antoni Domenec, nomenat capità de llancers per Carles I, el qual li concedí el títol de noblesa, i en el segle actual destaca Llorenç Bisbal Barceló, dirigent obrerista i fundador de la Unió General de Treballadors. Entre els eclesiàstics han destacat personatges com són Guillem Girart (s XIV), que ingressà en l'ordre mercedari per tal de redimir cristians esclaus dels musulmans, i fou així que va esser pres a Argel per garantir la llibertat d'altres captius cristians, Pere Pont (s XIV), que fou bisbe de Cluni i inquisidor apostòlic de Mallorca, i Tomàs Serra (s XVI), que fou nomenat capellà del palau de l'emperador Carles I.

ALCÚDIA, BADIA D' Entrada de la mar situada al NE de Mallorca, entre els caps Pinar i Ferrutx, separats per 16,20 km de distància i 13 km d'endinsament màxim a la zona de Can Picafort. D'aigües poc profundes, que no arriben mai als 40 m de fondària i que banyen els termes municipals d'Artà, Santa Margalida, Muro i Alcúdia. La costa forma grans arenals amb dunes, a exepció dels característics penyasegats entre Alcanada, cap Pinar o el caló de Betlem i el cap Ferrutx. Té dos illots, el d'Alcanada, on hi ha un far, i el des Porros, amb una necròpoli d'època talaiòtica. Està separada de l'Albufera per una barra arenosa de 8 km de llarg i una amplada entre 250 i 500 m, on conflueix el Canal Gran, en el lloc dit de s'Oberta, vora el port dels Anglesos. Fou freqüentada des d'antic, com així ho demostren els diversos vaixells romans que es troben al seu fons. Sense una destacada tradició turística (ja que tan sols el Port d'Alcúdia visqué els inicis de la demanda hotelera illenca), s'ha configurada des del 1966 com una de les zones més importants, a conseqüència del gran desenvolupament del sector terciari. El fet ha provocat una acceleració del procés urbanitzador, la creació de nous poblaments (molts convertits en segona residència de la població mallorquina) i la instauració de més de 52 hotels i 21 hostals de nova planta, amb un total de 16.720 places hoteleres (que representen un 10,2% del total a Balears), a més d'un considerable augment dels comerços i locals relacionats amb la demanda dels visitants, alemanys i escandinaus sobretot, distribuïts entre el Port d'Alcúdia, la platja de Muro, Can Picafort i la Colònia de Sant Pere. Es caracteritza també per esser la zona de Mallorca amb els hotels de més recent construcció i més grans, encara que es donen sustancials diferències en l'oferta turística.

↓ Vista aèria del sector occidental de la badia d'Alcúdia

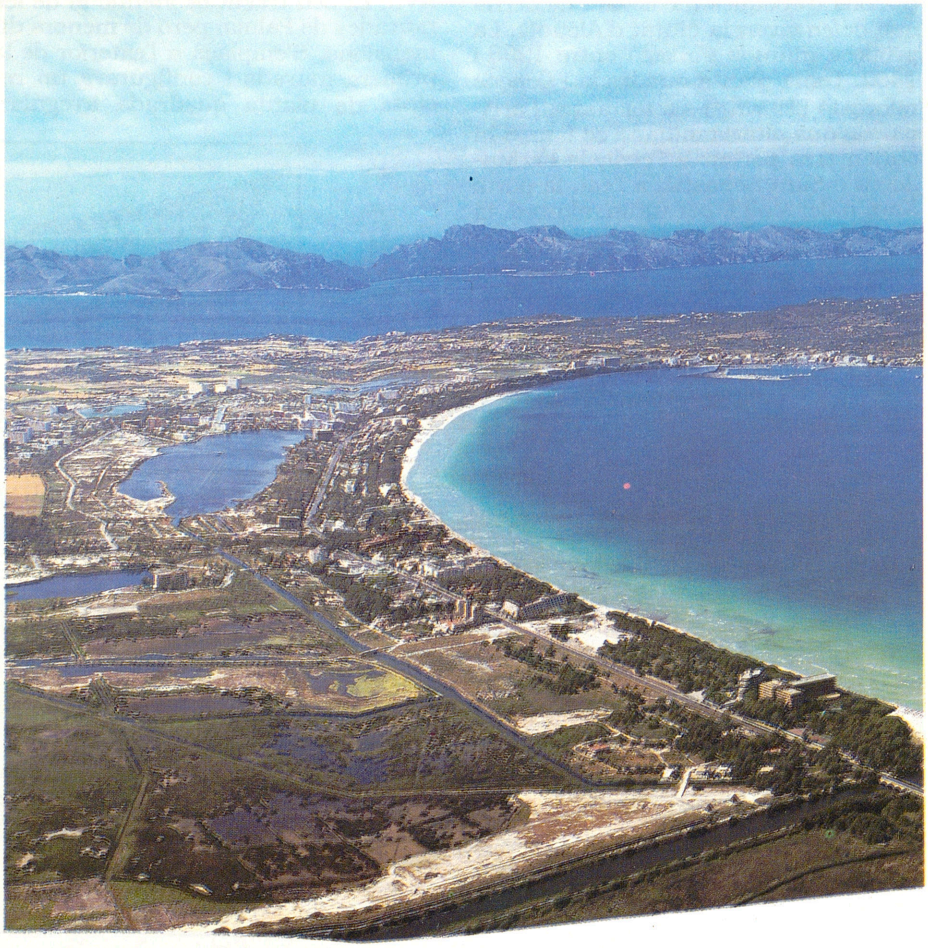

↑ Murades d'Alcúdia, porta de Xara

ALCÚDIA, MESTRE D' Nom donat al pintor *Miquel d'Alcanyís* (←).

ALCÚDIA, MURADES D' Fortificacions d'èpoques medieval i moderna que defensaven la ciutat d'Alcúdia. La primera muralla s'aixecà entre 1298 i 1362. Tenia planta quadrada i llenços reforçats per vint-i-sis torrasses i arribava a una altària mitjana de 6 m. S'hi obrien tres portes: a l'oest, la de Mallorca o Sant Sebastià, a l'est, la porta Xara o del Moll i, per últim, al nord, la de Vila Roja. Un fossat, excavat a la roca, protegia tota la muralla. El 1543, i per emplaçar l'artilleria, se li afegiren quatre baluards: el de l'església, el de Xara, el d'Esperó i el de Vila Roja. La segona fortificació es bastí en el segle XVII. El seu traçat és idèntic al de les muralles de Palma, però de menors dimensions. S'emplaçà a l'exterior de la primera muralla i configurava un recinte de planta quadrada irregular. Comptava amb vuit baluards: Sant Antoni, Sant Lluís, Santa Teresa, Sant Felip, Santa Maria, Sant Ferran, de la Reina i del Rei. El circuit murari estava voltat d'un fossat i tenia quatres accessos: la porta de la Portella, prop de l'església, la porta Roja, la de Xara i la del portal de Mallorca. Les dues muralles es conservaren íntegres fins a finals del segle XIX en què l'expansió i el sanejament de la ciutat motivaren que el 1871 fossin venudes i començassin a enderrocar-se. A partir d'aquesta data varen esser paulatinament desmantellades fins que el 1963 es declararen Monument Històrico-Artístic, tant les restes del recinte medieval com el baluard de Sant Ferran, l'únic que es conserva de la fortificació del segle XVII. En els darrers anys, la muralla medieval ha estat restaurada en distintes ocasions. Actualment, se'n poden veure els trams nord i sud, així com les portes Xara i la de Sant Sebastià. De la muralla exterior, només queda en peu el baluard esmentat.

ALCÚDIA, PORT D' Nucli del terme d'Alcúdia de 3.427 hab (1988) i 525 hes d'extensió, situat a la badia del mateix nom. La ciutat d'Alcúdia, ha tengut en aquest indret, instal·lacions portuàries des de l'Edat Mitjana. Com a port, en sentit estricte, apareix registrat a les cartas nàutiques d'Angelino Dulcet (1327 i 1339), d'Abraham i Jafuda Cresques (1375) i

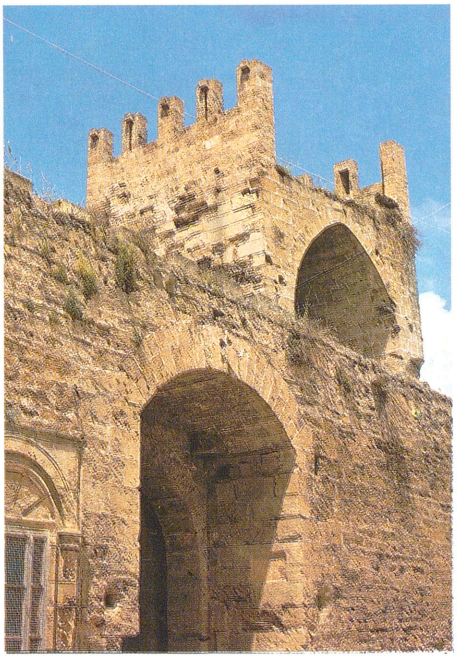

← Detall de la porta de Xara

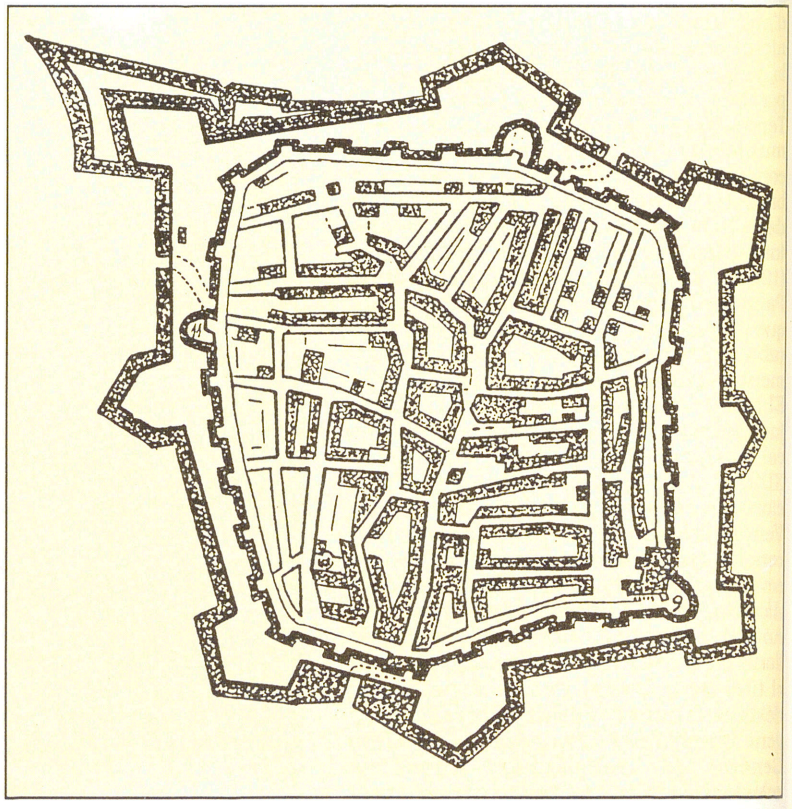

→ Plànol d'Alcúdia i de les seves muralles, alçat per Muntaner el 1783

PORT D'ALCÚDIA
ESCALA
metros
0 20 40 60 80 100 120 140 160 180 200
N
G. E. S. A.
Torre Major
A ALCANADA
Lotzoret
Lotzoret
Baixadors
Pescadors
Volant
Roca Garcias
Gabriel
Illes
Escalonor
Escollera
Cosetó des Senyoret
MOLL NOU
SA PUNTA
Cosetó d'en Xisco
Es Torrentol
Varader de Pescadors
Pantalán Bulano
MOLL VELL
"Puerto Turístico Deportivo
Club Náutico de Alcúdia"
Port d'Alcúdia
Platges d'Alcúdia
Es Torrentet
Sa Fita o s'Estacca
Sa Font
Gran Canaria
Fuerteventura
Lanzarote
Hierro
Illes
Illes
Illes

↑ Vista aèria del port d'Alcúdia

a l'anònima catalana de Nàpols (~1390); amb el nom de *Lercudia* figura el mapa de John Speed (1626) i com a *Puerto Mayor de Alcudia* al de Landaete (1736). En la segona meitat del s XVIII fou habilitat per al comerç, per la qual cosa es construí una Junta de Sanitat i es bastí un llatzaret, les restes del qual encara es poren veure al costat del moll de ribera. En aquest moment degué assolir una certa importància com a port pesquer, donat que el gremi de mariners de Sant Pere tenia casal propi. El 1851 l'administració i conservació dels molls i instal·lacions portuaries pasen a depèndre de l'Estat, responsable de totes les remodelacions i ampliacions fetes fins ara i que l'han convertit en el segon port més important de l'illa, després del de Palma. Compta amb tres molls (l'exterior o comercial, l'interior o pesquer i el de ribera) un varador i un pantalan per a la descàrrega del gas butà. Té 7 m de calat i és apte per a vaixells amb un màxim de 7.000 tones de registre. Es dedica bàsicament al tràfic comercial, de forma intermitent al de passatgers i molt poc a les activitats pesqueres. S'ha caracteritzat per l'exportació de ciment i productes agrícoles i per la recepció de matèries primeres com la fusta i combustibles, aquests darrers per abastir les centrals elèctriques de GESA, així com la planta de l'empresa Butano, la instal·lació de les quals a la badia d'Alcúdia, fou determinada en gran mesura per l'existència del port. La població augmenta als messos d'estiu sobretot, a conseqüència del desenvolupament turístic que des del 1966 ha sofert la zona. Amb tot, existia anteriorment una curta tradició turística palesa en els petits hostals que, des dels anys vint, allà s'instal·laren. L'increment d'aquesta activitat, la construcció de nous comerços, restaurants i d'altres serveis per al viatger i la població illenca que ha edificat aquí la seva segona residència, han configurat la zona com una de les més destacades de la badia d'Alcúdia i de Mallorca.

ALCÚDIA, TALAIA D' Obra defensiva del terme d'Alcúdia. És la situada a major altura de totes les talaies de Mallorca, i es troba a 450 m sobre el nivell de la mar. Coneguda també per talaia de la Victòria, agafant el nom de l'ermita que es troba en la vessant de tramuntana, va esser bastida en substitució de la de Penya Roja, situada a la mateixa península d'Alcúdia un poc més a llevant i a un nivell més baix. La seva construcció començà el 1567. En 1584 eren talaiers Gabriel Amorós i Rafel Pujol. El 1717 una forta tempesta de vent i d'aigua esbucà mitja torre, que va esser restaurada, ja que el mapa del cardenal Despuig de 1784 la registra. (M)

← Detall del port d'Alcúdia, on es fa evident la important activitat turística

ALCUDIA
Casas de los Jurats
Sa Ponsa
Ca Ponset
Fuentes
Torre
N. S.de la Victoria
Tecorir
Puerto menor
Castillo
Playa del Carro
Punta de la Vall
Punta d'en Ferragut
Punta de Cabo Blanco
Punta de Cabo Pinar
Punta de Cabo Pinar
Punta de Cabo Pinar

↑ Teatre romà d'Alcúdia

ALCÚDIA, TEATRE ROMÀ D' Recinte teatral de l'antiga *Pollentia* (→), ciutat romana situada vora Alcúdia. Les restes d'aquest edifici estan a 1 km de l'actual població, a mitjan camí entre aquesta i el port. Emplaçat en la vessant d'un turonet, des de la seva graderia es domina la badia d'Alcúdia i, al fons, la serra d'Artà. Fins al 1879 va esser considerat un anfiteatre. En aquesta data, l'arqueòleg català F Martorell Penya l'identificà com a teatre. La seva rehabilitació començà el 1926: Gabriel Llabrés n'eliminà la paret moderna que compartimentava la graderia en dos sectors i va fer alguns sondeigs. Bernabó Brea el 1951 el defineix com un edifici greco-hellenístic, construït poc després de la fundació de *Pollentia*. El 1952 va esser excavat per M Almagro, L Amorós i A Arribas, els quals rebutgen les teories de Bernabó Brea, demostren que l'estructura del teatre és romana i el daten a l'Alt Imperi (I-III dC). El teatre conserva restes dels seus tres elements bàsics: la càvea o graderia, l'orquesta i l'escena. La càvea, en forma d'hemicicle, està tallada en la roca i té 10 grades: les set superiors dividides, mitjançant escales, en quatre sectors, els anomenats *cunei*, les tres inferiors, separades de les primeres per un passadís o *praecinctio*, amb seients i respatler. La càvea tenia capacitat per devers 1.500 persones i probablement estava rematada, bé per una estructura de fusta que sostenia més grades, bé per un pòrtic. L'orquestra, situada entre la càvea i l'escena, és de forma semicircular, té 10 m de diàmetre i conserva encara el seu paviment. De l'escena, que tanca el teatre pel tombant sud, es conserven el *pulpitum*, rasa immediata i paral·lela a l'orquestra, el *podium* i el terra de l'escena. No hi ha restes d'estructura escènica de pedra i se suposa que aquesta devia esser de fusta. L'accés al teatre es feia pels anomenats *ingressus*, passadissos situats entre la graderia i l'escena. En el pis de l'escena i en part de la graderia, hi ha una sèrie de sepultures excavades en la roca. Són tombes d'inhumació d'època tardo-romana o altomedieval. El teatre de Pollentia és, per ara, l'únic conegut a Mallorca i el més petit dels coneguts d'Espanya.

ALCÚDIA ARROM Antiga alqueria del terme de Vilafranca, situada entre sa Torreta i sa Moleta, documentada al 1232. (M)

ALCUDIA NEWS, THE Publicació en anglès editada a Alcúdia i destinada al turisme britànic. Se'n publicà un sol número l'estiu de 1978.

ALCUDIETA Antic nom de la possessió can Pau, situada en el terme de Lloseta; documentada el 1241. (M)

ALCUDIOLA Antiga alqueria del terme de Santa Margalida, situada entre Son Lluent i Son Vadó. (M)

ALDEGUER PALOU, MARISA (Palma 1954) Dibuixant i pintora. Ha realitzat estudis de pintura, ceràmica i litografia a Palma, Barcelona, París i Itàlia, s'ha especialitzat en aquarel·la i litografia. Ha exposat a Palma i Maó.

ALOI, SON Possessió del terme de Sencelles, situada entre Son Llucià i Son Verd. (M)

ALÈ DE BOU *(Achillea ageratum)* Planta anual, olorosa, de rizoma llenyós. Tiges de 20-50 cm dretes, simples o ramificades. De fulles grogues i molt curtes. Floreix de maig a setembre i es pot trobar pels camins, torrenteres i llocs humits. Les branques flo-

↓ Alè de bou *(Achillea ageratum)*

rides, cuites com a infusió, actuen com un bon estimulant i són bones per rentar ferides.

ALEGRE, COVA DE N' Accident de la costa del terme de Capdepera, situat entre cala Agulla i la punta de Capdepera. (M)

ALEGRE, PUIG DE SON Situat al terme d'Algaida, de 271 m d'alçària, entre Son Divertit i la roca de la Verge Maria. (M)

ALEGRE, SON Possessió del terme d'Algaida, situada entre el peu de sant Cristòfol i Son Indiot. ■ Al terme d'Andratx, entre el puig de can Borràs i Son Pericasses. ■ Anomenada també Son Robat i ses Comunes Velles, situada entre la volta d'en Biel Escolà i la punta d'en Jardins, al terme de Campos. ■ Situada al terme d'Inca, entre Tiraset i Son Marget. ■ Possessió ubicada al terme de Manacor, entre el puig de Sos Ferrers i Sos Ferrers d'en Montserrat. ■ Situada entre Son Barba i Son Saguerut, al terme de Manacor. ■ Al mateix terme que l'anterior, entre el puig de s'Heretge i Taiet. ■ Antiga possessió del terme de Marratxí, ubicada entre el pla de na Tesa i Son Ametler. Té capella privada. ■ Terrenys i casa del terme de Palma, al nord de la barriada de Son Roca. ■ Barri situat a l'oest de Palma, limitat a l'est pel Jonquet, al nord per Son Armadans, a l'oest per Terreno i per la mar al sud. Si a principis de segle fou un barri residencial, actualment es fonamenta sobretot en l'hosteleria i la restauració. S'hi localitza l'Auditórium com a edifici més rellevant. ■ Al mateix terme que l'anterior, entre So na Mansona i Son Oms. ■ Situada al terme de Petra, entre Son Gorgut i Son Capellet, ran de la carretera de Sant Joan. ■ Possessió situada al terme de Santanyí, entre Son Danús i ses Angoixes. ■ Al terme de sa Pobla, entre Subac i es Pujolet. ■ Situada entre Son Angelats i Binidorm, al terme de Sóller.(M)

↓ Barri de Son Alegre de Palma. **Vegeu el plànol de Son Armadams**

ALEGRET LLORENÇ, JOAN (Canet de Mar, Barcelona 1941) Filòleg. Professor de literatura catalana a la Universitat de Barcelona (1968-79) i a la de les Illes Balears des del 1979. Es doctorà amb la tesi *Poesia catalana de l'arxiu de Francesc Renart*. És coordinador de la secció de literatura de la Universitat Catalana d'Estiu a Prada.

ALEGRIA, CAL Cases del terme de Palma situades ran del Siquiot de Sant Jordi i l'autopista de Llevant. (M)

ALEGRIA, CAN Petita propietat rústica situada entre el Tancat Prim i can Fogó, en el terme de Palma. (M)

ALEGRÍA, CLARIBEL (Estelí, Nicaragua 1924) Poetessa. Llicenciada en filosofia i lletres per la Universitat George Washinton. Visqué a diversos

→ Claribel Alegría

països d'Amèrica i Europa fins que compartí la seva residència entre Nicaragua i Deià. Ha publicat novel·la, assaig polític, contes i, sobretot, nombrosos llibres de poesia, que han estat traduïts a onze idiomes. El 1981 traduí al castellà *Cien poemas* de Robert Graves.

ALEIX, CAN Nom d'una caseta de camp del terme de Manacor, situada entre sa Moleta i can Relles. ■ Possessió situada al terme de Petra, prop de Son Montserrat i del torrent de na Borges. (M)

ALEIXANDRI *(Smyrnium olusatrum)* Planta biennal, glabra, d'arrel gruixada. Tiges de 50 cm a 1 m, robustes, dretes i estriades. Té les fulles lluents a la faç superior; les inferiors són grans, llargament peciolades. Les flors en umbel·la, són d'un verd groguenc i els pètals el·líptics amb punta corbada. De fruit gros, negre a la maduritat. Floreix del març al maig, i és freqüent als llocs humits i ombrívols entre el nivell de la mar i els 1.000 m. Les arrels són depuratives, diürètiques i antiescorbútiques.

ALEMAN, ENRIC (s XIV) Escultor. Va participar en la decoració de la porta del Mirador de la Catedral de Palma, juntament amb Joan de Valenciennes (1389).

ALEMANY Família de la petita noblesa illenca, descendent del mercader Jeroni Alemany, el qual obtengué la ciutadania militar a principis del s XVII. El membre més destacat d'aquesta casa, fou *Jeroni Agustí Alemany Moragues* (→). La família s'extingí agnaticiament a principis del s XIX, i heretà els seus bens —entre d'altres la possessió de Son Brondo a Valldemossa— la família Rosselló de cal Hereu de Manacor.

ALEMANY, COLL DE S' Conegut també per *coll de Son Fortuny*, situat a la partió d'Andratx i Calvià, entre Son Fortuny i Peguera. (M)

ALEMANY, ENRIQUETA (Mallorca s XIX) Artista teatral de l'època romàntica. Amb la seva germana Maria s'especialitzà en sarsuela catalana; hi destacà *L'esquella de la Torratxa*, estrenada el 1865.

ALEMANY, FRANCESC (Búger s XIX) Fill de Francesc Alemany Rosselló. Estudià amb els dominics de Palma i es doctorà en dret públic i dret canònic a la Universitat Literària de Mallorca. Conreà el camp de la història i publicà l'estudi *Relación histórica de los acaecimientos sucedidos en España desde la entrada de los franceses en su territorio* (Madrid 1808). Residí a Madrid, però exercí la carrera d'advocat a Mallorca. Fou un virtuós de la música.

ALEMANY, JAUME JOAN (Mallorca s XVI-XVII) Jurista, assessor i consultor del Sant Ofici. Fou jurat de panatge. El 1614 li fou concedit el privilegi perpetu de ciutadà militar.

ALEMANY, MARIA (Mallorca s XIX) Artista de teatre romàntic. Amb la seva germana *Enriqueta* (←) s'especialitzà en sarsuela catalana.

ALEMANY, NAVIFORME Edifici d'habitació pre-talaiòtic. Descobert casualment en construir-se una carretera en els voltants de Magalluf (Calvià). Va esser excavat per Catalina Ensenyat. Té forma de nau invertida, presenta corredor d'accés i cambra amb sòl recobert d'una capa d'argila. Els seus murs tenen una amplària mitjana de 2,40 m i varen esser aixecats amb grans blocs de pedra. Degué estar cobert amb troncs i brancam, impermeabilitzats amb fang d'argila. Actualment apareix aïllat, però originàriament pogué esser el centre d'un nucli de població, format de cabanes. És un dels pocs edificis d'habitació pre-talaiòtics excavats. El seu estudi ha ampliat el coneixement de l'hàbitat en aquesta etapa cultural mallorquina, coneguda, majoritàriament, a través de les seves manifestacions funeràries. El nom que rep fou donat en honor a Lluís Alemany Vich, propietari dels terrenys, el qual, a més, costejà l'excavació.

ALEMANY, RAIMON D' (Catalunya s XII - Palma 1229) Noble, de la família del vescomte de Bearn. Participà en la conquista de Mallorca i rebé com a premi als seus serveis, terres i cavalleries en el distrite de Pollença i Tramuntana. Va morir a conseqüència de la pesta que hi hagué a Palma pocs dies després de la conquesta.

ALEMANY, SON Possessió del terme de Búger situada entre s'hostal des Bord i la vila. Des del s XVIII pertanyia a la família Alemany. (M)

ALEMANY BENNÀSSER, BARTOMEU (Búger s XVII - 1763) Notari. De la família senyorial de Son Alemany de Búger, fou procurador del comte de Montenegro.

ALEMANY BORRÀS, JOSEP (Blanes 1868 - ?) Escriptor. Els seus primers versos foren publicats a *L'Ignorància* de Palma i fou primer premi als Jocs Florals d'Olot, amb l'obra *Al jovent català*. El 1912 va esser secretari dels Jocs Florals de Barcelona. En els seus escrits, defensà l'autonomia i el catalanisme, especialment en *La costa de Llevant* (setmanari), *La il·lustració catalana* i al diari valencià *Las Provincias*, on va escriure les cròniques del Principat. Escriví *Ensaig d'estudi crític econòmich-polític-social* (1903), *Grans de Sorra* (poesia), a més de dues obres de teatre, *Lluita social* i *Lo noy de bordo*.

ALEMANY CARDONA, JAUME (Palma 1762 - Tuy, Galícia 1808) Teòleg i erudit. Llicenciat en dret canònic i dret civil, mestre en arts, doctor en teologia i membre de la Societat Econòmica d'Amics del País. El 1796 rebé l'hàbit de sant Joan de Jerusalem, ordre en la

↓ Excavació del naviforme Alemany

→ Planimetria del naviforme Alemany segons Catalina Ensenyat

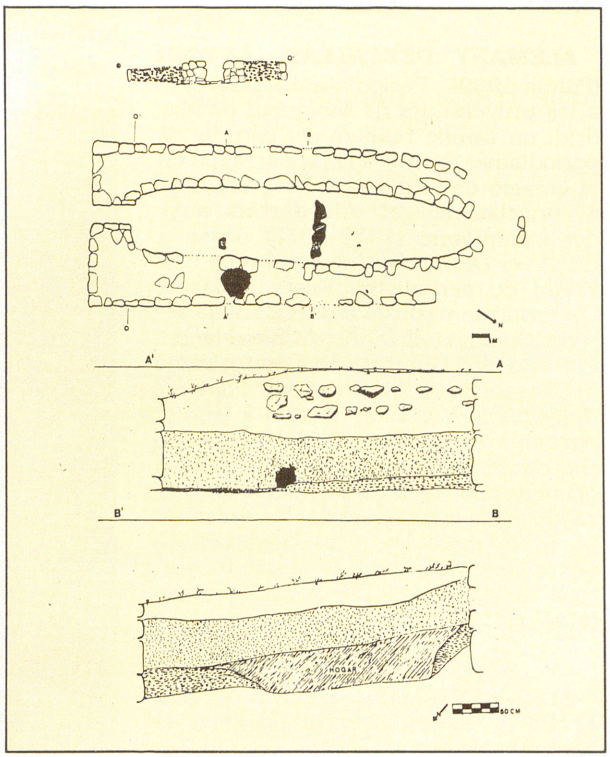

qual ocupà diversos i importants càrrecs. Els últims anys de la seva vida va esser canonge de la Catedral de Tuy (Galícia) i escriví algunes obres de caràcter religiós.

ALEMANY COLL, ONOFRE (Andratx 1937) Polític i constructor. Va esser batle d'Andratx per Unió de Centre Democràtic, del 1979 al 1983. El seu mandat va estar marcat per contínues polèmiques.

ALEMANY COLOM, PERE (Campanet 1957) Pintor. Cursà estudis de Química i Magisteri. Abandonà l'exercici de l'ensenyança el 1985, per dedicar-se integrament a l'art. La seva pintura combina elements del surrealisme, del simbolisme i de l'abstracció, resolts amb tècnica expressionista. Ha exposat a Palma, Formentor i Eivissa.

← Antoni Alemany Dezcallar

ALEMANY DEZCALLAR, ANTONI (Palma 1939) Periodista. Estudià dret a les universitats de Navarra i de Madrid, on també realitzà els estudis de periodisme. Tornat a l'illa, participà en la creació de l'Editora Balear SA, com a conseller-delegat. Als darrers anys del franquisme (1972-1976) passà a dirigir el *Diario de Mallorca* i rebé el II Premi de periodisme Fraga Iribarne. Posteriorment, dirigí a Barcelona la revista *Opinión* i el *Diario de Barcelona*, i fou cap del Gabinet de Comunicació de l'associació empresarial *Fomento del Trabajo Nacional*. De nou a Palma, participà en la creació, el 1981, de *El Dia de Baleares* que dirigí en la seva primera època, al qual conferí una clara ideologia conservadora. Va esser assessor del president Cañellas en el seu primer mandat. Després de fundar i dirigir la desapareguda revista *Sovint*, tornà col·laborar amb *El Día 16*.

ALEMANY FLOR, JERONI (Palma 1715 - 1777) Escriptor. Membre de la Reial Acadèmia de Mallorca, va escriure, entre altres obres, *Serie cronológica de los magníficos jurados de la ciudad y reino de Mallorca*, *Disertación histórica de los primeros pobladores de las Islas Baleares* i *Discursos sobre varios puntos de Mallorca*.

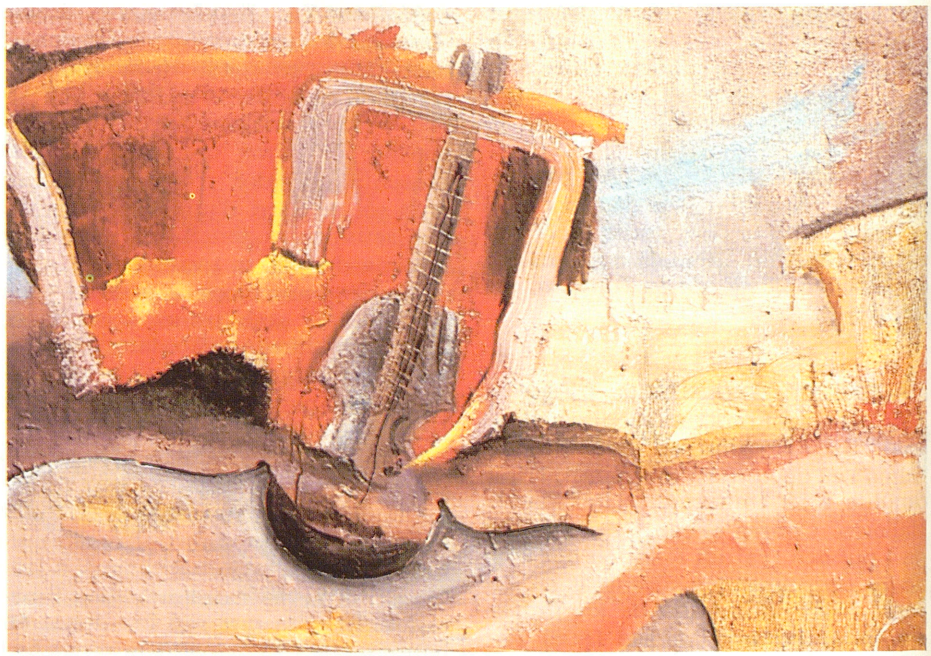

↑ Pere Alemany Colom, *Obertura*

ALEMANY HURTADO DE MENDOZA, PERE JERONI D' (Mallorca s XIX) Noble militar. Fou diputat per Mallorca i batle de Palma de 1841 al 1842. Va esser membre de la Junta Auxiliar Consultiva, comandada pel capità general, per fer front als alçaments carlistes locals. Desenvolupà la seva tasca en el període de la Regència d'Espartero (1840-43); quan l'Ajuntament de Palma va estar en mans dels progressistes, mentre que els moderats controlaven la Diputació i la representació a Corts.

↓ Jeroni Agustí Alemany Moragues

ALEMANY MORAGUES, JERONI AGUSTÍ (Palma 1693 - Madrid 1753) Jurista, doctor en Dret i cronista del Regne de Mallorca. Ocupà el càrrec d'auditor durant la Guerra de Successió, en la qual va esser filipista, i de jutge de béns confiscats per la Inquisició. També fou advocat major de l'Ajuntament de Ciutat, jurat (1715), jutge de pariatge (1725) i d'apel·lació (1740). En 1717 va esser nomenat cronista general del Regne, i poc després membre honorari de la Reial Acadèmia de la Història de Madrid. El 1723 inicià la redacció d'una *Història General del Regne de Mallorca*, que no va acabar. Després d'enviudar, va esser ordenat de prevere. És fill il·lustre de Palma.

ALEMANY PASQUAL, PERE LLUÍS –MALEC– (Campanet 1832 - Palma 1904) Glosador. Jornaler del camp, analfabet, recorregué els pobles de Mallorca participant a vetlades de gloses amb els glosadors més famosos de l'època. Destacà per les gloses humorístiques i de picat, de to suficient i fatxendós. De la seva immensa producció, mai no recollida per escrit, en resten només mostres disperses. Els seus

Dau beure an el qui té set,
o s'aufega o no s'aufega,
jo vull que la gent conega
en Melec de Campanet.

En Malec de Campanet
a mestre Pel·lo de Sóller
li farà córrer sa bolla
de cap a cap de Triquet.

Mumare és d'un parer
de no matar-ne enguany:
sobrassades de s'altre any
més de cent n'hi deu haver.

Quan jo sent l'empariatge
em toca haver d'obeir.
Mumpare mos destruí
i ara jo l'he de sofrir,
l'he de calçar i vestir
i llavors l'he de mantenir
de pa i de companatge.

↑ Gloses de Pere Lluís Alemany Pasqual

germans, **Joan-Marià** (Campanet 1827 - 1901) i **Guillem** (Campanet 1834 - 1899), foren també notables glosadors de picat.

ALEMANY PUJOL, LLUÍS (Andratx 1880 - Palma 1960) Polític. Estudià Dret a la Universitat de Barcelona. El 1908 va esser regidor i batle de Palma; durant el seu mandat fou construït el passeig de Sagrera i es dugué a terme l'Exposició Regional de 1910. El 1913 fou elegit diputat provincial per una candidatura liberal, amb el suport dels republicans reformistes. President de la diputació Provincial (1917) finalitzà les obres de l'Hospital Psiquiàtric de Jesús, realitzà reformes a la Diputació, començà la carretera Andratx-Estallencs i fundà el Museu Pedagògic. Fou diputat legislatiu pel Partit Liberal i per la candidatura liberal verguista. Participà en els actes d'inauguració de la Casa del Poble el 1924. El 1931 va esser diputat pel partit Republicà de Centre de Joan March, i hi renuncià el 1933 a causa de la persecució d'*en Verga*. Deixà la política per dedicar-se als negocis i a l'assessorament jurídic. Fou un dels mediador entre els falangistes i March, durant el 1936. Va esser membre de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Palma (1940), per disposició ministerial. Ocupà càrrecs directius a diverses empreses privades com Mare Nostrum i la Banca March. Fou col·laborador de *El Dia* durant la República, anticatalanista i teoritzador de la personalitat balear.

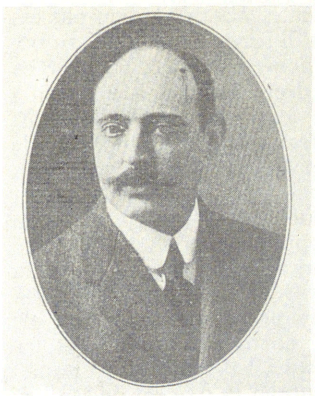

← Lluís Alemany Pujol

ALEMANY ROSSELLÓ, FRANCESC (Búger s XVIII - Palma 1805) Metge. Es doctorà en la facultat de medicina de la Universitat Literària de Palma. El 1789 ingressà a l'Acadèmia Mèdico-Pràctica, on més tard fou nomenat secretari. S'especialitzà en el camp de la prevenció de malalties. S'interessà també per la música, àmbit en el qual va fer algunes provatures.

ALEMANYS, CAS Propietat rústica del terme de Lloret, situada entre can Reus i es Tancats. (M)

ALEMANY SERRA, PERE (Palma 1922) Pintor paisatgista i impressor. Estudià a l'Escola d'Arts i Oficis de Palma i fou deixeble de Pere Càffaro i Cristòfol Pizà. El 1948, realitzà la seva primera exposició individual.

→ Pere Alemany Serra

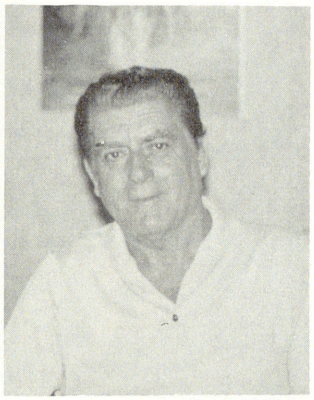

ALEMANY VICH, LLUÍS (Maó 1912 - Palma 1983) Bibliògraf i bibliòfil. Llicenciat en Ciències Naturals (1936) i doctorat en Farmàcia amb la tesi, inèdita, *La història de la farmàcia a Mallorca* (1975). Exercí la docència en diversos col·legis i instituts de Mallorca. Fou membre de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona i cofundador de la *Sociedad de Historia de Farmacia de Madrid*. Des de 1940 a la seva mort, reuní una gran col·lecció de material gràfic per fer els catàlegs de la premsa periòdica de les Balears (publicà el de Menorca el 1975, i els tres volums inèdits de Mallorca guanyaren el premi Ciutat de Palma). La seva biblioteca, amb més de 15.000 volums, és una de les biblioteques privades més importants de Mallorca. Publicà diversos estudis sobre la història de la impremta i la història militar, a més d'altres obres com *Escritores Baleares* (1969) i *El protestantismo en Mallorca* (1970).

ALEÑAR GINARD, MARTÍ (Inca 1927) Militar i economista. Tinent

→ Lluís Alemany Vich a la seva biblioteca

← Martí Aleñar Ginard

← Maria Antònia Aleñar Pujadas

General destinat a la direcció del comandament superior de suport logístic de l'exèrcit. És també director econòmic de la delegació d'esports i administrador del Comitè Olímpic Espanyol. Està en possessió de la Creu del Mèrit Naval i de les Grans Creus al Mèrit Aeronàutic i de sant Hermenegild. És pare de Maria Antònia Aleñar Pujadas.

ALEÑAR PUJADAS, MARIA ANTÒNIA (Inca 1955) Política. Filla de Martí Aleñar Ginard. Llicenciada en dret per la Universitat de Madrid (1978), ciutat en la qual ha desenvolupat la major part de la seva tasca professional i política. El 1978 va fer càrrec de la Secretaria d'Acció Electoral i d'Organització de la Unió del Centre Democràtic —UCD— fins a la dissolució del partit. El 1982 col·laborà en la creació del Centre Democràtic i Social —CDS—, on tengué cura de l'Assessoria Jurídica Estatal fins al 1987, any en què tornà a Mallorca i es presentà a les eleccions autonòmiques, per el CDS. Aconseguí l'escó en el Parlament de les Illes Balears, del qual fou nomenada vicepresidenta primera.

ALENS, COSTA DES Situada en el terme de Sant Joan, entre Son Barceló i Cugulutx. (M)

ALENYAR ESTARELLES, GABRIEL (Bunyola 1745 - Maó 1813) Prevere. Estudià filosofia al convent dels franciscans de Palma, sota el mestratge de fra Francesc Melis. Es doctorà en teologia a Palma i exercí el ministeri pastoral a diverses parròquies de Mallorca fins que va esser nomenat prior del monestir de Lluc. Posteriorment guanyà per oposició la rectoria de Mercadal i el 1795 la de Santa Maria (Maó), on va fer construir un orgue monumental, obra del mestre suís Kyburs. Va esser un home tan apreciat dels menorquins que, durant l'ocupació anglesa, el general britànic Sir Charles Stuart li pregà que tornàs de Mallorca, on havia partit poc abans de la invasió.

ALENYAR FUSTER, MIQUEL (Palma 1939) Economista. Llicenciat en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona i professor de català per l'Estudi General Lul·lià de Palma. Com a economista, s'ha especialitzat en l'anàlisi de l'estructura econòmica de les Balears. Ha publicat les següents obres: *Balears y el coste de su economía* (1978), *Una política econòmica per a les nostres illes* (1979), *La comptabilitat regional de les Illes Balears* (1982) i *Introducció a l'economia de Balears* (1984), a més de nombrosos articles i comentaris sobre l'economia illenca. Com a crític d'art ha publicat articles sobre la pintura d'autors mallorquins, entre els quals destaca un detallat estudi sobre el fresc central de l'hemicicle del Parlament Balear, obra de Ricard Anckermann. Nacionalista històric, el 1987 va esser elegit cinquè president de l'Obra Cultural Balear.

ALENYAR GINARD, JAUME (Palma 1869 - 1945) Arquitecte. Es llicencià a Madrid i en tornar a Mallorca va convertir-se en un dels arquitectes més prolífics de la primera meitat del s XX. Durant la seva joventut, treballà

→ Miquel Alenyar Fuster

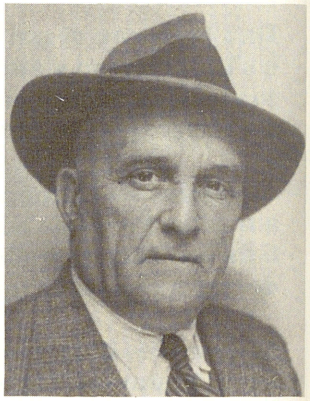

→ Jaume Alenyar Ginard

d'acord amb la preceptiva artística modernista, per evolucionar posteriorment cap a formes eclèctiques i funcionals. Entre les seves obres, destaquen el Teatre Líric (1900), l'Institut Ramon Llull (1916), can Pomar i can Maneu. Col·laborà també al Grand Hotel (1901), projectat per Lluís Domènech Montaner, i als magatzems l'Àguila (1908), dissenyats per Gaspar Bennàssar. Realitzà en total 215 projectes d'edificis. El 1912 redactà un projecte d'eixample de Palma, on preveia reformes al centre històric. Va escriure diverses narracions curtes, de les quals publicà *Duda cruel* i *El contrabandista y las cuevas de Mallorca* en un sol volum, dedicades al president del Foment del Turisme.

ALETA, FONT DE CAN Situada ran de la carretera que va a Estellencs, prop de la talaia de ses Ànimes, en el terme de Banyalbufar. (M)

ALEX, GREGORI (s XVII) Pintor. Va esser contractat per la parròquia de Santa Eulàlia, per a treballar en les capelles del Santíssim Sagrament i de sant Bernardí.

ALEXANDRE VI —RODERIC DE BORJA— (Xàtiva 1431 - Roma 1503) Papa. Destinat des de ben jove al servei de l'Església, abans de complir els setze anys ja li havien concedit un benefici i algunes canongies. El 1456 es doctorà en dret canònic a Bolonya i s'ordenà de prevere el 1458-59. El 1475 fou designat vice-canceller de l'Església per Calixt III. Durant la seva etapa de cardenal, va esser nomenat administrador de la Mitra de Mallorca el 1489 pel papa Innocenci VIII, però no residí mai a la diòcesi, sinó que la governà per vicaris generals i exercia les tasques pròpiament episcopals l'arquebisbe carmelità mallorquí fra Joan de Déu. El 1492 fou elegit papa i tot seguit segregà la diòcesi de Mallor-

MISSIONERS DELS SAGRATS CORS
BIBLIOTECA
BALEAR

← Papa Alexandre VI

→ Cases d'Alfàbia

ca de la dependència directa de Roma, i l'agregà a l'arxidiòcesi de València, que ell mateix havia exercit. En el seu pontificat, el català esdevengué llengua habitual dels Palaus Apostòlics.

ALFABEGUERA *(Ocymum basilicum)* Planta cultivada, molt olorosa. Té la tija dreta i ramificada, amb fulles ovals i dentades. Les flors són tubuloses, labiades, blanques i fan raïms. Les fulles i flors són estimulants i antiespasmòdiques. En infusió, tonifiquen, calmen els dolors de la matriu i combaten els vòmits. Existeixen tradicions populars lligades a aquesta planta. Entre d'elles destaquen, per la Mare de Déu d'agost, l'engalanament, amb cossiols d'alfabeguera de les esglésies de l'Illa; per sant Marçal, a l'església del mateix nom de Marratxí; per sant Bernat, el repartiment de petits brots al monastir de la Real de Palma, i, els cossiers, que en solen dur a les mans quan dansen.

↓ Alfabeguera *(Ocymum basilicum)*

Jo t'estim, alfabaguera
gentil planta riolera,
estufada i finestrera
com un jove cor fadrí,
plena d'olor volandera
que refresca i refrigera
amb perfums de primavera,
amb frescors de serení.

Sol ixent (1912)

↑ Versos de Llorenç Riber dedicats a l'alfabeguera

ALFÀBIA Possessió del terme municipal de Bunyola, situada al peu de la serra d'Alfàbia, a baix del coll de Sóller. Era una alqueria musulmana, famosa per les seves cases, jardins i enteixinat àrab, i per haver estat, segons la tradició popular, residència del notable musulmà Ben Abet, que ajudà de forma decisiva el rei En Jaume en la conquesta de Mallorca. La part esquerra és, en conjunt, del s XVII edificada sobre antics restes, a la qual s'hi han fet afegits posteriors, i la part posterior és del s XIX. S'hi conservava una espasa que es deia que era

↓ Interior de les cases d'Alfàbia

de Ben Abet, i una cadira del Rei Moro, interessant moble del s XIV, però que no és àrab. La façana, d'un gran encís, és estucada en tons eburnis. El portal barroc esta construït de pedra roja de Mallorca. Les grans portes són recobertes d'una planxa de bronze clavetejada i decorada amb dibuixos geomètrics. Aquestes portes eren de la casa del tribunal de la Inquisició de Palma, i foren traslladades quan va ser esbucada en el s XIX. És especialment interessant l'enteixinat policromat a la manera mudèjar. Enrevoltant la volada hi ha una inscripció en caràcters àrabs del s XII, amb restauracions posteriors, com són ara els escuts heràldics. Als jardins es troben diferents estils: des de l'àrab i l'italià, a l'esquerra de l'edifici, fins a l'anglès, a la part posterior de la casa. Arreu hi destaquen jocs d'aigua. El 5 de febrer de 1954, el consell de ministres el declarà Jardi Artístic.

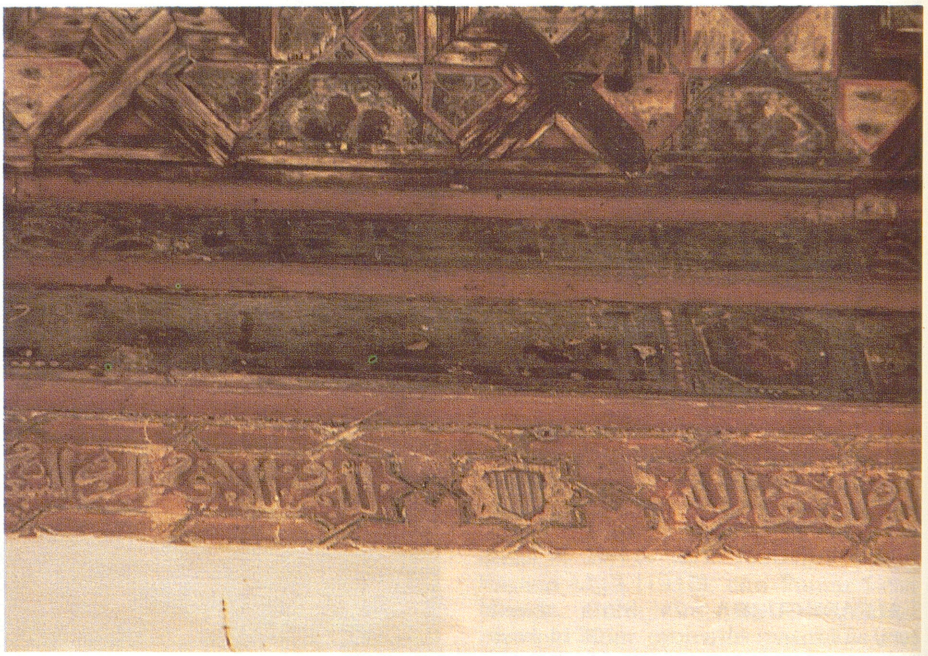

↑ Volada de les cases d'Alfàbia, amb inscripcions àrabs

ALFÀBIA, COVA DE S' Situada en el terme d'Alaró, al vessant nord del puig de s'Alcadena. (M)

ALFÀBIA, FONT D' Ubicada a la possessió del mateix nom, ran del camí des Verger, en el terme de Bunyola. (M)

ALFÀBIA, PUNTA DE S' Accident de la costa del terme de ses Salines, davant l'illa de na Moltona. Probablement, aquest nom prové de l'abundància de fragments d'àmfores romanes que es troben dins la mar per aquell indret. (M)

ALFÀBIA, SERRA D' Sector de la serra de Tramuntana que s'estén, en direcció NE, des del coll de Sóller fins al coll des Jou, i separa la vall de Sóller de la vall d'Orient. La seva altitud màxima és de 1068 m. Té dos accessos principals: per la possessió de s'Arrom, a la vessant de Sóller, i per les cases d'Honor, a la vessant d'Orient. Al seu cim estan situades les estacions radiotelefòniques i de televisió. Al peu, hi ha la possessió d'Alfàbia.

ALFÀBIA, TORRENT D' Corrent d'aigües que neix a Son Simó i Rafal Vell, en el terme de Llucmajor, i amb aquest nom davalla uns dotze quilòmetres fins a Son Catlar, del terme de Campos. A partir de Son Catlar, agafa el nom d'aquesta possessió fins a la desembocadura a la mar. ■ Situat al terme de Sóller. Neix a la serra del mateix nom i va a abocar les seves aigües al Port de Sóller. La seva superfície de conca és de 50,3 km² i la llargària aproximada de 7 km.

ALFÀBIES, COVA DE SES Petita cavitat situada a la dreta del camí del barranc que va cap a les cases de l'Ofre, en el terme de Sóller i a 390 m sobre el nivell de la mar. ■ Accident de la costa del terme de Sóller; és una cova marina situada a l'altura de la torre Picada. (M)

ALFÀBREGA BORDA *(Acinos arvensis)* Planta anual, de tiges herbàcies, de 10-40 cm dretes o ascendents, ramificades des de la base. Les fulles són de 8-15 per 4-7 mm, més o menys peludes, ovals o lanceolades; amb els nervis prominents. Verticil·lastres de 3-8 flors a l'axil·la de les fulles superiors. La corol·la de 7-11 mm, violada. Floreix d'abril a juliol. És aromàtica i estimulant. Sol créixer en sòls calcaris. A Mallorca, va esser citada el segle passat.

↓ Instal·lacions de Televisió Espanyola al cim de la serra d'Alfàbia

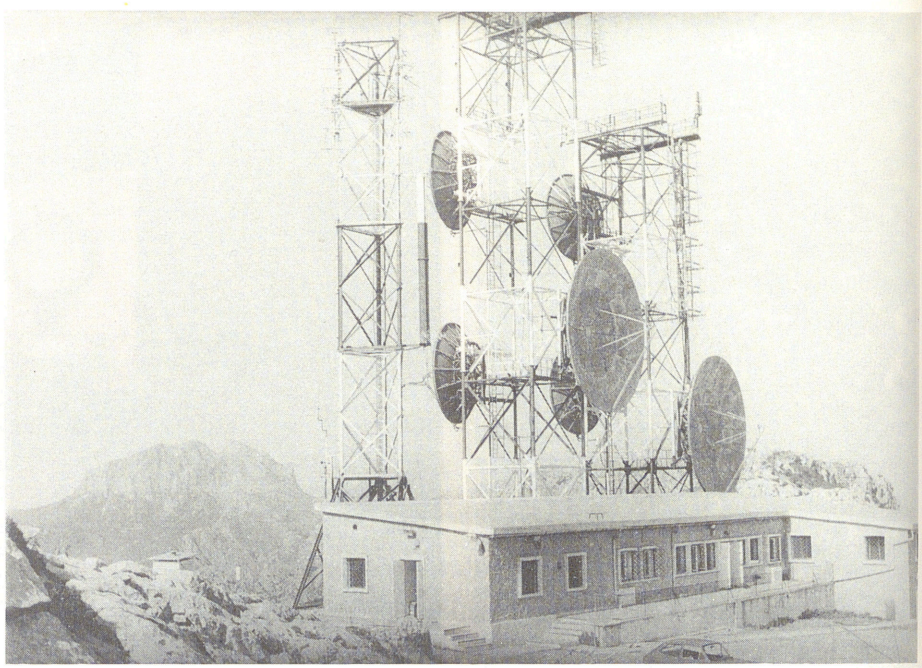

ALFALS MARÍ *(Medicago marina)* Planta perenne, d'arrel llenyosa, llarga i ramificada. Té les fulles petites i peciolades. Les flors són d'un groc clar, de 5-7 mm i la corol·la és de 6-8 mm; el calze té cinc dents i cobreix la meitat de la corol·la. Llegum de 5-7 mm, cilíndric, de 2-3 voltes, amb un petit orifici al centre i les vores amples proveïdes d'espines. De llavors reniformes i llises. Floreix del mes d'abril al de juny. És una planta molt freqüent en els arenals marítims.

ALFARO BRENCHAT, MARUJA (Barcelona 1930) Actriu. Als desset anys, va debutar amb l'Agrupació Marcos Redondo, tot interpretant la sarsuela *Katiuska*. Després passà a formar part successivament de la Companyia Bellver i de la Companyia de Zanoguera-Alfaro. Enquadrada dins el teatre costumista, ha representat preferentment obres de Joan Mas, Maurici Gallardo i Andreu Amer, així com de Xesc Forteza, al costat del qual va treballar a *Téntol, que és una guerra femella* i *Majòrica 81*. Això no obstant, la seva fama va aconseguir-la amb la interpretació que va fer de dona Obdúlia, en el muntatge teatral que sobre la novel·la de Llorenç Villalonga, *Mort de Dama*, portà a terme Pere Noguera.

ALFARO HERNÁNDEZ, ANDREU (València 1929) Escultor. El seu llenguatge es lliga als moviments constructivistes i cinètics, amb composicions predominantment geomètriques i en moviment, que es modifiquen segons on se situï l'espectador. Utilitza materials industrials (ferro, formigó, alumini, plàstic, etc). Les seves peces, generalment de gran volum, són destinades a espais urbans. Té obra a diverses ciutats espanyoles i europees. Va inaugurar el Parc de la Mar a Palma, l'octubre de 1980, amb una mostra de la seva producció, de la qual hi quedaren dues peces.

← Maruja Alfaro Brenchat

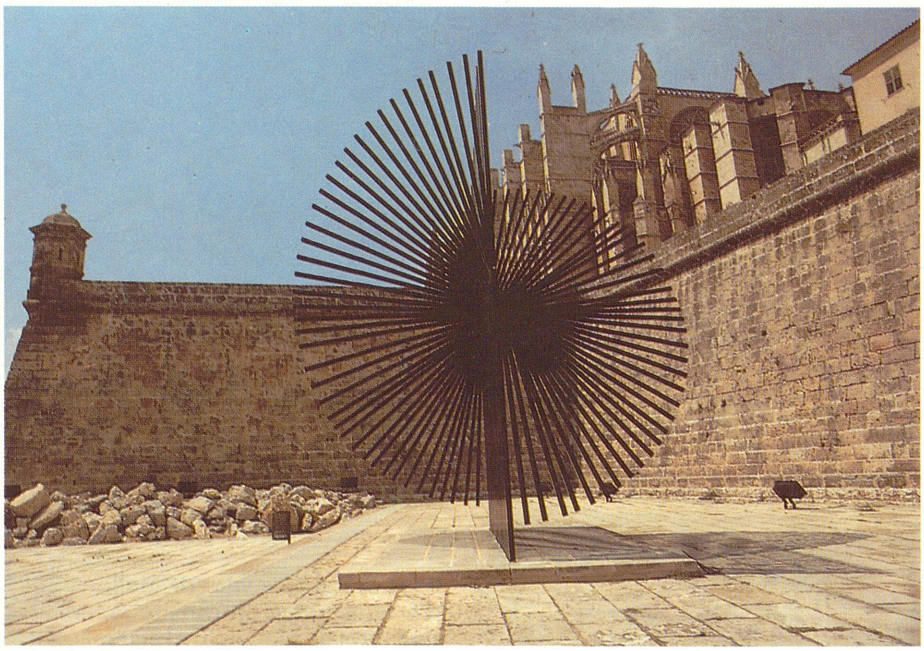

↑ Escultura d'Andreu Alfaro al Parc de la Mar de Palma

ALFÉREZ GONZÁLEZ, PERE (Inca 1925) Pintor aquarel·lista instal·lat a Barcelona. La seva formació és autodidacta. El 1951 es presentà per primera vegada al públic en una col·lectiva de l'Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya, celebrada en el Museu d'Art Modern de Barcelona. El 1954 realitzà la seva primera exposició individual.

ALFOMBRERA, LA Societat Anònima dedicada a la fabricació de teixits, creada a Palma el 1880 amb un capital inicial de 250.000 reals. En fou gerent durant molts d'anys García Orell. La fàbrica tancà després de la Primera Guerra Mundial, i els seus accionistes retiraren els capitals amb beneficis.

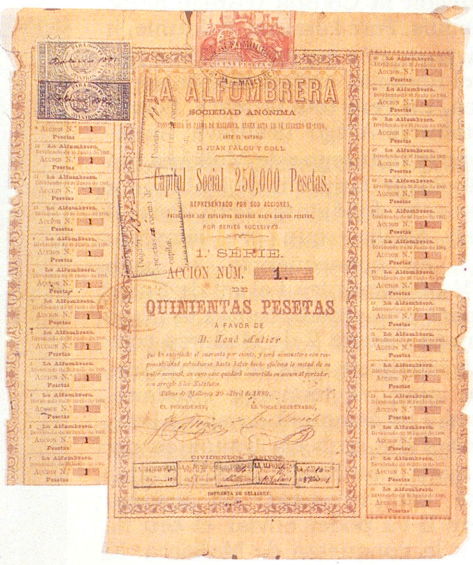

→ Acció de *La Alfombrera*

↑ Alfons —el Franc o el Liberal—

→ Cases de Son Alfonso a Calvià

ALFÓNDEC **1/** Lloc per als mercaders que els servia de posada, de magatzem i de punt de venda. **2/** Magatzem dels complements de l'armament individual que duien els membres de la milícia.

ALFONS —EL FRANC o EL LIBERAL— (València 1265 - Barcelona 1291) Des de 1285 a 1291 fou rei de Mallorca, comte de Barcelona (Alfons II), rei d'Aragó (Alfons III) i rei de València (Alfons I). Fill de Pere II, rei de Catalunya-Aragó a la mort de Jaume I, el qual havia dividit la Corona d'Aragó entre els seus fills, Pere i Jaume. A Jaume, li tocà la part més petita, les Illes Balears i el Rosselló, amb el títol de rei de Mallorca, i a Pere tota la resta. Pere II de Catalunya-Aragó desitjava annexionar-se el nou regne de Mallorca i ja el 1279 obligà Jaume II de Mallorca a declarar-se'n feudatari. Però Pere II conquerí Sicília, que era senyoriu papal i, en conseqüència, el papa Martí IV l'excomunicà i el rei de França preparà una croada contra la Corona d'Aragó. Jaume II de Mallorca considerà trencats els seus vincles de vassallatge amb el monarca catalano-aragonès, i no solament no ajudà Pere, sinó que s'alià amb els francesos per tal d'envair Catalunya (1285). L'atac fracassà completament, de manera que Pere II va poder enviar el seu fill Alfons a la conquesta de Mallorca. El seu exèrcit desembarcà a sa Porrassa (Calvià) i aviat es rendí la capital, sense que es vessàs ni una gota de sang. El novembre de 1285 morí Pere II i la ciutat i les viles de Mallorca reteren homenatge i jurament de fidelitat, com a rei de Mallorca, al seu fill Alfons, que esdevenia monarca de la Corona Catalano-aragonesa. Poc després, capitularen els castells de Santueri (Felanitx) i de Pollença, el mateix que l'illa d'Eivissa, però no així el d'Alaró, fidel a Jaume II de Mallorca, el qual seguia la lluita contra el seu nebot des del Rosselló. Segons conta la tradició, els defensors del castell d'Alaró, una vegada vençuts, Guillem Cabrit i Guillem Bassa, varen esser cruelment executats en unes graelles, fet que li valgué l'excomunió. Molts de partidaris de Jaume II de Mallorca també foren desterrats. A més, Alfons el Liberal conquerí Menorca el 1287 als musulmans, feudataris des dels temps de Jaume I, i la repoblà amb catalans. L'odi era tan gran entre Jaume II de Mallorca i el seu nebot Alfons el Liberal, que aquell el desafià a un duel a Bordeus, amb l'arbitratge del rei d'Anglaterra. El desafiament no arribà a produir-se i Alfons morí sense que el problema mallorquí se solucionàs. (AM)

↓ Alfons —el Magnànim—

ALFONS —EL MAGNÀNIM— (? 1396 - Nàpols 1458) Rei de Mallorca (1416 -1458), comte de Barcelona (Alfons IV, 1416-1458), rei d'Aragó (Alfons V, 1416-1458), rei de València (Alfons III, 1416-1458), rei de Nàpols (1442-1458). Prosseguí l'expansió mediterrània de la corona catalano-aragonesa. De camí cap a Sardenya, el maig de 1420, recalà al port de Ciutat de Mallorca amb un poderós estol, hi romangué uns quinze dies i s'abastí de provisions i d'homes. El rei tornà a Mallorca el 1432, quan es dirigia a la costa tunisenca, on debades intentà ocupar l'illa de Gerba. Posteriorment (1442), instal·là la seva cort a Nàpols; on rebé les notícies confuses i contradictòries de la revolta forana. A finals de 1450, arribaren a Nàpols representants dels dos bàndols en lluita a Mallorca: forans i ciutadans. La sentència del rei fou molt dura contra la part forana, i no féu sinó agreujar un conflicte que s'allargava sense solució. El monarca, empès pels ciutadans, acabà llançant sobre els forans els temuts *saccomanni*, aventurers italians que derrotaren militarment els vilatans. La repressió fou terrible i les disposicions del rei (1454) foren molt feixuges per als forans. L'illa restà aparentment en pau i es reformà quelcom de l'administració. Malgrat aquest problema —i d'altres que es produïren a Barcelona— el

rei ja no sortí dels seus territoris italians. (AM)

ALFONSO, SON Antiga possessió del terme de Calvià, amb torre de defensa del s XVI-XVII i capella particular. Es troba al sud de la carretera des Capdellà a la vila de Calvià. (M)

ALFONSO XII (Madrid 1857 - 1885) Rei d'Espanya (1875-1885). La revolució de 1868 va expulsar els Borbons d'Espanya, però a finals del 1874, el pronunciament de Martínez Campos permeté la restauració monàrquica en la figura d'Alfonso XII. Pacificà l'estat i, durant el seu regnat, es posà en marxa un sistema polític en el qual els partits conservador i liberal es turnaven en el poder, sense que el monarca s'hi immiscuís. Visità Mallorca els dies 12 i 13 de març de 1876. Va arribar a Cort, muntat a cavall, pel Born, Rambla, Oms, sant Miquel i plaça Major. Oferí una recepció oficial al palau de l'Almudaina i visità el castell de Bellver, el teatre Principal, la Seu, el quarter del Carme, el convent de santa Magdalena, Binissalem i Inca, a més d'algunes fàbriques típiques. Anava acompanyat per l'arxiduc Lluís Savador, les primeres autoritats illenques i alguns familiars.

↑ El rei Alfonso XIII, a la sortida de la Seu el 1923 *(AVC)*

ALFONSO XIII (Madrid 1886 - Roma 1949) Rei d'Espanya. Fill pòstum d'Alfonso XII, va néixer rei i durant la seva minoria d'edat, fins a 1902, exercí la regència la seva mare Maria Cristina d'Aústria. En el seu regnat (1902-1931), ultrapassà sovint les seves funcions constitucionals i afavorí la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Desprestigiat, quan a les eleccions del 1931 triumfaren els republicans, marxà d'Espanya cap a l'exili. Visità diverses vegades Mallorca. Als devuit anys, el 25 d'abril de 1904, realitzà el primer viatje. El 30 de novembre de 1923 desembarcà a Alcúdia, procedent de Nàpols, i, després d'aturar-se a Inca, visità Palma. Oferí una recepció en el palau de l'Almudaina, acompanyat de la reina Victòria Eugènia i de Primo de Rivera. Després que la reina visitàs el bosc de Bellver, anaren al *Círculo Mallorquín* on es trobaren amb una representació de les forces vives mallorquines i tornaren, en cotxe, a Alcúdia on s'embarcaren cap a Barcelona. L'11 d'octubre de 1929, el rei repetí la visita amb una excursió a Lluc i al port de Pollença, i regressà al continent en la motonau *Infanta Cristina*. L'Ajuntament de Palma el va nomenar fill il·lustre.

↓ Alfonso XII i la seva família

ALFONSO XIII FC Vegeu *Real Sociedad Alfonso XIII.*

ALFONSO CASANOVA, LLUÍS –ALFONSO– (Palma 1845 - Madrid 1892) Periodista, crític literari i escriptor. Fou director del diari barcelonés *La Dinastía* i redactor de les revistes *La Época, La Ilustración Española y Americana* i *Museo Balear*, on publicà articles literaris (*Libros libres*, 1884) i narracions (*El sueño de una tarde de verano*, 1885). Escriví *El guante* (1886), que aparegué en fulletons a *La Epoca*, *Historias cortesanas* (aplec de breus narracions de 1887) i *Cuentos raros* (1890), entre d'altres.

ALFONSO VILLANUEVA, JOSEP-JOAN (Vigo 1940) Polític. Des d'infant visqué a Petra on s'havia traslladat el seu pare, militant d'Esquerra

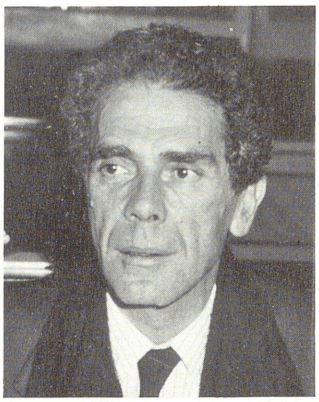

← Josep Alfonso Villanueva

Republicana, sotmès a depuració. Llicenciat en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona (1965). Començà la seva activitat política a Barcelona, quan ingressà a la Unió Democràtica d'Esquerres del Partit Socialista Unificat de Catalunya —PSUC—. Tornat a Mallorca, hi impulsà, amb Antoni Terrassa, Ignasi Ribas i altres, el PSUC. El grup entrà en crisi i l'abandonà el 1968. El 1976 ingressà en el PSOE en el qual ocupà diversos càrrecs a la Federació Socialista Balear —FSB—, com les secretaries d'Organització i Política Municipal. Diputat del Parlament de les Illes Balears des del 1983, es dedicà als temes institucionals i econòmics. El 1985 assumí la secretaria del Grup Parlamentari Socialista. Ha publicat articles de temes econòmics i polítics a *Diario de Mallorca* i *Serra d'Or*. Col·laborà als estudis *Un poble del Pla de Mallorca: Petra* (1960) i *Libro Blanco de la Hostelería de Baleares* (1969). Ha duit a terme activitats dins el món empresarial com a gerent de l'Empresa Municipal de Transports de Palma des del 1981.

ALFORRO 1/ Llibert, esclau, franc de servitud **2/** Alliberat, exempt de fer un servei.

ALGA, CALA DE S' Entrada de la mar en el terme de Calvià, també anomenada cala Falcó. Està situada entre cala Vinyes i caló de sa Nostra Dona.(M)

ALGA, CLOT DE S' Accident de la costa del terme de Santa Margalida, anomenat també clot d'en Barret, situat a Can Picafort. (M)

ALGA, COVA DE S' Cavitat situada al terme d'Artà, a l'esquerra de la carretera que va d'Artà a l'ermita de Betlem, a baix d'un cim anomenat puig dels Coloms, a una altària de 360 m sobre el nivell del mar. Catalogada com a cova fins a 30 metres de recorregut per notació espeleomètrica. Té aixecament topogràfic.

ALGA, RACÓ DE S' Accident de la costa del terme de ses Salines, situat entre cala en Tugores i s'illa de na Pelada. (M)

ALGAIDA Municipi situat al SE del pla de Mallorca, amb els massissos de Randa i de Galdent que el separen de la marina de Llucmajor. La resta del terme és més aviat plana i els accidents del relleu ressalten per la vegetació composta de bosc i de garriga. Abraça una extensió de 8.761 hes i comprèn els nuclis urbans d'Algaida, de Randa i de Pina, amb una població de 3.024 habitants (1986) i una densitat de 34 h/km². Destaquen les possessions d'Albenya, de Castellitx, de Son Ribes, de Son Mesquida, de sa Comuna, de Son na Mora, des tancat Prim, de Son Reus, de Binicomprat i de Marina. El nom del poble ve del mot àrab *al gaida*, que significa 'el bosc'.

HISTÒRIA

Sembla que aquesta zona fou habitada en èpoques prehistòriques, com ho demostra el jaciment des pont d'en Cabrera (pre-talaiòtic, anterior al 1200 a C). La vila té l'origen en la parròquia de Castellitx, que era una antiga alqueria. Durant la dominació sarraïnesca, ja existien dues alqueries, prop de Castellitx, ambdues amb el

↓ Vista general d'Algaida

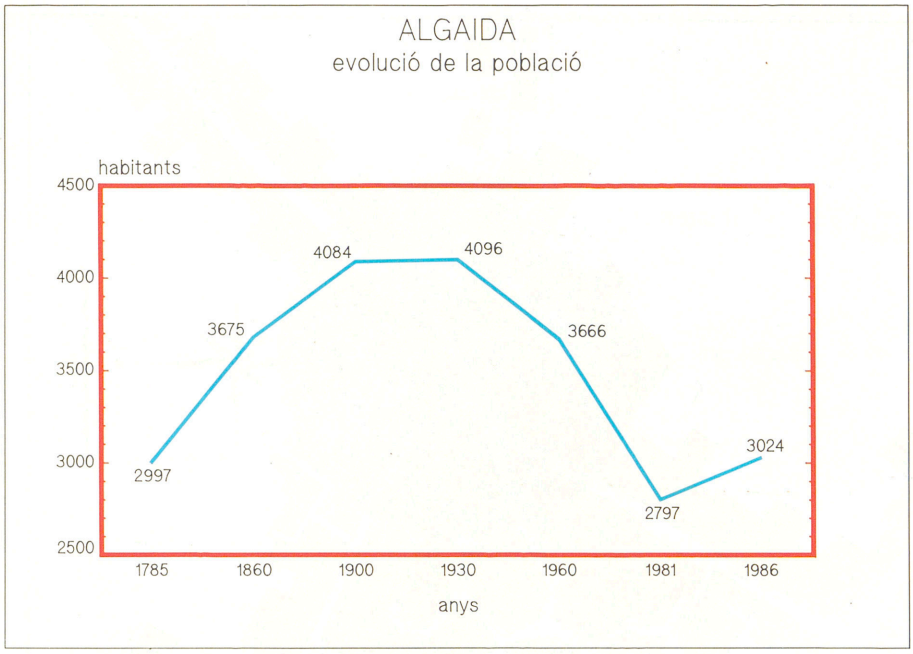

BATLES DEL SEGLE XX

Francesc Verdera Ribes	1901
Julià Cardell Munar	1903
Francesc Pujol Amengual	1905
Bartomeu Vanrell Mulet	1907
Francesc Pujol Amengual	1909
Miquel Gomila Oliver	1910
Julià Cardell Munar	1914
Miquel Gomila Oliver	1916
Francesc Pujol Amengual	1918
Antoni Sastre Oliver	1919
Francesc Pujol Amengual	1922
Miquel Oliver Vich	1923
Agustí Trobat Company	1924
Antoni Oliver Oliver	1930
Antoni Mulet Gomila	1931
Joan Cerdà Nadal	1931
Antoni Mulet Gomila	1932
Joan Cerdà Nadal	1933
Pere Gener Rafal	1934
Gabriel Oliver Puigserver	1937
Joan Pou Oliver	1941
Guillem Vanrell Mascaró	1943
Joan Oliver Mulet	1953
Joan Fiol Amengual	1958
Antoni Canyelles Seguí	1971
Joan Ramis Gelabert	1979
Bernat Sastre Sastre	1983
Gabriel Sales Fullana	1987

nom d'Algaida, que pertanyien al *juz'* (divisió administrativa àrab) de Muntuy. Després de la Conquesta, correspongué en el Repartiment a la part reial, i amb la nova fundació de viles feta per Jaume II, el 1300, l'església de Castellitx va esser separada de la parròquia de Montuïri. Fins al s XV, l'església parroquial del terme actual continuava essent Castellitx, però, en la tercera dècada d'aquest mateix segle, l'alqueria d'Algaida estava millor situada, tant per les comunicacions com pel comerç, i va esser aleshores que a aquesta se li concediren els drets de parròquia i posada sota l'advocació de sant Pere i sant Pau. L'estudi topogràfic de la vila fa pensar que el nucli antic estava format per un triangle limitat a cada vèrtex per una creu i una cisterna o pou públic, corresponents a les sortides principals del poble. El camp va constituir el recurs econòmic que perfilà el caràcter agrícola del poble. Fou *l'establit* el tipus de propietat que afaiçonà la vila a partir del s XVII, cedida a pagesos rics i senyors procedents de la ciutat, on residien. Aquestes propietats eren parcelles, d'una o de dues quarterades generalment, de terra cultivable. Els interessats a conrear-les pagaven un censal al propietari o a l'Ajuntament, i passaven a esser-ne així propietaris d'ús, però el percentatge va anar disminuint i deixà d'esser rentable. A partir del s XIX, el minifundisme anà substituint els establits, i aquest nou tipus de règim agrícola generà una classe social característica formada, sobretot, per jornalers que feien feina per altri. Ara bé, la terra conreable en

↓ Església parroqial

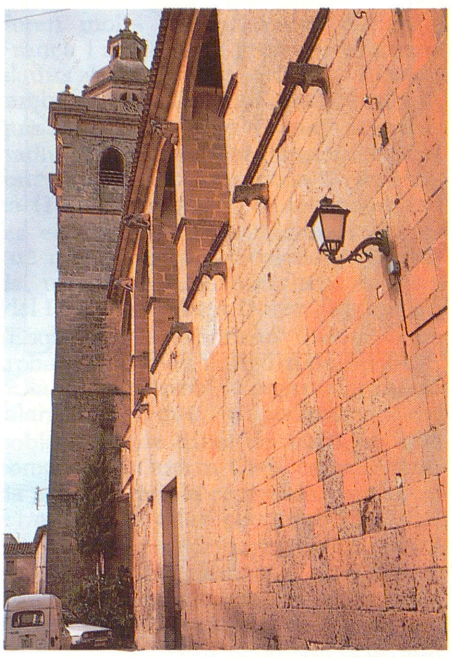

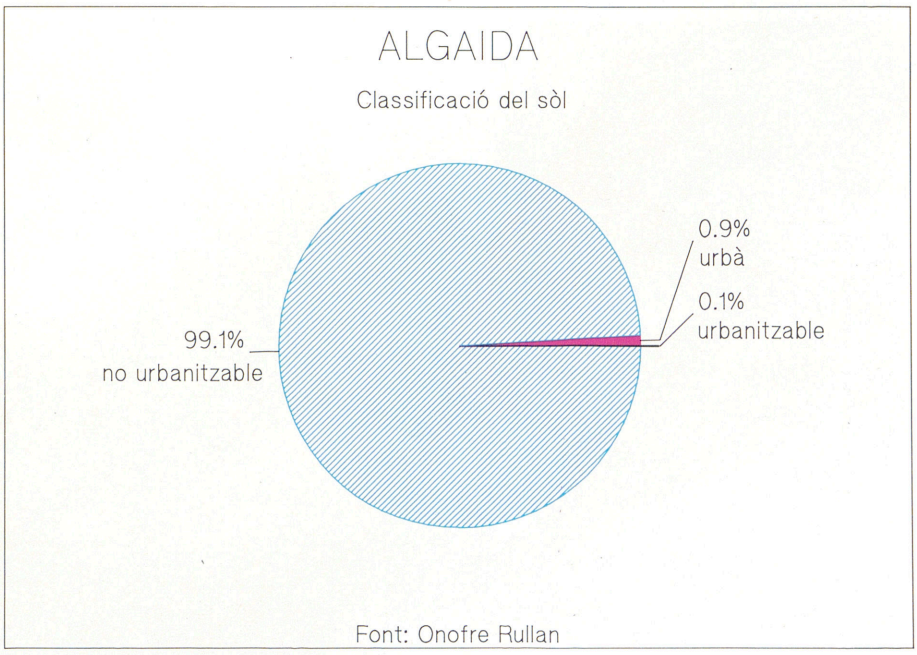

algaida

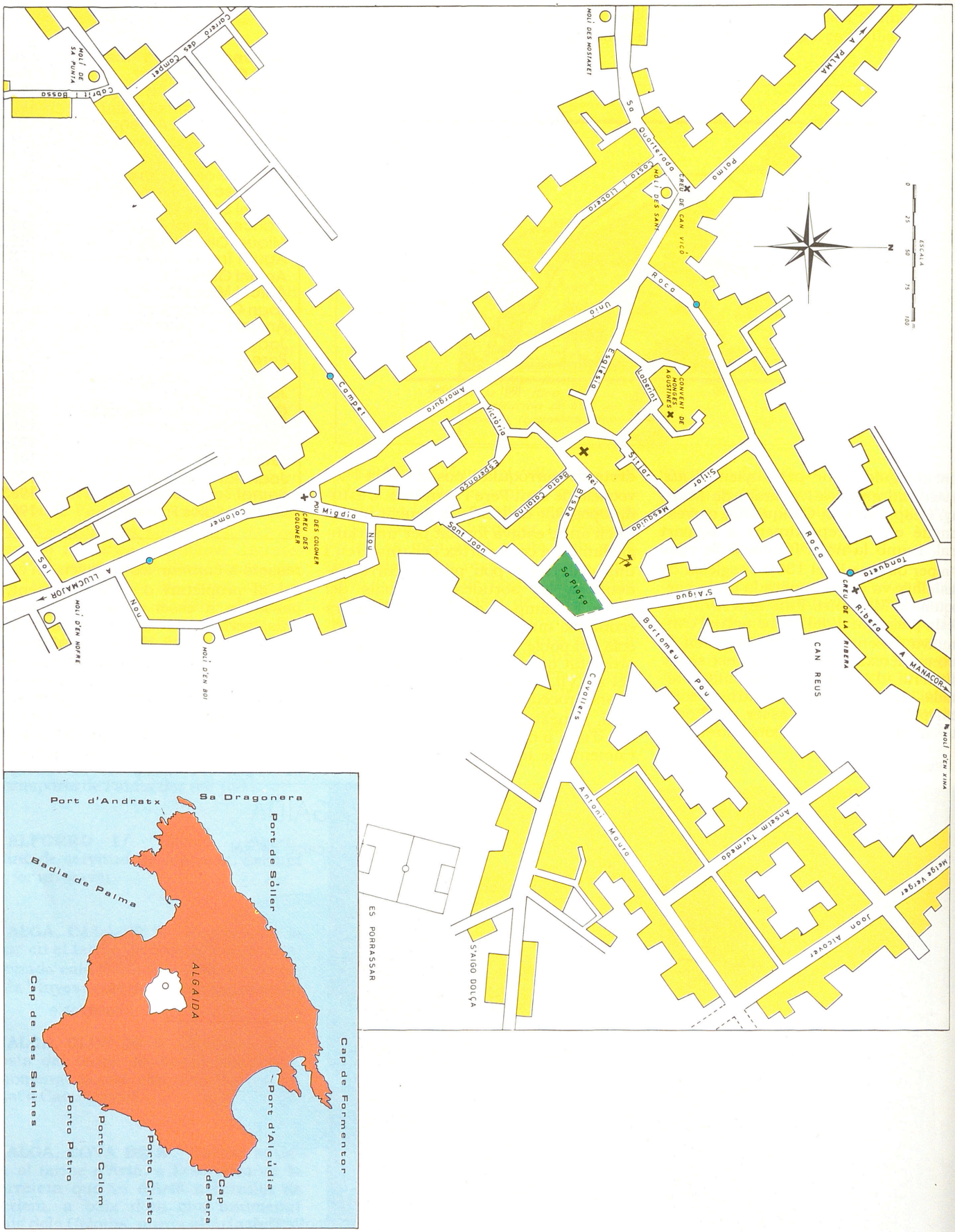

MOLÍ DE SA PUNTA
Cabrit i Bassa
Carrerò des Campet
MOLÍ DES MOSTAXET
Sa Quarterada
Costa i Llabera
MOLÍ DES SANT
CREU DE CAN VICÓ
Palma
A PALMA
ESCALA
0 25 50 75 100 m
N
Roca
Unió
Església
Laberint
CONVENT DE MONGES AGUSTINES
Campet
Amargura
Victòria
Esperança
Beata Catalina
Rei
Bisbe
Sitjar
Mesquida
Sitjar
Migdia
Colomer
POU DES COLOMER
CREU DES COLOMER
Nou
Sant Joan
Sa Plaça
Roca
Tanqueta
Ribera
CREU DE LA RIBERA
A MANACOR
S'Aigua
Bartomeu Pou
CAN REUS
Cavallers
Antoni Maura
Anselm Turmeda
Metge Verger
Joan Alcover
MOLÍ D'EN XINA
ES PORRASSAR
S'AIGO DOLÇA
Sol
A LLUCMAJOR
MOLÍ D'EN NOFRE
Nou
MOLÍ D'EN BOI
Port d'Andratx
Sa Dragonera
Port de Sóller
Badia de Palma
ALGAIDA
Cap de ses Salines
Cap de Formentor
Port d'Alcúdia
Porto Petro
Porto Colom
Porto Cristo
Cap de Pera

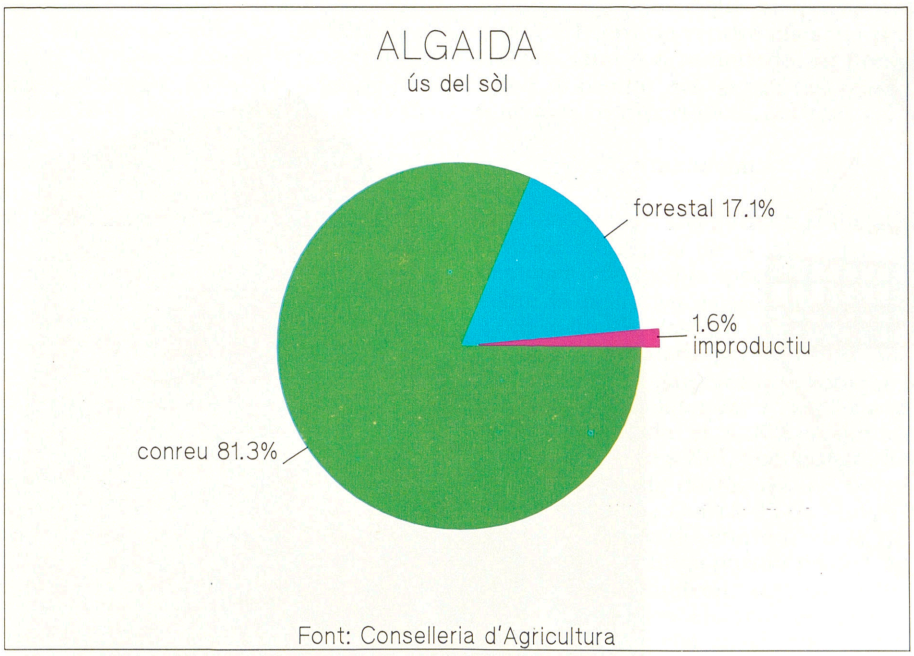

Font: Conselleria d'Agricultura

CENS RAMADER
(caps)

Oví	2.139
Porcí	330
Boví	168
Mular	27
Caprí	12
Equí	11
Asnal	1

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàries)

Ametlers	3.521
Figueres	819
Garrovers	191
Vinya	53
Fig. de moro	24
Tarongers	18
Oliveres	15
Mandariners	5
Pereres	4
Pomeres	2
Llimoneres	2
Albercoquers	1

CEREALS I LLEGUMS

Ordi	548
Civada	306
Blat	175

aquest terme no és rica i l'agricultura esdevengué insuficient com a recurs econòmic. Durant el s XIX, arran de la privilegiada situació geogràfica, s'hi instal·laren gran nombre d'hostals, que encetaren un nou mitjà econòmic. També fou a les darreries d'aquest segle quan hi arribà el ferrocarril del ramal que anava a Felanitx (1897). Malgrat tot, a principis del s XX, molts d'algaidins hagueren de desplaçar-se a s'Arenal, ja que les pedreres de marès els oferien una possibilitat de feina com a *trencadors*. Ben aviat es trobà en l'emigració una alternativa important, fet que ha constituït un tret notable de la història del poble. Foren molts els qui partiren cap a França i a l'Havana i més recentment alguns han anat a Buenos Aires i també a Veneçuela i a Panamà, encara que la majoria han tornat al poble nadiu. Això ha suposat una important font d'ingressos. Durant la II República (1931), la política es féu popular i les esquerres s'organitzaren i aparegué una Agrupació Socialista d'Algaida, una Agrupació Socialista de Pina (del Partit Socialista Obrer Espanyol) i l'Esquerra Republicana Balear, que trobà un líder en la figura de Pere Capellà Roca. També s'organitzaren els falangistes, que s'apoderaren del poble el 19 de juliol de 1936, en què començà la Guerra Civil, caracteritzada sobretot per la repressió, que es va fer més cruel quan els republicans desembarcaren a Portocristo, i que costà la vida a una quinzena d'algaidins. Superada la postguerra i a partir de la dècada del 60, gran part de la població s'abocà a l'activitat turística, centrada sobretot a l'aeroport, i en altres ocupacions derivades d'aquest sector.

ECONOMIA

Ha assolit un paper rellevant la restauració com a recurs econòmic. Els restaurants, com a principal font de riquesa, tenen el seu origen en els hostals que, durant la segona meitat del s XIX, servien de parada i fonda als carreters i als viatgers que en diligències anaven i venien de Palma i dels pobles de l'interior. D'ençà dels 40, hi funciona l'empresa de vins Amengual, origi-

↓ Algaida, carrer del Rei

Moli d'en Xina

Punxat

Castllitx de la Pau

naria de Pina, i en els 60 s'inaugurà una fàbrica de sabates. La fàbrica de vidres de Gordiola compta amb una llarga tradició. El 1719 s'instal·là a Palma Blas Rigal, procedent de la Corona d'Aragó, i sol·licità de l'Ajuntament de Palma permís per construir un forn de vidre. Aquest, fou financiat pel català Gordiola, el qual va substituir Rigal després de la seva mort. El forn va experimentar una llarga evolució, però sense abandonar mai la idea de mantenir la producció artesanal. El 1969 la fàbrica es trasllada al poble. Aquesta indústria s'ha desenvolupat fins a exportar a tots els continents. No s'ha deixat de banda, però, l'agricultura. En aquest terme, predominen els conreus de secà (6.398 hes), sobretot els d'ametlers i de cereals. També abunden els garrovers i la vinya. Per contra, el reguiu (22 hes) només es localitza en els horts familiars. Per tal de donar suport a aquesta activitat agrícola s'ha creat, a principis de la dècada del 80, la Societat Cooperativa Limitada Agrària. Aquí el pagès rep ajuda a l'hora de vendre els seus productes. Quant a ramaderia, hi predomina el bestiar oví, seguit del porcí i, amb menys importància, del boví.

VIDA SOCIAL

Diversos testimonis palesen el bagatge històric i cultural de la vila. Així, cal destacar el temple parroquial, refet sobre la primitiva església i acabat el 1788, del qual destaca el portal gòtic i la façana, rematada per un frontó barroc, amb unes gàrgoles que sobresurten dels murs laterals; i l'església de Pina, construïda el s XIX sobre un antic oratori del s XVI, que fou ampliat el 1716. Al puig de Randa, es troben els santuaris de *Cura* (→) i de *Sant Honorat* (→), a més del santuari de *la Pau* (→), que era l'antiga parròquia de Castellitx. Constitueixen representatius vestigis històrics els molins de vent que envolten la vila, la mateixa font de Randa i els rentadors de Pina. El patrimoni cultural és servat per institucions com l'Obra Cultural, que des del desembre de 1980 edita la revista *Es saig*, amb una periodicitat mensual. El poble compta també amb un grup d'Esplai, que reuneix bona part de la joventut. El 1987, es fundà el cor de *S'Orfeó* que, amb un total de 60 persones ha passat a ferpart de la xarxa de corals. El 1988, ha nascut la companyia de comèdies *Es Cadafal*, a càrrec de l'Ajuntament. El mateix any, s'ha organitzat el Primer Festival Internacional de Música a Cura, durant els mesos de juliol i d'agost. És especialment interessant el grup dels *cossiers* (→), que ha mantingut una llarga tradició en aquest poble. El componen sis cossiers, la dama i el dimoni, a més del xeramier i del fabioler, i interpreten set balls. D'aquests, destaca l'oferta, que es balla a l'església dues vegades per any, per sant Jaume i per sant Honorat. El municipi disposa d'una biblioteca i d'un arxiu. El primer dissabte d'octubre, després de sant Lluc, l'Ajuntament organitza la fira a la plaça del poble i pels carrers adjacents. La festa del patró, sant Honorat, se celebra el 16 de gener, i Pina celebra sant Cosme i sant Damià el 26 de setembre. A més, es festeja sant Jaume el 25 de juliol, i també hi ha festa a Randa el

FILLS IL·LUSTRES

Bartomeu Pou	eclesiàstic
Miquel Salvà Munar	bisbe

ELECCIONS LOCALS

	1979		1983		1987	
	Vots	Regidors	Vots	Regidors	Vots	Regidors
Indep	974	6	208	1		
UCD	803	5				
AP/AP-PL			738	5	460	3
PSM			467	3	257	1
PSOE			344	2	624	4
PDP					557	3
BATLE	Joan Ramis - Ind.		Bernat Sastre - AP		Gabriel Salas - PDP	

CONSISTORI A 1988

Gabriel Sales Fullana (PDP)	Batle
Esteva Vanrell Barceló (AP-PL)	Orden. territori
Rafel Vidal Garcías (PDP)	Interior
Miquel Munar Capellà (PDP)	Ensenyament
Joan Antoni Arbona Pujadas (AP-PL)	Pina/Hisenda
Antonia Sitjar Gomila (AP-PL)	Cultura
Francesc Antich Oliver (PSOE)	Regidor
Rafel Antich Servera (PSOE)	Regidor
Antoni Mulet Gomar (PSOE)	Regidor
Guillem Fiol Gelabert (PSOE)	Regidor
Catalina Martoerell Llaneras (PSM)	Regidora

↓ Creu del carrer de la Ribera

↓ Façana de l'Ajuntament d'Algaida

↑ Algaida, sa Plaça

darrer diumenge d'agost. Recentment s'ha creat el Patronat de Castellitx, del qual fan part diverses comissions per tal de servar l'oratori i de promocionar diferents activitats, com és ara la continuació de les festes i de la tradicional romeria que s'organitza cada any la tercera festa de Pasqua. Els centres escolars són el col·legi públic Pare Bartomeu Pou i el col·legi de les monges agustines. Entre els dos, reuneixen un total de 12 unitats, 10 per EGB i 2 per preescolar. Funciona, a més, una escola d'adults. El 1988, s'ha creat també l'escola municipal de música. L'assistència sanitària està coberta per dos metges, un ambulatori i una farmàcia. Hi ha un servei diari d'autobusos que comunica el poble amb Palma, així com un altre que satisfà les necessitats dels estudiants que s'han de desplaçar a l'Institut de Llucmajor. El municipi depèn del districte judicial de Palma. Com a homes de lletres, cal esmentar el pare Bartomeu Pou, jesuita nascut el 22 de juny de 1727, al si d'una família humil. Han destacat també el bisbe Miquel Salvà Munar, erudit del s XIX, i el seu germà Jaume, que a més de metge fou catedràtic i primer director del col·legi de medicina, cirurgia i farmàcia de Pamplona. És lloable la labor del pare Gaspar Munar, nascut a Pina el 1899 i que morí a sant Honorat el 1987. Fou quatre vegades superior general dels missioners dels Sagrats Cors, i es preocupà de reunir el fons bibliogràfic, del qual fan part importants manuscrits, que constitueix la biblioteca de La Real. En la literatura s'han consagrat personatges com Bartomeu Montserrat Mudoy, glosador i autor dramàtic, a cavall dels ss XIX i XX, i Pere Capellà Roca, conegut per les seves comèdies. Cal esmentar la labor de l'escriptor i professor Gabriel Janer Manila per la seva tasca pedagògica i literària. En el terreny esportiu, figura Andreu Trobat, que arribà a esser campió d'Espanya de ciclisme i anà sis vegades al *tour* de França on feu de gregari a Bahamontes quan el guanyà. Destaca la labor de Rafel Oliver des molí d'en Bosso, el popular *capellà màquina*, el qual participà en l'aplicació dels molins de vent a l'extracció d'aigües subterrànies del pla de Sant Jordi.

La meva terra (fragment)

No te n'has adonat, Caminant, que trepitges una terra d'herois i gent malmesa? És possible que passis de llarg sobre una terra aspriva que milers d'homes han regat amb les gotellines sordes de la seva suor? Tu no saps, perventura, que els terrossos de call vermell que tu poteges foren esmicats moltes vegades per les mans endurides d'aquells terrassans que s'envelliren al contacte d'un món que els feia acalar el cap i baixar els ulls? És clar. Tu no saps res, Caminant, d'aquesta terra. No t'han ensenyat res i ara voldríem posar fil a l'agulla i extreure del teu si un bessó que no tens. Aquesta terra que trepitges, Caminant, és terra de conills, de secar, de mates llantiscleres sobre les quals s'entretenia Ramon Llull a dibuixar punyeteries que els savis d'altre temps volgueren veure-hi callígrames misteriosos, paraules màgiques que tancaven el secret fatídic de la pedra. Sents aquest ressò? Voldries que fossin els cossiers carregats de relíquies, però no ho són. Has pensat si seria l'estrèpit d'un fusell, o la cançoneta del rés de les monges? (...)

Atura't, Caminant, és precís que m'escoltis. Aquest sol que tu veus, no és tan clar com te penses. Aquest sol i aquest aire han tingut, de vegades, un bavor terrible que els ha fet tornar aspres. Encara n'hem patit les conseqüències. Vora la Creu de la Garriga, hi predicava Sant Vicenç Ferrer i el sentien des de la Ciutat. En aquests hostals que ara contemples emmudits s'hi aturaven els carreters i les diligències i l'asvalot omplia de rialles els vespres d'hivern. Les al·lotes eren més fresques que una cama-roja i tot tenia la color d'una petita llibertat guanyada. Terra de voltors i de penjats. Terra d'homes cansats de tant de viure. M'agradaria enramanar-ne els carrers per on ha de passar la processó del Corpus. Dues rengleres de gent espoltrida, amb la corda pel coll i la llengua que es gronxa com un tros de pedaç. És la meva terra seca, on les figueres coll-de-dama xuclen la mel i la dolçor per a confitar una popa que es menjaran senyors i verderols, que rebrosta aquests homes escardalencs i pàl·lids. És la meva terra, que ningú no m'ha deixat escollir. Calenta com una flassada de carreter. Sobre la qual, si escoltes de primcompte, sentiràs encara el ressó d'una bandejat que feia sentir la seva ràbia des de les Coves de Galdent, on tenia el seu cau, fins a la Marina de Llucmajor. (...)

No passis a les sordes, Caminant. Recala sota la porxada del meu hostal i contempla aquest poble que tremola com la fulla de l'om. Potser, si encara no tens la vista ennuvolada, et quedis astorat just de pensar que la sang d'un home, de vegades, esclafeix per la boca en una hemorràgia tèrbola de paraules velles.

Gabriel Janer Manila
La meva terra, Crònica d'enamoraments i penitències (1980)

ALGAIRE Possessió del terme de Son Servera, situada entre el Rafal de Dalt i s'Estelrica, a ponent del puig d'en Mir. (M)

ALGA MARINA *(Posidonia oceanica)* Planta marina, endèmica de la Mediterrània, que es troba en una estreta franja litoral fins els 40 m de profunditat. No és propiament una alga, les característiques de les quals són no tenir flors ni fruits, sinó una fanerogama, un vegetal més evolucionat que té flors i fruits. Floreix a la tardor i els seus fruits se semblen a les olives. Es reprodueix principalment de forma vegetativa, pel creixement de les seves tiges horitzontals o rizomes, que poden arrelar a altres llocs. És una espècie de gran valor ecològic, ja que, no és solament el pulmó de la Mediterrània per l'oxígen que produeix, sinó que a més és formadora de sòls marins, cau i aliment de moltes espècies. Actualment es troba en regressió. Els rizomes i les fulles tretes per les ones, fan unes bolles peludes (pets de monja) per l'enrotllament de fibres sota l'acció de les ones. Els pagesos recullen aquesta alga per adobar els seus camps.

ALGAR, RACÓ DE S' Accident de la costa del terme d'Estellencs, entre la punta de Son Serralta i el port de sa Pera s'Ase. (M)

ALGAR, RAFAL Possessió del terme d'Inca, documentada el 1233. ■ Citat en el *Llibre del Repartiment* al terme de Palma i documentada el 1272 al Pla del Catí, actualment Pla de Sant Jordi. ■ Documentada al terme de Porreres, el 1233. Actualment és coneguda amb el nom des Riquers. (M)

ALGARET, FONT DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, a l'estret de Ternelles, a una altària de 155 m sobre el nivell de la mar. Té 315 m de recorregut. Se n'ha fet aixecament topogràfic.

↓ Alga marina *(Posidonia oceanica)*

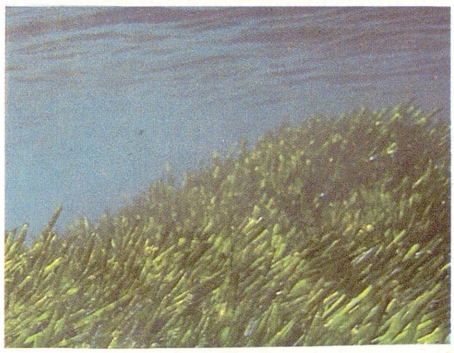

ALGARET, PUNTA DE S' Accident de la costa entre sa Clota i sa Platjola, a la partió dels termes d'Andratx i Estellencs. (M)

ALGEBELÍ Publicació mensual de Muro, d'informació general, editada pel grup del mateix nom. Durant la seva primera etapa, entre 1962 i 1970, era escrita totalment en castellà. La segona etapa comença el 1983, amb els articles redactats en català i castellà indistintament. Pertany a l'Associació de Premsa Forana.

ALGER, CONQUESTA D' Acció militar que culminà amb l'ocupació de la ciutat d'Alger per les tropes franceses el 1830. S'iniciava així la colonització francesa d'Algèria. Donada la proximitat geogràfica, aquest fet repercu-

↑ Algebelí

La conquesta d'Alger

Del passat, el poble mallorquí conserva viva la memòria de dos aconteixements històrics: la conquesta del rei En Jaume amb el passat moro i la pirateria igualment mora. Aquesta, a través de les llegendes d'esclaus i tresors i dels atacs a la costa, simbolitzats per les torres de defensa, moltes encara dretes davant la mar. Ja de nen, els meus avis m'han contat com els seus avis els havien explicat que en la seva infància havien viscut a Andratx els últims atacs pirates.

Mai no podrem saber fins a quin punt l'escomesa constant dels berberescos i de la formidable flota turca, sobretot a la primavera i a l'estiu, va actuar damunt el nostre subconscient. El caràcter illenc, etnocèntric, amb la seva gran dosi de tancament i de fortalesa, de limitació i d'intensitat, deu molt al setge que l'Islam va posar a les Balears. La conquesta francesa d'Alger va significar la fi, o el clar principi de la fi, d'aquesta situació. Sense ella, i nosaltres en el marc de la decadència espanyola, la inseguretat en la navegació, al camp, a la pesca, s'hauria arrossegat potser mig segle més.

Recordem que Formentera no va poder esser repoblada fins el segle XVIII i que a principis del XIX encara actuava, provist de la seva patent reial, el cors eivissenc. Encara que la més atupada fou Menorca, amb el seu terrible segle XVI, amb Maó i Ciutadella arranats a sang i foc. El fantàstic espectre de Barbarroja...

De menorquins emigrats a Alger més tard, encara en queden allí les petjades ètnicolingüístiques. Albert Camus, el Premi Nóbel francés de literatura, descendia per part de mare d'uns avis Sintes. No en va fou a Balears el seu primer viatge i algun gens el va ajudar a traduïr un poema de Maragall al francès. De totes maneres, les seves arrels no actuaren mai com agent conscient. El cert és que damunt el veinatge entre les nostres illes i el Magreb ha pesat més la rivalitat i la hostilitat que la interferència de la proximitat. El gran tall que separà la Mitja Lluna de la Creu fou aquí, també, matemàtic.

Baltasar Porcel

tí sobre les Illes Balears. Molts d'illencs acompanyaren l'estol francès, al qual també s'agregaren vaixells mercants que comerciaven amb productes de l'illa. Després de la derrota del bei, s'hi instal·laren alguns illencs. També es va permetre als vaixells pesquers faenar a la costa algeriana durant un cert temps. Després es vegeren obligats a navegar sota pavelló francès, per la qual cosa molts s'associaren amb pescadors i comerciants francesos. A partir de 1830, augmentaren les relacions comercials, alhora que s'iniciava un corrent migratori cap a Algèria. A més, s'acabà amb la pirateria i el corsarisme endèmics a la Mediterrània, la qual cosa fou un factor positiu per al desenvolupament de la marina mercant mallorquina.

ALGODONERA, LA —INDUSTRIAL ALGODONERA MALLORQUINA— Societat anònima dedicada a la fabricació al vapor de filats i teixits de cotó, constituida a Palma el 1883, com a successora de la Ferragut-Càceres i companyia SRC, que s'havia fundat el 1847. Amb el canvi de denominació, amplià els seus objectius a la fabricació al vapor de farines i a la seva comercialització. Estava ubicada en el carrer Bonaire de Palma. El 1918, va prendre part en un moviment organitzat per la patronal en contra dels sindicats obrers.

ALGOREFA Antiga alqueria del terme de Felanitx, documentada el 1242, actualment anomenada Son Oliver. (M)

ALGORFES, PUIG DE SES Situat al terme de Sant Joan, entre Son Brondo i ses Algorfes, de 224 m d'altura. (M)

ALGORFES, SES Possessió del terme de Calvià, entre la vila i es Capdellà, cap al nord i prop de la carretera. ■ Topònim del terme de Llucmajor, documentat el 1353. ■ Possessió situada entre Son Gual i Son Niell, al terme de Sant Joan. ■ Documentat al terme de Manacor el 1264. ■ Terrenys del terme de Selva, situats entre Son Bonet i es Porrassars. (M)

ALHAMA Comunitat jueva sota la protecció del rei que estava dins l'Almudaina. El seu representant davant el monarca o el seu lloctinent era el *secretari de l'Alhama*.

ALHAMBRA, HOTEL Vegeu *Grand Hotel Alhambra*.

ALÍ, CASA DE N' Pertany al terme d'Andratx i està situada al coll de la Palomera, entre s'Arracó i Sant Elm.(M)

ALÍ, COVA DE N' Al terme d'Escorca, agafa nom del pas de n'Alí. Situada a una cota que sobrepassa els 900 m, entre el puig des Verger i la coma de Son Torrella. (M)

ALÍ, N' Publicació mensual de la comarca de Llevant, editada per la Coordinadora Parroquial de Joves d'Andratx-Centre Cultural de s'Arracó. El primer número sortí l'abril de 1986, dirigit per Santiago Cortès. Manté un tiratge de 250 exemplars, de 16 pàgines impreses en fotocòpia. Pertany a l'Associació de Premsa Forana.

ALÍ, PAS DE N' Està situat a la partió dels termes d'Escorca i de Sóller, pròxim a la cota dels 1.000 m, entre la coma de Son Torrella i el puig des Verger. (M)

ALÍ, POU DE N' Situat entre Son Rullan i Son Ribot, al terme d'Ariany.(M)

ALÍ, PUIG DE N' Situat a la partió dels termes d'Escorca i de Selva, entre el comellar de s'Homo i el comellar des

↓ N'Alí

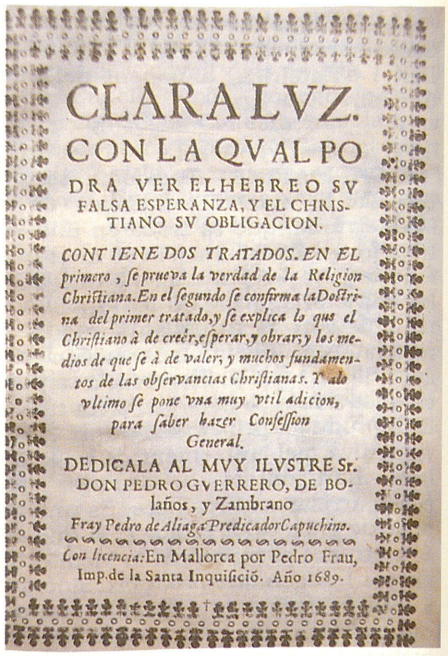
CLARA LVZ.
CON LA QVAL PO
DRA VER EL HEBREO SV
FALSA ESPERANZA, Y EL CHRIS-
TIANO SV OBLIGACION.
CONTIENE DOS TRATADOS. EN EL primero, se prueva la verdad de la Religion Christiana. En el segundo se confirma la Doctrina del primer tratado, y se explica lo que el Christiano à de creer, esperar, y obrar; y los medios de que se à de valer; y muchos fundamentos de las observancias Christianas. Y al vltimo se pone vna muy vtil adicion, para saber hazer Confession General.
DEDICALA AL MVY ILVSTRE Sr.
DON PEDRO GVERRERO, DE BOlaños, y Zambrano
Fray Pedro de Aliaga Predicador Capuchino.
Con licencia: En Mallorca por Pedro Frau, Imp. de la Santa Inquisició. Año 1689.

↑ Publicació de Pedro de Aliaga

Bosc de Massanella. Té 1.020 m d'altura. (M)

ALÍ, SON Possessió del terme de Pollença, situada entre Lassarell i Lassarelleta. (M)

ALIAGA, PEDRO DE (? s XVII) Religiós caputxí. El 1689, resident a l'illa, publicà, en la impremta de la Inquisició de Mallorca, el llibre aparegut uns anys abans a Saragossa, *Clara luz con la cual podrá ver el hebreo su falsa esperanza, y el cristiano su obligación*, obra apologètica de la religió cristiana i de rebuig del judaisme. El llibre estava dedicat a Pedro Gamero, Inquisidor del Regne.

ALIANÇA, L' Societat privada creada el 1869 per fomentar el teatre a Mallorca. El seu fundador va esser l'actor Josep Moià. Els objectius de la societat eren l'ensenyament de les arts escenogràfiques i la representació de peces a càrrec de joves obrers.

ALIANÇA DE LA DEMOCRÀCIA SOCIALISTA —ADS— Agrupació obrera clandestina organitzada a Palma el 1870. D'ideologia anarquista, defensava les tesis de l'aliança europea homònima, creada per Bakunin el 1868. Els seus principals membres (Francesc Tomàs Oliver, Antoni Garcia, Joan Vidal, Joan Frau) pertanyien al grup internacionalista del Centre Fe-

↑ Edifici de l'Aliança Francesa a Palma

deral de Societats Obreres —CFSO—. El seu ideari propugnava l'abolició de l'estat, de la propietat privada i de les classes socials, i defensava la propietat col·lectiva de la terra i dels mitjans de producció. El 1872, les denúncies de grups marxistes, per la influència creixent que tenia sobre l'Associació Internacional de Treballadors —AIT—, motivaren la seva dissolució. El seu òrgan de premsa era *La Revolución Social* (→).

ALIANÇA FRANCESA Institució fun-dada a Palma el 1950 per contribuir al coneixement i la difusió de la llengua i cultura franceses, fomentar l'amistat i la cooperació franco-espanyola d'acord amb els fins de l'Aliança Francesa de París. Feliu Calafat va esser el primer director, càrrec que exerceix en l'actualitat.

ALIANÇA NACIONAL MALLORQUINA —ANAM— Partit polític format el 1975. Constituït al marge dels partits centralistes, volia trencar el sucursalisme tradicional polític de les Illes. Foren els seus fundadors: Climent Garau, Antoni Campins, Joan Garcies i Nini Quetglas. El seu programa se centrava en el poble mallorquí i la decisió pròpia del seu futur. Dues faccions de caire divergent donaren lloc a la seva dissolució: un socialisme moderat, que encapçalava Climent Garau i que s'integraria en el Grup per l'Autonomia i el Socialisme de les Illes —GASI—, i un socialisme més esquerrà, manat per Antoni Campins, que féu part del Partit Socialista de les Illes —PSI—. En el mes de novembre del 1976, tornà a sorgir l'ANAM, com una agrupació integrada pel GASI, el Partit Nacionalista de Mallorca —PNM—, dissidents del PSI i els independents propers a Josep Melià. Convergien corrents social-demòcrates i socialistes amb l'objectiu de defensar l'autonomia. En el mes de desembre del mateix any, el GASI se separà de l'ANAM i aquesta es dissolgué.

ALIANÇA OBRERA Pacte d'acció revolucionària entre les forçes obreres de l'Estat espanyol establert el 1933. Participaren en la Revolució d'octubre de 1934. A Palma, sorgiren el 1935 i suposaren la unitat d'acció de la UGT de les Balears, l'Agrupació Socialista, Radi Comunista, Confederació General del Treball Unitària, Bloc Obrer i Camperol, Joventuts Socialistes i Joventuts Comunistes.

↑ Anagrama d'Aliança Popular de Balears

ALIANÇA POPULAR Partit polític d'ideologia liberal-conservadora. Fou fundat a Madrid el 1976 com a federació de grups dretans a iniciativa de Manuel Fraga Iribarne i altres polítics procedents del franquisme, com Gonzalo Fernández de la Mora i Federico Silva Muñoz. A Mallorca, i a tot l'estat, es presentà a les eleccions generals de 1977 amb un missatge que incloia, coma a punts bàsics, defensava l'economia de mercat, la unitat d'Espanya, la família i les classes mitjanes. Encapçalaven les llistes Gabriel Tous, pel congrés, i Rafel de la Rosa, pel senat, i no aconseguiren cap escó. Tot i els mals resultats, restà com a la tercera força política de les Balears amb un 8,8% dels vots (7,6% a Mallorca) amb major implantació a la part forana. El 1979, impulsà la Coalició Democràtica amb altres partits menors, que acabà absorbint. A les eleccions generals d'aquest any, fracassà de nou en el seu intent d'esser una alternativa conservadora a la UCD. No varen obtenir cap diputat i només el 7,7% dels vots de Mallorca. Les eleccions locals i preautonòmiques de març de 1979, suposaren el seu enfonsament, sobretot a Palma (2,9% dels vots), on no s'aconseguí cap regidor (n'era candidat a batle Gabriel Cañellas). En la part forana solament arreplegaren 26 regidors. No varen treure ni un conseller per Mallorca, i amb 11.935 vots (el 5,2%) restaven com a quinta força política. A conseqüència d'això, el partit quedà sense organització durant nou mesos. Pel desembre de 1979 el III Congrés Nacional (a nivell d'Estat) deixà Gabriel Cañellas com a president d'una gesto-

↓ V Congrés Regional d'AP (Palma 1987)

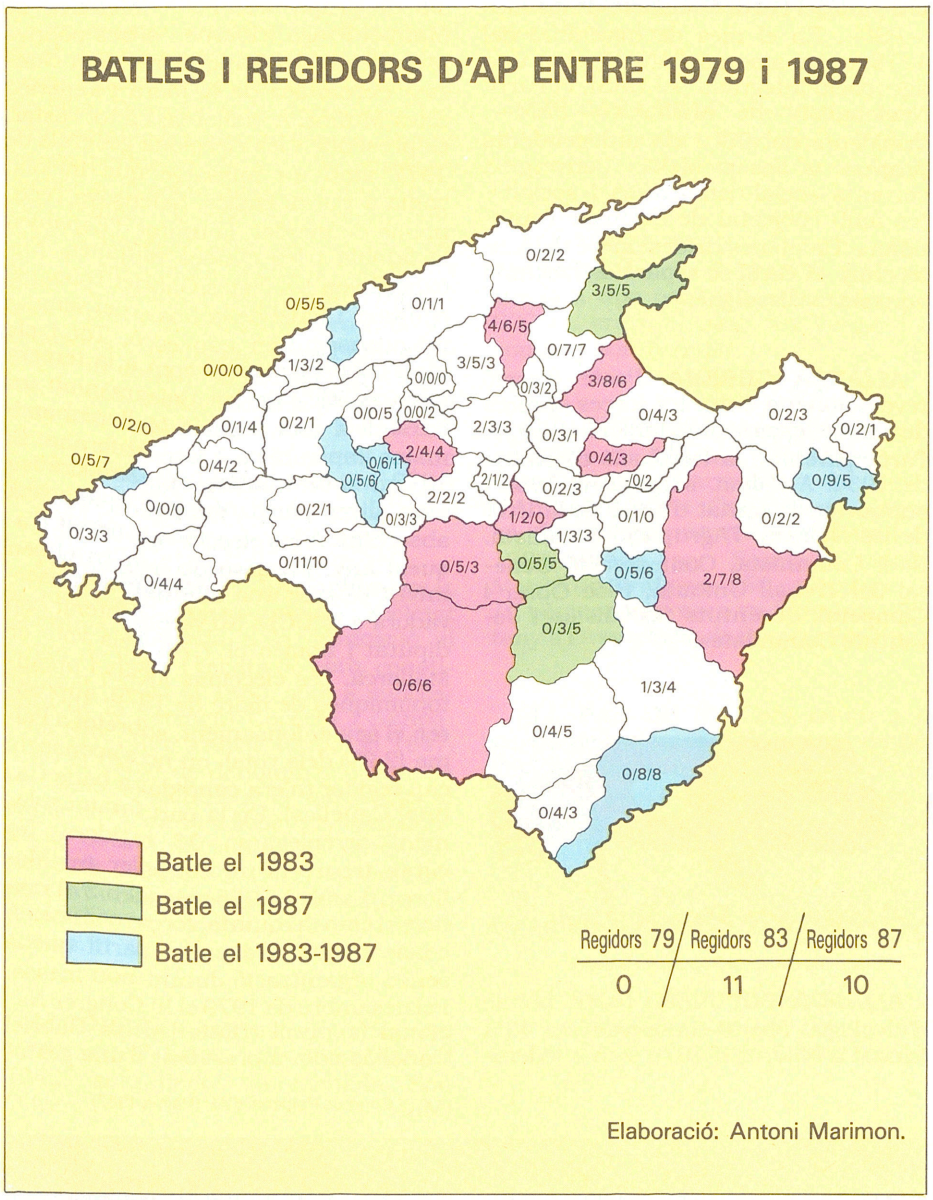

ra regional per reestructurar el partit a Balears. El I Congrés Regional es va celebrar el juny de 1980, a Felanitx, on fou elegit president Gabriel Cañellas, que seria reelegit el febrer de 1982 en el II Congrés Regional (Palma), juntament amb el secretari José Antonio Berastain. Aliat amb el Partit Demòcrata Popular, afrontà les eleccions generals del 1982, a les quals aconseguí un important èxit, a causa de la reorganització abans esmentada, a l'esfondrament d'UCD i a l'anomenat vot útil. Recollí 134.400 vots a les illes Balears, el 35,7% del total, la qual cosa el convertia en el segon partit polític, per darrere del Partit Socialista Obrer Espanyol, i li permetia fer-se amb la meitat dels diputats per Balears (Abel Matutes, Josep Cañellas i Ricard Squella) i un senador per Mallorca (Joaquín Ribas, amb 106.000 vots). El triumf fou espectacular, especialment a la Mallorca rural (pla i llevant), perquè suposava un augment del 39% dels vots respecte al 1979. Les eleccions locals i autonòmiques de 1983 foren de nou un triumf. La seva propaganda oferia moderació i «seny», satisfacció davant el model sòcio-econòmic vigent i un clar rebuig al socialisme. Aquesta vegada es presentava com a Coalició Popular, amb el Partit Demòcrata Popular i la Unió Liberal, i obtengué un 32,8% dels vots a les locals, que es traduïren en 191 regidors i 16 batles a tot Mallorca (amb 11 regidors a Palma, on fins llavors no en tenien cap). Quant a les primeres autonòmiques, tregué el 35% dels vots a les illes Balears (és a dir 110.106 vots, del quals 88.335 a Mallorca) i 21 escons, 11 d'ells per a Mallorca. Fou el partit més votat però no tenia la majoria absoluta en el primer parlament autònom, i necessità pactar amb altres forces afins. L'acord s'aconseguí el 31 de maig de 1983 amb Jeroni Albertí, líder d'Unió Mallorquina, partit amb sis representants al Parlament. L'endemà es constituí el primer Parlament autònom, amb Antoni Cicerol de president i Gabriel Cañellas com a president de la Comunitat Autònoma de les illes Balears. El primer govern autònom es constituí majoritàriament amb membres d'AP, del PDP, d'UL i alguns independents. Paradoxalment, es feia amb l'administració autonòmica el partit que s'havia mostrat més distant davant el procés autonòmic, fins al punt que el juny de 1977 fou l'únic partit important que no donà suport al Pacte Autonòmic. A les darreries de 1983, es realitzà el III Congrés Regional a Palma, i el març de 1985 el IV, també a Palma. Les eleccions generals de 1986 suposaren una lleugera davallada de la Coalició Popular, que aconseguí el 34% dels vots i es feia amb tres diputats (dos d'ells d'AP: Josep Cañellas i Enric Fajarnés) i un senador (del Partit Liberal, abans Unió Liberal). La triple convocatòria electoral de 1987 (locals, autonòmiques i europees), a la qual es presentà en coalició amb el Partit Liberal, el convertí en el partit més votat i amb més implantació a les Illes Balears i sobretot a Mallorca, si bé a Palma (on obtenia 10 regidors) seguia essent superat pel PSOE. A la part forana, arreplegaren 167 regidors i 10 batlies. També triumfaren a les autonòmiques, amb

↓ *Bolletí Informatiu de Balears* d'AP - Balears

DENOMINACIONS ELECTORALS D'AP I LES SEVES COALICIONS

1977	Aliança Popular
1979	Coalició Democràtica
1982	AP-PDP
1983	AP-PDP-UL
1986	Coalició Popular
1987	AP-PL

123.130 vots a totes les Illes (36,7% dels vots), del quals 97.306 (34,9%) a Mallorca, la qual cosa suposava 25 diputats (13 d'ells per Mallorca). L'abstenció del Centre Democràtic i Social (amb 5 diputats al Parlament) i l'aliança amb Unió Mallorquina permeté la reelecció de Gabriel Cañellas com a president de la Comunitat Autònoma (juny de 1988), la formació d'un govern AP-PL, amb dues conselleries per UM i el control del Consell Insular de Mallorca, del qual fou elegit president Joan Verger. La seva candidatura al Parlament Europeu també fou la més votada a Balears, amb un 35% dels vots emesos. L'aliancista Josep Maria Lafuente va esser l'únic polític illenc que va obtenir acta de diputat europeu. El desembre de 1987 a Palma, celebraren el V Congrés Regional. L'exercici del govern autònom i l'enfrontament amb el govern central, feren evolucionar les seves tesis ideològiques fins a postures properes al regionalisme i a la demanda de més autonomia per a aquesta comunitat. Publica un *Butlletí informatiu de Balears. Aliança Popular*, majoritàriament en castellà, i la col·lecció *Antoni Maura*, que recull discursos i conferències de destacats polítics conservadors com Gabriel Cañellas o Abel Matutes. Té uns 5.000 militants (1988), una secció juvenil, Noves Generacions, i un grup de dones, l'Associació de Dones Conservadores. (AM)

ALIANÇA SOCIALISTA DE LES ILLES Organització política. L'agost de 1974 s'integrà dins el Partit Socialista Popular i va mantenir contactes amb el que seria el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) a les Illes.

ALICANTINS *(Rhamnus lycioides)* Arbust espinós de 50 cm a 2 m. Ramificat, amb branques obtuses i negroses. Planta polimorfa de fulles subfasciculades i linears, de 0,5 a 2 cm. Peciol de 2-3 mm i estípules petites. Les seves flors són hermafrodites. Es pot trobar a la serra de Tramuntana, a la serra de Llevant i a la marina de Llucmajor.

ALICORN Faristol en forma d'unicorn —animal fabulós de cos de cavall amb una banya enmig del front— que hi havia al convent de sant Domingo de Palma. Fou donat als dominics el 1384. Era de bronze i, probablement, fabricat a Gènova (Itàlia). Posteriorment, va esser sustituït per un de fusta. Durant la celebració de les principals festes de la comunitat, el vestien de forma ridícula i li posaven al pit una poesia burlesca, per a divertiment del poble. Aquesta figura satírica és utilitzada pels dominics de Manacor que, als dies de festa grossa, posen al portal de l'església una imatge que té el cap d'ase i el cos d'home vestit de capellà, amb una ploma a la mà.

ÀLICS, PLA DES Terrenys del terme d'Artà, situats entre el putxet de Sant Pere i la font des Torrers. (M)

ALIGOT *(Buteo buteo)* Au rapinyaire diurna de tamany mitjà, que pertany a la família de les Accipitridae. És un visitant poc freqüent, solament vista a l'hivern i en època de migració, en petits grups. El color de les plomes

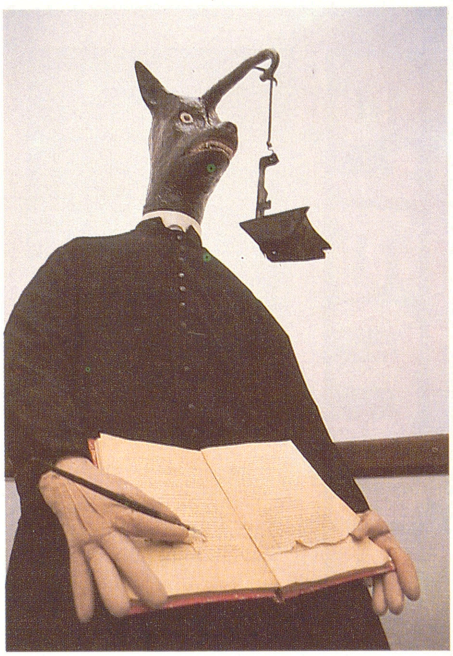

↑ Alicorn dels dominics de Manacor

varia des de quasi blanc fins al negre. Fàcil de confondre amb l'esparver, s'hi distingeix per la seva silueta més compacta, coa més curta i barrada, i ales més amples quan remonta.

ALÎ IBN ISHÂQ IBN GÂNÎYA (?-1188) Germà del valí almoràvit Muhammad II ibn Ishâq. Quan aquest rebé una ambaixada de l'imperi almohade per demanar la submissió de les Balears, Alî deposà el seu germà i es va fer amb el govern aprofitant la

↓ Alicantins *(Rhamnus lycioides)*

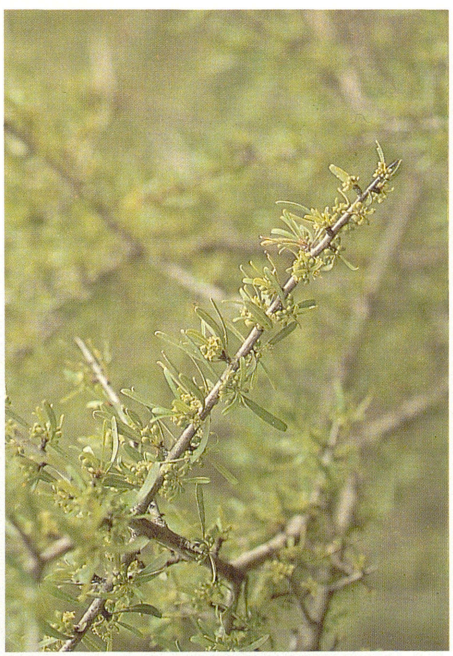

↓ Aligot *(Buteo buteo)*

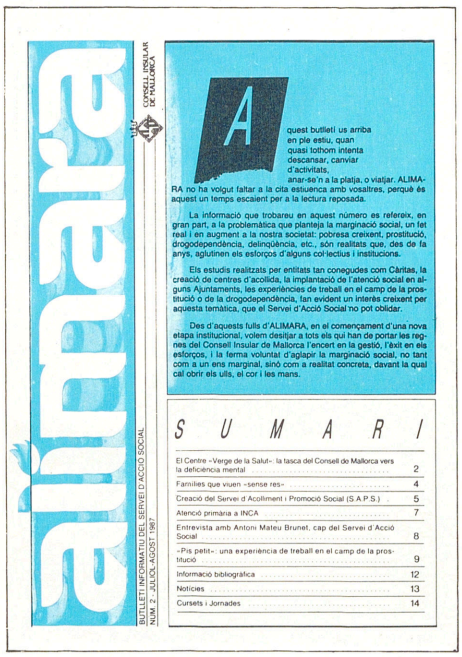
alimara

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

BUTLLETÍ INFORMATIU DEL SERVEI D'ACCIÓ SOCIAL
NÚM. 7 - JULIOL-AGOST - 1987

A quest butlletí us arriba en ple estiu, quan quasi tothom intenta descansar, canviar d'activitats, anar-se'n a la platja, o viatjar, ALIMARA no ha volgut faltar a la cita estiuenca amb vosaltres, perquè és aquest un temps escaient per a la lectura reposada.

La informació que trobareu en aquest número es refereix, en gran part, a la problemàtica que planteja la marginació social, un fet real i en augment a la nostra societat: pobresa creixent, prostitució, drogodependència, delinqüència, etc., són realitats que, des de fa anys, aglutinen els esforços d'alguns col·lectius i institucions.

Els estudis realitzats per entitats tan conegudes com Càritas, la creació de centres d'acollida, la implantació de l'atenció social en alguns Ajuntaments, les experiències de treball en el camp de la prostitució o de la drogodependència, fan evident un interès creixent per aquesta temàtica, que el Servei d'Acció Social no pot oblidar.

Des d'aquests fulls d'ALIMARA, en el començament d'una nova etapa institucional, volem desitjar a tots els qui han de portar les regnes del Consell Insular de Mallorca l'encert en la gestió, l'èxit en els esforços, i la ferma voluntat d'aglapir la marginació social, no tant com a un ens marginal, sinó com a realitat concreta, davant la qual cal obrir els ulls, el cor i les mans.

SUMARI

El Centre «Verge de la Salut» la tasca del Consell de Mallorca vers la deficiència mental ... 2
Famílies que viuen «sense res» ... 4
Creació del Servei d'Acollament i Promoció Social (S.A.P.S.) ... 5
Atenció primària a INCA ... 7
Entrevista amb Antoni Mateu Brunet, cap del Servei d'Acció Social ... 8
«Pis petit» una experiència de treball en el camp de la prostitució ... 9
Informació bibliogràfica ... 12
Notícies ... 13
Cursets i Jornades ... 14

↑ Alimara

flota de l'ambaixador i canvià la seva tripulació per mallorquins. Se'n va anar al Nord d'Àfrica a lluitar contra els almohades, després de deixar com a regent el seu germà Talha. El 1184 conquistà Bugia, de la qual nomenà valí un altre germà seu, Yahyâ, que continuà la campanya d'Àfrica.

ALÎ IBN MUJÂHID Segon emir de la taifa de Dénia-Balears que succeí el seu pare Mujahid al-Âmirî. Es casà amb una filla d'al-Muqtadir ibn Hûd de Saragossa, el qual el destronà i empresonà el 1075. Morí emmetzinat poc després.

ALIMARA Butlletí bimensual informatiu del Servei d'Acció Social del Consell Insular de Mallorca. Detalla els actes per realitzar i que tenen un caire d'acció social. Ve acompanyat d'alguns gravats. En solen esser col·laboradors els assistents socials dels distints municipis. Es redacta totalment en català.

ALIORNA Grup musical folklòric, format el 1978 arran d'una escessió de l'Escola de Música i Dansa de l'Ajuntament de Palma. Actua a les festes populars d'arreu de Mallorca. Ha fet sortides fora de l'Illa i ha participat en el Festival Internacional de Música Folklòrica a Izigem, Bèlgica (1982). Té enregistrat un disc.

→ Alís *(Vitex agnus-castus)* també anomenat 'aloc'

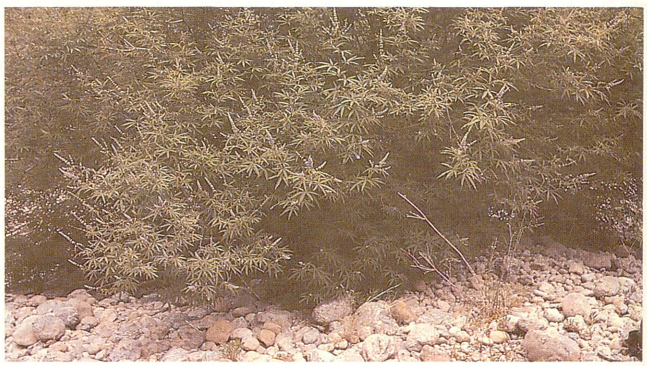

ALÍS *(Vitex agnus-castus)* També anomenat **aloc**. Arbust de 2-3 m, olorós, de fulles peciolades i caduques, amb 5-3-7 foliols. Les flors són blavenques o rosades, hermafrodites, disposades en espigues llargues. Té 4 estams i la corol·la és bilabiada. Estigma bífid. El fruit és petit, d'un color bruverme-llenc. Floreix des del mes de juny al d'agost. Encara que poc corrent, és abundant al torrent de Pareis. Les llavors eren emprades per restablir la regla de les dones i els brots florits servien com a anafrodisíac, perquè cohibeix els apetits sexuals d'ambdós sexes i disminueix la secreció seminal. Està protegida.

ÀLIS, FONT DE N' Situada a cala Mondragó, al comellar que va al creuer des Pi, en el terme de Santanyí. (M)

ALÍS, ROMÀ (Palma 1931) Compositor. Ha composat obres per a piano, orquestra de cambra i simfònica, així com bandes musicals per a pel·lícules i ballet, entre les que destaquen *Salmos cósmicos*, *Cántico para órgano y orquesta*, *Reverberaciones*, i *Poemas de la Baja Andalucía*. És professor de composició al Reial Conservatori de Madrid, ha estrenat la seva obra arreu d'Europa i d'Amèrica.

ALITX, CINGLE DE N' Accident de la costa del terme d'Artà, situat entre el Còdol Negre i cala Fosca. (M)

ALIXANDRES, COVA DELS Cavitat situada al terme d'Escorca, entre l'ermita i les cases de can Janer. Té una altària de 550 m sobre el nivell de la mar. Catalogada com a cova de 30 fins a 300 metres de recorregut, segons notació espeleomètrica. Té aixecament topogràfic.

ALJUB Dipòsit que serveix per recollir i emmagatzemar l'aigua de pluja de cara al consum humà i de bestiar. Generalment és de planta rectangular i està fet d'obra o excavat en terra, cobert amb volta de canó i de poca fon-

↓ Aliorna

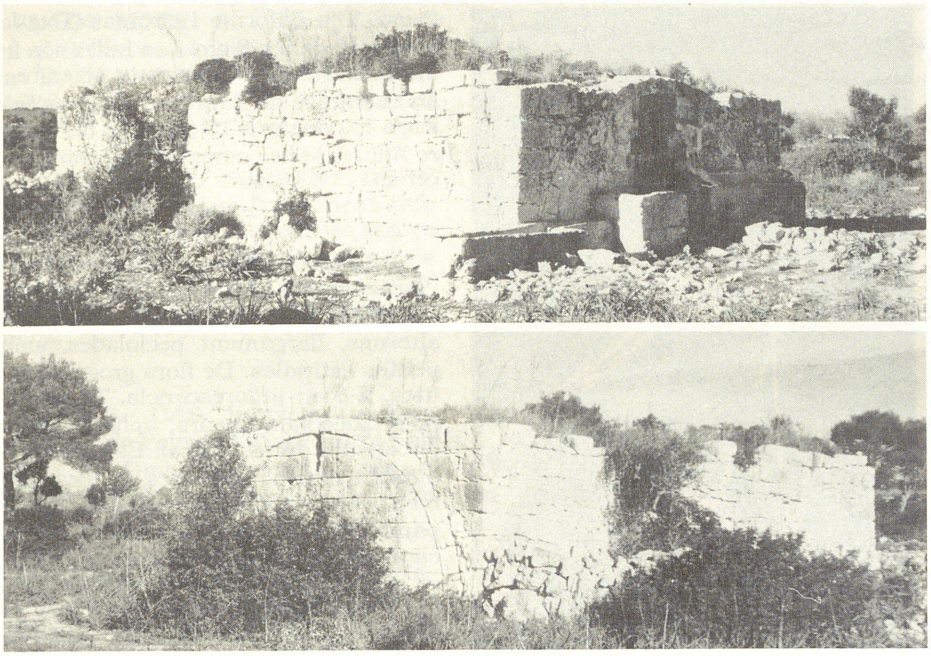

↑ Aljub Gran (Llucmajor), vist des de dos angles diferents

↑ Allassa *(Allium triquetrum)*

dària. L'aigua arriba al dipòsit mitjançant canalitzacions pròpies de l'escorrentia del terreny que, en alguns casos, es completen amb desviacions i canals addicionals. El seu nom ve del mot àrab *al-yubb* que significa 'pou' i, malgrat que des del neolític es conèixen construccions similars, fou probablement en època islàmica quan varen quedar definides les característiques constructives i tècniques que han arribat fins als nostres dies. Ha estat un dels sistemes utilitzats als pobles i, sobretot, a les possessions per abastir-se d'aigua. També se'n construïren ran dels camins, perquè poguessin abeurar els ramats i les bèsties dels carruatges que hi circulaven. Tres exemplars ben característics són el de ses Olleries, vora el camí vell de Sineu; el de Santa Eugènia i el de la possessió de Son Pax a Valldemossa.

ALJUBET, L' Possessió del terme de Llucmajor, avui anomenada Son Garcia de la Torre. (M)

ALJUBET, S' Possessió del terme de Palma, situada entre can Xulla i Son Artigues. (M)

ALJUBETS, ES Situats ran del vell camí de s'Arboçar a la mola de Planissi, en el terme de Banyalbufar. (M)

ALJUB SEC, RAFAL Antic rafal, avui dividit en Son Monjo de les Rotes i Son Garcies, en el terme de Llucmajor. Documentat el 1316. (M)

ALL *(Allium sativum)* Planta que es fa servir com a condiment i resulta útil com a medicina. És considerat un bon remei contra els cucs intestinals i el seu ús extern és antisèptic, aplicat en cataplasmes per curar les nafres de les cames. Té una gran popularitat com a antireumàtic i en el camp de la medicina professional ha adquirit una gran importància com a vas dilatador. **Allassa** *(Allium triquetrum)* Planta de 10-15 cm, de forta olor a all. Bulbs ovats i tija dreta. Les fulles són linears en forma de quilla. Inflorescència laxa i peduncles més llargs que les flors, prims i llisos. Les flors són grans, penjants i unilaterals, amb estams simples. Ovari verd i estil blanc i curt. De càpsula membranosa. Les llavors són negres, finament puntejades. Floreix del mes de desembre al mes d'abril. Es troba per tota Mallorca, des del nivell de la mar fins als cims més alts. **All de moro** *(Allium roseum)* Planta de 30-80 cm, de forta olor d'all. Bulb esfèric i tija cilíndrica, fullada a la base.

→ All *(Allium sativum)*

↓ All de moro *(Allium roseum)*

↑ Allium a-bolosii, endèmica de Cabrera

Fulles de 5-12 mm d'amplària amb marge llis o papilòs i planes. De peduncles filiformes, quasi el doble de llargs que les flors, aquestes són d'un rosa viu o blanques, de periant acampanat. Estams amb els filaments dilatats a la base. L'ovari és subglobulós i petit, i l'estil igual que els estams. De llavors negres, finament puntajades. Floreix del març al maig. Es pot trobar pels camps, vinyes, marges, vores de camins, i per les roquetes tallades a plom sempre mirant al nord, des de la vora del mar fins a 700 m. **All de serp** (*Allium ampeloprasum*) Planta anual, de 1 a 2 metres d'altària, d'olor forta similar ala de l'all comú. Bulb de forma oval, a vegades subdividit en grells semblants als de l'all. Tija robusta i cilíndrica. Fulles més curtes que la tija, linears, aquillades, finament denticulades i inflorescència multiflora amb 11 cm de diàmetre. Peduncles desiguals i estams exerts. Les llavors són negres i puntejades. Floreix del mes d'abril al juliol. És comú en els camps i vinyes del Pla. **Allium a-bolosii** Planta de bulb petit, d'uns 2 cm. Tija filiforme i circular. Tota la planta té de 5 a 8 cm. Les fulles són filiformes i molles. Floreix a setembre. És endèmica de Cabrera. ■ A les Balears és conèixen 19 espècies del gènere *Allium*, sense comptar l'all comú i la ceba.

AL·LELUIA *(Oxalis corniculata)* Planta anual, d'arrel prima. Tiges de 10-30 cm, ascendents. Les fulles són alternes, llargament peciolades, amb petites estípules. De flors grogues, petites, 2-6 en inflorescència. Té els sèpals lanceolats-linears, aplicats sobre la càpsula dreta i lineal. Estigmes capitats i llavors estriades transversalment. Floreix tot l'any. És freqüent a parets, murs i vores de camins com al camí del Port de Sóller, Palma, Pollença o Artà. Amb les seves fulles es prepara una beguda refrescant que es considera antiescorbútica. D'aquest gènere s'extreu l'àcid oxàlic que s'empra en tintoreria i com a revelador de fotografies. Els oxalats són tòxics; ataquen el cor, el sistema nerviós, els ronyons i causen espasmes.

ALLÒ, PAS DE N' Situat al terme de Pollença, a la possessió d'Ariant, prop de punta Béquer. (M)

ALLODIA CRASSICORNIS Insecte dípter, característic de les coves. És propi dels països centre-europeus, però destaca la seva localització a les coves del Drac, a Manacor.

← All de serp *(Allium ampeloprasum)*

→ Al·leluia *(Oxalis corniculata)*

AL·LOT MORT, S' Indret del terme de Sóller, en el camí de sa Figuera i can Bardí, abans d'arribar al coll d'en Marquès. (M)

AL·LOT MORT, TORRENT DE S' Correntia d'aigua que, juntament amb la del gorg des Diners, aboca les aigües del vessant Nord del puig Major a cala Tuent. Té uns 5 km de recorregut horitzontal i 9 Km² de superfície de conca.

AL·LOTS, CAS Propietat rústica del terme de Palma, situada entre Son Gotis i Son Oms, a la vora de la sèquia de Sant Jordi. (M)

ALMACEN DE FRUTOS LITERARIOS Setmanari dominical editat a Palma a partir del maig de 1841. De contingut literari, amb diverses seccions fixes de novel·la, poesia, teatre, crítica literària i dramàtica, notes biogràfiques i costums. Dirigit per Joan Guasp Pascual, tengué com a col·laboradors els intel·lectuals més destacats de l'Illa, entre ells: Jeroni Rosselló, Joaquin Maria Bover, Tomàs Aguiló i Josep Maria Quadrado; així com forans de la categoria de Balmes, Alfieri, Guizot, Mirabeau i Lista. Deixà de sortir el juny de 1848. Estava redactat exclusivament en castellà.

ALMADRAVA Xarxa de pesca de grans dimensions, utilitzada especialment per a la captura de peixos migratoris (tonyines, dofins). A la mar es disposa perpendicularment a la línia de la costa i, en alguns casos, durant llargs espais de temps —mentre duren les migracions—. Una vegada empresonats, són pescats mitjançant una altra xarxa deixada al fons.

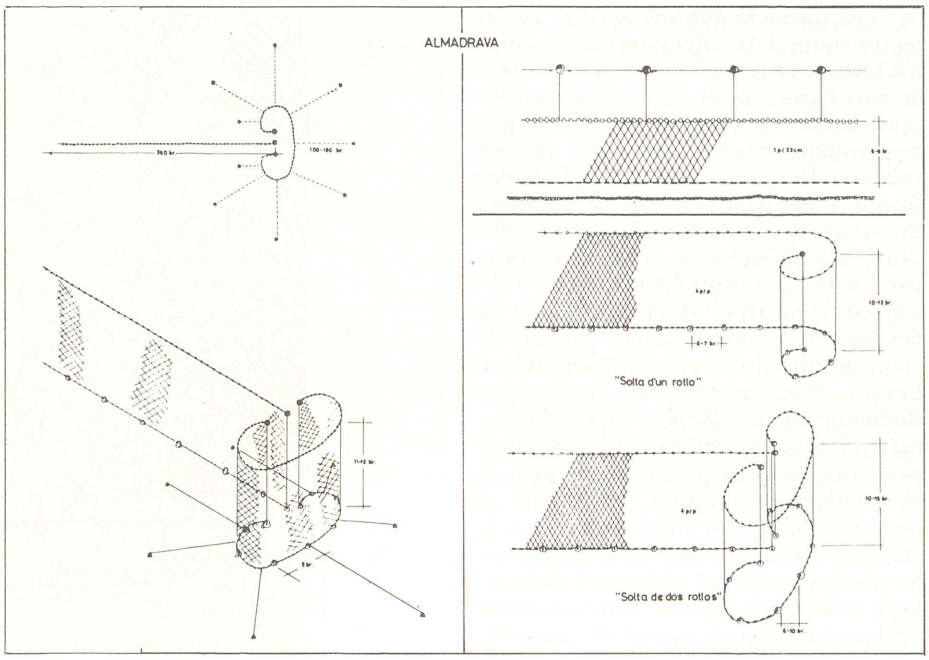

ALMADRAVA, CALÓ DE S' Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre el cap de Regana i cala Blava. (M)

ALMADRAVA, L' Puig de 90 m d'altura del terme de Pollença, situat a la vall de Masteguera. Antigament hi hagué una alqueria citada en el *Llibre del Repartiment* amb el nom d'alqueria Almadrava Abenmaymon. (M)

ALMADRAVA, MOLÍ DE L' Situat al terme de Pollença, entre els camps del Bosc i el Rec. (M)

ALMADRAVA, PUNTA DE S' Accident de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre ses Caletes i punta Corrent. (M)

ALMADRAVA, RACÓ DE S' Accident de la costa, a la part de llevant de l'illa des Malgrat, al terme de Calvià. ■ Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre Pedra Fort i la Fossa. (M)

ALMADRAVA, TORRENT DE L' Vegeu *Sitges, torrent de.*

ALMAGRO BASCH, MARTÍN (Tramacastilla, Terol 1911 - Madrid 1984) Arqueòleg, prehistoriador i historiador. Estudià a València i Madrid, on es doctorà. Va esser catedràtic de Prehistòria de la Universitat de Barcelona i director del Museu Arqueològic d'aquesta ciutat, mentre dirigia les excavacions arqueològiques d'Empúries. Passà després a la Universitat Complutense de Madrid i va dirigir el Museu Arqueològic Nacional. Va dur el comandament de les Missions Arqueològiques Espanyoles a Egipte, Sudan i Jordània. Entre les seves nombroses publicacions, destaquen les dedicades a la troballa de la Ría de Huelva, a les necròpolis d'Empúries i al poblat i necròpoli de Los Millares (aquesta darrera en col·laboració amb Antoni Arribas). A Mallorca dirigí algunes de les primeres excavacions fetes

↓ Almacén de Frutos Literarios

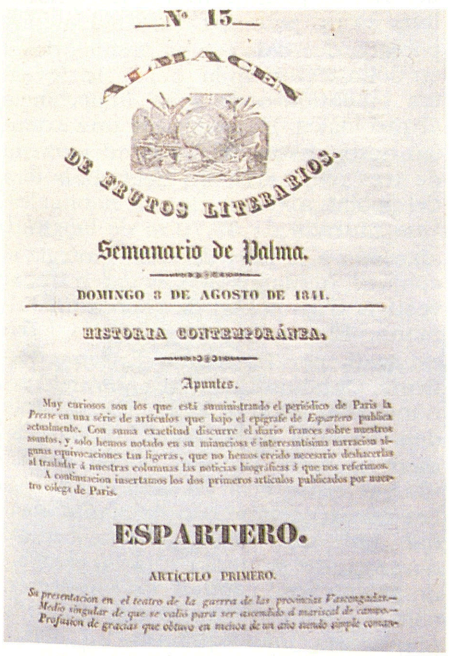
—Nº 15—

ALMACEN DE FRUTOS LITERARIOS.

Semanario de Palma.

DOMINGO 8 DE AGOSTO DE 1841.

HISTORIA CONTEMPORÁNEA.

Apuntes.

Muy curiosos son los que está suministrando el periódico de París la *Presse* en una série de artículos que bajo el epígrafe de *Espartero* publica actualmente. Con suma exactitud discurre el diario francés sobre nuestros asuntos, y solo hemos notado en su minuciosa é interesantísima narracion algunas equivocaciones tan ligeras, que no hemos creido necesario deducirlas al tratar á nuestras columnas las noticias biográficas á que nos referimos.

A continuacion insertamos los dos primeros artículos publicados por nuestro colega de París.

ESPARTERO.

ARTÍCULO PRIMERO.

Su presentacion en el teatro de la guerra de las provincias Vascongadas.—Medio singular de que se valió para ser ascendido á mariscal de campo.—Profusion de gracias que obtuvo en menos de un año siendo simple comun.

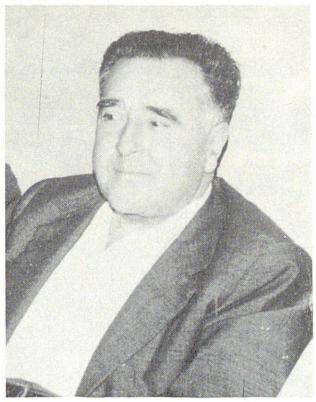

→ Martín Almagro Basch

per la Fundació Bryant a l'illa: la del teatre romà d'Alcúdia (amb Lluís Amorós i Antoni Arribas) i la de la necròpoli de can Fanals (amb Lluís Amorós). Va esser també vice-president del Centre Arqueològic Hispano-americà de les Balears. Propulsà la creació d'un Patronat d'Excavacions Arqueològiques Submarines i adquirí per aquest objecte, les embarcacions *Tanit* i *Valdivia*. Firmà amb Itàlia un conveni d'assistència mútua, gràcies al qual es desplaçà a Mallorca la nau *Cycnus* de l'*Istituto Internazionale di Studi Liguri, Centro Sperimentale di Archeologia Sottomarina di Albenga*, per col·laborar en les excavacions científiques dels pecis mallorquins més amenaçats pels expoliadors submarins, entre ells el peci de l'illa del Sec (nau grega del s IV aC). En agraïment per tot el que havia fet per recuperar el patrimoni arqueològic moble dels fons de la mar, aquest peci passà a denominar-se *Almagro*.(M)

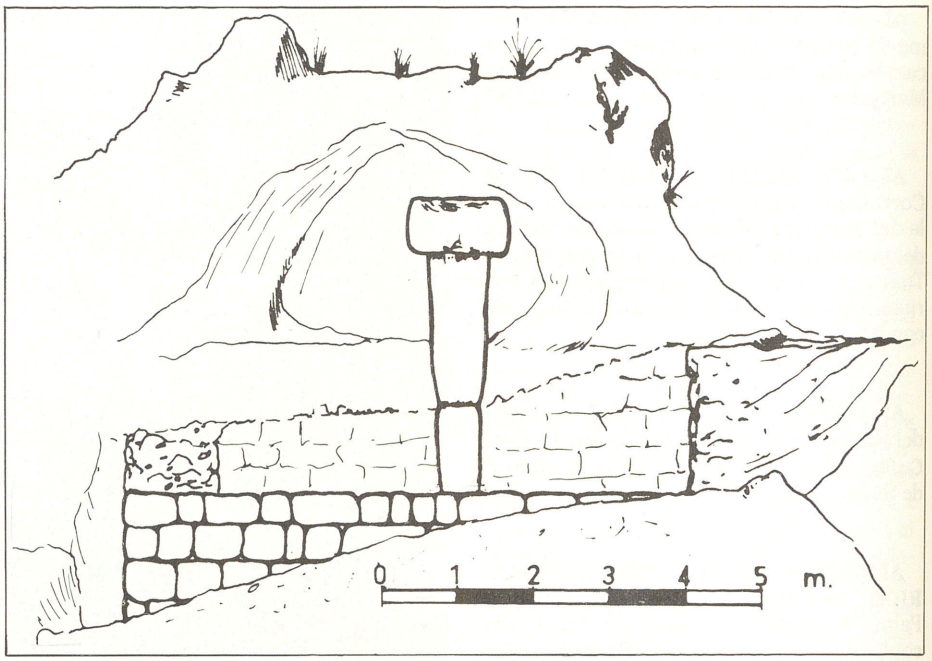

↑ Un dels tres santuaris de la vall d'Almallutx

ALMAGRO MARTÍ, JOSEP MARIA (Sóller 1915 - Palma 1979) Periodista i mestre. Després d'una etapa exercint de mestre a Olot, tornà a Palma i inicià la seva tasca periodística al diari *Baleares*, per passar després a *La Ultima Hora*, de la qual va esser subdirector. Feia part del *Grupo Literario Azul*.

→ Josep Maria Almagro Martí

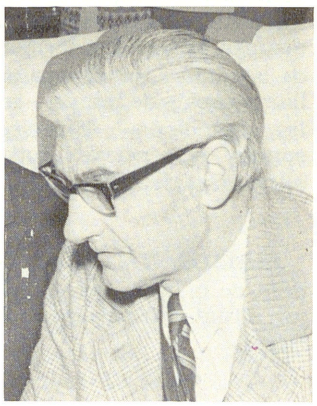

ALMALLIA, PLA D' Sementer de la possessió des Fangar, situat en el terme de Manacor, a la part de llebeig de Son Bou. (M)

↓ Cases d'Almallutx

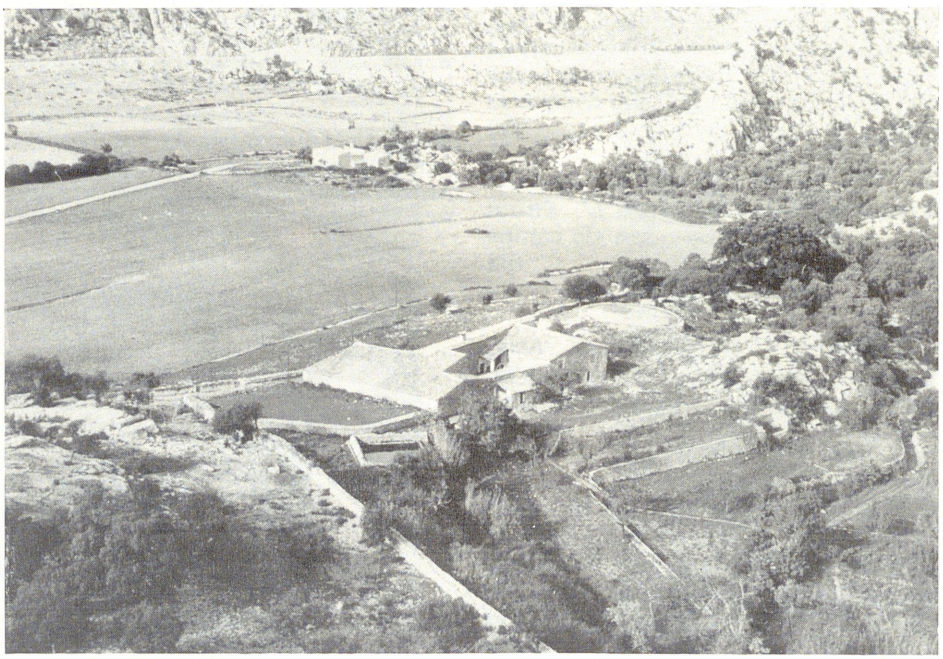

ALMALLUTX Alqueria del terme d'Escorca que dóna nom a la vall formada pel torrent del gorg Blau i dominada pel morro d'Almallutx (1.040 m alt) a la banda Sud. La vall està avui coberta per les aigües de l'embassament del gorg Blau. Podem trobar fins a 9 topònims vinculats a aquesta alqueria: les Solanes, lo Verger, la Comuna, la Vall d'Almaluig, la ribera d'Almaluig, Otzinar (alzinar) d'Almelug, molí de l'Oltzinar, molí de les Figueres i la Figuerola. S'ha dit que *Dalmeruig* significa 'riu sense pedres', però l'etimologia no es pot admetre perquè, en realitat, tota la vall d'Almallutx és un pedregar. Aquesta vall fou poblada des dels temps prehistòrics, i en dóna testimoni la presència de restes talaiòtiques de gran importància arqueològica. El conjunt té una extensió aproximada de 2.000 m² i consta de tres santuaris, un dels quals fora del poblat, així com de vuit habitacles. Una muralla de 35,70 m de longitud, aixecada a la part de baix, protegia el conjunt. Al mateix lloc, es varen trobar vestigis d'un poblat de l'època musulmana. Els santuaris talaiòtics foren excavats per Bartomeu Enseñat Estrany, Catalina Enseñat i Manuel Fernández Miranda el 1968. Els resultats dels treballs indica que cronològicament la vida d'aquest poblat pot situar-se entre el s VII aC i el 123 aC. Les construccions són de planta absidal amb una gran pilastra central d'uns quatre metres d'altària, rematada per un tosc capitell. Es consideren com a monuments únics dins la prehistòria mallorquina i, en opinió

← Gran alzina situada a l'alzinar d'Almallutx

del doctor Lluís Pericot, són la versió mallorquina de la taula menorquina. El poblat musulmà, excavat per Antoni Galió el 1969, és citat en el *Llibre del Repartiment*. Aquesta vall devia estar ben poblada i explotada des del punt de vista agrícola i ramader. (M)

ALMALLUTX, ESTRET D' Nom d'una possessió del terme d'Escorca, a la vall del mateix nom, situada entre el torrent del gorg Blau i es morro d'Almallutx. (M)

↓ Almanac de les Lletres

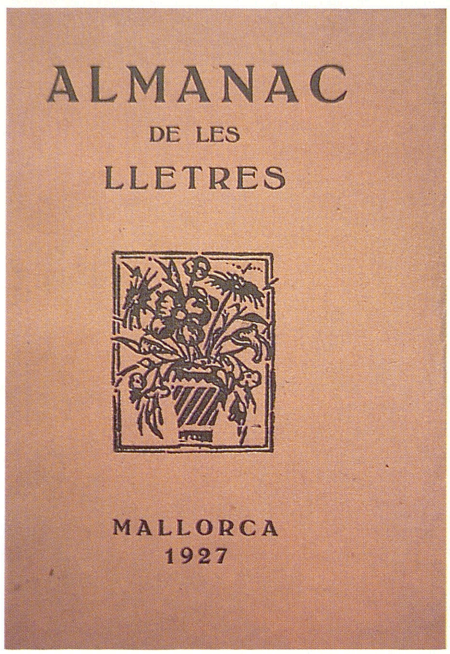

ALMALLUTX, MORRO D' Situat en el terme d'Escorca, entre el torrent del Gorg Blau i ses cases velles des Tossals. Té una altura de 1.040 m. (M)

ALMANAC Vegeu *Pronòstic*.

ALMANAC DE LES LLETRES Publicació anual fundada i editada a Palma per l'Associació per la Cultura de Mallorca, el 1921. Cada número contenia un calendari i una miscel·lània literària i informació cultural en general. Entre els col·laboradors habituals, destaquen Joan Alcover, Miquel Ferrà, Joan Rosselló de Son Fortesa, Salvador Galmés, Josep G Carner, Carles Riba, Joaquim Ruyra i altres. Durant la Dictadura de Primo de Rivera seguí publicant-se, però deixà de sortir el 1936 a causa de la revolta dels militars contra la República. Es publicava íntegrament en català.

ALMANAQUE BALEAR Vegeu *Museo Balear, El*.

ALMANAQUE DE LAS ISLAS BALEARES Vegeu *Diari de Palma*.

ALMANGRE, CINGLE DE S' Situat a la coma Carnissera del terme de Sóller, prop de l'antic viarany de Sóller als cims de la serra d'Alfàbia, per Son Barranco i es Castellot. (M)

ALMANGRE, COMA D' Situada al terme de Calvià, entre el torrent de Galatzó i el coll Baix. (M)

ALMANGRE, COMA DE S' Situada a la possessió de Galatzó, entre el puig Batiat i es Castellet. (M)

ALMANGRE, COVA DE L' Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre el cap de Catalunya i les fonts Salades. (M)

ALMANGRE, PUIG DE L' Elevació situada entre la penya de la cova dels Morts i el Corral Fals del terme de Pollença. Té una altura de 330 m. (M)

ALMANGRE, SERRA D' Situada en el terme d'Escorca, a la vessant nord de les estribacions del puig Major. (M)

ALMEDRÀ Antiga alqueria del terme d'Alaró, en el clot d'Almedrà. Documentada el 1239. (M)

ALMEDRÀ, CLOT D' Vall situada a l'extrem NE del terme d'Alaró. (M)

ALMEDRÀ, COLL D' Situat al terme d'Alaró, entre Oli Clar i Son Ordines. (M)

ALMEDRÀ, COVA D' Cavitat situada al terme d'Alaró, ran de la partió amb Mancor i prop del vell camí que anava des de la vila al clot d'Almedrà (M)

ALMEDRÀ, FORAT D' Cavitat situada al terme d'Alaró, poc abans d'arribar a les cases del mateix nom i a 280 m d'altària sobre el nivell de la mar. Catalogat com a avenc de 15 a 50 metres de fondària. Té aixecament topogràfic.

ALMEDRÀ, TORRENT D' Riera que neix a l'embassament de Cúber i aboca les aigües a l'albufera d'Alcúdia. Té uns 36 km de recorregut i 456 km² de superfície de conca. És de gran importància per a les reserves hidràuliques de la part nord del Pla.

ALMEGÓ Vegeu *Corona de rei*.

ALMODÍ **1**/Mesura equivalent a 6 cafissos **2**/Casa de depòsit i venda de

blat i altres cereals **3**/Impost que gravava els cereals.

ALMODOVAR Y RUIZ BRAVO, ANTONIO (Almodóvar del Campo, Ciudad Real 1763 - Palma 1823) Metge. Estudià a Madrid i Alcalá de Henares. El 1794 participà a la batalla de Roses (en el marc de la Guerra Gran) i l'any següent fou destinat a l'hospital militar de Palma. El 1798 entrà en la Universitat de Palma com a catedràtic de Física i Química. Durant la Guerra del Francès, el 1809 tornà a estar en campanya, a Tarragona. La seva actuació fou decisiva quan es produí l'epidèmia de pesta bubònica a Son Servera i Artà, ja que l'estudià des del seu primer brot, i en arribar a Palma donà l'alerta. Sobre aquesta epidèmia, escriví les obres: *Dictamen que sobre la fiebre amarilla que padeció Mallorca en 1821 dió a la junta de sanidad en 1 de junio de 1822* (Pamplona, 1830), *Tifus bubonario* (1817), entre d'altres.

ALMOGÀVER Guerrer dels territoris hispànics cristians que, des del s XIII, realitzava incursions contra al-Andalus. Vivia exclusivament dels fets d'armes i disposava de proveïments propis. Tot i que no era exclusiu de Catalunya, va esser el propi d'aquestes terres el que assolí gran importància, degut a la seva expansió per la Mediterrània. A Mallorca aparegueren en temps de la conquesta de Jaume I, quan Pere Maça feu una cavalcada per tal de combatre els musulmans refugiats a les coves d'Artà. Partiren amb Pere II de Catalunya a la conquesta de Sicília, on poc després passaren a servir al rei, Frederic II —fundador de la dinastia catalana de Sicília—, fins que, amb permís d'aquest, oferiren els seus serveis a Andrònic II, emperador de Bizanci. Així, iniciaren l'expansió a Orient (1303) que culminaria amb la conquesta d'Atenes (1311). El 1307, s'incorporà a la Companyia d'Almogàvers —també anomenada Gran Companyia Catalana—, l'infant Ferran de Mallorca, que havia signat un pacte amb Frederic II, pel qual se'l designava lloctinent de la Gran Companyia. A Gal·lipoli (Tràcia) fou acceptat pel cap Berenguer d'Entença, però tengué l'oposició de Bernat de Rocafort, el qual, al temps que cremaven Macedònia, eliminà Entença i provocà la fuita de Ferran de Mallorca. Posteriorment, els almogàvers eren la major part de l'exèrcit que desembarcà a Mallorca el 1343 per lluitar contra Jaume III. «*Els almogàvers corregueren per la terra e menaren molt bestiar gros e menut, de què les nostres gents hagueren compliment de carn*» (crònica de Pere el Cerimoniós). La por dels mallorquins a aquests guerrers era tal, que a Ciutat de Mallorca es consideraven «*destroïts e robats*». Quan Pere III de Catalunya entrà a la capital, els almogàvers restaren a les naus. Però si que s'establiren als castells de Bellver, d'Alaró i de Pollença. També participaren en la campanya d'incorporació del Rosselló i de la Cerdanya —dels quals n'era sobirà Jaume III— a la corona d'Aragó. Tornen aparèixer a Mallorca el 1349, en el costat català, quan el monarca mallorquí intentà recuperar el seu regne. Es diu que fou un almogàver qui tallà el cap a Jaume III, a la batalla de Llucmajor (1349). (MR)

ALMOHADE Individu i dinastia islàmica que tenen el seu origen a l'Atles, on les idees del reformista Muhammad ibn Tumart eren seguides per membres de la tribu bereber masmûda. Dominaren des d'Egipte fins a la Península Ibèrica, de la qual desplaçaren als almoràvits. El darrer reducte de resistència el trobaren a les Illes Balears, que no pogueren conquistar fins al 1203, quan aquestes i el Llevant de la Península estaven a punt de caure en mans de la Corona d'Aragó.

ALMOINA, CASA DE L' Edifici que albergà la fundació benèfica de la *Pia Almoina*. Fou bastit al costat de la gran torre de les campanes de la Seu mallorquina. És d'estil gòtic i la seva façana, que data del 1529, probablement fou dissenyada per un deixeble de Guillem Sagrera. L'Almoina es dedicava a procurar ajut als pobres i malalts. A la seva casa, hi havia un oratori i, durant molt temps, es donaren classes, per la qual cosa era coneguda també com a *Casa de les Escoles*. Actualment, la planta baixa s'utilitza com a vestíbul de museu Catedralici, mentre que al pis superior hi ha instal·lat l'arxiu de la Catedral. L'Almoina donà el nom a la plaça on està emplaçada i al portal de la Seu que s'obre a la vora.

ALMOINA, L' Publicació editada a Buenos Aires (Argentina) per un grup de mallorquins que hi residien. El primer número aparegué el 1921 i, malgrat que es desconeix la data de clausura, el desembre de 1926 encara es

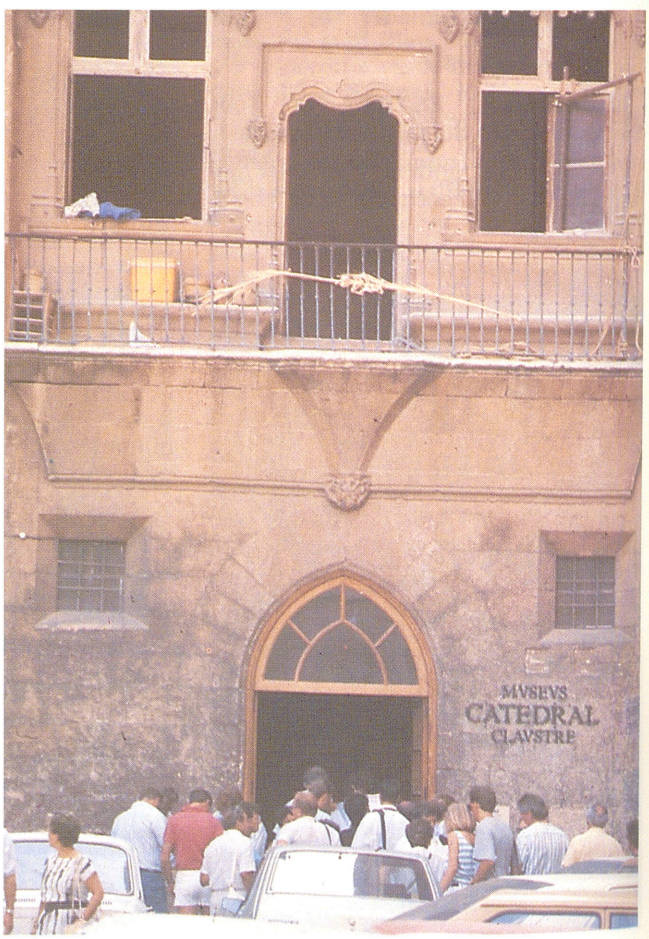

→ Casa de l'Almoina de Palma

publicava. Incloïa notícies relacionades amb Mallorca i Catalunya, i alguns treballs literaris. Es redactava totalment en català.

ALMORAVIT Individu i dinastia pertanyents a un grup religiós islàmic sorgit al Sahara cap al 1042. Les idees del seu creador, Abd Allâh ibn Yasin foren prest seguides per grups berbers, principalment de la tribu Lamtûna, que aconseguiren fer-se amb el control del Magreb i de la Península Ibèrica. Aquesta darrera fou conquistada per Yûsuf ibn Tâshufîn aprofitant la debilitat dels regnes de taifes. Va esser precisament l'atac cristià contra la taifa de Balears la que va propiciar la conquesta de les Illes pels almoràvits el 1115. Quan conquestaren al-Andalus, les illes que es converteixen en dar-rer reducte almoràvit i organitzaren un nucli de resistència sota el govern de la dinastia autòctona dels Bânû Gânîya. Finalment, les Illes varen esser annexionades pels almohades el 1203.

ALMUD **1**/Mesura de grans, de capacitat variable segons les comarques **2**/Recipient de metall o de fusta que pot contenir una quantitat equivalent a dita mesura **3**/Sóc que va encastat en el centre d'una molla i dins el qual balla el cap interior de l'arbre del trull.

ALMUDAINA, BANDA DE MÚSICA S' Formada a Palma el 1983 amb els components de la banda de música del club d'esplai de la parròquia de Corpus Christi (Son Gotleu). Està integrada per músics de 8 a 18 anys i formen el seu repertori obres populars de tota casta de temàtica.

→ Plànol de l'Almudaina, segons Gabriel Alomar

A) Planta de l'ALJAMA o mesquita major
B) ALMINAR o torre de la mesquita major
E) Recinte primitiu de l'Alcàsser i castell
G) Arc que permetia l'entrada de naus al recinte murallat
L) Església de Sant Domingo, construïda després de la Conquesta i enderrocada el s XIX
M) Call o barri dels jueus fins a finals del s XIII
N) Hort d'ALAMSAMIDA, citat al *Llibre del Repartiment*

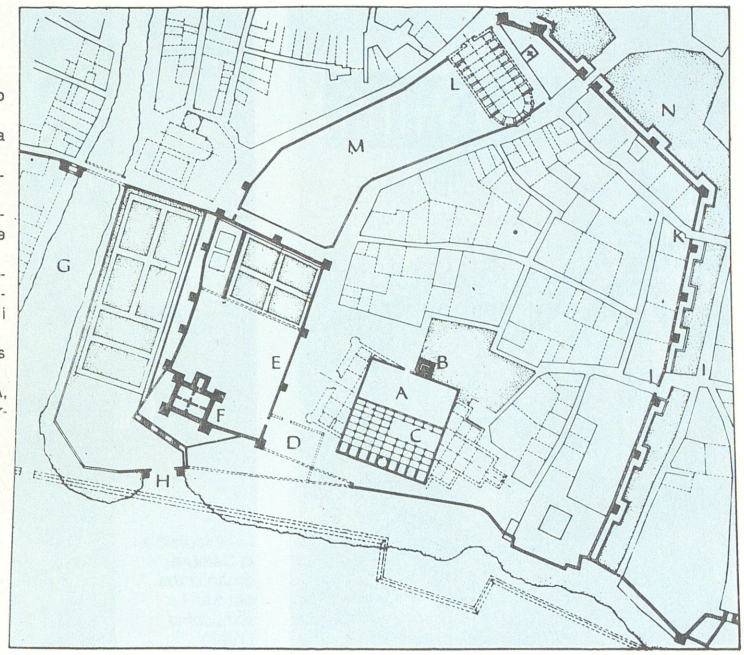

↓ Glosa que fa referència a l'almud, amb la qual s'inicien les rondalles i comptes populars

Això era i no era,
bon viatge tengui la cadernera.
Per tu un almud
i per jo una barcella

ALMUDAINA, BÀNDOL DE L' Vegeu *Banderia.*

ALMUDAINA, L' Nom que rep l'alcassaba islàmica de Palma. El seu perímetre coincideix amb el de la ciutat romana de Palma. Les muralles de la qual es feren servir com a fortificació fins a la conquesta cristiana. Al seu interior es trobava la mesquita principal i l'alcàsser dels valís musulmans, posteriorment palau dels reis cristians, que, pel seu emplaçament, rebé el nom de Palau de l'Almudaina.

↓ Almud

ALMUDAINA, LA Diari fundat a Palma el 1887 per Joan Lluís Oliver, Enric Alzamora, Guillem Sampol, Jeroni Amengual i Francesc Muntaner (el dos darrers també editors i impressors de la publicació, ja que es tirava a l'Estampa Amengual i Muntaner). Defensor del regionalisme i, en segons quines èpoques, del partit liberal, va donar suport al centre-dreta durant la II República. Hi col·laborà el més destacat de la intel·lectualitat mallorquina d'aleshores, des de Joan Alcover, Costa i Llobera, Gabriel Alomar, Pere d'Alcàntara Peña, Benet Pons Fàbregues, Gabriel Llabres Quintana, Enric Fajarnes, Maria Antònia Salvà, Joaquim Verdaguer, Joan Lluís Estelrich a Màrius Verdaguer; també escriptors espanyols com Azorín i Ramiro de Maeztu. Va esser capdavanter en la promoció turística de Mallorca, amb excursions a llocs pintorescs de l'illa, on eren col·locades plaques comme-

← Número especial de *La Almudaina*

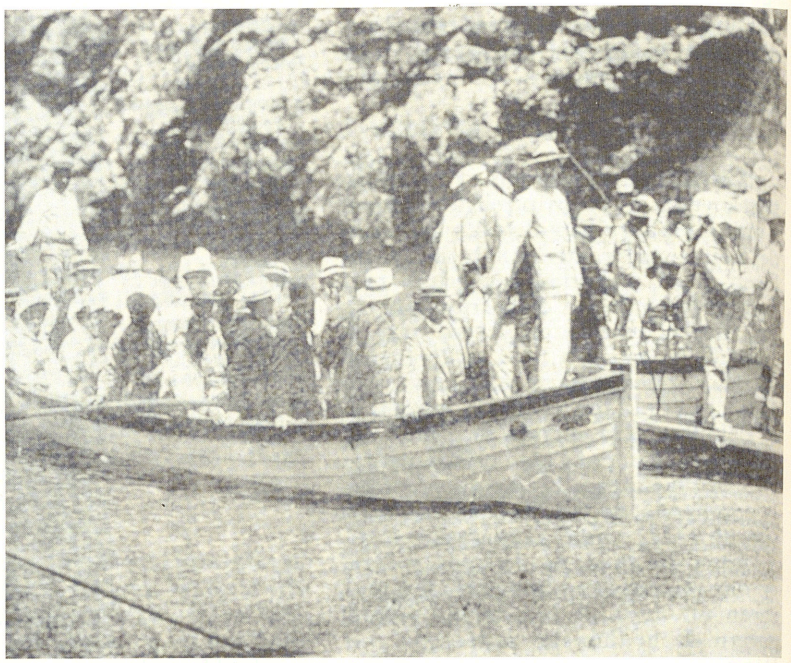

→ Excursió a la Calobra, organitzada pel diari La Almudaina (1908)

moratives, i viatges de mallorquins a nuclis turístisc de la Mediterrània, com Niça, Marsella, Toló i Alger. En foren directors Joan Lluís Oliver (1887-1897), Miquel dels Sants Oliver (1897-1905), Jeroni Amengual (1905-1943) i Gaspar Reynés (1943-1952). El 1952 s'uní al *Correo de Mallorca* per fundar, un any després, el *Diario de Mallorca*. ■ Amb el mateix títol, sortí a Palma, de gener a març de 1869, un diari de tendència carlista, dirigit per Joan O'Neill, que aviat fou substituït per *El Cruzado*.

ALMUDAINA, PALAU DE L' Palau-castell situat a un dels extrems de l'Almudaina de Palma. Construït sobre nivells d'ocupació romans, pren la fesomia actual en l'època islàmica. Es tracta d'un doble recinte, un mur exterior amb torres quadrades orientat de SE a NW i un nucli interior, també rectangular, amb quatre torres angulars i una de més gran enmig del parament NE, anomenada torre de l'Àngel. D'aquesta mateixa època, són també l'arc i les torres de la drassana conservada a vorera de mar, dins els actuals jardins de l'hort del Rei. Durant tot el període islàmic, fou residència dels valís de Mallorca i, quan la conquesta cristiana, passà a palau dels reis de Mallorca. Al llarg del s XIV, es realitzen importants obres de reforma per adaptar l'edifici a les noves necessitats. La part central de la fortalesa musulmana es converteix en palau del rei. Les remodelacions gòtiques prenen com a model el Palau Reial de Perpinyà. Destaquen les obres a tres punts determinats: la construcció de la capella de Santa Anna, del saló del Tinell i l'obertura de les galeries a la façana de la mar. La capella de Santa

↓ Torre de l'Àngel del palau de l'Almudaina

↓ Palau de l'Almudaina amb la Seu al fons

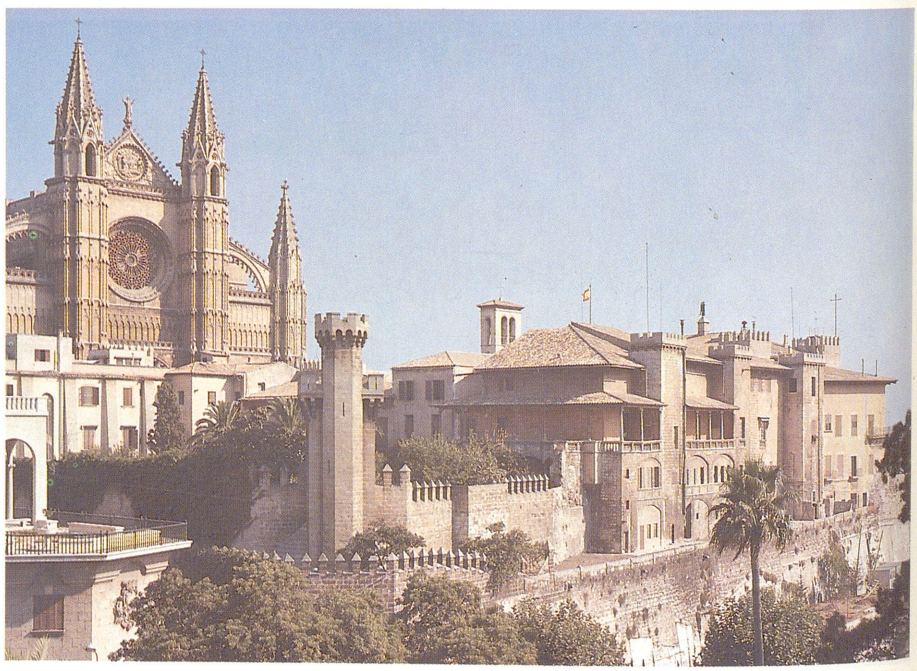

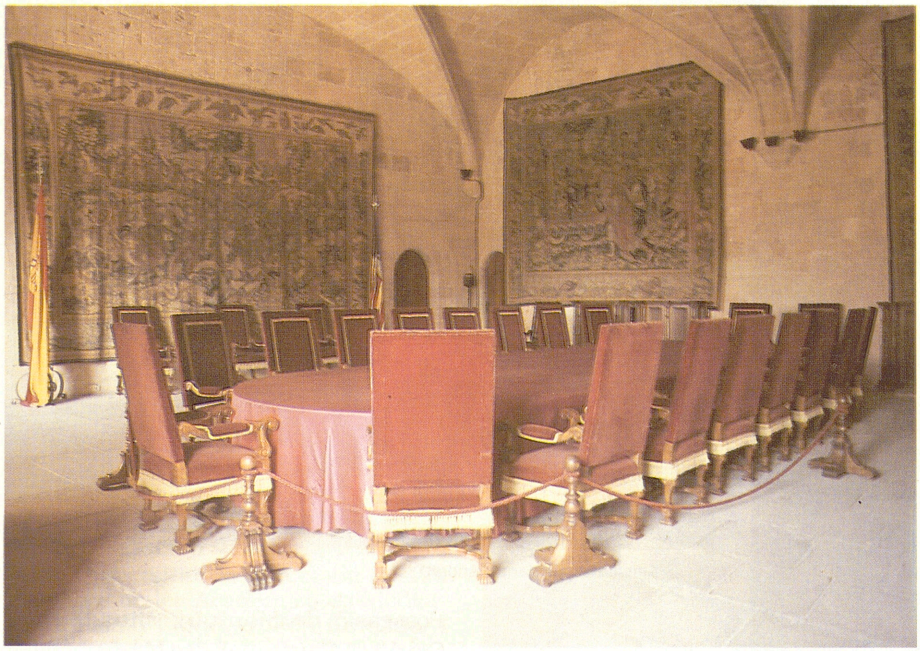

↑ Saló de Tinell del palau de l'Almudaina

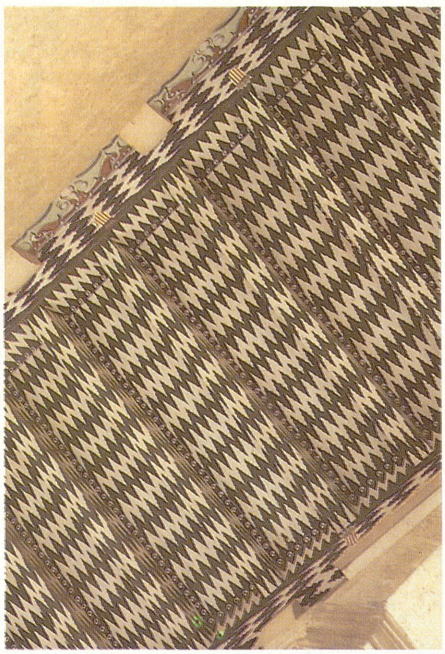

↑ Artesonat mossàrab de l'interior de l'Almudaina

Anna té una sola nau, dividida en dos trasts, i un presbiteri quadrat que es torna poligonal mitjançant trompes. De la seva decoració destaca el timpà de l'entrada, decorat amb escultures d'influència romànica i el retaule de l'altar major, obra de Rafel Moger, amb carrer central de Faust Morell, que substitueix un primitiu retaule de Ramon Destorrents. La construcció d'aquest edifici divideix l'antic pati central en els d'Honor i de la Reina, entorn dels quals se situen les dependències dedicades a l'administració pública. El saló del Tinell és idèntic al del palau de Perpinyà, encara que molt modificat al segle XVI, quan s'enfonsà el seu sòtil. La galeria de la façana de la mar romp el caràcter defensiu d'aquest sector i li dóna un aspecte italianitzant. Les remodelacions sofertes posteriorment pel palau vénen marcades pel canvi en les tècniques militars, que fan perdre capacitat defensiva al sistema de llenços de muralla amb torres. Es construeixen nous cossos rectangulars a l'oest i nord del Palau. Amb la desaparició del regne de Mallorca, el palau es convertí en residència dels virreis i governadors. A l'actualitat, la part del Patrimoni Nacional, continua ocupada pel Govern Militar. Des del 1985 és residència oficial dels reis d'Espanya. (MR)

→ Capella de Santa Anna, a l'interior del palau de l'Almudaina

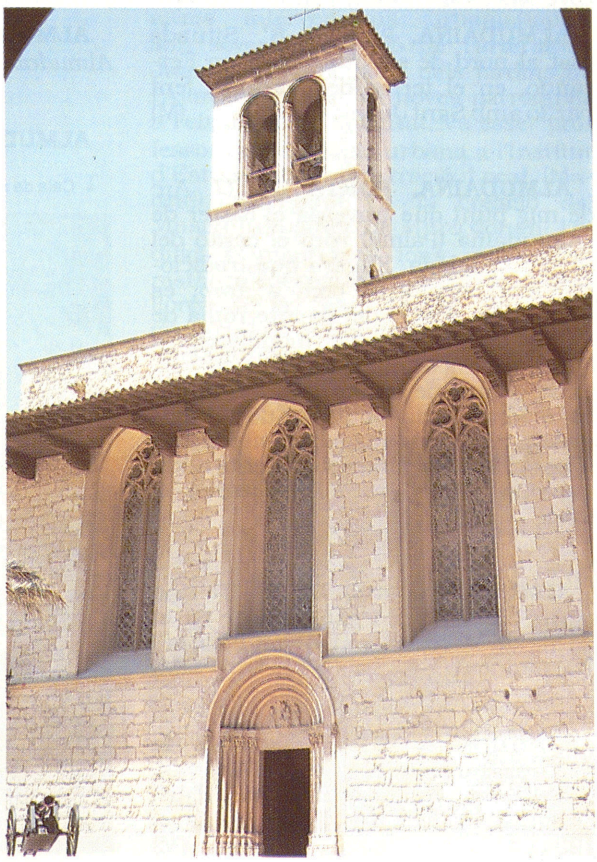

↓ Pati d'Honor de l'Almudaina

← Porta de l'Almudaina de Palma

↑ S'Almudaina, barriada d'Andratx

ALMUDAINA, PLA DE S' Situada just al nord de s'Almudaina d'en Ferrando, en el terme de Montuïri, fent partió amb Sant Joan. (M)

ALMUDAINA, PORTA DE L' Arc de mig punt que travessa el carrer de l'Almudaina (Palma) vora el cantó del carrer Zanglada. Encara que tradicionalment considerat com a àrab, és una de les portes del recinte romà de Palma, probablement modificada a època islàmica, quan passà a convertir-se en una de les portes de l'alcassaba o Almudaina. A partir de la conquesta cristiana, aquest recinte murari perdé la seva funció i diferents additaments gòtics se superposaren a l'arc.

ALMUDAINA, PUIG DE S' Té una altura de 201 m i està ubicat en el terme de Montuïri, entre Son Fornès i Tagamanent. (M)

ALMUDAINA, S' Barriada de la part més antiga de la vila d'Andratx. ■ Terrenys situats entre el port d'Andratx i cala d'Egos, documentats el 1234. (M)

ALMUDAINA D'ARTÀ Vegeu *Artà, Almudaina d'*.

ALMUDAINA D'EN FERRANDO Possessió de Montuïri, situada entre Sabó i es Campanar des Moros. (M)

ALMUDAINA DES NOTARI Possessió del terme de Montuïri, situada entre Son Cucui i es Rafal. (M)

ALMUDÍ Vegeu *Almodí*.

ALMUNIA, CALA DE S' Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre la punta de n'Agustinel·lo i la punta de ses Falconeres. (M)

↓ Cala de s'Almunia (1966)

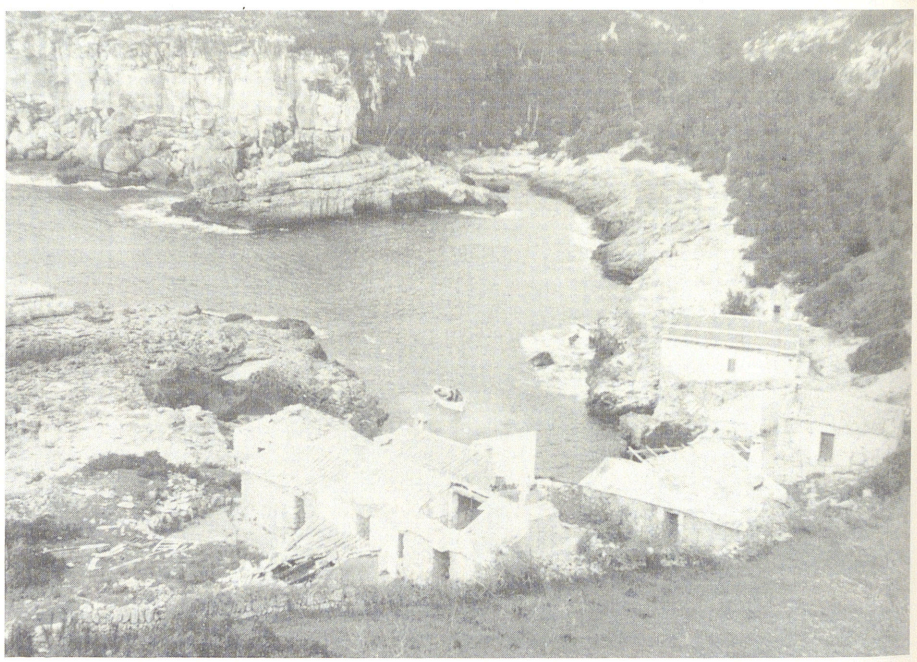

ALMUNIA, CASTELLET DE S' Reducte megalític de la costa, en el terme de Santanyí, a la cala del mateix nom. És una construcció defensiva de l'edat del bronze, probablement emprada per la comunitat de pescadors de la cala. (M)

ALMUNIA, FORTET DE S' *Fort* (→) del terme de Santanyí, situat davant la cala del mateix nom. (M)

ALOI, SON Possessió del terme de Sencelles, situada entre Son Verd i Son Llucià. (M)

ALOMAR BARBARÍN, ANTONI IGNASI (Muro 1823 - ?) Metge cirurgià. Llicenciat en medicina i cirurgia per la Universitat de Barcelona (1847), i membre de les Acadèmies de Medicina de Palma i Madrid. Fou fundador i redactor del periòdic científic palmesà *La Medicina ecléctica* i col·laborador dels diaris *Eco de la Medicina* (Madrid) i *La España Médica* (Madrid). Estudià els camps de la cosmètica, les malalties cutànies i la hidrofòbia. Presentà una memòria a la Societat Econòmica d'Amics del País, de Barcelona, sobre la possibilitat de fer un manicomi a la Ciutat Comtal, la qual cosa influí en la construcció del de Sant Boi. Realitzà uns estudis referents a la insalubritat de l'albufera de Muro.

ALOMAR BOSCH, JOSEP (Palma 1877 - 1952) Arquitecte. Cursà estudis a l'Escola d'Arquitectura de Madrid (1905). Fou arquitecte de la Diputació Provincial de Balears. D'estil regionalista, és l'autor, entre altres obres, del Col·legi del Carme de Gènova (1948)

← Joan Alomar Cifre

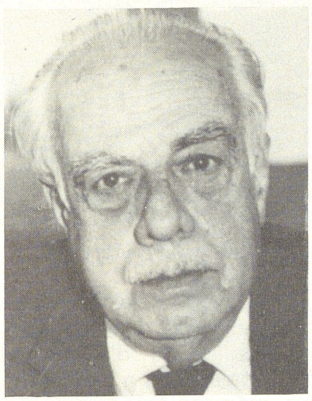

← Victor Alomar Cifre

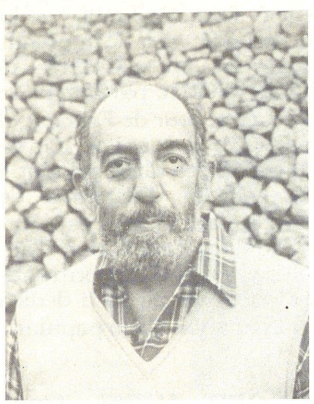

← Antoni Alomar Esteve

ALOMAR CIFRE, JOAN (Palma 1895 - 1969) Periodista. Fill de Gabriel Alomar Villalonga. Realitzà estudis universitaris a Barcelona. El 1920 conegué Jorge Luis Borges i Guillermo de la Torre, i s'adherí a l'ultraisme. Fou redactor de *El Dia* fins al 1931, director del setmanari *Ciutadania* i crític taurí. En les seves crítiques d'art, s'oposà completament a la pintura naturalista, objetivista i defensà un tipus de pintura subjetivista o d'enteniment de l'autor. En esclatar la Guerra Civil, fou empresonat i abandonà tota activitat periodística. Molt influït pel modernisme, gaudí de l'amistat dels modernistes locals: Anglada, Cittadini i Gelabert, i participà com a crític d'avantguarda al costat de Colomar, Sureda i Dethorey.

ALOMAR CIFRE, VICTOR (Palma 1910 - 1983) Periodista. Fill de Gabriel Alomar Villalonga. Començà els estudis de Medicina a Barcelona, que no acabà a causa de la Guerra Civil, durant la qual hi dirigí, amb Ignasi Ferretjans, *El Obrero Balear*. Quan el seu pare va esser destinat a Egipte com a ambaixador, li féu de secretari particular fins que ell mateix fou nomenat cònsul de la República Espanyola a Alexandria. Quan va tornar de l'exili, a finals dels anys 50, reprengué la seva activitat periodística, que havia començat a *La Última Hora*. Afiliat al Partit Socialista Obrer Espanyol, des del 1936, l'abandonà i es presentà a les eleccions generals de 1979 pel Partit Socialista de Mallorca.

ALOMAR ESTEVE, ANTONI (Palma 1937) Arquitecte. Doctorat en arquitectura per la Universitat de Brusel·les i de Madrid. Juntament amb Felip Sánchez-Cuenca organitzà l'exposició Pintura Gòtica Mallorquina, a la Llotja de Palma (1965) i dissenyà diversos edificis d'habitatges al passeig Mallorca. Del 1965 al 1969, treballà amb la UNESCO en l'elaboració dels criteris universals de legislació per a la protecció del patrimoni. És autor dels projectes de les esglésies d'Es Llombards (Santanyí), de la Colònia de Sant Jordi i de l'Encarnació de Palma. S'ha dedicat a investigar la tecnologia i tipologia de la construcció en pedra seca a la Mediterrània occidental i el 1986 fundà i dirigí l'Escola de Margers i conservació de la Natura de Sóller.

ALOMAR ESTEVE, GABRIEL (Palma 1910) Arquitecte i urbanista. Llicenciat el 1934 per l'Escola d'Arquitectura de Barcelona i el 1945 pel Massachusetts Institute of Tecchnology. El 1940 guanyà el projecte del pla d'ordenació de Palma, aprovat tres anys després i realitzat el 1950. Entre altres intervencions urbanístiques, són seves la creació de l'artèria de Jaume III, l'ordenació dels jardins de l'Almudaina i de les noves parròquies a l'eixample de la ciutat. Va esser professor de Sociologia urbana a l'Institut d'Estudis d'Administració Local (Madrid), col·laborà en la creació del Museu Etnogràfic de Muro donant l'edifici i importants fons museístics, restaurà els sepulcres dels reis de Mallorca a la Seu. També fou vicepresident de la Comissió Internacional de Monuments de l'UNESCO; comissari del Patrimoni Artístic Nacional; comendador numerari de l'Ordre del

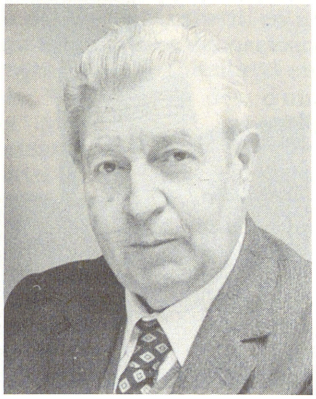

→ Gabriel Alomar Esteve

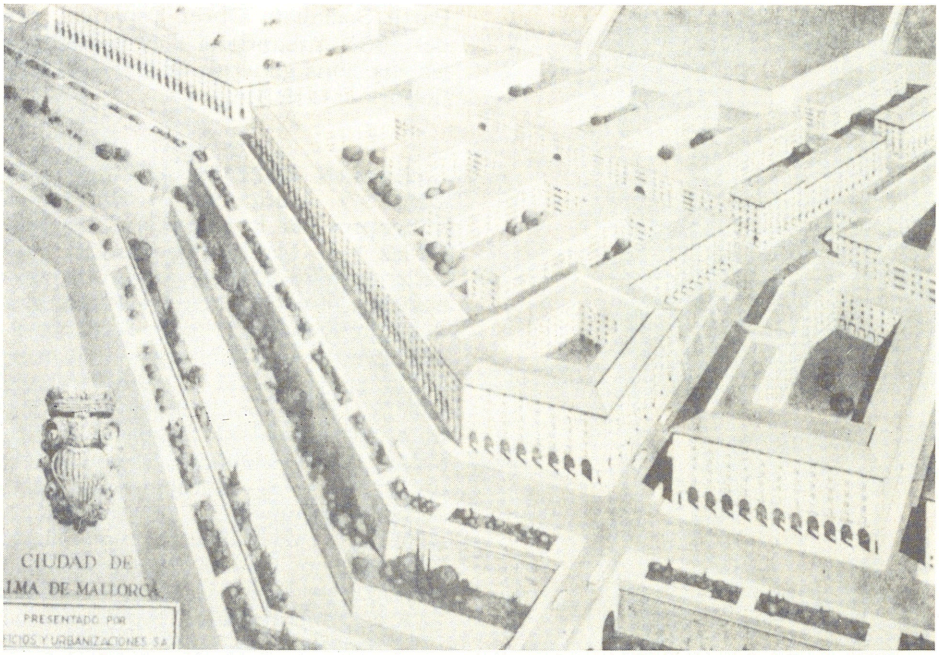

↑ Projecte de reforma dels carrers Jaume III i passeig Mallorca de Palma, elaborat per Gabriel Alomar Esteve

↑ Màxim Alomar Josa

Mèrit Civil i de l'Ordre francès de les Arts i de les Lletres, i posseeix la gran creu d'Alfons X el savi, de l'estat espanyol. És autor de llibres d'urbanisme, art i arquitectura: *Teoría de la ciudad* (1947), *La reforma de Palma* (1950), *Pintores de Italia* (1300-1800) (1950), *Sociología urbanística* (1961), *Guillem Sagrera y la arquitectura gótica del siglo XV* (1970), *Memorias de un urbanista, 1939-1979* (1986), *Un poble i una nissaga. La vila de Muro i els Alomar de la Serra* (1987), i director de l'estudi urbanístic iberoamericà *De Teotihuacan a Brasilia* (1988).

ALOMAR FLORIT, FRANCESC (Sineu 1929 - Orense 1955) Ciclista. La seva principal característica com a esportista va esser sempre la força i es professionalitzà el 1952. Del seu historial destaquen, entre d'altres, el 1952, el trofeu Masferrer, a Barcelona —era la seva primera intervenció en una competició fora Mallorca— i la medalla de bronze del Campionat d'Espanya de fons en carretera; el 1954 la Volta a Mallorca, participà a la Volta a Espanya i al *tour* de França; el 1955, obtengué un segon lloc a una etapa de la *vuelta* i una altra del *tour*, i es proclamà campió d'Espanya de muntanya, que no era la seva especialitat, a Durango (País Basc). Morí d'accident a Galícia, durant un entrenament. Al seu poble natal, se li dedicà un monument per subcripció popular.

↓ Monument a Francesc Alomar Florit (Sineu)

ALOMAR FLORIT, JAUME (Sineu 1937) Ciclista, germà Francesc Alomar. S'inicià molt jove i als 18 anys gaunyà el Cinturó de Barcelona per equips i la prova París-Izi. El 1956, es professionalitzà amb l'equip francès Peugeot. El 1962, guanyà una etapa de la *volta* a Itàlia.

ALOMAR JOSA, MÀXIM (Palma 1917) Militar i polític. Ingressà a l'Acadèmia Militar el 1936. Fou Tinent de batle de l'Ajuntament de Palma des del 1955 i president de la Comissió de Govern i Policia des del 1955 al 1957, amb el batle Joan Massanet. Va esser batle de Palma entre 1963 i 1968, etapa en la qual destaca la realització del Pla General d'Ordenació de Palma, aprovat definitivament el 1963. Va impulsar la construcció del polígon de Son Castelló el 1967 i féu construir els aparcaments subterranis de la plaça del Rosselló, nombrosos edificis escolars com el Jafuda Cresques i el Verge de Lluc, i començà l'adequació de l'hort del Rei. Presentà la dimissió, per motius professionals, i féu els cursos de generalat el 1969 i 1972. El 1974 va esser nomenat governador militar del Ferrol i el 1975 de Cartagena, càrrec que ocupà fins el 1978. A Cartagena, fou el general en cap de la Brigada Motoritzada 32. Passà a la reserva activa el 1987, amb el grau de general de Divisió.

ALOMAR MATEU, CELESTÍ (Llubí 1949) Polític. Es llicencià en història i geografia a la Universitat de Barcelona, on inicià la seva activitat política en el si dels moviments estudiantils (1966). De nou a Mallorca, fou membre fundador de l'Organització Comu-

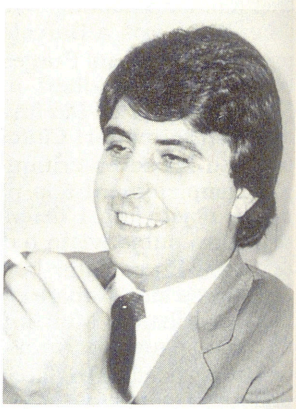

→ Celestí Alomar Mateu

nista d'Espanya-Bandera Roja en la qual milità fins al 1975, quan s'integrà en el Partit Comunista d'Espanya, del qual sortí poc temps després per crear el Partit Socialista de les Illes (PSI), en què ocupà diversos càrrecs fins al 1976, que presentà la dimissió. A les primeres eleccions democràtiques del 1977, fou cap de campanya de la Unió Autonomista. Des del 1982, milita en el Centre Democràtic i Social (CDS). Professionalment, pertany al cos de Tècnics Superiors d'Administradors de l'Estat, on ha estat, successivament, director adjunt del Servei Informatiu de Presidència del Govern (1977-1980), conseller d'informació de l'ambaixada d'Espanya a Mèxic (1980-1986), director del Gabinet d'Informació de Radiotelevisió Espanyola (1986-1987) i director de Relacions Externes de l'Assemblea de Madrid, càrrec que ocupa en l'actualitat. És autor de *Asalto al centralismo* (1976) i col·laborador de *Lluc* i *Última Hora*.

ALOMAR PERELLÓ, ANTONI (Llubí 1946) Músic i poeta. Professor de guitarra clàssica a Inca, on resideix. S'inicià en el món musical, tot compaginant els estudis de guitarra i la creació i participació en diversos conjunts (com el trio *Gringos* i *Los Telstar*, amb els que gravà nou discos). El 1978, publicà la seva primera obra *El disc* i, un any després, *Un mar sense armes*. Ha escrit també *Auguris per a l'any 2.000*.

ALOMAR POQUET, JERONI -ES CAPELLÀ ROIG- (Llubí 1894 - Palma 1937) Prevere. De família benestant, fou ordenat el 1918 i poc després nomenat vicari de Llubí. Iniciada al Guerra Civil, denuncià formalment la detenció del seu germà Francesc, militant d'Esquerra Republicana, i fou empresonat al convent de la Missió. Alliberat per les gestions de la jerarquia eclesiàstica, es dedicà a organitzar una xerxa d'evasió de Mallorca dels perseguits per la repressió de la sublevació militar, a través de pescadors de diverses zones de l'Illa. La seva presència sovintejada a llocs costaners, despertà les sospites del cap de Falange, Canuto Boloqui, i altres elements de l'aparell policial. Finalment fou delatat i detengut amb altres collaboradors. Sotmès a consell de guerra, refusà retractar-se i fou condemnat a mort. El bisbe Miralles, que havia protestat per la seva detenció, en sol·licità l'indult, però fou afusellat el 7 de juny del 1937, en el cementeri de Palma.

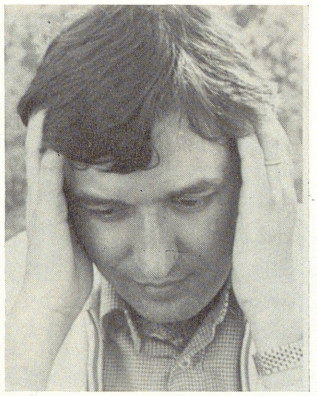

→ Antoni Alomar Perelló

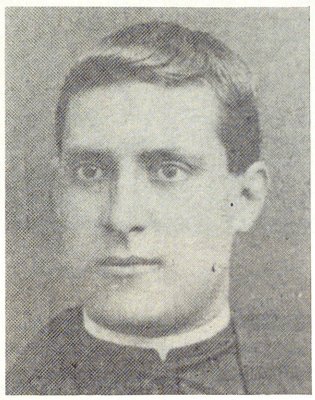

→ Jeroni Alomar Poquet

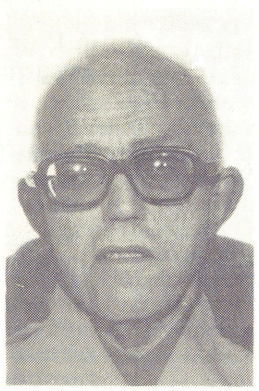

→ Domènec Alomar Serra

ALOMAR SERRA, DOMÈNEC (Sa Pobla 1916) Colombòfil. Fou campió d'Espanya el 1957 en el Concurs Nacional Velocitat Marítima. Posseeix un ampli historial, en la modalitat de colom de fons, amb exemplars de la raça bricu. Feia part, durant molts anys, del club *La Rápida Mensajera*.

ALOMAR VILLALONGA, GABRIEL (Palma 1873 - El Caire 1941) Assagista, poeta i polític. Cursà el batxillerat a l'Institut Balear i la carrera de lletres a Barcelona. Exercí la seva tasca docent als Instituts de Palma (1902), Figueres i Gijón. Inicià de molt jove la seva activitat literària a diaris i revistes, principalment a *La Roqueta*, on

↑ Gabriel Alomar Villalonga

signava els seus articles i rondalles amb el pseudònim de *Biel de la Mel*. El seu primer llibre *Un poble que es mor*, editat a Catalunya, juntament amb els articles publicats a *El Poble Català*, representa la seva projecció cap a Barcelona. En la conferència titulada *El futurisme*, pronunciada el 1904 i publicada l'any següent, perfilà el seu pensament literari i polític, caracteritzat per un catalanisme no únicament com a moviment literari, sinó amb projecció social, que fuig de les concepcions romàntiques. Més endavant, exposà la seva tesi nacionalista a dues obres: *Catalanisme Socialista* i *Negacions i afirmacions del catalanisme*. En aquest llibre, es posa de relleu el seu pensament nacionalista profundament lligat al socialisme. Va esser teoritzador del modernisme —moviment literari amb el qual és identificat— amb les obres *El futurisme* (1904), *De poetització* (1906) i *l'Estètica arbitrària* (1904-1905). Encunyà el terme *futurisme*, el contingut del qual fou confós amb el que propugnà Marinetti, en un intent d'establir les bases del nacionalisme i la regeneració de Catalunya enfront de la Restauració, des d'una perspectiva individualista, amarada d'un humanisme abstracte i un aristotelisme intel·lectual i messiànic. Arquetipus de l'home futurista són Prometeu i Hamlet, els herois representants de la lluita entre l'home i la natura. Aquest moviment literari va esser prest arraconat pel noucentisme, encara que Eugeni d'Ors —el seu principal teòric— s'inspirà en els conceptes d'Alomar. El 1911, publicà el

← De dreta a esquerra, asseguts, Andreu Barceló, Gabriel Alomar, Ferran Pou i Enric Cervera, drets, Vicens Roig, ... i Miquel Oliver

nomenat president de la Comissió d'Instrucció Pública del Congrés i el 1932, ambaixador a Itàlia (1932-1934), i des de 1937 a Egipte, en el qual continuà residint acabada la guerra civil de 1936-39. Morí a el Caire el 1941. Després d'una llarga època d'oblit oficial, el consistori de Palma, durant la batlia de Paulí Buchens, prengué la iniciativa de tornar les seves restes mortals a Mallorca. El 8 d'agost de 1977 arribaren a Palma i varen esser rebudes per un reduït grup de intel·lectuals, polítics i familiars. El 30 de novembre de 1983, l'Ajuntament de Palma, en segona votació —ja que a la primera hi hagué tres vots negatius—, el proclamà fill il·lustre. (AO)

llibre *La columna de foc* que va esser l'única publicació poètica en català recollida en llibre. Mantengué contactes amb Unamuno, Azorín i Baroja. Dugué a terme una gran activitat com a articulista en llengua castellana i col·laborà a *El Imparcial*, *La nación de Buenos Aires* i al *España*. En aquesta època, publicà diversos llibres en castellà, *Verba* —prologat per Azorín—, *La formación de sí mismo* i *La guerra a través de un alma* (1919). Durant aquests anys, protagonitzà una gran activitat política. Juntament amb els dirigents republicans Marcel·lí Domingo i Francesc Layret fundà el Bloc Republicà Autonomista (1916) i més endavant el Partit Republicà Català. El 1920, fundà també la Unió Socialista de Catalunya, i tornà a Mallorca com a catedràtic de l'Institut Balear, on deu anys enrere havia estat professor auxiliar. En aquesta època, es manifestà el seu aïllament intel·lectual. Mantengué una dura polèmica amb el filòleg i canonge Antoni Maria Alcover, que l'atacà per les seves idees progressistes, a causa de les quals va tenir bones relacions amb els sectors més d'avantguarda de l'Illa i amb la Federació Socialista Balear. Publicà articles a l'òrgan de UGT, *El Obrero Balear*. A les eleccions de 1931, fou elegit diputat per Barcelona, escó que canvia pel de Mallorca. Participà també a les Corts Constituents de la Segona República, en les quals defensà la possibilitat de federacions entre distintes nacionalitats, pensant en una Federació entre les Illes i Catalunya. Impulsà la redacció de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes. Va esser

A la ciutat futura

En calma el dia mor... Amics, l'hora és sagrada.
De nostra Pasqua, amics, declina la diada.
Fineix el sol amb majestat.
A l'aire capvespral obrim les galeries,
la santa copa alcem sobre les amples vies
i brindem, companyons, per la Ciutat!

Per la Ciutat, que enllà d'una era venidora,
sorgint, banyada en llum, d'una radiant aurora
com Afrodita de les mars,
i aixecant vers el cel ses torres rebel·lades,
ajuntarà en sos murs indòmites gentades
a l'ombra dels seus pòrtics familiars!

¿No la veieu? Dreçant l'esquena gegantina,
nimbada amb l'espurneig d'una auba purpurina,
eleva un cor de torreons;
en son granític flanc, que inclina amb gest de glòria,
deixaren un relleu de perennal memòria
mil estrènues i ardents generacions.

Flamejaran al sol tos monuments marmoris,
dominaran l'espai tos rutilants cimboris,
ombres d'un somni divinal...
Mes, proclamant la fe d'aurores infinites,
alçaràs contra el cel, com orgulloses fites,
els cloquers de la nova Catedral.

I a l'ample sardaneig de ta novella dansa
se junyiran de mans, en mística aliança,
les llibertes humanitats...
I al sol de nous llevants, amb noves melodies
el sorgir cantaran de venturosos dies
i l'aubada de verges llibertats.

→ Fragment d'un poema de Gabriel Alomar Villalonga

← Joana Alonso Garrido

ALONSO GARRIDO, JOANA (Vera, Almería 1954) Resideix a Palma des del 1965. Guanyà, el 1980, el primer premi del Campionat d'Espanya de fumada lenta de pipa, en la modalitat femenina i el segon premi en la classificació general. Després, abandonà definitivament les competicions i el tabac.

ALONSO RODRÍGUEZ, SANT (Segòvia 1531 - Palma 1617) Jesuïta. Tengué cura dels negocis familiars fins que, havent mort la seva esposa i els seus fills, va abandonar-ho tot i als 40 anys (1571) va entrar a la Companyia de Jesús, en el col·legi de València. Mig any després, va esser destinat al col·legi de Monti-sion de Palma, on fou porter durant 30 anys. És famosa la frase que deia en anar a obrir la porta quan tocaven, «ja vénc, senyor». A pesar de no esser illenc, va esser molt estimat dels mallorquins, a causa del seu tracte afable. Així, els Jurats el proclamaren patró de Mallorca el 1632, molt abans que fos beatificat per Pius VIII (1825) i canonitzat per Lleó XIII (1888) juntament amb Pere Claver, que havia estat deixeble espiritual seu. La seva festa se celebra el 31 d'octubre. Escriví una autobiografia amb el títol de *Memorial*. Al bosc de Bellver, hi ha una capella dedicada a ell, bastida el 1885, en commemoració del miracle que va tenir lloc quan, pujant penosament al castell, resant el rosari, se li aparegué la Verge i li netejà el front. Impulsaren la construcció d'aquesta capella els membres de la noblesa mallorquina i el Capítol de la Seu. El 1984, es registrà a Palma l'*Associació sant Alons Rodríguez* per a nins sense llar, que pretén la promoció social i humana dels nins sense família, per integrar-los en la societat mitjançant el desenvolupament de les seves pròpies actituds.

↓ Sant Alonso Rodríguez

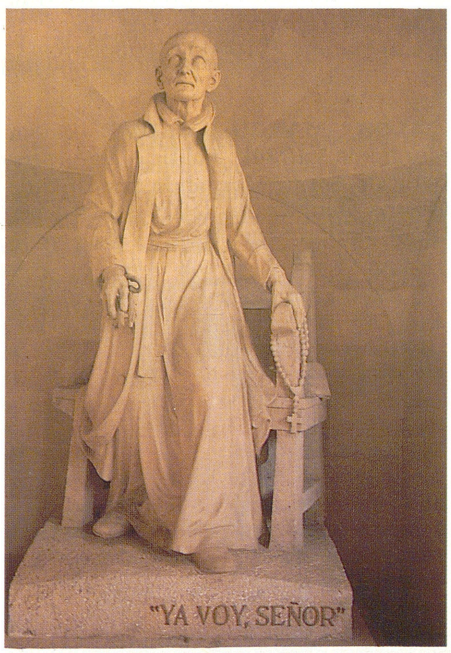

ALONSO SARMIENTO, EMILI (Palma 1942) Polític. S'inicià en la política en els moviments estudiantils dels anys 60. El 1974, fou un dels reorganitzadors del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) a les Illes, en el qual ocupà el càrrec de Secretari General de la Federació Socialista Balear (1975-1979) i Secretari d'Administració i Finances de l'Executiva Federal (1979-1988). Va esser diputat per Balears a les Corts constituents (1977-1979) i repetí el càrrec a les eleccions del 1979. En el govern del Consell General Interinsular, a l'etapa preautonòmica, ocupà el càrrec de Conseller d'Ordenació del Territori. Des del 1986, és senador per Mallorca i president de la comissió econòmica del Senat.

ALORDA, BARTOMEU (Mallorca s XIX - XX) Sindicalista i sabater d'ofici. Militià en les primeres organitzacions obreres de Palma. El 1870, era membre de la bakuniana Aliança de la Democràcia Socialista. Vers el 1896, fou soci de l'Ateneu Obrer Mallorquí.

→ Emili Alonso Sarmiento

ALORDA, SEBASTIÀ (Mallorca s XIX - XX) Sindicalista. Sabater d'ofici. Feu part del primer grup d'obrers internacionalistes de Palma, i fou un dels membres més destacats de la Federació Local de Societats Obreres (creada a 1870). Representà la societat obrera de sabaters de Palma en el III congrés de sabaters de la Regió Espanyola (Barcelona 1873). Més tard, fou una de les figures cabdals en la reorganització del moviment obrer dels anys 80 del segle passat. El 1881, participà en la fundació de la Unió Obrera Balear i en la creació de la federació local de Palma de la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE), a la qual no aconseguí integrar la Unió Obrera. Malgrat això, col·laborà en la publicació *Unión Obrera Balear* i fou membre de la comissió organitzadora d'un mont de pietat (1883). Va esser el primer president de l'Ateneu Obrer Mallorquí (1890). Anys més tard, restà al marge de la nova empenta que adquirí el moviment obrer amb la direcció dels socialistes, però el 1914 presidí una comissió propagadora de la Federació Regional Obrera que, ràpidament, es convertí en una Federació Regional de la Solidaritat Obrera.

ALORDA SERVERA, ANTONI (Palma 1889 - 1934) Metge. Fou cap de les clíniques i dispensaris de malalties de la pell i venèries de l'Hospital Provincial de Balears (1914). Va esser nomenat cavaller de 1ª classe de l'Orde del Mèrit Militar pels seus serveis a l'exèrcit (1918). Fou acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina. Publicà *El nuevo tratamiento específico de la sífilis* (1911) i *La nieve carbónica i el raspado en el cáncer de piel* (1930), entre altres estudis.

→ Antoni Alorda Servera

ALORDA SUNYER, JOAN (Palma 1850 - 1907) Metge. Es va llicenciar en medicina i cirurgia a la Universitat de Madrid el 1873. Fou administrador i redactor de la *Revista Balear de Ciencias Médicas* durant vuit anys, així com tresorer-comptador del Col·legi Mèdico-Farmacèutic i soci numerari de la Reial Acadèmia de Medicina el 1888. Exposà el resultat del tractament seguit en l'epidèmia de pigota a Palma i a Bunyola, i el diagnòstic diferencial entre ectima idiopàtic i pigota, i entre pigota i pigota cristal·lina. Va crear, juntament amb altres metges il·lustres, la subsecció de Ciències Mèdiques dins de l'Ateneu Balear.

ALORDES, CAN Propietat rústica del terme de Pollença, situada al sud de la Rafal. (M)

ALÒS, PAS DE N' Situat en el torrent de Son Vivot, al terme de Búger, entre Son Trescó i ses Planes. ■ Al terme de sa Pobla, està ubicat al torrent de Son Vivot, entre Son Catxo Vell i Son Costa. (M)

ALÒS BRU, JOSEP D' (? 1730 - Calella, Barcelona 1800) Militar. Tinent coronel del regiment de Dragons de Sagunto i capità del d'Almansa. Va passar per tots els graus de l'exèrcit fins al de tinent general, i va esser nomenat governador militar i polític d'Alacant. Fou cavaller i comendador de l'orde militar de Santiago, gentilhome de cambra i regidor de la ciutat de Barcelona. El 1767, el seu pare —Antoni Alòs i de Rius, capità general de Mallorca— el comissionà per a la supressió de la Companyia de Jesús i per acabar amb el contraban a l'Illa. Intervengué en la presa del Fort de Sant Felip, a Menorca, i defensà la plaça d'Orà contra els musulmans. A la mort del seu pare, heretà el marquesat d'Alòs. Com a fill il·lustre, el seu retrat és a la sala de plens de l'Ajuntament de Palma.

↓ Josep d'Alòs Bru

ALÒS I DE MORA, JOSEP MARIA D' (Palma 1765 - Madrid 1844) Militar, marquès d'Alòs. El 1814 fou nomenat tinent general. Va esser també ministre de la guerra i interí de Marina. Fou nomenat capità general de les Balears (1825) i es va guanyar l'estimació dels mallorquins, però tengué conflictes amb el bisbe i alguns eclesiàstics locals, l'intendent i el comte de Montenegro, que el denunciaren a Ferran VII. Per això, el 1828 fou destituït. Poc després, aclarida la situació, fou nomenat conseller de guerra.

ALÒS I DE RIUS, ANTONI D' (Moià, Barcelona 1693 - Barcelona 1780) Militar. El 1709, entrà com a cadet al cos de dragons i va fer una brillant carrera militar (Sicilia 1719, Itàlia 1733-35 i 1741-45). El 1764, va esser nomenat capità general de Mallorca. Escriví *Instrucción Militar* (on relata les seves experiències professionals), de la qual es feren dues edicions

↓ Ban d'Antoni d'Alòs i de Rius, on es prohibeixen les màscares, disfresses, festeig en públic... (1774)

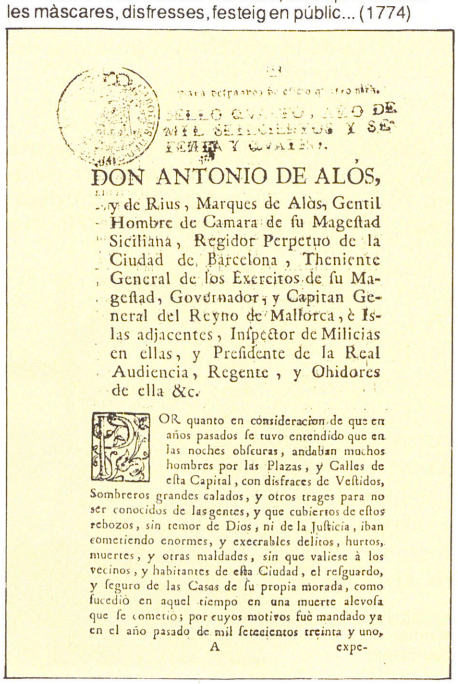

DON ANTONIO DE ALÓS,

...y de Rius, Marques de Alós, Gentil Hombre de Camara de su Mageftad Siciliana, Regidor Perpetuo de la Ciudad de Barcelona, Theniente General de los Exercitos de su Mageftad, Governador, y Capitan General del Reyno de Mallorca, è Islas adjacentes, Inípector de Milicias en ellas, y Preíidente de la Real Audiencia, Regente, y Ohidores de ella &c.

POR quanto en consideracion de que en años pasados se tuvo entendido que en las noches obfcuras, andaban muchos hombres por las Plazas, y Calles de eíta Capital, con disfraces de Veítidos, Sombreros grandes calados, y otros trages para no ser conocidos de las gentes, y que cubiertos de eítos rebozos, sin temor de Dios, ni de la Juíticia, iban cometiendo enormes, y execrables delitos, hurtos, muertes, y otras maldades, sin que valiese à los vecinos, y habitantes de eíta Ciudad, el reíguardo, y íeguro de las Casas de íu propia morada, como íucedió en aquel tiempo en una muerte alevoía que íe cometió; por cuyos motivos fuè mandado ya en el año pasado de mil ſetecientos treinta y uno,

A expe-

↑ Josep Maria d'Alòs i de Mora

(Palma 1768 i Barcelona 1800) i d'altres obres com *Avisos y medios para morir bien*. El 1773 l'Ajuntament de Palma el nomenà fill adoptiu de la ciutat.

ALÒS DOMINGO, CONXA (València 1927) Novel·lista. Exercí el magisteri a Palma, on s'inicià en la literatura amb articles a diversos diaris. Tota la seva producció literària és en llengua castellana. El 1960, es traslladà a Barcelona. Mentre que continuava col·laborant en la premsa, publicà diverses novel·les d'intenció realista, com *Los cien pájaros*, *Las hogueras* premi Planeta el 1964 i *El caballo rojo*.

ALÒS MARCH, JAUME (Santa Margalida 1934) Polític. Va esser batle de Santa Margalida per Unió de Centre Democràtic (1979-1983) i per Unió Mallorquina (1983-1987) en la

→ Conxa Alòs Domingo

← Jaume Alòs March

qual milita i és regidor. De la seva batlia destaquen: les millores a la infraestructura urbana de Son Serra de Marina, la creació d'un Centre Cívic i la realització del passeig Marítim a Can Picafort, i el bastiment del Casal de Cultura i del Camp Municipal de Futbol s'Estanyol a la vila de Santa Margalida.

ALÒS - MONER I DE DOU, RAMON D' (Barcelona 1885 - 1939) Bibliotecari i erudit. S'especialitzà en l'obra de Ramon Llull, sobre la qual escriví, entre altres: *El manuscrito ottoboniano* (1914) i *Los catálogos lulianos* (1918).

ALOU **1/**Propietat agrària lliure de qualsevol casta de domini, de serveis i de rendes a un posseïdor o titular, però gravat amb les càrregues fiscals generals **2/**Quantitat que rep el senyor posseïdor de béns donats en emfiteusi, en cas de traspàs per venda o altra operació **3/**Finca posseïda en aquest règim **4/**Treball propi d'una persona segons la seva feina.

ALOU, BARTOMEU (Capdepera s XIX - XX) Pastor evangelista. Es convertí al protestantisme el 1878 i fundà la comunitat evangèlica de Capdepera. El 1881, obrí la missió de Son Servera, després de predicar l'evangeli cada diumenge. Rebé la influència del pastor metodista Mr Brown i propagà la seva paraula a Capdepera. Obtengué la cessió de la casa del carrer de sant Pere i la convertí en local i església, on encara avui es predica l'evangeli; Mr Brown hi administrà el primer baptisme en companyia d'Alou. Creà una escola amb la col·laboració de la seva esposa Isabel Oleo Seguí, mestra evangelista de Maó. Per falta d'un cementeri no catòlic, obligà l'Ajuntament a construir un recinte per a l'enterrament d'un nin, batejat poc abans. Va fer adjuració oficial del catolicisme el 1893. El 1903 construí un nou local evangelista, veïnat de l'anterior.

ALOU, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre ses Vint i Son Blai Mas. ■ Al mateix terme que l'anterior, està ubicada entre Son Senalla i la vila, ran del camí des Ametlers. ■ Anomenada Horta d'Amunt al terme de Felanitx. (M)

ALOU, HORT DE CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre es clot de sa Mata i s'hort de sa Creu. ■ En el terme de Felanitx, entre sa Capella i sa Duana de Portocolom. (M)

ALOU, SON Possessió del terme de Campos, situada entre sa Bassa de can Moranta i Son Prim. ■ Al terme de Felanitx, està ubicada entre serra Llonga i el puig des Hams. (M)

ALOU, TORRENT CAN Torrent de 3 km de llargària i de 6 km² de superfície de conca, que aboca les aigües a Portocolom.

ALOU BERNAT, PERE (Eivissa 1896 - Palma 1960) Metge. Es va llicenciar a la Universitat de Barcelona el 1916. Quatre anys després, publicà la *Teoría Endocrina de la Diabetis* al *Butlletí del Col·legi de Metges*. El 1935 fou elegit president d'aquest mateix Col·legi.

ALOU CAMPINS, RAFEL -RAFAEL DE PALMA- (Palma 1958) Noviller. Debutà a Palma el 29 de maig de 1977. Torejà a les places mallorquines i a la Monumental de Barcelona. El 1986, es retirà. (JC)

ALOU DES JURAT, CAN Possessió del terme de Felanitx, situada entre el puig de Cero i el puig de sa Comuna Grossa. (M)

ALOUER **1/**Posseïdor d'un alou **2/**Senyor amb domini directe sobre els béns donats en alou a un altre.

ALOU VELL, CAN Possessió del terme de Felanitx, situada ran de la carretera a Portocolom, en el creuer de s'Horta. (M)

→ Pere Alou Bernat

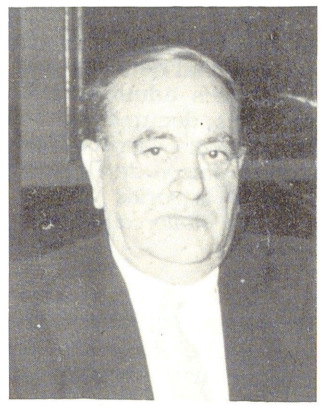

→ Rafel Alou Campins —Rafael de Palma—

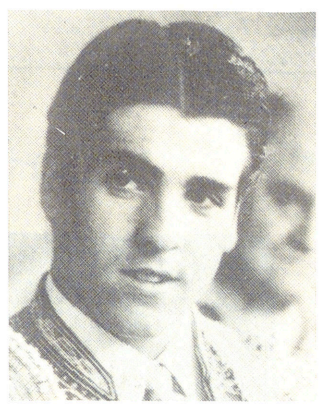

ALOVA, COVA DE S' Cavitat natural usada com a necròpoli durant el període talaiòtic, situada al peu de la serra des Barranc (Sóller). La cavitat va esser retocada i presenta dues sales de planta ovalada, la segona a quatre metres de profunditat respecte de la primera. El 1952, va esser excavada per Bartomeu Ensenyat Estrany i s'hi trobaren enterraments amb calç, amb cadàvers posats a la gatzoneta i adreços funeraris formats per vasos de terrissa, algunes joies i plaquetes de plom. Va esser reutilitzada en època romana i islàmica.

ALOY, JORDI (Mallorca s XIX - XX) Picapedrer. Anarquista i membre del grup *Sembrando Flores* (1920). Va esser expulsat de la Federació de Societats Obreres de la Casa del Poble perquè organitzà —amb M Rigo i A Salvà— un sindicat de picapedrers adherit a la Confederació Nacional del Treball — CNT—, el Sindicat de Picapedrers de Mallorca. Posteriorment, posaren en marxa el Sindicat Únic Regional del Ram de la Construcció. Era soci de l'Ateneu Sindicalista.

ALOY REUS, MIQUEL (Pollença 1763 - 1843) Historiador. El 1805 ocupà el càrrec de comandant sanitari en l'intent d'evitar l'epidèmia de febre

groga que venia de Barcelona. Fou síndic forà del Regne de Mallorca per nominació reial de 1818, ocupà nombrosos càrrecs administratius i recopilà cròniques, documents i notícies de Pollença. Deixà escrites dues obres inèdites: *Cronicón de Pollensa* i *Resumen histórico de varios pasajes de historiadores de Mallorca sobre la villa de Pollensa*.

ALPARA, PUIG D' Elevació de 437 m d'alçada, situada a la partió dels termes d'Artà i de Sant Llorenç, entre Carrossa i sa Carbonera. Rep el nom d'una antiga alqueria, ja desapareguda. (M)

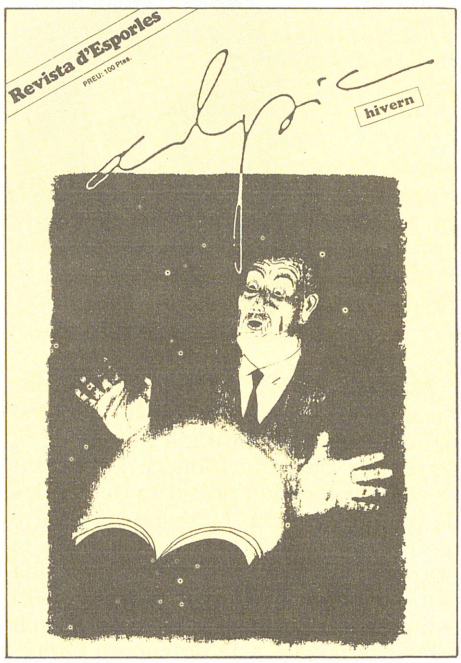

↑ Al Pic

AL PIC Revista local editada a Esporles. Només en sortiren dos números corresponents a l'hivern del 1984 i a la primavera del 1985, cadascun amb format distint. Deu el seu nom a la denominació àrab de l'actual finca de la Granja. El disseny i la il·lustració estaven a cura de l'escultor Thierry Job.

ALPITOUR ITALIA SPA Tour operador italià, fundat el 1947 a la ciutat de Cuneo, en el Piemont, on manté la seu. És el principal agent de turisme del seu país i començà a treballar a Mallorca el 1973, a la qual transportà prop de 70.000 turistes (1987). Es caracteritza per operar amb un turisme no exclusivament estacional i de categoria mitjana-alta. A Mallorca, el representa l'empresa Jumbo Tours.

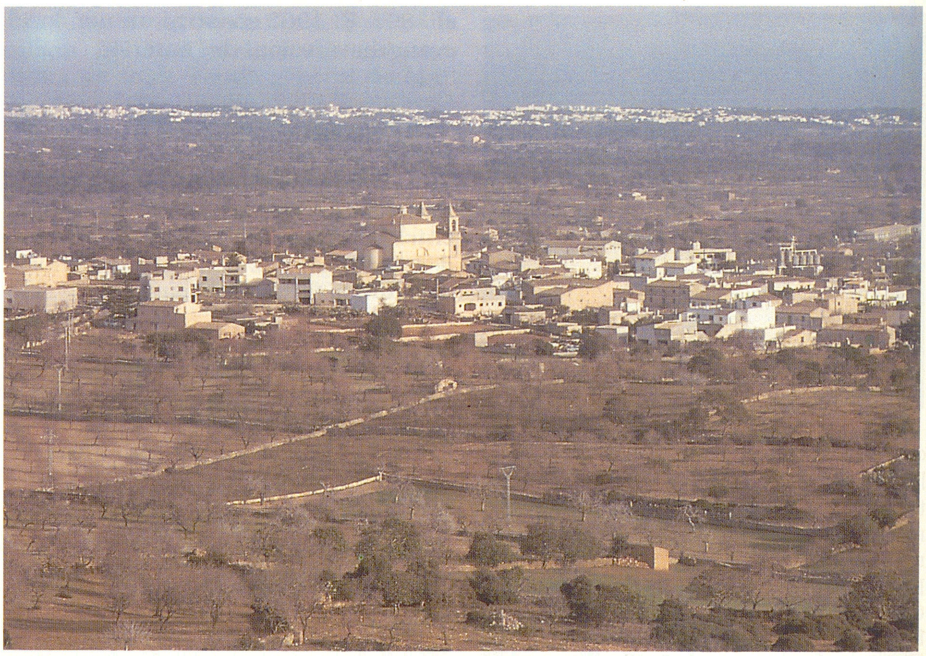

↑ Vista general de s'Alqueria Blanca

ALQUEDRA, TORRENT D' Situat al terme d'Escorca, també anomenat torrent d'Alcadra. Actualment, és el torrent d'Alqueda, afluent del de Lluc, en el clot d'Albarca. (M)

ALQUERIA Nom que rebien a l'època islàmica (s X-XIII) els llogarets rurals. Els seus habitants explotaven de forma col·lectiva un territori d'extensió variable, sense dependre de cap autoritat o propietat superior, llevat de l'Estat, al qual estaven obligats a abonar diferents tributs. Els pobladors de l'alqueria mantenien entre ells relacions familiars de tipus patriarcal.

ALQUERIA BLANCA, S' Poble del municipi de Santanyí situat al peu del puig de Consolació, protuberància del primer massís de la serra de Llevant, amb una població de 909 habitants (1986). Originàriament, era una gran possessió, fins que a les darreries del s XVI començà a establir-s'hi un nucli de població per la pressió de les incursions turques. Per tal de defensar-se'n, es construïren les torres d'en Timoner, amb matacà i finestres renaixentistes, de Son Rossinyol, de can Corraler i de can Barres, aquesta amb data de 1588, i a principis del s XVII ja s'hi havien agrupat algunes cases. A mesura que va créixer el nucli urbà entorn de les torres, els habitants determinaren, cap al 1748, edificar un oratori públic. El 1789, ja s'havien reunit 73 edificis, i no fou fins al 1805 que s'acabà l'oratori, el qual esdevengué església sufragània de Santanyí el 1850. Tres anys després, s'inicià un temple més capaç, que es beneí el 1863 i es dedicà a sant Josep. La nova església es convertí en parroquial el 1913, i el 1950 es feren algunes millores al temple amb motiu del seu centenari. Com a recurs econòmic, l'agricultura del poble es fonamenta sobretot en el conreu d'ametlers. Es diu de les seves ametles que són les millors de Mallorca. També hi abunda la vinya i el cultiu de garrovers. Quant a rama-

↓ Alqueria Blanca, església

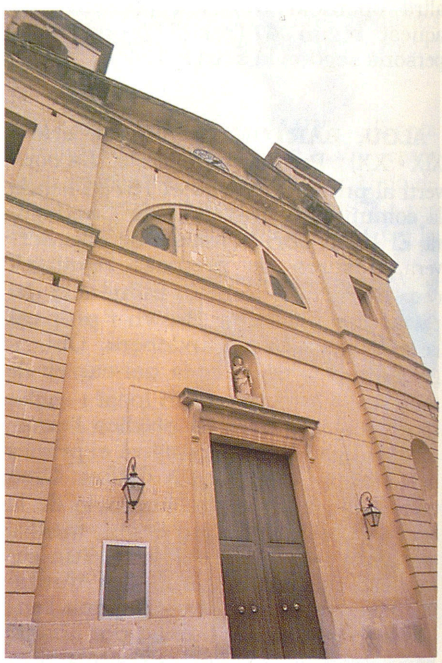

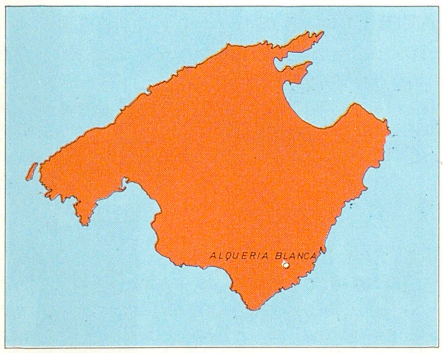

deria, destaca l'ovicultura, i la indústria es basa en la fabricació de teules. El poble celebra les seves festes el 16 d'agost, per sant Roc. Disposa d'unes instal·lacions escolars que són l'escola pública de la Mare de Déu de Consolació i l'escola de ca ses monges. L'assistència sanitària està coberta per un ambulatori.

ALQUERIA D'AVALL Situada en el terme de Bunyola, entre Alfàbia i Son Nassi. Pertany al grup d'antigues i grans possessions ubicades als contraforts de la serra d'Alfàbia, sobre la ruta de Palma a Sóller: Biniforani, Alfàbia, Alqueria Blanca, Raixa, S'Heretat, Caubet, sa Font Seca i Barcelona, quasi totes amb clasta empedrada, tafona, oratori privat i escut d'armes de la família esculpit en pedra sobre el portal principal de les cases. Aquesta alqueria és la residència privada de descans de l'actual president del Govern de les Illes Balears Gabriel Cañellas Fons. (M)

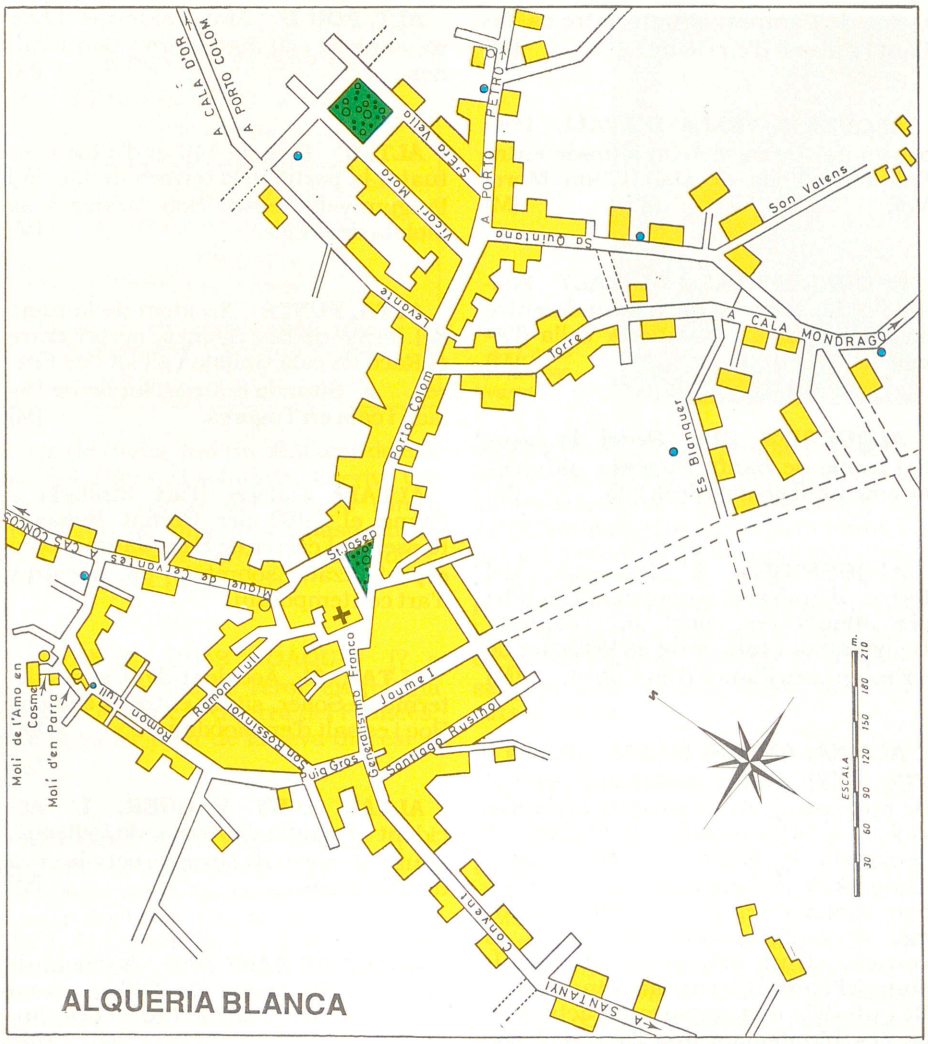

↓ Alqueria d'Avall

ALQUERIA, S' Possessió del terme de Campanet. Situada sobre un petit turó travessat pel camí de Moscari, s'hi troben deixes prehistòriques. La fertilitat del terreny i l'aigua abundant hi permeteren el creixement d'una important alqueria islàmica. En el s XVII pertanyia a la família dels Pasqual i passà a denominar-se Alqueria de Son Pascual. El 1652 servì de refugi a ciutadans fugitius de la pesta bubònica. En els s XIX i XX fou objecte de constants establiments que determinaren la seva desaparició i la destrucció total dels seus alzinars.

ALQUERIASSA, L' Antiga possessió del terme de Llucmajor, d'on surten les actuals possessions de Son Taixequet, cas Frares, ses Males Cases, Son Munar i Son Misseró. (M)

ALQUERIASSA, S' Terrenys del

terme de Campos, situats entre es Tallant i s'avenc d'en Blanc. (M)

ALQUERIA VELLA D'AVALL Possessió del terme d'Artà, situada entre l'Alqueria Vella de Dalt i Son Morei Vell. (M)

ALQUERIA VELLA DE DALT Possessió del terme d'Artà, situada entre sa talaia Freda i s'Alqueria Vella d'Avall. (M)

ALQUERIES, SES Redol de cases del terme de Santa Eugènia, situades devers 1 km al nord de la vila. (M)

ALQUERIOLA, L' Possessió del terme d'Andratx, anomenada també ses Alquerioles; surt de l'alqueria Benytyamor i està entre es Penyaler de s'Esclop i ses Planes d'en Cabrit. (M)

ALSINA, ANTONI MARIA (Palma s XIX - XX) Polític socialista, tipògraf de professió. Fou director de *El Obrero Balear* el 1915. Membre de l'Agrupació Socialista de Palma, participà en el II Congrés de la Federació Socialista Balear com a delegat del comitè provincial. Acabada la Revolució Russa, es convertí en un dels principals impulsors del corrent tercerista dins el partit i un dels més importants activistes obrers. Mantengué una llarga polèmica amb el reformista Llorenç Bisbal i el 1921, com a conseqüència de l'escissió dins el Partit Socialista Obrer Espanyol, passà a fer part de l'Agrupació Palmesana del Partit Comunista Obrer. Ocupà la direcció del periòdic *El Comunista Balear* i la secretaria de la Societat d'Obrers del Metall. El 1926, s'incorporà a la Unió General de Treballadors i abandonà el Partit Comunista.

ALSINA ARÚS, JOAN (Barcelona ? - 1911) Arquitecte. Col·laborador de Gaudí en les obres del Palau Güell, i de Lluís Domènech Montaner en la direcció del *Grand Hotel* de Palma.

ALT, CAP Accident de la costa del terme de Llucmajor, entre el cap Enderrocat i el caló de ses Donardes o Lleonardes. ■ Situat entre punta Moreia i cala Morlanda, al terme de Manacor. (M)

ALT, PORT Vegeu *Portals Vell.* (M)

ALT, POU D' Situat al terme d'Alaró, entre el coll d'Almadrà i Son Ordines. (M)

ALT, S' Puig de 440 m d'altura, situat a la partió dels termes de Calvià i Puigpunyent, entre Son Sastre i sa Moleta de s'Aigo. (M)

ALTA, PUNTA Accident de la costa del terme de ses Salines, situat entre el Racó de cala Galiota i s'illot des Frares. ■ Situada entre s'illot de na Pelada i cala en Tugores. (M)

ALTAIR Galeria d'art fundada a Palma el 1982 per Bernat Rabassa Rosselló al carrer de Sant Jaume. S'ha especialitzat, sobretot, en mostres d'art contemporani.

ALTAR, S' Accident de la costa del terme de Sóller, situat entre es salt des Boc i es salt d'en Moixina. (M)

ALTAR D'EN VAQUER, L' Accident geogràfic del terme de Pollença, situat al morro de Bóquer, vora la cova de l'Aragonès. (M)

ALTAR DE SANT PAU Accident de la costa del terme de Sóller, situat entre la torre Picada i el Racó des Cingle. (M)

ALTERNATIVA PER A UN SINDICAT UNITARI I DEMOCRÀTIC DE TREBALLADORS DE L'HOSTALERIA -ASUDTH- Organització sindical democràtica i de classe, que apareix a Mallorca com a plataforma per a la constitució d'un sindicat, quan aquests eren il·legals. Pretenia integrar tots els sindicats i organitzacions de la branca de la hostaleria en el seu si, però quan això no fou possible, es convertí en un sindicat clàssic. El seu origen es troba en les eleccions sindicals de 1975, encara en el marc dels sindicats verticals, quan es formaren les Candidatures Unitàries de Treballadors —CUT—, que representaven la voluntat unitària i democràtica del moviment obrer. A hostaleria, coparen tots els càrrecs de la Unió de Tècnics i Treballadors —UTT—. Si bé ja apareix cap al setembre de 1976, no és fins al gener de 1977 quan celebra l'Assemblea Constituent, que s'adjetiva de «provisional». Com a alternativa unitària, participen en el seu llançament

↑ Francesc Obrador a una reunió de l'ASUDTH

militants d'altres sindicats, com Comissions Obreres —CCOO— (que abandonaren aviat l'Alternativa), Confederació de Sindicats Unitaris de Treballadors —CSUT-, Sindicat Unitari —SU— i d'altres. Aprofità l'estructura de la UTT i és legalitzat el maig de 1977. A causa de nombroses afinitats, es fusionà amb la Unió Sindical Obrera —USO— l'octubre de 1977, i poc després passà a la Unió General de Treballadors —UGT— quan s'incorporà en aquest sindicat la tendència UGT d'USO. La unió a USO primer, i a UGT quasi immediatament (desembre de 1977), reforçà la seva estructura, però li féu perdre el caràcter assembleari, que era un tret del seu origen. Durant un temps va funcionar autònomament en el si de la UGT i absorbí la federació d'hostaleria del sindicat socialista. Posteriorment, es constituí en la pròpia federació del sindicat d'hostaleria d'UGT. Cap al 1977, tenia uns 5.000 afiliats, i n'eren dirigents Francesc Obrador, Bartomeu Pericàs, Jesús Pérez, Antoni García i Maria Bonnín. Tot i que ja participà en la manifestació convocada per la Coordinadora d'Organitzacions Sindicals —COS— el 12 de novembre de 1976, la primera mobilització important que impulsà en el sector de l'hostaleria, fou la vaga del 4 de juliol de 1977. Va promoure la construcció d'uns 150 habitatges socials per a treballadors del sector a Santa Ponça. Aconseguí que els temporers tenguessin dret a l'assegurança d'atur. A més, participà en accions a nivell estatal.

ALTERNATIVA PROGRESSISTA D'ANDRATX Candidatura independent de caire comunista, que es presentà a les eleccions locals de 1987, en el terme d'Andratx, on aconseguí només 106 vots, sense treure cap regidor.

ALTINA, L' Grup musical folklòric creat a Santanyí el 1987, per recuperar les cançons tradicionals. Ha actuat a diversos festivals i pobles de Mallorca.

ALUIA, CAL Possessió del terme de Felanitx, situada entre Son Valls i la partió amb Porreres. (M)

A LUPO GESULFO I CIA Nom de la companyia marítima fundada pel navilier Andreu Lupo Gesulfo i el comte d'Aiamans, a principis del segle XX. Comptava amb vaixells com l'«Andrés Lupo» i el «Natale Lupo», que anaven als Estats Units d'Amèrica. El 1902, comprà dos vaixells més, el «Cyclops» i el «Menfis», per tal de continuar amb els seus viatges al continent. El «Cyclops» va pasar a anomenar-se «Iberia» i dugué la bandera uruguaiana, per evitar els alts costs que suposava abanderar-lo a Espanya. La companyia desaparegué prest, juntament amb la Unió Comercial, i quedà exclusivament la *Isleña Marítima*.

ALVARADO, FRANCESC (? s XVIII - XIX) Religiós dominicà. Durant les

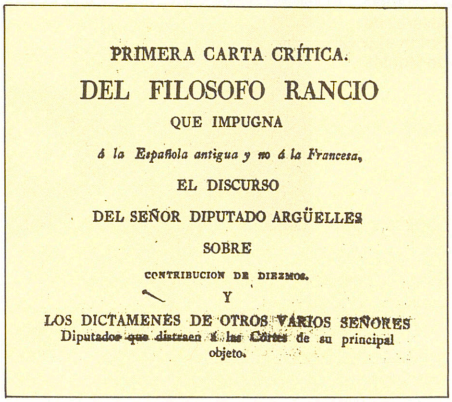
PRIMERA CARTA CRÍTICA.

DEL FILOSOFO RANCIO

QUE IMPUGNA

á la Española antigua y no á la Francesa,

EL DISCURSO

DEL SEÑOR DIPUTADO ARGÜELLES

SOBRE

CONTRIBUCION DE DIEZMOS.

Y

LOS DICTAMENES DE OTROS VÁRIOS SEÑORES Diputados que distraen á las Córtes de su principal objeto.

→ Julià Álvarez Alenyar

← Cartes de Francesc Alvarado

Corts de Cadis, fou un destacat defensor del règim absolutista. Escriví *Colección de cartas del filósofo rancio* (1811-14). La impremta Guasp publicà 45 d'aquestes cartes, en tres toms, entre els anys 1813 i 1818.

ÁLVAREZ, BLAS JOAQUÍN (? s XVIII-XIX) Bisbe de Terol. Es refugià a Palma durant la Guerra del Francès, que el va fer fugir de la seva diòcesi el 1809.

ÁLVAREZ ALENYAR, JULIÀ (Palma 1850 - 1924) Metge. Llicenciat en medicina per la Universitat de Barcelona i doctorat per la de Madrid el 1872. Al corrent de les darreres innovacions, preconitzà l'aplicació de modernes tècniques terapèutiques amb continus canvis introduïts en les fórmules dels medicaments. En el Col·legi Mèdico-Farmacèutic, dissertà sobre el tractament profilàctic i terapèutic del còlera, que en aquells moments feia matx a Espanya (1894). El 1899, féu part d'una comissió municipal per potenciar la vacunació de tota la població contra la pigota, i el 1913 representà el Col·legi de Metges de Balears al Congrés Internacional de Medicina de Londres. Col·laborà amb assiduïtat a la *Revista Balear de Ciencias Médicas*.

ÁLVAREZ BUYLLA Y LÓPEZ VILLAMIL, PLÁCIDO (Oviedo 1893 - 1980) Militar i polític. Estudià a l'Acadèmia d'Artilleria i com a primer destí va esser enviat de tinent a Menorca. Va participar en la Guerra Civil i arribada la pau, essent ja general, va esser batle d'Oviedo i posteriorment governador civil de Canàries. Traslladat per ocupar el 1956 el mateix càrrec a Balears, cessà per jubilació el 1969. Va esser el governador que va

↓ Corbeta de la classe de les «Andrés Lupo» i «Natale Lupo» *(RS)*

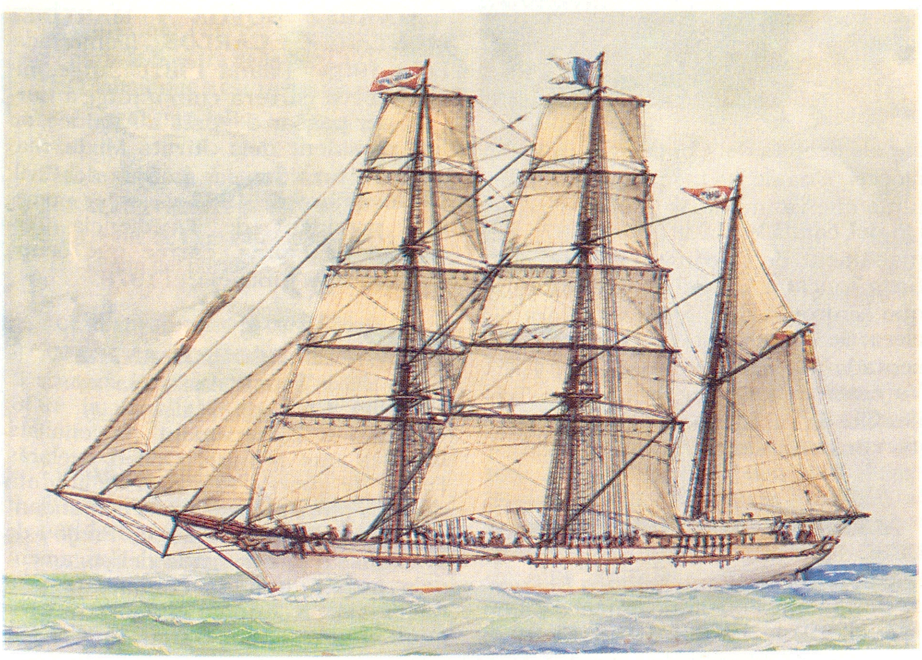

↓ Plácido Álvarez Builla y López Villamil acompanyat de la seva esposa Maria Eulalia Dereterra Polo

regir la província durant més temps. Des del 1968 va esser conseller del Banc de Crèdit Balear.

ÁLVAREZ DE SOTOMAYOR GIL DE MONTES, CARLES (Ciutadella 1915 - Palma 1986) Militar. Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Saragossa (1936). Va esser alferes provisional durant la Guerra Civil i després d'aquesta seguí en l'exèrcit. El 1955, tornà a Mallorca com a cap de la Policia Armada, i deu anys més tard (1965) entrà en la Policia Municipal de Palma amb el càrrec de subinspector en cap. Durant el seu mandat, essent batle Màxim Alomar, en renovà el cos, i creà la Banda de Música i l'Acadèmia de Policia Municipal.

ÁLVAREZ DE SOTOMAYOR GIL DE MONTES, MANUEL (Palma 1914 - 1986) Articulista i publicista. Començà Ciències Químiques i Exactes a la Universitat de Saragossa (1931), però el 1934 ingressà a l'Acadèmia d'Artilleria. Després de participar en la Guerra Civil, quedà a l'exèrcit, tot i que el 1963 passà a Servicis Civils, destinat a la delegació del Ministeri de Turisme de Balears, per la qual cosa publicà nombrosos articles sobre turisme. Ha estat guardonat amb diversos premis com el *Ejército - 1956*, el *Sésamo - 1970 amb La apedreada Compañía de Garduña*, el *Premi Internacional de Contes - 1972* amb *El maletilla*, el *Café Marfil - 1972* d'Elx amb *La Chandra* i el *Francisco Franco* de 1986 per *Si pudiera regresar de Elba, mi capitán.*

ÁLVAREZ LARA, RAFAEL (Castillo de Locubín, Jaén 1902) Bisbe emèrit de Mallorca. Llicenciat en Filosofia i doctor en Teologia i Dret Canònic. Va esser ordenat de prevere el 1927 i ocupà diversos càrrecs com professor de filosofia i matemàtiques al seminari de Jaén, ecònom de la parròquia de San José de Linares (1930) i de Santa María (1939), entre d'altres. Va esser preconitzat bisbe de Guadix el 1943 i consagrat aquest mateix any. Assistí al concili Vaticà II i quan morí el bisbe de Mallorca, Jesús Enciso, el papa Pau VI l'en nomenà successor. Durant el seu pontificat, reformà el palau episcopal i rehabilità nombroses esglésies i rectories. En un moment difícil per a l'Església a causa de les primeres secularitzacions de preveres, de confusió i d'enfrontament entre distints sectors eclesials, i pel gran canvi social experimentat per Mallorca arran del turisme, va començar a aplicar els decrets del Concili Vaticà II a la diòcesi. Una de les tasques més importants que va impulsar fou la introducció del català en la litúrgia (1967), per manament de la constitució conciliar *Sacrosanctum Concilium* (1963), cosa que l'enfrontà amb alguns sectors del clero. Se li va acceptar la dimissió, presentada per motius de salut, el 1973. Va esser succeït per monsenyor Teodor Úbeda l'abril d'aquest mateix any i es retirà a Almeria.

→ Carles Álvarez de Sotomayor Gil de Montes

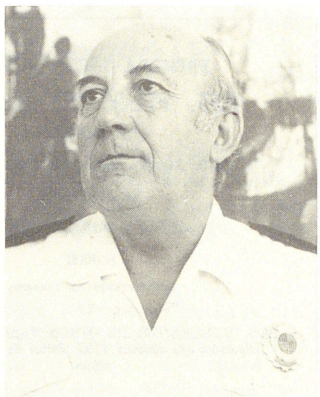

← Francesc Álvarez Martínez

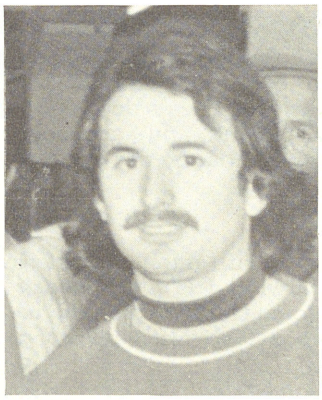

→ Manuel Álvarez de Sotomayor Gil de Montes

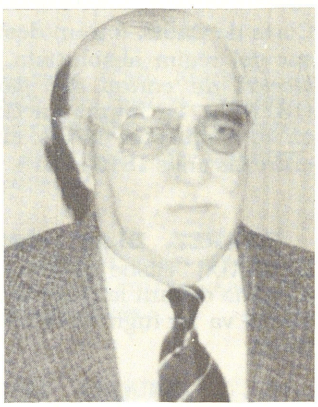

← Carlos Álvarez Novoa y Martínez Montaner

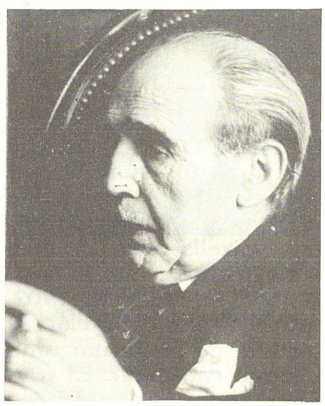

→ Rafael Álvarez Lara

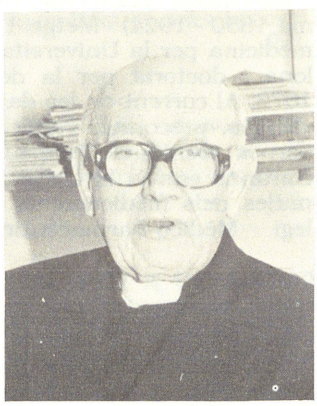

ÁLVAREZ MARTÍNEZ, FRANCESC (València 1950) Jugador de botxa, adscrit al *Club Petanca El Puente* de Palma. Fou subcampió d'Espanya el 1974, 1976 i 1979. El 1978 guanyà el campionat d'Espanya per tripletes, juntament amb Josep Maria Vidal i Joan Sard, i el campionat masters de 1985 celebrat a Madrid en companyia d'Alfred Sánchez i Josep Maria Fajardo. Participà també a diversos campionats del món: Mons (Bèlgica 1978), Anglaterra (1979) i Casablanca (Marroc 1985).

ÁLVAREZ NOVOA Y MARTÍNEZ MONTANER, CARLOS (Ponferrada, León 1903 - Palma 1981) Jutge. Inicià la seva carrera com a jutge a Burgos, per passar després a Astúries, on fou president dels Jurats Mixts, magistrat i president de la Sala del Civil. El novembre de 1963 va esser nomenat president de l'Audiència Territorial de Palma, càrrec que ocupà fins a la seva jubilació, el 1978.

ÁLVAREZ OSORIO, ANTONIO (s XIX - XX) Tinent coronel, cap de la Guàrdia Civil de Mallorca el 1936. S'adherí a l'aixecament nacionalista després que Manuel Goded declaràs l'estat de guerra. Féu part de la junta de caps que assessorava el comandant militar de Balears, Díaz de Freijó i de la comissió encarregada del pagament dels avions italians comandats pels nacionals. S'ocupà del Govern Civil quan el governador García Ruiz es féu

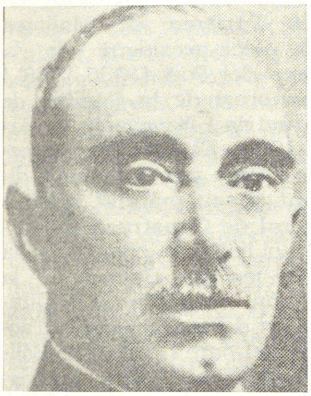

← Antonio Álvarez Osorio

càrrec del front de Manacor, el 31 d'agost de 1936. Quan aquest intentà recuperar el càrrec, s'hi oposà i hagué de tornar a la Comandància de la Guàrdia Civil, el 17 de setembre, a conseqüència de les violentes discussions que provocaren el nomenament d'un nou governador, el coronel José Rubí. Suprimí les lleis laïcitzants de la Segona República.

ÁLVAREZ SEREIX, RAFAEL (Madrid 1856 - 1935) Enginyer i polític. Governador civil de les Balears del 1899 al 1900. Es relacionà amb els intel·lectuals regionalistes i fou assidu de la tertúlia de Joan Alcover, el qual li dedicà el poema *El forastera Mallorca.*

↓ Poema de Joan Alcover dedicat a Rafael Álvarez Sereix

Quan seu a vostra taula beneïda,
¿què li donau dins l'aigua o dins el vi,
que per la pàtria manllevada oblida
la seva el pelegrí?

És trist pelegrinar, deixar el clima,
la casa i les costums de cadascú
per anar al país on no ens estima
ni ens espera ningú.

La veu, el mur i l'arbre que ens saluda
a l'obrir la finestra de la llar,
fins l'inimic que a caure nos ajuda
hi trobem a faltar.

Però la llei de la natura falla
dins aquest raconet que té l'encís
d'un regne de l'ensomni, on davalla
la pau del paradís.

Aquí d'enyorament se cura l'hoste,
i pensant que el sojorn ha d'esser breu,
només sent la tristesa que s'acosta
de l'hora de l'adéu.

I si això diu tothom d'aquesta filla
del mar, que ningú deixa sense plor,
¡què faré jo, que a l'arribar a l'illa
ja la duia en mon cor!

ALVEAR, CARMEN D' Vegeu *Fernández Segade, Carmen*

ALZAMORA, BERNAT ALEXANDRE (Mallorca s XIX) Violinista. El 1823, hagué d'emigrar, a causa d'una discussió amb el violoncel·lista César Augusto Casella, que aleshores triomfava a Palma. Fou molt popular a Londres i a París. A Anglaterra, es relacionà amb membres de l'aristocràcia, com l'almirall Partcer i la seva filla, a la qual va fer classes de guitarra. Actuà a la cort de París. El 1870 tornà a Mallorca definitivament.

ALZAMORA, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada entre la Porciúncula i Son Rigo. ■ Vegeu *Alzamora SA.*

ALZAMORA, MIRADOR DE N' Situat a la serra de na Burguesa, del terme de Calvià, entre Benàtiga i es puig d'en Bou. Batejat així per honorar Ferran Alzamora Gomà, gran excursionista i president del Foment del Turisme de Mallorca. (M)

ALZAMORA CALAFAT, PAU (Palma 1810 - 1857) Empresari. Fundador a Palma, el 1835, de Can Alzamora. Estava inscrit com a contribuent en el ram de botiguers de fruites, verdures, carn salada i altres articles. En deu anys, multiplicà per set la seva contribució i, una vegada mort, el succeí el seu fill Gabriel Alzamora Ginard.

ALZAMORA CARBONELL, FERRAN (Palma 1944) Empresari. Fill de Gabriel Alzamora López. Director gerent, amb Joan Roca Beltran, d'Alzamora SA, membre del Consell d'Administració de Sa Nostra i vicepresident de la cadena d'alimentació Vegé a Espanya. Fou vice-president de la Cambra de Comerç de Mallorca i Eivissa fins al 1987.

ALZAMORA GINARD, GABRIEL (Palma 1836 - 1891) Empresari i polític. El 1857 succeí el seu pare al capdavant de Can Alzamora. Monopolitzà la negociació de l'ametla i la seva venda a Europa. Disposà d'una flotilla de cinc vaixells comandats pel seu germà e capità Antoni Alzamora. El 1881 organitzà el viatge econòmic a l'Exposició Universal de París i, el 1886, presidí la comissió organitzadora de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació. Fou tinent de batle de l'Ajuntament de Palma el 1874, i en la següent dècada, esdevengué un dels principals dirigents del Partit Republicà, dit possibilista. Als seus darrers anys, ingressà en el partit liberal de Sagasta. El succeïren els seus fills Enric i Ferran Alzamora Gomà.

→ Pau Alzamora Calafat

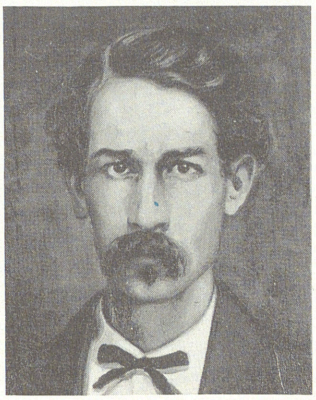

→ Ferran Alzamora Carbonell

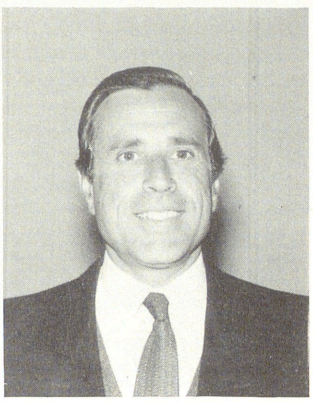

→ Gabriel Alzamora Ginard

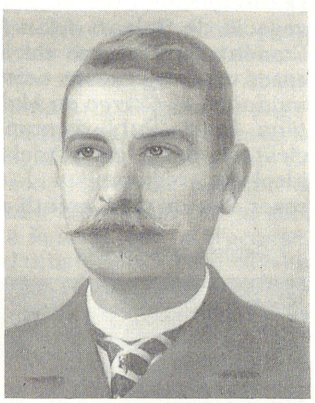

ALZAMORA GOMÀ, ENRIC (Palma 1866 - 1914) Economista, empresari i periodista. Dirigí, amb el seu germà Ferran, Can Alzamora. Féu part del grup de joves innovadors autodenominats «els insensats». Presidí

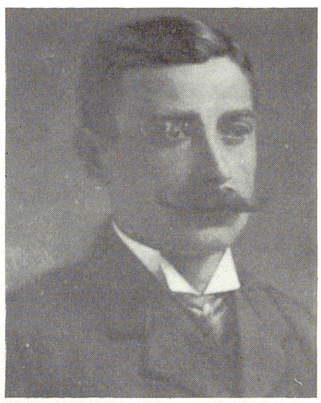

← Enric Alzamora Gomà

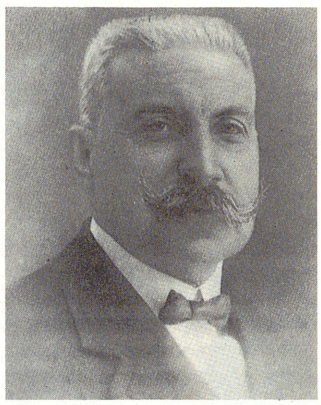

← Ferran Alzamora Gomà

la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Balears i fou fundador del Foment de Turisme de Mallorca. Va esser un dels cradors dels diaris *La Almudaina*, *El Correo de Mallorca* i *La Ultima Hora*. Publicà nombrosos articles, on deixà constància de la seva ideologia regionalista i catòlica. Va esser l'autor d'un estudi sobre la projecció comercial d'Espanya al Marroc, en el moment en què s'iniciava la colonització de la part més septentrional d'aquest país. Aconseguí la instal·lació del cable telegràfic Barcelona-Palma (1907) i impulsà la campanya per modificar la llei de comunicacions marítimes, que culminà amb la implantació del correu diari amb Barcelona.

ALZAMORA GOMÀ, FERRAN (Palma 1868 - 1947) Empresari. Dirigí Can Alzamora amb el seu germà Enric i, posteriorment, prengué la direcció en solitari fins a 1947. Fou president del Foment del Turisme de Mallorca (1919-1925), i adquirí una gran part (400.000 m²) del que seria la Platja de Palma. Convertí la seva empresa en societat anònima i en féu hereus els seu cosin, Gabriel Alzamora López. Als anys vint, figurà en el Consell d'Administració de la fàbrica d'automòbils *Loryc* de Palma, i fou un dels fundadors de la *Unión Patriótica Mallorquina*, partit polític creat per Miguel Primo de Rivera. Durant la Guerra Civil, col·laborà amb el Moviment i *Alzamora SA* (→) va esser el principal abastidor de blat i queviures a l'Illa.

ALZAMORA LÓPEZ, GABRIEL (Palma 1904) Empresari i polític. Accionista de Can Alzamora des del tretze anys, el 1947 succeí el seu oncle Ferran com a president. Durant la Guerra Civil, fou enviat a Burgos, per la Junta Econòmica de Mallorca, per tal de gestionar l'abastiment de l'Illa amb blat castellà. Fou president del Foment del Turisme de Mallorca (1955-1962), vice-president de la Junta d'Obres del Port (1956-1968) i president honorari de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Balears (1967-1968). El 1968, fou nomenat batle de Palma per designació directa. Durant el seu mandat, realitzà un Pla General de Construccions Escolars i es sol·licità la creació de la Universitat de les Illes Balears. De la seva època, són els parcs de la Quarentena i s'Hort del Rei, les obres d'accés i reforma del parc i castell de Bellver, el començament dels aparcaments soterranis de les places Major, Bisbe Berenguer de Palou i Rosselló, així com la construcció dels embassaments de Cúber i el Gorg Blau. El fet més important que marcà el seu pas per la batlia de Palma fou el Pla d'Obres i Servicis Bàsics d'Infraestructura, anomenat també Pla Alzamora, que representà la inversió en el Pla de la Platja de Palma i la construcció del Palau Municipal d'Esports, entre altres serveis, construccions i reformes. Guardonat amb la Gran Creu del Mèrit Civil el 1969. El 1972 li fou imposada la Medalla d'Or de la ciutat de Palma. El mateix any, dimití del càrrec de batle i es dedicà exclusivament a la seva empresa.

ALZAMORA SA Empresa majorista de productes alimentaris, anomenada antigament Can Alzamora. Va esser fundada el 1835 i la seva primera seu estava en el Banc de s'Oli (Palma); en deu anys, aconseguí en-

↓ Gabriel Alzamora López

↓ Antiga seu d'Alzamora SA, al carrer Gilabert de Centellas, obra de Guillem Forteza

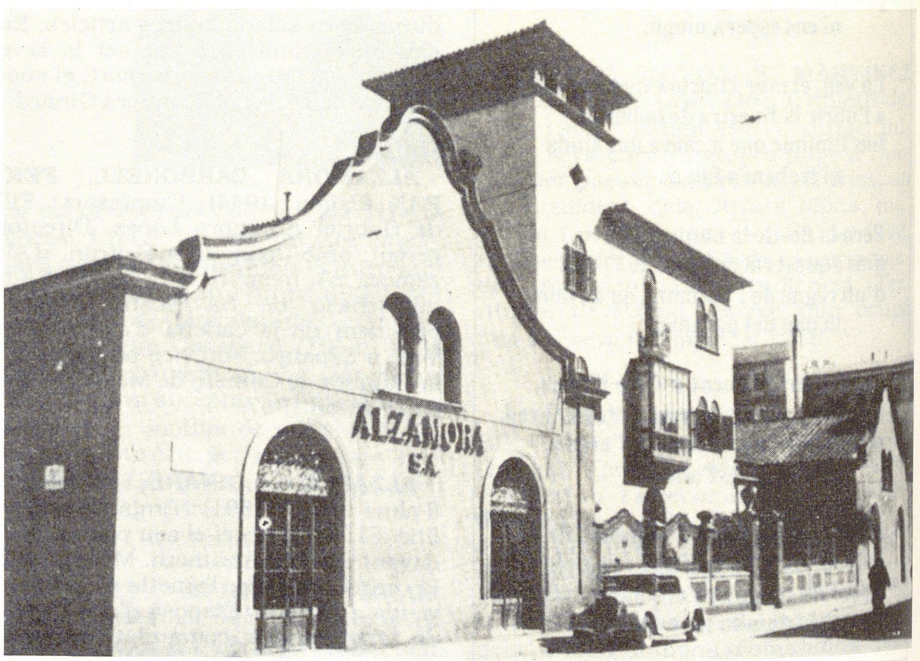

capçalar les firmes del ram, 34 en total. Al seu fundador, Pau Alzamora Calafat, el succeí el seu fill Gabriel Alzamora Ginard, sota la presidència del qual l'empresa experimentà un creixement notable, fins al punt d'arribar a adquirir una flota de vaixells pròpia. En la dècada dels 60 del segle passat, monopolitzava el negoci de l'ametla. El creixement de l'empresa obligà a traslladar la seva seu al carrer de Sant Miquel de Palma el 1878. Els darrers anys de la seva vida, Gabriel Alzamora hagué de fer front a la crisi de final de segle. El succeïren els seus fills Enric i Ferran Alzamora Gomà, aquest es dedicà més que el primer a l'empresa, convertida en societat anònima el 1917. Sota la presidència de Ferran Alzamora, l'empresa experimentà un fort procès d'expansió, expressat en l'obertura a Londres d'Alzamora Brotthers el 1917 i el nomenament com a gerent (1918) de Joan Roca Pujol, que fou succeït en el càrrec per fills i néts. La internacionalització de l'empresa s'incrementà durant la dècada dels 20, els de major esplendor, durant la qual (1925) traslladà la seva seu al carrer Gilabert de Centellas, de Palma, en un edifici projectat per Guillem Forteza (derruït el febrer de 1986). Les darreries d'aquesta dècada i la primeria de la següent, suposaren una certa regressió de les seves activitats, que s'intensificaren novament al llarg de la Guerra Civil, durant la qual subministrà 3 milions de kg mensuals de farina procedents de la península i Portugal. A partir del 1947, Gabriel Alzamora López presidí l'empresa, fins que se'n feren càrrec el seu fill Ferran i Joan J Roca, fill de Miquel Roca. El primer és, a més, president d'Almansa (Almendras de Mallorca SA). Actualment, té la seu al Polígon de Llevant, amb unes instal·lacions de més de 25.000 m².

↑ Bosc d'alzines *(Quercus ilex)*

ALZINA *(Quercus ilex)* Arbre que pot arribar a 15 a 20 m d'alçada. Tronc robust, fins a 2 m de diàmetre. Fulles petites o mitjanes, persistents durant 2 o 3 anys, molt variables de forma i de mida, d'un verd fosc per damunt i blanques per davall. Aglà variable per la talla i la forma. Floreix als mesos d'abril i maig, i la fructificació és als mesos de novembre i desembre. És important en el camp de la medicina casolana; amb els aglans, es prepara una orxata per combatre les diarrees i la dificultat d'orinar. Les fulles d'alzina s'usen com a antisudoral i, cuites en infusió, són un bon tònic contra la debilitat general, els fluixos de sang, els desarreglament del fetge, la diarrea i la incontinència nocturna d'orina. Les seves bones virtuts, les deu a una forta proporció de tani que porta. **Alzina d'aglà dolça** *(Quercus rotundifolia)* Arbre que a Mallorca s'aconsegueix mitjançant empelt sobre soca d'alzina comuna. Es distingeix d'aquesta per tenir la fulla més arrodonida i pels seus fruits dolços i comestibles. És comú als boscos que s'estenen des de Valldemossa fins a Lluc. S'han fet famoses les alzines de Mossa i d'Almallutx.

ALZINA DES SET CIMALS Gran alzina del terme d'Escorca, situada ran de la carretera de sa Calobra, prop de sa bassa des Bandejats, en el bosc de Son Macip. **Alzina grossa** Alzina de la vall d'Almallutx. Segons els pagesos vells de la rodalia, eren necessaris set homes agafats de la mà amb els braços estesos per poder abraçar-la. Uns col·legials, d'excursió per la vall, calaren foc a la soca, per tal d'aconseguir la mel d'una casera instal·lada en el seu interior. Aquest acte temerari provocà l'incendi de tota l'alzina, la qual va caure per rotura de la debilitada soca, que no pogué sostenir el gran pes del seu brancam. Els pagesos de la possessió la trossejaren (soca i branques) i donà un pes total de seixantatres tones. Es diu que era l'alzina més grossa de Mallorca. El seu record perdura en el nom d'un vell camí que anava des del Gorg Blau al pla de Cúber. (M)

ALZINA, COMELLAR DE S' · Situat al terme d'Artà, entre s'Esquena des Bruc i es puig des Pins Campaners. (M)

ALZINA, FLORETA (Mallorca s XIV) Religiosa agustina. Fou fundadora, amb les seves dues filles, del convent de monges agustines del Puig de Pollença on, segons ella, s'apareixia la Verge cada dissabte.

← Fulles d'alzina comuna *(Quercus ilex)*

→ Fulles d'alzina d'aglà dolça *(Quercus rotundifolia)*

ALZINA, MOLÍ DE S' Ubicat al terme de Palma, a Son Sardina, prop de la carretera de Valldemossa. Aprofitava l'aigua de la Font de la Vila. Se l'identifica amb el *Rehà Assabbag* (molí del tintorer) del temps dels musulmans.

ALZINA, S' Propietat rústica situada entre can Bregat i can Xarpat, al terme d'Alcúdia. ■ Al terme de Santanyí, està ubicada prop del caseriu de Calonge, cap a mestral. (M)

ALZINA, SIMÓ (Mallorca s XIX) Prevere. Vicari capitular de la diòcesi de Mallorca, del 1873 al 1876. Erigí la vicaria de Sant Llàtzer (1873), dependent de Sant Marçal de Marratxí. Durant el seu mandat, la comunitat de Germanes de la Puresa de Maria Santíssima es transformà en institut religiós. El 1830, traduí al castellà l'obra en llatí de Joan Verger, *Breve historia de la villa de Santa Margarita.*

ALZINA FUMADORA, S' Terrenys del terme de Fornalutx, situats entre na Cavallera i sa Rompuda. (M)

ALZINA OLIVER, MATEU –MÀXIM– (Palma 1933) Pintor. Va esser alumne de Pere Quetglas (*Xam*) i, posteriorment, amplià estudis a l'Argentina i els Estats Units. Tornà a Palma el 1973, on ha realitzat diverses exposicions individuals. El 1977, obtengué el premi *Picarol* de dibuix i el 1979 fou premiat en el Certamen Internacional de Dibuix convocat per la Maioricensis Schola Lullistica, per il·lustrar el *Llibre de les bèsties* de Ramon Llull.

ALZINAR, AVENC DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, a la vall de Sant Vicenç, amb una altitud sobre el nivell de la mar de 150 m. Catalogada com a avenc de 15 a 50 m de fondària, segons notació espeleomètrica. Té aixecament topogràfic.

ALZINAR, BASSA DES MOLÍ DE S' Està situada al terme de Capdepera, entre sa Creu Vella i el Molí del mateix nom. (M)

ALZINAR, CORAL S' Orfeó creat a Capdepera el 1981, sota la direcció d'Elionor Gómez-Quintero Garau. El seu repertori és molt variat, i actua sobretot en els pobles de Capdepera i Cala Rajada, com també en concerts promoguts per la Federació de Corals de Mallorca o altres entitats i institucions.

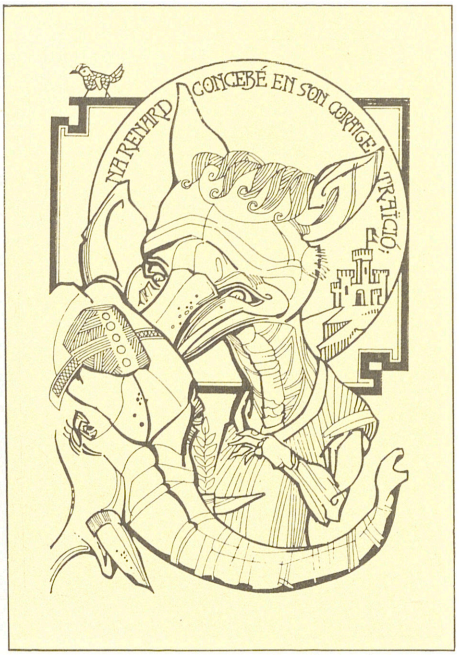

↑ Il·lustració de Mateu Alzina —*Màxim*— al *Llibre de les Bèsties* de Ramon Llull

ALZINAR, COVES DE L' Conjunt de coves artificials prehistòriques situades en la cala de Sant Vicens, en el terme de Pollença, ja documentades el 1593. (M)

ALZINAR, FONT DE L' Està ubicada vora les grans cases dels Olors, en el terme d'Artà. (M)

ALZINAR, MOLÍ DE L' Molí d'aigua, documentat el 1422 en el terme de Capdepera, situat ran del torrent des Millac, entre sa Creu Vella de Baix i sos Carbons. (M)

ALZINAR, PUIG DE L' Elevació de 920 m, situat a la partió entre Fornalutx i Escorca, als contraforts del nord del puig Major. (M)

ALZINAR, S' Terrenys del terme d'Andratx, situats entre Son Seguí i Son Serra. ■ Terres situades vora Biniagual, al terme de Binissalem. ■ Al terme d'Inca, es troben al nord de les cases de Son Ramis. ■ Terrenys del terme de Santanyí, ubicats entre sa Talaiassa de Calonge i Serra Mitjana. ■ Situat entre Son Manrè i Son Amagat, al terme de Sant Joan. (M)

ALZINA RAVELL Vegeu *Coscoll.*

ALZINAR DE MASSANELLA, S' Situat entre la Coma Freda i les cases des Bosc, del terme d'Escorca. (M)

ALZINA ROSSELLÓ, LLORENÇ (Palma 1939) Teòleg. Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona i en Filosofia i Teologia per la Pontificia Universitat Gregoriana de Roma. Va esser ordenat de prevere el 1967, i, arribat a Mallorca, va ocupar el càrrec de secretari particular del bisbe Rafael Álvarez Lara (1968-1972). Posteriorment, ho va esser del bisbe

↓ Puig de l'Alzinar

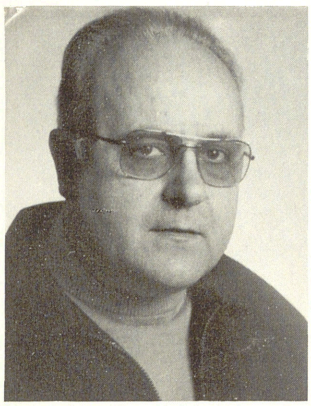

← Llorenç Alzina Rosselló

Teodor Úbeda (1972-1973). Ha estat rector del Seminari Major de Mallorca (1976-1981) i director del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca (1981-1984), en el qual és professor. El 1974, fou elegit membre de la Vicaria per a la Vida Religiosa i, des del 1981, dirigeix el Centre Universitari Penyafort. Com a teòleg, ha col·laborat en la *Gran Enciclopèdia Catalana*, *Dizionario degli Istituti di Perfezione de Roma*, entre altres publicacions, i s'ha especialitzat, a més d'en Teologia Dogmàtica, en història de l'espiritualitat, i s'ha ocupat d'estudiar personatges insignes de l'Església mallorquina com mossèn Bartomeu Llull, sor Alberta Jiménez, fra Juniper Serra, el pare Jeroni Nadal i sant Alons Rodríguez.

ALZINA VINYAVELLA, JOAN (Muro 1580 - Campos 1646) Religiós franciscà. Fill il·lustre de Palma. El 1609, ingressà a l'orde de Sant Francesc i va esser superior del convent de Campos entre el 1620 i 1621. Membre del Definitori provincial, restà al convent de Palma del 1626 al 1629. Va esser corrector del convent de Campos per segona vegada i reelegit els anys 1632-33 i 1634-35, i definidor fins a 1638, en què tornà a esser corrector. Se li atribueixen salvacions de persones, grans mortificacions, la resurrecció d'un jove a Campos, premonicions i altres virtuts. Durant els s XVII i XVIII, s'obriren processos per estudiar-ne els fonaments. El seu director espiritual fou el beat Gaspar de Bono.

↓ Joan Alzina Vinyavella

ALZINERET, COVA DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, a la vall de Sant Vicenç, a 28 m sobre el nivell de la mar. Té aixecament topogràfic.

ALZINES, SES Terrenys del terme de Sóller, situats entre ca ses Valentes Dones i Son Avinyona. (M)

ALZINES, SON Possessió del terme d'Escorca, situada entre Mossa i Binifaldó. (M)

ALZINES DOLCES, COMELLAR DE SES Situat al terme de Puigpunyent, entre la Moleta de Son Cotoner i les cases de Son Cotoner d'Amunt. (M)

ALZINETA *(Teucrium chamaedrys)* Planta perenne, pubescent o peluda, de rizoma prim i tiges de 10 a 30 cm, molt ramificades. Les fulles són oposades, dentades, amb una vaga semblança amb les de l'alzina. Floreix del maig al setembre. És molt amargant i molt útil contra la desgana. Amb la planta seca, es prepara un vi amarg.

ALZINOTA, COVA DE S' Cavitat situada al terme d'Escorca, ran del camí dels Cingles i a 740 m d'altitud sobre el nivell de la mar. Té aixecament topogràfic.

AMADES GELAT, JOAN (Barcelona 1890 - 1959) Folklorista. Autor de múltiples i importants obres que arrepleguen els costums i tradicions de les terres de parla catalana. Entre aquelles, cal destacar el *Costumari Català* (1950-56), escrit seguint el decurs de l'any, on hi ha referències a les tradicions mallorquines, moltes ja desaparegudes. El 1952, vengué a Palma per assistir al Congrés Internacional de Folklore.

↑ Alzineta *(Teucriuns chamaedrys)*

AMADORA, SON Terrenys del terme de Sant Joan, situats entre Son Esteve i Son Pere Bauçà. (M)

AMADOR GIMÉNEZ, JUAN (Albaladejo, Castella-la Manxa 1948) Periodista i professor d'Educació General Bàsica. El 1972, ingressà a la *Última Hora* com a redactor d'esports per passar, després, a encarregar-se de la secció d'ensenyament. El 1987,

→ Joan Amades Gelat

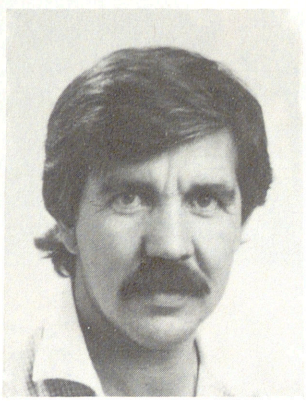

→ Juan Amador Giménez

creà la revista d'ensenyament *Escola lliure*, de la qual és editor i director.

AMAGADES, SES Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre sa Rossegada i es Regatall de Son Peixet. (M)

AMAGAT, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre can Veny i Son Muda. ■ Al terme de Manacor, entre Son Banús i Son Manenta. (M)

AMAGAT, SON Possessió ubicada al terme d'Algaida, entre Son Maioli i cas Contador. ■ Al terme de Felanitx, està situada entre can Sard Vell i can Raconera. ■ Possessió del terme de Sant Joan, ubicada entre es Calderers i Son Duran. ■ Situada al terme de Sant Llorenç, entre sa Fontpella i Son Garrova. (M)

AMAGATALLS, COVA DELS Cavitat situada prop de s'Illot —Portocristo—, a 2 km de la mar, i en terreny pla de roques calcarenites tortonianes. Té un recorregut poligonal de 641 m, dividit en dos sectors: l'oest, format per dues galeries, una en direcció EO i una altra en direcció NS, que es tallen en el segon sector, anomenat oest-central, on es trobà un important jaciment islàmic, ja que els musulmans mallorquins s'hi refugiaren, amb els seus ramats, eines i objectes domèstics més preuats, quan les tropes de Jaume I envaïren l'Illa. Part d'aquests utensilis fou ocultada dins amagatalls a diferents indrets. Probablement, els habitants de la cova varen esser capturats, ja que els materials restaren als seus enfonyals fins que es realitzà l'excavació arqueològica del lloc, vers el 1980. Les troballes, descobertes pel *Speleo club Mallorca*, es conserven en el Museu de Mallorca.

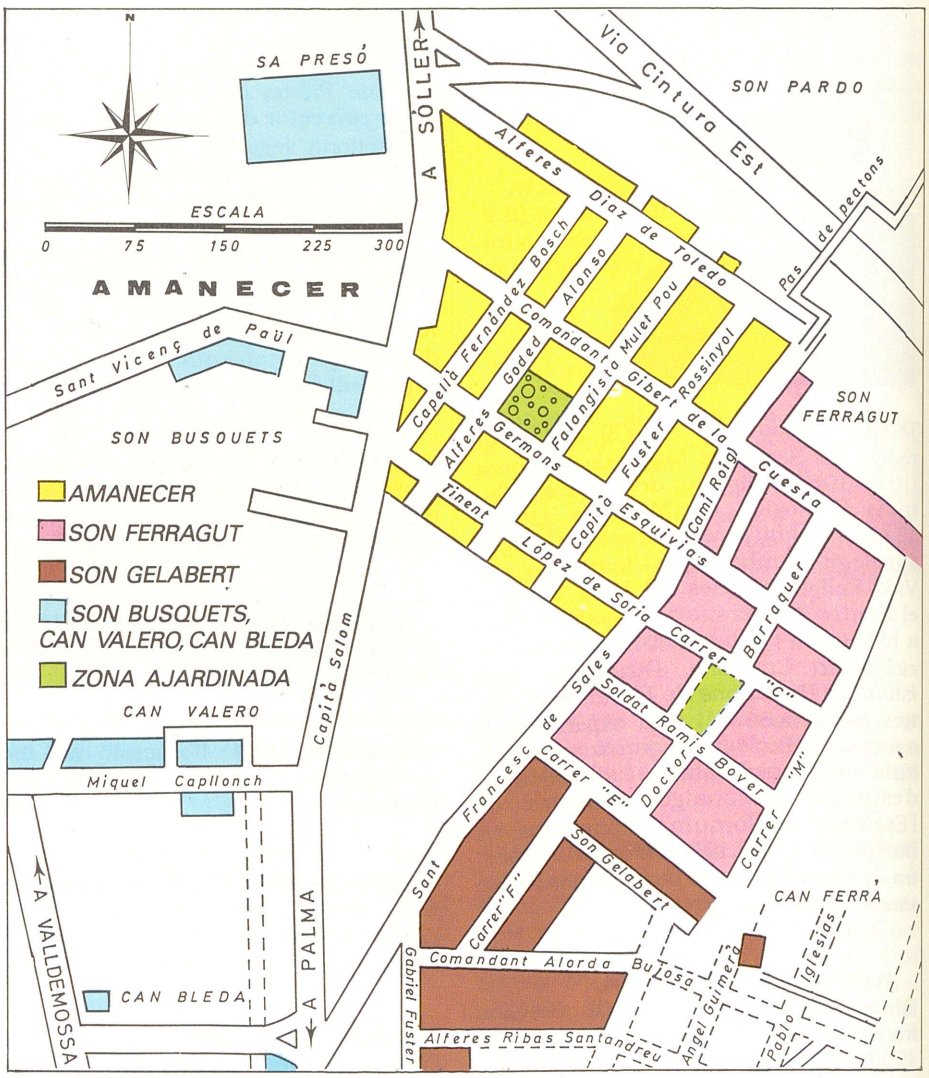

↓ Cases de la barriada *Amanecer*

AMANECER Barriada situada al NE de Palma, entre sa Indioteria, Can Capiscol i es Camp Redó, amb una extensió de 55 hes i una densitat el 1981 de 321 h/ha. Va néixer com a conseqüència de l'eixample, arran del creixement planificat que es produí, des de principis del s XX, a l'entorn de la ciutat antiga. Aquest barri és el resultat d'un segon eixample, engrandiment del primer, els anys 40, mitjançant un pla redactat per Gabriel Alomar. La zona va tenir la funció d'habi-

← Façana de les cases de Son Amar, avui convertides en *barbacoa*

tatge per a classes socials mitjanes, que hi fixaren la seva residència. Es poden diferenciar dos grups de població, jove i envellida. La immigració ha estat un factor important en la configuració de la barriada. És significatiu l'increment que ha sofert als darrers anys, amb un augment de 3.977 habitants que tenia el 1975 a 5.742 habitants el 1981.

AMAR, SON Possessió del s XVII, del terme de Bunyola, situada entre es Rafalot i sa font Seca. Les cases foren convertides en restaurant i sala de festes. Va esser capdavantera en la introducció dels *barbacoes* a Mallorca. El seu propietari i director és Damià Seguí. Donà nom a un equip de boleibol, actualment anomenat Club Boleibol Palma.

AMARADOR, PONT DE S' Situat entre el puig de Son Not i Son Puça Vell, al camí d'Albarca del terme d'Artà. (M)

AMARADOR, S' Terrenys situats a s'Albufera de Muro, vora el canal d'en Pep. ■ Al terme de Santanyí, situats a cala Mondragó. (M)

AMARADOR, TORRENT DE S' Situat al terme de Santanyí. Té uns 3 km de llargària i 11,5 km² de superfície de conca. És el més meridional dels que aboquen les seves aigües a cala Mondragó.

AMARADORS, ES Accident de la costa del terme de Banyalbufar, situat entre la cala o port de la vila i la punta de na Ferranda. ■ Propietat rústica del terme de Selva, situada entre Son Arnau i Son Galiot. (M)

AMARAT, COVA DE N' Cavitat situada entre can Roques Blanques i es garrover Manacorer, al terme de Manacor. (M)

AMAR DE MONTANER Llinatge compost, emprat pels primogènits de can *Montaner* (→) des de que, a principis del s XVI, el ciutadà militar Francesc de Montaner Palou casà amb Francina Amar, pubilla del venerable Jaume Amar, la qual aportà la finca de Son Amar de Bunyola.

AMAR DE MONTANER I TRUIOLS, FRANCESC (Mallorca ? - 1828) Marquès del Reguer. Tercer noble amb aquest títol castellà, creat el 1739. Va esser regidor perpetu de Palma per l'estat noble i almirall de la Inquisició del regne de Mallorca.

AMAT, BARTOMEU (Barcelona ? - Madrid 1850) Enginyer militar. Durant la Guerra del Francès, fou comissionat el 1811 per establir a Palma l'Escola Militar, per a la qual redactà textos docents.

AMAT, SON Possessió del terme de Porreres situada entre Son Drago i Son Cadell. (M)

AMBROIX, POU DE N' Situat al terme d'Alcúdia entre ses Tires Velles i ses Set Quarterades. (M)

AMBRÓS, ANTONI (Palma s XIX - XX) Polític. Corder d'ofici. En els seus inicis, milità en les joventuts socialistes, però quan s'esdevengué l'escissió dels comunistes, s'integrà en el Partit Comunista Obrer (1921). Com a dirigent de la Unió Cordera, destacà en el II Congrés de la Federació de Societats Obreres de Palma (1921) i en el II Congrés de la Unió General de Treballadors de Balears (1926).

AMBULÀNCIES INSULARS SA Empresa dedicada al transport de malalts, fundada a Palma per José Maria García Ruiz i Josefa Jiménez Bautista.

→ Avió ambulància de la companyia Ambulàncies Insulars SA

Començà la seva activitat el 1968 a Mallorca, Menorca i Eivissa. Manté un servici terrestre de 80 cotxes que treballen per a clíniques privades i en concert amb la Seguretat Social. El 1982 crearen el primer servici d'avions ambulància d'Espanya, amb seu a Palma, que realitza operacions entre les Illes i entre aquestes i el continent, per a tal fi disposa de 4 avions especialment equipats. A més, des del 1988, realitza aquest mateix servici per a les illes Canàries.

AMENGUAL, BARTOMEU (Mancor 1795 - 1845) Religiós cisternenc. Procurador del monestir de La Real. En tancar-se aquest, a causa de la desamortització de Mendizábal (1835), es retirà a Mancor i recopilà notícies històriques d'aquest poble en el manuscrit *Llibre de notes escrit l'any 1837 per Bartomeu Amengual Pvre.*, recull que aprofità Bernardí Mateu per escriure la seva *Historia del pueblo de Mancor.*

AMENGUAL, CAN Possessió del terme de Palma situada ran del camí de Son Ferriol a Son Banya. (M)

AMENGUAL, CLOVA DE N' Terrenys del terme de Manacor, situats entre el Racó d'en Cerol i Son Torrell Vell. (M)

AMENGUAL, DOMÈNEC (? - Palma 1660) Religiós dominic. Doctor en Teologia. Restà al convent de Palma des del 1612, on exercí com a rector i regent d'estudis. Fou catedràtic a la Universitat Lul·liana de Mallorca i escriví una obra inèdita titulada *Comentarium in primum secundae Diui Thomae.*

AMENGUAL, GUILLEM (Mallorca s XIX) Músic i professor de piano. Autor de l'*Oratorio en obsequio de la Santísima Trinidad* i de la sarsuela *Dido Fenicia o el amor de una mujer* (1886), que fou estrenada al Teatre Principal de Palma.

AMENGUAL, MIQUEL (Mallorca s XVIII) Músic i prevere. Alumne de l'Escolania de Lluc fins a 1739, després fou canonge regular de San Antonio de Olite (Navarra). Entre les seves obres, destaquen: *Tono als Dolors de Nostra Senyora* i *Salue Regina.*

AMENGUAL, SON Possessió del terme de Manacor situada entre es Bosc Vell i es Molinot de Llodrà. ■ Possessió del terme de Palma situada entre Son Espanya i Son Bennàsser. ■ Igual que l'anterior, pertany al terme de Palma i està situada entre Son Mosson Vell i el camí de Son Fangos. (M)

AMENGUAL ABRAHAM, FRANCESC (Mallorca ? - 1909) Investigador i professor de música. Autor de *El arte del canto en Mallorca* (1895), recopilació capdavantera sobre la música i l'òpera a l'Illa. Escriví també *Asuntos teatrales* (1900), *Bocetos artísticos* i *Música religiosa en Mallorca*, ambdues publicades el 1905.

AMENGUAL ANDREU, BARTOMEU (Felanitx 1866 - Barcelona 1961) Periodista, economista i jurista. Estudià dret a la Universitat de Barcelona. Començà a escriure a *El Felanigense*, realitzant estudis literaris i econòmics. També col·laborà en *La Almudaina* de Palma i en diverses publicacions barcelonines. El 1902, fou secretari de la Cambra de Comerç i Navegació de Barcelona. Ocupà càrrecs en el *Consejo de Economía Nacional de Madrid* i fundà, el 1909, la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona. Destacà la seva participació en empreses nacionals i internacionals, i en l'organització de cursets especials, com fou el VIII Curs Internacional d'Expansió Comercial, realitzat el 1914. Són obres

↓ Bartomeu Amengual Andreu

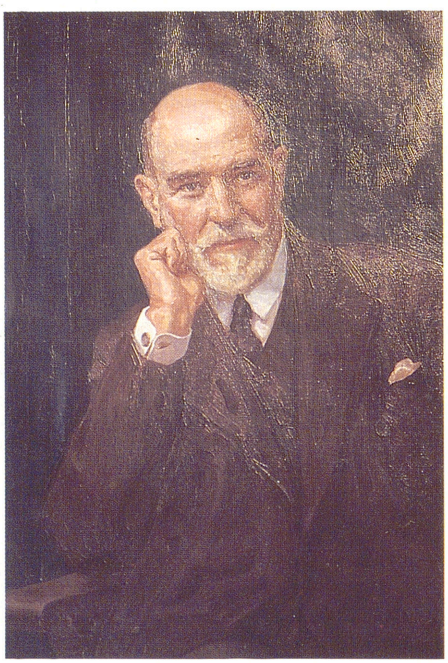

→ Josep Amengual Batle

seves: *La industria de los forasteros* (1903), *El arbitraje internacional en cuestiones de comercio* (1907), a més de diversos reculls d'articles i estudis econòmics i mercantils. El 1929, l'Ajuntament de Felanitx el nomenà fill il·lustre de la ciutat.

AMENGUAL BATLE, JOSEP (Biniali 1938) Historiador i teòleg. Membre de la congregració de Missioners dels Sagrats Cors des de 1955, va esser ordenat de prevere el 1964. Acabà els estudis de teologia a la Universitat Gregoriana de Roma, on es doctorà amb la tesi *La atracción del Padre y la fe en Cristo* (1970). En aquesta mateixa Universitat, es llicencià en Història de l'Església el 1968. Llegí la tesi doctoral d'Història, el 1985, a la Universitat de les Illes Balears sobre *Orígens del cristianisme balear i el seu desenvolupament fins a l'època musulmana*, primer estudi exhaustiu d'aquesta matèria. El 1984, rebé el premi Josep Sanabre per l'obra *Llengua i catecisme de Mallorca, entre la pastoral i la política.* Ha publicat nombrosos articles referents a la seva especialitat i a la congregació a la qual pertany. Especialista en història antiga de l'Església, ha publicat l'edició crítica *Consenci. Correspondència amb sant Agustí*, que conté el text de la *Circular* del bisbe Sever de Menorca, important document del s V. Ha estat professor a la Universitat de Deusto (1970-1977) i al Centre d'Estudis Teològics de Mallorca (des del 1970). El 1987, l'elegiren delegat de Mallorca i vicari general de la seva congregació. És bibliotecari de la Societat Arqueològica Lul·liana, acadèmic corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Real Acadèmia de la Història.

AMENGUAL CAMPANER, MARGALIDA —NA MARGALIDA CATIVA— (Palma 1888 - Costitx 1919) Abandonada per la seva mare en el torn de la Inclusa, va esser recollida per la família cos-

↑ Margalida Amengual Campaner -*Margalida Cativa*-

titxera que li donà els llinatges. De ben jove, destacà per la seva religiositat i pietat, per la qual cosa visqué pobrament, lliurada a la pregària i a la mortificació. A causa del seu origen obscur, no se li permeté entrar en religió. Ja en vida, gaudí de fama de santedat, no sols al seu poble, sinó arreu de Mallorca, El 1985 s'obrí el seu procés de beatificació. Fou terciària franciscana i membre de l'Associació de Maries del Sagrari. El 1988, l'Ajuntament de Costitx la nomenà filla il·lustre.

AMENGUAL COLL, GABRIEL (Santa Eugènia 1943) Filòsof i teòleg. Doctor en Teologia per la Universitat de Münster i en Filosofia per la Universitat *Angelicum* de Roma i per la Universitat Central de Barcelona. S'ha especialitzat en l'estudi de Hegel i de la filosofia alemanya moderna i contemporània, sobre la qual ha publicat nombrosos estudis i articles, entre els quals destaquen la seva tesi doctoral en filosofia, *Crítica de la religión y antropología en Ludwin Feuerbach* (1980), *Marx y el marxismo, hoy* (amb altres), *Estudios sobre la filosofía del derecho de Hegel* (1988) i la traducció dels *Manifestos antropològics de Feuerbach* (1984). El 1977 va esser nomenat professor de Filosofia a la Universitat de les Illes Balears. Exerceix també de professor al Centre d'Estudis Teològics de Mallorca.

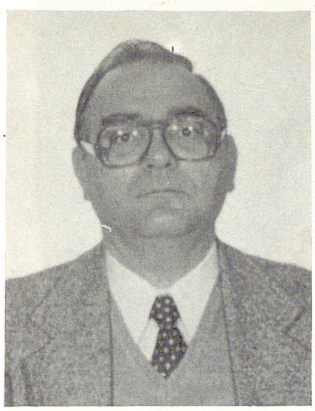

← Gabriel Amengual Coll

AMENGUAL DOMINGO, JOSEP (Palma 1944) Pescador submarí. Una lesió de cadera, sofrida quan tenia cinc anys, condicionà la seva dedicació als esports de la mar, el contacte amb la qual ja venia donat pel fet de pertànyer a una família de pescadors. La seva principal característica ha estat sempre una gran facilitat per submergir-se a grans profunditats. Als denou anys aconseguí el seu primer títol de campió de les Balears, que en endavant revalidaria pràcticament cada any. Durant la dècada dels 70, es professionalitzà en la pesca subaquàtica, tot i que durant els primers anys la compartí amb altres dedicacions. En el seu historial, figuren quinze títols de campió d'Espanya individual i vint per equips, dos campionats d'Europa (Bulgària, 1982 i Palamós, 1984), una Copa d'Europa individual (1985) i quatre per equips (1978, 1984, 1985 i 1986); tres títols mundials individuals i per equips (Cadaqués, 1973; Brasil, 1981; Muro, 1985). Les seves victòries en torneigs per tota la geografia espanyola són nombrosíssimes. Des del 1983 se celebra a Mallorca un torneig anual amb el seu nom, i que ha guanyat en tres ocasions. S'entrena diàriament durant cinc hores, normalment a Mallorca, i es dedica també a ensenyar tècniques de pesca submarina als principiants. Des del 1976 practica l'esport amb el patrocini de firmes internacionals. Entre altres distincions i nombroses condecoracions, fou elegit millor esportista espanyol pel *Consejo Superior de Deportes* i millor esportista de la Comunitat Autònoma de les Balears.

↓ Josep Amengual Domingo

AMENGUAL FLUXÀ, ANTONI (Mallorca ? - 1832) Militar de Marina. Fou primer pilot de la Reial Armada, graduat d'alferes de navili. Navegà en vaixells de comerç fins a 1793. Participà en la Guerra del Francès i posteriorment comandà, a Cadis, la barca «Carmen» el 1819.

AMENGUAL HERNÁNDEZ, JOSEP (Palma 1784 - 1852) Ardiaca de la Seu de Mallorca. El 1824 fou nomenat jutge d'una comissió militar entesa sobre causes eclesiàstiques. Posteriorment, va esser secretari del bisbe Pedro González Vallejo i, de 1874 a 1848, vicari capitular. Es féu famós pels seus sermons i panegírics, sovint de personatges absolutistes. Deixà una biografia panegírica de Ramon Llull, així com sis toms de Discursos.

→ Miquel Amengual Martorell

AMENGUAL MARTORELL, MIQUEL (Búger 1931) Polític. Batle de Búger per Unió de Centre Democràtic (1979), i per Unió Mallorquina (1983 i 1987), partit del qual és membre del Comitè Polític. Durant la seva batlia, s'ha creat la infraestructura per millorar les aigües potables i construït el Poliesportiu Municipal.

AMENGUAL MESQUIDA, SEBASTIÀ –CAPÇANA– (Montuïri 1838 -

1915) Teixidor. Coautor, amb Bartomeu Bauzà, d'una obra de teatre titulada *Sant Antoni al viu*, que fou representada des del 1880 fins al 1920; en versió actualitzada, fou escenificada el 1979 pel Grup de Teatre de Montuïri.

AMENGUAL MUNTANER, ESTAMPA D' Casa fundada a Palma per Jeroni Amengual i Francesc Muntaner el 1885, data en la qual formaren societat, després d'haver adquirit la impremta de Pere Josep García, creada el 1840. Realitzava treballs de tipografia, litografia i enquadernacions. Introduí a Mallorca la composició mecànica de textos i comptà amb la primera *Tipography* que s'instal·là a l'Illa. Fou també llibreria i papereria. Tenia els seus locals als carrers de Conquistador i de la Campana, i sucursals a Manacor i Inca. Esdevengué una de les impremtes més importants de les Balears i aconseguí diversos premis a les exposicions internacionals de París i Barcelona. Als seus tallers, s'imprimien revistes com *La Roqueta* o *Pitiüses* i el diari *La Almudaina*, propietat de l'empresa. Entre les seves estampacions, destaquen els cartells publicitaris, com els de la Plaça de Toros, i les obres originals de Ramon Llull, amb un tiratge especial dedicat a erudits i bibliòfils. La societat es va desfer i els Amengual restaren propietaris del diari *La Almudaina* mentre que la família Muntaner es quedà amb l'estampa que, amb el nom d'Impremta Muntaner, continua treballant.

← Logotipus de l'Estampa d'Amengual Muntaner

AMENGUAL OLIVER, JERONI (Palma 1879 - 1946) Periodista. Es va llicenciar en Filosofia i Lletres i inicià la carrera de Medicina. Entre el 1905 i el 1943 dirigí el diari *La Almudaina*, del qual era copropietari, així com de l'Estampa Amengual i Muntaner. Des de les seves pàgines, va esser un dels primers a fomentar el turisme. Col·laborà a *La Roqueta* i el 1912 va crear la revista *Vida Isleña*. Gran aficionat al teatre, fou promotor del Saló Palma i del Teatre Principal i publicà, amb el pseudònim *Calabruix*, dos sainets: *Tenda de calçat o Na Paquita ja té novio* (1935) i *Un, dos, tres ... sus!* (1935). Va ocupar la presidència de la Societat Econòmica d'Amics del País i fou membre del Consell Provincial d'Indústria i Comerç. Escriví, també, dos fulletons sobre qüestions socials: *El problema de la emigración* (1905) i *El abastecimiento de las subsistencias en Palma* (1910).

AMENGUAL REUS, JOAN JOSEP (Mancor 1793 - Binissalem 1876) Escriptor, filòleg i poeta. Doctor en dret per la Universitat Lul·liana el 1817 i batle de Binissalem el 1822. Durant el trienni constitucional, dirigí a Palma el *Setmanari Constitucional Polític i Mercantil de Mallorca*, des del qual difongué la valoració del català i la ideologia liberal entre els pagesos; després, *Es Prat i sa Bufera* i, probablement, *Es Deixondidor*. Contrari al projecte de castellanització de la Societat d'Amics del País, amb l'absolutisme al poder, li fou obert un expedient que li impedí d'exercir com a advocat. El 1835 escriví una *Gramática de la lengua mallorquina*, ampliada en una segona edició el 1872, i publicà el *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín* entre 1858 i 1878, a més de traduir al català la Constitució de Cadis de

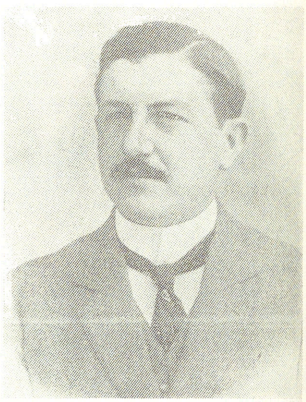

→ Jeroni Amengual Oliver

1812. Com a poeta, s'inspirà en Félix María de Samaniego, a qui també traduí. Utilitzà un estil de llengua rica i de caràcter dialectal. Escriví algunes faules i poemes, com *Caçada de sa cova de Coanegra*, que el 1850 incorporà a *Poesies mallorquines*. Redactà, també, treballs d'història local i d'agricultura.

AMENGUAL ROSSELLÓ, RAFAEL (Mendoza, Argentina 1938) Pintor. Fill de pares mallorquins emigrats a l'Argentina. El 1957, estudià a l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Mendoza, fins al 1962, en què viatjà a Europa i dos anys després s'establí a Mallorca. Ha realitzat exposicions in-

→ Rafael Amengual Rosselló, acrílic sobre tela

dividuals a l'Argentina, Espanya, Gran Bretanya i Alemania. El seu estil, iniciat en la temàtica figurativa, ha evolucionat vers l'abstracció.

AMENGUAL SALOM, ANTONI (Binissalem 1942) Futbolista, sabater i polític. S'inicià com a futbolista en els juvenils del Binissalem, per passar després al Mallorca Juvenils i al CD Soledad. Del 1960 al 1966, fou contractat per l'*Sporting de Gijón*, de segona divisió i, del 1967 al 1969, pel *Sevilla CF*, de primera divisió. Després, fou fitxat successivament pel Castelló, el Binissalem i el Constància d'Inca, en el qual conclogué la seva carrera professional. Ha estat batle de Binissalem, del 1979 al 1983, per Unió del Centre Democràtic. Durant el seu mandat, destaca la creació d'infraestructura per a l'abastiment d'aigua potable, el millorament de l'enllaç entre el barri antic i els des Rasquell i el clot d'en Vidal.

AMER, CAN Possessió del terme de Campos, entre Son Amer i Son Toni Amer. ■ A Inca, possessions situades entre s'Hostal des Bovo i Son Figuerola, i entre Son Campaner i es Pou Rebec, ran del torrent del Rafal Garcès. ■ A Pollença, situada entre cal Patriarca i can Mestrança. ■ A Sant Llorenç, possessió amb torre de defensa del s XVI, situada entre sa Gruta Vella i sa Marina de Torre Nova; en les excavacions arqueològiques de Lluis Amorós, s'excavà un poblat talaiòtic

↓ Entre les restes arqueològiques de can Amer (Sant Llorenç) s'hi troba aquesta banya de bronze

→ Antoni Amengual Salom

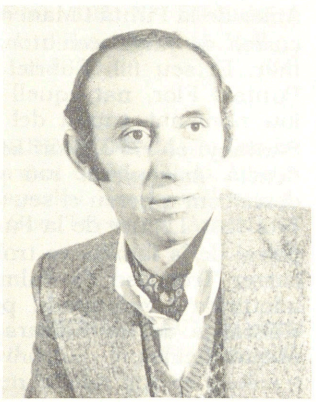

on es trobà una estàtua de bronze que representa una divinitat bèl·lica. (M)

AMER, CASTELL DE N' Fortificació situada a la punta de n'Amer, al terme de Sant Llorenç. Fou construïda sobre les ruïnes d'una altra fortalesa, per ordre del Gran i General Consell de 10 de maig de 1617. Es té coneixença que fou bastida el 1698, encara que es creu que la seva construcció s'inicià poc abans de 1693. (M)

AMER, CINGLE DE N' Situat al terme d'Escorca, entre el torrent de Lluc i es Cosconar. (M)

AMER, ERMITA DE SON Antiga ermita del terme d'Escorca. Actualment, només queda la possessió del mateix nom, situada entre es Murtar i coll Pelat. (M)

↓ Castell de n'Amer

AMER, ESTANY DE N' Aiguamolls situats ran del torrent del mateix nom, entre els termes de Manacor i Sant Llorenç, prop de s'Illot. (M)

AMER, GASPAR (Mallorca s XVII - XVIII) Jurisconsult. Fou mestre d'un altre important jurista, Miquel Serra Maura. Són obres seves *Materias legales, Illustrium Iuris Ciuilis Disertationes seu Tractatus Academiae* i *Allegacions.*

AMER, LLUÍS Nom pel qual es coneix al pintor *Lluís Fernández Amer* (→)

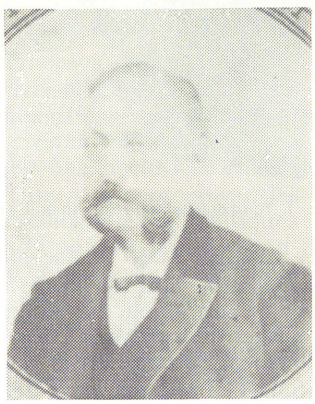

→ Miquel Victorià Amer

AMER, MIQUEL VICTORIÀ (Palma 1824 - Barcelona 1912) Poeta i bibliòfil. Va fer estudis de pilot, de filosofia i de dret a Mallorca i a Barcelona. Es va casar amb la poetessa Victòria Penya. Antoni de Bofarull el va incloure en els *Trobadors Nous*, i fou un dels set que actuaren de mantenidors en els Jocs Florals de Barcelona, en els quals guanyà diverses Violes i Engalantines, amb composicions que prenien com a model Ausiàs March, combinat amb la preceptiva viutcentista. A pesar de la fredor i del convencionalisme que denoten les seves obres, revelen una notable puresa lingüística, sense aconseguir esvair la seva mediocritat com a poeta. Deixà un llibre de poesies i una edició del *Gènesi de Scriptura.* Col·laborà en la premsa de Barcelona i la insular, i reuní un important fons bibliogràfic, que passà a l'Ateneu de Barcelona.

AMER, PUNTA DE N' Accident de la costa del terme de Sant Llorenç, situada entre cala Millor i s'Illot. Anomenada també punta de na Petra, punta de na Llaneres, punta d'en Joan Brotat o punta d'en Brotat. Donada la seva situació estratègica, s'hi troba el castell de n'Amer. (M)

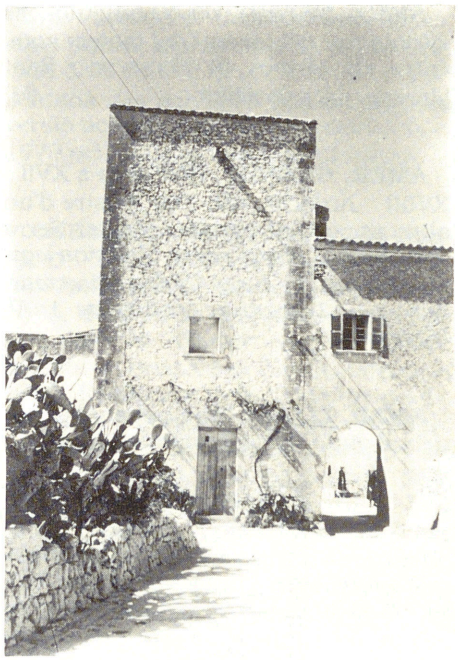

↑ Torre defensiva de Son Amer (Es Llombards)

AMER, SON Possessió del terme d'Algaida, situada entre So na Mora Vell i Son Pujolí. ■ Al terme de Campos, entre can Amer i Son Baco. ■ Al terme d'Escorca, entre el coll de sa Batalla i es Murtar, prop del santuari de Lluc. Té oratori privat. Abans del s XVI, es deia el Pujol. ■ Al terme de Manacor, situada entre can Ros i Son Vaquer. ■ Possessió del terme de Santanyí, afronta amb es Llombards. Té una torre de defensa del s XVI. ■ Terrenys situats entre Camp de Ca i Son Senyor, al terme de sa Pobla. (M)

AMER, TORRENT DE CAN Fa partió entre els termes de Manacor i Sant Llorenç, i desemboca a la platja de sa Moreia de s'Illot. (M)

AMERA, N' Possessió del terme de Campos, situada entre Son Bennàsser de ses Serralleres i ca na Crits. ■ Sementer de la possessió des Rafal Llinàs del terme de ses Salines, ubicat entre cas Perets i Son Corem. ■ Terrenys situats al terme de Santanyí, entre s'Amarador de cala Mondragó i sa font de n'Alís. (M)

AMER DE LA PUNTA Família de la petita noblesa mallorquina, anomenada així per haver heretat, a les primeries del s XVII, la cavalleria de la Punta (Manacor) de la família Brotat. El primer que ingressà al braç noble fou el mercader Joan Amador Punta, durant el segon terç del s XVII. El 1725, Rafel Amer de la Punta i Manera ocupava el càrrec de jutge executor i cònsol de mar. El seu fill, Gabriel Amer de la Punta i Flor, nat aquell mateix any, fou nomenat capità del districte de Santanyí el 1770. Morí sense descendència masculina, raó per la qual deixà com a hereu el seu nét Josep de Troncoso i Amer de la Punta. La casa pairal de la família es troba a l'actual carrer Troncoso de Palma. Ha estat adquirida i reformada per la Caixa d'Estalvis de les Balears, que hi ha ubicat oficines.

AMERET, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Oliver i Son Rosselló. (M)

AMERET, SON Possessió del terme de Manacor situada entre Son Violí i Son Amer Nou. (M)

AMERICÀ, CAS Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre la font de cas Fiols i el penyal Bernat. (M)

AMER LLODRÀ, ANTONI —GARANYA— (Manacor 1882 - 1936) Polític. Selleter d'ofici, posteriorment regentà un magatzem de cuirs adobats i fou el representant de la companyia Transatlàntica a Manacor. Militant de la Unió Republicana, el 1911 fou elegit regidor per la candidatura republicano-socialista. Tota la seva vida lluità per la unitat dels republicans. Així, fou un dels fundadors del Partit Autònom d'Unió Republicana (1913) i un dels principals reorganitzadors del Partit Republicà Federal de Mallorca —PRFM—, els anys 1919 i 1930. Es presentà a les eleccions municipals del 1931 en la candidatura del Front Únic Antimonàrquic. Va proclamar la segona república a Manacor i, en repetir-se les eleccions, fou nomenat batle de Manacor i diputat provincial. A mitjan 1934, es va decantar del republicanisme lerrouxista del PRFM i, seguint el dirigent estatal Martínez Barrios, va crear la nova Unió Republicana Mallorquina. Candidat del Front Popular a les eleccions a Corts el febrer de 1936, no sortí elegit, tot i que obtengué 54.692 vots. A les eleccions de compromissaris per a l'elecció del president de la República (abril de 1936), obtengué quasi 60.000 vots, que li permeteren fer part a l'elecció d'Azaña el mes de maig. En esclatar l'aixecament militar, es trobava a Palma, i anà amagant-se fins a arribar a refugiar-se en casa d'una parenta a Manacor. El seu fill fou afusellat l'agost de 1936 i a ell el detengueren i afusellaren, després de sofrir tortures, el 29 de desembre del mateix any. (AN)

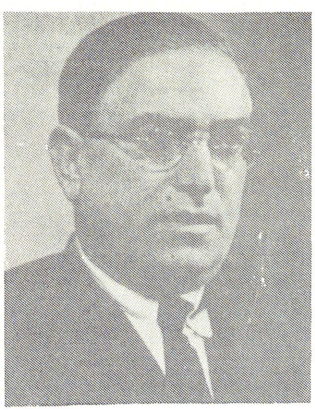

→ Antoni Amer Llodrà —*Garanya*—

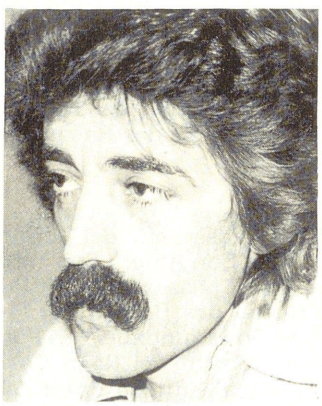

← Andreu Amer Mateu

AMER MATEU, ANDREU (Sóller 1944 - Palma 1988) Autor teatral. Escriví teatre d'evasió, allunyat dels motlles del teatre regional mallorquí, en el qual es destaca una tendència a la comicitat, mesclada amb una certa denúncia social. Durant la seva carrera com a dramaturg, fou autor d'obres com *Ca na Paca ... i sense llum*, ambientada en un prostíbul; *L'engalipada d'un pis pilot*, de marcat to psicoanalític; *Virgo Potens*, sàtira religiosa; *Cases tancades*, sobre la manca d'habitatge i la problemàtica social que causa, i *L'encant celestial*, la darrera duita a escena. Com a actor còmic rellevant, col·laborà als darrers anys de la seva vida amb Xesc Forteza i Margaluz.

AMER MUNAR, DAMIÀ (Sa Pobla 1958) Futbolista. Inicià la seva trajectoria professional a la Unió Esportiva Poblera. Des del 1982 juga, com a defensa, en el Reial Club Esportiu Mallorca, amb el qual aconseguí la primera divisió la temporada 1985-86.

AMER NOU, CAN Possessió del terme de Palma, situada entre Son Coll Nou i cas Correu. (M)

→ Damià Amer Munar

AMER NOU, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre Son Amer Vell i Son Ameret. (M)

AMER PONS, BERNAT (Mallorca s XIX - XX) Polític. Cap del partit liberal, va esser-ne diputat a Corts per Mallorca i exercí de governador a Canàries, Girona i Tarragona. El 1910, fou nomenat comissari reial, amb la missió de presidir el Consell d'Agricultura, Indústria i Comerç de Balears. A la Diputació Provincial de Balears, era representant del districte de Mallorca. Fou també president de *La Protectora* i president honorari de la coral de la dita associació.

AMER SERVERA, MIQUEL (Manacor 1847 - 1910) Metge i polític. D'ideologia integrista, fou un fidel lluitador per la Restauració, i, fervorós catòlic, participà en la creació de la revista *Unidad Católica* i en la fundació de l'Ateneu i de la Capella de Manacor. Escriví articles a periòdics i revistes, on defensava la seva ideologia ultracatòlica. *El Dios y el Cosmos* és la seva obra més important, i s'hi recull tota la seva ideologia. S'interessà pels problemes socials, agrícoles i també per la llengua.

AMER VELL, CAN Possessió del terme de Palma, situada a llevant de la barriada de Son Ferriol, entre Son Coll Vell i s'Hostalot. (M)

AMET, CAL Propietat rústica del terme d'Esporles, situada entre la vila i la possessió des Rafal. (M)

AMET, CINGLES DE N' Accident de la costa del terme de Fornalutx, situat entre es morro de cala Roja i cala Ferrera. (M)

AMET, FONT DE N' Situada a Bunyolí, predi d'Establiments Vells i documentada el 1638. (M)

AMET, TORRENT DE CAL També anomenat torrent de Maristela. Situat al terme d'Esporles. Travessa les possessions de Son Tries, cal Amet i es Rafal. (M)

AMETIST, GNEU CAVI *(Gneus Caius Amethistus)* (s II) Ciutadà romà, d'origen balear, que es dedicà a la vida pública i arribà a esser *flamen* de la Hispània Citerior, és a dir, sacerdot de la província romana que tenia per capital Tàrraco. Gràcies a una inscripció trobada a Tarragona, la figura d'Ametist «baleàric de Palma i de Guium», com diu l'epígraf, és avui coneguda. El que implica aquesta titularitat s'ha d'aclarir, malgrat que pot significar una certa associació entre Palma i Guium, un municipi llatí les restes del qual no han estat identificades amb cap jaciment mallorquí. La seva existència a l'Illa només està documentada en les fonts escrites i en l'esmentada inscripció.

AMETLER o AMETLLER *(Prunus amygdalus)* Arbre de la família de les rosàcies. Té una alçada d'uns 7m, i les fulles són caduques, de forma el·líptica, lanceolada i dentada. Les flors són de color blanc o rosat. Constitueix un dels arbres més característics del paisatge de l'Illa, a la qual n'existeixen prop de 30 varietats, que ocupen 90.851 hes (el 25% de la superfície total i el 46'7% de les superfícies de conreu). Es presenta, generalment, associat a cultius de tipus herbaci (cereals, llegums), i s'estén, sobretot, per les comarques del sud i del sud-est de Mallorca, amb menys intensitat per les del Pla i del Raiguer, mentre que la seva presència és quasi nul·la a la serra de Tramuntana. ■ El seu fruit és l'ametla (o ametlla), i específicament la seva llavor comestible, que es presenta recoberta d'una pell groguenca, contenguda dins la clovella. Rep la denominació de *metla*, d'*ametló* quan el fruit no és encara madur i, per extensió, la de *bessó*, referida a la llavor. És un element molt apreciat pel seu valor nutritiu, per l'ús que se'n fa en pastisseria i en l'elaboració de distintes begudes, a més d'esser emprat en la indústria farmacèutica (cosmètics, ungüents per a cremades). La seva clovella s'utilitza en calefacció i fabricació de pinsos. ■ Quant al seu conreu, les condicions edafològiques i climàtiques de Mallorca són adients per al desenvolupament d'aquest arbre. Necessita sòls calcaris, però ben drenats i resistents a les secades, encara que la seva productivitat està en relació amb el règim pluviomètric i, en l'etapa de floració, és molt sensible a les gelades i als vents forts marins, que en perjudiquen les collites. Per aquesta raó i per la forta tendència a l'autoconsum, va esser molt apreciat el fet que conreus herbacis es poguessin donar simultàniament amb l'ametler, baldament que aquesta pràctica sigui perjudicial

↓ Ametlerar

↑ Flors d'ametler

per al rendiment de l'arbre, que veu minvades les quantitats d'aigua disponibles. També hi varen influir de forma decisiva els canvis de la propietat que es produïren en el s XIX – amb el procés de parcel·lació conegut per *s'establit* (→)–, ja que varen esser sobretot els nous propietaris els que adoptaren aquest conreu. Uns altres fets que hi varen contribuir foren la crisi de la viticultura per la fil·loxera, a finals del s XIX, i la instal·lació d'una xarxa ferroviària interior, que facilità el trasllat del producte al port de Palma. ■ Les notícies sobre l'existència d'ametlers són ben escasses fins al s XIX, encara que probablement l'arbre fou introduït pels romans. Se'l suposa originari de l'Àsia Central, però ja des de l'època grega es coneix el seu conreu al sud d'Europa. S'estén sobretot per l'àrea de clima mediterrani: per la conca d'aquest mar, per Califòrnia, i per algunes zones d'Amèrica del Sud i d'Austràlia. La seva promoció, la va dur a terme la Real Sociedad de Amigos del País, en el s XVIII, i no fou fins a les darreries del s XIX i primer terç del s XX que l'extensió de l'arbre va atènyer increments significatius (d'unes 2.000 hes el 1830 passa a 25.400 hes el 1925), alhora que s'aconseguien comparativament els rendiments més alts, en una època d'elevat preu de l'ametla en el mercat internacional. La seva producció ha estat –i és encara– un dels principals elements de l'exportació agrària de Mallorca. ■ Quant a la comercialització del producte, s'han de distingir dues etapes: primerament, es va encaminar cap a la producció d'oli, que s'exportava a les colònies americanes per esser emprat en cosmètica i farmacologia; però, amb la independència d'aquelles, es començà a exportar el fruit sencer a la Península i també a l'estranger, activitat duita a terme sobretot pel grup empresarial Alzamora. D'altra banda, el creixement del sector és especialment sensible a les crisis econòmiques, segurament per tractar-se d'un conreu que ha de menester molta mà d'obra. És després de la I Guerra Mundial quan es dóna el major augment del nombre d'arbres al Pla, i el període d'entre guerres és el més pròsper per al comerç d'aquest fruit. Als anys 40, es produeixen les plantacions al Mitjorn de l'Illa (a les marines) en sòls de caràcter més aviat margi-

Temps de metles (fragment)

Les figues van a querns
i les metles a barcella:
cada cullita novella
minva fredor als hiverns.

Quan el blat és dins la sitja
i la civada als graners,
dins el camp dels ametlers
bell estol s'hi regositja.

Qui espolsa no pega fluix,
i els d'abaix cullint s'acoten,
que les metles hi reboten
ploguent com a calabruix.

El gel no crema la flor;
per això es cull bona anyada:
cada ametler té solada
que a l'amo fa *barba d'or*.

Ab les metles a pelar
dins la casa hi ha alegria,
i de crits i cantoria
l'hora-baixa és un xalar.

Vénen carros carregats
i xalestes cullidores
que's tornaran peladores
quan els sacs seran buidats.

Ja al voltant del caramull
s'aplega bella rotlada;
i a la pau de la vetlada
la conversa pren el bull.

Fadrines, bé hi cal anar
la clenxa feta, a les vetles,
que anyada rica de metles
serà anyada de casar.

Maria Antònia Salvà

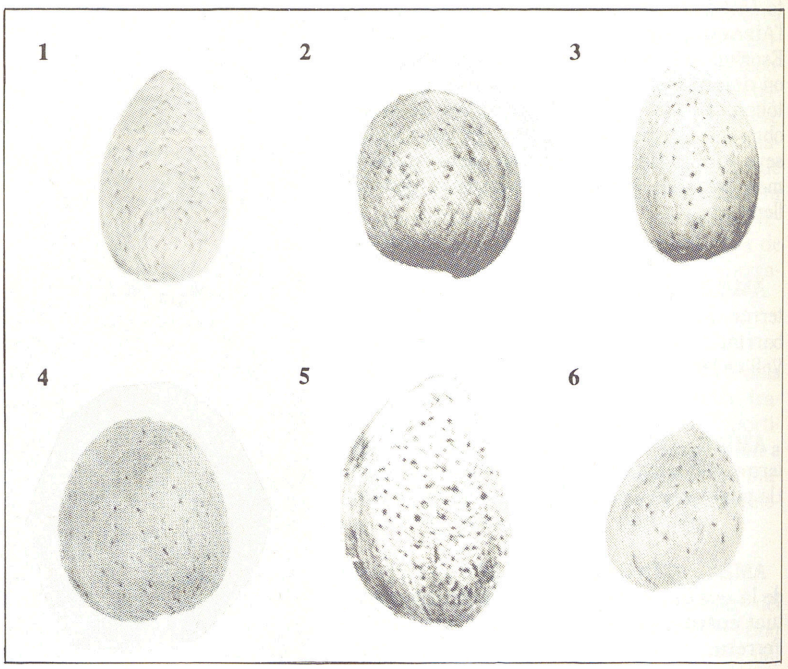

→ Diverses espècies d'ametles

1 Vivot
2 Menut
3 Jordi
4 Poteta
5 Fita Mollar
6 Verdereta

↑ Promoció de Mallorca amb imatges d'ametlers

nal. De les 25.400 hes conrades el 1925, es passa a 38.315 hes el 1940 i a 65.634 hes el 1970. Però l'orientació econòmica de les Balears canvia en abocar-se cap al turisme, i l'agricultura necessita, de cada vegada més, inversions tecnològiques i de capital. Encara que l'aportació al volum de producció d'ametles en l'Estat espanyol és significativa, la productivitat és molt baixa si es compara, per exemple, amb la del País Valencià que, amb unes condicions climàtiques similars i una superfície de conreu menor, supera la de l'Illa. ■ Els problemes més greus que sofreix són l'existència d'un gran nombre de sub-espècies distintes; l'edat dels arbres,ja que només un 5% dels exemplars tenen menys de 25 anys, un 35% en tenen més de 60, i un 60% tenen de 25 a 60 anys; el fet que es donin en sòls més bé pobres i sovint en companyia d'altres conreus; la manca de gent per treballar-hi i sobretot de gent especialitzada que pugui realitzar tasques delicades, com empelts; l'excessiva parcel·lació de les terres; la manca d'inversions de capital i de noves tecnologies, i una comercialització defectuosa. Moltes vegades, aquests factors repercuteixen els uns sobre els altres i donen lloc a cercles viciosos: la gran varietat de subespècies i unes explotacions més aviat petites dificulten l'aplicació de criteris unitaris i de bona tecnologia, i el fet que, tradicionalment, els propietaris gaudissin de la producció dels arbres mentre els amitgers de la dels cereals, no ha afavorit la desaparició dels conreus herbacis. És també simptomàtic que, fins i tot en èpoques de gran producció, no hagin sorgit indústries de l'elaboració de l'ametla. Així, el sector viu un procés d'estancament o de retrocés, mentre que en altres zones de clima mediter-rani —França, Grècia, Tunísia, Israel— o, sobretot, Califòrnia, s'estimula el seu conreu des de la perspectiva d'uns interessants guanys econòmics. ■ L'ametla i l'ametler tenen a Mallorca unes altres significacions i aspectes que no s'han d'oblidar. L'ús culinari que se'n fa es prou representatiu: el gató, el torró d'ametla, la llet d'ametla de Santa Maria, el gelat d'ametla, el plàtan amb bessons i les ametles crues o torrades en són bons exemples. Dóna lloc també a nombroses expressions del llenguatge popular: *Estar o posar-se com una metla* (engreixar), *Fer un dia com una metla* (quan els dies es fan curts), *Fer-se l'amo de ses metles* (dominar alguna cosa), *Una metla asseguda* (un cas extraordinari), i moltes d'altres. Tampoc es pot deixar de banda l'associació que es fa entre els ametlers i Mallorca. És, sens dubte, una de les imatges més belles de l'Illa, la dels ametlers en flor, utilitzada sovint com a símbol de promoció turística i com a tema d'inspiració literària, tan reiterada pels poetes de l'Escola Mallorquina.

AMETLER, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre es coll d'Albarca i can Papa. (M)

AMETLER, SON Barriada del terme de Palma situada entre es Pont d'Inca i es Vivero-es Rafal. (Vegeu plànol des Rafal) (M)

AMETLERAR, PUIG DE S' Elevació situada entre el puig d'Alpare i es Cabanellins al terme d'Artà. Té una alçada de 241 m. (M)

AMETLERAR, S' Possessió del terme d'Artà, situada entre el puig de sa Pleta i es Cabanellins. (M)

AMETLERET, SON Possessió del terme de Marratxí, situada entre can Arnau i can Magdaler. (M)

AMETLER NOU, SON Possessió del terme de Marratxí, situada entre Son Alegre i Son Ametler Vell. (M)

AMETLERS, CAMÍ DES Situat al terme de Campos, va des de la vila a Son Senalla. (M)

AMETLERS, PORT DELS Nom amb què fou anomenat, antigament, el port de Sóller, per mor de la gran quantitat d'ametlers que hi havia a la seva horta. (M)

AMETLERS, RAFAL DELS Situat al terme d'Artà, està documentat el 1465. ■ Documentat el 1373 al terme de Llucmajor. (M)

AMETLER VELL, SON Possessió amb torre de defensa integrada a les cases, situada al terme de Marratxí, entre can Parró i Son Ametler Nou. ■ Possessió del terme de Palma, que feia partió amb el torrent Gros. Actualment, hi ha la barriada del mateix nom. (M)

AMETLES DE MALLORCA SA —ALMASA— Empresa de manipulació i exportació d'ametles i fruits secs, creada el 1968 amb la participació de les més importants empreses del sector: Alzamora SA, Rafel Valls SA, Pinya SA, Fills de Pere Cortès, Bartomeu

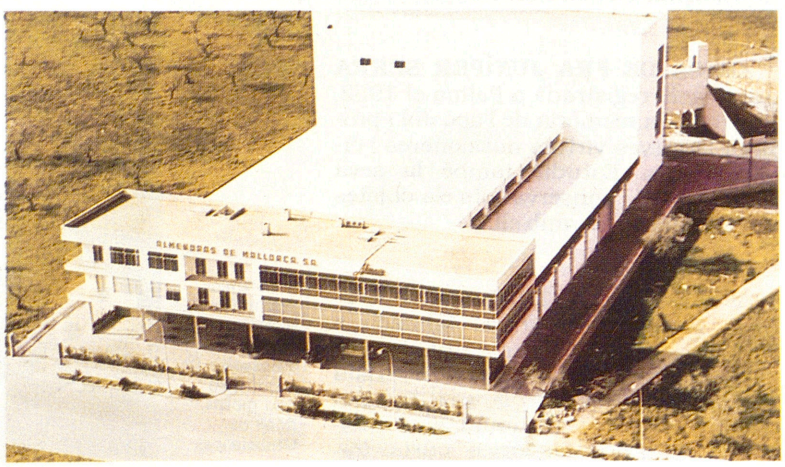

→ Edifici d'Ametles de Mallorca SA, al polígon de Son Castelló

Melià i Cia., Joan Pinya, Rafel Segura i Ferran Bonnín, amb la finalitat de potenciar i rendibilitzar la producció de l'ametla. Centralitza més de la meitat (65%) de la collita d'aquest producte, que destina tant al consum interior com a l'exportació (Alemanya, França, Suècia, Àustria, Japó). Té la seu a Palma.

AMETLLER CABRERA, NARCÍS (Banyoles, Catalunya 1810 - 1877) Militar, polític, escriptor i músic. Substituí Bernardo Echaluce com a capità general de Balears el 1855. Declarà l'estat d'excepció a Palma per reprimir els disturbis de 1856. Aquest mateix any, va cessar del seu càrrec i ocupà interinament el de governador civil. Va esser elegit diputat de la Unió Liberal per Palma (1858). Va escriure una novel·la, *El monje gris, o los catalanes y aragoneses en Oriente, estudio de costumbres de la Edad Media*, i una òpera, *El guerrillero*.

ÀMFORA, AVENC DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, al denominat pla de les Basses, a 170 m sobre el nivell de la mar. És un pou de 27 m, de considerables proporcions, que s'eixampla progressivament amb la fondària. Té aixecament topogràfic.

AMIC, CAL Terrenys del terme de Sóller, situats entre Son Angelats i sa Frontera. (M)

AMIC, COVA DE L' Accident geogràfic de la costa de l'illa de Cabrera, situat entre punta Galiota i cala Galiota. (M)

AMIC, PLA DE N' Terrenys del terme de Costitx, situats entre es Cós i Son Burdils d'en Munar. (M)

AMICS DE FRA JUNÍPER SERRA Associació registrada a Palma el 1952, que difon la memòria de l'apòstol i propaga les seves virtuts missioneres i civilitzadores. Estudia també la seva obra i recull i conserva tots els objetes que tenen relació amb ell.

AMICS DE LA TRADICIÓ POPULAR Associació cultural fundada a Artà per Andreu Ferrer a principis de segle , estretament lligada a la revista *Tresor dels Avis*, amb la qual tenia el compromís d'enviar anualment trescents elements folklòrics curts (refranys, cançons, gloses) i trenta elements llargs (cançons cavalleresques, codolades, rondalles) perquè s'hi publicassin.

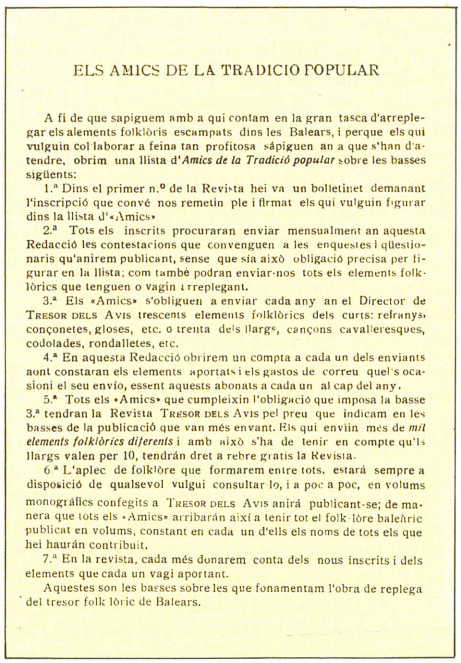

ELS AMICS DE LA TRADICIO POPULAR

A fi de que sapiguem amb a qui contam en la gran tasca d'arreplegar els alements folklòris escampats dins les Balears, i perque els qui vulguin col laborar a feina tan profitosa sápiguen an a que s'han d'atendre, obrim una llista d'*Amics de la Tradició popular* sobre les basses sigüents:

1.ª Dins el primer n.º de la Revista hei va un bolletinet demanant l'inscripció que convé nos remetin ple i firmat els qui vulguin figurar dins la llista d'«Amics»

2.ª Tots els inscrits procuraran enviar mensualment an aquesta Redacció les contestacions que convenguen a les enquestes i qüestionaris qu'anirem publicant, sense que sia això obligació precisa per figurar en la llista; com també podran enviar-nos tots els elements folklòrics que tenguen o vagin arreplegant.

3.ª Els «Amics» s'obliguen a enviar cada any an el Director de Tresor dels Avis trescents elements folklòrics dels curts: refranys, conçonetes, gloses, etc. o trenta dels llargs, cançons cavalleresques, codolades, rondalletes, etc.

4.ª En aquesta Redacció obrirem un compta a cada un dels enviants aont constaran els elements aportats i els gastos de correu quel's ocasioni el seu envío, essent aquests abonats a cada un al cap del any.

5.ª Tots els «Amics» que cumpleixin l'obligació que imposa la basse 3.ª tendran la Revista Tresor dels Avis pel preu que indicam en les basses de la publicació que van més envant. Els qui enviin mes de *mil elements folklòrics diferents* i amb això s'ha de tenir en compte qu'ls llargs valen per 10, tendrán dret a rebre gratis la Revista.

6.ª L'aplec de folklòre que formarem entre tots, estará sempre a disposició de qualsevol vulgui consultar-lo, i a poc a poc, en volums monogràfics confegits a Tresor dels Avis anirá publicant-se; de manera que tots els «Amics» arribarán aixi a tenir tot el folk-lòre baleàric publicat en volums, constant en cada un d'ells els noms de tots els que hei haurán contribuit.

7.ª En la revista, cada més donarem conta dels nous inscrits i dels elements que cada un vagi aportant.

Aquestes son les basses sobre les que fonamentam l'obra de replega del tresor folk lòric de Balears.

↑ Secció d'Amics de la Tradició popular en el Tresor del Avis

AMICS DE L'ÒPERA DE MALLORCA Associació cultural fundada el 1980 a Palma, amb la finalitat d'aglutinar els mallorquins amants de l'òpera, organitzar concerts de cantants locals i forans, audicions discogràfiques setmanals i col·loquis musicals. N'han estat presidents, Armand Garcia Picó (1980-1982) i Joan Antoni Aguiló Pinya (1982-1984). El 1981, es presentà públicament amb un recital de Monserrat Caballé, que fou continuat l'any següent amb altre de Josep Carreres i l'esmentada Caballé. El 1982 i 1983, organitzaren dues temporades d'òpera, amb les obres Rigoletto, Tosca, Traviata i Madame Butterfly.

→ Anagrama dels Amics de l'Òpera

AMICS DELS JARDINS DE MALLORCA Associació registrada a Palma el 1982 per promoure l'afecció a les flors, plantes i jardins. Organitza concursos florals i hi concedeix premis, en col·laboració amb organismes oficials. Actualment, n'és presidenta Núria Castell.

AMICS DELS MOLINS DE MALLORCA Agrupació cultural fundada a Palma el novembre de 1980, amb els objectius d'inventariar, protegir i restaurar els diversos tipus de molins de les Balears. Els seus orígens daten de 1972 i 1973 quan, amb motiu de l'esbucament dels molins d'en Bujosa

→ Els amics dels molins de Mallorca promouen i assessoren la restauració dels molins. (Molí de Casablanca).

(Campos) i d'en Coves (Manacor), el secretari de la junta rectora de l'Estudi General Lul·lià, Gabriel Rebassa, recomanà a aquesta institució la creació de la societat, amb un representant del Foment de Turisme de Mallorca, de l'Obra Cultural Balear i de la Societat Arqueològica Lul·liana i amb seu a l'esmentat Estudi General. Malgrat tot, fins al 1978 no es dugué a terme la primera reunió. Se'n troben antecedents en les activitats que, des del 1952, realitzaven Antoni Mulet Gomila, Vidal Sureda, Gabriel Fuster Mayans i Manuel Sanchis Guarner per conservar els molins de Palma i els propers a la ciutat (des Jonquet, es Molinar, etc). L'actual associació compta amb més de 250 socis i n'és president el mateix Gabriel Rebassa. Disposa d'un ampli inventari dels molins d'aigua i fariners, i d'una biblioteca iniciada el 1986. El 1988, aconseguí la restauració d'un molí de ramell del pla de Sant Jordi.

AMICS DE MALLORCA Societat fundada a Palma el 29 de novembre de 1950, en el si del Cercle de Belles Arts, per un grup de californians residents a l'Illa, admiradors de les obres evangèliques de fra Juníper Serra. ■ Societat cultural creada el 1974 a Barcelona, encara que el seu origen es troba en la societat anomenada *Tertúlia mallorquina*, creada el 1955 per iniciativa de Miquel Reus. Reuneix molts de mallorquins, la majoria estudiants, que resideixen en aquesta ciutat i realitza activitats de caire didàctic i cultural. Des de la seva creació, ha passat per etapes desiguals, fins que el 1981 s'en convocà una assemblea per proposar la seva possible desaparició. Aleshores, Alfons Mir Jaurell es fèu càrrec de la presidència, en redactà uns nous estatuts i aconseguí revitalitzar la societat. El 1984, dimití i Carles Garau Sagristà n'ocupà la presidència.

AMIGO DE LA VERDAD, EL Publicació quinzenal de caire absolutista, redactada a Valldemossa pel carmelità descalç pare Manuel de Sant Tomàs d'Aquino Traggia, germà del general marquès del Palacio. En foren col·laboradors els pares Strauch, Manzaneda i Gual. Sortí des d'abril de 1812 fins a març de 1813, amb un total de 33 números. Es considerava adversària ideològica d'altres publicacions locals, com *La Aurora* i *La Antorcha*. Incloïa números monogràfics col·leccionables.

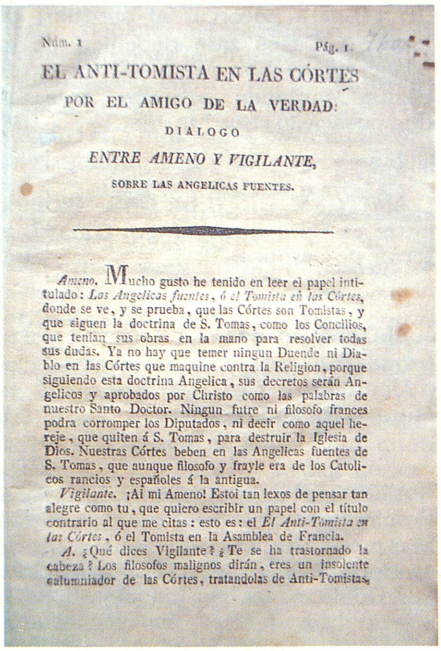

Núm. 1 Pág. 1

EL ANTI-TOMISTA EN LAS CÓRTES

POR EL AMIGO DE LA VERDAD:

DIALOGO

ENTRE AMENO Y VIGILANTE,

SOBRE LAS ANGELICAS FUENTES.

Ameno. Mucho gusto he tenido en leer el papel intitulado: *Las Angelicas fuentes, ó el Tomista en las Córtes*, donde se ve, y se prueba, que las Córtes son Tomistas, y que siguen la doctrina de S. Tomas, como los Concilios, que tenian sus obras en la mano para resolver todas sus dudas. Ya no hay que temer ningun Duende ni Diablo en las Córtes que maquine contra la Religion, porque siguiendo esta doctrina Angelica, sus decretos serán Angelicos y aprobados por Christo como las palabras de nuestro Santo Doctor. Ningun futre ni filosofo frances podra corromper los Diputados, ni decir como aquel hereje, que quiten á S. Tomas, para destruir la Iglesia de Dios. Nuestras Córtes beben en las Angelicas fuentes de S. Tomas, que aunque filosofo y frayle era de los Catolicos rancios y españoles á la antigua.

Vigilante. ¡Ai mi Ameno! Estoi tan lexos de pensar tan alegre como tu, que quiero escribir un papel con el titulo contrario al que me citas: esto es: el *El Anti-Tomista en las Córtes*, ó el Tomista en la Asamblea de Francia.

A. ¿Qué dices Vigilante? ¿Te se ha trastornado la cabeza? Los filosofos malignos dirán, eres un insolente calumniador de las Córtes, tratandolas de Anti-Tomistas,

↑ Col·leccionable de El Amigo de la Verdad

AMIGO DEL FORASTERO Setmanari publicat a Palma des del maig de 1933 fins a febrer de 1934. Incloïa informacions d'interès turístic (relació d'hotels, restaurants, etc), per la qual cosa es redactava en quatre idiomes: castellà, francès, anglès i alemany.

AMIGO DEL PAÍS, EL Setmanari aparegut a Palma des de desembre de 1861 fins a gener de 1862, amb el subtítol de *Semanario literario, artístico, industrial, comercial, agrícola, de noticias y anuncios*. En total, en sortiren vuit números, ja que es prohibí per decisió governativa.

↓ Amigo del Forastero

AMIGO DEL PUEBLO, EL Publicació editada a Palma des del 1944 pel pare Andreu Casellas. Es presentava amb l'eslògan Religió-Pàtria i amb el subtítol de Quinzenari apologètico-popular. Inicialment, constava de quatre pàgines, però al final dels anys 50 passà a tenir-ne vuit, amb periodicitat setmanal. És llavors que canvià el subtítol pel de Setmanari Popular. Estava escrit completament en castellà. Es considerava anticapitalista i anticomunista, i basava la seva filosofia en les encícliques *Rerum Novarum* de Lleó XIII i *Quadragesimo Anno* de Pius XI. Era crític amb la política del moment i polèmic amb les autoritats eclesiàstiques. Hi havia articles signats amb pseudònims, sobre temes de caràcter local, esportiu i cultural. Tengué la impremta en un local de la plaça Quadrado i després a una habitació del convent dels caputxins. El mateix Casellas n'era l'editor, propietari, impressor i, fins i tot, el repartidor dels exemplars. Deixà de sortir el març de 1960.

AMIGOS Grup folklòric, fundat per Josep Ros, Martí Gomila, Carles Gil, Bartomeu Matamalas i Bernat Morey, en la dècada dels setanta d'aquest segle. El seu primer disc, *Mateixa des vermar*, és un recull de temes

↓ El Amigo del Pueblo

populars d'estil familiar a l'entorn social i musical de la Nova Cançó. Realitzaren actuacions arreu de l'Illa i, amb *Cauen els somnis*, feren part de la recopilació *Sa Nostra Música*, editat per la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears el 1979.

AMIGOS FIN DE SEMANA Suplement del diari *Última Hora*, que apareix tots els dissabtes des de l'estiu de 1986. El seu contengut està format, bàsicament, per còmics nacionals i estrangers. De la producció nacional destaquen, sobretot, la versió en còmic d'algunes de les populars rondalles d'Antoni Maria Alcover, per Jaume Ramis. L'existència d'aquest suplement ha contribuït a la difusió d'alguns dels clàssics del còmic nordamericà de més escassa difusió a l'Estat espanyol, i ha donat a conèixer els principals dibuixants de còmic mallorquins. La llengua emprada és la castellana, si bé en un principi hi havia algunes sèries en català.

al-AMIRI, UMAR IBN AHMAD (? - Pollença 1231) Darrer cadí o jutge de la Mallorca islàmica. Va organitzar la resistència anticristiana al castell de Pollença fins que morí.

AMITGER Conrador d'una finca rústica, a mitges amb el propietari (vegeu *amitgeria*). Aquesta figura pot esser comparada amb la de l'*amo* (→).

AMITGER, CAS Propietat rústica del terme d'Escorca, al santuari de Lluc. ■ Cases que depenien de la possessió de Son Marí, del terme de Santa Margalida, situades entre la dita possessió i Son Marinet. (M)

AMITGER, CREU DE CAS Situada entre es Campament i can Ginard, al terme de Campos. (M)

AMITGERA, FONT Està situada al terme d'Escorca, prop del camí del clot d'Albarca as Cosconar, passant es Marges de can Pontico. (M)

AMITGER DE SON DOBLONS, CAS Propietat rústica del terme de Santa Margalida, situada entre el torrent de na Borges i les cases de la possessió de Son Doblons. (M)

AMITGERIA Dit també parceria. Forma d'explotar la terra, on la meitat de la producció és per al propietari i l'altre meitat per a qui treballa la terra o amitger. En aquest sistema, els beneficis van al cinquanta per cent per al

↑ Creu de la possessió de cas Amitger (Lluc).

senyor i per a l'amitger; a vegades, es repartien els guanys segons una proporció fixada abans. El treball i l'adob, els sol posar l'amitger, encara que als

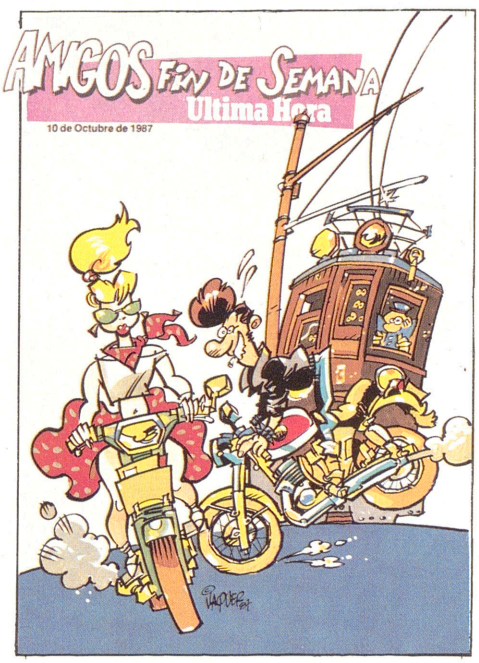

← Amigos Fin de Semana

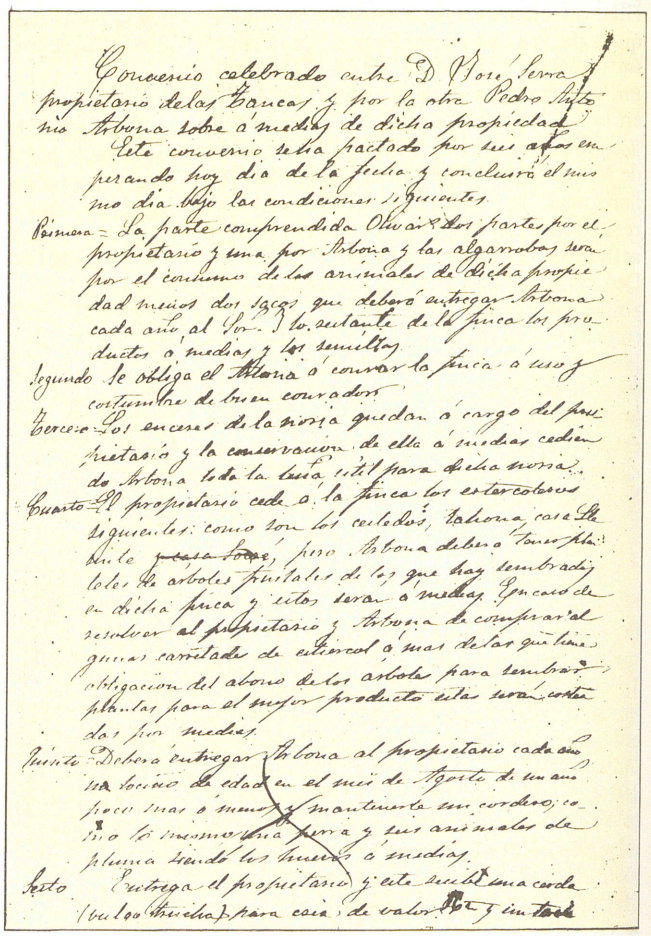

→ Contracte d'amitgeria (1883)

horts sempre el paga el senyor. Si es tracta d'un cultiu de llavors de gra o de lleguminoses, es reparteixen el cinquanta per cent, tant del que sembren com del que cullen; si el producte per recollir són figues, ametlles, olives o d'altres semblants, dos terços són de l'amitger i un terç del senyor. Aquest sistema existeix des de la conquesta catalana i es va revitalitzar durant la postguerra, en els anys quaranta. Encara avui, un trenta per cent de la terra hi és conrada, sobretot al Pla, ja que a la muntanya és menys freqüent.

AMITGES, SES Propietat rústica del terme d'Estellencs, situada entre es Millar i Son Torrat. ■ Terrenys situats al terme de Sóller, a la possessió de Moleta, prop del camí de na Catanya, entre sa Bleda i Muleta de cas Avinyons. (M)

AMNISTIA INTERNACIONAL Organització creada el 1962 a Londres, per a la defensa dels drets humans i l'alliberament dels presos de consciència (empresonats a causa de la seva ideologia, religió, ètnia, llengua, sexe, etc., que no hagin optat per la violència). El 1979, se'n va fundar un grup local a Palma, que ha desenvolupat diverses activitats, com exposicions (*Jo per tu* al Palau Solleric, 1985), cicles de cinema (des de 1982), entre d'altres. També participa en les campanyes que es fan a escala mundial. A més, cada grup local té un pres de consciència adoptat i lluita pel seu alliberament. Des de 1987, n'és secretari general Jaume Maisonneuve i sots-secretari Francesc Segura.

AMO Dit de qui cultiva una possessió rústica, al propietari de la qual paga renda. Aquest mot s'empra com a títol personal anteposat al nom de l'home que té arrendada la finca. A Mallorca, a vegades és sinònim d'amitger. També s'utilitzen els termes arrendatari i conductor, com a equivalents de la paraula castellana *colono*. No obstant això, cal recordar que el terme mallorquí arrendador equival al castellà *arrendatario* i, per tant, el mot castellà arrendador és tot el contrari que en mallorquí. El grup social dels arrendataris (vulg 'arrendadors') no és homogeni. Ens trobam amb arrendataris pagesos, mercaders, xuetes, etc, uns i altres poden esser grans o petits arrendataris. Els primers, romanen durant llargs períodes de temps a les possessions que arrenden, posseeixen mitjans de producció —sobretot ramat— i se serveixen de mà d'obra jornalera per a l'explotació de la terra. Sovint, estan en condicions de bestreure doblers als propietaris de la terra i de poder fer front a les pujades de renda. Per contra, els petits arrendataris no posseeixen mitjans de producció i són més febles davant els canvis de conjuntura i les exigències dels senyors. Fins a la segona meitat del s XVIII, la major part de les possessions nobiliàries mallorquines —sobretot les olivareres— eren en mans d'arrendataris mercaders, els quals llogaven la terra pensant en els guanys que els reportaria l'exportació de l'oli. Aquests arrendataris no introduïren millores en el sistema d'explotació de la terra, per la qual raó es veien obligats a agafar més terres en arrendament quan volien augmentar la superfície comercialitzable. Entre les famílies d'arrendataris mercaders, destacaren els Marcel, Mayol, Barberí i Ribera. Progressivament, aquests arrendataris foren desplaçats per famílies d'arrendataris pagesos. Tant és així que, a principis del segle passat, ja no hi havia pràcticament cap possessió important que restàs en mans del grup mercader. Per tots els pobles de Mallorca, es constituïren vertaderes dinasties d'amos de possessió, les quals s'anaven transmetent els contractes d'arrendament de generació en generació. Els amos controlaven les possessions més importants de l'Illa i gaudien, als seus respectius municipis, d'una posició privilegiada, ja que els jornalers depenien d'ells per anar a fer feina a les possessions. La preeminença del grup gran arrendatari pagès es féu encara més palesa amb la instauració del vot popular: els amos, a més a més de donar feina, controlaven els ajuntaments i actuaven com a vertaders cacics locals. És a dir, amenaçaven a «no donar feina» si els habitants del municipi no votaven el partit que ells representaven. La influència social dels amos de possessió o arrendataris pagesos durà fins als anys 30-40 d'aquest segle, quan s'estableixen la major part de les possessions nobiliàries i, per tant, la seva missió ja no té raó d'esser. Molts d'amos, com els Solivelles d'Escorca, compraren les possessions. Resta encara fer un acurat estudi de quin va esser el destí dels capitals que havien acumulat aquestes famílies al llarg dels segles. (AMo)

AMO, COVA DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, al marge esquerre de cala Figuera de Formentor. Es tracta d'una cova marina.

AMO, PESQUERA DE L' Situada a cala Figuera, entre la platja i l'escala de l'amo en Joan Cerdà, al terme de Pollença. (M)

AMO ANDREU, PONT DE L' Situat al terme d'Andratx, entre la serra d'en Perrota i el Broll del Rei. (M)

AMOLLADA, PEDRA Accident geogràfic de la costa del terme d'Artà, situat entre sa Pesquerassa i el caló de Betlem. (M)

AMOR, COVA DE L' Cavitat situada al terme de Calvià, a l'esquerra de

↓ Interior d'una casa d'amos (Vilafranca), segons l'arxiduc Lluís Salvador d'Austria

la carretera Calvià-Palma Nova, prop de les cases de Son Falconer i a 170 m sobre el nivell de la mar. Catalogada com a cova fins a 30 metres de recorregut, segons notació espeleomètrica.

AMORÓS, CAN Propietat rústica del terme d'Esporles, situada entre Son Tugores i s'Esgleieta. ■ Possessió del terme de Llucmajor, situada entre s'Hostalot Vell i sa cova d'en Durí. ■ Propietat rústica del terme de Palma, a Establiments Nou, situada entre es forn des Vidre i es molí de Vent. (M)

AMORÓS AMORÓS, LLUÍS (Artà 1905 - 1972) Arqueòleg i llicenciat en dret. Dugué a terme excavacions arqueològiques al talaiot de Rafal Cagolles, les navetes del Rafal, la ciutat romana de *Pollentia* i el seu teatre, el jaciment talaiòtic de Son Favar i a les coves de Son Bauçà, Son Maimó i sa Cova d'Artà. Publicà memòries de les seves excavacions i va fer estudis dels materials arqueològics procedents de troballes casuals, com els dedicats a les estatuetes de bronze de guerrers talaiòtics, l'adreç funerari de la cova de Son Jaumell (Capdepera), es Rafal i Son Bauçà (Palma). A la seva obra *L'edat del bronze a Mallorca* (1952), elaborà una de les primeres síntesis de la prehistòria de Mallorca. Entre les seves troballes excel·leixen, per la seva espectacularitat, els guerrers de bronze de Son Favar. Ocupà els càrrecs de comissari insular d'Excavacions Arqueològiques, delegat del Servei Nacional d'Excavacions a Artà, vocal del Servei d'Excavacions Arqueològiques Submarines de Balears, tresorer de la Fundació Bryant de Balears, secretari de la Junta de Govern de la Societat Arqueològica Lul·liana, conservador del Museu Regional d'Artà i membre de la seva junta. En morir, la Fundació Bryant instituí en honor seu el Premi Lluís Amorós per a investigacions arqueològiques sobre Balears.

← Lluís Amorós Amorós

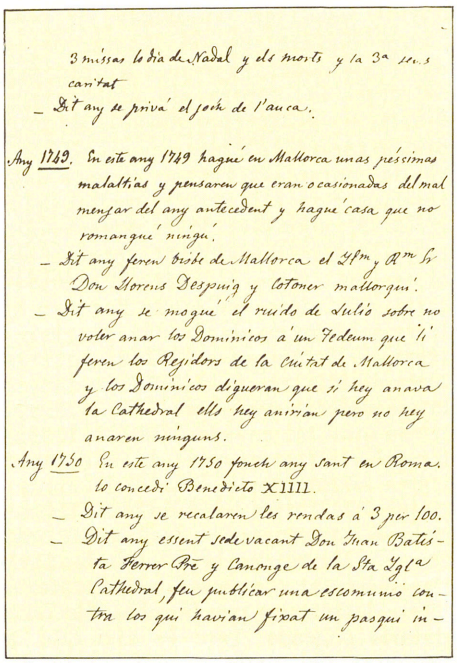

3 missas la dia de Nadal y de morts y la 3ª ses can'tat
– Dit any se privá el joch de l'auca.

Any 1749. En este any 1749 hagué en Mallorca unas pèssimas malaltias y pensaren que eran ocasionadas del mal menjar del any antecedent y hagué casa que no romangué ninga.
– Dit any foren bisbe de Mallorca el Sñor y Rme Sr Don Jerons Despuig y Cotoner mallorquí.
– Dit any se magué el ruido de Lulio sobre no voler anar los Dominicos a un Tedeum que li feren los Regidors de la Ciutat de Mallorca y los Dominicos digueran que si hey anava la Cathedral ells hey anirian pero no hey anaren ninguns.

Any 1750 En este any 1750 fonch any sant en Roma lo concedí Benedicto XIIII.
– Dit any se recalaren les rendas a 3 per 100.
– Dit any essent sede vacant Don Juan Batista Ferrer Pre y Canonge de la Sta Yglª Cathedral, feu publicar una escomunio contra los qui havian fixat un pasquí in-

↑ Còpia de l'obra de Tomàs Amorós Cerdà, feta per Pere d'Alcàntara Penya

AMORÓS CERDÀ, TOMÀS (Palma 1735 - 1810) Impressor. Fill dels impressors Miquel Amorós Torres i Aina Cerdà, va heretar la impremta del seu avi matern, Miquel Cerdà Antic. S'autotitulava impressor del Sant Ofici. La seva impremta, que estava situada davant la presó del Rei, funcionà des del 1785 fins al 1810. Publicà principalment obres de caràcter religiós, de les quals cal destacar les dues primeres edicions del *Catecisme de la Doctrina Christiana* (1801-1806) del bisbe Bernat Nadal Crespí, així com diverses tesis tomistes, en llatí, i alguns llibres de poesia religiosa en castellà; completen el repertori assaigs, sobretot de medicina, i una col·lecció de pronòstics. És autor d'un *noticiari* (→) intitulat *Relació d'algunas curiositats escritas comensant lo any 1740* (publicat sota el títol de *Mallorca 1740-1800: Memòries d'un impressor*, el 1983) que compren anotacions des del 1740 fins al 1800 i del qual destaca, especialment, el seu antiilul·lisme.

AMORÓS FERRER, JOAN (Palma 1797 - 1860) Religiós cistercenc. Pertanyia al monestir de la Real. Augmentà, corregí i continuà, fins al 1835, la *Crònica* que començà Antoni Ramon Pasqual i que restà inèdita.

Els noticiaris mallorquins: La relació de Tomàs Amorós, una mostra representativa

Els noticiaris, cròniques privades d'esdeveniments, són el gènere més conreat a Mallorca al llarg dels segles XVII i XVIII. Contenen relacions de notícies diverses i especialment de fets viscuts per l'autor, generalment un ciutadà anònim —clergue, notari, advocat o impressor, en el cas de Tomàs Amorós— que anota, per a recreació personal, des de l'anècdota més intranscendent fins als grans esdeveniments històrics del seu temps. El caràcter íntim de la majoria d'aquestes obres, permetia a llurs autors un alt grau d'espontaneïtat i, el que és més important, l'ús de la pròpia llengua, malgrat totes les pressions en contra que imperaven en aquell moment.

Sota l'aparença d'una narració objectiva dels fets, s'hi amaga la particular concepció del món de l'autor; la importància radica, doncs, no ja en l'exposició més o menys exacta d'uns esdeveniments històrics, sinó en el fet d'oferir-nos una oportunitat única de conèixer la manera com els interpretaven, com els vivien en definitiva, els homes de l'època. Aquests textos posseeixen un valor literari relatiu, però tenen una gran importància de cara a l'estudi de la llengua, de la mentalitat —o com a mínim de la d'alguns sectors de la societat—, i de l'ambient que regnava a Mallorca en els segles XVII i XVIII. Són, juntament amb els gèneres populars, un document que demostra la continuïtat de la tradició literària catalana i constitueixen una anticipació d'allò que posteriorment serà el periodisme, per la frescor d'unes notícies, generalment de primera mà, pel seu colorit, per la varietat de temes que tracten i, fins i tot, per la tècnica narrativa emprada.

Carme Simó

AMORÓS SANCHO, MATEU (Artà 1892 - Newark, New Jersey 1945) Músic i religiós franciscà. Als setze anys, compongué la primera col·lecció de parenostres, i als vint la seva primera missa. El 1916, entrà en l'orde franciscà. Fou professor de música a la Universitat de Loreto (Pensilvània), i organista i director del cor de la catedral d'Altoona. Del 1928 al 1945, va estar destinat a la parròquia de San José de Newark, regentada per religiosos mallorquins. Compongué parenostres per a cor i diverses misses.

AMORÓS TORRES, MIQUEL (Palma ? - 1755) Impressor. Casat, el 1729, amb Aina Cerdà. Treballava a la impremta del seu sogre, Miquel Cerdà Antich (→). La primera obra impresa *En casa de Michel Cerdà y Antich per Michel Amoros Impressors* data del 1711. El seu fill, Tomàs Amorós Cerdà (←), heretà el negoci familiar.

AMÓS, CASTELL D' Possessió del terme de Costitx, situada ran dels termes de Lloret i de Sineu, entre Son Crespí i can Vent. Està documentada el 1391, amb el nom de *lo Castell d'Amors.* (M)

AMÓS, PUIG D' Elevació situada entre el puig de sa Cova des Carboners i el puig de sa font Fresca, a 800 m d'altària, fent partió entre Alaró i Bunyola. (M)

AMRA, BANU Clan berber installat a Mallorca, en època islàmica, a la zona d'Artà i Manacor.

AMUNT, CAN Possessió del terme de Búger. Documentada el 1528, pertanyia als Pons i als Torrents. Donà nom al camí de can Amunt.

AMUNT, FONT D' Propietat rústica del terme d'Andratx, situada entre Son Castell i s'Arracó. Deu el nom a una font situada al mateix lloc. (M)

AMUNT, LOS D' Barriada de tramuntana de la vila d'Alaró, nucli originari d'aquesta població. És coneguda, també, amb els noms de Vila d'Amunt, Pobla d'Amunt i Pobla Antiga. (M)

AMUNT, SON Terrenys situats al terme de Llucmajor, entre na Corassina i Son Ballester. (M)

↑ Los d'Amunt, barriada d'Alaró

AMUNT NOVA, CASA D' Possessió del terme de Deià, situada entre Llucalcari i sa Casa Nova. (M)

ANABENA Alga del gènere de les cianoficees, conegudes també com a algues blaves o blau-verdoses. Es reprodueix per fragmentació del tricoma. Es pot trobar a les aigües dolces de Mallorca.

ANAGALLS Vegeu *Morrons.*

ANAGNI, TRACTAT D' Pacte acordat el 1295, a Anagni (ciutat del Laci, Itàlia), entre els reis de França i Nàpols per una banda, i el rei de Catalunya-Aragó per l'altra, a instàncies del papa Bonifaci VIII. Posà fi al conflicte que s'havia iniciat quan Pere II de Catalunya-Aragó conquerí Sicília, el 1282, a Carles I Anjou (rei de Sicília, Nàpols i comte de Provença) i hagué d'enfrontar-se, a més, amb França (on regnava Lluís VIII, pare de Carles I) i al papat, aliat dels francesos, en una llarga guerra, anomenada de les Vespres Sicilianes, en el transcurs de la qual el Regne de Mallorca, inicialment neutral, es va veure obligat a decantar-se per la coalició franco-angevina. En conseqüència, Alfons III de Catalunya-Aragó conquerí les illes Balears. Precisament, una de les clàusules d'aquest tractat preveia la seva restitució al rei de Mallorca, encara que sota la sobirania del rei catalano-aragonès. Les Illes foren reintegrades a Jaume II de Mallorca a finals de 1298. Altres disposicions eren el lliurament de Sicília al papat (a la qual cosa es negaren els sicilians i entronitzaren una branca del casal de Barcelona), l'aixecament d'excomunions i interdictes, i el retorn dels ostatges mutus. (AM)

ANALES DE LA CONGREGACIÓN DE LA MISIÓN DE SAN VICENTE DE PAUL Revista trimestral d'informació, editada pels pares paüls de la província de Barcelona (que engloba Catalunya, País Valencià i Balears). Els tres primers números (octubre 1938 - novembre 1939) s'imprimiren a Palma, a causa de la guerra civil de 1936. Destaquen els reportatges que fan de la guerra els religiosos paüls que ja estaven incorporats a l'exèrcit nacionalista. Acabat el conflicte i des del número 4, s'edità a Esplugues de Francolí (Tarragona).

ANAPHILOSCIA SIMONI Isòpode adaptat totalment a la vida subterrània. L'absència total d'aparell ocular ha afavorit un gran desenvolupament dels seus òrgans sensitius. El seu cos és allargat i el cap està desprovist de lòbul frontal mitjà. Es pot trobar a les coves de Gènova, a les del Drac i a les del Pirata.

ANARQUISME Ideologia política basada en la desaparició de l'Estat i de la propietat privada. Amb aquesta denominació general, es designen dife-

rents corrents de pensament: l'anarco-sindicalisme, que propugna l'organització dels treballadors en sindicats de classe capaços de dur a terme la conquesta de la societat igualitària; l'anarco-col·lectivisme, que defensa la propietat col·lectiva; i l'anarco-comunisme o comunisme llibertari, que rebutja qualsevol tipus de propietat. Els moviments anarquistes tengueren gran importància a l'Estat espanyol des de la segona meitat del s XIX fins a l'acabament de la Guerra Civil. Com a corrent ideològic organitzat, s'introduí a Mallorca pels voltants del 1870, amb la creació del *Centre Federal de Societats Obreres de Palma* (→), dependent de l'Associació Internacional de Treballadors -AIT-, i organitzada a partir de diverses societats obreres sectorials, impulsades pel picapedrer Francesc Tomàs Oliver. El primer òrgan de difusió de la seva ideologia, de classe col·lectivista, va esser *El Obrero* (1869-70) i, posteriorment, *La Revolución Social* (1871). Contemporàniament a aquesta organització, apareixen la clandestina *Alianza de la Democracia Socialista* i el *Círculo Internacional de Trabajadores*, de caràcter cultural reivindicatiu; les tres organitzacions mantenien lligams importants i promogueren vagues i mobilitzacions. Del 1874 al 1881, els anarco-col·lectivistes es mantenen en la clandestinitat, per tornar-se a organitzar amb la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (1881-1988) i la important *Societat Tipogràfica La Impossible*. Ja entrat el s XX, es creà la Federació Local de Societats Obreres de Palma amb participació socialista i els sindicats anarquistes, a excepció del Centre de Picapedrers de Mallorca, més radical i que fundarà la Confederació Nacional de Treballadors; l'òrgan de premsa anarco-sindicalista fou *El Rayo* (1912-1914). Amb el naixement de la CNT, es fundà a Mallorca, la Federació Regional de Solidaritat Obrera (1914-1917), que durà a terme fortes campanyes socials, vagues i l'organització d'un sindicat a Inca. Entre els anys 1919-1932, la difusió de l'ideal anarco-sindicalista cresqué per mor de l'activitat de l'Ateneu Sindicalista de Palma i el seu periòdic *Cultura Obrera*. A foravila, —Sóller, Mancor, Inca—, la CNT es desenvolupà gràcies a la Federació Regional del Treball de Mallorca (1920-1922) i l'activitat estrictament anarquista se centrà en grups d'acció molt reticents amb la CNT. En els anys 1922-1936, l'activitat sindical de la Confederació Regional de Treball de les Balears i els simpatitzants de la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), mitjançant el Comité Regional de Grups Anarquistes de les Balears (1931-1936), s' enfrontaren amb els partits d' esquerra (socialistes i comunistes). Després dels anys d'inactivitat, a causa de la dictadura franquista, es reorganitzà la CNT (1976) i sorgiren grups llibertaris centrats en la lluita ecologista (Talaiot Corcat i Terra i Llibertat). En els últims anys, han sorgit grups com Els Gnomos (1982-1987) i L'Ateneu Llibertari Estel Negre. (EP)

→ Cartell del grup llibertari Terra i Llibertat

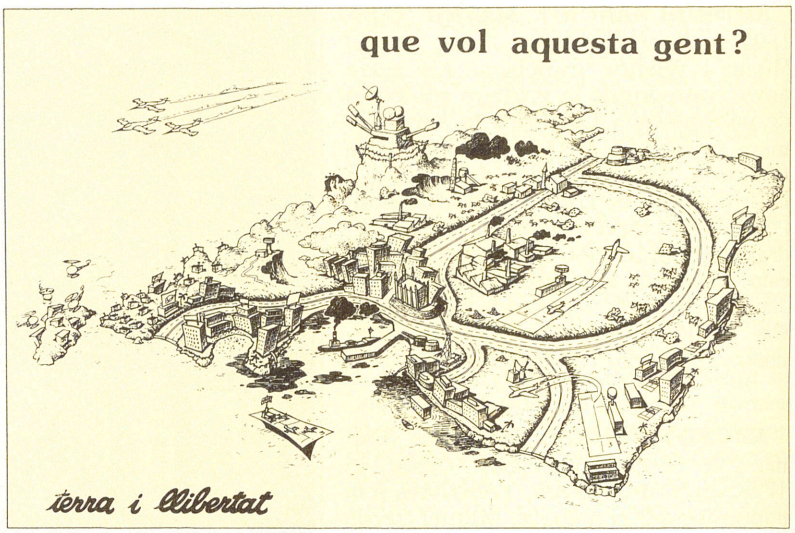

↓ Manifestació anarquista a les primeries del s XX, al moll de Palma, en contra de la Guerra d'Àfrica

ANCHORAGE CLUB Complex de serveis turístics de luxe, situat a la urbanització *Bendinat* (→), entre el nucli d'Illetes i el Club Militar, a la costa del terme de Calvià. N'és propietari el príncep de l'Aràbia Saudita Nahwaf Aziz. En els seus 67.000 m², comprèn serveis de restaurants, apartaments, piscines i un club social. Inaugurat el setembre de 1985, va esser capdavanter en la construcció de clubs per a la promoció del turisme de qualitat.

ANCKERMANN RIERA, RICARD (Palma 1842 - 1907) Pintor. Descendent d'un mestre armer prusià. El 1860 inicià els estudis a l'Acadèmia de Belles Arts de sant Sebastià, de Palma, amb el pintor Faust Morell Orlandis. Des de jove, ja guanyà importants premis a nombroses exposicions locals i nacionals —amb els estudis *Caïm i Abel* (1864), *Adam i Eva*, *Ariadna* (1866)—. Etiquetat dins un eclecticisme temàtic i tècnic per la seva variada producció (quadres de gènere, retrats, escenes costumistes, mitolò-

giques, paisatges) i el constant ús de colors neutres, llums tamisades, gust per les grans composicions detallistes, importància del dibuix precís, etc, darrerament se'l considera un dels renovadors plàstics més importants del seu moment a l'Illa. La seva producció oscil·la entre el realisme d'influències romàntiques i medievals, paleses a obres com *La rendició del Walí de Mallorca al Rei Jaume I* (1897), per al *Círculo Mallorquín, Ramon Llull*, a l'Ajuntament de Palma, i la decoració del vapor «Lulio» amb l'efigie del filòsof en el mascaró de proa, i certes concessions als nous descobriments impressionistes i modernistes que, a les darreries de segle, farà en els seus paisatges, atès que es decantarà per l'estudi directe de la natura i per l'exploració del color. Va esser també un entusiasta de la pintura al fresc, de grans superfícies, amb un regust pel decoratiu i la teatralitat, com es pot observar en els seus treballs d'encàrrec, entre els quals cal citar el fresc del paranimf de la Universitat de Barcelona, amb el tema *Els Consellers de Barcelona es presenten al Rei Alfons V* (1880); la sala de ball del *Círculo Mallorquín*; la sala de can Sureda a Valldemossa (1874); el menjador de Son Vida (1903), amb escenes d'una cacera reial ambientada al segle XVII; les sales del Canvi Mallorquí (1899), etc. Dibuixà, també, el timpà de la façana del Teatre Principal de Palma, amb figures al·legòriques de les Balears, que va esculpir Ferrer, i obres de temàtica religiosa, entre les quals destaca un *Davallament* conservat a la Seu. Fou elegit, el 1868, regidor de l'Ajuntament de Palma, càrrec que aprofità per restaurar personalment els fons pictòrics de la corporació; dos anys després, va exiliar-se a París i a Londres. El contacte amb el paisatgisme francès i amb Cheret marcaren la segona etapa de la seva producció, íntimament lligada a la descoberta de la pintura a l'aire lliure, i que influí sobre el seu cunyat, el pintor Antoni Ribas Oliver. A partir de 1872, fou professor de l'Acadèmia de Belles Arts de sant Sebastià de Palma, de la qual fou nomenat director sis anys després i, el 1893, de l'Institut Balear. Així mateix, presidí el Foment de la Pintura i l'Escultura, creat per ell el 1876, on organitzà una primera exposició col·lectiva amb obres d'Antoni Ribas, Joan Bauçà, Joan O'Neill, Faust Morell, Ricard Carlota i altres, per tal d'iniciar la revitalització del mercat artístic local. Està considerat com una de les personalitats artístiques més importants de la segona meitat del s XIX a l'Illa, per la seva feina al camp plàstic i pedagògic i per l'interès en el desenvolupament del mercat pictòric mallorquí.

↑ Ricard Anckerman, *Cacera reial al s XVII* (Hotel Son Vida)

← Ricard Anckerman, *Àngel* pintat sobre seda, procedent de l'antiga decoració del saló de ball del *Círculo Mallorquín*, actual Parlament Balear (Col·lecció particular)

ÁNCORA, EL Diari catòlic fundat el 1880 per mossèn Miquel Maura Montaner. En la seva primera etapa, (1880-1890), va esser dirigit per mossèn Maura mateix (1880-1886) i per mossèn Antoni Maria Alcover Sureda (1886-1890), i es distingí per les seves polèmiques amb els diaris no-confessionals: *La Autonomía* (1883) *El Palmesano* i *El Isleño* (1885), aquest darrer enfrontament pel suposat laïcisme de l'Institució Mallorquina d'Ensenyança. Durant la seva segona etapa (1896-1900), en què aparegué amb el subtítol de *Diario católico con censura eclesiástica* i després amb el de *Diario católico popular*, va estar marcat per un integrisme tan fort que es deslligà de l'obediència al bisbe, a qui es considerava massa moderat amb el liberalisme. Tenia quatre pàgi-

nes, en la primera de les quals hi havia l'editorial, col·laboracions literàries —en la secció de *Literatura ajena*—, reproduccions d'escrits de diaris estatals, i altres articles; en les centrals, la secció de notícies, i la darrera plana es dedicava a anuncis. Bona part de les notícies dels pobles i de l'estranger eren religioses, tractades des d'una òptica ultracatólica militant. Propugnava la lluita antiliberal, la unió entre l'Església i l'Estat, i la pal·liació de l'explotació dels obrers. Hi col·laboraren els principals intel·lectuals catòlics de l'època, com Tomàs Aguiló, Rafel Llobera, Tomàs Forteza, Bartomeu Ferrà i Miquel Amer, entre altres. Amb el mateix títol, publicava un suplement, subtitulat Revista Religiosa, Científica i Literària, i un almanac. Va deixar de sortir el 1900, per ordre del bisbe Pere Joan Campins.

↓ El Ancora

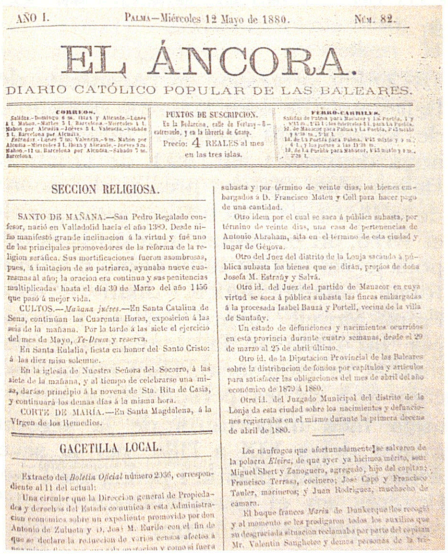

AÑO I. PALMA—Miércoles 12 Mayo de 1880. NÚM. 82.

EL ÁNCORA.

DIARIO CATÓLICO POPULAR DE LAS BALEARES.

CORREOS.

PUNTOS DE SUSCRICION.

FERRO-CARRILES.

SECCION RELIGIOSA.

SANTO DE MAÑANA.—San Pedro Regalado confesor, nació en Valladolid hacia el año 1390. Desde niño manifestó grande inclinacion á la virtud y fué uno de los principales promovedores de la reforma de la regla franciscana. Sus mortificaciones fueron asombrosas, pues, á imitacion de su patriarca, ayunaba nueve cuaresmas al año; la oracion era continua y sus penitencias multiplicadas hasta el dia 30 de Marzo del año 1456 que pasó á mejor vida.

CULTOS.—*Mañana fiestas.*—En Santa Catalina de Sena, continúan las Cuarenta Horas, exposicion á las seis de la mañana. Por la tarde á las siete el ejercicio del mes de Mayo, *Te-Deum* y reserva.

En Santa Eulalia, fiesta en honor del Santo Cristo: á las diez misa solemne.

En la iglesia de Nuestra Señora del Socorro, á las siete de la mañana, y al tiempo de celebrarse una misa, darán principio á la novena de Sta. Rita de Casia, y continuará los demas dias á la misma hora.

CORTE DE MARÍA.—En Santa Magdalena, á la Virgen de los Remedios.

GACETILLA LOCAL.

Extracto del *Boletin Oficial* número 2336, correspondiente al 11 del actual:

Una circular que la Direccion general de Propiedad y derecho del Estado comunica á esta Administracion económica sobre un expediente promovido por don Antonio de Zafiusta y D. José M.ª Barbier con el fin de que se declare la reincision de ciertas fincas afectas á

subasta y por término de veinte dias, los bienes embargados á D. Francisco Mateu y Coll para hacer pago de una cantidad.

Otro ídem por el cual se saca á pública subasta, por término de veinte dias, una casa de pertenencias de Antonio Abraham, alta en el termino de esta ciudad y lugar de Génova.

Otro del Juez del distrito de la Lonja sacando á pública subasta los bienes que se dirán, propios de doña Josefa M. Estrany y Salvá.

Otro íd. del Juez del partido de Manacor en cuya virtud se saca á pública subasta las fincas embargadas á la procesada Isabel Bauzá y Portell, vecina de la villa de Santañy.

Un estado de defunciones y nacimientos ocurridos en esta provincia durante cuatro semanas, desde el 29 de marzo al 25 de abril último.

Otro íd. de la Diputacion Provincial de las Baleares sobre la distribucion de fondos por capítulos y artículos para satisfacer las obligaciones del mes de abril del año económico de 1879 á 1880.

Otro íd. del Juzgado Municipal del distrito de la Lonja de esta ciudad sobre los nacimientos y defunciones registrados en el mismo durante la primera decena de abril de 1880.

Los náufragos que afortunadamente se salvaron de la polacra *Eleira*, de que ayer ya hicimos mérito, son: Miguel Sbert y Zanoguera, agregado, hijo del capitan; Francisco Terrasa, cocinero; José Capó y Francisco Tauler, marineros; y Juan Rodriguez, muchacho de camara.

El buque francés María de Dunkerque les recogió y al momento se les prodigaron todos los auxilios que su desgraciada situacion reclamaba por parte del capitan Mr. Valentin Sanghetez y demas personas de la tri-

ANCORATGE, DRET D' Impost municipal que, des de l'Edat Mitjana, havien de pagar els vaixells per rebre l'autorització de fondejar al port de Palma. A l'època medieval, a l'impost, el liquidaven totes les embarcacions estrangeres, mentre que els vaixells anomenats de la terra (mallorquins, menorquins i eivissencs) estaven exempts del pagament; els catalans només en pagaven la meitat. La quantia quedava determinada pel nombre de rems. Felip V establí aquest impost català a tots els ports i ancoratges de la monarquia hispànica, aplicant-se a la dotació de l'almirall i als seus serveis. Suprimit l'almirallat, l'impost dels drets ingressà al fisc. El 1807, Manuel Godoy el tornà a restablir i s'unificà amb l'aranzel de duanes el 1851.

ANDRACA, FRANCESC ANTONI (s XVIII - XIX) Inquisidor. Ocupà el càrrec d'inquisidor fiscal del Tribunal, des del 1830 al 1834, any en què se suprimí la Inquisició a Mallorca.

ANDRAITX Setmanari local d'Andratx, publicat cada dissabte per espai de mig segle. El seu fundador fou Antoni Calafell Juan, que el dirigí fins al 1969. El seu primer número s'imprimí a Palma el 10 de juny de 1920, però ja des del 9 de gener de 1921, se'n continuà l'edició a Andratx, a la impremta d'Antoni Calafell. Donava compte de temes diversos, amenitzat amb poemes, divagacions literàries i cròniques esportives. Arribà a tenir vuit-cents subscriptors. Sortí al carrer per darrera vegada el 16 de gener de 1970. Posteriors intents de continuïtat no proliferaren. Es redactava íntegrament en castellà.

Andraitx

SEMANARIO DE INFORMACION LOCAL

V Congreso Eucarístico Comarcal

Finaliza nuestro Congreso con el brillante acto de clausura

Millares de personas estuvieron presentes en el solemnísimo Pontifical

Llegaron a nuestra querida cratenares de personas de toda Mallorca

La jornada deportiva

El altar del Congreso

El solemne Pontifical

Misa en rito oriental

Actos del domingo

↑ Andraitx

ANDRATX Municipi de Mallorca occidental, situat als darrers contraforts de la serra de Tramuntana. Abraça una extensió de 8.255 hes i té una població de 6.471 habitants (1986), amb una densitat de 78 h/km². El seu relleu forma tres valls orientades de NE a SW. La vila es troba al fons de la vall principal, a la confluència de coma Freda i de coma Calenta. Comprèn una zona litoral que és rectilínia, alta i esquerpa a la part occidental, i que presenta accidents importants, com són el port, la platja de Sant Elm, amb l'illot del Pantaleu i l'illa de sa Dragonera, i la de Camp de Mar, a la part oriental i meridional, encara que dominin, així mateix, els penya-segats. A la part muntanyosa, predomina el pinar i la garriga. El municipi abasta els nuclis urbans de s'Arracó, del Port, de Camp de Mar i de Sant Elm. Hi destaquen les possessions de Son Fortuny, de s'Alqueria, de Son Mas, de Son Castell, de sa Font i de Son Orlandis. L'etimologia del nom del poble és incerta: pot venir del nom propi celta *Andraqius;* però sembla més probable que vingui de l'àrab *indiraq*, que significa 'trencadura', 'esqueix', tot refe-

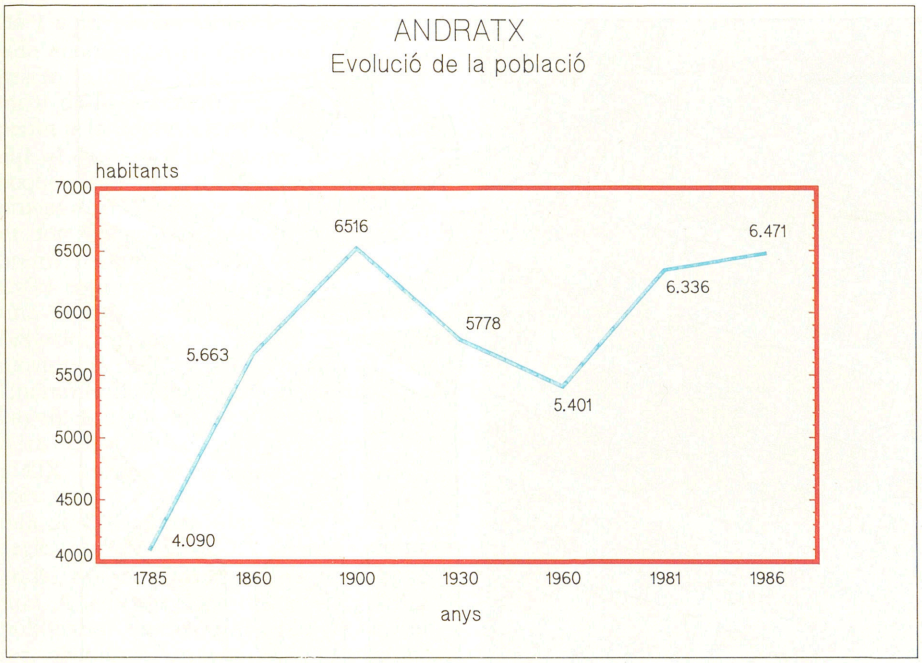

rint-se al paratge trencat o escabrós on s'havia format el nucli de població.

HISTÒRIA

Com a molts indrets de l'Illa, la prehistòria i els primers períodes històrics del municipi són, per manca d'informació, quasi totalment desconeguts. Els vuit jaciments arqueològics catalogats, entre els quals destaquen els de Son Fortuny i de Biniorella, proven que la zona fou ocupada per l'home des de la prehistòria. La necròpoli talaiòtica i romana de la cova de Son Bosc, únic jaciment excavat, proporciona algunes dades sobre l'època romana. Tampoc la islàmica ha estat gaire estudiada. Se sap que les terres d'aquest terme feien part del juz' (divisió administrativa islàmica) d'Ahwaz al-Madina, la regió occidental del qual, després de la conquesta catalana, correspongué en el repartiment al bisbe de Barcelona, Berenguer de Palou. El 7 de setembre de 1229, el rei Jaume I desembarcà a l'illot del Pantaleu, on es reuní tota l'esquadra catalana amb el propòsit de reposar abans d'iniciar la conquesta de Mallorca. Mentre dos vaixells avançaven per tal de cercar un bon lloc per al desembarcament, el musulmà Alí de la Palomera arribà al Pantaleu per informar el rei de la situació de l'Illa. El 9 de setembre, l'esquadra partí cap a Santa Ponça i sa Porrassa, des d'on es feren amb Madina Mayûrqa. El nucli primitiu de la vila és format pel Pantaleu i es pont d'Amunt, des d'on la vila s'estengué cap al sud. Constituïa el centre del Pariatge, territori que quedava sota dues jurisdiccions, la reial i l'episcopal. Aquest fet fou motiu de desavinences, originades pel normal exercici dels drets inherents de les dues cúries. Per tal de pal·liar-les, el rei Sanç de Mallorca i el bisbe de Barcelona elaboraren, el 1323, un contracte o concòrdia a Perpinyà, amb el nom de pariatge, de manera que els governants de la baronia eren, al mateix temps, representants d'una i altra part. A partir del s XV, les incursions dels pirates nordafricans començaren a sovintejar, i això féu que es construïssin les torres de defensa. S'establí, doncs, tot un sistema de vigilància marítima al llarg del litoral. Els atacs principals es produïren el 1551, 1553 i 1555. Fins al s XVII, fou una petita vila d'agricultors que s'havien de defensar dels atacs exteriors. A partir d'aleshores, començà a considerar-se la pesca com a recurs econòmic. Els pescadors estaven concentrats al port de la Palomera, des d'on exportaven peix fresc o salat, i també llenya. Alternaven així la pesca amb el treball de llenyaters. La població continuà creixent i fou necessari ampliar l'església parroquial existent. El 1644, els jurats de la vila acordaren restaurar-la i engrandir-la, però no fou fins a principis del s XVIII que es començà l'església actual. És en aquest mateix segle que neix la vila moderna, a causa del desenvolupament de la marina local, a la concentració de poders en una sola jurisdic-

↓ Vista aèria d'Andratx

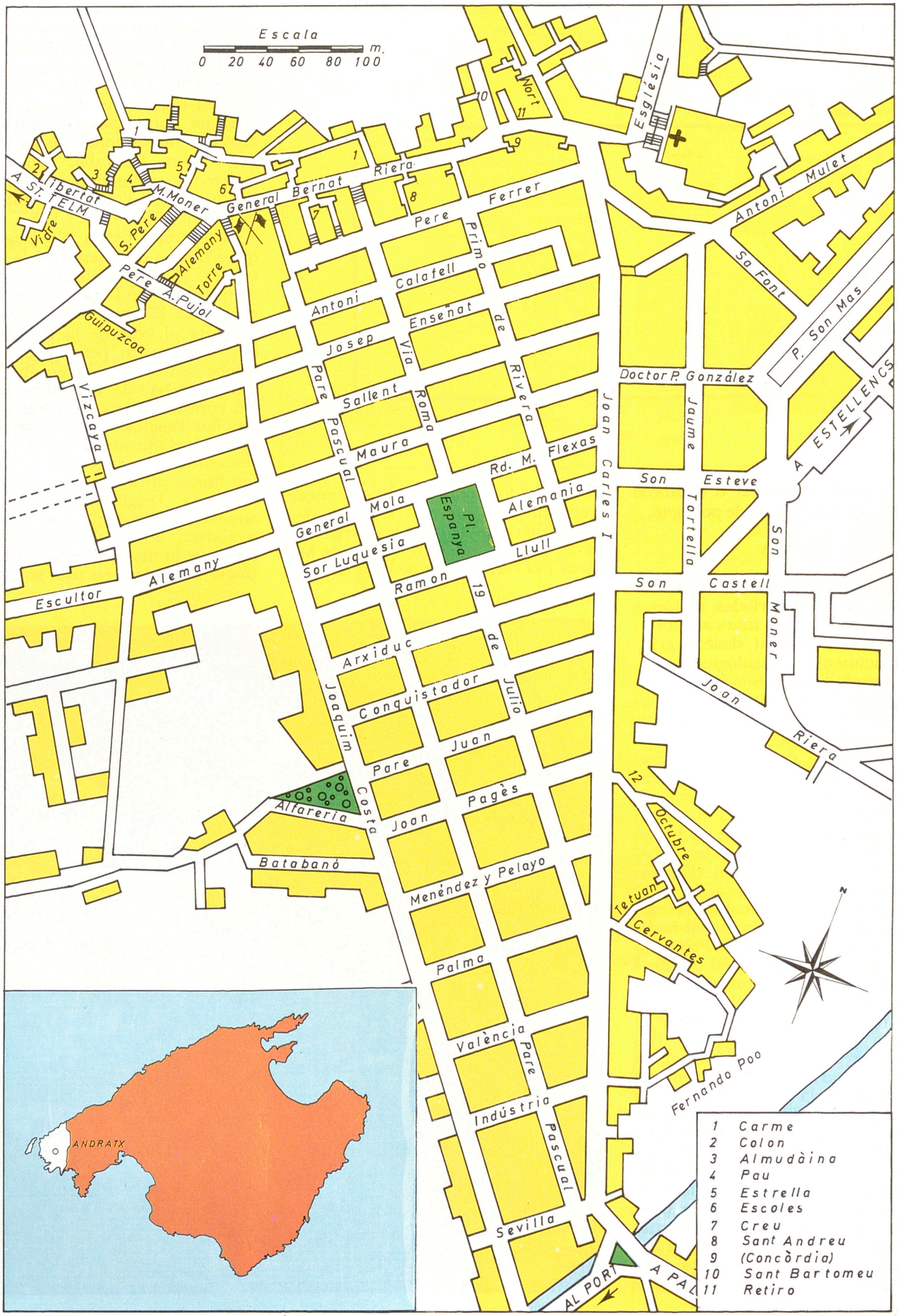
Escala
m.
0 20 40 60 80 100
Nort
Església
Riera
Ferrer
Pere
Primo de Rivera
Antoni Mulet
Sa Font
P. Son Mas
Doctor P. González
Jaume
A ESTELLENCS
Son Esteve
Tortella
Son Castell
Moner
Joan Riera
Joan Carles I
Rd. M. Flexas
Alemania
Llull
Pl. Espanya
Ramon
19 de Julio
Arxiduc
Conquistador
Juan
Pagès
Joan
Menéndez y Pelayo
Palma
València
Pare Pascual
Indústria
Sevilla
AL PORT
A PAL
Fernando Poo
Tetuan
Cervantes
Octubre
Joaquim Costa
Alfareria
Batabanó
Escultor
Alemany
Sor Luquesia
General Mola
Maura
Sallent
Pare Pascual
Josep
Antoni
Calafell
Enseñat
Via Roma
Pere A. Pujol
Guipuzcoa
Vizcaya
Pere
Alemany
Torre
S. Pere
M. Moner
General Bernat
Libertat
A ST. TELM
Vidre
1 Carme
2 Colon
3 Almudàina
4 Pau
5 Estrella
6 Escoles
7 Creu
8 Sant Andreu
9 (Concòrdia)
10 Sant Bartomeu
11 Retiro
ANDRATX

ció i a la parcel·lació dels predis. La vida econòmica es fonamentava en la pesca, la caça, l'oli i la fusta. L'increment de la població rep una altra empenta a la segona meitat del s XIX, en què el comerç d'ultramar, al qual s'aboquen els andritxols, fou motiu de prosperitat. A partir del 1850, s'inicià un fort corrent migratori, originat sobretot pels pescadors, que anaven a Cuba principalment. Al Port, hi havia una fàbrica de sabó que exportava a l'exterior, especialment a Cuba. El moviment migratori es reflectí tant en l'increment dels ingressos com en el bagatge cultural que ens resta glosat. A les acaballes de la primera meitat del s XIX, també s'emigrava a Algèria, i més tard a França. Però amb la pèrdua de Cuba, a finals d'aquest mateix segle, s'originà un fort descens demogràfic, que es prolongà fins al segle actual. A les darreries del s XIX, els republicans, encapçalats per Pere Ferrer, assoliren una certa importància, fins al punt que, a les eleccions de 1911, obtengueren 4 regidors. A partir de 1919, s'organitzà el moviment obrer d'inspiració anarco-sindicalista i socialista. A les eleccions de 1931, fou un dels pocs pobles de Mallorca on guanyaren les esquerres. Per contra, el 1933 i el 1936, varen triomfar les dretes. Aquest darrer any, el municipi tenia uns 6.000 habitants. La Guerra Civil representà un trencament acusat, i la població minvà fins a arribar

↑ Església d'Andratx amb la torre de Son Mas al fons

als 4.500 (moltes famílies havien emigrat a Palma). La repressió fou considerable. La conseqüència principal de la guerra i de la immediata postguerra fou la profunda transformació de la vella vila. En l'aspecte econòmic, l'activitat es reduí i prengué força el contraban i el turisme. A partir de la dècada del 60, amb l'afluència massiva de turistes europeus, hi arribaren nombrosos treballadors peninsulars, majoritàriament de Jaén —anomenats popularment *jaeneros*—. Aquests, s'instal·laren sobretot al Pantaleu, al pont d'Amunt, Son Maó, Son Jofre, Son Toni Petit, es Cós, i al llogaret de sa coma Calenta. Aquest fet ha modificat el tarannà de la vila i ha provocat un notable augment de la població.

ECONOMIA

Ha destacat l'activitat artesanal de les palmes, tot aprofitant l'abundància de garballó, caracteritzada per la confecció de corda, que s'emprava, sobretot, en els empelts. També ha assolit un paper rellevant la pesca. Com a xifra representativa, el 1980, registrà una captura de més de 175 tn amb un total

BATLES DEL SEGLE XX

Antoni Valent Ensenyat	1901
Joan Riera Alemany	1906
Mateu Simó Valent	1910
Bartomeu Ensenyat Ensenyat	1915
Pere Josep Jofre Pujol	1918
Joan Riera Alemany	1920
Jaume Tortella Covas	1923
Maties Alemany Ensenyat	1930
Gabriel Porcel Castell	1932
Bartomeu Bosch Ensenyat	1935
Gabriel Alemany Roca	1936
Lluís Joan Porcel	1938
Bartomeu Coll Palmer	1938
Francesc Moner Joan	1941
Gabriel Joan Mir	1944
Pere Joan Palmer Palmer	1945
Mateu Pujol Pujol	1946
Pere Bosch Bennàssar	1946
Bartomeu Castell Marco	1948
Bartomeu Coll Palmer	1950
Francesc Moner Joan	1957
Bartomeu Pujol Reus	1964
Jaume Ensenyat Joan	1967
Onofre Alemany Coll	1979
Baltasar Pujol Palmer	1983
Maties Tarrades Marquès	1987

→ Plaça Miquel Moner, amb l'Ajuntament a la dreta

de 22 barques. Destaca la pesca de bou, amb aquest tipus de barques; i són freqüents en aquestes aigües les gamberes, tant les del Port com les que vénen de fora. La indústria actual es fonamenta en la construcció. Han funcionat, fins a la dècada dels 80, tres pedreres d'argila, una de material de construcció, i la des Rajolí, de pedra de folrar, que és la darrera que s'ha tancat. Ha deixat de funcionar també la gasoseria de cas Xifoner. Des del 1981, existeix una piscifactoria instal·lada al port, que no ha interromput el seu desenvolupament, tot dedicant-se especialment a la cria de servioles. Quant a agricultura, de les 1.960 hes conreades, només un 4% estan dedicades al reguiu. Tradicionalment, la majoria d'horts estaven situats al port o a la vora del torrent. Del secà, destaca el cultiu de cereals (blat, civada, ordi) i de farratges. Entre els arbres fruiters, predominen els garrovers i les oliveres, així com els ametlers. En ramaderia, el major cens registrat és l'ovi, seguit, amb menys importància, del caprí i del porcí. Amb tot, el turisme ha afaiçonat el context econòmic a partir dels anys 60, i ha promogut el desenvolupament de l'hostaleria a la zona costera. No es tracta d'un turisme massificat, sinó que, a part dels estrangers residents a la zona, hi trobam un tipus de turisme més aviat de qualitat, sense arribar, el 1988, a 3.000 el nombre de places hoteleres. Es localitza principalment a Camp de Mar, al Port i a Sant Elm.

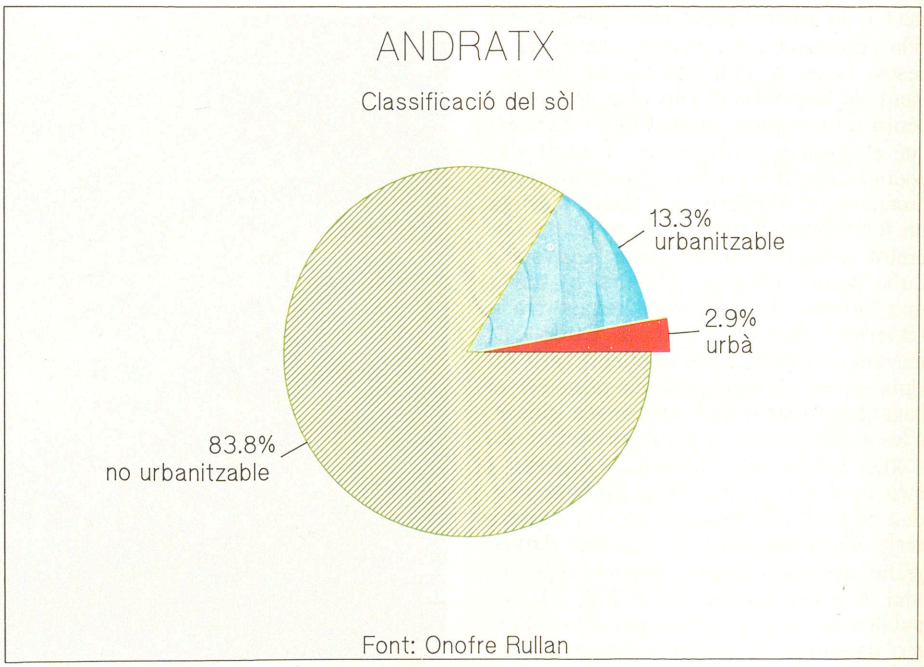

Font: Onofre Rullan

VIDA SOCIAL

En l'aspecte sociocultural, cal remarcar l'existència de diverses penyes cíviques i esportives. Com a entitat cultural, l'Església promociona el funcionament de la banda de tambors i cornetes. D'ençà del 1958, funciona l'agrupació teatral AGARA. S'ha creat l'agrupació folklòrica Aires d'Andratx, així com una escola de ball de bot. El

← Andratx carrer amb l'església al fons.

CENS RAMADER
(caps)

Oví	1.536
Caprí	197
Pocí	62
Equí	20
Boví	11
Mular	11

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàries)

Garrovers	396
Oliveres	313
Ametlers	268
Figueres	18
Albercoquers	17
Pruneres	15
Pomeres	11
Tarongers	7
Melicotoners	5
Pereres	2
Mandariners	1
Nisprers	1
Llimoneres	1

CEREALS

Civada	115
Ordi	18
Blat	5

→ Escalinata de la barriada de l'Almudaina d'Andratx

poble disposa d'una biblioteca de la Caixa de Pensions. Cal destacar la publicació mensual de la revista *N'Alí*. Quan l'abril del 1986 sortí el primer número, el poble feia temps que no disposava d'una publicació pròpia d'informació local, tota vegada que *París-Baleares*, fundat el 1958 i escrit en català, francès i castellà, compta amb una altra casta de difusió, ja que serveix de llaç d'unió entre els mallorquins residents a França i l'Illa, i el *Boletín Informativo Municipal* es dedicava a temes més específics. La revista va esser una continuació del setmanari *Andraitx* (1920-1970). El creixement de la vila està lligat a la història del temple parroquial, situat a la part antiga: el 1236, Ferrer de Pallarès (paborde de Tarragona), rebé del papa Gregori IX l'encàrrec d'organitzar les parròquies de Mallorca, entre elles la de Santa Maria d'Andratx. Durant els s XIII i XIV, el temple parroquial constava d'una sola dependència, sense sagristia ni campanar; tenia, això sí, un campanaret de paret amb una esquella per campana. La casa rectoral estava separada, i entre l'església i aquesta hi havia una placeta amb bancs de pedra, on es reunia el Consell. Aquestes construccions subsistiren fins a mitjan s XV, en què es va construir una torre de defensa, separada de l'edifici, i on avui es troba la sagristia. Seguidament, es va ampliar l'es-

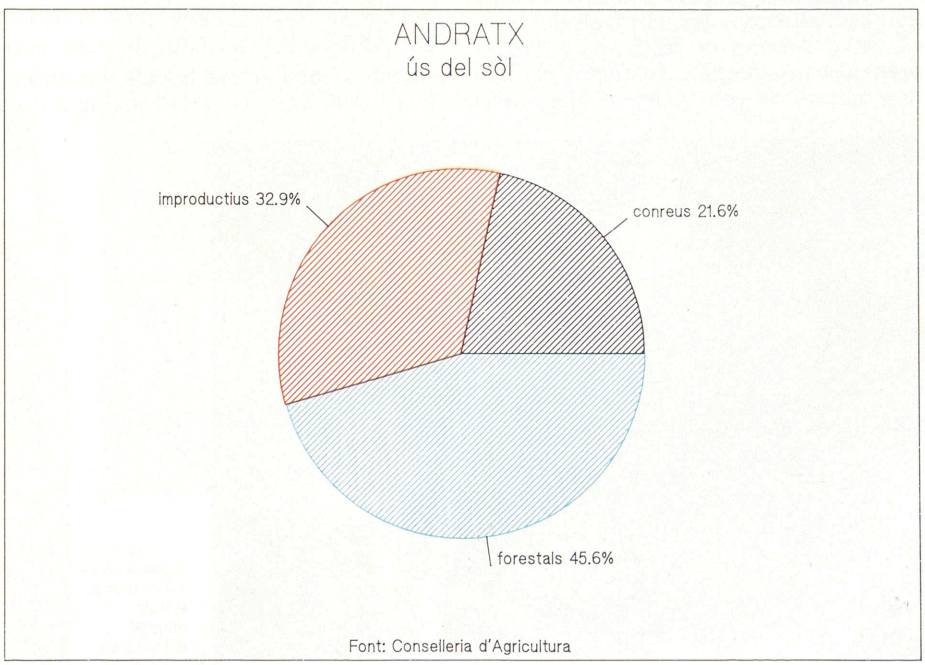

ELECCIONS LOCALS

	1979		1983		1987	
	Vots	Regidors	Vots	Regidors	Vots	Regidors
AP/-PL			593	3	623	3
GIES					380	1
GIMA			354	1	426	2
ITA			1.003	4		
PCIB	274	1	193	-		
PSOE	971	4	806	4	900	4
UCD	1.437	7				
UM			196	-	527	3
BATLE	Onofre Alemany - UCD		Baltasar Pujol - ITA		Maties Terrades - PSOE	

glésia, i el 1594 tenia distintes capelles. El 1644, els jurats de la vila acordaren restaurar-la i engrandir-la. Però no fou fins al s XVIII que es començà l'església actual, conclosa el 1773, encara que faltàs per acabar el campanar, el cor i altres dependències auxiliars. D'altra banda, destaca un sistema de torres de defensa, imposat per la freqüència dels atacs sarraïns: Sant Elm (1302), fortí del port d'Andratx (1344), torres del cap de Llebeig de sa Dragonera i de na Rabassada o cala en Basset (1581), sa torre Nova de s'Evangèlica (1617), torre de sa mola de Sant Carles (1739), torre des cap Andritxol (1580). Quant a les torres de defensa particulars, podem esmentar les de Son Fortuny, Son Mas, Son Esteve, Son Jofre, Son Orlandis i So na Gaiana, totes construïdes en el s XVI. A l'extrem occidental del terme, i a uns 250 m d'altitud sobre el nivell del mar, es troba l'edifici de la Trapa. Són representatius vestigis històrics els antics molins de vent sobre el turó de la Planeta, així com l'ermita de Son Orlandis. El carrer Major traça la divisió del poble vell i del nou, de caire neoclàssic, amb carrers lineals, quadriculats i amb la plaça del Peix com a centre. Les fites divisòries són la plaça de Sant Pere i la de l'Abeurador, on hi ha una creu refeta que representa una victòria sobre els musulmans. Seguidament, destaca un monument al pare Pasqual, lul·lista i abat de La Real. El poble celebra la festa del seu patró, sant Pere, pel juny. També és festa per sant Antoni i per l'Assumpció, a sa Coma, així com per la Verge del Carme, al Port. El dilluns de Pasqua se celebra a Sant Elm el pancaritat. Quant a instal·lacions escolars, el municipi compta amb el col·legi públic des Vinyet i el de Ramon Llull, així com una escola d'adults a càrrec de l'Ajuntament. L'assistència sanitària està coberta per tres metges titulars, dues farmàcies i un dispensari mèdic. S'ha instal·lat un poliesportiu al Vinyet. El futbol és l'activitat que arreplega més seguidors, representats per la penya que es reuneix al bar cal Tio. El municipi pertany al districte judicial de Palma. Hi ha un servei d'autobusos diaris que comuniquen el poble amb la capital. Com a homes de lletres, hi destaquen, a més del pare Pasqual (1708-1791), autor de les *Vindiciae Lullianae*, Joan-Baptista Ensenyat i Pujol, vicari de s'Arracó i conegut com el *capellà Joanillo*. Baltasar Porcel també ha assolit un paper rellevant en la història cultural del poble, a més del novel·lista Gabriel Tomàs Alemany i de l'editor Antoni Calafell. També en el camp artístic figuren els pintors Ramon Vera i Macià Terrades Ensenyat. Jaume Roca, republicà federal, escriví teatre costumiste i revolucionari. Com a polític, ha excel·lit Lluís Alemany Pujol, que va néixer el 1880. Bernat Jofre, membre d'Esquerra Republicana, arribà a esser batle de Palma, i s'exilià, el 1936, a Veneçuela. Cal esmentar la labor del mestre i procurador Josep Ensenyat Alemany. Destaca l'activitat del comerciant Joan Flexas, propietari, fins al 1974, de sa Dragonera i creador d'una fundació que du el seu nom.

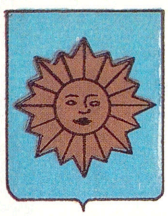

FILL IL·LUSTRE

Baltasar Porcel escriptor

← Cases de la barriada de s'Almudaina, el nucli original d'Andratx

CONSISTORI A 1989

Maties Tarrades Marquès (PSOE)	Batle
Josep Maria Coll Monasterio (PSOE)	Hisenda
Jaume Bosch Bover (PSOE)	Cultura
Josep Gallardo Palacios (PSOE)	Obres
Maties Tomàs Ensenyat (CIMA)	Urbanisme
Guillem Covas Calafaell (CIMA)	Esports
Mateu Alemany Bover (GIES)	Governació
Onofre Pujol Porcel (AP)	Regidor
Margalida Moll Miquel (AP)	Regidora
Joan Carmel Massot Salvà (AP)	Regidor
Jaume Ensenyat Juan (UM)	Regidor
Joan Moragues Vila (UM)	Regidor
Albert Andonegui Salvà (UM)	Regidor

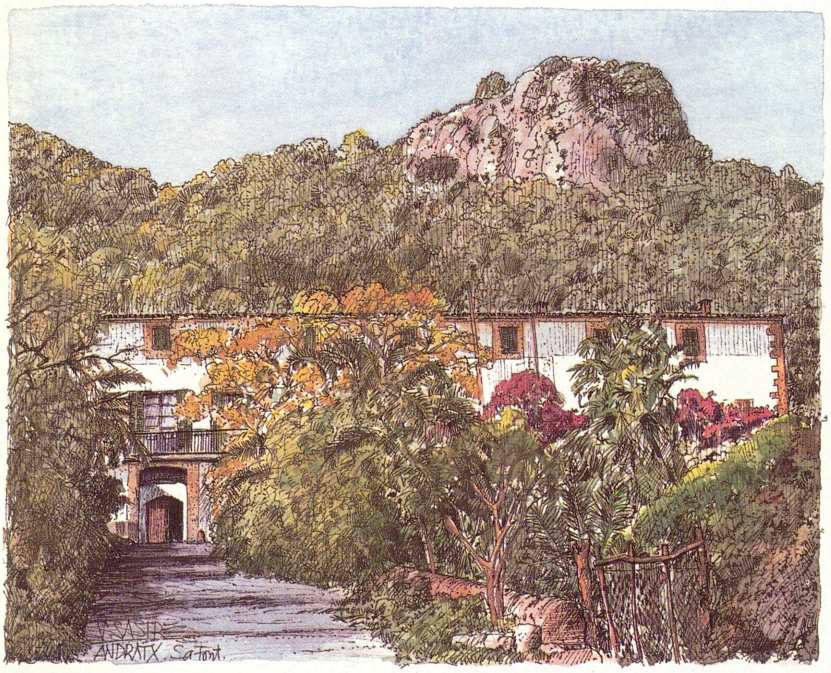

Sa Font

Carrer d'Andratx

Son Mas

Son Esteva

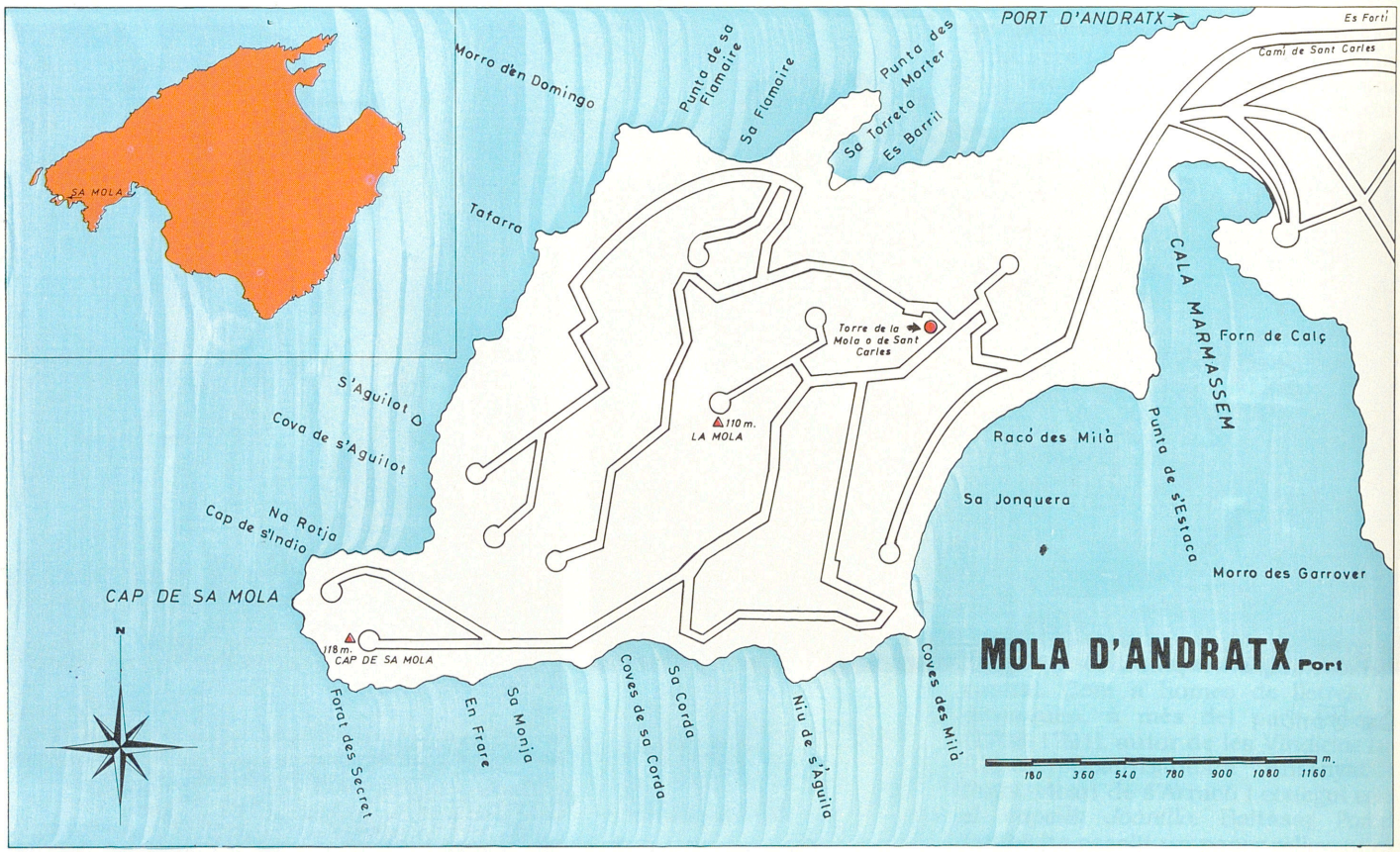

ANDRATX, BARONIA D' Vegeu *Pariatge, baronia del.*

ANDRATX, MOLA D' Cap geogràfic format per un promontori que es troba a la vora est del port d'Andratx. En el repartiment de Mallorca, fou cedit a Guillem Sala, procurador general del bisbe de Barcelona, el qual, contravenint les reials franqueses, hi va establir Guillem Huguet. La Universitat de Palma reclamà en contra d'aquest establiment i aconseguí que el dit Guillem Huguet renunciàs als seus drets sobre sa Mola, per escriptura del 21 de juny de 1253, a favor dels jurats Àries Ivanyes, cavaller, Guillem Delfí, Ramon des Clergue, Renard de Malbosc, Arnau Sesolives i Ramon Sescodines. Aquesta renúncia portà un llarg rossegall de desavinences entre la mensa episcopal de Barcelona i les autoritats illenques. Pel febrer de 1281, el bisbat barceloní recordava «l'obligació de residir un vassall a l'alqueria de sa Mola d'Andratx»; pel març, Bernat Ferrer renunciava a un tros de l'alqueria de sa Mola al terme d'Andratx, i el tornava al bisbe. El mateix dia, el bisbe li dóna la llicència de no residir-hi més. A finals del s XIV, s'hi construí una torre de defensa, però un segle després estava en tan deplorable estat que fou necessari ordenar la seva res-

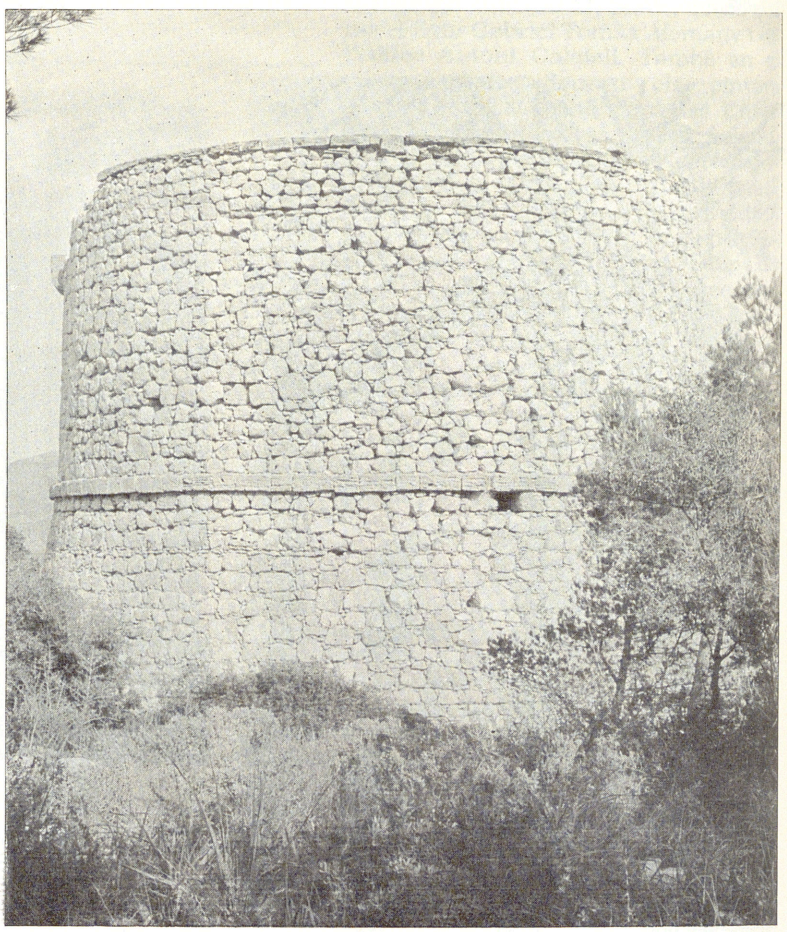

→ Torre de sant Carles a sa Mola d'Andratx

↑ Sa Mola d'Andratx, en primer terme, amb sa Dragonera al fons

tauració. El 1590, es va prendre l'acord de construir una nova torre puix l'anterior resultava inservible. És la que avui encara es conserva en molt bon estat. Recentment, tota sa Mola s'ha urbanitzat, però amb edificacions baixes voltades d'ample espai per a jardí. (M)

ANDRATX, PORT D' Port natural i nucli de població del terme municipal d'Andratx, situat al SW de l'Illa. Encara que la majoria dels ports mallorquins han servit de vehicle per a l'exportació dels productes locals, sembla que aquest tengué, a més, altres finalitats com la pesca. Es pot atribuir la seva escassa importància comercial a causes, tal volta, de caire geogràfic: segurament, el límit de les aigües a la part de les Veles estava situat molt més cap a l'interior que l'actual, i formava així llacunes i estanys que hi dificultaven les condicions de vida. La cartografia de la Baixa Edat Mitjana el cita com a *Andrazi*, a finals del s XIV; apareix el 1423 com a *Andratx* i trobam, el 1449, la forma *Andrag*. Respecte a la seva història, hi ha referències del 1391, quan Lluís de Bellviure, un dels capitosts del saqueig del call de Palma i fugitiu de la justícia, era al port per intentar fugir en la galera del patró Talamanca. El 1408, hi hagué dos desembarcs de pirates musulmans: el primer, l'abril amb 300 homes, i la població, alertada a toc de corn, féu front als sarraïns utilitzant fones i ballestes; el segon es produí el mes de maig següent. També era uti-

→ El port d'Andratx és principalment dedicat a la pesca i a l'activitat esportiva

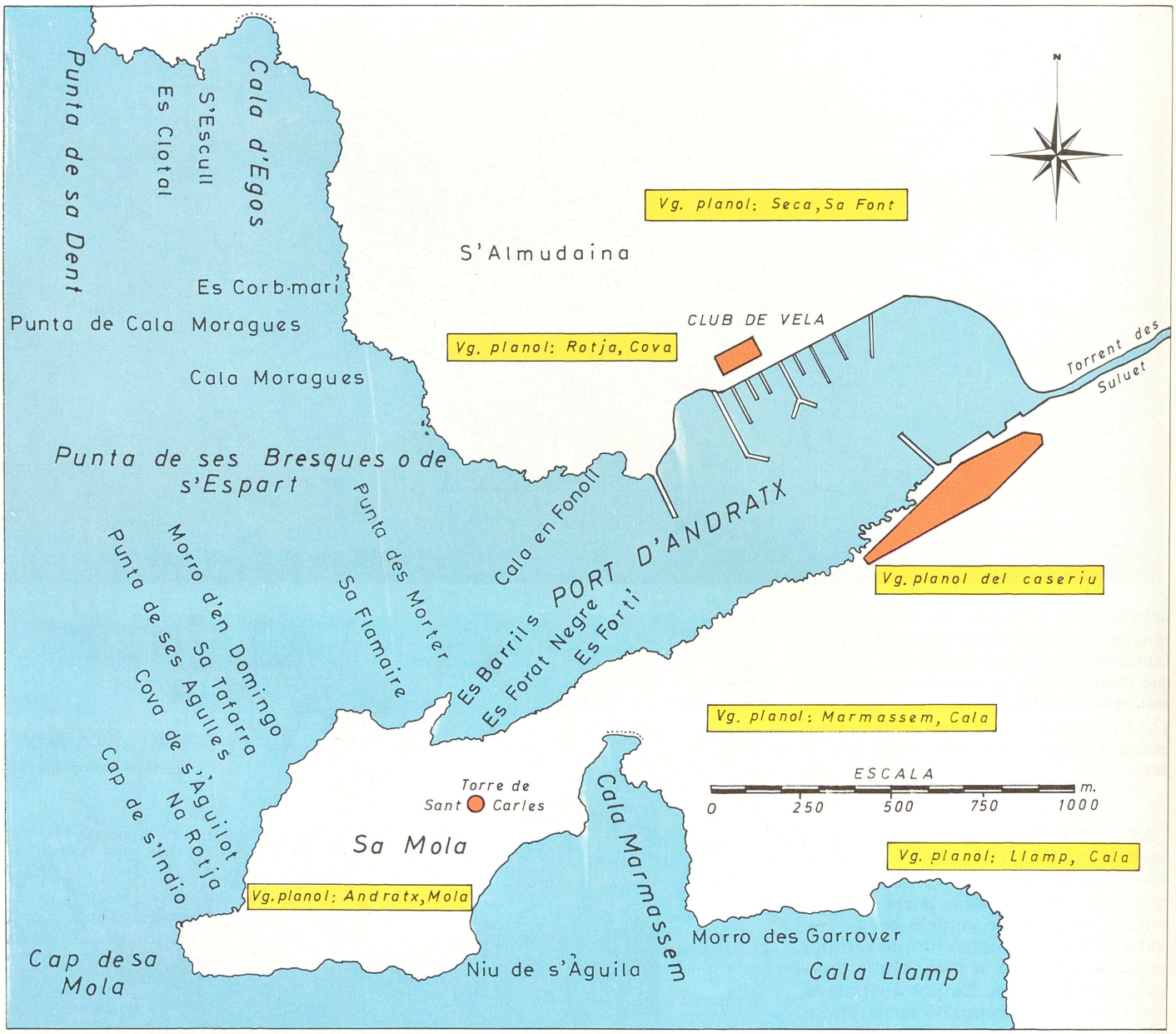

litzat més per a finalitats estratègiques que com a base de barques de pesca. Entre la mà d'obra, abundaven els esclaus de nombrosos indrets de la Mediterrània i, fins i tot, de la mar Negra, de la mar Roja i de l'Atlàntic. Al s XVII, la pesca, com a recurs econòmic, ja era habitual, perquè el 1659 es fundà el Gremi de Pescadors de sant Pere, format per 9 patrons de barca i 67 mariners i pescadors. El 1841, el port fou arreglat per a velers i tràfic, ja que hi havia set fàbriques de sabó, part del qual s'exportava a Cuba. L'agost del 1917, la senyora Empar Pou, esposa de l'almirall Riera Alemany, promogué la construcció de l'actual església que, sense estar acabada, fou beneïda per mossèn Pere Josep Alemany. L'abril del 1919, s'entronitzà la Mare de Déu del Carme. El 1920, és

↓ Estació d'Aqüicultura al port d'Andratx

traslladat el tabernacle de sant Pere des de la parròquia d'Andratx a l'església del port, el qual havia estat construït pel Gremi de Pescadors de sant Pere el 1804 i es custodiava a les dependències del mateix gremi. Però el 1877, per venjances polítiques, aquestes dependències foren esbucades per l'Ajuntament, i aquest tabernacle passà a l'església parroquial. El 1928, s'acabaren les obres de l'església iniciades pel picapedrer Joan Calafell, i el 1933 fou erigida *vicaria in capite*, encara que no fou fins a 1973 que esdevengué parròquia. Quant a instal·lacions escolars, el Port compta amb un

Si dius que a Andratx has d'anar,
ja em duràs una granera
petita, per sa pastera,
per quan seré molinera
per sa pastera agranar.

↑ Port d'Andratx segons l'arxiduc Lluis Salvador

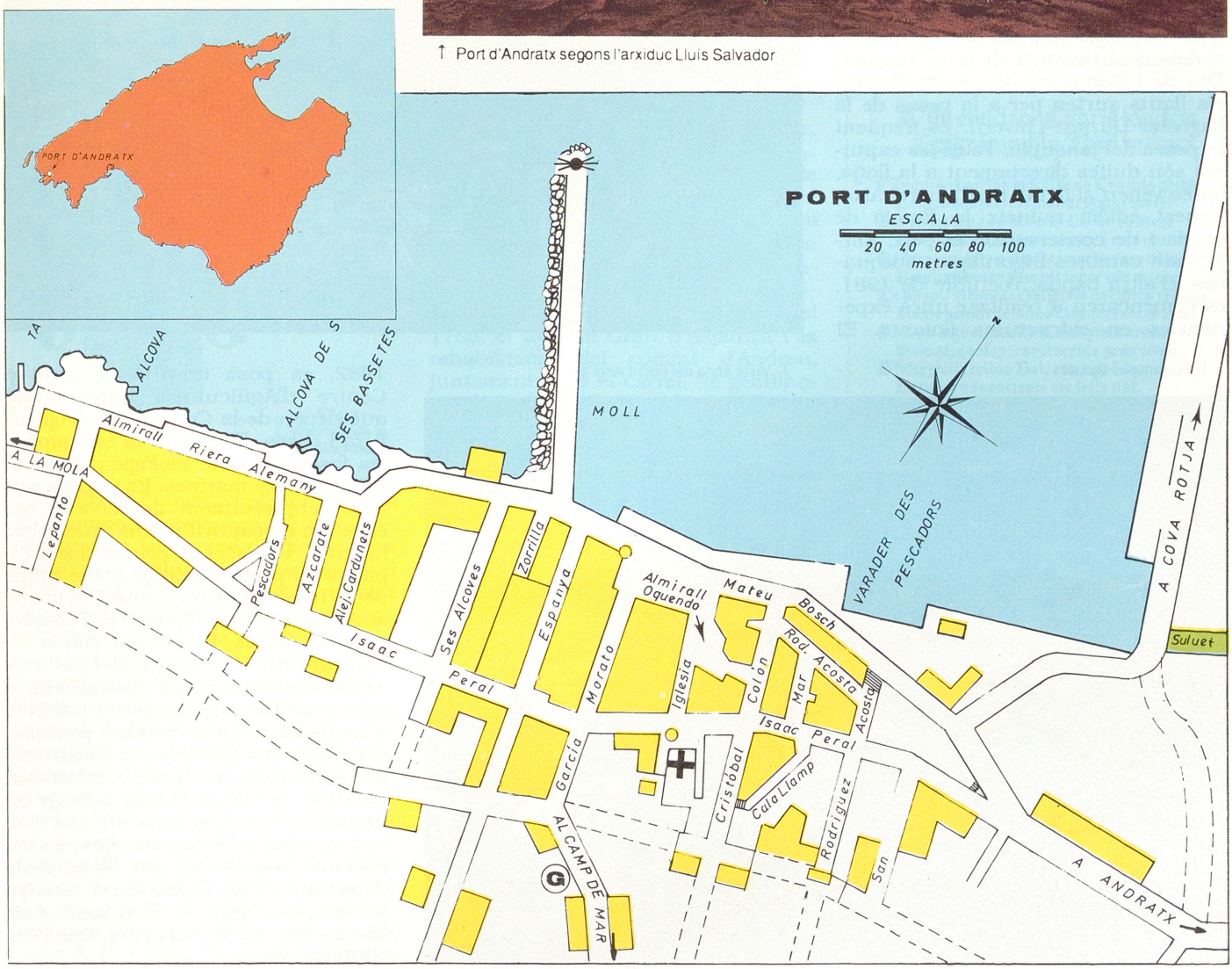

Col·legi Públic, amb un total, el 1989, de 39 places: 17 per a preescolar i 22 corresponents al cicle mitjà. L'escola s'inaugurà el 1933. Funciona, des del 1969, el Club de Vela, que el 1988 té 475 amarratges per a tota casta d'embarcacions, de vela i de motor. Durant l'estiu, s'hi realitzen cursos de vela i de piragües. Reuneix un total de gairebé 600 socis. Entre altres activitats esportives, destaquen l'escola de *windsurf* a ses Bassetes i la de bussos, així com el club de botxa. D'altra banda, l'hotel Mini Folies i el club de sa Mola compten amb diverses instal·lacions esportives. Les festes se celebren pel Carme, el 16 de juliol, i és típica la processó de barques per les aigües del port, organitzada per la Confraria Sindical de Pescadors de sant Pere. La confraria pertany a l'Institut Social de la Marina i el 1989 aglutina prop de 60 confrares. La pesca, encara que no sigui el principal recurs econòmic, ha assolit una certa rellevància. Destaquen les barques de bou, que es dediquen al marisc i les barques artesanals, que tenen diferents captures segons la temporada. Es dediquen especialment al trasmall de terra i coster. Des de l'1 de març fins al 31 d'agost, els llaüts surten per a la pesca de la llagosta. Durant l'hivern, és freqüent la pesca del jonquillo. Totes les captures són duites directament a la llotja, on es venen al detall matí i horabaixa. Aquest edifici reuneix la funció de venda i de conservació del peix, mitjançant cambres frigorífiques adequades. D'altra banda, l'octubre de 1981, es començaren a realitzar unes experiències en estructures flotants. El 1982, es posà en funcionament el Centre d'Aqüicultura Experimental, que depèn de la Conselleria d'Agricultura i Pesca. El que es fa és reproduir les fases del cicle biològic d'una o de més espècies marines. Es va començar amb l'engreixament de servioles que es tenen en captivitat dins unes gàbies flotants. Va esser el primer lloc a Espanya en què s'investigà sobre aquest peix. També s'hi reprodueix la daurada, el llobarro i el déntol, així com copinyes i ostres. El turisme com a important recurs econòmic es caracteritza per la seva escassa massificació; és més aviat un turisme selecte. Al port, s'han edificat pocs hotels i pensions. En canvi, ha proliferat la construcció d'urbanitzacions, zones residencials que han afaiçonat el nou paisatge urbanístic i que han suposat una forta empenta per a l'economia. Les més importants són les de Sa Mola, Costa d'Andratx i Puig de ses Parts, així com la de Ses Egos, S'Almudaina, Cala Marmasem, Cala Moragues, Can Perot i Can Borràs.

↑ Vista aèria del port d'Andratx

↓ Torrent des Suluet

← De la casa pairal dels Andreu, queden poques restes de la seva arquitectura original, com aquestes finestres *(DGM)*

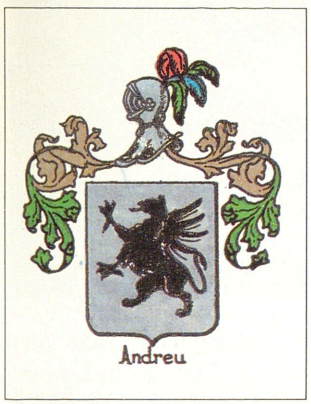

← Escut d'armes de la família Andreu

ANDREU Família de l'alta noblesa mallorquina. La seva branca primogènita posseïa les terres d'Albocàsser a Manacor i s'extinguí agnatíciament el 1632, quan morí Pere Andreu Fuster sense descendència. Els seus béns passaren, a través de diferents enllaços matrimonials, als marquesos de la Romana (s XVIII). A la segona branca d'aquest llinatge, hi pertanyé el capità Bernardí Andreu de Vivot, armat cavaller el 1574, i nomenat comte sense territori el 1575. Un altre membre destacat, fou Nicolau Andreu Fortuny (mort a Milà el 1643), que sobresortí com a capità de cavalleria a les guerres d'Itàlia. El seu fill natural, Bernadí Andreu Arias, fundà dues capellanies al convent de la Concepció de Palma i morí essent mestre de camp, i governador de Menorca. Entre els membres de la tercera branca d'aquest llinatge, destacà el capità Pere Andreu Campos, sergent major i ferm defensor de la casa d'Habsburg durant la guerra de successió, la qual cosa li costà l'exili a Nàpols. El seu fill, Joan Andreu Font-Belloto (mort a Gènova), fou cavaller de Malta, governador de Frigento i obtengué, el 1731, i novament el 1759, el títol de Gran d'Espanya i la rehabilitació del comtat d'Andreu, juntament amb el càrrec de gentilhome de cambra. Es maridà amb Teodora de Avellone Mascambruno, comtessa del Sacre Imperi Romà i filla de la darrera representant dels ducs de Benevento. El seu nét, Marià Andreu Burgada, brigadier dels reials exèrcits sicilians, obtengué, el 1815, el títol de duc de Biniatzar. La seva filla i hereva, Maria Andreu Morey, es casà amb Ambrogio Caracciolo di Torchiarolo, dels prínceps d'Avelino, els descendents del qual representen actualment la família. La casa pairal dels Andreu, al carrer de Fortuny a Palma, ha estat transformada en casa de pisos i solament conserva petites restes de la seva arquitectura original.

ANDREU, AGUSTÍ (Mallorca s XVI) Poeta. Doctor en dret civil i canònic. El 1541, va compondre, amb Joan Genovard, uns versos llatins en forma de diàleg entre Febus (Apol·lo) i Cal·líope.

ANDREU, BERNARDÍ (Mallorca s XVII) Militar. Capità de companyia en temps de Felip IV. Sergent major del terç d'infanteria de Pere Santacília Pax. Intervengué en el setge de Barcelona (1651-1652). Fou nomenat alcaid del castell de Bellver i posteriorment ascendí a mestre de camp. El 1658, ocupà els càrrecs de governador i de capità general de Menorca.

ANDREU, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Llompart i el serral Bessó. (M)

ANDREU, JOAN (Mallorca s XVI) Doctor en arts i medicina, i poeta. El 1541, fou declarat protomèdic de Mallorca. Com a poeta, escriví composicions en vers llatí, amb motiu de l'arribada de Carles I d'Espanya i V d'Alemanya a Mallorca.

↓ Poema en llatí de Joan Andreu, fet amb motiu de la venguda de l'emperador Carles

¶ Ad eusdem Cæsarem distichon.
¶ Si fortuna tibi plus posset reddere Cæsar,
Etherea posses pellere ac arce Jouem.

¶ In eiusdem Cesaris laudem
Epigrãma. Jo. And. medic⁹.

¶ Signiferi varios describens Cynthia gyros
Corporibus, cereri præsidet, atq; mari.
Sic vtriq; polo dominaris Cæsar ab arcto
Linquens Occeanum corripis ipse notum.
Austria jam finem titulis impone secundis.
Amplius optandum nil super esse valet.
Te populi metuunt Gallorum parthica regna,
Roma nequit gemitus claudere victa suos.
Te Lybiæ gentes, altæ Cartaginis arces
Norunt, quosq; tenet torrida zona viros.
O felix, felix tellus Balearica gaude.
Carolus aduenit tuta medella tibi.
Conteret audentes portus violasse quietos,
Et furitm populos surripuisse tuos.
Desine viperos gens impia, desiue morsus,
Tigridis ⁊ furias, menalijq; bonis.
Algeritu pars nostri non parua triumphi
Portas pande tuas, induperador adest.
Si te conspiciet manibus post terga reuinctis
Uincetur lacrimis planctibus ecce tuis.

ANDREU, JOAN (s XVI) Advocat i governador interí de Mallorca el 1521, encara que ho degué esser per breu temps, ja que el març d'aquest any els agermanats elegiren Pere de Pacs. Durant les Germanies, va anar com a missèr a la Universitat i aconsellà la deposició legal del, fins llavors, virrei Gurrea.

ANDREU, JOSEP (Palma 1605 - Valldemossa 1702) Monjo cartoixà. Professà a la cartoixa de Valldemossa. Traduí al castellà el *Llibre de Blan-*

querna de Ramon Llull i escriví la *Vida de la venerable sor Eufràsia Mir*, religiosa jerònima de Palma.

ANDREU, MOLÍ DE N' Està situat ran de la vila d'Algaida, per la part de llevant. (M)

ANDREU, PERE (Palma 1802 - Inca 1844) Advocat, pedagog, poeta i periodista. Professor de llengua castellana (1822), catedràtic d'Institucions a la Universitat Literària de Palma i secretari de la comissió de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País per a la creació de l'Institut Balear (1835). El 1823, escriví una *Gramática castellana*. Com a periodista, fundà amb Jaume Pujol el diari *El Faro* (1834) i col·laborà com a redactor a *La Palma*.

ANDREU, SON Possessió del terme de Campos, situada entre sa Vinyoleta i Son Etzèbit; al mateix terme, n'hi ha una altra de situada entre Son Serena i Son Busqueret. (M)

ANDREU, SOR CLARA Vegeu *Clara Andreu, sor.*

ANDREU ALCOVER, JORDI (Palma 1900 - 1967) Missèr, polític, periodista i escriptor. Membre de les joventuts d'Acció Popular. S'afilià a la Falange el 1936 i un any després publicà el llibre *Flechas en el haz*, recull d'al·locucions, articles i versos de marcat caire conservador. Fou director del diari *Baleares* entre 1949 i 1953, on després continuà escrivint sota el famós pseudònim de *Cojuelo*. El 1950, fou nomenat membre de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts i el 1960 obtengué el premi Ciutat de Palma de periodisme. La seva tasca a favor dels necessitats li va suposar la concessió de la Medalla de l'Orde de Beneficència. De la nissaga de sor Clara Andreu Malferit, era també nebot de Joan Alcover Maspons.

← Jordi Andreu Alcover

↑ Lluís Andreu Alcover, Cala Figuera de Santanyí *(Col·lecció particular)*

ANDREU ALCOVER, LLUÍS (Palma 1908 - 1982) Pintor. Considerat deixeble dels pintors Pere Càffaro i Joan Junyer, que incideixen en la seva producció paisatgística, d'influències postimpressionistes. Ha exposat a diverses galeries de Palma des del 1933. De la nissaga de sor Clara Andreu Malferit i nebot de Joan Alcover Maspons.

ANDREU BET, CAN Propietat rústica del terme de Santanyí, situada a la part de xaloc de s'Alqueria Blanca, entre Son Tous i Son Valents. (M)

ANDREU DE PALMA —MANUEL DE LETE TRIAY— (Palma 1889 - Barcelona 1963) Religiós caputxí. Llicenciat en dret civil per la Universitat de Barcelona, el 1914. Un any després, ingressà a l'orde dels caputxins, on rebé l'ordenació sacerdotal. Fou redactor de la revista *Estudios Financieros*. Com a investigador, s'especialitzà en la història eclesiàstica dels països de parla catalana i en la figura de Ramon Llull i el lul·lisme. Són obres seves: *La antigua biblioteca de los capuchinos de Mallorca* (1921), *Els sistemes jurídics i les idees jurídiques de Ramon Llull* (1936), *Hacia las pruebas documentales del martirio del beato Ramon Llull*

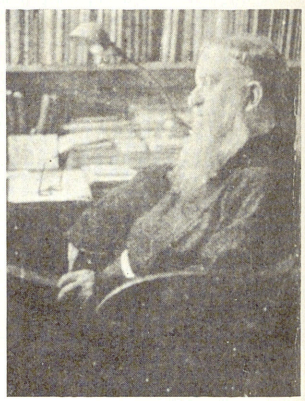

→ Andreu de Palma —Manuel de Lete Triay—

(1938). Signà el *Manifest* de 1936 ,tot i que, en esclatar la Guerra Civil, es refredà el seu catalanisme, esporuguit per la repressió dels revoltats contra els firmants del dit fullet. El 1936, tornà a l'Illa, on escriví *Mallorca en guerra contra el marxismo* (1938), una apologia de l'Alçament nacional. Residí a diversos convents de Sarrià, Tarragona, Palma i Barcelona. El 1952, va rebre la medalla de bronze de l'Ajuntament de Palma.

ANDREU FONTIRROIG, MANUEL (Palma 1898 - 1976) Escriptor. Collaborà al *Sóller* i el *Correo de Mallorca*. Des del 1927, fou redactor de *La Almudaina*. El 1925, guanyà la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona amb *Poema de Pasqua* i *La processó dels altres*, i publicà poemes a *La Nostra Terra* i als periòdics de Mallorca. El 1936, a petició de Joan Estelrich, passà a Barcelona per ocupar-se de la

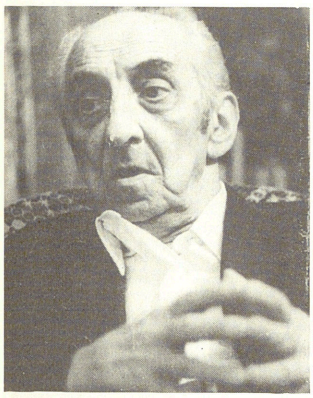

← Manuel Andreu Fontirroig

→ Simó Andreu Trobat

secretaria de la Comunitat Cultural Catalano-Balear, i col·laborà a *Las Noticias*. A Mallorca, la Companyia Catina Estelrich li havia estrenat la seva primera obra de teatre, *Más allá del amor* (1929), seguida de *El placer del sacrificio* (1930), *Maria Àngela* (1932), la peça en vers *A la llum dels estels* (1934) i *Canamunts i Canavalls* (1935). A la Barcelona en guerra, Enric Borràs li representà, al Poliorama, *Més enllà del deure*. Adscrit a la dreta catalanista, fou detengut i empresonat a Barcelona el desembre del 1936, però aconseguí refugiar-se a Girona i finalment passar a la zona nacional. Fruit d'aquestes experiències escriví, en castellà, la peça teatral *Resistir*. A la postguerra, a Barcelona, treballà com a corrector d'estil a l'editorial Janés i després passà a Fires i Mostres fins que, el 1969, retornà a Mallorca. El 1949, estrenà al Teatre Principal de Palma, amb la Companyia Artis, *Temps de Vals*. Publicà els poemes *Amor loco, yo por vos* (1944), *Tres cançons de ruralia* (1964), i *Cançons de darrera hora* (1966), i les novel·les *José Luis* i *El secreto de Maribel*. Deixà inèdit un aplec de poemes amb el títol general de *Cançons d'ahir encara*, i una obra dramàtica, *La raó del boig*.

ANDREU MORELL, CARLES (Planes de la Baronia, País Valencià 1753 - 1820) Jurista. Estudià filosofia i dret a la Universitat de València. Acabats els estudis, exercí d'advocat de l'Audiència de València fins que es traslladà a Madrid (1780). El 1802, fou nomenat oïdor de l'Audiència de Mallorca, càrrec al qual renuncià. Elegit diputat a les Corts de Cadis (1811), s'hi distingí per la seva ideologia absolutista.

ANDREU ORLANDIS, PERE JOAN (Palma 1697 - Ravenna, Itàlia 1777) Religiós i missioner jesuïta. Destinat a la província del Paraguai, hi ocupà els càrrecs de rector del col·legi teològic de Còrdova i el de provincial. Obrí nous centres d'evangelització entre els pobles lule, abipon i morovi. Arran de l'expulsió dels jesuïtes dels territoris espanyols (1767), s'exilià a Ravenna. Va escriure la vida dels jesuïtes Francesc Ugalde i Pere Antoni Artigues.

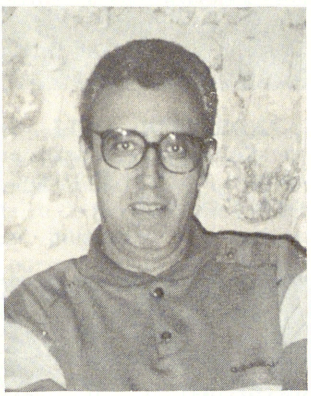

→ Víctor Andreu Tamareu

ANDREU TAMAREU, VÍCTOR (Barcelona 1941) Ceramista i pintor, establit a Mallorca el 1973. Professor de ceràmica a l'Escola d'Arts i Oficis de Palma (1973-1980), participà en la creació del Centre d'Investigacions Plàstiques Molí d'en Xina (Algaida), del qual és coordinador. Ha realitzat exposicions individuals a Barcelona, Madrid i Palma, i col·lectives arreu d'Espanya i Europa.

ANDREU TROBAT, SIMÓ (Sa Pobla 1941) Actor. De formació autodidacta, el 1959 es traslladà a Madrid per provar fortuna en el món del cinema. Aconseguí un petit paper a *Historia de una noche*, filmada als estudis Cine-Arte, fet que motivà que Luis Sanz esdevengués el seu representant i que li aconseguis un paper rellevant a *Cuidado con las personas formales* (1960) d'Agustín Navarro. Residí a Madrid (1959-63) i revelà les seves dots de galant a *El buen amor* (1963) de Francisco Regueiro. Resultà fonamental la seva participació a *Un balcón sobre el infierno* (1964), coproducció hispano-francesa, dirigida per François Villiers que li donà, al costat de Michèle Morgan, una projecció internacional. Fixà la residència a París (1964-71), amb constants estades a Madrid, Barcelona i altres indrets, derivades de la seva activitat com a actor. Els seus coneixements idiomàtics —català, castellà, francès, anglès i italià—, a més de les seves qualitats interpretatives, li permeten una activitat constant i ha participat a més de cent films. Interessat per ampliar el seu bagatge cultural, inicià estudis de dret. El 1971, es casà i fixà definitivament la seva residència a Madrid, cercant la proximitat dels estudis cinematogràfics. Destaquen els seus papers a *Una historia de amor* (1968) de Jordi Grau, *Golpe de mano* (1969) de José Antonio de la Loma, *La novia ensangrentada* (1971) de Vicente Aranda i el *westerns El hombre de Río Malo*, amb Lee Van Cleef i Gina Lollobrigida (1971). És remarcable la seva participació a *Los placeres ocultos* (1977) d'Eloy de la Iglesia, en un paper d'homosexual madur que ha assumit la seva condició sense prejudicis, mostra patent del seu caràcter d'actor versàtil i autoexigent, capaç de rompre l'estereotip de galant que li havien atribuït. En teatre, ha treballat a *Un hombre*

para la eternidad (1969) de Robert Bold, *El Regreso* (1970) d'Harold Pinter i *La tragicomedia del príncipe Carlos* (1980) de Carlos Muñiz.

ANDREUES, SES Possessió situada entre ses Cases Noves i Son Moro, al terme de Sant Llorenç. (M)

ANDRIÀ, TORRENT DE N' Està situat al terme de Pollença, a la península de Formentor; mor ran de la punta del Vent. (M)

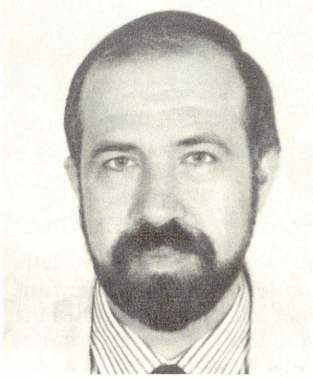

← Lorenzo Andrinal Román

ANDRINAL ROMÁN, LORENZO (Madrid 1947) Historiador. Estudià a la congregació de Missioners dels Sagrats Cors, al Seminari Conciliar de Madrid i a la Universitat Pontificia de Comillas. És coautor del *Diplomatari de Santa Maria de La Real* i ha collaborat en altres investigacions històriques.

→ Torre des cap Andritxol

ANDRITXOL, CAP Accident de la costa que fa partió entre els termes d'Andratx i Calvià. Està situat entre Camp de Mar i cala Fornells. (M)

ANDRITXOL, COLL Situat al terme d'Andratx, a la carretera general, a l'altura de Son Fortuny. Està documentat el 1472. (M)

ANDRITXOL, HORTS D' Antiga alqueria situada a ponent del coll Andritxol. Està documentada el 1344, amb el nom de *Rafal Fidi*, i consta que s'havia segregat de la gran alqueria Alcaniç. (M)

ANDRITXOL, PORT Antic nom del Camp de Mar, documentat el 1592. (M)

↓ Cap Andritxol

ANDRITXOL, TORRE DES CAP Construcció defensiva, també anomenada torre des port Andritxol, per estar situada damunt un promontori de la badia del mateix nom, coneguda actualment per Camp de Mar. Té estructura cònica i va esser construïda pels enginyers Jordi Fratin i Baltasar Rossinyol, entre 1580 i 1585. Sobre la terrassa, tenia un parapet de dos peus i mig d'amplada, dues troneres dirigides a la mar, una barbacana amb lladronera i porta d'accés per la banda de Peguera. En el s XVIII, era propietat del marquès de la Romana, ja que feia part de la possessió de Son Fortuny. L'ocupaven dos torrers.

ANEGADA, COVA Cavitat molt petita situada al terme de Pollença, a la vall de sa Font, a l'esquerra de la carretera Pollença-port de Pollença. És a 110 m sobre el nivell de la mar. Té aixecament topogràfic.

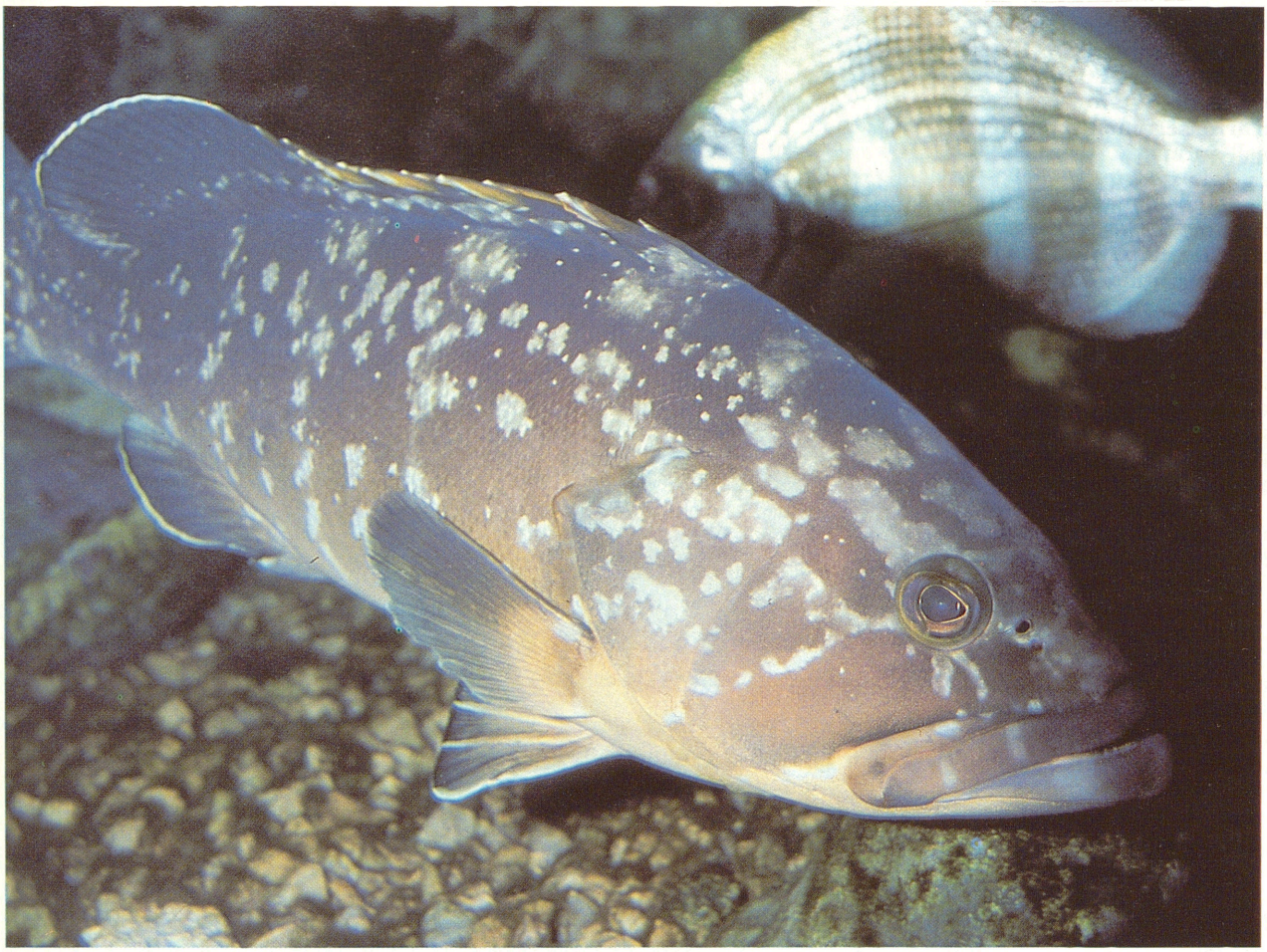

← Anfós *(Epinephelus guaza)*

↓ Recepta d'anfós, de Mestre Tomeu Esteva

ANEGAT, COVA DE S' Cavitat situada al terme de Llucmajor, al sud de s'Arenal i a ran de mar.

ANEMONA *(Anemone coronaria)* Vulgarment dita anèmona o castanyola. Planta perenne, de rizoma curt. Treu algunes fulles basals i al mig una tija florífera. La flor té de 5 a 6 sèpals, grans i amples, blaus, violeta, rosats, vermells o blancs. Floreix als mesos de febrer i març. És abundant pels voltants d'Alfàbia, vall d'Orient i prat de Son Torrella.

ANFÓS *(Epinephelus guaza)* Peix de color marró al dors i groguenc al ventre. Té el cos robust i el cap gros, d'àmplies mandíbules, amb la inferior lleugerament prominent. Consta d'una sola aleta dorsal d'11 radis espinosos i la seva aleta caudal és de vores rodonenques. Es coneix poc de la seva reproducció, malgrat que s'ha dit que té la maduresa sexual a l'estiu. Carnívor voraç, s'alimenta sobretot de cefalòpodes. Viu a fons rocosos de 10 a 120 m de profunditat. Com a espècie sedentària, habita zones molt concretes, preferentment grutes, tot i que els joves solen acostar-se a la costa. Pot arribar a pesar de 60 a 90 kg i a fer més d'un metre de llargària. Se'l pesca amb nanses, palangres i volantins, però més correntment amb fusells submarins. És molt apreciat comercialment, a pesar que és poc comú als mercats. Constitueix un element destacat de la gastronomia balear, tradicionalment lligat a grups benestants, com és palès en els receptaris de cuina mallorquina de madò Coloma Abrines i de mestre Esteve, entre d'altres. El seu nom fa part del llenguatge quotidià, com ho demostren la locució *boca d'anfós* (és a dir, tenir la boca molt gran) i la dita *anfós, no en menjareu vós.* ■ **Anfós bord** *(Myctoperca rubra)* Peix de color marró rogenc, més clar a la part ventral. Presenta clapes obscures als flancs, que s'allarguen en bandes transversals. També té clapes blanques per tot el cos. Aquest, és fusiforme, amb tres espines a l'opercle. La seva mandíbula és molt prominent. Les aletes són les característiques dels altres anfosos, amb la caudal en la vora externa concavada. No es tenen dades sobre la seva reproducció; és carnívor de mol·luscs i de

ANFÓS A LA MALLORQUINA

Ingredients

1 anfós d'1,5 kg (1/4 per persona)
1/2 kg de patates
50 g de panses
50 g de pinyons
1 manat d'espinacs
1/2 kg de pebres verds
1 manat de cebolí tendre
200 g de tomàtiga
1/2 tassó de vi blanc
2 dl d'oli
1 cullerada de julivert capolat
3 grells d'all
sal, pebre blanc, 1 fulla de llorer, suc de llimona i 1 cullerada de pebrebò

Elaboració Preparau les verdures i rentau-les amb esment. Tallau les patates en rodanxes i salpebrau-les. Posau-ho a una greixonera plana de test i oliau-ho. Tallau les 6 racions de peix, assaonaules i brufau-les amb el suc de llimona i posau-les-hi damunt les patates. Feis un sofrit amb l'oli, començant pels alls capolats i el cebolí, el julivert i la tomàtiga, tot capolat. Introduïu-hi els espinacs tallats petits i remenau-ho. Afegiu-hi la resta dels ingredients i el pebrebò. Banyau-ho amb el vi, reduïu-ho i assaonau-ho un poc. Tapau tot el peix amb això. Coeu-ho al forn devers 20 minuts, a poc foc. Brufau-ho de tant en tant amb el seu mateix suc.

Observacions Els fons de peix, de sopes de peix o fumet no han d'esser massa cuits, sinó més aviat tendres, perquè s'han d'acabar de coure amb el peix.

peixos. Viu a fons arenosos i rocosos de les vores de les prades de Posidònia, a profunditats de devers 30 m. La seva talla màxima és de 80 cm i és pescat amb arts d'arrossegament, palangre, volantí i fusell submarí. ■ **Anfós llis** *(Epinephelus alexandrinus)* Peix de color marró, amb bandes longitudinals més obscures als joves. Els adults grossos tenen una clapa daurada lateral que desapareix quan moren. Té el cos allargat i bastant comprimit, el cap gros amb mandíbula prominent i un opercle amb tres o quatre espines. La seva única aleta dorsal consta d'onze radis. L'aleta caudal té la vora rodonenca, i les pectorals, les ventrals i les anals són de dimensions mitjanes. Pot arribar a tenir una talla màxima de 80 cm. No es tenen dades sobre la seva reproducció i és carnívor, com tots els seus congèneres. Viu a fons rocosos, fins a 300 m de profunditat, en bancs bastant mòbils, a diferència d'altres espècies d'anfosos que són molt sedentaris. La seva pesca és ocasional, amb trasmall, palangre, estris amb hams, fusell submarí i arrossegament. No és gaire valorat per la seva carn poc saborosa. (MM)

ANFOSOS, PUNTA DELS Accident de la costa del terme de Pollença, anomenat també penyal de les Nanses. Està situat entre la Ferradura Gran i la punta de la Sal. (M)

ÀNGEL, CAN Propietat de s'Alqueria Roja, situada entre ses Barreres i can Gralla, al terme de Campos. (M)

↑ Festa de l'Àngel al castell de Bellver (1987)

ÀNGEL, FESTA DE L' Diada en honor de l'Àngel Custodi del Regne de Mallorca, que va començar a celebrar-se el 1407, per iniciativa dels seus jurats, seguint una tradició molt arrelada a la resta de territoris de parla catalana. Era colenda —de precepte—, litúrgicament amb la mateixa solemnitat prescrita per a Nadal i Pasqua; tenia lloc, originàriament, el dilluns després de la *dominica in albis* —primer diumenge després de Pasqua— fins que més tard, en temps del papa Urbà VIII (1623-1644), passà al diumenge mateix (*dominica in albis*). A Palma, hi havia processó general, amb assistència dels jurats, que feia el mateix recorregut que la del Corpus, amb un àngel colcant sobre un bastiment de fusta i voltat d'infants que cantaven imitant els àngels. A partir de 1444, aquesta representació es féu de bon matí a la plaça de Cort. Durant el s XVI, acompanyaven la processó tres diaques amb dalmàtica representant sant Miquel, portant una espasa, sant Gabriel, amb un lliri o ramell de gingols, i l'Àngel Custodi amb la figuració de la ciutat. Així mateix, el clero catedralici portava un pergamí amb les armes de Palma. L'esmentada festa ha continuat celebrant-se arreu de Mallorca, però sense el mateix caire religiós i transformada en diada cívica, com n'és exemple la que l'Ajuntament de Palma organitza al bosc de Bellver. De la importància de l'Àngel, ens en dóna testimoni la història de l'art mallorquí. Mostres iconogràfiques se'n troben en el retaule de la *Mare de Déu de la Mercè*, del pintor Miquel d'Alcanyís (repartit entre els convents de la Concepció de Palma i el de Sant Domènec de Pollença), en el cim del qual un àngel custodi protegeix amb les seves ales el monestir del puig de Pollença, i també en una tela del s XIX conservada a la rectoria de Felanitx.

← Naviforme situat a l'Àngel

ÀNGEL, L' Sementer de Canyamel, situat entre la serra de Sant Jordi i na Verda, al terme de Capdepera. Hi ha un naviforme (habitació prehistòrica) molt notable. (M)

ANGELATS, JOAN (s XVI) Capità de guerra del sector de Sóller. El 10 de maig de 1561, davant l'arribada de la flota corsària capitanejada per *'Uly 'Ali* (→), el virrei Guillem de Rocafull decretà l'alarma general a tota l'Illa. Angelats partí de Ciutat i en menys de dues hores arribà a Sóller per organitzar-ne la defensa. La matinada del dia onze, 1.700 corsaris atacaren la població. Malgrat la superioritat numèrica d'aquests, que triplicaven en nombre els illencs, i l'atac combinat en dos esquadrons, els mallorquins els desferen un esquadró abans que pogués arribar a la vila, mentre que el segon fou sorprès quan, després de saquejar el poble, tornava a les naus. El record d'aquests fets, i particularment l'anècdota de les *Valentes Dones de can Tamany* (→), ha perdurat al llarg del temps i, encara avui, se celebra cada any a Sóller, pel mes de maig, la victòria sobre els corsaris.

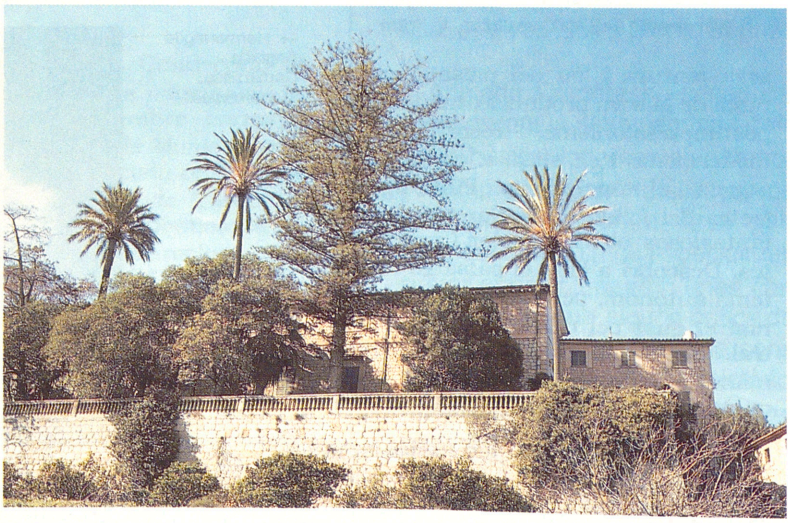

→ Son Angelats

ANGELATS, SON Possessió del terme de Sóller, antigament coneguda per Unqueira. Està ubicada entre sa Frontera i es Montreals. Té capella privada. (M)

ANGELÈ, N' Sementer de Biniforani, del terme de Bunyola, que dóna nom a un torrent i a un salt d'aigua, situat ran del camí des colls de Grandia. (M)

ANGELES, LOS Vegeu *Cadenes, ses.*

ANGELET Vegeu *Dent de Lleó*

ANGELÍ, CAN Propietat urbana del terme de Palma situada vora can Dalmau, a la bifurcació del camí dels Reis en direcció al monestir de la Real, des de la carretera de Valldemossa. (M)

ANGÍ, COMA DE N' Terrenys del terme d'Alcúdia, situats entre Son Siurana de Baix i la mina de Son Fe. (M)

ANGLADA, BÀNDOL DELS Vegeu *Banderies.*

ANGLADA, BERNADÍ (Mallorca s XV) Noble. Cavaller de la banderia dels Canamunt, fill de Mateu Anglada. El 1472, matà Andreu Fortuny en duel, al carrer de Sant Jaume de Palma. Per escapar a la justícia, es refugià a la galera d'Hug de Pacs.

ANGLADA, CABANA DE SON Propietat rústica del terme de Palma, situada a l'altura del km 5 de la carretera de Puigpunyent. (M)

ANGLADA, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada a la barriada de Gènova, entre es Roser Vell i es Collet. (M)

ANGLADA, FRANCESC (Mallorca s XVI) Cavaller. Va esser nomenat, el 1566, síndic de Palma davant el rei, per mor del plet que els seus veïns mantenien amb el bisbe Arnedo, el qual els imposava delmes abusius. Gràcies a la seva hàbil diplomàcia, el rei fallà en favor dels ciutadans.

ANGLADA, PENYAL DE N' Té una alçada de 403 m i està ubicat al terme d'Andratx, entre el coll de sa Gramola i el puig des Voltor. (M)

ANGLADA, SON Barriada situada a uns 3 km de Palma, en direcció N-W, entre la carretera de Puigpunyent i sa Riera. Juntament amb altres indrets, constitueix la zona de Son Roca, tot i que, en sentit estricte, aquesta barriada es troba a l'oest. Antigament, era una possessió que feia part de Son Quint, gran propietat dels Quint-Zaforteza. A principis del s XIX, s'hi inicien les parcel·lacions i petites extensions de terres foren adquirides per famílies treballadores, sovint procedents d'Establiments, que solien anar a fer feina a Palma. El paisatge rural es transformà lentament i, cap al 1920, se n'urbanitzen alguns carrers. Sorgia

↓ Son Anglada

així una barriada de cases disperses per a gent mallorquina de classes populars. El 1924, s'hi construí la primera escola estatal i, entre 1924 i 1930, la diputació de Palma hi organitzà unes colònies escolars per a infants. Als anys 60, es produí el vertader creixement urbà, acompanyat del fenomen de la immigració, que es concentrà especialment a Son Ximelis. Per a molts d'efectes, va unit a Son Roca; així, eclesiàsticament, pertany a aquesta parròquia i fa part de l'associació de veïns de Son Roca, Son Ximelis i Son Anglada. Tota aquesta zona s'inclou a l'entitat menor de sa Vileta.

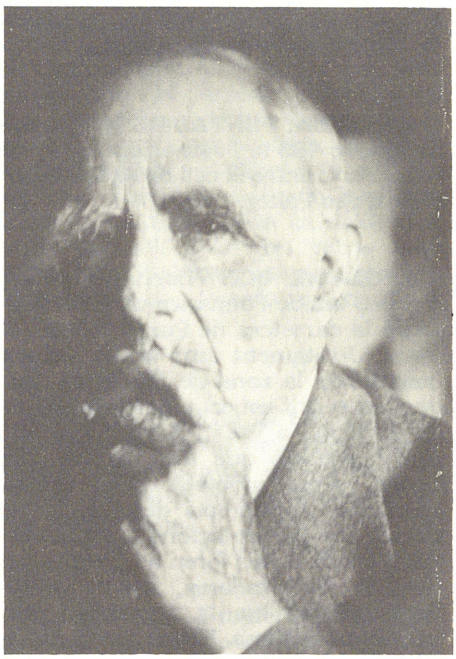

↑ Hermenegild Anglada Camarassa

ANGLADA CAMARASSA, HERMENEGILD (Barcelona 1871 - Port de Pollença 1959) Pintor. Es formà a l'Escola de Llotja de Barcelona, on fou deixeble de Modest Urgell, per després continuar els estudis, des del 1897, a París. Un any després, exposà per primera vegada en aquesta ciutat, a la *Societé Nationale de Beaux Arts*; el 1900, a Barcelona i successivament a Venècia, Buenos Aires, Roma, Munic, Düsseldorf, i assolí un gran prestigi internacional. En iniciar-se la Primera Guerra Mundial, es traslladà a Mallorca, on amb altres artistes i deixebles estrangers —Tito Cittadini, Roberto Montenegro, López Naguil, Ramaugé— féu amistat amb pintors locals i rebé visites de gent benestant que es desplaçava a l'Illa per fer-se retratar. Des de Mallorca, ja consolidat com a pintor de fama, realitzà exposicions a altres indrets europeus i americans, però, sobretot, donà un nou caire a la seva pintura i féu del paisatgisme el nucli de la seva producció. Iniciat en el postimpressionisme, recorregué el modernisme i se situà a cavall entre aquest i el noucentisme. Pintà figures tretes del folklore popular i ambients fantasiosos plens de color i preciosistes. Descobrí a l'Illa el paisatge com a tema autònom, però sense abandonar mai el gust pel decoratiu, quasi teatral. En esclatar la Guerra Civil, marxà a París, on visqué fins a 1948, quan en tornà per residir al Port de Po-

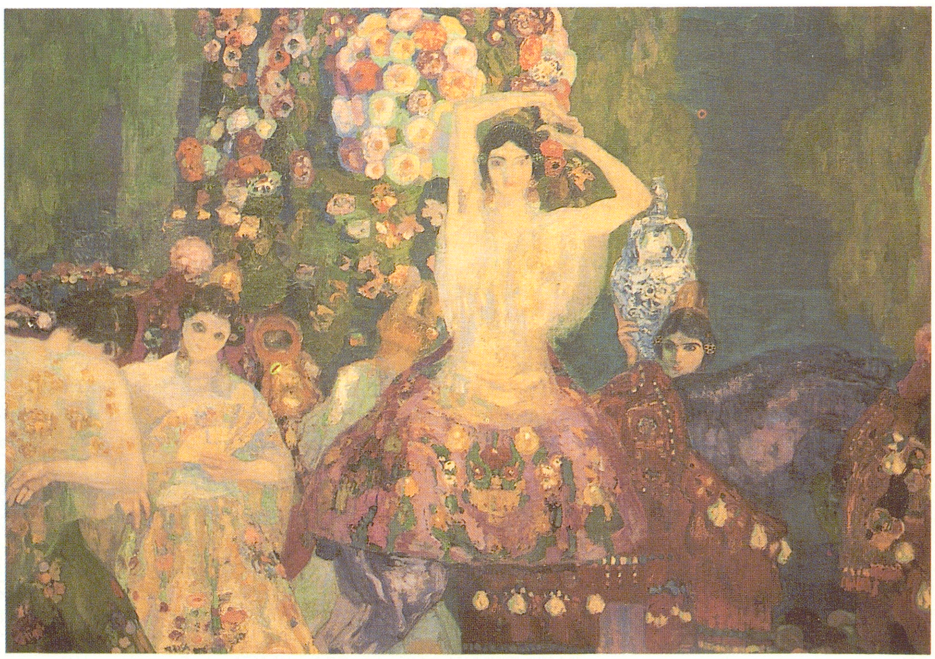

↑ Hermenegild Anglada Camarassa, *València*

→ Hermenegild Anglada Camarassa, *Mademoiselle*

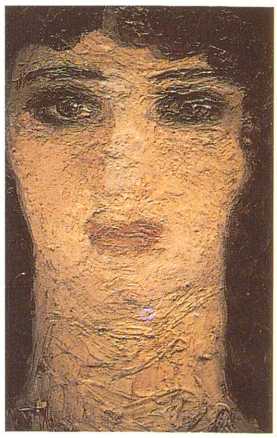

↓ Hermenegild Anglada Camarassa, *Paisatge de Pollença*

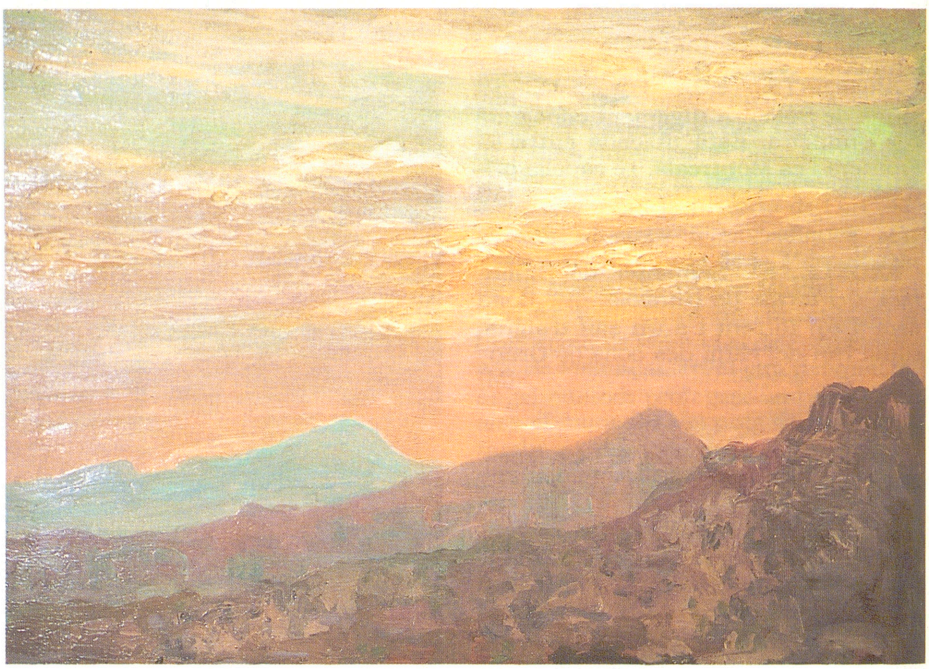

↑ Bust d'Anglada Camarassa (Port de Pollença)

llença definitivament. Condecorat en nombroses exposicions nacionals i internacionals, fou membre corresponent de la *Secession de Munic i Berlín*, de la *International Society of Sculptors* de Londres, del Saló de Tardor de París, de les Reials Acadèmies de Belles Arts d'Amberes, Barcelona, Madrid, Palma (1957), de l'Assemblea Turística de Mallorca (1950), etc. Entre la bibliografia publicada a Mallorca sobre la seva figura, cal destacar l'obra de Gabriel Fuster Mayans, *Anglada Camarassa* (Atlante, 1958), amb un tiratge de 60 exemplars, que incloïa un dibuix original del pintor. El 1967, la seva dona i la seva filla, Beatriu Anglada Huelin, també pintora, crearen al Port de Pollença el *Museu Anglada Camarassa* (→), a la mateixa casa en què residí. El 1988, la Caixa de Pensions comprà aquest fons per tal d'ubicar-lo al Grand Hotel de Palma.

ANGLESOLA, HUG D' (? - 1399) Governador de Mallorca entre el 1397 i el 1399. Era duc de Montblanc (Conca de Barberà), senyor d'Anglesola (Urgell), Bellpuig (Urgell) i de Miralcamp (Segrià). Fou majordom i conseller de Pere III des del 1381, i privat de Joan I i de la seva esposa, Violant de Bar. Martí I, que succeí Joan I, el féu processar el 1396. Aviat fou rehabilitat i esdevengué conseller de la reina Maria, esposa de Martí I, i regent del 1396 al 1397. Juntament amb la reina, aturà la invasió de Catalunya del comte de Foix. El 1397, arribà a Mallorca com a virrei i amb plens poders per a reformar-ne l'Administració. Així, publicà la *pragmàtica d'Anglesola* (→), per tal de sanejar, d'una manera autoritària, el règim administratiu de l'Illa. Organitzà el *Sant Estol* (→) contra els musulmans, empresa en la qual morí.

ANGLESOLA, PRAGMÀTICA D' Disposició per a la reforma de l'Administració illenca, dictada pel governador Hug d'Anglesola el 1398, a fi de solucionar la crisi social (el 1391 s'assaltaren els calls jueus de Ciutat de Mallorca i d'Inca, i des de llavors s'agreujà la tensió ciutat-viles) i econòmica (decadència del comerç, creixement del deute públic), que patia el Regne de Mallorca. El nou règim de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, consistia bàsicament a atorgar per al Gran i General Consell 63 representants a la ciutat (9 cavallers, 18 ciutadans, 18 mercaders i 18 menestrals) i 30 a la part forana. Els 93 consellers de la ciutat i de les viles es reunien el 13 de desembre (santa Llucia) per elegir els jurats, mitjançant un complicat procés mixt d'insaculació i elecció. Aquest sistema no aconseguí solucionar els problemes de l'Illa i el 1440 fou substituït pel *Règim de la Concòrdia* (→).

ANGLESOLA, SON Terrenys del terme de Calvià situats vora la bifurcació de la carretera d'Andratx a Calvià, a l'altura de Son Caliu. (M)

ANGLADA CAMARASSA i MALLORCA

La pintura d'Hermen Anglada Camarassa va esser fonamental per al desenvolupament artístic mallorquí durant la cinquantena d'anys que va des de la Primera Guerra Mundial fins a la dècada del seixanta. Cal considerar, en primer lloc, que ja tenia un sòlid prestigi i el reconeixement internacional l'any 1914, quan arribà per instal·lar-se a la cala Sant Vicenç i després al Port de Pollença, i tant la seva personalitat com la seva obra, preciosista i rica en colors i matisos, foren aleshores un autèntic revulsiu per a l'ambient artístic de l'Illa. D'altra banda, la seva influència va esser bàsica per a la formació i trajectòria d'una sèrie de pintors, alguns d'ells alumnes de la seva acadèmia de París, els quals, seguint Anglada, s'afincaren a la zona de Pollença poc temps després de l'arribada de l'artista barceloní, tot marcant definitivament l'art pictòric mallorquí i esdevenint, en alguns casos, autèntics mites locals: Roberto Ramaugé, Felipe Bellini, Adam Diehl, López Naguil, Roberto Montenegro i, entre altres i molt particularment, Tito Cittadini, la producció dels quals dóna lloc als treballs d'altres pintors, generalment també habitants de Pollença, com són Seguí Palou, Roch Minué, Vives Llull o Dionís Bennàssar.

Anglada Camarassa consolidà el seu estil a Mallorca, particularment durant la seva segona i definitiva estada, amb el paisatge com a tema bàsic i fonamental, sempre tractat amb estil personal, dins un postimpressionisme efectista i decorativista, convertint-se en el nucli del grup format, entre altres, pels pintors esmentats, puntuals seguidors del català i molt especialment de la seva manera de veure i interpretar el paisatge, amb unes característiques comunes, les quals els uniren en el que alguns crítics denominaren *Escola de Pollença*, discutida i discutible, però que sens dubte engloba una sèrie important d'artistes i una producció pictòrica amb forta tradició a Mallorca, tanmateix encara sense definir ni estudiar, però indiscutiblement nada a partir de l'obra d'Hermen Anglada Camarassa a Mallorca.

Joana M Palou

↑ Pont dels Anglesos

ANGLESOS, PONT DELS Situat a la carretera de port d'Alcúdia a Artà, al terme de Muro. Fou construït entre 1863 i 1871 per la companyia anglesa que dessecava s'*Albufera* (←). (M)

ANGOIXES D'EN RAVE, SES Possessió del terme de Santanyí, situada entre el turó del Bisbe i Son Alegre. (M)

ANGOIXES NOVES, SES Possessió del terme de Campos fent partió amb el terme de Santanyí, a 1.200 m cap a gregal, al km 44 de la carretera de Campos a Santanyí. (M)

ANGOIXES PETITES, SES Possessió del terme de Campos, situada entre ses Angoixes Velles i el turó des Figueral. (M)

ANGOIXES VELLES, SES Possessió del terme de Campos, situada entre Son Rengo i ses Angoixes Petites. (M)

ANGUERA SANSÓ, BARTOMEU (Palma 1935) Menescal. Llicenciat per la Facultat de Veterinària de Saragossa el 1958 i becat per la Facultat de Veterinària de Munic. S'especialitzà en patologia bovina a França i continuà estudis a Dinamarca i Gran Bretanya. Ingressà al Cos Nacional Veterinari, en què ocupà, entre altres, els càrrecs de cap de Producció Animal de Balears, cap del Servei de Ramaderia de la Conselleria d'Agricultura i Pesca, director de l'Institut de Biologia Animal, president del Col·legi Oficial de Veterinària de Balears i vice-president del Consell General del Col·legi de Veterinaris d'Espanya. Des del 1961 al 1966, fou regidor de l'Ajuntament de Palma i diputat provincial des del 1971 fins al 1979.

→ Bartomeu Anguera Sansó

ANGUERA SANSÓ, VICTORÍ (Palma 1933) Advocat i polític. Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona, guanyà les oposicions d'inspector tècnic de treball el 1959 i exercí a Guipúscoa, Ceuta i Melilla. El 1962, va esser nomenat delegat de Treball de Castelló i, posteriorment, de València (1964) i de Barcelona (1966). Va esser també governador civil de Girona entre 1969 i 1974 i d'Astúries entre 1974-1975. Aquest darrer any, ocupà el càrrec de sots-secretari de la Seguretat Social i després el de sots-

→ Victorí Anguera Sansó

secretari de Sanitat. En cessar d'aquest darrer lloc, demanà l'excedència i obrí un despatx de missèr a Madrid.

ANGUILA *(Anguila anguilla)* També coneguda com a anguila cabotera, anguila vera, anguila roja i anguila pullagral. Peix de color variable, de dors verdós, marró obscur i ventre blanquinós. Quan està sexualment madur, té la zona dorsal negra i el ventre blanc platejat. El seu aspecte és serpentiforme, amb boca àmplia i obertura braquial en forma d'una única fendidura situada davant les aletes pectorals. D'aleta dorsal molt desenvolupada, està unida a l'anal per l'extremitat posterior, cosa que li crea una falsa caudal, mentre que les aletes parells només tenen desenrotllades les pectorals. La seva pell és llisa i mucosa. La seva reproducció ha estat tradicionalment enrevoltada de misteri per la sorprenent emigració que realitza. Al final de la tardor, quan acaba el seu creixement, les que viuen dins l'aigua dolça canvien la pell i deixen d'alimentar-se. En aquest moment, comença la migració a la mar i totes les anguiles europees es dirigeixen a una zona entre les Bermudes i la mar dels Sargassos on, a profunditat de 1.000 m, es reprodueixen. Les larves amb aspecte de fulla transparent (leptocèfales) inicien la migració de tornada, que dura dos anys; quan arriben a les costes europees i a les boques dels rius, adquireixen la forma serpentiforme característica dels adults (angules). És una espècie omnívora que s'alimenta d'insectes, amfibis, cucs, peixos i crustacis; pot suportar llargs períodes de dejuni total. Viu a fons amb sediment de fang, fuig de la llum i es mou i caça durant la nit. És la més vital i resistent de les espècies de peixos conegudes i tant habita en aigua de mar com dolça, en aigües fredes com càlides. Se la troba a la plataforma continental costanera i a les aigües interiors, i és pescada amb sistemes especials, nanses, hams, i als in-

↑ Anguiles *(Anguila anguilla)* pescades a s'Albufera

drets esmentats amb fusells submarins i trident. Es localitza a totes les zones de s'Albufera de Mallorca, on és l'única espècie objecte de pesca comercial. Cap al 1950, algunes famílies vivien de la seva pesca a s'Albufera i al llac Esperança, i en capturaven de 30 a 40 tones cada any. Una estacada de canyes, al canal de comunicació de s'Albufera, permetia l'entrada de les joves, les quals, un cop passat el període de creixement, no podien retornar a la mar. La seva pesca se realitza mitjançant paranys situats als canals. Les captures se solien vendre als mercats de Muro i sa Pobla, on és molt apreciada gastronòmicament, i destaca l'elaboració de la famosa *espinegada* (→) i d'altres plats típics. Devers 1980, només pescaven els propietaris de s'Albufera, i les captures s'havien reduït a unes 10 tones per any. El seu ús per a netejar pous i cisternes és un costum molt arrelat a Mallorca, en la qual és freqüent que se n'amolli una per a tal fi. (MM)

ANGUILA, CALA Accident de la costa del terme de Manacor, situat

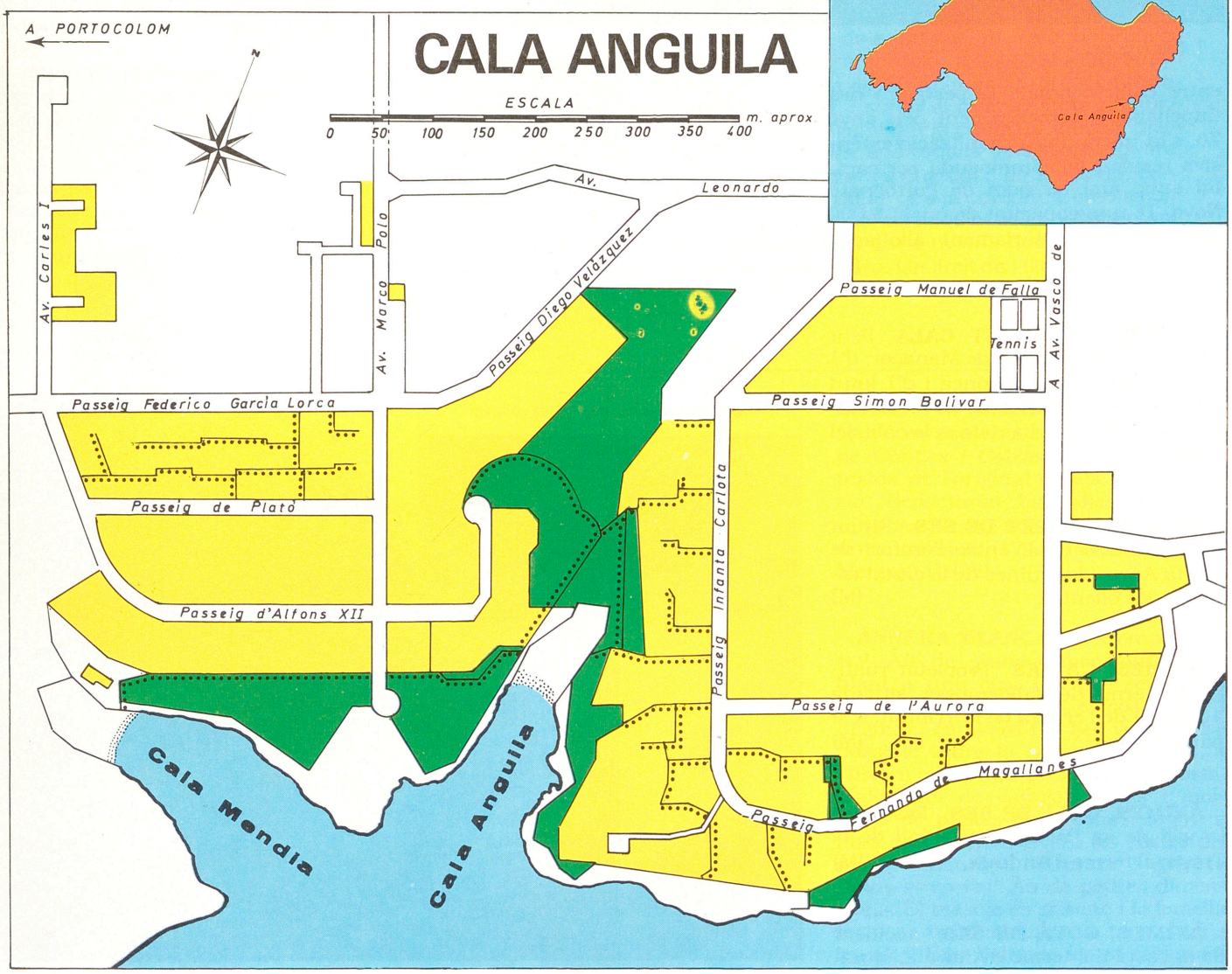

↑ Cala Anguila

entre cala Mendia i la pesquera des Capellans. A començament dels anys 70, s'hi inicià una urbanització extensiva residencial, promoguda per capital suís, amb el nom de Portocristo Novo. Té una capacitat de quasi 3.000 persones, majoritàriament allotjades en apartaments. (M)

ANGUILA, TORRENT CALA Petit torrent situat al terme de Manacor, d'1 km² de superfície de conca i d'1 km i mig de llargària. Aboca les seves aigües al sud de Portocristo, a la cala del mateix nom.

ÀNIMES, CAMPET DE SES Situat al terme d'Alcúdia, entre l'oratori de Santa Anna i les ruïnes de la ciutat romana de Pollentia. (M)

ÀNIMES, CA SES Propietat rústica del terme de Valldemossa, situada a l'altura de l'ermita de la Trinitat, a la part de la mar. (M)

ÀNIMES, COLL DE SES Pas entre la vall de sa Palomera i la vall de la Trapa, al terme d'Andratx. (M)

ÀNIMES, COVA DE SES Accident de la costa del terme d'Andratx, situat a cala Llamp, entre cala Marmassem i el cap des Llamp. (M)

ÀNIMES, HORT DE SES Situat al terme de Palma, entre Son Sastre i Son Malferit, ran del camí Fondo. ■ Al terme de Porreres, està situat entre ses Forques i Son Mora Negri. (M)

ÀNIMES, LLOC DE SES Propietat rústica del terme de Felanitx, situat entre es Bassol d'en Conqueri i can Pota. (M)

ÀNIMES, PONT DE SES Ubicat al terme de Sóller, orientat a migjorn de s'Alqueria des Comte. (M)

ÀNIMES, TALAIA DE SES Anomenada també torreta de ses Àmines. Està situada al terme de Banyalbufar, ran de la carretera i dalt d'uns penya-

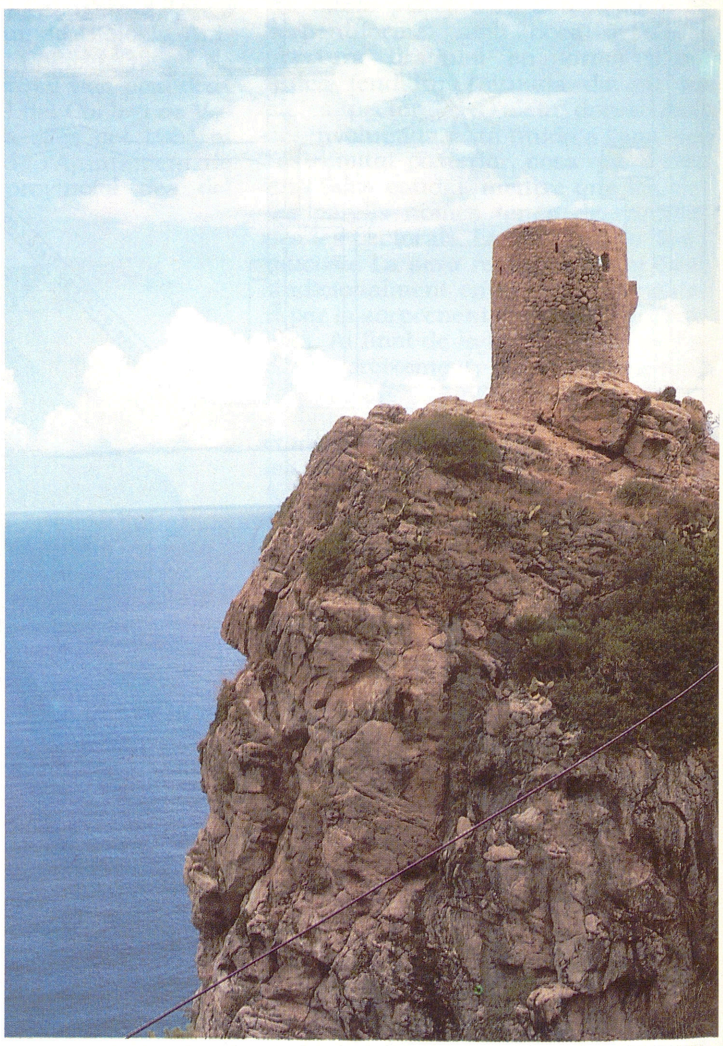

→ Talaia de ses Ànimes

segats de la costa. Fou construïda entre el 1545 i el 1597. (M)

ANNA MARIA DEL SANTÍSSIM SAGRAMENT —MARGALIDA BENETA MAS PUJOL— (Valldemossa 1649 - Palma 1700) Lul·lista i religiosa dominicana. Des de molt jove, tengué una forta inclinació a la vida contemplativa i per això, als tretze anys (1662), intentà esser admesa en el monestir de Santa Catalina de Sena de Palma, però davant la resistència de les monges, segurament a causa de la seva poca edat, no hi començà el noviciat fins catorze anys més tard, el 1677. Professà el 1678 i arribà a esser mestra de novícies (1687), sagristana (1691) i procuradora de la comunitat (1691-1692). Per consell del seu confessor, mossèn Gabriel Mesquida, redactà un comentari al *Llibre d'Amic e Amat* de Ramon Llull, l'*Exposició de los Cantichs del Beat Ramon Llull* (1687-1691), del qual la Causa Pia Lul·liana publicà en castellà, el 1760, els trenta-quatre primers càntics. D'altra banda, el 1775, el pare Antoni Ramon Pasqual en va traduir la resta dels càntics fins al 94. Està dividit en quatre parts i parafraseja de Llull l'oració, la contemplació i la devoció, hi exposa experiències personals i la seva concepció de la contemplació, que consisteix en la negació d'un mateix per lliurar-se totalment a la voluntad de Déu. Aquesta obra, a pesar dels elogis que li dedicà el lul·lista alemany Ivó Salzinger, fou molt polèmica perquè s'inseria en el corrent místic conegut per quietisme. El 1989, se celebrà, al seu poble nadiu, el III centenari del dit llibre. A l'acte, es presentà també, sota el títol de *Càntics i Cobles*, una selecció de textos de l'original català de l'*Exposició*. Redactaren biografies d'aquesta religiosa el seu confessor (1692), Llorenç Vallespir (1741) i Sebastià Trias Mercant (1988). (GS)

LA COSTA DE SES ÀNIMES

Les ànimes ocupen un lloc important dins el món llegendari mallorquí. Són ànimes en quant que representen, alhora, els avantpassats difunts i aquestes entitats abstractes del sobrenatural que embruixen els indrets.

En la seva primera funció, les ànimes estan molt lligades a la Nit de Difunts. En aquesta data, s'evitava sortir de nit al camp o a la mar, perquè les ànimes anaven a lloure arreu del món. A les cases, s'encenien llumeneres i animetes, seguint la tradicional creença que les ànimes cerquen sempre la llum. La nit dels morts és una festa que té grans precedents en altres cultures. A Egipte, hom creia que els avantpassats tornaven en aquestes nits a ca seva, com s'esdevenia en la festa de l'Antesteria a Atenes o en la «nit dels penats» dels romans. En tots aquests casos, s'obren per una nit les portes del Més Enllà i els vius honoren el record dels morts, tot tractant-los com si estassin encara amb ells.

Les ànimes tenen a Mallorca, a més, una referència geogràfica molt interessant, perquè existeix allò que en podríem dir una «costa de les Ànimes». Des des coll de ses ànimes de s'Arracó fins a la cova de ses Bruixes —prop de Mortitx—, es concentren moltes referències a aquestes presències invisibles del sobrenatural. As coll de ses Ànimes, la llegenda afirma que, en la Nit de Difunts, hi apareix una processó de monjos amb ciris a la mà que entonen fúnebres càntics, com la famosa «Santa Companya» dels gallecs. Al Rafal de Planici, entre Estellencs i Banyalbufar, hi ha referències a follets i fantasmes ja datades al 1763. Molt a prop, la talaia de les Ànimes és un indret conegut per la seva atmosfera inquietant, i sobre el qual s'han teixit múltiples històries de follets i apareguts. També a la costa de Valldemossa hi ha un lloc conegut com ses Ànimes, a la rodalia de sa font Figuera, una casa que tengué durant molts d'anys prestigi d'embruixada, conservat fins i tot durant l'època de l'Arxiduc, que la comprà. Sembla com si la combinació de les muntanyes, amb els seus boscs obscurs precipitant-se dins la mar, i l'horitzó confós entre núvols que les enfronta, tengués el significat d'una última frontera. Un límit de l'Illa no solament davant la immensitat del cel i de la mar, sinó també del desconegut.

Carlos Garrido

↓ Sor Anna Maria del Santíssim Sagrament

↓ Original de sor Anna M del Santíssim Sagrament

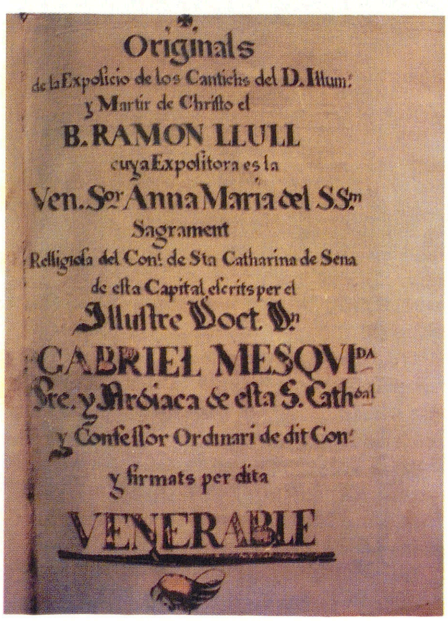

ÀNNERA BLANCA *(Tadorna tadorna)* Àu de grans dimensions, semblant a una oca. Els dos sexes són molt semblants, amb el cos blanc i negre, el cap verd i el bec vermell. És possible veure la en petits esbarts, a l'hivern als prats pròxims a la costa. S'alimenta de caragols, cucs i mol·luscs de petites dimensions. Migra a final de l'hivern i cria a les costes del nord d'Europa. **Ànnera griseta** *(Anas strepera)* Àu de petites dimensions. El mascle és grisenc i la femella terrosa, ambdós amb una taca clara a les ales. Ens visita de forma escassa a

↑ Ànnera blanca *(Tadorna tadorna)*

↓ Ànnera griseta *(Anas strepera)*

l'hivern, a les zones de prat i quasi mai a la mar. S'alimenta principalment de plantes, que agafa submergint el cap i part del cos fins uns a 30 cm, encara que també pot caçar llagosts als camps eixuts. Cria a les zones humides d'Europa Central. **Ànnera peixatera** *(Mergus serrator)* Au de 58 cm, capbussadora, molt esvelta, de colors clars. Té el bec estret, amb puntetes als costats per agafar millor els peixos. Habita a les zones humides, encara que també a la mar. Ens visita escassament a l'hivern, i de forma accidental la **peixatera grossa** *(Mergus merganser)* de 66 cm i la **peixatera de cap blanc** *(Mergus albellus)* de 40 cm. L'extrany caminar de les ànneres, degut a les seves potes adaptades per nadar, ha donat lloc a diverses locucions populars com, per exemple, *caminar com una ànnara*, caminar anant d'una part a l'altra; i *esser un annerot*, esser una persona desbaratada. (GOB)

ÀNNERES, COVA DE SES Situada al terme de Lloret, entre Son Doblons i ses Cabanasses. (M)

ANNÍBAL (Nord d'Àfrica ~247 - Libissa, Anatòlia 183 aC) Polític i militar cartaginès, membre de la poderosa i influent família dels Barca. Dirigí els exèrcits de Cartago durant la Segona Guerra Púnica. Intentà conquerir Roma, a la qual aïllà dels seus aliats itàlics. A pesar de les victòries inicials a la vall del Po i a Cannes, que li permeteren controlar gairebé tota la península italiana, va esser vençut a la batalla de Zama, després de la qual finí la guerra entre púnics i romans. És famós el pas del seu exèrcit pels Alps i l'ús, en aquest, d'elefants com a «maquinària» bèl·lica. Entre les seves tropes auxiliars, es trobaven els foners balears. Per un error de transcripció textual, que deriva de l'època humanística, es va considerar que havia nascut a una illa petita de la badia de Palma, opinió basada en un passatge de Plini el Vell. Així, erròniesllegendes locals han ubicat el seu naixement a les illes Conillera, situada l'una en el sub-arxipèlag de Cabrera i, l'altra, a Eivissa, davant Sant Antoni de Portmany. És per això que fou nomenat fill il·lustre del Regne de Mallorca.

↓ Anníbal

ANOIA, BERENGUER D' (Inca s XIV) Trobador i preceptista. Era fill d'un noble de Sant Sadurní d'Anoia. La seva única obra coneguda és *El Mirall de Trobar*, breu tractat de retòrica escrit en provençal, que assaja d'aplicar les normes de la poètica llatina a la poesia trobadoresca, amb nombrosos exemples dels mestres de la troba occitana. Cal destacar que el marquès de Santillana cita alguns d'aquests preceptes als seus *Proverbios*. Gabriel Llabrés Quintana en realitzà una edició el 1909 i el 1984 Jaume Vidal Alcover en publicà una nova versió.

ANOZAD Alqueria del terme de Manacor, documentada el 1233. Fou anomenada *Honorat*, i actualment es diu la Torre. (M)

ANQUETA, ANTONI (Manacor s XVII) Poeta. Autor de l'obra titulada *Carta nova de totas las cosas que venen en Barcelona per lo discurs del dia comensant desde demati fins lo vespre* (1628).

ANQUETA, CAN Propietat del terme de Manacor, situada entre can Rafel Comerxo i can Frare. (M)

ANSA DES SETRÍ Accident de la costa del terme de Manacor, situat entre el caló des Soldat o des Llamp i cala Antena. (M)

ANTELM, SON Possessió del terme d'Alaró, situada entre Son Fiol i Son Braó. ■ Al terme de Llucmajor, està ubicada entre Cugulutx i ses Pletes Obertes, on es troben les coves d'enterrament del mateix nom. La més antiga és pre-talaiòtica, té cambra allargada amb fons absidal, corredor d'accés amb escales i coberta de volta, que forma un arc de mig punt. La cambra presenta doble fossa central, banc funerari i ninxol lateral. La segona cova, talaiòtica, està molt deformada, però conserva encara el doble vestíbul i la cambra. Els adreços funeraris són al Museu Arqueològic de Barcelona. ■ Possessió situada al terme de Palma, entre Son Pollencí i Son Brotat, ran del camí Vell de Sineu.

↑ Cala Antena

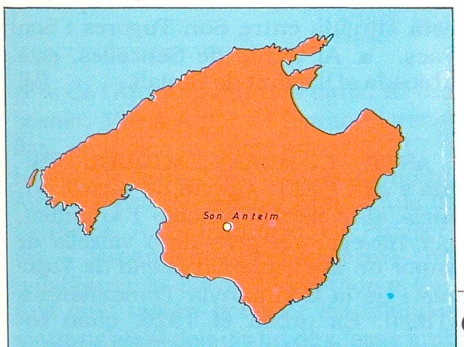

ANTENA, CALA Accident de la costa del terme de Manacor, situat entre sa Romeguera i s'Ansa des Setrí. En els últims anys, s'hi ha construït un complex residencial turístic que fa part de Cales de Mallorca. Té capacitat per 17.000 persones, majoritàriament repartides en hotels i apartaments.

ANTENA SOCIAL Revista bimensual d'informació i divulgació de legislació social fundada el 1952 a Palma, per l'Administració Institucional de Serveis Socioprofessionals —AISS—. En va esser primer director Eliseu Feijoo. El 1976, va esser-ne nomenat director Antoni Verger Canals, que començà una segona etapa de la revista amb la divulgació de temes socials i econòmics de les Balears. Deixà de publicar-se el 1978.

COVA DE SON ANTELM (LLUCMAJOR)

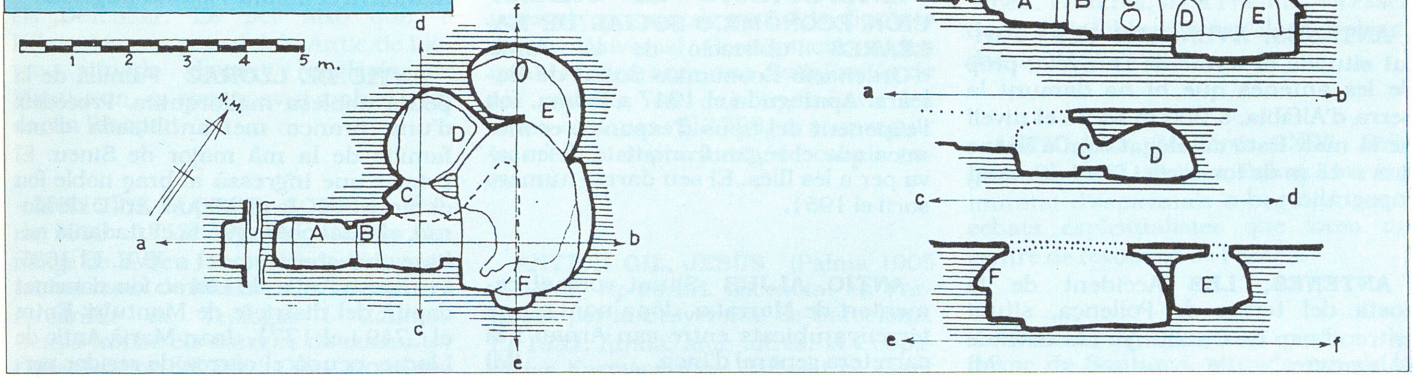

↑ Instal·lacions d'Antena 3 de Ràdio Mallorca SA

ANTENA 3 DE RÀDIO MALLORCA SA Empresa radiofònica fundada a Palma, el 1982, per iniciativa d'*Última Hora* i de la cadena Antena 3, d'àmbit estatal. Gestiona diverses emissores, dirigides, des de la seva creació, per Alexandre Vidal. **Antena 3** es dedica a una programació de tipus convencional; emet les 24 hores del dia, entre programes locals i de connexió amb la cadena nacional. És l'emissora de programació convencional de més audiència de Mallorca i la segona entre les generals de Freqüència Modulada. **Antena 3 Internacional** és l'única emissora de l'Estat espanyol que emet tot el dia exclusivament en llengües estrangeres: anglès, francès, danès i alemany, adreçada als turistes i residents forans de l'Illa. Des del 1984, aquesta empresa gestiona l'emissora, de tipus fórmula, *Ràdio 80* (→) i, des del 1988, una programació de 4 hores diàries de *Ràdio Jove* (→).

ANTENES, AVENC DE SES Cavitat situada al terme de Bunyola, prop de les antenes que hi ha damunt la serra d'Alfàbia, a 980 m sobre el nivell de la mar. Està catalogat com a avenc fins a 15 m de fondària i té aixecament topogràfic.

ANTENES, LES Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre el cap de Catalunya i la cova de l'Almangre. (M)

↓ Anteproyecto de ordenación económico-social de Baleares

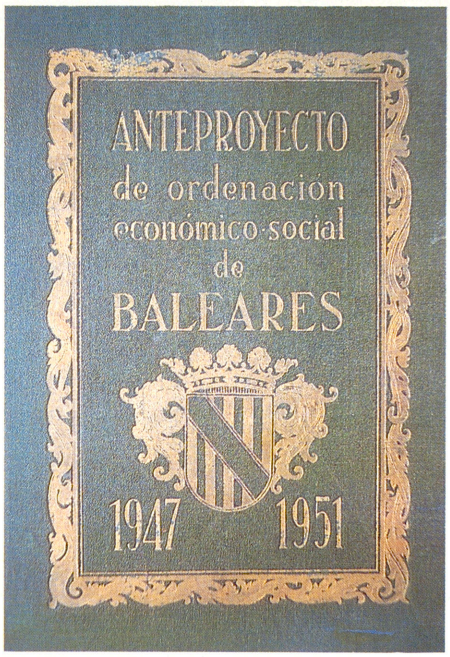

ANTEPROYECTO DE ORDENACIÓN ECONÓMICO-SOCIAL DE BALEARES Publicació de la Junta d'Ordenació Econòmico-Social de Balears. Apareguda el 1947 a Palma, fou l'exponent del tipus d'expansió econòmica que el règim franquista defensava per a les Illes. El seu darrer número sortí el 1951.

ANTIC, ALJUB Situat vora el cementeri de Marratxí, dóna nom a uns terrenys ubicats entre can Arnau i la carretera general d'Inca. (M)

ANTIC, CAN Terrenys del terme de Lloseta, situats entre s'Hort de sa Clota i Son Tugores. (M)

ANTIC, JERONI (Mallorca ? - Palma 1583) Compositor i religiós mercedari. Exercí diversos càrrecs en el seu orde, com comanador dels convents de Mallorca i Tarragona, vicari provincial d'Aragó i superior general (1569). Nomenat després visitador d'Alger, hi va estar captiu cinc anys. De les cançons religioses que va escriure, se'n conserva un aplec, per a ús a les festivitats de sants.

ANTIC, MOLÍ DE N' Situat a Son Sardina, al terme de Palma, ran de la carretera de Valldemossa, entre can Peret i es Revellar. Utilitzava l'aigua de la font d'en Baster.

ANTIC, PERE (Mallorca s XVI) Poeta i notari. Fou perseguit pels agermanats, que cremaren la seva casa. El 1541, participà a les festes que se celebraren en honor de l'arribada de Carles I d'Espanya i V d'Alemanya a l'Illa, dedicant-li uns versos en llatí, arreplegats al *Llibre de la benaventurada vinguda de l'Emperador*, de Joan Gomis (1542).

ANTIC, SON Possessió del terme d'Artà, situada entre sa Carbona i can Rectoret. ■ Al terme d'Esporles, està situada entre Son Tugores i Son Pacs. ■ Al terme de Sencelles, està ubicada al llogaret de Biniali. (M)

ANTIC COMPANY, MIQUEL (Palma s XIX - XX) Capità de vaixell. S'inicià als velers «Francolí» i «Juanita», per navegar després amb vaixells de vapor de la *Compañía Isleña de Vapores* i de la Companyia Transatlàntica (1894). Es jubilà el 1926, quan comandava el «Reina Victoria Eugenia».

ANTIC DE LLORAC Família de la petita noblesa mallorquina. Procedeix d'una branca mercantilitzada d'una família de la mà major de Sineu. El primer que ingressà al braç noble fou el mercader Joan-Miquel Antic de Llorac, el qual obtengué la ciutadania militar al segon terç del s XVII. El 1685, Francesc Antic de Llorac fou nomenat capità del districte de Montuïri. Entre el 1749 i el 1771, Joan Marià Antic de Llorac, ocupà el càrrec de regidor per-

↑ Casa pairal dels Antic de Llorac, al carrer de Monti-sion de Palma, coneguda com a can Pinopar

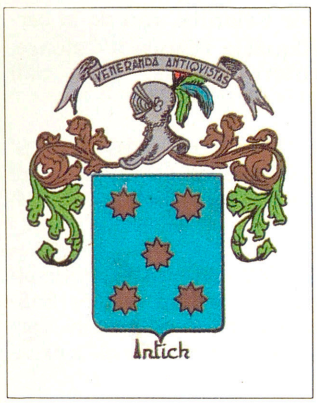

← Escut d'armes dels Antic de Llorac

petu de l'Ajuntament de Palma. El seu besnét, Marià Antic de Llorac i Dezcallar, morí sense successió el 1817, i heretà els seus béns la seva germana Aina, esposa del militar bretó Lluís de Rentierre. Anys més tard, els Puigserver —descendents de Rentierre— rehabilitaren la baronia de *Pinopar* (→), a la qual tenien dret per les aliances matrimonials dels Antic de Llorac amb els Dezcallar. És per això que, a Palma, la casa pairal dels Antic de Llorac, situada davant l'església de Monti-sion, es coneix avui amb el nom de can Pinopar.

ANTIC DE LLORAC, AGUSTÍ (Palma 1698 - 1752) Prevere i teòleg. Canonge de la Seu i rector de la Universitat Lul·liana de Mallorca, a la qual era catedràtic de Teologia i Cànons. Ocupà també els càrrecs de consultor i qualificador del Sant Ofici, vicari general castrense dels reials exèrcits, examinador sinodal del bisbat de Mallorca i jutge consultor de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Defensor del beat Ramon Llull, participà a la polèmica entre dominicans i franciscans sobre el seu culte. Destacà també com a predicador i deixà publicats alguns sermons. Escriví *Tosco diseño de los justos relevantes motivos que tuvo la Ciudad de Palma para el público nacimiento de gracias que llevó al Doctor Iluminado Beato Ramon Llull en ocasión de habernos dispensado una copiosa y deseada lluvia* (1750).

ANTIC DE LLORAC, JOAN MARIÀ (Palma ? - 1771) Polític. Nomenat regidor perpetu de l'Ajuntament de Palma per Ferran VI (1749), intentà posar fi a la mala administració dels cabals comuns, la qual creia responsable de la misèria de Mallorca, i en redactà un projecte de reforma. L'advocat Joan Baptista Roca hi publicà unes objeccions, de part dels diputats de la Universal Consignació, a les quals replicà amb una *Satisfacción de los reparos*, en què reafirmava les seves crítiques. El 1758, va aconseguir la creació d'una junta de cabals comuns.

ANTICH GIL, JESÚS (Palma 1905 - 1983) Apotecari. Llicenciat en Farmàcia per la Universitat de Barcelona. El 1932, fundà, amb altres, la Cooperativa Farmacèutica Balear i va esser nomenat tresorer del Col·legi d'Apotecaris. Publicà, amb Gabriel Fuster Forteza, una recopilació de la Legislació Farmacèutica Espanyola (1944). Als anys seixanta, es dedicà a la política i va esser tinent de batle d'Hisenda de l'Ajuntament de Palma amb el batle Joan Coll Fuster. Entre 1962 i 1983, ocupà el càrrec de secretari tècnic del Col·legi d'Apotecaris.

ANTICH IZAGUIRRE, FRANCESC (Palma 1872 - 1930) Escriptor i científic. Llicenciat en Ciències i Farmàcia. Novel·lista, dramaturg, poeta i periodista. Fou director de *El Ancora* (1899), col·laborador de *Barcelona Cómica* (1895-96), *El Gato Negro* (1898), i *Revista Balear de Ciencias Médicas* (1898). Com a novel·lista, escriví obres de tipus ultramodernista, però marcadament religioses, com *Luz Fernández* (1897), *Fausto Psiquis* (1898), *Los que rezan* (1899), *Los periódicos mezcolanceros* (1900) i *Triunvirato* (1901). De la seva producció teatral destaquen: *De lo que no hay* (1902) i *El estreno de un drama* (1902). També té obres en vers com *Nerviosas* (1897) i *Resurrección* (1900).

→ Miquel Antich Pujol

ANTICH PUJOL, MIQUEL (Felanitx 1921) Notari. Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona. El 1947, guanyà les oposicions a notari. Exercí a Esporles, Benissa - Alacant), Sineu, Porreres, Inca i Palma. Va esser degà del Col·legi Notarial de Balears des de 1977 a 1983.

ANTIC VIC (Mallorca s XIV) Religiós. El 1330, dirigí a Palma una comunitat d'espirituals o beguins, exarcebats espiritualistes que foren un centre de revolució de l'època.

ANTIGA, N' Propietat rústica del terme de Santanyí, situada ran de la

carretera de s'Alqueria Blanca a Portocolom, entre Son Ramon i can Sabater de Baix. (M)

ANTIGA IMPREMTA SOLER Casa fundada a Palma el 1884 per Francesc Soler Prats. Instal·lada primer al carrer del Conqueridor, es traslladà, devers el 1920, al de Sant Francesc, actualment carrer de l'Arquitecte Reinés, on té la seu. El 1951, passà a esser propietat de Josep Sitjar Quintana, fill d'impressor, continua ara en mans del seus hereus i és regentada pel seu fill, Josep Sitjar Ramis. S'hi han fet, prioritàriament, impressions de llibres d'autors mallorquins. Durant el franquisme i la transició, va tenir com a clients tots els grups polítics i entitats clandestines, per imprimir les seves revistes, fulletons i pamflets. També es dedica a l'estampació artesanal i de treballs artístics, entre ells, les primeres litografies del pintor Miquel Barceló.

↓ Anagrama de l'Antiga Impremta Soler

ANTIGONS, ES Topònim utilitzat per designar els llocs on existeixen restes de construccions antigues i terra «antigosa» (terra molt fèrtil amb fragments de ceràmica i macs). La seva presència indica els llocs on hi hagué, o hi ha, restes arqueològiques. Existeixen les variants: Antigors, Antigossos, i els seus derivats. A Mallorca, es troben, entre altres, es Antigons de ses Eretes (Artà), amb un grup de navetes, i el poblat talaiòtic des Antigors (ses Salines).

ANTIGOR, L' Terrenys del terme de Costitx, situats al serral des Verro, entre es puig de na Pau i es puig d'en Roca. Anomenat també, el cementeri des Moros. (M)

ANTIGOR, S' Documentat al terme de Manacor el 1293. ■ Terrenys de la possessió de cas Vel·les, al terme de Santanyí, situats entre s'hort des Capellà i es Figueral d'en Mel. (M)

ANTIGOR DE CAN MARINES, S' Terrenys del terme de Santanyí situats al caseriu de s'Horta, entre cas Vel·les i cas Senyor, prop de la partió amb Felanitx. (M)

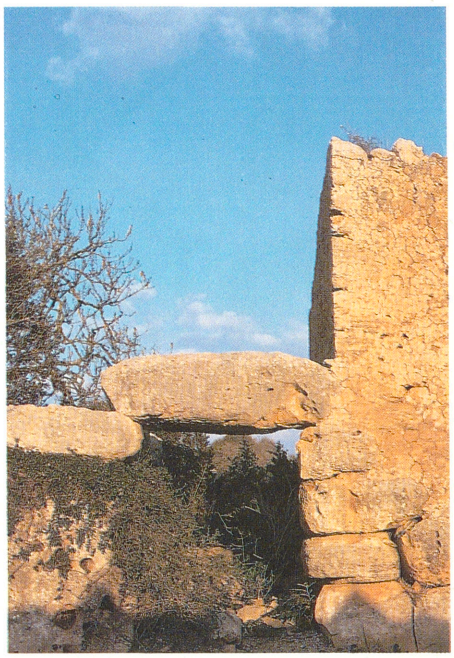

↑ Portal del poblat talaiòtic des Antigors

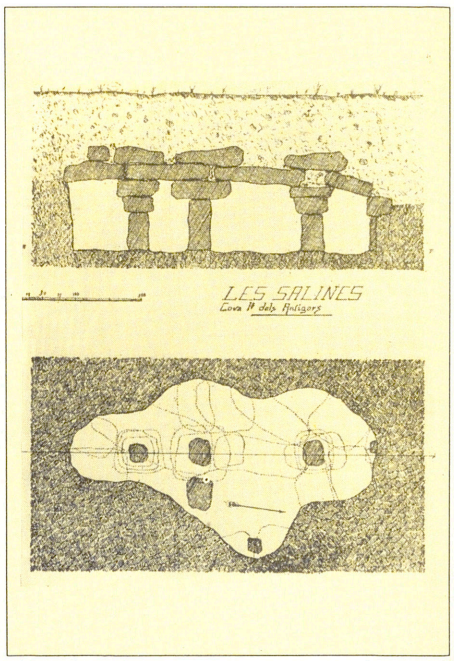

↑ Cova des Antigors segon Josep Colominas

ANTIGOR DE SON GELABERT Conjunt de restes talaiòtiques situades entre ses cases Velles i el puig Pelat, al terme de Felanitx. (M)

ANTIGOR DE SON ROSSINYOL, S' Antic conjunt de restes talaiòtiques. Actualment, en queda una cova situada al terme de Felanitx, ran de la carretera de s'Alqueria Blanca a Calonge, vora el cementeri. (M)

ANTIGOR DE SON XIGALA, S' Terrenys del terme de Felanitx, entre sa caseta d'en Mel i can Esteve. (M)

ANTIGORS, ES Poblat talaiòtic situat al terme municipal de ses Salines. A principis d'aquest segle, l'arqueòleg Josep Colominas Roca n'exca-

↓ Santuari des Antigors

và algunes construccions: dos talaiots de planta circular i columna central (un dels quals ben conservat, conegut com a Talaia Joana); el santuari, anomenat per Josep Colominas Roca, «habitació romana»; i les coves artificials, obertes al subsòl i amb columnes monolítiques que suportaven les lloses del sòtil. El poblat està molt destruït. Se'n conserven uns vint metres de murada amb un portal d'ingrés, dues habitacions i tres talaiots. Colominas no publicà mai els resultats definitius d'aquesta excavació, per la qual cosa es desconeix la data de construcció del poblat i la seva evolució. Continuà habitat a l'època romana, fet que fou posat de relleu pel seu excavador. La troballa recent de ceràmiques romanes i medievals islàmiques ha confirmat i ampliat la cronologia d'ocupació d'aquest assentament. Els materials arqueològics que s'hi trobaren estan dipositats al Museu Arqueològic de Barcelona, on és exposada una maqueta del poblat.

ANTIGOSSOS, ES Terrenys del terme de Santa Margalida, situats entre Vernissa i Son Morro. (M)

ANTIGOSSOS, PUIG DES Terrenys del terme de Calvià, situats al sud del puig de na Fàtima, de la possessió de Son Roig Vell. (M)

ANTIGUES, SES CASES Accident de la costa del terme de Palma, situat ran del torrent Gros. (M)

ANTIGUET, SON Possessió situada al terme de Palma, entre Son Morlanet i s'hort del Carme. (M)

ANTILLÓN MARZO, ISIDORO (Santa Eulalia, Terol 1778 - 1814) Geògraf i polític liberal. Estudià a Saragossa i a València. El 1799, anà a Madrid on feia classes de geografia i història al Seminari de nobles. Arribà a Mallorca el 1810, destinat a ocupar el càrrec de magistrat de l'Audiència i, juntament amb Guillem Ignasi de Montis i Miquel de Victorica, formava el triumvirat entorn del qual s'organitzaren els elements liberals de l'Illa. Abans de venir, havia estat escollit, per la Junta d'Aragó, com a representant a les Corts de Cadis, però un cop en aquesta ciutat la regència li comunicà la nul·litat de l'elecció. Per aquest motiu, féu públic el seu primer escrit polèmic, en el qual postulava la llibertat de l'home per damunt de totes les coses. Pel març de 1811, escrivia una carta al seu amic José Manuel Quintana, defensant la llibertat civil davant el militarisme. Aquesta carta li valgué la resposta del mariscal Luis de Villava, el qual es manifestava a favor del poder militar. A les darreries del 1811, publicà les *Noticias históricas de D. Gaspar Melchor de Jovellanos*, el qual hi és presentat com a víctima innocent del despotisme. Aquests ideals eren els que Antillón pretenia introduir dins la societat illenca amb la fundació del periòdic *El espíritu de los mejores diarios de la Corte*, projecte que no arribà a culminar per manca de subscriptors. El mes de juny de 1812, es començà a publicar l'*Aurora Patriótica Mallorquina*, fruit de la cooperació entre Antillón, Montis, Victorica i Miquel Domingo. Des d'aquest diari, els liberals defensaven el nou codi constitucional i rebutjaven les idees servils, expressades majoritàriament des del *Semanario Cristiano Político de Mallorca*. A principis de 1813, marxà de l'Illa per fer part de les Corts, però la seva estada a Cadis fou curta, perquè el retorn de Ferran VII significà, entre altres coses, la derogació de la Constitució i la persecució dels liberals. A Palma, té dedicat un important carrer de l'eixample.

→ Carrer dedicat a Isidoro Antillón Marzo a Palma

↓ Llibre d'Isidoro Antillón, publicat a Menorca

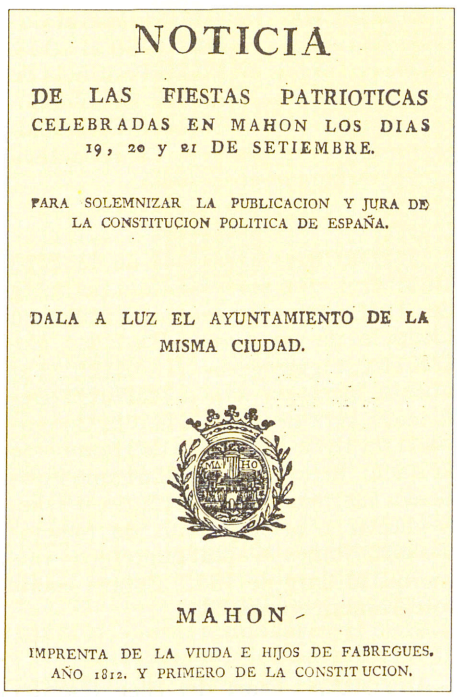

NOTICIA

DE LAS FIESTAS PATRIOTICAS CELEBRADAS EN MAHON LOS DIAS 19, 20 y 21 DE SETIEMBRE.

PARA SOLEMNIZAR LA PUBLICACION Y JURA DE LA CONSTITUCION POLITICA DE ESPAÑA.

DALA A LUZ EL AYUNTAMIENTO DE LA MISMA CIUDAD.

MAHON -

IMPRENTA DE LA VIUDA E HIJOS DE FABREGUES. AÑO 1812. Y PRIMERO DE LA CONSTITUCION.

↑ Pamflet contra els antilul·listes (s XVIII)

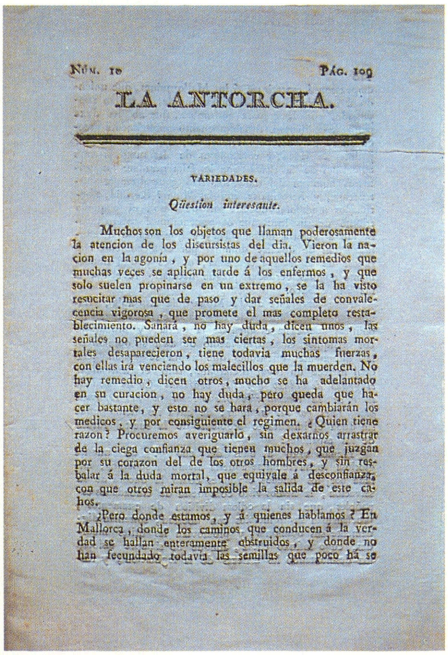

↑ La Antorcha

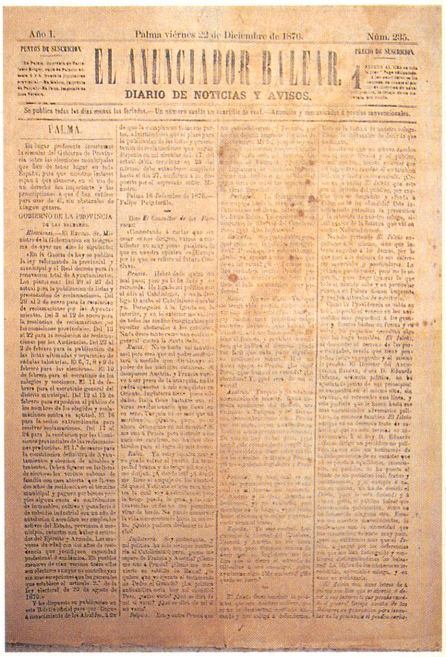

↑ El Anunciador Balear

ANTILUL·LISTA Moviment o persona contrari al sistema filosòfico-teològic de Ramon Llull. Aquest corrent començà encara viu Llull, segurament a la Universitat de París, on se l'acusà de racionalista per la seva doctrina de les *raons necessàries*. El primer gran antilul·lista fou Nicolau d'Eimeric, inquisidor general de Catalunya i Aragó, que, entre 1372 i 1376, aconseguí que el papa Gregori XI condemnàs l'obra lul·liana. Aquesta maniobra topà amb l'oposició dels reis de la confederació catalano-aragonesa i, sobretot, del poble mallorquí, i s'aconseguí la seva anul·lació el 1419. Va continuar l'ofensiva antilul·lista Guillem Caselles, que publicà el *Directorium Inquisitorum* d'Eimeric, en què es qualificava Llull d'heretge. Durant el s XVIII, tornà a sorgir la polèmica i, a més de la destrucció d'imatges del beat Ramon i de la publicació de cançons i libels despectius, el bisbe de Mallorca, Juan Díaz de la Guerra, suprimí i perseguí el seu culte immemorial, prohibí que es posàs el nom de Ramon als infants que es batejassin, manà retirar-ne les imatges de les esglésies i suprimí el col·legi de la Sapiència, tradicional focus lul·lista. Davant la reacció popular que aquestes mesures provocaren, el rei Carles III cridà el prelat a la Cort (1776) i aquest aixecà les excomunicacions i les penes imposades als lul·listes. L'antilul·lisme, en el qual tengueren un paper molt destacat els dominics, estava provocat en part per l'atribució a Llull de doctrines dubtoses, com l'alquimisme i l'hermetisme. (GS/JG)

ANTONI, CAPITÀ Vegeu *Barceló i Pont de la Terra, Antoni.*

ANTONIO DE ÁVILA, FRA (s XVI) Religiós carmelità. Profetitzà la derrota dels agermanats davant els partidaris de l'emperador Carles V i, posteriorment, convocà les autoritats i el poble d'Alcúdia en processó d'acció de gràcies a l'ermita de Nostra Dona de la Victòria.

ANTORCHA Revista trimestral publicada a Palma des del 1958 al 1968. Va esser l'òrgan de l'Obra Pontificia de les Vocacions Sacerdotals. Hi col·laboraren, entre altres, Baltasar Coll, Joan Bestard i Pere Llabrés. Es redactava majoritàriament en castellà.

ANTORCHA, LA Diari de tendència liberal, que sortí a Palma pel maig de 1813. Fou la segona publicació (després de *La Aurora Patriótica Mallorquina*, apareguda el 1812), d'aquesta ideologia feta a Mallorca. Defensava les Corts de Cadis i la Constitució de 1812, i els drets de l'home i de la nació. Rebutjava l'absolutisme i criticava els seus representants a l'Illa. S'editava a la impremta de Melcior Guasp. Només n'aparegueren 19 números, al llarg de 1813. Estava escrit íntegrament en castellà.

ANTORXA Diari del Bloc Popular Antifeixista. Es publicà a Palma el gener i febrer de 1936, fins a un total de 25 números. Substituí la revista *República*, òrgan de l'Esquerra Republicana Balear. El seu origen es troba en una comissió, formada el 1935, per crear una publicació que servís de portaveu a tota l'esquerra. Defensava una república dels treballadors i la justícia social, alhora que propugnava l'amnistia per als empresonats a causa de la revolució d'octubre de 1934. En l'àmbit local, demanava la revisió de l'afer del Banc de Crèdit Balear, l'admissió dels obrers acomiadats per la patronal i l'acabament de les irregularitats en el sector ferroviari. Es redactava en castellà, però inseria fragments en català.

ANUNCIADOR, EL Diari d'avisos i notícies publicat a Palma des del 1878 fins al 1880. Substituí *El Anunciador Balear* i fou reemplaçat per *La Opinión*. ■ Revista setmanal del Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Manacor. El primer número sortí el 1911. Tractava temes fonamentalment agrícoles, tenia una secció local de notes demogràfiques i altres informacions. El seu darrer número es publicà el 1912. Els articles es redactaven exclusivament en castellà.

ANUNCIADOR BALEAR, EL Diari d'avisos i notícies publicat a Palma entre 1876 i 1878. En fou director Eduard Infante, i col·laboradors Joan

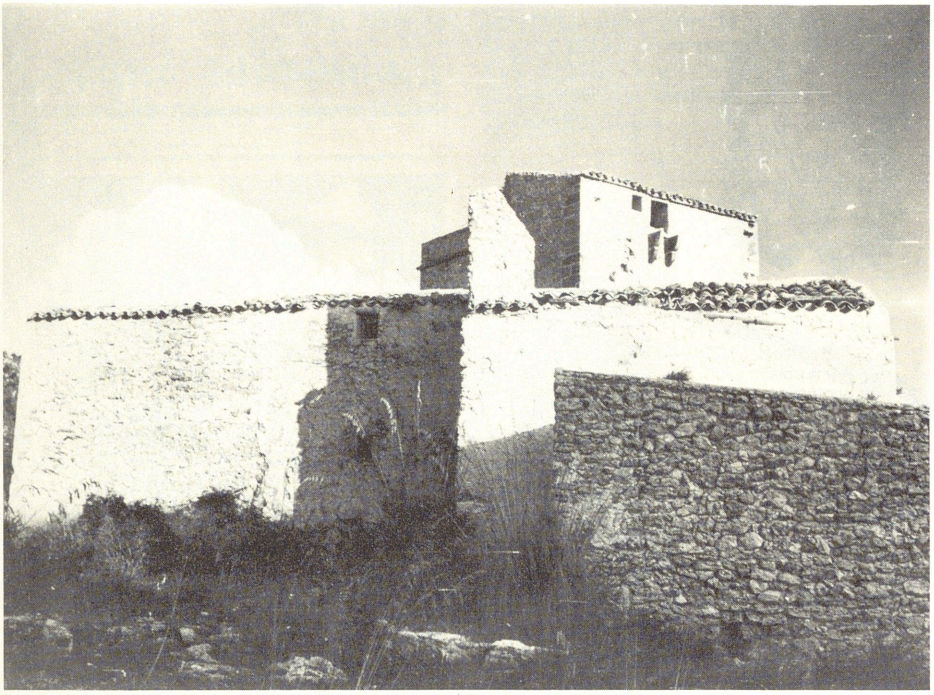

↑ N'Anyana (Capdepera)

Lluís Oliver i Juan Martínez Illescar. Es redactava totalment en castellà. El 1878, fou substituït per *El Anunciador.*

ANÛR IBN ALÎ IBN ABÎ BAKR (? s XII) Un dels primers valis almoràvits de les Balears. Encara que les fonts no estan d'acord sobre aquest punt, sembla que els mallorquins es rebel·laren contra ell quan intentà traslladar la capital al centre de l'Illa. Fou deposat i al seu lloc governà Muhammad ibn Gânîya.

ANYANA, N' Propietat rústica del terme de Capdepera, situada entre el torrent de Canyamel i s'Encrulla, que s'estén per la vall de Canyamel cap a la mar. Posseeix restes d'una torre de defensa. (M)

ANYANES, SES Terrenys del terme de Son Servera situats entre s'Estepar i Son Xerubí. (M)

APAGALLUMS Nom popular que engloba tres espècies de plantes diferents: *rapa de frare* (→), *escorçonera* (→) i *dent de lleó* (→).

APARECIDO, EL Publicació editada a Palma el maig de 1895, amb un total de 2 números. En fou director Joan Alfaro Duran i redactors Miquel Martí i Pere Ferrer.

APEDAÇAT, SON Possessió situada entre Morelló Nou i Son Real, al terme de Sencelles. (M)

→ Epifanio Apesteguía Díaz

APESTEGUÍA DÍAZ, EPIFANIO (Puente la Reina, Navarra 1948) Polític. Ha estat batle de Deià des del 1974 fins a 1986: per Unió de Centre Democràtic entre 1979-1983, període en què fou membre del Comitè Polític Interinsular d'aquest partit, i des del 1983 com a independent a la candidatura d'Unió Mallorquina. Durant el seu mandat, es va millorar la infraestructura viària, s'ampliaren el cementeri i l'ajuntament, i es bastí un camp de futbol.

API BORD *(Apium graueolens)* Planta biennal, lluenta i aromàtica, de fulles gruixades i tiges de 30 a 80 cm. Les seves flors són albo-verdoses. Floreix del maig al setembre i és freqüent als llocs pantanosos i humits. Algunes varietats es cultiven als horts, per a condiment. Les fulles i caps florits són estimulants i tenen propietats curatives; en decuit, s'empren contra l'afonia, ofec, asma i tos crònica. Les arrels són part del conegut diürètic *xarop de les cinc arrels* (vegeu *Cirerer de Betlem* →). El suc de tota la planta és antiescorbútic, útil contra nafres de la boca i de la gargamella. Es pot trobar amb freqüència a Sóller, Pollença i a s'Albufera, per les vores dels camps d'arròs i canals de drenatge.

API, PUIG DE S' De 400 m d'alçada, situat al terme d'Alaró, entre el puig de s'Alcadena i el torrent d'Almedrà. (M)

APOL·LINAR (s VI) Polític i militar bizantí. El 534, expulsà els vàndals de les Balears per ordre del general Belisari, les incorporà a l'Imperi Bizantí i s'hi quedà de governador. Administrativament, les Illes s'integraren en la província de Sardenya, depenent de la prefectura d'Àfrica.

APOLONI, SON Terrenys del terme de Porreres, situats entre Banyeres i Son Valls. (M)

APOSTOLADO FRANCISCANO, EL Publicació mensual del Venerable Orde Terciari, editada a Palma des del

↓ El Apostolado Franciscano

febrer de 1909 fins a l'abril de 1917, amb un total de 99 números. Posteriorment, sortí a Barcelona, a càrrec dels pares caputxins de Sarrià.

APÓSTOL Y CIVILIZADOR Butlletí mensual de divulgació de la figura i l'obra de fra Juníper Serra, publicat per la Fraternitat de Franciscans de Petra. El primer número sortí el 1974, dirigit per fra Salustià Vicedo. Inclou també articles històrics sobre Petra i Mallorca. Fa part de l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca.

↓ Apóstol y Civilizador

APOSTOL Y CIVILIZADOR

BOLETIN DE DIVULGACION DE LA FIGURA Y OBRA DE FRAY JUNIPERO SERRA "EL APOSTOL DE CALIFORNIA".

Publica: Fraternidad de Franciscanos O.F.M. PETRA (Mallorca) ESPAÑA. Tel. 561267 — Director: P. Salustiano Vicedo o.f.m.

SEPTIEMBRE - 1974 — NUMERO 6 — DEPOSITO LEGAL P. M. 178 - 1974

Devoción de Junípero Serra a la Eucaristía

En América, en el salvaje Oeste, hubo una vez un anciano sacerdote que, de tanto en tanto, recordaba: "Cuando ingresé en el convento, era tan menudo y debilucho que ni podía ayudar a mis connovicios en sus obligaciones cotidianas; el maestro me hacía ayudar a misa cada mañana." Incluso después de profesar y consagrarse a los estudios, aquel joven nunca se desarrolló fuerte y alto. Pero hoy su frágil cuerpo está inmortalizado en bronce para representar al vigoroso Estado de California en el National Hall of Washington. Y su talla espiritual es tal que ahora es un candidato a la santidad. Su nombre es Padre Junípero Serra. Desde la niñez a la muerte amó de verdad al Santísimo Sacramento.

A mitad de su treintena, cuando renunció a sus cátedras universitarias porque quería pelear las batallas de Dios en tierras paganas, escribió una emocionante despedida apremiando a sus padres a oír Misa y recibir la Comunión con frecuencia. En su larga y peligrosa travesía del Atlántico, decía Misa siempre que el viento y la marejada se lo consentían. Del camino desde Veracruz a México sólo le preocupó llegar cada noche donde pudiera celebrar Misa la mañana siguiente. Al entrar en el Colegio de San Fernando, su primera visita fue para el Sagrario. Desde media noche hasta la hora de Misa oraba ante el Santísimo, durante los meses que allí residió.

¡Cómo sufría al comprobar que ninguno de los indios de Sierra Gorda cumplía el precepto pascual! Pronto, sin embargo, logró que comulgaran regularmente. Cuando llegaba la fiesta del Corpus, hacía que la procesión discurriera entre las montañas del Jalpán, deteniéndose para bendecir con el Señor los altares que él había enseñado a los indios a embellecer; llamaba a esta procesión "un acto de fe que colma la tierra de bendiciones." Ante cada altar aguardaba —nervioso, ¿qué duda cabe?— un niño indio para recitar una corta alabanza y adoración al Santísimo Sacramento en castellano o en su lengua materna. Junípero había compuesto aquellas loas, aplicando sus profundos conocimientos de teología y su cálida comprensión de la mentalidad india para que la Eucaristía se convirtiera en el más encumbrado amor de aquellas vidas silvestres.

A Sierra Gorda siguieron años consagrados a la predicación en ciudades y pueblos a trasmano del México central y sureño. Tan eficiente fue cierta vez en flagelar los vicios locales, que alguien envenenó el vino empleado en su Misa. Apenas tomó la Preciosísima Sangre, sufrió un desfallecimiento en el altar; lo entraron a la sacristía y uno le ofreció un antídoto acreditado entonces; él rechazó amablemente el vaso con un gesto —había perdido el habla— y esperó lo que Dios quisiera. Sobrevivió. Y, ya repuesto, explicó por qué incluso en aquel peligro no había bebido una poción después de recibir la Eucaristía.

Treinta y cinco años arrastró por incontables caminos la pierna izquierda ulcerada, sin recurrir nunca a los remedios de la medicina. Una sola vez lo hizo: subiendo a la Alta California, la inflamación llegó a impedir tenerse en pie para decir la Misa y entonces pidió que un arriero aplicara su experiencia en mataduras a su propio Hermano Asno. Más tarde, viejo y debilísimo, celebraba a diario ante sus indios, que sabían bien cuán grave estaba.

(Continúa en la página siguiente)

Custodia que el Virrey D. Antonio María Bucarelli y Ursua regaló al P. Serra y que se conserva en Monterrey.

APOTECARI Persona que prepara i despatxa medicines. Antany, es dedicava a recollir, barrejar i conjuminar distintes herbes i drogues per tal d'elaborar diferents específics, segons el mal del client. Va esser sinònim de farmacèutic, però aquest terme té un caire més científic. A partir del s XIII, el mateix que l'alquimista, el metge o el cirurgià, els apotecaris gaudiren d'alta consideració entre els nobles i, a finals del s XIV, s'integraren en el Gremi d'Apotecaris, Sucrers, Especiers i Candelers, del qual es varen separar per formar el Col·legi dels Honorables Apotecaris o Confraria de les Tres Maries, en el s XVI. Per a poder exercir aquest ofici en botiga pròpia, calien sis anys de pràctiques i el qui no superava l'examen restava com a confiter, especier o candeler, i podien vendre herbes i drogues però no mesclarles. Només hi podia haver una apotecaria per cada 5.000 habitants. Això

↑ Escut del gremi dels apotecaris

→ Apotecaria de la Cartoixa de Valldemossa

no fou inconvenient perquè es desenvolupàs a la part forana on, cap a 1553, ja tenien apotecaria Sóller, Inca, Sineu, Porreres, Llucmajor i Manacor. El 1750, ja n'hi havia vint-i-tres a les viles més grans. També eren importants les apotecaries dels convents; el 1751 n'hi havia 5 a Palma i 7 a les viles. Per raons comercials, el gremi dels apotecaris s'enfrontà als convents i el 1771 arribà, de Madrid, el decret de tancament de les apotecaries conventuals. Cal assenyalar que, durant els s XVII i XVIII, fou molt important el tràfic de drogues i articles medicinals entre Mallorca, Marsella i Gènova. L'art dels apotecaris entrà a les universitats espanyoles a partir de 1800. Llavors, els llicenciats podien exercir com a farmacèutics en tot el regne. L'apotecaria més antiga i famosa que es conserva és la de la cartoixa de Valldemossa, de la qual foren apotecaris els monjos Marià Cortès i Gabriel Oliver Ramis. També és destacable la que es troba al Museu Etnològic de Muro, que va pertànyer a l'apotecari Noceres.

APOTECARI, HORT DE S' Situat al terme de Campos, ran de la carretera de la vila a sa Ràpita, entre Son Cusseta i es Campament. (M)

APOTECARIS Revista científico-literària anual publicada per l'Il·lustre Col·legi d'Apotecaris de Balears. El primer número sortí el desembre de 1979 i el darrer cap el juliol de 1984. Fou dirigida per Elvira Gay Escoda.

APRÉS, S' Accident de la costa del terme de Santanyí, entre cala Figuereta i na Gropellosa. (M)

APUROS DE UN GRACIOSO, LOS Publicació que, el 1867, publicà Eugenio Carino a Palma. Tan sols en sortí un número.

AQUÍ ESTAMOS Publicació política editada a Palma entre 1936 i 1942. Començà com a periòdic clandestí de Falange Espanyola de les JONS (Jun-

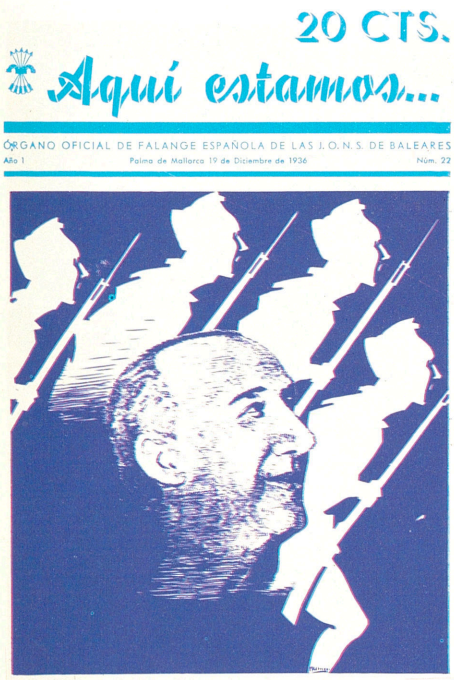

↑ Aquí Estamos

tes d'Ofensiva Nacional Sindicalistes); a partir del número tres, es convertí en el seu òrgan oficial i, des del 1937, en el de la Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS. Els dos primers números foren il·legals i anunciaven clarament el cop d'estat de juliol de 1936. En foren redactors: Antoni Nicolau, Néstor Gallego i el marquès de Zayas i col·laboradors: Fermín Izurdiaga Lorca, Eugenio Mondel, López Bassa, Sainz Gralla, Sancho Nebot i l'escriptor Gonzalo Torrente Ballester. N'era il·lustrador i dissenyador Josep Palmer Garau. Conté un important material gràfic sobre la guerra civil, comentaris sobre l'evolució de la guerra, propaganda feixista i nazi, escrits doctrinals i reproduccions d'articles de José Antonio Primo de Rivera. ■ Butlletí informatiu del Círculo Doctrinal José Antonio, de Balears. Es publicà del 1975 al 1978. Entre els seus col·laboradors destacaren Joan Bonet Colomar, Teófilo Vázquez, M Garrido i Julio Ruiz de Alda. Es declarava continuador de l'anterior *Aquí Estamos* i proposava la unió de tots els grups franquistes de Balears en els *Círculos José Antonio*.

ARABÍ, PERE JOSEP (Palma ? - 1860) Metge. Llicenciat en medicina a la Universitat de València (1816). Va destacar en la lluita contra l'epidèmia de còlera que assolà Palma el 1821, sobre la qual escriví un tractat, *Plan curativo de la enfermedad reinante manifestada en la Ciudad de Palma, aprobado por la Junta de Sanidad de la misma en sesión de primero de octubre de 1821*. Fou membre de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia, de la Junta Provincial de Sanitat i degà dels metges mallorquins.

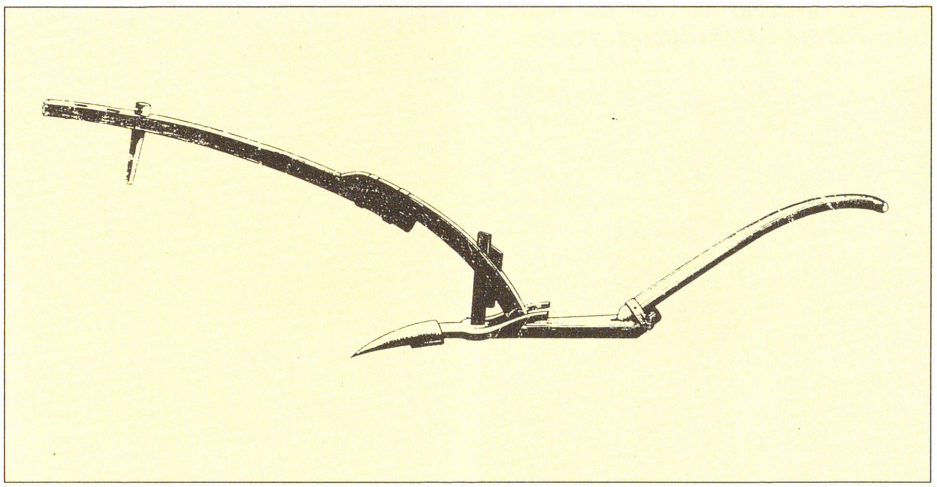

↑ Arada, segons l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria

ARADA Instrument agrícola utilitzat per orejar la terra, sembrar i matar l'herba. El tipus més tradicional, construït segons les normes d'un patró antiquíssim probablement d'època romana, s'usà durant molt de temps a Mallorca, ja que les innovacions torbaren molt a difondre's en aquest àmbit. Consta essencialment d'un espigó, peça llegar on va junyida la bèstia; una dental, o peça que travessa la part posterior de l'espigó, on es fixa la rella, una peça d'acer que s'endinsava a la terra; i un mànec, que serveix per dirigir la feina, el manti. L'arada mallorquina es construïa a tots els pobles de l'Illa, i a cada possessió n'hi havia almenys una. Es tracta d'un instrument simple, bo de manejar, sense rodes, apta en definitiva per a solcs poc profunds i per a terrenys muntanyosos. Durant el s XIX, lentament, s'anaren introduint arades estrangeres. Una variant és l'arada siquiera, emprada a les zones d'horta.

ARAGALL, BERNAT (Mallorca s XVI) Fuster. El 1549, ocupà la plaça de mestre fuster de la Seu de Mallorca, en substitució de Pere Tremolet.

↓ Pagès llaurant amb arada i tracció animal

ARAGÓ, CASETA DE N' Barraca de roter situada a dalt de la mola de s'Esclop al terme d'Andratx. Prengué nom de l'astrònom català-francès *François Aragó* (→), que hi visqué el 1808, amb la finalitat de realitzar tasques de medició de l'arc de meridià entre Barcelona i Balears.

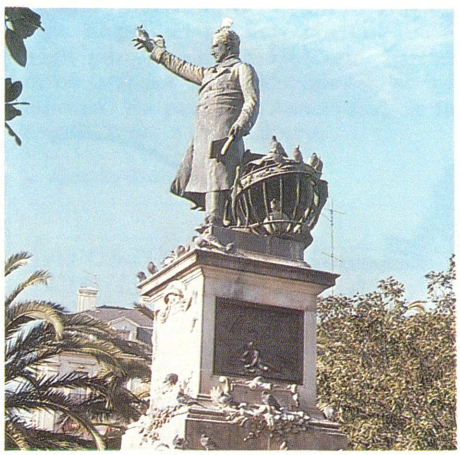

↑ Monument a François Aragó a Perpinyà

ARAGÓ, DOMINIQUE FRANÇOIS (Estapell, Rosselló 1786 - París 1853) Astrònom i matemàtic. Se l'encarregà, juntament amb el científic Biot, de continuar la medició de l'arc de meridià de París i començà el 1806 un viatge d'investigació pel País Valencià i Balears. El 1808, visità Formentera i Mallorca, on el sorprengué la invasió napoleònica. A les Illes, comptà amb la col·laboració del científic Rodríguez i del patró Damià, capità del veler que el govern espanyol havia posat al seu servei. Instal·là l'observatori a la mola de s'Esclop (on habità en una cabana actualment anomenada caseta de n'Aragó) per iniciar la medició de l'arc de meridià entre Barcelona i Balears. Els veïns de la zona, per mor de les difícils relacions entre França i Espanya, l'acusaren d'espia i decidiren la seva captura. L'astrònom, avisat pel capità Damià, aconseguí fugir, disfressat de mariner, i arribar al port de Palma, però no pogué embarcar a cap vaixell. Per evitar esser linxat, es deixà empresonar per la Junta de Mallorca al castell de Bellver, en el qual romangué dos mesos. El mateix any se n'escapolí, amb la complicitat del capità general i dels soldats suïssos que el vetlaven, i embarcà cap a Cabrera i l'Alger. Anys després, dugué a terme una destacada tasca professional a França, on fou nomenat director de l'observatori de París (1830). Home d'ideologia liberal, es dedicà també a la política, fou membre del Govern Revolucionari Provisional (1848) i ministre de l'interior i de la marina de la segona República francesa.

↑ Joan d'Aragó, retaule major de Sant Francesc

ARAGÓ, JOAN D' (Mallorca s XVIII) Arquitecte. Gran coneixedor de les matemàtiques, l'escultura i la pintura. Les seves obres segueixen, generalment, el model barroc italià i reben la influència del jesuïta Andrea del Pozzo. Produccions seves són el retaule de la Immaculada (1742), a la Seu de Mallorca i les estàtues i el retaule major de Sant Francesc, al convent homònim de Palma, aquest últim realitzat amb la col·laboració de Gabriel Coll i Jeroni Berard (1739). Fou autor del retaule major de la capella de sant Nicolau Tolentino, a Sant Agustí de Felanitx (1748). Se li atribueixen els retaules de sant Bonaventura (1742) i de sant Antoni de Padua (1744) a Sant Francesc, i el dedicat a la Mare de Déu de la Corretja i el major (1745) del Socors. Com a arquitecte, construí la capella del Roser de l'església parroquial de Felanitx (1727-30), de la qual se li atribueix el retaule de sant Josep, instal·lat posteriorment a l'església de l'Horta.

ARAGONÈS, COVA DE L' Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre l'Altar d'en Vaquer i cala Bóquer. (M)

ARAM, S' Terrenys del terme d'Escorca, situats entre can Pontico i el racó de ses Perdius, al clot d'Albarca. (M)

↓ Josep Aranda Bosch, acrílic sobre tela *(CP)*

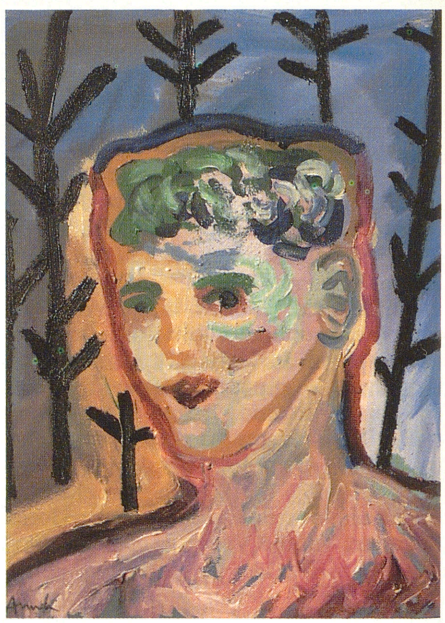

ARANDA BOSCH, JOSEP (Palma 1961) Pintor. Format a Palma, a l'Escola d'Arts i Oficis i a l'acadèmia de Xim Torrents Lladó. Guanyà el premi «Nicolás Villacis» de pintura. El 1986, participà a la Mostra d'Art Jove. Ha exposat a Palma, Madrid, Barcelona, Tarragona i París.

ARANDA OCHOA, JOSÉ —JOARCHO— (Còrdova 1930) Crític taurí.

BIBLIOTECA

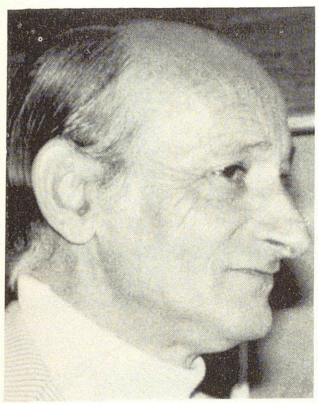

← José Aranda Ochoa —Joarcho—

Resident a Mallorca, començà a col·laborar a *La Última Hora* el 1951, per passar després al *Mallorca Deportiva*. Escriví assiduament en les revistes especialitzades *Matador*, *El Toril* i és redactor en cap de *El Mundo de los Toros*.

↑ Arangí *(Melissa officinalis)*

ARANGÍ *(Melissa officinalis)* Planta perenne, dita també tarongí i tarongina. Les tiges tenen de 30 a 80 cm, són dretes i ramificades. De fulles amplament ovals i flors blanques o rosades. Floreix de maig a setembre. Les fulles i brotets florits, en infusió, guareixen els vertigens, les palpitacions del cor, fortifiquen els nervis i faciliten la digestió. Amb aquesta infusió, es prepara l'Aigua del Carme. Es pot trobar als voltants de Sóller i d'altres indrets de la serra de Tramuntana.

ARANJASSA, HORT DE S' Situat entre la síquia de Sant Jordi i la barriada de s'Aranjassa, al terme de Palma. (M)

ARANJASSA, S' Nucli urbà del terme de Palma, situat a la carretera de Llucmajor, al sud de Sant Jordi, que abraça una extensió de 12 hes. El 1986, tenia 517 habitants. El seu nom, documentat als s XIV i XV, designava una antiga alqueria i un hort. El seu origen data de la dessecació del pla de Sant Jordi des del 1849, el qual s'estenia entre els turons de Marratxí i de Sant Jordi fins a la ciutat i la mar.

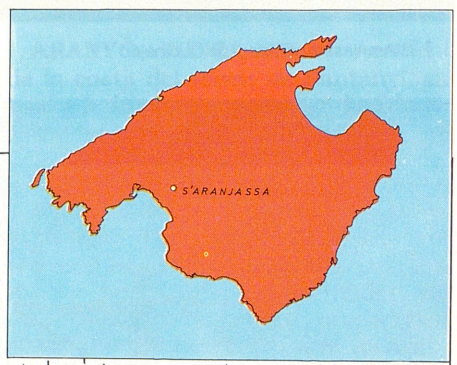

↑ S'Aranjassa, carretera de Llucmajor

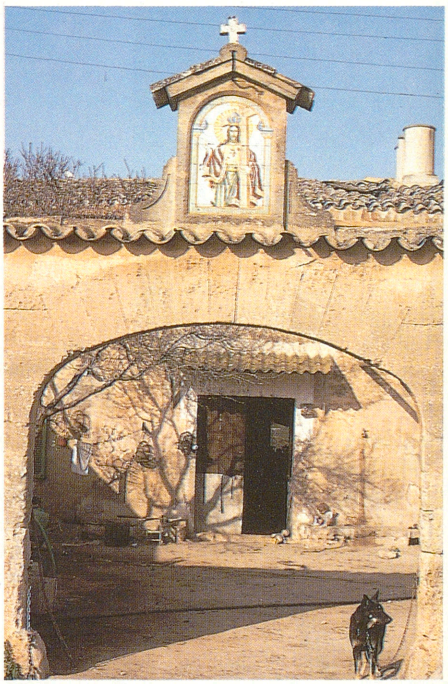

↑ Cases de s'Aranjassa Vella

↓ S'Aranjassa, molí de sa Farinera

El nucli de població va néixer de l'agrupació de nous agricultors procedents de Llucmajor i de Vilafranca de Bonany. Aquests s'instal·laren a la zona de contacte entre el reguiu i el secà. El poble fa part de la demarcació de l'església que està situada damunt el turó de Sant Jordi. Aquesta és testimoniada el 1451, i depenia antigament de la parròquia de Santa Eulàlia. El 1863 començà a tenir culte regular, el 1887 esdevengué vicaria *in capite* i fou erigida parròquia el 1934. L'activitat que predomina és l'agrícola, i amb menys importància la ramadera.

ARANJASSA, TORRENT DE S' Situat a s'Arenal, dins el terme de Palma. Té uns 4 km de llargària i 46 km² de superfície de conca.

ARANJASSA VELLA, S' Possessió del terme de Palma, situada entre la barriada a la qual ha donat nom i coma Pregona. Documentada el 1240 amb el nom d'alqueria *Alenjassa* o *Aljeniassa Zoboach.* (M)

ARANYA *(Nigella damascena)* Dita també herba de capseta. Planta anual. Té de 5 a 6 pètals petits i bilabiats i nombrosos estams més llargs que els pètals. Floreix d'abril a juny i les llavors són negres i rugoses. És freqüent en primavera, dins els sembrats verds o ja madurs, i a les muntanyes fins a una altitud de 900 m.

ARANYA *(Trachinus)* **Aranya de cap negre** *(Trachinus radiatus)* També dita aranya negra. Peix de coloració variable, marró obscura en la regió dorsal del cap i amb clapes negrenques, opercle i preopercle inclosos. La zona ventral del cap és blanc blavosa amb clapes marró clares. Els flancs són de color ocre més o menys obscur, amb clapes anul·lars en una o dues sèries. La membrana entre el primer i el quart radi espinós de la primera dorsal és negra, la de la quarta a la cinquena gris i de la cinquena a la sisena blanca. El cap és massís i té tres o quatre espines petites, però visibles a la meitat anterior de l'arc superciliar, els ulls, de dimensions mitjanes, estan situats molt alts al cap. Darrere l'ull, a la part dorsal del cap, hi ha una sèrie de plaques òssies estriades, de les quals n'hi ha dues de situades al

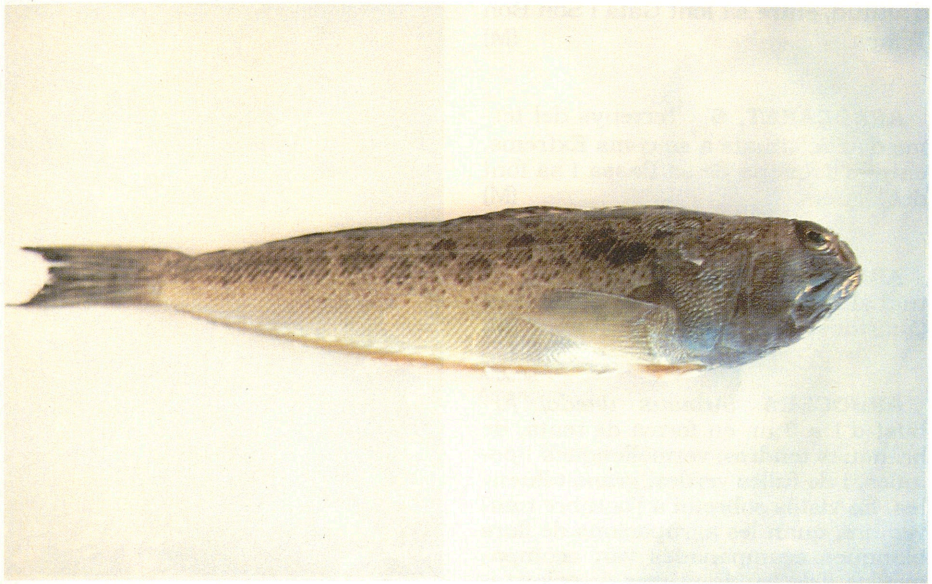

↑ Aranya de cap negre *(Trachinus radiatus)*

clatell, que s'irradien en direcció anterior ('radiatus'). A l'opercle, hi ha una forta espina, en relació, com sempre, a una glàndula verinosa. Dues aletes dorsals, la primera amb sis espines i la segona amb entre vint-i-quatre i vint-i-set radis blancs i oposada a l'anal, que és d'igual longitud. La caudal té el marge posterior recte i és lleugerament concava al centre. Té les pectorals amples, i les ventrals petites i jugulars. Arriba a tenir una talla màxima de 42 cm. Viu en fons arenosos i detrítics, a les profunditats de la Plataforma continental. Durant el dia, resta mig enterrada dins l'arena, des d'on ataca ràpidament les seves preses. És capturada amb arts d'arrossegament, trasmall, volantí i fluixa. ■ **Aranya fragata** *(Trachinus araneus)* Peix amb coloració de fons marró groguenca, més obscura al dors i blanc platejada a la regió ventral. Lateralment, en cada flanc hi ha una sèrie de gruixades clapes negrenques, en un nombre de 10 a 11, i que són característiques de l'espècie. La membrana de la primera dorsal, entre el primer i el quart radi espinós és negra. El seu cos és allargat i comprimit lateralment, amb el cap gros i amb la boca gairebé vertical i els ulls situats en la part posterior del cap. La vora posterior de l'opercle és quasi vertical i té al seu angle superior una espina ben vistable i verinosa. Dues aletes dorsals, la primera curta i triangular amb set radis espinosos verinosos, la segona és llarga amb radis blancs més gruixats i amb la punta voltada cap enrere. Les pectorals són rodonenques i les ventrals estan en posició jugular, la caudal és de perfils rectes i les escames dels flancs estan distribuïdes en línies verticals obliqües. La seva reproducció és variable, segons l'època, tot i que sembla que pot durar fins a la tardor. S'alimenta d'una manera similar a la dels seus congèneres. La seva talla màxima és de 40 cm. És pescada amb arts d'arrossegament i amb estris d'hams. ■ **Aranya blanca** *(Trachinus draco)* Dita també aranya monja i araniol. Peix de coloració variable, caracteritzada per una sèrie d'estries blanques obliqües de color marró i verdós, en un fons gris groguenc. La primera aleta dorsal és negra entre la primera i la quarta espina. Té el cos allargat i comprimit lateralment. El seu cap és curt, amb ulls globosos, prominents i en posició molt elevada. A la vora de l'opercle, té una espina robusta i tirada cap enrere. De les dues aletes dorsals seves, la primera és curta, amb 5 o 6 espines que, com les operculars, segreguen un potent verí molt perillós, i la segona és llarga i de radis blans i carnosos com els de l'anal, i precedida de dues espines, contràriament a les ventrals, que són precedides d'una sola espina. Es reprodueix a la primavera i en l'estiu. S'alimenta de petits crustacis, mol·luscs i fins i tot de peixos. La seva talla màxima és de 40 cm i és pescada amb arts d'arrossegament, estris amb hams i amb fluixa. (MM)

↓ Aranya blanca *(Trachinus draco)*

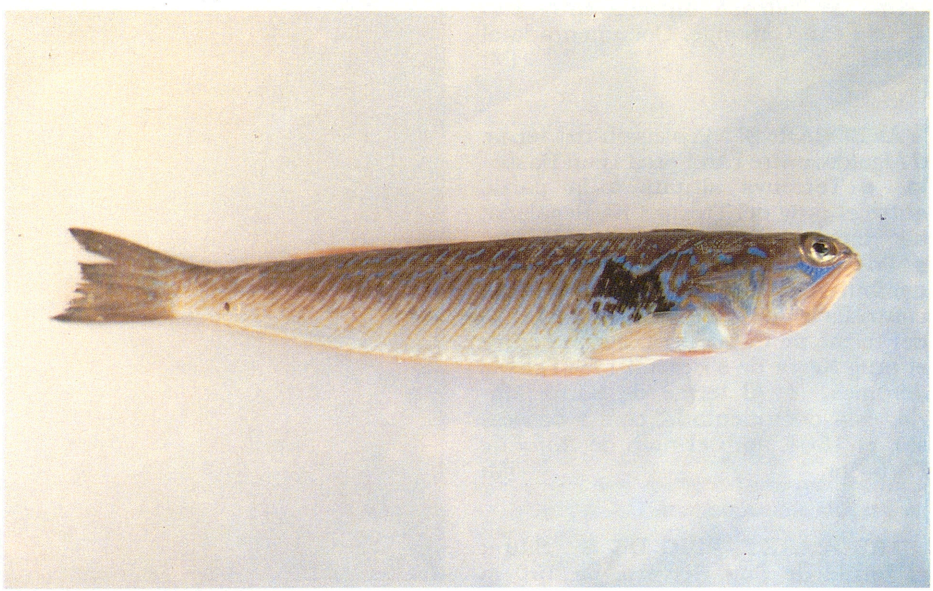

ARANYA, AVENC DE S' Situat prop del puig de Bendinat, al terme de Calvià. Catalogat com a avenc fins a 15 m de fondària, segons notació espeleomètrica.

ARANYÓ Vegeu *Aranyoner.*

ARANYÓ, PUNTA DE S' Accident de la costa del terme de Santanyí, situat a la bocana de migjorn de cala en Tugores. (M)

ARANYONER *(Prunus spinosa)* Arbust d'1 a 2 m, de branques negroses molt espinoses. Les fulles són petites, de vores finament dentades. De flors blanques i petites, que surten abans que les fulles, damunt les branques de l'any anterior. Floreix als mesos de març i abril, i els fruits són una espècie de cireretes d'un blau negrós, anomenats aranyons o prunyons. Les flors i les fulles, en infusió,

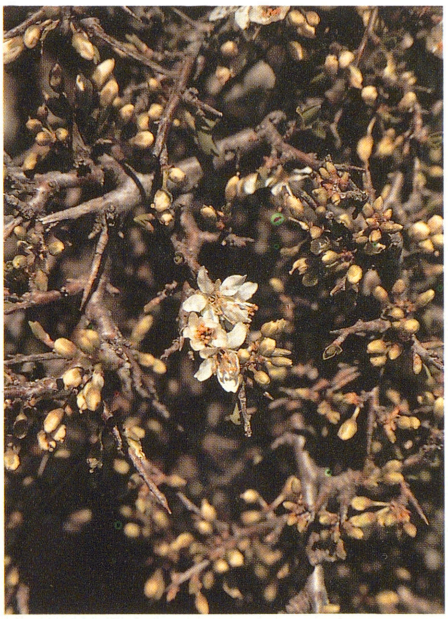

↑ Aranyoner *(Prunus spinosa)*

constitueixen un bon purgant, i l'escorça és útil contra les febres intermitents. El decuit dels aranyons detén les diarrees i té propietats curatives. Es pot trobar pertot arreu de l'Illa, entre els 20 i els 1.450 m de desnivell, als marges, torrenteres (com la de Puigpunyent), vores de camins i bardisses. (GA)

ARBOÇAR, AVENC DE S' Situat al terme de sa Pobla, a les proximitats del puig des Fangar, a 280 m sobre el nivell de la mar. Està catalogat com a avenc de 50 a 100 m de profunditat i té aixecament topogràfic.

ARBOÇAR, L' Antiga possessió del terme de Pollença, situada entre can Feliu i can Canonge. Documentada el 1521. (M)

ARBOÇAR, S' Possessió del terme d'Algaida, entre can Forca i can Basseta. ■ Terrenys situats a la partió entre el puig del Tresor i na Regalada, als termes d'Artà i Sant Llorenç. ■ Possessió ubicada al terme de Banyalbufar, dalt la font de la vila, als contraforts des Teixos. ■ Terrenys del terme de Capdepera, situats entre el puig Negre de s'Heretat i les Penyes Jerònies. ■ Al terme de Santa Maria, està documentada, com a possessió, el 1304, amb el nom de *Rafal de l'Arboçar*. (M)

ARBOÇARET, PUIG DE S' Situat al terme de Son Servera, de 190 m d'altitud, entre sa font Gata i Son Bon Temps. (M)

ARBOÇARET, S' Terrenys del terme d'Artà, situats a sa coma Extrems, entre s'Esquena de sa Bassa i sa font des Oguers. (M)

ARBOCER, CAMP DE S' Està situat al terme de Sant Llorenç, entre es Quartons i Son Escrivà. (M)

ARBOCERA *(Arbutus unedo)* Arbust d'1 a 3 m, en forma de mata, de branques tendres, vermellenques i peludes, i de fulles verdes, grans i lluentes. És vistós sobretot a l'octubre i novembre, quan les agrupacions de flors blanques acampanades van acompanyades dels fruits, primer de color taronja i finalment d'un carmí fosc, que es torba exactament un any a madurar. És comestible i l'escorça i les fulles són astringents i antisèptiques. Per la gran quantitat de tanins que conté, tota la planta es pot emprar per adobar pells. Es troba als llocs frescs, molt sovint a la cara nord dels pujols.

↑ Arbocera *(Arbutus unedo)*

ARBONA, ANTONI (Fornalutx 1744 - 1821) Mestre en arts i doctor catedràtic de Filosofia i Teologia de la Universitat de Mallorca. Va esser, dues vegades, provincial de l'orde dels menors observants. (JE)

↓ S'Arboçar (Banyalbufar)

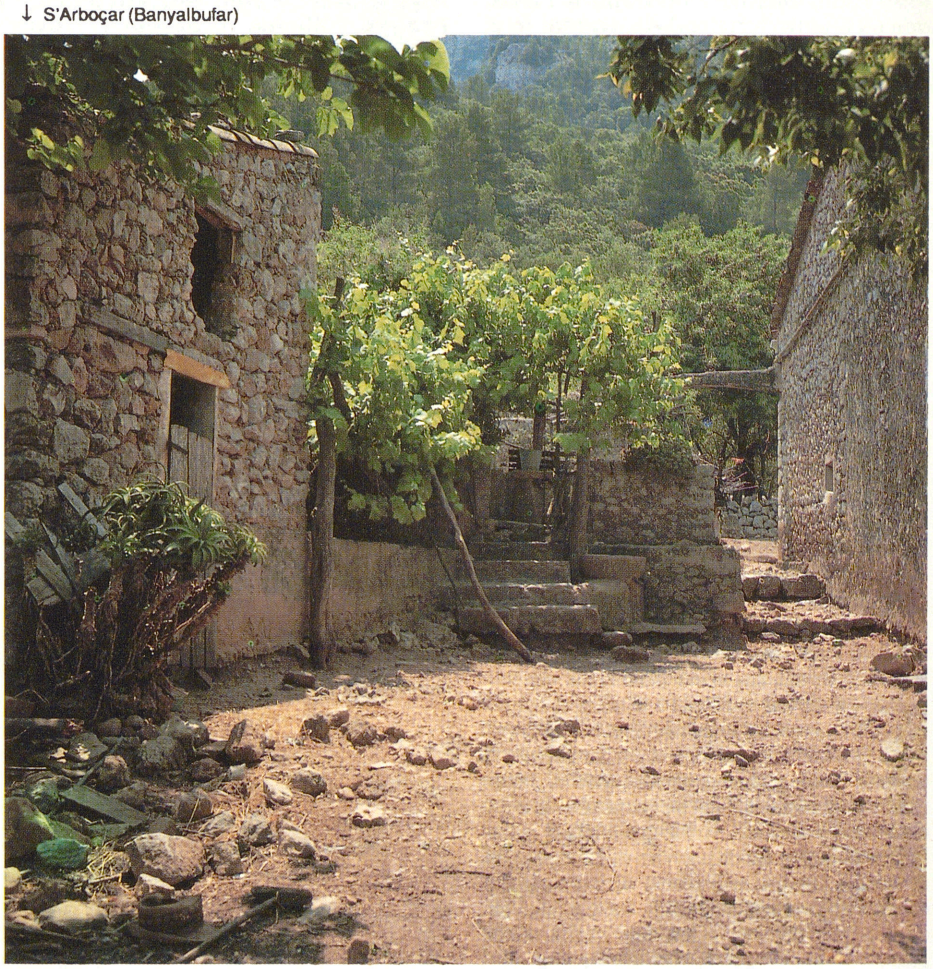

ARBONA, CAN Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre Planera i Son Noguera. (M)

ARBONA, COMA DE N' Situada als termes de Fornalutx i d'Escorca, entre la serra de Son Torrella i la penya des Migdia. Era un dels camins de pujada al puig Major des de la vall de Sóller. (M)

ARBONA, JOSEP (Palma 1654 - Sóller 1726) Religiós franciscà. Residí als convents de Palma i Sóller. Deixà inèdita l'obra *Chronica de la provincia de Mallorca del orden de Nuestro Padre San Francisco de Asís* (1721).

ARBONA AMENGUAL, JOSEP (Palma 1924) Periodista. Estudià a l'Escola de Comerç de Palma i al 1942 ingressà a *La Última Hora*. Col·laborà a la desapareguda *Hoja del Lunes* durant tota la seva existència. El 1976, fou nomenat director adjunt de *Última Hora*.

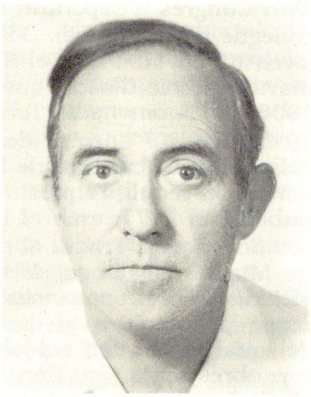

→ Josep Arbona Amengual

ARBONA BOSCH, PERE (Esporles 1941) Metge. Llicenciat per la Universitat de Barcelona (1972), s'especialitzà en oftalmologia. Va esser director general de la Conselleria de Treball, Sanitat i Seguretat Social del Consell General Interinsular (1979-1980) i elegit secretari general del Col·legi de Metges de les Balears el 1982.

ARBONA BUSQUETS, JOSEP –PEP CABANA– (Fornalutx 1887 - 1982) Polític. Batle de Fornalutx des del 1934 al 1936 i des del 1947 al 1953. El 1934, juntament amb Josep Alberti Arbona, fundà el Cercle Recreatiu Fornalutxer. A la seva mort, donà els seus béns a la Fundació Arbona Colom. (JE)

→ Antoni Arbona Colom

ARBONA COLOM, ANTONI (Sóller 1949) Polític. Tècnic d'Empreses Turístiques i empresari. Des de 1983, milita a Unió Mallorquina i és batle de Sóller. Durant el seu mandat, el Col·legi Municipal ha passat a esser Institut de batxillerat, s'han iniciat les obres del poliesportiu municipal i posat en marxa una depuradora. L'antic edifici de les Escolàpies està en procés de rehabilitació per transformar-lo en Casal Cultural; compta ja amb una sala d'exposicions, biblioteca i unitat sanitària, i es porta a terme la creació del Museu Balear de Ciències Naturals que, entre altres, albergarà la biblioteca i les col·leccions del geòleg solleric Guillem Colom Casesnoves.

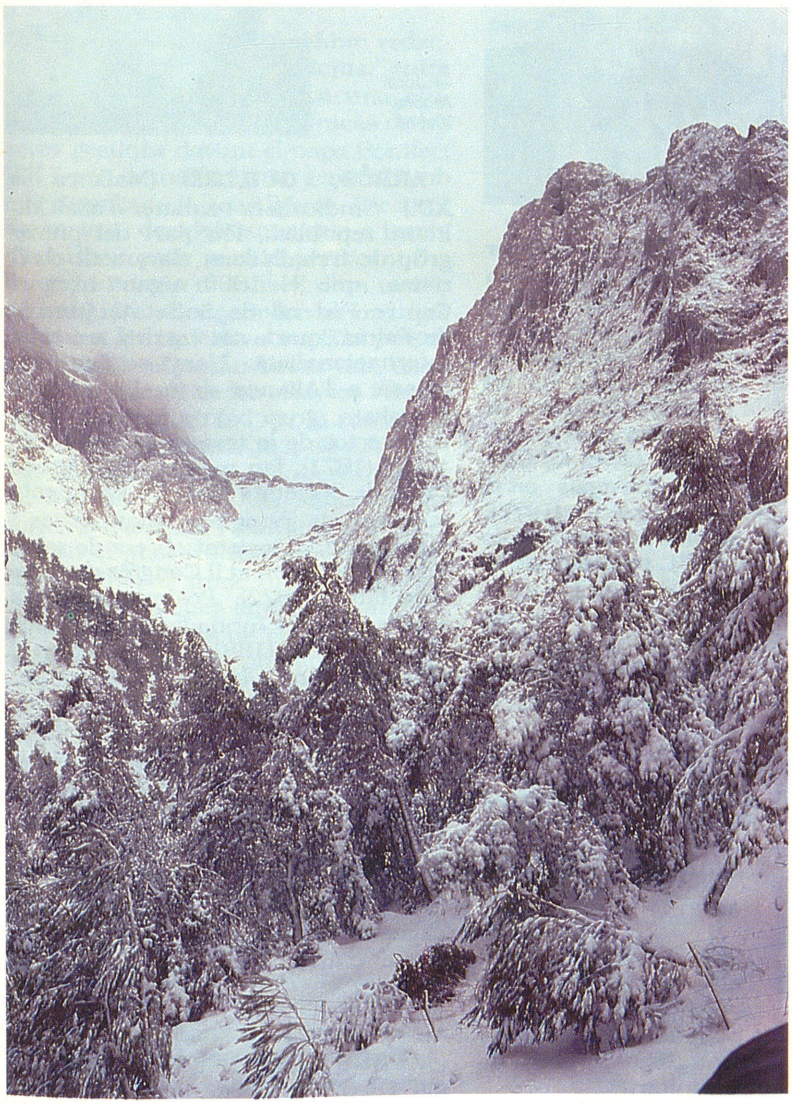

← Coma de n'Arbona, a la dreta la serra de Son Torrella i a l'esquerra, els contraforts del penyal de Migdia

ARBONA ESTADES, BARTOMEU (Sóller 1862 - Barcelona 1936) Religiós jesuïta. Començà el noviciat el 1878 i va esser ordenat prevere el 1885. Exercí d'ensenyant a diversos col·legis i ocupà aviat càrrecs de responsabilitat dins el seu institut. Durant la seva estada a Tortosa, fundà la *Caja de Ahorros de Nuestra Señora de Montserrat* per combatre la usura. Quan el 1936 esclatà la Guerra Civil, es trobava a Barcelona, on dugué a terme una intensa activitat pastoral. El novembre d'aquest mateix any, fou detengut i assassinat.

← Andreu Arbona Oliver

ARBONA OLIVER, ANDREU (Sóller 1903 - 1982) Periodista. Estudià al Seminari de Palma i ben jove, el 1918, inicià les col·laboracions en el setmanari *Sóller*, amb articles de literatura i d'història local, a més d'esserne, des del 1955 al 1972, cap de redacció i signar-hi, durant seixanta anys, les cròniques esportives amb el pseudònim *Refly*. També col·laborà al diari *Baleares* amb informacions esportives i com a corresponsal del seu poble, amb el pseudònim *Job*. Afeccionat a l'esport, fou president i fundador del Club Esportiu Sóller i secretari de la Societat Esportiva Sollerenca (1922-80). Deixà escrites dues obres inèdites: una biografia del bisbe Nadal i un estudi sobre la pirateria a Mallorca el 1561, titulat *L'onze de maig*.

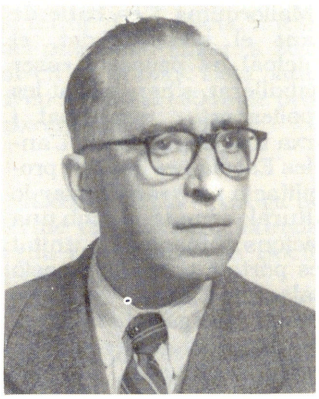

← Miquel Arbona Oliver

ARBONA OLIVER, MIQUEL (Sóller 1900 - Palma 1977) Periodista i empresari. Fill de teixidor, va estudiar a l'Escola Industrial de Barcelona, on es va titular com a director d'Indústries Tèxtils i Tintoreres, per continuar la tradició familiar en aquest àmbit. Es dedicà també a altres activitats, com l'exercici de càrrecs directius a la Tafona de Sóller i a la Societat Arqueològica Lul·liana; la cofundació de l'Obra Cultural Balear, la participació, durant la II República, en la redacció del projecte de l'Estatut d'Autonomia de Mallorca i l'organització, el 1927, d'un Congrés d'Esperant, llengua que conegué a la perfecció. Des de la seva joventut, col·laborà en el *Sóller*, on firmava la secció *Glosari*, que durà fins a 1936, i l'anomenada *Tertulia* fins a 1975, aquesta darrera dedicada a la vida política i cultural de Sóller i Mallorca. Un recull d'aquests articles fou publicat el 1977, amb el títol *Converses Solleriques*. Traduí al català l'obra de Miquel Villalonga, *Mis Giacomini. Vuit dies de vida provinciana*, que aparegué per capítols al diari *Baleares*, del qual també fou col·laborador. Altres obres seves són: *Breu estudi històric de l'art aplicat al teixit* (1923), *Sóller* (1953) i *Bibliografia de Guillem Colom Ferrà* (1966).

→ Miquel Arbona Pizà

ARBONA PIZÀ, MIQUEL (Sóller 1927) Jesuïta. Fill de Miquel Arbona Oliver. Llicenciat en Filosofia i Teologia, doctor en Filosofia i Lletres. És professor a la Facultat de filologia de la Universitat de Barcelona, on ha fet cursos de català i castellà. Estudiós de la figura i l'obra de Ramon Llull, publicà *Introducció i notes al Llibre de Contemplació* (1960) i *Els Exemplis en el Llibre de Evast e Blanquerna* (1976). És *magister* de la *Maioricensis Schola Lul·listica* des del 1971, professor de la mateixa escola des del 1955 i, com a tal, participà al primer Congrés Internacional de Lul·lisme, celebrat a Formentor el 1960. Des dels anys 60, viu a la Residència Ramon Llull de Barcelona.

ARBONA PUJADES, ANTONI (Palma 1953) Polític. Des de 1987 és batle de Puigpunyent per l'Agrupació Independent de Puigpunyent i Galilea.

ARBONA VICENS, JORDI (Fornalutx 1933) Polític. Batle de Fornalutx per Aliança Popular des de 1983. Durant el seu mandat, s'ha aconseguit la creació d'una plaça de metge titular i d'un centre sanitari.

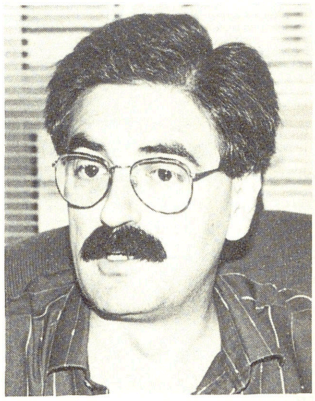

→ Antoni Arbona Pujades

→ Jordi Arbona Vicens

ARBÓS, GUILLEM (Mallorca s XIX) Sindicalista i sabater d'ofici. Militant republicà, féu part del primer grup de treballadors, clarament obreristes, que el 1869 organitzaren el Centre Federal de Societats Obreres de Palma, que aviat tendria un caire internacionalista. L'any següent, ingressà a l'Aliança de la Democràcia Socialista, grup bakuninista clandestí. Director de la revista *La Revolución Social* (1871), fou membre del Consell Local de Societats Obreres, on intentà imposar els principis bakuninistes i representà la societat obrera de sabaters de Palma en el II Congrés de sabaters (Maó, 1872). Posteriorment, va esser un dels fundadors de la Unió Obrera Balear (1881) i col·laborà en el periòdic *Unión Obrera Balear*. Capdavanter de la federació local de Palma, de la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola —FTRE—. Tengué un paper fonamental en la creació de l'Ateneu Obrer Mallorquí (1890).

ARBÓS, SON Terrenys del terme d'Algaida, situats entre Son Vistós i sa Talaieta. ■ Possessió situada al terme d'Artà, entre sa Badeia i sa Serra. (M)

ARBÓS CANYELLES, ENRIC (Palma 1926 - 1976) Músic i poeta. Co-

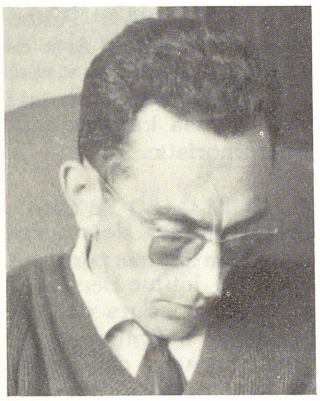

← Enric Arbós Canyelles

fundador dels quaderns literaris *Ponent* (1954) i col·laborador en la segona etapa de la col·lecció poètica *Sa Font de ses tortugues*. Publicà articles literaris, narracions i dues col·leccions de poesia: *Gira-sols al vent* (1960) i *Tríptic* (1966). Com a músic, va compondre la *Misa en honor del Santísimo Cristo de la Santa Cruz*.

ARBRE DE CIÈNCIA Llibre redactat per Ramon Llull a Roma, entre 1295 i 1296, quan passava una profunda crisi, provocada pel fracàs de les seves gestions davant el papa Bonifaci VIII i per la indiferència general amb què s'acollien els seus llibres. Per això, desencisat, decideix anar-se'n a terres d'infidels a patir martiri predicant l'evangeli i només el consell d'un monjo aconsegueix alleugerir-lo, alhora que l'anima a fer aquesta obra. S'hi proposa un doble objectiu: bastir una enciclopèdia general de les ciències i facilitar la comprensió de l'*Art*, la complexitat dels conceptes de la qual dificultaven la seva lectura. D'aquesta manera, s'hi abandonen els símbols més corrents d'aquella i s'utilitza el de l'arbre, en el qual les arrels representen els principis, el tronc una de les ciències, i les branques (amb les flors i els fruits) els objectes de cadascuna d'aquestes. Els arbres, que suposen una concepció jeràrquica de l'Univers, són setze: els catorze més importants, *arbre elemental*, sobre la naturalesa dels elements i les seves propietats; *arbre vegetal*, tractat de botànica i les seves aplicacions a la medicina; *arbre sensual*, referent als sentits; *arbre imaginal*, sobre la imaginació; *arbre humanal*, compendi d'antropologia i de psicologia; *arbre moral*, estudi de les virtuts i dels vicis; *arbre imperial*, referent a la política; *arbre apostolical*, sobre el govern de l'Església i l'estructura de la cristiandat; *arbre celestial*, tractat d'astrologia i d'astronomia; *arbre angelical*, estudi dels àngels; *arbre eviternal*, sobre el cel i l'infern; *arbre maternal*, síntesi de mariologia; *arbre de Jesucrist*, tractat de cristologia; *arbre divinal*, compendi de teologia. I dos de complementaris, *arbre exemplifical*, aplec d'exemples i de proverbis per a la predicació, i *arbre qüestional*, que conté prop de 4.000 qüestions, amb les seves solucions, per exercitar-se en la controvèrsia. Aquesta disposició lògica es pot resumir, seguint un dinamisme intern de caràcter ascendent, en tres grans principis: el món, l'home i Déu, els quals centren, respectivament, tot el conjunt del saber humà i confereixen a l'Univers una rigorosa sistematització jeràrquica. Aquest intent globalitzador, basat en principis orgànics, fan que aquesta obra es distingesqui de les típiques enciclopèdies medievals. (GS)

ARBRE DEL PI *(Pistacia terebinthus)* Arbust d'1 a 5 m, de forta olor resinosa. Es distingeix de la mata per esser caducifòlia, per tenir la fulla amb un folíol terminal i moltes branques acabades en un grup de banyes grosses que semblen els fruits. Se'n troben d'exemplars pels voltants del puig de Massanella i el Gorg Blau. L'escorça, les fulles i les arrels tenen propietats astringents.

↑ Arbre del pi *(Pistacia terebinthus)*

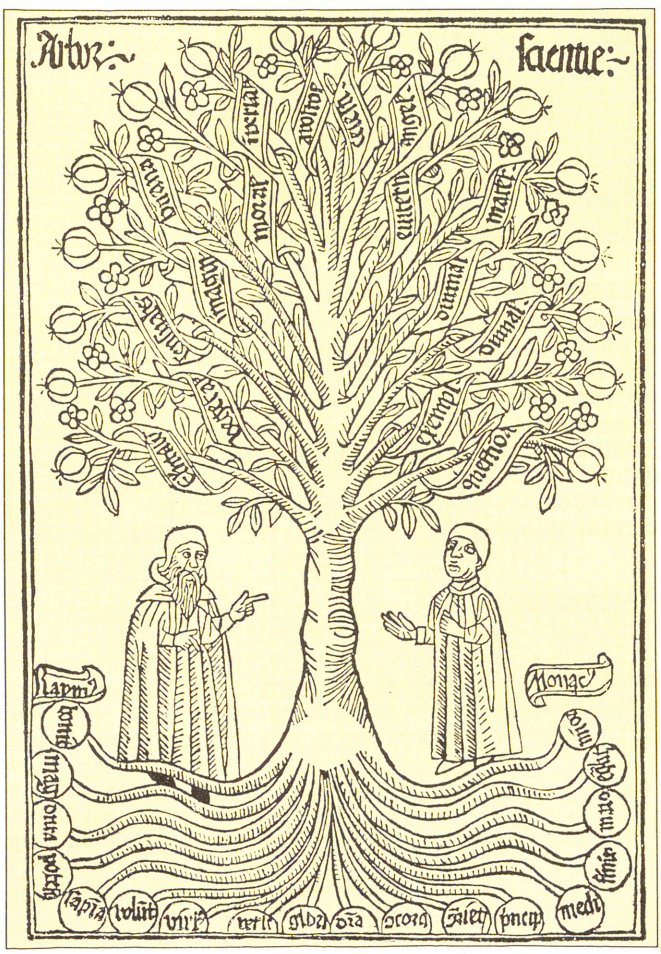

→ Representació de l'Arbre de Ciència

ARBRE DE VISC *(Ilex aquifolium)* Dit també arbre de mal fruit. Arbust de 4 a 6 m, de fulles coriàcies, espinoses les de les branques inferiors. Fa unes drupetes globuloses vermelles. Creix per les escletxes fresques de les roques, als cims més alts de la serra. Els fruits són purgants i les fulles i l'escorça, en decuit, actuen com a mitigadores de la febre; també s'hi prepara un vi amb la mateixa propietat. Hi ha postals pintades amb un brot florit d'aquesta planta, símbol de les festes de Nadal.

↓ Arbre de visc *(Ilex aquafolium)*

ARBRETS, COVA DES Cavitat, també anomenada cova des Mirador, situada al terme d'Escorca, just a baix del mirador del torrent de Pareis, a la carretera de Sóller-Lluc, prop de les cases de can Gener, a 570 m sobre el nivell de la mar. Amb 325 m de recorregut, ocupa el lloc 26 a la classificació de cavitats més llargues de l'Illa. Té aixecament topogràfic.

ARBRE VER Vegeu *Freix.*

ARC, COMA DE S' Pertany al terme de Calvià i està situada entre el penyal des Corb i Son Boronat. (M)

ARCA Vegeu *Associació per a la Revitalització dels Centres Antics.*

ARCADES, COVA DE LES Accident de la costa del terme de Pollença, en el cap de Formentor. Està situada entre el Niu de l'Àguila i la cova de na Ruixa. (M)

ARCAS PONS, MIQUEL (Palma 1876 - 1953) Pintor i escultor. S'inicià a Palma com a deixeble dels pintors Llorenç Cerdà, Marc Llinàs i Guillem Galmés, per continuar l'aprenentatge a l'Escola d'Arts i Oficis de Barcelona i a l' Academia de San Fernando de Madrid. En tornar a l'Illa, guanyà per oposició la plaça de professor de modelatge a l'Escola d'Arts i Oficis, i el 1945 presentà la seva primera exposició al Cercle de Belles Arts de Palma. Especialitzat en quadres paisatgístics i de costums, es dedicà també a obres religioses de caire historicista, sobretot retaules i monuments funeraris. Fou l'autor de l'escultura dedicada a Josep Maria Quadrado, al carrer Palau Reial de Palma. Va esser acadèmic numerari de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià de Palma.

→ Miquel Arcas Pons

ARCE BUSTAMANTE, BERNABÉ (s XVII) Primer batle major de Palma, des del 1719 al 1727. Fou nomenat per l'intendent general de Mallorca, Diego Navarro, amb el vist-i-plau del rei. Durant el seu mandat, la submissió al poder central fou absoluta, en qüestions socials, polítiques i econòmiques.

ARCER *(Lycium intricatum)* Arbust de 50 cm a 1 m, ramífer i cendrós. De tiges dretes, cilíndriques o anguloses, amb espines curtes i robustes. Les fulles són fasciculades i les flors axil·lars, breument pedunculades. El fruit és d'un vermell taronja o blanc. Floreix entre els mesos de març i setembre i es pot trobar per sa Marina de Llucmajor, cap Blanc i Capocorb, prop de la mar.

ARDANUY FERNÁNDEZ, JOSEP JORDI (Barcelona 1914) Pintor. Estudià a l'Escola de Belles Arts de Barcelona. Entre 1942 i 1950, visqué a l'Illa, on s'inicià en el retrat femení i col·laborà en la premsa local amb dibuixos de caire humorístic.

ARDE EL MAR Grup de música rock creat el 1985 a Palma per Joan Moll, Miquel Vadell i Jaume Bergas. El 1987, guanyaren el Concurs de Pop-Rock, organitzat per l'Ajuntament de Palma, i enregistraren un disc, *El inconveniente de haber nacido.*

↓ Disc d'Arde el Mar

ARDIACA, CAL Possessió del terme de Palma, ubicada entre Can Capiscol i sa Riera, a l'altura del km 3 de la carretera d'Esporles. (M)

↓ Arcer *(Lycium intricatum)*

ARDIACA, CAS Propietat rústica situada al terme de Muro, ran de les salines de s'Illot i de s'Albufera, a la part de gregal de la possessió de Son Sant Martí. (M)

ARENA, CALÓ DE S' A la costa del terme de Llucmajor, situat entre es pou Salat i es cap de Regana. (M)

ARENA, CAS Propietat rústica del terme de Sóller, a s'Alqueria des Comte. (M)

ARENA, CAU DE S' Accident de la costa del terme d'Andratx, situat entre l'illa des Pantaleu i l'illa Mitjana. (M)

ARENA, COLL DE L' Accident als límits dels termes d'Escorca i Pollença, situat ran del tirany que va des de Míner Gran a Alcanella. (M)

ARENA, COVA DE S' Cavitat situada al terme d'Inca, a l'altura del km 3 de la carretera Inca-Llubí, a 95 m sobre el nivell de la mar. Catalogada com a cova fins a 30 m de recorregut.

ARENA, FONT DE S' Situada al terme de Bunyola, entre es Verger i sa Bassarassa. (M)

ARENA, PESQUERA DE S' Accident de la costa del terme d'Artà, situat entre es cingle de n'Àlitx i es Roquissar de na Molines. (M)

ARENAL, PORT DE S' Situat al terme de Llucmajor, entre la punta des Republicans i el torrent de Son Verí. Més tard, hi fou ubicat el Club Nàutic de s'Arenal.

ARENAL, PUNTA DE S' Vegeu *Orenol, punta de s'*.

ARENAL, S' Publicació quinzenal apareguda el gener del 1981, dirigida per Mateu Joan Florit i editada per l'associació de veïns. Recull la informació de tota la zona de s'Arenal. Té un tiratge de 3.000 exemplars de 20 pàgines, format tabloide, escrit íntegrament en català. Pertany a l'Associació de Premsa Forana. (M)

S'Arenal de Mallorca

PUBLICACIÓ INDEPENDENT DE LA COMARCA DE S'ARENAL

ANY. VII. N. 116 | 1er. DE FEBRER DE 1987 | PREU 75 PTES.

El PDP ja te cap de llista a les eleccions

El PSM se presenta a les eleccions

Aprovada la concessió del projecte d'enllaç de via de cintura amb la carretera de Manacor

↑ S'Arenal

ARENAL, S' Poble situat a l'extrem SE del terme municipal de Palma i al SW del de Llucmajor. És travessat pel torrent des Jueus, el qual delimita els dos municipis i determina també el traçat del primer nucli urbà a la part de Llucmajor. Està ubicat sobre les dunes consolidades entre la plana al·luvial del prat de Sant Jordi i la marina de Llucmajor, i abraça una extensió de 1.289 hes. A finals del s XIX, s'inicià el primer nucli de població, tot finalitzant el 1861 la construcció del camí de s'Algar, des de Llucmajor al torrent des Jueus. Quan l'Arxiduc parla en la seva obra *Die Balearen* d'aquests entorns, es refereix a la gran platja que va des de ses Fontanelles, ran de can Pastilla, fins al torrent des Jueus. El 1872, Nicolau Taberner Salvà sol·licità permís per construir una casa prop del dit torrent. A partir d'aquest moment, començaren a edificar-se les cases ran de mar, quasi davant del camí de s'Algar, actualment de Sant Cristòfol, conegudes com es Pouet. La primera població relativament estable estava formada per trencadors de pedra. L'existència de pedreres al llarg de la costa, des del pou Salat fins a la platja de Son Verí, indueix a creure que, ja abans del s XIX, s'hi establiren alguns trencadors. El 1897, hi havia 42 habitatges i albergs, ocupats per 6 famílies. La resta eren cases d'estiueig. El 1895, es començaren les gestions per edificar-hi una església dedicada a la Mare de Déu de la Lactància. A partit del 1900, la venda de solars i l'edificació s'incrementà als terrenys de sa marineta de Son Delabau, sa marineta des Capellà i el Por-

→ Típiques construccions de s'Arenal originari

Vg. planol: PORCIUNCULA
Camí de la Porciúncula
CAN DURAN
Autovia
Princep
Pradera
ses Cadenes
(Los Angeles)
SON COSMET
Picador
Ses Pedreres
Carretera Militar
Carrer D
Carrer A
Carrer N
Carrer H
Carrer E
Carrer F
Carrer B
Carrer C
Canonge Mateu Rotger
Enric Vaquer
Antas de Ulla
Gaspar Rullan
Bartomeu Calafell
Quarter
Amilcar
Asdrubal
Berlin
Lisboa
Milan
Torrent des Jueus
es Castellet
es Molí
Torrent Sant Cristòfol (Camí de s'Algar)
Menorca
Eivissa
Dragonera
Formentera
Plaça Major
Cabrera
Salvà
Garcia Lorca
Balears
Exèrcit
Berga
Salut
Maria Antònia
Espanyol
Consell
Gran i General
Terral
Sant Bartomeu
Dos de Maig
Sitis de Girona
Torrent de Son Verí
Costa Llobera
Santa Oliver
Mollet
Roses
Club Nàutic de s'Arenal
Punta des Republicans
Terme de Palma
Terme de Llucmajor
Creu Roja
Llosar des Crancs
Balneari 8
Sortida 6
Telefònica
Balneari 7
Platja de Palma
Sortida 7
Avinguda Nacional
Trasimeno
Perla
Coral
Camí de ca na Gabriela
Escultor Joan Homs
Marina
Aigua
Ferran Alzamora
R. Ramis Togores
Joaquim Verdaguer
Botànic Bianor
Tokio
Historiador D. Zaforteza
Cannas
Trasimeno
Cannas
Trasimeno
Cannas
Trasimeno
Cannas
Llaüt
San Diego
Canyes
San Gabriel
Trobadors
Missió
1 Tinent de batle Cirerol
2 Tinent Garau Salvà
3 Mojòn (Fita)
4 Lindero (Partiò)
5 Muntanya
6 Marineta
7 Joan Verdera
8 Plaça Reina Maria Cristina
9 Antoni Catany
10 Mallorca
11 Platja
12 Pere Alcàntara Penya
13 Josep Maria Quadrado
14 Marquès de la Romana
15 Alcalde de Mòstoles
s'ARENAL
ESCALA
0 100 200 300 400 500 m. aprox.
s'Arenal
Vg. planol: VERÍ, Son

↑ Vista general del nucli original de s'Arenal amb les urbanitzacions de Son Verí i Cala Blava al fons

rassar. Cal esmentar l'arribada del rei Alfons XIII, el 1904, per tal de visitar la fortificació des cap Enderrocat. L'extensa platja verge estava vorejada per colònies de pins, de savines, de llentrisques, d'ullastres, i d'una gran varietat d'espècies de la flora dunar. El 1916, un fort temporal destruí el mollet que servia de refugi a algunes barques de pesca i de carregador dels cantons de marès. Les barques *mareseres* transportaven el marès fins a l'altra banda de la badia, d'on venien estibades de pedres de guix, que descarregaven a la punta del mollet. A s'Arenal, hi havia tres molins guixers, encara que un d'ells es convertí en molí per fer pebre bord. Aquest mateix any de 1916, s'inaugurà el tren, que arribava a Santanyí passant per Lluc-major, i el qual havia estat estratègicament traçat per servir material d'artilleria pesada a la bateria d'Enderrocat. El tren, que facilità el transport de marès, i la gran demanda de materials de construcció, produïda pel creixement de Palma, feren que colles de trencadors de diversos indrets de l'Illa, s'hi establissin. A partir de 1921, un tramvia (que tenia les cotxeres davant l'actual club nàutic) pujava i baixava tres vegades cada dia a Palma. Poc temps després, deixà de funcionar i fou substituït per una camioneta que, per mor del seu color, era anomenada *vermelleta*. Les autoritats dividiren la platja en tres zones, una per a dones, una altra per a homes i la darrera per al bestiar, delimitades, en aquest ordre a partir del torrent des Jueus cap a Palma. Vora el Coll, es depositava el picadís que produïa la trencadura del marès per pujar el sòl i cons-

→ El 1989, es realitzà una polèmica regeneració de l'arena de la platja, amb la finalitat d'engrandir-la

truir-hi una ciutat d'estiueig. Per aquest temps, el nucli de població es coneixia com les casetes des Republicans, pel predomini d'aquesta ideologia, de la qual era representant Mateu Martí, conegut com a *Ateu Martí*. Els hortelans des Pil·larí introduïren cultius d'horta, però l'economia seguia lligada a les pedreres on, trencadors, contractistes i transportistes, eren els principals protagonistes. A més, a la casa des Republicans, hi havia un varador i un tenyidor, que es deia *s'Almadrava*, per on es treia a secar i tenyir les almadraves per pescar tonyines. A més, hi havia dos punts d'amollaments bonitolers, l'un davant el cap Alt i l'altre a la punta de s'Orenol. També per la banda de terra, se sortejava una andanada de llampugues. Un estol de llucmajorers i d'hortolans de la comarca tenien aquí pasteres per fer les seves pesques a l'encesa, primer amb festers de teia de pi, i després amb llum de carbur. Els trencadors s'organitzaren en cooperatives de producció, animades per en Fred o en Joan des Pil·larí. La cooperativa de consum llucmajorera de la *Nueva Vida* tenia la millor de les caixes, amb queviures avançats en forma de vals, a ca na Peixet, la seva sucursal, que era al mateix temps cafè i botiga. A partir de la dècada dels 40, va prevaler la funció de lloc d'estiueig i, a partir dels 50, es llançà l'activitat turística, que devers el 1914 ja s'havia iniciat amb la construcció d'un petit hotel, el Términus, fundat per en Berga al carrer de Miramar. El fenomen turístic hi provocà un notable augment de la població, formada en gran part per immigrants de-

↓ A s'Arenal hi trobam construccions molt diverses

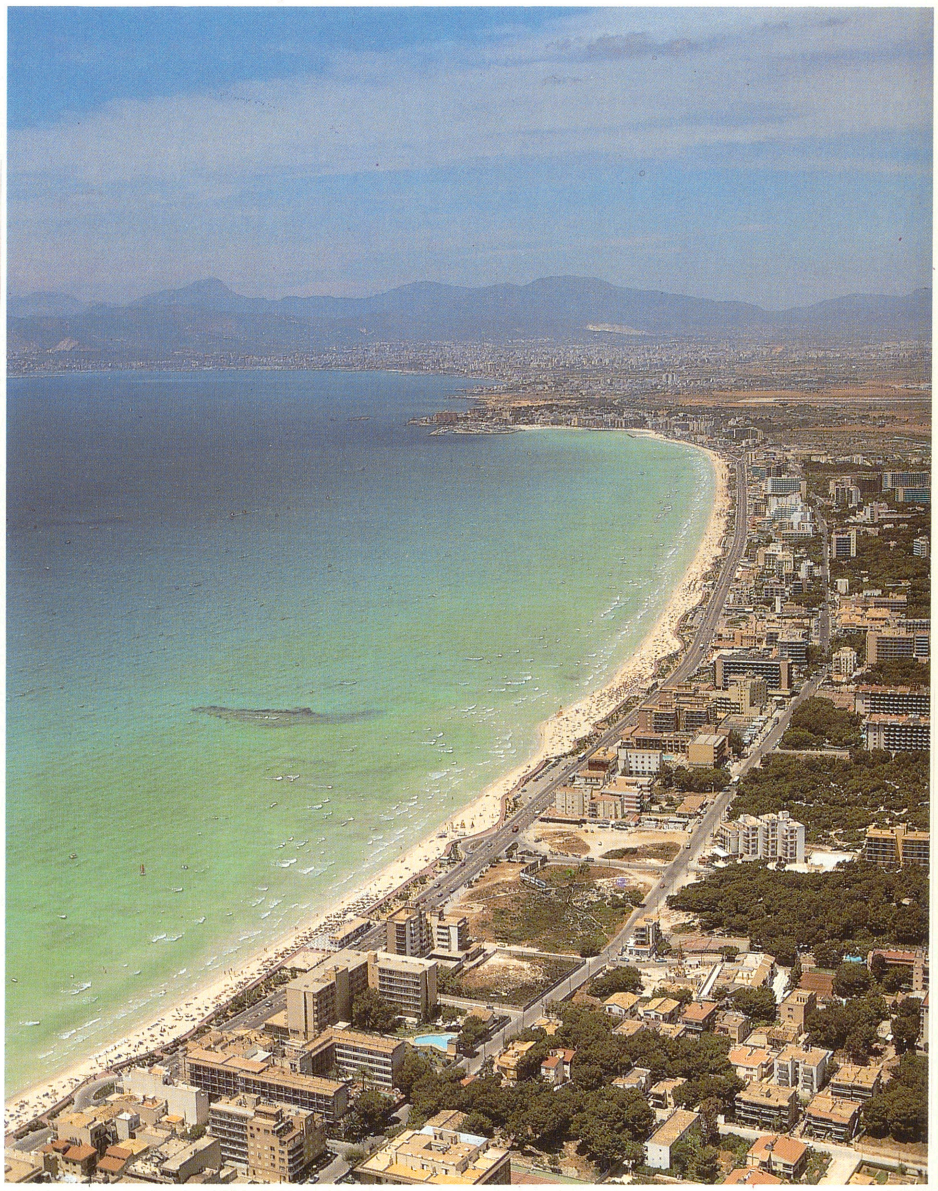

↑ Zona costanera de confluència entre s'Arenal i Can Pastilla

dicats a activitats terciàries. El turisme ha suposat, doncs, una profunda transformació de la zona, desfigurada per la massiva edificació hotelera i per les contínues construccions per a estiuejants, sobretot de Palma i de Llucmajor. Aquesta zona constitueix la major concentració hotelera de l'Illa i la més alta de la Mediterrània. Entre el 1960 i el 1968, s'hi construïren la majoria dels petits hotels existents i, a partir d'aquesta data, es produí un canvi de tendència i s'edificaren blocs més grossos i de més categoria. Abans de 1960, s'havien construït 11 hotels i 8 hostals. De 1961 a 1966, es construïren 47 hotels i 32 hostals. Des del 1966 fins al 1970, la xifra s'incrementa amb 59 hotels més i 38 hostals. Del 1971 al 1974 augmenta amb 25 hotels i 10 hostals, i entre el 1975 i el 1980 s'edifiquen altres 5 hotels. Així s'assoleix, el 1980, un nombre de 147 hotels i de 88 hostals, entre els quals 119 són d'una estrella i 7 de quatre estrelles. El 1989, existeixen 114 hotels; 4 de quatre estrelles, 45 de tres, 22 de dues i 33 d'una, a més 55 hostals i blocs d'apartaments. El 1973, va esser enderrocada la illeta des Republicans. La urbanització més important de la zona és la de Son Verí, al terme de Llucmajor. El fenomen turístic ha desencadenat el desenvolupament de petits comerços, així com de nombroses agències de viatge, restaurants, i també de centres de divertiment com discoteques, sales de joc, parcs aquàtics i complexos esportius, que completen una important oferta de serveis al turista, tant nacional com estranger. Així, l'hostaleria i els seus derivats

↑ La platja de s'Arenal té múltiples serveis, bars, lloguers de parasols, hamaques i velomars, escoles de surf... ↓

quinzenalment. Des dels darrers anys del segle passat, tengueren lloc per sant Cristòfol les festes de carrer. El 1907, aquestes festes passaren a celebrar-se per sant Jaume, encara que seguia festejant-se sant Cristòfol. Fins al 1961, es feren aquestes festes en diferents dates. El club Parroquial, fundat el 1967, ha estat una de les institucions que més ha fet pel poble. Va esser l'organitzador de les festes populars una bona partida d'anys. A la plaça Major i pels carrers adjacents, hi ha mercat cada dijous matí. D'altra banda, s'ha inaugurat, el 1988, el centre del *Mercado Arenal*, que reuneix un bon nombre de serveis, sobretot referents a l'alimentació. Constituí un important testimoni del desenvolupament del poble, la construcció de l'església, que durà del 1886 al 1902, i s'erigí vicaria *in capite* el 1925. El 1969, s'iniciaren les obres d'ampliació i, el 1971, fou beneït el nou temple. Les instal·lacions escolars consisteixen en tres col·legis públics d'EGB, el Francesc de Borja Moll, el de Sant Bartomeu i el de Son Verí, el primer dels quals pertany a Palma i els altres dos a Llucmajor, que també compta amb el col·legi privat concertat de les monges, sant Vicenç de Paül. A la zona de han desplaçat els altres recursos econòmics tradicionals. Quant a activitats esportives, cal destacar el Club Nàutic, els antecedents del qual es troben quan, el 31 d'agost de 1952, es reuniren a ses Enramades de cas Baster una partida d'arenalencs amb la intenció de constituir el Club, per millorar les condicions de feina de navegants i de pescadors. Primer, fou una caseta de fusta amb una enramada de pi al davant. Actualment, és el tercer en capacitat de l'Illa i, mitjançant la seva escola de vela, ha donat una forta empenta a la vela lleugera mallorquina. A més, existeix la *Unión Deportiva Arenal*, la primera junta directiva de la qual fou constituïda el 1970, i té la seu al Camp Roses a Son Verí. D'altra banda, tenen importància el ciclisme i el tenis, amb els respectius Club Ciclista Arenal i Tenis Club Son Verí. Per tal de promocionar activitats de tipus social i cultural, s'han creat diverses associacions. El Club Social s'Ajuda ha promogut la celebració de les festes populars, i es preocupa també per les activitats del poble l'associació de veïns,la qual edita, des del 1981, el periòdic en català *S'Arenal de Mallorca*. Apareix paral·lelament *S'Unió de s'Arenal*, revista bilingüe que es publica

Palma, hi ha, a més, un col·legi privat i el centre de la Porciúncula, on també s'imparteix el BUP. L'assistència sanitaria està coberta per diversos centres mèdics i per un gran nombre de farmàcies. El poble es comunica amb Palma mitjançant el servei continu de línies d'autobusos. ■ Accident de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre la punta del Mal Pas i la punta de Manresa. ■ Terrenys del terme de Felanitx situats entre can Costurer i can Barceló.

ARENALETS, ES Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre el cap de ses Salines i la platja des Caragol. (M)

ARENÀRIA Nom que designa el gènere de les Arenàries, plantes perennes gespitores de flors blanques, que floreixen a l'estiu, amb quatre espècies. **Arenaria grandiflora** amb la subespècie bolosii, endèmica del puig Major i Massanella; i la subespècie globuscens, endèmica dels cims més alts de l'Illa. **Arenaria balearica** és tirrènica i es troba a tota la serra de Tramuntana. (GA)

ARENES, CASA DE SES Ubicada al terme de Campos, prop de la partió amb ses Salines a la altura de l'illot de na Gavina i es Trenc. Al costat, hi ha la caseta de ses Arenes. (M)

ARENES, COVA DE LES Cavitat situada al camí que baixa de Formentor a cala Figuera, al terme de Pollença. És a 80 m sobre el nivell de la mar i té aixecament topogràfic. Està catalogada com a cova fins a 30 m de recorregut.

ARENES, PINAR DE LES Situat a la península de Formentor, del terme de Pollença, tot just ran de la baixada a cala Figuera. (M)

ARENES, SES Terrenys del terme d'Alcúdia, situats entre es Mal Pas i Manresa. (M)

ARENGADA, L' Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre l'hort de les tres Cames i la Creueta. (M)

ARENÍS, S' Terrenys del terme de Santa Margalida, situats entre el torrent de Son Real i Son Serra de Marina. (M)

→ Arenaria grandiflora ssp globuscens

ARESTA, COVA DE S' vegeu *Gràcia, santuari de*.

ARESTA, S' Possessió del terme de Llucmajor, situada entre el puig de Randa i Binificat.

ARESTETA, S' Possessió del terme de Llucmajor, situada entre s'Aresta i es Pujol. (M)

ARGAMASSA, PAS DE S' Va des del torrent de Pareis al morro de sa Vaca i cala es Teix, dins el terme d'Escorca. (M)

ARGELAGA *(Calicotome spinosa)* Dita també argelaguera. Planta molt comuna, coneguda per les seves espines de 4 o 5 cm de llargues. A l'hivern, és verda, amb fulles petites trifoliades. A la primavera, esclata en una massa

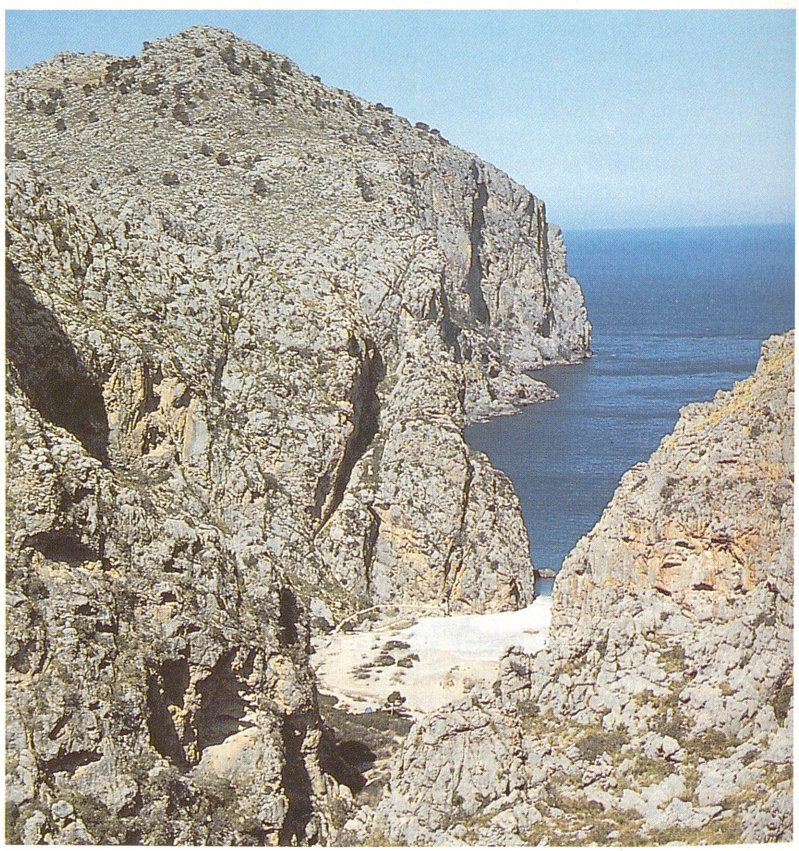

→ Immediacions des pas de s'Argamassa

↑ Argelaga *(Calicotome spinosa)*

de flor groga i, a l'estiu, el fruit torna negre abans de caure. Es troba a totes les garrigues, costers àrids i roques, des d'arran de la mar fins a 1.000 m.

ARGELAGA, PORTELL DE S' Situat al camí del puig de Lanar al Garrover Manacorer, al terme de Manacor. (M)

ARGELAGAR, PUIG DE S' Situat entre Son Gener i sa Rascló, de 184 m d'altària, al terme de Son Servera. (M)

ARGELAGAR, S' Terrenys del terme d'Escorca, situats entre el torrent del mateix nom i el torrent des Coll des Ases. ■ Pujol de 179m d'alçada, al terme de Felanitx, entre es Carritxó i can Serral. ■ Propietat rústica situada al terme de Petra, entre Son Gorgut i Son Fluxà. (M)

ARGELAGAR, TORRENT DE S' Situat entre el pla de s'Argilota i les Mars Fresques, al terme d'Escorca. (M)

ARGENT, FONT DE L' Situada al terme de Pollença, entre els cingles de la serra de Ternelles. Les seves aigües tenen poder curatiu contra les quartanes i les tercianes. (M)

ARGENT, POU D' Situat entre Son Llodrà Vell i can Taiet. S'hi trobaren, entre 1860 i el 1870, els encunys per fabricar moneda falsa feta a la *cova des Diners* (→), per Antoni Belley – Boter– , famós contrabandista. (M)

ARGENTELAR, S' Accident de la costa del terme de Manacor, situat entre cala Murada i ses Partions. (M)

ARGENTER Empleat de la Casa de la Ceca (Casa de la Moneda), encarregat de la talla de la plata. ■ Moneda d'argent. ■ Artesà que treballava la plata i altres metalls preciosos. El Col·legi dels Honorables Argenters o Confraria de sant Eloi va esser fundat a Mallorca abans de 1353, de les primeres ordinacions conservades, segons les quals els argenters es distribuïen en dos grups, els d'amunt i els d'avall, seguint la divisió de barris de Palma. L'aprenentatge durava cinc anys i els confrares havien de guardar els bons costums, complir-ne els estatuts i pagar cada dissabte un diner, a més d'obligacions de caràcter social, com visitar els malalts i fer de seguici funerari als confrares morts, que eren enterrats a Santa Eulàlia. El dia de sant Joan, triaven el sobreposat de la confraria. El seu emblema era un pitxer d'or.

ARGENTER, CAS Propietat rústica del terme de Muro, situada prop del pou d'en Fornés, a un quilòmetre al sud de la vila. (M)

ARGENTERA, COVA Situada al terme de Pollença, en terres de Pedruixella, a 530 m sobre el nivell de la mar. Té aixecament topogràfic.

ARGENTERA, TORRENT DE S' Neix dins sa Moleta i desemboca al port de Sóller. (M)

ARGENTERIA, CARRER DE S' Via pública de Palma que enllaça el carrer de la Borseria amb la plaça de Santa Eulàlia. Com era costum en època medieval, rep el nom dels artesans argen-

→ Taller d'argenter

← Carrer de s'Argenteria de Palma

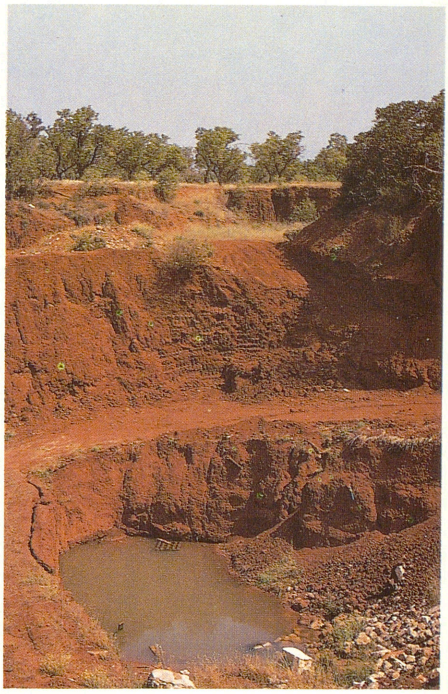

→ Clot de s'Argila (Pòrtol)

ters que hi habitaren i de les tendes on aquests venien els seus articles. També se'l coneix com *es carrer*, nom que feia referència a tot el barri dels descendents dels jueus conversos (vegeu *call*), per la cual cosa adquirí un vertader caràcter de «ghetto». Les cases tenien nombrosos sortints i volades, que dificultaven el pas de la llum i de l'aire. Hi vivia, en petits habitatges, una població densa, que feia del carrer una continuació de la llar, ja que els argenters solien fer feina a defora. L'obertura del carrer Colom, a les primeries del s XX, li restà importància i, a partir dels anys 60 d'aquest segle, començaren a instal·lar-s'hi altres comerços (botigues de souvenirs, de mobles), amb gent de fora. També s'ha d'esmentar el carrer des Argenters, carreró de Palma que enllaça el carrer de l'Argenteria, i la plaça d'en Coll, conegut, al s XIX, com a carrer d'en Cassola.

ARGENTERIA, S' Possessió del terme d'Inca, situada entre Son Mas i Corberassa. (M)

ARGENTÓ, PAS DE L' Situat al terme d'Escorca, al caminoi de Bini Gran a cala Tuent, entre el pla d'en Gumbal i la coma de Bini. (M)

ARGENTONA, BERNAT D' (s XIII) Capità de l'exèrcit de Jaume I que, segons la llegenda, va esser el primer a saltar a terra quan els catalans desembarcaren a Santa Ponça.

ARGERINES, SES Vegeu *Garines, ses.* (M)

ARGILA, CAU DE S' Terrenys del terme de Manacor, situats a cala Magraner, ran del camí Vell de s'Hospitalet d'en Vives. (M)

ARGILA, CLOT DE S' Situat entre sa Carroja Vella i sa gruta Vella, al terme de Manacor. ■ Al terme de Marratxí, està situat ran de la carretera de Pòrtol a Santa Maria del Camí. (M)

ARGILAR, S' Accident de la costa del terme d'Andratx, també anomenat es Gel·là, situat entre el cap des Falcons i cala d'Egos. (M)

ARGILES, SES Propietat rústica del terme de Bunyola, situada entre Son Blanes i Son Pastor. ■ Al terme de Palma, està situada entre la barriada de s'Aranjassa i el poblet de Sant Jordi. ■ Terrenys situats al terme de Sóller, prop de sa costa d'en Flassada. (M)

ARGILES PETITES, SES Terrenys situats entre el cap Blanc i la possessió des cap Blanc, al terme de Llucmajor. (M)

ARGILOTA, PLA DE S' Terrenys del terme d'Escorca, situats entre el torrent des coll des Ases i el torrent de s'Argelagar. (M)

ARGOLLA, S' Terrenys del terme de Calvià, situats prop de la font dels Òbits, a la part de mestral des tramuntanal. (M)

ARGOS Vapor transatlàntic. Construït el 1870 al port de Sunderland, Anglaterra, a la drassana Oswald and Company. Fou adquirit per la Societat Transatlàntica Mallorquina. Desplaçava 626 tn, amb 65'53 m d'eslora, 9

m de mànega i 5'15 m de puntal. Tenia una força de 550 hp i una velocitat de 10 nusos. La seva tripulació era de 21 homes. Fondejà per primera vegada al port de Palma cap al març de 1871. Feia l'itinerari que, començant a aquest port i després de tocar diversos ports de la península, arribava a Puerto Rico i Cuba. Només realitzà tres viatges a les Antilles, ja que resultà ruïnós per a l'empresa, que es declarà en fallida i el va vendre a una naviliera marsellesa el juny de 1872.

ARGUELLETS, ES Terrenys del terme de Sencelles, ran de la partió amb Algaida, situats entre Son Bou i Son Xotano. (M)

ARGÜELLES, AGUSTÍN DE (Ribadesella, Astúries 1776 - Madrid 1843) Polític. Diputat a Corts pel partit liberal. Exiliat i reclòs a Alcúdia, fou alliberat el 1820, en arribar al poder els liberals. El 1855, rebé un acte d'homenatge en record del seu empresonament i en agraïment per l'expedient de bonificació al qual donà suport.

↓ Casa on visqué Agustín de Argüelles (Alcúdia)

ARGUIMBAU, JOAN (Ciutadella 1641 - Palma 1707) Religiós franciscà. Va esser nomenat, el 1691, visitador dels convents de Terra Santa i deixà una *Relación de las misiones de la custodia de Tierra Santa.* Fou nomenat provincial de Balears el 1700.

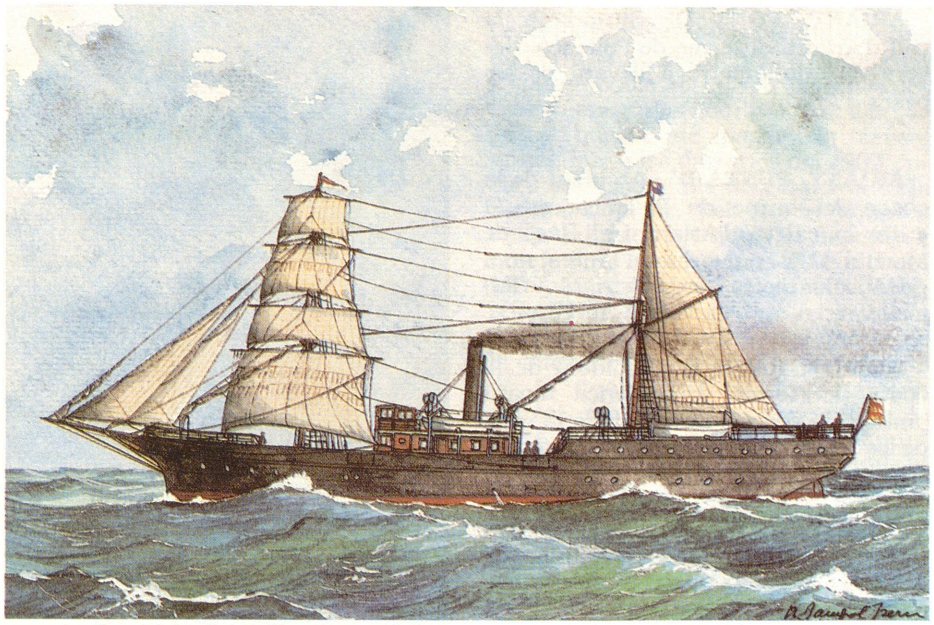

↑ Vapor «Argos» *(RS)*

ARIANT, CALETA D' Accident de la costa del terme de Pollença, ran de la partió amb Escorca, situada entre el cingle Verd i el morro dels Ocells. (M)

ARIANT, COLL D' Situat al terme de Pollença, al camí de Pedruixella de vall d'Ariant, entre la Malè i el puig de l'Esbaldragat. (M)

ARIANT, COVA D' Cova natural d'enterrament pre-talaiòtica, situada en un penya-segat del puig des Moros (Ariant, Pollença). Popularment, és coneguda amb el nom de *cementeri dels romans.* Té vestíbul i cambra sepulcral, ambdós de planta circular. Va esser estudiada per Cristòfor Veny, que en recollí els materials que hi restaven, després d'haver sofert distintes expoliacions. Estan exposats al Museu de Lluc.

ARIANT, EL MARESAR D' Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre punta Bèquer i el Racó d'en Martorell. (M)

→ Caleta d'Ariant (Pollença)

ARIANT, FONT D' Situada a la vall d'Ariant, al terme de Pollença, devers mig quilòmetre a llevant de les cases d'Ariant de Baix. (M)

ARIANT, PUNTA D' Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre la caleta d'Ariant i el Racó de Mortitx. Més conegut avui amb el nom de Musclos de les Cordes. (M)

ARIANT, RACÓ D' Accident de la costa del terme de Pollença tocant amb el d'Escorca, situat entre la cova de les Bruixes i el penyal de s'Udró. (M)

ARIANT, RAFAL D' Possessió del terme d'Escorca, més coneguda per Rafal de Mortitx, abans Rafal de ses Maleses, situada vora la mar a l'altura del morro dels Ocells i Musclos de ses Cordes. (M)

ARIANT, TORRE D' Possessió situada al terme de Pollença, coneguda també per Ariant de Dalt. Té capella privada i una torre construïda el 1622. Es troba entre Pedruixella i Ariant de Baix. (M)

ARIANT, VALL D' Depressió situada al NW del terme de Pollença, que comprèn les possessions d'Ariant de Dalt, o Torre d'Ariant, i Ariant de Baix. (M)

↑ Rafal d'Ariant

terme de Pollença, situada entre la torre d'Ariant i el puig dels Moros. (M)

ARIANT DE DALT Vegeu *Ariant, Torre d'*. (M)

ARIANY Revista bimensual d'informació local apareguda a Ariany el 1969. Fins a 1984, fou una publicació lligada a l'Església i dirigida pel rector del poble, mossèn Mateu Amorós. A partir d'aquesta data, en comença una nova època independent, amb difusió per subscripcions i un tiratge aproximat de 450 exemplars de 16 pàgines, escrites majoritàriament en català amb alguns articles en castellà. Fa part de l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca.

↓ Torre d'Ariant

↓ Vall d'Ariant

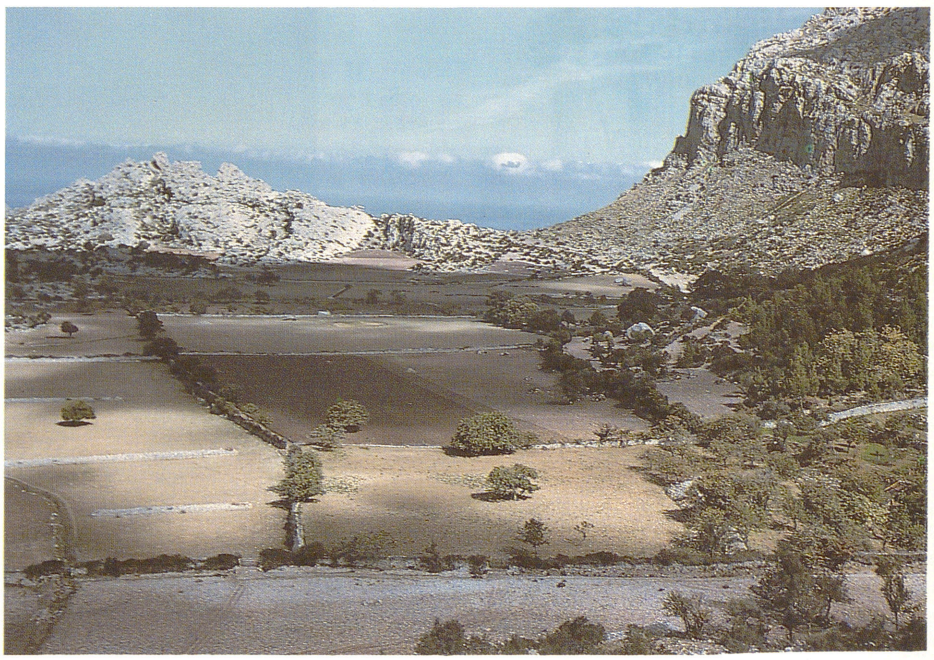

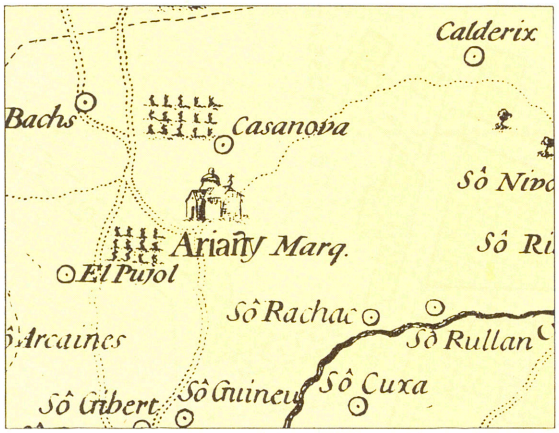

ARIANY Municipi situat a l'est de l'Illa, que abraça una extensió de 2.390 hes, amb una població, el 1986, de 916 persones, i una densitat de 41'84 h/Km². Hi destaquen les possessions de ses Comunes, de sa Cabaneta, de Son Boscà, de Son Nigorra i de Son Guillot. La seva etimologia és desconeguda.

HISTÒRIA

La prehistòria del municipi està documentada pel jaciment de sa Canova, cavitat natural on es trobaren restes d'enterraments pre-talaiòtics. El descobriment d'aquesta cova, i particularment de la ceràmica incisa que feia part dels adressos funeraris, fou de gran importància per a l'estudi i coneixement del pre-talaiòtic mallorquí. A l'època islàmica, probablement feia part del juz' Yiynau-Bitra. Al Repartiment de Mallorca, apareix l'alqueria *Arian*, que correspon a l'actual Ariany. Aquest fou una antiga possessió i senyoria de la família Cotoner, que ja en el s XVI havia començat a parcel·lar les seves propietats al terme de Petra, amb la intenció d'edificar-hi. L'actual poble té el seu origen a les cases conegudes com l'Alberg. Els pagesos havien de pagar un censal anual, que a les darreries del s XIX encara era vigent. Els descendents de la família Cotoner, pel suport donat a Felip V durant la Guerra de Successió, reberen el marquesat d'Ariany. El 1717, Marc Antoni de Cotoner i de Sureda Vivot, el primer que rebé aquest títol, va dur de Madrid una imatge de la Mare de Déu d'Atocha, l'advocació de la qual arribà a desplaçar, en aquest mateix segle, l'antiga de la Mare de Déu de les Neus, fins al punt que se li dedicà l'església construïda al darrer quart de segle. El 1870, els arianyers sol·licitaren l'erecció d'una vicaria *in capite*, i es comprometeren a lliurar 30 quarterades de blat al vicari fins que no arribàs la dotació estatal. El 1886 tengué lloc l'erecció de la dita vicaria. Entre el 1869 i el 1891, l'arxiduc Lluís Salvador descriu el poble com un llogaret de 137 cases amb 515 habitants. Les petites parcel·les resultants de la divisió de les grans propietats, generalment cobertes de figuerals, alguns garroverals i, sobretot, ametlerars. El terme és una il·lustració de la complexitat del paisatge del Pla de Mallorca; dualitat de parcel-

↓ Vista aèria d'Ariany

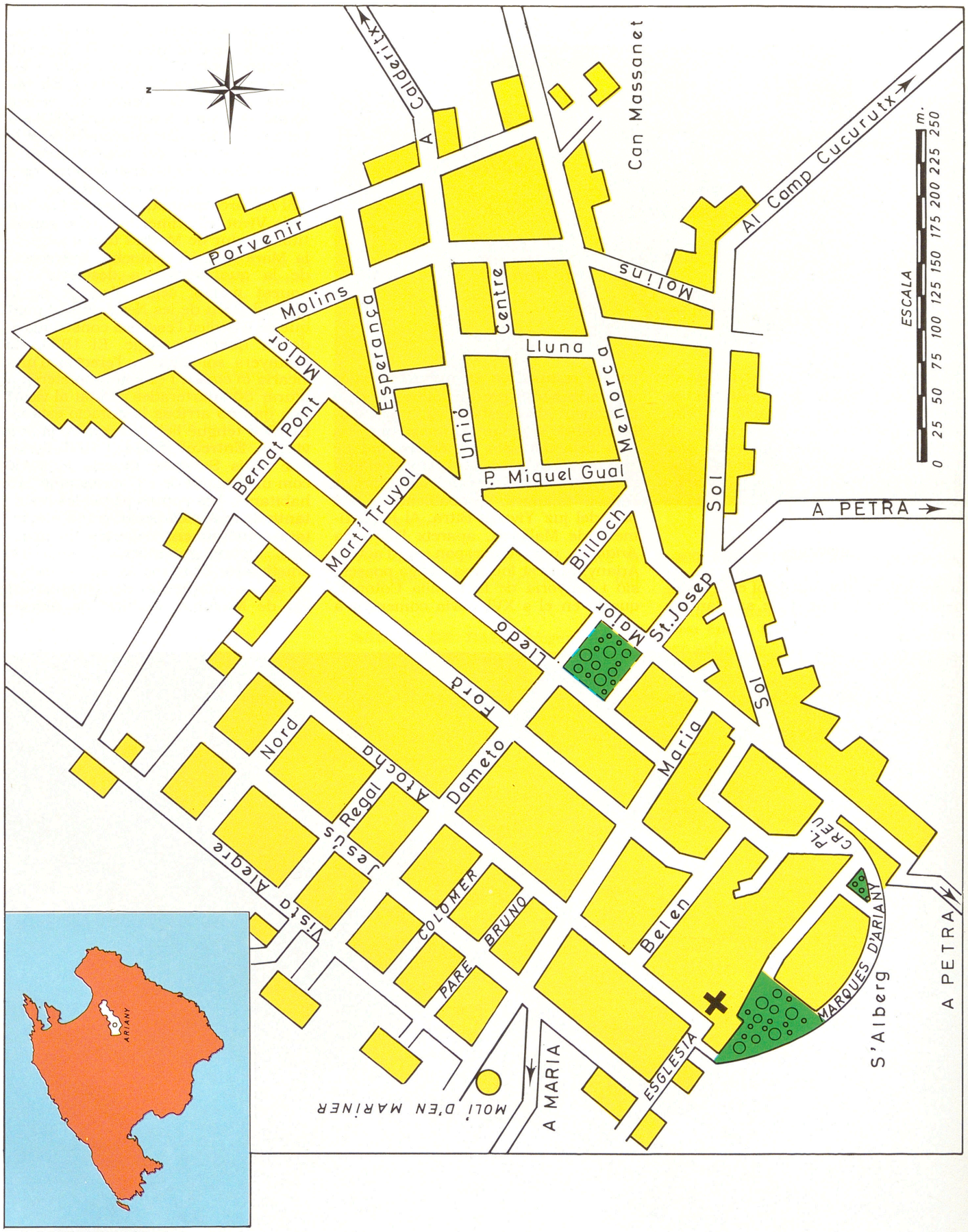
A Calderitx
Can Massanet
Al Camp Cucurutx
Porvenir
Molins
Esperança
Centre
Lluna
Unió
Menorca
Major
Bernat Pont
Martí Truyol
P. Miquel Gual
Billoch
Sol
A PETRA
St. Josep
Major
Lledó
Ford
Nord
Atocha
Dameto
Maria
Regal
Jesús
Vista Alegre
COLOMER
PARE BRUNO
Belen
Pl. CREU
MARQUES D'ARIANY
S'Alberg
A PETRA
ESGLESIA
A MARIA
MOLÍ D'EN MARINER
ESCALA
0 25 50 75 100 125 150 175 200 225 250 m.
ARIANY

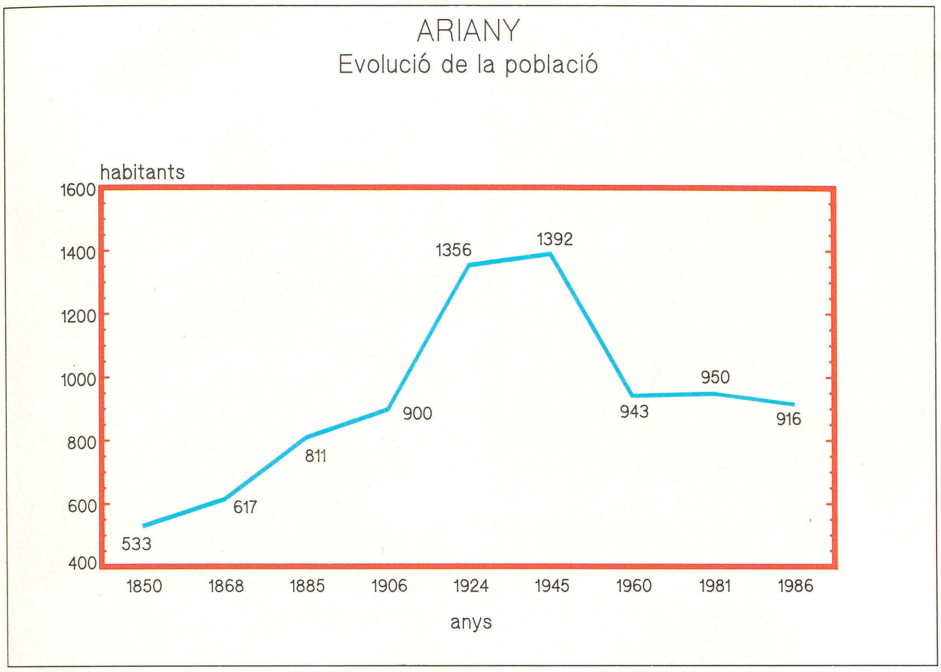

BATLES

Gregori Obrador Ribot (Pedani)	1977
Antoni Pascual Ribot (Pedani)	1979
Joan Curient Canoves (Gestor)	1982
Antoni Pascual Cànoves	1983
Antoni Pascual Ribot	1987

lació i juxtaposició de dos tipus d'intensificacio: una tradicional i heredada (l'arboricultura de secà) i l'altra, recent, lligada a l'augment del nivell de vida, les necessitats de l'hosteleria i les de les viles (l'agricultura de reguiu). Durant el primer terç del s XX, l'establiment de les principals possessions, determinà l'arribada de famílies de les viles pròximes. Fou així que aquestes famílies, a més d'antics jornalers arianyers, es convertiren en nous propietaris. Aquest fet provocà una redistribució del sòl, amb una transformació del paisatge rural. No va esser fins el 1935 quan l'església esdevengué parròquia, i es delimità el seu terme parroquial, el qual serví per determinar l'actual terme municipal, segregat de Petra el 1982.

ECONOMIA

Continua vigent l'activitat agrícola i ramadera. Les terres de conreu ocupen un total de 1.614 hes, amb un especial interès les dedicades al cultiu de cereal, sobretot de civada i d'ordi, i també de blat. Quant als arbres fruiters, destaquen els ametlers, seguits de les figueres i, amb no tanta importància, s'hi troba vinya i oliveres. Cal destacar el projecte d'aportació d'aigua des de sa Marineta, amb el conseqüent increment del reguiu. En ramaderia, ha prosperat el bestiar oví i el porcí. El caràcter industrial s'ha agençat a partir d'una fàbrica de rajoles que funciona, a partir del 1984, amb material procedent d'altres municipis. El turisme repercuteix indirectament en el poble, ja que una part important

↓ Església d'Ariany

CENS RAMADER
(caps)

Oví	2.152
Porcí	851
Boví	88
Caprí	51
Mular	16
Equí	10
Asnal	6

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàries)

Ametlers	233
Figueres	130
Oliveres	45
Vinya	12
Pomeres	9
Tarongers	9
Llimoneres	9
Fig. de moro	6
Mandariners	4
Pereres	3
Melicotoners	3
Albercoquers	2
Pruneres	2
Altres	2

CEREALS

Civada	286
Ordi	273
Blat	249

ELECCIONS LOCALS

	1979 (Pedani)		1983		1987	
	Vots	Regidors	Vots	Regidors	Vots	Regidors
AVI	529					
GIP	90					
AIDA					480	183
AP-PL					183	2
Ind (1)			349	4		
Ind (2)			87	1		
UM			214	2		
BATLE	Antoni Pascual - AVI		Joan Curient - Ind (1)		Antoni Pascual - UM	

↑ Ajuntament d'Ariany

de la població es desplaça a llocs costaners de la badia d'Alcúdia, per fer feina.

VIDA SOCIAL

El darrer diumenge de juliol se celebra la segregació del poble de Petra, que tengué lloc el dia 29 d'aquest mes. Es festeja també la Mare de Déu d'Atocha el darrer diumenge d'agost, a més de la festa del seu patró, sant Gaietà. Durant tot l'hivern, hi ha mercat cada dijous. La vida social del poble es reflecteix en activitats com l'agrupació de ball S'Esbart de s'Auberg, o la coral infantil, a més d'un grup de joves que edita la revista bimensual *Ariany* des del 1969. Destaca l'Associació de la Tercera Edat, fundada el juny de 1985, amb seu a un local cedit per la Parròquia. El 18 de maig de 1983 es fundà la Societat Esportiva Ariany, que a més de dedicar-se al futbol com a principal activitat, té una secció de ciclisme. Les instal·lacions escolars consisteixen en un col·legi públic i un parvulari a càrrec de les monges, amb un total de 4 unitats. L'assistència sanitària està coberta per un dispensari amb un metge i un ATS, a més d'una farmàcia. El poble es comunica amb Palma mitjançant un servei diari d'autobusos. El municipi pertany al districte judicial de Manacor. Com a personatge destacat, a més dels marquesos d'Ariany, cal anomenar l'escriptor Guillem Frontera. (JC)

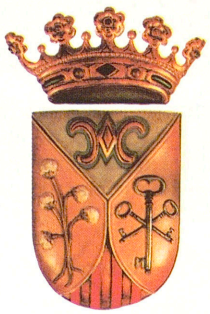

CONSISTORI A 1989

Antoni Pascual Ribot (UM)	Batle
Pere Ribot Vanrell (AIDA)	Obres
Maria Mestre Ribot (AIDA)	Cultura
Joan Ferrer Ramis (AIDA)	Pres. Permanent
Antoni Mestre Sansó (AIDA)	Agricultura
Maria Rosselló Gomila (PP)	Regidora
Gregori Obrador Ribot (PP)	Regidor

Sobre Ariany

Ariany encapçala una curta llista de pobles desconeguts per la gran majoria de mallorquins, i no diguem dels estrangers. No té aquests atractius altisonants dels pobles de la Serra, no es mira en les aigües de la mar. Però, fins i tot ara, quan els mallorquins començam a descobrir l'«interior» —la qual cosa equival a allunyar-se un parell de kilòmetres de la casa—, Ariany continua al marge d'aquesta operació. No ve de passada per anar enlloc, ni és, com Sineu, per exemple, objectiu d'un turisme assedegat d'efluvis galmesians. Aquesta circumstància ha preservat el poble dels inconvenients del desenvolupament turístic i l'ha privat de part dels seus avantatges.

Les rares excepcions d'externs que hi han cercat refugi de cap de setmana són persones especialment dotades per descobrir uns encants que no es manifesten, sinó com a fruit de la lenta observació d'un paisatge caracteritzat per la mesura i la serenitat. És un paisatge que es conforma per l'harmoniosa convivència de garrigues i camps de conreu, i on l'home ha intervengut amb un sentit innat de les proporcions. No hi ha res fora de to, ni muntanyes espectaculars ni tenebroses fondalades: planes i turons atorguen a la terra un moviment suau de gran amenitat. En aquest escenari, resideix l'hoste més ben rebut i agraït: el silenci, aquest silenci que permet escoltar les veus de la Naturalesa i els ecos del temps. Les estacions s'hi manifesten amb claredat, apropiant-s'hi de cel i terra, que omplen amb la seva llum, les seves ombres i les seves remors. Trobareu pocs pobles mallorquins que, amb una tal austeritat paisatgística, oferesquin una tan pormenoritzada gamma de matisos: entre altres coses, perquè quasi no hi ha interferències entre l'home i el medi.

Guillem Frontera

Es Pou Bo.

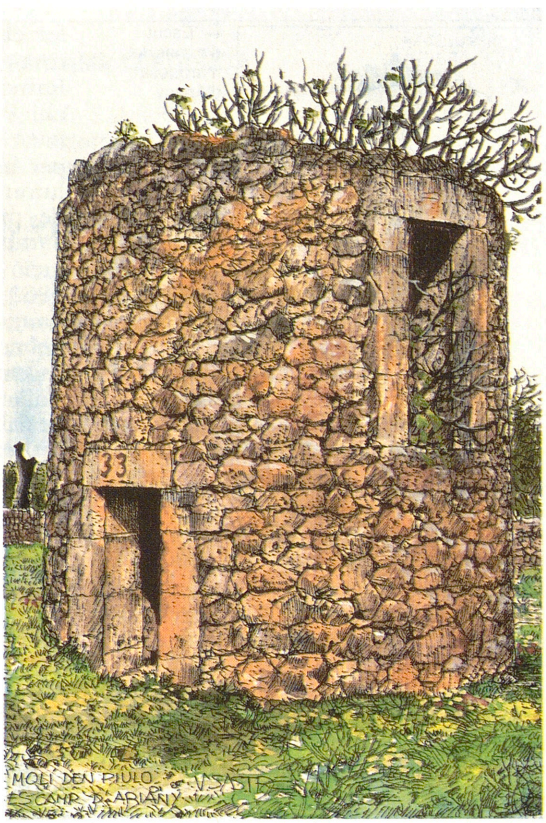

Molí d'En Piulo.

S'Alberg.

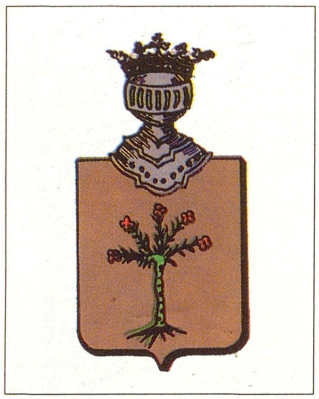

← Escut d'armes del marquesat d'Ariany

ARIANY, MARQUESAT Antiga cavalleria i, a partir del s XVII, marquesat. Estava composta per quatre districtes, el principal a la comarca de Petra. La seva extensió era, fins a l'abolició dels senyorius (s XIX), d'unes 1.224 quarterades. El 1431, el rei concedia la jurisdicció sobre Ariany al cavaller Jordi de Santjohan. A principis del s XVI, la cavalleria pertanyia a Joana de Santjohan, esposa de Berenguer de Vivot. El 1626, el seu propietari era Jordi Sureda, hereu dels *Vivot* (→). El 1717, es creà el marquesat d'Ariany a favor de Marc Antoni Cotoner, el qual posseïa la cavalleria per cessió de la seva mare, Magdalena Sureda. A la segona meitat del s XIX, el marquesat i la seva jurisdicció pertanyien a Teresa Cotoner, esposa de Joan Antoni de Pax-Boixadors, baró de *Bunyoli* (→). La cúria baronal d'Ariany es trobava al carrer Morey de Palma, a la casa coneguda avui com can Ordines d'Almadrà, on encara es conserven els blasons d'aliança matrimonial entre els citats Berenguer de Vivot i Joana de Santjohan. N'ostenta el títol Nicolau Cotoner i Cotoner, marquès de Mondéjar.

ARIAS FERNÁNDEZ, DIONISIO (Logronyo 1838 - Palma 1873) Periodista, arxiver i polític. El 1863, fou destinat des de l'Arxiu General Central d'Alcalá de Henares a l'Arxiu General de Mallorca, on arribà com a ajudant de tercer grau del Cos Facultatiu d'Arxivers Bibliotecaris, per ascendir a ajudant de primer grau sota la direcció de Josep Maria Quadrado. Afeccionat a les lletres i als toros, introduí l'anomenada premsa taurina i col·laborà en el *Diario de Palma* i en *El Juez de Paz* (1868-69), amb articles d'ideologia liberal moderada i de contingut polèmic, com el que publicà el gener de 1869 amb el títol de *Los hombres funestos*, on acusava els dirigents de la revolució de setembre de 1868 d'impulsar les multituds a realitzar actes vandàlics, i ocupar el poder per satisfer els seus interessos. Això li valgué una querella de Marià Quintana Ramon, Joan Palou Coll, Josep Rosich, Pere Antoni Obrador i altres que feien part de la Junta Revolucionària, per haver-se considerat al·ludits i calumniats. Fou condemnat a 18 mesos de presó, però apel·là i fou absolt. També es mostrava contrari a la revolució al fullet que publicà el juny de 1869 amb el títol de *La clave sobre el pronunciamiento de la Ciudad de Palma*, per la qual cosa fou traslladat, l'agost de 1870, a l'Arxiu General de Galícia (la Corunya). D'aquí passà al de Simancas i el febrer de 1871 tornà de bell nou al de Palma i, en comissió de serveis, a la biblioteca. Segons l'historiador Joan Llabrés Bernal, dirigí llavors *El Juez de Paz (1871-72)*, publicació que es caracteritzava per la seva campanya contra els demòcrates i on signava amb el pseudònim de *Cantaclaro*.

ARIAS TEXEIRO, VEREMUNDO (Cabanelas, Galícia 1741 - València 1824) Bisbe de Pamplona. Fou desterrat durant la Guerra del Francès. Contrari a les idees liberals, es refugià el 1812 a Palma. Posteriorment, tornà a la seva diòcesi.

ARIEL Galeria d'art fundada a Palma, al carrer de Sant Bernat, pel pintor Pere Quetglas —Xam—. S'inaugurà amb una mostra de Bernard Sanjuan. Romangué oberta des del 1966 fin al 1988. En la seva primera època, fou una via d'entrada de la pintura avantguardista que es feia en aquells moments a Espanya. Va esser també un nexe d'unió de joves artistes mallorquins i d'altres residents a l'Illa.

↓ Publicitat d'exposicions fetes a la galeria Ariel

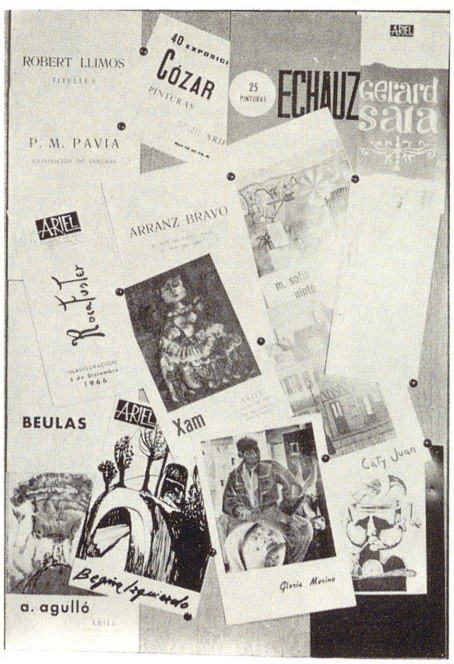

ARISTOLOQUIA Nom que designa tres espècies diferents, de plantes herbàcies perennes: l'*Aristolochia paucinervis*, l'*Aristolochia clematitis* i l'*Aristolochia bianorii*. L'*Aristolochia paucinervis* és de fulles amples, amb una flor solitària llarga com un tub, amb la base inflamada. El rizoma és tuberòs i llarg. Es pot trobar des de Palma a Andratx i cap a Puigpunyent. L'*Aristolochia clematitis* és semblant a l'anterior, amb 2-4 flors grogues a cada axil·la i es pot trobar a Son Llompart, sa Granja i torrent de na Borges. L'*aristolochia bianorii* és més petita, de fulles cordiformes i flors solitàries i és endèmica de Mallorca i de Menorca. Es fa entre les roques, des d'Alfàbia a Formentor, a la serra de Llevant. (GA)

↓ Aristolochia bianorii

ARITGES, PLA DE SES Situat al terme de Valldemossa, ran de la partió amb Deià, entre el puig Gros des Moro i es Coconar. (M)

ARITJA *(Smilax aspera)* Liana de diverses varietats i dimensions. La forma endèmica *balearica* es pot trobar a l'alta muntanya i és coneguda per l'absència de fulles. S'enfila per les parets, roques, bardisses i arbusts, i es fa grossa als llocs frescs i ombrívols. Les seves arrels tenen propietats diürètiques i ordinàriament és associada

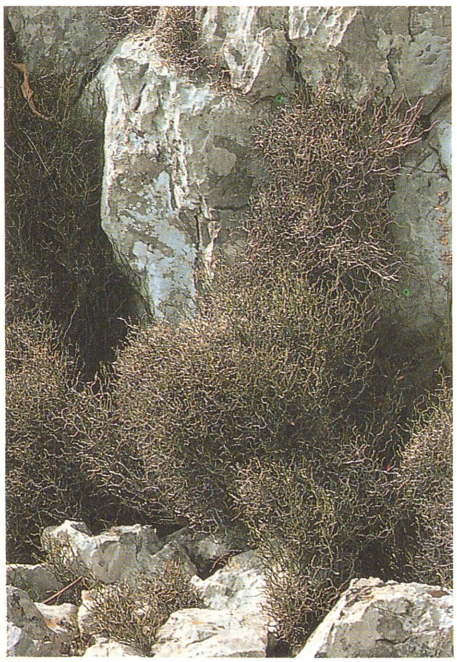

↑ Aritja *(Smilax aspera ssp balearica)*

amb altres depuratius, com fulles de noguer i troncs de dolçamare. (GA)

ARITJA, COMA DE S' Accident situat a la possessió des Burotell, al terme de Calvià, entre la coma de s'Aigo i la coma de s'Oronella. (M)

ARITJA, FONT DE S' Situada al terme de Bunyola, ran del caminoi que va des de les cases des Teix a la caseta del rei Sanxo. ■ Al terme d'Escorca, està situada prop de les velles cases de Binimorat i del camí que va des del pla de Cúber al puig de l'Ofre. (M)

ARITJA, S' Accident de la costa del terme d'Andratx, situat entre el morro d'en Ferrà i la punta des Bancals. (M)

ARITJAR, S' Terreny del terme de Bunyola a la Serra d'Alfàbia, situat entre el penyal des Migdia i Son Barranco. (M)

ARMADANS, JAUME (Mallorca s XV) Membre de la banderia dels Armadans que inicià les rivalitats contra els Espanyols, denominades posteriorment de Canamunts i Canavalls.

ARMADANS, BÀNDOL DELS Vegeu *Banderies*.

UNA TORRE AMB LLEGENDA

A *La ciutat de Palma*, l'arxiduc Lluís Salvador descriu l'antiga possessió de Son Armadans quan era una gran extensió d'ametlers, encara sense urbanitzar. I apunta «A les cases, hi ha una fermosa torre quadrada, cau de moltes llegendes medievals».

Resulta difícil d'imaginar avui, amb el canvi operat a la zona i a les cases mateixes, l'aureola misteriosa que des de sempre envoltà la torre cimera, flanquejada aleshores per obscurs xiprers. Prop d'aquest indret, on avui trobam hotels i habitatges, el bosc s'espesseïa a la fondalada del torrent. I en aquestes ombrívoles profunditats existien unes coves, on vivia gent miserable i de sinistra reputació: «sa gent de ses coves».

Diu la llegenda que un esclau moro, pagat dels enemics de la família, llançà el darrer rebrot dels Armadans —gairebé un nadó— des de dalt d'aqueixa torre. I que en lloc de la desitjada llibertat, obtengué el turment i l'execució. Per això, a les nits de lluna, hom podia veure el seu fantasma —com dos ulls lluents dins l'ombra— escodrinyant l'horitzó de la llibertat impossible.

Qui firmà això, veí per molts d'anys de Son Armadans, quan encara restava solitària i abandonada, no podia evitar en eixes nits denses de lluna, quan les ombres són violàcies i espectrals, de sentir un calfred en creuar per la negra presència de la torre.

La maledicció, d'alguna manera, hi continuava.

Carlos Garrido

ARMADANS, SON Barri residencial i turístic de Palma, situat entre el torrent de Sant Magí, el bosc de Bellver i el barri de El Terreno, amb una extensió de 48'3 hes i una població, el 1981, de 5.078 habitants. Rep el nom d'una antiga possessió de la qual encara es conserva una torre (dita també

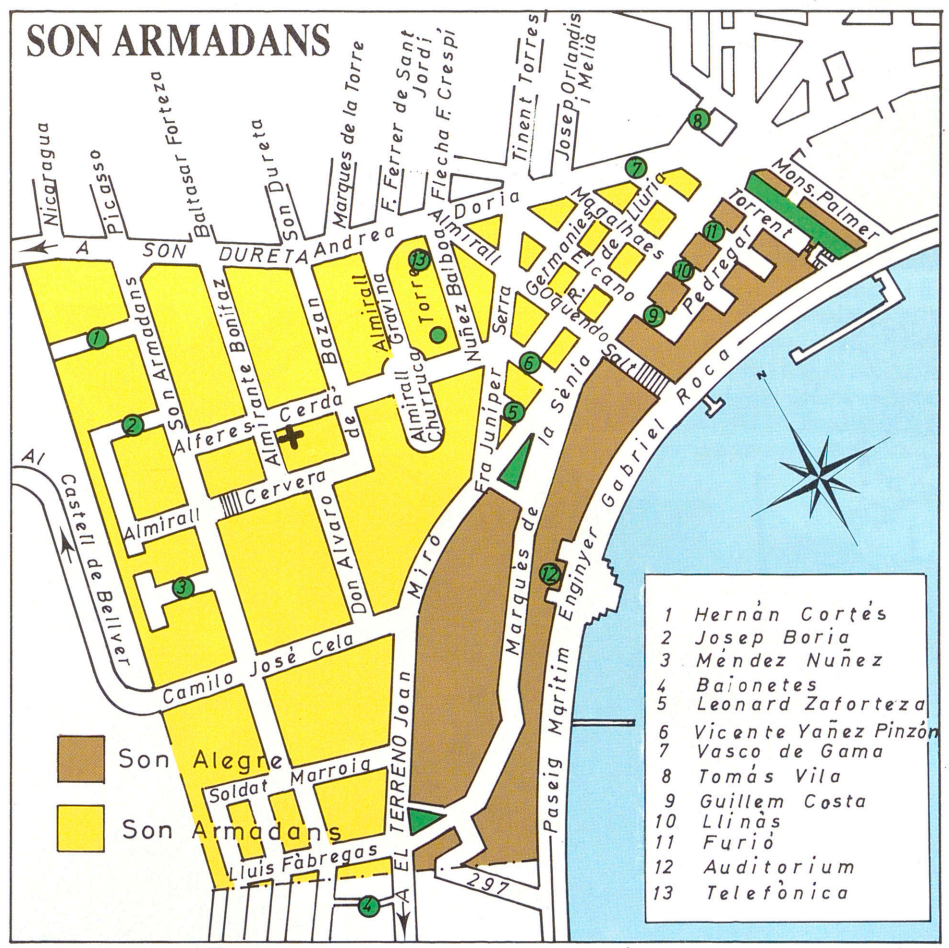

← Torre de Son Armadans

↓ Cases de la barriada de Son Armadans

de l'Almirall), probablement construïda per encàrrec de Joan Ot Armadans. El 1906, els terrenys foren parcel·lats per Ferran Truyols Dameto, el qual els havia rebut de Joana Adelaida Rocaberti de Dameto i Verí, hereva de la família Armadans (*bàndol* →). La urbanització fou impulsada per Lluís Fàbregues Gelabert i, posteriorment, per Joan March Ordinas. El 1935, s'inicià la construcció de l'església de Santa Tereseta de l'Infant Jesús, que inaugurà el bisbe Miralles el 1938, en uns terrenys cedits per Eleonor Servera de March. D'aquesta manera les barriades de El Terreno i de Santa Catalina, a extramurs de la ciutat i separades per camps d'ametlers, quedaren unides. El 1965, s'edificà l'Auditòrium a Son Alegre, el sector més proper al port. L'escriptor Camilo José Cela n'utilitzà el nom per a titular la revista literària *Papeles de Son Armadans*, que molt prest assolí un gran prestigi internacional. (M)

ARMARIETS, COVA DELS Cavitat artificial d'enterrament pretalaiòtica. Fa part de la necròpoli de l'Alzinar de la cala Sant Vicenç (Pollença), destruïda parcialment en obrir-s'hi una pedrera. La seva cambra, probablement precedida d'un vestíbul, tenia planta triangular allargada i comunicava amb tres cubiculums laterals de planta ovalada. De la cova, només en queda el fons de la cambra i part d'un cubiculum. Se'n conserva un plànol aixecat per Émile Cartailhac i Bartomeu Ferrà.

ARMAT Dit també ase i arnès. Peix amb una coloració dominant des de rosa a vermell, més clar al ventre, les aletes amb el mateix color que el cos, llevat de les ventrals que són blanc blavoses. La forma del seu cos és inconfusible, semblant a la dels tríglids. La seva secció és octogonal i el cos està recobert completament de plaques òssies dures que formen quatre crestes espinoses a cada flanc. La seva màxima alçada és a la base del cap endavant en una visera frontal molt desenvolupada. Els ulls són grans i ovalats, en posició molt alta al cap. La boca, inferior, és petita, semillunar i sense dents. De les dues aletes dorsals, la primera és rodona amb radis llargs, sobrepassant la membrana, que té la vora rodonenca, i la segona és llarga i ampla. L'anal oposta i més curta i baixa que la segona dorsal. La caudal és espatulada i poc concavada al centre, mentre que les pectorals són grosses i amb dos radis lliures. Les aletes ventrals són més petites. La seva re-

producció té lloc en primavera i s'alimenta de petits organismes del fang, que remou amb la prolongació del morro. La seva talla màxima és de 40 cm i se'l pesca amb arrossegament de fons, sobretot a profunditats superiors als 200 m. És molt apreciat gastronòmicament. (MM)

ARMENGOL Família de l'alta noblesa mallorquina, avui desapareguda. Era originària de Llucmajor, on durant el s XVI feia part de la mà major. Una branca d'aquesta casa s'establí a Ciutat per dedicar-se al comerç i ingressà a l'estament de ciutadans militars a les darreries d'aquell segle. Més tard, en el segon terç del s XVII, Salvador Armengol obtengué el cavalleratge i la noblesa. Una casa d'aquest llinatge heretà el patrimoni de la família Llabrés (mercaders que obtengueren la ciutadania militar a principis del s XVII) per haver-se casat Nicolau Armengol Ferrandell amb la pubilla Elisabet Llabrés Fuster. Per això els descendents de la família s'anomenaven Llabrés d'Armengol. Un descendent seu, Nicolau Armengol i Ram de Viu, cavaller de l'orde de Malta, morí el 1823 essent batliu de Mallorca. La família s'extingí a la segona meitat del s XIX, quan moriren fadrins els fills i les filles de Jaume Llabrés d'Armengol Dureta. La seva casa pairal, que fou reformada per Isidro González Velázquez a principis del s XIX, es troba al carrer de Sant Jaume de Palma.

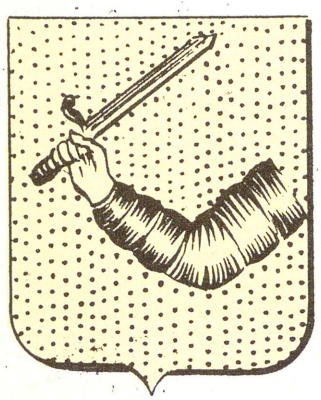

← Escut d'armes de la família Armengol

ARMENGOL, JERONI (Mallorca s XVII) Jurista. Escriví la *Alegación jurídica por Francisco Laudes, síndico de la Isla y Universidad de Ibiza con el Doctor Jerónimo Vidal, arcediano de San Fructuoso*, text acompanyat de l'instrument pel qual Jaume I concedí Eivissa a Guillem de Montgrí, arquebisbe de Tarragona, i de la subfeudació de l'Illa pel bisbe, Pere de Portugal i el comte Nunó Sanç.

ARMENGOL, MATEU –SARRIÀ– (Mallorca s XVI) Cap dels agermanats de Manacor. Joanot Colom el nomenà capità i síndic, amb dos-cents homes sota el seu comandament. Durament perseguit per les autoritats, morí de pesta poc abans d'esser jutjat.

ARMENGOL, ONOFRE (Mallorca s XVII) Teòleg i jurista. Doctor en Teologia i en Dret Civil i Canònic. Redactà la *Alegación jurídica por Miguel Suau de Felanitx contra Ana Magdalena Suau* i la *Alegación jurídica por la provincia de san Francisco de Mallorca contra el promotor fiscal de la curia eclesiástica sobre los censos de la cofradía de la Concepción y de Nuestra Señora de los Ángeles.*

ARMENGOL, RAFEL (Mallorca s XVIII) Doctor en Medicina i catedràtic de Fisiologia a la Universitat Literària de Mallorca. Va escriure *Veritas inuestigata doctrinae illuminatissimi Doctoris Christique martyris inuictissimi Beati Raimundi Lulli* (1743).

← Jaume Armengol Coll

ARMENGOL COLL, JAUME (Inca 1938) Apotecari, polític i escriptor. Des del 1985, és inspector sanitari d'Inca i de Mancor de la Vall. Guanyà el premi Ciutat de Palma 1966 de novel·la, amb l'obra *Els dies*. Ha publicat el recull poètic *El caminant perdut* (1977). És cap del consell de redacció d'*Inca, Revista*. El 1978, fou elegit president de l'Obra Cultural Balear d'Inca. Com a polític, ha estat regidor de l'Ajuntament d'Inca, per les eleccions de 1979 (per la Candidatura Progressista Independent), de 1983 (pel Partit Socialista de Mallorca, escó que abandonà) i de 1987 (pel Partit Socialista Obrer Espanyol, com a independent).

ARMENGOL PASQUAL, JAUME (Selva 1853 - Inca 1924) Advocat i polític. Fou premi extraordinari de final de carrera a la Universitat de Barcelona. Exercí de missèr, amb bufets a Inca i Palma, i fou assessor jurídic de la Diputació Provincial de Balears. Va esser membre de les executives dels partits Liberal i Liberal Progressista, regidor de l'Ajuntament d'Inca (1893-1895 i 1899-1902), batle d'aquesta vila (1891-1893); 1906-1909) i diputat pel Partit Liberal. Creà les Escoles Públiques d'Inca i fou l'impulsor de la construcció del quarter general Luque, destinat a albergar el Regiment d'Infanteria d'Inca, la creació del qual fou de gran importància per a la vila.

ARMENGOL I RAM DE VIU, NICOLAU Vegeu *Llabrés d'Armengol i Ram de Viu, Nicolau.*

ARMENGUAL, BONAVENTURA (Llucmajor ? - Palma 1645) Religiós observant. Autor de les obres *Archielogium uitae, doctrinae et martyrii Raimundi Lulli* (1643) i *De rebus Maioricarum*, en les quals fa una clara defensa del lul·lisme.

ARMENGUAL, JOAN (Mallorca s XVI) Arquitecte. Consta que el 1573 treballà a la catedral de València.

ARMENGUAL, JOAN DE LA CREU (Cartagena 1774 - Palma 1847) Religiós carmelità. Es dedicà a la predicació i a l'ensenyament de teologia i filosofia. Escriví diverses obres en llatí i castellà, com *Reglas para traducir con exactitud y facilidad el latín al castellano* (1812) i *Opúsculos útiles a toda clase de personas* (1813). Traduí de l'italià l'obra *La cuaresma santificada* (1820).

ARMENGUAL, MATIES (Palma s XVIII) Doctor en medicina. Escriví una *Defensa* de les tesis lul·listes de Cristòfor Sarrà (1742).

ARMSTRONG, DONALD JEROME (Lisbon, Estats Units 1912 - Pollença 1977) Pintor i actor. Inicià els seus estudis artístics a San Francisco (Califòrnia), amb Mariam Hartwell i Mark Rothko. Devers el 1952, s'establí a Son Donaire, una casa al Calvari de Pollença, on visqué fins a la seva mort. Realitzà exposicions amb Marc Chagall, Tanguy i Max Ernst a París. Exposà

← Donald Jerome Armstrong, *Sense títol (CP)*

també a Barcelona, San Francisco i, sovint, a Mallorca. Treballà de forma intermitent com a actor secundari de cinema a Hollywood.

ARNALDES, LES Antiga possessió del terme de Palma, situada al pla d'en Cati, actualment anomenat pla de Sant Jordi. Està documentada el 1250. (M)

ARNALDES, SES Possessió del terme de Llucmajor situada entre Son Boscana i Son Catany, amb torre de defensa del s XV. Documentada el 1250, propietat de Ferrer Arnaldis. (M)

← Torre de defensa del s XV de la possessió de ses Arnaldes

ARNALT, ALBERT (Palma 1480 - 1545) Canonge de la Seu de Mallorca i bisbe de Patti (Sicília). Escriví *Del modo de conocer las aserciones católicas y las heréticas.*

ARNAU, CAN Possessió del terme d'Algaida, dita també s'Estacar, situada entre Son Veny i es Serral. ■ Propietat rústica situada al terme de Felanitx, entre can Nou Sous i ca n'Apolònia. ■ Al mateix terme que l'anterior, ubicada entre Son Mas Vermell i es revolt d'en Mola. ■ Possessió situada al terme de Marratxí, entre Son Ametler Vell i Son Ametleret. (M)

ARNAU, COMA DE N' Accident del terme d'Escorca, a la ribera de cala Tuent, vessant de ponent de la mola de can Térmens. (M)

ARNAU, HORT DE N' Terreny situat al terme de Campos, entre s'Hort de can Fadrí i ses Sitjoles. (M)

ARNAU, JAUME (Mallorca s XV - XVI) Mestre de Gramàtica, doctor en Arts i Teologia. Jueu convers. El 1508, creà a Palma una escola de gramàtica, retòrica i oratòria, que el 1534 fou patrocinada pel Gran i General Consell.

ARNAU, MORRO DE N' Accident de la costa del terme d'Escorca, situat entre cala Fotuda i cala Tuent. Avui, rep el nom de punta Prima. (M)

ARNAU, PUIG DE N' Situat al terme de Manacor, entre Son Mesquida Nou i el puig d'en Cotó. Té 278 m d'alçada. (M)

ARNAU, RAFEL (Mallorca s XVI) Jurat menestral, que fou l'encarregat de demanar la rendició dels nobles refugiats a Alcúdia durant les Germanies (1521).

ARNAU, SON Possessió del terme d'Inca, situada entre Tirasset Vell i Son Brindis. ■ Al terme de Palma, situada entre la barriada de sa Casa Blanca i cas Pagès. ■ Situada al terme de Selva, ran de la vila per la part nord, prop de la carretera de Moscari. (M)

ARNAU SAGUAL, GUILLEM –MAÇANA– (Sóller s XIV-XV) Pintor. Es-

tablert a València entre el 1392 i el 1408, hi rebé la influència artística del gòtic internacional. El 1405, els jurats de Sóller li encarregaren la realització d'una taula per a la parròquia de Sant Bartomeu. Se li atribueix el tríptic del *Baró de Dolors* del convent de Santa Clara (Palma).

↑ Diego de Arnedo

ARNEDO, DIEGO DE (Osca ? - Saragossa 1574) Bisbe de Mallorca des de 1561 a 1572. Aplicà a Mallorca les reformes decretades pel concili de Trento (1545-1563). Format a Bolonya, molt prest esdevengué home de confiança de Felip II, que li encomanà el control de les activitats de monestirs i abadies a Nàpols i Sicília, tasca que realitzà amb gran severitat. Fou proposat, per aquest mateix rei, per a la diòcesi de Mallorca, però el seu nomenament fou retardat per la cúria romana, dubtosa de la seva ortodòxia. Abans d'arribar a l'Illa fou capturat pels pirates. El seu pontificat es caracteritzà per l'energia i la duresa amb què va fer complir els decrets conciliars, que tenien l'objectiu d'acabar amb els abusos dins l'Església. Per reformar les seves iniciatives, va convocar dos sínodes (1562 i 1567), les actes dels quals s'han perdut. Valorà molt les visites pastorals a parròquies i monestirs, que dugué a terme en cinc ocasions, personalment la primera i les altres per un delegat. Obligà els rectors a dur un registre del moviment parroquial en llibres de baptismes, de confirmacions, de matrimonis i defuncions; acabà amb l'absentisme dels rectors; intentà reformar alguns ordes religiosos; prohibí el cant de la *Sibil·la* (1572); s'oposà als balls en les festes populars; imposà el culte dominical sota pena de multa, i excomunicava les autoritats que s'oposaven a les seves ordinacions. Intentà també dotar de mitjans econòmics suficients els beneficis eclesiàstics. Totes aquestes actuacions, a pesar del seu prestigi entre el poble i el clero mateix, li crearen enemics que influïren en el seu trasllat a Osca. Rebé el suport de personatges com santa Catalina Tomàs, el pare Jeroni Nadal, el cardenal Jaume Pou i el general dels jesuïtes, Diego Laínez, amic i confident seu. El seu pontificat és considerat com un dels més brillants de l'Església mallorquina. (GS)

↑ Arner *(Alcedo atthis)*

ARNER *(Alcedo atthis)* Petita au de 16 cm. La seva part superior és de color blau obscur i la inferior i les galtes són vermelles. S'alimenta de peixos, insectes aquàtics i cabots, i es troba a aiguamolls, torrents, litoral marí i safareigs de rec. El vol sol esser ràpid, directe i baix. El seu niu és un túnel, excavat per ell, a parets de terra o arena. En migració, és freqüent a les Balears.

ARÓ, CALA Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre el caló Fort i el caló des Xorri (M)

ARON, N' Terrenys del terme de Porreres, situats entre Son Radó i Binicapús. (M)

ARPELLA *(Circus aeruginosus)* Au de 48 a 56 cm. El seu vol és un planeig baix i vacil·lant, amb les ales obertes en forma de 'V' obtusa. La varietat d'albufera és obscura, amb les ales terroses. S'alimenta d'insectes, rosegadors, granots i d'altres animals morts. El niu, en plataforma, és construït per la femella; això és conseqüent amb el fet de l'existència de mascles polígams. La posta és de 4 a 6 ous. És freqüent durant la migració.

↑ Niu d'Arpella *(Circus aeruginosus)* a s'Albufera

ARPELLA Vegeu *Arpellot.*

ARPELLOT Vegeu *Moixeta voltonera.*

ARPELLOT *(Picris echioides)* Dit també arpella. Planta anual, aspra i eriçada. De flors grogues, floreix del març al setembre. És comú a les síquies, torrents, albuferes i llocs humits, des de ran de mar fins al cim del puig Major.

ARPELLOT Eina agrícola, semblant a un càvec. Té la fulla formada per dues puntes i s'utilitza per cavar.

↓ Arpellot

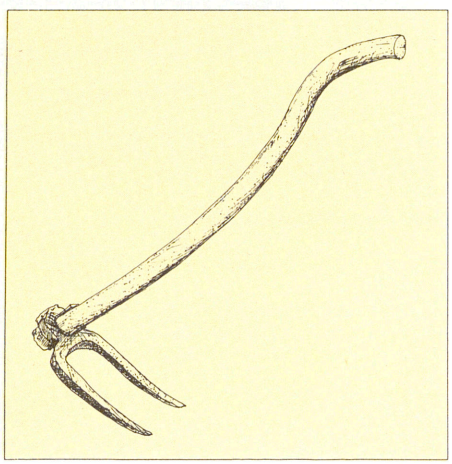

← Jaume Arqué Ballester

ARQUÉ BALLESTER, JAUME (Viladrau, Catalunya 1932) Futbolista. S'inicià professionalment el 1950, al Terrassa Futbol Club de tercera divisió. El 1958, fou fitxat pel Reial Club Esportiu Mallorca, de la mateixa categoria, on constituí la famosa defensa Arqué-Diego-Cobo, amb la qual s'aconseguí la segona divisió, la temporada 1960-61, i la primera, un any després, amb la línia Arqué-Bolao-Cobo. Restà a l'equip fins al 1966, any en què es perdé la categoria, i fou traspassat al Club Futbol Sabadell. Tornat a l'Illa, s'ha dedicat a l'entrenament d'equips regionals.

ARRACÓ, COLL DE S' Situat al terme d'Andratx, prop del poble del mateix nom. Documentat el 1472. (M)

ARRACÓ, S' Poble del municipi d'Andratx, situat a l'oest del terme municipal. Es troba al fons de la vall de s'Arracó, entre les valls de sa Palomera i d'Andratx. La seva població —difícil de concretar perquè fa part del cens del municipi d'Andratx— no arriba als 700 habitants (1989). El nom del poble ve del mot àrab *ar.rakon*, que significa 'el racó', amb aglutinació de l'article. A la primeria, aquest nom era donat únicament a l'alqueria de Son Joan Pubil, avui només Son Joan, i d'aquí s'estengué a tota la vall, la qual estava dividida en diverses alqueries. Molt lligades a elles figuren Sant Elm, sa Palomera, l'illa de sa Dragonera, la vall de Sant Josep i la Trapa. El document més antic al·lusiu a s'Arracó com a topònim, el trobam a finals del s XIV, i fa referència al conjunt d'alqueries que formen la vall. En alguns documents dels s XV i XVI, es donaren els noms de vall del Perdó i de lloc del Perdó a la vall actual. En el s XVIII, just hi havia algunes cases habitades i cap nucli urbà. Durant els dos segles anteriors, la vall s'havia convertit en refugi de bandejats de tota l'Illa i en lloc de sagnants enfrontaments entre les famílies rivals Simó i Vic, a més de les incursions dels pirates musulmans que aprofitaven l'illa deserta de sa Dragonera com a base logística per als seus atacs. D'aquesta base, avui anomenada cala Lladró, que significa 'pirata de la mar', ens en queda el record del nom. Esvaït el bandidatge, romangueren pocs habitants a la vall. El primer nucli de població es va formar a principis del s XVIII, al voltant d'una petita capella dedicada al sant Crist, la qual fou edificada el 1704 per Antoni Ferrandell Verí, considerat el fundador del poble. L'església actual data del 1742, amb la categoria de filial i

↓ Vista general de s'Arracó

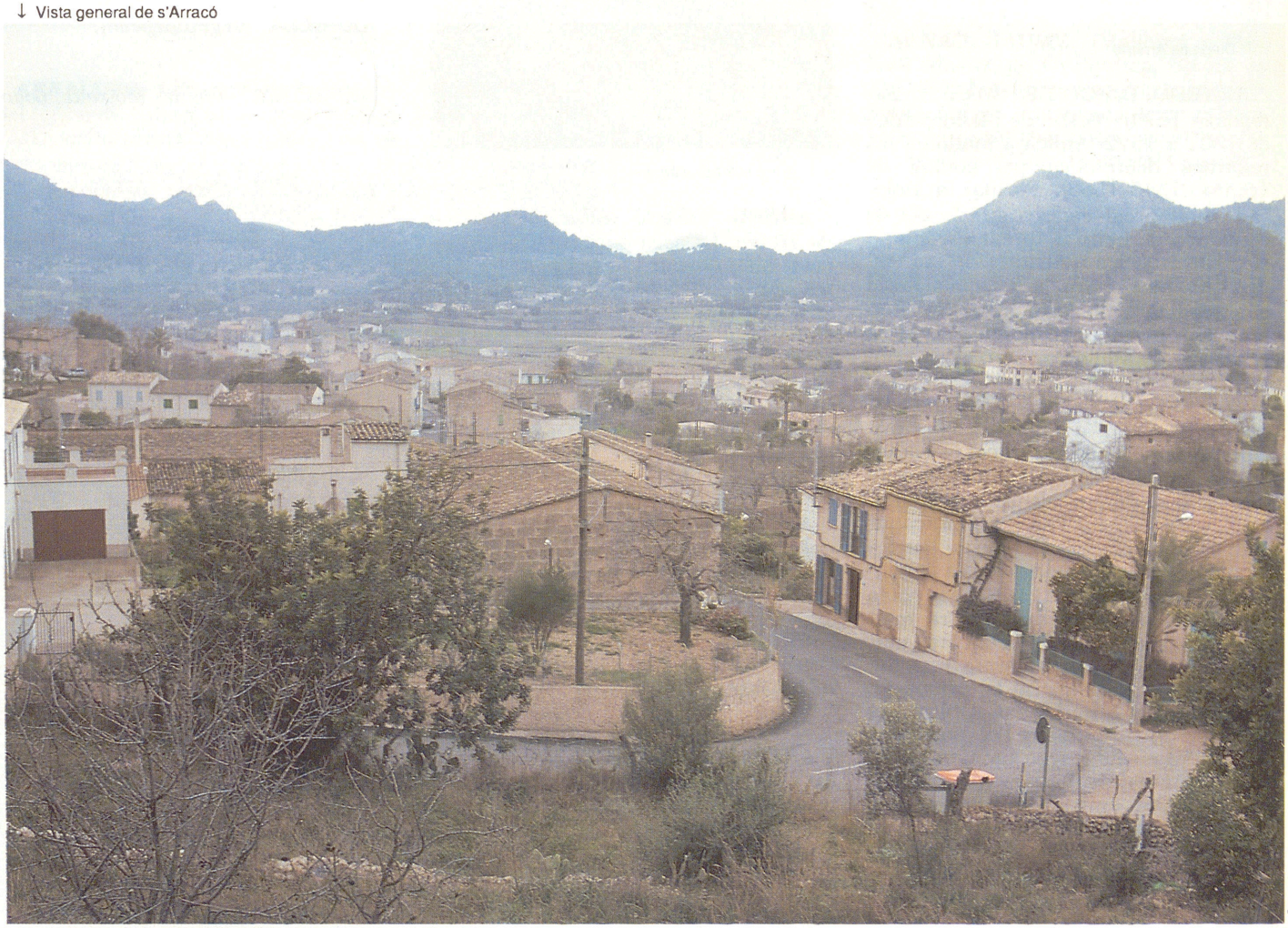

→ Església de s'Arracó

sufragània de la d'Andratx. El 1853, es construí la primera carretera que facilità el comerç amb la capital. Abans, només hi havia el vell camí de sa Palomera, empedrat i estret. Les primeres cases foren els hostals de Son Castell i de Son Joan, construïts ran de l'església. El 1872, es construí un pont sobre el torrent de sa Capella, que va unir s'Arracó d'Amunt i s'Arracó d'Avall, i s'aconseguí així una unitat urbana més compacta. El corrent migratori dels arraconers cap a França, que tants de beneficis econòmics i culturals reportà, va començar amb els germans Pere i Guillem Alemany —Dametes—, Miquel Fleixes —Matinada—, i Antoni Alemany —Pereta—, que formaren una societat per explotar a França el comerç de vins. Després, molts d'altres els seguiren, i el flux de diners fou incessant. Aquest creixement econòmic es reflectí, entrada la dècada dels anys 20, sobretot a les cases construïdes pels emigrants quan tornaven. Respecte a la relació amb Andratx, ha viscut una dinàmica diferent, especialment en allò que pertoca a l'emigració. Després d'aquest progrés, el poble sentí la necessitat d'un desenvolupament propi. El 1925, es creà una societat d' *Amigos del Pueblo* i el periòdic *La Voz Arraconense*. És en aquest temps que sorgeix la polèmica sobre la independència del poble, propiciada per una llei del Directori militar, referent a segregacions municipals. Una gran majoria d'arraconers s'hi manifestaren a favor, i pel juny del 1926 Joan Alemany Esteva fou nomenat batle. Però aviat començà a haverhi problemes. Es va fer una subscripció popular per construir una escola, ja que els al·lots eren instruïts a una casa llogada. Haver de pagar personal d'administració suposava l'augment del pressupost municipal, que requeia sobre els propietaris rurals i els treballadors del lloc. Així, des de l'Ajuntament mateix, es promogué la reintegració al terme d'Andratx. S'hi oposaren sobretot els col·laboradors de *La Voz Arraconense*, que exigien una transformació radical de vida, basada fins ara en la feina de la corda i l'agricultura d'autosuficiència, que arribava a cultivar fins i tot a petites cales i comellars pròxims a la mar, com és el cas de cala d'Egos. Arran d'aquesta polèmica, es crearen grans rivalitats i el poble es dividí en *blancs* (conservadors) i *negres* (liberals). Quan el govern del general Berenguer va fer renovar els ajuntaments, per tal d'evitar la caiguda de la monarquia, es disposà que la meitat dels regidors serien elegits entre els que ho haguessin estat durant la monarquia, i l'altra meitat seria elegida pels majors contribuents del poble, els mateixos que estaven a l'Ajuntament. Es varen fer noves llistes i Jaume Porcel difonia des del periòdic la voluntat d'integració dels nous representants. El 26 de febrer de 1930, entrà un nou batle, Jaume Alemany, que era l'amo de Son Castell, possessió de Lluís Alemany, andritxol que es presentaria a diputat a Corts al costat de Joan March. L'excusa de la impossibilitat de sostenir un ajuntament propi va servir per a fer avenir el batle del poble amb el d'Andratx, Macià Ensenyat. La integració es consumà, i entrada la II República, a les eleccions de maig de 1931, s'Arracó aportà a l'Ajuntament d'Andratx els dos únics regidors de dreta. Així, doncs, el poble només tengué Ajuntament entre el juny de 1926 i el maig de 1930. De llavors ençà la seva història ha anat lligada a la d'Andratx. Arran de l'emigració a França, els socis de *Les cadets de Majorque*, que són unes 800 famílies mallorquines i franceses residents a França, a més d'uns 300 socis a Mallorca, reben bimensualment la revista *París-Baleares*, apareguda el 1958, que els serveix de llaç d'unió. L'associació organitzava excursions, dinars, balls, i també oferia assistència jurídica. Com a fet que ha condicionat el desenvolupament econòmic, i al mateix temps cultural, cal esmentar la importància que ha tengut l'activitat de les corderes. En aquesta zona, s'aprofità l'abundància del garballó per tal de pal·liar els escassos recursos. Avui dia, trobam encara algunes dones que es dediquen a aquest ofici. Primer, les corderes anaven a la garriga a recollir les palmes.

↑ Carrer de s'Arracó

Actualment, les compren a la cooperativa d'Andratx. Se'n fan dos tipus de corda: una molt de prima que s'anomena *cordellí*, i una altra de més gruixada, que es coneix amb el nom de *corda de peu*. Abans, la demanda era molt grossa i feien moltes hores de feina. Tant era així, que s'organitzava sovint una *vetlada mora*, la qual consistia a passar tota una nit fent corda, contant acudits, endevinalles, i acabant amb coca i xocolata. La corda es venia a molts de pobles de Mallorca, i fins i tot s'exportava a València. Encara que no visquessin únicament d'això, llevat d'algun cas aïllat, era un ajut bàsic per al manteniment de la casa. El sector turístic no ha influït decisivament en la població —són els petits comerços el principal recurs econòmic—, ja que el poble no té instal·lacions hoteleres, restaurants ni urbanitzacions. Amb tot, una petita part dels habitants —unes vint persones— se desplaça cada estiu a Sant Elm, per treballar en aquest sector. El poble ce-

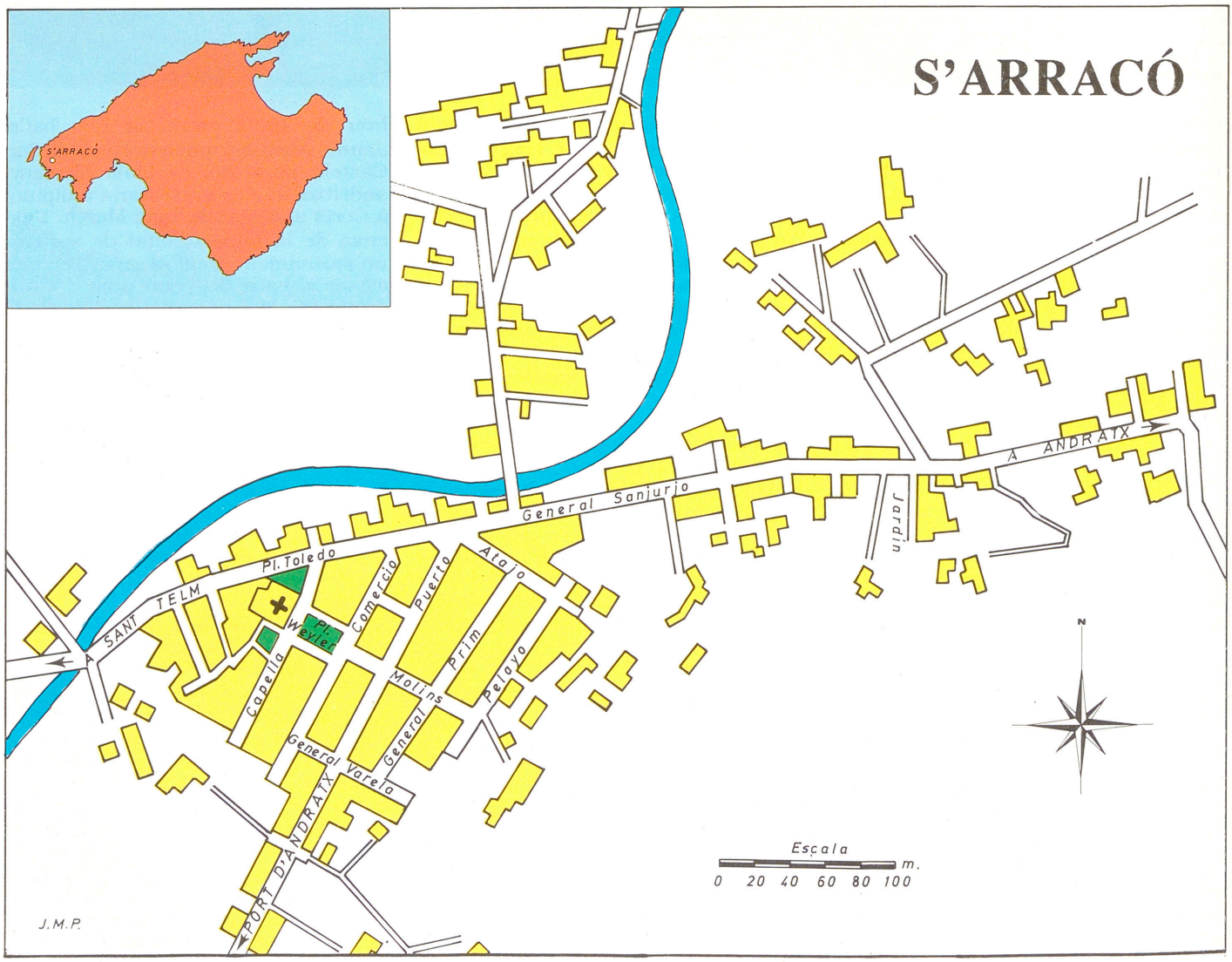

← Cases de sa Vall de s'Arracó

lebra la festivitat de sant Agustí el 28 d'agost. Des que s'erigí la capella, s'hi esdevenia per la festa del sant Crist una vertadera romeria, coneguda com la festa de *ses coques*, ja que hi anaven forners i altres comerciants dels voltants amb caixes plenes d'ensaïmades. Era costum regalar a les al·lotes la *mocadorada*, un mocador fermat pels quatre angles i ple d'aquestes ensaïmades. La primera setmana de setembre se celebra la Mare de Déu de la Trapa, advocació procedent de l'extingit cenobi dels monjos trapencs. A més d'aquest antic monestir, cal esmentar l'església del s XVIII, erigida vicaria *in capite* gràcies als esforços d'un grapat d'arraconers el 1848. És dedicada, igual que la capella anterior, al sant Crist. (JC)

ARRACÓ, VALL DE S' Situat al terme d'Andratx, entre el coll de s'Arracó i el coll de sa Palomera, i entre el puig d'en Ric i el puig d'en Guida. Documentat a la segona meitat del s XIV, integraven la vall, les alqueries de la Castanyola, la Tor, el puig Almostem, el Castellàs, el Rafal Bosc, Son Martí Alemany i Son Nadal. (M)

ARRAN Publicació bimensual fundada a Palma el 1985, que tracta de temes socials en general, des de la doctrina social de l'Església Catòlica. N'ha estat director, des de la seva fundació, mossèn Gabriel Pérez, delegat diocesà d'Acció Social. Entre els col·laboradors més habituals, destaquen mossèn Bartomeu Bennàssar, mossèn Llorenç Tous i Josep Suàrez. Publica els articles majoritàriament en català.

↓ Arran

ARRANCAT, CAN Possessió, amb capella privada, del terme de Manacor, situada entre can Violí i can Xicret. (M)

ARRANTIONS Alqueria documentada al terme d'Artà en el s XIII. És l'actual Son Servera. (M)

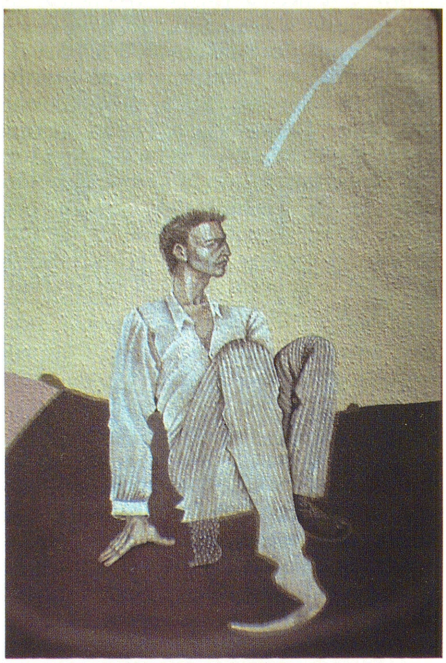

↑ Eduard Arranz Bravo, decoració de la casa de Camilo José Cela (La Bonanova)

ARRANZ BRAVO, EDUARD (Barcelona 1941) Pintor. Estudià a l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona). Cap al 1968, formà grup amb els pintors Gerard Sala, Robert Llimós i Rafael Lozano Bartolozzi, amb qui continuà fins al 1982; ambdós exposaren a Palma, el 1974, a una galeria privada, i el 1980 a la Llonja, i realitzaren decoracions murals, el 1973, per a un annex de l'hotel Flamboyan de Magalluf, tapat el 1988, i per a l'habitatge de l'escriptor Camilo José Cela, a la Bonanova (1979).

ARRAVAL, S' Barriada situada al terme d'Estellencs, al sud de la vila. ■ Barriada ubicada al terme de Llubí, al sud de la vila. ■ Barriada del terme de Marratxí, situada al nord del caseriu de Pòrtol. (M)

← Maria Rosa Arregui Álava

ARREGUI ÁLAVA, MARÍA ROSA (Tudela, Navarra 1947) Tècnica d'Administració. Llicenciada en dret per la Universitat de Saragossa. Fa part del Cos Tècnic de l'Administració Institucinal de Serveis Socio-professionals —AISS—. Destinada a Palma, ocupà, entre d'altres, els càrrecs de directora del Departament de la Dona, directora general de Treball del Govern preautonòmic, directora general de Personal del govern Balear (1983-1986) i secretària general tècnica de Treball i Transports (1987).

ARREL, COVA DE S' Accident de la costa del terme d'Artà, situada entre es Vells Marins i es caló de Betlem. (M)

ARREL, PAS DE L' Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre la cova de l'Ermità i el racó de les Olles. (M)

ARRELS, AVENC DE SES Cavitat situada en terres de la possessió de Coma-sema, al terme de Bunyola, a 490 m sobre el nivell de la mar. Té aixecament topogràfic i està catalogat com a avenc fins a 15 m de fondària.

ARRELS DE SON FORTEZA Grup folklòric, creat a Son Fortesa (Palma) el 1979, per les festes de la barriada. Ha participat en diferents festes pageses i trobades de balladors mallorquins i ha donat origen a una escola de balls populars.

ARRENDAMENT Sistema pel qual un propietari (senyor) cedeix l'explotació de les terres a un arrendador, a canvi d'un pagament en diners i espècies. Aquest sistema aparegué després de la conquesta catalana i predominà al s XIX; actualment, un 12% de la terra mallorquina hi és explotada. Els contractes (que sovint es feien davant notari), solien esser per 4, 6 i 8 anys, el 26% eren mixts (metàl·lic i espècies), el 72% en diners i el 0'80% únicament en espècies. La renda es pagava en dos o tres terminis: per la Mare de Déu de setembre o sant Miquel, per sant Tomàs i per sant Joan de juny. A més de la renda, el senyor acostumava a reservar-se una sèrie de partides com prestacions personals, les millores, el delme i les contribucions, i es quedava amb una part de la possessió per explotar-la directament o per llogar-la per separat; sovint, es tractava de la casa, els horts, els molins, les rotes, les pastures, les vinyes i el bosc.

ARREPLEGADA, S' Terrenys del terme d'Escorca situats entre les cases d'Almallutx i sa font des Fonoll. (M)

ARRET, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada a la barriada de Son Cladera, entre can Foradí i can Roses. (M)

arriba

Editado por Falange Española Tradicionalista y de las J. O. N. S.

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN

Manacor 26 de Mayo de 1945

AÑO VIII — NUMERO 376

SUSCRIPCIÓN

EL ORDEN BOLCHEVIQUE

JURA DE LA BANDERA

El Martes, en el Paseo de Antonio Maura

↑ Arriba

ARRIBA Setmanari d'informació local editat a Manacor per la delegació de premsa i propaganda de *Falange Española Tradicionalista y de las JONS* (1938-1966), i continuador de *Renacer*. En foren directors: Francesc Darder, Joan Bonnín Bonnín, Josep Fuster Forteza i Bartomeu Truyols Lliteres. Incloïa una sèrie d'articles de Gabriel Fuster Forteza, amb el títol de *Datos para la historia de Manacor*.

ARRIBAS PALAU, ANTONI (Barcelona 1926) Arqueòleg. Doctor en Filosofia i Lletres. Ocupà el càrrec de conservador del Museu Arqueològic de Barcelona (1954). El 1964, obtengué la càtedra de Prehistòria de la Universitat de Granada, on creà la revista *Cuadernos de prehistoria de la Universidad de Granada*, i el 1979 fou nomenat catedràtic d'aquesta matèria a la Universitat de les Illes Balears. La seva vinculació amb Mallorca és anterior a la seva activitat docent a l'Illa, perquè ja el 1952 col·laborà a l'excavació del teatre romà d'Alcúdia i, el 1958, s'incorporà a l'equip d'investigadors que treballaven en les excavacions arqueològiques que la Fundació Bryant duia a terme a la ciutat romana de Pollentia, de la qual és director. És autor i coautor de diversos estudis sobre Pollentia, sobre la Romanització de les Balears i sobre les restes del Sec. De la seva bibliografia no dedicada a temes illencs, destaquen l'estudi, fet amb Martín Almagro, sobre el poblat i la necròpoli de Los Millares, i els textos de síntesi publicats amb els títols de *Lecciones de Prehistoria* i *Los Iberos*. (M)

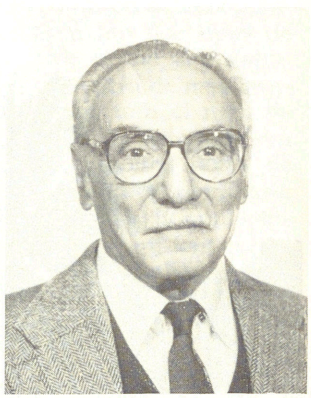

→ Antoni Arribas Palau

ARROM, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Vista Alegre Nou i Llodrà. (M)

ARROM, SEMENTER GRAN DE S' Terrenys del terme de Bunyola situats entre les cases de la possessió del mateix nom i la partió amb Escorca. (M)

ARROM, SON Possessió del terme de Sencelles, situat a llevant del poblet de Biniali, a l'altura del quilòmetre 19 de la carretera. (M)

ARROM JULIÀ, GABRIEL (Santa Maria 1911) Economista. Cursà estudis de professor mercantil i de dret a Barcelona. Des del 1926 féu part de la direcció de la Joventut Escolar de Mallorca. Fou destinat a Girona com a

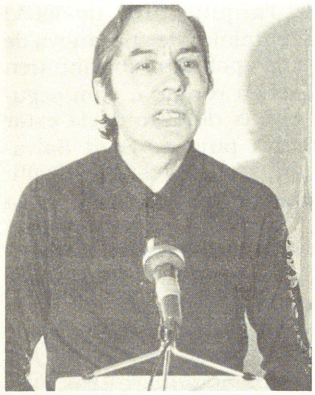

← Gabriel Arrom Julià

funcionari d'Hisenda (1932). S'afilià al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) i féu la guerra civil del 1936 en el bàndol republicà, com a tinent d'artilleria. Membre de la comissió político-militar del PSUC, el febrer de 1939, passà la frontera francesa cap a l'exili. Marxà a la Unió Soviètica —amb d'altres destacats militants, com Dolores Ibarruri i Joan Comorera Soler—, on fou nomenat membre de la III Internacional Comunista (1939-1943). Es doctorà en Ciències Econòmiques a l'Escola Superior de Comerç Exterior de Moscou, institut en el qual fou catedràtic a partir de 1945. Féu d'intèrpret en els congressos i reunions del Partit Comunista de la Unió Soviètica. El 1957, tornà a Catalunya, de forma il·legal i dirigí les comissions d'economia, agricultura, i petita i mitjana empresa. Col·laborà a *Treball* (l'òrgan del PSUC, aleshores clandestí) amb el pseudònim de *Gaspar Aribau* i estudià les crisis de 1957-1959 (a *Nuestras Ideas* i *Horitzons*) i la de 1973 (a *Nuestra Bandera*). També ha investigat sobre l'economia catalana dels anys 60 (n'és un exemple *A l'entorn de certs problemes de l'economia catalana* a *Nous Horitzons*, 1965). La seva situació només es legalitzà el 1977, any en què es traslladà a Madrid com a funcionari d'Hisenda. Membre del Comitè Central del Partit Comunista d'Espanya, el 1983 es passà al Partit Comunista dels Pobles d'Espanya, on el 1989 també n'és membre del comitè central. Com a economista, participà en els congressos de les acadèmies de ciències econòmiques dels països socialistes. Ha tornat diverses vegades a Mallorca, per a participar en reunions i conferències.

ARRUFADA, N' Accident de la costa del terme d'Artà, situat entre sa penya des Llamp i sa pedra des Pont. (M)

ART Nom amb el qual Ramon Llull designa el conjunt universal del saber

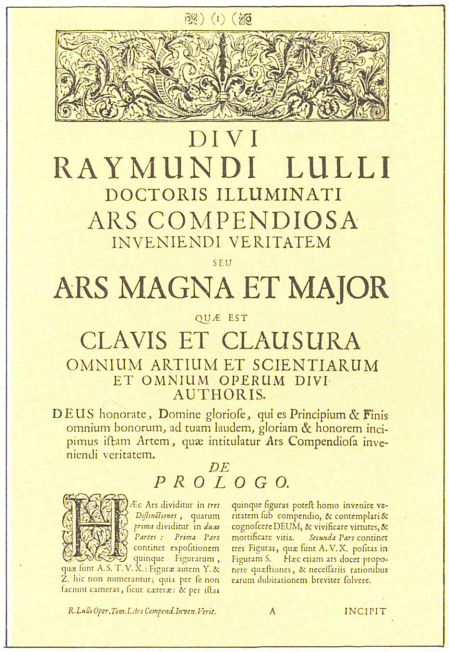

DIVI
RAYMUNDI LULLI
DOCTORIS ILLUMINATI
ARS COMPENDIOSA
INVENIENDI VERITATEM
SEU
ARS MAGNA ET MAJOR
QUÆ EST
CLAVIS ET CLAUSURA
OMNIUM ARTIUM ET SCIENTIARUM
ET OMNIUM OPERUM DIVI
AUTHORIS.

DEUS honorate, Domine glorioſe, qui es Principium & Finis omnium bonorum, ad tuam laudem, gloriam & honorem incipimus iſtam Artem, quæ intitulatur Ars Compendioſa inveniendi veritatem.

DE
PROLOGO.

HEc Ars dividitur in tres *Diſtinctiones*, quarum *prima* dividitur in *duas Partes*: *Prima Pars* continet expoſitionem quinque Figurarum, quæ ſunt A.S.T.V.X.: Figuræ autem Y. & Z. hic non numerantur, quia per ſe non faciunt cameras, ſicut cæteræ: & per iſtas quinque figuras poteſt homo invenire veritatem ſub compendio, & contemplari & cognoſcere DEUM, & vivificare virtutes, & mortificare vitia. *Secunda Pars* continet tres Figuras, quæ ſunt A.V.X. poſitas in Figuram S. Hæc etiam ars docet proponere quæſtiones, & neceſſariis rationibus earum dubitationem breviter ſolvere.

R. Lulli Oper. Tom. I. Libr. Compend. Inven. Verit. A INCIPIT

↑ Art abreujada d'atrobar veritat

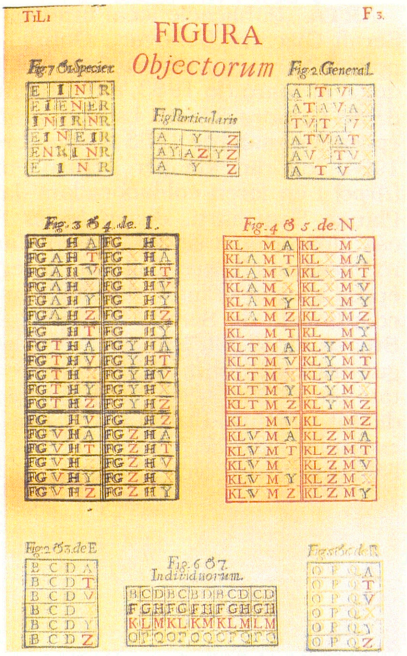

↑ Figura de l'Art

assolit i ordenat segons els principis lògics i metodològics que ell mateix establí. En un sentit més restringit, s'aplica al conjunt de termes i figures en què s'expressen els principis proposats. Llull presenta la seva Art (*Art Generalis*) com una ciència general que havia d'esser emprada per a l'elaboració de les ciències particulars, és a dir, de totes aquelles que constituïen tradicionalment la divisió del saber. Aquesta elaboració és també assajada per Llull en nombroses obres. L'Art en sentit restringit apareix en diverses formulacions que assenyalaven una evolució d'etapes ben definides: 1-**Etapa de preparació**, representada bàsicament pel *Llibre de Contemplació* (Mallorca 1272), on Llull presenta el conjunt inicial del seu pensament i introdueix els primers recursos metodològics de figures (principalment la figura de l'arbre) i lletres (per significar conceptes, com, per exemple **A** = essència de Déu). 2-**Etapa quaternària**, en què les figures circulars i els principis són distribuïts prenent com a model la teoria tradicional dels quatre elements de l'univers —foc, aire, aigua, terra—. En base a la presència d'aquests quatre elements mesclats en la constitució de les coses, es concep la constitució de tota la realitat a partir de les dignitats divines (propietats que defineixen l'essència de Déu, com bondat, perfecció, sabiduria). A aquesta exposició de l'Art, dedica l'*Art abreujada d'atrobar veritat* —o *Ars compendiosa inueniendi ueritatem seu Ars Magna et maior*—, redactada quan tenia 40 anys (1271) al monestir de la Real, després de la seva estada al puig de Randa, segons la *Vida coetània*; l'*Art Demostrativa*, escrita a Montpeller el 1276, i el *Llibre de Demostracions*, confegit probablement a Miramar devers el 1275. 3-**Etapa ternària**, en la qual, amb l'*Art inventiva*, Llull procedeix a una primera simplificació tant del nombre de figures (en resten quatre), com de l'alfabet (reduït a nou lletres). El principi que orienta aquesta exposició de l'Art és la doctrina trinitària, que es va exposant en una explicació de la definició correlativa de tota la realitat. Aquella, suposa definir qualsevol principi o realitat amb dos termes, que donen lloc a construccions semiològiques molt originals (com, per exemple, de *bonitas* es diu *bonificatiuam*, *bonificable*, *bonificare*.) 4-**Etapa final**, en la qual Llull presenta la versió definitiva de l'Art, perfeccionant el sistema lògic i simplificant encara més les figures. Es tracta de l'*Ars generalis ultima*, començada a Lió el 1305 i acabada a Pisa el 1308, i l'*Art breu*, compendi de l'Art que assolí una gran difusió. (JG)

ART, CALA DE S' Accident de la costa del terme de Calvià, situat a cala Rafalbetx, entre s'illa del Toro i es morro d'en Feliu. (M)

ART, PEDRA DE S' Accident de la costa del terme de Calvià, situat entre punta de Torre Nova o de sa Porrassa i punta Nadala. (M)

ARTÀ Publicació local fundada per Serafí Giscafré Genovart, Gabriel Genovart Serra i Nicolau Caselles Flaquer, el març de 1983, en substitució de *Sa Comare Beneta*. La seva primera època (de març de 1983 a setembre de 1984) fou dirigida per Arturo Pomar (*Arpo*) i en foren col·laboradors Jacint Planas Santmartí, Josep Melià Pericás, Joan Bonet Nadal i Josep Mascaró Passarius, entre d'altres. La segona època s'inicià el març de 1987, amb la coordinació de Serafí Giscafré i Joan Bujosa Ripoll. Els articles —de contingut crític i d'actualitat— estan redactats en català i castellà. Té una periodicitat mensual i un tiratge d'uns 500 exemplars de 12 pàgines. Fa part de l'Associació de Premsa Forana.

→ Artà

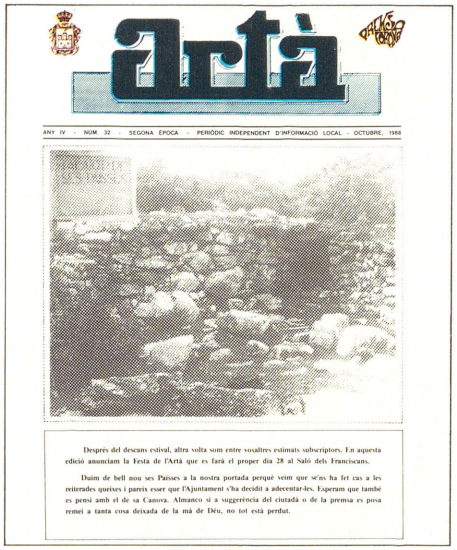
artà

ANY IV - NUM. 32 - SEGONA ÈPOCA - PERIÒDIC INDEPENDENT D'INFORMACIÓ LOCAL - OCTUBRE, 1988

Després del descans estival, altra volta som entre vosaltres estimats subscriptors. En aquesta edició anunciam la Festa de l'Artà que es farà el proper dia 28 al Saló dels Franciscans.

Duim de bell nou ses Païsses a la nostra portada perquè veim que se'ns ha fet cas a les reiterades queixes i pareix esser que l'Ajuntament s'ha decidit a adecentar-les. Esperam que també es pensi amb el de sa Canova. Almanco si a suggerència del ciutadà o de la premsa es posa remei a tanta cosa deixada de la mà de Déu, no tot està perdut.

ARTÀ Municipi de Mallorca oriental, situat a l'extrem septentrional de les serres de Llevant i de les Subbètiques. Té una extensió de 13.913 hes i una població, el 1986, de 5.700 habitants, amb una densitat de 41 h/km². Comprèn el nucli urbà de sa Colònia de Sant Pere (21 hes). Inclou, el 1988, les urbanitzacions de Mont Fer-rutx (32 hes), de s'Estanyol (9 hes), a més de Betlem i de Sant Pere (45 hes). Cal destacar la zona de sa Canova, declarada Àrea Natural d'Especial Interès. El seu litoral culmina, al nord, amb el cap de Ferrutx. Les muntanyes s'alineen del SW al NE, amb alguns cims que passen dels 500 m. Hi destaquen les possessions de Olors, de Son Fortesa, de Morell, de ses Pastores i de s'Ametlerar. El nom del poble apareix a la crònica de Jaume I, i en el *Llibre del Repartiment*, figura el districte d'*Artà* o *Yartan*.

HISTÒRIA

Els nombrosos jaciments arqueològics que es troben per tot el municipi demostren que les terres artanenques han estat habitades per l'home des de la prehistòria. Els naviformes dels Pujols i les coves artificials del Rafal Paï són exemples, respectivament, del tipus d'habitatge i de sepultures que es feien servir durant el període pretalaiòtic. A l'època talaiòtica, es construïren poblats fortificats, com el de ses Païsses, i s'utilitzaren hipogeus o cavitats naturals per a enterrar els morts, com és el cas de sa Cova, a la possessió del mateix nom. D'aquesta època, es conserva un dels millors exemples de l'arquitectura talaiòtica mallorquina: el talaiot de sa Canova de Morell. Alguns poblats continuaren habitats a l'època romana, com segurament fou el cas del que devia estar situat a l'actual puig de Sant Salvador, on s'han trobat restes talaiòtiques, i també de la necròpoli de sa possada de Carrossa, petit cementeri romà dels s I i II de l'Era. Des d'aquest període fins a la conquesta islàmica de l'Illa, es desconeix el que hi va succeir. En la divisió administrativa que establí el nou poder, es constituí un *juz'* —divisió político-administrativa islàmica— a la península artanenca, amb el nom de Yartan. Probablement es bastí, en aquest moment, una ciutadella o almudaina com a refugi i/o defensa de la població de la zona, població que vivia disseminada en alqueries. Els noms d'aquestes, conservats en el *Llibre del Repartiment*, indiquen que els seus habitants pertanyien a diferents grups tribals. La fundació de la vila està vinculada a l'arribada a Mallorca, el 1230, dels monjos premonstratesos de l'abadia de Santa Maria de Bellpuig (comtat d'Urgell), per tal de fundar casa al lloc encara avui denominat Bellpuig. Després de la conquesta de Mallorca, que al massís d'Artà no s'acabà fins després de les campanyes de Bernat de Santa Eugènia i de Pere Maça (octubre de 1230 - abril de 1231), el rei Jaume I volgué recompensar l'ajuda rebuda dels monjos i els va cedir vuit alqueries. Aleshores, el districte d'Artà, sobre la base del *juz'* islàmic de Yartan, estava format per l'actual municipi i pels de Capdepera i de Son Servera. El 1300, Jaume II ordenà la creació de dues noves viles, a més de la de l'Almudaina, i dos anys després constituí la devesa de Ferrutx, vedat de caça dels reis de Mallorca. Aquest començà a decaure amb Jaume III, i el 1334 se'n parcel·laven els terrenys. El 1425, l'abat de Bellpuig suprimí el priorat artanenc, i féu tornar els monjos a l'abadia mare. L'església del s XIII es conserva convertida en casa de camp. Des del s XIII fins al s XV, el nom d'Artà es reservà només per al districte, mentre que la vila continuava dient-se s'Almudaina. A finals del s XVI, Rafel Serra fundà el convent dels franciscans. Fou el 1563 que el bisbe Diego de Arnedo manà engrandir l'església, la construcció de la qual durà fins al 1818. El 1820, el poble es veié afectat per la pesta bubònica, i fou per aquest motiu que s'ordenà cremar tot el que es trobava al castell, ja que aquest havia estat utilitzat com a hospital. La mortalitat fou enorme, amb una xifra de 1.267 víctimes a Artà i 1.040 a Son

↑ Artà, església parroquial amb el puig de Sant Salvador al fons

Servera. A finals del s XIX, la parcel·lació d'allò que fou la devesa de Ferrutx donà origen primer a una població ran de mar, la Colònia de Sant Pere, i durant la segona meitat del s XX, a la urbanització de Betlem. El 1820, se'n segregaren el municipi de Capdepera i el municipi de Son Servera. L'estructura agrària del poble era, al s XIX, una de les més latifundistes de Mallorca. Els terratinents, entre ells el marquès de Bellpuig i els comtes de Montenegro i d'Aiamans, posseïen, el 1818, dues terceres parts de la terra del terme. Petits propietaris i jornalers depenien de les grans possessions per a la seva subsistència. A les darreries del s XIX aparegué la manufactura de la sabata. També es treballava el garballó, sobretot amb mà d'obra femenina. L'eixample dels s XIX i XX engrandí la vila vers el pla, on el 1921 s'inaugurà l'enllaç per ferrocarril amb Palma. Es facilità així un major i més ràpid intercanvi comercial. A principis del s XX, els obrers s'organitzaren en La Defensa del Treball (1908) i la Federació Obrera d'Artà (1908). Durant la segona república es crearen, a més, *El Renacimiento Agrario* (1931), l'Aliança Obrera d'Artà (1931), el Centre de Picapedrers (1932) —aquests dos darrers feien part de la Unió General de Treballadors—, la Joventut Socialista d'Artà, una Agrupació Socialista Obrera i un Grup d'Esquerra Republicana.

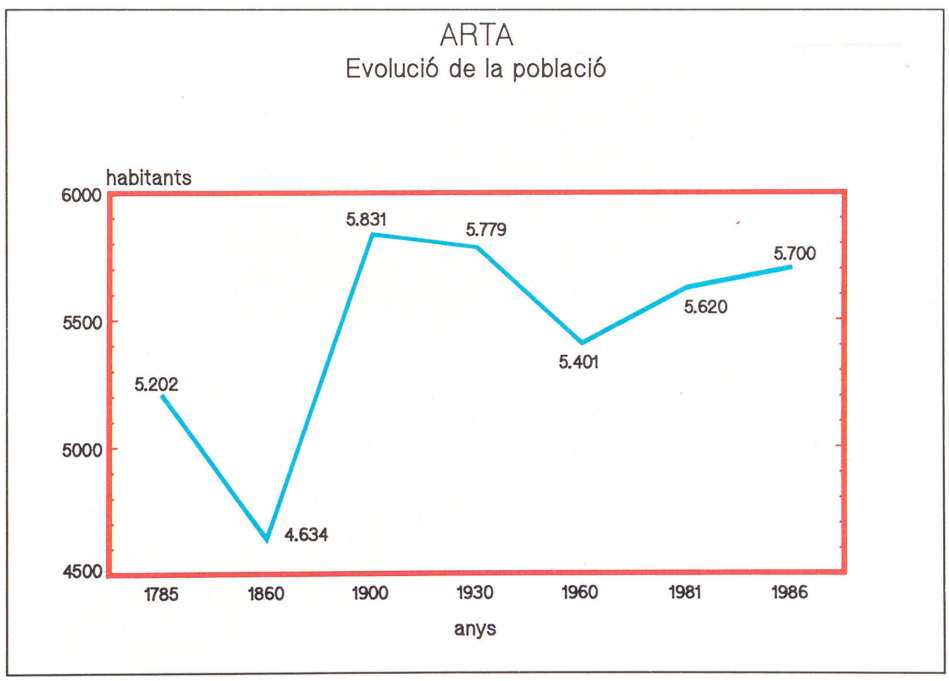

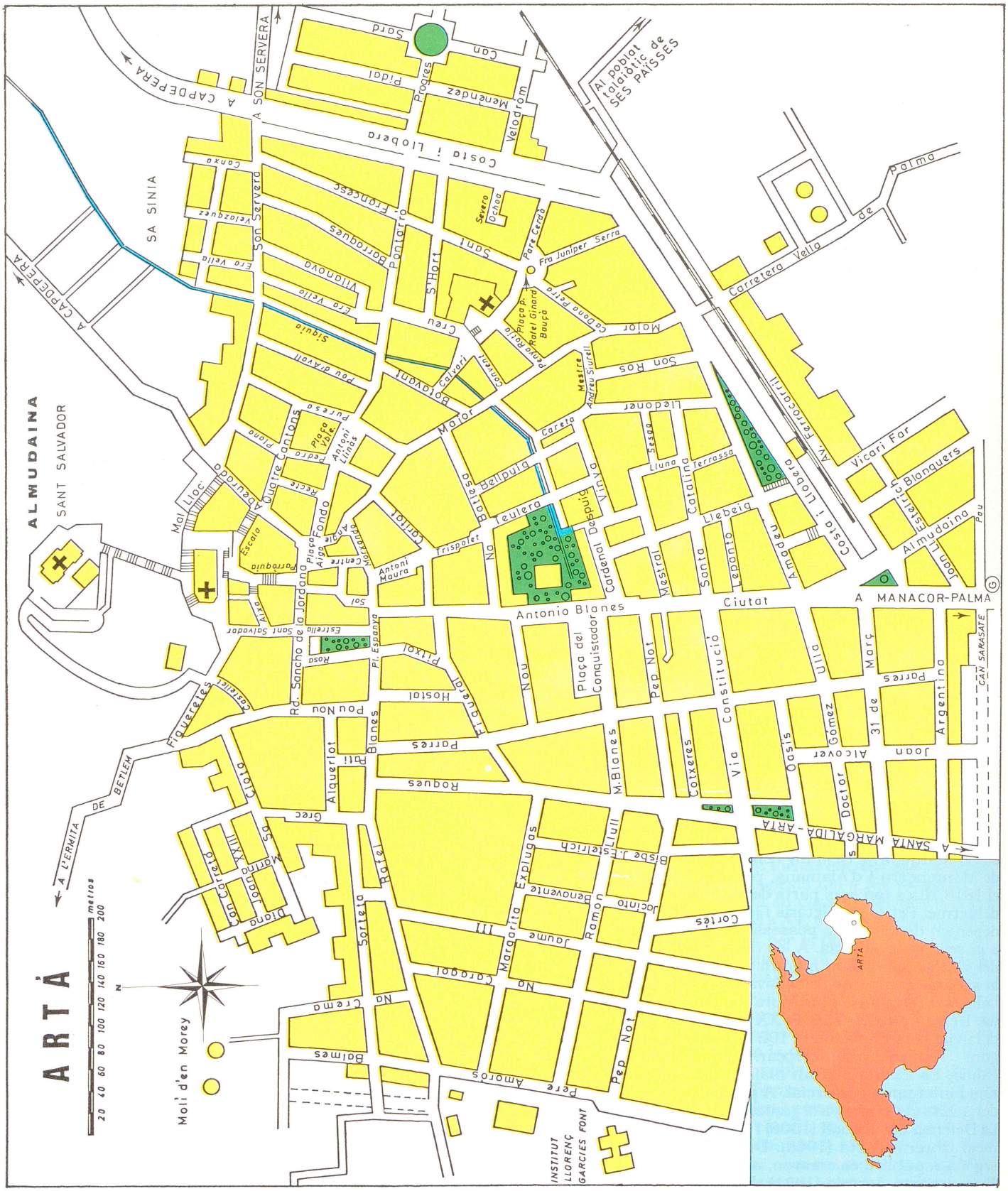
ARTÀ
ALMUDAINA
SANT SALVADOR
SA SINIA
A CAPDEPERA
A SON SERVERA
Al poblat talaiòtic de SES PAÏSSES
Costa i Llobera
Carretera Vella de Palma
Av. Ferrocarril
Vicari Far
Almudaina
Joan Ll. Estelrich
Blanquers
A MANACOR-PALMA
Antonio Blanes
Ciutat
Plaça del Conquistador
Via Constitució
Cardenal Despuig
Mestral
Santa Catalina
Llebeig
Lepanto
Amadeu
Ulla
Març
Argentina
Joan Alcover
Gómez
Oasis
Doctor
Cotxeres
Pep Not
M. Blanes
Nou
Pitxol
Hostal
Figueral
Parres
Roques
Rafel
Sorteta
Margarita Explugas
Jaume III
Ramon Llull
Bisbe J. Estelrich
Jacinto Benavente
Cortés
Na Caragol
Na Crema
Balmes
Pere Amorós
Pep Not
Pou Nou
Rd. Sancho de la Jordana
Figueretes
Castellet
Alquerlot
Rati
Blanes
Grec
Clota
Sa
Marina
Joan XXIII
Can Carretó
Diana
Sol
Antoni Maura
Trispolet
Na Batlesa
Bellpuig
Teulera
Vinya
Lledoner
Sesgo
Lluna
Terrassa
Catalina
Llebeig
Amadeu
Lepanto
Santa
Mestral
Cardenal Despuig
Major
Son Ros
Major
Botavant
Creu
Calvari
Convent
Mestre Andreu Siurell
Pare Cerdà
Fra Juniper Serra
Severo Ochoa
Pontarró
Barraques
Francesc
Son Servera
Vilanova
Era Vella
Siguia
Pou d'Avall
Puresa
Plaça Vole
Antoni Llinàs
Pedra
Plana
Quatre Cantons
Recte
Fondo
Escala
Parroquia
Plaça Aigo
Centre
Marxanda
Aixa
Estrella
Sant Salvador
Rosa
Pl. Espanya
Castellet
Mal Lloc
Abeurada
Conxa
Velazquez
Era Vella
Pedra
Plaça p. Rafel Ginard Bauçà
Penya Rotja
Ca Dona Petra
Carreta
Sol
Pitxol
Hostal
Figueral
Parres
Roques
Rafel
Sorteta
Margarita Explugas
Jaume III
Ramon Llull
Bisbe J. Estelrich
Jacinto Benavente
Cortés
Na Caragol
Na Crema
Balmes
Pere Amorós
Pep Not
Cotxeres
M. Blanes
Via Constitució
Oasis
Doctor
Gómez
Alcover
Joan
31 de Març
Argentina
Parres
Ulla
CAN SARASATE
A SANTA MARGALIDA-ARTA
A L'ERMITA DE BETLEM
INSTITUT LLORENÇ GARCIES FONT
Moli d'en Morey
metros
20 40 60 80 100 120 140 160 180 200
N
ARTÀ

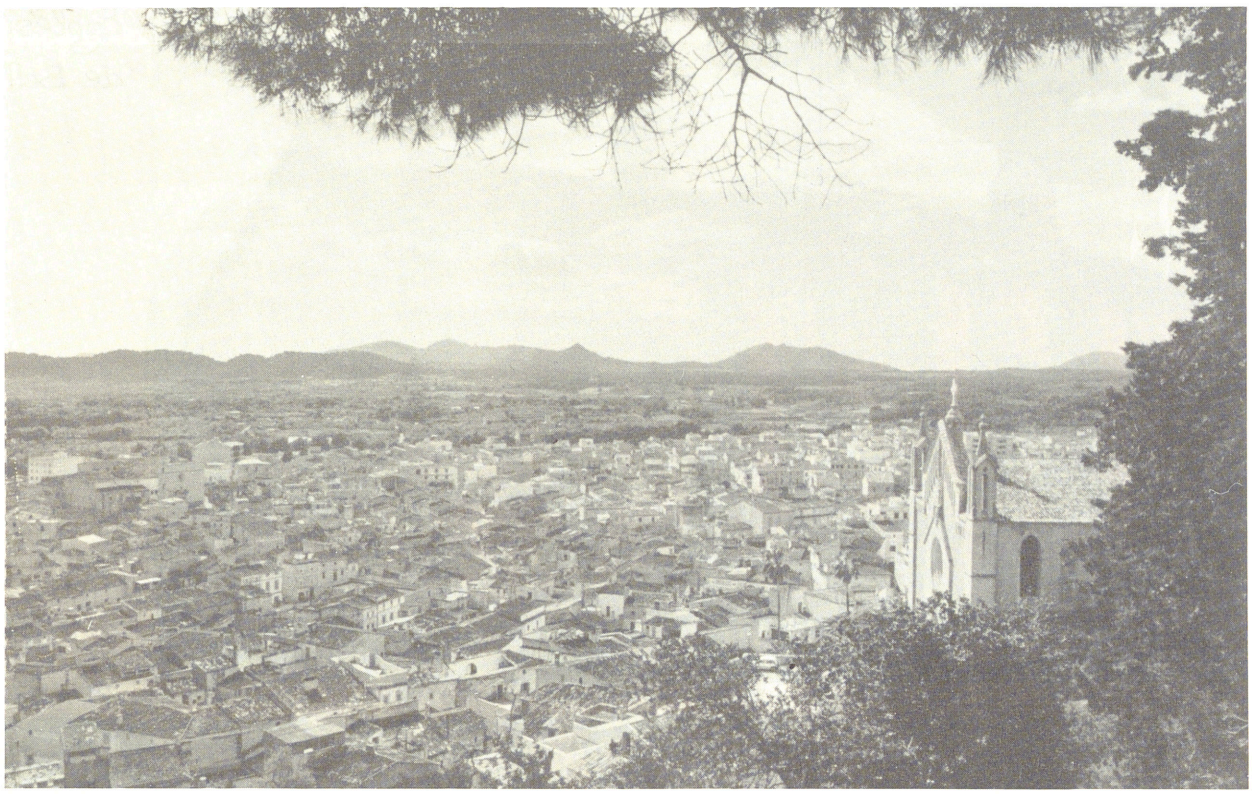

→ Vista general d'Artà des de s'Almudaina

Amb tot, les dretes triomfaren a totes les eleccions d'aquest període (1931, 1933 i 1936). La revolució d'octubre de 1934 repercutí en aquest poble amb l'empresonament de 14 persones. Més greus foren les conseqüències de l'aixecament militar del 19 de juliol de 1936. Molts d'homes d'esquerres fugiren amb la intenció de passar a Menorca, i d'altres foren empresonats. La repressió augmentà quan els republicans desembarcaren a Portocristo, la qual cosa permeté que alguns artanencs es passassin als milicians. El 10 d'agost de 1936, la vila fou bombardejada erròniament pels italians, amb un resultat de 10 morts. Superada la postguerra, a aquest poble arribaren també les conseqüències de l'allau turístic dels anys 60. Molts de joves passaren a fer feina a les indústries hoteleres i, com en altres pobles, però amb menor intensitat, es produí l'arribada de famílies treballadores peninsulars.

ECONOMIA

Quant a recursos econòmics, hi segueixen vigents l'agricultura i la ramaderia. De les més de 5.700 hes conreades, només 225 hes són de reguiu. Del secà, destaquen els cultius de blat, de civada i d'ordi, així com els farratges, l'ametlerar i l'olivera. Destaca també la presència dels figuerals. La resta de sòl és ocupat per màquies, pinedes i alzines que pateixen un procés de de-

BATLES DEL SEGLE XX

Antoni Caselles Esteva	30-12-1899	Antoni Cano García	17-04-1927
Joan Sancho Sureda	1-01-1902	Antoni Massanet Caselles	20-09-1927
Antoni Caselles Esteva	1-01-1903	Antoni Amorós Ginard	25-09-1927
Andreu Sureda Sancho	1-01-1904	Antoni Cano García	25-01-1928
Guillem Tous Ginard	1-01-1906	Antoni Amorós Ginard	3-05-1928
Pere Morell Oleza	28-08-1910	Antoni Cano García	29-01-1929
Joan Sureda Lliteres	22-01-1911	Antoni Amorós Ginard	11-07-1929
Pere Morell Olesa	22-04-1911	Mateu Amorós Alzina	27-02-1930
Llorenç Tous Vives	1-01-1912	Joan Oléo Sureda	20-03-1930
Julià Carrió Muntaner	6-07-1912	Nicolau Pons Sancho	1-10-1931
Llorenç Tous Vives	5-10-1912	Joan Oléo Sureda	29-10-1931
Julià Carrió Muntaner	7-06-1914	Bartomeu Sancho Coll	5-11-1931
Llorenç Tous Vives	28-06-1914	Pere Gil Sureda	12-02-1932
Julià Carrió Muntaner	18-07-1915	Nicolau Pons Sancho	1-11-1932
Llorenç Tous Vives	9-09-1915	Pere Gil Sureda	13-11-1932
Guillem Tous Ginard	1-01-1916	Nicolau Pons Sancho	2-07-1933
Antoni Cano García	16-01-1916	Pere Gil Sureda	3-09-1933
Guillem Tous Ginard	23-01-1916	Gabriel Garau Caselles	13-03-1936
Esteve Espinosa Massanet	21-05-1916	Gestora	19-07-1936
Miquel Payeras Paerxana	17-06-1917	Antoni Lliteres Sancho	23-07-1936
Antoni Cano García	24-06-1917	Joan Oléo Sureda	16-08-1936
Bartomeu Esteva Flaquer	1-01-1918	Jordi Fuster Valiente	27-08-1936
Andreu Femenies Caselles	15-04-1919	Miquel Morey Femenies	1-12-1936
Joan Caselles Caselles	22-04-1919	Bartomeu Flaquer Esteva	14-12-1938
Bartomeu Esteva Flaquer	15-06-1919	Joan Maria Garcies Blanes	17-09-1946
Andreu Femenies Caselles	16-09-1919	Joan Sard Pujades	19-09-1946
Joan Caselles Caselles	1-04-1922	Joan Amorós Mójer	4-10-1951
Guillem Ferragut Orpí	30-09-1923	Antoni Esteva Sullà	22-10-1954
Francesc Ferrer Rodríguez	29-03-1924	Miquel Quetgles Quetgles	2-02-1956
Pere Amorós Amorós	31-07-1924	Joan Moyà Amorós	15-04-1957
Miquel Morey Femenies	3-08-1924	Miquel Artigues Gili	13-08-1957
Joan Vicens Massanet	26-04-1925	Miquel Pastor Vaquer	17-03-1972
Antoni Massanet Caselles	4-07-1926	Gabriel Massanet Femenies	7-11-1975
Josep Sureda Blanes	6-11-1926	Jaume Morey Esteva	19-04-1979
Antoni Amorós Ginard	15-02-1927	Miquel Pastor Tous	20-06-1987

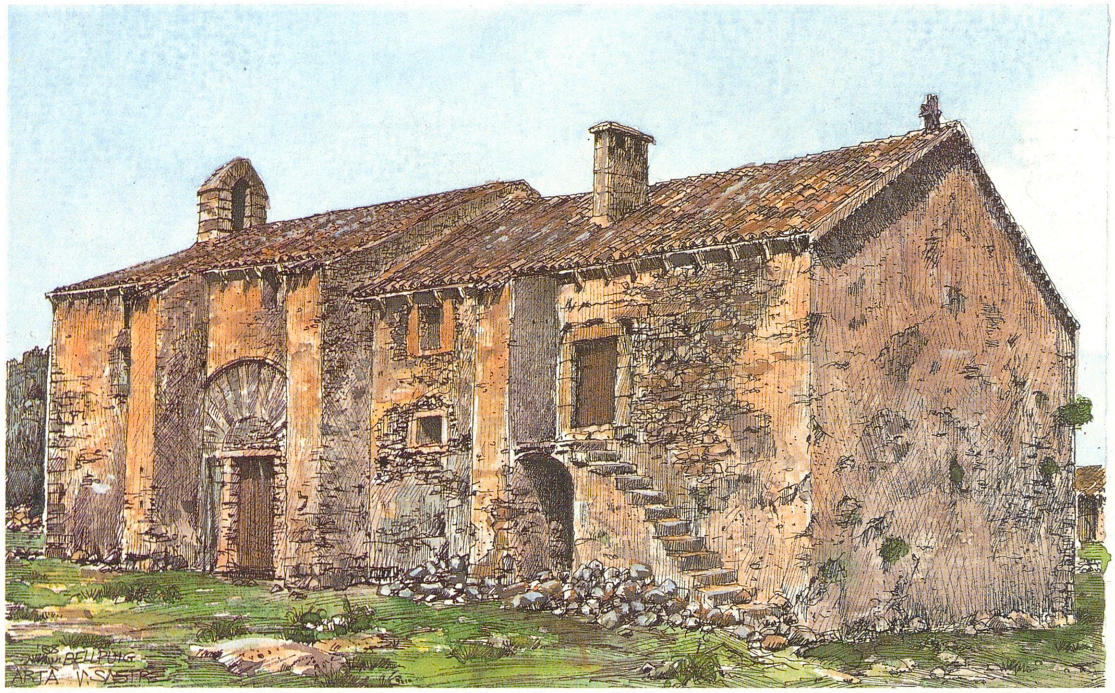

Església de Bellpuig.

Poblat de ses Païsses.

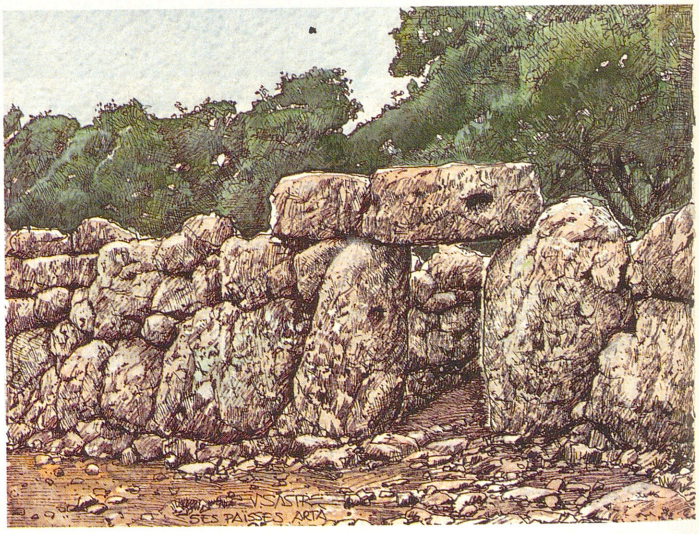

Torre d'Albarca.

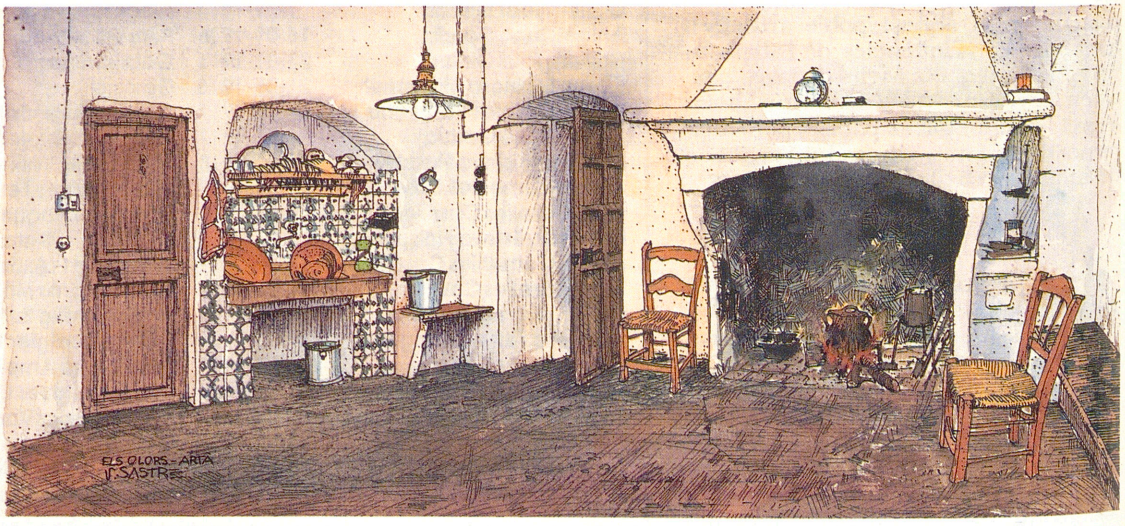

Cuina dels Olors

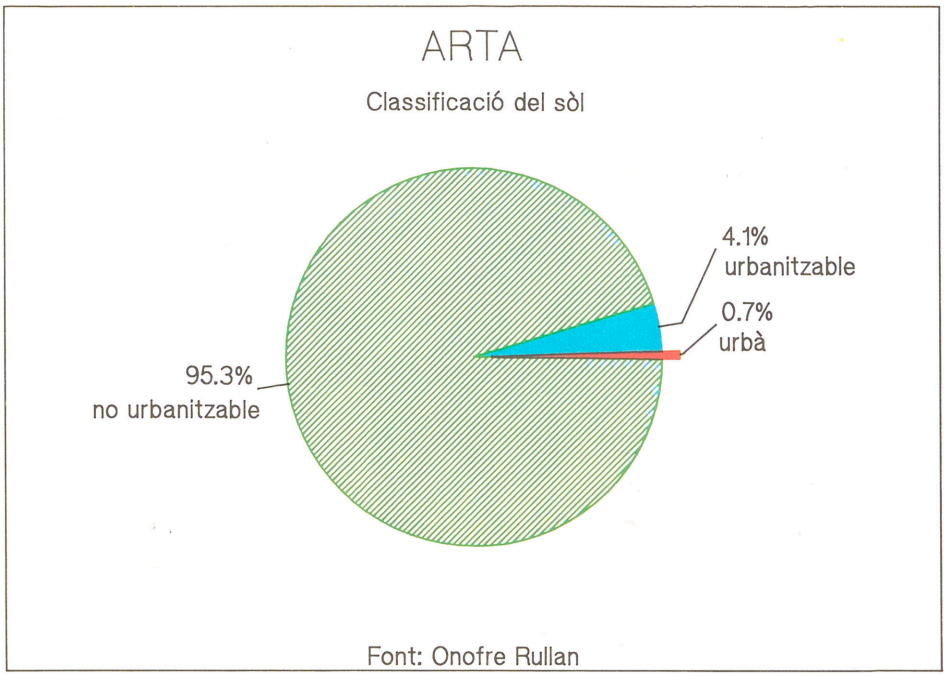

Font: Onofre Rullan

forestació a causa dels incendis d'ençà vint anys. Pel que fa a la ramaderia, té importància el bestiar oví, seguit del caprí i del porcí. L'activitat industrial, ve representada per l'alimentació i a alguna mostra tèxtil artesana, que es desenvolupà a les darreries del s XIX i començament del s XX, amb la instal·lació d'una fàbrica de teixits, avui tancada, i la indústria del garballó i de l'espart, que assolí especial rellevància en la confecció de senalles, de sàrries, d'esportins, de capells, de cordes, d'estores i d'espardenyes, actualment en decadència. El turisme ha influït indirectament en l'evolució econòmica del municipi, reflectida sobretot en el sector de la construcció, que es caracteritza pel seu caràcter no massiu. Destaca l'increment de les llicències d'obra, que quasi s'han duplicat des del 1981, passant de 290 a 547, el 1988; a més de l'aprovació del projecte d'urbanització SIDUSA.

VIDA SOCIAL

El 1917, aparegué la revista *Llevant* i per servar el bagatge històric i cultural del poble, s'inaugurà, el 1928, el Museu Regional d'Artà, que recull la història natural i l'etnografia de l'Illa, així com peces arqueològiques procedents de les excavacions de la comarca i d'altres indrets de les Balears i de la Península, com les estàtues dels guerrers de bronze que representen divinitats bèl·liques de les antigues creences religioses dels mallorquins preromans, les quals romangueren al museu fins al 1983, quan passaren al Museu de Mallorca. Al terme municipal, es troba un important testimoni de la presència humana a l'època talaiòtica, els poblats de ses Païsses i el talaiot de sa Canova. L'activitat sòcio-cultural del poble es manifesta en agrupacions com els grups folklòrics Artà Balla i Canta, i Esclafits i Castanyetes, la banda municipal de música, i la coral Orfeó Artanenc, així com les publicacions *Artà* (bimensual) i *Bellpuig* (quinzenal), i la biblioteca municipal. Compta també amb un centre

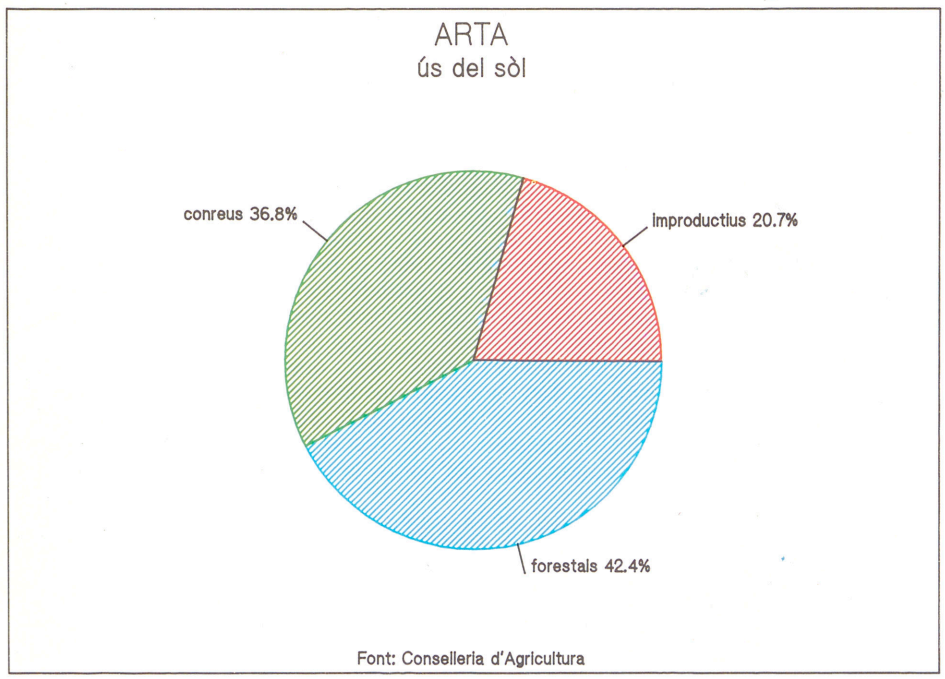

Font: Conselleria d'Agricultura

CENS RAMADER
(caps)

Oví	13.000
Boví	835
Porcí	778
Caprí	276
Equí	140
Mular	36
Asnal	20

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàries)

Ametlers	1.088
Oliveres	460
Figueres	300
Garrovers	215
Vinya	20
Tarongers	6
Pereres	5
Pomeres	5
Albercoquers	1
Pruneres	1
Melicotoners	1

CEREALS

Civada	350
Ordi	235
Blat	35

S'ARGUMENT DE 1989
(fragment)

A Vós, Majestat Divina,
Rei etern de lo creat,
per compondre bé es glosat,
tenc es cervell que no tina
si vostra mà el me refina
serà del tot encertat.

En vostra mà generosa
em sentiré amb valentia,
junt amb la Verge Maria;
sa glosada graciosa
serà, i ben profitosa,
tenguent vostra companyia.

Sant Antoni de Viana
Vós tampoc m'abandoneu,
així ho duré tot arreu
glosaré de bona gana
si pes camí no tenc pana
lo que ha passat llegireu.

Abans de passar endavant
he d'anar a s'alcaldia,
lo mateix sa Rectoria
i que ho vagin repassant.
Si hi ha res desentonant,
m'ho diran fora mania.

Ses joves d'avui en dia
ningú les pot dur es control,
se'n van i prenen es vol
i es pares una agonia
maldecaps dóna una fia
quan te fuig des teu redol.

Ja en veus de tot color
i, de veres, res m'estranya
qualcuna en veus qui se banya
ben nua i fora temor
calçons du per més pudor
es jove que l'acompanya.

Recades, si vos fixau,
du es mascle i pareix femella,
que se posi una anella
en es nas, com du es brau.
Qualcun, si vos hi fixau,
just li falta dur una esquella.

Es recursos he esgotats
res me queda a sa memòria
és senzilla aquesta història
i si hi trobau desbarats
esper seran perdonats
i podré cantar victòria.

Antoni Ginard Cantó (Butler)

↑ Representació de sant Antoni i els dimonis a les festes d'Artà

LA FESTA DE SANT ANTONI D'ARTÀ I S'ARGUMENT

La festa popular de sant Antoni té l'origen en la institució de les confraries i obreries de la parròquia i per la seva gran alegria renouera i el seu contengut folklòric és tota una festa cívico-religiosa.

Consta que el 3 de desembre de 1564, quan es realitzava una visita pastoral a la parròquia en nom del bisbe Arnedo, es donà llicència d'erigir una confraria per reformar i adornar l'altar i el retaule de la capella de sant Antoni Abat.

La festa s'anunciava cada nit, amb gran rebombori, des de la del dilluns dels Reis, amb cornetes i picarols que passejaven els infants.

El matí del dia 16 de gener, el rector i els obrers, juntament amb els dimonis, recorrien els carrers i les places de la vila fent la captació tradicional. El capvespre, eren molt concorregudes les solemnes completes de la parròquia. En sortirne, ja hi havia foguerons a cada carrer que, encesos a major glòria de sant Antoni, vermellejaven colossalment la vila. Aleshores, tots plegats anaven a refrescar suc i coques a la casa del trull.

En haver sopat, el ball a l'estil del país, i en voleu de copeos i mateixes per llarg! Els obrers procuraven posar ordre als moments culminants, ja que els grans barrals de suc dels dimonis podien fer perdre el nord a qualcú.

El dia següent, l'ofici solemne i la tradicional cavalcada, número fort de la festa, en què s'exhibien els més autèntics colorits. Els obrers de la confraria es concentraven as coll de n'Abrines i sortien cap a la plaça, amb l'ase i els dimonis, per rebre la benedicció de sant Antoni, precedits tots pel penoner. Durant la cavalcada, es canta **s'argument**, institució típica d'Artà que consisteix en una petita narració o crònica local posada en vers per un glosador que, amb molt d'enginy, conta alguns dels fets més importants succeïts al poble durant l'any anterior. I aquesta crònica ha d'esser per força un reflex fidel de la veritat ocorreguda perquè si no tothom la rebutjaria. El seu origen és desconegut, però es té constància que ha estat costum a partir del 1874.

Té una tonada pròpia i també unes lleis internes que els glosadors no solen abandonar: comença invocant Déu i la Verge, després es demana permís al batle i al rector, i a continuació es parla, per aquest ordre, del temps, de l'anyada, del preu dels animals, de les desgràcies, de les festes, dels naixements i de les morts que hi ha hagut, i acaba citant els noms dels cantadors i dels autors de s'argument mateix.

El formen estrofes octosil·làbiques de sis mots, que rimen la primera amb la quarta i amb la quinta, i la segona amb la tercera i amb la sisena.

Finalment, a mitjan capvespre d'aquest dia 17, la processó de sant Antoni segueix el trajecte acostumat.

Joana Sureda Trujillo

ELECCIONS LOCALS

	1979		1983		1987	
	Vots	Regidors	Vots	Regidors	Vots	Regidors
AP/-PL			622	2	797	3
CDS			740	3	682	2
IA	1.267	5	1.288	5	1.220	5
PCIB	74	-				
PSOE	661	3	650	3	757	3
UCD	1.173	5				
BATLE	Jaume Morey - IA		Jaume Morey - IA		Miquel Pastor - IA	

cultural a na Batlessa. D'altra banda, cal destacar el club de la tercera edat, amb un milenar d'afiliats, i la llar d'ancians a l'antiga possessió des Olors, la societat colombòfila i la societat de caçadors, així com d'altres activitats de caire esportiu, com el club ciclista, que organitza el trofeu Sant Salvador el 7 d'agost, l'agrupació moto-club Dos Temps, a més del club hípic i de bàsquet. El futbol ocupa un lloc rellevant dins l'activitat esportiva, representat pel *Club Avance* i el Club Esportiu Artà. Altres exponents de la seva història són l'església parroquial, d'estil gòtic i construïda sobre una de més antiga per disposició del bisbe Diego de Arnedo el 1563, i el santuari de la Mare de Déu de Sant Salvador, que es va construir sobre el primitiu de l'Almudaina i que va esser beneït el 1835. Probablement, aquest lloc fou l'emplaçament d'una mesquita, després convertida en església, on els cristians de la nova vila veneraven la imatge romànica de la Mare de Déu de Sant Salvador. El 1581, es fundà, en un indret més allunyat de la vila, el convent de Sant Francesc, a l'antiga casa anomenada Mostir Vell, encara que poc després fou traslladat al nou emplaçament. Per tal de protegir-se de les incursions piràtiques, es construí al s XVI la talaia Moreia, torre de defensa coneguda també com a talaia de Son Morei, del puig de Son Morei o del cap de Ferrutx. El poble celebra la festa del seu patró, sant Antoni, el 17 de gener, amb una tradicional revetla, documentada al s XVIII, on es reciten gloses, conegudes com a 's'argument', espècie de crònica que resumeix els principals esdeveniments de l'any. També se celebra la festivitat de sant Salvador els 6 i 7 d'agost. La tradicional Fira de Setembre s'esdevé el segon diumenge d'aquest mes, d'ençà del 1957. S'hi exposen els productes més propis, com l'obra de palma i de ceràmica, altres estris del camp, maquinària i bestiar divers, destacant els trotadors (que compten amb una gran afecció al poble) i els bocs. A més, hi ha mercat cada dimarts. Les instal·lacions escolars consisteixen en l'escola pública de na Caragol, i els centres privats de Sant Bonaventura i de Sant Salvador, a més d'una escola de Formació Professional, que depèn del Centre de Manacor, i de l'institut de batxillerat Llorenç Garcías Font. L'assistència sanitaria està coberta per la unitat sanitària local, coneguda com l'Hospital i que és l'antic asil de Santa Rosa, a més de per tres metges, dos de titulars. A la Colònia de Sant Pere, hi ha un dispensari municipal i un punt d'assistència de la Creu Roja. Cal esmentar la delegació que té l'associació

FILLS IL·LUSTRES

Antoni Llinàs
Antoni Blanes Joan
Montserrat Blanes Joan
Rafel Blanes Massanet
Rafel Blanes Solana
Antoni Esteva Amorós

CONSISTORI A 1989

Miquel Pastor Tous (IA)	Batle
Francisca Piris Vives (IA)	Sanitat
Bartomeu Ginard Flaquer (IA)	Interior
Pere Gili Morey (IA)	Obres
Miquel Hernàndez Sastre (IA)	Esports
Antoni Munia Ginard (PSOE)	Depositaria
Guillem Artigues Vives (PSOE)	Intervenció
Pere Josep Gil Fuster (PSOE)	Festes
Joan Sureda Vives (AP)	Regidor
Jaume Payeras Femenies (AP)	Regidor
Pere Garau Mestre (AP)	Regidor
Joan Amorós Negre (CDS)	Regidor
Joan Obrador Servera (CDS)	Regidor

↓ Artà, Col·legi de Sant Francesc

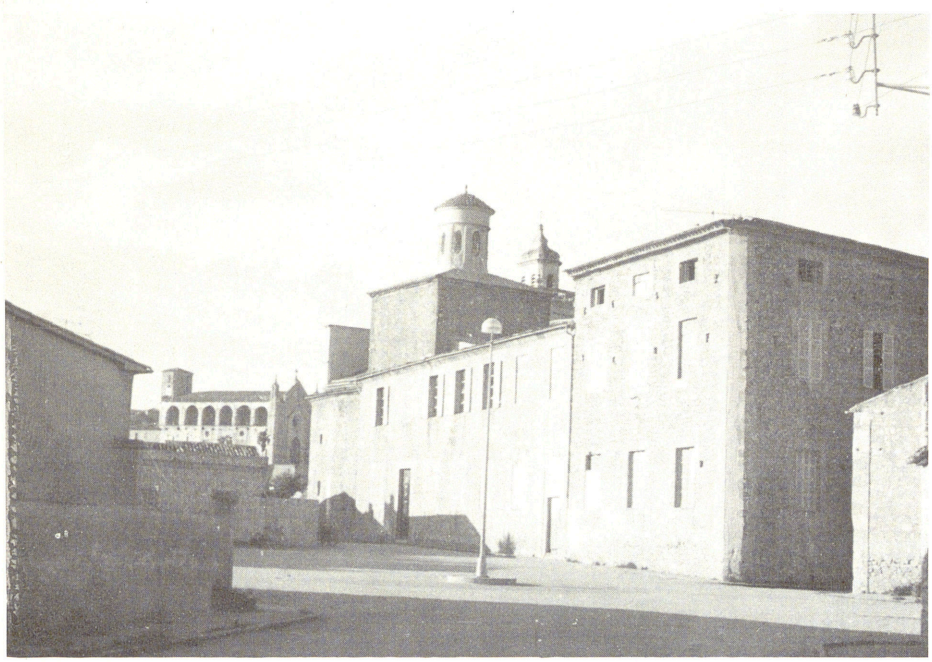

de diabètics de Palma al poble. Les comunicacions amb la capital, tancada l'estació ferroviària des de la supressió de la línia Palma-Manacor-Artà, les cobreix una línia d'autobusos diaris. El municipi pertany al districte judicial de Manacor. Com a homes de lletres i artistes, hi destaquen Andreu Ferrer Ginard, conegut com el *mestre sacristà*, Llorenç Garcias Font, anomenat *s'apotecari Pujamunt*, i l'arqueòleg Lluís Amorós Amorós; Josep Sureda Blanes, que compaginà la labor de científic, de poeta i de pintor; Llorenç Lliteres Terrasa, autor d'*Artá en el siglo XIII*, i d'*Artá en el siglo XIV*. Antoni Gili Ferrer en continuà la sèrie i ja ha publicat *Artá en el siglo XV*; el pare Rafel Ginard Bauçà es pot considerar com a artanenc d'adopció, ja que fou en aquesta vila on redactà part del seu *Cançoner popular de Mallorca* i col·laborà a la revista *Llevant*, amb articles que, posteriorment, recollí a *Croquis artanenc*, i Joan Mesquida Muntaner, poeta i pintor. També s'ha interessat pels temes artanencs, Josep Melià Pericàs, en la seva labor d'escriptor, de polític i d'advocat. Dins l'àmbit eclesiàstic, cal esmentar també fra Antoni Llinàs, que ja en el s XVII partí cap a Amèrica per tal de dur a terme una tasca evangelitzadora. En el camp musical, destaca el compositor Antoni Lliteres, mestre de la capella reial en temps de Carles III, que va impulsar la sarsuela com a gènere musical. En l'àmbit artístic, cal anomenar l'actriu Bàrbara Moyà, coneguda com a Bàrbara Lís i els escultors Sarasate i Pere Pujol. Com a esportistes destaquen el futbolista Rafel Piris i el ciclista Bartomeu Flaquer. (JC)

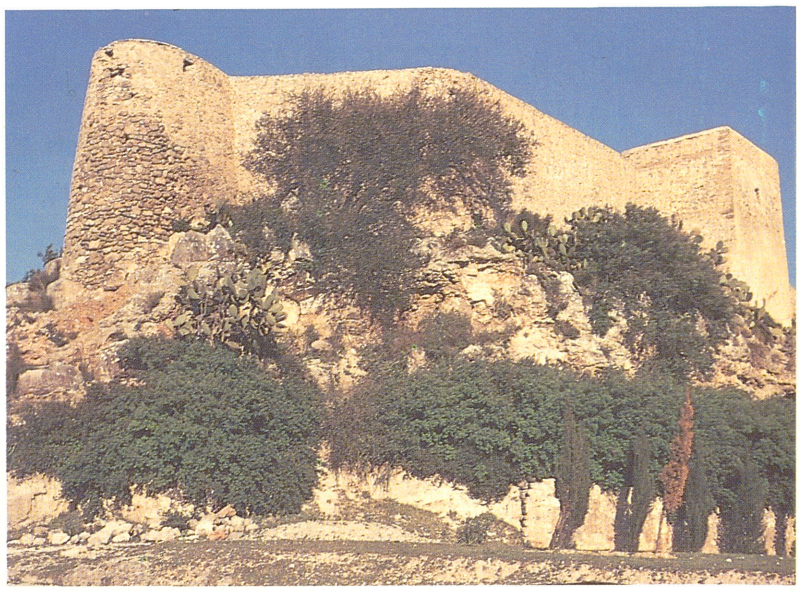

→ Almudaina d'Artà, abans d'esser restaurada

ARTÀ, ALMUDAINA D' Antiga fortificació d'època islàmica que, probablement, estava situada en el puig de *Sant Salvador* (→), d'Artà. Se'n coneix l'existència per la llista d'alqueries artanenques del *Llibre del Repartiment*, ja que, entre les vuit alqueries donades per Jaume I als canonges premostratencs de Santa Maria de Bellpuig, hi apareix l'anomenada «de l'Almudaina», de la qual es reservà una meitat per als religiosos i una altra per al rei, segons allò que s'havia convengut en les Corts abans d'emprendre la conquesta de Mallorca. Segons aquest acord, el monarca tendria possessió dels castells, palaus i alcàssers de l'Illa. El mot àrab almudaina —'ciutadella'— indica que la dita alqueria estava situada vora una fortificació que devia servir de refugi als habitants de la zona. Després de la conquesta catalana, aquest nucli de població rural islàmica constituí l'embrió de la vila d'Artà que, fins al s XV, es digué Vila de l'Almudaina o l'Almudaina d'Artà. Al puig de Sant Salvador, mai no s'han fet excavacions arqueològiques ni tampoc hi han estat localitzades, per ara, restes d'estructures arquitectòniques d'època islàmica. Així i tot, l'aparició, tant en superfície com en rases obertes en fer-s'hi obres, de nombrosos materials arqueològics, bàsicament fragments d'atuells de terrissa demostra que Sant Salvador no solament fou ocupat des de l'època islàmica mallorquina, sinó també en la prehistòria i en època romana, fins a la meitat del s II de l'Era.

ARTÀ, CAMP D' Terrenys del terme de Santa Margalida, situats entre Binicaubell i Penyes Roges. (M)

ARTÀ, CASTELL D' Vegeu *Sant Salvador, puig de* (→).

ARTÀ, COLL o COLLS D' Situat al terme d'Artà, entre els quilòmetres 61 i 62 de la carretera de Palma a Cala Rajada. (M)

ARTÀ, COVES D' També anomenades coves de s'Ermita. Cavitat si-

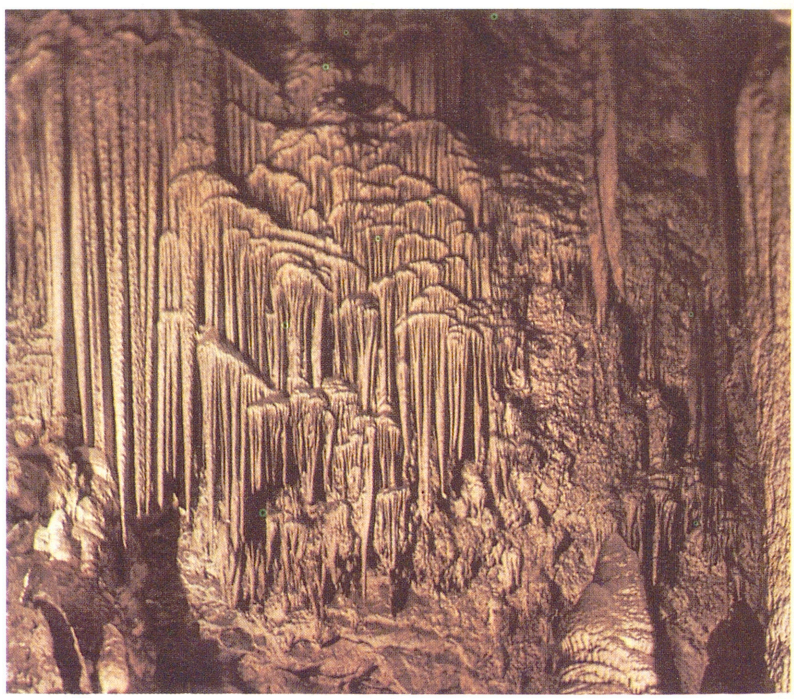

→ Coves d'Artà, sala anomenada l'Orgue

tuada al terme de Capdepera, al costat de la platja de Canyamel, devers 50 m sobre el nivell de la mar. L'entrada s'obre a la mar, al cap Vermell. El cap Vermell, on estan excavades les coves, forma un massís de 185 m d'altària constituït per calcàries colítiques, depòsits de plataforma continental d'edat juràssica. Aquests materials, originats fa uns 150 milions d'anys, varen esser afectats per l'orogènia alpina durant el Miocè mitjà, fa 15 milions d'anys, que els va plegar i fracturar intensament. Amb una gruixa unitària d'1 m aproximadament, els estrats s'endinsen uns 25 graus cap al SE, amb l'eix dels seus plecs seguint l'alineació general NE-SO de les serres de Llevant. La secció triangular de la galeria va determinada al Sud-Est per una junta d'estratificació, i al Nord-Oest per les diàclasis que tallen perpendicularment els estrats. La cavitat s'ha anat excavant formant una galeria de direcció aproximada NE-SO, col·lector i drenatge de les aigües del massís, en una època molt llunyana i en un clima molt més humit que l'actual. Després que les aigües corrents abandonassin la cova, les filtracions zenitals han provocat successius esfondraments del paladar, amb el consegüent creixement en volum i la regularització de la volta que ha acabat prenent el característic perfil que ara mostra. Damunt dels enderrocs clàstics, s'hi han depositat gran quantitat de concrecions, que han donat fama a la cova, i que n'han emmascarat l'estructura original i l'han subdividida en estances. La poca altitud de la cova (50 m sobre el nivell de la mar) ha d'haver afectat la seva evolució, i l'ha exposada a les oscil·lacions del nivell marí. Les pujades d'aquest, l'han sotaiguada com ho demostra una faixa de concrecions subaquàtiques a la sala de les Banderes, amb una cota de 35 m sobre el nivell de la mar. L'excavació d'aquesta cavitat és segurament pre-quaternària. Els seus 450 m de recorregut la situen entre les quinze coves més grans de Mallorca. Són famoses les formacions d'estalactites i estalagmites, i destaquen entre les darreres l'anomenada *reina de les Columnes* que, amb 22 m d'altària, sempre ha cridat l'atenció dels geòlegs i fins i tot, el 1841, una companyia anglesa n'intentà l'adquisició. A les coves, es troben inscripcions datades als s XVI i XVII, però fou cap al 1806 quan varen esser explorades per primera vegada. Poc després, els historiadors Dameto, Mut i Alemany en feren petites descripcions. L'arxiduc Lluís Salvador els dedicà un capítol al *Die Balearen*, i Miquel Costa i Llobera hi localitzà la seva obra *La deixa del geni grec*. Visitades, primer per viatgers i personatges il·lustres com ara Isabel II d'Espanya, Víctor Hugo o Eugeni d'Ors, es varen anar acondicionant per esser recorregudes amb comoditat i són un dels llocs turístics per excel·lència de Mallorca. (MT/GEM)

↑ Una de les primeres fotos de les coves d'Artà, feta per Jaume Sancho Tous el 1910

↓ Entrada a les coves d'Artà

ARTÀ, MATIES D' Vegeu *Maties d'Artà.*

ARTÀ, PORT D' Accident de la costa del terme de Son Servera, documentat el 1437, que segurament es correspon a l'actual *port Vell* (→). (M)

ARTÀ BALLA I CANTA Grup folklòric, fundat a Artà el 1974 per a la promoció i l'ensenyament del ball i la música tradicional mallorquina. En fan part una cinquantena de balladors i músics, amb el suport de més de 300 socis.

ARTANA Alqueria del terme d'Artà, avui coneguda per ses Eres. Està documentada el 1268. (M)

ARTANA, SERRA Documentada el 1230. Probablement és la que fa partió entre els termes d'Artà i de Sant Llorenç, des dels actuals puig Ferrer (213 m) i puig d'Alpare (437 m), per sa talaieta de Carrossa (263 m) i el coll des Urbans. Segons Joan Coromines, equival a 'serra artanenca'. (M)

ARTANITA Vegeu *Pa Porcí.*

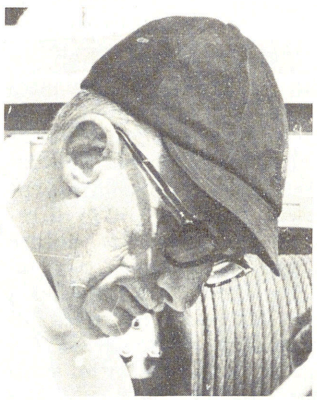

← Iñigo Arteaga Falguera

ARTEAGA FALGUERA, IÑIGO (Madrid 1905) Duc de l'Infantado i militar. El 1966, va esser elegit general de divisió i fou encarregat del govern militar de Madrid. El 1969, ascendit a tinent general, és nomenat capità general de les Balears, on s'interessà per la cultura autòctona i impulsà les activitats musicals. El 1970, passà a ocupar el mateix càrrec a la Segona Regió Militar. Diplomat en Estat Major, es dedicà també a l'ensenyament en institucions militars.

ARTE E INDUSTRIAS Revista gràfica mensual dirigida per Eugeni Mi-

↑ Arte e Industrias

ñarro i que pretenia esser l'òrgan d'expressió de la indústria i el comerç balear. El primer número sortí el gener de 1925. Hi col·laboraren Josep Maria Tous i Maroto, Salvador Ros, Ernest Maria Dethorey, Josep Ramis d'Ayreflor i Sureda, Ferran Blanes, Bartomeu Forteza, Maria Antònia Salvà, Josep Enseñat, Mateu Cladera Palmer, Antoni Gelabert i Joan Llabrés Bernal. El darrer número sortí el 1926.

ARTERS, BERNAT (? s XIII) Notari públic de Mallorca, en temps de la Conquesta. Autoritzà privilegis i franqueses atorgats pel rei Jaume I als repobladors, així com gran part dels instruments emfitèutics conferits als magnats poc després d'acabat el repartiment general.

ARTET Ormeig de pesca en desús, de dimensions un poc més grosses que el boer, i de xerxes més estretes que les del bolitx. Es calava, a entrada de fosc, des d'un sol bot. Era usat especialment a Andratx, on pescaven, sobretot, gerret.

ARTE Y VALOR Revista quinzenal apareguda a Palma des del juny de 1926 fins al febrer de 1927. En sortiren 37 números, de distribució gratuïta els set primers. Es tractava d'una publicació il·lustrada, de temàtica taurina, amb referències als esports i als espectacles en general. Els articles

↑ Arte y Valor

eren firmats generalment amb pseudònims (*Diminuto, Pelón, El Forastero*). El seu director fou Antoni Massanet Moragues.

↑ Font de ses Artigues

ARTIGUES, FONT DE SES Situada al terme d'Alaró, a la possessió del mateix nom, ran del torrent de s'Estret. Dóna un cabdal d'aigua de 50.000 a 60.000 litres per hora. Anomenada també font de la Vila, perquè és la que abasta d'aigua la població d'Alaró. Una tradició oral, diu que unes fulles de castanyer que es tiraren a una font subterrània de Tarragona,

al cap d'uns dies aparegueren a la font de ses Artigues. (M)

ARTIGUES, LES Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre el cap de Catalunya i les Antenes. (M)

ARTIGUES, MOLÍ DE N' També dit del Dr Artigues i, posteriorment, d'en Xeringa. Es troba sobre la font de la Vila, entre Son Cabrer i can Granada, vora el camí dels Reis, al terme de Palma. L'arabista Jaume Busquets Mulet, l'identifica amb el Rehà ('molí') d'Abenmodrac.

ARTIGUES, SALVADOR (Mallorca s XVIII) Lul·lista. Un dels representants de la seva tendència universitària conservadora. El 1726 escriví *Logica Magna iuxta mentem Beati Raimundi Lulli* i *Philosophiae naturalis tractatus iuxta mentem Beati Raimundi Lulli*, que es conserven a la biblioteca del col·legi de la Sapiència de Palma.

ARTIGUES, SES Possessió del terme d'Alaró, situada entre la vila i s'estret de Son Maiol, documentada el 1302 amb el nom d'Honor de les Artigues. (M)

ARTIGUES, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre Son Violí i sa Granada. ■ Al terme de Palma, està ubicada entre s'Aljupet i cas Comte. ■ Possessió situada entre Son Romeguera i Son Rasca, al terme de Porreres. (M)

ARTIGUES BONET, ANTONI (Palma 1950) Pedagog, sociolingüista i estudiós de la cultura popular. Llicenciat en pedagogia i doctor en filologia catalana per la Universitat de Barcelona, entrà, com a professor de Magisteri, a la Universitat de les Illes Balears el 1977, integrat al Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Autor de diversos estudis, entre els quals destaquen la *Guia Didàctica de la llengua catalana a l'EGB a Balears* (1979), escrita amb la col·laboració de Martí March, *Xeremiers. Manual de xeremies, flabiol i tamborí* (1982), *Mecanismes de poder. Escrits de sociolingüística* (1985), en el qual manifesta la seva ideologia nacionalista radical.

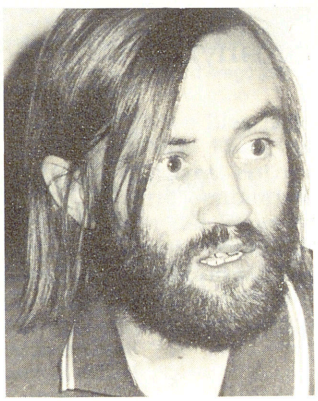

← Antoni Artigues Bonet

ARTIGUES FERRAGUT, JOAN (Sineu 1793 - Madrid 1834) Arabista. Jesuïta, ordenat prevere el 1817, aviat fou traslladat a Madrid, on va esser professor d'àrab (1824) i bibliotecari (1824-1830) del Col·legi Imperial. La seva erudició li permeté de desxifrar inscripcions islàmiques d'Alfàbia, traduir part del *Llibre de Repartiment* i interpretar un seguit de monedes islàmiques reproduïdes pels erudits Joaquim Maria Bover i fra Lluís de Vilafranca. Fou assassinat, amb altres jesuïtes, en una revolta anticlerical. Escriví les *Observaciones sobre varias antigüedades árabes en España.*

ARTIGUES GINARD, BARTOMEU (Campos 1682 - 1749) Teòleg. Va esser ordenat prevere el 1720. Ocupà diversos càrrecs pastorals. Escriví *Ejercicio de las siete palabras de Nuestro Señor Jesucristo pendiente del madero de la cruz* (1737), i *Septenario sacro de la prodigiosa figura del santo Cristo de Santa Eulalia* (1747).

ARTIGUES SUAU, JOAN ANTONI (Palma 1697 - 1768) Polític i jurista. Doctor en Dret, va esser catedràtic de l'Estudi General Lul·lià (1716-1732). El 1734, essent relator de l'Audiència, fou enviat com a jutge especial a Eivissa per organitzar els tribunals i ordenar els arxius judicials, tasques que li donaren un gran prestigi. Ocupà també els càrrecs d'oïdor de l'Audiència i de batle major de Palma. Escriví *Liber exemplaris.*

ARTIGUES SUAU, PERE ANTONI (Palma 1712 - Paraguai 1758) Missioner jesuïta. Fill il·lustre de Palma

← Ses Artigues (Alaró)

→ Pere Antoni Artigues Suau

per la seva tasca evangelitzadora. Va esser enviat, el 1733, a les *reducciones* del Paraguai, on exercí el seu ministeri sobretot entre les tribus lules i tobez, gràcies al seu domini de les llengües indígenes.

ARTIS Companyia de teatre fundada el 1948 a Palma, amb actors de la companyia Catina-Estelrich. S'especialitzà en el teatre popular i costumista, amb algunes incursions dins l'anomenat teatre literari. Fins al començament de la dècada del seixanta, gairebé monopolitzà l'activitat teatral insular. Contribuí a mantenir l'ús de la llengua catalana en públic i oferí un exemple de professionalitat, molt destacat pels crítics teatrals en les seves sortides de l'Illa. Estrenà noranta

→ Joan Estelrich, director de la companyia Artis; acompanyat de dos dels seus principals actors: Cristina Valls i Xesc Forteza. Sobre la taula, la foto de Joan Valls

Estrenes de la Companyia Artis (1948 - 1969)

Any	Títol	Autor
1948	*Hotel Cosmopolita*	Gabriel Cortès
	Fanc	Gabriel Fuster
	Una temporada a ca sa dida	Lluís Segura Miró
	Ara ve s'avion!	Josep Maria Tous i Maroto
1949	*S'Hostal de la Bolla*	Gabriel Cortès
	L'amo de Son Magraner	Pere Capellà
	Temps de vals	Manuel Andreu Fontirroig
	Portes obertes	Martí Mayol Moragues i Josep Maria Palau i Camps
	Ses noces des metge nou	Bartomeu Martí Mesquida
	Un enamorat d'importància	Concepció Pou
	S'idea d'en Pepito	Antoni Sureda
	Sa tia Paula	Lluís Segura Miró
	Una estrelleta a Son Rovell	Josep Vidal Calatayud
	S'hereu de sa farinera	Pere Capellà
1950	*Orgull de casta*	Martí Mayol Moragues
	Cala Gamba	Jordi i Antoni Martí Rosselló
	Sa madona du es maneig	Pere Capellà
	Es sogre de madò Rosa	Martí Mayol Moragues
	L'amor en tres etapes	Josep Vidal Calatayud
1951	*De tot i molt*	Pere Capellà
	Tot té adob	Francesc Pomar
	Set i set són catorze	Miguelon
	En vols d'embull	Antoni Sureda
	Coses d'ara	Gabriel Cortès
	Els morts comanden un poc	Julio Palma
	Don Ventura veranea o ses delícies d'un estiu	Lluís Segura Miró
	Un calaix de sastre	Alexandre Santa Ponça
	Aigua de pluja	Gabriel Cortès
	Sa pesta	Pere Capellà
1952	*El carrer de les tres roses*	Pere Capellà
	S'herència d'en Toni Fobiolé	J. A. Torrandell
	Més vell que es pastar	Martí Mayol Moragues
	Son Poncella	Antoni Pons Sastre
	Na Catalina de Son Gallard	Pere Capellà
1953	*Val més un dit en es front*	Pere Capellà
	Can Miraprim	Martí Mayol Moragues
	Jo me vull casar	Antoni Mus
	Fi de trajecte	Francesc Forteza
	Sa Padrina	Joan Mas
	Es marquès de Sa Rabassa	Pere Capellà
1954	*Mal llamps els doblers*	Martí Mayol Moragues
	Així es el món	Martí Mayol Moragues
	Matilde	Joan Aguiló
	Anar per llana	Joan Mas
	Mumare és una fadrina	Joan Mas
	Terenyines	Antoni Mus
	El rei Pepet	Pere Capellà
	Desig	Catalina Valls Aguiló
1955	*S'estopa ran des foc*	Martí Mayol Moragues
	Mon pare és un bon partit	Antoni Mus
	En Tià Taleca	Joan Mas
	Carrer del Remei, n.º 7	Antoni Mus
1956	*El tio al cel sia*	Martí Mayol Moragues
	Ca Nostra	Joan Mas
	D'uns calçons surt una falda	Xim Berga
	Es Born i ets seus botxins	Lluís Fàbregas
	Dilluns de festa major	Martí Mayol Moragues
	Can Miquetes	Francesc Forteza
	Mal bocí	Antoni Mus
1957	*Ses monges blaves*	Joan Mas
	Pobres casats!	Lluís Segura Miró
	Sa Viuda consolada	Martí Mayol Moragues
	Entre murades	Xim Berga
	A on anam?	Martí Mayol Moragues
1958	*No som res en aquest món*	Antoni Mus
	Vaja un cop!	Antoni Mus
	Ses tietes	Joan Bonet
1959	*Hem de casar sa nina*	Francesc Forteza
	Es metge per força	Molière (Martí Mayol)
1960	*Molta feina i pocs doblers*	Joan Mas
	Casau-vos i vos diran vós	Francecs Forteza
	Mal d'altres rialles són	Antoni Mus
1961	*Quasi una dona moderna*	Joan Bonet
	Mala rel	Martí Mayol Moragues
	El món per un forat	Joan Mas
1962	*Pobre, però deshonrat*	Francesc Forteza
	Una atlota perillosa	Gabriel Janer Manila
1963	*Un senyor damunt un ruc*	Joan Mas
	Sa Glorieta des Miracle	Lluís Segura Miró
	Sogres i nores	Joan Mas
1964	*Dos nins de 70 anys*	Gabriel Janer Manila
	Futbol	Pau Llull
1965	*Un dia a qualsevol hora*	Antoni Mus
	Ma vaig casar amb una santa	Manuel Picó
1966	*El dimoni ja no fa por a ningú*	Francesc Forteza
	Cavallet quan eres jove...	Joan Mas
1967	*Sa paret de sa vergonya*	Gabriel Janer Manila
	Siau benvinguts!	Alexandre Ballester
1968	*L'inspector*	Gogol (Baltasar Porcel)
1969	*Quan sa comare passa*	André Roussin (Pere Batlle)

obres de més de trenta autors diferents, entre d'altres Pere Capellà, Joan Mas, Martí Mayol, Joan Bonet i Antoni Mus, en prop de 2.500 funcions. Entre els seus actors, destacaren Joan Valls, Cristina Valls i Xesc Forteza. Després d'una època de llanguiment, als darrers anys Antoni Mus provà d'introduir-hi nou vigor amb peces de Baltasar Porcel i d'Alexandre Ballester. Desaparegué el 1969.

ARTRES Revista cultural editada a Palma (1980-1981) per Salvador Bonet, Josep Francesc Martí i Llorenç Vic. Sortiren tres números.

ARXIDUC, CAMÍ DE S' Situat al terme de Valldemossa, carenant els cims de les muntanyes que fan partió amb Deià, entre el puig Gros o des Moro i sa talaia Vella. Rep el nom de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. (M)

↑ Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona)

ARXIDUC LLUÍS SALVADOR Vegeu *Lluís Salvador d'Àustria.*

ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ Dipòsit situat a Barcelona, que reuneix entre d'altres, la documentació dels comtes de Barcelona (des del s IX), i posteriorment, com arxiu reial, la dels territoris que conformen la Corona d'Aragó, entre els quals el Regne de Mallorca. Algunes de les seccions documentals en què està distribuït, tenen especial interès per a la història de les Illes Balears, com la de la Cancelleria Reial, amb els seus destacats registres, entre els quals es troben la sèrie denominada *Maioricarum*, el *Llibre del Repartiment de Mallorca* i el procés contra Jaume III de Mallorca, la del Consell Suprem d'Aragó, i la del Reial Patrimoni, particularment en els fons del Mestre Racional i de la batlia.

ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA Dipòsit documental de l'antic Regne de Mallorca i d'altres institucions posteriors fins als nostres dies, incloent també documentació de caire privat. Fou creat oficialment a Palma el 1851, amb la denominació d'Arxiu Històric de les Balears, nom que ha anat canviant al llarg dels anys. L'impulsor d'aquesta fundació fou Josep Maria Quadrado, que en seria el primer director. En els seus inicis, recollí bàsicament el fons de l'antiga Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca que es trobava al lloc que avui ocupa l'Ajuntament de Palma, on l'arxiu romangué fins que el 1955 es traslladà a la Casa de Cultura. Ha depès dels organismes de l'administració vinculats a la instrucció pública, i fou en aquesta línia que, el 1977, passà a la jurisdicció del nou Ministeri de Cultura. Un cop començat el procés autonòmic, el 1983 la gestió fou traspassada a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears. Amb un volum de documentació d'uns 7.000 m de prestatgeria, és l'arxiu més important de les Balears, amb una categoria semblant a l'Arxiu del Regne de València o al del Regne de Galícia. El seu fons, classificat en catorze seccions, inclou la documentació del règim municipal atorgat per Jaume I a tota l'Illa, amb el nom de la Ciutat i Regne de Mallorca, fins a la seva extinció com a conseqüència del Decret de Nova Planta de 1715, i també del Sindicat de fora, que sobrevisqué fins al s XIX; la de la Batlia, organisme amb funcions judicials suprimida igualment el 1715; la documentació de la governació, és a dir, dels representants —lloctinent, governador, virrei— del rei a Mallorca, entre els s

↓ Camí de s'Arxiduc

↑ Edifici de l'Arxiu del Regne de Mallorca

DIRECTORS DE L'ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA

Josep Maria Quadrado Nieto
1851 - 1895
Pere Antoni Sancho Vicenç
1895 - 1928
Joan Pons Marquès
1930 - 1965
honorari fins al 1966
Francisco Sevillano Colom
1966 - 1976
María Rosa García Aser
maig/juny 1976
Antoni Mut Calafell
des de juliol del 1976

XIII i XVIII; la de la Reial Audiència, institució que, des de 1571, exercí l'alta justícia a les Illes, juntament amb altres atribucions militars i governatives, sobretot des de la Nova PLanta fins a les reformes polítco-administratives del s XIX; la documentació del reial patrimoni per a l'administració dels béns i drets que posseïen els monarques a Mallorca. També inclou el fons documental del Consolat de Mar (s XIV fins al s XIX), dels notaris (des del 1282 fins a la meitat del s XIX), una petita part de la documentació de la Diputació Provincial, de la primera meitat del s XIX; la de les Comptadories d'Hipoteques de Mallorca i Eivissa, des de 1786 fins a 1860, i els documents incautats a l'Església a causa de la desamortització eclesiàstica de 1835, el fons dels organismes que han representat l'Estat a les Illes al s XIX i XX (judicial, econòmica, estadística, cultural, sindical, etc), diversos fons de caire privat o semipúblic, com la Societat Econòmica d'Amics del País, arxius de companyies mallorquines de navegació a vapor o de famílies de comerciants i naviliers, i també alguns arxius nobiliaris com el de can Torrella i part del de ca la Torre, entre d'altres. A més, disposa d'alguns còdexs de gran valor històric i artístic, com el *Llibre de franqueses i privilegis del Regne de Mallorca.* N'és director, des del 1976, Antoni Mut Calafell, autor de la *Guía sumaria del Archivo del Reino de Mallorca.*

ARXIU D'ÍNDIES Dipòsit que reuneix la documentació de les possessions americanes de la Corona de Castella, des del 1480 fins al 1900. Ubicat a Sevilla, és important per a Mallorca la secció Indiferent General, on es troben els registres de les embarcacions

ELS ARXIUS DE MALLORCA

Els arxius són considerats com la memòria dels pobles.

El patrimoni documental servat tant als arxius de l'Administració pública com als que no hi pertanyen, amb informació vàlida per a la coneixença de la nostra història, és, a Mallorca, molt considerable i se remunta als temps de la conquesta de l'Illa per Jaume I o a les centúries següents, malgrat destruccions i pèrdues produïdes arran d'esdeveniments tumultuosos o per la incúria dels qui no l'han atès com calia.

L'arxiu històric i públic més important de les Balears és el denominat Arxiu del Regne de Mallorca.

L'actual Consell Insular de Mallorca, estructurat dins la recent configuració autonòmica balear, i l'Ajuntament de Palma, (sorgit de la Reial Audiència de Mallorca pels canvis subsegüents al Decret de Nova Planta de 1715) conserven no sols els documents necessaris per a la seva gestió ordinària, sinó també els que, més enllà del seu valor administratiu immediat, moltes vegades ja caducat, contenen dades d'interès per als investigadors.

El Consell Insular ha rebut en herència l'Arxiu de l'extingida Diputació Provincial de Balears (1812-1978) amb els documents corresponents a les seves competències, juntament amb altres de més antics, procedents d'organismes preexistents, generalment d'índole econòmica i assistencial. N'és actualment l'arxiver Francesc Riera Vayreda.

L'Arxiu Municipal d'altra banda, posseeix la documentació pròpia des de començaments del segle XVIII i també restes de fons anteriors, particularment els de la Taula Numulària. Benet Pons Fàbregues publicà, el 1907, un volum del *Catálogo del Archivo Municipal de la Ciudad de Palma.* L'arxiver actual és Pere de Montaner Alonso.

Cada Ajuntament de l'Illa sol tenir el seu arxiu, els documents del qual —encara que no sien seriats sinó solts— es retreuen sovint a l'Edat Mitjana, com és el cas de Santa Margalida i Pollença (segle XIII), Sineu, Montuïri, Sóller, Binissalem, Inca, Selva, Sencelles, Muro, Manacor i Capdepera (segle XIV), o Campanet, Llucmajor, Banyalbufar, Artà, Alaró i Campos (segle XV). Per contrast, els Arxius d'Andratx, Porreres i Santanyí foren saquejats amb motiu dels fets revolucionaris de 1868, i s'ha perdut així la seva documentació anterior.

Els documents dels arxius municipals reflecteixen l'estructura i funcions que han tengut al llarg del temps els Ajuntaments i les Universitats que els precediren. Sovint s'hi troba també documentació judicial procedent de les antigues Cúries del Batle o dels Jutjats més moderns, així com el Registre Civil o altra.

Entre 1940 i 1978, és publicaren els inventaris de 23 Arxius municipals, redactats per Jaume Lladó Ferragut, i un pel caputxí fra Andreu de Palma de Mallorca. Però,

(continua a la pàgina següent)

que feien la carrera d'Índies, entre elles les mallorquines (en el període 1778-1820).

ARXIU DIOCESÀ DE MALLORCA Òrgan administratiu i dipòsit documental del bisbat de Mallorca, des que aquest fou creat el 1238, tot i que disposa de pergamins anteriors a la Conquesta. El 1717, el bisbe Atanasio de Esterripa y Tranajáuregui el reorganitzà, però no fou fins al 1900 que el bisbe Pere Joan Campins Barceló l'obrí a la investigació com a Arxiu Històric, del qual fou anomenat primer director Mateu Rotger Capllonch. El 1988, ja està catalogat en un 80% i se n'han publicat catàlegs parcials. Des del 1965, n'és director Joan Rosselló Lliteras. Es destaquen, al seu fons, la secció de registres sacramentals (baptismes, confirmacions, matrimonis i defuncions), que es remunta a principis del s XVI, els registres d'ordes sagrades i el de col·lacions de beneficis, la secció de la cúria diocesana i la que fa referència als afers del clero. Com a instruments de recerca, a més de catàlegs i índexs alfabètics, disposa d'un fitxer monumental (entorn de les 300.000 fitxes). Des del 1981, apareixen les *Publicacions de l'Arxiu Diocesà*, entre les quals destaquen *Registra Sponsalium Ecclesiae Maioricensis «Concessos»* (fins al 1497), i *Liber Ordinationum Ecclesiae Maioricensis*.

ARXIU HISTÒRIC NACIONAL Dipòsit documental creat a Madrid el 1866. Reuneix, principalment, la documentació de l'administració central de l'Estat espanyol a partir dels Borbons. Són d'interès per a Mallorca, les seccions del clero Secular i Regular, formada arran de la desamortització, amb fons originaris mallorquins; de la Inquisició, amb documentació del Tribunal de Mallorca; d'Ordes Militars; dels Consells Suprimits (Castella, Aragó, Hisenda, Croada, entre d'altres); i d'Estat (l'antiga secretaria del despatx d'Estat, des del 1833, ministeri d'Estat).

ARXIU GENERAL DE SIMANCAS Dipòsit instal·lat al castell de Simancas (Valladolid), que reuneix la documentació del Regne de Castella i de la Monarquia Hispànica dels Àustries. Tenen un interès general per als ma-

↓ Entrada a l'Arxiu Diocesà

aquests darrers anys, molts dels arxius s'han reorganitzat —i la tasca continua— i s'han publicat els inventaris dels d'Escorca, Bunyola, Montuïri, Porreres, Consell, Muro, Sóller i Felanitx.

Existeixen molts d'organismes de l'Administració pública establerts generalment el segle XIX, en substitució dels de l'Antic Règim o derivats de reformes ulteriors, que, en no haver remès els documents que han perdut vigència administrativa a un Arxiu històric pròpiament dit, conserven fons molt aprofitables per a l'estudi del nostre passat més o menys llunyà. Ens referim a algunes dependències de l'Administració Perifèrica de l'Estat, com poden ser Direccions i Delegacions Provincials, Xefatures, Serveis o altres, o bé a les de la nova Administració Autonòmica, com les Conselleries amb els seus diferents departaments, a les quals s'han transferit, al mateix temps, funcions o competències i documentació d'organismes anteriors.

Altres fons constitutius del Patrimoni documental, d'acord amb les disposicions de la Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espnayol, pertanyen a col·lectivitats de caràcter divers, o bé a famílies i persones particulars.

Dins aquesta perspectiva, l'Església Catòlica, pel paper que ha tengut secularment dins la nostra societat conserva, importants i sovint ben antics fons documentals, la consulta dels quals és obligada per a certs estudis. Els més notables són l'Arxiu Capitular o de la Seu, a càrrec actualment del canonge Baltasar Coll Tomàs, format no sols pels documents eclesials corresponents a partir del segle XIII, sinó també per altres d'origen secular, com la sèrie de protocols notarials, tal com consta al *Catálogo del Archivo Capitular de Mallorca* publicat per Josep Miralles Sbert entre 1936 i 1943; i l'Arxiu Diocesà. Les parròquies de tota l'Illa que no hi han tramès encara la seva documentació històrica continuen conservant-la al seu arxiu propi, que pot tenir una antiguitat remarcable.

Alguns Arxius monàstics, per exemple els de Santa Clara, Santa Magdalena o Sant Jeroni, posseeixen documentació de l'època medieval, però una bona part, a conseqüència de la desamortització eclesiàstica de 1835, ha estat ingressada, fa uns anys, a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Una descripció més detallada sobre els fons documentals de l'Església mallorquina figura al treball de Joan Rosselló Lliteras *Los Archivos eclesiásticos de la Diócesis de Mallorca*, aparegut el 1983.

Un gran nombre d'entitats i associacions, que no podem citar individualment en aquest curt espai, conserven arxius o simples col·leccions documentals d'utilitat per als nostres estudis històrics, ja sien constituïdes amb finalitats culturals, educatives o recreatives, professionals, sindicals, empresarials i altres, tot destacant, sens dubte, els arxius dels mitjans de comunicació social, públics o privats.

Presenten sovint un gran interès els fons documentals de famílies i llinatges que han ocupat un lloc assenyalat dins la nostra història, entre els quals es compten els de can Dameto, Catlar, Oleza, Pueyo, Berga, Verí, Vivot, Aiamans, Despuig, Puigdorfila, Villalonga, Mir, Morell, Espanya, Truiols, Rossinyol de Sagranada, Fortuny, Burgues Zaforteza, Quint Safortesa, Conrado, Marcel, etc... Alguns d'aquests Arxius, pocs en veritat, o sia, el de can Torrella i part del de ca la Torre, han estat dipositats sense perdre'n la propietat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, on està garantida la seva conservació unitària i organitzada i, en poder ésser consultats fàcilment —amb les degudes excepcions legals—, fan un servei més a la societat mallorquina.

¿I els arxius personals d'escriptors, artistes, polítics, etc... que són mallorquins o resideixen a Mallorca?

La millor informació general publicada fins avui sobre aquest patrimoni es conté als diferents articles que conformen el llibre *Aportaciones para una Guía de los Archivos de Baleares*, d'autors diversos, publicat per l'Institut d'Estudis Baleàrics el 1983, així com al *Censo Guía de Archivos Españoles*, de 1972, de la Direcció General d'Arxius i Biblioteques.

Antoni Mut Calafell

llorquins, encara que no existeixen unes sèries documentals específiques per a Mallorca, les seccions de Gràcia i Justícia —hi ha un expedient sobre els xuetes—, Guerra i Marina —on hi ha la documentació de l'expedició a Mallorca de 1714-1715—, Secretaria i superintendència d'Hisenda, Direcció General de Rendes, Tribunal major de comptes, i Consells: Suprem d'Hisenda i Reial d'Espanya i de les Índies.

← Ángel Ascaso García

ASCASO GARCÍA, ÀNGEL (Saragossa 1915) Capità de l'exèrcit de l'Aire, especialista en armament i tècnic en electrònica. Resideix a Palma des del 1922, ja que el seu pare, també militar, va esser destinat a l'Illa. La Guerra Civil el sorprengué a Palma, on havia tornat de permís després de fer un curset d'armament a Logronyo. El 27 de juliol de 1936, com a voluntari de l'exèrcit nacionalista, volà amb el pilot Salvador Serra, amb una avioneta tipus *Yuan Avro* sobre Palma, per tal de llançar pamflets a favor de la rebel·lió i tranquil·litzar la població. Quan sobrevolaba la plaça d'Espanya, els mateixos nacionalistes —pensant que es tractava d'un avió republicà— dispararen contra ell i resultà ferit. El 1942 i 1943, marxà a les campanyes de Rússia, fent part de l'*Escuadrilla Azul*. Tornà a Mallorca i es reincorporà al Regiment mixt 3, de la base aèria de Balears. En complir 60 anys, passà a la situació de jubilació.

↑ Ase *(Equus asinus)*

ASE *(Equus asinus)* Mamífer perissodàctil. Els ases mascles reben el nom de guarans, i els femelles, de someres. Se'n solen distingir dos grans grups de races, l'europea i l'africana. La raça mallorquina pertany a la primera, com la raça catalana, gascona, poiton, etc. Es tracta d'un animal normalment de talla més petita que els de Catalunya, esvelt i un poc allargat, amb el cap molt voluminós i el coll llarg. Una característica és la imprevisió del seu caràcter. En canvi, destaca per les seves bones condicions reproductores i per esser el més precoç de totes les races animals espanyoles, perquè als 20 mesos ja se'l sol dedicar al treball agrícola. La seva alimentació és a base de faves calentes, farratge verd, alfals i veça verda. S'utilitza per a les feines del camp en general (llaurar, batre, a sínies, etc), com a animal de càrrega i per a la producció mulatera, que es practica amb el guarà i la somera (mul someri). El bestiar mular és molt apreciat, i les mules mallorquines varen esser molt valorades durant segles fora de Mallorca. Se sap que, en època islàmica, se n'exportaven cap a al-Andalus. Les diferents edats de l'ase reben distints noms: pollins o ruquets, fins a l'any; saloranys, fins als dos anys; terços fins als tres anys; i guarans, quan passen d'aquesta edat. Hi ha un gran nombre de locucions i refranys amb aquest terme. A Mallorca, són corrents les locucions 'no dir ase ni bèstia' (no dir res), 'quan s'ase serà mort de rialles' (indica un temps que no ha de venir), 'caure de l'ase' (sortir de l'error), 'esser com s'ase d'en Mora, que de tot s'enamora', 'fer feina com un ase', 'estar cansat com un ase', esser 'un ase carregat de lletres', 'anar-se'n ase i tornar ruc', entre d'altres. Com a refranys, 'qui renta es cap de s'ase, perd es temps i es lleixiu', 'amor d'ase, coça i mossegada', 'qui vol maldecaps, que es compri un ase', entre moltes altres.

Ara brama s'ase,
deixau-lo bramar:
donau-li farratge
i engreixarà.

S'habilitat de s'ase és
que du molta de magror;
a sa feina es traïdor:
córrer poc i caure espès.

¿Quina virtut deu tenir
s'ase de don Martí Mora?
De tot quan veu s'enamora,
¿Que no ho havíeu sentit dir?

Cara de voga estantissa
i morro de baix penjant,
oreies ventant ventant,
amples com una pellissa.
No me veuran anar a missa
en tal animal colcant.

Cançoner Popular, P Ginard

ASE *(Trigla lyra)* Dit també juriola, oriola vera, rafel i rafet. Peix amb color dominant vermell, obscur al dors i que s'aclareix a rosa als flancs. És blanc al ventre i té les aletes rosades amb clapes blaves. La seva regió cefàlica està molt desenvolupada, així com la part anterior del cos, que va decreixent bruscament des de l'origen de la dorsal fins a la regió caudal. Té el cap acuirassat i l'os preopercular es prolonga cap endavant en una mena de morro o rostre bilobulat amb els lòbuls dentats a la seva base anterior. La seva espina coracoide és molt llarga i

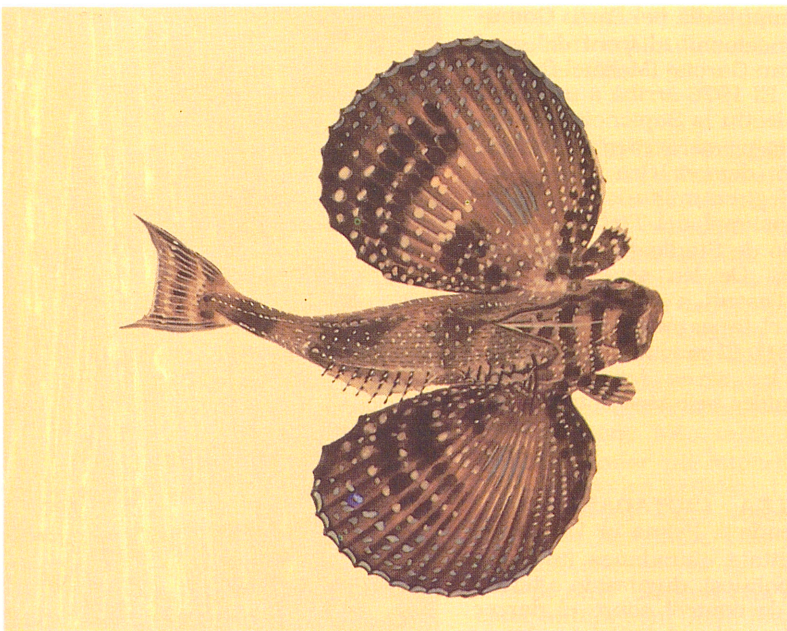

← Ase *(Trigla lyra)*

punxeguda, fins a arribar a la meitat de les pectorals. Té la boca ampla i en posició inferior, el cos recobert de petites escames, amb la vora entellada i disposades en un solc dorsal vorejat d'espines tallants, l'anal és tan llarga com la segona dorsal i la caudal és espatulada. Les aletes pectorals estan molt desenvolupades i els seus tres darrers radis són lliures i articulats. Es reprodueix als mesos d'estiu, s'alimenta de crustacis, equinoderms, peixos, cucs i mol·luscs. La seva talla màxima són 60 cm i és pescada sobretot amb arts d'arrossegament. És molt apreciat gastronòmicament, si és petit inclòs a la morralla i si és de dimensions majors es comercialitza com a sopa. (MM)

ASE, CAP DE S' Accident de la costa del terme de Calvià, situat entre la platja de Palmira i Punta de na Cerdana. (M)

ASENSIO CABANILLAS, CARLOS (Madrid 1896 - 1970) Militar. Durant la Guerra Civil, va lluitar a Àfrica i després a Extremadura, Toledo i Madrid. Acabada aquesta, va esser nomenat alt comissari d'Espanya al Marroc i, més tard, ministre de l'exèrcit. Exercí com a capità general de Balears des de 1945 al 1948. Posteriorment, va ocupar els càrrecs de director de l'Escola Superior de l'Exèrcit i de cap de l'Alt Estat Major (1956).

ASES, COCÓ DES Situat al terme de Selva, ran del torrent des Picarols, entre sa coma de ses Vaques i les cases de ses Figueroles. (M)

ASES, COLL DES Situat entre el puig Roig i el puig Caragoler, al terme d'Escorca, ran del tirany de Mossa a es Cosconar. (M)

ASES, COMA DES Situada entre la font des Voltor i el torrent d'Almedrà, al terme d'Escorca. (M)

ASES, COVA DES Cavitat situada al terme de Felanitx, a les proximitats de sa cala de s'Alga, a 20 m sobre el nivell de la mar. Té aixecament topogràfic i està catalogada com a cova de 30 fins a 300 m de recorregut.

ASES, PUIG DES Al terme de Felanitx, amb 214 m d'alçada, entre la vila i el puig de sa Cista. Anomenat comunament puig des Call. (M)

ASIMA Vegeu *Associació Sindical d'Industrials de Mallorca.*

ASÍN PALACIOS, MIGUEL (Saragossa 1871 - Sant Sebastià 1944) Prevere, arabista i erudit. Fou director de la revista *Al-Andalus* i de la Real Academia Española. Escriví diversos estudis sobre Anselm Turmeda, Ramon Llull, com *Mohidín* (1899), *El original árabe de la Disputa del Asno* (1941), i sobre la influència que exercí la filosofia musulmana sobre l'escolàstica medieval.

ASNIMO Vegeu *Associació Pro Síndrome de Down a Balears.*

ASPHELD, CAVALLER D' (? 1665 - 1743) **–CLAUDE FRANÇOIS BIDAL D'ASPHELD–** Cavaller, posteriorment marquès d'Aspheld (a les Ardenes) i mariscal de França. Lluità al servei de Lluís XIV i arribà a esser tinent general. El 1703, passà a la península ibèrica, on tenia lloc la guerra de Successió al tron de la monarquia hispànica, entre el borbó Felip V, amb l'ajut de Castella i França, i l'àustria Carles III, que tenia el suport d'Anglaterra, Àustria i la Corona d'Aragó. Participà en el triomf franco-castellà d'Almansa (a Castella-la Manxa, el 1707), i ocupà Xàtiva (País Valencià), on dugué a terme una forta repressió. Després d'intervenir en el setge de Barcelona (1714), es dirigí contra el darrer reducte austracista, Mallorca. Desembarcà a cala Llonga (Santanyí) el 16 de juny de 1715, amb 12.000 homes, que aconseguiren derrotar la resistència de la guàrdia costera mallorquina. L'exèrcit invasor avançà cap a Palma per sa Pobla i Binissalem, mentre que l'esquadra arribava a la badia. Després d'algunes lluites pels voltants de la ciutat, aquesta capitulà el 2 de juliol següent, i hi entrà triomfalment. Exercí com a capità general de fet fins al 3 d'octubre del mateix any, i fou recompensat per Felip V amb el toisó d'or i el marquesat d'Aspheld. Tot i que féu un informe favorable al manteniment de les institucions privatives de Mallorca, el Decret de Nova Planta (novembre de 1715) suprimí completament l'autonomia de l'Illa, que es convertí en província del Regne d'Espanya, centralista i unitari. El Gran i General Consell també fou suprimit, però a instàncies de d'Aspheld encara es reuní durant tres anys. El seu successor, el marquès de Lede, tractà amb tanta duresa els mallorquins, que, des de París, d'Aspheld hagué d'intercedir a favor dels illencs davant Felip V. Posteriorment, fou cap de l'exèrcit francès a la guerra de successió de Polònia. (AM)

ASPRER I DE CANALS, FRANCESC (Mallorca s XIX) Algutzir major de la Reial Audiència. El 1808, substituí en el càrrec Antoni Dameto Despuig, per al qual fou nomenat per Ferran VII, en contra de la proposta local que hi recomanava la terna formada per Joan Burgues Zaforteza, Pere Gual i el marquès del Palmer.

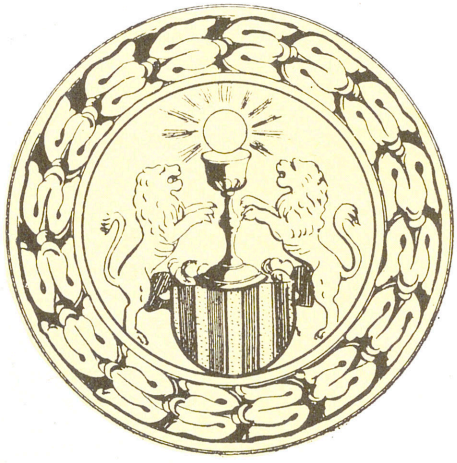

↑ Escut del gremi dels blanquers i assaonadors

ASSAONADOR També dit estovador. Persona que neteja i prepara convenientment les pells i els cuirs, i els dóna la flexibilitat i la consistència necessàries per a l'ús que n'havien de fer els sabaters, els basters i altres menestrals que treballaven la pell. Rebia les pells, sense acabar, dels blanquers i només adobades amb tanins, substància àcida que s'extreu de diversos vegetals. Els blanquers i assaonadors es disputaven poder treballar les pells en tot el procés de fabricació, però a Mallorca feren part del mateix gremi, dit dels Honorables Blanquers i Assaonadors, sota el patronatge de sant Cristòfol i amb seu a l'església de Santa Fe de Palma. Les ordinacions més antigues d'aquesta confraria són les de 1421, en temps d'Alfons el Magnànim. L'elecció dels sobreposats, el clavari i els dos prohoms es feia per *sac e sort* a Santa Fe. El mossatge o encartament (període de l'aprenentatge) durava quatre anys, després dels quals es passava l'examen per esser mestre. El 1576, hi havia 105 assaonadors, i el 1786, a Palma, 130 mestres. Els llocs principals de treball eren sa Calatrava – fins al punt que el nom de 'calatravins' s'aplicava a tots els assaonadors–, es Molinar, Inca, Sóller i Alaró.

ASSEGUT, PUIG Situat al terme d'Andratx, entre el puig de So na Vidala i el penyal de n'Anglada. Té 453 m d'alçada. ■ Al terme de Felanitx, amb 272 m d'altària, està situat entre Son Suau Nou i es puig des Milà. (M)

ASSEMBLEA D'ATURATS Organització política de caire reivindicatiu, fundada a Palma el 1975. Els seus principals objectius eren la consecució de llocs de treball i la socialització dels mitjans de producció. En una primera etapa, fou impulsada pel Partit Comunista (Internacional) al front del qual hi estava «Pau Garcia» (Manuel González Gómez). El 1976 arribà a un acord amb el Col·lectiu la Sapiència i protagonitzaren la primera vaga de fam de la transició democràtica. Posteriorment s'hi afegiren militants de la Confederació Nacional del Treball i de la Confederació de Sindicats Unitaris de Treballadors. De les seves accions, destaquen l'assalt a un hipermercat de Palma i el tancament al castell de Bellver (1981). El moviment es dissolgué quan les seves reivindicacions foren assumides pels sindicats majoritaris. (AM)

ASSEMBLEA CIUTADANA Organització creada a Palma el 1977 perquè les entitats ciutadanes (inclosos els partits polítics), duguessin a terme una tasca de control sobre el darrer ajuntament no electe de Palma. Aconseguí que aquest ajuntament elaboràs plans d'actuació trimestral que tenguessin en compte el moviment veïnal. Arribà a tenir el suport de 32 organitzacions, però, a finals de 1977, entrà en crisi a causa de les divergències entre el Partit Socialista Obrer Espanyol i el Partit Comunista d'Espanya, per una banda, i altres grups més esquerrans, per l'altra. Entre els seus dirigents, s'hi trobaven Ginés Quiñonero, Joana Roca, Jaume Obrador i Rosa Bueno, entre d'altres.

ASSEMBLEA DE DONES Organització creada a Palma el 1981 per un grup de dones que se solidaritzaren amb els processats als judicis que, el mateix any i per pràctiques avortives, es feren a Bilbao. El grup es consolidà com a assemblea que treballa per la igualtat dels sexes. El seu àmbit d'actuació és Palma, on organitzen xerrades, actes públics i mobilitzacions. Tenen un servei d'informació per a la dona i publiquen, trimestralment, el butlletí *Aixa*.

ASSEMBLEA DE DONES DE MANACOR Organització fundada a Manacor el 1987, amb la finalitat d'aconseguir la igualtat entre els sexes, l'assessorament jurídic a la dona maltractada i la realització de campanyes entre els escolars per defensar una educació no sexista. Publica la revista *Midons* i fa part de la Federació de Dones de les Illes Balears.

ASSEMBLEA DE GERMANS Comunitat religiosa protestant d'origen anglosaxó, fundada a Palma, el 1896, per *Antoni Maria Agustín Roig* (←). Pertanyia a la branca dels darvistes.

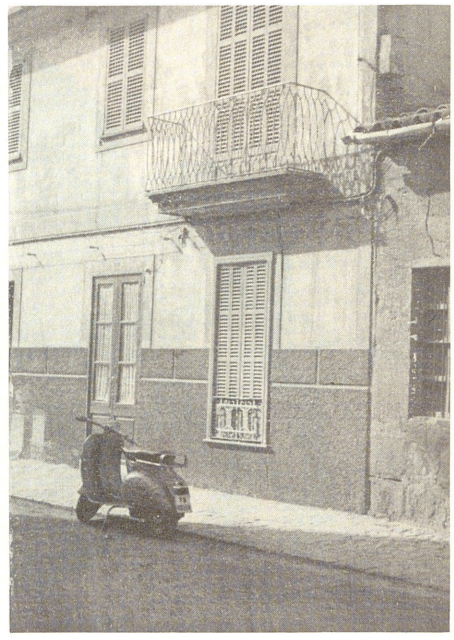

↑ Antiga seu de l'Assemblea de Germans, al carrer Murillo de Palma

ASSEMBLEA DEMOCRÀTICA DE MALLORCA Organisme polític creat el 1976 a Palma. Agrupava diverses forces polítiques i sindicals, que pretenien, per al poble mallorquí, el reconeixement del dret a l'autonomia i la ruptura democràtica. Més concretament, els seus principals objectius

↓ Assemblea Democràtica de Mallorca

eren l'amnistia general, el dret a l'autodeterminació de les Illes i la redacció d'un Estatut d'Autonomia. Feien part el Partit Socialista de les Illes, Partit Socialista d'Alliberament Nacional, Moviment Comunista de les Illes, Grup Autonomista i Socialista de les Illes, Partit Carlí, Partit Comunista d'Espanya, Partit del Treball d'Espanya, Partit Socialista Popular, Partit Socialista Obrer Espanyol, Comissions Obreres, Unió General de Treballadors, Partit Socialdemòcrata Popular i Justícia Democràtica. Aconseguí una important incidència sobre la política illenca. Féu part, a nivell estatal, de la Coordinadora Democràtica.

ASSEMBLEA DE PARLAMENTARIS Organisme extraoficial format per sis diputats (Raimon Clar, Santiago Rodríguez-Miranda, Miquel Duran i Francesc Garí, d'Unió de Centre Democràtic, i Fèlix Pons i Emili Alonso del Partit Socialista Obrer Espanyol) i cinc senadors (Jeroni Albertí, Ramiro Pérez Maura i Manuel Mora, per Mallorca; Abel Matutes per Eivissa i Guillem Olives per Menorca) votats per les Illes Balears a les primeres eleccions democràtiques de 1977, i constituït el 30 de juliol del mateix any. Tenia per objectiu aconseguir un règim preautonòmic provisional, per a la qual cosa es considerava l'únic interlocutor vàlid davant el govern espanyol. Acceptà diversos documents i avantprojectes que es negociaven amb Madrid fins que, el 3 de juny de 1978, el Consell de Ministres aprovà el Reial Decret Llei de Règim Pre-autonòmic de les Balears. S'establí un consell interinsular format pels diputats i senadors, més dos representants polítics de Menorca i altres dos de les Pitiüses elegits pels anteriors. Es dissolgué el 24 de juliol de 1978, quan es constituí el Consell General Interinsular.

ASSEMBLEA DIOCESANA DE MALLORCA Trobada anual convocada, per primera vegada el 1978, pel bisbe Teodor Úbeda, com a màxim àmbit de participació en l'Església de Mallorca. Aplega nombrosos laics, religiosos, religioses i preveres presidits pel bisbe, entorn d'un tema d'estudi comú, i a fi de revisar i de programar les línies pastorals eclesials futures, tot en un clima de col·laboració i de corresponsabilitat. Cada tres anys, se'n convoca una que dura una setmana sencera.

ASSEMBLEA DIOCESANA DE PASTORAL DE TURISME Entitat religiosa lligada a l'Acció Catòlica mallorquina, creada el 1964 per atendre les necessitats espirituals dels turistes que visitaven l'Illa.

ASSISTÈNCIA PALMESANA Societat fundada a Palma el 1858. Creada com a societat de socors mutus, a poc a poc es consolidà com a centre cultural de les classes populars de Palma. Tengué un orfeó musical, fundat el 1899, una secció de teatre i organitzà festes populars, espectacles taurins i esports. El 1954, se'n va fer una reestructuració, amb canvi d'estatuts, i es convertí en societat cultural-recreativa. Més tard, el 1973, es decidí a donar un suport més ampli als espectacles artístics i es posà en funcionament, l'any següent, el grup de teatre homònim. Des d'aleshores, aquesta companyia ha ofert gairebé més de cent funcions i ha posat en escena autors com Joan Mas, Lluís Segura i Xesc Fortesa. El seu local ha estat sempre a la plaça de l'Assistència Palmesana, abans plaça des Pes de sa Palla, i ha servit de seu a nombroses entitats: la Casa de Menorca, el Moto-Club Balear, la Federació d'Escacs i el Club de Futbol Atlètic Balears, i ara del Patronat Obrer de Sant Josep. N'és el dotzè president, des del 1973, Francesc Albertí Palau.

ASSOCIACIÓ BACH Agrupació fundada a Palma el 1926 per Joan Maria Thomàs, amb l'objectiu de divulgar la música clàssica i la contemporània. Les seves audicions tenien lloc a la sala Domus Artis, on va esser instal·lat un orgue. Hi havia dos tipus de concerts: «concerts blancs», de música clàssica, adreçats al gran públic; i «concerts blaus», de música contemporània, per a un auditori més cultivat. Aquesta organització desaparegué el 1929, a causa de dificultats econòmiques.

ASSOCIACIÓ CONCEPCION ARENAL Col·lectiu que es dedica a la promoció de la dona en tots els aspectes: social, cultural, laboral i polític. És d'àmbit nacional i té una delegació a Balears creada el 1984. Compta amb un gabinet jurídic i psicològic.

ASSOCIACIÓ DE CAÇADORS DE MALLORCA Agrupació fundada a Palma el 1876. El seu primer president fou Joan Massanet Ochando. Altres membres foren Josep Ramis d'Ayreflor, Tulio O'Neille i Salvador Morell.

ASSOCIACIÓ DE CAPS DE FAMÍLIA Organitzacions cíviques, creades durant el règim franquista, per fomentar la participació dels ciutadans en l'Estat a través de la representació familiar. Malgrat les poques activitats que organitzaren, prengueren un cert protagonisme a les acaballes del franquisme, però aviat foren superades per les Associacions de Veïns, molt més actives.

↓ Seu de l'Assistència Palmesana

ASSOCIACIÓ DE CATÒLICS Organització religiosa erigida a Palma el 1869 per combatre les conseqüències religioses de la revolució liberal de 1868. Defensava la confessionalitat catòlica de l'Estat espanyol i donava suport al corrent ultramontà predominant al concili Vaticà I (1869-1870). Fou molt atacada per la premsa liberal i, fins i tot, es llançà un petard contra la seva seu el 1870.Creà distintes escoles parroquials, una orquestra filharmònica i promogué tota casta d'activitats culturals. Les seves juntes parroquials tenien, el 1871, un nombre total de devers 2.000 socis. Editava un setmanari, *La Unidad Católica*, en el qual col·laboraren Josep Maria Quadrado i Tomàs Aguiló Forteza, entre altres. En foren presidents provincials Faust Morell i Josep Maria Quadrado.

ASSOCIACIÓ DE COMERCIANTS I PROPIETARIS Organització que aplega diverses associacions per a la defensa dels interessos comuns de comerciants i propietaris d'una determinada zona urbana, en cooperació amb l'Ajuntament de Palma. Moltes d'aquestes associacions varen esser legalitzades durant la transició democràtica, com l'Associació de Comerciants, Veïns i Propietaris de la plaça Major i carrer Marquès de Palmer, registrada el 1975, l'Associació de Comerciants i de Veïns de la zona de Velázquez (1977) i l'Associació de Veïns i Comerciants del barri monumental de Palma, registrada el 1979.

ASSOCIACIÓ DE COMPOSITORS DE LES ILLES BALEARS Associació de compositors de música fundada a Palma el 1986 i legalitzada el 1987. La formen tretze membres, presidits per Xavier Carbonell.

ASSOCIACIÓ DE DONES EMPRESÀRIES DE BALEARS Agrupació integrada a la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears —CAEB—, fundada a Palma el 1974 per a la defensa professional de la dona empresària i del dret de la dona a participar en la gestió empresarial. Ha arribat a comptar amb més de 110 associades. Actualment, és presidida per Margalida Barceló Rosselló.

ASSOCIACIÓ DE JOVES EMPRESARIS DE BALEARS Organització fundada a Palma el 1988, que aplega prop de 100 joves empresaris, per a la defensa dels seus interessos. N'és president Joan Gual Guasp.

ASSOCIACIÓ DE LA PREMSA DE PALMA Agrupació de periodistes fundada a Palma el 1908, amb un caire benèfic, per donar assistència mèdico-farmacèutica als professionals de la premsa i tenir cura dels seus interessos. Feien part de la seva primera junta, Felip Guasp Vicenç (president), Josep Vives Verger (vice-president), Josep Tous Lladó (secretari), Josep M Tous i Maroto (vice-secretari), Joan Ramis d'Ayreflor (tresorer), Emili Oliver, Enric Vives Verger i Pere Joan Palmer (vocals). Tengué la primera seu al carrer de Mesquida i després al passeig de Mallorca. Després de la llarga presidència de Felip Guasp (1908-1921), ocuparen aquest càrrec Nicolau Brondo Roten, Josep Tous Lladó, Francesc Xavier Jiménez, Antoni Sabater Mut i Miquel Vidal Seguí. Durant el mandat d'aquest darrer, es bastí l'anomenat Palau de la Premsa, en una època de fort desenvolupament de l'associació, auge coincident amb l'esplet de les *Hojas del Lunes* (1946) i la seva decadència coincidí amb la d'aquestes publicacions, ja que es mantenia econòmicament, a la pràctica, dels beneficis que aquestes generaven. En morir Miquel Vidal, l'augment de despeses en les exportacions de premsa va esser tant fort que l'agrupació no va poder fer-los front i, el 1985, va haver de dissoldre's davant les reclamacions dels creditors.

↑ Anagrama de l'Associació de Premsa Forana

ASSOCIACIÓ DE LA PREMSA FORANA DE MALLORCA Organització fundada el 1978, arran de la primera trobada de publicacions locals i comarcals, sense cap vinculació ideològica concreta i respectant la pluralitat de les publicacions adherides. En varen esser impulsors Gaspar Sabater Vives, Santiago Cortès Fortesa i Rafel Ferrer Massanet. El 1980, aprovats els seus estatuts i legalitzada, n'és elegit president Santiago Cortès Fortesa. Durant el seu mandat, s'institueixen, el 1983, els premis Premsa Forana. Dimitit Santiago Cortès, el 1984 és elegit president Carles Costa, fins que al primer Congrés de la Premsa Forana, celebrat el 1985, n'és nomenat Gabriel Massot i Muntaner, de la revista *Pòrtula*. En aquest mateix congrés, es publicà un manifest on s'afirma la unitat de la llengua catalana i es donava suport a la normalització lingüística.

↓ Palau de la Premsa, erigit per l'Associació de la Premsa

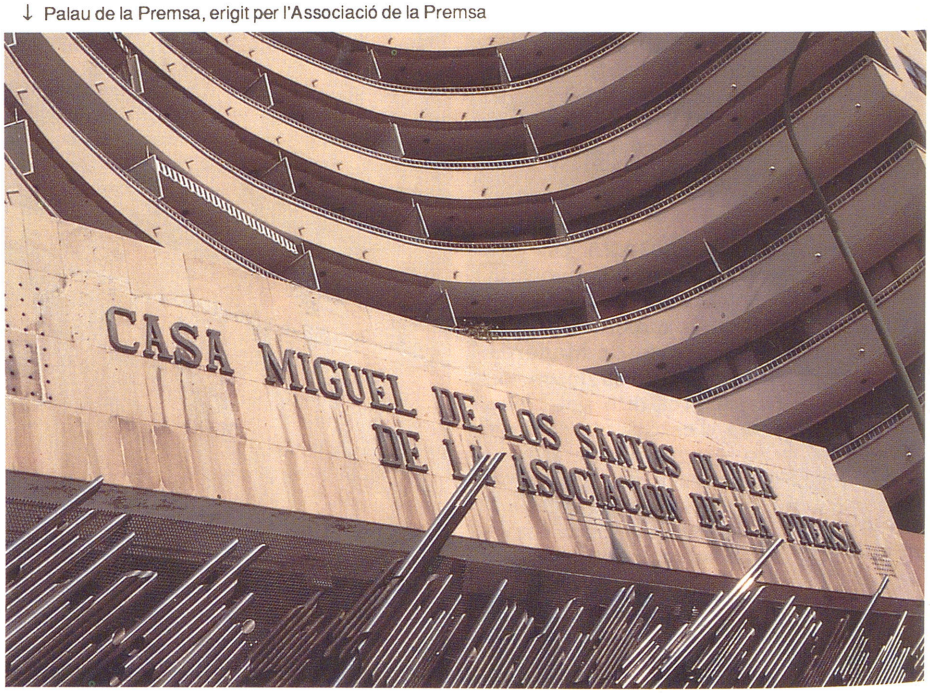

ASSOCIACIÓ DE L'ORACIÓ I VETLA DEL SANTÍSSIM SAGRAMENT Agrupació religiosa fundada, el 1872, a l'església de Sant Felip Neri de Palma, per a l'adoració de l'Eucaristia. S'establí un torn de *Quaranta Hores* (→) que s'havia de celebrar a les altres esglésies de la ciutat, segons un ordre establert. El 1884, començaren les vetles nocturnes davant el Santíssim Sagrament, que deixaren de fer-se el 1899.

ASSOCIACIÓ DE PARES D'ALUMNES —APA— Organitzacions existents als centres escolars, públics o privats, de nivell no universitari, que tenen com a objectius assistir els pares o tutors en tot allò que es relaciona amb l'educació dels seus fills, col·laborar en les activitats dels centres escolars, intervenir en el control i gestió dels centres i, en general, participar en el si de la comunitat escolar. Arran de la Llei Orgànica reguladora del Dret a l'Educació (LODE), aquestes associacions adquireixen un protagonisme major i són regulades per un reial decret de juliol de 1986. A Mallorca, existeixen més de 150 APAs agrupades en quatre federacions: *Federació APAs de Balears* (→), *Federació Balear d'APAs de Centres d'Ensenyança Privada* (→), *Federació APAs Blanquerna* (→) i *Federació APAs Campos del Port* (→).

ASSOCIACIÓ DE PROPIETARIS DE FINQUES URBANES DE BALEARS Agrupació fundada a Palma el 1985 per defensar la propietat privada de qualsevol immoble urbà, cosa que la fa única en el seu gènere en tot l'Estat espanyol. Ha arribat a aplegar més de 400 socis. Actualment, és presidida per Miquel Deyà Palmer.

ASSOCIACIÓ DE PROPIETARIS TERRITORIALS Agrupació creada a Palma el 1843. Els seus promotors varen esser Felip Puigdorfila, el comte de Montenegro i el marquès de Bellpuig.

ASSOCIACIÓ DE SANT JERONI Organització religiosa erigida, el 1932, pel bisbe Miralles en el si del Seminari de Mallorca, amb l'objectiu de combatre l'anticlericalisme mitjançant la propagació del Nou Testament i la instrucció bíblica. El principal impulsor en va esser Bartomeu Pasqual Marroig, biblista i rector del Seminari. Deixà d'existir el 1936.

↑ Anagrama de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana fet per Joan Miró

ASSOCIACIÓ D'ESCRIPTORS EN LLENGUA CATALANA —AELC— Organització d'àmbit estatal fundada a Palma el 1977, en el marc del Congrés de la Cultura Catalana, per a la defensa dels interessos professionals dels escriptors en català i la difusió de la cultura catalana en general. Està estructurada en una presidència general i tres vice-presidències, una per a cada comunitat de llengua catalana. En va esser el primer president Josep Maria Castellet (1977-1983), el 1983 en va esser elegit Josep Maria Llompart de la Peña i el 1987 Joan Fuster. Des del 1986, n'és vice-president per les Illes Josep Maria Palau Camps, i vocals Gabriel Janer Manila i Miquel Rayó Ferrer. Compta amb 37 membres a Mallorca (24 a Palma i 13 a la part forana), 4 a Menorca i 2 a Eivissa.

ASSOCIACIÓ DE SEGLARS CATÒLICS Organització religiosa fundada el 1879, a Palma, pels jesuïtes. Tenia branca masculina i femenina, aquesta dita, a vegades, Associació de Mares Cristianes. Un factor important per a la seva expansió va esser la propaganda que se'n va fer a les missions populars de predicació, que tenien lloc a les parròquies de Palma.

ASSOCIACIÓ DE TREBALLADORS DE LA UNIÓ DE DRETES Organització sindical fundada a Palma el 1932, en el si de la Unió de Dretes Mallorquina. El seu òrgan d'expressió fou la revista *Acción Social* i, a través dels seus eslògans, pretenia restar influència al sindicalisme socialista i a l'anarco-sindicalista. Tractava temes de religió, família, treball i propietat, i els seus associats gaudien d'una mutualitat d'assistència. El consell rector estava integrat per Andreu Buades Ferrer (president), Lluís Rubio Paz (secretari), Miquel Negre Serra (tresorer), Bartomeu Suau Colom, Joan Font Mercadal i Joan Bosch Salvà (vocals).

ASSOCIACIÓ DE VEÏNS Organització de base i democràtica que, a partir d'un marc urbà concret —que sol esser el barri—, reivindica transformacions socials urbanes i millores concretes de tipus material o cultural. Apareix com a alternativa democràtica a l'aparat franquista, en un moment en què partits i sindicats romanien en la clandestinitat. A Palma, el maig de 1973, es creen les *Comissions de Barri* (→), embrió de les Associacions de Veïns, que sorgiran cap al 1976, molt lligades al moviment obrer (excepte l'Associació de Veïns del Rafal Vell, creada el 1973). Mentre aquestes associacions solien trobar dificultats per a legalitzar-se, no passava així amb les associacions de comerciants i propietaris i les associacions familiars, afins al règim franquista. Cap a 1977, s'havien constituït 18 associacions de veïns (9 d'elles legalitzades), i s'havia creat una Coordinadora d'Associacions de Veïns, que lluitarà perquè el darrer ajuntament franquista de Palma no dugui a terme obres de gran trascendència (Parking de la Mar, enderrocament del puig de Sant Pere, dàrsena petroliera). La seva intervenció en la política ciutadana fou important, com ho demostra l'organització de l'*Assemblea Ciutadana* (←) que, el 1977, propugnà una mena d'aliança entre els partits d'esquerres, davant les primeres eleccions democràtiques. La proposta no reeixí, però, el 1979, es promogué un compromís entre els partits polítics, per aconseguir la presència de les entitats ciutadanes en el govern municipal, que només fou signat per les esquerres. A partir del 1980, la recent creada *Federació d'Associacions de Veïns de Palma* (→), començà a esser crítica amb el nou ajuntament democràtic i socialista que, el 1984 aprovà un Reglament de Participació Ciutadana, com feia temps que demanava el moviment veïnal. Durant els anys vuitanta, no tenen un caire tan reivindicatiu com en temps de la transició a la democràcia —en part perquè s'han satisfet algunes de les seves demandes—, però potencien el seu caire lúdic i cultural, i milloren les relacions amb les institucions. També han sorgit organitzacions semblants a la part forana de Mallorca. (AM)

ASSOCIACIÓ D'HOTELERS PLATJA DE PALMA-CAN PASTILLA-ARENAL Organització creada el 1977, que agrupa quasi 200 empreses hoteleres i té cura dels interessos comuns del sector, i de la promoció i millora de la imatge turística de la zona. Destacada la col·laboració en el programa *Hivern a Mallorca*, dins el qual es realitzen, entre d'altres activitats, concerts setmanals, visites a mercats agrícoles, festes populars i el carnaval de la Platja de Palma. El seu president és Bartomeu Xamena. Edita un butlletí trimestral d'informació.

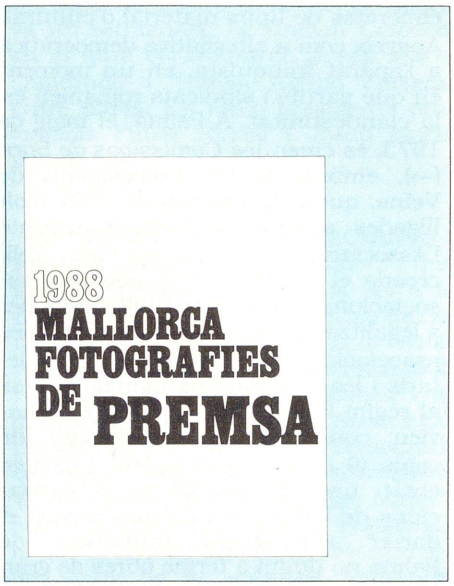

↑ Anuari de l'Associació d'Informadors Gràfics de Premsa

ASSOCIACIÓ D'INFORMADORS GRÀFICS DE PREMSA Organització d'àmbit estatal, amb delegació a Palma des del 1972. Els seus objectius són la comunicació entre els associats, la difusió de la seva tasca i la defensa dels interessos dels informadors gràfics de premsa i càmeres de televisió. En va esser primer president a Mallorca Francesc Miró Reynés, i el succeí, fins al 1987, Joan Llompart Torrelló. Atorga, anualment, quatre premis (tres d'anomenats «positius», a les personalitats i institucions que més han facilitat la seva tasca informativa, i un de «negatiu»). Des del 1987, publica un *Anuari fotogràfic*.

ASSOCIACIÓ D'OBJECTORS DE CONSCIÈNCIA DE MALLORCA Organització registrada a Palma el 1988 amb l'objectiu de defensar, potenciar i informar sobre el dret fonamental de l'objecció de consciència, reconegut constitucionalment. Promou la realització de serveis civils a favor de la pau, de la societat i de la cultura.

↑ Manifestació de l'Associació d'Objectors de Consciència de Mallorca

ASSOCIACIÓ EMPRESARIAL D'ARTS GRÀFIQUES DE BALEARS Organització fundada el 1977 per a la defensa i la promoció dels interessos dels empresaris del sector. Organitzà l'exposició dedicada a Gutenberg (1981) i la de commemoració del 500 aniversari de la introducció de la impremta a Mallorca (1985). Agrupa un centenar d'empreses, presidida per Antoni Vic Salas. Fa part de la CAEB.

ASSOCIACIÓ EMPRESARIAL DE RESTAURACIÓ DE MALLORCA Organització fundada a Palma el 1977, a partir de l'antiga Associació Sindical, que agrupa més de 3.000 empreses, entre restaurants, cafeteries, locals i càterincs. Integrada en la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears —CAEB—, els seus principals objectius són la defensa i l'assessorament dels seus socis, així com la millora de la qualitat dels serveis de restauració. Publica, bimensualment, la revista *Daus* i, des del 1985, organitza anualment la *Mostra de Cuina Mallorquina* (→). Des de la seva fundació, n'han estat presidents Francesc Izquierdo (1977-1983) i Antoni Ferrer (1983).

ASSOCIACIÓ ESPANYOLA DE PREMSA ESPORTIVA Organització d'àmbit estatal amb delegació a Palma des del 1986. El seu objectiu és defensar els interessos dels informadors esportius de premsa, ràdio i televisió. Compta amb més de 50 membres i n'és president, des de la seva fundació, Gabriel Sampol Pericàs.

ASSOCIACIÓ GENERAL AGRÀRIA MALLORQUINA SA —AGAMA— Empresa d'elaboració de derivats de la llet, fundada a Palma, el 1958, per Joan Gili, Antoni Contreras i Joan Mora. Es creà a partir de la fusió de *Lactel* (→) i de la *Cooperativa lletera Son Sunyer* (→), seguint una política

↓ Associació General Agrària Mallorquina SA

de creació de grans centrals lleteres promoguda pel govern. És la principal empresa d'aquest sector a Mallorca, i utilitza exclusivament llet mallorquina, de la qual arreplega el 75% de la producció total, per convertir-la en múltiples productes per al consum d'arreu de les Balears —llet esterilitzada, uperitzada, UHT, en pols, mantega, nata i el popular «Laccao»—. El 1989, sota la presidència de José de Luna Pertíñez, manté un plantilla de més de 200 empleats, a més dels serveis d'arreplegada i distribució.

↑ Anagrama de l'Associació Illenca per a la Renovació Educativa

ASSOCIACIÓ ILLENCA PER A LA RENOVACIÓ EDUCATIVA —AIRE— Organització d'ensenyants creada a Palma el 1983, amb l'objectiu d'agrupar els diversos col·lectius que treballaven per a la reforma de l'ensenyament, en la línia de l'Alternativa per a l'Escola Pública, llançada a Barcelona i a Madrid el 1977. Manté diversos grups de treball que analitzen el sistema educatiu i hi elaboren propostes i material didàctic. Entre les seves activitats, destaca l'organització, des del 1984, de les *Setmanes de Renovació Educativa* (→). Des del 1988, n'és presidenta Maria Magdalena Ferrer Gomila.

ASSOCIACIÓ INTERNACIONAL DE TREBALLADORS —AIT— Vegeu *Centre Federal de Societats Obreres de Palma*.

ASSOCIACIÓ LA DEFENSA DE CONSUMIDORS I USUARIS Organització creada a Palma, el 1984, per a la defensa dels interessos del consumidor. N'és president Joan Font Darder. Compta amb 1.200 afiliats.

ASSOCIACIÓ MALLORQUINA D'AMISTAT AMB EL POBLE SAHARIÀ Entitat creada a Palma el 1987, arran d'uns viatges realitzats per un grup de mallorquins als camps de refugiats de Tindouf, al sud-oest d'Algèria. Ha gestionat un campament d'estiu per a nins refugiats i acollit representants del Front Polisari. ■ Entre el 1976 i el 1979, es creà a Palma una

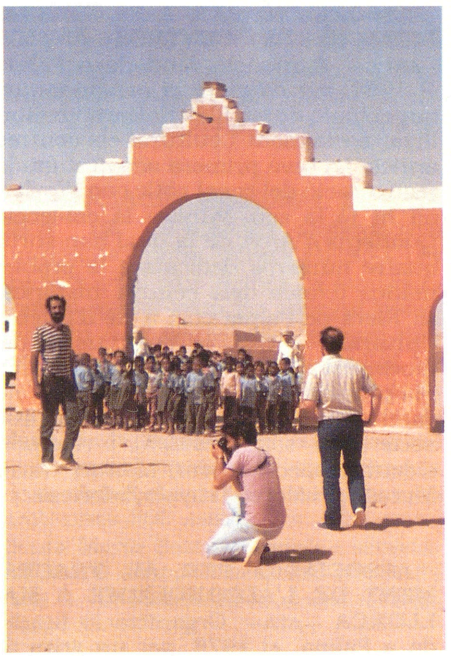

↑ Visita de l'Associació Mallorquina d'Amistat amb el Poble Saharià al camp de refugiats de Tindouf

Associació d'Amistat i Solidaritat amb el Poble Saharià, impulsada pel Partit Comunista (Internacional).

ASSOCIACIÓ MALLORQUINA PER A PERSONES AMB DISMINUCIÓ PSÍQUICA —AMADIP— Institució privada, no lucrativa, fundada a Palma el 1966 amb l'antic nom d'*Associació mallorquina pro subnormals* —AMAPROS—, resultat de la unió de diverses agrupacions de pares amb fills disminuïts. Els seus objectius són la integració del minusvàlid en la societat i la reivindicació d'una cobertura assistencial que l'Administració pública no proporciona. Du a terme la seva tasca mitjançant un taller ocupacional, que reuneix més de 30 alumnes amb problemes psíquics, el centre 'Lluerna' per a l'atenció al disminuït profund —únic a Balears— i una fundació tutelar, encarregada de donar suport i de vetllar els nins en absència dels seus pares. Compta amb 40 empleats, uns 400 socis actius i més de mil socis col·laboradors. Des del 1986, n'és presidenta Montserrat Fuster Cabrer. Està integrada a la Federació Balear de Minusvàlids.

→ Anagrama de l'Associació Nuredduna de Mestresses de Casa i Defensa del Consumidor

ASSOCIACIÓ NUREDDUNA DE MESTRESSES DE CASA I DEFENSA DEL CONSUMIDOR Organització femenina fundada a Palma el 1967, amb l'antic nom d'*Associació provincial de mestresses de casa a Balears*. Els seus objectius són la defensa dels interessos de la dona com a mestressa de casa en el si de la societat de con-

↓ Taller ocupacional de l'Associació Mallorquina per a Persones amb Disminució Física

sum. Té delegacions a Santanyí, ses Salines, s'Arracó, Pont d'Inca, Santa Eugènia i Cala d'Or. Des del 1981, n'és presidenta Mercedes de la Presa.

ASSOCIACIÓ PARÀLISI CEREBRAL DE BALEARS —ASPACE— Organització fundada a Palma el 1976, per un grup de pares de nins afectats de paràlisi cerebral. Els seus principals objectius són l'escolarització i el tractament d'aquests nins. Compta amb una escola especial, concertada amb diverses institucions, i una unitat de consultes externes. N'és president Joan Moger Noguera.

ASSOCIACIÓ PATRIÒTICA BALEAR Agrupació fundada a Palma el 1840, per al foment de la llibertat i el progrés constitucional. El seu primer president fou Felip Puigdorfila. El 1841, passà a denominar-se *Casino Balear* (→).

ASSOCIACIÓ PER A LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA EN ELS MITJANS AUDIOVISUALS DE COMUNICACIÓ SOCIAL —VOLTOR— Entitat que, primer com a societat anònima (1984) i més tard, com a associació cultural (1986), va possibilitar la recepció de la Televisió de Catalunya (TV 3) a Mallorca, i va promoure iniciatives dins els terrenys de la normalització lingüística als mitjans de comunicació. L'acord signat el juliol de 1988 amb la Conselleria de Cultura del Govern Balear, enforteix les funcions de l'entitat.

↓ Anagrama d'ARCA

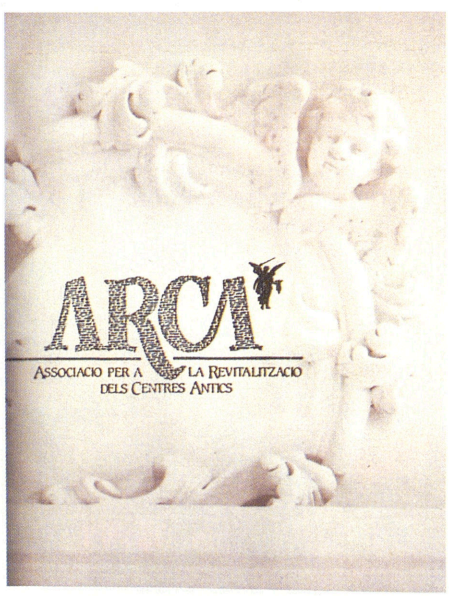

ASSOCIACIÓ PER A LA REVITALITZACIÓ DE CENTRES ANTICS —ARCA— Agrupació fundada a Palma el 1987, per difondre el patrimoni arquitectònic de les Illes Balears i revitalitzar socialment i cultural els centres antics. La seva primera activitat fou la recuperació del casal gòtic can Weyler, on hi té la seu. Publica la col·lecció *Quaderns d'Arca*, de la qual han sortit quatre números dedicats a la problemàtica teòrica dels centres històrics, sa Riera de Palma com a Bé d'Interès Cultural —BIC—, la repercussió del moviment de la ciutat jardí a Mallorca i la protecció del patrimoni històric no catalogat. Compta amb més de 400 socis i en són president i vice-president, respectivament, Manuel Oliver Moragues i Mercè Truyols Zaforteza.

ASSOCIACIÓ PER AL TRACTAMENT DE L'ALCOHOLISME A MALLORCA —ATA— Organització fundada a Palma, el 1978, per un grup de malalts i metges. Té per objectiu l'atenció al malalt i la desintoxicació, tot promovent la creació de dispensaris per a la cura dels alcohòlics. Des del 1982, realitzen una tasca d'informació i prevenció contra l'alcoholisme i per a la reintegració social del malalt. Col·labora en les campanyes antialcohòliques del Ministeri de Sanitat i Seguretat Social. El seu president i director és el doctor Josep Maria Vázquez Roel. Publica *Abstemia* (←).

ASSOCIACIÓ PER LA CULTURA DE MALLORCA Entitat fundada a Palma el 1923, arran d'una proclama signada per mossèn Jaume Sastre, Andreu Bordoy (rendista), Joan Capó (inspector d'ensenyament), el poeta solleric Guillem Colom Ferrà, Miquel Duran Saurina (impressor i poeta), Llorenç Garcias Font (apotecari d'Artà), Josep Claverol (metge de Sant Jordi) i Pere Oliver Domenge. Pretenia convertir-se en una plataforma unitària en la qual convergirien nacionalistes i regionalistes, per difondre i impulsar la cultura catalana, i contribuir al redreçament de la identitat nacional del nostre poble. Aquest programa va quedar suspès entre els anys 1926-30, amb la prohibició, per part de la Dictadura de Primo de Rivera, de la celebració dels Jocs Florals de 1925 i de la suspensió d'un cicle de conferències a Felanitx (1928). Les principals activitats foren l'organització de conferències sobre temes científics, sessions de lectures poètiques, cursets de llengua, història, art i arqueologia, homenatges a escriptors desapareguts, commemoracions (com l'exposició del llibre mallorquí des de la Renaixença, amb la col·laboració de la Societat Arqueològica Lul·liana, a la Diputació el 1934), i els Jocs Florals de Felanitx (1923), Sóller (1924), i Palma (1935). Les seves publicacions foren nombroses: un quadern anual, l'*Almanac de les Lletres*, un calendari mallorquí (1924-36), textos d'història per a infants, i *La Nostra Terra*, revista mensual, íntegrament escrita en català, amb uns continguts d'alt valor cultural i científic, que fou l'exponent de les directrius estètiques i del pensament

↓ Publicacions de l'Associació per la Cultura de Mallorca

de l'Escola Mallorquina. D'aquesta associació, sortí l'avantprojecte de l'Estatut d'Autonomia per a les Illes, amb el suport del Centre Autonomista i del Partit Regionalista. Perdurà fins a 1936 i va comptar amb delegacions a Palma, la Soledat, Felanitx, Sóller, Inca, Capdepera, Pollença, Valldemossa i Andratx. Foren els seus presidents: Elvir Sans Rosselló (1923-24), Emili Darder Cànaves (1925-31), Miquel Massutí Alzamora (1932-33) i Josep Sureda Blanes (1934-36). Entre el maig de 1923 i el desembre de 1925, publicà un quadern mensual, editat primer a Sóller i després a Palma, amb un total de 26 números. Estava redactat totalment en català i incloïa monografies o números extraordinaris dedicats a personatges destacats de l'Illa (Miquel Costa i Llobera, Bartomeu Ferrà Juan, Marià Aguiló Fuster, entre altres). (EP)

ASSOCIACIÓ PRO INTEGRACIÓ DELS GITANOS DE MALLORCA Organització registrada el 1966 a Palma. Fomenta la promoció cultural, religiosa i social dels gitanos i té cura dels seus problemes d'habitatge, d'escolarització, de treball, de sanitat i altres.

← Anagrama d'ASNIMO

ASSOCIACIÓ PRO SÍNDROME DE DOWN A BALEARS —ASNIMO— Organització registrada a Palma el 1987, que té per objectiu atendre, diagnosticar i tractar els afectats per la síndrome, així com procurar-los un ambient familiar adient. Desenvolupa una tasca d'informació i reciclatge de personal especialitzat, de l'elaboració de programes educatius, d'escola de pares i de manteniment de contactes amb altres associacions. Disposa d'un butlletí informatiu i d'alguna altra publicació no periòdica, sota la direcció de Joan Perera Mezquida. Ha creat un col·legi per a nins mongòlics a Marratxí. Des de la seva fundació, n'és president Francesc Salas Bruguerola. Substituí l'Associació pro nins mongòlics de Palma, creada el 1977.

ASSOCIACIÓ PROVINCIAL DE LA UNIÓ CÍVICA DE CONSUMIDORS I MESTRESSES DE CASA DE BALEARS —UNAE— Organització fundada a Palma el 1978 per a la defensa dels drets dels consumidors. Ha arribat a tenir més de 800 afiliats, presidits, el 1988, per Aina Maria Moreno.

ASSOCIACIÓ REGIONAL DE VIUDES DE BALEARS Organització fundada a Palma, devers el 1950, per iniciativa del pare Reinés, la qual cosa motivà que el grup fos conegut popularment com «les viudes del pare Reinés». Des del 1976, té personalitat jurídica. Els seus objectius són servir de plataforma per a la promoció de la dona viuda, donar orientació jurídica i ajuda moral, econòmica i religiosa a la dona sense cap de casa baró. Compta amb unes 300 associades. N'és presidenta Maria Saiz Fontanals i secretària Maria Josepa Irazazábal Hèvia. Fa part de la Federació Nacional de Viudes.

ASSOCIACIÓ SINDICAL D'INDUSTRIALS DE MALLORCA —ASIMA— Agrupació d'industrials mallorquins creada el 1964, amb l'objectiu de crear polígons industrials i afavorir les empreses mitjançant un sistema comunitari. Els seus principals promotors foren Ramon Esteban Fabra, Joan Pons Llabrés, Antoni Buades Ferrer, Francesc Garí, Joan Ramon Fiol, Joan Frau, Tomàs Darder, Pasqual Moragues i Cristòfol Gual, assessorats pel lletrat Damià Barceló. El seu primer director fou el llavors delegat provincial de sindicats, Mario Jiménez de la Espada. El 1970, en fou president Jeroni Albertí i, des de 1983, el succeí Armand Esteban Fabra. Aconseguí la urbanització de Son Castelló i can Valero, els únics polígons industrials de Palma, que foren inaugurats el 1967. Aquesta associació desenvolupa la seva activitat en ambdós polígons, on té 700 socis empresaris. Està integrada a la Confederació d'Associacions Empresarials a Balears —CAEB— i publica la revista mensual *Polígons*.

ASSOT *(Osyris alba)* Dit també ginestra de bolla vermella. Arbust de 40 cm a 1 m d'altària, sempre verd. De branques dretes, primes i anguloses. És abundant pels marges, clapers i garrigues, i es reconeix per les seves drupes o bolletes vermelles a la madu-

→ Edifici central d'ASIMA, al polígon de Son Castelló

← *Dormició* atribuïda al Mestre de Santa Eulàlia (s XV), conservada a la parròquia de Santa Eulàlia de Palma

↑ Assot *(Osiris Alba)*

resa. La seva floració es produeix als mesos de març i abril. Les arrels i els fruits són astringents.

ASSUMPCIÓ DE LA MARE DE DÉU Advocació titular de la Seu de Mallorca, coneguda popularment per l'Assumpta, la Mare de Déu morta o d'agost. Va esser declarada festa de precepte, amb la mateixa categoria que la de Nadal, segurament pel bisbe Berenguer Batle (1332-1349). A finals de l'Edat Mitjana, en tengué lloc un floriment, testimoni del qual és la fundació de confraries, com la de Manacor (1482), i la producció iconogràfica. Aquesta festa ja se celebrava solemnement a Santa Margalida el 1315 i, el 1352, a Pollença. En aquesta avinentesa, a partir del s XV, pertot arreu se n'exposava una imatge jacent, la Dormició, adornada de ciris i tests d'alfabeguera, i portada en processó acompanyada per dotze sacerdots o laics, representants dels dotze apòstols. Encara ara, llevat de la processó, aquest és un costum ben viu als temples. L'art mallorquí reflecteix, en la seva iconografia, la importància d'aquesta figura. Així, cal destacar la taula de la *Dormició*, atribuïda al Mestre de Santa Eulàlia (s XV), conservada a la parròquia del mateix nom a Palma, l'escultura de la Mare de Déu dormida al convent de la Concepció, el retaule del Mestre de Monti-sion, d'autor anònim, a l'església de Monti-sion de Palma, amb una pedrel·la de l'Assumpció de la Verge; les taules de Miquel d'Alcanyís al Museu Parroquial d'Alcúdia, la pedrel·la de l'Assumpta al Museu Diocesà de Mallorca i el retaule de la Seu, situat a la cara interior de la porta del Mirador, pintat al s XV, entre d'altres.

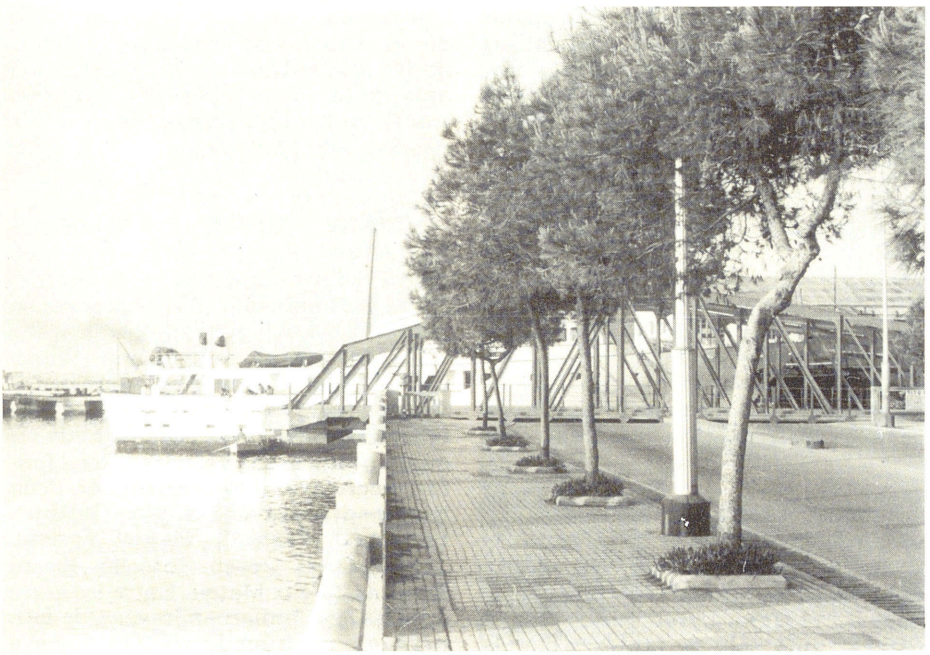

↑ Vaixell sortint dels *Astilleros de Mallorca* a través del pont giratori que existia a l'actual passeig Marítim

ASSUTZENA D'ARENAL Vegeu *Lliri blanc de marines.*

ASTILLEROS DE MALLORCA SA Empresa sorgida el 1969, arran de la fusió entre Astilleros Palma SA, Astilleros Ballester i la factoria de la Naviliera Mallorquina. S'ubica al contramoll del port de Palma i disposa de la més moderna tècnica naval. És la major indústria pesada de les illes Balears i la segona drassana del llevant espanyol. El primer vaixell que construí fou el «Cala Deià» (de 808 tones de desplaçament). El 1969, entregà un vaixell butaner, el «Ramon Biosca», per a la Companyia Petrogas de Canàries. Poc després, construí cinc pesquers per a Tunísia. El 1980, construïren el «Esperanza del mar», vaixell hospital de l'Institut Social de la Marina. Botaren, el 1985, el major vaixell que pot sortir d'aquestes drassanes, un butaner de 10.000 tones, el «Butaonce», de la Companyia Butano SA. Durant els anys vuitanta, han produït principalment pesquers i iots i, a més, han reparat altres tipus de vaixells, com mercants i unitats de l'armada espanyola, ancorats en el port de Palma. La construcció es dirigeix en un 40% al mercat peninsular i en un 60% al mercat estranger (anglesos, francesos, panamenys, etc). Durant la transició, fou escenari d'importants lluites obreres. El 1976, els obrers participaren en la primera vaga del metall a Mallorca, per la qual cosa fou acomiadat i detengut Manuel Cámara, dirigent de Comissions Obreres (CCOO). Es produïren altres conflictes laborals i vagues, una de les quals es perllongà durant 49 dies el 1978.

ASTILLEROS PALMA SA Empresa fundada el 1942 a Palma, amb un capital de 600.000 ptes. Fou creada per a la construcció i reparació de vaixells de buc d'acer i de fusta. La factoria s'ubicava a la pedrera de El Terreno. El 1969, per fusió amb *Astilleros Ballester*, dóna origen a *Astilleros de Mallorca SA* (←).

ASTORGA, JUAN DE (s XV - XVI) Inquisidor. Canonge de la Catedral de Còrdova que el 1490 ocupà la segona plaça d'inquisidor de Mallorca, deixada vacant pel Dr Gómez de Cienfuegos. Juntament amb l'altre inquisidor, el Dr Sancho Marín, proclamà aquell mateix any un segon Edicte de gràcia, conegut amb el nom de *Temps de Misericòrdia.* S'hi acolliren un total de 423 conversos mallorquins, molts d'ells reconciliats per segona vegada i, condemnats de bell nou a una multa pecuniària, en lloc de la confiscació de tots els seus béns. Dels molts d'actes de fe que presidí durant la seva curta estada a l'Illa, destaca el celebrat a Ciutat el 4 de novembre de 1490, on es llegiren les sentències de 7 reconciliats i 20 relaxats o condemnats a mort. Abandonà Mallorca el 1491. (LIM/MC)

ATALAYA DE LA MANCHA Publicació reialista i antiliberal, apareguda a Palma el 1814. Era una reimpressió de la que s'editava amb el mateix nom a Madrid, i només en sortiren els números corresponents al 12 i al 18 de maig.

ATENEA, ESCULTURES D' Petites estàtues de bronze que representen la deessa grega Atenea. Varen esser trobades el segle passat a Mallorca: la dita *Athená* de tipus *Palladion* aparegué prop de l'antiga església de Santanyí, mentre que l'anomenada *Athená Prómachos* no se sap si procedeix de Porreres o de Palma. L'Atenea

↓ Escultures d'Atenea

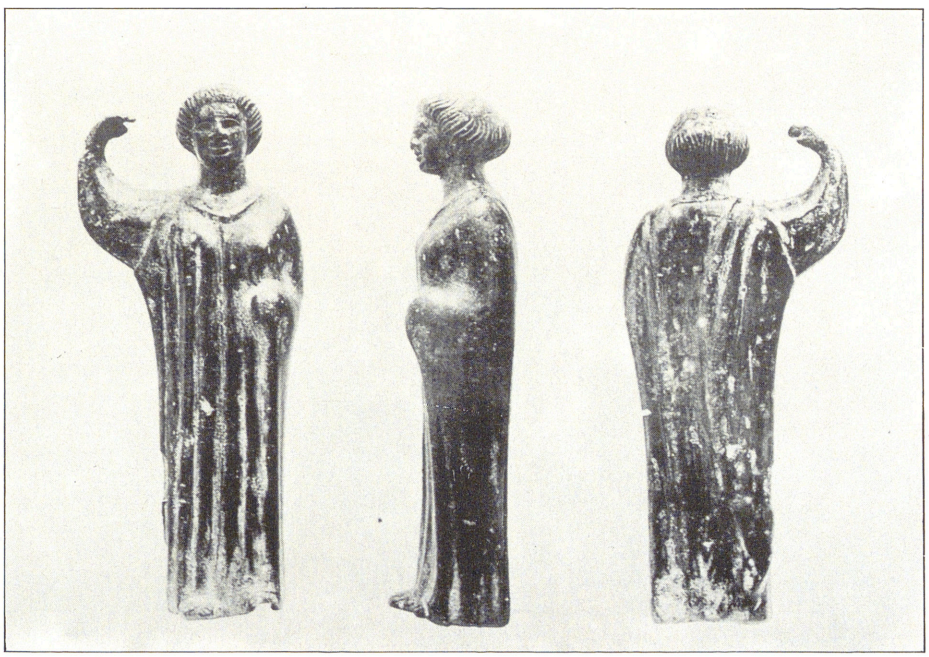

que segueix el model del *Palladion* (estàtua divina a la qual s'atribuïen propietats màgiques i representava la deessa Pal·les) vesteix *peples* dòrics, està datada devers el 460 aC i, probablement, procedeix del Peloponès, o bé és una imitació feta al sud d'Itàlia. L'*Athená Prómachos* es cobreix amb un *khiton* jònic i data, aproximadament, del 500 aC. És una producció àtica o una còpia etrusca. Les dues figures tenen el braç dret, aixecat; l'escut que sostenien amb el braç esquerre ha desaparegut, com la cimera del casc. Les estatuetes d'Atenea, que els romans anomenaven Minerva, arribaren a Mallorca gràcies a l'intens comerç marítim que a l'antigor tenia lloc entre l'Orient i l'Occident mediterranis. Els seus portadors pogueren esser comerciants grecs o fenício-púnics. Han estat en mans de col·leccionistes i només es coneix el parador de la primera, que és a Madrid i fa part d'una col·lecció privada.

ATENEU BALEAR Associació fundada a Palma el 1862. Tenia quatre seccions: ciències morals i polítiques, ciències naturals, història i literatura, i Belles Arts. Posteriorment, s'hi afegí una Acadèmia de Jurisprudència. Va dur a terme també activitats relacionades amb l'agricultura i serví d'enllaç entre literats castellans, com Zorrila i Bretón de los Herreros, i mallorquins. El 1887, en començà una segona etapa amb el local de la plaça Truyols, en la qual destacaren Joan Palou Coll, Ricard Anckermann i Joan Lluís Estelrich. En va esser president molts d'anys Josep Lluís Pons i Gallarza. Altres socis importants foren Josep Rocabertí de Dameto, Jaume Sanxo i Josep Ensenyat. Va esser clausurat el 1892. ■ El 1878, es va constituir a Palma un altre Ateneu Balear, del qual feren part Manuel Guasp, Damià Boscana i Alexandre Rosselló, entre altres.

ATENEU INDUSTRIAL Agrupació fundada a Palma el 1862 per Pere d'Alcàntara Penya Nicolau, amb l'objectiu d'ensenyar als obrers noves tècniques per a la construcció i la indústria.

ATENEU LITERARI Entitat cultural fundada a Palma el 1931, per José María Erayalar. La seva seu estava ubicada a l'antic carrer Armengol de Palma, i comptava amb quatre biblioteques i una sala de juntes. Tots els seus membres eren estudiants de comerç o de magisteri. S'hi organitzaven tertúlies, recitals i concerts al Teatre Principal de Palma, amb la participació de personatges com Ángel Osorio Gallardo, Bernat Jofre i Emili Darder, entre d'altres. El seu president fou Nicasi Pou Notario, vice-president Antonio Pascual, tresorer Josep Jordà, secretari José María Erayalar i president de juntes Joan Juncosa Iglésias. Desaparegué en esclatar la Guerra Civil.

ATENEU LLIBERTARI ESTEL NEGRE Associació cultural i reivindicativa creada a Palma el 1987 per difondre el pensament àcrata com a alternativa a la cultura institucional. Sorgí amb motiu de la *Primera Setmana del vídeo radikal-alternatiu*, organitzada pel col·lectiu *Els Gnomos*.

↓ Tómbola organitzada per l'Ateneu Literari

ATENEU OBRER MALLORQUÍ Entitat creada a Palma el 1890, amb motiu del Primer de Maig, i amb l'objectiu d'impulsar l'associacionisme proletari. El seu primer president fou l'anarco-sindicalista Sebastià Alorda. Comptà amb la participació de personatges vinculats a les ideologies socialista, comunista i anarquista, entre els quals destacaren: Francesc Roca (primer secretari), Josep Rodríguez, Joan Francesc Aranda, Salvador Gelabert, Bartomeu Bestard, Miquel Forteza, Jaume Orell, Josep Rosselló, Ricard Sanjuan i Fèlix Mateu. Entre les seves accions, cal remarcar la vaga de fariners que pel juny de 1890 es dugué a terme a la fàbrica Pieras i Mateu, que acabà amb el processament de 32 empleats. El 1892, divergències internes entre republicans i anarquistes, per causa de l'acostament vers el Partit Socialista i la Unió General de Treballadors, provocaren la seva separació.

ATENEU POPULAR AURORA PICORNELL Entitat cultural fundada a Palma el 1985, promoguda pel Partit dels Comunistes de Balears. Organitza taules rodones, conferències i seminaris («Ideologia i lluita de classes», 1986; «Problemes actuals de l'esquerra», 1988). Té editades dues monografies: *Esqueixos d'una vida. Guillem Maseno, el Mestre (1985) i Aurora Picornell. La Lluita mai no mor* (1987), escrites ambdues per Francesca Bosch.

ATENEU SINDICALISTA DE PALMA Agrupació obrera adscrita a la Confederació Nacional de Treballadors —CNT—, creada a Palma el 1919. Els seus organitzadors, d'ideologia anarco-sindicalista, varen esser Joan Donat i Cosme Salvà. *Cultura Obrera* fou el seu òrgan de premsa fins al 1932.

ÀTIC, CORNELI [ll *Cornelius Atticus*] (?) Atleta. De probable origen grec, visqué a Pollentia, on va morir i fou enterrat. Practicava el pancraci, esport semblant a la lluita lliure. Coneixem la seva existència gràcies a la inscripció de la làpida funerària, trobada a can Tous, finca pròxima a Alcúdia. La làpida, que estava col·locada

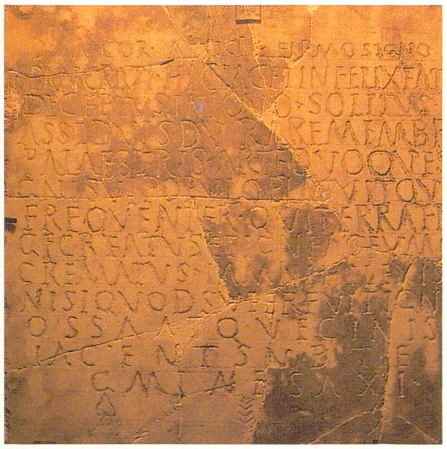

↑ Làpida funerària de Corneli Àtic (Pollentia)

originàriament vora la seva tomba, té l'epitafi, redactat en prosa i vers, amb la dedicatòria als déus Manes i les lloances al difunt. Està exposada al Museu Monogràfic de Pollentia (Alcúdia).

ATILI VERNI, MARC [ll *Marcus Atilius Vernius*] (s I aC) Ciutadà romà que va esser escollit patró de *Bocoris* (→) pels habitants d'aquesta ciutat. El contracte de protecció tengué lloc el 6 aC i és conegut gràcies a una de les tàbules de patronat de *Bocoris*.

ATLANTE Editorial i impremta amb seu al carrer de *San Felio* de Palma, fundada el 1950 per Pere A Serra Bauzà. Des del 1955, imprimí les obres guardonades amb els premis Ciutat de Palma de novel·la, poesia i teatre, convocats anualment per l'Ajuntament de Palma. Així, publicà els premis Gabriel Maura de novel·la des del 1955 al 1958 (*Esa carne mortal* de Jaume Vidal, *Un poco locos francamente* de Joan Bonet, *Desenlace en Montlleó* de Llorenç Villalonga i *L'altre camí* de Gabriel Cortès), els «Joan Alcover» de poesia des del 1955 al 1957 (*La posada de la núvia* de Llorenç Moyà, *La terra al cor* de Guillem Colom i *Las creaciones* de Rafel Jaume) i el «Bartomeu Ferrà» de teatre de 1955 i 1956 (*Dilluns de festa major* de Martí Mayol i *S'ha venut un home* de Josep Maria Palau i Camps). A més, imprimí el 1956 *Bearn o la casa de las muñecas* de Llorenç Villalonga (amb un tiratge de 1.000 exemplars, i se'n vengueren 165), una edició que fou decisiva davant l'acusació de plagi de l'obra *Il Gattopardo* de l'escriptor sicilià Tomasi di Lampedusa, editada un any després. El mateix 1956, publicà la traducció al català, feta per Miquel Serra Pastor, de *La familia de Pascual Duarte* de Camilo José Cela (tiratge de 500 exemplars signats pel mateix escriptor), i d'altres obres literàries d'autors mallorquins com Manuel Picó. També treia la col·lecció «Font de les tortugues» (a cura de Llorenç Vidal i Gregori Mir) i dues obres d'hostaleria que gaudiren d'un notable èxit arreu de l'Estat: *Diccionario de minutas* i *El libro del camarero* (de la qual es feren cinc edicions), redactats per Miquel Grigoriu, ex-ministre de turisme romanès exiliat a Mallorca. El llibre d'art fou una altra destacada faceta de l'editorial. El 1957 edità *Anglada Camarassa* de Gabriel Fuster Mayans (*Gafim*), amb un tiratge de 60 exemplars que incloïen un dibuix original del mateix pintor, i una altra de 500 sense dibuix i, el 1959, *Tito Cittadini* de Miquel Àngel Colomar, amb un tiratge semblant a l'anterior i una aquarel·la diferent del pintor per a cadascun dels 25 volums numerats.

↑ Alguns dels llibres de l'editorial Atlante

ATLES CATALÀ Mapamundi realitzat el 1375, que es conserva a la Bi-

↓ Detall de l'Atles Català que representa les caravanes de la ruta de la seda

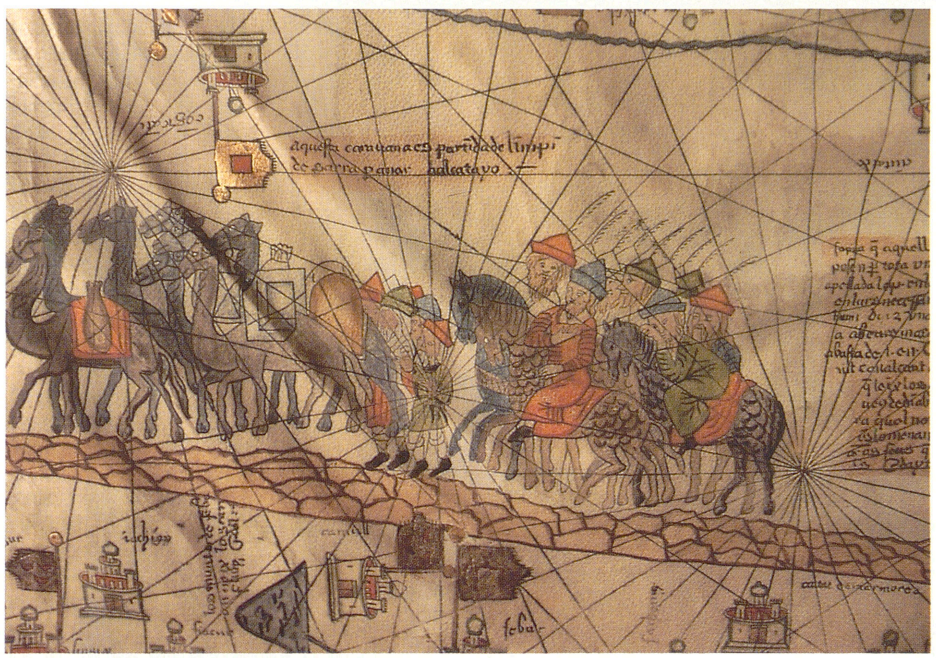

bliothèque Nationale de París. El manuscrit arribà, cap al 1380, a la biblioteca del monarca francès Carles V (1364-1380), i aquí encara roman fins als nostres dies. La seva forma primigènia eren sis grans taules de fusta recobertes de pergamí en una de les seves cares, però en temps de Lluís XII de França (1498-1515) es transformà en set taules que tenien la meitat de l'amplària anterior i a cada cara duien aferrat mig full del mapamundi, excepte les cares exterior de la primera i darrera taula, que es folraren de cuir marró. Hi apareix diverses vegades la data de composició, el 1375, però no consta qui n'és l'autor. L'erudit mallorquí Gabriel Llabrés, el 1880, establí que havia estat regalat pel príncep don Joan (després Joan I de Catalunya-Aragó) al nou rei de França, Carles VI (1380-1422), i que era obra del jueu mallorquí Jafudà Cresques. Ja el 1908, Antoni Rubió assenyalà que, a causa de les dates, l'autor havia d'esser son pare, Cresques Abraham. També s'ha dubtat d'aquesta autoria, defensada modernament per Jaume Riera, el qual ha posat de relleu que no es tractava ni d'un savi, ni d'un astrònom ni d'un geògraf, sinó d'un artista il·lustrador. Això concorda amb el fet que no és un portolà per a ús diari, sinó una edició de luxe per a una biblioteca reial. El mapamundi, mapa universal, era un tipus especial de mapa que es destacava de les cartes de navegació corrents, és a dir els portolans. Aquests, només abraçaven les mars Mediterrània i Negra, mentre que el mapamundi, si bé tenia per nucli un portolà, pretenia representar tot el món, amb dibuixos i textos procedents de la Bíblia, de llegendes i llibres de viatges, amb una superioritat artística sobre la qualitat cartogràfica. El nucli principal de l'Atles, format per la còpia d'un portolà, representa, amb

↓ Atles Català, calendari i zodíac

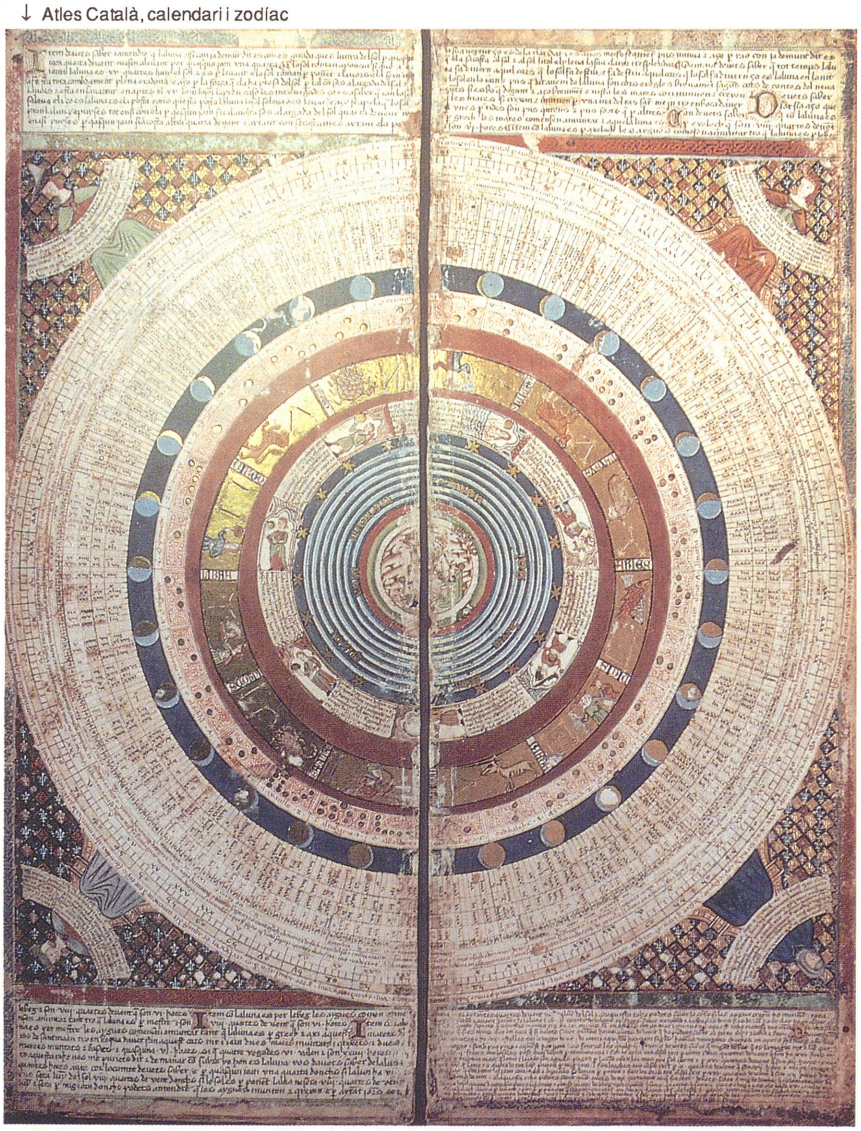

↑ Atles Català, Musse Melly senyor de Guinea

↓ Atles Català, el navegant Jaume Ferrer

↓ Atles Català, la reina de Saba

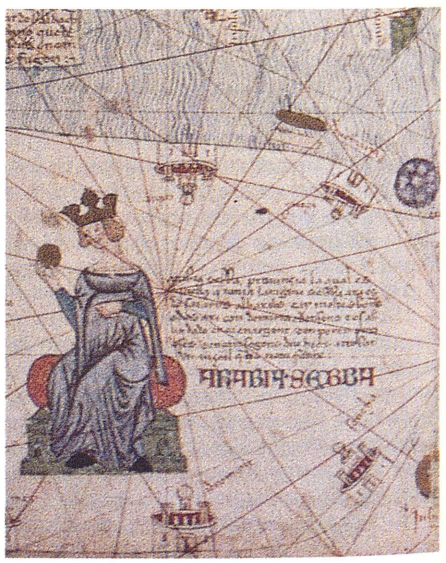

TOPÒNIMS DE LES ILLES BALEARS A L'ATLES CATALÀ

— *Ciutadela*
— *Senija*
— *Fornels*
— *Mao*
— *Menacor*
— *P. Colom*
— *P. Petro*
— *Salines*
— *Corvo*
— *Maiorca*
— *Dragonera*
— *Palomera*
— *Soler*
— *Formentor*
— *Alcúdia*
— *Petra*
— *Cabrera*
— *Conieras*
— *Portmany*
— *Valanzat*
— *Portinas*
— *Tagomago*
— *Sancta Eularia*
— *Eviza*
— *Formentera*

→ Detall de l'Atles Català que representa les illes Balears

gran exactitud i riquesa de topònims, la Mediterrània i els seus voltants, amb resultats millors que els dels mapes holandesos del s XVII. La influència romana hi és gran perquè la cartografia és correcta només dins els límits de l'antic Imperi Romà. El nomenclàtor, però, no té res de romà. Un tret comú dels portolans, que també recull aquest atles, són les «línies de rumb», figures formades per un conjunt de ratlles que, des de qualsevol punt a la mar o a la costa, es perllongaven per tot el mapa, i que servien per a la navegació amb brúixola. Les costes atlàntiques, de Portugal a Dinamarca, també procedeixen d'un portolà, però estan més mal representades. Pel nord, s'arriba fins al paral·lel 66 N, i pel sud, fins a les illes Canàries i el cap Bojador. La segona part suposa l'ampliació del portolà a mapamundi. S'hi representen d'una manera molt poc precisa les costes d'Àsia i, amb dibuixos, bona part de l'espai de l'interior, el mateix que en el cas d'Àfrica. La informació procedeix de diverses fonts, sobretot de *Ptolemeu* (geògraf i astrònom del s II dC), i dels viatgers medievals a Àsia, principalment Marco Polo, fins al punt que la situació política d'Orient és la que trobà (entre el 1271 i el 1295) aquest venecià: el gran imperi mongol s'ha fraccionat i han aparegut diversos *khanats*. En canvi, és contemporani a l'Atles l'imperi de Tamerlà, amb centre a Samarcanda. Una altra font seva és el viatger àrab Ibn Battuta, del qual procedeixen les dades sobre Àfrica; per exemple la representació dels tuaregs i dels soldats de Malí, datables cap al 1330. A les costes d'Àfrica, es representa el navegant mallorquí Jaume Ferrer. Es designen amb els noms de Gineva i Ginyia (Guinea) àmplies zones de l'Àfrica Occidental i el Sàhara és representat amb un sistema fluvial interior de rius i llacs. Amb tot, s'hi palesen altres fonts, com els escriptors de l'antiguitat (Homer, Herodot, Nearc, Plini el Vell), les *Mil i una nits*, llegendes hagiogràfiques i la Bíblia. Moltes dades són confoses en el temps o en l'espai; en canvi d'altres són de gran exactitud. El centre d'Europa està dibuixat d'una manera general i esquemàtica. La seva tercera part conté un text sobre el cosmos i representacions astronòmiques i astrològiques del calendari, les òrbites del sol i de la lluna, els planetes, el zodíac i les marees. Amb això, esdevé un veritable Atles Universal per a la mentalitat de l'època. En aquest text cosmològic, procedent també de fonts molt diverses, es confon la concepció de la terra com a esfera i la idea que feia del món un disc circular, d'una manera de vegades incomprensible. Això reforça la idea que els autors d'aquests mapes no eren científics, sinó il·lustradors de llibres que copiaven textos que no sempre entenien. Així, els coneixements sobre les marees apareixen d'una manera caòtica i contradictòria. No recull les aportacions dels navegants catalans i italians del s XIV, i és impossible que servís de punt de partida dels descobriments geogràfics. El mapamundi és influït pels mapes de T en O, d'on procedeix l'esquema dels tres continents, i probablement, la mar Roja, pintada simbòlicament en vermell. Al centre, es troba Jerusalem i a la perifèria se situen escenes apocalíptiques, que en aquest cas es localitzen al Llunyà Orient. Pel que fa als mitjans de representació cartogràfica, destaca que les ciutats de les costes no tenen signes diferenciadors; només hi ha els noms. Les poblacions importants es ressalten amb lletres roges, i les molt grans, amb banderes. Fora

del portolà, les ciutats es representen amb una murada circular i les cristianes tenen una torre amb una creu i les altres amb una cúpula. Alguns regnes tenen el nom en majúscules, però, paradoxalment, el d'Aragó està en minúscules i el de Castella en majúscules. Les muntanyes se'ns apareixen com cadenes de pedres acaramullades. Quant a les Illes, donada la seva importància per als navegants, estan pintades; així, Mallorca té cinc barres vermelles i quatre de grogues, Menorca apareix en vermell i Eivissa en marró. Se'l considera el cim de l'escola de cartografia mallorquina, en el seu vessant nàutico-geogràfic. La llengua usada és el català i, només ocasionalment, quan es relaten tradicions de l'antiguitat, apareix el llatí. (AM)

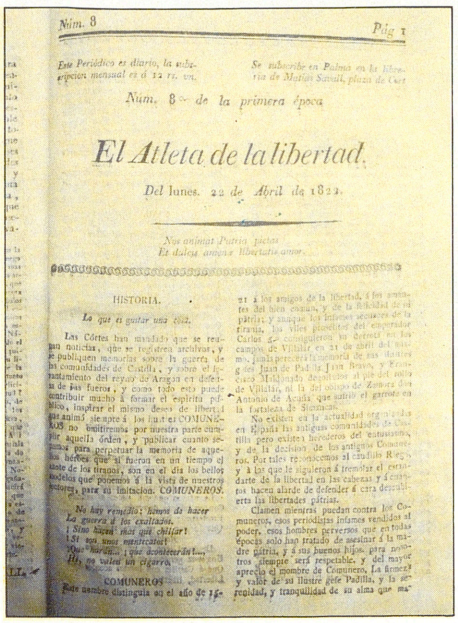

Núm. 8 Pág 1

Este Periódico es diario, la subscripcion mensual es á 12 rs. vn.

Se subscribe en Palma en la libreria de Matias Sauall, plaza de Cort

Núm. 8 de la primera época

El Atleta de la libertad.

Del lunes. 22 de Abril de 1822.

Nos animat Patria pietas
Et dulcis amor libertatis amor.

HISTORIA.

Lo que es guitar una cosa.

Las Córtes han mandado que se reunan noticias, que se registren archivos, y se publiquen memorias sobre la guerra de las comunidades de Castilla, y sobre el levantamiento del reyno de Aragon en defensa de sus fueros, y como todo esto puede contribuir mucho á formar el espíritu público, inspirar el mismo deseo de libertad que animó siempre á los ilustres COMUNEROS no omitiremos por nuestra parte cumplir aquella órden, y publicar cuanto sepamos para perpetuar la memoria de aquellos héroes que si fueron en un tiempo el azote de los tiranos, son en el dia los bellos modelos que ponemos á la vista de nuestros lectores, para su imitacion. COMUNEROS.

No hay remedio: hemos de hacer
La guerra á los exaltados.
¡Sino hacen mas que chillar!
¡Si son unos mentecatos!
¡Que harán... ¡que acontecerán!...
Hé, no valen un cigarro.

COMUNEROS

Este nombre distinguia en el año de 15-21 á los amigos de la libertad, á los amantes del bien comun, y de la felicidad de su pátria; y aunque los infames secuaces de la tiranía, los viles pensadores del emperador Cárlos 5º consiguieron su derrota en los campos de Villalar en 21 de abril del mismo, jamás perecerá la memoria de sus ilustres gefes Juan de Padilla, Juan Bravo, y Francisco Maldonado degollados al pie del rollo de Villalar, ni la del obispo de Zamora don Antonio de Acuña que sufrió el garrote en la fortaleza de Simancas.

No existen en la actualidad organizadas en España las antiguas comunidades de Castilla pero existen herederos del entusiasmo, y de la decision de los antiguos Comuneros. Por tales reconocemos al caudillo Riego, y á los que le siguieron á remolar el estandarte de la libertad en las cabezas y á cuantos hacen alarde de defender á cara descubierta las libertades pátrias.

Clamen mientras puedan contra los Comuneros, esos periodistas infames vendidos al poder, esos hombres perversos que en todas épocas solo han tratado de asesinar á la madre pátria, y á sus buenos hijos, para nosotros siempre será respetable, y del mayor aprecio el nombre de Comunero, La firmeza y valor de su ilustre gefe Padilla, y la serenidad, y tranquilidad de su alma que ma-

↑ Primera plana del diari *El Atleta de la libertad*

ATLETA DE LA LIBERTAD, EL Diari de caire lliberal, aparegut a Palma l'abril de 1822. Era redactat pel religiós trinitari pare Antoni Rosselló Sureda, i destacà per la seva oposició al *Diari de Buja*. Desaparegué cap al juny del mateix any, quan es fusionà amb el *Correo Constitucional, Literario, Político y Mercantil de Palma* per donar lloc a un nou diari, *El Eco de Colom*.

ATLÈTIC BALEARS Club de futbol creat a Palma el 1942 per la fusió dels equips Atlètic i Balears, que ja havien fet alguns encontres en forma de combinat. Amb la nova denominació, prengué part en la temporada 42/43, vestit amb l'uniforme blanc i blau, que encara usa, a pesar del canvi d'escut, i amb aquest equip: Pericàs, Amengual,

↑ Equip de l'Atlètic Balears a la temporada 1988/89

Gil, Sureda, Pont, Matas, Mulet, Homar, Brondo, Albella i Riera. Va ascendir a II divisió en la temporada 50/51, després d'empatar amb el Guadalajara, amb l'equip: Calpe, Soler, Germán, Duel, Simonet, Pueyo, Brondo, Alorda, Alvarez, Miguelín i Tomás. Un any va aconseguir mantenir-se en aquesta categoria, fins que tornà a baixar a tercera. El 1960, deixà el camp de Son Canals, en inaugurar-se l'Estadi Balear, obra de l'arquitecte Josep Barceló Moner. El primer partit que s'hi celebrà va esser amb l'Atlètic Balears mateix i el Birmingham, amb un resultat favorable als baleàrics de dos gols a zero. El 1961, retornà a II divisió, després d'eliminar l'Olímpic de Xàtiva i l'Amistat de Saragossa. En el partit final de promoció, jugaren: García (Martínez), Felipe, Pastor, Navarro, Dot, Villar, García, Ricardo, Morro, Villarrubia i Villamide. Es mantengué en la dita categoria dues temporades, que són, tal vegada, els moments culminants del club. D'aleshores ençà, ha estat la majoria d'anys a Tercera, fins i tot a Regional preferent, amb una incursió, durant la temporada 77-78, a II divisió B que s'acabava de crear,

→ Equip de l'Atlètic Balears poc temps després de la seva fundació. Entre ells: Gay, Oliver, Ramis, Alorda, Brondo, Marroig, Diego, Cañellas, Amengual...

↑ Primer equip de l'Atlètic FC

i a la qual tornà a ascendir el 1987. En els darrers temps, ha canviat la política de fitxages, i contracta quasi exclusivament jugadors de la comunitat. En la temporada 1988-89, compta aproximadament amb 700 socis. (JnC)

ATLÈTIC FC Equip de futbol fundat a Palma el 1922. El primer president fou Antoni Forteza. Tengué la primera seu social al Cafè Olivar i el terreny de joc a sa Punta, entre les carreteres de Sóller i Valldemossa. Els seus colors eren verd i vermell a la camiseta, i calçons negres, que canviaren per blanc i vermell els darrers anys de la seva existència. El 1942, en quedar-se sense camp, per a l'expansió urbanística de la ciutat, va desaparèixer fusionant-se amb el Balears per formar l'actual *Atlètic Balears* (←).(JnC)

A TOTA PLANA Setmanari d'informació general, editat a Manacor entre 1980 i 1986 en substitució de l'*Esportiu Comarcal*. En fou director Gabriel Veny Matamalas i el consell de redacció estava format per Sebastià Nicolau, Jordi Llull, Sebastiana Carbonell, Maria Gelabert i Josep Forteza. Tenia corresponsals a Son Servera, cala Millor, Portocristo, Artà, Petra, Vilafranca, Porreres, Ariany i Palma. Sortia amb una tirada de 2.000 exemplars, però resultà inviable, ja que coexistia amb una altra publicació local de semblants característiques *(Manacor Comarcal)*, i fou substituït per *Esportiu*.

ATRAPAT, COVA DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, en terres de Pedruixella, a 110 m sobre el nivell de la mar. Està catalogada com a cova de 30 fins a 300 m de recorregut i té aixecament topogràfic.

ATZAVARA Vegeu *Pita*

ATZAVARES, S' Propietat rústica del terme de Marratxí, ran de la partió amb el de Palma, ubicada entre Son Roca Nou i es Pla de na Tesa. (M)

ATZÈBIT D'EN MASSANET, SON Possessió del terme de Petra, situada entre Son Atzèbit des Horts i can Sordai. (M)

ATZÈBIT DES HORTS, SON Situat al terme de Petra, entre Son Atzèbit d'en Massanet i es creuer de ses Basses. (M)

AUBA Companyia de teatre funda-

← A Tota Plana

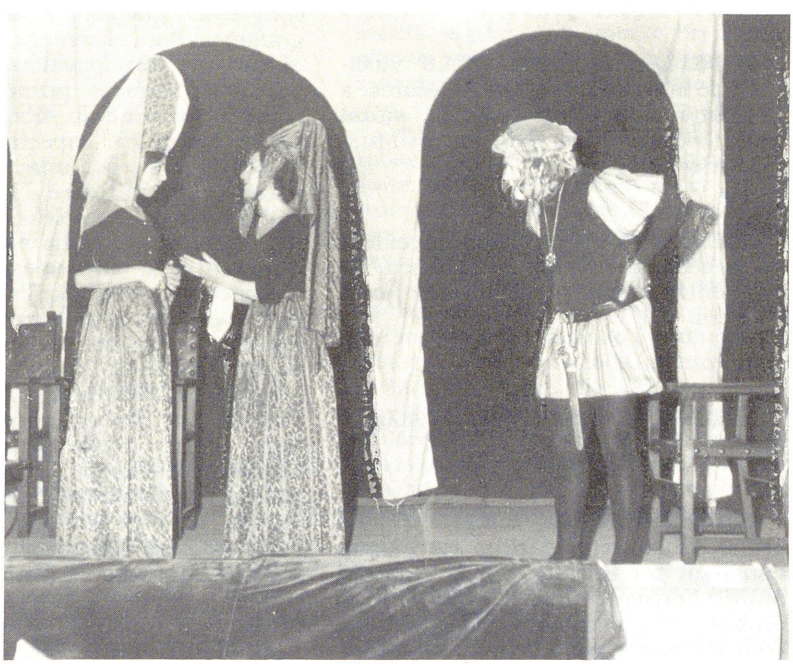

→ La companyia Auba representant l'obra de Pere Capellà *El marquès de sa Rabassa*

da el 1968 a Son Ferriol (Palma). N'han dirigit obres: Antoni Oliver, Joaquim Torrents, Josep Cardell, Joan Canyelles, Pere Noguera i Jaume Caldentey. Entre els actors més estables han destacat: Francesca Bibiloni, Margalida Moll, Bernat Cabot i Manuel Barceló. Ha representat obres d'autors com Pere Capellà (*Es Marquès de sa Rabassa* i *Sa pesta*, que gaudiren d'un gran èxit), Joan Mas, Gabriel Cortès, Xesc Forteza, Baltasar Porcel, Peter Ustinov i Jean Paul Sartre, entre d'altres. El 1986, el grup es dissolgué.

AUBA, L' Revista pollencina de temàtica local, fundada pel Club Juvenil Pollença. En sortiren un total de 3 números, entre 1971 i 1972. Els articles eren majoritàriament en català.

AUBADA Vegeu *Botja de cuques*.

AUBA VERDA, COVA DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, a la cala de Sant Vicenç, damunt punta de les coves Blanques, a 50 m sobre el nivell de la mar. Catalogada com a avenc fins a 15 m de fondària.

AUBES, TANCA DES Terrenys del terme de Deià, situats entre la vila i Son Ripoll. (M)

AÜC, COVA DE S' Petita cavitat situada al terme d'Escorca, al marge esquerre de la carretera que davalla a sa Calobra, a 620 m sobre el nivell de la mar.

AUCELLS, MORRO DELS Accident de la costa del terme d'Escorca, a la partió amb el de Pollença, situat entre la cova de ses Bruixes i es Musclos de ses Cordes. (M)

AUCELLS, PUNTA DELS Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre el cap de Catalunya i cala Figuera. (M)

AUDIÈNCIA Vegeu *Reial Audiència*.

AUDITÒRIUM DE PALMA Edifici situat al passeig Marítim de Palma, construït per iniciativa de l'industrial Marc Ferragut Fluxà (1901-1981), amb la intenció de dotar Mallorca d'un centre cultural per a la promoció de les arts escèniques i convencions. Les obres començaren el 1967, a terrenys en part cedits per la Junta d'Obres del Port a l'Ajuntament de Palma i adjudicats en concurs públic, i en part procedents de propietat privada, sense cap suport econòmic ni d'institucions públiques ni privades. El formen dues estructures arquitectòniques ben diferenciades: d'una banda, la Sala Magna, que pot acollir 1.739 espectadors, amb un escenari de 800 m², el de major superfície de l'Estat espanyol, dotat de tota casta d'instal·lacions, que permeten que sigui usada com a sala de concerts, d'òpera, de teatre, de congressos i de projeccions cinematogràfiques. Sota el seu pis, hi ha la Sala Mozart, de 331 localitats, i la planta superior d'aquest primer bloc està ocupada per la Sala Albéniz, amb capacitat per a 200 espectadors, per diversos tallers i per una terrassa, disposada com un teatre a l'aire lliure. A l'altre bloc del complex, la dita Torre de l'Auditòrium, hi ha els serveis administratius i cinc sales: la Bach, la Granados, la Falla, la Txaikowski i la Gershwin, on s'ubiquen l'Escola de Ballet i es fan cursets de teatre. S'inaugurà el 1969 amb tres concerts de l'Orquestra Filharmònica de Berlín, dirigida per Herbert von Karajan. Hi han actuat nombroses orquestres, companyies d'òpera, de ballet i de teatre, i grups folklòrics d'arreu del món. També ha estat seu de convencions i congressos de tota casta. És dirigit per Rafel Ferragut, fill del fundador.

↑ Façana de l'Auditòrum de Palma

AUFENÍS, CAN Terres del terme de Búger, situades entre el torrent de Búger, Son Toniet i Son Costa. Documentades el 1788.

AUGUST, RETRAT D' Cap de marbre que representa el primer emperador romà. Va esser trobat, els s XVII o XVIII, al camp d'en França, al terme d'Alcúdia. Representa un August jove i cobert amb vel, que probablement coronava una estàtua de l'emperador esculpida devers el 33 aC, situada en algun indret de *Pollentia*. Actualment, fa part de la col·lecció del

↓ Còpia del retrat d'August (Museu Monogràfic de Pollentia)

marquès de Campo-Franco a Palma. Una reproducció es pot veure al Museu Monogràfic de Pollentia.

AULA OBERTA Revista d'educació compensatòria editada per la Direcció Provincial del Ministeri d'Educació i Ciència de Balears. El seu primer número va sortir el desembre de 1984. Els articles es redacten indistintament en català i castellà.

AULES DE POESIA, TEATRE I NOVEL·LA Cicles de conferències anuals dedicades a la poesia (1966), al teatre (1967) i a la novel·la (1968). Organitzades per Jaume Adrover Noguera, Bienvenido Álvarez Novoa, Jaume Vidal Alcover, Josep Maria Llompart de la Peña i Antoni Serra Bauzà, es celebraven setmanalment a la galeria Grifé i Escoda, el primer any, i a la Casa Catalana, els restants. Significaren una important dinamització cultural a l'època. Hi parlaren els més importants intel·lectuals de Mallorca i de l'Estat espanyol. Es finançaven mitjançant subhastes d'obres d'art.

AULET, SON Possessió del terme de Sineu, situada entre Son Portell i Son Torners. (M)

AULET DES MASDEU Família llucmajorera significada com a fidalga. Des del tercer terç del s XVI, és propietària de la possessió es Masdeu, i abans ho havia estat de sa Païssa. Diversos inventaris de béns, consignen que poseïen cavalls armats per al servei del rei, indicant noblesa. D'aquesta nissaga, destaquen Miquel Aulet, batle reial dues vegades (1567 i 1599) i ocuparen el mateix lloc, Joan Aulet (1626), Pere Aulet (1675) i Miquel Aulet (1686). Estirp encara existent, ha entroncat matrimonialment, amb les cases fidalgues de can Tallades (Campos) i de can Alomar (Llubí), entre d'altres. (M)

AULET DES MOLÍ, CAN Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Cànoves i can Aulet de Baix. (M)

AULET FERRETJANS, PERE (Llucmajor s XIX - XX) Capità de vaixell. El 1883, inicià la ruta marítima des de Portocolom a Seta (França) amb el vapor «Santueri», construït al port de Felanitx. S'inaugurava així l'exportació del vi mallorquí cap a França. Treballà també a l'*Empresa Marítima a vapor* i a l'*Isleña Marítima*, on comandà els vapors «Lulio» i «Bellver».

AULETS, CAS Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Jordi Noguera i can Coll Llarg. (M)

AULÍ, MATEU (Mallorca s XVIII) Lul·lista. Fou autor de *Quadrangulus logicus* (1774) i de *Logica dialectica siue philosophia rationalis* (1773).

AULÍ CALDENTEY, JOAN BAPTISTA (Felanitx 1797 - 1869) Músic i religiós dominic. Ingressà a l'orde el 1814 i fou organista del convent de Palma. El 1823, fou exclaustrat i dos anys després es traslladà al convent de Nostra Senyora d'Atocha de Madrid, en el qual perfeccionà la seva música i contactà amb la noblesa espanyola. Exclaustrat de nou, el 1835, passà a Gibraltar, on fou l'organista de l'església catòlica. Posteriorment, restà a Felanitx i va fer d'organista parroquial fins a la seva mort. La seva obra més important és la *Missa en sol menor*. Escrivi també un *Te Deum*, un *Stabat Mater* i dues sarsueles: *La Norama* i *La donalla de Misolongi*.

Any VII — Manacor 27 de Abril de 1912 — N.º 294

LA AURORA

Sort cada dissapte per donar vestits i altres robes a n-es qui s'ho gnany

Dictari d'una cridada Francs (al·lots sadins.

Obrers Mallorquins, alerta!

↑ La Aurora

AURORA, LA Publicació setmanal editada a Manacor i després a Palma, d'ideologia conservadora i de temàtica local. El primer número aparegué el 1906 i el darrer el 1916. Des del 1910 en fou director Antoni Maria Alcover. Usava indistintament el català i el castellà.

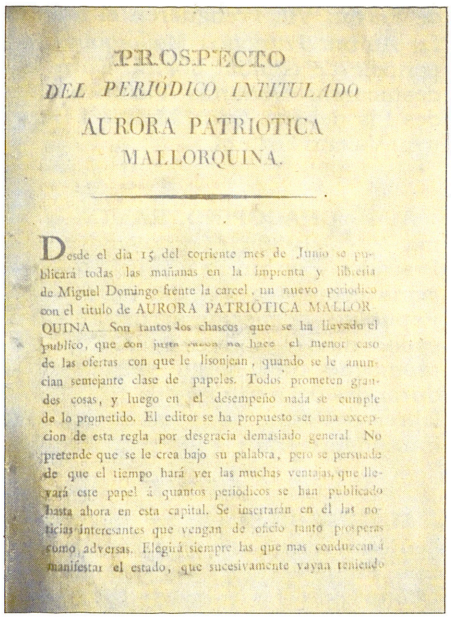
PROSPECTO
DEL PERIÓDICO INTITULADO
AURORA PATRIOTICA
MALLORQUINA.

Desde el dia 15 del corriente mes de Junio se publicará todas las mañanas en la imprenta y librería de Miguel Domingo frente la carcel, un nuevo periodico con el titulo de AURORA PATRIÓTICA MALLORQUINA. Son tantos los chascos que se ha llevado el publico, que con justa razon no hace el menor caso de las ofertas con que le lisonjean, quando se le anuncian semejante clase de papeles. Todos prometen grandes cosas, y luego en el desempeño nada se cumple de lo prometido. El editor se ha propuesto ser una excepcion de esta regla por desgracia demasiado general. No pretende que se le crea bajo su palabra, pero se persuade de que el tiempo hará ver las muchas ventajas, que llevará este papel á quantos periodicos se han publicado hasta ahora en esta capital. Se insertarán en él las noticias interesantes que vengan de oficio tanto prosperas como adversas. Elegirá siempre las que mas conduzcan á manifestar el estado, que sucesivamente vayan teniendo

↑ La Aurora Patriótica Mallorquina

AURORA CONSTITUCIONAL DE MALLORCA, LA Diari d'ideologia liberal, publicat a Palma el 1840. En els cinc números apareguts, figuraven com a redactors: Lluís Montis, Josep Quint Zaforteza i Manuel Rullan Martorell, entre d'altres.

AURORA PATRIÓTICA MALLORQUINA, LA Diari constitucionalista i liberal, editat a Palma entre el 15 de juny de 1812 i el 30 de desembre de 1813. Sortia amb una periodicitat diària fins a l'octubre de 1812, en què es continuà a publicar cada tres o quatre dies. S'editava en castellà i la impressió era a càrrec de Miquel Domingo. Incloïa alguns suplements de poques planes, sense paginar o amb paginació independent, dedicats a temes diversos: notícies de guerra, de teatre i d'actualitat. Va combatre el clero i l'absolutisme. Els seus redactors i alguns subscriptors varen esser perseguits pels absolutistes i els seus lectors amenaçats d'excomunicació; en foren cremats alguns exemplars. Introduí el concepte «aurorista» com a sinònim de «liberal». N'eren col·laboradors Miquel Domingo i Isidoro Antillón, i esporàdicament Guillem Ignasi de Montis, Miquel de Victorica i Joaquín Ruiz de Porras. Arribà a tenir 193 subscriptors, segons el llistat aparegut en el número 127. El darrer sortí el desembre de 1813, després d'una breu etapa sense publicar-se.

AURORISTES Grup de liberals mallorquins que militaren des del 1812 fins a la restauració absolutista

de Ferran VII. Prengueren el nom de *La Aurora Patriótica Mallorquina* (←), periòdic de combat liberal. Entre ells destacaren: Domingo Victorica, Mas des Pla del Rei, Sorà, Montis i Bartomeu Valentí Forteza.

AUSÓ CHACOPINO, RAMON (Palma ? - ~1936) Anarco-sindicalista. Pescador. Fou un dels principals dirigents cenetistes de l'Illa durant la II República. Aconseguí agrupar els pescadors dins el Sindicat Únic de la Mar i promogué una llarga vaga que va durar des del novembre de 1931 fins al febrer de 1932. Morí en la repressió franquista durant la Guerra Civil.

AUTOMOBILISME La història de l'automòbil a Mallorca comença amb una escueta notícia que publicà *La Última Hora* el 8 d'abril de 1897, informant de l'arribada, des de Marsella, del vapor «Isleño», del qual desembarcà un «carro de foc», marca Clement Bayard, per als hereus de Vicenç Juan. En realitat, el carruatge automòbil era per a Vicenç Joan Ribas. Les proves de circulació del «carro de foc» es feren a la possessió de Son Puig de sa Vileta, però, per certes raons, el propietari decidí tancar-lo dins una cotxera amb la prohibició expressa que ningú gosàs posar-lo novament en marxa, per la qual cosa aquest cotxe no arribà a matricular-se mai, malgrat que el reglament de setembre de 1900, així ho disposava. El primer cotxe matriculat a Mallorca fou el Clement amb motor De Dion Bouton, de Josep Sureda Fuentes, que era menat pel seu nebot Joan Vidal Sureda. El primer *raid* automobilístic amb pilots mallorquins es realitzà l'abril de 1905, amb un Panhard et Levassor, propietat de Manuel Salas Sureda, que embarcà,

↑ Concentració d'automòbils al II Circuit Balear del XIII Gran Premi Internacional d'Automòbils Antics (1975)

↓ Automòbil de la fàbrica mallorquina Loryc

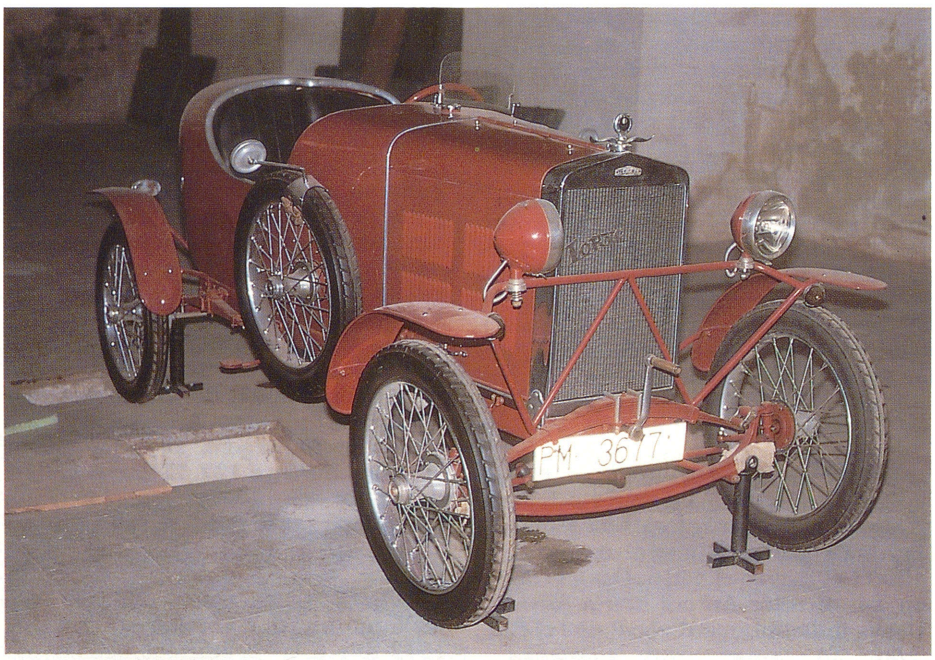

↓ Citroën matrícula B-10

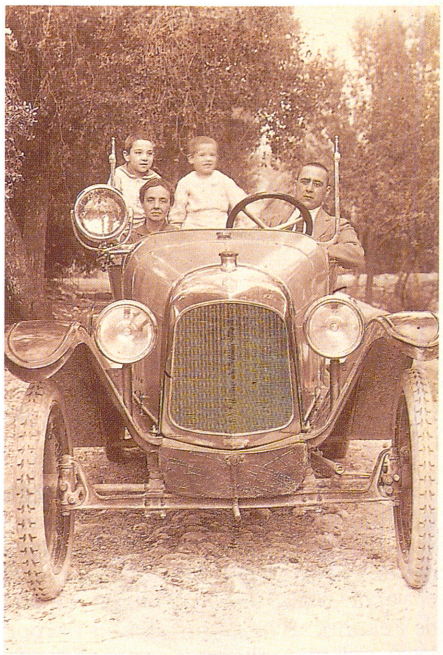

PRIMERS AUTOMÒBILS MATRICULATS A PALMA

11-X-1900	**Clement/De Dion Bouton** Josep Sureda Fuentes
12-X-1900	**Clement/De Dion Bouton** Joan Pieres Carbonell
16-I-1901	**Clement/De Dion Bouton** Antoni Pol Juan
1-II-1901	**Yeste Moret/De Dion Bouton** Rafel Pons Jordà
15-VI-1901	**Clement/Panhard et Levassor** Jeroni Pons Magraner
17-VIII-1903	**Levassor/Panhard et Levassor** Joaquim Gual de Torrella
6-IV-1905	**Panhard et Levassor** Manuel Salas Sureda
-I-1906	**De Dion Bouton** J Andreu (Menorca)
4-VII-1906	**Renault** Nicolau Alemany Pujol
14-VII-1906	**Cotterau** Jaume Arrom Bibiloni
-VII-1906	**Moto Block** Llorenç Miquel Petro
-VII-1906	**Berliet** Bernat d' Olives
15-IX-1906	**Clement Gladiator** Josep Alomar Bauçà
21-IX-1906	**Benz** Joan Iglesias Jurado

↑ «Carro de foc» marca Clement Bayard, propietat de Vicenç Juan Riba, arribat a Mallorca el 1897. Duia el motor a la part posterior

acompanyat de Joaquim Gual de Torrella, Bartomeu Maura, Joan Servera Fàbregas i un xofer, el nom del qual no consta, cap a Barcelona per arribar a Sevilla, passant per Saragossa i Madrid. L'afecció a l'automobilisme arrelà molt a Mallorca, fins al punt que Rafel Lacy, Antoni Ribas i l'enginyer francès M Ouvard, decidiren fundar, el 1922, l'única fàbrica de cotxes que hi ha hagut a l'Illa, la *Loryc* (→). El 1909, se celebrà a Palma la Setmana Esportiva, i per aquest motiu es concentraren nombrosos automòbils a la plaça de Santa Fe, els quals portaven com a passatgers intrèpides i fermoses dames, d'àmplies pameles recobertes de tuls transparents. El 1910, es fundà al carrer Sant Miquel de Palma, el primer garatge, el Victòria, dels mecànics Gabriel Oliver i Jaume Palerm. Les primeres conductores foren: Maria de la Mercè Borràs (1923), Joana Salvà (1926), Maria Martorell (1927) i Catalina Gelabert (1928). Es fundà el Reial Automòbil Club, amb seu al Born de Palma, presidit per Llorenç Roses, on els afeccionats es reunien per intercanviar impressions. El 1912, Miquel Bestard, representant de Derraig, Chapron i Chevrolet, fundà *Auto Garage Balear*, a les avingudes de Palma, i el 1920 inaugurà el servei de passatgers entre Inca i Lluc. També

← Dos automòbils a la clastra de la possessió de Coma-sema

Ramon Maroto i Antoni Vidal, disposaren d'un Hispano Suiza per fer el servei Miramar, Deià, Port de Sóller, Sóller i Biniaraix. Els descendents d'aquells «carros de foc», que, entre fum i estrèpit, causaren l'admiració i la perplexitat dels homes de les primeries del segle, s'han imposat a Mallorca, com pertot arreu. Prova d'això, són els 46.073 vehicles matriculats a Balears el 1988. (M)

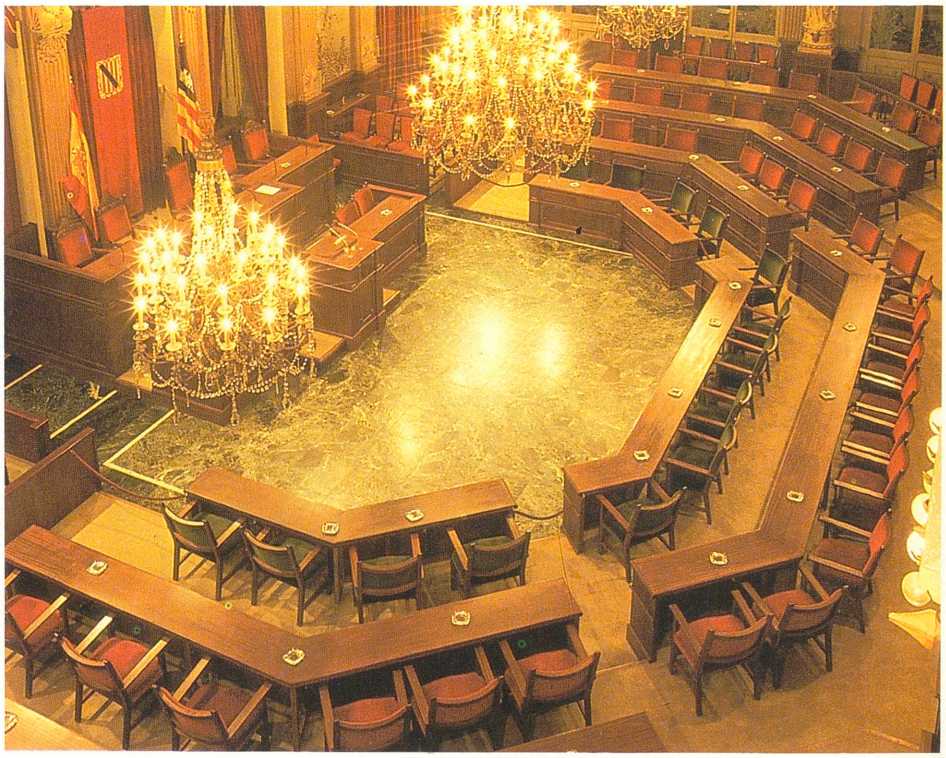

↑ Saló de sessions del Parlament de les Illes Balears, òrgan legislador de l'autonomia de l'arxipèlag Balear

AUTONOMIA Terme procedent del compost grec *autonomía*, format per *autós*, 'per si mateix', i *nomós*, 'llei'. Originàriament, significava la facultat dels Estats de governar-se per les seves lleis pròpies i equivalia, per tant, al concepte actual d'independència. Segons aquesta idea, la condició d'autonomia exclouria la submissió del poder polític d'un Estat a l'autoritat de cap altre poder. Modernament, ha pres uns altres sentits, àdhuc fora de l'àmbit jurídic; així, hom parla d'autonomia educativa, volitiva, anatòmica, etc. En el mateix món del Dret, avui dia hi coexisteixen diferents accepcions d'autonomia, en alguns casos oposades i tot. En termes genèrics, el professor de Dret administratiu Bartomeu Colom ha definit l'autonomia com la possibilitat que té una persona jurídica pública (l'Administració) de decidir sense traves dins un marc determinat. En Dret constitucional, l'autonomia es predica d'ens territorials (municipis, illes, províncies i regions o comunitats autònomes) en relació amb els òrgans generals de l'Estat. Això no vol dir, però, que totes aquestes entitats gaudeixen d'una capacitat idèntica d'autonomia. La causa és que, si bé l'Administració local té autonomia administrativa — la potestat reglamentària i la funció executiva en l'àmbit de les competències determinades abans per llei—, en puritat, l'autonomia plena, política, només es pot afirmar de les comunitats autònomes, atès que són els únics ens territorials dotats de capacitat per organitzar llurs institucions d'autogovern i per dictar normes amb rang de llei sobre les matèries que els han estat transferides; a més, llur estructura institucional s'assembla a l'estatal i poden influir en les orientacions polítiques de l'Estat. A diferència de l'Administració local, les comunitats autònomes poden prendre decisions políti-

↓ Primera fila de la manifestació a favor de l'Autonomia de les Balears (Palma, 29 d'octubre de 1977)

↓ Cartell de la manifestació per l'Autonomia (1977)

ques no necessàriament paral·leles a les de l'Estat (en el cas espanyol, les assemblees de les comunitats autònomes podran trametre una proposició de reforma constitucional a la Mesa del Congrés). Com és sabut, la competència per conèixer dels conflictes de competència entre l'Estat i les comunitats autònomes o dels de les comunitats autònomes entre elles, pertany al Tribunal Constitucional. El centralisme, la descentralització administrativa i l'autonomia política són formes que pren l'Estat unitari enfront del federal. No resulta fàcil de distingir l'autonomia política del federalisme. Els juristes solen qualificar la primera de moviment centrífug i el segon com a centrípet. Així, el federalisme té tendència a uniformar la diversitat, mentre que l'autonomia neix de l'aplicació del principi d'igualtat material -segons que una situació sigui desigual, el tractament també ho serà-. Això no obstant, la situació actual dels Estats federals no difereix qualitativament de la dels Estats autonòmics. Històricament, la primera formulació jurídica de l'autonomia política fou obra de les Corts Constituents de la Segona República Espanyola, però ja abans que s'aprovàs la Constitució de 1931 i desconeixent per tal causa quina estructuració estatal s'hi establiria, es varen començar a redactar avantprojectes d'estatut en algunes regions i nacionalitats. El 20 de juliol de 1931, es va reunir l'Assemblea convocada pel president de la Diputació balear al teatre Principal de Palma per discutir l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia Balear presentat per l'Associació per la Cultura de Mallorca amb l'assentiment de les Cambres de Comerç i Agrícola de Mallorca. La negativa menorquina a participar en les discussions convertí finalment l'Avantprojecte en el Projecte d'Estatut Autonòmic de Mallorca i d'Eivissa, el qual quedà invalidat perquè les Illes en qüestió no integraven una sola província. Amb la desaparició de la dictadura franquista, la concepció monolítica de l'Estat que aquella promovia i assegurava pogué esser desterrada per donar pas a una nova concepció fonamentada en les autonomies regionals. Així, doncs, i mentrestant la Constitució garantidora del dret a l'autonomia era discutida a les Corts de 1977, s'anaren establint els anomenats règims transitoris o pre-autonòmics, l'únic paper dels quals fou el de primer esglaó en un procés que, en principi i fins a la promulgació de cadascun dels estatuts d'autonomia, es va preveure com a simple descentralització administrativa. El règim pre-autonòmic de l'arxipèlag balear fou aprovat pel Reial Decret-Llei 18/1978, de 13 de juny de 1978. Finalment, el 26 de gener de 1983 el Congrés dels Diputats aprovà l'*Estatut d'Autonomia de les illes Balears* (→). L'1 de març de 1983, el *Boletín Oficial del Estado* publicà el text autonòmic, el qual entrà en vigor aquest mateix dia. (AN)

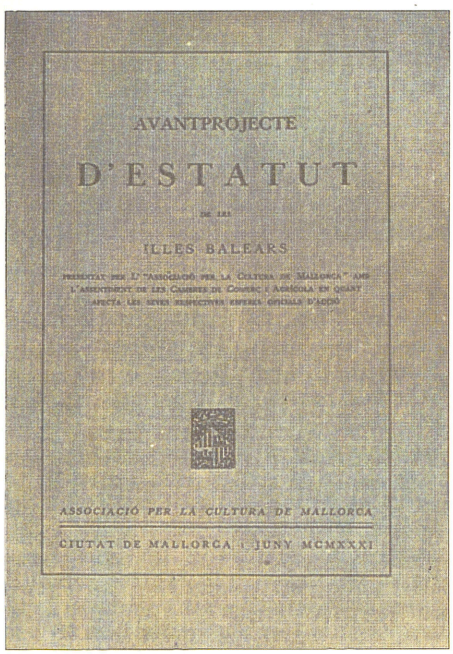

↑ Avanprojecte d'Estatut d'Autonomia (1931)
Estatut d'Autonomia (1978) ↓

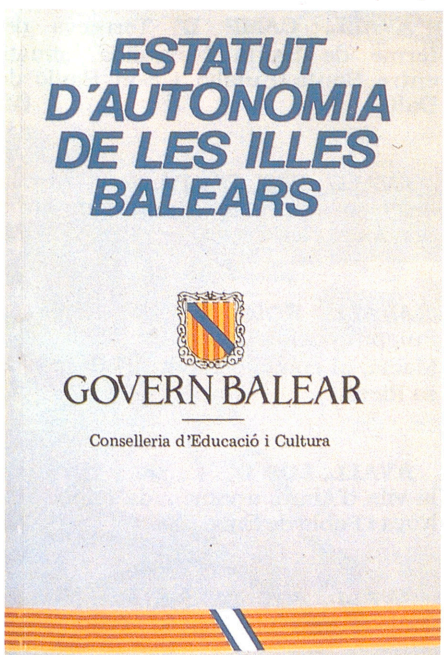

L'AUTONOMIA I LA DEVOLUCIÓ DE PODERS

La voluntat d'autogovernar-se implica lluitar per obtenir la devolució de poders. Nosaltres, com a poble, vérem com l'autonomia ens era arrabassada per la força. No hi consentírem, no hi renunciàrem, simplement ens la prengueren. I de llavors ençà hem patit una situació incerta, desesperant, esqueixada. Només recobrats els poders que un dia ens van expropiar sense cap indemnització tornarem a ésser una societat estable i completa. No crec que cap illenc necessiti gaires explicacions a l'hora de comprendre els mals que ha produït el centralisme o de valorar l'atonia a què ens ha dut aquesta situació desdibuixada, fantasmal, a què ens té sotmesos, encara, el sistema provincial. Els problemes no provenen de la dificultat de crear un estat de consciència. Si de cas, de la necessitat de transformar les queixes individuals en un afermament polític col·lectiu. Mallorca, per les seves dimensions, per la feblesa dels seus recursos, és un país relativament fàcil de controlar des de fora, en el qual no resulta difícil de trobar una petita oligarquia que secunda dòcilment la política central. Una gran part de la dreta catalana ha sabut entendre que l'autonomia podria ajudar a una millor defensa dels seus interessos. La dreta balear, en canvi, sempre ha preferit servir de comparsa als conservadors espanyols. No hi ha hagut, així, ni subvencions al moviment autonomista ni un aprofitament de les possibilitats que es podien contenir en la callada protesta de la gent. S'ha entès el sucursalisme com a sinònim de política conservadora. I així anem fent. La indefensió de les aspiracions col·lectives, entre la tronyella de la demagògia i del menfotisme, és una realitat tangible. Tenim la dissort de viure parasitats per uns petits grups socials que anteposen els seus interessos de classe als interessos globals del país. Però, tanmateix, un dia o altre ens n'hem de sortir. I de cara a aquest dia, que voldríem immediat, cal tenir ben clar quin és l'horitzó de l'autonomia que reivindicam. Pretenem, hem de pretendre, la nostra normalització com a realitat nacional, deixar d'ésser una cultura acorralada, disminuïda, de tenir una economia desordenada, confinada a la improvisació, de suposar una política irreal, esperpèntica, allunyada de les veus apagades del país vertader.

Josep Melià
La nació dels mallorquins

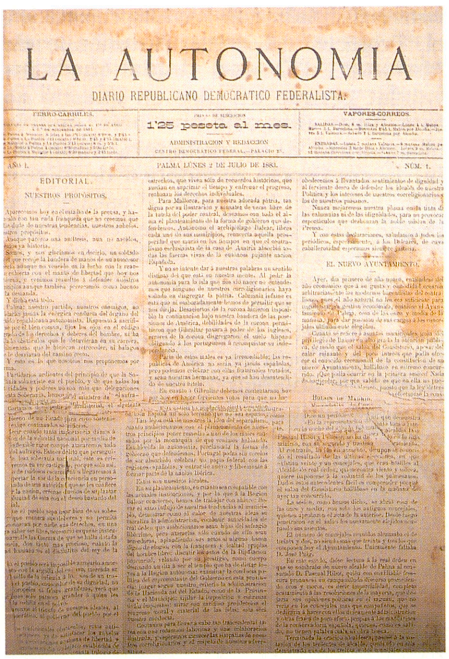

LA AUTONOMIA

DIARIO REPUBLICANO DEMOCRATICO FEDERALISTA

1'25 peseta al mes.

ADMINISTRACION Y REDACCION

PALMA LUNES 2 DE JULIO DE 1883.

EDITORIAL.

NUESTROS PROPOSITOS.

↑ Primera plana del diari *La Autonomía*

↑ Anagrama i publicitat de l'Auxili Social de la Postguerra

AUTONOMÍA, LA Diari que es definia com a republicà i democràtic federalista, publicat a Palma amb el suport del Partit Republicà Autonomista. El seu primer número sortí el 1883. Era dirigit per Joaquim Quetgles Bauçà i mantenia enfrontaments amb els partits de dreta i els partidaris de la Restauració, la qual cosa va fer que el bisbe en privàs la lectura als catòlics. El seu darrer número data del 16 d'octubre de 1884. Emprava exclusivament el castellà en els seus articles. Substituí el diari *El Comercio*.

AUXELLA Antiga possessió de Selva, situada entre el comellar d'Infern i la font d'en Blai. El seu nom prové de *horticella*, horta petita, passant per *orttella* i *ortella*, nom d'origen mossàrab. (M)

AUXILI SOCIAL Organisme depenent de Falange Española Tradicionalista y de las JONS, creat a Valladolid el 1936. Entre els seus objectius declarava l'assistència a persones desvalgudes i desplaçades a causa de la Guerra Civil. El 1940, s'institucionalitzà la seva tasca i s'anomenà Institut Nacional d'Auxili Social. Tornà a canviar de nom el 1947, en què adoptà el d'Institut Nacional d'Acció Social. Aquesta organització creà, a Mallorca, menjadors per a la gent sense recursos i les primeres guarderies infantils. Les seves funcions varen esser transferides a la Comunitat Autònoma, quan mantenia tres escoles infantils, una llar d'ancians, un menjador per a transeünts i un menjador i un club de la tercera edat.

↓ Restes de les velles cases d'Auxella (Selva)

AVALL, CAMP D' Terrenys del terme de Santa Margalida, situats entre Santa Eulàlia i Son Bauló de Dalt. (M)

AVALL, CAN D' Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre Son Marc i les Creus. (M)

AVALL, HORT D' Del terme de Puigpunyent, situat entre la vila i can Macià, al començament del torrent de sa Riera. (M)

AVALL, LOS D' Part de migjorn de la vila d'Alaró, anomenada també Vila Nova i Pobla de Baix. (M)

AVALL, POU D' Situat entre Son Batle i Son Llampaies, al terme de Selva. (M)

AVALL, PUIG D' Situat al terme d'Alcúdia, de 220 m d'alçada, entre Oriolet i el puig de Sant Martí. ■ Al terme de Campanet, està situat entre el puig de sa Cuculla i les cases de Biniatró. (M)

AVALL, S' Possessió de ses Salines, propietat de la famíla March. Vegeu *Vall, sa.*

AVALL, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre s'Estanyol de Migjorn i Son Fideu. (M)

AVANÇADA, COVA DE L' Cavitat situada a la punta de l'Avançada, a la badia de Pollença, a 30 m sobre el nivell de la mar. Està catalogada com a cova des de 30 fins a 300 m de recorregut i té aixecament topogràfic.

AVANÇADA, FORTALESA DE L' Fortificació situada a l'extrem de l'antiga punta d'Albercutx (Pollença). Va començar a construir-se el 1622 per defensar el litoral de la badia de Pollença, arran de l'atac sarraí de 1613. Les obres varen esser encarregades al mestre picapedrer Gabriel Ballester i els plànols a l'enginyer reial Antoni Saura. Aquesta primera edificació va esbucar-se un any i mig després d'inaugurada, a causa de l'escatimament dels pocs i dolents materials. Va acabar de reconstruir-se el 1684 amb planta exagonal i pati interior circular, voltada d'un fossat i amb defenses exteriors per a fuselleria. Tenia dos ordres d'albergs acasamatats i sobre la terrassa hi havia els emplaçaments dels canons. S'hi entrava per un pont d'una sola arcada sobre el qual es col·locava el llevadís. Ja en el s XX, l'artista argentí Roberto Romaugé, que coneixia Pollença per la seva amistat amb Hermenegild Anglada Camarassa, la comprà, així com els terrenys dels voltants. Afegí, a la primitiva fortalesa, noves construccions i jardins, i encarregà a l'escultor Josep de Creef els elements ornamentals. El lloc es transformà en centre d'encontre dels artistes del moment, entre ells: Andrés Segovia, Tito Cittadini, Joaquim Sorolla i Anglada Camarassa. La Guerra Civil acabà amb aquesta situació, ja que el poder militar declarà estratègica la zona i els propietaris hagueren d'abandonar-la. Durant els següents onze anys, va esser ocupada per tropes que li canviaren l'ús i degradaren les luxoses construccions existents. Pasada aquesta etapa, s'inicià un llarg procés judicial per tal de recuperar la titularitat. Actualment està deshabitada i en estat ruïnós.

↑ Fortalesa de l'Avançada. Roberto Romaugé construí sobre l'antiga fortificació un complex arquitectònic i escultòric de gran bellesa, actualment en ruïnes.

↓ Exterior de la Fortalesa, abans de la Guerra Civil

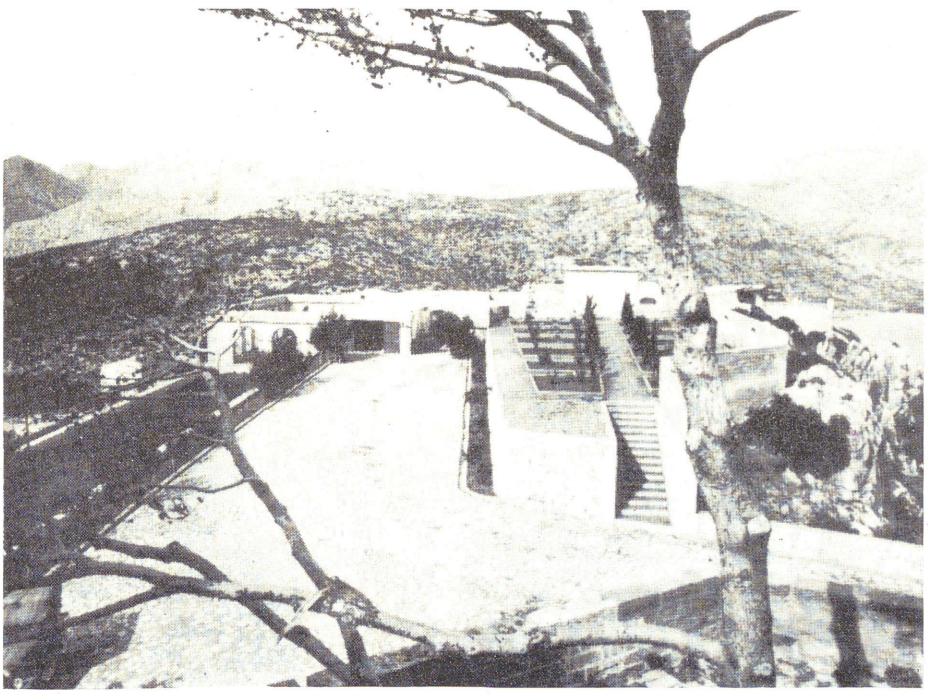

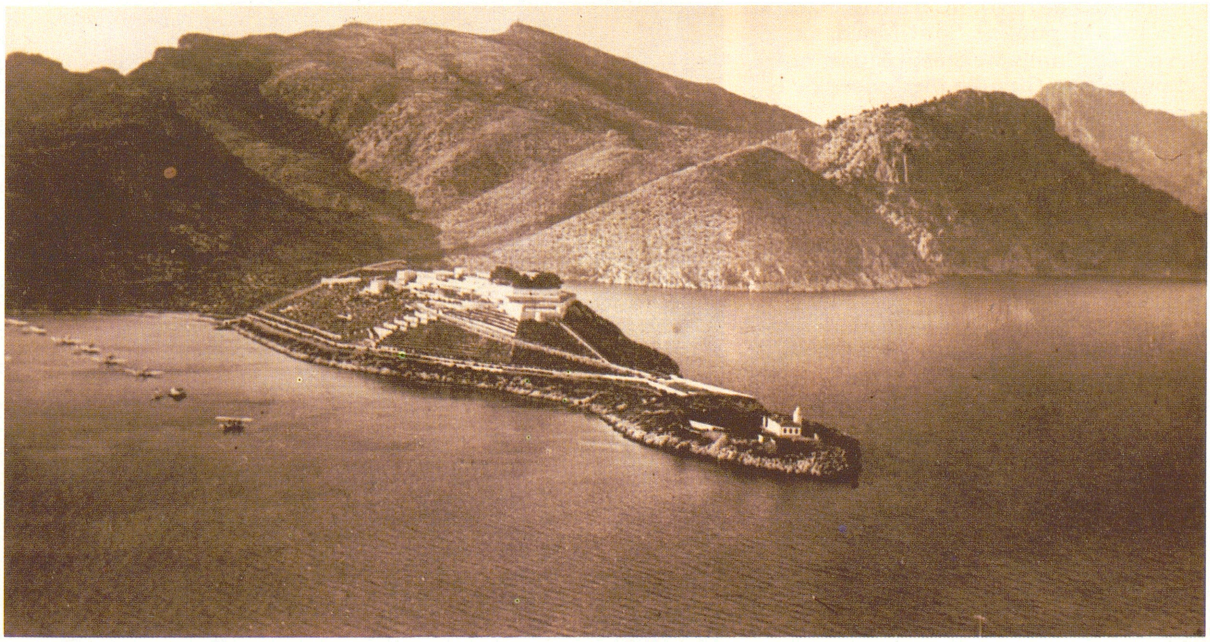

→ Fotografia de la punta de l'Avançada, on es poden veure la Fortalesa i l'esquadra d'hidros que hi amarà a les ordres del mariscal italià Italo Balbo (1928)

AVANÇADA, PUNTA DE L' Accident de la costa del terme de Pollença, situada entre el caló i la platja d'Albercutx. El mapa de Landaete de 1736 posa C. de Pollença, i el de Tofiño del 1786, P. de Pollença. (M)

AVANCE Setmanari editat a Inca per la Unió General de Treballadors (UGT). El seu primer número sortí el 15 de juny de 1936 i només en sortiren quatre més, perquè esclatà la Guerra Civil.

AVANT Publicació del Moviment de Joves Autogestionaris, editada a Palma el 1978. Tractava temes relacionats amb l'ensenyament, la música i la política. Només en sortiren dos números.

AVANÓ, L' Terrenys del terme d'Escorca, situats entre el puig de ses Moles i el puig de ses Parades. (M)

AVELLÀ CRESPÍ, ANDREU (Santa Margalida 1943) Polític. Batle de Santa Margalida, per Aliança Popular, des de juliol de 1988 i per dimissió de Joan Baptista Triay Campomar, fins al gener de 1989.

AVELLANEDA, DIEGO DE (Valladolid 1475 - 1488) Bisbe. Va esser preconitzat XIX[è] bisbe de Mallorca el 1475, però no hi va prendre possessió fins al 1477. Així i tot, no residí habitualment a la diòcesi, perquè era conseller del regne d'Aragó, i va regir-la a través de vicaris generals. Es feren càrrec de les tasques pròpiament episcopals, com a bisbes auxiliars, fra Lleonard (fins a 1487) i el carmelità mallorquí fra Joan de Déu. El 1488, darrer any del seu pontificat, va esser nomenat jutge d'apel·lacions en les causes de la Inquisició, per als territoris de la Corona d'Aragó. Aquest mateix any, va sortir la primera edició del breviari mallorquí. Quan va morir, el capítol de la Seu nomenà vicaris generals *in solidum*. La diòcesi va quedar vacant fins al 1490, quan el succeí Roderic de Borja.

↑ Escut de Diego de Avellaneda

AVELLÀ SALVÀ, FRANCESC (Palma 1959) Biòleg. Catedràtic d'Institut. Manté vinculació amb el Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa – GOB–, des de la seva fundació. Hi ha ocupat diversos càrrecs, entre els quals destaquen el de director de la revista *L'Ecologista* i president, des del 1989, del GOB-Mallorca. És col·laborador a revistes especialitzades d'ecologia i president del *Fondo para la Foca del Mediterraneo*, des del 1987.

→ Andreu Avellà Crespí

→ Francesc Avellà Salvà

AVENC, CAMP DE S' Situat al terme de Santanyí, prop de la partió amb ses Salines, entre Son Danús i cas Pubil. (M)

AVENC, COVA DE S' Documentada el 1348, al terme de Santa Maria, al comellar de Coa Negra. Actualment, rep el nom d'avenc de Son Pou. (M)

AVENC, FONT DE S' Cavitat del terme d'Escorca, al camí de pujada al puig de Massanella. Té 9 m de fondària i actualment està molt modificada per la mà de l'home. S'hi entra per una trinxera descendent, amb escalons. Aquest primer tram s'eixampla en una espècie de cercle, de 3 m de diàmetre, on s'ha construït una taula central i un banc que volta la saleta. A l'est, s'inicia un nou tram proveït d'escalons, el qual als pocs metres gira bruscament per arribar al fons de la cavitat, on tres piques situades a distints nivells arrepleguen l'aigua que vessa per les parets d'una xemeneia que té uns 10 m d'altària.

AVENC, N' Terrenys del terme de Capdepera, situats entre el puig des Còdol o d'en Ros i el puig de s'Àguila.(M)

AVENC, S' Terrenys del terme de Montuïri, situats entre el puig de Sant Miquel o des Bous i can Canai. ■ Al terme de Santanyí, estan situats ran del torrent d'en Romeguera i des Pontàs. (M)

AVENCAR, S' Terrenys del terme d'Inca, situats entre Son Beltran i Can Torrandell. (M)

AVENCS, ES Terrenys del terme de Porreres, situats entre sa Bastida i es Figueral de Son Valls. (M)

AVENCS, FONT DES Situada al terme de Porreres, entre es puig des Avencs i sa Bastida. (M)

AVENCS, PUIG DES Elevació del terme d'Andratx, entre es coll de sa Gran Mola o Gramola i es pla de s'Evangèlica. Té 517m d'altaria. ■ Al terme de Porreres, de 200 m d'alçada, està situat entre sa Bastida i es Figueral de Son Valls. (M)

AVENCS, SES Situats al terme de Santanyí, entre es camp d'en Torrella i es Rafal Nou. (M)

AVERSÓ, SON Possessió del terme de Bunyola, situada entre Son Termes i sa font Seca. (M)

AVIACIÓ La història de l'aviació a Mallorca començà el 1910 amb exhibicions aèries a càrrec de pilots francesos. El 2 de juliol de 1916, s'inaugurà l'empresa industrial catalana, Cornabella i companyia, amb un vol Barcelona-Palma. L'avió era un Hedilla II-Rhone 80 CV, pilotat per Salvador Hedilla. El vol durà 2 hores i 8 minuts. Dies després, Hedilla féu vols a sa Pobla amb un avió Vendome-Rhone 60 CV. Pel març de 1920 els tallers Hereter SA (empresa continuadora de Pujol, Comabella i Companyia) organitzaren una línia aèria entre Barcelona i Palma, amb un hidro de la casa italiana Savoia. L'anada durà 1 hora i 35 m, i la tornada a Barcelona 1 hora i 49 m. El govern espanyol, el 1921, denegà la concessió d'aquesta línia i Hereter hagué de liquidar els tallers i l'hangar (situats al passeig Marítim de Palma), que foren comprats pel Ministeri de Marina. El pilot Manuel Colomer promogué la creació de la companyia Aero-Marítima-Mallorquina, i obté la concessió de la línia-correu aèria Palma-Barcelona. Comptava amb tres hidroavions Savoia i amb altres tres Macchi. En un d'aquests vols, Colomer sofrí una avaria de motor i caigué al mar, on trobà la mort (1922). Poc després, l'Estat en suspengué la

↑ Monument a Salvador Hedilla, primer aviador que féu la ruta Palma-Barcelona (Son Banya-Palma)

concessió. Una companyia francesa, la *Latecoere*, va cobrir temporalment la línia Marsella-Palma-Alger-Palma-Marsella. Després de patir un accident (el 1928), es traslladà a Alcúdia, on encara treballava el 1936. La primera escola de pilots de l'Estat espanyol fou l'escola civil de pilots d'hidroavions, que establiren Àngel Orté Abat i Francesc Oliver Billoch a Portocolom (1922). D'aquesta escola, sortiren 3 pilots mallorquins: els germans Andreu i Jordi Parera (manacorins) i Josep Gomila (felanitxer). Els Parera, Orté i

↓ Fotomuntatge de Salvador Hedilla amb un avió Vendôme/Rhône de 60 cv sobrevolant s'Arenal (1916)

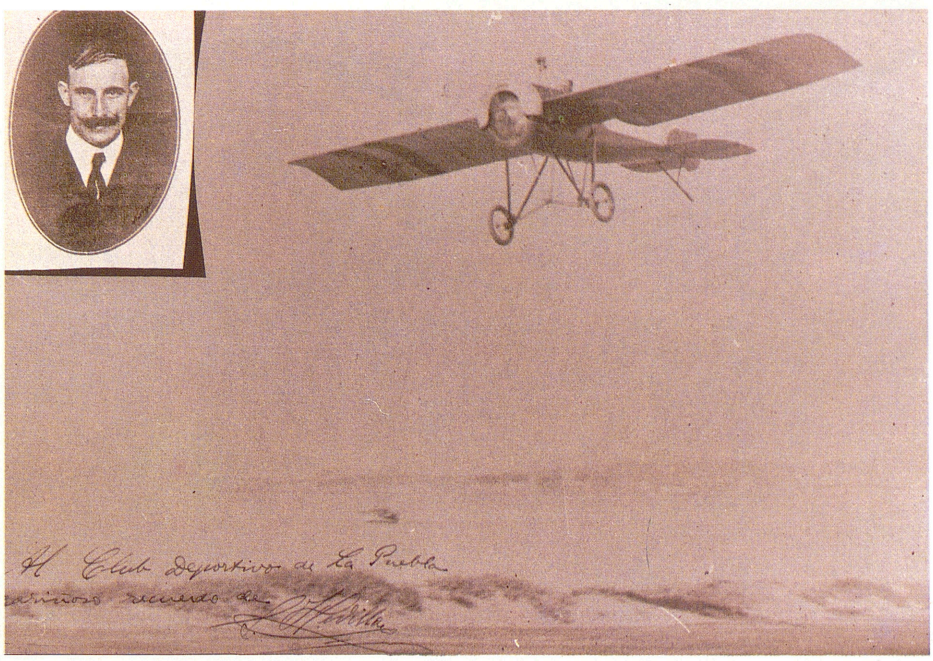

Guillem Coll Terrades (mecànic), el 30 de juliol de 1923, començaren la volta aèria a la Península, amb un Savoia, seguint l'itinerari Barcelona-Saragossa (amb amarratge a l'Ebre)-Bilbao-Galícia. En una escala a Rivadeo, un incendi destruí l'hidro dels Parera. Orté i Andreu Parera continuaren sols la volta, que acabà a Barcelona. El 3 d'agost de 1933 es fundà, a Son Sant Joan, (que des dels anys vint s'utilitzava per a exhibicions aeroesportives) la Companyia Aero Taxi Mallorca SL, que pretenia explotar els viatges de turisme amb un bimotor Dragon Rapide per a 8 passatgers, comprat a Londres. El director tècnic era Guillem Xuclà Nin, que es dedicà als vols amb passatgers per Palma, Portocristo, Felanitx, Port de Pollença, sa Pobla i altres indrets. Tenia el seu petit aeroport prop de les coves del Drac (Manacor). Amb un gran festival aeri, el 28 de març de 1934, s'inaugurà a Palma la sucursal de l'Escola d'Aviació Barcelona, ubicada al camp de Son Sant Joan. El 1935, es realitzaren treballs de fotogrametria aèria a les Illes. Frederic Pérez Esteve organitzà una escola de pilotatge, amb avionetes, al camp de Son Bonet. El mateix any, s'inaugurà l'Aeroclub de Balears, a Son Bonet, que aconseguí 3 avions. La Companyia Línies Aèries Postals d'Espanya (precedent de l'actual Iberia) inaugurà l'agost de 1935, la línia Madrid-València-Palma, mitjançant

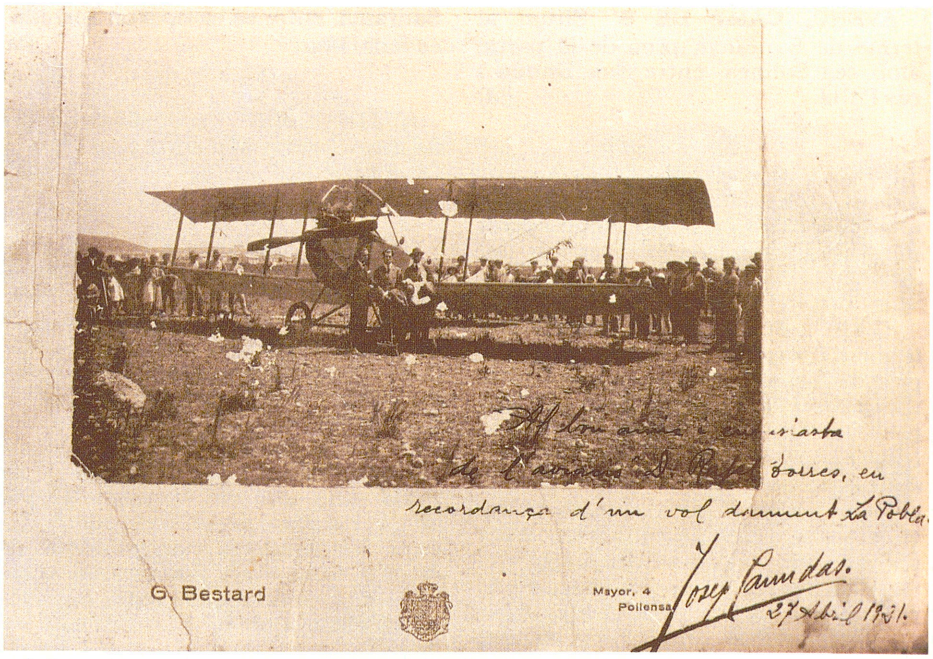

↑ Fotografia del pilot català Josep Canudas amb un Aviatik C. III, dedicada a Rafel Torres en recordança d'un vol sobre sa Pobla (27 d'abril de 1927)

↓ Hangars de la Companyia Aero-Marítima Mallorquina situats al Jonquet, amb un hidro metàl·lic Junkers F 13 en ruta Itàlia-Barcelona (novembre de 1923)

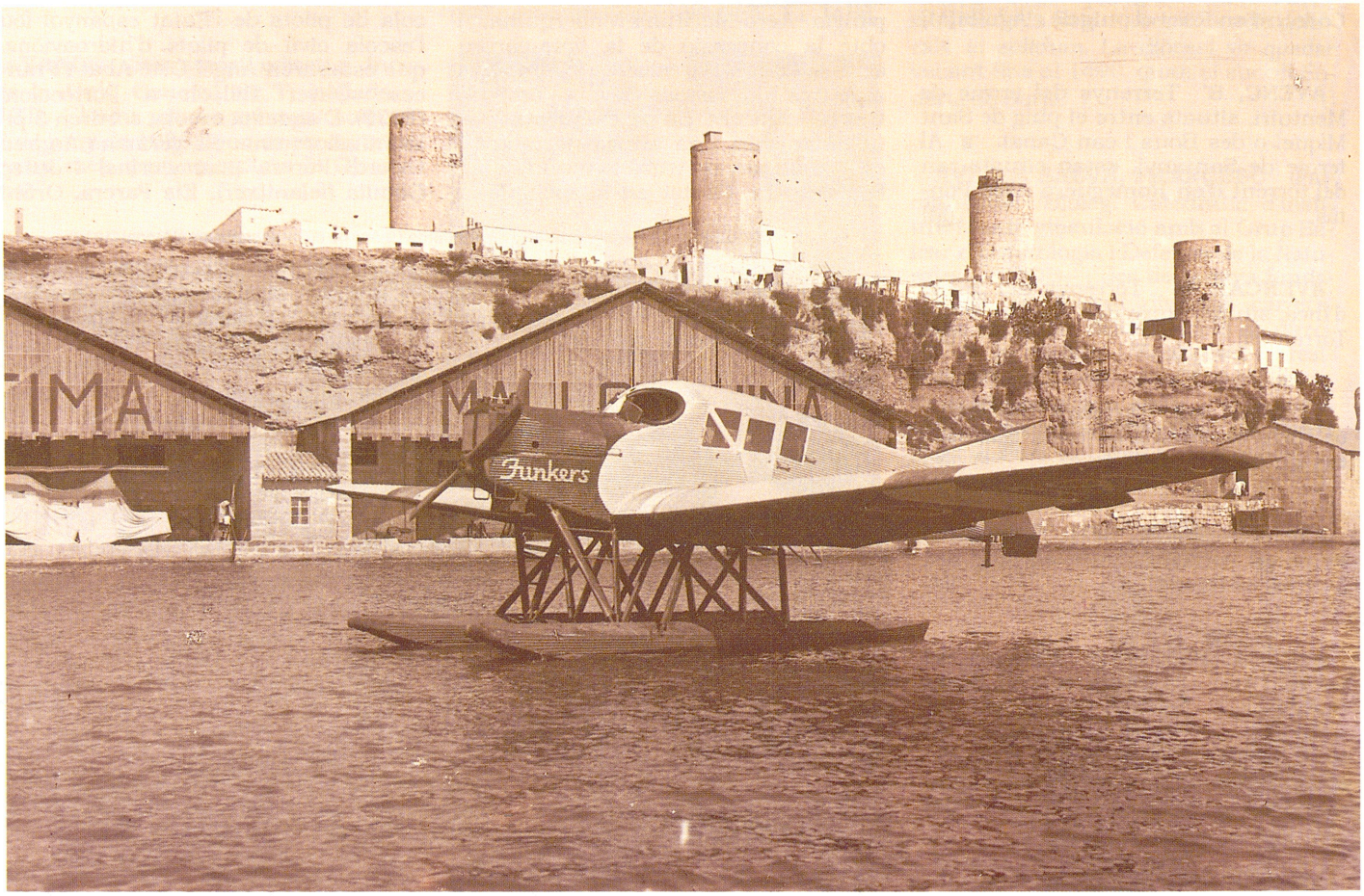

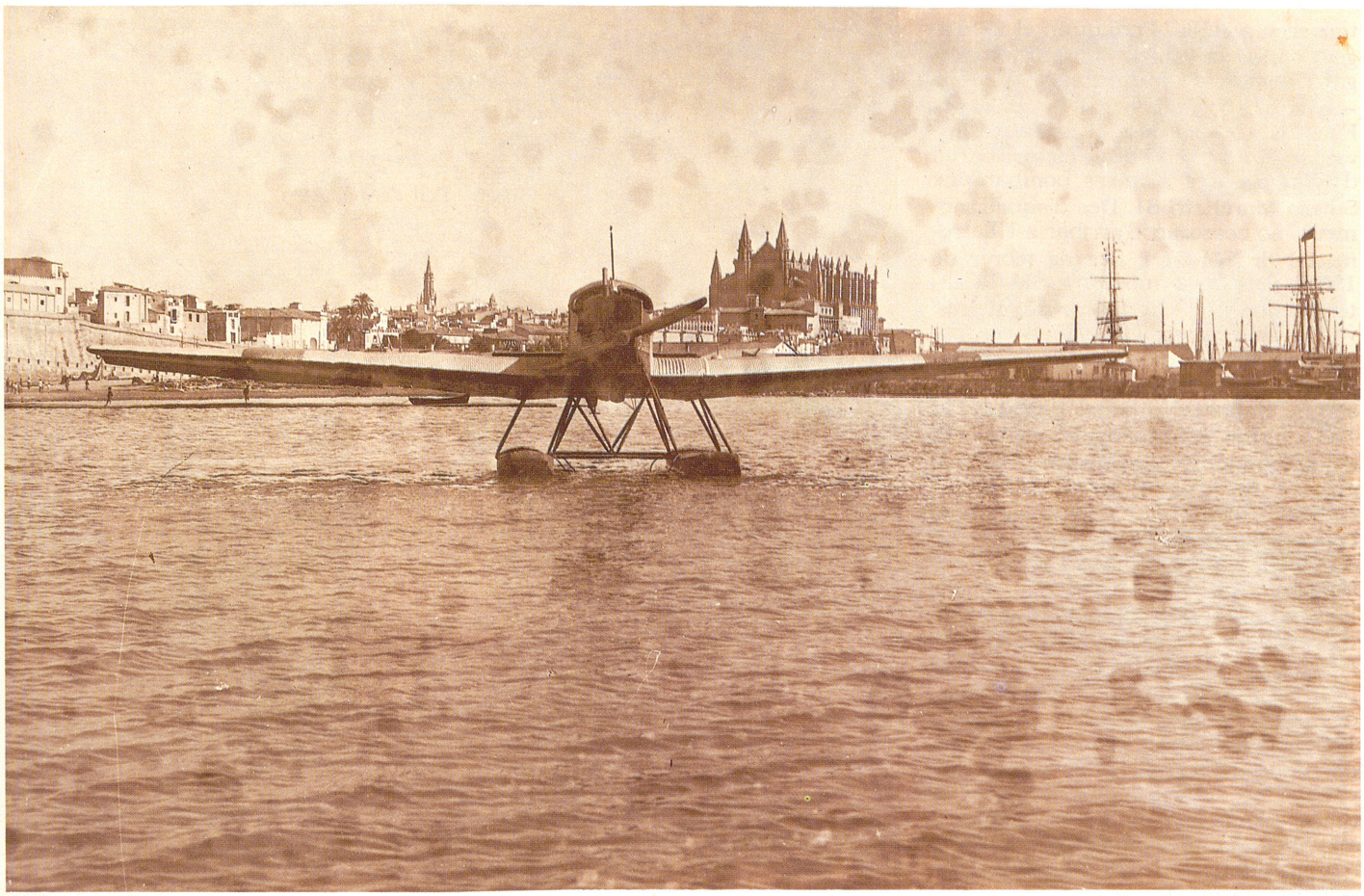

↑ El Junkers F. 13 maniobrant en el port de Palma (novembre de 1923)

trimotors *Fokker VII b*. Disposava d'un petit hangar a Son Sant Joan. L'abril de 1936, aquesta línia fou substituïda per la nova ruta Palma-Barcelona-Palma, fins que el juliol del 1936 s'interromperen els vols. La Guerra Civil va interrompre el normal desenvolupament de l'aviació a Mallorca, que s'havia caracteritzat, fins llavors, pels intents de l'aviació comercial per establir vols regulars amb l'exterior. Ja des d'un principi, l'arma aèria assolí una importància extraordinària per a ambdós bàndols. Després que Manuel Goded Llopis partís en un hidro Savoia 62 a Barcelona, el 19 de juliol de 1936, els nacionalistes de Mallorca quedaren sense cap avió militarment útil i començaren les gestions per a aconseguir-ne. Els republicans, per la seva banda, començaren a bombardejar Mallorca a partir del 23 de juliol i causaren una desena de morts. El 16 d'agost, quan Bayo desembarcà a Portocristo, els seus hidros —de 7 a 9— dominaren l'espai aeri mallorquí. Al mateix temps, la recerca d'armes i d'avions que els nacionalistes feien per Itàlia, començà a retre, amb el suport financer de Joan March Ordinas. Els tres primers Savoia 55 que arribaren el 19 de juliol de 1936, després de bombardejar els republicans, amararen a Palma, on els sorprengué l'aviació de Bayo, que n'avarià un. Els altres

↓ Caudron G. III de l'aviador francès Greco al port de Palma. El 1920, arribà en vol directe Perpinyà-Palma

tornaren a Itàlia. Però quan el 27 d'agost arribà el vaixell «Morandi» carregat d'armes, de municions i d'avions —tres hidros Macchi 51 i tres caces Fiat CR-32—, el domini de l'aire canvià de bàndol. Poc després, arribaren d'Itàlia els tres primers bombarders, Savoia Marchetti 81. Des d'aquell moment, no cessaren d'arribar a l'Illa remeses de SM-81 i, des de febrer de 1937, dels més moderns SM-79. Al temps que l'aviació militar augmentava, la civil cessava el seu desenvolupament i el 13 de setembre queden prohibits, per raons militars, els vols sobre Mallorca. Abans d'acabar el 1937, hi havia a Mallorca 5 esquadres de bombardeig, organitzades en tres grups, i un grup de caces, anomenat *Baleari*. Aquesta força tenia les seves bases principals a Son Sant Joan i a Son Bonet, que s'utilitzava per a reparacions. Des d'aquí partien a atacar les ciutats republicanes de Barcelona, de València i de Cartagena, així com l'illa de Menorca. Els republicans replicaren bombardejant diverses vegades Mallorca, almenys fins l'agost de 1938. Mallorca patí, segons la premsa de l'època, 44 bombardeigs sobre 12 poblacions, amb un total d'unes 450 víctimes. A la base militar de Pollença, s'hi instal·là una unitat de la *Legió Cóndor* —l'AS/88 o *See Anfkerungsstaffel*— equipada amb Heinkel 59, Heinkel 60, hidros i Arado 95. També disposava de dos Junkers 52 W. Al mateix port de Pollença, s'anà concentrant el gros de l'aviació nacional, comandada durant molt temps per

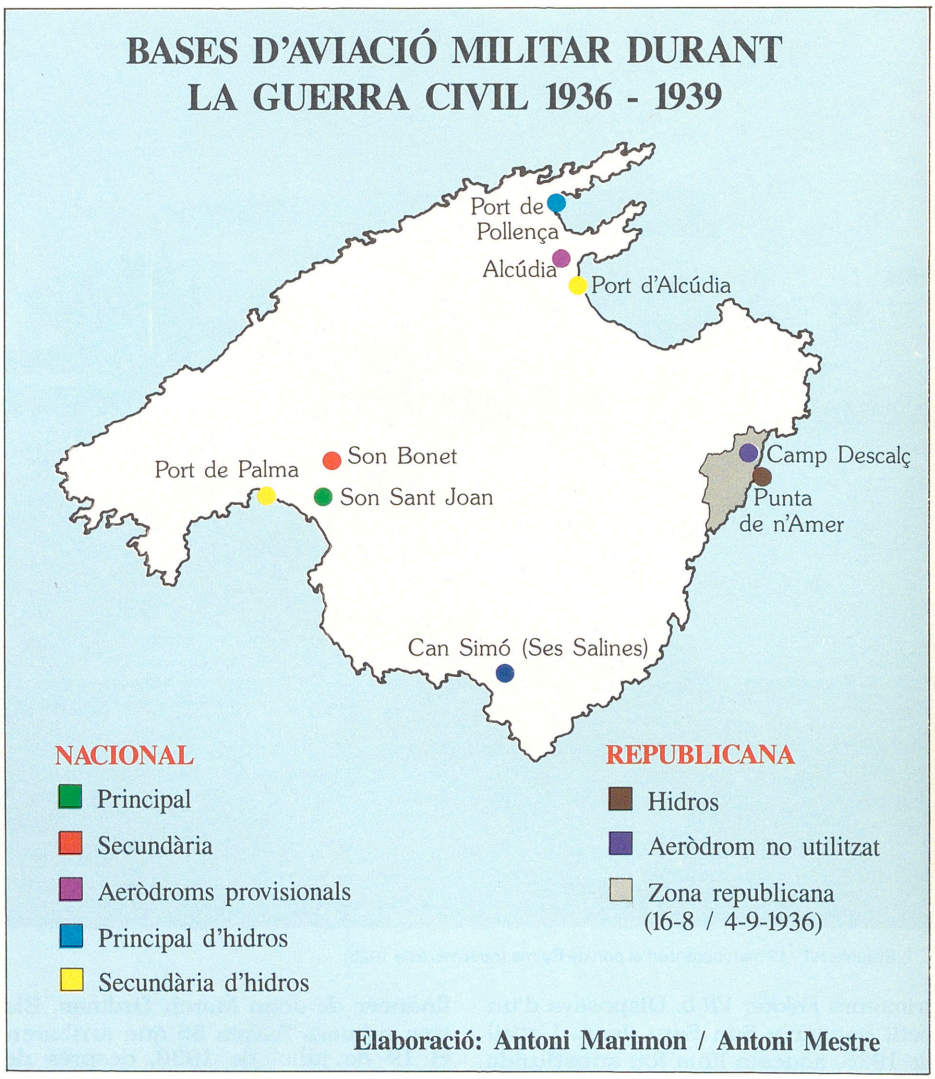

↓ Manel Colomer amb un Aviatik C III (1920)

↓ Avió Savoia Marchetti S. 79 sobrevolant la badia de Palma durant la Guerra Civil

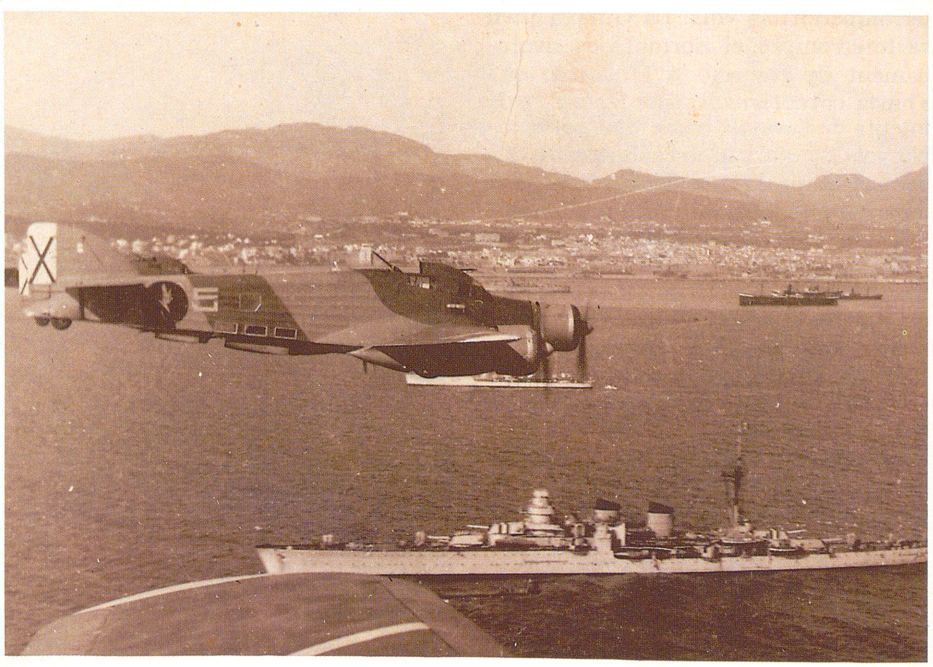

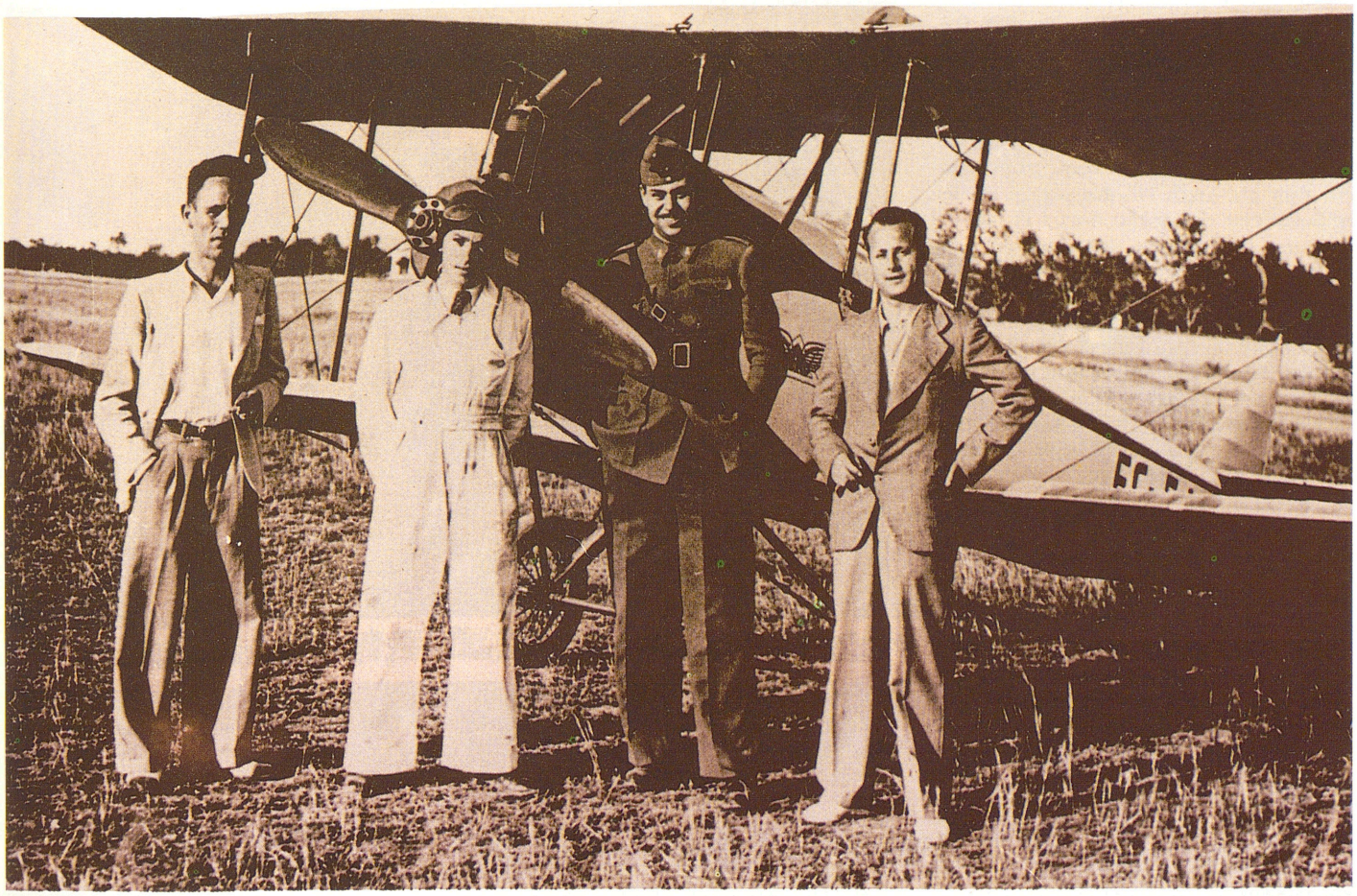

↑ Raid de Joan Crespí Fornari (vestit de blanc) de Barcelona a Mallorca amb un Avro Avian amb motor Cyrrus de 80 cv. A la seva dreta, Felip Serra, batle de sa Pobla, i a l'esquerra el tinent García Ruiz i Pere Ventayol.

Ramón Franco, el qual féu part de la llarga llista d'aviadors morts en servei dels nacionalistes a la zona de Balears. Utilitzaven hidros Cant 2 501, i Cant 2 506, de fabricació italiana, i Dorniel Wal (construïts a Espanya amb patent alemanya). Mallorca es convertí, gràcies a la seva bona situació estratègica, en una gran base aeronaval al servei del nacionalistes, i contribuí notablement al triomf de Franco. Pel que fa a l'aviació civil, la influència italiana fou aclaparadora. Les comunicacions regulars es repreneren l'11 d'octubre de 1936, amb l'«Ala littoria» italiana. Es realitzaren els vols directes Pollença-Roma, Pollença-Cadis, i Pollença-Melilla, que el 1938 transportaren 1.676 persones. Aquest mateix any, la companyia alemanya Lufthansa enllaçà Saragossa amb Palma (Son Bonet). El 1939, el nou règim féu desaparèixer tots els aeroclubs i l'aviació civil passà a dependre de l'autoritat militar. El 15 de juny del mateix any, la companyia Iberia (creada el 1937) inicià la línia Palma (Son Bonet)-Barcelona-Palma, amb trimotors Junker 52, que també serviren en la línia Madrid-València-Palma, a partir del novembre de 1939. Però quan la II Guerra Mundial s'acostà perillosament a Espanya, els serveis aeris es reduïren al mínim. Els italians i els alemanys ja havien marxat i l'aviació militar restà reduïda al Regi-

↓ La Companyia Aero-Marítima Mallorquina estudià la compra d'aquest Junkers F. 13

ment número 3, al Grup de Caça número 28, equipat amb Fiat CR-32, i al 113 Grup de Bombardeig, amb Heinkel 111, tots amb base a Son Sant Joan. Posteriorment, i fins al 1965, hi va haver un esquadró de Sabre-60. L'aviació no tornaria a tenir importància fins als anys cinquanta, quan les millorances del tràfic aeri i l'inici del turisme de masses asseguraren l'excepcional creixement de l'aviació comercial. Així, durant els anys seixanta, el tràfic aeri de passatgers superà al marítim. És en aquesta època quan comencen a tenir importància els vols xarter, que permeten que arribi a Mallorca una allau de turistes. L'aeroport de *Son Sant Joan* (→), que el 1960 substituí el de *Son Bonet* (→) incapaç d'absorbir l'augment del tràfic aeri (636.000 passatgers aquest any), esdevengué un dels més importants d'Europa, amb un creixement que anava del milió de passatgers el 1962, als 4 milions de 1969, 7 milions el 1973, i més de 11 milions el 1988. A més de l'aeroport internacional de Son Sant Joan —que el 1984 era el segon en importància a l'Estat espanyol—, Mallorca compta, el 1989, amb l'aeroport Son Bonet, on s'ubica l'Aeroclub de Palma. L'aviació militar fa part de la III regió aèria de l'Exèrcit de l'aire i del sector aeri de Palma (que inclou totes les Balears). Disposa de la base de Son Sant Joan, on s'ubica el 801 esquadró

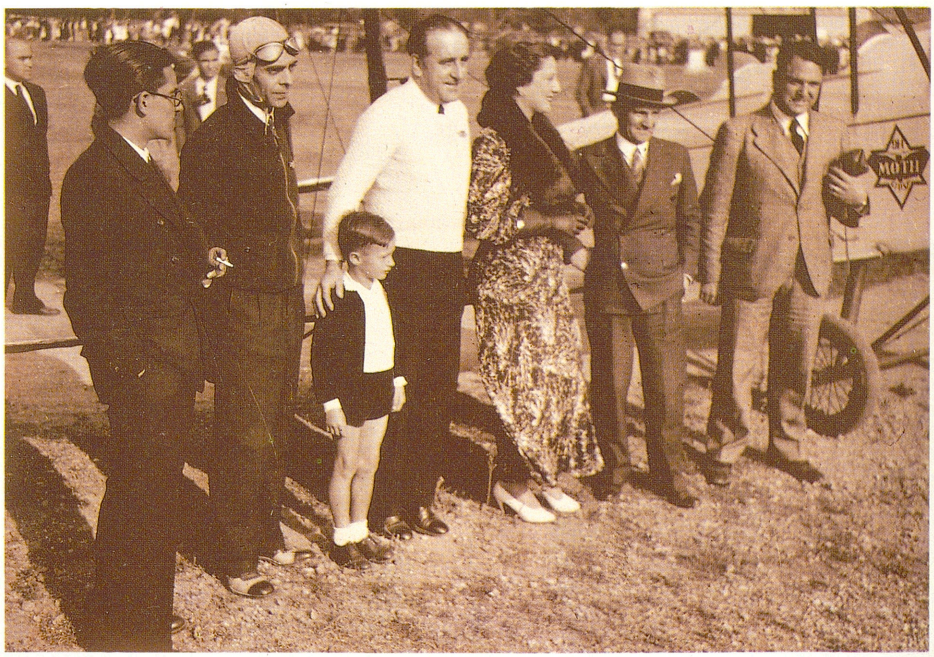

↑ Inauguració de l'Aero-Club de Balears (12-IV-1935). Entre els assistents el pilot Federico Pérez, el vicepresident de l'Areo-Club Sebastià Villalonga, la Miss Balears 1935, el general Godet i el capità Jaume Homar

↓ Avió Canadair, utilitzat per la lluita contra els incendis forestals

↑ L'aviació ha esdevengut un mitjà de transport àmpliament utilitzat

↑ Les instal·lacions de Son Bonet són el centre de l'aviació esportiva a Mallorca

↑ Son Sant Joan és un dels aeroports amb més moviment, d'avions i passatgers, d'Europa

del Servei Aeri de Rescat, i de l'aeròdrom militar de Pollença, des d'on actua el mateix esquadró del SAR, i el Grup 43, equipat amb Canadair. Altres unitats de l'Exèrcit de l'Aire són l'Esquadró de Vigilància Aèria número 7 (Sóller), l'Esquadró Logístic de Pontiró (Marratxí), el destacament de suport logístic de Son Rullan (Palma), un destacament de Circulació Aèria Militar Operativa i la Xefatura del Sector Aeri. (EP/AM)

AVIATOUR SPA *Tour·Operator* italià amb seu a Roma, fundat el 1964. Des del 1976, transporta turistes a Mallorca, especialment a la zones costaneres de Palma i de Calvià. El 1988, superà els 24.000 viatgers, repartits al llarg de l'any. A Mallorca, el representa l'agència Hispantravel SA.

AVIBA Vegeu *Agrupació Empresarial d'Agències de Viatges de Balears.*

AVINYÓ ANDREU, JOAN (Barcelona 1871 - Vilassar de Mar, Maresme 1939) Historiador del lul·lisme i prevere. Deixeble del també lul·lista Salvador Bové Salvador, escriví *Història del lul·lisme* (1925), primera obra d'aquesta casta, a més de nombrosos estudis sobre temes lul·lians, entre els quals destaquen *El terciari franciscà Ramon Llull, doctor evangèlic i martre de Cristo. Sa vida* (1912), *Moderna visió del lul·lisme segons la ideologia dels neo-lul·listes hodierns* (1929) i una *Bibliografia* (1935).

↑ Avisador *(Himantopus himantopus)*

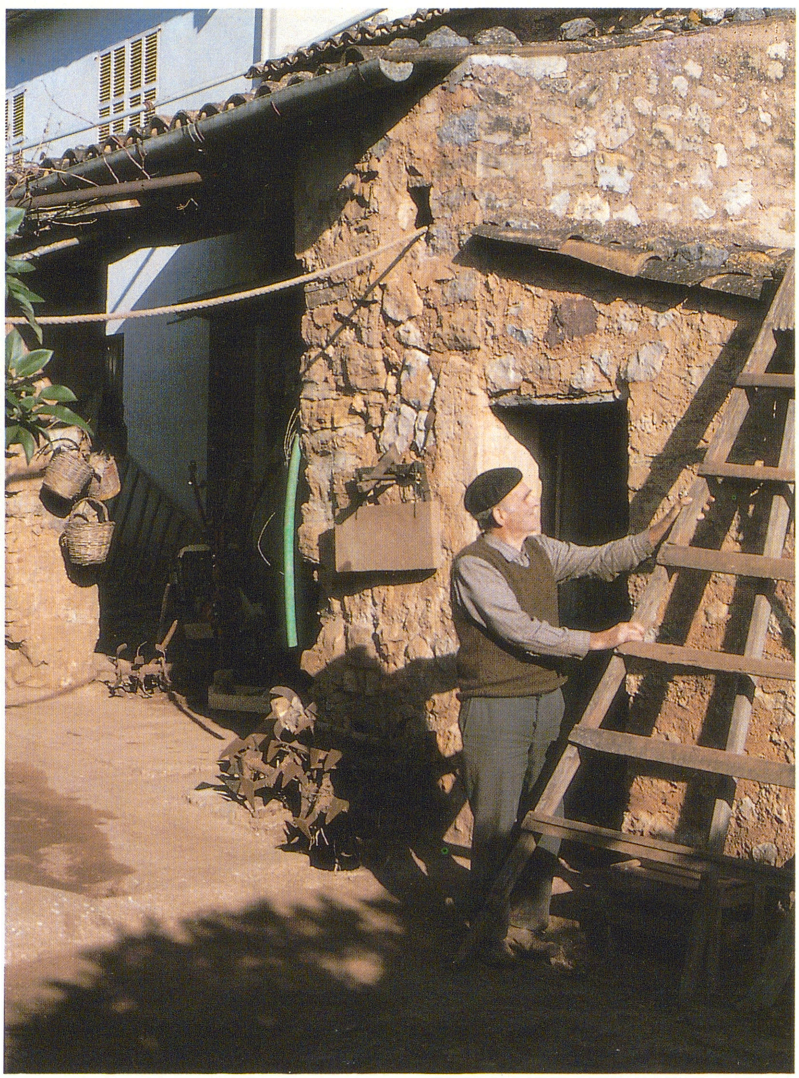

← Son Avinyona

AVINYONA, SON Possessió del terme de Sóller, entre l'Horta i ca ses Valentes Dones de can Tamany. (M)

AVINYONS, CAS Possessió del terme de Sóller, situada entre Moleta de ca s'Hereu i can Bleda. (M)

AVISADOR *(Himantopus himantopus)* Au linícola, d'uns 38 cm, blanca i negre, amb les cames vermelles. El seu nom ve del costum que té de fer passades i de cridar damunt els intrusos que entren a les zones on viu. El seu crit és escanyat i agut. Es reprodueix a l'estiu i fa el niu en terra o sobre l'aigua amb joncs i herbes. Es pot trobar as Salobrar i a s'Albufera, i passa l'hivern a l'Àfrica tropical.

AVORRIMENT, AVENC DE L' Cavitat situada al terme de Pollença, a les proximitats de la torre d'Ariant, a 460 m sobre el nivell de la mar. Està catalogat com a avenc de 15 a 50 m de fondària i té aixecament topogràfic.

AXALÓ, SON Possessió del terme de Palma, situada entre es Rafal i cas metge Serra. (M)

AXARA Alqueria documentada, al terme d'Alcúdia, el 1230. Actualment, amb aquest nom, hi ha uns terrenys situats entre Algerràs i es Mal Pas, així com la porta de Xara a les murades d'Alcúdia. (M)

AXIELLA Alqueria documentada, el 1251, al terme d'Artà. És el nom antic de la possessió es Racó i és citada en el *Llibre del Repartiment* com a *Beniaxir*. (M)

← Kevin Ayers

AYERS, KEVIN (Hernye Bay, Gran Bretanya 1944) Músic. Als setze anys, abandonà els estudis i es traslladà a Canterbury, on entrà en contacte amb altres músics i artistes, amb els quals formà el grup de jazz *Wild Flowers*. El primer estiu que passà a Deià, convidat pel seu amic i músic Robert Wyatt, coneix la família Graves i el guitarrista australià David Allen, amb qui torna al Regne Unit i juntament amb Robert Wyatt i Mike Rotledge componen el quartet anomenat *Soft Machine*. Després d'una gira acompanyant Jimi Hendrix per tot Amèrica, abandona el grup i es retira a Eivissa, on compon les primeres cançons que enregistraria en solitari el 1969. Un any després, forma el seu propi grup d'acompanyants. Instal·lat a Deià, continuà a editar fins al 1980, en què passà per una etapa d'inactivitat que durà 4 anys. El 1984, retornà als enregistraments; l'any següent edita l'àlbum *Deya-vu*, per la casa discogràfica mallorquina Blau. A Deià, realitzà actuacions informals a cafès i llocs a l'aire lliure.

AYLAN, BANU Clan berber que en època almoràvit s'establí a la zona d'Artà.

AZAÑA DÍAZ, MANUEL (Alcalá de Henares 1880 - Montalban, França 1940) Polític i escriptor. Es presentà com a candidat per les Balears dintre la conjunció Republicano-Socialista i sortí diputat a les eleccions a Corts Constituents del 1931. El 1936, ocupà la presidència de la República (1936-1939). La seva ideologia política influí molt en els republicans mallorquins, que organitzaren, successivament, els partits Acció Republicana Balear i Esquerra Republicana Balear.

↑ Azorín, assagut al centre, envoltat dels seus amics mallorquins, entre d'altres: Josep Maria Tous i Maroto, Pere Sureda, Josep Socias i Francesc Madrid

→ Manuel Azaña Díaz

AZARA I DE PERERA, FÉLIX DE (Barbuñales, Aragó 1746 - Osca 1821) Naturalista i enginyer militar. El 1767, fou nomenat sots-tinent d'infanteria i enginyer de línia dels exèrcits reials. Realitzà treballs de fortificació a Figueres (1768) i a Mallorca (1773).

AZORÍN —JOSEP MARTÍNEZ RUIZ— (Monòver, Valls del Vinalopó 1873 - Madrid 1967) Escriptor. Figura cabdal de l'anomenada *Generación del 98*. El 1906, viatjà a Mallorca, on féu amistat amb Antoni Maura, Joan Sureda, Gabriel Alomar, Joan Alcover i altres figures destacades de la cultura illenca. Fruit del viatge fou la publicació d'una sèrie d'articles als diaris *ABC*, *Diario de Barcelona* i *La Almudaina*. El 1952, la col·lecció *Panorama Balear* els recollí sota el títol de *Verano en Mallorca*.

AZUL Revista cultural amb informació sobre literatura, teatre, cinema

↓ Azul

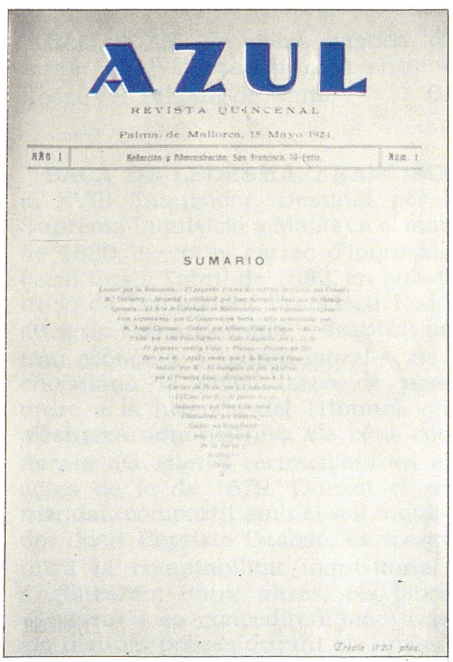

i arts plàstiques. Va aparèixer el 1924 i fou dirigida per Crúpulo Gotarredona Serra. Es publicava quinzenalment i únicament en sortiren dos números.

AZUL, GRUP LITERARI ARTÍSTIC Fundat a Palma el gener de 1935, amb el nom de *Grupo Literario Azul*, per un grup de joves amb inquietuds literàries. Prengué el nom de la revista *Azul* que es publicava a Madrid, i donava entrada a les seves pàgines als escriptors novells. Els seus membres es reunien a l'Ateneu de Ciutat, on tenien tertúlia diària i organitzaven lectures de les seves obres, recitals de poesia d'autors clàssics i moderns, concerts de música i cant, exposicions col·lectives d'arts plàstiques, conferències i xerrades. Edità un butlletí mensual, *Azul*, on apareixien treballs, en prosa i vers, dels seus afiliats que, d'altra banda, publicaven nombrosos articles, contes, assaigs i poemes a les revistes i diaris locals, com a *El Día, La Última Hora, La Almudaina*, i *La Voz de Sóller*. El grup s'anà ampliant amb pintors, escultors i músics, per la qual cosa, el març de 1936, baratà el nom primitiu. Es va dissoldre quan esclatà la Guerra Civil, ja que la major part dels seus integrants foren mobilitzats. Varen esser-ne membres destacats: Joan Cabot Llompart, Julio Sanmartín Perea, els escriptors Lluís Segura Miró i Marià Aguiló Aguiló, els pintors Ramon Nadal i Pere Quetglas —Xam—, el crític d'art Gaspar Sabater Serra i el periodista Josep Maria Almagro Martí.

AZUL, TEATRE Grup mallorquí de teatre depenent de la Delegació de Premsa i Propaganda de la Falange. Representà obres d'autors locals, de caire nacionalista, sempre en llengua castellana. Entre 1936 i 1938, estrenà *Flecha azul* i *Érase una vez* de Gabriel Fuster Forteza, i *Un cuento azul* de Gabriel Cortès Cortès.

B Lletra que, en el sistema elaborat per Ramon Llull, pren diverses significacions. En la seva primera formulació a l'*Art abreujada d'atrobar veritat* i l'*Art demostrativa*, s'aplica a l'acte de la memòria membrant. En la segona i definitiva, que va des de l'*Ars inuentiua ueritatis* fins a l'*Ars generalis ultima* i l'*Art breu*, s'aplica a sis conceptes, dos de principals (la bondat i la diferència, de les dues primeres Figures de l'Art) i quatre de subsidiaris (la qüestió de si una cosa existeix, Déu com un dels nou subjectes de l'Art, la virtut de la justícia i el vici d'avarícia). (AB)

BÂBÂ' ARÛG (Lesbos 1474 - Algèria 1516) Corsari. Fill d'un grec convertit a l'Islam i germà del famós Hayr al-Din Barba-rossa. Des de Cabrera i sa Dragonera, es dedicava a l'atac dels vaixells que passaven per les proximitats i també atacà Andratx, encara que no hi hagué víctimes. Es féu famós pel setge que posà a la ciutat nord-africana de Bugia (1515), defensada per un gran nombre de mallorquins.

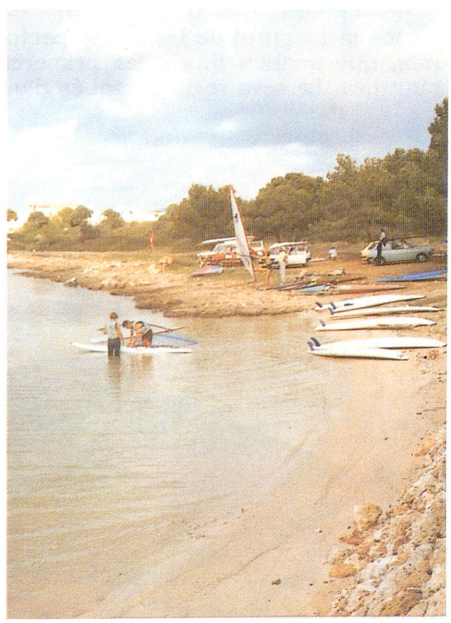

↑ Es Babo (Portocolom)

BABO, ES Accident de la costa del terme de Felanitx, situat a la ribera del tancat de sa Torre, a Portocolom. (M)

BABOT, POU DES Al terme de Felanitx, entre es clot des Pou i es puig d'en Company. (M)

BAC, CAN Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre el Roser Vell i el puig de Maria. (M)

BACA DE LEDESMA, FRANCISCO (s XVII) Inquisidor. Destinat per la Suprema Inquisició a Mallorca el març de 1680, exercí el càrrec d'inquisidor fiscal fins a l'abril de 1682, en substitució de l'inquisidor Francisco Rodríguez de Cosío Barreda —destituït per frau econòmic i laxitud moral—. Se li encomanà la difícil tasca de posar ordre a la hisenda del Tribunal, que aleshores administrava els béns confiscats als xuetes reconciliats en els actes de fe de 1679. Durant el seu mandat, compartit amb el vell inquisidor Joan Baptista Desbac, es reorganitzà la comptabilitat inquisitorial i s'agilitzaren, entre altres, els llibres «Bezerro» i es concediren moratòries als deutors pobres durant els anys de

males collites. La seva curta estada a l'Illa es pot relacionar amb determinats enfrontaments que mantengué amb l'algutzir major, Gaspar de Puigdorfila, i amb els secretaris, Manuel Ximénez de Sotomayor i Sebastià Ferragut, ja que pretenien cobrar drets sobre els expedients de neteja de sang que realitzaven. (LlM/MC)

BACKHAUS, KRISTIN (Copenhaguen s XX) Pintora. Després de recórrer diversos països d'Europa, s'establí a Mallorca (1950). Dedicada al paisatge dins un lluminisme molt influït pels impressionistes francesos.

BACÓ DESPUIG, JOAN ANTONI (Palma 1591 - 1665) Teòleg i religiós agustí. De família noble, als vint anys ingressà al convent de Sant Agustí de Palma, del qual arribà a esser primer lector. Posteriorment, fou prior i vicari general del seu Institut. Exercí també com a consultor dels jurats i del bisbe de Mallorca, i com a qualificador del Sant Ofici. De la seva obra més important, *Suma de los preceptos del decálogo de la Iglesia*, se'n feren tres edicions (Palma 1661-1689, Madrid 1668). Escriví també *Tratado de los casos reservados al Ilustrísimo Sr. Obispo de esta diócesis* (1689). Darrer representant dels Bacó, el seu orde n'heretà els béns.

BACO, SON Possessió del terme de Campos, situada entre Son Amer i Son Xota. ■ Al terme de Porreres, possessió ubicada entre es molí d'en Panada i Son Oms. (M)

BÀCORA *(Euthynnus alleteratus rafinesque)* Peix de la família dels escòmbrids, la part posterior del qual és molt escamosa i desenvolupada. Té el cap llarg, amb el morro punxegut i la boca bastant grossa. La primera aleta dorsal té els cinc primers radis espinosos més llargs que els següents. La segona dorsal està ben separada de l'anterior i seguida de 6 a 9 pínnules. Té la regió dorsal blavenca i travessada de bandes irregulars ombrejades. Davall la línia lateral, presenta algunes bandes longitudinals i sota les aletes pectorals cinc taques rodones negres. La seva talla màxima és de 80 cm. És pelàgic gregari, comú al Mediterrani i mars adjacents, generalment errant en mar oberta i a les aigües costeres de corrents forts. S'alimenta de peixos pelàgics i es reprodueix als mesos de juliol i agost. Se'l pot pescar amb grumeigs de superfície, en aigües de la plataforma continental, fins i tot amb esca artificial. (MM)

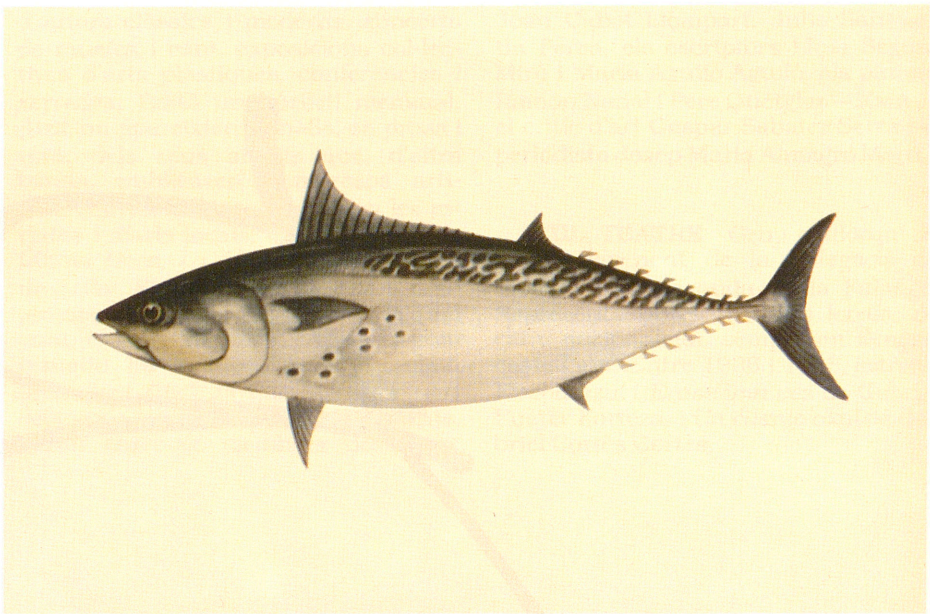

↑ Bàcora *(Euthynnus alleteratus rafinesque)*

BACORETA *(Thunnus alalunga* Bonnaterre*)* Peix de la família dels fusiformes, més robust en els adults i més estilitzat en els joves. Té el cap gros i la boca li arriba fins devers la meitat del diàmetre de l'ull. Les dues aletes laterals són seguides de pínnules com les de l'anal. N'és molt característica la longitud de les aletes pectorals, que arriben fins a les primeres pínnules. La seva regió dorsal és d'un blau molt obscur, quasi negre a la part superior, mentre que el ventre és blanc. Aquestes dues regions estan separades per una banda irregular verdosa iridiscent. A les nostres aigües, la seva talla difícilment supera el metre de longitud. Se'l pot trobar en totes les mars temperades i càlides. Com a bon nedador, fa àmplies migracions. És molt sensible als canvis ambientals, sobretot a la temperatura, i per això cerca aigües de temperatures superiors als 14° C. A la Mediterrània, el seu període de reproducció és entre els mesos de juliol i setembre. (MM)

↓ Bacoreta *(Thunnus alalunga Bonnaterre)*

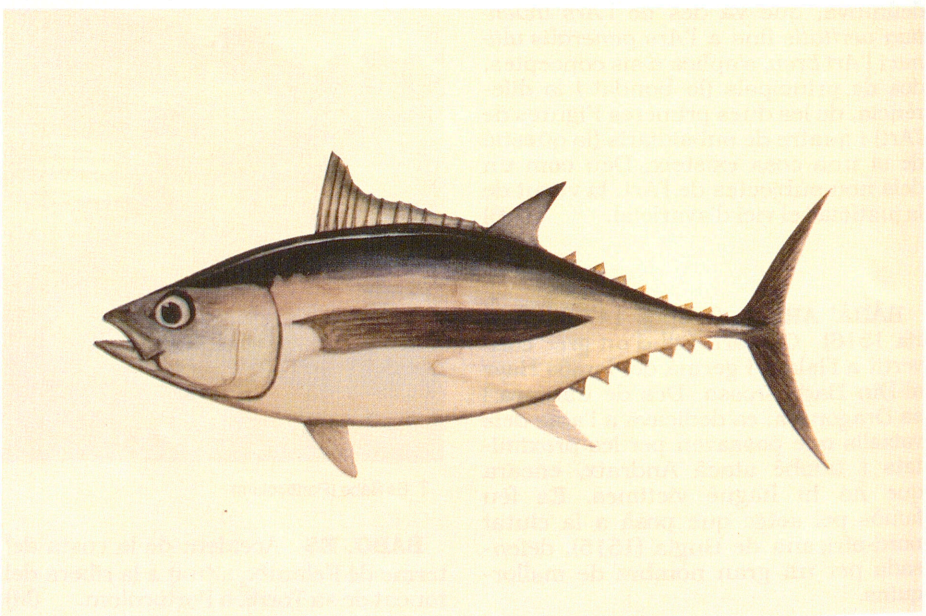

BACS, RAFAL DE SON Al terme d'Ariany, situat entre es Fornots i es puig des Rafal. (M)

BACS, SECA DES *Fort* (→) situat a la badia d'Alcúdia, unes tres milles a ponent del cap de Menorca. (M)

BACS, SON Possessió del terme d'Ariany, situada entre Son Canet i Banderola. (M)

BADADA, PUIG DE LA COVA Al terme de Pollença, de 250 m d'altària, a la península de Formentor entre el coll Ras i la Mosquera d'en Miquel. (M)

BADAIA, COVA Del grup de Coves de n'Hereva, al terme de Campos, situada entre Son Viquet i es Quatre Pins. (M)

BADALONA, NA Terrenys del terme de Felanitx que confrontaven amb el castell de Santueri i Binifarda, documentats el 1586. (M)

BADALUC, CAN Propietat rústica del terme d'Andratx, situada entre sa Tarongera i Son Pujol. Està documentada el 1232. (M)

BADALUC, ES Propietat rústica del terme d'Esporles, situada entre Son Torrat i es Pla des Murtar. ■ Possessió del terme de Palma, entre Pontiró i Xorrigo. (M)

BADEI, PUIG Al terme d'Artà, de 165 m d'altària, situat entre sa Badeia i Son Vives. (M)

BADEIA, SA Possessió d'Artà, situada a 1 km al nord de la vila, entre Son Fang i Son Terrassa. Documentada com a alqueria el 1411. A principis del s XX, tenia trenta quarterades destinades a ramaderia, conreus de secà i reguiu, i, principalment, a l'explotació d'oliva arbequina. A la seva tafona, es produí un dels millors olis mallorquins, que obtengué diversos premis. Començada a parcel·lar cap al 1932, actualment té devuit quarterades dedicades a un mins ús agrícola. De les cases, que devers el s XVII tenien capella, només se'n conserven íntegres la façana principal i la clastra.

BADES, CAN Propietat rústica del terme de Campos, a s'Alqueria Roja, entre can Gralla i ses Barreres. (M)

BADIA, JOSEP (Barcelona 1777 - Fontenay-sur-Loing, França 1850) Religiós caputxí. Durant la Guerra del Francès, es refugià a Mallorca, on fou redactor de *La Aurora Patriótica Mallorquina*, amb el pseudònim de MDB.

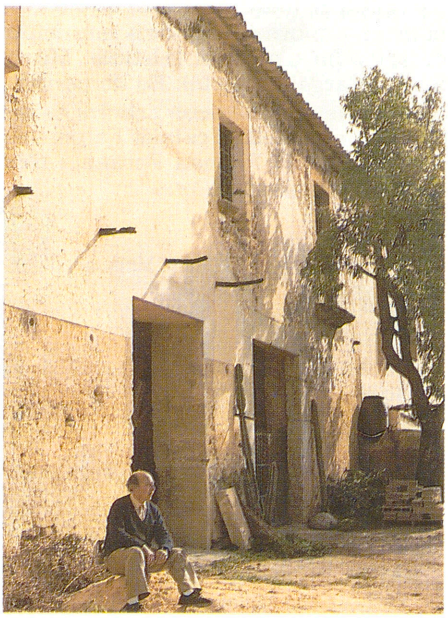

↑ Sa Badeia (Artà)

Publicà a Palma (1813) i a Barcelona (1820) *Bosquejo de los fraudes que las pasiones de los hombres han introducido en nuestra santa religión*, de marcat caràcter anticlerical. Quan els absolutistes arribaren al poder, els seus escrits foren prohibits per la Inquisició i els seus lectors amenaçats d'excomunicació major. Va esser rector de Fontenay-sur-Loing, França, on estava exiliat.

BADIA D'ALCÚDIA Publicació a-

↓ Es Badaluc (Palma)

↓ Badia d'Alcúdia

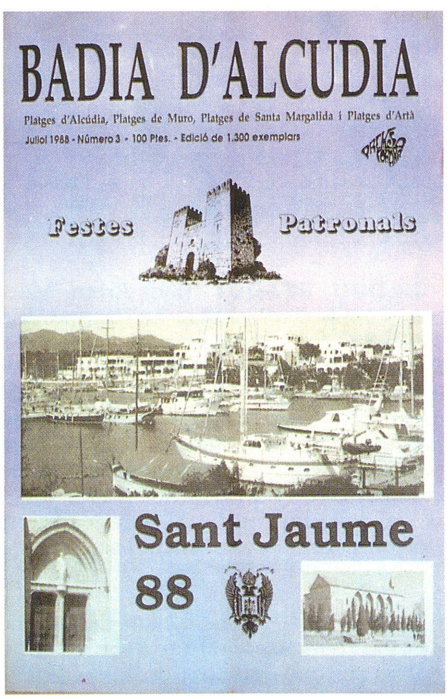

pareguda el març de 1988, que recull notícies i informacions dels municipis de la badia d'Alcúdia (Alcúdia, Muro, Santa Margalida, Artà). És de periodicitat mensual i els seus articles es redacten en castellà i català. Fa part de l'Associació de Premsa Forana i n'és coordinador Nicolau Pons.

BADIA D'ALCÚDIA Vegeu *Alcúdia, badia d'*.

BADIA DE PALMA Vegeu *Palma, badia de*.

BADIA DE POLLENÇA Vegeu *Pollença, badia de*.

BADIA FUTBOL CLUB Vegeu *Club de Futbol Cala Millor*.

BADIOLA, SA Accident de la costa del terme de Valldemossa, situat entre es còdols Blancs i es racó des Còssil.(M)

BADOIX, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre ca na Xeta i can Burí. (M)

← Ezaqui Badou

BADOU, EZAQUI (Sidi Arem, Marroc 1959) Futbolista. La temporada 1985-86, fou fitxat com a porter del Reial Club Esportiu Mallorca, amb el qual té contracte fins al 1990. És el jugador d'aquest club que més vegades ha estat internacional. Abans, feia part del WAC Casablanca. En dues ocasions, se l'ha nomenat millor jugador africà i ha estat 103 vegades internacional amb la selecció del seu país.

BADUIA, SA Possessió del terme de Valldemossa, situada entre Son Salvat i es coll de Sant Jordi. (M)

↑ Coves de na Bagassa (Capdepera) de l'edat del Bronze, amb gravats rupestres.

BAGASSA, COVES DE NA Al terme de Capdepera, situades entre s'hort de na Bagassa i es molí d'en Creu. (M)

BAGASSA, HORT DE NA Al terme de Capdepera, situat entre el torrent de sa Mesquida i es Munt Gros. (M)

BAGASSES, COVA DE SES A la possessió de Santiani del terme de Campanet, situada entre Biniatró i es penyal Xapat. (M)

BAGASSETA, COVA DE SA Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre es caló de ses Agulles i cala Santanyí. (M)

BAGUES, SON Possessió del terme de Montuïri, situada entre can Magí Nobre i Son Comelles. (M)

BAGUR, BALMA DE CALA EN Cova situada a la vessant oest de l'illa de sa Dragonera, dins la cala del mateix nom. Té un recorregut de 30 m, segons notació espeleomètrica, i aixecament topogràfic.

BAGUR, PERE (Mallorca s XVI) Agermanat. Sabater d'ofici. Fou un dels principals impulsors de les Germanies. El 6 de febrer de 1521, fou empresonat per ordre del virrei Miquel de Gurrea juntament amb altres caps de la revolta: Joan Crespí, Pasqual Rosselló, Guillem Mir, i Joanot i Francesc Colom. Un dia després, en aixecar-se un escamot a favor dels empresonats, fou alliberat. El 16 del mateix mes, encapçalà un gran avalot a la plaça de Cort de Ciutat on, al crit de «viva el rei i muiren los traïdors», es demanava la suspensió del virrei. El 23 de juny de 1521, fou elegit un dels integrants del Consell dels Tretze i sembla que, més tard, aconseguí no esser represaliat pels realistes.

→ Germà Bagur Carreras

BAGUR CARRERAS, GERMÀ (Maó 1914 - 1983) Futbolista. Començà en el Club Esportiu Menorca i passà com a defensa del CE Constància, on es féu molt popular. Amb aquest equip, participà en el partit d'ascens a primera divisió, celebrat a Madrid el 1944 contra el *Deportivo de La Coruña*. La temporada 46-47, féu part de l'Alcoià,

quan aquest ascendí a primera. Finalitzà la seva tasca esportiva als 47 anys, com a jugador de l'Esportiu Maonès i entrenador d'equips menorquins.

BAGUR COLL, JOAN (Mallorca s XIX) Batle de Palma des del 31 d'agost de 1855 al 7 de juny de 1856. Durant el seu mandat, es creà el cos de bombers municipals, es confeccionà un padró de veïns, s'adobà la font que abastava d'aigua el barri de Sant Pere i es projectà una nova plaça de toros (a l'actual plaça del bisbe Berenguer de Palou). El succeí Joan Coll Crespí.

BAHA'I, FE Confessió religiosa originària de l'Iran, fundada el 1844 per Baha'u'llah. Basada en dotze principis fonamentals, té com a objectiu la unitat del gènere humà. La resident nord-americana Virginia Orbison, creà a Palma, el 1953, una petita comunitat Baha'i, formada majoritàriament per estrangers. La prohibició de les religions no-cristianes, mantengué en la semi-clandestinitat els seus practicants. Arran del reconeixement de la llibertat religiosa, fou legalitzada el 1978. A Mallorca, té un centenar de seguidors, amb petites comunitats a Palma, Pollença, Esporles, Andratx i Calvià. Organitza cicles de conferències sobre temes d'actualitat i treballa, juntament amb diverses institucions, en projectes d'assistència social i integració de gitanos.

↓ Primera comunitat Baha'i a Palma (1957)

→ Font situada a l'entrada de Bahía Azul **(Vegeu plànol de Bahía Grande)**

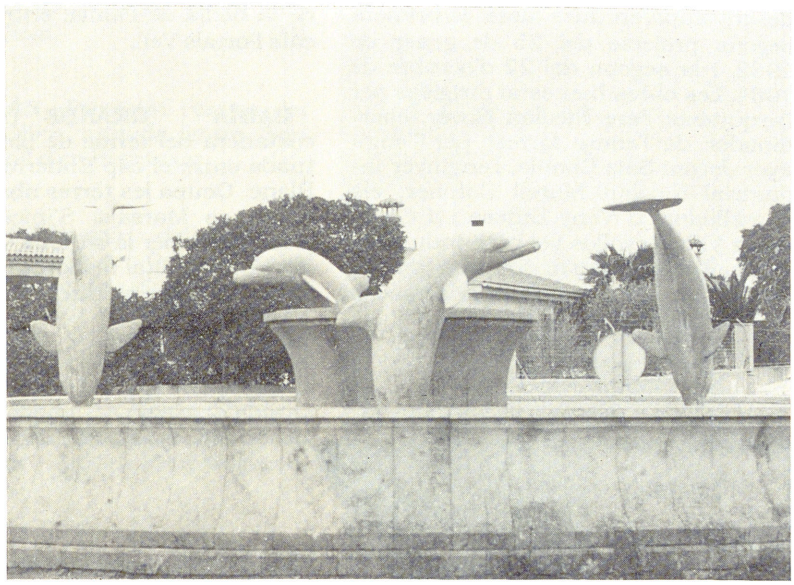

BAHÍA AZUL Urbanització costanera situada al terme de Llucmajor, entre el cap Enderrocat i el cap Blanc. Ocupa les terres abans anomenades Tolleric. Fou iniciada el 1973 i acabada el 1977. Promoguda per la societat *Bahía Azul SA*, de capital italià, comprèn 563 solars unifamiliars, a més d'una zona comercial i de 200 apartaments anomenats *Aldea Blanca*. Fou lliurada a l'Ajuntament de Llucmajor el 1986. A més dels apartaments, té edificacions unifamiliars de luxe (a primera línia de la costa) i de tipus mitjà. Compta amb depuradora aèria, aigua canalitzada procedent del pou de Son Monjo, línia d'autobusos a s'Arenal i un autobús escolar a Llucmajor. Té associació de veïns.

BAHÍA DE ALCUDIA Vegeu *Ciutat Blanca*.

BAHÍA DE PALMA Urbanització del terme de Calvià, ubicada en terrenys de l'antiga possessió de Son Massot, més coneguda per cas Notari. Té una superfície de 855.300 m² i s'estén pels voltants de cala Vinyes o de Salamó i de cala Falcó o de s'Alga. Es

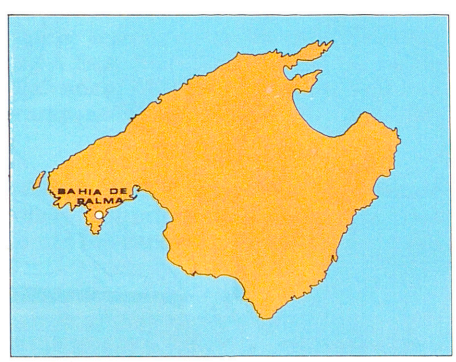

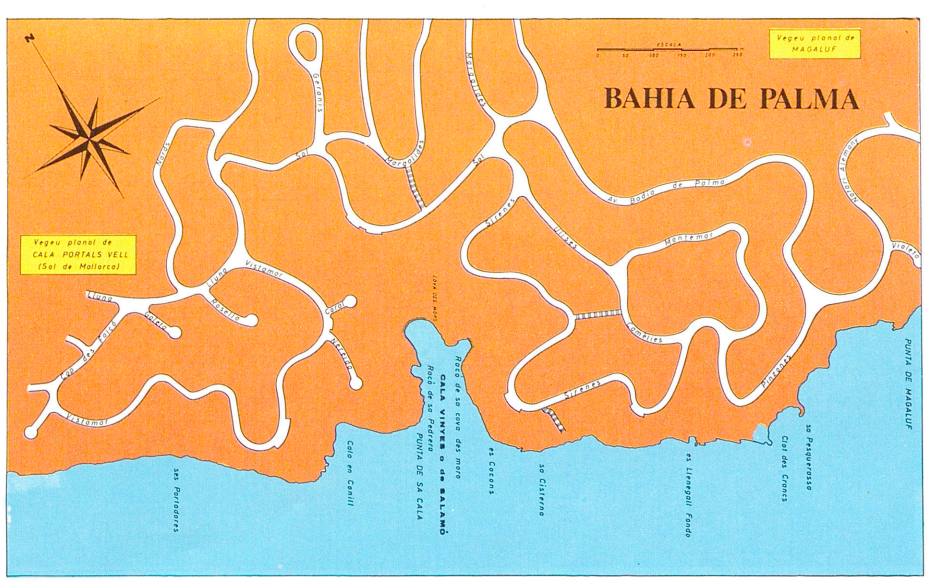

desenvolupà en dues fases: la primera segons projecte del 25 de gener de 1962, i la segona del 22 d'octubre de 1964. Les obres han estat dirigides per l'arquitecte Pere Nicolau Bover, coordinador de l'equip format per l'enginyer Jeroni Saiz Gomila, l'enginyer industrial Nicolau Morell Cotoner, els aparelladors J Veny Bujosa i J Chinchilla Villa-Zevallos i el pèrit industrial Enric Fuster Aguiló. És una de les zones residencials més ben situades de la badia de Palma, entre Magaluf i cala Portals Vell. (M)

BAHÍA GRANDE Urbanització costanera del terme de Llucmajor, situada entre el cap Enderrocat i el cap Blanc. Ocupa les terres abans anomenades es Marsals. S'inicià el 1969, promoguda per la societat *Bahía Grande SA*, de capital mallorquí i català. Es desenvolupà en dues fases: 1969-1972 i 1972-1975. Dividida en 710 solars, el 70% dels quals està construït. Té zona comercial i esportiva. Fou lliurada a l'Ajuntament de Llucmajor el 1976. Compta amb canalització d'aigua procedent del pou de Son Monjo. Ocupada per una població de classe mitjana, està formada per cases familiars d'estiueig, d'una planta. S'hi ha iniciat una petita colònia de residents per als quals existeix un autobús escolar. A l'estiu, hi ha una línia regular

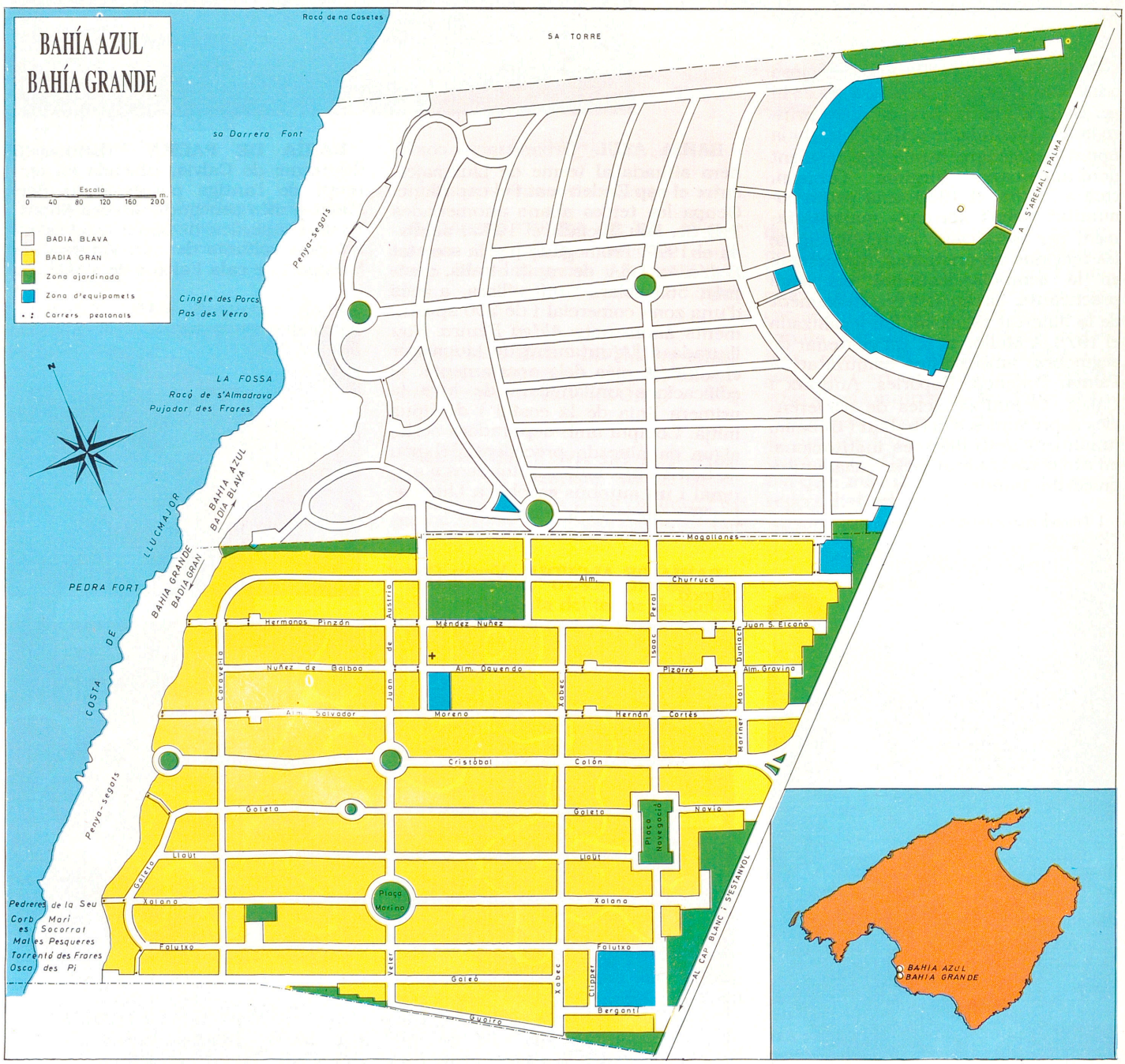

d'autobusos que connecta, a s'Arenal, amb les rutes cap a Palma. Des dels seus orígens, té Comunitat de Propietaris.

BAHÍA PALACE Vegeu *Melià Palace.*

BAIGET, ALFONS (Barcelona 1936) Pintor. Resident a Mallorca, treballa el paisatge illenc segons la tradició impressionista. Ha exposat a Palma. El 1980, participà a l'Art-Expo de Nova York.

BAILE Vegeu *batle.*

BAILON, CAN Propietat rústica del terme de Deià, situada entre es Racó i can Boqueta. (M)

BAIX, FONT DE Al terme d'Escorca, situada a sa coma des Ases, prop del torrent d'Almedrà. (M)

BAIX, RAFAL DE Al terme de Son Servera, situat entre Son Pou i sa Rascló. Anomenat, també, Rafal des Sant, i documentat el 1468. (M)

BAIXA, COVA Al terme municipal de Pollença, situada al començament del camí que baixa a Cala Figuera. Està catalogada com a cova fins a 30 m de recorregut, segons notació espeleomètrica, i té aixecament topogràfic.

BAIXA, NA Font del terme de Valldemossa, situada a Son Ferrandell, ran de la carretera, prop de les cases. (M)

BAIXA, PUNTA Accident de la costa del terme de Palma, a Can Pastilla, entre el racó de can Ripoll i el Club Marítim. (M)

BAIXA, SA CASA Al terme de Santa Eugènia, situada entre Son Matxina i Son Bosso. ■ Al terme de Sineu, possessió situada entre Son Frontera i Binitaref Vell. (M)

BAIXA, SA COVA Al terme d'Escorca, situada entre el torrent del Tor i es morro d'en Llobera. ■ Al terme de Llucmajor, a la costa, entre el caló de Sant Antoni i es Fornàs. ■ A la costa del terme de Son Servera, entre roca Alta i punta Roja. (M)

BAIXO, CAN Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre Son Granot i es coll d'en Borrassar. (M)

BAJARÍ Publicació cultural en castellà, impulsada per Octavi Aguilera. S'edita a Palma des d'abril de 1967. Inicialment, incloïa articles de temàtica diversa, però, a partir de 1970, es dedicà a monografies d'autors com Cristòfol Serra, Llorenç Villalonga i Manuel Coronado. Hi han col·laborat Jaume Llabrés, Baltasar Llompart, Tomàs Colom i Antoni Verd Noguera, entre d'altres.

BAJOCA, CAN Possessió del terme de Mancor de la Vall, situada ran del torrent des corral Fals, entre es salt de s'Aigo i Massanella. (M)

BAJOCA, COVA DE CAN Al municipi de Mancor de la Vall, situada prop de les cases de can Bajoca, al camí que condueix al puig de Massanella. Catalogada com a cova de 30 a 300 m de recorregut. Té aixecament topogràfic.

BAJUETA, SON Possessió del terme de Banyalbufar, situada entre Son Bauçà i sa volta des General. (M)

al-BAKRÎ, ABÛ 'ABD ALLÂH MUHAMMAD (Mallorca ? - 1229)

↑ Bajarí

Jutge musulmà de Mallorca, que va exercir pocs mesos abans de la conquesta cristiana. Destacà com a filòleg i expert en poesia.

BALA, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Sureda Pobre i can Campandes. ■ Al mateix terme, entre es puig de n'Arnau i Son Durí Vell. ■ Al terme de Vilafranca, entre es Castellot Vell i sa Franquesa Vella. (M)

BALA, PONT DE CAN Al terme de Sóller, situat entre s'Alqueria des Comte i es racó d'en Vives. (M)

↓ Can Bajoca (Mancor de la Vall)

BALA, SA COVA Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Ramon Vell i can Rander. (M)

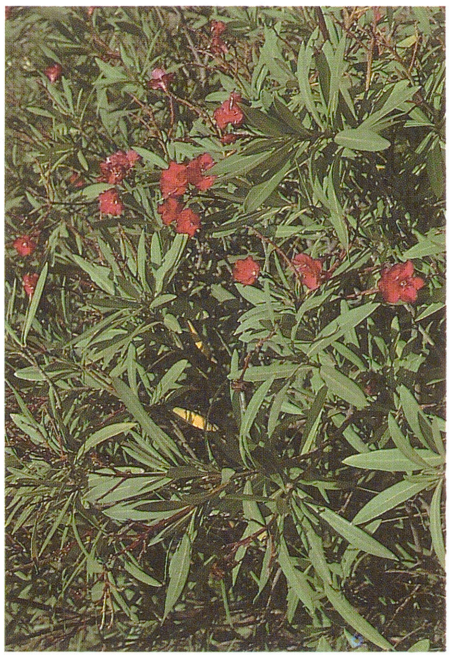

↑ Baladre *(Nerium oleander)*

BALADRE *(Nerium Oleander)* Arbust o petit arbret de suc lactescent, espès, de branques dretes, que poden assolir els 7 m d'alçada. Té les fulles llargues i lanceolades. La seva floració es produeix al mes de juny, amb grans flors normalment roses o blanques molt vistoses. És molt conegut com arbust de jardí, però cal constatar que, a les Illes, només es coneix a Eivissa en estat silvestre, on creix amb relativa abundància. Totes les seves parts són verinoses. La infusió de fulles a l'1% s'ha usat per a les malalties del cor, també serveix per a estimular la menstruació i com a purgant. De tota manera, pot produir intoxicacions i, fins i tot, la mort.

Voldria que fósseu lladre
perquè em robàsseu l'amor
que du tanta vermeior
com una flor de baladre.

BALADRE, GORG DES Al torrent de Canyamel, del terme de Capdepera, entre el molí d'en Tafona i el molí d'en Massanet. (M)

BALAFI Possessió situada al terme de Sant Llorenç des Cardassar, entre el pou de na Comte i ses Sitges. (M)

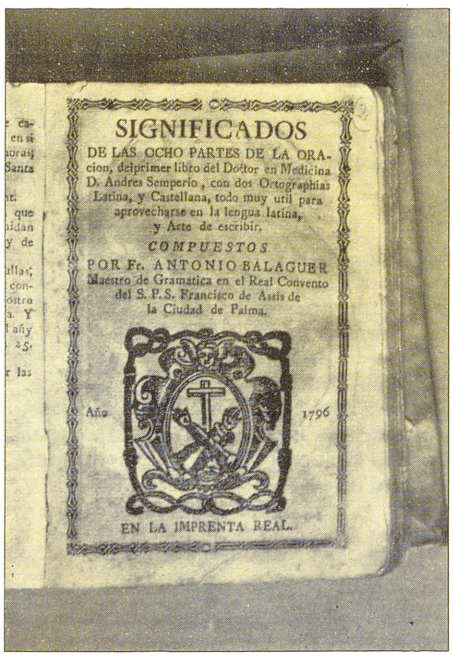
SIGNIFICADOS
DE LAS OCHO PARTES DE LA ORACion, delprimer libro del Doctor en Medicina D. Andres Semperio, con dos Ortographias Latina, y Castellana, todo muy util para aprovecharse en la lengua latina, y Arte de escribir,
COMPUESTOS
POR Fr. ANTONIO BALAGUER
Maestro de Gramatica en el Real Convento del S. P. S. Francisco de Assis de la Ciudad de Palma.
Año 1796
EN LA IMPRENTA REAL.

↑ Llibre d'Antoni Balaguer

BALAGUER, ANTONI (Algaida 1723 - Palma 1783) Franciscà observant. Fou destinat al convent de Sant Francesc de Palma, on exercí de mestre de gramàtica. Escriví un diccionari mallorquí-castellà-llatí, una gramàtica llatina, *Themae grammathicales*, i algunes hagiografies, *Compendio de la vida de San Buenaventura* (1770), *Vida del admirable seráfico Dr. San Buenaventura* (1771), *Vida del beato Ramón Llull* (1772) i *Vida de San Francisco de Asís*. També és autor de *Significado de las ocho partes de la oración del primer libro del doctor en Medicina don Andrés Semperió, con dos ortografías latina y castellana, todo muy útil para aprovecharse en lengua latina y arte de escribir.*

BALAGUER, CAN Possessió del terme de Santa Eugènia, situada entre s'hostal de can Penós i la partió amb el terme de Palma, ran de la carretera vella de Sineu. (M)

BALAGUER, CASAL Vegeu *Casal Balaguer.*

BALAGUER, EMILI –**EMILIO EL MALLORQUÍN**– (Palma 1834 - 1877) Acròbata. Realitzava exercicis acrobàtics damunt corda, cavall i trapezi, on efectuava un doble salt espectacular molt admirat al seu temps. Treballà molt de temps al circ Price de Madrid i va fer gales a París, Torí, Berlín, Londres i Lisboa. Durant nou anys, actuà per Amèrica, sempre en companyia dels seus fills, que participaven amb ell en els exercicis. La seva darrera actuació a Palma fou el 1876.

BALAGUER, JOAN (Palma 1859 - Màlaga 1915) Actor. S'inicià al teatre de la Mercè de Palma i debutà, el 1873, al Teatre Principal amb el drama *La passió de Jesús*. Marxà a Barcelona, on compaginà el treball de fotògraf als tallers *Napoleón*, amb el d'actor còmic

↓ Balafi (Sant Llorenç des Cardassar)

TEATRO PRINCIPAL

Compañía Comico-Dramática del Sr. Thuillier

Función para hoy Martes 28 Diciembre de 1897

40 DE ABONO 10.ª DE LA 4.ª DECENA

1.º Sinfonía.

2.º La divertida comedia en 3 actos, en prosa, imitada del francés por D. Mariano Pina Domínguez.

El chiquitín de la casa

GRAN SORPRESA

INOCCEENNTTAADDAA

en un acto y con música

A las ocho en punto.

PRECIOS DIARIOS.-Palcos plateas sin entrada, 12 ptas.-Id. primer piso 11 ptas.-Id. segundo piso número 10 al 14, 9 ptas.-Id. segundo piso 7 ptas.-Id tercer piso 4 ptas.-Butacas 1'50 ptas.-Tertulia asientos 0'60 ptas. Paraiso delanteras 0'50 ptas.

Entrada general 1 ptas.-Id. al Paraiso 0'70 ptas.

Medias ídem 0'50 id. Medias al id. 0'40 id.

Terminando con la función de hoy la 4.ª decena, los Sres. abonados pueden pasar al despacho a renovar sus abonos.

↑ Cartell de l'obra representada al Teatre Principal amb Joan Balaguer com a principal actor

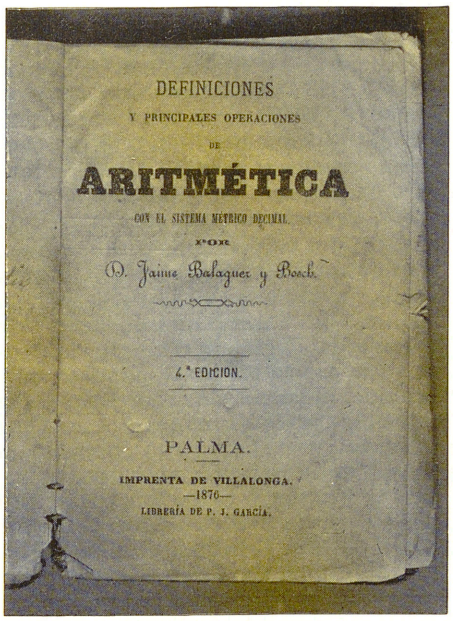
DEFINICIONES

Y PRINCIPALES OPERACIONES

DE

ARITMÉTICA

CON EL SISTEMA MÉTRICO DECIMAL

POR

D. Jaime Balaguer y Bosch.

4.ª EDICION.

PALMA.

IMPRENTA DE VILLALONGA.

—1876—

LIBRERÍA DE P. J. GARCÍA.

↑ Llibre d'Aritmètica de Jaume Balaguer Bosc

a peces costumistes i de barítón a sarsueles. Residí posteriorment a Madrid, on, amb l'ajuda dels empresaris teatrals Alfredo Maza i Mariano Fernández, actuà als teatres *Español* i *Apolo*, a més de fer part, durant dotze anys, de la companyia d'Emilio Mario, al costat d'Antonio Vico i María Guerrero. Dirigí també la companyia del teatre Lara, amb la qual representà, arreu d'Espanya i d'Amèrica del Sud, obres de Jacinto Benavente i dels germans Joaquín i Serafín Álvarez Quintero. La seva darrera actuació a Palma fou el 1914, al Teatre Principal.

BALAGUER, PUIG DE CAN Al terme d'Artà, de 326 m d'altària. També anomenat puig de Poca Farina. (M)

BALAGUER, SON Possessió del terme de Banyalbufar amb torre de defensa del segle XVI, situada entre Son Valentí i Son Coll. ■ Al terme de Puigpunyent, entre sa Mola de Planici i sa Campaneta, a la vall de Superna. Abans coneguda com a Son Balaguer de la Campaneta. (M)

BALAGUER, TORRENT D'EN Al terme d'Estellencs, situat entre Son Torrat i cas Xirimier. (M)

BALAGUER BOSC, JAUME (Palma 1821 - 1875) Pedagog. Exercí d'educador a Maó abans d'esser destinat a Palma, on dirigí l'Escola Pràctica de la Normal. La seva tasca educativa el fèu mereixedor dels premis de la Comissió Provincial (1857) i de la Direcció General d'Instrucció Pública (1869). Escriví *Compendio de geografía e historia de las Baleares* (1866), destinada als infants; *Definiciones y principales operaciones de aritmética con el sistema métrico decimal* (1876), i *Conjugación de verbos castellanos* (1885). Fou col·laborador del *Diario de Palma*. Posseia l'orde civil de la reina Maria Victòria Eugènia.

BALAGUER GALMÉS, RAFEL (Palma 1946) Arquitecte. Estudià a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona (1969 - 1974). Des del 1974, treballa a Palma. Ha estat arquitecte municipal de Calvià (1981 - 1988), degà del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears i, alhora, conseller per Balears del *Consejo Superior de los Colegios de Arquitectos de España*.

BALAGUER PERELLÓ, JACINT (Mallorca s XVIII) Militar i poeta. Fou destinat com a sergent al regiment d'Àfrica. Escriví el drama *Andrómeda y Perseo* (1741) i *Métrico panegírico a la festiva demostración que la muy ilustre, noble y leal Ciudad de Palma ha consagrado a su patrocinio el Ilustrísimo Sr. Fray D. Raimundo Dezpuig, en su creación de Gran Maestre de Malta y príncipe de Gotzo y Rhodas* (1737).

BALAGUER RAMIS, RAFEL (Palma 1918 - 1978) Agricultor i empresari. Amo de la possessió de Son Espanyol fins el 1960. Va esser el promotor, amb parents i amics, de la urbanització de Bendinat i d'Illetes (1952), així com de l'Hotel Bendinat (1956).

BALAGUER RIUSECH, SEBASTIÀ (Inca 1921) Professor d'idiomes. Co-

↓ Son Balaguer de Superna (Puigpunyent)

fundador del col·legi Sant Tomàs d'Aquino (1946) d'Inca, ciutat on treballà com a ensenyant de francès, anglès i alemany. Director dels cursos de l'Alliance Française (1951-1982), difongué la llengua i cultura franceses, labor reconeguda pel Ministeri d'Educació Nacional de França amb l'atorgament de les *Palmes Académiques*.

BALAGUERS, PLETA DES Al terme de Marratxí, situada entre can Farineta i can Ramonell, al camí de Muntanya. (M)

BALAGUER VALLÈS, JOSEP (Inca 1869 - Palma 1951) Músic. Es formà a l'Illa amb els mestres Joan Torrandell i Guillem Massot, i anà després a Madrid per estudiar amb José Tragó i Pedro Fontanilla i on fou, durant dues temporades, mestre concertista de piano del Teatre Reial. La seva dedicació a la música es deu, en gran mesura, a la influència del seu oncle, el cantant d'òpera Francesc Mateu Nicolau (Uetam), el qual acompanyà com a pianista pels principals teatres d'Europa. Tornat definitivament a Mallorca, influí sobre tota una generació de músics locals (Antoni Torrandell, Jaume Roig, Miquel Negre, Sebastià Ramis, Joana Barceló). Fou músic major de la banda del Regiment d'Infanteria Regional de Balears des del 1897 al 1920, amb la qual obtengué una gran popularitat. Passà després, com a director, a la banda del Regiment d'Infanteria d'Inca. El 1937, creà, per encàrrec del capità general de Balears, una banda-orquestra militar. Va esser també cofundador de l'Orquestra Filharmònica Balear (1942) i de l'Orquestra Simfònica de Mallorca (1947), de la qual se'l nomenà mestre fundador i director honorari. És considerat com un dels directors més importants de Mallorca. No va esser, en canvi, un compositor prolífic, encara que compongué petites obres, com avemaries, romances i altres peces, avui perdudes, dedicades a Uetam. Va esser, també, autor de l'himne del Regiment d'Infanteria d'Inca. Era propietari de la popular casa Banqué, al carrer Colón de Palma. En morir, les seves germanes, tot recollint la seva voluntat, feren donació a Palma de la casa familiar per constituir la Fundació Casal Balaguer. Era membre de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* des del 1931. Els ajuntaments d'Inca, Santa Eugènia i Palma li han dedicat un carrer.

↓ Josep Balaguer Vallès

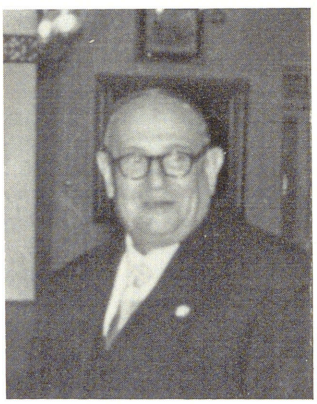

← Pere Balañà Espinós

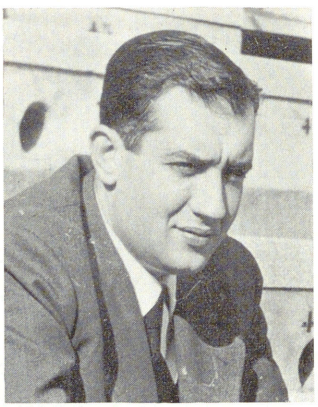

← Pere Balañà Forts

BALAÑÀ ESPINÓS, PERE (Barcelona 1882-1965) Empresari de cinema i d'espectacles taurins. Regidor de l'ajuntament de Barcelona el 1915 i 1965. Fou propietari de les places de toros Monumental de Barcelona i de la de Palma, que comprà el 1954 als hereus de Josep Tous Ferrer. Hi començà les seves activitats un any després. En aquesta, tengué com a gerent, durant més de trenta anys, Antoni Boneu Bassedas. Feia fins a 33 corrides per temporada, amb les figures més prestigioses del món taurí (Luis Miguel Dominguín, el Cordobés, Paco Camino, Chamaco i altres). Des del 1965, ha continuat la tasca empresarial el seu fill, Pere Balañà Forts.

BALAÑÀ FORTS, PERE (Barcelona 1924) Empresari de cinema i d'espectacles taurins. Continuà la tasca del seu pare, Pere Balañà Espinós i amplià l'empresa amb nous cines i places de toros a Espanya i França. A Mallorca, és propietari de les places de Palma, Felanitx i Muro.

BALANÇA, CAN Possessió del terme d'Alcúdia, situada ran de la partió amb s'Albufera de Muro, entre s'hort Nou de Biniatria i can Rafelinos d'en Jordi. (M)

BALANCÍ, ES Accident de la costa del terme de Capdepera, situat entre na Massot i es cap Vermell. (M)

BALANDRANC, SON Terrenys del terme de Calvià, situats entre Son Torres i Son Curt. (M)

BALANGUERA Nom de figures i danses folklòriques originàries del Rosselló i del Vallespir, que, provinent del francès *boulangère* (fornera), en combinar-se amb l'antropònim català *Berenguera*, dóna la forma *Balengue-*

↓ Cossiers de Manacor ballant La Balanguera

LA BALANGUERA

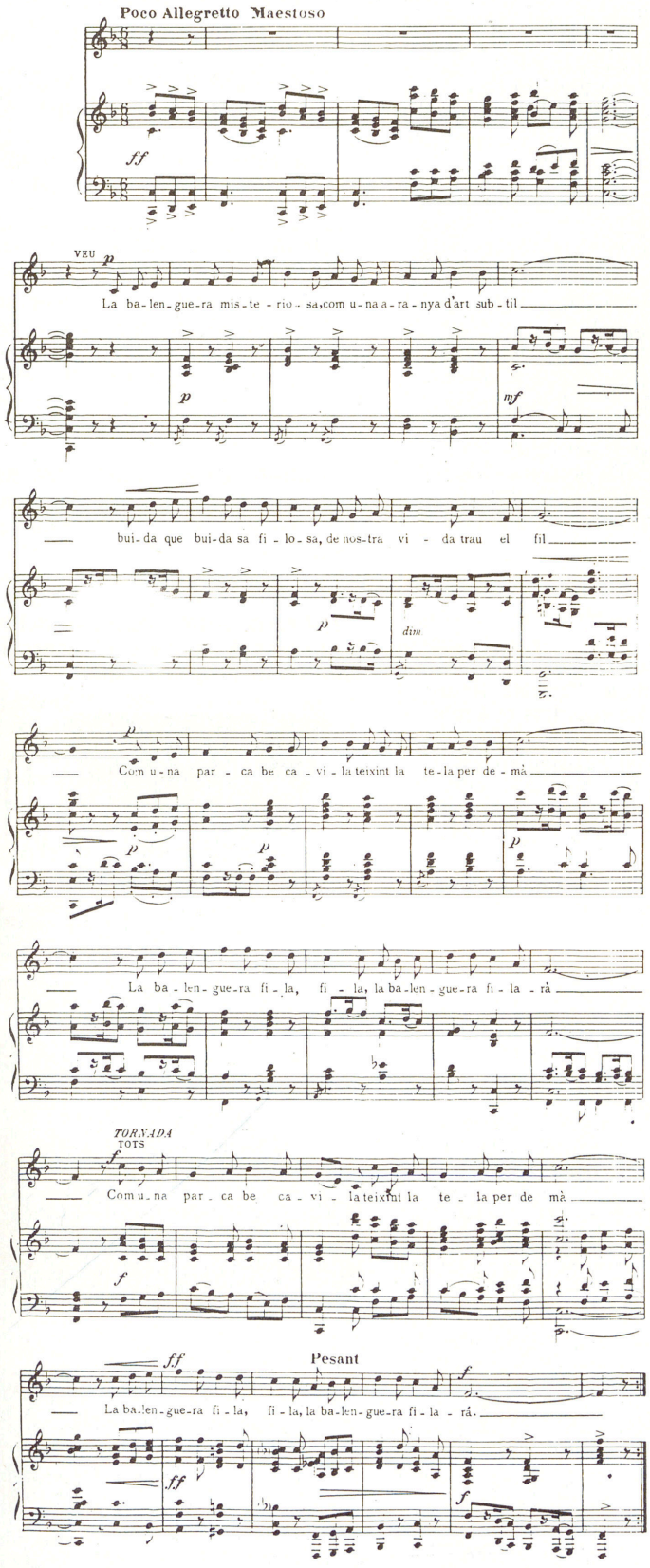

Lletra: Joan Alcover
Música: Amadeu Vives

La balanguera misteriosa,
com una aranya d'art subtil
buida que buida sa filosa
de nostra vida treu el fil.
Com una parca bé cavila,
teixint la tela per demà,
la balanguera fila, fila,
la balanguera filarà.

Girant la ullada cap enrera
guaita les ombres de l'avior,
i de la nova primavera
sap on s'amaga la llavor.
Sap que la soca més s'enfila
com més endins pot arrelar
la balanguera fila, fila,
la balanguera filarà.

Quan la parella ve de noces
ja veu i compta sos minyons,
veu com davallen a les fosses,
els que ara viuen d'il·lusions.
Els que a la plaça de la vila
surten a riure i a cantar,
la balanguera fila, fila,
la balanguera filarà.

Bellugant l'aspi el fil capdella
i de la pàtria la visió
fa bategar son cor de vella
sota la sarja del gipó.
Dins la profunda nit tranquil·la
destria l'auba que vendrà
la balanguera fila, fila,
la balanguera filarà.

De tradicions i d'esperances
tix la senyera pel jovent
com qui fa un vel de noviances
amb cabelleres d'or i argent.
De la infantesa qui s'enfila,
de la vellúria qui se'n va,
la balanguera fila, fila,
la balanguera filarà.

ra. Joan Alcover Maspons, sobre els dos primers versos d'una corranda dels segles XVIII-XIX, «La Balanguera fila, fila la Balanguera filarà; posau foc a sa caldera, sa caldera bullirà», creà el personatge femení del mateix nom en el poema *La Balanguera*. La referència a alguna fornera de fama popular en la zona pirenenca oriental es degué confondre amb una mena de parca o una altra figura mitològica femenina, tal volta molt coneguda, a l'estil de les figures fantàstiques de la mitologia grega. De fet, Alcover recull aquesta imatge de la parca com a dona misteriosa que talla l'ordit de la vida dels homes. El poema fou musicat per Amadeu Vives, es popularitzà i esdevengué, de fet, l'himne de Mallorca. ■ Una de les danses dels cossiers en la seva variant de Manacor. Ballada per una «dama» i sis cossiers, seguint la melodia del fabiol i el ritme del tamboret. Consta de sis figures executades sense interrupció, amb la darrera figura comuna a la cloenda de totes les danses de cossiers manacorins.

La balanguera fila, fila,
la balanguera filarà,
donau foc a la caldera,
la caldera bullirà

La balanguera té un fii
sense foc el fa bullí

La balanguera diu que no
sense llenya ni carbó.

↑ Glosa popular de la Balanguera

LA BALANGUERA (com va néixer un símbol)

Desconeixem amb exactitud la data en què el poema de Joan Alcover fou redactat. La circumstància d'haver-lo llegit l'autor en el dinar d'homenatge a Costa i Llobera no autoritza a suposar que l'escrigués a posta per a aquella avinentesa. Tot i amb això, de la carta a Joan Lluís Estelrich es desprèn que la seva composició devia ser aleshores prou recent. Podem, doncs, datar-lo amb versemblança cap a la darreria del 1902 o a la primeria del 1903.

La base del poema alcoverià és una cançó tradicional mallorquina que ha arribat fins a nosaltres convertida en pur disbarat, però que, situada en context d'inicials fervors patriòtics i d'optimismes esperançats i estimulants (en un context, a més, de «vida nova» en el cas personal del nostre poeta), no deixa de tenir algunes connotacions significatives:

La Balanguera fila, fila,
La Balanguera filarà;
posau foc a sa caldera,
sa caldera bullirà.

Antoni Noguera es va servir d'aquesta cançó per a una composició orquestral. I no està de més recordar l'amistat que va unir n'Alcover amb en Noguera, l'interès que aquest sentia pel cançoner i la música populars, i les activitats que tots dos realitzaven en el clos del «Saló Beethoven».

En opinió dels filòlegs, el mot Balanguera vindria del francès 'Boulangère' (és a dir, 'fornera'), que s'hauria convertit en 'Bolangera' (terme amb el qual, a Ribagorça i a altres comarques catalanes, designen una dansa), i que, per analogia amb el nom femení 'Berenguera', hauria esdevingut 'Balanguera', nom que s'aplica també a un dels balls dels «cossiers».

Una corranda aplegada en el Camp de Tarragona acredita el primitiu ofici de fornera que s'atribuïa a l'enigmàtic personatge, i, en conseqüència, la seva filiació francesa:

La Bolangera té un colom
que amb la cua escombra el forn
i amb les ales la pastera;
vetaquí la Bolanguera.

El poema de Joan Alcover aprofundeix en l'aura de misteri que es desprèn del filar incessant de la 'Balanguera' mallorquina, transfigurada pel poeta en Parca popular i pagesa, posseïdora del secret de l'ahir i del demà. Per l'alquímia de la poesia, la filadora de la vella cançó es transmuda en símbol: símbol d'un poble que es perpetua a través de les generacions, part damunt la fugacitat de la vida humana personal, i es projecta cap a un futur florit d'esperances.

Agombolats per la música d'Amadeu Vives —aquell compositor que, al capdavall, no tingué més remei que vendre el seu talent pel necessari plat de llenties—, els versos de Joan Alcover adquiriren aviat una certa significació d'himne del país, de cançó vagament subversiva, que, en temps del franquisme, va merèixer els honors de la persecució. I així arribaren a incorporar-se, si fa no fa, al cançoner tradicional. Com «S'estrella de s'auba» de Marià Aguiló, com el «Vou-verivou» de Mateu Obrador Bennàsser. D'aquesta manera, el poeta abasta la realització d'un anhel que, enmig de tanta frivolitat, havia encertat a expressar en la seva apaivagada i cofoia època castellana: la consecució de

esa gloria
que perpetúa un nombre,
y en las entrañas de la patria cunde,
y poderosa funde
con la vida de un pueblo la de un hombre.

Josep M Llompart
Lectures Mallorquines

BALANGUERA, TANCA DE NA A la possessió de Vinromà, del terme de Muro, situada entre Son Claret i es Fiters. (M)

BALARD, SON Terrenys del terme de Santanyí, situats al caseriu des Llombards, prop des Violari. (M)

↑ Italo Balbo *(CEF)*

BALBO, ITALO (Ferrara, Itàlia 1896 - Tobruq, Líbia 1940) Polític i aviador. Home de confiança de Benito Mussolini, fou nomenat sots-secretari d'Estat del Ministeri d'Economia Nacional (1925), sots-secretari d'Areonàutica (1926) i ministre d'Areonàutica (1929). El 1928, arribà a Mallorca, juntament amb el general Francesco

de Pineda, al front d'una esquadrilla de 60 hidroavions que feien un recorregut per la Mediterrània. Foren rebuts, calorosament, a la badia de Pollença, per les autoritats i el poble de l'Illa. El 1930, travessà l'Atlàntic amb una esquadrilla d'avions i, el 1933, fou enviat a Líbia com a governador general. Fou abatut i mort per la artilleria antiaèria italiana quan volava sobre Tobruq.

BALCELLS GONZÁLEZ, ALBERT (Barcelona 1940) Historiador. Professor de la Universitat Autònoma de Barcelona des del 1969. És coautor de diversos estudis històrics sobre les Balears, entre els quals destaquen *Els moviments socials de Catalunya, País Valencià i les Illes. Cronologia, 1800-1939* (1969) amb Emili Giralt i Josep Termes, *Bibliografia del moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes* (1972) i *Història del Països Catalans. De 1714 a 1975*. És membre de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. (DL)

BALCONET, ES Accident de la costa del terme de Llucmajor, anomenat també el pujador des Frares, situat entre Pedra Fort i la Fossa. (M)

BALCONS, ES Puig de 176 m d'alçada del terme d'Artà, situat entre la font des Oguers i la font Celada. (M)

↑ Ángel Baldovino, *Sense títol (CP)*

BALDA, CALA EN Accident de la costa del terme de Calvià, situat entre pedra de s'Art i la punta de sa Torre Nova o de sa Porrassa. (M)

BALDIRI, PUIG D'EN Al terme de Sant Joan, de 203 m d'alçada, situat entre Son Falconer i les coves de sa Bastida. (M)

BALDÓ, CAN Propietat rústica del terme de Sencelles, situada entre el pou des Ras i Son Campà. (M)

BALDOVINO GONZÁLEZ, ÁNGEL (Buenos Aires 1929) Pintor. Residí a Venècia (1973) i a París (1978), i després es traslladà definitivament a Mallorca. Ha exposat a Buenos Aires, Venècia i Palma, entre altres ciutats. Autor, amb Hugo Bretos, de la decoració mural del Casino de Mallorca.

BALDREGO, CAN Propietat rústica del terme de Santa Margalida, situada entre Son Forat i Son Mas. (M)

BALDRITXA *(Puffinus velkouan mauretanicus)* Ocell marí de 90 cm d'envergadura. Té les parts superiors de color marron fosc i les inferiors clares. De costums pel·làgics, només s'atraca a terra per criar dins escletxes situades a la costa. És comú a les aigües de les Balears, sobretot a les Pitiüses, entre els mesos d'abril al octubre. A la tardor, es desplaça a l'Atlàntic nord. Cria entre els mesos d'abril i juny, amb postes d'un sol ou. Els polls són alimentats durant les nits pels pares. Les úniques localitats mundials de cria d'aquesta subespècie es troben a les Balears i és, per tant, l'únic ocell considerat endèmic de les Illes. S'alimenta de peixos, grumers i cefalòpodes de petites dimensions que captura a la superfície de l'aigua. Beu aigua salada i elimina part de la sal gràcies a un òrgan especial situat sobre el bec.

↓ Puig d'en Baldiri amb la vila de Sant Joan en primer terme

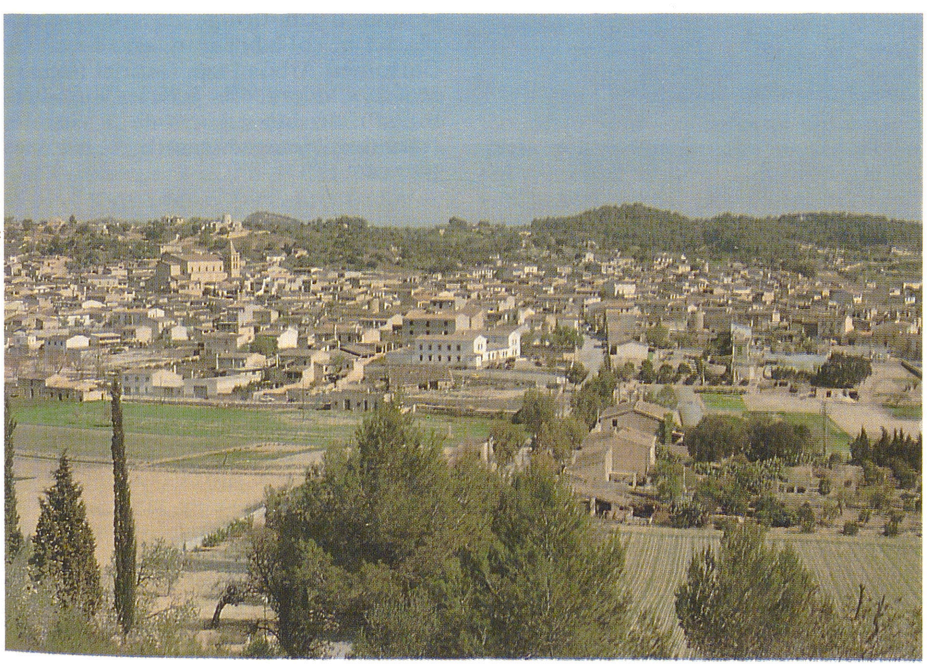

↓ Anellament d'una baldritxa *(Puffinus velkouan mauretanicus)*

A Eivissa, és conegut per virot. **Baldritxa de cap negre** *(Puffinus grauis)* Ocell marí de costums pel·làgics procedent de l'Atlàntic sud, d'uns 110 cm d'envergadura. De majors dimensions que la baldritxa, és de colors semblants al virot, però amb la part superior del cap negra. Només se'l pot veure esporàdicament a la tardor, quan es desplaça a les costes d'Europa occidental. Cria en algunes illes de l'Atlàntic sud, com les Malvines o Tristan de Cunha. S'alimenta de peixos i cefalòpodes, que captura en aigües superficials. Aprofita els remolins d'aire formats per les ones, per volar sense esforç.

BALEAR Nom del primer vapor que va fer el servei regular Barcelona-Palma-Maó. Construït el 1833 a Liverpool (Anglaterra) per la companyia *Seddon & Lodley*, fou adquirit per l'empresa catalana Vilardaga, Julià i Reyrals. Inicià els seus viatges el gener de 1834, comandat pel capità Francesc Granell Estolt, i el juny del mateix any fou destinat a la línia Cadis-Barcelona-França. Tenia 40 m d'eslora, 6'2 m de mànega i 3 m de puntal. ■ Vapor adquirit el juny de 1880 pel comerciant mallorquí Antoni Pasqual. Cobria la línia Palma-Barcelona-Marsella, però tan sols servì un any per l'escassa rendibilitat del negoci. Tenia 55'40 m d'eslora, 8'34 de mànega, 3'60 de puntal i una capacitat per a 68 passatgers. ■ Vaixell de vapor adquirit el 1890 per la Societat General Mallorquina (Farinera Balear). La seva funció era bàsicament de càrrega, però també podia dur 34 passatgers. Realitzava viatges a Seta (França) amb vi de Felanitx i al mar Negre per transportar blat de Braila a Palma. Tenia 74'5 m d'eslora, 10'86 m de mànega i 4'55 m de puntal. El 1895, realitzà el seu darrer viatge per la fallida de la societat propietària. ■ Vaixell de vapor adquirit el 1900 per la naviliera mallorquina *Isleña Marítima*, destinat al correu entre Eivissa i Alacant. Fou construït, el 1885, al port Glasgow per una companyia anglesa. Tenia buc de ferro i proa recta. Media 63'14 m d'eslora, 9'94 m de mànega i 4'12 de puntal. Durant la Primera Guerra Mundial, féu la ruta del Cantàbric, transportant carbó. També realitzà viatges extraordinaris, com excursions i voltes a Mallorca. Per manca de condicions, va esser donat de baixa el 1930 i, dos anys després, desballestat al port de Maó.

BALEAR, COLISEU Vegeu *Coliseu Balear*.

BALEAR, EL Diari vespertí publicat a Palma des de l'1 de juny de 1848 fins al 29 de novembre de 1856 i editat per Pere Josep Umbert. De tendència monàrquica constitucional, tenia com a col·laboradors Francesc Manuel de los Herreros, Gaietà Socies, Jaume Cerdà i Pere d'Alcàntara Penya. ■ Diari polític, òrgan del partit liberal dinàstic. El seu primer número sortí el 2 de gener de 1882. Publicà un full agrícola i un d'artístico-literari fins al 1884, en què es convertí en diari vespertí. Deixà de publicar-se el 4 de desembre de 1886. ■ Diari de caire liberal-conservador, dirigit per Enric C Cuschieri. Es publicà entre el 15 de gener i el 31 de juliol de 1898. Substituí el *Heraldo de Baleares* com a òrgan del Partit Conservador romerista. Feia una tirada de dues edicions diàries amb suplement. N'eren redactors habituals, entre altres, Jeroni Castaño, Saturio Ruiz i J Vives.

↓ Vapor «Balear» de la companyia *Isleña Marítima (RS)*

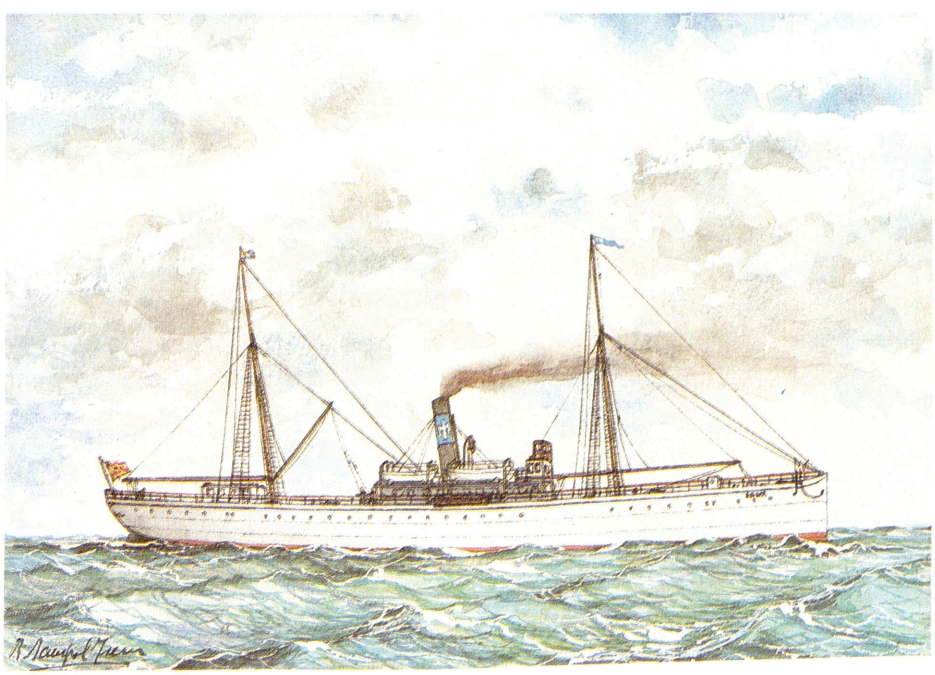

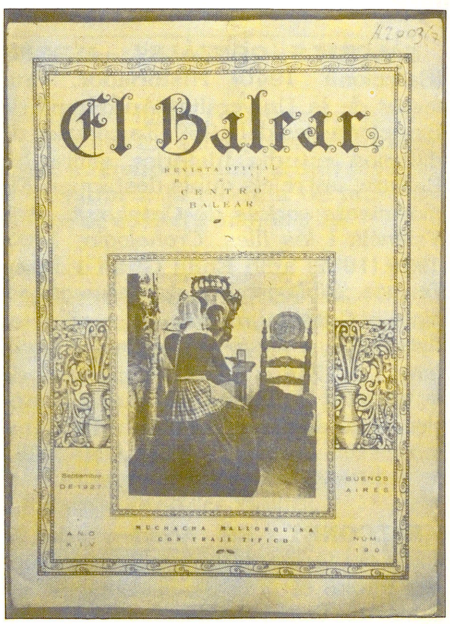

↑ El Balear (Buenos Aires)

BALEAR, EL Revista il·lustrada publicada a Buenos Aires (Argentina) com a òrgan del Centre Balear d'aquesta ciutat. Començà a sortir el 1905 i encara s'editava el 1930. Va arribar a un tiratge de 3.000 exemplars i hi col·laboraren, entre d'altres, Bartomeu Arbós Pizà, Gabriel Homar i Mateu Cladera. Els articles, redactats indistintament en català i castellà, tractaven temes literaris i històrics illencs.

BALEAR, LA Empresa d'assegurances fundada a Palma el 1876, amb un capital inicial de 2.500 ptes. Mantengué relacions comercials amb el Banc de Crèdit Balear i amb el Canvi Mallorquí. Realitzà inversions en el canal de Panamà i en el Banc d'Espanya. Des de la seva fundació, tenia sucursals a Eivissa i a Manacor. Feren part de la seva junta d'administració persones relacionades amb la banca i el comerç com Ernest Canut (vicepresident el 1876 i president el 1886), Rafel Blanes i Gabriel Alzamora. En va esser primer president Andreu Rubert (1876). Es té constància de la seva activitat fins al 1898. (DL)

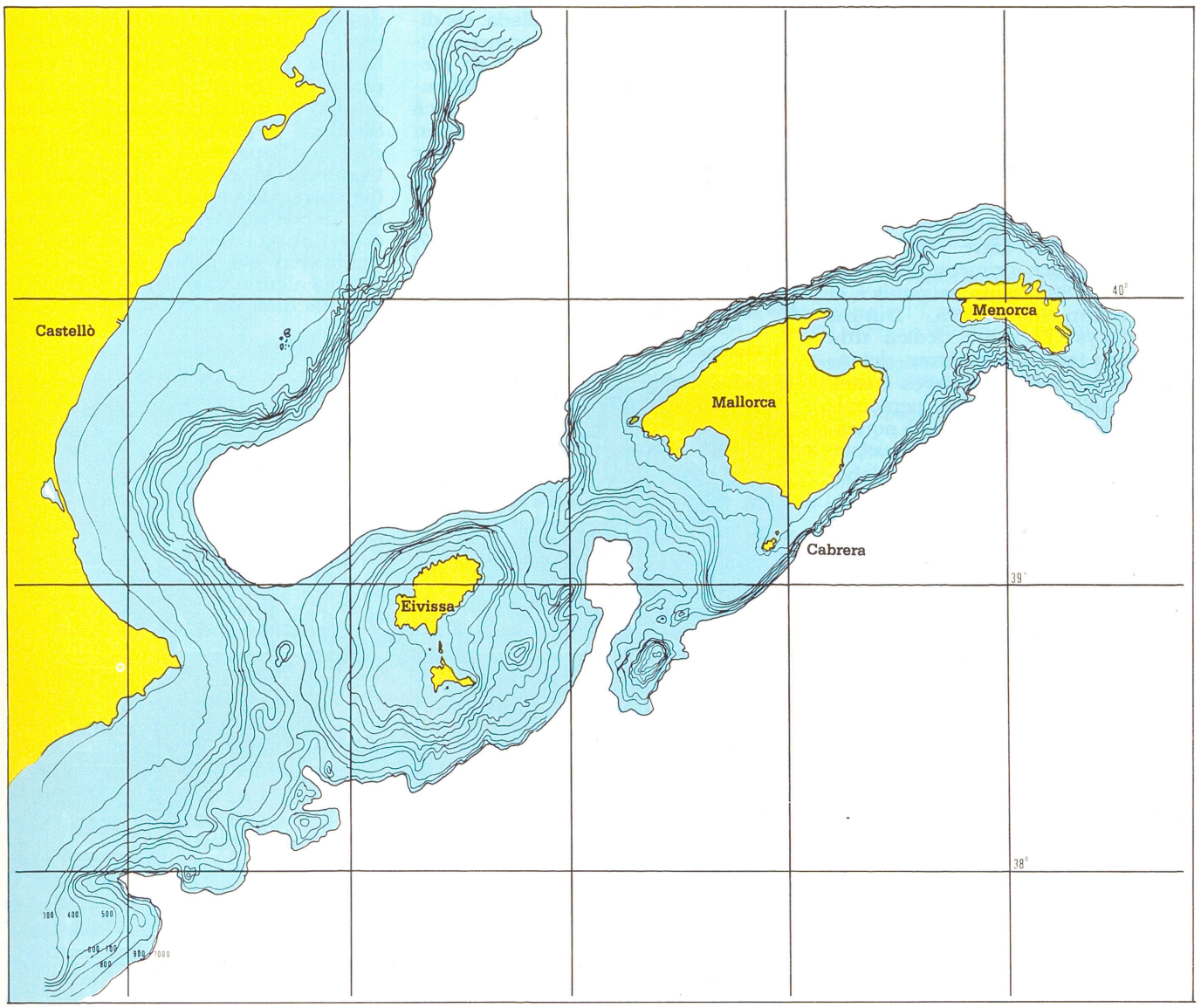

BALEAR, MAR Sector de la Mediterrània, a la costa occidental (ligúrico-algeriana), on estan enclavades les illes Balears, entre 1° a 4° E, i 39° a 40° N. Té l'origen en el plegament alpí de l'era terciària, quan emergiren les Illes com una continuació de la serralada bètica que s'enfonsa sota la mar al cap de la Nau (Alacant), i forma dos grups d'illes perfectament definides en raó de la batimetria. Si el fons marí sobre el qual s'assenten les Balears s'aixecàs 800 m, l'arxipèlag formaria una llarga península unida a les costes alacantines, i separades de les catalanes per un profund golf. La zona muntanyenca submarina que constitueix les Balears, limita de cap a cap, llevat de per la banda de la Península, amb profundes depressions de fins a 2.000 i 3.000 m. Aquests fondals són, pel nord, la fossa catalana, de profunditats fins a 3.000 m i el canal d'Alacant, que uneix les Illes amb el continent i assoleix els 800 m de fondària; pel sud, la fossa que separa les Balears i les costes meridionals de la Península de les costes algerianes; finalment, per l'est, la fossa de Sardenya, entre aquesta illa i les Balears, amb profunditats superiors als 3.000 m. El seu relleu submarí determina clarament dues plataformes submergides; l'una reuneix Mallorca i Menorca, amb profunditats de menys de 100 m, i l'altra, Eivissa i Formentera, separades entre elles per un canal amb profunditats d'uns 800 m. Amb això, es fa més ostensible en aquestes illes la formació de dos grups: les Grans Balears (Mallorca i Menorca) i les Pitiüses (Eivissa i Formentera). Les aigües atlàntiques s'ajunten amb la mar Balear a través dels canals que hi ha entre Eivissa i Mallorca, entre aquesta i Menorca, i entre la Península i Eivissa. Pel que fa a les temperatures superficials, les seves aigües fluctuen entre els mínims dels 12° a l'hivern i els 28° a l'estiu. S'hi poden distingir dues zones tèrmiques, separades per un front tèrmic, conegut com a front nord Balear. ■ Des d'època romana, també es diu mar Balear a un amplíssim sector de la Mediterrània, situat entre la península Ibèrica i Sardenya, i entre el Llenguadoc i Algèria. Així, Plini el Vell (23-79 dC), parlava d'una mar Hispànica, anomenada també Ibèrica o Balear, que banyava les costes de les Hispànies. Sovint, s'ha utilitzat aquest nom per a referir-se al sector de mar situat entre les illes Balears i la costa catalana. Des d'un punt de vista polític, la mar Balear comprèn les aigües que es troben a menys de 12 milles de la costa, que correspon a la zona econòmica exclusiva de l'Estat espanyol. (MM)

BALEAR DE CERVESA Vegeu *SA Balear de Cervesa.*

BALEAREN IN WORT UND BILD GESCHILDERT, DIE [LES BALEARS DESCRITES PER LA PARAULA I EL GRAVAT] Estudi sobre les Balears, realitzat per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, que tracta tots els aspectes geogràfics, econòmics, socials i culturals de les Illes. Fou elaborat entre 1867, quan l'autor arribà per primera vegada a Balears, i el 1891, quan es publicà el darrer volum de l'obra. Durant aquests anys, l'arxiduc dedicà una part del seu temps, a recórrer, detengudament, les Illes i les seves costes amb la finalitat de recollir, personalment, dades i informació. Per a aquesta recerca, utilitzà les *Tabulae Ludovicianae*, qüestionari metodològic elaborat per ell i que abastava tots els aspectes de què tractava l'obra. Les *tabulae* foren omplides pels seus col·laboradors illencs, de tal manera que la seva investigació personal va ampliar-se amb la tasca d'aquests erudits, entre els quals destacava la figura de Francesc Manuel de los Herreros, secretari personal seu a Mallorca. Per a il·lustrar gràficament l'obra, plasmà, mitjançant el dibuix a la ploma, els paisatges, l'arquitectura, els costums, etc, de tots els indrets que visitava. Estructurà l'obra en quatre llibres, numerats de l'u al quatre, i dedicats, respectivament, a Eivissa, Formentera, Mallorca i Menorca. Cada llibre, el dividí en dues parts: la primera, dedicada a fer una descripció general de l'illa en qüestió i, la segona, destinada a tractar, de forma més detallada, els diferents pobles i zones. La primera edició, que aparegué anònima i en alemany, s'estampà a Leipzig —Alemanya— (1869-1891). L'obra es publicà en set volums, que foren distribuïts en nou toms, donat que els volums tercer i cinquè tenen dues meitats. Se'n tiraren cent exemplars, que no es posaren a la venda, ja que l'autor els regalà als seus amics i col·laboradors. El 1897, n'aparegué una versió reduïda, feta i firmada per l'arxiduc, amb el títol de *Die Balearen geschildert in Wort und Bild*. La publicació de l'obra despertà, des del principi, un gran interès a les Illes, el qual xocà amb la dificultat de l'idioma i el reduït nombre d'exemplars. Per aquest motiu, al cap d'uns anys, i de conformitat amb l'arxiduc, Santiago Palacio, aleshores vicecònsol d'Espanya a Berlín, inicià la traducció al castellà, traducció que fou corregida i ampliada per Francesc Manuel de los Herreros. L'empresa no es va dur totalment a terme i només es publicaren els Llibres I i II (1886 i 1890) i alguns fragments del Llibre III, amb els títols de *Las Baleares I. La isla*

↓ Portadella de l'edició resumida del *Die Balearen*

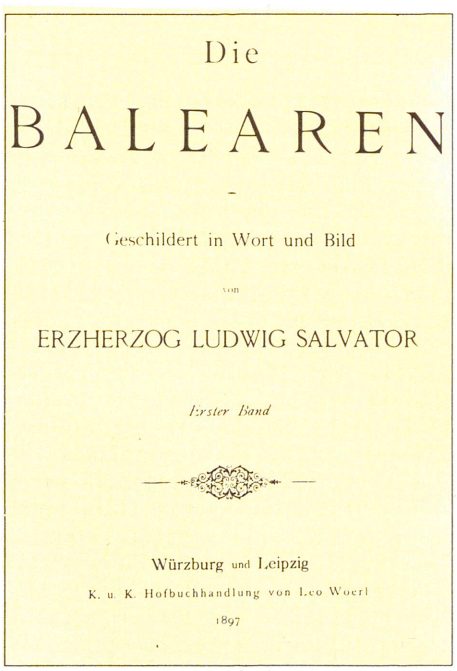
Die

BALEAREN

Geschildert in Wort und Bild

von

ERZHERZOG LUDWIG SALVATOR

Erster Band

Würzburg und Leipzig

K. u. K. Hofbuchhandlung von Leo Woerl

1897

↓ Reproducció de la pàgina del *Die Balearen* dedicada als escuts municipals de Mallorca

↑ *Die Balearen*, Dona eivissenca

de Cabrera (1954) i *Las Baleares II. La pesca. Navegación y construcción de buques* (1956). El 1954, l'Ajuntament de Palma començà l'edició de la versió castellana del Llibre III, realitzada per Josep Sureda Blanes. Fou publicada en dotze toms, l'ordenació i estructuració dels quals no es corresponen a les de la primera edició, cosa que va originar un cert confusionisme, agreujat pels títols arbitraris que Sureda Blanes donà a cadascun dels toms. Dels toms II i X, es feren separates

↓ *Die Balearen*, Mapa geològic de Mallorca

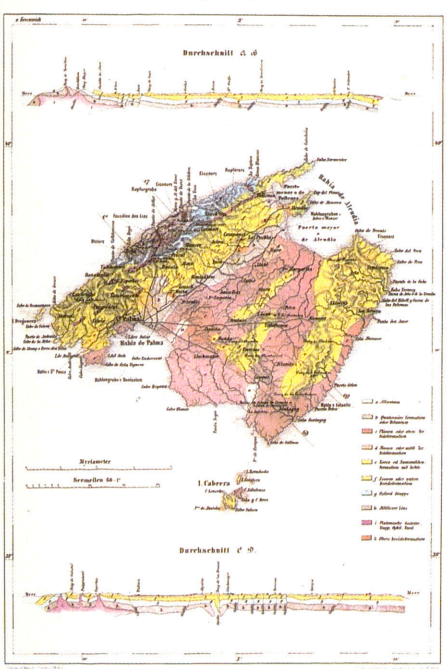

FITXA BIBLIOGRÀFICA

(LUDWING SALVATOR)

-DIE / BALEAREN. / IN WORT UND BILD / GELCHILDERT/:

-Leipzig. - F.A. Brockhaus - 1869-1891. - 10 volums distribuïts en 12 toms Gran foli (40 x 31 cm). - Imprès sobre paper vitel·la satinat. - Text orlat i imprès en tipus gòtic. - Enquadernació en tela editorial amb repussat, planxes en sec i daurats. - Edició de 100 exemplars.
(Per al subtítol de cada volum, vegeu esquema pgs 306 - 307)

I - 1869 - Portada a dues tintes. - 1 f. sense paginar de: Dedicatòria a l'emperador Francesc Josep I. - VI de: Index i Introducció. - 309 pgs - 51 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 51 làmines fora text, litografies a tot color.
II - 1871 - Portada a dues tintes. - IV - 665 pgs - 76 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 13 làmines fora de text, litografies a tot color.
III - Primera part - 1880. - Portada a dues tintes. - 1 f. sense paginar. - 508 pgs. - 66 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 6 làmines fora de text, litografies a tot color.
III - Segona part - 1880. - Portada a dues tintes. - Paginació correlativa al tom anterior, de la pàgina 509 a la 931. - 80 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 3 làmines fora de text, litografies a tot color.
IV - 1882 - 1 làmina frontis, litografia en blanc i negre, reproduint el plànol de Palma d'Antoni Garau de 1644. - Portada a dues tintes. - 1 f. sense paginar - 309 pgs. - 199 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 14 làmines fora de text, litografies a tot color.
V - Primera part - 1884. - Portada a dues tintes. - VI - 1 f. sense paginar. - 444 pgs. - 110 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 57 làmines fora de text, litografies a tot color.
V - Segona part - 1884. - Portada a dues tintes. - Paginació correlativa al tom anterior , de la pàgina 445 a la 799. - 155 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 33 làmines fora de text, litografies a tot color. - A l'interior de la coberta posterior: 1 estat plegat de 45 x 60 cm i 1 làmina plegada de 30 x 110 cm, litografia a 4 tintes: Vista des del puig Major.
VI - 1890.- Portada a dues tintes. - 3 f. sense paginar. - 595 pgs - 140 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 12 làmines fora de text, litografies a tot color.
VII - 1891 - 1 làmina frontis litografia a tot color, representant els escuts de les principals poblacions de Menorca. - Portada a dues tintes. - 3 f. sense paginar. - 463 pgs - 137 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 14 làmines fora de text, litografies a tot color.

- Separates:

- DIE / INSEL MENORCA. / I. / ALLGEMEINER THEIL. / SEPARATABDRUD AUS DEM WERKE: / DIE BALEAREN. / IN WORT UND BILD GESCHILDERT/:
- Leipzig. - F.A. Brockhaus - 1890. - Portada a dues tintes. - 2 f. - 595 pgs - 1 làmina fora de text, litografia a tot color, representant el plànol del Llatzaret de Maó. - (El mateix text i il·lustracions en blanc i negre que al tom VI, però sense les làmines litogràfiques a tot color).

- DIE / INSEL MENORCA. / II. / SPECIELLER THEIL. / SEPARATABDRUD AUS DEM WERKE: / DIE BALEAREN. / IN WORT UND BILD GESCHILDERT/:
- Leipzig. - F.A. Brockhaus. - 1891. - 1 làmina frontis litografia a tot color, representant els escuts de les principals poblacions de Menorca. - Portada a dues tintes. - 2 f. - 463 pgs - 2 làmines fora de text litografiades, plànol de Ciutadella i plànol de les ruïnes de Santa Agueda. - (El mateix text i il·lustracions en blanc i negre que al tom VII, però sense làmines litogràfiques a tot color).

- DIE / STADT PALMA. / SEPARATABDRUD AUS DEM WERKE: / DIE BALEAREN. / IN WORT UND BILD GESCHILDERT/:
- Leipzig. - F.A. Brockhaus. - 1882. - 1 làmina frontis litografia en blanc i negre, reproduint el plànol de Palma d'Antoni Garau de 1644. - Portada a dues tintes. - 1 f. - 309 pgs - (El mateix text i il·lustracions en blanc i negre que al tom IV, però sense làmines litogràfiques a tot color).

- LUDWING SALVATOR, ERZHERZOG.

- DIE / BALEAREN / GESCHILDERT IN WORT UND BILD / VON. / ERZHERZOG LUDWING SALVATOR/:
- Würzburg und Leipzig. - K.u.K. Hofbuchhandlung von Leo Woerl. - (Al colofó: Druck von Ramm & Seemann in Leipzig). - 1897. - 2 volums foli (30 x 22 cm). - Enquadernació editorial amb planxes daurades.

I - Portadella. - Portada. - 1 f. sense paginar. - XII: d'índex. - 488 pgs. - 288 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre. - 1 làmina plegada fora de text, litografia en color, representant un plànol de Palma.
II - Portada. - VIII: d'índex. - 451 pgs. - 294 il·lustracions xilogràfiques entre text, en blanc i negre.

- Edició resumida del Die Balearen.
- Hi ha una variant d'edició en què no consta, ni a la portada ni a les cobertes superiors, el nom de l'autor. Aquests exemplars tenen les cobertes en blanc.

(Elaboració: Manuel Ripoll)

DIE BALEAREN IN WORT UND BILD GESCHILDERT
LES BALEARS DESCRITES PER LA PARAULA I EL GRAVAT

Erster Band Volum I *(Leipzig 1869)*
- **Die alten Pityusen** / Les antigues Pitiüses
  - **Erstes Buch** Llibre I — **Ibiza** Eivissa
    - I I **Allgemeiner Theil** / Part General
    - II II **Specieller Theil** / Part Especial
  - **Zweites Buch** Llibre II — **Formentera** Formentera
    - I I **Allgemeiner Theil** / Part General
    - II II **Specieller Theil** / Part Especial

Zweiter Band Volum II *(Leipzig 1871)*
- **Die eigentlichen Balearen** / Les Balears pròpiament dites
  - **Drittes Buch** Llibre III — **Mallorca** Mallorca
    - I I **Allgemeiner Theil** / Part General

Dritter Band Volum III *(Leipzig 1880)*
- **Erste Hälfte** / Primera meitat
- **Zweite Hälfte** / Segona meitat
  - I I **Allgemeiner Theil (Fortsetzung)** / Part General (Continuació)

Vierter Band Volum IV *(Leipzig 1882)*
- II II **Specieller Theil** / Part Especial
  - I I **Die Stadt Palma** / La ciutat de Palma
  - II II **Der Hafen von Palma** / El port de Palma
  - III III **Das Leben der Stadt Palma** / La vida a la ciutat de Palma
  - IV IV **Die Umgebung der Stadt Palma** / Les rodalies de la ciutat de Palma

Fünfter Band Volum V *(Leipzig 1884)*
- **Erste Hälfte** / Primera meitat
- **Zweite Hälfte** / Segona Meitat
  - II II **Specieller Theil (Fortsetzung)** / Part Especial (Continuació)
    - I I **Das südwestliche Hügelland** / L'accidentat sud-oest
    - II II **Der nördiche Abhang der Sierra und ihre Höhen** / El contrafort nord de la serra i el seus cims
    - III III **Die Südlichen Lehnen der Gebirgs kette und ihre Pässe** / El contrafort sud de la serra i els seus colls
    - IV IV **Die Carrereta von Inca Alcudia** / La carretera d'Inca a Alcúdia
    - V V **Der östliche Theil der Insel** / La part de Llevant de l'Illa
    - VI VI **Das südöstliche Hügelland** / L'escabrós sud-oest
    - VII VII **Manacor und das Centrum der Insel** / Manacor i el centre de l'Illa
    - VIII VIII **Die Carretera de Manacor** / La carretera de Manacor
    - IX IX **Der südliche Theil der Insel** / La part de migjorn de l'Illa
    - X X **Die Eisenbahnen** / Els trens
    - XI XI **Die Küste der Insel** / El litoral de l'Illa
    - XII XII **Die Insel Cabrera** / L'illa de Cabrera

Sechster Band Volum VI *(Leipzig 1890)*
- **Viertes Buch** Llibre IV — **Menorca** Menorca
  - I I **Allgemeiner Theil** / Part General

Siebenter Band Volum VII *(Leipzig 1891)*
  - II II **Specieller Theil** / Part Especial

DIE BALEAREN GESCHILDERT IN WORT UND BILD —Les Balears descrites per la paraula i el gravat— *(Würzburg und Leipzig, 1897)*

Santiago Palacio Francesc Manuel de los Herreros	Josep Sureda Blanes	Carlos i Bárbara Sánchez-Rodrigo
Las Baleares **Tomo I** *(Palma 1886)* — Las Antiguas Pityusas, Libro I, Ibiza, Parte General **Tomo II** *(Palma 1890)* — Las Antiguas Pityusas, Libro I, Ibiza, Parte Especial; Libro II, Formentera, Parte General, Parte Especial		**Tomo III** *(Barna 1982)* — Las Baleares por la palabra y el grabado, Primera Parte, Las Antiguas Pitiusas
	Tomo II Costumbres de los mallorquines (Artesanía y Folklore) *(Palma 1955, 1985, Barcelona 1981)* **Tomo XI** Mallorca. Parte General *(Palma 1963)* **Tomo XII** La Cultura *(Palma 1965)*	**Tomo IV** *(Barna 1985)* — Las Baleares por la palabra y el grabado, Las Baleares propiamente dichas, Mallorca (Parte General)
Las Baleares II. La Pesca. Navegación y construcción de buques *(Palma 1956, 1983)*	**Tomo II** Costumbres de los mallorquines (Artesanía y folklore) *(Palma 1955)* Separates irregulars: Carros y coches de antaño *(Palma 1955)* Muebles y otros enseres mallorquines *(Palma 1980)* **Tomo VIII** Mallorca Agrícola (Primera Mitad) *(Palma 1959)* **Tomo IX** Mallorca Agrícola (Segunda Mitad) *(Palma 1960)* **Tomo X** De la Caza, Pesca y Navegación *(Palma 1962)* Separata irregular: Barcos y Barcas (s XIX) *(Palma 1980)* **Tomo XI** Mallorca. Parte General *(Palma 1963)*	**Tomo V** *(Barna 1987)* — Las Baleares por la palabra y el grabado, Las Baleares propiamente dichas, Mallorca (Parte General), Traducció del Volum III - Primera Meitat
	Tomo I La Ciudad de Palma *(Palma 1954, 1981, 1984)*	
Las Baleares I **La Isla de Cabrera** *(Palma 1954)*	**Tomo III** Los pueblos de Mallorca El estribo norte de la Sierra y sus cumbres *(Palma 1955)* **Tomo IV** Los Pueblos de Mallorca El sudeste y el centro de la Isla *(Palma 1956)* **Tomo V** La costa de Mallorca *(Palma 1957)* **Tomo VI** Los pueblos de Mallorca El estribo Sur de la Sierra y sus desfiladeros *(Palma 1958)* **Tomo VII** Los pueblos de Mallorca La parte meridional de la Isla *(Palma 1958)*	
		Tomo I La Isla de Menorca en texto e imágenes *(Ciutadella 1980)*
		Tomo II La Isla de Menorca en texto e imágenes *(Ciutadella 1980)*

Las Baleares. Descritas por la palabra y el dibujo (Die Balearen) Traducció de Mateu Grimalt i Antònia Vigó *(Barcelona 1984)*

EXPLICACIÓ

pàg 306 superior Primera edició de l'obra en alemany. Únicament s'especifiquen els capítols del Llibre III. En rodona, la correspondència catalana.

inferior Primera edició reduïda en alemany. En rodona, la correspondència catalana.

pàg 307 Les edicions de les distintes versions i traduccions al castellà se situen:

— d'esquerra a dreta: per ordre cronològic

— de dalt a baix: segons el volum de la primera edició alemanya al qual corresponen (pàg 306), independentment dels títols, numeracions i repeticions dels toms de l'esmentades versions i traduccions.

superior

a) Versió al castellà de Santiago Palacios, corregida i augmentada per Francesc Manuel de los Herreros.

b) Versió al castellà de Josep Sureda Blanes.

c) Traducció al castellà de Carlos i Bárbara Sánchez-Rodrigo

inferior

Traducció al castellà de Mateu Grimalt i Antònia Vigó

Correspondència catalana: Josep Amengual Batle
Elaboració: Manuel Ripoll i Lourdes Mazaira

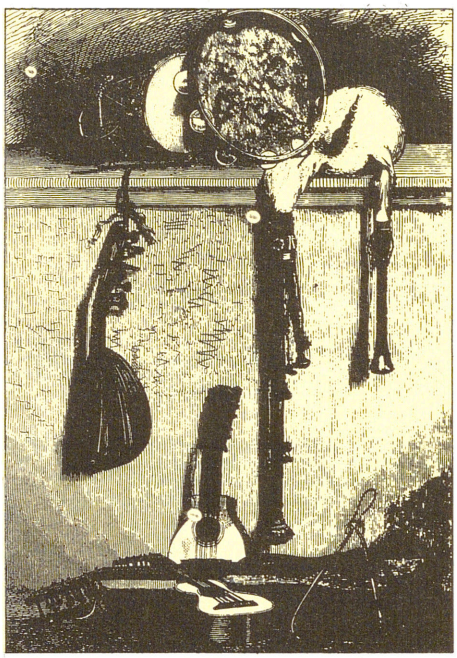

↑ *Die Balearen*, Instruments musicals mallorquins

irregulars, publicades amb els títols de *Carros y coches de antaño* (1955), *Muebles y otros enseres mallorquines* (1980) i *Barcos y Barcas de antaño (siglo XIX)* (1980). Des del 1980, per iniciativa i patrocini de la caixa de Balears «Sa Nostra», es publica la traducció castellana de Carlos i Bárbara Sánchez-Rodrigo. Fins el 1989, han aparegut els Llibres I, II, IV i una part del III (Vol II i Vol III, primera meitat). Aquesta edició, els toms de la qual no segueixen la numeració donada per l'arxiduc, serà, en concloure's l'empresa, la primera traducció completa del *Die Balearen* al castellà. Pel que fa a la versió reduïda, publicada el 1897, n'existeix una traducció castellana, realitzada per Mateu Grimalt i Antònia Vigó, que aparegué el 1984 amb el títol de *Las Baleares. Descritas por la palabra y el dibujo (Die Balearen)*. (MR/LM)

LA METODOLOGIA DEL «DIE BALEAREN»

L'antropologia del segle XIX destria tres estratègies d'investigació: La descripció etnogràfica —diari o ressenya— segons la moda romàntica o positivista. L'explanació antropogeogràfica dels espais culturals. La compilació de les tradicions.

El *Die Balearen* assumeix els criteris esmentats i, seguint els models literaris de l'època, esdevé el gran llibre de viatges que clou tot un cicle de publicacions balears. Després vindran l'«aplec» literari, l'«arxiu» folklòric i, més tard, la «guia» turística.

El *Die Balearen* és una etnografia en la qual el subjecte —escriptor i protagonistes— s'amaga sobtosament darrere els objectes. Les dades, passades pel sedàs del naturalista, són disposades en conjunts comprensius, sense cercar, però, el seu sentit més ocult. L'obra —escriu l'Arxiduc— «no inclou la síntesi d'un estudi profund», sinó el ric inventari, fet des de l'observació més assèptica i directa —ni bibliografia, ni diplomàtica ni arqueologia— de l'ètnia balear i de les seves diferències. «A més de les condicions naturals —afirma Lluís Salvador— aquestes illes es diferències l'una de l'altra ... per la cultura».

El *Die Balearen* és una geografia d'espais culturals —paisatge i societat, tradicions i costums, ciutat i ruralia— en la qual la història és sempre absent. Mateu Obrador va dir que les referències retrospectives i les insinuacions històriques són ocasionals en el *Die Balearen*; són esporàdiques digressions per a retornar de sobte al que veuen els ulls.

Les Illes —com la resta de la Mediterrània— eren una reserva d'«allò que desapareix». El *Die Balearen* compila i testifica. És el museu que conserva, objectivat en la paraula i el gravat i en contra de la industrialització, l'endèmic primitivisme civilitzat.

La participació dels intel·lectuals mallorquins en les tasques del *Die Balearen* obliga l'Arxiduc a repensar el primitiu programa difusionista —exogàmia informativa— dels llibres de viatge des de l'etnocentrisme —endogàmia folk— de la Renaixença literària i costumista.

Sebastià Trias Mercant

BALEARES Vaixell de guerra del tipus creuer. Fou dissenyat per l'en-

↓ *Die Balearen*, El port de Maó

↓ *Die Balearen*, Maria, una al·lota de Llucmajor

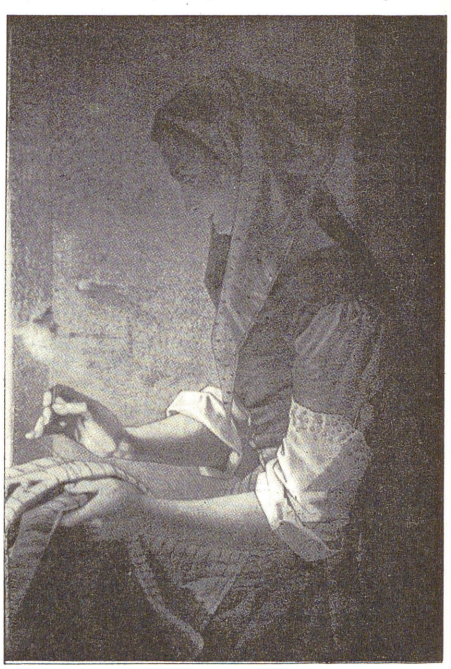

ginyer anglès Sir Philip Watts. Igual que el «Canarias», era del model Washington i desplaçava 10.000 tones. El seu armament consistia en vuit canons Vickers de 203 mm, abundant artilleria antiaèria i torpedes. Els vaixells d'aquest tipus eren ràpids i ben armats, però tenien una defectuosa protecció. La seva dotació era de 50 oficials, 95 classes i 1.000 mariners. La construcció fou molt lenta, ja que s'inicià el 1928, a les drassanes de la societat espanyola de construcció naval del Ferrol, i no fou botat fins al 1932. El juliol de 1936, en esclatar la guerra civil, era en fase d'armament, que es completà durant el conflicte. Des del 1937, participà en la presa de Màlaga, en la protecció de naus mercants i en la vigilància del contraban de guerra. Va esser enfonsat en un combat naval nocturn, el 6 de març de 1938, prop del cap de Palos (Múrcia). Amb els creuers «Canarias» i «Almirante Cervera», escortava un comboi de transports, quan topà amb l'estol republicà que volia atacar la base naval de Palma. Sembla que el «Baleares» escometé els vaixells republicans, que llançaren contra ell uns dotze torpedes, dos dels quals l'encertaren i feren volar un dels seus pallols. El vaixell s'inclinà a babord, es seccionà per la meitat i s'incendià. El deficient emmagatzemament de les municions i les presses per armar-lo contribuïren a fer major la catàstrofe. Dos destructors britànics —el «Kempenfeld» i el «Boreas»— participaren en les tasques de salvament, dificultades per la presència d'avions republicans de la defensa costera, que sobrevolaren repetidament la zona on naufragà el navili. Només hi va haver uns 450 supervivents. Entre els 743 morts, s'hi trobaven el contraalmirall Manuel Vierna, el comandant de navili Isidro Fontela i nou fletxes navals mallorquins. Aquest fet produí gran consternació en l'opinió pública mallorquina i fou aprofitat per la propaganda franquista per fer-ne bandera de la gran tragèdia. Es publicaren llibres i articles sobre aquest fet. A iniciativa del periòdic *La Última Hora*, s'obrí una subscripció popular per aixecar un monument al vaixell. Així, el 1948 s'inaugurà un conjunt monumental a sa Feixina (Palma), obra dels arquitectes Francesc Roca Simó i Antoni Roca Cabanelles, i de l'escultor Josep Ortells. Altres monuments commemoratius són la làpida a Llerena (Extremadura, el 1938), un monument al Museu Naval (1941), i una làpida a Sant Sebastià.

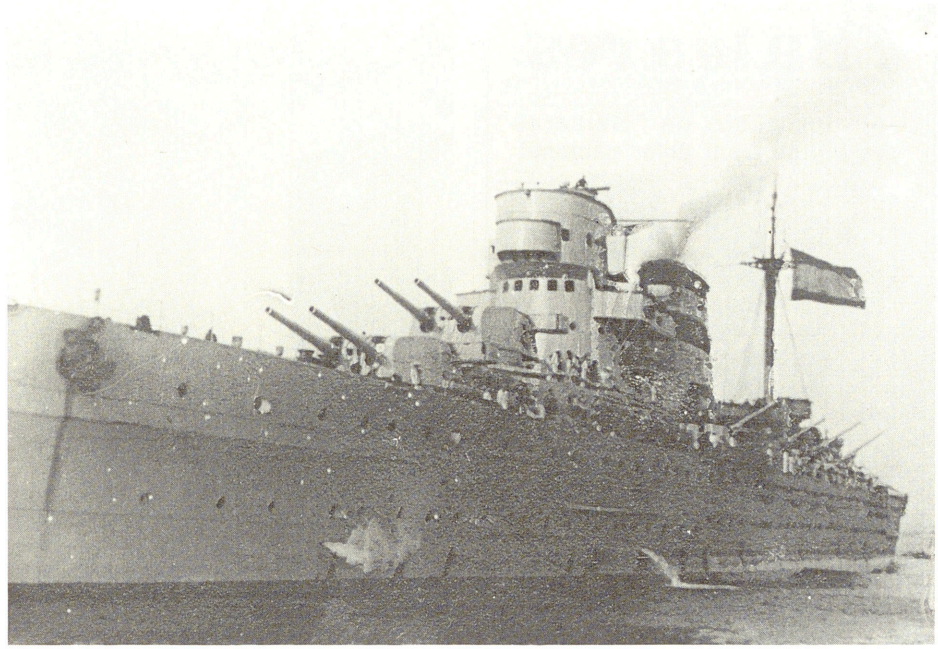

↑ El creuer «Baleares»

↓ Monument als morts del creuer «Baleares» a sa Feixina de Palma

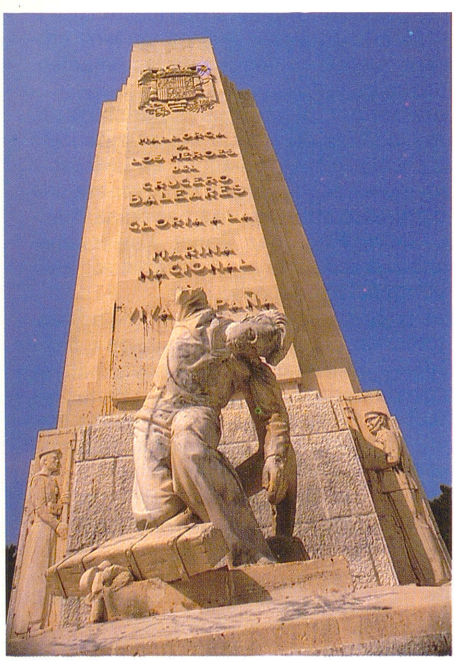

↓ Fotografia del moment de l'enfonsament del creuer «Baleares»

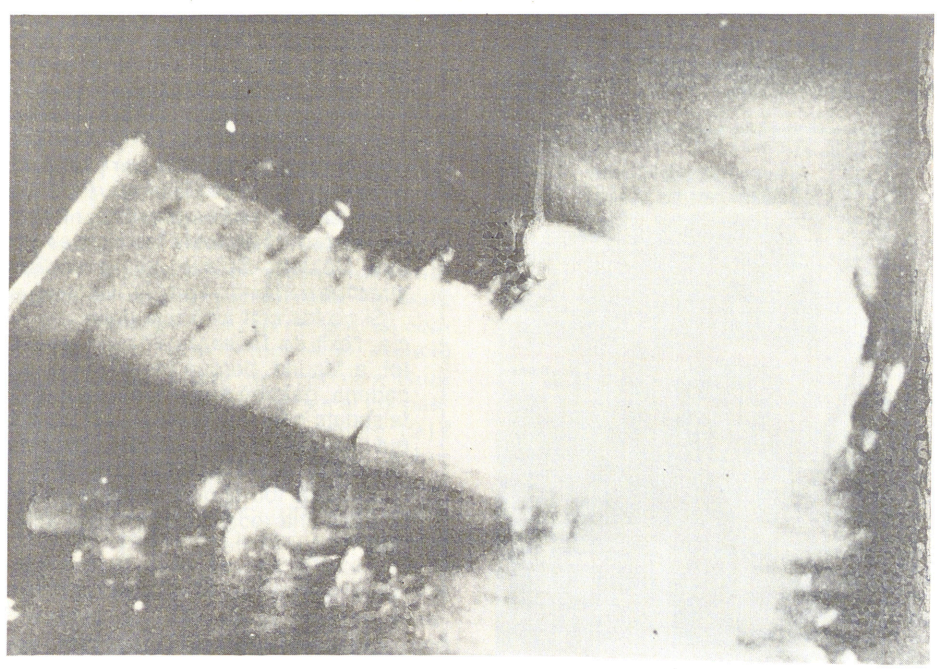

Baleares

ORGANO DE FALANGE ESPAÑOLA TRADICIONALISTA Y DE LAS J.O.N.S.

Año I.—Núm. 1. Palma de Mallorca.—Jueves 13 de Julio de 1939. Año de la Victoria. Precio 15 céntimos

El primer gesto de "Baleares" sea unirse a un dolor nacional

EDITORIAL

EN NOMBRE DE LA PATRIA

18 DE JULIO

CALVO SOTELO

BALEARES, brazo en alto como corresponde a quienes sienten en primer término el espíritu de la disciplina, saluda en el CAUDILLO a España entera, de la que es él la más noble representación. Jefe del Estado, Autoridad de autoridades, Jefe Nacional de nuestra Organización; por España y por ti; por los héroes de la gesta y por los caídos en ella: a tus órdenes

JOSE ANTONIO es la figura cumbre de la moderna España. Su Falange fué la semilla. Su muerte el riego fecundo. En la hora del triunfo, la Patria se ha rendido a su memoria para no olvidarle jamás. Por patriotismo, por gratitud y por admiración:

¡Presente siempre!

↑ Primer número del diari *Baleares*

↑ Primer local del diari *Baleares* al carrer Danús de Palma

BALEARES Diari creat a Palma, el 1939, com a resultat de la fusió de *El Día* i de *Falange*. Sortí per primera vegada el 13 de juliol de 1939, dirigit per Pablo Saiz Gralla. Les seves instal·lacions estaven al carrer Danús, on hi havia hagut la impremta, els tallers, la redacció i l'administració de *El Día*. El seu ràpid creixement es degué a la dinàmica innovadora dels redactors i a les línies marcades pels seus directors. Popularment, i a causa del seu caràcter d'òrgan del Moviment, s'atribuí el seu espectacular creixement al

↓ Número actual del diari *Baleares*

Baleares

DIARIO INDEPENDIENTE

La banda terrorista amenaza con 'expresarse por otros medios'

ETA da un plazo de 72 horas al Gobierno para que rectifique

El Ejecutivo aprueba 'su' giro social a espaldas de los sindicatos

Los mutilados del Ejército temen perder la pensión

El Defensor del Pueblo casi no recibe denuncias desde Baleares

El Barça se juega la Liga frente al Madrid en el Nou Camp

Por la 'Ruta de la Ceba'

Doscientos militantes de UM Palma abandonarán el partido

EN ESTA EDICION

RUEDAS Y VELAS

EL DIARI BALEARES

El diari *Baleares* fou el diari mallorquí per definició durant pràcticament trenta anys, des del començament dels anys 40 fins a principis dels 70. En aquests anys, amb tota propietat, va poder imprimir davall de la seva capçalera: *El diario de mayor circulación en el Archipielago.* Era, en efecte, el de més tiratge (superava els 25.000 exemplars a les edicions dominicals), el més popular i el més familiar per als illencs. El *Baleares,* es podria afirmar, va esser en aquells anys la Bíblia per als lectors mallorquins.

En cercar una explicació a aquell èxit constant i mantengut tants d'anys, s'ha dit, sense cap fonament, que fou a causa de la condició política del periòdic, *òrgan del Moviment* i, per això, amb el suport del tràfic d'influències del moment. Fins i tot s'ha arribat a dir que la subscripció al *Baleares* era obligada per a obtenir certs favors, i que els industrials i els comerciants locals es veien obligats a esser generosos amb la seva publicitat en el periòdic. Una altra explicació falsa a aquells anys d'esplendor, reiterada sovint, és que *Baleares* mai no va tenir problemes de paper per a sortir al carrer, mentre que els col·legues de la competència vivien penúries insolubles amb les bobines racionades.

Res més lluny de la veritat. Ni subscriptors per por, ni anunciants per obligació, ni paper regalat sense límits. Res que no fos legítima conseqüència d'un periòdic nou, entregat i il·lusionat per part dels seus protagonistes redactors, va tenir res a veure amb l'èxit de *Baleares.* En aquells anys d'esplendor, cada redactor era una figura amb el seu propi públic, i formava, d'aquesta manera, una parròquia diversa, procedent de totes les classes socials. Gafim, Rat, Joan Bonet, Xavier Jiménez, Cojuelo, Quinito, tots periodistes sense precedents en la professió, amb atractius personals i propis, i cada un amb els seus lectors particulars.

Si no fos cert això que deim i ho fos, per contra, allò que afirma la maledicència, l'èxit de *Baleares* s'hauria repetit en totes les províncies espanyoles i, fins i tot, a Madrid, perquè pertot hi havia periòdics que pertanyien a la seva mateixa cadena, gairebé sempre els de menor tiratge de cada localitat. Si eren certes les falsedats que s'atribueixen per justificar l'èxit de *Baleares,* la història hauria tengut l'equivalent, per exemple, i especialment, a Madrid, on el diari *Arriba,* de la mateixa cadena, era el periòdic bandera de l'èxit sempre encalçat i mai no assolit.

Baleares fou el que va esser pels seus propis i exclusius mèrits, basats en les virtuts d'una redacció irrepetible, amb un instint professional sorprenent i extraordinari.

Pau Llull

suport de l'Estat quan el paper escassejava. Aquestes circumstàncies contribuïren a fer-lo molt popular. Passat el període d'escassesa, va tenir la primera rotativa de les Balears (1941) i augmentà progressivament el tiratge, fins a arribar als vint-i-cinc mil exemplars, creant concursos i fomentant activitats esportives i artístiques. Entre les activitats esportives, destaquen les voltes ciclistes a Mallorca, de caràcter internacional, els partits de futbol i les vetlades de boxa. En les socials, sobresurten la creació del Banc dels Pobres, per a ajudar els necessitats, dirigit per Jordi Andreu Alcover, que va disposar d'un llegat d'Eleonor Servera de March, i la rifa de cistelles de Nadal, en les quals fins i tot es regalaven pisos o xalets. Malgrat la seva vinculació al Moviment Nacional, els anys 50 i 60 fou una tribuna molt activa de la dinàmica cultural a Mallorca, particularment de la renovació literària. Entre els seus redactors i col·laboradors destacaren Joan Bonet Gelabert, Llorenç Capellà, Pere Capellà Roca —Mingo Revulgo—, Gabriel Fuster Mayans —Gafim—, Miquel Gayà, Manuel Sanchis Guarner, Pere Antoni Serra Bauzà, Josep Mascaró Passarius, Quinito Caldentey, Eliseo Feijoo, Josep Ramis, Jesús Cor, Miquel M Serra Pastor, Jaume Font, Miquel Ramis Alonso, Sebastià Garcías Palou, Bru Morey, Julià Oliver, Llorenç i Miquel Villalonga, Antoni Pizà Ramon, Miquel Vidal Seguí —Rat—, Guillem Frontera, Nicolau Brondo Oliver i Jaume Aloy, entre d'altres. El 1951, obtengué el *Premio Nacional de Periódicos* i posteriorment, gràcies a la tasca d'Almagro Martí, el *Virgen del Carmen*. En expansionar-se, la redacció s'instal·là, el 1965, al Palau de la Premsa i, posteriorment, les màquines es traslladaren al polígon de Son Castelló. Arribada la transició democràtica, seguint la tendència de privatitzar els mitjans de comunicació estatals, l'empresa mallorquina Premsa Nova n'adquirí els locals i els drets de capçalera (1984), i continuà la seva publicació. El 1987 rebé els *Premio Nacional del Ejército* i *Premio Ford* a la crítica esportiva, pels treballs publicats per l'ex-comandant general de Balears, Domingo Jiménez Riutort, i pel cap de redacció d'esports, Patricio Candia, respectivament. (JR)

↑ Edifici dels tallers del diari *Baleares* al polígon de Son Castelló

Directors de Baleares

Cadena del Moviment-MCSE
Pablo Saiz Gralla
Nicolau Brondo Rotten
Pedro Álvarez
Domingo Medrano
Antoni Colom
Jordi Andreu Alcover
Waldo de Mier
Ignacio Arroyo
Francisco Javier Jiménez González
Antoni Pizà Ramon
Pedro Ignacio González
Joan Josep Porto
Pau Llull Alemany
Heliodoro Muñoz Rodríguez

Premsa Nova SA
Pere Antoni Serra Bauzà
Octavi Aguilera
Miquel Serra Magraner
Jaume Jiménez Muntaner

BALEARES Publicació editada a Buenos Aires (l'Argentina), entre 1913 i, probablement, 1917, per emigrants mallorquins. Subtitulada *«periódico de información regional»*, tenia periodicitat quinzenal i tractava temes econòmics i socials relacionats amb l'emigració. El seu primer director va esser Eusebi Guasp. A causa de la crisi econòmica de 1914, fomentà la creació d'una Borsa Balear de Treball a Buenos Aires. ■ Revista gràfica en castellà, publicada a Mallorca entre 1917 i 1925. Hi figuraven notícies sobre temes de l'actualitat mundial i, particularment, de les Illes amb una major cura de Mallorca. Dedicà una atenció especial al món de la cultura i de la ciència, tant a la presentació de les darreres novetats de la pintura, cinema, literatura, tècnica i medicina, com a la publicació d'articles de fons i assaigs sobre aquests camps. Incloïa, també, poemes i narracions d'afeccionats illencs i d'autors consagrats balears, espanyols i estrangers. Apareixia profusament il·lustrada amb fotografies, entre d'altres, d'Ernest Amer, Guillem Bestard, Domènec Duran, Jaume Escalas Real, Antoni Mulet, Narcís Puget, Gaspar Rul·lan, Fulgenci Sastre, Josep Vila Coll i Fotos Ferrer, Hernando i Vinyets. Entre els dibuixants que hi col·laboraven, desta-

↓ Portada del primer número de la revista *Baleares* (1917-1925)

quen Pere Josep Barceló, Josep Costa Ferrer —Picarol— i Joan Bauçà Guanyabéns. Va esser dirigida per Enric Vives Verger (1917-1923) i Josep Maria Verger (1923-1925). Tengué periodicitat setmanal (1917-1918), desenal (1918-1920) i quinzenal (1920-1925). Fou l'única revista gràfica de les Illes que arribà als nou anys, per l'esforç dels seus directors i per les nombroses pàgines dedicades a la publicitat, que permetien el finançament de la publicació. ■ Revista il·lustrada editada a Palma en anglès i castellà. Estava dedicada al turisme i comptava amb abundosa informació sobre els serveis hotelers i turístics, així com amb alguns articles de la premsa anglesa. Només se'n publicaren tres números, entre abril i agost del 1933. Hi escrivien, entre d'altres, Harry Brietain, Regina Opisso, Joan Flaquer Fàbregues i Harry Kempt.

LAS BALEARES

DIARIO REPUBLICANO

LA AMNISTIA

CRONICA LOCAL

↑ Diari *Las Baleares* (1891-1896)

BALEARES, LAS Diari republicà, que substituí el setmanari del mateix nom i fou també dirigit per Benet Pons Fàbregues. S'edità de l'1 de maig de 1891 al 31 de juliol de 1896, quan aparegué *La Unión Republicana*. A partir de gener de 1896, dedicà dues pàgines, impreses a Madrid, a la informació internacional i estatal. En foren redactors, entre d'altres, Lluís Martí i Joan Tugores.

BALEARES, LAS Publicació periòdica de caire republicà autonomista, dirigida per Benet Pons Fàbregues.

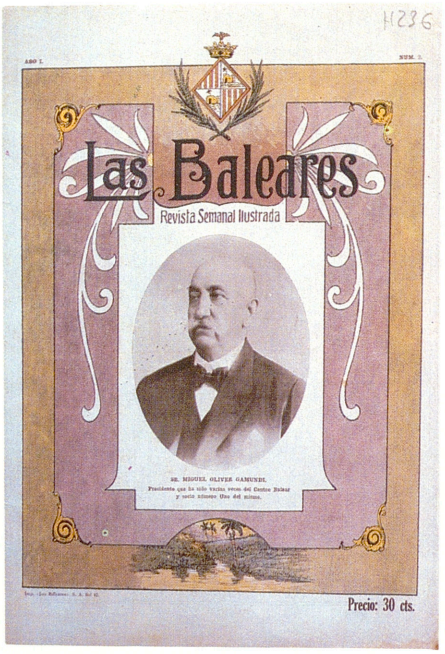

↑ Revista *Las Baleares* editada a Cuba

S'edità a Palma des del 10 de maig de 1890 fins al 23 d'abril de 1891. Sortia inicialment dos pics per setmana i es transformà en setmanari a partir del número 52. En foren col·laboradors Lluís Martí, Eusebi Ballester, Benet Pomar i Ricard Roca. ■ Revista mensual, de caire professional i científic, òrgan del Col·legi de Farmacèutics de Balears. Els seus objectius eren mantenir la unitat i la col·laboració en el sector. El primer número sortí el 1900 i durà fins al 1919. En va esser primer director Juan Valenzuela, i hi col·laboraren, entre d'altres, Antoni Bassa, Jaume Ignasi Martorell, Francesc Llompart i Gabriel Fuster. Es repartia gratuïtament a tots els farmacèutics. ■ Revista setmanal il·lustrada publicada a l'Havana (Cuba) com a òrgan del Centre Balear d'aquesta ciutat. Començà a sortir el 1921, dirigida per Joan Torres Geresch, secretari d'aquest centre. Hi col·laboraren escriptors cubans, juntament amb el marquès de Partirratx, Bartomeu Tomàs Marí, i Felip Casassaies, entre d'altres. A més de planes amb cròniques, consultoris mèdics, notícies de les Illes i de la colònia, en tenia una de dedicada a la dona. Es redactava exclusivament en castellà.

BALEARES DEPORTIVA Revista setmanal il·lustrada, editada a Palma des del febrer de 1923. Probablement, desaparegué el maig del mateix any. Oferia informació sobre el món de l'esport espanyol i, especialment, de les Illes. Apareixia en castellà i il·lustrada

BALEARES DEPORTIVA

Revista semanal ilustrada

DIRECTOR-PROPIETARIO

FRANCISCO DE A. FUSTER PEREZ

SALUDO

NUESTRO PROGRAMA

↑ Baleares Deportiva

amb fotografies d'Amer, Díaz i Guerrero, i caricatures de Pepe Calandín. El seu director-propietari era Francesc d'Assís Fuster Pérez.

BALEARES MÉDICA Publicació editada a Palma des del 1980 fins al 1982, com a òrgan del Sindicat Mèdic Lliure de Balears. N'era director el cardiòleg Miquel Tiola Fort i el consell de direcció estava format per Marià Rosselló Barbarà, Josep Yarza Colomar, Manuel Cuesta Gimeno, Joan Mir Ramonell i Pau Ramis Bisellach. Es redactava en castellà.

BALEARES SINDICAL Publicació mensual editada a Palma per l'Organització Sindical de Balears, de la qual era l'òrgan. Sortí des de novembre de 1974 a octubre de 1975.

BALEAR FILM Productora cinematogràfica creada a Palma el 1925. Sorgida de les tertúlies que es realitzaven a Can Castellà de la costa de Sant Domingo, la seva finalitat era l'edició de pel·lícules de ficció, d'actualitat o d'informació sobre les Illes. Els principals accionistes foren Serafí Sureda, primer capitalista, i Joan Mas Quetglas, propietari de can Castellà. El primer projecte fou un film basat en una novel·la costumista, *Géminis* de Frates i Sureda, que no es pogué dur a terme. L'única pel·lícula que produí fou *El secreto de la pedriza*, adaptació de la novel·la del mateix títol dels ger-

mans Vázquez Humasqué, amb direcció artística de Francesc Aguiló Torrandell. ■ Distribuïdora de films per a totes les Balears, amb les principals marques de pel·lícules en exclusiva (1947-1985). Es va fundar a Palma, el setembre de 1947, al carrer Palau Reial (aleshores General Goded). El titular de l'empresa era Llorenç Calafat Cañellas i, els seus socis, Francesc Ques Ventayol i el doctor Bartomeu Vanrell. Per a la direcció, organització i posada en marxa del negoci, cridaren un tècnic de Barcelona que tenia experiència en el sector, Carles Monleón Jiménez, el qual ja havia estat sotsgerent per a Catalunya, Aragó i Balears de la distribuïdora Mercurio Films SA, després d'altres càrrecs a la Columbia Films i a la Rey Soria Films (aquesta des del 1935). El 1953, quedà com a únic propietari de la firma Francesc Ques, que associà al negoci Carles Monleón com a soci industrial. També aquest any es traslladà a la que va esser la seva seu definitiva, a la Rambla. El 1973, Carles Monleón passà, per compra directa, a director propietari i començà una època de gran importància per causa de les exclusives amb conegudes marques de pel·lícules, com Cinema International Corporation (que incloïa la Paramount, Universal Pictures, Metro Goldwyn Mayer i la United Artists), CB Films i Mercurio Films; anteriorment també havia tengut la Columbia Films. El 9 de setembre de 1985, la distribuïdora desaparegué per jubilació del seu propietari. (CA)

BALEÀRIC, EL Sobrenom que s'aplicà el consol romà *Quint Cecili Metel* (→), després de conquerir les illes Balears.

BALEARICA Família d'aus de gran dimensions, originàries de l'Àfrica. Són conegudes popularment com a grues coronades. El 1760, el naturalista anglès Brissora la va descriure erròniament com a autòctona de les illes Balears i, d'aquí, el seu nom. A Mallorca, com a la resta de les Illes, sols existeix constància de la captura d'un exemplar, el 1880, pel naturalista Vilella.

BALEARICA Butlletí del Centre d'Estudis Ornitològics de Balears, vinculat al col·legi Ramiro de Maeztu. El seu primer número sortí el 1956 i reproduí, a portada, un exemplar de la família d'aus que li donà nom. Els seus articles, publicats en castellà i anglès, tractaven temes relacionats amb l'ornitologia: control migratori, clima i cens ornitològic, entre d'altres. Era propietat de mossèn Blai Genovart i Genovart i fou dirigida per Gabriel Fuster Mayans. S'edità fins al 1958.

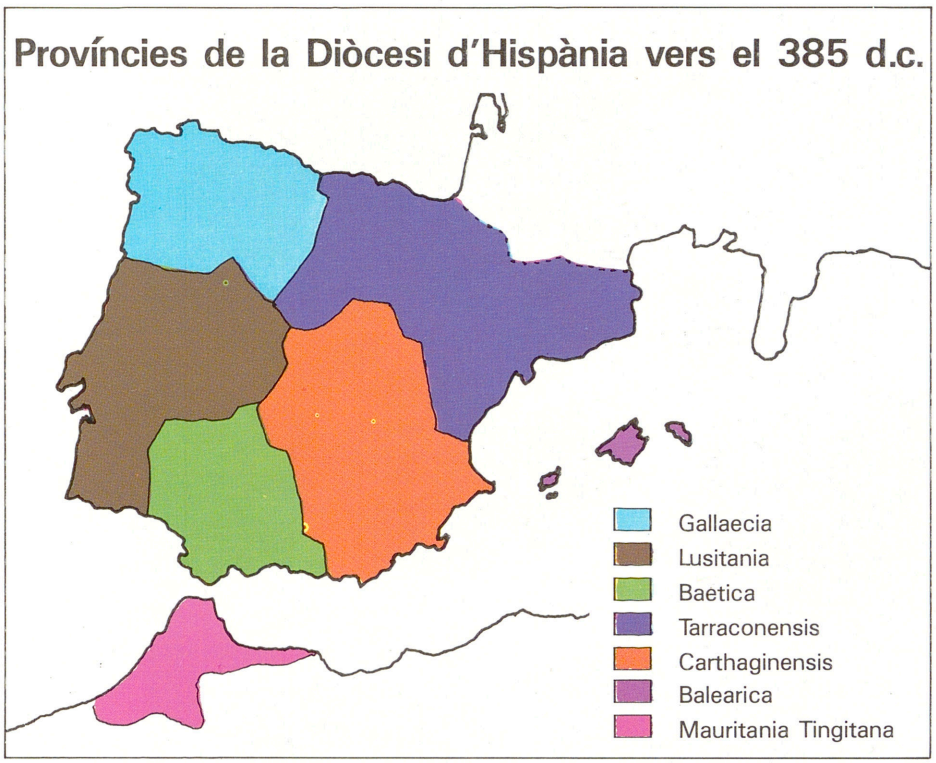

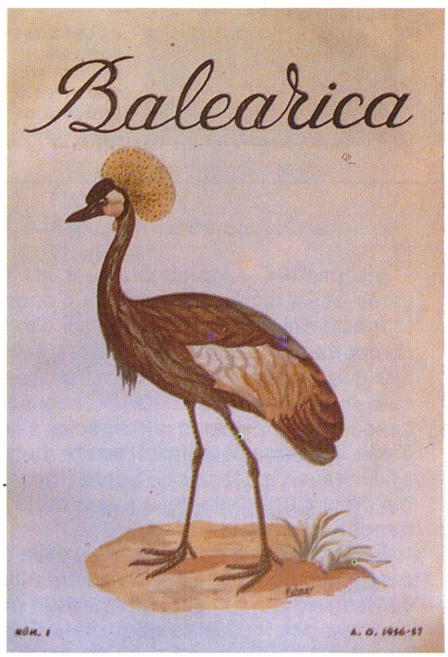

↑ Balearica

BALEARICA Província romana que incloïa totes les illes de l'arxipèlag balear, creada a la segona meitat del s IV dC. Fou una de les set unitats administratives que formaven la diòcesi d'Hispània. Fins aleshores, les Illes havien fet part, successivament, de la províncies romanes d'*Hispania Citerior*, *Tarraconensis* i *Carthaginensis*. Va pertànyer a l'Imperi Romà fins al 455, quan fou conquerida per Genseric i passà a integrar-se en el Regne Vàndal d'Àfrica. (LM)

BALEARIC HOMES & LIVING —BALEARES, CASAS Y VIDA— Revista publicada a Palma, des del 1985, en anglès i castellà. Tracta de les urbanitzacions, nàutica, moda, diversió i d'altres aspectes socials de les Balears. Inclou una gran gamma de fotografies en color i molta de publicitat, adreçada al públic anglès i espanyol interessat a residir a les Illes. Mantengué una periodicitat trimestral fins al 1986 i és bimensual des del 1987. Es ven a les Balears, a Madrid i el Regne Unit, i n'és director John Matthews.

BALEARITZACIÓ Terme usat per primera vegada per periodistes del *Paris-Match* en un reportatge sobre les Balears, publicat a França a finals dels anys 50. Les característiques i l'organització del model d'estructura-

← Les torres de Magalluf foren, durant molt temps, el símbol de la balearització

ció econòmico-territorial de les illes Balears, baldament que Menorca hi participa en menor grau, dels anys 1960-1970, són les que defineixen, bàsicament, el concepte. Actualment, amb algunes modificacions, encara és vàlid. Des del punt de vista econòmic, implica un desequilibri sectorial, amb hipertròfia del terciari i concretament del subsector turístic. Aquesta hipertròfia econòmica és lligada amb una dependència exagerada de l'exterior, amb el conseqüent risc de crisi si els agents o la situació econòmica internacional assoleixen noves conjuntures. La traducció territorial d'aquest model econòmic es materialitza en un alt ritme d'edificació al litoral, no sempre acompanyat del procés d'urbanització, sense l'adequada planificació. Com a conseqüència d'això, es dóna una alarmant degradació paisatgística i dels recursos naturals que, a la llarga, jugarà un paper contrari als interessos del sector turístic. La imatge que estereotipava la balearització al *Paris-Match* era la construcció de les torres de Magalluf, al terme municipal de Calvià. El vocable té un significat pejoratiu i es popularitzà internacionalment des de França, sobretot arran de l'ús que n'han fet els nacionalistes corsos, per significar allò que volien evitar, des del punt de vista econòmico-territorial, per a la seva illa. (OR)

BALEAROMETHES SESRODESAMUS Espècie endèmica de Mallorca, adaptada a la vida subterrània. És la forma més primitiva coneguda d'entre els tricomíscids que integren la subfamília *Haplophtalminal* i tot fa suposar que té un mode de vida aquàtic o almenys amfibi, ja que nombrosos exemplars varen esser recollits sota les pedres d'un riu subterrani, en una cova de Pollença. El mascle fa 3'1 x 1'6 mm i la femella 4'3 x 2'1 mm. És totalment blanc i no té ulls. La superfície dels exopodis dels tres darrers parells de pleòpodes és relativament important i augmenta del tercer al quint pleòpode; així els pleòpodes esdevenen els apèndixs respiratoris propis dels omiscoidens.

BALEARS, CAPITANIA GENERAL DE Vegeu *Capitania General de Balears.*

BALEARS, COMANDÀNCIA GENERAL DE Vegeu *Capitania General de Balears.*

BALEARITZACIÓ

Els primers —i probablement els únics— a encunyar el verb «balearitzar» varen esser diaris francesos, que donaren a entendre així una inadequada transformació del paisatge en benefici d'interessos turístics. Com a exemple d'aquest comportament, alguns periodistes gals utilitzaren, a principis dels anys seixanta, allò que s'esdevenia a les nostres Illes i, especialment a Mallorca i en menor escala a Eivissa. «Balearitzar», segons ells, era omplir la naturalesa de ciment, sense contemplacions ni respecte, a l'estil de «com es fa en aquelles Illes», com deien. Les cròniques del nostre deteriorament des del punt de vista francès s'il·lustraven a Magalluf i Santa Ponça, quan, curiosament, el principal responsable de la carnisseria de la ribera dreta de la badia de Santa Ponça era un ciutadà francès, de trista memòria.

En la denúncia francesa, no existia cap esperit ecologista ni de desinteressada defensa del paisatge de les nostres Illes. Tenim el convenciment que la pejorativa definició de «Balearitzar» nasqué motivada per un instint d'autodefensa, especialment dels nuclis turístics de la Costa Blava, fins aleshores única meta vacacional del Mediterrani i que, de cop i resposta, es veia empaitada pel creixement de l'oferta a Mallorca i Eivissa. Un altre perill que planava sobre la Riviera era l'expansió turística de Còrsega, que ells pretengueren defensar acusant de «balearitzar» la costa nord d'aquella illa. Aquí nasqué, realment, i es popularitzà l'ús del nou verb. «No a la balearització de Còrsega», fou un crit escoltat repetidament a França.

Sempre he pensat que hi hagué una exageració premeditada, i que s'usà de la pitjor manera possible el nostre desenvolupament turístic en defensa d'uns interessos ben coneguts i determinats.

Jaume Cladera

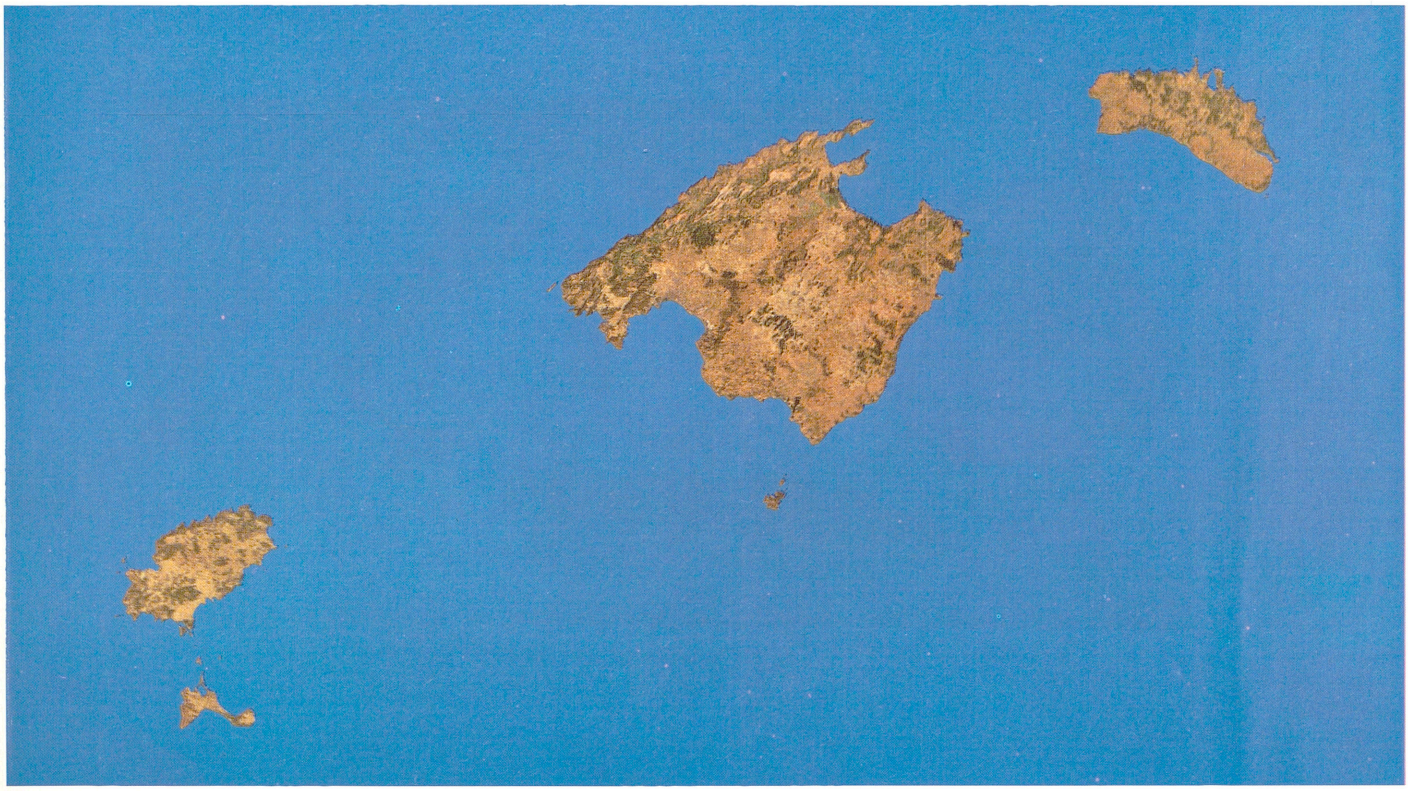

↑ Fotografia de les illes Balears realitzada pel satèl·lit Landsat-5 (COPOT)

BALEARS, ILLES Arxipèlag de la Mediterrània Occidental, amb una superfície de 5.014 km² i 1.238,9 km de costa. La màxima elevació és el puig Major (Mallorca) amb 1.445 m. Té una població de 680.933 habitants (1986). L'arxipèlag de Balears és format, en realitat, per dos grups d'illes perfectament definits. D'una banda, el de les Balears pròpiament dites, amb les illes de Mallorca, Menorca, Cabrera i altres menors. De l'altra, el de les Pitiüses, amb amb les illes d'Eivissa, Formentera i altres illetes i illots. El nom llatí *Baliares* o *Baleares* designà originàriament les Balears estrictes, fins que s'estengué com a denominació general de tot l'arxipèlag, però persistí la denominació de Pitiüses per designar-hi un sub-arxipèlag d'acusats trets diferencials. Dins la unitat del clima mediterrani, les illes Balears presenten una gran varietat de microclimes amb contrasts tan acusats com les zones humides de muntanya i les zones àrides de les marines de migjorn. La combinació de les diferències de clima, sòl, orografia i d'altres; l'extensió molt desigual d'illes; la presència de poblaments diversos i la pertanyença simultània o successiva a centres exteriors de poder polític i cultural, han determinat una complexitat sorprenent a les illes Balears. El sentiment de grup col·lectiu entre les Illes és molt feble i per això el nom *balear* té una manca d'arrelament popular, en contrast amb la popularitat de les denominacions de cada un dels grups insulars. Dins l'organització territorial de l'Estat establerta per la Constitució Espanyola de 1978, formen la Comunitat Autònoma de les illes Balears. Persisteix la Província de Balears, però la Diputació Provincial de Balears desaparegué substituïda pels òrgans de govern insular dels Consells Insulars de Mallorca, Menorca i Eivissa-Formentera. La llengua pròpia, d'ençà de la conquesta catalana del s XIII, és el català, amb acusades peculiaritats dialectals tant en relació a la resta de l'àrea idiomàtica catalana com entre les illes. (GEM)

ILLES BALEARS
contingut

	pàg
Geografia	315
Bartomeu Barceló Pons	
Demografia	328
Bartomeu Barceló Pons	
Història	333
Isabel Moll Blanes	
Institucions	344
Romà Piña Homs	
Etimologia	347
Miquel Dolç i Dolç	
Llengües	349
Joan Miralles Montserrat	
Economia	359
Miquel Alenyar Fuster	

GEOGRAFIA

— Situació i dimensions

L'arxipèlag de les Balears està situat enmig del Mediterrani occidental, desplaçat cap a l'oest, entre els meridians 1° 09' 30" (illes Bledes, Eivissa) i 4° 23' 46" (cap de la Mola, Menorca) de longitud est (Greenwich), i els paral·lels 38° 38' 25" (cap de Barbaria, Formentera) i 40° 05' 39" (illes des Porros, Menorca) de latitud nord. Està format per tres illes majors: Mallorca, Menorca i Eivissa, dues de menors: Formentera i Cabrera, i nombrosos illots, entre els quals cal destacar sa Dragonera, i les que configuren el subarxipèlag de Cabrera a Mallorca. Les Illes es disposen de SO (Eivissa) a NE (Menorca) i queden emmarcades en un cercle de 150 km de diàmetre amb centre a Palma. S'ha dit de les Balears que són «les illes més aïllades del Mediterrani» malgrat que el seu grau d'aïllament és feble, tenint en compte que la distància mínima respecte del continent és de només 91 km, que separen les costes d'Eivissa de les d'Alacant, mentre que la distància entre Eivissa i Mallorca és de 83 km i la d'aquesta illa amb Menorca és-

França
Itàlia
Iugoslavia
Portugal
Espanya
BALEARS
Grècia
Mar Mediterrània
Marroc
Algèria
Tunísia
40°
S'ILLETA DE SÓLLER
ILLA
SA DRAGONERA
I. MITJANA
ILLETES D'EN SALES
I. DES MALGRAT
I. DE SA PORRASSA
I. DEL TORO
I. DEL SEC
N
I. REDONES
I. CONILLERA
BOSC
I. TAGOMAGO
39°
I. BLEDES
I. DE S'ESPART
I. D'EIVISSA
I. DE SES RATES
I. GROSSA
I. BOTAFOC
ES DAUS
I. DES MALVINS
I. D'ES VEDRÀ
I. D'ES VEDRANELL
I. DE L'ESPONJA
I. DES PENJATS
I. DE S'ESPALMADOR
I. ESPARDELL
I. DE FORMENTERA
1°
2°

MAPA DE SITUACIÓ
I. DEL COLOMER
I. DE FORMENTOR
S'ILLOT D'ALCÚDIA
I. D'ALCANADA
I. DES PORROS
I. DEL PILAR
I. BLEDES
I. DE SANITJA
I. D'ADDAIA
40°
ILLA DE MENORCA
I. D'EN COLOM
I. DE L'AIRE
DE MALLORCA
A GALERA
I. GROS
I. DE NA GUARDIS
I. DE NA MOLTONA
I. DE NA PELADA
I. NA FORADADA
I. NA POBRA
I. NA PLANA
I. CONILLERA
NA REDONA
I. DE CABRERA
I. L'IMPERIAL
I. DELS ESTELLS
39°
ARXIPÈLAG DE LES BALEARS
3°
4°

de 38 km. Això fa que la seva àrea teòrica d'explotació econòmica de la mar (200 milles) només es realitzi mínimament. *(Vegeu taula 1)* Tenint en compte que l'aïllament perfecte seria del 100,0%, podem copsar uns graus d'aïllament que encapçala Menorca. De tot això s'esdevenen uns valors geopolítics de situació que tendran un pes important en el seu tarannà històric, i que en certs moments s'haurien de comptabilitzar com a economies de situació a l'àmbit dels interessos dels països mediterranis. L'extensió de l'arxipèlag és de 5.014 km², que es distribueixen en un 72,6% a Mallorca, un 14,0% a Menorca, un 10,8% a Eivissa, un 1,8% a Formentera, un 0,3% a Cabrera i un 0,7% a la resta d'illots. Són, per tant, illes petites si les comparam amb les altres de la Mediterrània Occidental com Sicília (25.426 km²), Sardenya (23.813 km²) o Còrsega (8.681 km²).

— Dimensions físiques *(Vegeu taula 2)*

Una de les variables que defineix la insularitat és la influència marítima dins l'espai illenc. La *ratio* que ens permet dimensionar aquest fet és la relació entre la longitud de la costa i l'extensió de cada illa, que integra la forma i el desenvolupament costaner. *(Vegeu taula 3)* Seguint la classificació de Doumenge, les Balears es poden situar en el segon dels cinc grups d'illes que aquest autor estableix i que denomina «petites terres insulars» (*ratio* entre 1-10), en què la totalitat de l'espai insular té influència marítima. Cap punt de les Balears està a més de 30 km de la mar, per la qual cosa, tenint en compte que la influència marítima comença a disminuir a partir dels 35 km, es confirma el seu elevat grau d'insularitat segons aquesta variable. Les Balears formen una unitat física tant per la seva estructura geològica com pel seu àmbit climàtic i biogeogràfic, però així i tot cal fer matisacions que donen a cadascuna d'elles una personalitat geogràfica diferenciada que s'accentua en considerar els fets humans, en els quals trobarem una clara diversitat.

↓ Illa des Porros, el punt més al nord de les Balears

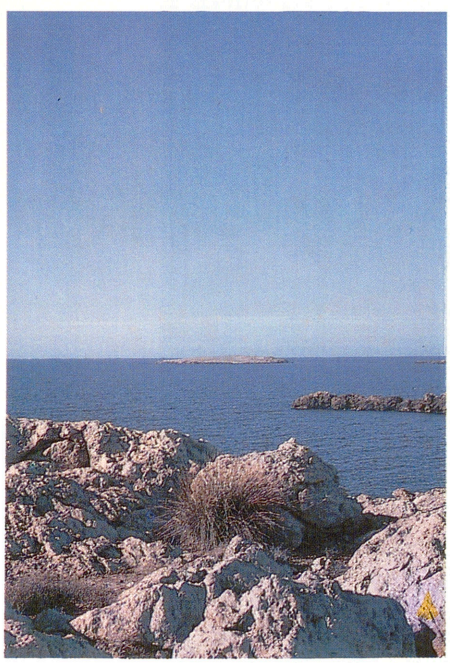

①

Illa	A.E.E. teòrica	A.E.E. real	% R/T
Mallorca	509.975 km²	49.172 km²	9,5 %
Menorca	465.571 km²	71.123 km²	15,3 %
Eivissa	461.314 km²	18.471 km²	4,1 %
Formentera	442.682 km²	21.043 km²	4,7 %

DISTRIBUCIÓ D'EXTENSIÓ PER ILLES

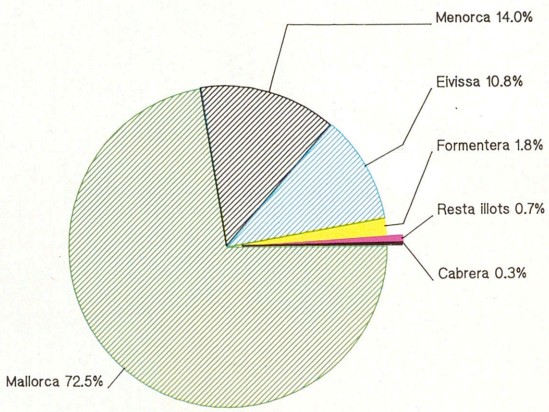

②

Illa	Extensió km²	Extensió %	Longitud de la costa km	Longitud de la costa %	Distància màx. (km) N-S	Distància màx. (km) E-O	Altura màxima m	Altura màxima Lloc
Mallorca	3.640,16	72,6	554,7	44,7	78	96	1.452	P. Major
Menorca	701,84	14,0	285,7	23,1	23	53	357	El Toro
Eivissa	541,22	10,8	210,1	17,0	41	19	475	Sa Talaiassa
Formentera	82,08	1,6	69,0	5,6	15	23	192	La Mola
Cabrera	15,70	0,3	22,0	1,7				
Altres	33,00	0,7	97,4	7,9				

③

Illa	km²/km costa
Mallorca	6,56
Menorca	2,45
Eivissa	2,57
Formentera	1,19

— Geomorfologia

Les Balears emergeixen d'una plataforma submarina que és continuació de les serralades bètiques. La seva formació se situa en la fase Estaírica del plegament alpí, per la qual cosa les formes de relleu són joves i manifesten l'estructura tectònica que les creà, però a Menorca trobam relleus senils d'origen hercinià que han estat modelats per un llarg procés d'erosió. Seguint les teories defensades i elaborades per Lluís Pomar com a alternativa innovadora de les exposades por Fallot i continuades fins a Guillem Colom, podem distingir tres grans unitats tectosedimentàries que corresponen a tres cicles de sedimentació. La primera està formada per materials paleozoics plegats i peniplanitzats a l'orogènia herciniana, que afloren a la meitat nord de Menorca i que formen el sòcol

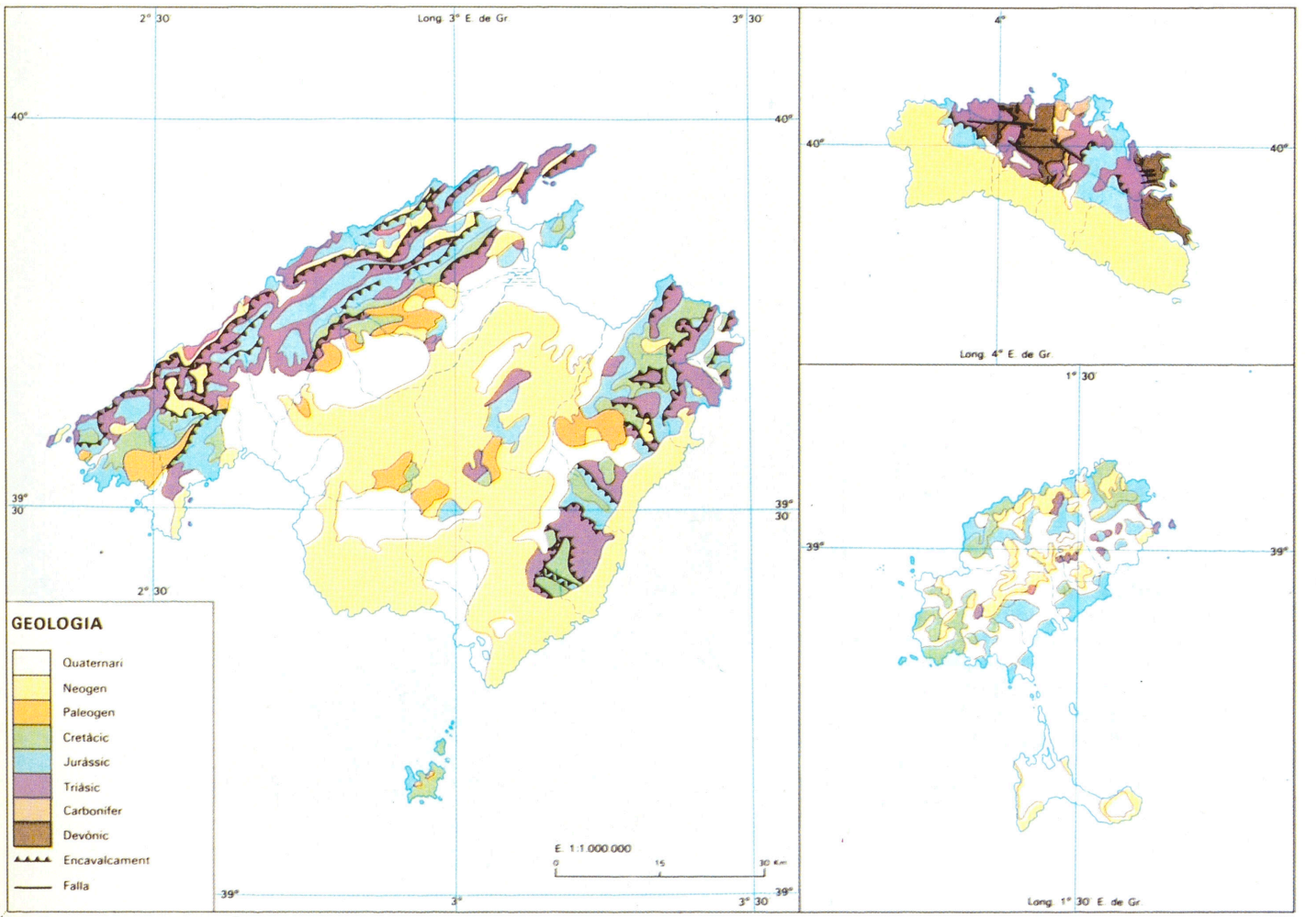

↑ Mapa geològic de les Balears

sobre el qual es depositaren els materials triàsics i els que els seguiren del futur àmbit balear. Precisament, el comportament d'aquest sòcol tendrà un paper important en la configuració dels relleus posteriors. La segona unitat està formada per materials mesozoics i comprèn tres subunitats, la que correspon als materials triàsics amb efusions volcàniques, la formada pels potents sediments calcodolomítics del Lias Inferior que se depositen a totes les Balears, i els que comprenen els dipòsits que van del Lias mitjà fins al Cretàcic. Aquests materials es formaren en un solc profund del geosinclinar Bètic-Balear, si bé a Menorca i NE d'Eivissa ho feren en una plataforma d'escassa profunditat. La tercera unitat està contituïda per materials cenozoics que presenten una estructura complexa, resultat de cicles marins de transgressions i regressions, i a períodes diastròfics. Aquí també es poden distingir tres subunitats. La primera està formada pels sediments litorals de l'Eocè i els dipòsits lacustres de l'Oligocè formats després del començament d'una fase tectònica compressiva que afectà tota la Mediterrània Oc-

→ Terrenys primaris de la cala Pou d'en Caldes (Menorca)

cidental, que va fer desaparèixer el mar de Tetis i implicà l'emersió definitiva de l'àrea balear, després de la sedimentació burdigaliana. La segona subunitat està formada pels dipòsits basals de plataforma marina tectònicament estable que, fracturada durant el Burdigalià, donà lloc a fosses subsidents plenes de sediments turbidítics que, en progressar la transgressió, ompliren les conques. Aquesta subunitat acabà amb els sediments lacustres del Serravillià afectats per grans deformacions. Una tercera subunitat està formada pels sediments del Neogè Superior discordants i transgressius sobre els anteriors. Aquesta transgressió tortoniana deposita calcarenites especials i és en aquesta època quan s'introdueix a les Balears la fauna de mamífers que esdevendrà endèmica. En el Pliocè, l'obertura de l'estret de Gibraltar fa que la mar envaesqui la conca mediterrània, deixi sediments litorals, ompli solcs subsidents i soliditzi paleorelleus. Aquesta fase de subsidència, prolongada durant el Plioquaternari, va esser decisiva en la configuració actual de les costes. Durant el Pleistocè, es produeixen una sèrie d'oscil·lacions del nivell marí, conseqüència de canvis climàtics, que deixen dipòsits litorals, a la vegada que les darreres fases del procés de subsidència individualitzen l'arxipèlag de Cabrera i formen les depressions de Campos, Palma i Alcúdia-Pollença, a l'illa de Mallorca.

↑ Depressió de Palma, actualment ocupada per l'aeroport i el pla de Sant Jordi, formada durant el Pleistocè

– El relleu

El relleu de les Illes, conseqüència de la tectònica i dels processos d'erosió, és molt variat. A Menorca, es poden distingir les formes senils de la meitat nord, amb materials paleozoics i triàsics de colors vermellosos, on es troba la màxima altitud de l'Illa, El Toro (357 m), i la plataforma estructural vindoboniana de la meitat sud, formada per roques calcàries de colors clars, on s'encaixen profundament barrancs de naturalesa càrstica. Les minvades altures d'aquesta illa, la deixa sense protecció dels vents, cosa que condiciona en part la vegetació i l'agricultura. Igual passa a Formentera, on l'altitud màxima es troba a la plataforma de la Mola (192 m). A Eivissa, el relleu presenta més agilitat, amb formes suaus, on tenen especial importància els glacis d'acumulació, i destaquen per la seva originalitat les formes càrstiques dels *poljes* de Corona i Albarca. L'altitud màxima es troba a sa Talaiassa (475 m). Finalment, a Mallorca és on es distingeixen més varietat de formes. Paral·lelament a la costa N i al llarg de 88 km, es troba

→ El Toro (357 m), màxima elevació de l'illa de Menorca

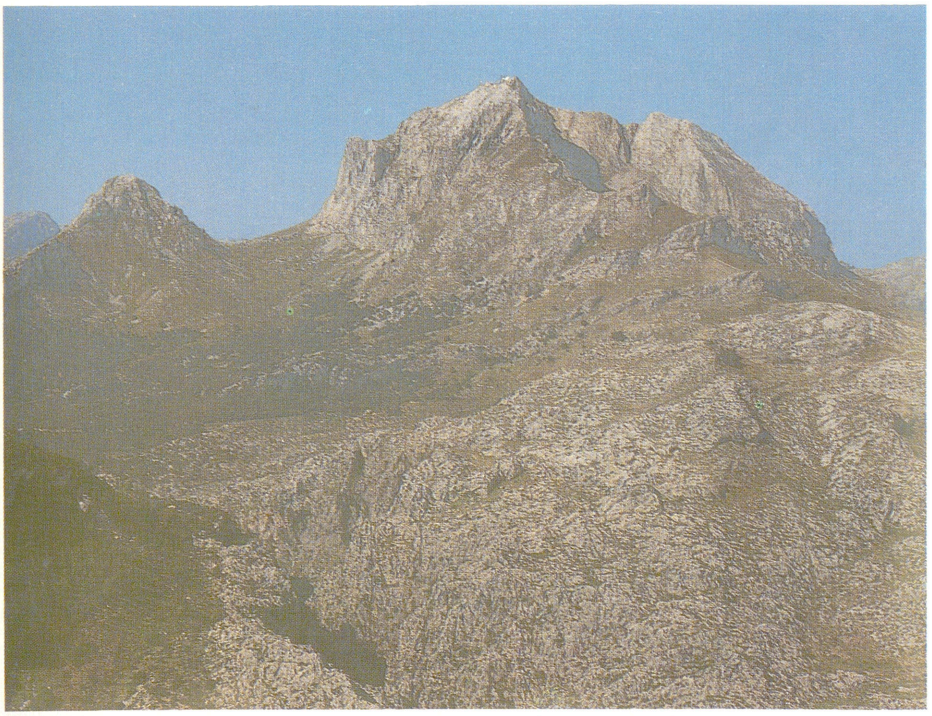

↑ El puig Major (1.445 m) és la màxima elevació de les Balears

la serra de Tramuntana, amb cims que superen els mil metres i amb una altitud màxima al puig Major d'en Torrella (1.445 m), que és un bon exemple de la muntanya mitjana mediterrània; la seva dissimetria N - S i la seva disposició en valls longitudinals és conseqüència de la tectònica i el predomini de materials calcaris (Lias i Burdigalià) dóna lloc a una gran riquesa de formes càrstiques. A la seva vessant, s'apareixen grans glacis que formen el Raiguer que enllaça amb el pla central de l'Illa, on predominen superfícies d'erosió, de les quals emergeixen turons d'escassa altura. Al S, el massís de Randa separa el pla de Migjorn format per la plataforma estructural de sa Marina de Llucmajor, amb una superfície d'abrasió i que acaba en una costa espadada, entre les conques de subsidència de Palma i Campos. A l'E, es troben les serres de Llevant, que van des de Cabrera al finisterre artanenc, on les altures no sobrepassen els 561 m (sa talaia Freda de Son Morei).

↓ Es Vedrà amb els seus 381 m, és l'elevació més espectacular d'Eivissa

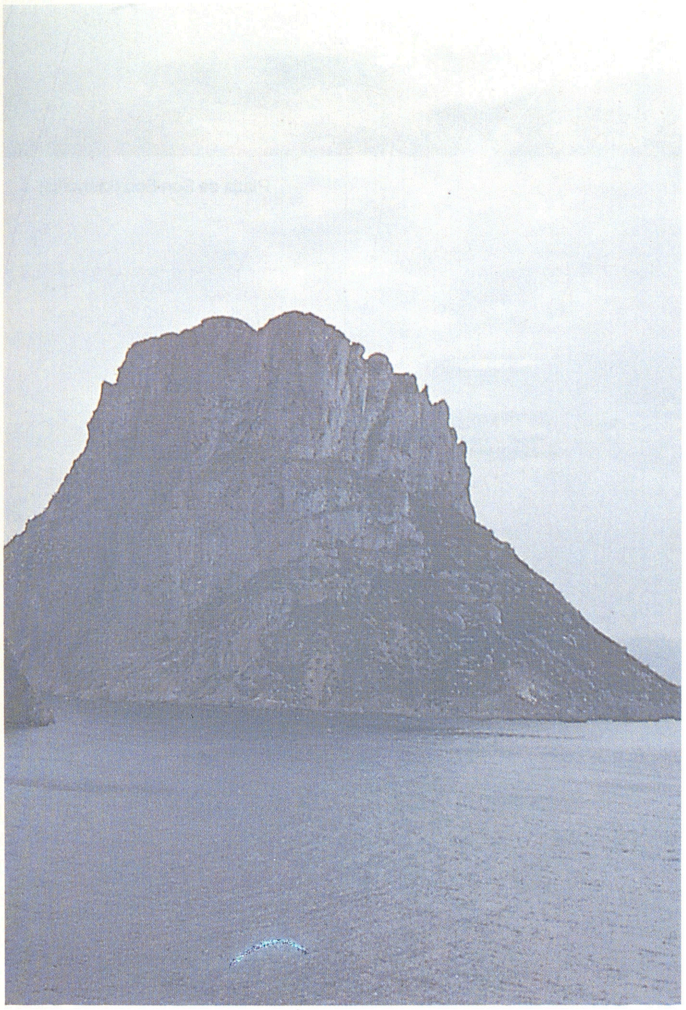

↓ El paisatge pla de Formentera té la seva màxima altitud a la Mola (192 m)

— Les costes

A les Balears, trobam diferents tipus de costes. Les costes espadades predominen a la part N de Mallorca, al llarg de la serra de Tramuntana, a la part NO de Eivissa, a la Mola de Formentera i sobretot a Menorca, tant a la costa N com al Sud. Les costes de graó o nip que solen anar acompanyades de formacions dunars, les trobam as Molinar-Can Pastilla i sa Ràpita-s'Estanyol a Mallorca i a la Plana de Sant Jordi a Eivissa, entre altres. Les platges de còdols i les platges d'arena, les trobam, arreu de les Illes, formant extensos arenals com el des Trenc i la platja de Palma a Mallorca, les platges de Migjorn a Formentera i Menorca o la platja d'en Bossa a Eivissa, i també al fons de les cales situades generalment a la desembocadura de torrents encaixats en la plataforma vindoboniana de la costa E i S de Mallorca, i al S de Menorca. Finalment, hi ha els litorals de restinga, amb albuferes com la d'Alcúdia, Prat de Sant Jordi, i es Salobrar de Campos, a Mallorca, la des Grau a Menorca i ses Salines d'Eivissa i Formentera. La plataforma litoral (-200 m de profunditat) no va més enllà dels 50 km, excepte al Freu de Menorca, i acaba en un talús continental que s'enfonsa fins a 1.400-1.800 m.

↑ Cala Mitjaneta (Menorca)

Platja de Son Bou (Menorca) ↓

↓ Penya-segat de la costa de Sóller

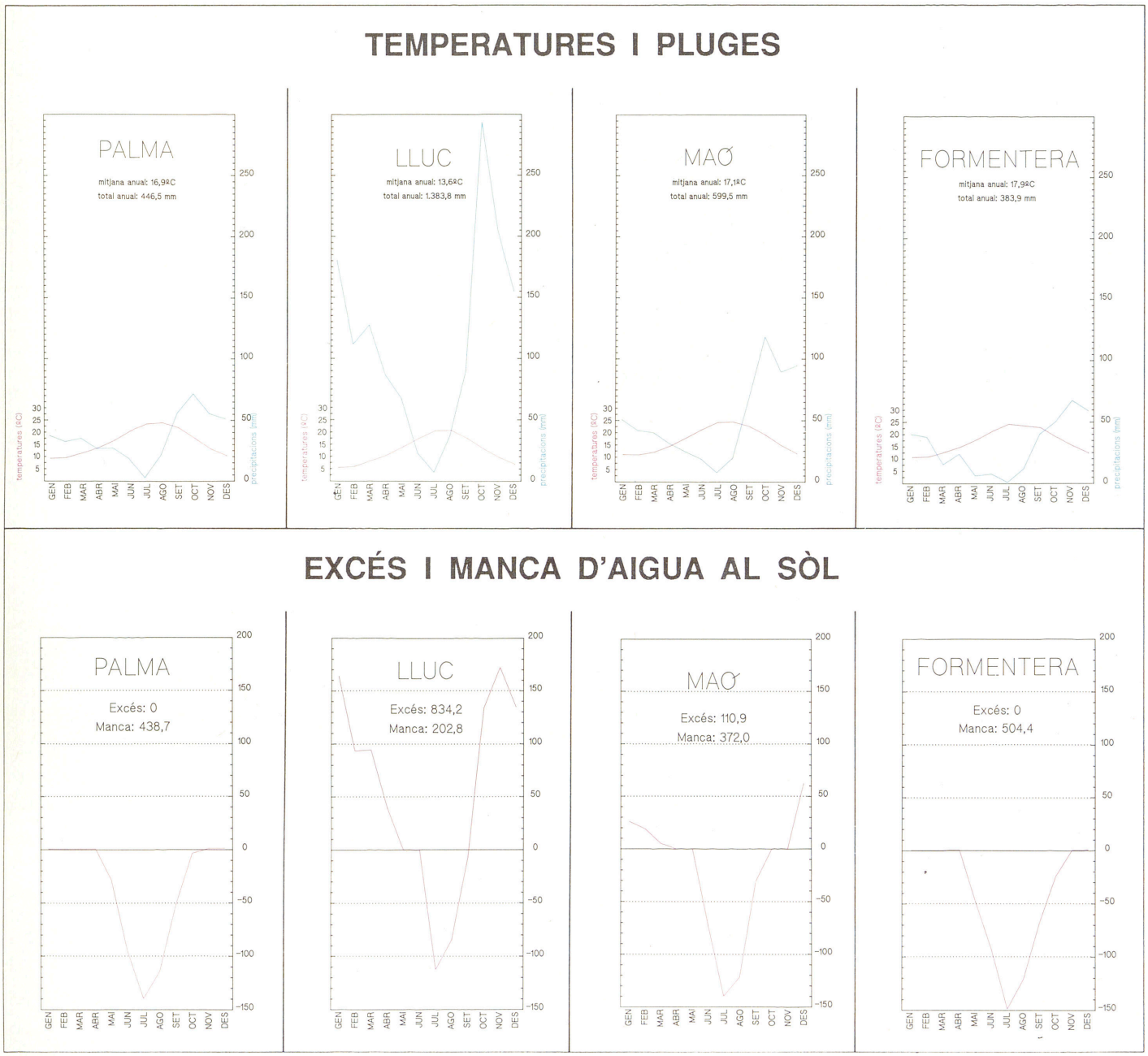

– El clima

Les Balears tenen un clima mediterrani modificat per la seva posició a la Mediterrània, i en el qual els factors de situació i el relleu determinen la seva varietat. El tret que caracteritza aquest clima és una temperatura mitjana anual que se situa entorn dels 17º i que presenta una oscil·lació anual amb uns màxims als mesos d'estiu (agost, 25º) i un mínims a l'hivern (gener, 11º). Per altra part, la precipitació que se situa entorn dels 500 mm, se concentra a la tardor, i després d'una màxim secundari a la primera, s'entra en un estiu notablement sec. D'aquesta manera, en coincidir les altes temperatures amb els mínims pluviomètrics, s'accentua l'aridesa estival i durant vuit mesos hi ha manca d'aigua al sòl. Els vents dominants són els de component nord (Tramuntana) que introdueixen al Mediterrani masses d'aire polar que participen activament a la ciclogènesi generadora de les pluges de tardor. També són vents portadors de pluges el Llevant i el Llebeig. En canvi, el Xaloc (SE) ens fa arribar l'aire sec i càlid del desert sahari. Tenen especial importància els vents locals, com l'embat, que incideix a les àrees costaneres suavitzant la calor estiuenca. Tot això és el resultat de la seqüència anual de les situacions sinòptiques. A l'estiu, la posició septentrional del front polar i el domini de les altes pressions subtropicals determinen les altes temperatures i el mínim de pluges. A la tardor, la circulació zonal, i sobretot la penetració de masses d'aire polar sobre la massa reencalentida mediterrània, creen una forta inestabilitat que explica el màxim de pluges. A l'hivern, disminueixen les situacions d'inestabilitat i en instal·lar-se les altes tèrmiques, determinants de les calmes de gener, quan floreixen els ametlers. Finalment, a la primavera l'estabilitat que s'esdevé del refredament de les aigues

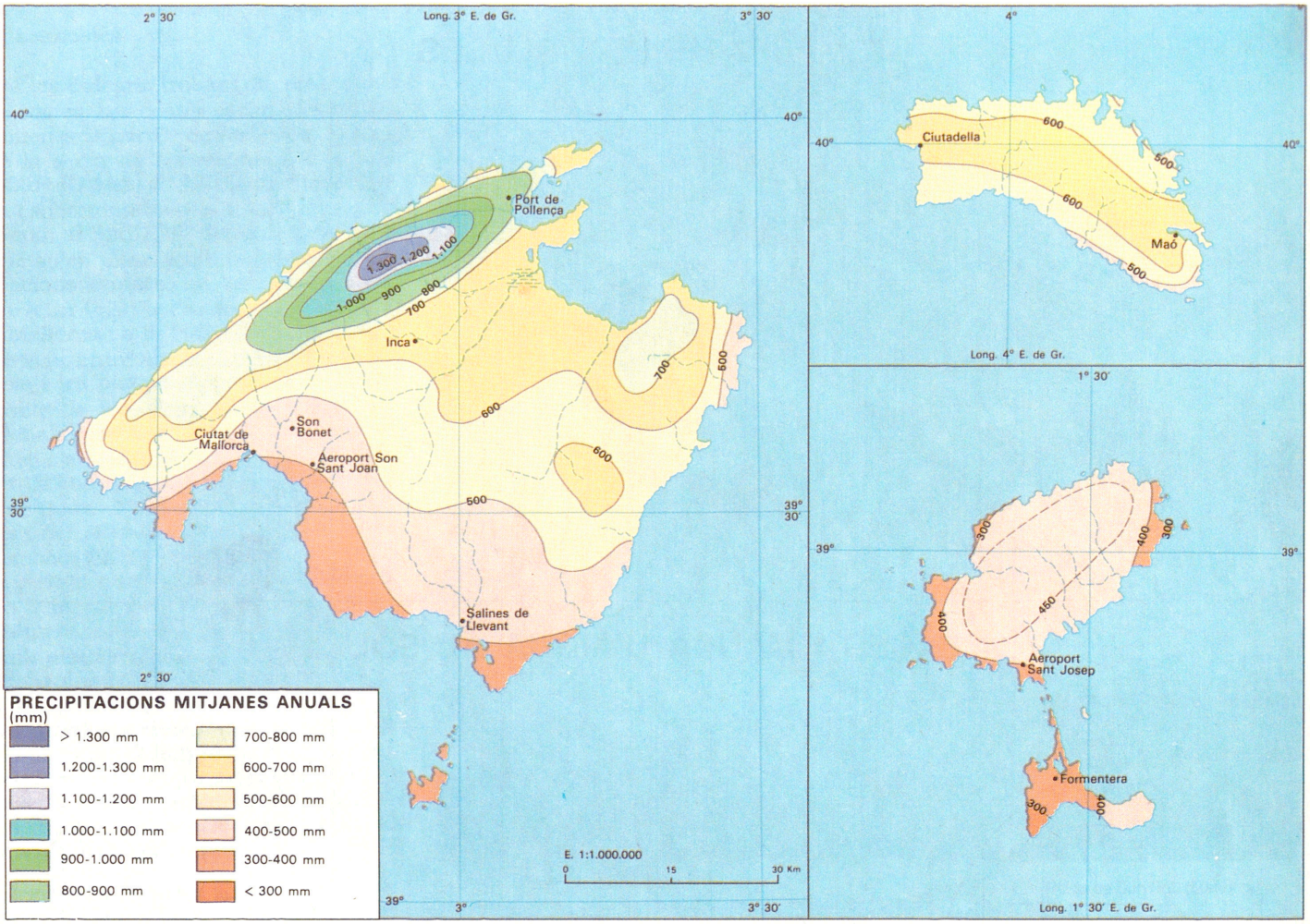

del mar es veu interrompuda per penetracions de colades d'aire polar o àrtic que causen precipitacions. Sota la influència de la vall del Roina, que canalitza l'arribada de les masses d'aire polar duites pels vents de Tramuntana, i la proximitat de la massa d'aire saharià, els trets generals del clima de les Balears experimenten modificacions que caracteritzen el clima de cada una de les illes, a la vegada que el relleu, principalment el de la serra de Tramuntana de Mallorca, crea condicions locals ben definides. D'aquesta manera, les temperatures augmenten de N a S (Maó, 16,7°; Formentera, 18,4°) i les precipitacions disminueixen en el mateix sentit (Maó, 600 mm; Formentera 384 mm), amb la qual cosa l'aridesa s'intensifica de N a S (la manca d'aigua al sòl és de 372 mm a l'any a Maó, i de 504 mm a Formentera). La serra de Tramuntana a Mallorca actua de pantalla aerològica i dóna lloc a precipitacions que arriben als 1.400 mm i contrasten amb els escassos 347 mm de les salines de Campos, al S de l'Illa.

→ Temporal, amb forts vents de Tramuntana, al cap de Cavalleria (Menorca)

– Les aigües

La minvada precipitació, la naturalesa calcària del roquissar profundament carstificat i sobretot la reduïda extensió de les conques explica l'absència de cursos superficials permanents d'aigua. Una xarxa de torrents és l'encarregada de drenar les aigües de pluja que forma cabals estacionals de gran irregularitat interanual. Les aigües freàtiques són, juntament amb els sistemes d'aprofitament de les de pluja, el recurs hídric més important de les Illes. La recàrrega dels freàtics es produeix per la infiltració d'aigües de pluja i les d'escorrentia superficial, a més dels retorns d'aigües residuals i fuites, així com de les utilitzades en el reguiu, però les excessives extraccions recents han fet que les necessitats de consum s'aproximin perillosament als recursos utilitzables.

– Els sòls

El tipus de sòl dominant a les Illes és la *terra rossa* (call vermell) que a vegades tendeix a un sòl bru, i que freqüentment està associada a la redsina humida i/o a la *terra fusca*. També hi trobam llims roigs *(Rotlhm)* i sòls bruns, així com xeroredsines associades a sòls calcaris i terra fosca. Entorn de les àrees humides hi ha sòls salins. Són freqüents els encrostaments calcaris (llisars). En general, les característiques comunes d'aquests sòls són la seva alcalinitat, l'alt contingut de calcària i la pobresa en matèria orgànica.

↑ Feixes de Talamanca (Eivissa)

↓ Terres de call vermell

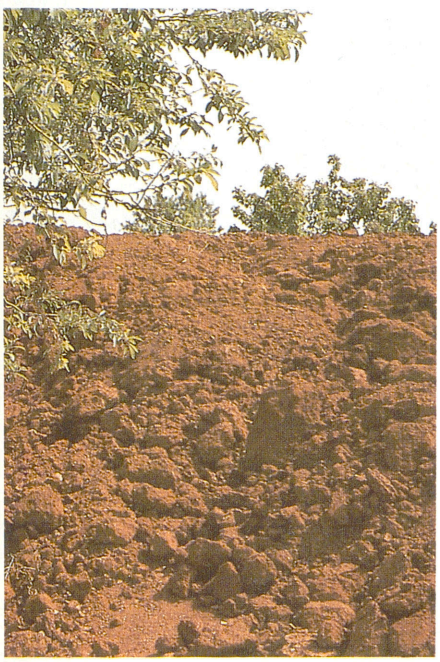

Torrent al barranc d'Algendar (Menorca) ↓

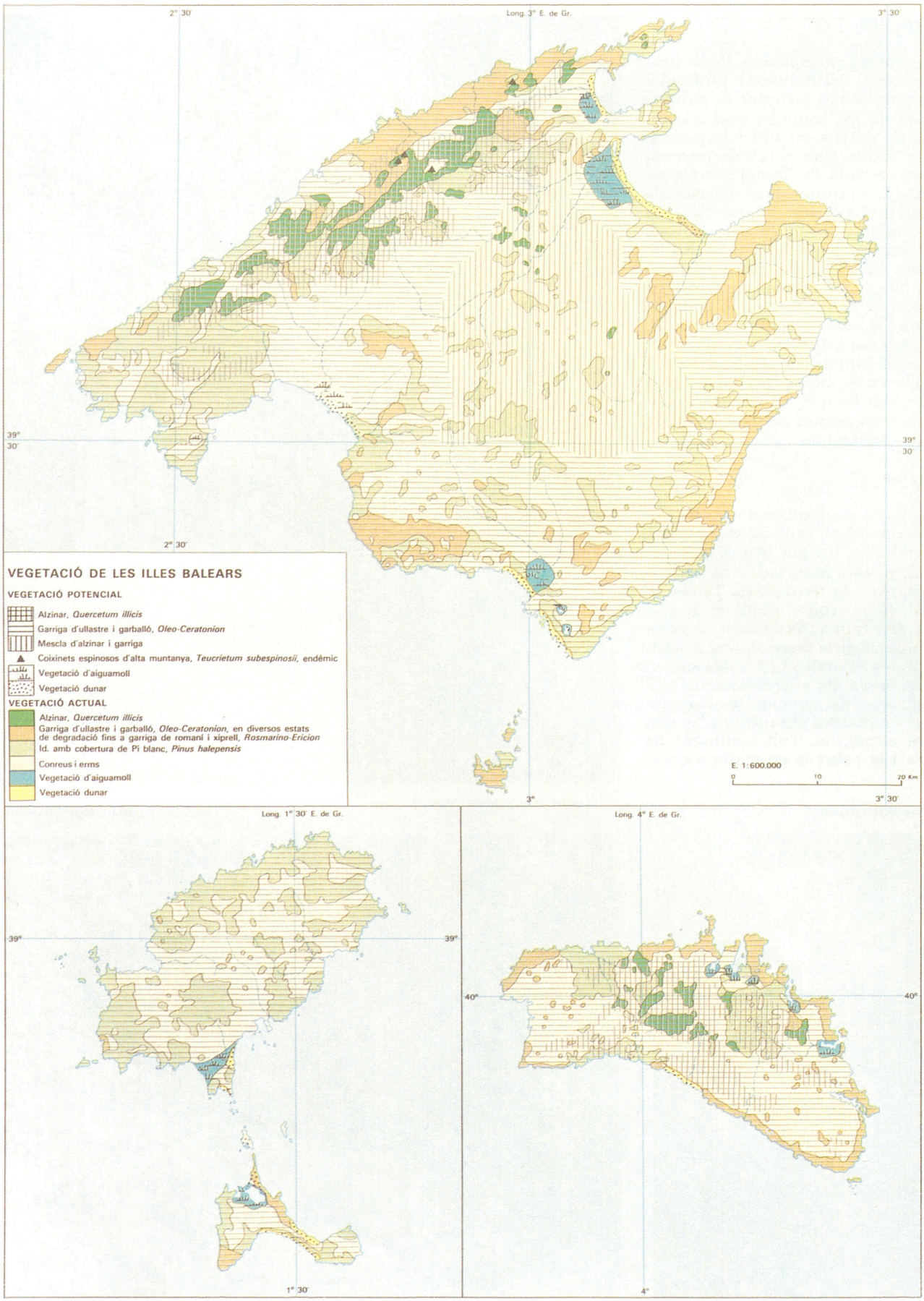
2° 30'
Long. 3° E. de Gr.
3° 30'
39° 30'
2° 30'
3°
3° 30'
E. 1:600.000
0
10
20 Km
VEGETACIÓ DE LES ILLES BALEARS
VEGETACIÓ POTENCIAL
Alzinar, Quercetum illicis
Garriga d'ullastre i garballó, Oleo-Ceratonion
Mescla d'alzinar i garriga
Coixinets espinosos d'alta muntanya, Teucrietum subespinosii, endèmic
Vegetació d'aiguamoll
Vegetació dunar
VEGETACIÓ ACTUAL
Alzinar, Quercetum illicis
Garriga d'ullastre i garballó, Oleo-Ceratonion, en diversos estats de degradació fins a garriga de romaní i xiprell, Rosmarino-Ericion
Id. amb cobertura de Pi blanc, Pinus halepensis
Conreus i erms
Vegetació d'aiguamoll
Vegetació dunar
Long. 1° 30' E. de Gr.
39°
1° 30'
Long. 4° E. de Gr.
40°
4°

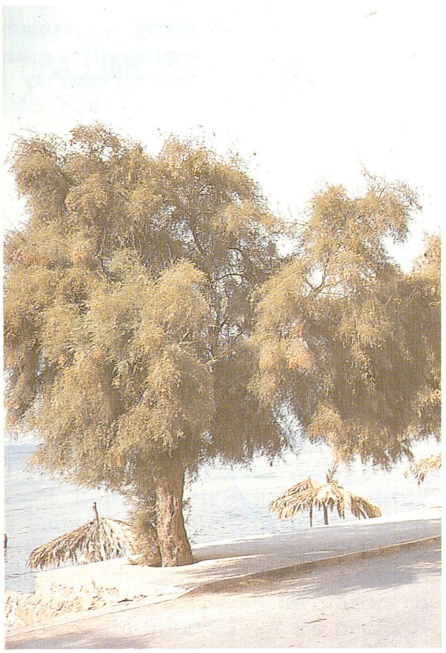

↑ El tamarell té el seu hàbitat en zones costaneres

↑ Combinació de conreus i arbres a sa Coma (Valldemossa).

Garriga de la Marina de Llucmajor ↓

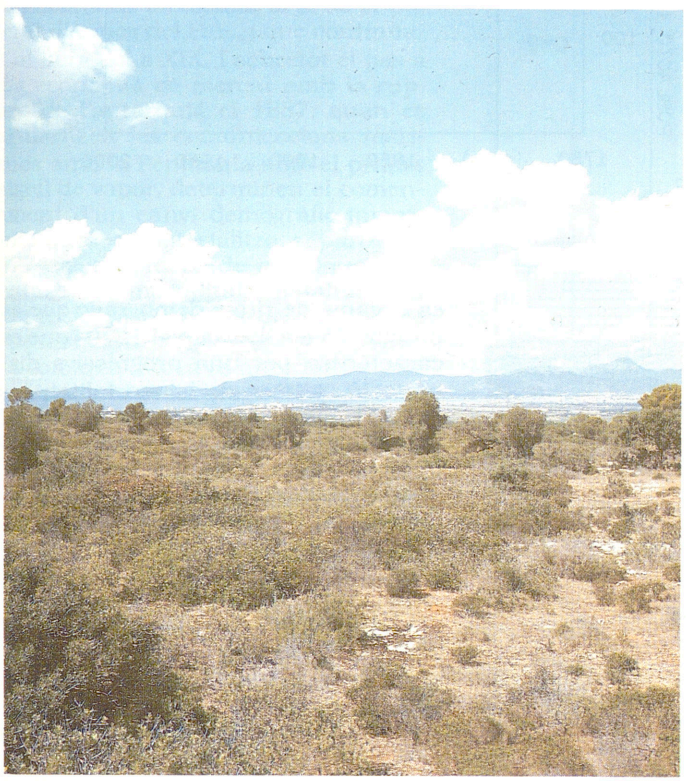

L'acció de l'home fa que la vegetació dunar sofresqui una forta regressió ↓

– La vegetació

La vegetació que a les Illes permet la combinació del clima i dels sòls, està composta per 1.820 espècies, entre les quals hi ha nombrosos endemismes. La seva procedència és europea, africana i la més permanent d'origen intermedi tirrènico-balear. L'associació *quercetum ilicis*, presidida per l'alzinar i els arbusts que l'acompanyen, seria l'òptim climàcic de Mallorca i Menorca, mentre que el pinar de *pinus halepensis* el seria de les Pitiüses. La regressió de la primera a causa del clima i de l'acció antròpica, ha donat lloc a la garriga o *olea-ceratonion*, que en el cas de Mallorca dataria d'abans del 5000 aC. A les àrees costeres, la vegetació és variada i s'adapta a les condicions halòfiles o eòliques o a l'existència de prats i albuferes (savines, joncs, tamarells, etc). Els roquissars de la muntanya, on predomina el càrritx, constitueixen el refugi de molts dels endemismes de les Illes, que no falten, però en proporcions menors, a les altres formacions. (BB)

DEMOGRAFIA

La consideració de les Balears com una unitat demogràfica no té sentit sinó per disposar d'una referència per utilitzar a l'estudi de la població de cada una de les illes i copsar les seves diferències, perquè des del punt de vista de la geografia humana cada una de les unitats insulars de l'arxipèlag té una acusada personalitat que la individualitza enfront de les altres i que és conseqüència de l'esdevenir històric propi. L'evolució de la població de les Balears presenta, com succeeix en general, dues etapes ben definides per dos fets. El primer és l'aparició del primer padró de població d'Espanya el 1857, amb el qual per primera vegada es disposa de dades fiables. La segona

Any	P. Fet	P. Dret	Dif PF/PD	% PF/PD
1860	269.818			
1877	289.035			
1887	312.593	313.480	-887	-0,28
1900	311.649	316.306	-4.657	-1,49
1910	326.023	335.850	-9.827	-3,01
1920	338.894	350.943	-12.049	-3,56
1930	365.512	375.199	-9.687	-2,65
1940	407.497	411.273	-3.776	-0,93
1950	422.089	419.282	2.807	0,67
1960	443.327	441.732	1.595	0,36
1970	558.287	532.946	25.341	4,54
1981	685.088	655.909	29.179	4,26
1986	752.741	679.965	72.776	9,67

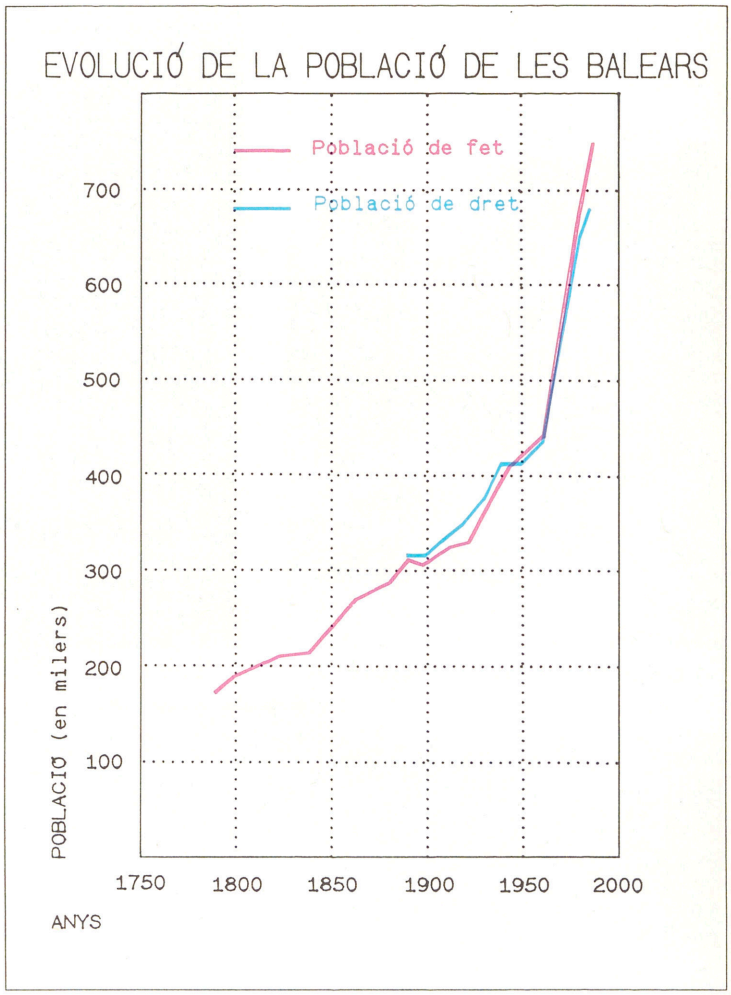

↓ A Palma es concentra el 43,34% de la població de les Balears

és el canvi de ritme demogràfic que es produeix a les Illes cap al 1870 i que es caracteritza per una progressiva disminució, primer de la mortalitat, seguida de prop per la de la natalidad. La població de les Illes s'ha format per diferents aportacions ètniques des d'una primera implantació neolítica, sobre la qual s'anaren afegint la romana, musulmana i catalana, amb les successives ocupacions de què foren objecte, a les quals podríem assimilar la recent immigració de peninsulars i estrangers creada pel desenvolupament turístic. La primera referència de la població de les Balears és molt recent. El 1787, les Illes tenien 176.152 h, un 76% dels quals vivien a Mallorca, un 16% a Menorca i un 8% a Eivissa i Formentera. D'abans d'aquesta data, hi ha dades parcials i estimacions, com les que prenen com a fonament l'impost del morabatí. El que resulta evident és que el creixement de la població fins a finals del s XVIII és molt lent, com ho demostren els estudis de demografia històrica fins ara realitzats en poblacions i èpoques ben delimitades, dels quals és difícil treure

conclusions generals. Un exemple, el tenim a Mallorca, on entre 1585 i 1787 la població passà de 112.763 h a 134.900 h, que suposa un creixement mitjà anual d'un 0,88%, molt inferior a la capacitat biològica de reproducció d'una comunitat humana en condicions favorables, que és d'un 10%. La causa d'aquesta lentitud en el creixement són les mortalitats extraordinàries, que fan desaparèixer els excedents acumulats per la diferència entre naixements i defuncions. Sabem que la pesta negra delmà la població mallorquina el 1375 (35.000 morts), 1467, 1475 (15.000 morts), 1493 i 1552. Aquesta pesta produí, el 1650, 22.241 víctimes només a Mallorca. També influïren en aquesta lentitud les fams que freqüentment assolaren les Illes com a conseqüència de males collites de blat, resultat de unes condicions climàtiques poc favorables a aquest cultiu imposat per les necessitats d'autoabastament. Les millores de l'assistència sanitària que s'inicien a finals del s XVIII amb la creació de l'Acadèmia de Medicina, al si de la Societat d'Amics del País, i que continuarà al llarg del s XIX, i sobretot el pas a una economia de mercat amb la ruptura de l'autarquia el 1837, quan es regularitzen les comunicacions marítimes amb la Península amb el primer vaixell de vapor, determinen el començament d'un canvi demogràfic important, que es materialitza a partir de 1877 en un procés de disminució de les taxes de mortalitat i natalitat. Un altre fet important és la desaparició de la pesta negra —el darrer cas, de 1820 a la comarca d'Artà és anecdòtic— que donà pas a la pesta groga (1821 i 1870) i aquesta al còlera (1833, 1853, 1865 i 1885), menys letals que la primera i que a més incideixen en una població que frueix de millors condicions de vida i amb una assistència sanitària de cada vegada millor organitzada. De tota manera, les malalties mortals d'origen exogen tengueren un paper important en les altes mortalitats del s XIX (tifus, diftèria, rosa) i al XX (grip de 1918). Entre 1887 i 1834, la població cresqué en un 3,7 % anual i entre aquest darrer any i 1860 en un 9,0% anual com a resultat de la millora de les condicions econòmiques que es deriven de l'obertura a l'exterior, el que també ens assenyala la disminució de la letalitat de les epidèmies. A partir de 1860, disposam d'informació suficient per fer els balanços demogràfics periòdics, llevat de l'etapa 1870-77, sobre la qual no tenim informació. El 1860, la població de les Balears era de 269.818 h, que es distribuïen en un 77,48% a Mallorca, un 8,08% a Menorca, i un 9,05% a Eivissa i Formentera (aquesta

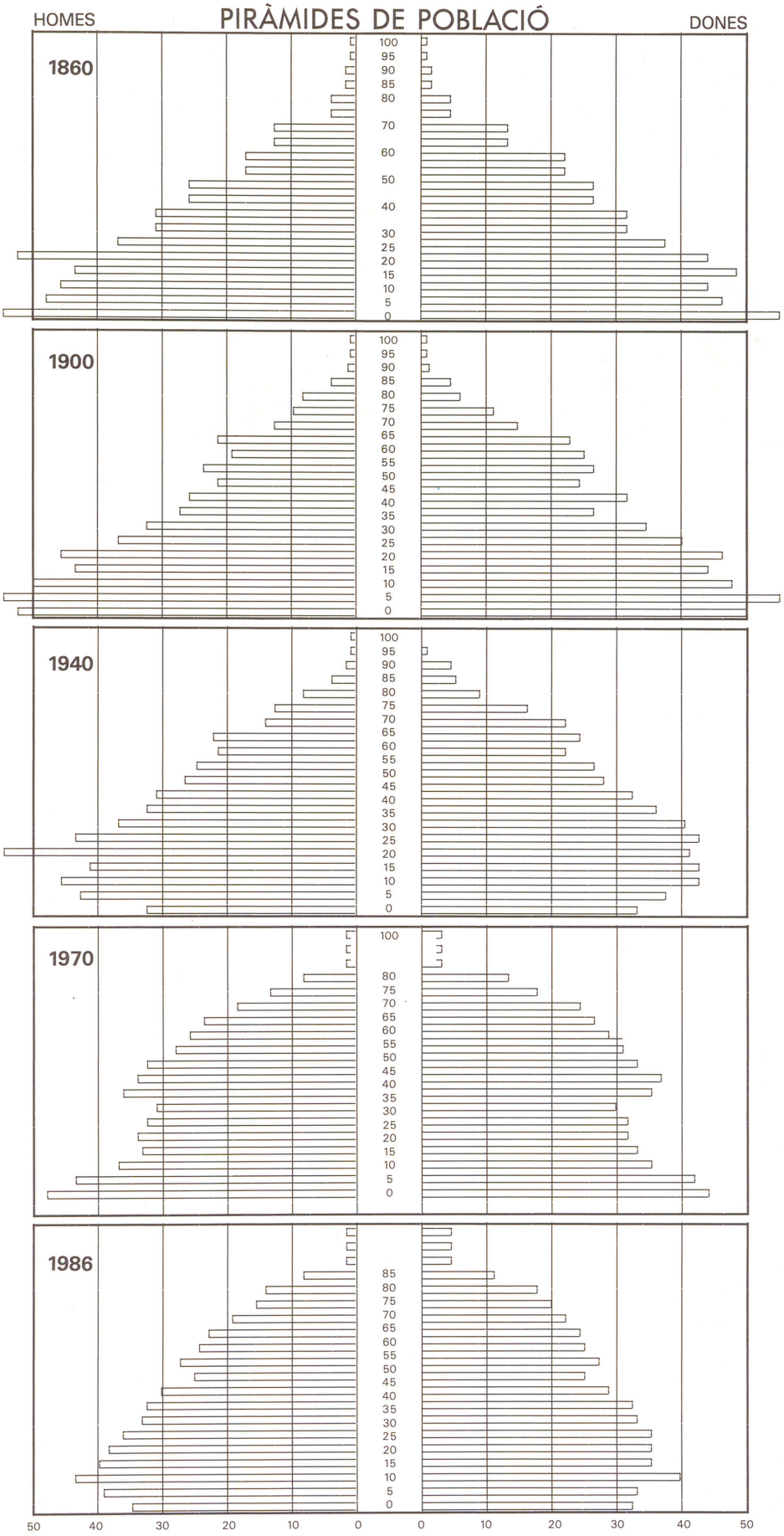

% DE LA POBLACIÓ DE FET DE CADA ILLA SOBRE EL TOTAL DE LES BALEARS

Any	Mallorca	Menorca	Eivissa	Forment.	Pitiüses	Balears
1787	76,52	15,74			7,74	100,00
1797	75,25	16,57			8,18	100,00
1834	75,98	15,29			8,74	100,00
1860	77,48	13,81	8,08	0,62	8,71	100,00
1877	79,71	11,82			8,46	100,00
1887	79,66	12,49			7,85	100,00
1900	79,66	12,06	7,56	0,72	8,28	100,00
1910	78,86	12,91	7,55	0,70	8,26	100,00
1920	79,60	12,44	7,22	0,74	7,96	100,00
1930	80,01	11,35	7,84	0,80	8,64	100,00
1940	80,28	10,56	8,33	0,83	9,17	100,00
1950	80,90	10,07	8,41	0,63	9,04	100,00
1960	81,93	9,70	7,78	0,60	8,39	100,00
1970	82,40	8,99	8,07	0,53	8,60	100,00
1981	81,92	8,57	8,89	0,61	9,51	100,00
1986	82,43	8,12	8,83	0,62	9,45	100,00

CREIXEMENT NATURAL A LES ILLES BALEARS DEL 1860 AL 1981

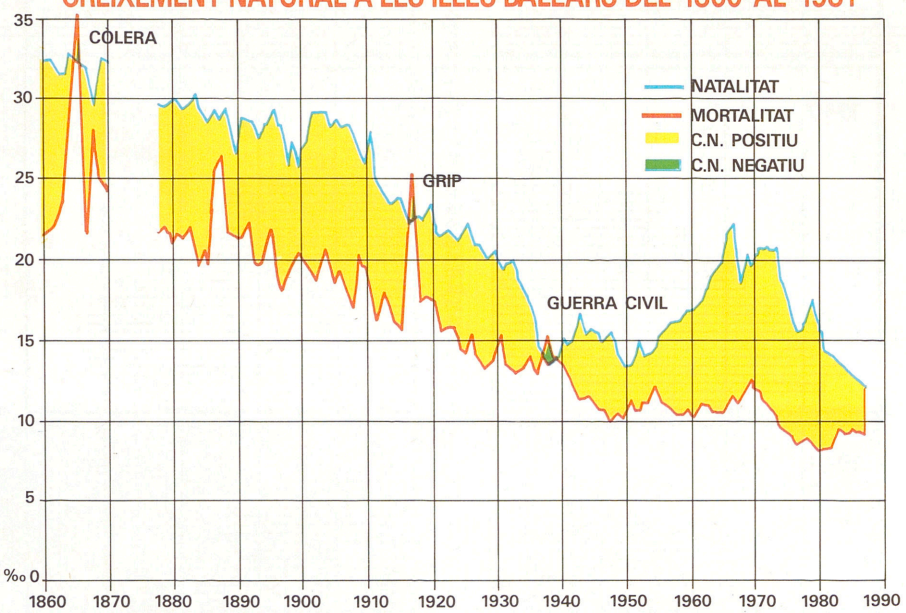

un 0,62%). Aquesta població, que indubtablement ja havia començat la transició a la modernitat, encara presentava —entre 1860 i 1870— molts des trets de l'antic règim, com és una alta natalitat que se situa per damunt del 30% i una alta mortalitat que ronda el 25% i en la qual no falten les mortalitats extraordinàries, la del còlera de 1865 i la de 1868. Això configura una població jove que presenta una piràmide de base àmplia i vèrtex agut, en què la proporció dels vells (< 65 anys) suposa només el 19% dels joves (> 15 anys). En aquest any, ja havia començat l'emigració, principalment cap a Algèria i sobretot a Amèrica com a conseqüència de la mala situació econòmica i les possibilitats de sortida que oferien els transports, i que serà una constant fins al boom turístic de 1960. A partir de 1877, és clara i continuada la tendència a la baixa tant de la natalitat com de la mortalitat, però hi ha un desfasament entre aquestes variables fins al 1900, en què la primera minva amb més lentitud que la segona, cosa que produeix un creixement natural elevat. Això i la crisi de finals de segle donà lloc a una fortíssima emigració entre 1887 i 1897, que fa retrocedir la xifra absoluta de població entre aquests dos anys (1887: 312.593 h, 1897: 306.926 h) que no es recuperarà fins al 1910. Aquesta emigració contribuirà a la baixa de la natalitat, a un progressiu envelliment de la població i que la diferència entre la població de fet i la de dret, a favor d'aquesta, es mantengui fins al 1940. L'emigració, en proporcions menors, continuarà fins al 1960, llevat del període 1929-1940, en què el retorn d'emigrants com conseqüència de la crisi mundial i més tard dels reajustaments especials de població que estan lligats a la Guerra Civil espanyola, donaran un saldo migratori positiu. Les

BALANÇ DEMOGRÀFIC

	Naixements		Defuncions		Creix. Natural		Saldo Migratori		Creix. Absolut	
Períodes	absolutes	‰	absolutes	‰	absolutes	‰	absolutes	‰	absolutes	‰
1860-1865	44.074	32,33	35.767	26,23	8.307	6,09	-2.571	-1,81	5.736	4,2
1865-1870	44.351	31,86	33.541	24,09	10.810	7,77	-5.158	-3,71	5.652	4,06
1877-1887	89.213	29,66	65.246	21,69	23.967	7,97	-409	-0,14	23.558	7,83
1887-1900	112.121	27,63	84.878	20,92	27.243	6,71	-28.187	-6,95	-944	-0,23
1900-1910	88.838	27,74	61.461	19,28	26.977	8,46	-12.603	-3.95	14.374	4,51
1910-1920	78.550	23,63	58.861	17,70	19.689	5,92	-6.818	-2,05	12.871	3,87
1920-1930	73.305	20,81	51.604	14.65	21.701	6,16	4.917	1,40	26.618	7,56
1930-1940	64.540	16,70	52.500	13,58	12.040	3,12	29.945	7,75	41.985	10,86
1940-1950	63.182	15,28	46.979	11,36	16.203	3,92	-4.418	-1,07	11.785	2,85
1950-1960	65.189	15,14	46.403	10,78	18.786	4,36	3.664	0,85	22.450	5,21
1960-1970	93.489	19.18	51.624	10,59	41.865	8,59	49.349	10,13	91.214	18,72
1970-1981	100.712	16,94	54.043	9,09	46.669	7,85	76.294	12,83	122.963	20,69
1981-1986	45.100	13,50	29.706	8,89	15.394	4,61	8.662	2,59	24.056	7,20

↑ El sector primari es troba en regressió

↑ L'ocupació a la construcció sofrí la crisi de 1974

↑ El turisme és l'activitat que genera més ocupació

dues darreres crisis de mortalitat, les trobam amb motiu de l'epidèmia de grip del 1918 (1917: 5.660 morts amb una mortalitat del 16,86%; 1918: 8.599 morts amb una mortalitat del 25,51%; 1919: 5.663 morts amb una mortalitat del 17,11%) i la de la Guerra Civil, que va fer que el 1937 i 1938 el creixement natural fos negatiu, fet en el qual també intervengué la baixa de la natalitat a causa de les circumstàncies de l'enfrontament bèl·lic. La natalitat continuarà a disminuir des del 1940 fins al 1950 (un 13,45%) en què s'arribà a un notable envelliment (els majors de 65 anys suposaren el 54,3% dels menors de 15 anys); simultàniament la mortalitat continuà a la baixa fins a estabilitzar-se entorn d'un 10% a partir del 1945, quan es mantengué fins a la crisi de 1973 en què tornà a recular fins a un 8% actual. A partir de 1950, en què podem situar el començament de l'expansió turística, la natalitat es va anar recuperant, primer moderadament (1960: un 16,83%) i a partir de 1960 d'una forma espectacular fins arribar a un 20,70% el 1973. Aquesta recuperació de la natalitat està relacionada amb el creixement econòmic que indueix el turisme i amb la forta immigració que aquestes activitats generen des del 1960 i que es mantendrà ben passada aquesta dècada fins a la crisi de 1974 que la frenarà. Per tot això, la població de les Balears experimentà un creixement notable fins a arribar el 1970 als 558.287 h de fet i 532.946 h de dret que se distribueixen en un 82,40% a Mallorca, un 8,12% a Menorca i un 9,45% a Eivissa i Formentera (aquesta un 0,62%) que és el resultat d'uns majors increments de la població mallorquina i eivissenca, illes on el turisme ha fet més impacte. El 1970, el rejoveniment de la població era palès en el percentatge de vells sobre els joves, que va esser d'un 48,3%. A partir del 1950, la població de fet superà la de dret en aparèixer una població transeünt prou important i que fluctua segons l'estacionalitat del turisme, amb uns màxims a l'estiu. La crisi del 1974 trencà aquest procés expansiu i frenà la immigració. La conseqüència més important és la progressiva disminu-

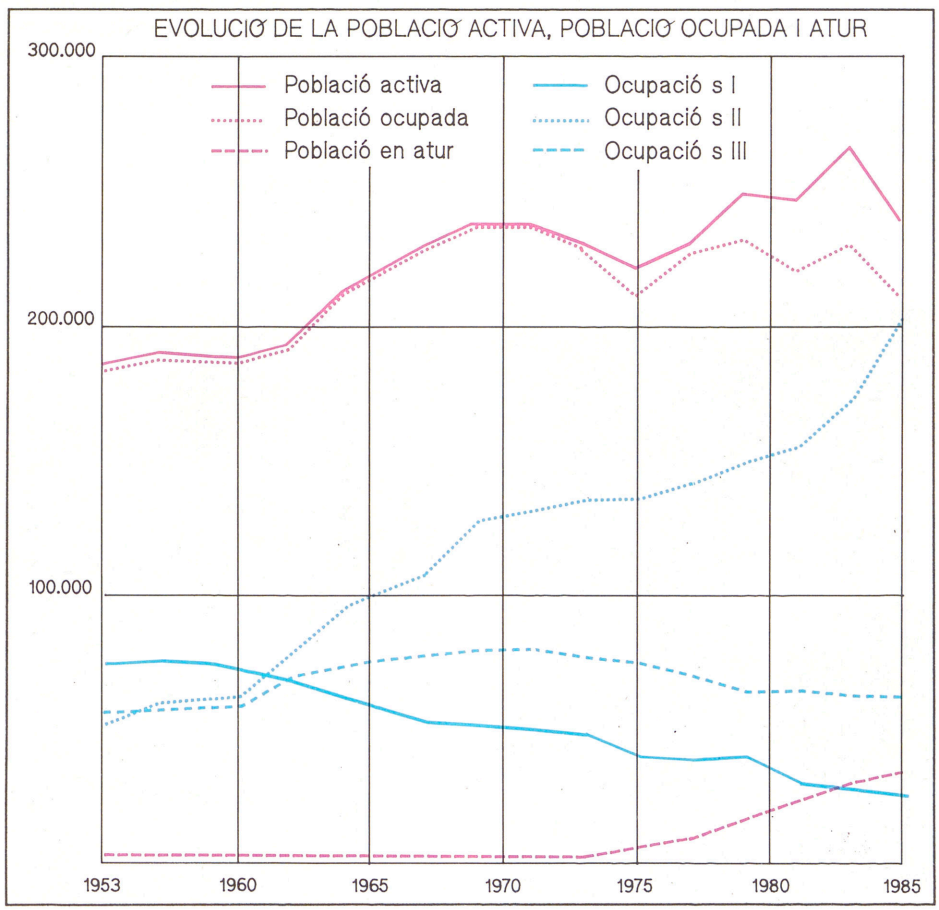

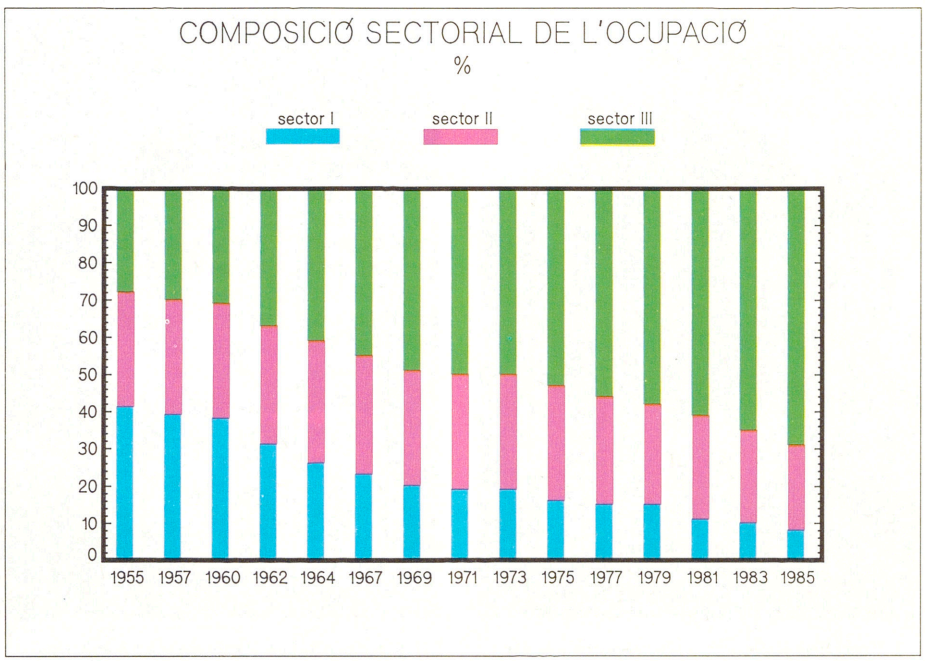

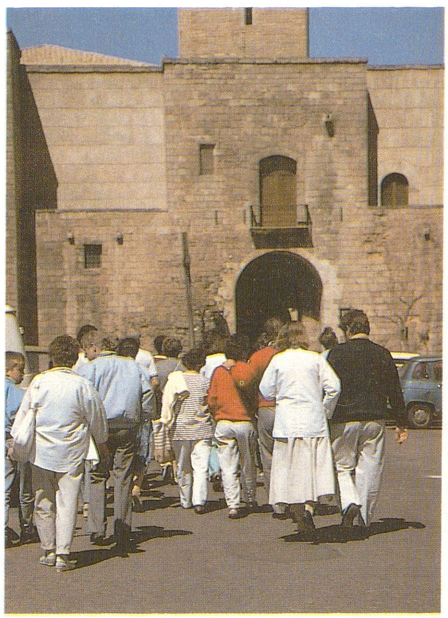

↑ El turisme augmenta la població de fet de les Illes

ció de la natalitat que, a partir del 1985, se situà en un 12%, amb tendència a minvar encara més, i que redueix a la meitat el creixemente natural. Això i la minvada de la immigració ha frenat el creixement de la població de les Illes a una tercera part de la que tengueren en els anys del boom turístic, a la vegada que ha produït un nou envelliment: el 1986, la proporció de vells sobre els joves era d'un 82%. En aquests anys, la població de les Balears va esser de 752.741 h de fet, xifra molt superior a la de dret, que era de 679.965 h, els quals se distribuïen en un 82,43% a Mallorca, un 8,12% a Menorca i en un 9,45% a Eivissa i Formentera (aquesta un 0,62%). El procés d'expansió demogràfica a causa del turisme, ha accentuat el de concentració de la població en les capitals insulars i la decadència dels nuclis rurals d'economia bàsicament agrària. Però, des del 1981, aquesta selecció especial del creixement ha perdut força en aparèixer una uniformatització espacial de l'esmentat creixement com a conseqüència de la urbanització generalitzada. Les mateixes causes que ha produït el creixement demogràfic des del 1960 han donat lloc a un canvi prou important en la composició sectorial de la població activa. El sector I ha vist disminuir els seus efectius absoluts i relatius pel transvasament d'actius a altres sectors de la producció i l'extinció de generacions que no són repostades per joves. Mentre, el sector II augmentà els seus efectius fins a la crisi de 1974 a causa, principalment, de l'expansió de la construcció, on incidí més negativament la crisi, però ha mantengut el seu pes relatiu. En canvi, el sector III, el més vinculat a les activitats turístiques, ha experimentat un augment espectacular tant en xifres absolutes com relatives. Finalment, cal destacar l'aparició, a partir del 1974, d'una important població activa en atur. (BB)

↓ L'atur és un fet important des del 1974

↓ Els joves accedeixen més tard al món del treball

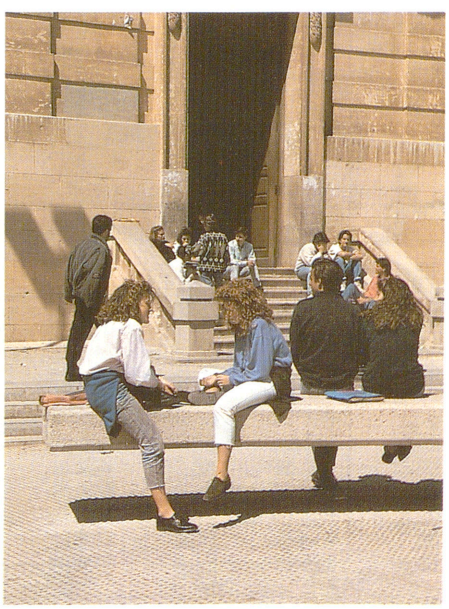

↓ La tercera edat augmenta la seva presència social

HISTÒRIA

El concepte *illes Balears* té un significat geogràfic i administratiu que es manifesta històricament a partir dels diferents períodes de poblament i d'ocupació de les Illes. *Balears* no identifica un procés històric comú a les tres illes, sinó que és un terme utilitzat com a referència geopolítica. Cal també matisar que no sempre *Balears* s'aplica a totes les illes, com tampoc el conjunt d'aquestes es denomina sempre *Balears*. Això no significa que no es puguin trobar alguns trets comuns i una certa concordança d'interessos al llarg de tot el procés de poblament i consolidació de les respectives societats illenques. Però aquesta és una situació que no sempre es donà; tan sols en períodes molt curts abans de 1812-1833. Tampoc l'existència d'institucions comunes no té perquè indicar un procés històric unificat. El nom de *Balears*, per tant, s'aplica més des de fora. Així, i des d'un punt de vista històric, *Balears* té sentit per a qui ocupa les Illes —la seva importància geopolítica a la Mediterrània no es posa en dubte— i no per les conseqüències de l'ocupació. El pes de la cultura colonitzadora i les relacions que s'estableixen entre antics i nous habitants tenen resultats diferents a cada una de les illes. Per comprendre millor com les distintes ocupacions han anat incidint a la seva evolució històrica, cal parlar de Mallorca, Menorca, i Eivissa. No hi ha un *poble balear*, però sí que hi ha unes *illes Balears*, la història de les quals té sentit en referència a les distintes ocupacions. I des d'aquesta perspectiva, es poden fixar uns períodes que expliquen no tan sols la cronologia de les ocupacions, com les formes i la naturalesa de la integració d'aquests territoris dins contexts més amplis i més complexs. És així com podem comprendre l'arribada de l'home i les diferents fases de l'època prehistòrica; i es així com millor s'entenen les colonitzacions dels cartaginesos, dels romans, de l'Islam, i dels catalans. Encara que aquesta darrera ocupació tendrà un caire més especial, ja que implica la incorporació de les Illes a una determinada forma d'expansió de la societat europea, de la qual avui som fruit. Per la qual cosa és important considerar les Balears no com un fet insular explicable per ell mateix, sinó com un fet insular que històricament es forma a partir de les diferents ocupacions que han marcat el seu esdevenir, i que exigeix la seva integració dins un context explicatiu més ambiciós.

↑ Cova sepulcral prehistòrica de cas Hereu (Llucmajor)

— Els primers assentaments: el món prehistòric

Pel que fa a la periodització de l'època prehistòrica, no hi ha un acord entre els historiadors especialitzats en aquest període (vegeu el requadre). El que sí és clar és que l'arribada de l'home a les Illes es pot fixar entre el 5000 i el 8000 aC. Entre el 3000 i el 1400 aC, s'esdevé el període pre-talaiòtic i és quan comença a haver-hi testimonis de comunitats humanes a Mallorca i

PERIODITZACIÓ DE LA PREHISTÒRIA A LES BALEARS

G Rosselló-Bordoy		
Pre-talaiòtic	5000	1400
Talaiòtic I	1400	1000
Talaiòtic II	1000	800
Talaiòtic III	800	500
Talaiòtic IV	500	colonització romana

M Fernández Miranda		
Home Pre-ceràmic	5000	2000
Horitzó Ceràmica incisa	2000	1700
Bronze pre-talaiòtic	1700	1200
Talaiòtic I	1200	800
Talaiòtic II	800	100

W Waldren		
Pre-assentament	Pleistocè	5000
Assentament inicial	5000	3000
Pre-talaiòtic	3000	1300
1 Fase de la ceràmica antiga neolítica	3000	2000
2 Fase del campaniforme inicial	2000	1600
3 Fase del campaniforme	1600	1300
Talaiòtic	1300	800
1 Bronze antic	1300	1100
2 Bronze mitjà	1100	900
3 Bronze final	900	800
Post-talaiòtic	800	colonització
1 Ferro antiga	800	600
2 Ferro mitja	600	400
3 Ferro final	400	colonització

↑ Cova prehistòrica d'habitatge de Torralba (Alaior), anomenada des Cinc Portals

Taula de Torralba d'en Salord (Alaior) ↓

↑ Dolmen de ses Roques Llises (Alaior)

Talaiot de Turó (Maó) ↓

Menorca. Es tractava de poblacions que vivien dins coves i a construccions fetes sobre grans pedres, de planta en forma de nau i amb sostre de branques d'arbre. Aquest, és un tipus de construcció que pot esser l'origen d'algunes construccions agrícoles a Mallorca i Menorca, amb continuïtat fins a l'època actual; així, les barraques de roter. Eren comunitats que empraven el coure i la ceràmica, i el seu origen encara no és clar. Entre el 1300 i el 800 (o 500, o 100), se situa el període talaiòtic, quan es comencen les activitats constructores megalítiques i que coincideix amb l'edat del bronze a les Balears (Mallorca i Menorca). El paral·lelisme amb les construccions megalítiques de Sardenya fa pensar en un poblament que venia de la Mediterrània Oriental, tot i coincidint amb la primera diàspora grega. Els documents literaris més antics citen una sèrie de topònims portuaris acabats en 'ussa': Syracussa, Idnussa (a Sardenya), Meloussa (Menorca), Kromiussa (Mallorca), Pytiussa (Eivissa), Ophiussa (Formentera), Kotinussa (Cadis)... Es pensa amb certa versemblança que es tractava d'escales marcades amb noms que responien a un codi marítim convencional, potser *la ruta de les illes*. El període més significatiu d'aquesta època talaiòtica és el que va de 1100 al 900 aC, que és quan apareixen uns poblats més actius i unes construccions més elaborades: multiplicació dels talaiots, aparició de conjunts urbans que reflectien una societat més complexa. Entre el 900 i el 800 aC, ja apareixen objectes de ferro i ceràmiques púniques; això indica per a alguns arqueòlegs un canvi significatiu, i una integració més ferma dins el context de la Mediterrània. El període post-talaiòtic (o talaiòtic III i IV, segons la periodització de Guillem Rosselló-Bordoy, o talaiòtic II, segons Fernández Miranda) suposa, del 800 al 500, la plenitud de l'arquitectura megalítica, com les taules de

↑ Nau des Tudons (Ciutadella)

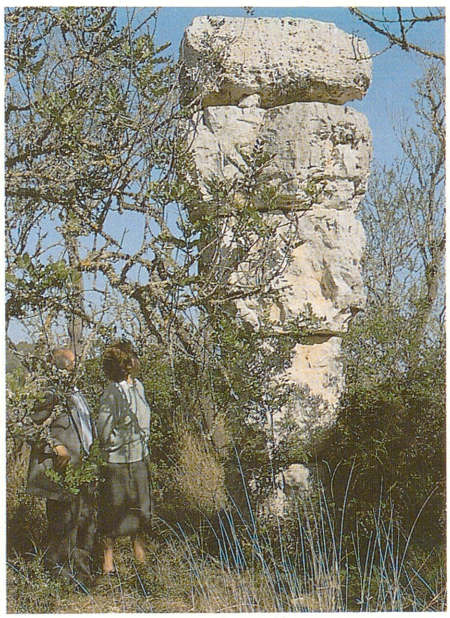

↑ Campanar des Moros (Montuïri)

Terracota representant Tànit, deessa púnica ↓

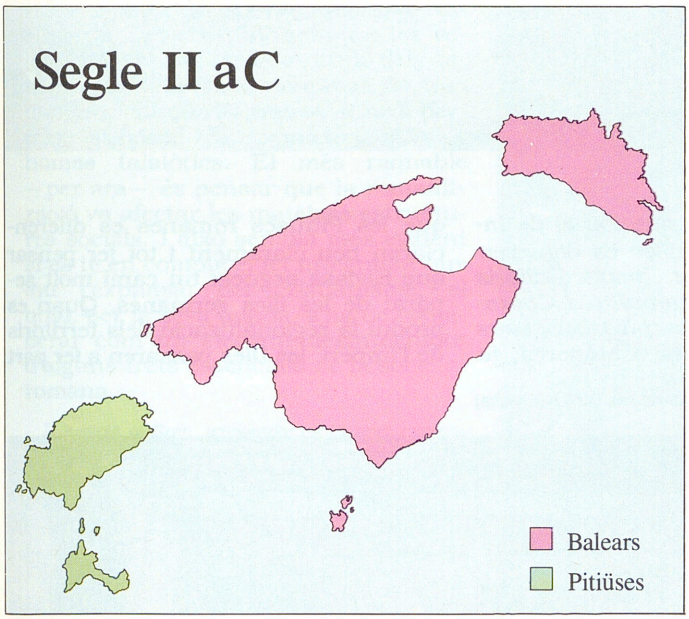

Menorca, que constitueixen creacions arquitectòniques de primer ordre. És durant aquest període que els cartaginesos ocuparen Eivissa (654 aC) i es comença a parlar de les *Pityussae* o illes menors, i *Gymnesiae* o illes majors, les quals posteriorment serien conegudes com *Balears*. Del 600 al 400, es dóna un important increment dels elements comercials amb les àrees geogràfiques adjacents. L'edat del ferro finalitza amb la colonització romana i és quan es manifesta un declivi en la tecnologia de la ceràmica local, a causa de l'increment de la disponibilitat de ceràmiques clàssiques importades. En aquests darrers períodes, —recordem que Eivissa és un important nucli de la cultura púnica, la qual no s'implanta de la mateixa manera a les Balears, malgrat l'existència de restes, cosa normal en una època en què l'intercanvi ja era habitual— és quan els foners balears fan part com a mercenaris dels exèrcits cartaginesos, i participaren a les guerres que enfrontaren aquest poble contra Roma (les guerres púniques) entre el 246 i el 201 aC.

— La colonització romana

La destrucció de Cartago i la consolidació de la influència i el domini de Roma a la Mediterrània Occidental exigien controlar qualsevol tipus de perill que es trobàs pel seu camí. Sembla que una de les raons principals de l'annexió de les Illes fou el desig del senat romà d'accelerar la pacificació de la Gàl·lia Transalpina i la Sardenya, fets que tengueren lloc el 120 i el 122 aC. Així, el senat romà encomanà a Quint Cecili Metel la conquesta de les Balears, duita a terme el 123 aC; Eivissa, abans de l'arribada de Metel a Mallorca —entre els 202 i 146 aC, havia aconseguit dels romans el títol de ciutat confederada, com també Bocoris a Mallorca. La submissió dels antics pobladors i la colonització mitjan-

↑ Ciutat romana de Pollentia (Alcúdia)

çant uns 3.000 colons procedents d'Ibèria —on ja havien rebut l'impacte cultural de Roma— anaren consolidant el procés de romanització de les Illes. Sembla que és a partir de l'ocupació romana que es consolida el nom oficial de l'arxipèlag, que fou el de *Insulae Baliares*, i les illes es digueren *Insula Baliaris Maior*, *Insula Baliaris Minor*, *Ebussus*, *Columbraria*, i *Capraria*, encara que per als romans *Balears* tan sols eren Mallorca i Menorca, ja que les Pitiüses romanes es diferenciaren ben clarament i tot fer pensar que Eivissa segueix un camí molt separat de les illes germanes. Quan es produí la regionalització dels territoris de l'Imperi, les Illes passaren a fer part

↓ Inscripció romana trobada a Menorca

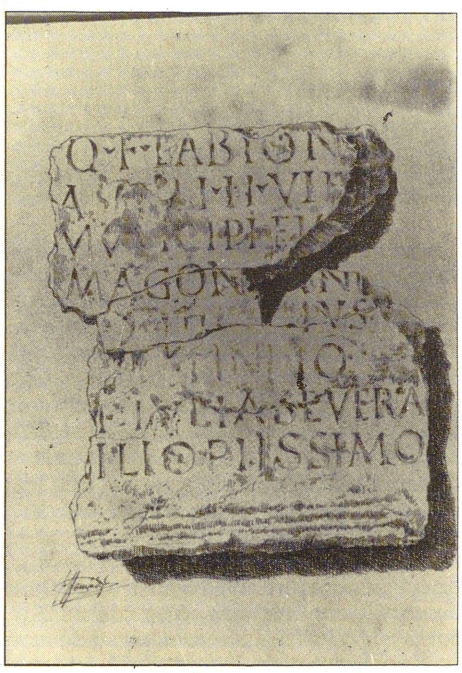

↓ Inscripció romana del portal de ses Taules (Eivissa)

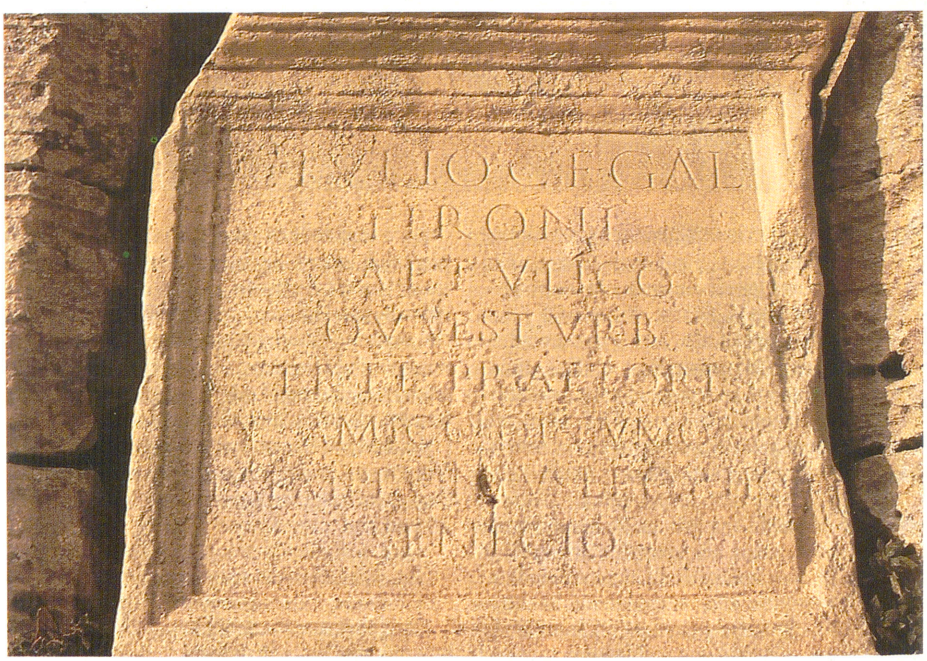

de la *Hispania Citerior*. A finals del s III dC, Dioclecià va dividir l'Imperi en prefectures, diòcesis i províncies. La diòcesi d'Hispània feia part de la prefectura de les Gàl·lies, i una de les seves províncies fou la *Carthaginiensis*, de la qual depenien les Balears, fins que cap al 360 dC constituïren una província denominada *Insulae Baleares* o *Balearica*. Fins fa poc temps, la idea que es tenia de l'ocupació romana era que es reduïa als nuclis urbans més coneguts (Pollentia, Palma a Mallorca; Mago, Iamo i Sanicera a Menorca; i Ebussus a Eivissa) i a la zona rural a l'entorn de les salines del sud de Mallorca; sembla, però, que l'ocupació del territori fou quasi total i recents investigacions a partir de treball de camp i prospeccions arqueològiques, evidencien l'existència de centuriacions al mateix centre de Mallorca, la qual cosa suposa una nova perspectiva per a l'estudi del món rural a l'època romana. Així i tot, hem de considerar el fet que la romanització de la societat de les Illes es realitzà sobre els passats respectius de cada una: el fons cartaginès, a Eivissa i Formentera, les velles estructures de la cultura dels talaiots, a Mallorca i Menorca. De tota manera, cal qüestionar-se si això permet suposar la persistència dels homes talaiòtics. El més raonable —per ara— és pensar que la romanització va afectar les mateixes estructures socials. I això sembla més evident si es té en compte el fet integrador que fou l'expansió del cristianisme, el qual, per la seva banda, s'ha de considerar com un element desintegrador d'alguns trets essencials de la societat romana.

↓ Justinià el Gran, emperador de Bizanci, conqueridor de les Balears en el s VI

↑ *Castrum* romà de Formentera

↑ Basílica paleocristiana de Son Bou (Menorca)

— Vàndals i bizantins

La cristianització de les Illes sembla un fet ja des dels s IV i V. Testimonis documentals i arqueològics així ho fan pensar: una carta de sant Agustí (398), parla de vida monàstica a Cabrera i és coneguda una circular del bisbe Sever de Menorca (417-418), on explica la conversió miraculosa dels jueus de Maó. A més, hi ha notícia de l'existència de diòcesis a Mallorca, Menorca i Eivissa. Les necròpolis i les ruïnes de basíliques paleocristianes a Mallorca i Menorca són prou significatives, i no tant per l'evidència de la cristianització, com perquè permeten una interpretació més àmplia de la vida dels habitants de les Illes. Així, la situació de les basíliques fa pensar en un tipus de poblament dispers i una ruralització de la societat illenca, tot i que encara queda molt per treballar. Quan es produí la desintegració política de l'Imperi Romà d'Occident, les Balears tengueren un destí diferent al de la resta d'Hispània. De les successives invasions de l'Imperi, tan sols els

↑ Pica baptismal de la basílica paleocristiana de Son Bou (Menorca)

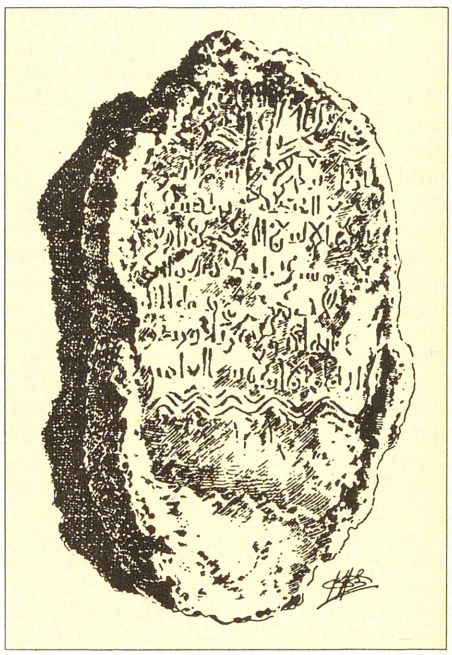

↑ Làpida amb inscripció àrab trobada a Menorca

vàndals —cristians seguidors de l'heretgia arriana— ocuparen les Illes del 426 a finals del s V. L'expansió de Bizanci cap a la Mediterrània occidental durant l'època de Justinià, tengué com a conseqüència la integració de les Balears dins l'òrbita de l'Imperi oriental, on es mantengueren fins a l'ocupació islàmica.

— L'època islàmica

Des del s VIII, comencen a establir-se contactes entre les Illes i el món islàmic. En aquest primer període, es manté la independència, malgrat un tractat amb Còrdova que obliga al pagament de tributs. Un segon període és quan s'estabilitza l'Islam a les Illes per la conquesta d"Isâm al-Jawlânî (902-903). Des d'aquest moment, queden adscrites al sistema polític-administratiu del califat, i esdevenen una base naval de gran importància per a l'expansió militar d'al-Andalus a la Mediterrània. Durant la crisi del califat, (1009-1010) formaren un taifa amb Dénia (Dâniya-Mayûrqa), sota el control de Muyâhid al-'âmirî i dels seus hereus. Quan el nét de Muyâhid mor, les Illes formen una taifa (1077-1115). La *ràtzia* dels pisano-catalans de 1114-1115 acabarà amb la prosperitat econòmica i cultural que caracteritzà aquest període. El tercer —i darrer— període de l'època islàmica comença per l'annexió de les Illes Orientals al poder dels almoràvids (1116). Es tracta d'un període de singular importància per a les Illes. Els almoràvits mantengueren un poder independent sota la dinastia dels Banu Ganiya (1155-1203), els quals, si per una banda intentaren una expansió africana, també firmaren convenis amb les repúbliques de Pisa i Gènova, malgrat que no abandonaren la pràctica del cors. L'arribada dels almohades a Mallorca i el fet d'apoderar-se'n, s'interpreten com uns esdeveniments causats per la necessitat de tallar les relaciones entre els Banu Ganiya mallorquins i els seus aliats d'Ifriqiya. Els darrers anys de l'Islam a les Illes foren determinats per la batalla de les Navas de Tolosa (1212), que inicià la decadència de l'hegemonia almohade i la primera manifestació de la força de què gaudiria l'expansió del feudalisme peninsular. La introducció definitiva de l'Islam a les Balears es realitza, per tant, després dels s VIII i IX, i es manté en una independència fictícia, alterada per les imposicions andalusines, fins a principis del s X. Amb l'expedició d'Isam al-Jawlani, les Illes s'integren en el context andalusí, i més concretament en el context estricte de *sharq* al-

→ Ataifor d'època califal (s X) que es conserva al Museu de Mallorca

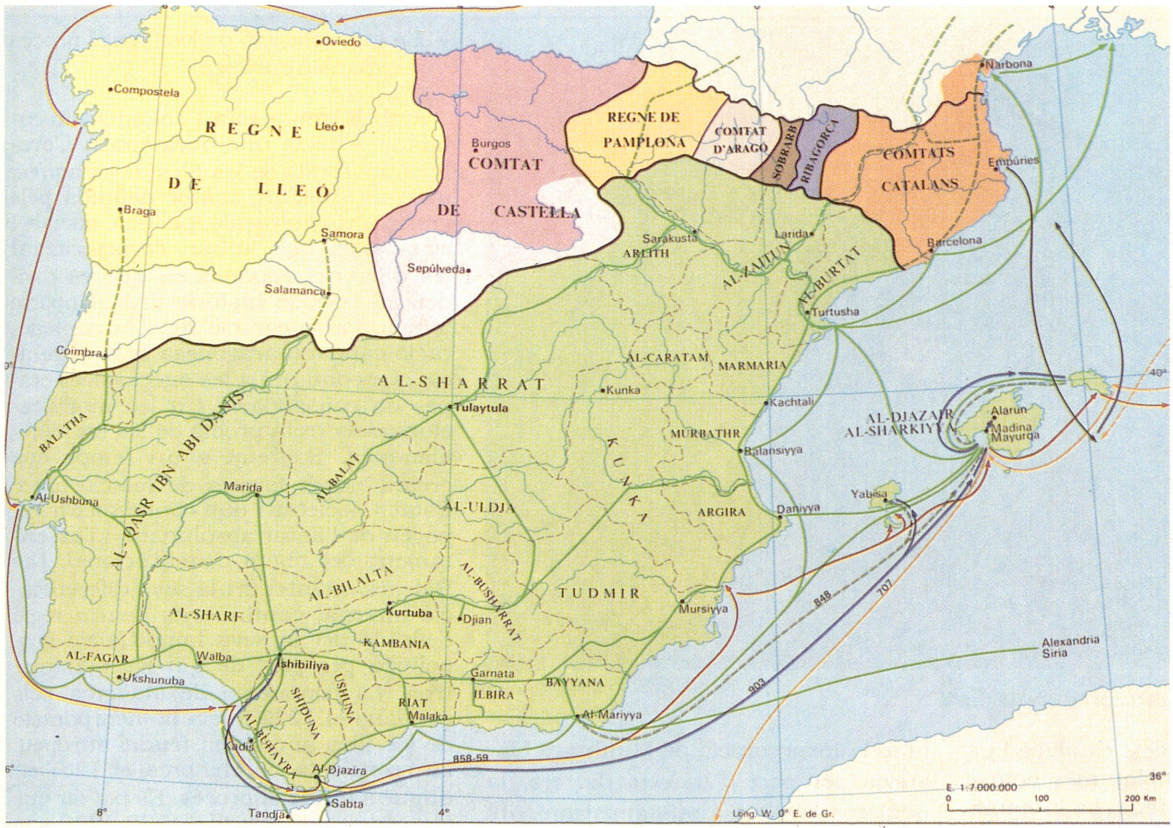

LES ILLES EN EL CALIFAT DE CÒRDOVA
fronteres: aprox 950 dC

- Expedició d'Abd Allah Ibn Mussa (707)
- Ràtzia del compte d'Empúries (813)
- Campanya omeia del 848
- Incursió normanda del 858-859
- Campanya d'Isam al-Jawlani (903)
- Grans artèries comercials d'al-Andalus
- Prolongació en territori cristià de les grans rutes mercantils hispano-musulmanes

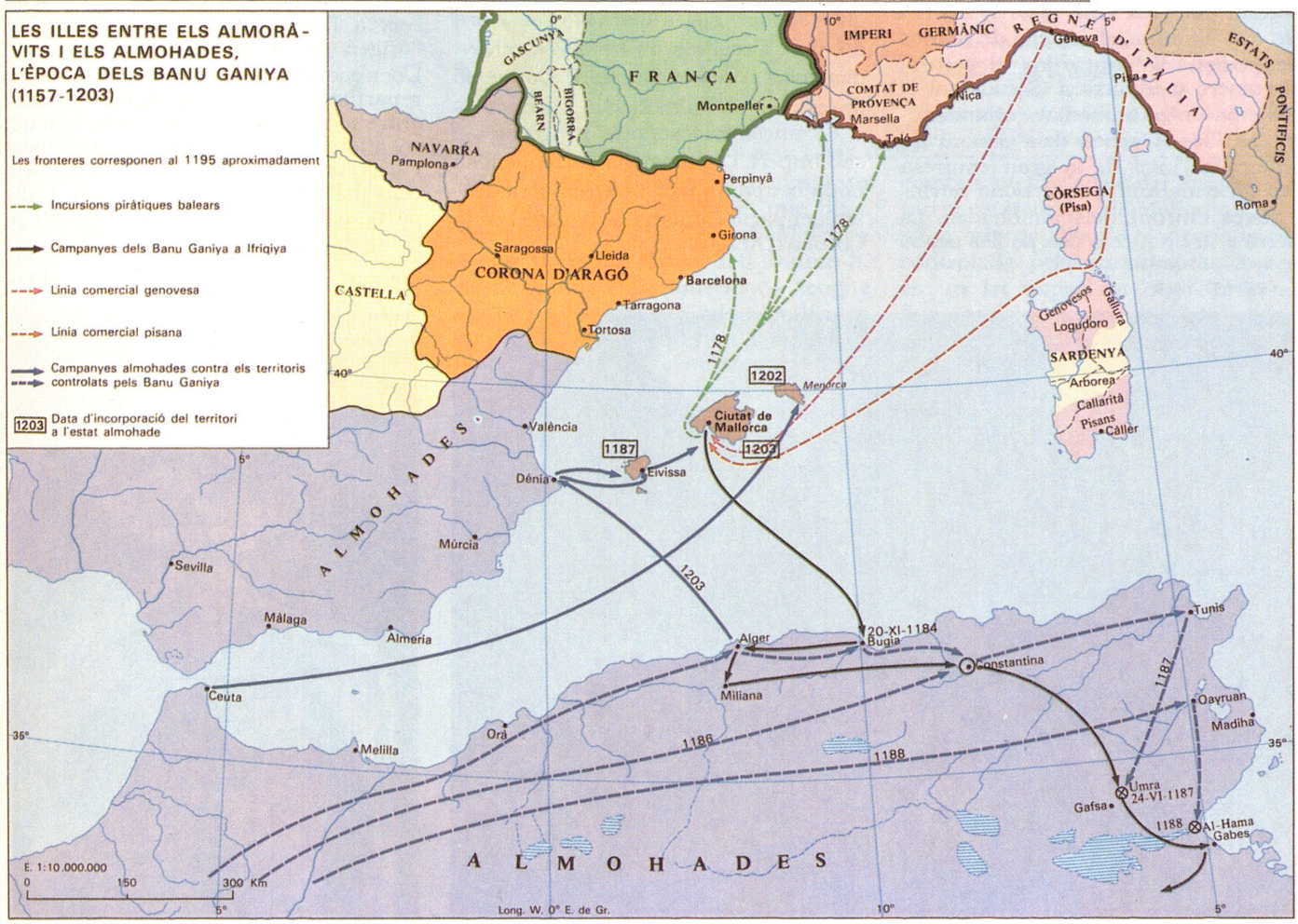

↑ Ruïnes del castell islàmic de Santa Àgueda (Menorca)

Andalus. L'expedició dels catalans i pisans s'ha de contemplar més com a ràtzia que com a creuada. La intenció, sobretot per part dels pisans, no era més que eliminar els nuclis de pirates que podien disbaratar-los el control del comerç mediterrani. Solucionat el problema més immediat, abandonaren les Illes. L'època dels almoràvits contempla l'inici de la gran empresa nord-africana amb pretensions reivindicatives enfront dels almohades. La guerra entre aquests dos pobles acaba amb la incorporació de Minûrqa i Mayûrqa per part d'aquests darrers, la qual cosa talla els subministraments que rebien els almoràvits al Nord d'Àfrica, i acabà amb les seves reivindicacions a aquell territori. L'annexió de les Illes pels almohades, les convertí en un simple apèndix geogràfic del seu Imperi. Les tensions entre illencs i nous ocupants facilitaren la conquesta i ocupació catalana de Jaume I de la Corona d'Aragó.

— La incorporació de les Illes al procés d'expansió europea

Amb la conquesta i colonització catalana, s'inicia una nova època. L'evolució històrica de les Illes des d'aquest moment quedarà també definida pels grans trets culturals, polítics, socials i econòmics que aniran caracteritzant les diferents èpoques en què es divideix el període històric fins al nostre temps. La integració dins la confederació catalano-aragonesa serà el vehicle que conduirà a les successives etapes de consolidació i a les modificacions dels trets propis de les societats illenques. Sobretot a un temps que crearà noves formes de relació entre Estat i societat i que contemplarà l'apogeu de l'Estat absolutista, i l'assentament del règim constitucional. Les Balears, mantenint la seva diferenciació interna, continuaran com a regió definida per la seva importància geopolítica per part de qui les administren. La conquesta de Mallorca pels catalans el 1229 inicia la incorporació de les Illes al context feudal europeu. La conquesta de Menorca el 1287 en dugué a terme el procés. Es pot dir que els esdeveniments de 1229-1230 són l'eix a l'entorn del qual s'estructura l'origen de la societat illenca actual. L'ocupació feudal es tradueix en un repartiment dels territoris illencs entre el rei i els seus magnats, la qual cosa fou l'origen de dominis senyorials i d'alous francs (lliures de càrregues censals) concedits a les ciutats i als particulars que havien participat en la conquesta. Molts d'aquests alous s'a-

↓ Castell d'Eivissa

↓ Jaume I conqueridor de Mallorca

cabarien constituint igualment en dominis senyorials, anomenats *cavalleries*. I fou des de les diverses senyories que es va procedir a l'establiment de nous pobladors. La forma del repartiment i de l'evolució de les formes de control de la terra seran elements fonamentals per a comprendre el procés històric de cada una de les illes, perquè aquest és un dels eixos sobre els quals s'edifica el nou model de societat iniciat per la conquesta catalana. El model de feudalització anirà reproduint la continuïtat d'unes estructures agràries illenques, i en algun cas —com el de Mallorca— fins i tot persistirà després de les reformes de l'Estat liberal a principis del s XIX. No menys important que el repartiment —i fortament relacionat amb la forma que aquest tengué— fou el context polític-administratiu que la nova situació originà. Fou necessari un nou aparat legislatiu que s'imposà quan la colonització de l'interior de les illes anava consolidant-se. Fins al 1276, Mallorca i Eivissa depengueren de la Corona d'Aragó, mentre que Menorca encara era territori islàmic, feudatari del rei En Jaume mitjançant el tractat de Capdepera de 1232. A la mort d'aquest rei, es dividí el territori, i es formà un nou regne, el de Mallorca, que durà fins al 1347. El títol de rei de Mallorca —el seu primer titular fou Jaume II, fill de Jaume el Conqueridor— tengué un sentit dinàstic, ja que identificava un conjunt de territoris dispersos: la ciutat i baronia de Montpeller, i els comtats de Carlades, del Rosselló i els territoris insulars de Mallorca i Eivissa, a més de l'illa de Menorca, encara controlada pels musulmans. Aquest, és un fet important que continuarà fins a la consolidació de l'Estat absolutista a Espanya (1714) i que consisteix en la identificació del regne amb la co-

↓ Làpida gòtica commemorativa de la conquesta de Menorca per Alfons el Liberal

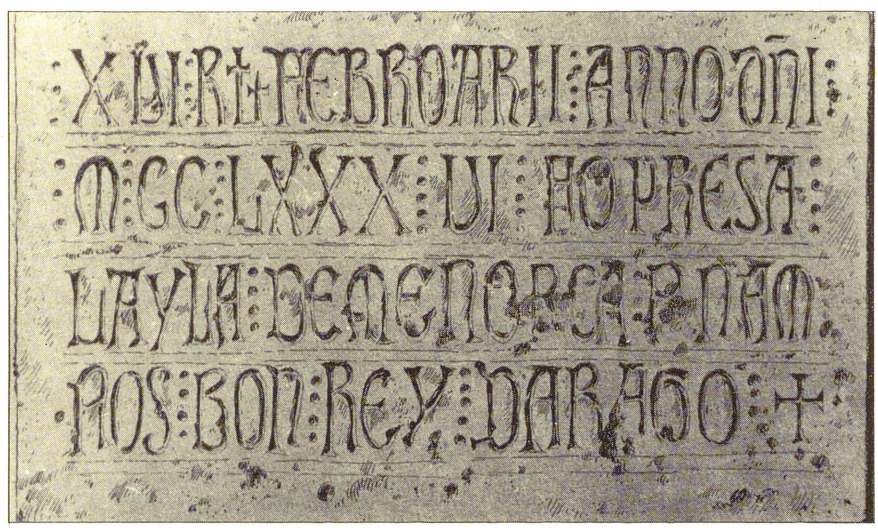

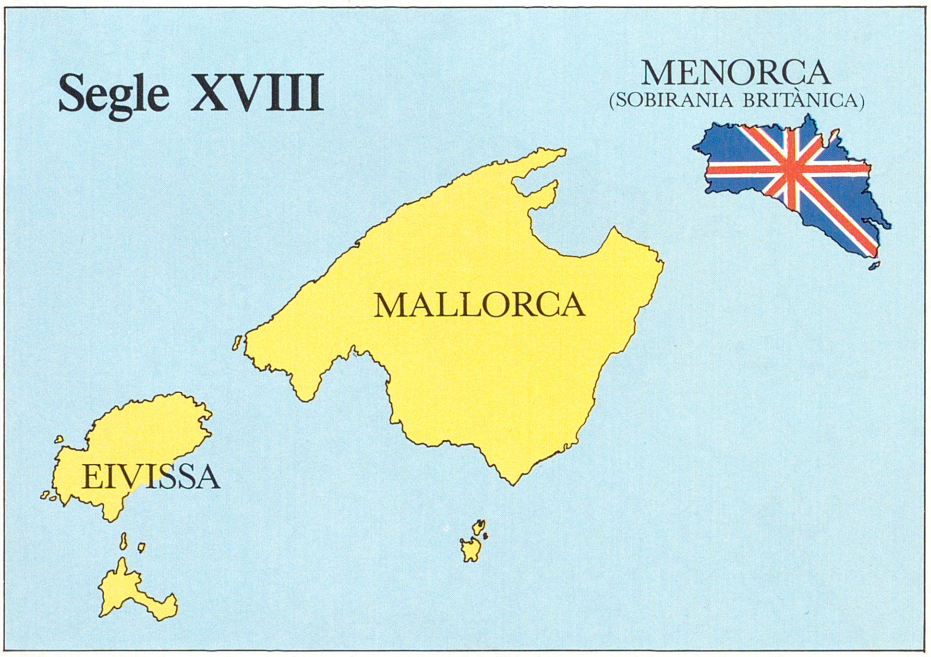

↑ L'eivissenc Joan Torres Ribas, bisbe de Menorca

rona, i aquesta amb una dinastia. És així com s'ha de comprendre la naturalesa de les diverses situacions en què es troben les Illes fins a principis del s XIX. Les Balears no existeixen com a realitat política: és el Regne de Mallorca que tendrà la seva pròpia personalitat. A la Guerra de Successió i pel tractat d'Utrecht, Menorca romandrà en mans dels anglesos, mentre que Mallorca i Eivissa continuaran a anomenar-se Regne de Mallorca (Cèdula Reial del 22 de juliol del 1713) i el Decret de Nova Planta fixarà les normes d'una nova organització polític-administrativa centralitzada, d'acord amb la nova forma d'Estat que pretenen els reis borbònics i que ja ha perdut el seu pes patrimonial a favor d'un major pes del territori.

— L'Estat Constitucional

La implantació de la primera constitució espanyola (Cadis, 19 de març del 1812) inaugurà un nou període històric. En el seu article 10, estableix una nova divisió territorial del país. Aquí ja trobam la referència a les illes Balears com a província. Ara bé, aquesta denominació no té cap referència a un ens local, sinó a una circumscripció al servei de l'Estat. El decret de 30 de novembre de 1833 du a terme definitivament la divisió del territori en províncies. El model iniciat el 1833 tendrà vigencia fins als nostres dies. Els diferents projectes de reformes constitucionals —com el projecte de constitució federal de Pi i Margall (17-7-1873) durant la primera República que considera les Balears com a Estat membre. A l'època de la Restauració, es donen diversos projectes regionalitzadors de base més àmplia que la província, però que s'estableixen per donar assentament als serveis de l'Estat i dins aquests projectes les Balears continuen a considerar-se com a regió (projectes Moret, Silvela-Sánchez Toca, Maura...). El 1925, s'aprova un Estatut Provincial, que aporta una de les novetats que hauria pogut esser la base per reforçar l'autonomia de les Illes, així com per fixar unes vies de major integració sociopolítica; es tracta de la Carta intermunicipal, encara que el projecte Maura i l'Estatut Provincial neix del projecte anomenat Llansó (1912), fet per un diputat menorquí i basat en el model canari de capítols. Abans d'aprovar-se la constitució de la Segona República, es començaren a redactar a diverses regions espanyoles projectes d'estatut. Així, a Balears es feren un avantprojecte d'Estatut de les Illes Balears i un projecte d'Estatut Autonòmic de Mallorca i Eivissa, perquè el primer és un antecedent del segon, per més que

↓ Port d'Eivissa a la primeria del s XX *(AB)*

amb una filosofia i un àmbit territorial distints. Entre les característiques més importants de l'avantprojecte, destaca que s'elaboràs a l'arxipèlag, si bé només hi participaren representants d'entitats mallorquines i cap de les de les altres illes. Així mateix, va esser duit endavant per una associació cultural i per les cambres agrícola i de comerç, cosa que el situava al marge dels partits polítics. A més, fou pensat per aplicar-se, tenint en compte l'arxipèlag en conjunt, dins un Estat federal. Va esser aprovat cap el juliol del 1931, amb una important modificació. Ara bé, no va esser votat pels menorquins, que consideraven que era prematur parlar d'estatut abans de aprovar-se la constitució general de la República. I d'aquí resulta el projecte d'Estatut Autonòmic de Mallorca i Eivissa, malgrat que l'absència de Menorca a l'aprovació del que seria més tard projecte, fa que es frustri la possibilitat de regió autònoma per a les Illes. La constitució de 1931 preveu per a les Balears tres possibilitats o models d'organització: província de règim comú, capítols i regió autònoma. Es mantengué la primera opció. Les diferències entre les tres illes, però, també es mantenen. El 1935, el percentatge major de la població activa de Mallorca i Eivissa era al sector primari, mentre que la distribució sectorial de Menorca era més equilibrada, amb un lleuger pes del sector secundari. En esclatar la Guerra Civil, es repetí la divisió: Menorca continuà lleial a la legalitat constitu-

→ Casa senyorial rural de Mallaui (Ciutadella), mostra de l'esplendor arquitectònic menorquí

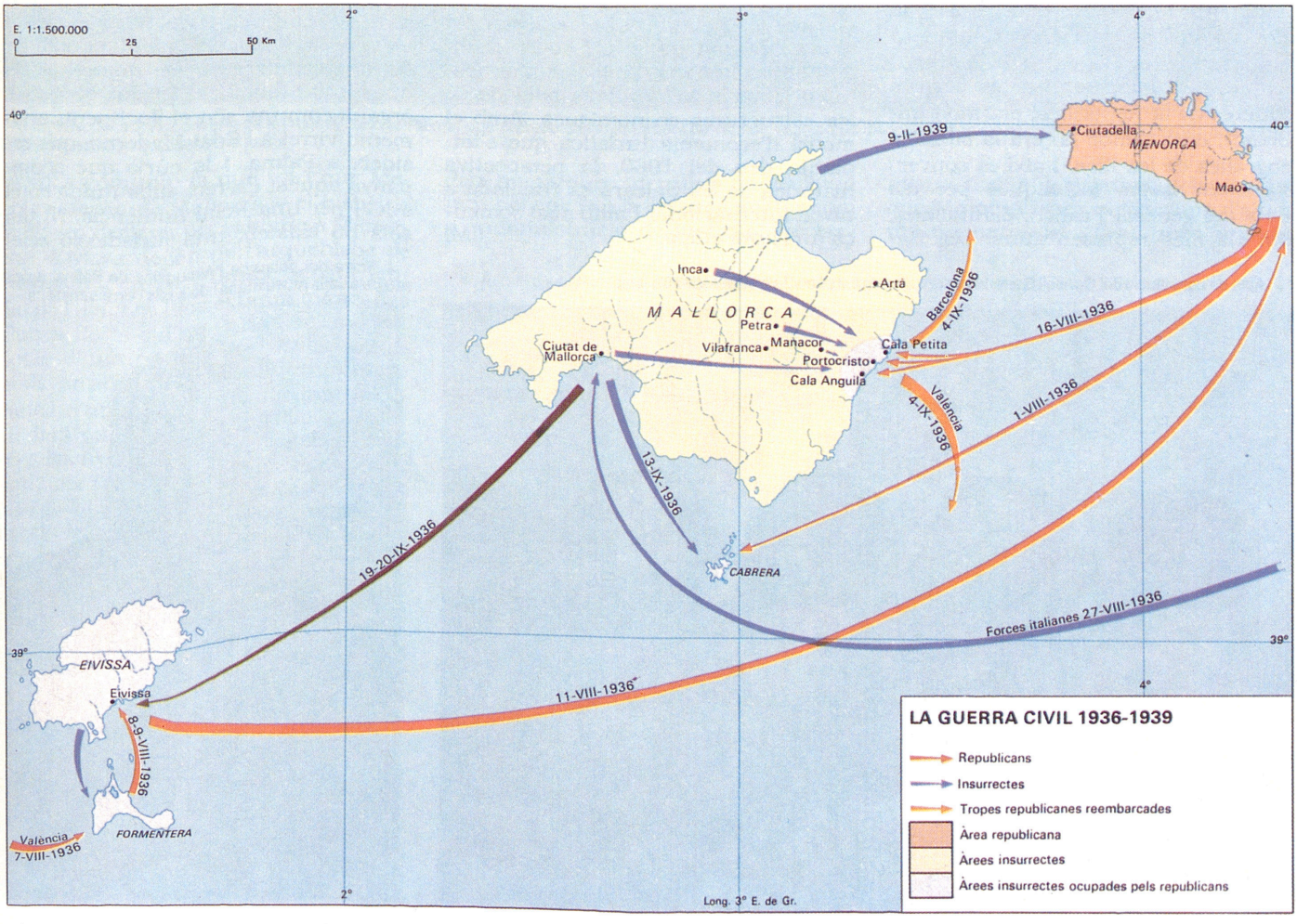

↑ Carrer d'Eivissa a la primeria del s XX *(AB)*

cional, mentre que Mallorca i Eivissa s'integraren amb els revoltats. Aquesta guerra fou, en certa mesura, una guerra internacional. I el control de la mar, sobretot per a l'aprovisionament dels territoris orientals de la Península, que es convertiren en els darrers reductes de la República, era molt important, com també ho era la situació geogràfica de les Illes. I així es converteixen en bases logístiques per als aliats del general Franco, els italians, com els més representatius. Les Balears continuen com a província durant l'època franquista. No és fins al 1977 que es posen els fonaments per definir unes senyes d'identitat comunes per als habitants de les Illes. Això no s'ha de contemplar tan sols com un fet polític, sinó que també es manifesta en les mateixes transformacions de les estructures econòmiques. Amb el model d'economia turística que s'implanta des del 1960, la perspectiva històrica de les Balears es trasllada a nivell internacional I amb això comença una nova etapa. (IM)

↓ Acte de constitució del Consell General Interinsular al castell de Bellver (28-VII-78)

INSTITUCIONS

Les Balears ofereixen la primera experiència com a unitat administrativa a la segona meitat del s IV, en què el conjunt de totes les illes —les *Gimnèsies* i les *Pitiüses*— ja anomenat *Balears*, es constitueix en *Prouincia Praesidencialis*, dependent de la diòcesi romana Hispània, i Palma quedà com a capital de l'arxipèlag. Després de fer part de l'imperi vàndal de Genseric i de constituir, junt amb Còrsega, una província bizantina, devers el 900 s'incorporen a l'Islam, i passen a esser conegudes com les *Illes Orientals* d'al-Andalus, governades per un valí. Aquest valí resideix a Medina Mayûrka, l'antiga Palma romana, i nomena els seus delegats a Menorca i Eivissa com a *N'aibs*, que les fonts cristianes designen *qadí* o *almoixerif* i les musulmanes *sayj* 'vell'. A cada illa, a més d'un cap de la governació, sembla que hi ha un Consell, merament consultiu, integrat per notables. La conquesta cristiana fa de l'arxipèlag, durant cinc segles, fins a la Guerra de Successió espanyola, una nova unitat política, sota la dependència de la Corona d'Aragó, un breu parèntesi de monarquia privativa i finalment la integració a la Monarquia Hispànica. Aquesta nova realitat es coneix amb el nom de *Regne de Mallorca e illes adjacents*. És una unitat difícil pel fet que els únics òrgans comuns són el lloctinent, anomenat virrei a l'Edat Moderna, que resideix a Palma, i la cúria que acompanya aquest càrrec, substituïda en el s XVI per una Reial Audiència. Ni tan sols no existeix una jurisdicció ecle-

↓ Torre del palau de l'Almudaina de Palma, antiga seu dels valís musulmans i dels reis i virreis cristians

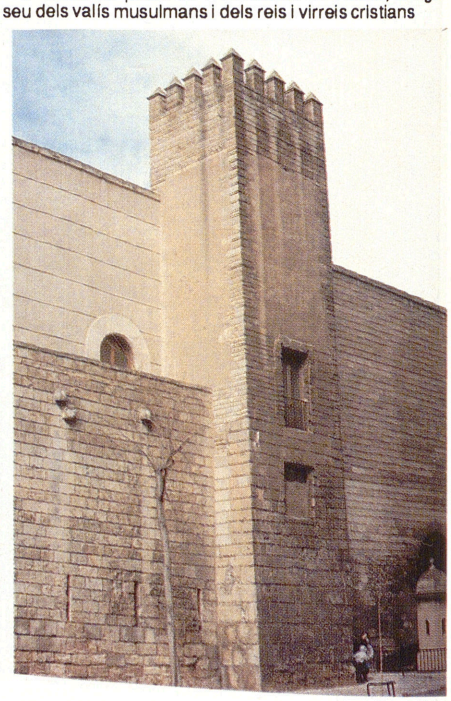

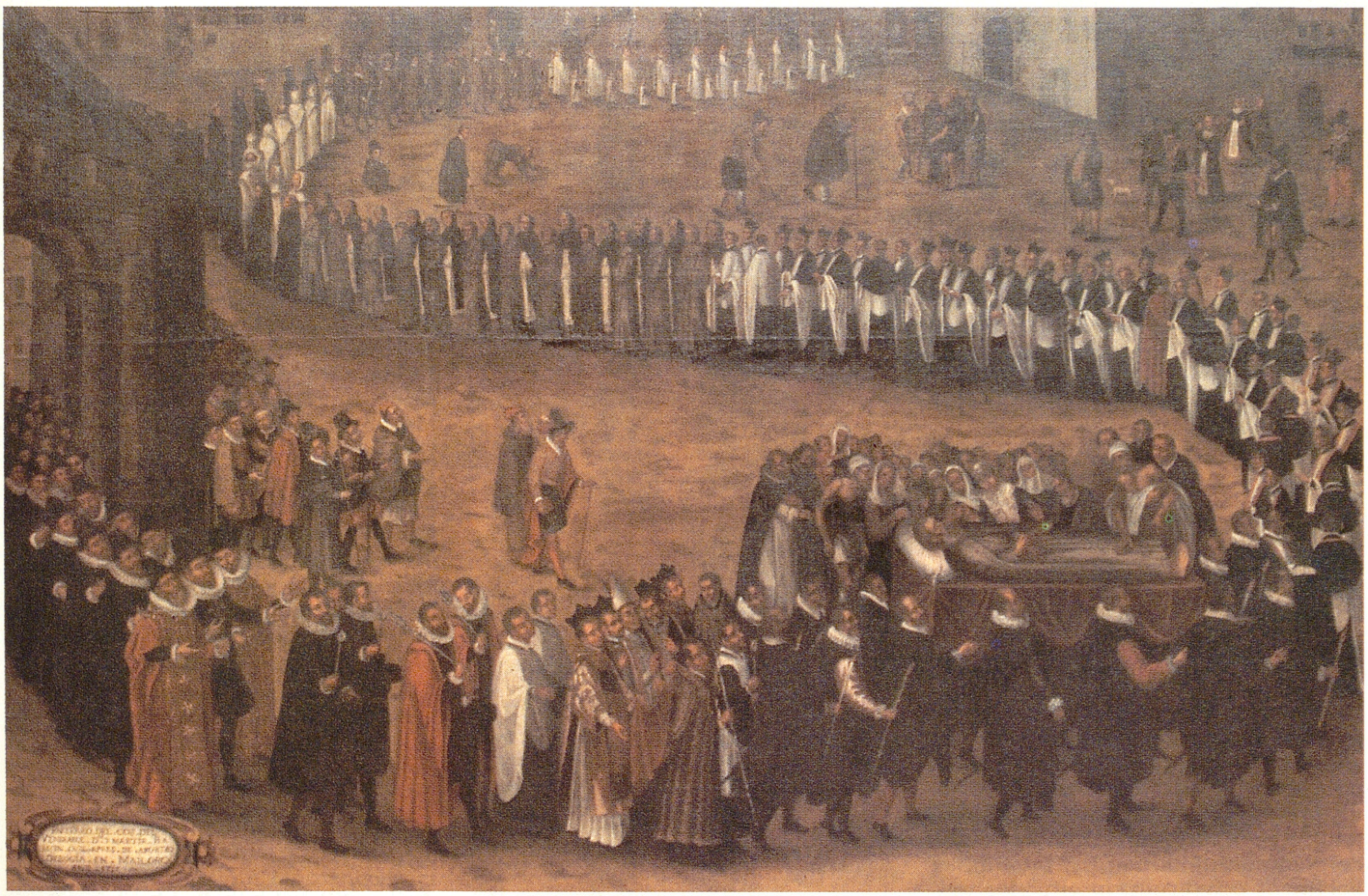

↑ Pintura del s XVI, conservada a l'Ajuntament de Palma, que representa l'enterrament de Ramon Llull, on es distingeixen diverses magistratures del regne de Mallorca. En primer terme, el lloctinent i els jurats

siàstica comuna, ja que tot i que Menorca depèn de Mallorca —el bisbe de Mallorca designa un paborde a Menorca— Eivissa depèn de l'arquebisbe de Tarragona, en part també senyor feudal de l'Illa. Les Illes estaren mancades d'unes Corts o d'un Parlament que els dotàs d'una representativitat conjunta davant de la Corona. Aquesta mancança d'un òrgan legislatiu interinsular farà que l'escassa legislació comuna a les tres illes, moltes vegades originada per l'extensió a les més petites de la legislació de la més gran, derivi de l'acció legislativa dels monarques o del seu lloctinent. En qualsevol cas, sense perdre la referència al dret consuetudinari aportat pels pobladors catalans, cada illa conserva gelosament els seus *privilegis i bons usos* com a ordenaments jurídics que li són peculiars i ajuden a diferenciar-la de les altres. Quan als elements comuns, el vincle d'unió entre les illes resideix en el càrrec del lloctinent. Ell té la dignitat suprema com a *alter ego* del monarca en el conjunt de l'arxipèlag, i, ja que resideix a Mallorca com a cap de les Illes, es veu obligat a designar uns governadors a les altres illes, el nomenament dels quals ve a vegades directament dels monarques; depenen de Mallorca tant pel que fa a la defensa militar com a l'administració de justícia. Precisament, l'acció legislativa dels monarques imposa unes obligacions d'ajuda mútua entre les illes, unes vegades

↓ Actual palau Municipal de Ciutadella, antiga seu del governador de Menorca

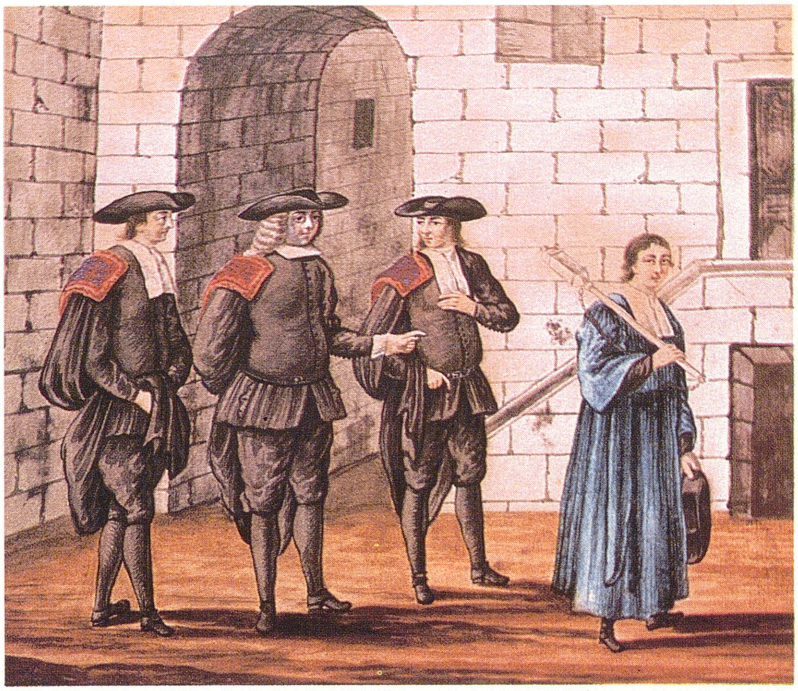

← Jurats menorquins del s XVIII

per atendre les exigències de defensa armada enfront de l'enemic comú, d'altres per proveir-se de queviures o productes de primera necessitat. El lloctinent serà qui instarà i articularà amb la seva autoritat aquesta política de conjunció interinsular. I també el lloctinent constituirà la superior instància judicial, a la qual acudiran en apel.lació de les causes interinsulars serà el sistema monetari, ja que, tot i que des del 1247 la moneda de curs legal exclusiu a les Illes és la valenciana, a partir del 1301 es crea la moneda pròpia del regne mallorquí o balear. El s XVIII, trenca la unitat de l'arxipèlag en passar Menorca a fer part de la corona britànica, amb un breu període de dominació francesa (1756-1763). El 1782, es reincorpora l'Illa a la monarquia espanyola, després d'una brillant acció militar. Es perd novament el 1798 fins a la incorporació definitiva el 1802. En aquest segle, derogades les institucions polítiques del regne que integren les Balears, a causa dels *Decretos de Nueva Planta* de Felip V, les Illes veuran desaparèixer les seves institucions —a excepció de Menorca— com eren els Consells Generals insulars, i tot el seu dret públic. Arribat el s XIX, la Constitució de 1812, quan divideix el territori nacional en províncies —mers districtes administratius— estableix les Balears com a tal districte, governat per un *jefe político*, cap superior designat per l'executiu de l'Estat, el qual presidirà un organisme nou anomenat Diputació Provincial, de caràcter consultiu. La primera Diputació de les Baleares es constitueix amb representants de totes les illes el 12 de desembre del 1812. La Diputació, fruit del liberalisme decimonòmic, amb un nom que evoca institucions històriques de l'antiga Corona d'Aragó, no té res a veure amb el reconeixement d'un poder regional a les Balears. El fracàs del projecte federal de la Primera República i les noves fórmules arbitrades pels governs de la Restauració, pretenen tímidament acostar-se a un procés descentralitzador per mitjà de successives remodelacions de les Diputacions com a organismes de l'Administració provincial. Però a les Baleares, a més, ni tan sols s'aconsegueix un sistema de Capítols per a cada illa, a causa de la falta d'enteniment de la realitat interinsular. Perduda l'oportunitat d'un règim estatutari per a les Illes a l'adveniment de la Segona República, el nou Estat presidit pel general Franco també deixa bloquejada la concepció de la regió com a nucli polític-administratiu, i encara que la Llei de Bases de Règim Local del 1945 autoritza el Govern per constituir l'arxipèlag en règim de Capítols insulars, res no es fa en aquest sentit, davant l'evident animadversió de les forces polítiques mallorquines dominants. La restauració democràtica de l'Estat, amb la conseqüent aprovació de la constitució espanyola de 1978, permet l'elaboració d'un nou marc polític i administratiu per a les Balears. El 26 de gener de 1983 el Congrés dels Diputats de l'Estat aprova un Estatut d'autonomia per a les Illes, també aprovat poc després —el 18 de febrer següent— pel Senat, la qual cosa permet la seva aprovació definitiva com a llei orgànica el 25 de febrer de 1983. El primer govern autonòmic, de coalició conservadora, amb el suport del grup regionalista d'Unió Mallorquina, presidit per Gabriel Cañellas Fons, es constituiria el 10 de juny d'aquest mateix any. Amb l'estatut esmentat, les Balears avui constitueixen una comunitat autònoma dins la unitat de la nació espanyola i —diu textualment l'Esta-

↓ Maó s. XVIII

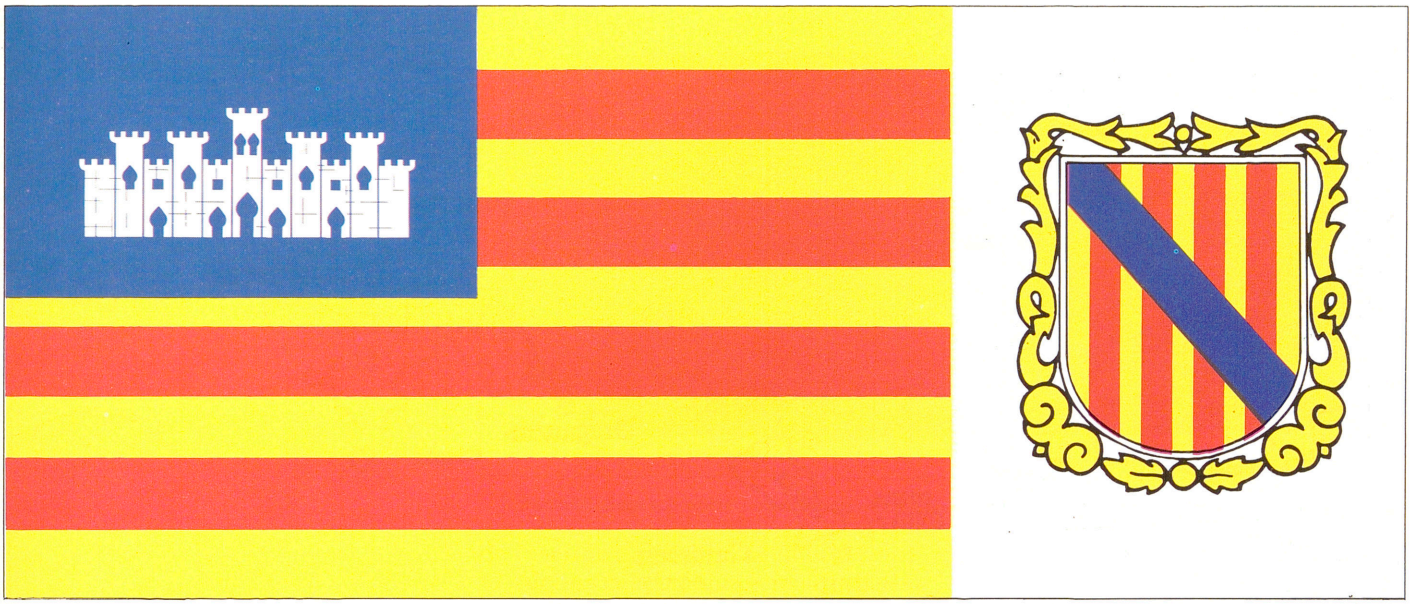

↑ Bandera i escut de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears

tut— «com a expressió de la seva identitat històrica», que articula la seva organització territorial en illes i en municipis. Les institucions de govern de les Illes són els consells insulars, i, dels municipis, els ajuntaments. L'organització institucional autonòmica està integrada pel parlament, pel govern de la comunitat i pel seu president. El parlament està configurat com l'òrgan central del sistema institucional autonòmic. D'aquest deriven les altres institucions d'autogovern de la Comunitat i li corresponen les principals funcions del conjunt institucional — legislativa, control de l'acció del Govern i aprovació dels pressuposts—. És l'única institució elegida directament del poble de les Illes, exceptuant els Ajuntaments. Una llei electoral de la Comunitat estableix que el Parlament serà elegit per un sistema proporcional, corregit per criteris de representació territorial, amb una important desvaloració de la zona més poblada, Palma, i en benefici de les zones rurals i de les illes de Menorca i Eivissa-Formentera, menys poblades. D'aquesta manera, s'ha intentat superar la dialèctica paritat-proporcionalitat, que durant la redacció de l'Estatut enverinà les relacions entre les forces polítiques de Mallorca i les altres illes. El govern de la Comunitat, format pel president, el vice-president i els consellers, és l'organisme col·legiat, amb funcions executives i administratives, de la Comunitat Autònoma. La Comunitat també té prevista la seva organització judicial peculiar, amb un anomenat Tribunal Superior de Justícia de les Illes Balears. (RP)

ETIMOLOGIA

La idea d'*illes Balears*, respon, sobretot, a intencions de caràcter polític i administratiu. Als temps més antics, no mostrà l'arxipèlag cap consciència d'unitat humana o històrica, fins que fou absorbit pel fenomen de la romanització. Primitivament, en efecte, les Illes s'havien dividit en dos grups més o menys convencionals, des del punt de vista geogràfic: d'una banda, Mallorca i Menorca; de l'altra, Eivissa i Formentera. De seguida, però, que passam la vista als temps més remots, se'ns plantegen els problemes respecte als noms de les nostres illes. I, amb això, comencen les hipòtesis, els dubtes, les discussions i les simples confessions d'ignorància: es tracta d'un fet prou normal en l'estudi dels noms geogràfics de l'antiguitat. Fins i tot al començ de l'ocupació romana, fou donat el nom de *Baliares* (rarament *Baleares*) només a les illes de Mallorca i de Menorca; els grecs, que ja els havien assignat el nom de *Gymnesiai* o *Gimnèsies* (derivat de *gymnes* 'soldat d'armadura lleugera'), els donaren també, imitant els romans, la denominació de *Baliarides* o *Baliareîs*. El topònim havia estat emparentat absurdament, per evident etimologia popular, amb el verb grec *bállein* 'llançar', pensant en els còdols que llançaven els cèlebres foners. Cal postular, en tot cas, una arrel indígena que, de moment, no sabem establir. Al seu torn, de les dues illes que formaven el grup, Mallorca havia rebut dels grecs el nom de *Kromyoûssa* i Menorca el de *Meloûssa*, que no deixaren cap rastre i ens oculten també el seu significat. Els romans les anomenaren simplement *Maior* 'Major' i *Minor* 'Menor'. La forma *Miorica* 'Mallorca', sens dubte llatinitzada sobre una base preromana, es més recent. Per analogia, sorgiria més tard la forma *Minorica* 'Menorca'. Són conegudes, però, les dificultats de caràcter fonètic per a explicar l'equació *Maiorica* Mallorca, fins i tot recordant —amb Alcover-Moll— la dubtosa teoria de Schädel, segons la qual la forma catalana antiga de Mallorca és *Maiorca* i acceptant que la /i/ intervocàlica seria interpretada pels catalans continentals com un dialectalisme i transformada en una /ll/ (cf *oreia/orella*). Joan Coromines, en canvi, recorda més encertadament que diverses famílies indoeuropees posseeixen, per a expressar la idea de 'gran' o 'major', una /l/ i no una /i/ com el llatí (*mai-*); aleshores la forma pre-romana de la base podria esser *malio-* o *mallo-* o *maglo-*, seguida del sufix *-ica*, sempre en el sentit de 'major'. De retop, aquest detall lingüístic provaria l'existència, a Mallorca, d'un substrat indoeuropeu, mal interpretat o no comprès pels romans. Aquest específic substrat indoeuropeu desapareix en tractar-se dels noms antics de les dues illes més importants que integren el grup meridional de l'arxipèlag, és a dir, Eivissa i Formentera. A conseqüència de l'ocupació cartaginesa d'Eivissa, l'Illa i la seva capital varen rebre el nom púnic d'*Ibusim*, que podria significar, segons una opinió autoritzada, 'illa de Bes', un déu egipci i fenicio-cartaginès, o, segons d'altres,

↑ Mapa de les Balears basat en la *Geografia* de Claudi Ptolemeu del s I

'illa dels pins'. Els romans, en esdevenir la factoria púnica una ciutat federada, llatinitzaren el nom sota la forma d'*Ebusus*, que més tard, durant la dominació islàmica, es transformà en *Yâbisa*, d'on ve directament el topònim actual: Eivissa. Quant a Formentera, l'Illa va esser, per als antics, una mateixa cosa amb *Ebusus* o, en tot cas, una *Ebusus minor*. Només accidentalment és anomenadà, en algun text insegur, *Ophioûssa* o Ofiüssa 'infestada de serps', una denominació prou fantàstica, igualment aplicada pels antics a Xipre, Rodes i altres illes. Ara, el conjunt d'Eivissa i Formentera rebé l'antic apel·latiu grec d'illes *Pityoûssai* (en llatí *Pityussae*) o Pitiüsses, és a dir, 'abundants en pins', que seria, doncs, la traducció grega del segon probable sentit d'*Ibusim*, una forma ben usual també dins el món greco-romà, que havia posat aquell mateix apel·latiu a diverses illes de la mar Egea, com Quios i Salamina. No cal dir com el nom escau perfectament, com una definició, a una illa coneguda des de sempre, com Eivissa, pels seus boscos de pins i de savines.

Pel que fa al nom posterior de Formentera, l'explicació tradicional el feia derivar, per etimologia de regust popular, del llatí *frumentum*, 'forment, blat xeixa'. La mateixa cosa s'esdevé amb el nom mallorquí de Formentor. No és raonable, però, de pensar que Formentera i Formentor hagin estat mai unes terres particularment bladeres. També aquí Coromines ha fixat, amb sòlides raons, per a tots dos topònims un ètim ben lògic, el llatí *promontorium* (o *promunturium*) 'promontori', 'cap, en una costa': en singular, per a Formentor i en plural (*promontoria*), per a Formentera. Formentor, de fet, és un impressionant promontori llarg i espadat. A Formentera, els promontoris designarien els dos caps de Barbaria, a l'O, i de sa Mola, a l'E, els únics accidents elevats, d'escarpament rocallós, d'aquesta illa: el navegant els veu de lluny sense albirar al braç de terra baixa que els uneix. Quant als noms d'altres illes menors, adjacents a les més grans, com Cabrera, sa Dragonera o sa Conillera (una al S de Mallorca i una altra a l'O d'Eivissa), fa referència d'una manera clara a una abundància de certs animals (cabres, dragons o conills) que les devien caracteritzar. El nom de Cabrera, que ja apareix a l'època romana sota la forma de *Capraria*, és el que ha gaudit d'una fortuna més extensa per a designar terres illenques a la Mediterrània: basti esmentar l'actual Caprera, al NE de Còrsega, i Capri (del llatí pl *Capreae* 'cabres'), al S del golf de Nàpols. Tagomago deu donar vida encara a un nom d'origen púnic, de significat dubtós. Quant a la 'illa petita d'Hannibal' del text de Plini, situada a la badia de Palma i presumpta terra nadiua del general cartaginès, és un estrany misteri indesxifrable: una tradició, desproveïda de tota base científica, la volia identificar amb sa Conillera. Un cop estès a les cinc illes més importants el nom de *Baliares* (o *Baleares*) *insulae*, sota el domini romà, no pot fer estrany que fos creada l'expressió, més o menys arbitrària de *Balearicum mare* o 'mar Balear', aplicada estrictament al sector marítim comprès entre l'arxipèlag i la costa NE de la península Ibèrica. (MD)

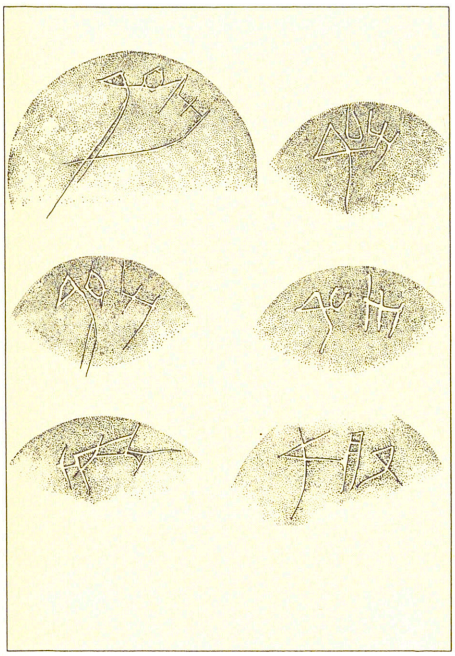

↑ Grafits púnics de la nau del Sec (s IV aC)

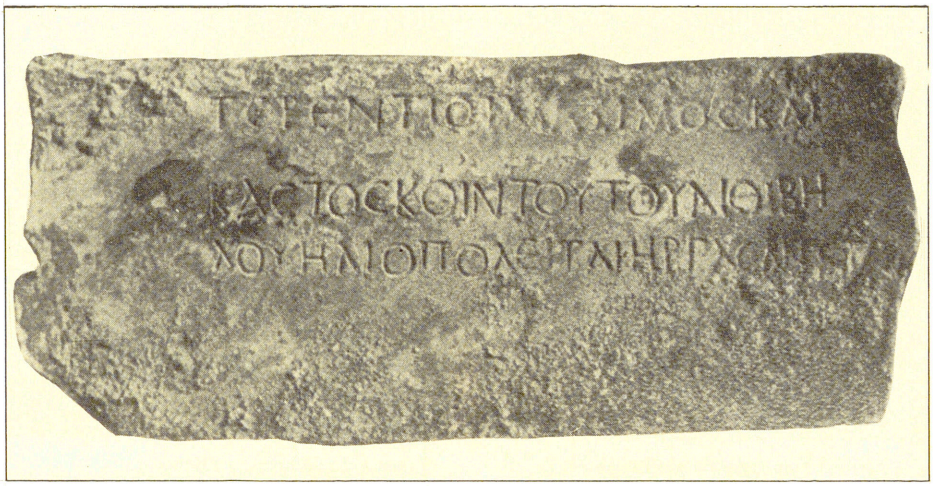

↑ Inscripció grega sobre plom trobada al cap de Favàritx (Menorca)

LES LLENGÜES

El tema de l'ús i del contacte de llengües abans dels romans a les illes Balears constitueix encara una incògnita no aclarida, sobretot per manca d'inscripcions pròpies. No sabem encara quina llengua, o llengües, parlaven els illencs pre-talaiòtics i talaiòtics, si bé algun estudi ens parla de la possibilitat de relacionar la cultura i llengua de les Balears d'aquesta època amb d'altres pobles de la Mediterrània Oriental. De l'anàlisi de certes restes arqueològiques i per alguns noms de persona contenguts en inscripcions d'època romana, sembla que pot haver-hi també influència de pobles indoeuropeus. Tenim indicis dels contactes comercials dels grecs amb les nostres Illes, i alguns grafits en grec, que semblen importants. També tenim notícia de l'existència de colònies púniques (principalment a Eivissa, a partir del 654 aC), amb alguns grafits, testimoni d'ús de la llengua i de l'escriptura fenícia, de filiació semita. Alguns dels topònims majors de les Balears provenen d'aquestes llengües: Balears, Eivissa, Tagomago, Bóquer, Maó, etc. Amb la romanització, començam a trepitjar terreny més segur. El 123 aC, Quint Cecili Metel —Baleàric— conquereix les Balears i comença un procés de romanització que implicarà a la llarga la desaparició de la llengua, o llengües, dels indígenes baleàrics. Sembla que la romanització, i després la cristianització, s'estengué a través dels nuclis urbans fundats pels romans (Palma, Pollentia, etc). A Mallorca i a Menorca, la romanització es fa sobre un sediment cultural talaiòtic i a Eivissa sobre un sediment púnic. De l'època llatina, que inclou un llarg període fins a l'ocupació dels pobles islàmics, tenim tota una sèrie de topònims, majors i menors, que traspassaren la barrera cultural i lingüística d'àrabs i berbers (mossarabismes): Mallorca, Menorca, Formentera, Castellitx, Ciutadella, Portinatx, Portosaler, etc. D'altra banda, coneixem la presència de jueus, també de parla semítica, ja des dels primers segles del cristianisme. Sembla que ni les invasions dels vàndals, de cultura i llengua germànica, al s V, ni dels normands, d'origen escandinau, segles després, no degueren tenir influència en la parla dels indígenes baleàrics. Quant als bizantins, que incorporen les Balears a l'imperi d'Orient el segle VI, són també massa poques les referències culturals que ens permetin determinar els corresponents usos lingüístics (grec-llatí?). Per contra, tendrà molta més transcendència l'ocupació de les Balears, els anys 902-903, per part d'àrabs i berbers. Sembla que el gruix principal de la població nouvinguda és berber, mentre que els àrabs són minoria. Els primers parlaven una llengua camítico-semítica i no en tenim testimonis escrits, mentre que dels segons, en tenim incripcions diverses que demostren un bon coneixement de l'àrab escrit. També, els altres pobles invasors, almoràvits i almohades, són de parla berber. Encara avui, part dels topònims majors i menors de les Balears tenen aquest origen: Algaida, Banyalbufar, Alcúdia, Addaia, Mussuptà, Beniferri, Balàfia, Turixant, etc. Durant l'època del regnat de Jaume I, són conquerides Mallorca (1229), Eivissa i Formentera (1235) i, més tard, Alfons el Liberal ocupa Menorca (1287). És així com les illes Balears s'inscriuen de ple en el

↓ Inscripció ibèrica sobre plom trobada a la costa entre Can Picafort i el cap de Ferrutx

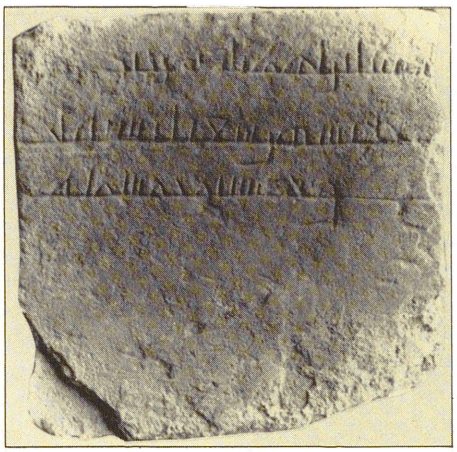

↑ Inscripció àrab trobada a les Pitiüses

↑ Inscripció àrab trobada a Menorca

món cultural i lingüístic català. Els repobladors catalans provenen especialment de l'Empordà i de les comarques limítrofes. Però, hi ha, així mateix, almenys en els primers anys després de la conquista, un contingent important d'occitans o no catalans, com a propietaris de terres i d'altres possessions. Tant els antropònims (noms de persona) com els topònims (noms de lloc) mostren eloqüentment l'origen geogràfic o la filiació lingüística majoritàriament catalana dels repobladors. És el cas de llinatges com Alcover, Amer, Barceló, Català, Bagur, Bisbal, Cardona, Ribes, Rosselló, Fuster, Ferrer, etc, o de topònims majors com Capdepera, Consell, sa Pobla, Mercadal, ses Salines, etc o menors com Son Bages, Son Manera, cala en Porter, s'Ullastrar, cala Llonga, es Pujols, etc. El català és la llengua parlada per la majoria de repobladors. Però, cal dir també que els jueus, a més del català, devien conèixer així mateix l'hebreu, que utilitzaven en els ritus religiosos i, almenys els més cultes, el llatí, que era la gran llengua de cultura universal. Els esclaus, de procedència molt diversa, parlaven la llengua d'origen: àrab, berber, sard, grec, etc i, lògicament, el català, segons el temps de residència i l'edat. L'àrab i l'hebreu tenen un prestigi evident, especialment als primers temps (*Studium arabicum*, de Miramar, etc). Ramon Llull, el nostre més gran escriptor, tant en quantitat d'obra escrita com en qualitat, creador del català literari, utilitzà el llatí i el català, i, en alguns casos, l'àrab, mentre que per a la poesia usava un occità (o provençal) prou catalanitzat. Algunes de les seves obres foren traduïdes al castellà, al provençal, a l'italià, al francès, i, a finals del s XV fins i tot a l'anglès i a l'escocès. El llatí, però, és la gran llengua internacional de cultura, usada també en l'àmbit de la cancelleria i de l'Administració en general, al costat del català. A partir de l'època de Pere el Cerimoniós, trobam la catalanització d'algunes sèries documentals que fins aleshores havien estat escrites en llatí. Per contra, el castellà, a les Balears, durant l'Edat Mitjana, almenys fins al s XV, és una llengua molt poc coneguda. Sembla, però, que en aquest segle comença a produir-se la transmissió del romancer popular castellà, i ja a finals de la centúria tenim algunes traduccions de texts literaris castellans al català. La llengua quotidiana del poble, però, conté encara molts pocs castellanismes. Quant a les biblioteques medievals, el llatí és la llengua predominant en els escrits de caire religiós i de cultura en general, però també hi trobam obres «en romanç», segons la temàtica i el posseïdor de la biblioteca. Sembla que els mercaders, els menestrals i les dones són les que llegien més llibres «en pla». Per contra, els eclesiàstics i la gent de lleis s'inclinen més tost pel llatí. Algunes de les biblioteques més riques de l'època, de la fi del s XV (Renaixement), tenen llibres en llatí, en català, en francès, en provençal i en toscà (italià), i en les biblioteques de jueus trobam també textos en hebreu. Pel que fa a la primera impremta de les Balears, la de mestre Nicolau Calafat i de mestre Bartomeu

↓ Possessió de Miramar (Deià), antiga seu de l'escola de llengües orientals fundada per Ramon Llull

↓ Edició Maguntina, en llatí, de Ramon Llull

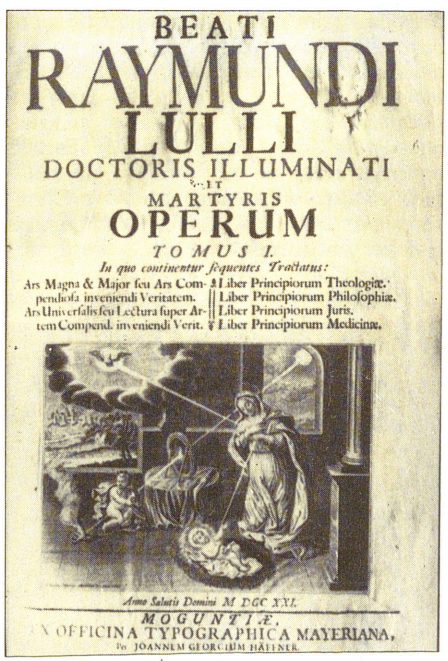

C Senyor deu glorios: hu en essencia y tres en persones: a llaor y bonra vostra ab la vostra gracia: virtut: y benedicció: comença lo libre de Euast y de Bloma: e de Blanquerna son fill: lo qual es fet per intencio que los homens agen de amar: entendre: recordar: seruir a vos: com a ver deu. Senyor y creador: que sou de totes coses.

C Prolech ab di uisio dela obra.

C Libre pmer d tracta del estament de matrimo nio: qual es partit en. xxiiij. cap.

Signifficança deles cinch naffres: lesqls nostre senyor deu je su crist prengue en larbre dela vera creu per rembre lo seu poble dela seruitut del diable: y captiuitat en que estaua: volem departir aquest libre en cinch llibres/ per dar doctrina: y regla: ala manera: segons la qual son significats en aquest libre cinch estaments de gents: ales quals es bo tenir aquest libre. Lo primer es del estament de matrimoni. Lo segon es del estamẽt dereligio. Lo tercer es del estamẽt de prelatura. Lo quart es del estament de apostolical senyoria: que es en lo papa y cardenals. Lo cinq estamẽt es ela vida deremitana.

C Capitol primer com Euast tesi bera casarse: y dona carrech alos parents adaquells en qui ell molt seuaua: que li cercassen muller ab les condicions: que es de que ningua segons ell los pregua: y per volumtat duuina fon fet matrimoni de ell ab Bloma.

En vna ciutat fe segut ẽ bò usposition gẽtil bome fill ẽ bun noble Burges era romas apres la mort de lon pe molt abundosles temporals riqueses: y fon pe bauiat crist: e babtisat a molt bones costumes. Et ajoue bauia nom Euast: lo qual fon bell ẽ pre

B.

↑ Obra de Ramon Llull escrita en català

Caldentey, funcionà fins al 1490 i edità alguns llibres i butlles en llatí i en català. La cancelleria reial és el principal factor d'unificació lingüística del català escrit. També l'extensa obra de Ramon Llull contribuí a conformar el català literari de l'època. L'ús de les dues llengües, llatí i català, és la norma general en els escrits de l'època, en proporcions diverses segons la temàtica, l'època i l'escrivà. La llengua catalana medieval escrita en general és prou unitària (*koiné* cancelleresca). La llengua parlada, emperò, contenia ja variants dialectals. De primer, aquestes variants d'ús restringit foren dialectalismes passius, rebuts del lloc d'origen dels repobladors (article salat, formes ioditzants, etc). No serà fins més endavant que trobarem els primers dialectalismes actius pròpiament dits. Durant l'època dels Àustries fins al Decret de Nova Planta (1516-1715), la situació sociolingüística sofreix ja alguns canvis. Podem dir que hi ha algunes llengües que fins aleshores havien gaudit d'un cert prestigi en determinats àmbits han perdut més o menys aquesta connotació. Ens referim a l'occità (o provençal, llengua dels trobadors), a l'àrab (recordem, encara, que Ramon Llull aprengué aquesta llengua d'un esclau seu i que hi escriví algunes de les seves obres), i a l'hebreu (llengua coneguda i usada pels jueus en els seus ritus). El llatí, per contra, continua a esser la gran llengua universal de cultura, sobretot durant el Renaixement i és present encara en determinats usos administratius i en l'àmbit eclesiàstic i

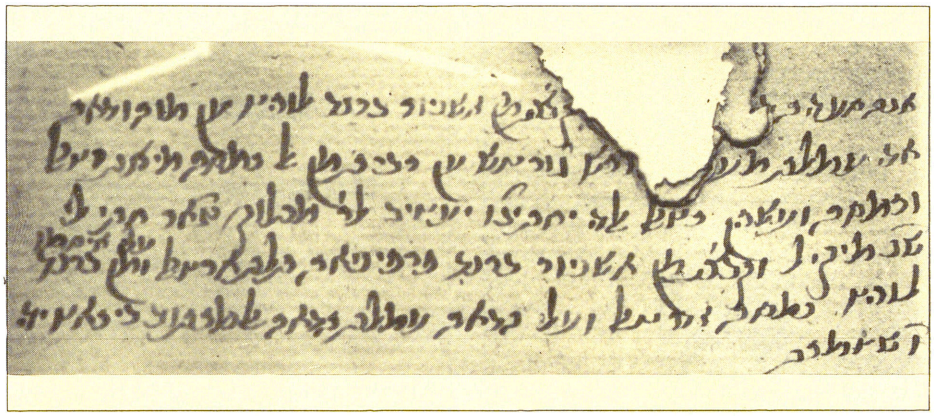

↑ Albarà d'escriptura hebraica procedent de l'antiga Cúria Reial de Pollença

de l'ensenyament, si bé a partir del s XVII inicia un descens ben marcat, substituït, almenys en part, pel castellà. Pel que fa al grec, tot i que el seu prestigi no es pot comparar al del llatí, sembla que també fou ensenyat almenys a l'Estudi General Lul·lià, fundat el 1483. El castellà, ara, comença a esser conegut per via literària sobretot, però també s'infiltra a través de la Inquisició, del teatre castellà, dels predicadors castellans o dels mateixos bisbes i virreis, que en bona part provenien ja de territoris castellanoparlants. Al mateix temps, trobam un bon grapat de castellanismes en els escrits de l'època, que, en bona part no devien usar-se fora dels àmbits literaris. No obstant això, el poble continua a usar en general la llengua pròpia tradicional, el català, el qual és present també en la documentació administrativa, en competència amb el llatí. Quant als usos orals, el català és utilitzat formalment en la predicació tret dels àmbits més selectes i formals, en què hi havia també la presència del llatí. El concili de Trento (1545-63) recomana l'ús del català en la predicació, inclosa la catequesi i en l'administració parroquial (llibres de registres sacramentals, etc), però el llatí és la llengua de la litúrgia, de l'administració dels sagraments, de l'alt ensenyament i de les cúries, almenys per als usos més formals. Els consells de les viles, els consells gremials i, en part les cúries, utilitzen també el català. En l'ensenyament, almenys en les primeres lletres, la llengua vehicular és el català, així com en les crides i subhastes. Quant al teatre, trobam ja una clara competència del teatre castellà del segle d'Or. Pel que fa als usos escrits, la segona impremta que funciona a Mallorca, la de Fernando de Cansoles, de Palència, comença a publicar a partir del 1540 alguna obra en castellà, al costat del llatí i del català. Quant a les impremtes de la nissaga de Can Guasp, des del 1583 fins al s XVIII, tenim, d'una banda, l'ús del llatí, que va minvant molt a partir de la segona meitat del s XVII, mentre que, per contra, va augmentant de cada vegada més l'ús del castellà. El català és utilitzat per a temes de caire jurídico-administratiu, per a devocions populars, per a usos científics, en competència amb el llatí, sobretot durant el Renaixement, i, en menor nombre, per a usos literaris. Cal dir que durant aquesta època tenim ja escriptors bilingües (català-castellà, català-llatí) o fins i tot trilingües (llatí-català-castellà). Amb tot, podem afirmar que l'aparició d'escriptors mallorquins en castellà i, en general, la infiltració del castellà en els usos escrits, és més tardana que a la resta del nostre territori lingüístic. Hem de fer menció, encara, d'una literatura «de canya i cordill», de temàtica molt diversa, en català, que ha arribat fins al s XX, que no podem confondre amb la

↓ A les Cúries, com aquesta d'Eivissa, es redactaven els documents en català

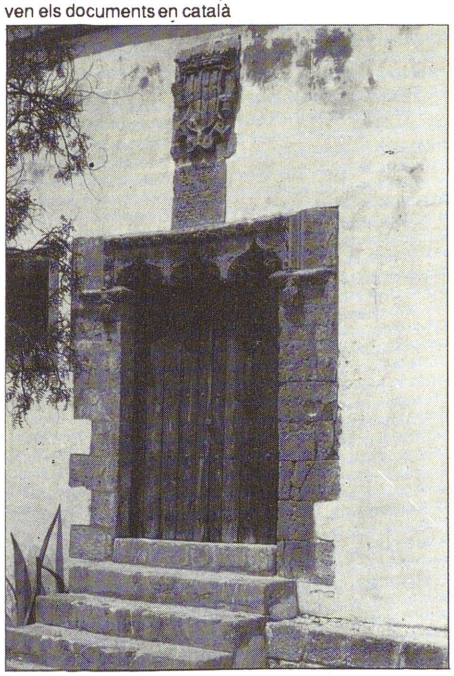

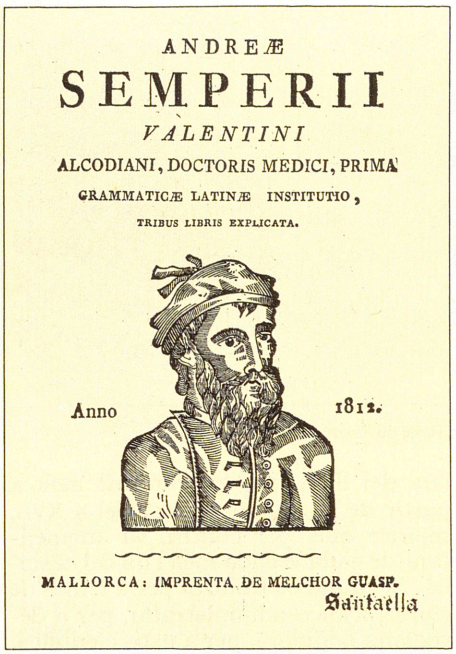
ANDREÆ
SEMPERII
VALENTINI
ALCODIANI, DOCTORIS MEDICI, PRIMA
GRAMMATICÆ LATINÆ INSTITUTIO,
TRIBUS LIBRIS EXPLICATA.
Anno 1812.
MALLORCA: IMPRENTA DE MELCHOR GUASP.

↑ Llibre en llatí de la impremta Guasp

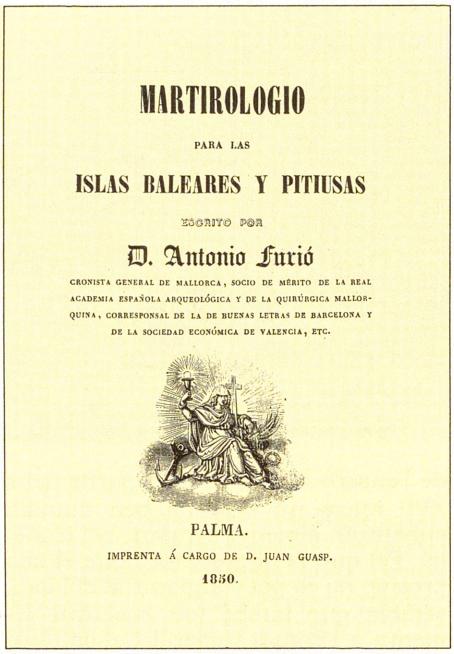
MARTIROLOGIO
PARA LAS
ISLAS BALEARES Y PITIUSAS
ESCRITO POR
D. Antonio Furió
CRONISTA GENERAL DE MALLORCA, SOCIO DE MÉRITO DE LA REAL ACADEMIA ESPAÑOLA ARQUEOLÓGICA Y DE LA QUIRÚRGICA MALLORQUINA, CORRESPONSAL DE LA DE BUENAS LETRAS DE BARCELONA Y DE LA SOCIEDAD ECONÓMICA DE VALENCIA, ETC.
PALMA.
IMPRENTA Á CARGO DE D. JUAN GUASP.
1830.

↑ Llibre en castellà de la impremta Guasp

literatura popular tradicional pròpiament dita, en el català propi de les illes Balears, que es remunta a l'època medieval i que també ha arribat fins als nostres dies amb una vitalitat sorprenent. Quant a la diversificació dialectal, durant aquesta època començam a trobar variants dialectals pròpies de les Illes, que es posen de manifest principalment en els registres més informals, per bé que com a norma general es manté el català estàndard tradicional de la cancelleria. El 2 de juliol del 1715, amb la victòria de les tropes del cavaller d'Aspheld contra les del virrei Josep Antoni de Rubí, comença una nova etapa. A partir d'ara, se succeiran tota una sèrie de disposicions repressives contra l'ús de la llengua catalana. Només amb el retorn de la democràcia, el català ha pogut assolir el rang de la llengua cooficial, junt amb el castellà, que persisteix com a llengua oficial en tot l'Estat espanyol. El 28 de novembre del 1715, Felip V signa el *Real Decreto de Nueva Planta de la Audiencia* de Mallorca. No es fa encara referència explícita a la qüestió lingüística, però el fet és que la nova Audiència imposa el castellà en el seu àmbit administratiu. Els jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca recorren contra aquest decret amb un memorial, i és a partir d'aquest fet que Felip V, després de diverses consultes, promulga la famosa resolució de l'11 de setembre del 1717, en què resol *«previniendo se procure mañosamente ir introduciendo la lengua castellana en aquellos pueblos»*. El memorial del 1760 que dirigeixen al nou rei, Carles III, els representants de les ciutats de l'antiga Corona d'Aragó no aconsegueix cap canvi de política lingüística. Ben al contrari, el 1768 trobam una de les disposicions més transcendentals, la *Real Cédula de Aranjuez*, contra l'ús del català en l'ensenyament, en els judicis i en l'administració municipal, i fins i tot fa algunes recomanacions en aquest sentit per a l'àmbit eclesiàstic. El 1771, es dictà una disposició de control dels texts en les escoles de primeres lletres, que serà seguit de moltes més, com és ara la del 1780, que obliga a l'ensenyament de la gramàtica espanyola i de l'ortografia dictada per la *Real Academia de la Lengua*. En l'àmbit eclesiàstic, és el bisbe Juan Díaz de la Guerra, de Jerez de la Frontera, arribat a Palma el 1770, el qui reprimirà l'ús del català i algunes mostres de litúrgia popular tradicional, com el culte a Ramon Llull i les danses processionals. A partir del 1773, mana que els llibres de registres sacramentals parroquials siguin en castellà, així com també la predicació a la catedral de Mallorca i a les reunions capitulars. Un altre agent de castellanització és la *Real Sociedad Económica de Amigos del País*, creada el 1778, que junt a una sèrie de mesures per a la modernització del país, pressiona per a l'extensió del castellà, com en el cas del trasllat de mestres castellanoparlants, en el control del llibres escolars (catecismes, doctrines, etc) o en el projecte d'elaboració d'una gramàtica i d'un diccionari per a l'aprenentatge de la llengua importada, que no arribaran a aparèixer. És en aquest ambient que sorgeix la primera publicació periòdica de les Balears, el 13 de març del 1779, en forma de full setmanal: *Noticia periódica de los precios corrientes en la semana y otras curiosidades que ofrece al público la muy ilustre Sociedad de Amigos del País de Mallorca*». A l'illa d'Eivissa, el 1782, tenim la creació del bisbat propi, per disposició del papa Pius VI i el 1785 hi ha la creació i dotació de les parròquies rurals. També en aquesta illa la castellanització és tardana. Té poca transcendència el fet que en el s XVII trobem la presència d'alguns eclesiàstics, militars i funcionaris procedents de territori castellanoparlant. A Eivissa, és el nou bisbe, Manuel Abat y Lasierra (1783-1787), que prohibeix els populars goigs i disposa que els llibres de registres sacramentals, així com els llibres de fàbrica i de confraries, fins aleshores en català, s'escriguin en castellà. També les pastorals i instruccions episcopals són consignades en castellà en un registre titulat *Lucero*, i comença la castellanització de topònims i de noms de persona. A Menorca, per contra, la situació és ben diferent. El 1708, l'Illa, que s'ha posat de part del pretendent Carles d'Àustria, és ocupada pels anglesos i el 1713, pel tractat d'Utrecht, passa a domini britànic. Gran Bretanya cerca sobretot l'establiment d'una base naval i militar, més que l'assimilació total que intenten França i Espanya en la resta del territori lingüístic. És així que Menorca, sota el domini britànic, es veurà lliure de les disposicions contràries a l'ús del català. Ben al contrari, és notable l'activitat

↓ Llibre en castellà de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País

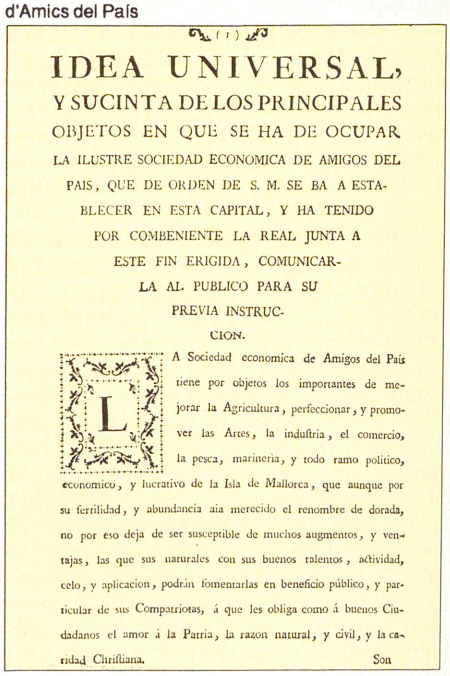
IDEA UNIVERSAL,
Y SUCINTA DE LOS PRINCIPALES
OBJETOS EN QUE SE HA DE OCUPAR
LA ILUSTRE SOCIEDAD ECONOMICA DE AMIGOS DEL
PAIS, QUE DE ORDEN DE S. M. SE BA A ESTA-
BLECER EN ESTA CAPITAL, Y HA TENIDO
POR COMBENIENTE LA REAL JUNTA A
ESTE FIN ERIGIDA, COMUNICAR-
LA AL PUBLICO PARA SU
PREVIA INSTRUC-
CION.
LA Sociedad economica de Amigos del País tiene por objetos los importantes de mejorar la Agricultura, perfeccionar, y promover las Artes, la induftria, el comercio, la pesca, marineria, y todo ramo politico, economico, y lucrativo de la Isla de Mallorca, que aunque por su fertilidad, y abundancia aia merecido el renombre de dorada, no por eso deja de ser susceptible de muchos augmentos, y ventajas, las que sus naturales con sus buenos talentos, actividad, celo, y aplicacion, podrán fomentarlas en beneficio público, y particular de sus Compatriotas, á que les obliga como á buenos Ciudadanos el amor á la Patria, la razon natural, y civil, y la caridad Chriftiana. Son

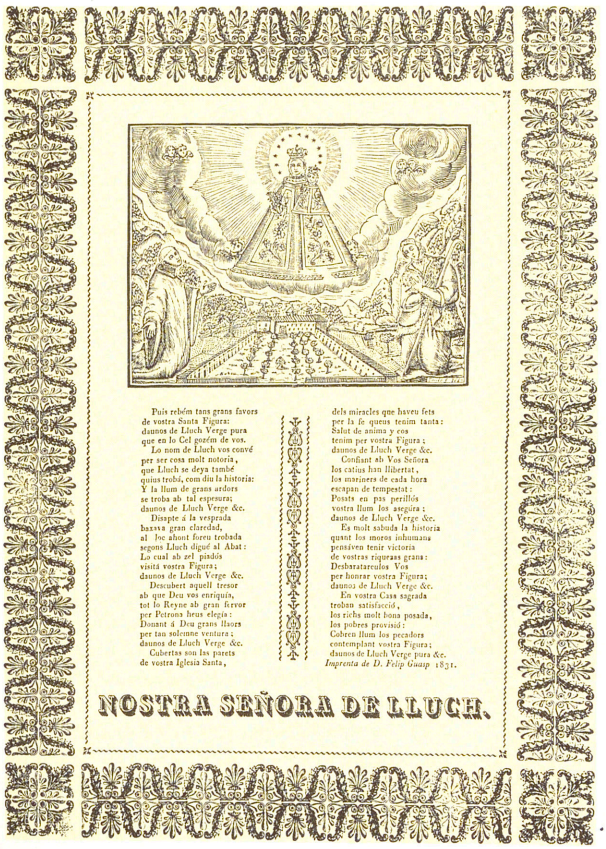

Puis rebém tans grans favors
de vostra Santa Figura:
daunos de Lluch Verge pura
que en lo Cel gozém de vos.
Lo nom de Lluch vos convé
per ser cosa molt notoria,
que Lluch se deya també
quius trobá, com diu la historia:
Y la llum de grans ardors
se troba ab tal espesura;
daunos de Lluch Verge &c.
Disapte á la vesprada
baxava gran claredad,
al loc ahont foreu trobada
segons Lluch digué al Abat:
Lo cual ab zel piadós
visitá vostra Figura;
daunos de Lluch Verge &c.
Descubert aquell tresor
ab que Deu vos enriquía,
tot lo Reyne ab gran fervor
per Petrona heus elegía:
Donant á Deu grans llaors
per tan solemne ventura;
daunos de Lluch Verge &c.
Cubertas son las parets
de vostra Iglesia Santa,
dels miracles que haveu fets
per la fe queus tenim tanta:
Salut de anima y cos
tenim per vostra Figura;
daunos de Lluch Verge &c.
Confiant ab Vos Señora
los catius han llibertat,
los mariners de cada hora
escapan de tempestat:
Posats en pas perillós
vostra llum los asegúra;
daunos de Lluch Verge &c.
Es molt sabuda la historia
quant los moros inhumans
pensáven tenir victoria
de vostras riquezas grans:
Desbaratareulos Vos
per honrar vostra Figura;
daunos de Lluch Verge &c.
En vostra Casa sagrada
troban satisfacció,
los richs molt bona posada,
los pobres provisió:
Cobren llum los pecadors
contemplant vostra Figura;
daunos de Lluch Verge pura &c.
Imprenta de D. Felip Guasp 1831.

NOSTRA SEÑORA DE LLUCH.

← La majoria del goigs es mantengueren en català

↓ Fort Marlborough (Menorca), topònim anglès que es manté viu des de la dominació britànica del s XVIII

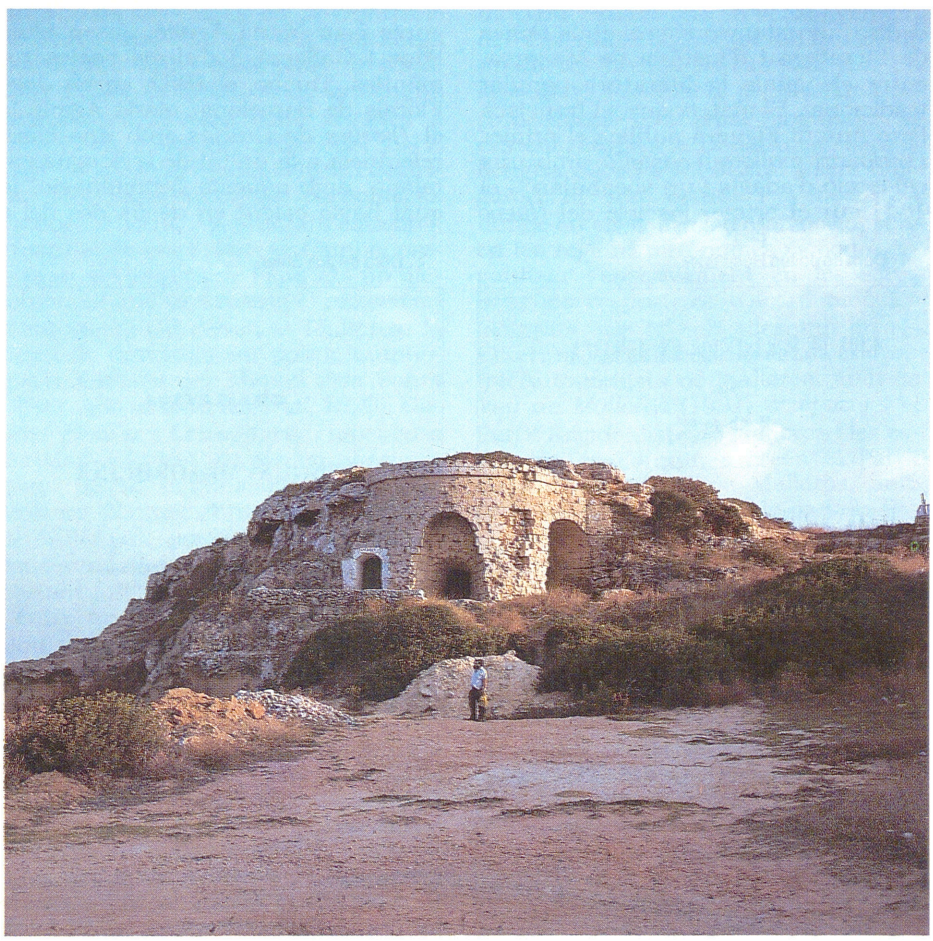

d'entitats com la Societat de Cultura de Maó, fundada el 1778 o les representacions dramàtiques en el Teatre Principal o la tasca filològica, literària o erudita d'il·lustrats com Antoni Febrer Cardona, Vicenç Albertí, els germans Ramis i Ramis, etc. El català, d'altra banda, continua a esser la llengua normal de l'Administració, de la política i de la vida social, religiosa i educativa. Només a partir del 1782, amb la reincorporació, encara no definitiva, de l'Illa a la corona espanyola, començarà a haver-hi mestres castellanoparlants a les escoles menorquines. Alguns anys més tard, és restablert el bisbat, el 1795, i amb el nou bisbe, Antoni Vila Camps, que havia residit a Madrid, s'inicia el procés de castellanització en l'àmbit eclesiàstic i els llibres de registres sacramentals i d'administració parroquial passen a esser escrits en castellà (1798). El 16 de juny de 1802, pel tractat d'Amiens, Menorca passa de nou a la corona espanyola. El nou bisbe, Pedro Antonio Juano, dicta noves disposicions contra l'ús del català en l'àmbit eclesiàtic (1803). Anys més tard, el 1835, les antigues universitats passen a ser ajuntaments i adopten l'ús del castellà en l'Administració. D'altra banda, és interessant remarcar l'emigració a la Florida d'alguns centenars de famílies menorquines, el 1768, les quals conservaren la parla d'origen durant algunes generacions. El nou segle s'inicia, el 1801, amb unes *Instrucciones para el arreglo de teatros y compañías cómicas fuera de la Corte*, dictades per Godoy, en què es prohibeixen en l'àmbit teatral l'ús d'altra llengua que no sigui la castellana. En queden al marge, però, les representacions religioses tradicionals. També en l'àmbit eclesiàstic, el mateix any surt el *Catecisme de la Doctrina Cristiana* manat publicar pel bisbe Bernat Nadal. En aquest ambient centralista i uniformitzador destaca, però, la figura de Gaspar Melchor María de Jovellanos, confinat a la cartoixa de Valldemossa el 1801, el qual, en la famosa *Memoria sobre educación pública*, recomana que els escolars mallorquins aprenguin primer la gramàtica de la llengua pròpia i, a més, especifica *«el mejor modo de amarla será cultivarla»*. D'altra banda, escriu també un avantprojecte per a l'establiment d'una acadèmia mallorquina per a elaborar una gramàtica i un diccionari de la llengua del país, que no arriben a port. El 1812, fra Antoni M Servera publica la *Nueva ortografía de la lengua mallorquina, explicada en español para su más fácil inteligencia*, amb una petit vocabulari. El mateix any, apareix la

primera publicació escrita íntegrament en català dialectal, el *Diari de Buja*, que perdurarà amb diversos noms: *Lluna Patriòtica Mallorquina*, *Nou Diari de Buja*, fins a l'any següent, en què intervé el pare Miquel Ferrer, mentre a Menorca es publica també *Atalaya contra brivons*. El 1835, Joan Josep Amengual publica la primera *Gramática de la lengua mallorquina*. Abans, ja havia traduït la Constitució de Cadis del 1812 i el 1820 inicià la publicació del *Semmanari Constitucional, polític i mercantil de Mallorca*, substituït després per *Es Prat i sa Bufera* (1822). El mateix 1835, fou fundat l'Institut Balear. Quan fou inaugurat l'any següent, la Junta Directiva hi prohibí l'ús del català. El 1837, el Govern Superior Polític de les Balears dictà una disposició, que reverdiria a l'època franquista, consistent a donar un anell o una moneda a qui parlàs en català en l'àmbit escolar, amb el càstig corresponent per al darrer que posseiria l'anell o moneda el dissabte horabaixa. Mentrestant, enmig d'un ambient romàntic, el 4 d'octubre de 1840, apareix *La Palma*, la primera mostra de romanticisme històric a les Balears, amb la col·laboració de Josep M Quadardo, Tomàs Aguiló i Antoni Montis. Tot i que és escrita en castellà, dedica una atenció especial als temes de literatura i d'història de Mallorca, entre els quals la literatura popular tradicional. El mateix any, el franciscà Pere Antoni Figuera publica el primer *Diccionari mallorquí-castellà*, amb una col·lecció d'adagis i un vocabulari, i el 1841 sur el primer fascicle del *Nuevo diccionario mallorquín-castellano-latín*, de Joan Josep Amengual (1858-78). No obstant això, les mesures repressives estatals contra la llengua catalana continuen. És així que apareixen disposicions com la *Ley Moyano* (1857), que estableix l'obligatorietat de l'ensenyament primari, només en castellà, o la *Ley del Notariado* (1862), que suprimeix l'ús del català en l'àmbit notarial (testaments, etc). El 1867, es dicta una altra reial ordre que prohibeix la representació de les obres dramàtiques escrites exclusivament *«en cualquiera de los dialectos de las provincias de España»*. Sembla que és la primera vegada que el Govern de Madrid utilitza formalment la denominació menyspreadora de *dialecte* per a referir-se a la llengua catalana. Aquest tractament perdurarà fins al famós debat del 1916, en què per primera vegada els parlamentaris catalans demanen que el català sigui cooficial a Catalunya. El 1870, es promulga la *Ley del Registro Civil*, que obliga a traduir al castellà els documents *«en idioma extranjero o en dialecto del país»*. Amb la proclamació de la Primera República, el 1873, els aspectes lingüístics tampoc no canviaren gens. Mentrestant, a Mallorca, es va obrint camí el moviment de la Renaixença, amb figures com Marià Aguiló, Josep Lluís Pons i Gallarza, i d'altres poetes romàntics. També, el 1862, en els Jocs Florals de Barcelona, Marià Aguiló fa el *Discurs de Gràcies* amb una clara referència a la unitat de la llengua catalana, amb aquesta denominació, la qual havia caigut en desús des del s XVI, substituïda per denominacions particularistes (mallorquí, llengua mallorquina, etc). Apareixen també algunes publicaciones periòdiques, com *Almanaque Balear* (1869), *Museo Balear* (1875), etc que acullen col·laboracions en català. El 1875, s'estrena el llarg període de la Restauració. Es consolida el bipartidisme oligàrquic i sucursalista format pels partits liberal i conservador, que es van alternant en el poder, i s'imposa el centralisme i el caciquisme. A Catalunya, la Renaixença, que al principi havia estat un moviment estrictament literari, va penetrant entre les capes socials, en forma de diversos plantejaments polítco-socials de caire autonomista o nacionalista, amb un esdeveniment especialment representatiu, les *Bases de Manresa* (1891). A Mallorca, i a les Balears en general, la versió local d'aquest moviment és capaç de produir només, almenys per ara, una literatura costumista important i ben popular, amb publicacions com *L'Ignorancia* (1ª època 1879-1883), *La Roqueta* (1ª època 1887), i altres. amb autors com Pere d'Alcàntara Penya, Bartomeu Ferrà, Gabriel Maura, Mateu Obrador, Tomàs Forteza, Antoni Maria Alcover, Miquel dels Sants Oliver, etc. El 1890, però, el diari *La Almudaina* inicia la *Campanya per Mallorca*, que comença a crear un ambient regionalista. Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar en seran els portaveus des de perspectives polítco-ideològiques diferents. Així mateix, sorgiran publicacions com *La Región* (1897), *Nova Palma* (1898), el setma-

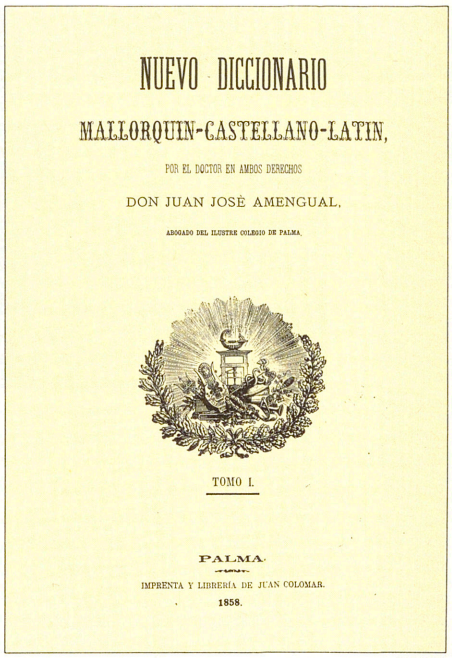
NUEVO DICCIONARIO

MALLORQUIN-CASTELLANO-LATIN,

POR EL DOCTOR EN AMBOS DERECHOS

DON JUAN JOSÈ AMENGUAL,

ABOGADO DEL ILUSTRE COLEGIO DE PALMA.

TOMO I.

PALMA.

IMPRENTA Y LIBRERÍA DE JUAN COLOMAR.

1858.

↑ Diccionari de Joan Josep Amengual

↓ Obra de Josep Hospitaler

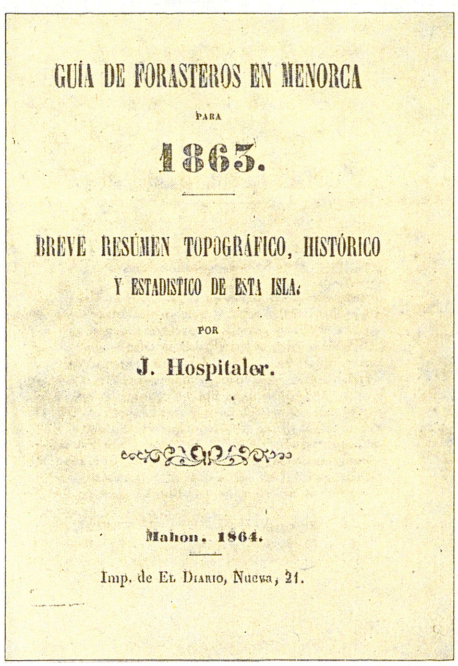
GUÍA DE FORASTEROS EN MENORCA

PARA

1865.

BREVE RESÚMEN TOPOGRÁFICO, HISTÓRICO

Y ESTADISTICO DE ESTA ISLA;

POR

J. Hospitaler.

Mahon. 1864.

Imp. de El Diario, Nueva, 21.

↓ Obra de Juli Soler

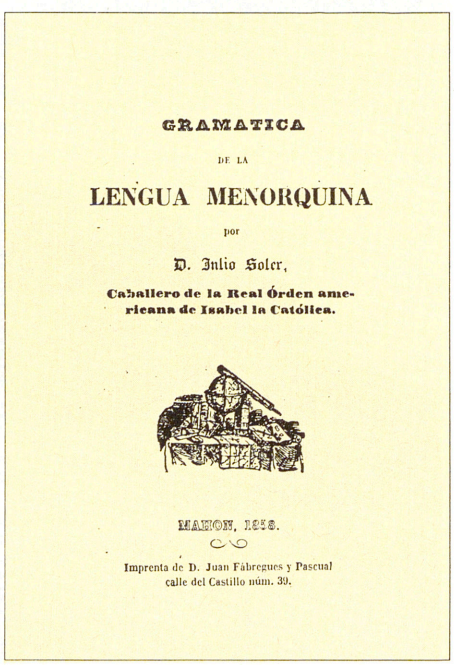
GRAMATICA

DE LA

LENGUA MENORQUINA

por

D. Julio Soler,

Caballero de la Real Órden americana de Isabel la Católica.

MAHON, 1913.

Imprenta de D. Juan Fábregues y Pascual

calle del Castillo núm. 39.

nari polític *La Veu de Mallorca* (1ª època 1900), etc. A l'àmbit eclesiàstic, és notable l'activitat organitzativa desplegada pel bisbe Pere Joan Campins, des del 1898, el qual encarrega a mossèn Alcover que es faci càrrec de la càtedra de Llengua i Literatura Mallorquina del Seminari Diocesà. A Eivissa, mentrestant, el moviment de la Renaixença és, per força, més tardà i minoritari. El 1846, es funda la primera impremta i neix la premsa periòdica local. A partir del 1860, es creen nous centres públics d'ensenyament estatal. Sembla que és la influència dels Jocs Florals de Barcelona, a través de Felip Curtoys i algún altre, així com l'arribada de l'autor teatral gironí Ramon Bordas, el 1872, els factors que afavoreixen la represa de la llengua pròpia. També fou important l'activitat polifacètica de l'historiador i poeta Josep Clapés, durant la segona meitat del s XIX. A Menorca, la tasca filològica duita a terme el segle anterior ara es veu reduïda a treballs amb una perspectiva provinciana, obra de Jaume Ferrer Parpal, Juli Soler, Josep Hospitaler, etc. En la segona meitat del s XIX, destaquen, des d'una òptica conservadora, Llorenç Lafuente Vanrell, director del *Full menorquí*, secció quinzenal dedicada a literatura i folklore menorquins en *El bien público* i l'historiador Josep Maria Quadrado, mentre que el liberal Josep Miquel Guàrdia aporta ja una visió crítica i original de la Renaixença i confia decididament en l'ús del català com a instrument de cultura. Però, la figura més popular és Àngel Ruiz i Pablo, escriptor bilingüe, a cavall dels dos segles, que excel·lí en la prosa narrativa. A l'inici del s XX, mossèn Alcover dóna a conèixer a través de la *Lletra de convit* (1900) el seu gran projecte de diccionari exhaustiu de la llengua catalana i, alhora, comença els seus viatges de recerca filològica. El 1901, comença a publicar el *Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, la primera revista filològica de l'Estat espanyol. Més tard, el 1906, serà el principal promotor i organitzador del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, en què intervenen d'altres illencs com Gabriel Alomar, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Llorenç Riber, Vicent Serra Orvay, Àngel Ruiz i Pablo, etc. El 1907, es crea l'Institut d'Estudis Catalans, i, el 1911, la seva Secció Filològica, on mossèn Alcover tendrà un paper rellevant, junt amb Pompeu Fabra, autor d'obres fonamentals com la *Gramática de la lengua catalana* (1912), la *Gramàtica catalana* (1918), el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932), etc. També, el 1913, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans promulga les *Normes Ortogràfiques*. El 1915, el senador per Valladolid Antonio Royo Villanova formula una pregunta al govern conservador de Dato sobre l'ús segons ell considerat abusiu del català en la Diputació de Barcelona. Se'n segueix una llarga polèmica, amb reaccions diverses. Una d'elles és la Diada de la llengua catalana, celebrada dues vegades a Inca l'1 de gener del 1916 i del 1917, organitzades per Miquel Duran Saurina, amb una nombrosa participació. També, el 1916, els diputats catalans, encapçalats per Francesc Cambó, presenten al Congrés de Diputats un dictamen en què es demana el reconeixement oficial del català. A Mallorca, la tasca de desvetlament polític autonomista iniciada per Miquel dels Sants Oliver (*La cuestión regional*, 1899), Gabriel Alomar i Lluís Martí, comença a fer camí. El 1909, s'organitza el primer grup polític regionalista, *L'espurna*, amb un plantejament clar de defensa de la llengua, però acaba absorbit pel conservadorisme maurista. Més important fou, el 1917, l'organització del Centre Regionaliste de Mallorca, presidit per l'arquitecte Guillem Forteza, amb el setmanari *La Veu de Mallorca* (2ª època), dirigit per Joan Estelrich, però que en definitiva també serà absorbit pel partit liberal de Joan March. La ruptura de mossèn Alcover amb la plana major del catalanisme polític i cultural del Principat contribuí també a la crisi del mallorquinisme. La dictadura del general Primo de Rivera representa un pas enrere en el procés de recuperació lingüística, amb mesures com l'abolició de la Mancomunitat de Catalunya, prohibició dels Jocs Florals, dissolució de l'Associació per la Cultura de Mallorca, fundada el 1923, disposicions contra els mestres que no mostrin entusiasme en l'ensenyament del castellà, etiquetatge obligatori de productes només en castellà, etc. En la Segona República, ja es fa una reconsideració del tema lingüístic. El castellà, segons la Constitució, serà la llengua oficial a tot l'Estat i serà obligatori el seu estudi i s'ensenyarà també en els centres d'instrucció, però en les regions autònomes es podrà organitzar l'ensenyament en les seves llengües respectives d'acord amb les facultats que es concedesquin en els Estatuts. A Mallorca, es funda el Centre Autonomista de Mallorca, amb *La Veu de Mallorca* (1931, 3ª època) i el Partit Regionalista de Mallorca i les esquerres mallorquines creen el Partit Republicà Federal de Mallorca, amb l'òrgan *Ciudadanía*. Proclamada la República, l'Associació per la Cultura de Mallorca, amb la Cambra de Comerç i Agrícola, elaboren un avantprojecte d'estatut d'autonomia de les illes Balears, que contempla la cooficialitat del català, però Menorca no s'hi adhereix i l'estatut no arriba a esser aprovat pel Govern de Madrid. El 1934, les esquerres mallorquines s'uneixen i formen l'Esquerra Republicana Balear, des d'uns pressupòsits nacionalistes i esquerrans, amb una actitud favorable a la llengua catalana, que utilitzen normalment. El 1936, es fa públic un *Missatge* adreçat als intellectuals catalans, signat per nombro-

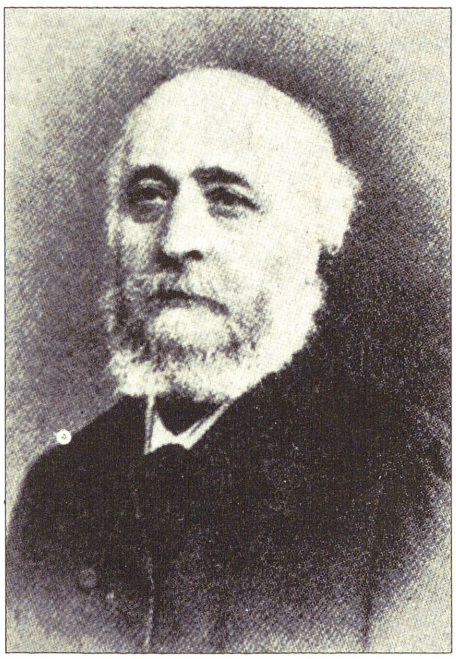

↑ Josep Miquel Guàrdia (1830-1897), impulsor del català a Menorca

↑ Llibre dedicat a Àngel Ruiz Pablo (1865-1927), literat menorquí

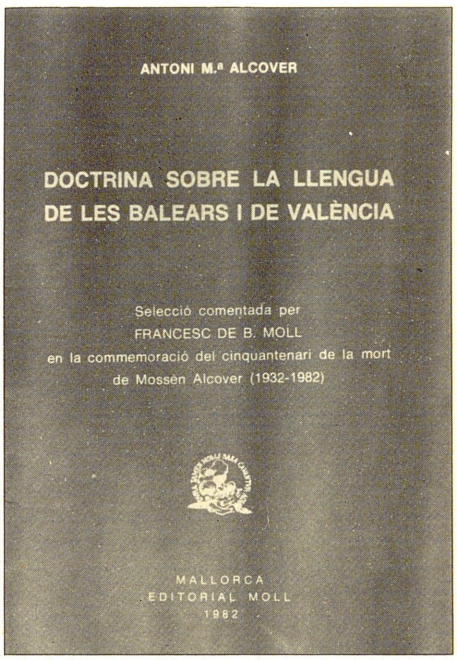

↑ Estudi filològic d'Antoni Maria Alcover

sos professionals i polítics mallorquins, que representen tota una presa de posició programàtica des del punt de vista polític, cultural i lingüístic. Esclatat el Moviment, Mallorca, el 19 de juliol del 1936, al cap de poc temps comença la repressió contra persones de l'esquerra i alguns intel·lectuals, signants del *Missatge*, així com una sèrie de disposicions contra l'ús del català en l'ús social, en la retolació d'establiments, en l'ensenyament, en els mitjans de comunicació i, fins i tot, en la correspondència particular i el servei telegràfic. Ja en la postguerra, el 1943, l'editorial Moll aconsegueix la publicació del primer llibre en català d'autor vivent: *El somni encetat*, de Miquel Dolç, però l'any següent el canonge Joan Rotger encara veu segrestada l'edició del seu llibre *L'església de Sineu*. També, aquest anys es reediten alguns volums de *Rondayes Mallorquines*, amb ortografia antiga. D'altra banda, és el temps de les tertúlies literàries de can Massot i de can Guillem Colom, de caràcter privat i minoritària. El 1947, s'aconsegueix el permís per a representar *La corona comtal*, d'Aina Villalonga, i el 1948 Francesc de Borja Moll escriu un article a favor de la represa de la publicació del *Diccionari-Català-Valencià-Balear* i la Companyia Artis inicia les seves representacions que duraran fins al 1969 i que gaudiran d'una gran popularitat. El 1953, es fa el primer curset d'iniciació a la gramàtica catalana a l'Estudi General Lul·lià i surt el primer número de *Quaderns literaris Raixa*, primera provatura de publicació periòdica en català a la postguerra a les Balears. El 1956, comença la publicació del *Ponent. Quaderns d'Art, Literatura i Música*. El 1960, Ràdio Popular inicia la retransmisió de les *Rondayes d'en Jordi des Recó* i el 1961 comença unes lliçons en català. També, en l'àmbit eclesiàstic el bisbe Jesús Enciso Viana ordena que la catequesi es faci en català per als nins catalanoparlants. El 1962, es produeixen alguns esdeveniments culturals transcendentals. S'acaba la publicació del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, es funda l'Obra Cultural Balear i es fa el primer curs de català d'aquesta entitat. També, la revista *Lluc* publica un primer número en la nostra llengua (agost-setembre). El 1966, s'inaugura a Palma la càtedra Ramon Llull i el 1967 es funda la Delegació de la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma, en el marc de l'Estudi General Lul·lià, i Josep Melià publica *Els mallorquins*. El 1968, Francesc de Borja Moll publica la seva *Gramàtica catalana* i la revista *Lluc* comença a aparèixer totalment en català. A nivell polític estatal, als anys seixanta s'observen alguns lleus símptomes de canvi. El 1964, es concedeix la possibilitat d'inscriure denominacions en català en els registres de la Propietat Industrial i un decret del 1968 tolera que es puguin batejar els vaixells de la marina mercant amb paraules no castellanes. La mateixa Llei de Premsa i Impremta del 1966 demostra que s'està produint un procés de canvi. Aquesta aparent màniga ampla, però, coincident amb una època de vaques grasses en el camp econòmic, es veu

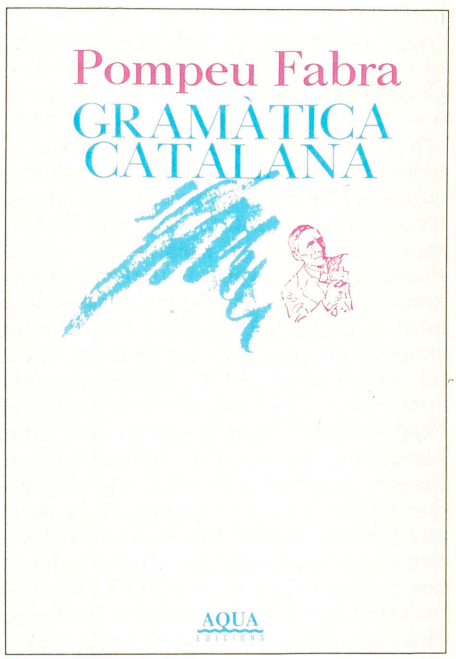

↑ Obra cabdal de la llengua catalana

interrompuda bruscament per l'estat d'excepció del 1969. És el 1970 quan s'obre una petita escletxa per a les «*peculiaridades vernáculas*». És així que en alguns articles de la *Ley General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa* del 17 d'abril de 1970 es contempla l'ensenyament de les *lenguas nativas*. El 1973, en un ple del Consejo Nacional del Movimiento sobre els criteris polítics que caldria desenvolupar, es fa esment també de l'estudi de «*las igualmente lenguas es-*

↓ Gramàtica i exercicis de Francesc de Borja Moll

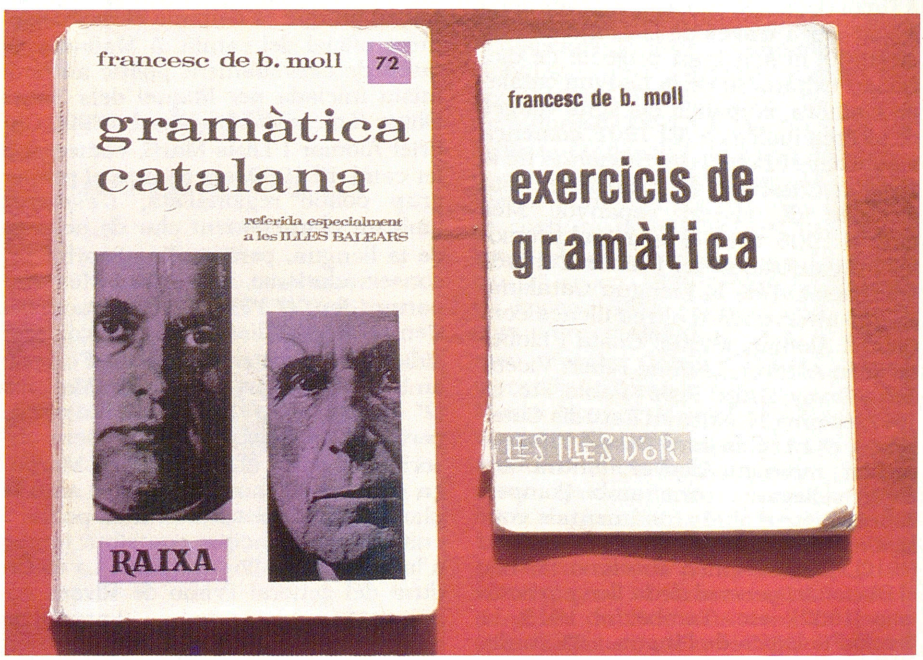

pañolas a aquellas regiones que disponen de tal acervo cultural». Aquest mateix any, hi ha una intensa campanya per a l'ús oficial de la llengua catalana i el 1975 tenim el decret sobre incorporació de les *lenguas nativas* a l'ensenyament i el decret sobre la regulació de les *lenguas regionales*, en què es disposa que l'ús del català sigui lliure en els actes culturals, en els mitjans de comunicació i en l'ús oral a les corporacions locals, si bé n'haurà de constar la traducció al castellà en la transcripció. També es prohibeix l'ús de les llengües no castellanes en els documents adreçats als organismes de l'Estat, de l'educació pública i de l'administració de justícia. També, a les Balears, els bisbes signen un document sobre *La responsabilitat dels cristians en la promoció de la nostra llengua i cultura*. Durant l'època del rei Joan Carles I, amb el retorn de la democràcia s'han anat promulgant una sèrie de disposicions que donen al català el tractament de llengua pròpia de les Balears i de llengua cooficial amb el castellà, com a llengua oficial en tot l'Estat. El 1977, es fa possible la normalització dels noms catalans en el Registre Civil, el 1978 es crea la Universitat de Palma de Mallorca i el 1979 el Consell General Interinsular i els Consells Insulars i es publica el reial decret que incorpora el català al sistema d'ensenyament a les Balears i al País Valencià. L'intent de cop d'estat del 23 de febrer de 1981 representa sens dubte un fre al procés de normalització. El 1983, és aprovat l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears i es constitueix el Parlament de les Illes Balears. El 1984, apareix la Llei Orgànica del Dret a l'Educació —LODE—, que preveu el coneixement de les altres llengües espanyoles, a més del castellà. El 1986, es promulga la Llei de Normalització Lingüística per a les Illes Balears i té lloc el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. D'altra banda, a Eivissa, en el s XX les figures més interessants i representatives des del punt de vista cultural són mossèn Vicent Serra Orvay, que presenta una comunicació sobre la situació de l'*eivissenc* al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), mossèn Isidor Macabich, que comença a publicar algun poema en català el 1901, el bisbe Salvi Huix i Miralpeix (1927-1935), que convoca el primer sínode diocesà (1929) i fa publicar un *Catecisme de sa doctrina cristiana* (1930). Durant la Segona República, es creen uns Estudis Baleàrics de folklore i se celebren els Jocs Florals del 1933. El 1937, Jordi Juan Riquer publica a Badalona *Metges o traficants*, primera novel·la en català escrita per un eivissenc. Després de la Guerra Civil, les figures fonamentals són Joan Castelló Guasch, Marià Villangómez, el qual havia començat a publicar algun poema en català el 1933, el canonge mossèn Joan Marí, etc. El 1944, apareix la revista *Ibiza*, amb alguna col·laboració en català i, a partir del 1945, *El Pitiuso*, a càrrec de Joan Castelló, que perdurà fins al 1979. Els darrers anys, tant a Eivissa com a Formentera han anat apareixent nous escriptors joves i ha esdevengut fonamental la tasta de l'Institut d'Estudis Eivissencs, amb la revista *Eivissa*, així com la labor d'alguns professors inquiets en els centres d'ensenyament i d'alguns grups de cançó popular i de teatre experimental. En el s XX, a Menorca, destaca, Àngel Ruiz i Pablo, que assoleix una gran popularitat gràcies a la seva prosa costumista. En el camp del folklore, és notable la tasca del mestre d'escola mallorquí Andreu Ferrer Ginard as Migjorn Gran, de Francesc

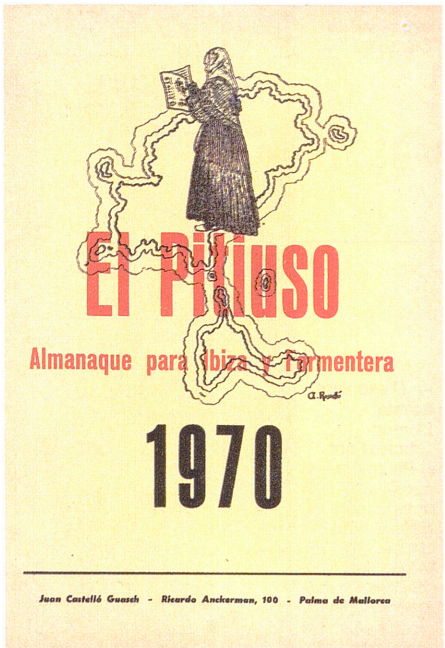

↑ El Pitiuso

↑ Salvi Huix i Miralpeix, bisbe d'Eivissa, impulsor de la litúrgia en català

↓ D'esquerra a dreta: Joan Marí Cardona, canonge, historiador i arxiver; Marià Villangómez Llobet, escriptor i poeta; i Josep Marí i Marí, investigador i poeta

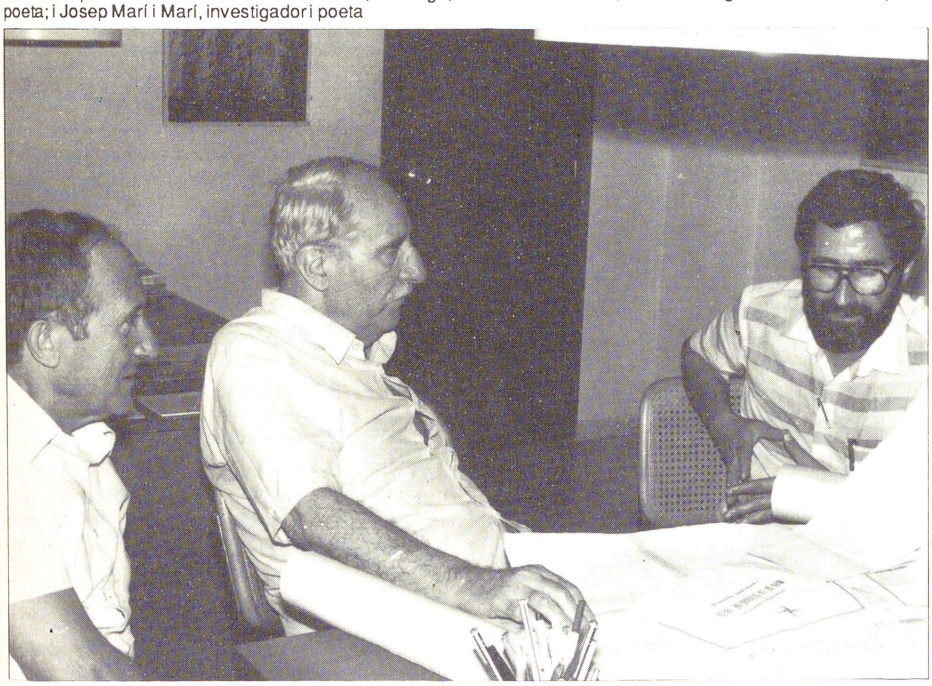

El IRIS Información y cultura

Número 945 — Año XIX — Depósito Legal. - M. H. - 54 - 1958 — Ciudadela. 22 Abril 1961 — 1 peseta

El pasado sábado llegó a nuestra Ciudad el Director General de Navegación D. Leopoldo Boado

En el buque correo de Palma, llegó el pasado sábado a nuestra ciudad el Director General de Navegación Excmo. Sr. D. Leopoldo Boado, Capitán de Navío, acompañado del Ilmo. Sr. Delegado del Gobierno D. Carlos de Salort y otras personalidades de su séquito, entre ellas el Jefe de Personal de la Compañía Trasmediterránea. Fueron recibidos por nuestro Alcalde don Simón de Olivar y el Segundo Comandante Militar de Marina por enfermedad del Jefe de la Estación Naval. Después de visitar las instalaciones marítimas y sostener una entrevista con las fuerzas vivas de esta ciudad para enterarse de las necesidades y aspiraciones en materia de comunicaciones marítimas se trasladó a Mahón, donde el Ilmo. Sr. Delegado del Gobierno le ofreció un almuerzo en el Hotel Port Mahón, al cual asistieron las primeras autoridades y representaciones de los organismos interesados de los asuntos propios de su Departamento.

Después de la visita del Excmo. Sr. D. Leopoldo Boado, hemos recogido la impresión de que en verano serán mantenidas y mejoradas las comunicaciones marítimas del verano anterior. Con Barcelona habrá tres viajes semanales desde Mahón los lunes, miércoles y viernes y uno desde Ciudadela con escala en Alcudia al regreso.

Con Palma tendremos dos correos desde Mahón, los martes y jueves, y uno desde Ciudadela, además se mantendrá un viaje semanal entre Ciudadela y Alcudia.

Esperamos que la visita del Director General de Navegación resulte fructífera para Menorca porque dicho señor se interesó vivamente por nuestros problemas y mostró grandes deseos de complacernos en la medida de sus posibilidades. Deseamos que la estancia en la isla del Excmo. señor Director General de Navegación le haya resultado grata y guarde un agradable recuerdo de Menorca.

Gobierno Civil de Baleares

JEFATURA DE TRÁFICO

En general la calzada corresponde a los vehículos. Peatón: Circula por la acera.

En las carreteras, circula por su izquierda, así verás el vehículo que se te acerca de frente y estarás que te arrolle el que avanza a tu espalda.

— INSTANTÁNEA —

Por lazos de espiritual parentesco, amistad, simpatía y todavía por actuales vínculos familiares siente Ciudadela, como en su propia carne, lo desgraciado de los cubanos.

Un día llegaron malos nuevos de la Perla antillana; peores noticias llegaron ahora con el intento de guerra civil que, por fortuna vivido, conceptuamos los desgracio mayor.

La curiosidad nos tiene atentos a toda clase de medios informativos: los demás asuntos de actualidad quedan al margen del interés ciudadelano por la suerte de Cuba.

Quiera Dios que cuanto antes, termine esta guerra que, sin duda, ha de causar irreparables pérdidas e irolvidables recuerdos.

El periodista catalán Del Arco entrevista a D. José Delfín Serra

Reproducimos a continuación la entrevista que publica el diario barcelonés «La Vanguardia» en su edición del pasado día 18 y en su sección: «Mano a Mano».

José Delfín Serra, Director del grupo escolico menorquín, que va a representar en Barcelona y en lengua menorquina la obra del escritor de aquella isla Angel Ruiz y Pablo «L'Amo en Xec de S'Unatrar». Es la primera vez que se va a oír aquí una obra en aquel dialecto?

—¿Qué relación tiene el menorquín con el catalán?

—Siendo la misma lengua, ha conservado palabras y artículos arcaicos de origen ampurdanés. —Siendo Alfonso III de Aragón conquistador de Menorca, ¿no dejó huella en el idioma?

—No, porque aunque nombró gobernantes aragoneses y valencianos, la isla fue poblada por ampurdaneses, después de haber echado a la morisma, y quedaron palabras y giros árabes, así como también denominaciones geográficas. Nuestros masos se llaman de «Cloca» y tienen nombres moros, como «Binisalem, Quasi-Iler», «Binicalaf», «Binisafúa»...

—Entiende el catalán el menorquín?

—A pesar de los puntos de contacto, existen diferencias de hecho, entendemos mejor nosotros el catalán que el catalán el menorquín.

—¿Hay mucha producción teatral menorquina?

—Hoy sólo pero a Menorca y a Mallorca les cabe el honor de ser los principales promotores del renacimiento literario catalán. De Mallorca eran Juan Alcover, Costa y Llovera, Mariano Aguiló, Miguel de los Santos Oliver, y de Menorca sólo Ruiz y Pablo. Y precisamente la narración de esta obra se ha vestido al teatro por un poeta menorquín, Federico Edcasis Pons, y es la que iremos a conocer aquí, y que ya se hicieron doce representaciones, a teatro lleno, en todos los partidos de la isla.

—Y agotada la isla, ¿viene usted aquí?

—Sí, por invitación de la Casa de Menorca de Barcelona.

—¿Cuántos menorquines hay en nuestra ciudad?

—Unos cuatro mil.

—¿Van de ir todos?

—El quinteto verá lo que hay de ir un solo día, porque venimos y nos vamos.

—¿Qué tema plantea la comedia?

—Un honrado payés menorquín, que llega a Barcelona y se confunde ante la gran ciudad, hasta extremos como creer que los tranvías son gratis.

—¿Tan lejos está aquella gente de nosotros?

—Aunque la obra es de principios de siglo, hoy todavía hay muchos menorquines que no han embarcado nunca.

—¿La compañía es de payeses?

—Son de Ciudadela; pero tam-

(Sigue en 8.ª página)

D. FRANCISCO DE B. MOLL,

Director del "Diccionari Català-Valencià-Balear" y miembro del Jurado del Concurso teatral de Radio Popular de Menorca que otorgó el premio a la mejor escenificación de la obra "L'Amo en Xec de S'Unatrar", escribe para nuestros lectores acerca de la obra en ocasión de la presentación de la misma en Barcelona

"La adaptación del tema de "L'Amo En Xec de S'Unatrar" a la escena, realizada en excelente versificación por el malogrado Federico Erdozain, representa un hito memorable en el resurgir cultural de Menorca, ya que constituye la primera aparición de una obra teatral de gran aliento escrita en la lengua de la Isla. Tenemos gran cariño al *Pic i Pala* del maestro Beatjam, pero debemos reconocer que es una obra exclusivamente ciudadelana por su asunto y por sus personajes, y por lo tanto, imposible de ser comprendida por gentes que no sean de Ciudadela. En cambio, la obra de Ruiz Pablo escenificada por Erdozain extiende sus raíces a toda Menorca, y además, por desarrollarse su asunto en Barcelona, puede interesar al público catalán. La piedra de toque de este interés va a ser la próxima representación de *L'Amo en Xec* en el teatro del "Orfeó Gracienc". No me sorprendería que, si el espectáculo se anuncia debidamente, resultase un gran éxito no sólo por reunir en la sala de Gracia a toda la colonia menorquina de Barcelona, sino por atraer a buen número de barceloneses que podrán comprobar que se trata de una obra muy digna de la mejor tradición teatral de Cataluña. Y de paso podrán convencerse también de la calidad de ese "Cuadro Excelso" de Ciudadela, que tengo entendido es mucho más que una simple compañía de aficionados."

Palma de Mallorca, Abril 1961.

Centro de Enseñanza Media y Profesional «José M. Quadrado»

CIUDADELA

Ciclo de Conferencias de Divulgación Sanitaria

POR

D. Laureano López Marqués
Médico e Inspector Municipal de Sanidad

CURSO 1960-61

HORARIO

A partir del 26 de Abril hasta el 12 de Mayo

Lunes - miércoles - viernes
de 7'30 a 9'30 de la tarde

← El Iris, setmanari de Ciutadella

→ D'esquerra a dreta: Llorenç Garcies Font —Pujamunt—, apotecari i botànic; pare Rafel Ginard Bauzà, folklorista; i mossèn Josep Salord Farnés, historiador i lingüista, a ses Països d'Artà

Camps Mercadal, de Pere Ballester, etc i en el camp historiogràfic tenim sobretot Ferran Soldevila, bibliotecari a Maó i Francesc Hernàndez Sanz. La revista *Llum Nova* és la primera publicació menorquina que adopta les normes de l'Institut d'Estudis Catalans —IEC—. El 1923, alguns universitaris funden *Nostra Parla*, paral·lela a l'associació catalana del mateix nom. També l'Ateneu de Maó i la *Revista de Menorca* acullen treballs o col·laboracions importants. Després de la Guerra Civil, és notable l'activitat de mossèn Josep Salord a través del *Full menorquí* del diari *El Iris* o del mateix Francesc de Borja Moll, des de Mallorca. També Jordi Carbonell investiga la cultura a Menorca durant el s XVIII, sota el domini britànic. Són també fonamentals els Jocs Florals, com a instrument d'enaltiment i reivindicació lingüística, les col·laboracions al diari *Menorca* als anys seixanta sobre el tema de les misses en *menorquí*, etc, o l'activitat desplegada en ocasió del Congrés de Cultura Catalana (1977) i del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986) i aquests darrers anys, sobretot, la labor de la Conselleria de Cultura del Consell Insular de Menorca i de l'Institut Menorquí d'Estudis. Actualment, la llengua catalana a les Illes Balears, tres anys després de la promulgació de la Llei de Normalització Lingüística (1986), gaudeix d'una relativa bona salut a la Part Forana de Mallorca i a l'illa de Menorca, però a la ciutat de Palma i a les Pitiüses s'observen indicis d'una situació realment greu en l'ús quotidià de la llengua pròpia, principalment entre les generacions joves, si bé s'han guanyat alguns usos públics de la llengua, per exemple a nivell polític. Quant als mitjans de comunicació, encara no tenim cap diari en català, tot i que la premsa forana l'utilitza en gran part. Per contra, hi ha hagut un augment important en les hores d'emissió en català a la televisió, mentre que a la ràdio som encara lluny de la normalització. Pel que fa a l'ensenyament, són només una minoria les escoles amb el català com a llengua vehicular i són nombrosos encara els centres que incompleixen d'alguna manera les hores obligatòries d'ensenyament del català. De la mateixa manera, també és insuficient la presència de la nostra llengua a l'Administració i, en general, a l'ús públic del teixit social.

(JMi)

↓ Ferran Soldevila, bibliotecari de Maó i historiador

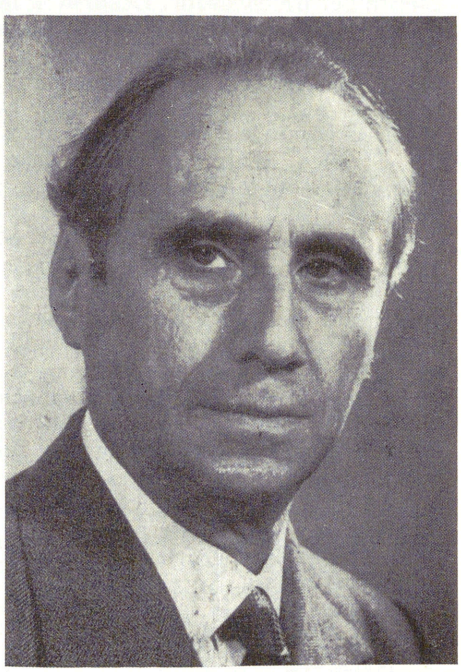

↓ Promulgació de la Llei de Normalització Lingüística

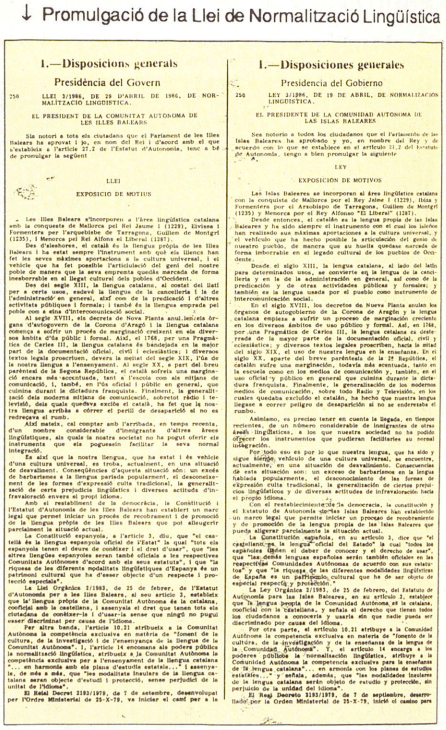

1.—Disposicions generals

Presidència del Govern

250 LLEI 3/1986, DE 29 D'ABRIL DE 1986, DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA.

EL PRESIDENT DE LA COMUNITAT AUTÒNOMA DE LES ILLES BALEARS

Sia notori a tots els ciutadans que el Parlament de les Illes Balears ha aprovat i jo, en nom del Rei i d'acord amb el que s'estableix a l'article 27.2 de l'Estatut d'Autonomia, tenc a bé de promulgar la següent

LLEI

EXPOSICIÓ DE MOTIUS

— Les Illes Balears s'incorporen a l'àrea lingüística catalana amb la conquesta de Mallorca pel Rei Jaume I (1229), Eivissa i Formentera per l'arquebisbe de Tarragona, Guillem de Montgrí (1235), i Menorca pel Rei Alfons el Liberal (1287).

Des d'aleshores, el català és la llengua pròpia de les Illes Balears i ha estat sempre l'instrument amb què els illencs han fet les seves màximes aportacions a la cultura universal, i el vehicle que ha fet possible l'articulació del gest del nostre poble de manera que la seva empremta quedàs marcada de forma inesborrable en el llegat cultural dels pobles d'Occident.

Des del segle XIII, la llengua catalana, al costat del llatí per a certs usos, endevé la llengua de la cancelleria i la de l'administració en general, així com de la predicació i d'altres activitats públiques i formals; i també de la llengua empreada pel poble per a les seves manifestacions literàries.

Al segle XVIII, els decrets de Nova Planta anul·laven tergans d'autogovern de la Corona d'Aragó i la llengua catalana comença a sofrir un procés de marginació creixent en els diversos àmbits d'ús públic i formal. Així, el 1768, per una Pragmàtica de Carles III, la llengua catalana és baixada en la major part de la documentació oficial, civil i eclesiàstica; i diversos textos legals prescriuen, durant la meitat del segle XIX, l'ús de la nostra llengua a l'ensenyament. Al segle XX, a part del breu parèntesi de la Segona República, el català sofreix una marginació encara més accentuada, tant a l'escola com als mitjans de comunicació, i, també, en l'ús oficial i públic en general, que culmina durant la dictadura franquista. Finalment, la generalització dels moderns mitjans de comunicació, sobretot ràdio i televisió, dels quals quedava exclòs el català, ha fet que la nostra llengua arribàs a córrer el perill de desaparèixer si no es endrezava el rumb.

Aquest rumb, cal comptar amb l'arribada, en temps recents, d'un nombre considerable d'immigrants d'altres àrees lingüístiques, als quals la nostra societat no ha pogut oferir els instruments que els pogussin facilitar la seva normal integració.

En això que la nostra llengua, que ha estat i és vehicle d'una cultura universal, es troba, actualment, en una situació de desavantatge. Conseqüència d'aquesta situació són: un excés de barbarismes a la llengua parlada popularment, el desconeixement de les formes d'expressió més tradicionals, la generalització de certa prejudicis lingüístics i diverses actituds d'infravaloració envers el propi idioma.

Amb el restabliment de la democràcia, la Constitució i l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears han establert un marc legal que permet iniciar un procés de reconeixement i de promoció de la llengua pròpia de les Illes Balears que pot allegorir parcialment la situació actual.

La Constitució espanyola, a l'article 3, diu, que "el castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat" la qual "tots els espanyols tenen el deure de conèixer i el dret d'usar", que "les altres llengües espanyoles seran també oficials a les respectives Comunitats Autònomes d'acord amb els seus estatuts", i que "la riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya és un patrimoni cultural que ha d'esser objecte d'un respecte i protecció especials".

La Llei Orgànica 2/1983, de 25 de febrer, de l'Estatut d'Autonomia per a les Illes Balears, al seu article 2, estableix que la llengua pròpia de la Comunitat Autònoma de la catalana, oficial amb la castellana, i assenyala el dret que tenen tots els ciutadans de conèixer-la i d'usar-la sense que ningú no pugui esser discriminat per causes de l'idioma.

Per altra banda, l'article 10.21 atribueix a la Comunitat Autònoma la competència exclusiva en matèria de "foment de la cultura, de la investigació i de l'ensenyament de la llengua de la Comunitat Autònoma". I, l'article 14 reconeix als pobres públics la normalització lingüística, atribuint a la Comunitat Autònoma la competència exclusiva per a l'ensenyament de la llengua catalana "... en harmonia amb els plans d'estudis establerts..." I assenyala, de més a més, que "les modalitats lingüístiques de la llengua catalana seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de l'idioma".

El Reial Decret 2193/1979, de 7 de setembre, desenvolupat per l'Ordre Ministerial de 25-X-79, va iniciar el camí per a la

1.—Disposiciones generales

Presidencia del Gobierno

250 LEY 3/1986, DE 19 DE ABRIL, DE NORMALIZACION LINGÜISTICA.

EL PRESIDENTE DE LA COMUNIDAD AUTONOMA DE LAS ISLAS BALEARES

Sea notorio a todos los ciudadanos que el Parlamento de las Islas Baleares ha aprobado y yo, en nombre del Rey y de acuerdo con lo que se establece en el artículo 27.2 del Estatuto de Autonomía, tengo a bien promulgar la siguiente

LEY

EXPOSICION DE MOTIVOS

Las Islas Baleares se incorporan al área lingüística catalana con la conquista de Mallorca por Jaime I (1229), Ibiza y Formentera por el Arzobispo de Tarragona, Guillem de Montgrí (1235) y Menorca por el Rey Alfonso "El Liberal" (1287).

Desde entonces, el catalán es la lengua propia de las Islas Baleares y ha sido siempre el instrumento con el cual los isleños han realizado sus máximas aportaciones a la cultura universal, y el vehículo que ha hecho posible la articulación del gesto de nuestro pueblo, de manera que su huella quedase marcada de forma imborrable en el legado cultural de los pueblos de Occidente.

Desde el siglo XIII, la lengua catalana, al lado del latín para determinados usos, se convierte en la lengua de la cancillería y en la de la administración en general, así como de la predicación y de otras actividades públicas y formales; y también en la lengua usada por el pueblo como instrumento de intercomunicación social.

En el siglo XVIII, los decretos de Nueva Planta anulan los órganos de autogobierno de la Corona de Aragón y la lengua catalana empieza a sufrir un proceso de marginación creciente en los diversos ámbitos de uso público y formal. Así, en 1768, por una Pragmática de Carlos III, la lengua catalana es desterrada de la mayor parte de la documentación oficial, civil y eclesiástica, y diversos textos legales prescriben, hasta la mitad del siglo XIX, el uso de nuestra lengua en la enseñanza. En el siglo XX, aparte del breve paréntesis de la II República, el catalán sufre una marginación, todavía más acentuada, tanto en la escuela como en los medios de comunicación y, también, en el uso oficial y público en general que culmina durante la dictadura franquista. Finalmente, la generalización de los modernos medios de comunicación, sobre todo Radio y Televisión, en los cuales quedaba excluido el catalán, ha hecho que nuestra lengua llegase a correr peligro de desaparición si no se enderezaba el rumbo.

Asimismo, es preciso tener en cuenta la llegada, en tiempos recientes, de un número considerable de inmigrantes de otras áreas lingüísticas, a los que nuestra sociedad no ha podido ofrecer los instrumentos que pudieran facilitarles su normal integración.

En todo caso es por lo que nuestra lengua, que ha sido y sigue siendo vehículo de una cultura universal, se encuentra actualmente, en una situación de desvalimiento. Consecuencias de esta situación son un excesivo número de barbarismos en la hablada popularmente, el desconocimiento de las formas de expresión más tradicionales, la generalización de ciertos prejuicios lingüísticos y de diversas actitudes de infravaloración hacia nuestro idioma.

Con el restablecimiento de la democracia, la constitución y el Estatuto de Autonomía de las Islas Baleares han establecido un marco legal que permite iniciar un proceso de reconocimiento y de promoción de la lengua propia de las Islas Baleares que puede allegorar parcialmente la situación actual.

La Constitución española, en su artículo 3, dice que "el castellano es la lengua española oficial del Estado" la cual "todos los españoles tienen el deber de conocer y el derecho de usar", que "las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos", y que "la riqueza de las diferentes modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que ha de ser objeto de especial respeto y protección."

La Ley Orgánica 2/1983, de 25 de febrero, del Estatuto de Autonomía para las Islas Baleares, en su artículo 2, establece que la lengua propia de la Comunidad Autónoma es la catalana, oficial junto a la castellana, y señala el derecho que tienen todos los ciudadanos a conocerla y usarla sin que nadie pueda ser discriminado por causas del idioma.

Por otra parte, el artículo 10.21 atribuye a la Comunidad Autónoma la competencia exclusiva en materia de "fomento de la cultura, de la investigación y de la enseñanza de la lengua de la Comunidad Autónoma". Y, el artículo 14 encarga a los poderes públicos la "normalización lingüística, atribuye a la Comunidad Autónoma la competencia exclusiva para la enseñanza de la lengua catalana" en armonía con los planes de estudio establecidos, "sin perjuicio, además, de que las modalidades lingüísticas de la lengua catalana serán objeto de estudio y protección, sin perjuicio de la unidad del idioma".

El Real Decreto 2193/1979, de 7 de septiembre, desarrollado por la Orden Ministerial de 25-X-79, inició el camino para

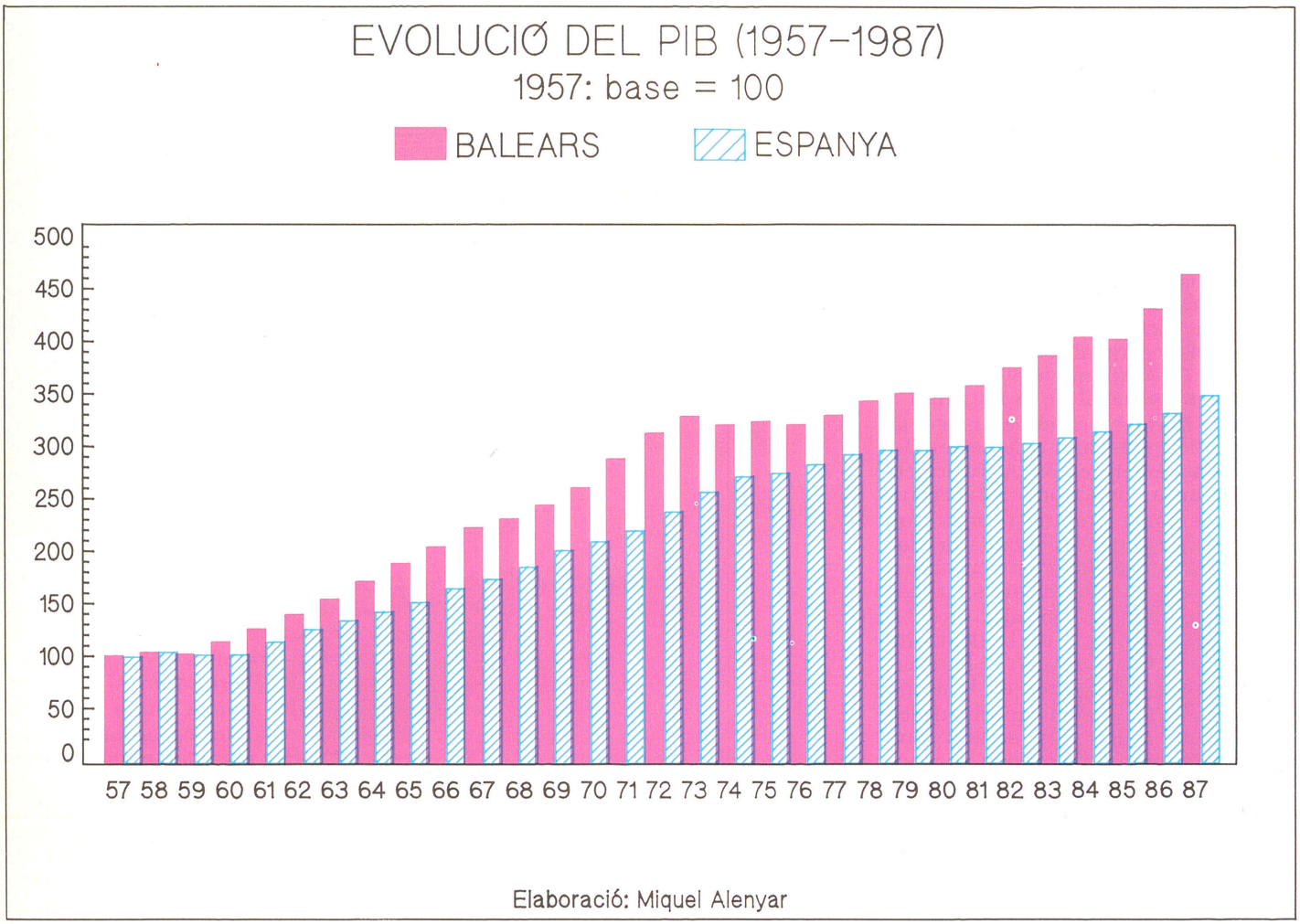

Elaboració: Miquel Alenyar

ECONOMIA

L'economia de les Balears heretà del s XIX una estructura basada en tres activitats principals: l'agricultura, la indústria i el comerç exterior. Aquesta situació, que es mantengué amb poques variacions fins a finals dels anys 50, es caracteritzà sobretot per dos fets. En primer lloc, l'ocupació, mesurada en termes mitjans, es distribuïa en tres terços, de dimensions molt similars, entre agricultura, indústria i serveis. En segon lloc, es donava un grau considerable d'integració econòmica entre els tres sectors productius bàsics. Així, l'agricultura fornia una part important dels *inputs* de la indústria (olives, raïm, carn, figues, etc); la indústria s'ocupava en la producció d'una gran part de mercaderies d'exportació (oli, vi, aiguardent, sabates, grifons, ceràmica, formatge, etc); i al seu torn el comerç exterior proveïa les unitats interiors dels inputs agrícoles i industrials que necessitaven (ferro, cotó, fusta, maquinària, etc). Cal assenyalar que, en aquesta etapa històrica, els volums de les exportacions varen esser, en termes generals, sufi-

↓ En el segle passat, l'oli va esser un important producte d'exportació

cients per poder atendre i finançar equilibradament les necessitats d'importacions. En suma, l'economia de les Illes comptà, des de finals del s XIX fins a mitjan s XX, amb una estructura diversificada i prou integrada, per bé que poc dinàmica i generadora d'uns nivells de renda relativament escassos, que induïren, fins ben entrada la dècada dels cinquanta, un corrent emigratori persistent. L'estructura descrita es distribuïa entre les tres illes d'una manera regular, amb poques diferències rellevants des d'un punt de vista general, per bé que a Menorca el desenvolupament industrial va esser superior al de la mitjana i a Eivissa i Formentera el desenvolupament de la indústria i dels serveis va esser relativament escàs. A partir dels darrers anys cinquanta, s'inicià un procés de canvi profund i ampli que afectà no solament l'economia de Balears, sinó també els àmbits culturals, demogràfics, mediambientals, urbanístics, territorials, socials, etc. La progressiva ampliació de la demanda de serveis turístics per part de les classes mitjanes dels països de l'Europa occidental i la destacada aptitud de les Balears per oferir els serveis que aquesta demanda volia, donà pas, sobretot a partir del 1960, a una progressiva especialització de l'economia de Mallorca i Eivissa en la producció de serveis turístics. Menorca restà de bon començament relativament allunyada del fenomen fins que, a partir del 1981, s'incorporà amb força al procés general. Els increments de l'afluència turística i els augments de les

↓ La producció de llet ocupa un lloc destacat en el sector primari

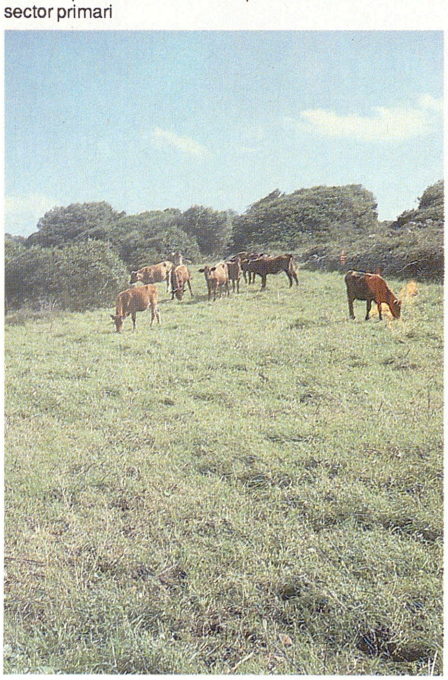

DISTRIBUCIÓ PER ILLES DE LA POBLACIÓ OCUPADA RESIDENT 1987

	Població ocupada	%
Mallorca	174.278	80,01
Menorca	19.200	8,81
Eivissa-Formentera	24.348	11,18
Balears	217.826	100,00

DISTRIBUCIÓ DE LA PRODUCCIÓ PER SECTORS
1955

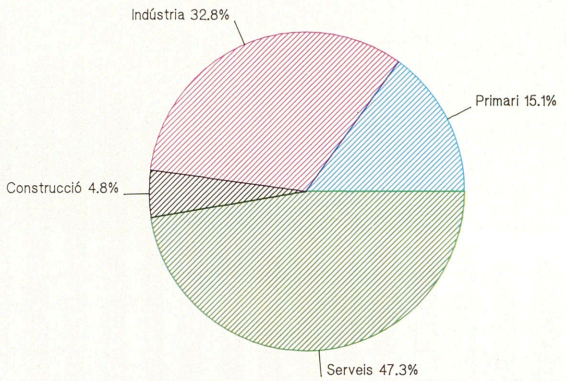

DISTRIBUCIÓ DE LA PRODUCCIÓ PER SECTORS
1985

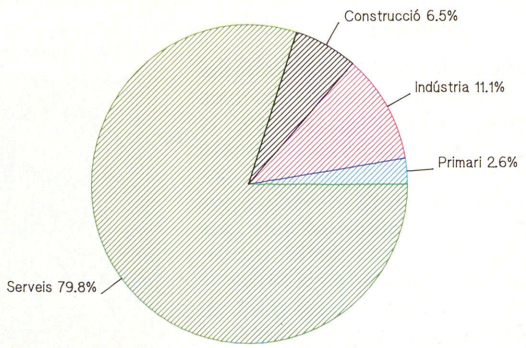

inversions en creació d'allotjaments i unitats de producció de serveis turístics complementaris feren que l'economia balear conegués una llarga fase de prosperitat econòmica que registrà, entre 1960 i 1988, unes taxes mitjanes de creixement superiors a les del conjunt espanyol. En el període indicat, es distingeixen tres etapes ben diferenciades. La primera (1960-1973) és l'etapa de creació de la base turística de Balears. En ella, l'activitat econòmica regional, mesurada en termes de Producte Interior Brut —PIB—, s'incrementà a una taxa mitjana anual acumulativa d'un 7,8 per cent. La segona etapa (1974-1980) correspon als anys en què l'economia de les Balears rebé les conseqüències dels dos impactes petrolífers internacionals (1974 i 1979). S'hi incrementa el PIB a una taxa mitjana anual acumulativa d'un 0,9 per cent. La tercera etapa, que s'inicia el 1981, és una

← Salines d'Eivissa

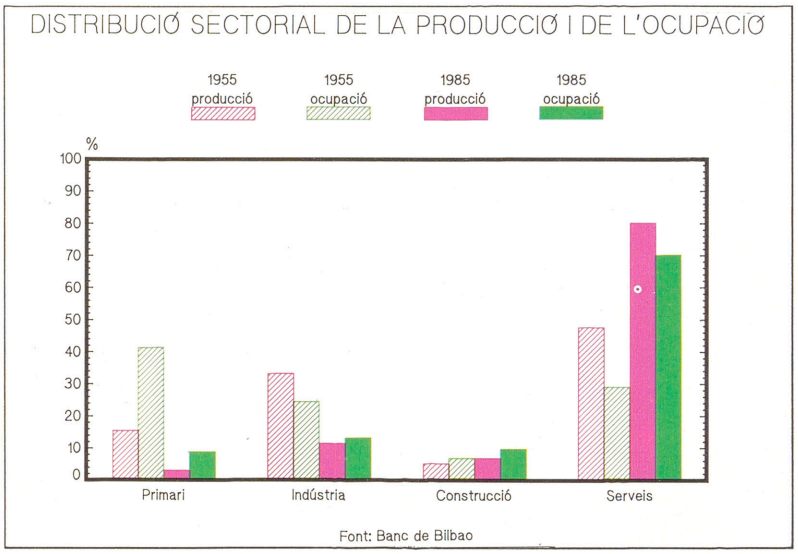

etapa d'expansió caracteritzada per una taxa mitjana anual acumulativa de creixement igual a un 4,26 per cent (1981-1987). Val a dir que, en el bienni 1986-87, la renda regional cresqué a un ritme anual similar al mitjà dels anys seixanta. La insuficiència de les disponibilitats interiors de mà d'obra per poder atendre la demanda de treball que comportà el procés indicat va provocar un flux immigratori que, en els 25 anys compresos entre 1961 i el 1986, afectà un contingent de més de dues-centes mil persones. Així, segons el Padró Municipal d'Habitants del 1986, el 28,7 per cent dels habitants de Balears era nat fora de les Illes. A les xifres d'immigració estable o permanent, s'han d'afegir les corresponents a la immigració temporal d'aquelles persones que vénen a les Illes per residir-hi i treballar-hi només durant la temporada turística. Segons estimacions de Pere Mascaró, els volums anuals d'aquest tipus d'immigració se situaren, en el període 1981-1987, entre les quaranta i les seixanta mil persones. Trenta anys després de l'inici del procés d'especialització de Balears en la producció de serveis turístics, l'estructura econòmica regional es caracteritza per un fort predomini de les activitats terciàries i per uns elevats nivells mitjans de renda per habitant. Aquests són els més alts de l'Estat i resten situats un trenta-cinc per cent (35,89% el 1985) per sobre del nivell de la mitjana del conjunt espanyol. L'agricultura aporta només el dos i mig per cent (2,61%) de la renda regional i un vuit per cent (8,43%) de l'ocupació total. El nivell d'activitat d'aquest sector presenta una tendència contractiva que, del 1970 ençà, s'ha desplegat a una taxa mitjana anual acumulativa de més d'un u per cent (-1,14%). Els principals productes vegetals dels sector són hortalisses, fruita fresca, ametlers, patates i cereals. Els principals productes ramaders són la carn i la llet. La indústria produeix un onze per cent (11,05%) de la renda regional i dóna feina a més d'un dotze per cent (12,73%) de la població ocupada. El volum d'activitat del sector s'incrementà entre 1970 i 1987 a un ritme mitjà anual acumulatiu de més d'un dos per cent (2,38%). En el període indicat, les branques més expansives varen esser energia, minerals no metàl·lics i bijuteria. Les branques menys expansives, les de la pell, calçat

→ SEBIME, fira de mostres de la indústria bijutera menorquina, representa un sector amb important ritme d'expansió

↓ La indústria de la pell i el calçat ocupa un lloc destacat en el sector secundari de Mallorca i Menorca

DISTRIBUCIÓ PER ILLES DE LA POBLACIÓ OCUPADA RESIDENT
1987

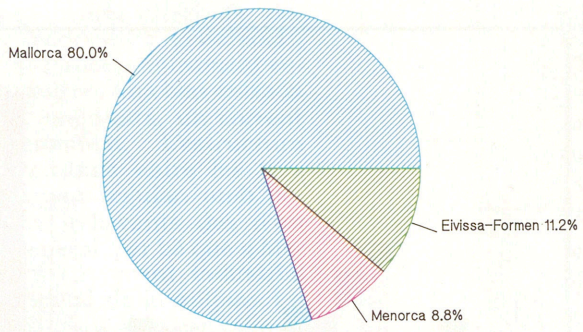

EL PIB DE BALEARS I LA SEVA DISTRIBUCIÓ - 1987
Dades en milions de pessetes

Consum privat de les famílies residents	494.134,72
Consum dels treballadors no residents	8.708,82
Consum turístic	416.835,81
Consum públic	84.444,53
Formació bruta de capital fix	226.952,79
Variació d' existències	6.315,07
Saldo net exterior	- 344.686,87
PIB a preus de mercat	892.704,87

TAXES DE CREIXEMENT DEL VAP PER SECTORS PRODUCTIUS 1970-1987
Mitjanes anuals acumulatives

Sectors	
Primari	- 1,14
Indústria	2,38
Construcció	3,81
Serveis	4,14
PIB pm	3,52

RELACIÓ ENTRE PRODUCCIÓ TURÍSTICA I DÈFICIT COMERCIAL

1970	1,3776
1975	1,2287
1980	1,1153
1985	1,1590
1987	1,2093

i tèxtil. La construcció genera més d'un sis per cent (6,49%) de la renda regional i ocupa un contingent de treballadors equivalent a un nou per cent (9,32%) de la població ocupada. El nivell d'activitat del sector ha augmentat, entre el 1970 i el 1987, a una taxa mitjana anual acumulativa de gairebé un quatre per cent (3,81%). Els usos de caràcter turístic absorbeixen una part majoritària de la producció total del sector. El conjunt de serveis aporta un vuitanta per cent (79,85%) de la renda regional i dóna feina a un setanta per cent (69,52%) de la població ocupada. Entre 1970 i 1987, l'activitat del sector augmentà a un ritme mitjà anual acumulatiu de més d'un quatre per cent (4,14%). Les branques més

↓ Gas i Electricitat SA —GESA— és la principal empresa de les Balears

↓ Les Illes depenen del transport de mercaderies per via marítima per al seu abastament

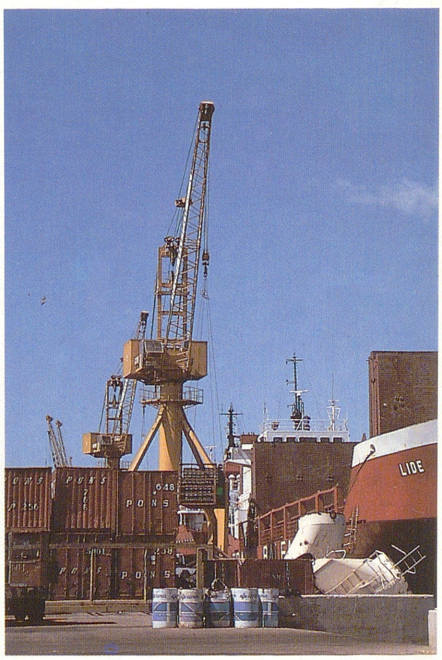

↑ El capital turístic balear ha iniciat un procés d'inversions a l'exterior

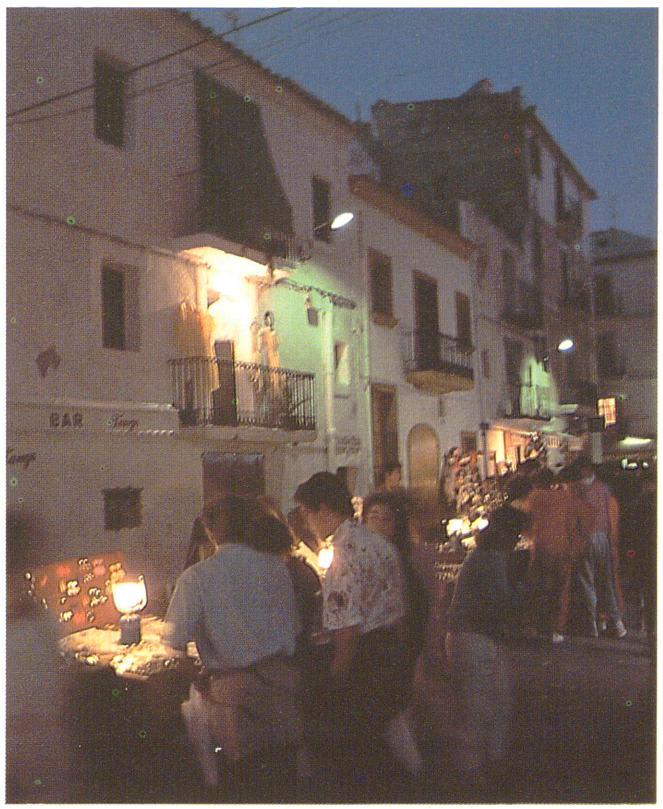

→ L'esbarjo i els serveis complementaris de l'hostaleria tenen un pes molt important en l'economia

importants pel que fa a volum de producció són hostaleria, comerç, serveis a persones i empreses, lloguer d'immobles, restauració i transports. Les branques més expansives han estat les de reparacions, comunicacions, banca i assegurances i lloguer d'immobles. La demanda turística ha estat la variable estratègica dels canvis que ha registrat l'economia regional en els darrers trenta anys. Es divideix en dos components bàsics de dimensions molt similars: la demanda de serveis d'allotjament i de serveis complementaris produïts fora dels establiments d'allotjament. El valor de la producció turística representa gairebé la meitat (46,69%) del PIB regional i alhora equival a més del cinquanta per cent (51,34%) del total de la demanda interna de les Balears. Els seus paràmetres principals són actualment els següents: es reben més de set milions de turistes cada any, es produeixen uns 90 milions d'estades turístiques anuals i s'obtenen uns ingressos mitjans per estada turística de l'ordre de les quatre mil cinc-centes pessetes. La distribució per illes de la producció turística, segons dades referents al 1987, és la següent: un 8,57% correspon a Menorca, un 17,46% correspon a Eivissa-Formentera i un 73,97% correspon a Mallorca. La producció turística presenta uns volums anuals suficients per finançar amb escreix els amplis dèficits comercials que es registren a Balears. Amb tot, entre 1970 i 1987, l'excés de les vendes a turistes sobre el saldo net d'importacions de béns ha tendit lleugerament a la baixa a causa que les importacions de mercaderies han augmentat en termes reals a un ritme superior al de les vendes turístiques. Aquest fenomen es relaciona amb la puixança de la demanda de consum privat interior de béns; l'evolució positiva de la formació bruta de capital; i les rigideses que afecten el sistema regional de producció de béns. Amb tot, els superàvits de la balança regional d'operacions per compte corrent han permès i han impulsat en els darrers anys un procés d'inversions turístiques a l'exterior (sobretot a altres indrets de la Mediterrània i al Carib) d'una entitat suficient per demostrar que el capital turístic balear gaudeix d'un alt grau de maduresa i d'un bon nivell de competitivitat. (MA)

↓ L'activitat agrària sofreix una forta recessió econòmica i un important estancament tecnològic

↑ Primer equip del Balears Futbol Club

BALEARS FUTBOL CLUB Equip de futbol creat a Palma el novembre de 1920, com a resultat de la fusió entre el Mallorca FC i el Mecànic (aquest darrer compost pels metal·lúrgics de la companyia *Isleña Marítima*). El seu primer camp estava situat al carrer Blanquerna, en un solar anomenat sa Síquia Reial, on habitualment jugava el Mallorca FC. El 1923, aconseguí camp propi a Son Canals (es Hostalets). Bartomeu Llabrés fou el primer president fins al 1922. Debutà el 14 de novembre de 1920, en un partit que guanyà per 5 a 0 contra el *Veloz Sport Balear*, en el camp d'aquest, i el primer desplaçament fou a Menorca, per jugar amb l'Atlètic FC. El primer equip estava format per: Caubet, González, Henales, Ribas, Massanet, Jaume, Jordà, Pons, Llabrés, Fuertes i Lliteres. El 1924, tenia 850 socis i 100 jugadors. El 1938-1939, es proclamà campió de la Lliga Mallorca i, el 1942, es fusionà amb l'Atlètic per crear l'*Atlètic Balears FC* (←). Els colors blanc i blau de la seva indumentària tenen l'origen en els mateixos de les inicials de la *Isleña Marítima*.

↓ Escut del Balears Futbol Club

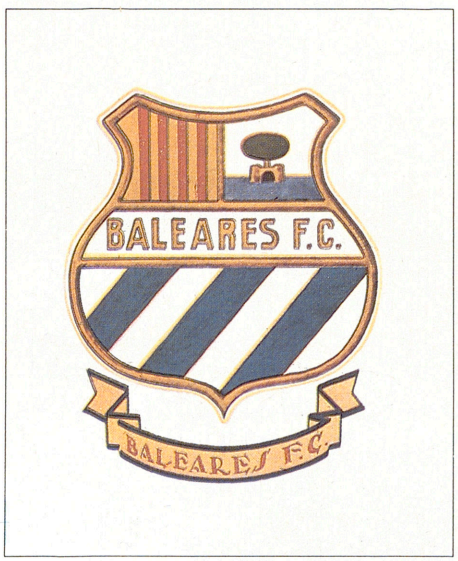

BALEARS NÀUTICA Mostra flotant internacional, celebrada a Palma des de 1984. Té com a finalitat l'exposició de les darreres novetats nàutiques, en els seus aspectes tecnològics, industrials, esportius, comercials i de serveis, així com el rellançament de la indústria nàutica esportiva i de recreació. L'organització, a cura de la Institució Ferial de Balears (IFEBAL), amb l'ajut de les institucions illenques, està formada per tres òrgans: una assemblea general, composta per les institucions, un comitè executiu, presidit per Gaspar Oliver Mut, i un comitè organitzador, amb representants dels dos òrgans anteriors. Entre els tipus d'expositors, es troben drassanes, motonàutica, pintures marines, electrònica naval, navilieres, dragats, escoles esportives, subministraments navals, tant espanyols com d'altres països. Paral·lelament a l'exposició, es duen a terme tota una sèrie d'activitats complementàries: conferències científiques i tècniques relacionades amb la nàutica, competicions esportives, presentació de novetats, exhibicions gastronòmiques, amb productes de la mar, i convencions, entre d'altres.

BALEART Fira d'artesania amb la finalitat de promocionar i millorar la comercialització de la producció artesanal balear. És organitzada per la Institució Ferial de Balears —IFEBAL—.

→ Cartell anunciador de Balears Nàutica 1987

↑ Cartell de Baleart 87

La primera mostra va esser al passeig del Born de Palma el 1986, mentre que els certàmens s'han celebrat anualment al Recinte Firal del polígon de Llevant. S'hi exposen productes de vidre, fusta, ferro, fang, ceràmica, pintura, bijuteria, pell i alimentació, entre d'altres. A més d'aquesta mostra, s'organitzen paral·lelament una sèrie d'activitats complementàries com conferències, demostracions artesanals, actuacions musicals, presentacions de llibres sobre temàtica firal i balls típics, entre d'altres. Hi participen artesans d'altres comunitats autònomes, així com també d'estrangers.

BALENA *(Balaenoptera physalus* Linneo) Cetaci. És l'única de la seva espècie que s'ha trobat fins ara a les nostres costes i és relativament freqüent al Mediterrani. Pot arribar a fer uns 25-30 m de llargària. No obstant, és més freqüent que en faci uns 20 m o encara menys. Es caracteritza perquè té la gargamella plena de solcs, uns 70-100, que li arriben fins i tot al pit. No té dents, però al seu lloc posseeix unes plaques còrnies anomenades barbes, en nombre de 320 a 420 per banda, que s'encasten en els maxil·lars superiors i que utilitza com

↑ Balena *(Balaenoptera physalus* Linneo)

a filtre de l'aigua per retenir l'aliment. La pigmentació de la part ventral és blanca i la dorsal i els costats posteriors són gris pissarra. La particularitat que destaca més, pel que fa a la seva coloració, és que la part de baix de la mandíbula inferior esquerra és de color gris molt fosc, en canvi la part dreta té una tonalitat blanc groguenca. Aquesta asimetria, única en els mamífers, es pot relacionar amb la manera amb què captura les seves preses, ja que, quan es nodreix de peixos, neda freqüentment de costat donant un gir de 90° a la seva silueta. A la Mediterrània, el seu pitjor enemic, com també de tots els altres cetacis, és l'home. La caça directa d'aquesta espècie és estranya en els nostres països, tot i que l'home destrueix els cetacis per mètodes indirectes. La contaminació química de les aigües és de gran perillositat per als cetacis. ■

Balena de Cuvier *(Ziphius cavirostris* Cuvier) Cetaci de gran talla, cosa que ha fet que rebés el nom català de «balena», encara que estigui més emparentat amb els dofins. Sol tenir

↓ Balena de Cuvier *(Ziphius cavirostris* Cuvier)

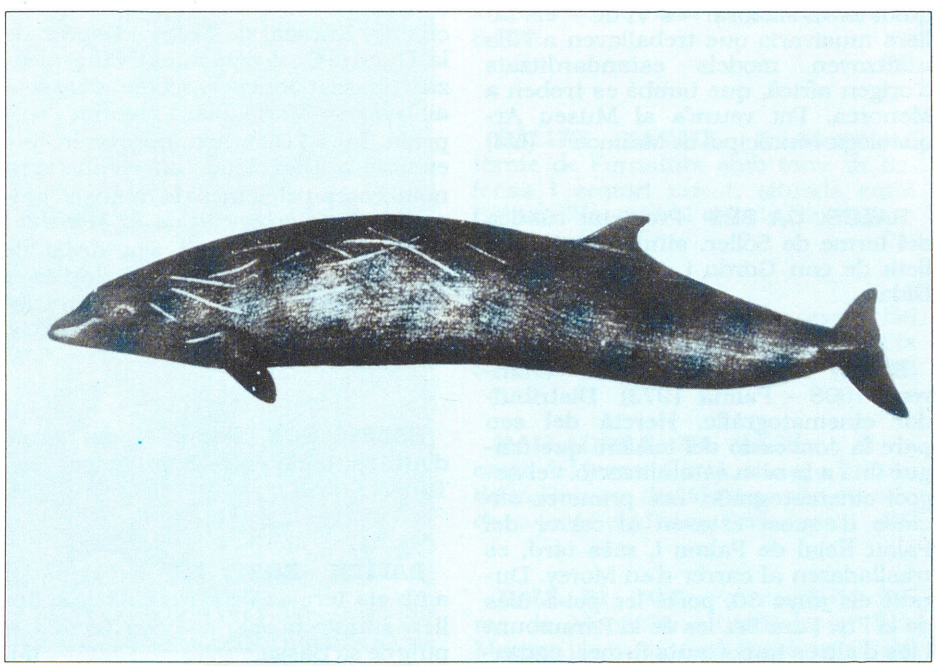

ventre 5,5 i 7 m de llargària. La seva coloració és terrosa, més fosca sobre les parts dorsals i la coa. Té dos solcs en forma de V no tancada davall la gargamella. Una altra característica seva és la presència de tan sols dues dents, una a l'extremitat de cadascuna de les hemimandíbules. En les femelles, aquestes dents solen esser petites i gairebé no visibles; no obstant, en els mascles són més grosses i sobresurten un parell de centímetres de les seves genives. S'ha trobat sovint a Mallorca i Menorca i és una de les espècies més comunes de tota la Mediterrània occidental i central.

BALENA, COCÓ D'EN Accident de la costa del terme de Santanyí, situat a ses penyes Roges, entre sa barca Trencada i Portopetro. (M)

BALÈRIA, LAUDA SEPULCRAL DE Làpida funerària que cobria la tomba de la jove Balèria i d'un infant, enterrats a l'interior de la basílica paleocristiana de Son Peretó (Manacor). Fou trobada per Josep Aguiló Pinya el 1912, quan hi excavava. Té forma rectangular i és feta de mosaic. Una sanefa amb motius romboïdals i circulars emmarca tres requadres alineats al llarg de la làpida. En el central, figura un epitafi dedicat a Balèria; una cràtera amb dues fulles d'heura ocupa un dels requadres laterals, mentre que a l'altre hi ha una creu de Malta custodiada per dos coloms. La temàtica i l'estil d'aquesta lauda són iguals o semblants als d'altres mosaics paleocristians de Mallorca i Menorca, ja que quan es va elaborar —s VI dC— els tallers musivaris que treballaven a l'Illa utilitzaven models estandarditzats d'origen africà, que també es troben a Menorca. Pot veure's al Museu Arqueològic Municipal de Manacor. (LM)

BALES, CA SES Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre s'illeta de can Gordo i can Joan de sa Dida. (M)

BALET RAURICH, RAMON (Manresa 1898 - Palma 1973) Distribuïdor cinematogràfic. Heretà del seu pare la concessió del telèfon, que tengué fins a la seva estatalització, i el negoci cinematogràfic. Les primeres oficines d'aquest estaven al carrer del Palau Reial de Palma i, més tard, es traslladaren al carrer d'en Morey. Durant els anys 30, portà les pel·lícules de la Fox Film SA, les de la Paramount i les d'altres importants firmes, cadascuna de les quals tenia un local exclusiu de projecció. Per fer propaganda dels films, regalava fotografies dels artistes més coneguts del moment, destinades als concursos organitzats per revistes com la de Ràdio Mallorca (1934). Va esser també empresari del cinema Kursaal de Sóller, després de la Guerra Civil denominat Cine Alcázar, i passat aquest conflicte, s'associà amb Josep Maria Blai i crearen l'empresa Balet i Blai. Així, muntaren uns estudis a Barcelona, on es filmaren nombroses pel·lícules de dibuixos animats com *Garbancito de la Mancha* i *Alegres vacaciones*. El seu desig de crear uns estudis cinematogràfics a Mallorca no s'arribà a dur a terme, tot i que tenien uns terrenys a Cala d'Or. Es jubilà el 1960. (CA)

→ Lauda sepulcral de Balèria, en el Museu Arqueològic Municipal de Manacor

BALEU, SON Possessió del terme d'Artà, situada entre Son Pastor i Son Tiu. (M)

BÀLITX, BOSC DE Fent partió amb els termes de Fornalutx i de Sóller, situat entre el coll des Trenc i el puig de sa Bassa. (M)

BÀLITX, PUIG DE Al terme de Sóller, de 579 m d'altària, situat entre ses Copis i s'illeta de can Gordo. (M)

↓ Puig de Bàlitx

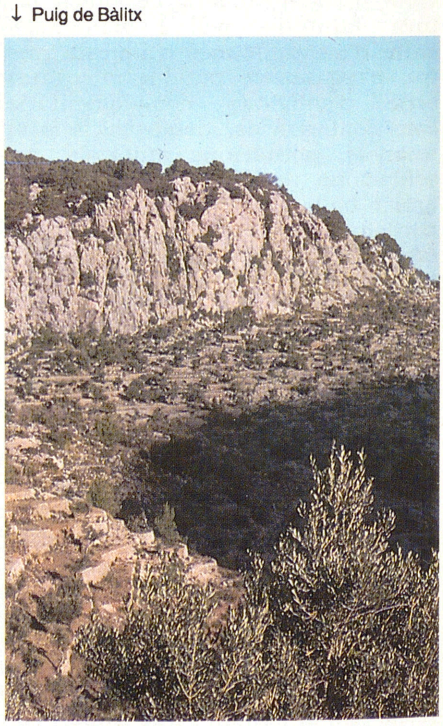

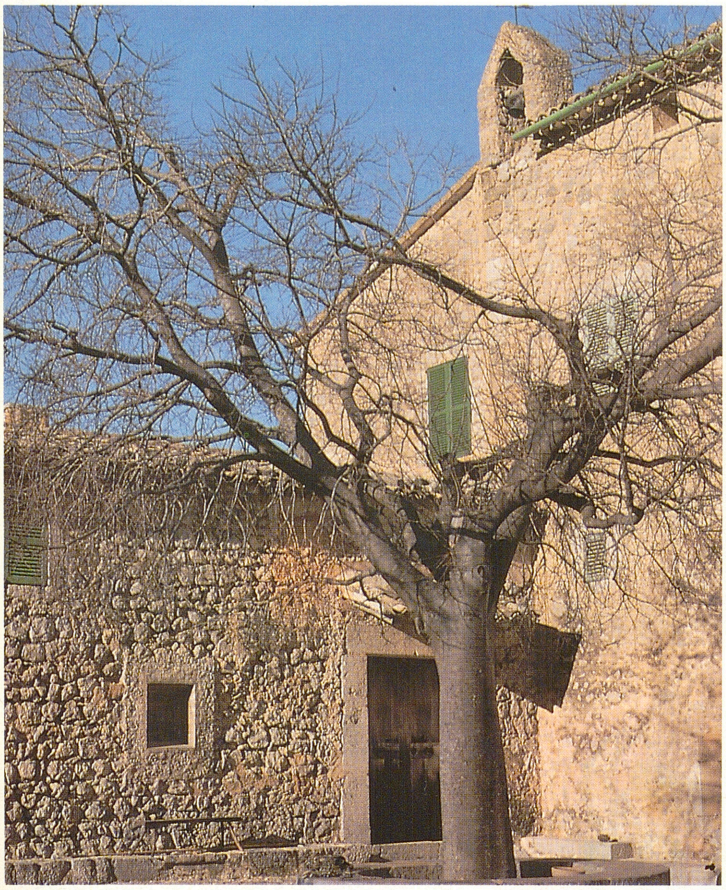

← Bàlitx d'Amunt

→ Fragment del romanç popular, arreplegat pel pare Ginard Bauçà, que fa referència a la possessió de Bàlitx

LA MORT DE NA MARGALIDA

En Bàlitx, tota la vida,
en Bàlitx jo pensaré;
allà on Déu vertader
judicà Na Margalida.

Encara la sent que crida:
—Treis-me d'aquí, no estic bé.—
Noltros, ¿què havíem de fer
si la mort la perseguia?

Dia devuit de gener,
dins can Tromper m'encontrava,
i En Juan Blanc me dugué
noves que jo no esperava.

Va dir si enterat n'estava.
Jo li vaig dir: —Res sé.—
De s'al·lota me digué
que ben morta s'encontrava.

Quan dins Sóller vaig entrar,
em varen dir de seguida:
—Per veure Na Margalida,
an es fossar hauràs d'anar.—

Com es meus ulls descobriren
ses parets d'aquell casal:
—Oh, cementeri real!—
amb veu baixa li vaig dir—
aquí has de consumir
sa meva amor principal.

L'amo debades m'envia,
sa madona i los demés,
missatges i jornalers,
tota sa gent que hi havia
perquè jo la vos digués,
sa mort de sa vostra fia.

BÀLITX D'AMUNT. Possessió del terme de Sóller amb oratori privat, situada entre Bàlitx d'Enmig i sa Font des Salt. Registrada en el *Llibre del Repartiment* com a *alqueria Baalichi*. Documentada, el 1311, com a *Valig o Balitx*. De la importància que tenia en el s XVII, en dóna idea el fet que, el 1625, estava valorada en 7.000 lliures, quan sa Dragonera estava valorada en 360 lliures, Son Torre en 5.700, Escorca en 4.800, Binifaldó en 1.200, Son Balaguer de Banyalbufar en 3.200, Pedruixella en 6.000 i Son Vic de Superna en 8.000. (M)

↓ Bàlitx d'Avall

BÀLITX D'AVALL. Possessió del terme de Fornalutx amb torre de defensa i oratori privat, situada entre Bàlitx d'Enmig i el coll de Biniamar o de Miramar. (M)

BÀLITX D'ENMIG. Possessió del terme de Sóller, situada entre Bàlitx d'Amunt i Bàlitx d'Avall. (M)

BALLADORA, NA Accident de la costa del terme d'Artà, situat a l'altura de sa Barraca des Mosso, entre sa cala de sa font Celada i na Ferradura. (M)

BALLARÍ, SON Possessió del terme de Montuïri, situada entre Son Manera i la partió amb Porreres. (M)

BALLARIDA Planta amb el nom de la qual es coneixen dues espècies molt semblants: l'*Hypecoum procumbens* i l'*hypecoum imberbe*. Ambdues es poden trobar al Pla de Mallorca. Són anuals, d'arrel prima, amb tija de 10 a 35 cm, només ramoses a la part superior i fulles radicals esteses. Floreixen entre març i juny. Les seves flors són de color groc taronja: les de la segona espècie són el doble de grosses que les de la primera. (FB)

BALLARONA, FONT DE NA Al terme de Sóller, situada entre la cova des Estudiants i el torrent Major. Abans font d'en Tolosa i avui dia font de s'Olla. (M)

↑ Ballaruga *(Briza maxima)*

BALLARUGA *(Briza maxima* i *Briza minor)* Planta dita també **balluguet** o **campaneta del Bon Jesús**. Herba de la família de les gramínies. Pren el nom del grec *britho*, 'jo m'engrons'. Les tiges s'omplen d'unes espiguetes ovals, comprimides lateralment, de color palla clar que, al més petit alè de vent, es belluguen, tremoladisses, com campanetes que anassen repicant. La *Briza maxima* és molt abundant arreu de l'Illa. La *minor*, en canvi, és més aviat rara; s'ha vist pel torrent de Son Jordi de Son Servera i pel clot d'Albarca. Floreix entre els mesos de març i juny. (FB)

BALL DE BOT Qualificatiu genèric col·loquial, aplicat a les danses de ritme ternari, que inclou els boleros, les jotes, els fandangos i els copeos. Per anunciar una festa de ball, s'empraven els termes ball de xeremies, ball de boleros, ball regional o ball típic. És antònim de ball de marxa, de ritme binari. (BE)

↑ Font de na Ballarona (Sóller)

↑ Cartell de revetla de ball de bot 1980

BALL DE PESSETA Festa anual de caire civil, celebrada a Palma des del 1768. En foren els promotors Jaume Joan Villalonga, Francesc Dameto i Antoni Roig. Es feia a sa Llonja, i as Born, que s'il·luminava i tancava per aquest motiu. El pagament d'una pesseta era destinat a obres socials i públiques (com col·laborar a la Casa de la Misericòrdia i en l'enllumenat de la ciutat). El seu moment més popular coincidí amb la proclamació de la Constitució de 1812. El 1840, canvià de seu i es traslladà primer al Casino Balear i després al *Círculo Mallorquín*.

BALLE CAPLLONCH, SALVADOR (Palma 1931) Polític, advocat i professor mercantil. Va esser regidor de l'Ajuntament de Palma per la Unió de Centre Democràtic —UCD— (1979-1983) i, per renúncia de Jeroni Saiz, portaveu d'aquest grup (1982-1983). Quan es dissolgué, ingressà a Unió Mallorquina —UM—.

→ Salvador Balle Capllonch

BALLE GERMANS SA Empresa dedicada a la comercialització i venda de tot tipus d'oli comestible. Fundada el 1903 pels germans Miquel i Lluc Balle Cerdà, a Caimari, amb la finalitat d'elaborar i distribuir l'oli mallor-

← Façana de les instal·lacions de Balle Germans SA al polígon de Son Castelló de Palma

quí i, el 1920, passà a Palma. El 1954, es convertí en societat anònima, sense abandonar el seu caràcter familiar. El 1989, amb prop de 30 empleats, n'és gerent Lluc Balle Ferrer. Distribueix l'oli per totes les Balears, amb unes vendes anuals de 4.000.000 de litres.

BALLESTÉ PERARNAU, JACINT (Barcelona 1924) Polític, industrial tèxtil i llicenciat en Ciències de la Informació. A la dècada dels setanta, va esser vice-president de la Diputació de Barcelona. Féu part del comitè organitzador del Saló Nàutic de Barcelona. Entre 1979 i 1982, ocupà el càrrec de governador civil de les Balears.

← Jacint Ballesté Perarnau

BALLESTER Família de la noblesa illenca originària de Manacor. El 1573, Francesc Miquel Ballester, fill del doctor en ambdós drets Rafel Ballester, obtengué el títol de ciutadà militar i, el 1566, es casà amb Paula Moll, filla del notari Antoni Moll. D'entre els béns que adquirí, destaca la cavalleria de Morell (Muro), que va esser venuda, el 1599, pel seu fill Rafel, al mercader Pere Antoni Cererols. Aquesta nissaga

→ Escut de la família Ballester

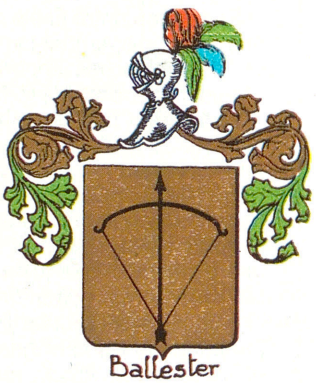

es mantengué fins a la primera meitat del s XVIII, quan s'extingí agnaticiament i els seus béns passaren per enllaç matrimonial als *Orlandis* (→). ■ Família de corsaris del s XVIII. El primer membre destacat fou Francesc Ballester, patró de naus, català establert a Mallorca, on morí el 1663. Del seu matrimoni amb Margalida Soler, naixeren dos fills, que també destacaren com a corsaris: els capitans Jaume i *Joan Ballester* (→), morts respectivament el 1685 i el 1712. Propietaris de vaixells, intervengueren activament en l'armada corsària mallorquina fins a les paus de Nimega (1678-1679) i Rijswijk (1697), entre Espanya i França que significaren un greu entrebanc per al cors mallorquí. Un altre membre destacat d'aquesta casa fou Llorenç Ballester i Camps, fill del citat capità Joan Ballester i Soler. En un principi, Llorenç Ballester fou un actiu mercader i, fins i tot, arribà a cònsol de Gènova, però després del fracàs de la Companyia Administradora de delmes de grans, que havia format amb Antoni Capurro i Joan-Baptista Visconti, esvaí l'important patrimoni reunit pel seu pare (més de 90.000 lliures) i morí, per tant, completament arruïnat. Així i tot, la seva filla Jerònia Ballester Massanet casà amb un membre molt distingit de la seva família: Joan Ballester i de Zafra, tinent coronel d'enginyers i mariscal de camp dels reials exèrcits. Aquest, morí el 1766 i la minvada herència del seu sogre passà a Jerònia Perelló Ballester, filla de la seva cunyada Mariana Ballester Massanet. L'herència consistia bàsicament en la finca Son Grua de Pollença, que després passà en herència als Villalonga-Aguirre.

BALLESTER, ANTONI (Catalunya s XX) Militant comunista del Partit Socialista Unificat de Catalunya —PSUC— que participà en el desembarcament a Mallorca del capità Bayo (1936). Féu les cròniques d'aquesta acció bèl·lica, a *L'Instant* de Barcelona, titulades *Episodis de la lluita a Mallorca*, on destacava la importància que tengué l'Estat Català en aquesta expedició.

BALLESTER, CAN Possessió del terme de Manacor, situada entre can Negret i Son Amengual. ■ Al terme de Son Servera, entre Sant Jordi d'en Sagrera i es Horts d'en Gili. (M)

↑ Joan Ballester

BALLESTER, JOAN (Campos 1306 - Palma 1374) Teòleg i religiós. El 1323, ingressà a l'orde carmelità, i, cursà estudis a París de filosofia, teologia, dret civil i canònic. A la Universitat d'aquesta ciutat, exercí de professor de Teologia i de lector de Sagrada

Escriptura. El 1358, en el capítol celebrat a Bordeus, va esser elegit superior general del seu Institut. Durant el seu mandat, tengueren lloc els capítols de Trèveris (1362), Montealbano (1366), Montpeller (1369), on presentà unes noves constitucions de l'orde, i d'Aix (1372). També es fundaren nombrosos convents arreu d'Europa i a Constantinoble. Durant el pontificat de Gregori XI, fou nomenat visitador apostòlic dels regnes hispànics. És autor de *Super libros sententiarum*, de lliçons de teologia, *De bello forti militantis Ecclesiae et Antichristi siue de nouissimis temporibus*, en el qual ataca els fraticelli, *Sermones uarii* i *Constituciones ordinis carmelitarum*. Surt en les *Cobles de la divisió del Regne de Mallorques* d'Anselm Turmeda. El 1953, per les festes patronals de la Mare de Déu d'Agost, fou proclamat fill il·lustre de Campos. El panegíric fou pronunciat pel novel·lista Gonzalo Torrente Ballester, entroncat amb la seva nissaga.

BALLESTER, JOAN (Manacor s XV) Cavaller de la confraria de Sant Jordi. Fou cavaller i secretari de Joan II de la Corona d'Aragó i de Ferran el Catòlic. El 1431, fou jurat de Manacor i, tres anys després, oïdor de comptes. Pels seus serveis Joan II li concedí, el 1463, la cavalleria dels Llull, composta per cinc alqueries i quatre rafals. Li fou donat també el palau reial de Manacor.

BALLESTER, JOAN (Mallorca s XVIII) Militar. Mariscal de camp. Per dues vegades, s'encarregà temporalment de la Comandància General de Mallorca; el 16 de maig de 1761, per absència del comandant general Francesc de Paula Bucarelli, i el 23 d'octubre de 1764, amb motiu del relleu d'aquest.

BALLESTER, NICOLAU (Palma ? - Massarrojos, València 1702) Religiós mercedari. Fou comanador dues vegades del convent de Palma i ocupà també els càrrecs de definidor general i de vicari provincial *in capite* de València. Entre 1686 i 1688, exercí de síndic ambaixador del Regne de Mallorca davant la cort de Carles II. Escriví: *Paraphrastica expositio in psalmum CX iuxta expositorum geminas intelligentias, scholastico more, uariis scholasticis* (1679), *Sermones varios y repertorio predicable, i Razón de los portentos obrados por la antiquísima figura de Nuestro Redentor Jesucristo que se venera en el convento de Nuestra Señora de la Merced, redención de cautivos, de la Ciudad de Palma*. Se li atribueix també una obra tomista: *Tractatus philosophicus in quo iuxta miram A.P.D. Thomae doctrinam resoluuntur difficultates omnes quae exagitari solent super octo libros Aristotelis de Physico auditu seu Auscultatione* (1677).

BALLESTER, PUIG D'EN Al terme de Felanitx, de 181 m d'alçada, situat entre Son Garrit i es Fangar. (M)

BALLESTER, SIMÓ –TORT– (Manacor ? - Palma 1457) Fou un dels cabdills més destacats de la Revolta Forana mallorquina (1450-1453). Se'n tenen poques dades d'abans de la rebel·lió, però se sap que era pagès i fill del majoral de la possessió de Sant Pere Andreu. Participà, des del començament, en l'aixecament forà i, juntament amb Jaume Nicolau i Bartomeu Moner, en va esser una de les peces claus i representant de la línia més radical. Durant el primer setge de Ciutat (juliol del 1450), estigué al front de 2.000 vilatans que s'havien concentrat a Inca. Lluità també en el segon setge (abril del 1451) i entre el segon i el tercer (maig del 1451) acabdillà les tropes foranes contra 900 pagesos lleials al governador, comandats pel lloctinent Jaume Cadell. Va esser finalment derrotat, juntament amb els

LA REVOLTA FORANA DE 1450 i SIMÓ «TORT» BALLESTER

El període entre finals del s XIV i començaments del s XVI fou prolix en aixecaments socials, tant al camp com a les ciutats, de l'Europa feudal. També a Mallorca, hi trobam tres importants alçaments socials: la revolta antijudaica de 1391, l'aixecament forà de 1450 i la guerra de la Germania de 1521.

L'alçament forà de 1450 fou una vertadera lluita de classes, que tenyí de sang els sòls de Mallorca durant més de dos anys. La revolta forana fou un moviment impulsat pels pagesos contra les classes rendistes i privilegiades de la ciutat —cavallers, ciutadans i mercaders— i una petita minoria de vilatans representants d'una categoria socioeconòmica semblant —els recatxats—, a fi d'atenuar el control que aquestes tenien sobre els òrgans de govern de l'Illa i aconseguir una distribució més justa dels imposts. Un grup de menestrals de la Ciutat s'uniren i feren front comú amb els pagesos, ja que, com ells, es consideraven insuficientment representats en el Gran i General Consell, i lesionats pel desigual repartiment de les càrregues fiscals. Les acusacions de mal govern i de mala administració a l'oligarquia foren assumides per ambdós grups. El motiu conjuntural de l'alçament fou l'inici, a començament de l'estiu de 1450, d'una capbrevació de les terres de reialenc. La resposta dels pagesos davant aquesta nova exigència fiscal va consistir en una marxa cap a la ciutat, que romangué assetjada durant una setmana. Un dels dirigents més destacats d'aquests pagesos fou, des del primer moment, Simó —Tort— Ballester.

Això queda demostrat en el fet que el governador Berenguer d'Olms anà a Manacor a principis de 1451, per conferenciar amb Simó Ballester, a fi d'intentar una conciliació amb els rebels. Però el fracàs de totes les negociacions —tant les duites a terme amb el rei que residia a Nàpols, com amb el governador— motivà una reactivació de la rebel·lia, i l'abril de 1451, la ciutat va tornar a esser assetjada. Aquesta vegada, els pagesos comptaren amb la col·laboració d'un grup de menestrals.

Després del tercer setge de la ciutat, el maig de 1451, per part dels pagesos acabdillats també per Simó Ballester, el rei Alfons V es decidí a intervenir militarment, deixant-se dur per la pressió dels privilegiats, i inicià una política de duresa cap als forans. Des de Nàpols, fou enviat un exèrcit de mercenaris italians —els saccomanni— sota la direcció del virrei de Sardenya, Francesc d'Erill, a principis d'agost de 1452. Componien aquest exèrcit uns mil peons d'infanteria i quatrecents cavalls, que immediatament entraren en batalla i després d'haver derrotat entre Inca i Sencelles els forans dirigits per Ballester, el 31 d'agost, començaren a dur a terme una ferotge i llarga repressió a base d'execucions i multes. Els principals caps de la insurrecció foren executats i el rei condemnà els forans a pagar tots els deutes llurs i la meitat del sou de les tropes, a indemnitzar ciutadans i recatxats, a no reclamar pels saqueigs realitzats sobre llurs béns pels saccomanni i a satisfer una multa de 150.000 lliures. Aquestes mesures acabaren d'arruïnar l'economia dels pagesos i molts de ciutadans aprofitaren l'ocasió per a adquirir propietats a la ruralia. Simó —Tort— Ballester, el principal cap de la insurrecció, no fou executat fins al gener de 1457, el mateix any que Alfons V manà retirar les darreres tropes expedicionàries.

Josep Juan Vidal

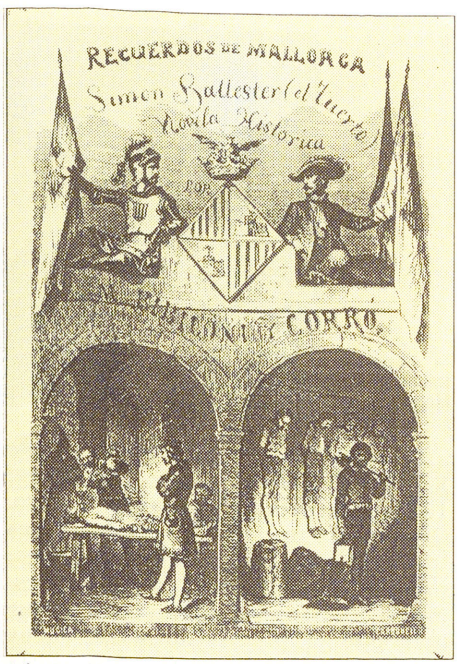

↑ Obra de Miquel Bibiloni en la qual es mitifica la figura de Simó —Tort— Ballester

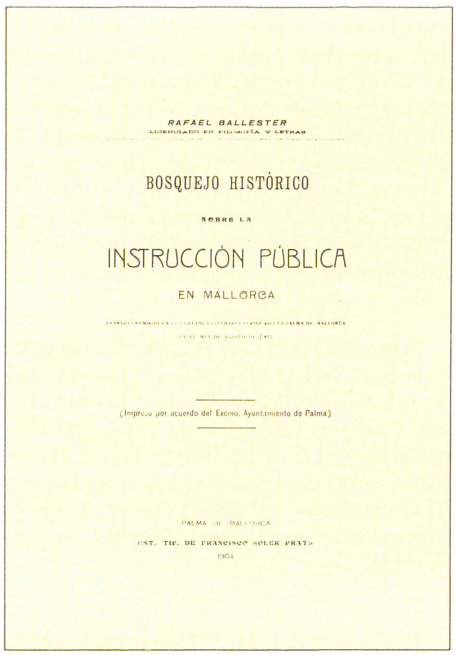

↑ Obra de Rafel Ballester Castell

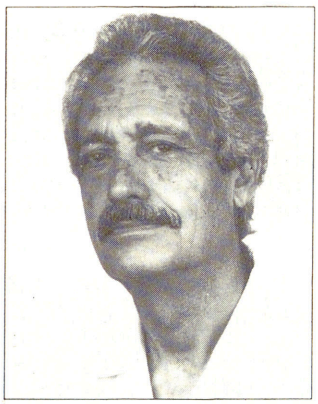

→ Miquel Ballester Cruelles

forans, pel capità general Francesc d'Erill. Dels seus darrers anys, entre 1452-1457, poc se sap d'ell. El 1456, passà a Menorca, d'on fou extraditat a Mallorca. Va esser executat el 1457. En el s XIX, la seva figura es convertí en personatge central d'obres com *Simon Ballester el tuerto* de Miquel Bibiloni Corró i *Lealtad mallorquina*, de Joan Bosch Sureda i, en el s XX, de *Els commoguts* de Joan Soler Antich.

BALLESTER, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Cortada i Son Nicolau. (M)

BALLESTER BAUÇÀ, MARTÍ (Petra ? - Palma 1693) Prevere. Essent estudiant de Teologia, fou rector del Col·legi de la Sapiència i, ja ordenat sacerdot, rector de les parròquies de Santa Margalida i Santa Eulàlia de Palma. Donà els seus béns per a la futura fundació de la congregació de sant Felip Neri. Es féu una gran festa quan el seu cadàver fou traslladat a l'Oratori, des de l'església de Santa Eulàlia.

BALLESTER CASTELL, RAFEL (Palma 1872 - Tarragona 1931) Geògraf, historiador i pedagog. Llicenciat en geografia i història per la Universitat de Barcelona (1893) i doctor per la de Madrid, amb la tesi *Investigacions sobre metodologia geogràfica* (1908). Fou catedràtic de geografia i història als instituts de Palència, Girona i Valladolid, on va dimitir, el 1929, en protesta pel pla Callejo (ministre d'Instrucció Pública). Va esser també redactor de *La Almudaina* (1898-1900) i col·laborador a altres diaris mallorquins. És autor de nombroses obres com *Bosquejo histórico sobre la instrucción pública en Mallorca* (1904), *Estudio sobre la enseñanza de la geografía* (1910) i *Resumen de la historia de la civilización española en sus relaciones con la universal*. Redactà també llibres de text, com *Geografía de España* i *Iniciación al estudio de la Historia*.

BALLESTER CERDÓ, GUILLEM (Muro 1835 - 1901) Pedagog. Fou intern a la Sapiència de Palma i obtengué la llicenciatura en Filosofia i Lletres a la Universitat Central de Madrid. A aquesta ciutat, fundà i dirigí, el 1866, el *Colegio Hispano-Romano de Nuestra Señora de la Esperanza*, on s'impartien classes de primària, secundària i preparació per a la carrera de dret. Antoni Maura Montaner en fou professor i entre els alumnes destaquen els polítics Eduardo Dato Iradier i Antonio Cánovas del Castillo. Publicà *Derechos y deberes de los padres en la educación de sus hijos* (1878). Al seu poble, el col·legi públic i un carrer duen el seu nom.

BALLESTER CRUELLES, MIQUEL (Soller 1919) Físic i músic. Fill de Miquel Ballester Serra. Doctor en ciències físiques per la Universitat de Barcelona i meteoròleg per oposició (1943). El 1945, entrà al *Consejo Superior de Investigaciones Científicas* —CSIC—. Entre 1947 i 1948, va ampliar estudis com a becari a la Universitat de Cambridge (Anglaterra). Tornà a Espanya per esser cap del Laboratori de Física Atmosfèrica de l'*Instituto Nacional de Técnica Aeroespacial* i de la secció de *Meteorología Aeronàutica* del Servei Meteorològic Nacional —SMN—. Entre 1964-1966, s'incorporà a l'Organització Meteorològica Mundial —OMM— amb seu a Ginebra, com a cap de la Divisió d'Amèrica Llatina. Per concurs internacional, guanyà una càtedra de meteorologia convocada per la Universitat Federal de Río de Janeiro (1966-1972). En tornar a Madrid, fou nomenat inspector general (1974) i subdirector (1974-1976) del SMN, així com director de l'antic *Instituto Nacional de Meteorología*. És membre fundador i conseller del Centre Europeu de Prediccions Meteorològiques (Reading, Anglaterra). En el terreny acadèmic, entre 1966-1982, va esser vicedegà a la Universitat de les Illes Balears i catedràtic-director del Departament de Física de la Terra i del Cosmos; l'octubre de 1978, pronuncià la lliçó magistral d'inauguració d'aquesta Universitat. Entre 1982-1986, fou catedràtic-director del Departament de Física de la Terra a la Universitat Complutense de Madrid, de la qual és, des del 1987, professor emèrit. Ha impulsat l'Escola Internacional Mediterrània de Meteorologia (Erice, Itàlia). És comanador de l'Orde del Mèrit Civil. Fill de músics, rebé les primeres ensenyances musicals dins el medi familiar i les continuà als conservatoris de Palma, Barcelona, Madrid i Río de Janeiro, on estudià violoncel (guanyà un premi de la Reial Acadèmia de Belles Arts), i rebé més endavant, lliçons de Mstislev Rostropoviv. Compongué unes *Variacions per a cello sobre un tema del cançoner andalús medieval recollit per Federico García Lorca*.

BALLESTER DE TOGORES Llinatge compost, emprat pels primogènits de Can Togores i, conseqüent-

ment, pels comtes d'Aiamans des que el manacorí Miquel Joan Ballester fundà, el 1503, un fideïcomís amb gravamen d'armes i llinatge a favor del seu nét, Joan Miquel de Togores, donzell de Mallorca. Per això, els comtes d'Aiamans posseïren un important patrimoni a la comarca de Manacor.

BALLESTER DE ZAFRA, JOAN (Palma 1701 - ? 1766) Militar. Als nou anys, entrà com a cadet al Regiment de Sòria. Participà a la Guerra de Successió i fou governador militar i polític de Granada, governador i comandant general de Ceuta, comandant general interí de Mallorca, mariscal de camp i director d'enginyers. Durant el regnat de Carles III, va esser comissionat a Nàpols, París i Lisboa.

BALLESTERES, SES Accident de la costa del terme de Manacor, situat entre es Mal Cap i punta Rasa o morro de na Corb. (M)

BALLESTER MAS, ANTONI (Campos 1938) Polític. Militant del Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— des del 1981. Regidor de l'Ajuntament de Campos des del 1983 al 1987, del qual fou tinent batle (1987). Fou diputat del Parlament de les Illes Balears (1986-87), en substitució d'Antoni Garcias.

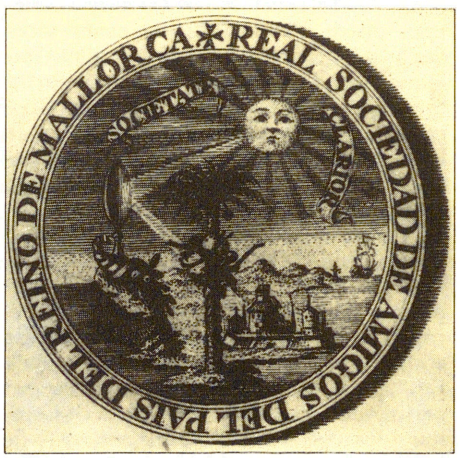

↑ Medalla gravada per Julià Ballester Mas

BALLESTER MAS, JULIÀ (Campos 1750 - Sevilla 1800) Gravador. Estudià teologia a la Universitat Literària de Mallorca i jurisprudència a Madrid. El 1795, fou nomenat tresorer i administrador general de l'arquebisbat de València. Posteriorment, va esser paborde de la Seu de Mallorca i en renuncià pocs dies abans de morir. Com a gravador, la seva obra més destacada és un mapa de Mallorca realitzat amb Josep Muntaner i dissenyat, el 1785, pel cardenal Antoni Despuig i Dameto. Amb aquest, féu viatges culturals per Espanya i Itàlia, que aprofità per a copiar obres de Coello, Mella i Alonso Cano. Gravà també la medalla de la Societat Econòmica d'Amics del País (1779). És autor d'una obra inèdita sobre la catedral de Sevilla.

BALLESTER MOLINA, CARMEN (Madrid 1914) Poetessa. Des de jove resideix a Mallorca. Amb el pseudònim de Carmen Dicenta de Vera publicà versos a *El Día*, *La Última Hora*, *Baleares* i *Aquí estamos*. Exaltà el Moviment Nacional en el poemari *Oro en la nieve. Romances guerreros. Sendas de luz* (1940).

BALLESTER MONTSERRAT, BARTOMEU (Campos 1900) Músic organista. Deixeble dels pianistes Miquel Negre i Miquel Capllonc. Estudià orgue al Seminari de Palma i donà el seu primer recital de piano als onze anys. Una vegada ordenat prevere (1925), va ampliar els seus estudis musicals a Sabadell amb l'organista Josep Muset i, a París, amb el mestre Abel Maric Decaux. El 1947, obtengué el benefici d'organista de la basílica de la Mare de Déu del Pilar de Saragossa, on, anys més tard, inaugurà el nou orgue amb un recital radiat en directe. El 1951, fou promogut a beneficiat organista de la Seu de Palma, i tornà a Mallorca. Ha actuat a Saragossa, Barcelona, Madrid, París, Londres, Amsterdam i Brusel·les, entre d'altres ciutats, i és autor de diversos treballs de musicologia i folklore. Ha compost i editat dotze àlbums musicals, composicions d'orgue, cant coral i harmonitzacions de tonades populars. És autor també de *L'himne a la nostra parròquia* (Campos) o *Càntic al poble de Campos*.

→ Bartomeu Ballester Montserrat

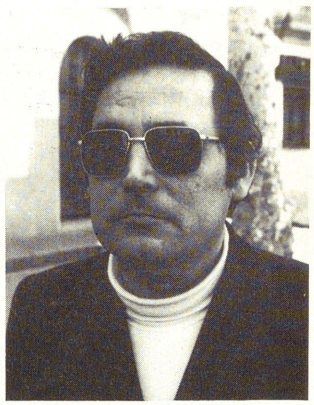

→ Alexandre Ballester Moragues

BALLESTER MORAGUES, ALEXANDRE (Gavà, Baix Llobregat 1934) Dramaturg, novel·lista i poeta. Quan tenia un any, la seva família es traslladà a sa Pobla. Es dedicà primerament a la narrativa i escriví *Les nostres amagades servituds*, novel·la que obtengué el premi Ciutat de Palma 1965. A pesar d'aquest èxit, aviat abandonà la narrativa per dedicar-se al teatre. Són obres seves *Jo i l'absent*, premi Ciutat de Palma 1966, *Foc colgat*, premi Carles Lemos 1967, i *Dins un gruix de vellut*, premi Sagarra 1967. El 1968, any d'una gran activitat, publicà *Siau benvingut*, *La tragèdia del tres i no res*, premi especial al concurs de teatre per a cabaret de Barcelona, *Massa temps sense piano*, *La rosa dels vents*, i li fou atorgat el premi Joan Santamaria per *Fins al darrer mot*. El 1969, escenificà, a sa Pobla, *Reis i no reis*, que ha romàs inèdita. Ja en la dècada dels setanta, destaquen *Maria Magdalena o la Penedida gramatical* (1971), *Començament a punta de pesta* (1972), premi de les Lletres Catalanes Ignasi Iglésies a Tübingen (Alemanya), *Cap cap pla cap al cap del replà* (1972) i *L'única mort de Marta Cincinatti*, premi de teatre Born de Ciutadella 1983. Tres de les seves obres —*Fins al darrer mot*, *Massa temps sense piano* i *Un baül groc per a Nofre Taylor*— es publicaren conjuntament en el volum *Joc de tres* (1969). Els trets més destacables de la seva producció teatral són, d'una banda, la constant intencionalitat didàctica i, de l'altra, l'ús de tècniques expressionistes per aconseguir un efecte còmic d'un to escèptic. Ha publicat també tres llibres de poemes, *Brot de murta*, *Rèquiem per a nou pams de terra* i *Taula per a tots*. (GS)

BALLESTER MORAGUES, JOAN (Muro 1934) Metge i esportista. Especialitzat en estamotologia i medicina esportiva. Fou quatre vegades campió d'Espanya de pesca submarina per equips (1958, 1961, 1962, 1963). Ha

← Joan Ballester Moragues

estat president de la Federació Balear d'Activitats Subaquàtiques (1978), metge oficial d'aquesta mateixa federació (1968-80) i d'altres campionats esportius realitzats a Mallorca. Presidí el comitè organitzador del Mundial Muro 85 de Caça Submarina. El 1982, la Unió de Periodistes Esportius d'Espanya li concedí el Trofeu Extraordinari a la dedicació esportiva. Des de 1989, és capità de l'equip espanyol de pesca submarina i membre del comitè nacional d'aquesta especialitat.

← Pere Ballester Morey

BALLESTER MOREY, PERE (Palma 1934) Director de Càritas de Mallorca. El 1974, participà en la fundació del Grup de Drets Humans de la parròquia de l'Encarnació de Palma, tema sobre el qual va fer, durant dos anys un programa radiofònic, *Els drets humans*. Posteriorment, en féu un altre, *La veu dels qui no tenen veu*. El 1979, fou nomenat sots-director de Càritas de Mallorca i, el 1982, director d'aquesta institució. El 1984, assumí les funcions de delegat diocesà d'Acció Social. És conseller de Càritas Espanyola i president de la seva comissió d'afers econòmics. Ha col·laborat a diverses revistes de reflexió teològica i social, com *Communio* i *Corintios XIII*.

BALLESTER NOGUERA, RAMON (Palma 1751 - 1794) Metge. Va esser

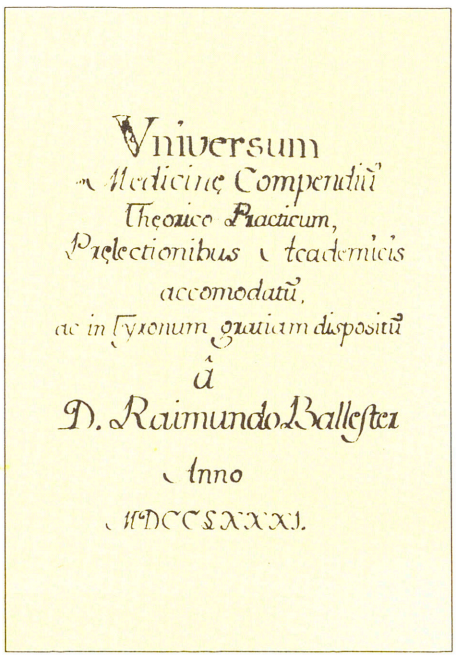
Vniversum
Medicinæ Compendiū
Theorico Practicum,
Prælectionibus & Academicis
accomodatū,
ac in Tyronum gratiam dispositū
à
D. Raimundo Ballester
Anno
MDCCLXXXI.

↑ Obra de Ramon Ballester Noguera

un dels fundadors de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca, de la qual fou segon secretari, i treballà a l'Hospital Militar de Palma. Escriví: *Uniuersum medicinae compendium theoricopracticum* (1781), *Sintagma medicomorale ac legale praecipua quae in morale ac legali officio a medico desiderantur tradens nec non quae in clinico medici christiani officio expectantur in medicinae tironum gratiam explorans* (1783), *Discurso sobre la dentición de los párvulos y modo de facilitarla* (1787), *Fundamenta pathologicosemiothico-therapeutica, methodo hoffmaniana accommodata praecipuis claris auctoribus observationibus, ac cautelis pathologico-semiothico illustrata continens propemodum omnes corporis humani affectiones* (1790), *Memoria sobre el trismus nascentium, sus síntomas y método preservativo*, que va esser guardonada amb accèssit i menció honorífica per l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Mallorca, *Memoria sobre el poderoso y saludable uso de la música en las enfermedades nerviosas, ocasionadas por pasiones de ánimo* (1792) i *Disertación sobre una constitución epidémica de una tos que reinó en Palma en 1793*, amb la qual guanyà el primer premi del concurs de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. Era membre d'aquesta i de la *Real Academia Médico-Matritense*.

BALLESTEROS, FRANCESC (s XVIII) Batle major de Palma des del 1744 fins al 1760. Doctor en ambdós drets i catedràtic de la Universitat Lul·liana de Mallorca. El seu mandat coincidí amb commocions socials, com l'epidèmia de pesta, que assolà Palma el 1744, i els escamots contra la lleva decretada pel rei Ferran VI, que necessitava soldats per enviar-los a Itàlia (1747). Intentà, el 1757, acabar amb la corrupció a l'Ajuntament de Palma, en el qual els regidors venien les places de funcionari.

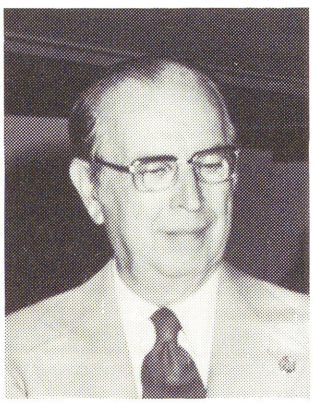

→ Francesc Ballester Pons —Frank—

BALLESTER PONS, FRANCESC —FRANK— (Sóller 1908) Empresari. El 1927, emigrà a Puerto Rico per treballar a la firma *Ballester Hermanos*, fundada i dirigida pels seus oncles, Miquel i Francesc Ballester Ripoll, i dedicada a la importació i exportació de queviures. Amb el seu germà Jaume, revitalitzà l'empresa, que ha esdevengut una de les més importants del ram en aquell país. Fou president de la Cambra de Comerç de San Juan de Puerto Rico i organitzà la representació porto-riquenya a la fira de mostres de Barcelona, on obtengué la medalla d'or. Fundador del *Círculo Mallorquín de Puerto Rico*, n'ha estat president durant molts d'anys. Està en possessió de la *Cruz de Isabel la Católica*.

BALLESTER SALA, FRANCESC (Campos ? - 1661) Religiós mercedari. Ingressà a l'orde de la Mercè el 1610 i professà el 1611. Va esser nomenat comanador del convent de Palma el 1628. Escriví *Relación sumaria de las fiestas que hizo el convento de Ntra. Señora de la Merced, redención de cautivos de la Ciudad de Mallorca, en la canonización de su santo patriarca San Pedro Nolasco este año 1629*.

BALLESTER SASTRE, CÀNDID (Palma 1926) Pintor, gravador i dibuixant. Després de viure a l'Argentina, tornà a Mallorca. El 1975, guanyà el premi internacional de dibuix Joan Miró, el 1979 el premi Picarol, també

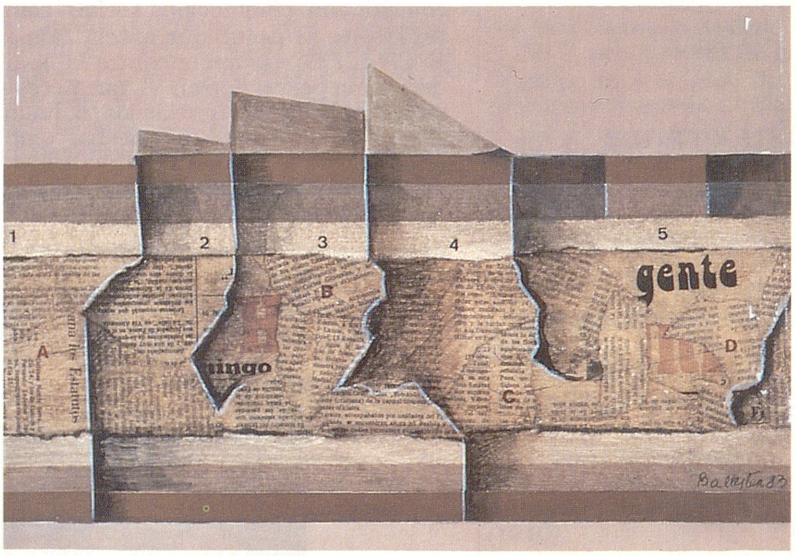

← Càndid Ballester Sastre, *Sense títol (CP)*

de dibuix, i, el 1983, el premi Antoni Gelabert. La seva obra és de tendència surrealista.

BALLESTER SERRA, MIQUEL (Sóller 1856 - 1934) Empresari i músic. De jove, viatjà a Puerto Rico, on obrí un negoci d'importació i exportació i adquirí la finca *Santa Rosa* d'explotació de cafè i productes tropicals. També propicià l'anada al país de dos nebots seus, Francesc i Miquel Ballester Ripoll, que posteriorment fundaren l'empresa *Ballester Hermanos*, de la qual és president Francesc Ballester Pons. Al poc temps, tornà a Sóller, on compaginà l'administració dels seus béns de Puerto Rico amb la música. Fou un destacat violinista i compositor (autor de diverses danses de saló i obres per a banda). Durant uns anys, es concedí a Sóller un premi en memòria seva.

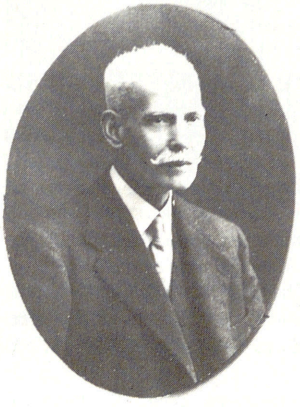

← Miquel Ballester Serra

BALLESTER SIMONET, PERE (Palma 1933) Advocat i polític. Estudià a la Universitat de Barcelona i, des de 1957, treballa a Palma com a missèr. Fou secretari provincial del Sindicat d'Hostaleria i Turisme de Balears (1958-1972) i delegat provincial del Ministeri de l'Habitatge i Urbanisme a Balears (1972-1978). Fou regidor de l'Ajuntament de Palma (1979-1983) per Unió de Centre Democràtic —UCD—, i s'afilià després a Unió Mallorquina —UM—. Va esser director de la publicació *Lealtad*, cofundador de la *Federación Empresarial Nacional de Hospedaje* i de la Federació Empresarial Hotelera de Mallorca, i director del seu butlletí, *Actualidad Hotelera*. Des de 1978, és secretari general de la Cadena Hotelera Sol. Està en possessió de la *Cruz de Caballero de la Orden de Cisneros* (1962).

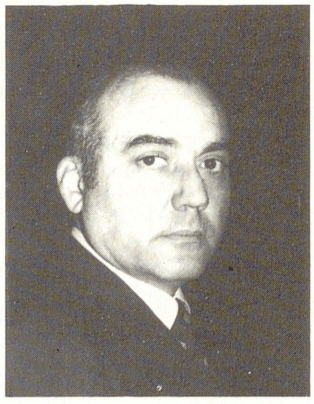

→ Pere Ballester Simonet

BALLESTER SOLER, JOAN (Mallorca ? - ? 1712) Armador i corsari. Ajudat financerament per alguns mallorquins, es dedicà al cors contra naus franceses. Entre 1661 i 1700, reclamà al rei Carles II una recompensa per les despeses dels seus serveis i elevà la petició al Consell reial d'Aragó. El 1694, féu petició al rei dels privilegis de l'Armada i patent de guerra per anar en cors a les costes de Barbaria i apoderar-s'hi d'un carregament de blat, en mans dels francesos. Aquesta vegada no prengué part activa al cors a causa de la seva avançada edat. Juntament amb el seu germà Jaume, es dedicà al tràfic d'esclaus musulmans turcs. Fou armador del «Sant Josep Bonaventura» (1682) i del «Nostra Senyora Bon Port Bonaventura» (1693) i dels vaixells del capità corsari Francesc Martí. El 1664, havia estat contractat per bloquejar el port de Messina. Després de la pau de Nimega (Països Baixos) entre Espanya i França (1679), dirigí les seves activitats cap el mercat d'Amèrica.

BALLESTER TULIESA, JOSEP LLUÍS (Vinaròs, Castelló 1968) Esportista del Club Nàutic del Port de Pollença. El 1985, fou campió d'Espanya juvenil de *windsurf*, i aconseguí, per dues vegades, la copa d'Espanya per equips de *windsurf* (1986 i 1987), representant Balears.

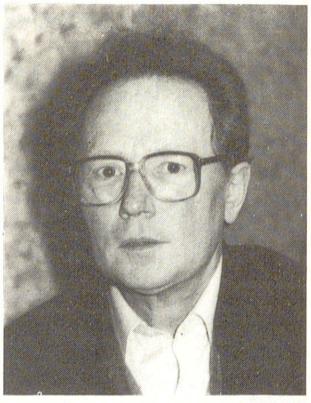

→ Ramon Ballester Vives

BALLESTER VIVES, RAMON (Son Servera 1934) Prevere. Després de cursar estudis de farmàcia a la Universitat de Barcelona, el 1959 entrà a la congregació de Missioners dels Sagrats Cors. Fou ordenat prevere el 1964 i es llicencià en teologia espiritual a la Universitat Gregoriana de Roma. Ha estat vicari episcopal per a la vida religiosa de la diòcesi de Mallorca, vicari general de la seva congregació i prior del santuari de Lluc. El seu priorat abasta una primera etapa, des del 1977 al 1984, conclosa amb el centenari de la coronació de la Mare de Déu de Lluc, i una segona, a partir del 1987. Han marcat la seva tasca la potenciació i la revaloració de la religiositat popular de cara a l'evangelització, la construcció d'estructures d'acollilment per a hostes i pelegrins, i el treball de conscienciació cultural del poble de Mallorca, amb el suport a la normalització lingüística del català. Ha impulsat les revistes *Lluc* i *Comuni-*

← Son Ballfogó (Sineu)

cació Lluc. Ha treballat també en el camp de la marginació social i de la drogaaddicció.

BALLFOGÓ, SON Possessió del terme de Sineu, situada entre Son Riera i es puig d'en Capulla. Registrada com *Vallfogó*, indicant el nom d'una altra possessió, en el mapa del cardenal Despuig, i referida al llinatge d'un forà (1511) a *Forenses i ciudadanos* de Josep M Quadrado. A la documentació antiga del Principat, on hi ha tres poblacions anomenades *Vallfogona*, apareix com a *Vallis fecunda* El nom mallorquí deu esser un mossarabisme provinent d'un masculí *Vallis fecundus*, ja que, segons les regles de la fonètica mossàrab, podria donar *Ballfoqond*, del qual resultaria *Vallfogó(n)*. D'aquesta manera, el *Son* seria un afegitó posterior. (M)

BAL·LINES, SES Terrenys del terme d'Escorca, situats entre can Llec i es gorg des Diners. (M)

BALTASAR, CAN Propietat rústica del terme de Santanyí, situada a Calonge, entre sa serra Mitjana i es Clos. (M)

BALUTXO, CAN Possessió del terme de Santanyí, situada entre sa Talaia i can Bernadí Negre. (M)

BAN Crida, edicte, pregó, prohibició legal o multa pecuniària imposada per una determinada autoritat.

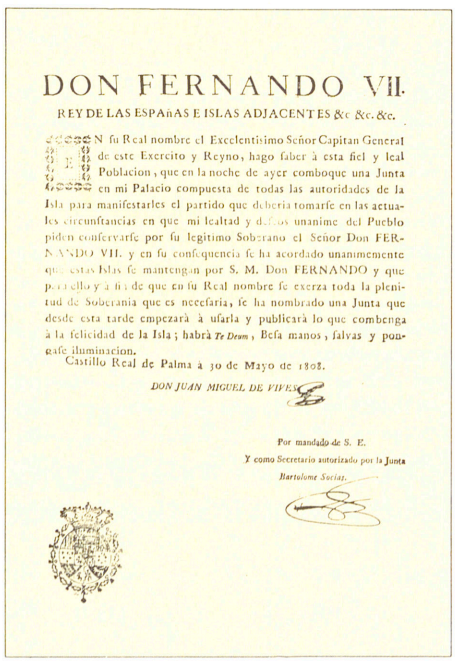

DON FERNANDO VII.

REY DE LAS ESPAÑAS E ISLAS ADJACENTES &c. &c. &c.

En fu Real nombre el Excelentisimo Señor Capitan General de este Exercito y Reyno, hago faber à esta fiel y leal Poblacion, que en la noche de ayer comboque una Junta en mi Palacio compuesta de todas las autoridades de la Isla para manifestarles el partido que deberia tomarfe en las actuales circunftancias en que mi lealtad y deffeos unanime del Pueblo piden confervarfe por fu legitimo Soberano el Señor Don FERNANDO VII. y en fu conf.quencia fe ha acordado unanimemente que estas Islas fe mantengan por S. M. Don FERNANDO y que para ello y à fin de que en fu Real nombre fe exerza toda la plenitud de Soberania que es neceffaria, fe ha nombrado una Junta que desde esta tarde empezarà à ufarla y publicarà lo que combenga à la felicidad de la Isla; habrà *Te Deum*, Befa manos, falvas y ponafe iluminacion.

Castillo Real de Palma à 30 de Mayo de 1808.

DON JUAN MIGUEL DE VIVES.

Por mandado de S. E.
Y como Secretario autorizado por la Junta
Bartolome Socias.

↑ Ban del capità general, convocant a celebrar la fidelitat de Mallorca a Ferran VII

■ Procediment legal pel qual es prohibeix l'entrada a un territori d'una persona, animal o cosa. ■ Procediment legal amb què es posa fora de la llei una determinada persona, animal o cosa.

BANC, ES Terrenys del terme d'Artà situats entre s'alqueria Vella i d'Avall i Son Morei Vell. ■ Al terme de Deià, accident de la costa, situat entre sa punta de Deià i es cingle des Visc.(M)

BANC, SA CASA DES Al terme de Llucmajor, situada entre es Ravellaret i can Güells. (M)

BANCA ABEL MATUTES Entitat financera creada el 1935 a Eivissa, per Abel Matutes Torres. El 1981, canvià el seu nom pel d'Abel Matutes Torres SA—Banc d'Eivissa. Actualment està integrada en la xarxa del Banc Espanyol de Crèdit. Disposa de 31 sucursals, 9 de les quals s'ubiquen a Palma. El director general de Balears és José Luis Ocejo Mori.

BANCA CATALANA Entitat fundada el 1904 amb el nom de Dorca i Companyia. El 1959, va esser adquirida per Jordi Pujol i un grup d'empresaris catalans de diversos sectors que, el 1960, li posaren el nom actual. Opera a Mallorca des del desembre de 1972, en què obrí una sucursal. Compta amb 21 oficines a Mallorca i amb 5 a les altres illes. Des del començament, ha estat dirigida per Joan Beltran Romeu. La seva actuació s'ha orientat preferentment cap a la prestació de serveis a particulars i a petites i mitjanes empreses. El 1973, inicià l'edició anual de l'obra *Evolució econòmica. Les Balears*, que del 1974 ençà es publica en col·laboració amb la Caixa d'Estalvis de Balears, «Sa Nostra». Actualment, fa part del grup del Banc Bilbao-Biscaia.

BANC AGRARI DE BALEARS Entitat de crèdit de caràcter anònim. Fou creada a Palma cap al març de 1912, amb un capital de 500 mil pessetes, dividit en 1.000 accions. El seu objectiu era facilitar les operacions financeres destinades al progrés de l'agricultura, crear i fomentar els sindicats agrícoles i les caixes rurals. Estava federat amb el Sindicat Agrícola de Mallorca. La crisi econòmica mundial de 1929 provocà que fes suspensió de pagaments, tot i que se'n recuperà i augmentà, el 1948, el seu capital social a 2.500.000 de pessetes. El 1953, canvià la seva denominació per la d'Agro Balear SA i a causa de la seva precària situació fou absorbit, el mateix any, pel Banc de Santander. Popularment, era conegut com a Banc Agrari de Palma.

BANC AGRÍCOLA, CAIXA D'ESTALVIS I MONT DE PIETAT DE POLLENÇA SA Vegeu *Banc Agrícola de Pollença SA.*

BANC AGRÍCOLA D'INCA SA Entitat financera constituïda a Inca el 8 de juny de 1912, davant el notari Jaume Vidal, per temps il·limitat, amb un capital social escripturat de 250.000 pessetes, representat per

1.000 accions de 250 pessetes cada una. El grup de socis constituents estava compost per dotze veïns d'Inca, tres dels quals — els propietaris Domènec Alzina Jaume i Jeroni Mas Esteva i el militar Pere Ferrer Alcina— subscriviren, a parts iguals, tres-centes accions de les cinc-centes deu que s'emeteren. També féu part del grup constituent Antoni Fluxà Figuerola (creador d'una nissaga d'industrials sabaters) amb 10 accions subscrites. L'objecte social que es fixaren comprenia, a més de les operacions pròpies de les entitats de crèdit de l'època, la creació de sindicats agrícoles i de caixes rurals, la comercialització interior i exterior de productes agraris, la creació d'empreses dedicades a la roturació, explotació i sanejament de terrenys incultes, la repoblació de boscs, la colonització interior i prestar diners als agricultors amb garantia hipotecària o sobre els productes agraris. El març de 1913, emeté un emprèstit per valor de 125.000 pessetes dividit en 1.200 obligacions que acreditaven un interès del 0'5% i eren amortitzables en un termini de 25 anys. Setze anys després de la seva fundació, els accionistes havien desemborsat només la meitat del capital social, 125.000 pessetes. La seva fundació s'ha de situar dins la conjuntura favorable que, en general, visqué el sector agrari mallorquí durant el primer terç del s XX. El 1935, era una de les set entitats financeres, entre banquers individuals i societats de crèdit, que operaven a Inca. No es té constància de com acabà la seva activitat. (PC)

BANC AGRÍCOLA DE POLLENÇA SA Denominació social que adoptà, el 30 d'agost de 1926, el Banc Agrícola, Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Pollença SA, entitat financera que s'havia constituït a Pollença el 10 d'abril de 1893, davant el notari Gabriel Ribas, per un temps il·limitat, amb un capital social escripturat de 50.000 pessetes, representat per 100 accions de 500 pessetes cada una. Tenia per objectius dedicar-se a les operacions típiques de les caixes d'estalvi i monts de pietat de l'època, com «obrir crèdit als treballadors de reconeguda moralitat», prestar sobre penyores diverses, des de joies fins a teles de lli, cànem o seda, admetre imposicions a un interès del tres per cent i realitzar qualsevol altra casta d'operacions rendibles «en benefici de les classes necessitades». El 1926, amb el canvi de denominació, deixà d'actuar com a caixa d'estalvis i mont de pietat, elevà el seu capital social a 75.000 pessetes i en els nous objectius socials es contempla la possibilitat de dedicar-se a operacions immobiliàries, a més de a les de crèdit. També es va suprimir l'obligació d'haver d'esser propietari de finques al terme municipal de Pollença per poder pertànyer al consell d'administració de la societat. En aquesta data, n'eren els únics accionistes Josep Francesc Villalonga Zaforteza, Felip Villalonga Dezcallar, Faust Morell Tacon, Rafel Pomar Bonnín i Josep d'Oleza España. Entre el juny de 1940 i l'octubre de 1974, el seu capital social passà de 500.000 a 100.000.000 de pessetes. El desembre, el Banc de Crèdit Balear n'adquirí dues sucursals. El 1975, traslladà el domicili social a Madrid i era president del consell d'administració l'advocat Bartomeu Sitjar Burguera. El juny del mateix any, Lluís Valls comprà el banc i li canvià el nom pel de *Banco de Depósitos*. (PC)

BANC AGRÍCOLA I COMERCIAL Entitat bancària organitzada com a companyia anònima. Fou constituïda a Palma, el juliol del 1881, amb un capital social de 5 milions de pessetes repartit en 10.000 accions. El seu primer president fou Jeroni Rius Salvà i els vice-presidents eren Pere Sampol Rosselló i Jaume Villalonga Fortuny. Tenia com a finalitat finançar les operacions agràries o hipotecàries, adquirir, millorar o conservar tota classe de béns immobles, a la vegada que subscrivia i contractava emprèstits del govern, del municipi o de la província. Col·locà molt de capital a la borsa catalana, sobretot en el Banc Hispano-Colonial. La seva desaparició, com la d'altres entitats bancàries menors, es degué a la forta competitivitat en el sector. Les baixes de valors i la retracció de capitals obligà la seva fusió amb el Canvi Mallorquí, que es materialitzà el 1884. (PC)

BANCAL, EL Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre el racó de les Arcades i el cap de Formentor. (M)

BANCAL, ES Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre s'Alavern i la punta de Vallgornera. (M)

BANCALET, COLL DES Al terme d'Escorca, situat entre sa Calobra i la cova des Tabac. (M)

BANCALET, COVA DES Accident de la costa del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situat a la punta de n'Amer, entre els accidents de ses Crestes i es Cubells. (M)

BANCALET, EL Accident de la costa del terme de Pollença, situat entre pedra Dura i el penyal Gran. (M)

BANCALET, ES Accident de la costa del terme d'Escorca, entre cala es Teix i el morro de sa Vaca. ■ Al terme de Santanyí, accident de la costa situat entre el cap de ses Salines i es còdol Negre. (M)

↓ El Bancal —en el cercle de la fotografia—, a la península de Formentor (Pollença)

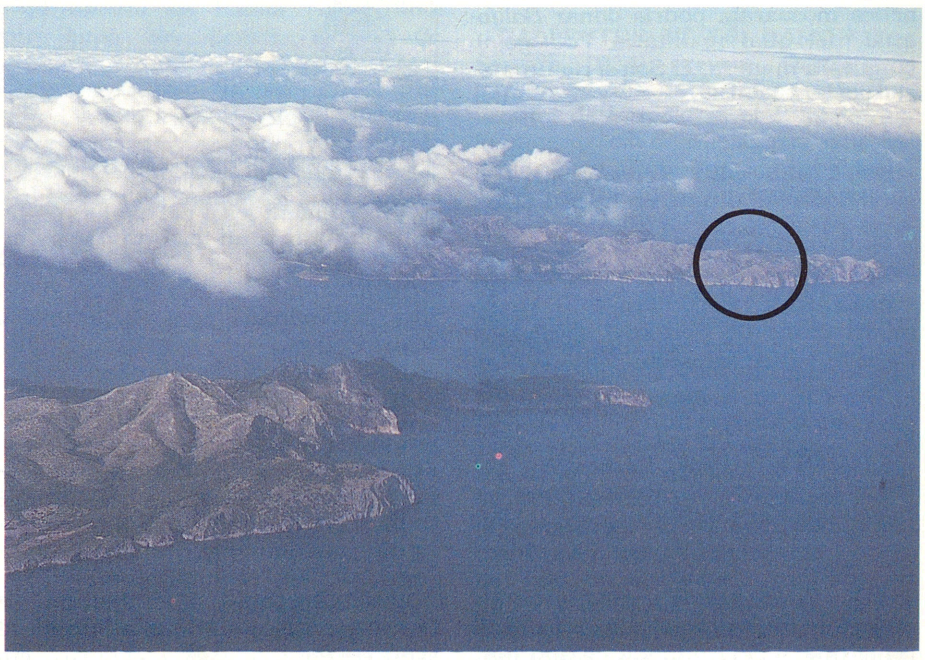

↑ Bancals d'Estellencs

BANCALETS, ES Accident de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre sa Niassa i la serra de Gabellí. (M)

BANCALS, ES Sèrie de marjades situades entre la vila de Banyalbufar i la mar. ■ També entre la vila d'Estallencs i la mar. ■ Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre el cap Blanc i es Carril. (M)

BANCALS, PUNTA DES Accident de la costa del terme d'Andratx, situat entre Camp de Mar i el morro d'en Ferrà. (M)

BANCA MARCH Entitat bàncaria que inicià les seves funcions el primer d'abril de 1926 a l'edifici conegut com can Gallard des Canyà, situat al carrer de Sant Miquel, número desset de Palma, que havia cedit Josep Dezcallar i de Togores a Joan March Ordinas. Aquest, que inicialment l'emprà com habitatge, n'encarregà la reforma a l'arquitecte Guillem Reinés, i tengueren cura de posteriors modificacions, els també arquitectes, Guillem Forteza i Gabriel Alomar Esteve. Joan March Ordinas va esser l'únic titular i propietari del nou comerç, tot i que atorgà poder especial, solidàriament, als senyors Emili Tramullas Perales, Bartomeu Julià Cladera, Antoni Marroig Llompart, Lluís Riera Sampol i Bartomeu Martorell Rebassa, tots ells empleats de la banca; i poder general i especial a la vegada als esmentats, sempre i que actuassin conjuntament i mancomunadament amb l'advocat Lluís Alemany Pujol o amb qualsevol dels comerciants següents: Bartomeu Servera Gili, Antoni Maria Ques Ventayol, Miquel Pujadas Alonso i Sebastià Simó Morey. El 1927, s'obriren les primeres oficines a Llucmajor, Inca i Felanitx. El 1928, a Manacor i el 1929 a sa Pobla. En virtut de la llei de l'onze de juliol de 1941, que obligava les empreses bancàries a convertir-se en societat anònima, es constituí a Madrid, el vint-i-quatre de juny de 1946, davant el notari Rodrigo Molina, Banca March SA, que començà les seves activitats dos dies després. La nova entitat va esser avalada per un capital de 50.000.000 de pessetes, dividit en 10.000 accions nominatives de cinc mil pessetes cada una, que foren subscrites i pagades en metàl·lic pel mateix Joan March Ordinas. El primer Consell d'Administració va esser presidit pel seu fill major, Joan March

↓ Bancals de Banyalbufar, fotografia de Francesc Martorell —Frama— (1930)

↓ Interior de la primitiva seu de la Banca March al carrer de Sant Miquel, de Palma

↑ Pati interior de l'antiga seu central de la Banca March al carrer de Sant Miquel, de Palma

Servera, el seu fill Bartomeu n'ostentà la primera vice-presidència i Lluís Alemany Pujol, la segona; els consellers foren Joan March Monjo i Josep Balaguer Alonso; finalment, Emili Tramullas Perales i Jaume Suau Pons actuaren com a conseller-delegat i com a conseller-secretari, respectivament. La composició d'aquest Consell normalment sols variarà en cas de jubilació o de mort d'un dels seus membres; així, el 1953, Lluís Ramallo Thomàs substitueix a Jaume Suau Pons, el 1955, Francesc Suau Sáiz, a Joan March Monjo i el 1961 Rosendo Silva Torrens, a Lluís Alemany. Al llarg de quinze anys, el Consell únicament s'incrementà amb la incorporació de Raimon Fortuny Moragues (1953), José Luis Anchústegui Nardiz i Antoni Ferragut Alzamora (1961). Precisament el 1961 es dissol el Consell i es potencia la figura de Joan March Servera, que ocupà el càrrec de president-director general; Lluís Ramallo Thomàs és nomenat secretari. Els anys compresos en aquesta etapa, Banca March havia estat dirigida per Emili Tramullas Perales (1946), Joan Mayol Pizà (1949) i Marçal Bardolet Soler (1952). El 1962, mor Joan March Ordinas, però aquesta circumstància no canvià la política inversora de l'entitat, perquè Joan March Servera es mostrà partidari d'aplicar uns criteris comercials presidits per la moderació. El 1965, s'obre la primera oficina a Barcelona, el 1967 a Eivissa, el 1971 a Madrid i el setanta-dos a Menorca i Formentera. Amb anterioritat, l'any setanta, s'havien fet càrrec de la direcció de la banca Joan Gimeno Tusset i Joaquim Fernández Puig. A la mort de Joan March Servera, el 1974, Josep Carles March Delgado n'és nomenat president-administrador i Alfredo Lafita Pardo, vice-president. S'obre una època d'expansió, afavorida pel decret 22/45 del nou d'agost de 1974 que concedeix llibertat a les entitats bancàries per obrir oficines a qualsevol punt del territori espanyol. Així, el 1975, se n'obriren vint-i-dues, cosa que permeté a Banca March reforçar la seva presència a les Balears i a Catalunya i ubicar-se, per primera vegada, a ciutats com Salamanca i Valladolid. El 1974, s'havia fet càrrec de la direcció Alfredo Lafita Pardo. El primer de febrer del 1976 s'incorporen a Banca March quasi la totalitat de les oficines del Banc del Progrés Agrícola i l'u de març s'obren, a Palma, les oficines del nou edifici central, situat a l'avinguda d'Alexandre Rosselló, número 8, construït segons el projecte de l'arquitecte Felipe Lafita Pardo i sota la direcció d'obra del també arquitecte Rafel Llabrés Fuster. La construcció s'ajusta al sistema *Lift-Slab*, que es caracteritza perquè l'execució dels forjats es realitza en el propi sòl del solar. Després són elevats per crics hidràulics fins que queden connectats als pilars mitjançant tascons, que els enllacen amb uns collars metàl·lics clavats en el formigó dels forjats. L'edifici, a més de les plantes destinades a oficines, disposa d'una sala d'actes, en la qual se celebren conferències, col-

Societats més significatives del Grup Financer Consolitat de Banca March SA i percentatge de participació directa i indirecta (31-12-88)

SOCIETAT	PARTICIPACIÓ (%)	ACTIVITAT
Financera Alba i Filials	36,04	Inversió Mobiliària
Inversions Balboa	23,14	Inversió Mobiliària
Banc del Progrés i Filials	11,47	Bancària
Banc Urquijo-Unió i Filials	53,19	Bancària
Balboa Finance SA i Filial	100,00	Financera
Promocions Tarragona	100,00	Inversió Mobiliària
Gestamar	77,28	Grup Patrimonis
Finuma	66,89	Societat de Cartera
Cabacisa	100,00	Inversió Mobiliària
Financera Intermark	100,00	Inversió Mobiliària
March Leasing	59,88	Arrendament Financer
March Hipotecari	100,00	Prèstec Hipótecari
Irvine	100,00	Inversió Mobiliària
Feide	100,00	Inversió Mobiliària
Igalda	100,00	Inversió Mobiliària
Lefrasa	100,00	Inversió Mobiliària
Cibernètica i Informàtica	100,00	Inversió Mobiliària
Edificis i Urbanitzacions	100,00	Inversió Mobiliària
Serveis Financers Plens	100,00	Tenidor Immobiliari
March Financiacions	100,00	Financera
Inversions Sirio	16,95	Societat de Cartera
Invermay	16,00	Inversió Mobiliària

BANCA MARCH SA - DADES DEL 31-12-88
(en milions de pessetes)

Capital Social		4.800
Fons de Reserva		16.416
Fons Especials		5.494
Creditors		104.331
Inversions Creditícies		70.818
Cartera de Valors		52.684
Actius Totals		191.713
Empleats		885
Total oficines		95
Oficines a Mallorca		80
Oficines a Menorca		5
Oficines a Eivissa		8
Oficines a Formentera		1
Oficines a Madrid		1
Oficines a Canàries	(maig 1989)	2

loquis o presentacions de llibres, bé propiciades pels serveis culturals de la mateixa empresa, bé en col·laboració amb organismes públics i entitas privades, com el Govern Balear, el Consell Insular de Mallorca, l'Ajuntament de Palma, la Universitat de les Illes Balears, la Confederació d'Associacions Empresarials de Balears i la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca. Així mateix compta amb una sala d'exposicions que s'inaugurà amb una mostra de Marc Chagall i que acull, preferentment, l'obra d'artistes mallorquins o residents a les Balears. El 1977, es reinstaurà el Consell d'Administració, que fou presidit per Josep Carles March Delgado i en el qual figurarà com a vice-president Alfredo Lafita Pardo. El secretari serà l'advocat Enrique Piñel López, i els consellers, Carme Delgado Roses, Marçal Bardolet Soler i Antonio Rodríguez Robles. El 1979, Banca March adquireix el 16% del capital del Banc de Virgínia, actualment *Signet Banking Corporation*, cosa que li permet convertir-se'n en el màxim accionista. Aquest mateix any, el consell s'incrementa amb dos membres nous: Joaquim Fernández Puig i Joan Gimeno Tusset, i el 1981 entren a fer-ne part els empresaris Pere Balañà Fons i José María Navarro Oliva i cessa Marçal Bardolet. Aquest any, també, adquireix, del Fons de Garantia de Dipòsits, el paquet majoritari del Banc d'Astúries. De manera que, per primera vegada, un banc aliè al grup dels «set grans», participa en el sanejament d'un banc en crisi. Com a conseqüència d'aquesta operació, l'oficina del Banc d'Astúries, situada al passeig de Gràcia de Barcelona, fou absorbida per Banca March; i les oficines d'aquesta de Valladolid i Salamanca, passaren a pertànyer al Banc d'Astúries. El 1983, són nomenats directors-gerents Simó Joan Galmés Cerdó i Cristòfol Rodríguez Pizà. Al llarg d'aquest any s'adquireix de Banca Catalana, mitjançant el Fons de Garantia de Dipòsits, el paquet majoritari del Banc de Girona, que serà incrementat, l'any següent, amb un grup d'oficines del Banc Comercial de Catalunya, procedents del procés de reprivatització de Rumasa. D'altra banda, el vint-i-dos de juny s'inaugura el Club sa Banca, destinat a promoure activitats d'esplai entre els més de quatre mil clients jubilats amb què compta actualment. El 1985, cessa com a conseller Antonio Rodríguez Robles. Aquest mateix any, Banca March decideix col·laborar conjuntament, a Espanya, amb el *National Westminster Bank* i com a conseqüència de l'esmentat acord, cedeix al Banc de Girona la seva xarxa d'oficines ubicades a la Península, al temps que aquesta entitat passa a denominar-se *Banc Natwest March SA*. El 1986, Francesc Serra Llull és nomenat conseller en substitució de Joaquim Fernández Puig. I el 1987, cessa Carme Delgado Roses i són nomenats Simó Joan Galmés Cerdó i Cristòfol Rodríguez Pizà que, al llarg d'aquest any, havien estat designats directors generals. El 1988 Alfredo Lafita Pardo abandona el seu càrrec de conseller i de vice-president. Banca March aporta el paquet majoritari del Banc d'Astúries al Banc Natwest March SA i aconsegueix el control majoritari del Banc Urquijo Unió, del qual és president Joan Carles March Delgado. El gener de 1989, Simó Joan Galmés Cerdó és nomenat vice-president de Banca March, càrrec executiu que, per primer vegada, és ocupat per un mallorquí. Des de finals del 1985, Banca March ha tengut una espectacular incidència a les Balears. En aquest període, s'han constituit les societats filials March Leasing i March Hipotecari, per mitjà de les quals ha col·laborat eficaçment i de manera molt important en el desenvolupament econòmic de tots els sectors in-

↓ Edifici central de la Banca March a Palma

dustrials, especialment en el turístic. El 1989, Banca March és l'empresa bancària amb més àmplia xarxa de sucursals i amb una major quota de mercat de les Balears, essent destacable la seva definició regional, atès que es tracta de l'únic banc balear independent i, per tant, amb plena autonomia a les Illes.

BANCASSOS, ES Accident de la costa del terme de Santanyí, situat a l'altura de sa talaia Grossa, entre es terrer Roig i cala Figuereta. (M)

BANC ATLÀNTIC Entitat bancària constituïda a Barcelona el 1901. Durant la dècada dels 60 inicià un procés d'expansió geogràfica i així, el 1965, instal·là una sucursal a Palma, dirigida per Joan Salgas Cot. El 1989, té 6 oficines a Palma i 3 a la part forana. És director de l'agrupació balear Joan Moncades Noguera. S'ha vinculat als sectors més expansius de l'economia insular, com el turisme i la construcció.

BANC BALEAR Primer banc mallorquí d'emissió. Fou creat el juny de 1864 i entre els seus fundadors més destacats figuraven Gregori Oliver Canyelles, Joan Sureda Villalonga, Antoni Coll Muntaner i Mateu Ferragut Villalonga. El seu capital social era de 40 milions de rals, dividit en 2.000 accions. Emetia i posava en circulació bitllets al portador i fou l'introductor del paper moneda a l'Illa. La guerra franco-prusiana causà perjudicis a les seves relacions exteriors, així com l'epidèmia de Barcelona, (1870), que paralitzà les relacions amb aquesta ciutat. El 1871, comprà l'antic convent de la Misericòrdia per edificar la seva seu social, dissenyada per l'arquitecte Miquel Rigo Clar. El 1874, va perdre el privilegi de circulació financera i va esser absorbit per la delegació del Banc d'Espanya, que retirà de la circulació els 12 milions de rals que havia emès, però mantengué el mateix personal i les seves altres activitats.

↑ Antiga seu del Banc de Crèdit Balear, al carrer Palau Reial, de Palma

BANC BILBAO-BISCAIA Entitat bancària creada a partir de la fusió, a nivell estatal, dels bancs de Bilbao i Biscaia, l'octubre del 1988. Disposa de 17 sucursals a Palma i de 32 a la part forana. N'és director Nicolau Moragues Trias. El Banc de Bilbao s'instal·là a Mallorca amb l'absorció de la Banca Payeres d'Inca, el 1946. Tres anys més tard, es traslladà a Palma mitjançant l'absorció del Foment Agrícola. El Banc de Biscaia s'establí a Palma el 1967.

↓ Taló del Banc Balear (1868)

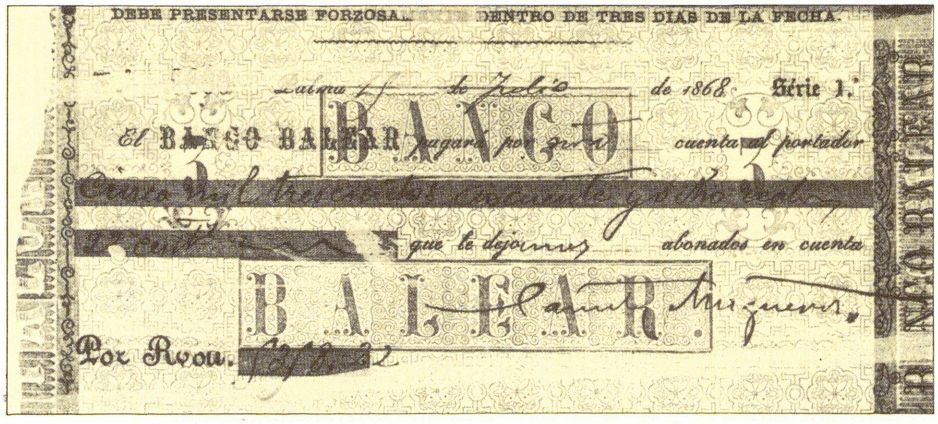

BANC CENTRAL Entitat bancària constituïda el 1919 a Madrid. El 1950, amb l'absorció del Banc Hispano-Colonial —que poc abans s'havia emparat del Banc de Préstecs i Descomptes, instal·lat a Palma—, s'establí a Mallorca. El 1951, absorbeix el Banc de Menorca. Fins al 1975, tengué 10 sucursals a les illes Balears, però en aquest any absorbí la Caixa Ibèrica de Crèdit i passà a tenir una trentena d'oficines. El 1989, té 37 sucursals a Mallorca, de les quals 12 són a Palma i 25 a la part forana. N'és director de zona Josep Forteza.

BANC DE BARCELONA Entitat bancària fundada a Barcelona el 1844. Fou el primer banc pròpiament dit que obrí una sucursal a Palma. Afavorí les relacions comercials entre ambdues ciutats, ja que era bàsicament un banc comercial. Presentà suspensió de pagaments el 1920.

BANC DE CRÈDIT BALEAR Entitat bancària creada a Palma el febrer de 1872, amb seu provisional al carrer de Sant Domènec, fins que les seves oficines s'instal·laren al carrer del Palau Reial. Es va fundar amb un capital inicial de 5.000.000 de pessetes, distribuït en 10.000 accions, i amb el nom *El Crèdit Balear*, en un moment de gran auge de les associacions econòmiques a Mallorca. Com a promotors hi figuraven un grup de naviliers, comerciants, terratinents i professio-

PROMOTORS DEL BANC DE CRÈDIT BALEAR

Naviliers i comerciants

Pau Sorà Gazà
Antoni Cànaves Coll
Josep Rosich Mas
Andreu Barceló Bestard
Ignasi Fuster Forteza
Bartomeu Pieras Florest
Jaume Miró Granada
Rafel Pomar Cortès

Comerciants

Miquel Salvà Saguñolas
Josep de Càceres Aguirre
Pere Sans Serra
Jordi Aguiló *Cetre*
Antoni Morey Femenia
Nicolau Humbert Burguer

Terratinents

Jordi de San Simon
Ramon Servera Santandreu
Andreu Rubert Lladó
Josep Alomar Burgos

nals. Rebé el suport del Banc Balear (creat el 1864), fins al punt que, el 1874, es projectà la fusió de les dues entitats, la qual finalment no es dugué a terme. Tenia com a finalitats promoure l'agricultura i la indústria, atorgar préstecs al govern, a l'Administració de la província i a la de la ciutat, finançar empreses d'utilitat pública i construir canals i altres obres d'infraestructura. També s'encarregava de la gestió i administració d'imposts, expedició de cartes de crèdit i de tots els afers propis del sector bancari. El 1876, participà en la creació del Banc Hispano-Colonial de Barcelona, promotor dels interessos espanyols a Cuba i, el 1882, superà amb facilitat la crisi financera provocada per la caiguda de les cotitzacions a les borses de París, Madrid i Barcelona, i encara va poder absorbir, el 1884, el Banc Mallorquí (creat el 1881). Poc temps abans, el 1881, s'havien fundat les seves cinc primeres sucursals a Mallorca (a Sóller, Felanitx, Inca, Manacor i Llucmajor), i una, d'efímera, a Maó. Va subscriure una emissió d'obligacions de la Companyia dels Ferrocarrils de Mallorca (1880) i, el 1894, finançà el ramal ferroviari de Felanitx. Abans d'acabar el segle, realitzà les obres del port d'Eivissa i se li adjudicà la representació a Balears de la Companyia Arrendatària de Tabacs. El 1905, hi entrà de vocal el terratinent Manuel Salas Sureda, el qual cessà per discrepàncies amb la concessió d'un crèdit a Joan March Ordines, que en seria vocal entre 1914 i 1918. Durant el primer terç del s XX, la seva evolució no fou massa pròspera. Continuà a relacionar-se amb el ferrocarril de Mallorca (ramal d'Artà) i anà augmentant les seves operacions amb l'estranger. Els anys 30, demostrà tenir una visió del turisme en adquirir, el 1932, Viatges Balears SA, delegació a Balears de Viatges Catalònia, i al qual baratarà el nom pel de Viatges Ibèria SA. A més, posseïa interessos a Santa Ponça. Però, en el context de la crisi mundial del 1929, agreujada per la realització d'inversions arriscades, la seva situació es féu difícil. El desembre de 1934, va fer suspensió de pagaments, de gran repercussió perquè bona part de l'estalvi de Mallorca hi estava depositat. El cap d'oficines, Josep Maria Madico Pi, se suïcidà a París, on havia fugit. La intervenció del Banc d'Espanya i la creació d'un Grup Auxiliador, integrat per bancs de Madrid i de Barcelona, permeté que s'aixecàs la suspensió de pagaments (maig de 1935). Amb tot, els petits estalviadors foren els més perjudicats, cosa que va esser aprofitada per la propaganda d'esquerres, fins al punt que els comunistes reclamaren l'expropiació dels béns dels causants de la seva fallida. Durant la Guerra Civil, intervengué en importants sectors de l'economia illenca, com el de l'exportació de l'ametlla. La postguerra va suposar la seva recuperació, sobretot a través del desenvolupament de diverses empreses filials, com Immobles i Matèries Industrials SA, que promocionaren la primera fase de la urbanització de Santa Ponça. Quant a la xarxa de sucursals, ja el 1930 se n'instal·là una a Eivissa i el 1947 se n'establí una altra a Ciutadella, per l'absorció del Banc Comercial de Ciutadella. També adquirí una part important de les accions del Banc Agrícola de Pollença. Cap als anys cinquanta, es produí una paulatina i profunda mutació en la composició de l'accionariat, que passà d'una excessiva atomització a una major concentració, iniciada pel financer mallorquí Joan Nigorra Reinés, conseller i gestor del banc des del 1953. Durant els anys seixanta, finalitzada la tutela del Banc d'Espanya, experimentà una important empenta, caracteritzada per un augment dels negocis amb l'estranger i la dependèn-

BANC DE CRÈDIT BALEAR
DADES AL 1988
(en milions de pessetes)

Capital social	1.762
Fons de reserva	4.223
Fons especials	2.891
Creditors	54.970
Inversions creditícies	35.586
Actius totals	70.596
Accionistes	3.435
Empleats	455
Oficines	95
Mallorca	76
Menorca	5
Eivissa	10
Formentera	2
Madrid	1
Barcelona	1

↓ Actual seu central del Banc de Crèdit Balear a la plaça d'Espanya de Palma

cia del grup del Banc Popular Espanyol. També en aquesta dècada, el 1967, adoptà el nom actual. N'és president, des del 1970, Miquel Nigorra Oliver i director general, des del 1984, Joaquín Duarte Marco. L'edifici de la primera seu (1874) al Palau Reial de Palma, actualment seu de la Conselleria d'Economia i Hisenda del Govern Balear des de 1982, fa part d'un grup d'obres anònimes lligades a l'historicisme neogrec del darrer terç del s XIX. L'estil és present només a l'ornamentació de la façana, amb garlandes i acroteris. El 1974, inaugurà una nova seu central a la plaça d'Espanya, obra dels arquitectes Rafel Pomar i Guillem Moragues.

BANC D'ESPANYA Organisme financer espanyol sorgit a partir del Banc de Sant Carles (Madrid). Rebé l'actual nom el 1856. El 1874, li fou concedit el monopoli d'emissió de bitllets i absorbí 11 bancs que fins aleshores tenien l'emissió, com el Banc Balear, que constituí la base d'una sucursal a Palma. Un dels seus objectius era recaptar les constribucions i estimular l'activitat comercial i industrial. En un principi, fou molt rebutjat per l'opinió pública i pels burgesos mallorquins, però el 1882 donà suport a l'economia illenca en un moment de forta crisi i atorgà crèdits a empreses i a particulars fins a la seva estatalització el 1962, quan concentrà les seves funcions en l'emissió de bitllets i les operacions amb el tresor i el sector públic, i amb el sector exterior. Actualment, destaquen el servei de reclamacions, que canalitza totes les queixes que fan els particulars en el sector bancari, i la central de balanços, un balanç econòmic anual, a nivell estatal, regional i sectorial, que permet a les empreses valorar la seva evolució econòmica. Com a banc de bancs també té la funció de control i inspecció de la banca privada. El seu primer director fou Joan Sureda Villalonga i actualment ocupa el càrrec Carlos Sánchez Albarrán. L'edifici, situat al carrer de Sant Bartomeu, el projectà l'arquitecte Miquel Rigo Clar el 1871, per al que fou Banc Balear fins al 1874. Dins de les tendències dominants al darrer terç del s XIX, historicisme i eclecticisme, és una de les obres més representatives del vessant historicista del neogrec mallorquí. L'obra s'inicià el 1873, i el 1876 la continuà Eusebi Estada, en col·laboració amb Bartomeu Ferrà, i la supervisà Eduardo de Adaró, arquitecte auxiliar del *Banco de España* de Madrid. Dues escales enllacen els pisos i estructuren les plantes en dependències autònomes, que permeten l'acord entre la forma i la funció pròpia del banc, on el ferro fa part integrant de l'immoble. L'ornamentació presenta, al cos central, pilastres jòniques planes i, a l'entaulament, formes geomètriques, garlandes vegetals i acroteris als angles. Aquests motius poc ressaltats són d'inspiració clàssica.

BANC DE FELANITX Fundat com a societat anònima, amb un capital de 635.500 pessetes. Sorgí en uns moments en què es crearen nombroses societats de crèdit locals (Banc de Sóller, Banc Agrícola de Pollença...) que finançaven activitats agrícoles i industrials. Tenia relacions amb el Crèdit Balear i amb bancs d'Europa i Amèrica Llatina. El 1899, posà en explotació una fàbrica de gas a Felanitx i el 1944, fou absorbit pel Banc Espanyol de Crèdit, que ocupa actualment el seu edifici. En va esser primer president Miquel Reus Bennàsser.

← Edifici del Banc d'Espanya, al carrer de Sant Bartomeu, de Palma, antiga seu del Banc Balear

→ Detall d'una obligació del Banc de Felanitx

BANC DEL CRÈDIT AGRÍCOLA DE LLUCMAJOR SA Entitat financera constituïda a Llucmajor el 10 de juny de 1920 davant el notari Sebastià Ballester, per un període de trenta anys, amb un capital social escripturat de 200.000 pessetes, dividit en 1.000 accions de 200 pessetes cada una. Foren els seus fundadors els propietaris Francesc Mulet Roig, Lluc Carbonell Salvà i Jaume Caldes Contestí, els conradors Bartomeu Contestí Gamundí, Bernat Fullana Salvà, Nadal Garcia Salvà, Antoni Montserrat Caldes i Bartomeu Garau Arbós, el metge Mateu Contestí Gamundí, l'escrivent Francesc Tomàs Torrens, el sabater

Joan Pau Mut Puigserver, el fuster Bartomeu Fullana Vidal, el menescal Miquel Contestí Amengual i l'industrial Joan Caldes Tomàs, tots de Llucmajor. L'objectiu social que es fixà fou el típic dels bancs agrícoles: fomentar i afavorir el crèdit dels agricultors, adquirir maquinària, bestiar reproductor, adobs i llavors, la comercialització interior i exterior de productes agraris, la creació i el foment d'empreses de roturació, explotació i sanejament de terrenys incultes i prestar sobre productes agrícoles, collites o altres penyores. Els socis del sindicat agrícola El Progrés, també de Llucmajor, gaudiren d'un marge protector a l'hora de concertar crèdits o utilitzar altres serveis de l'entitat. El 1935, es declarà en suspensió de pagaments. (PC)

BANC DE LES BALEARS Entitat bancària fundada a Palma el novembre de 1881, amb un capital inicial de 20 milions de pessetes, distribuït en 80.000 accions. N'ocupà la presidència Miquel Ignasi Font Muntaner, amb Joaquim Tugores Fàbregues com a president honorari. Invertí forts dividends per finançar obres públiques a les Illes i realitzar préstecs hipotecaris o crèdits. El 1882, l'espectacular caiguda de les borses madrilenya i barcelonina afectà els seus exercicis i va esser absorbit, el 1884, pel Canvi Mallorquí.

BANC DEL PROGRÉS AGRÍCOLA Banc fundat a Campos el 7 de maig de 1917 per Joan Alou Ballester, cap local del partit liberal, com a societat anònima, amb un capital de 1.000.000 de pessetes, molt repartit en accions entre els pagesos de Campos. El seu objectiu era donar suport econòmic als pagesos de la zona, perquè poguessin fer pous i regar els camps. La junta directiva estava composta per l'esmentat Joan Alou i per Jaume Oliver, Gregori Mesquida, Guillem Ballester, Damià Mesquida, Joan Ballester, Francesc Burguera, Marià Alou, Tomàs Ballester i Llorenç Xamena. El 1957, fou cedit i venut a la Banca March. El 1975, canvia el seu nom a Banc de Progrés. Posteriorment, es trasllada la seva seu de Campos a Palma i d'aquí a Madrid.

BANC DE MANACOR SA Entitat financera constituïda a Manacor el 5 de març de 1930, davant el notari Josep Vidal Busquets, per temps indefinit, amb un capital social escripturat de dos milions de pessetes, dividit en quatre mil accions de 500 pessetes cada una. El grup de socis constituents estava compost per nou veïns de Manacor i un de Palma, la majoria dels quals eren propietaris i comerciants que subscriviren i desemborsaren 1.400 accions de les 4.000 emeses, la qual cosa féu que el banc iniciàs les seves operacions amb un capital desemborsat de 700.000 pessetes. El 1939, aquest capital importava 1.583.500 pessetes. El seu primer consell d'administració, integrat per set accionistes del grup constituent, fou presidit pel farmacèutic Antoni Bosch Jaume, i en feren part els comerciants Enric Recasens Pulles i Francesc Forteza Aguiló, els propietaris Sabastià Ribot Ordines i Antoni Nadal Grimalt, el fuster Guillem Oliver Mascaró i l'empleat Antoni Martí Riera. Bartomeu Truyol Febrer, propietari i accionista constituent, en fou el primer director-gerent. La seva activitat bàsica fou la típica de l'anomenada banca comercial: les operacions de crèdit a curt termini a través del descompte d'efectes de comerç fins a noranta dies, juntament amb la concessió de préstecs sobre béns mobles. Pel que fa a les operaciones de passiu, els dipòsits de clients a un termini superior al mes varen esser el tipus d'imposició més característic. El 1947, es declarà en suspensió de pagaments. (PC)

BANC DE PRÉSTECS I CAIXA D'ESTALVIS Entitat bancària creada, el gener de 1882 a Palma, com a societat anònima, amb un capital de 500.000 pessetes, repartides en 5.000 accions. Entre els seus objectius abastava negociar emprèstits, emetre i circular valors o administrar obligacions. En va esser president Antoni Marroig i membres de la junta de govern, entre d'altres, Jeroni Rosselló Ribera, Antoni Marroig Bonet i Joan Amengual Arrom. A finals del segle passat, obrí una sucursal a Manacor. No es té constància de com acabà la seva activitat.

BANC DE PRÉSTECS I DESCOMPTES SA Entitat financera constituïda a Barcelona el 1881, amb un capital social escripturat de vint milions de pessetes. El 1912, la seva junta de govern acordà l'obertura d'una sucursal a Palma, que inicià les operacions el mes d'agost del mateix any. Entre el 1912 i el 1926, en foren apoderats a Palma Lluís Riera Sampol, Emili Tramullas Perales, Joan Mayol Piza i Francesc Forteza Forteza. Així mateix, l'octubre de 1920, establí una sucursal a d'Inca. No es té constància de com acabà la seva activitat. (PC)

BANC DE SABADELL Entitat bancària creada a Sabadell el 1881. Instal·là la seva primera oficina a Palma el 1980, i inicià la creació d'una xarxa de sucursals a Mallorca. El 1989, disposa de 4 oficines a Palma i 2 a la part forana. Dóna suport fonamentalment a la petita i mitjana empresa, i al comerç. El seu director,el 1989, és Alexandre Genovart.

BANC DE SA COVA Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre ses Amagades i sa punta de Vallgornera. (M)

BANC DE SANTANDER Entitat bancària fundada el 1857 a Santander. El 1953, s'instal·là a Palma mitjançant l'absorció del Banc Agrari de Balears. El 1989, té 11 oficines a Palma i 19 a la part forana. N'és direc-

→ Edifici de l'oficina central del Banc de Santander a Palma

tor Javier Sanz González. La seu, a l'avinguda Alexandre Rosselló de Palma, fou bastida el 1971 pels arquitectes Francisco Bayos i Joan Villalba.

BANC DE SA POBLA SA Entitat financera constituïda a sa Pobla el 31 de desembre de 1922, davant el notari Manuel Gas Maña, per un període de 50 anys, amb un capital social escripturat d'un milió de pessetes, dividit en 2.000 accions de 500 pessetes cada una. Foren els seus fundadors l'advocat Ignasi Planes Serra, els propietaris Joan Planes Serra, Pere Serra Simó i Jaume Reinés Crespí i el metge Pere Ignasi Crespí Socies, tots de sa Pobla, els quals subscriviren, respectivament, 600, 600, 30, 100 i 96 accions, i formaren la primera junta de govern de la societat. L'objecte social que figura en els seus estatuts el caracteritza com un banc agrícola, tota vegada que es fixà fomentar i afavorir el crèdit dels agricultors, la creació de sindicats agrícoles i caixes rurals, la comercialització interior i exterior de productes agraris, l'adquisició de maquinària agrícola, bestiar reproductor, adobs i llavors i efectuar préstecs sobre productes agrícoles, collites o altres penyores, a més de les operacions pròpies de les entitats de crèdit de l'època. De la informació que contenen els balanços de la societat corresponents al període comprès entre 1925 i 1943, es dedueix que el descompte d'efectes comercials i la concessió de crèdits amb garanties diverses foren les activitats principals que conformaren les operaciones d'actiu entre 1925 i 1938, mentre que, a partir de 1939 i fins al 1943, la formació d'una cartera de valors mobiliaris, en concret de fons públics, constituí la seva activitat més rellevant. A final del 1941, els fons públics i altres valors assoliren la xifra de 3.123.986 pessetes, un 77'9% de les operacions d'actiu, percentatge molt eloqüent si es té en compte que pel 1934 i 1938 només fou, respectivament, del 8'5 i del 16'6%. La constitució de dipòsits a un mes i a un termini superior foren les operacions de passiu de major importància relativa al llarg de l'esmentat període de temps. El saldo conjunt de 698.457 pessetes el 31 de desembre de 1925, passà als 4.413.371 de pessetes el 31 de desembre de 1943, un 95'1% del total de les operacions de passiu. Del capital social d'un milió de pessetes, només se'n desemborsaren tres-centes vuitanta mil durant el període de referència. El 1942, la societat reformà els estatuts, però no modificà ni el capital escripturat ni l'objecte social. El 1943, era president de la seva junta de govern Manuel Salas Garau. El 1945, fou venut al Banc Espanyol de Crèdit que hi manté l'oficina local. (PC)

BANC DE S'OLI Plaça de Palma, coneguda amb aquesta nomenclatura fins al 1900, en què canvià el nom pel de Palou i Coll. Era el lloc on es mesurava i es venia l'oli, i on el Gran i General Consell en recaptava els imposts. Es formà als extramurs del tercer recinte de la ciutat i, a la primeria, devia esser un mercat de tota casta de productes, tot i que passà més tard a dedicar-se exclusivament a l'oli. Es troba devora la plaça Major.

BANC DE SÓLLER Entitat de crèdit sorgida el gener de 1890, per iniciativa del Foment Agrícola de Mallorca. Es creà per competir amb el Crèdit Balear, que havia obert una sucursal en aquesta població, i per lluitar contra el centralisme bancari de Palma. Intentava captar el capital dels emigrants i contribuir a la creació i desenvolupament de la indústria, el comerç i l'agricultura sollerics, facilitant l'adquisició d'adobs, ramat, maquinària agrícola, etc. El 1924, tenia un actiu de 49.124.612 pessetes. Entre d'altres,

↑ *Homenatge a Pere d'Alcàntara Penya*, escultura de Remigia Caubet, al Banc de s'Oli

en varen esser directors Pere A Mayol Arbona i Joan Puig Rullan. Finalment, fou absorbit pel Banc Hispano-Americà, el 1942. El seu edifici, de dos pisos, iniciat el 1910, està situat a

→ Edifici del Banc de Sóller, actualment oficina del Banc Hispano-Americà

la plaça Constitució i és obra de l'arquitecte Joan Rubió Bellver, deixeble d'Antoni Gaudí. A la façana de pedra viva, destaquen les reixes de ferro forjat amb formes ondulades, dos balcons circulars de pedra i diverses finestres repartides irregularment. L'immoble és representatiu del modernisme dins el corrent català, del qual Sóller és, després de Palma, el centre més rellevant.

BANC ESPANYOL DE CRÈDIT Entitat bancària creada el 1902 a Madrid. S'instal·là a Palma l'abril de 1936. Posteriorment, absorbí gran part de les petites banques locals que encara existien a Mallorca, com els bancs de Felanitx i el de sa Pobla (cap al 1965-66). El 1989, té 25 sucursals a Mallorca. N'és director Rafel Vivas Llull.

BANC EXTERIOR D'ESPANYA Institució bancària creada, el 1928 a Madrid, amb participació majoritària de l'Estat espanyol. S'establí a Palma el 1958. El 1989, compta amb 8 sucursals a Palma i 4 a la part forana. Els seus objectius bàsics són la promoció i finançament de les operacions relacionades amb el comerç exterior i la gestió del crèdit oficial en matèria d'exportació. N'és director regional Juan Moreno Carrasco.

BANC HISPANO-AMERICÀ Entitat bancària , creada a Madrid el 1901. Fou el primer banc estatal, si exceptuam el Banc d'Espanya, que s'instal·là a Mallorca, el 1920. Amb la compra del Banc de Sóller, el 1942, inicià l'expansió de la seva xarxa de sucursals. Està vinculat als principals sectors econòmics de l'Illa, el turisme i el calçat. El 1989, té 12 sucursals a Palma i 9 a la part forana. N'és director regional, des de 1985, Josep Servera Mateu.

BANC HISPANO-COLONIAL Entitat bancària fundada a Barcelona el 1876, amb un capital de 25.000.000 de pessetes. Entre els 50 accionistes de Catalunya i Balears que participaren en la seva creació, hi figurava el Banc de Crèdit Balear, que aportà 250.000 pessetes. També hi invertiren altres bancs illencs, com el Banc de les Balears, el Banc Mallorquí i el Banc Agrícola i Comercial. Tenia per objectiu defensar els interessos colonials espanyols a Cuba. Posteriorment, s'orientà vers el sector industrial i, el 1950, fou absorbit pel Banc Central.

BANC INDUSTRIAL DE CATALUNYA Entitat fundada a Barcelona el 1964. Obrí sucursal a Palma el març del 1975, dirigida per l'economista Miquel Alenyar Fuster. Centrà la seva actuació en la prestació de finançament a mitjan termini, en què col·locà un volum de recursos superior al dels dipòsits obtenguts a l'Illa. Entre 1975 i 1982, col·laborà en l'edició de l'obra *Evolució econòmica, les Balears*. El març del 1986, els seus negocis a Mallorca van ser traspassats a Banca Catalana.

BANC INDUSTRIAL DEL MEDITERRANI Entitat fundada a Barcelona el 1972. Obrí una sucursal a Palma el febrer de 1975, recollint bona part de les iniciatives desplegades a l'entorn del projecte de creació del Banc de Balears. Tenia un consell regional orientat a potenciar la seva integració dins la societat i l'economia de Mallorca. Els seus directors van ser Lluís Lera (1975-76), Gabriel Maura (1976-83) i Bartomeu Capellà (1983-86). Orientà la seva actuació cap a la prestació de serveis a professionals i a la concessió de préstecs al consum. Comptà amb cinc sucursals a Mallorca i dues a Eivissa. Cap al març de 1986, el seu negoci a Mallorca va esser traspassat a Banca Catalana.

BANC MALLORQUÍ Entitat bancària fundada el 1881, amb un capital de 10 milions de pessetes, dividit en 20.000 accions. Entre els seus fundadors, hi figuraven el comte de Montenegro, Bartomeu Picó i Ernest Canut. Poc després de la seva creació, es fusionà amb la *Compañía de Almacenes Generales de Depósito*, que s'havia constituït el 1879, amb 20 milions de pessetes de capital. Es dedicava especialment al crèdit comercial i al depòsit. Invertí gran part del seu capital a

LA BANCA A MALLORCA

La fi de la guerra colonial espanyola (1829) i l'ocupació d'Algèria per França (1830), en allunyar el perill corsari, propiciaren l'inici d'una etapa de gran puixança del comerç exterior mallorquí que donà lloc a increments importants dels nivells interiors d'activitat econòmica i a l'aparició d'una demanda nova de serveis especialitzats d'intermediació financera. Les antigues firmes bancàries com «Can Canut», «Martínez i Planes» i posteriorment, «Sans i Serra» (1840) restaren desbordades en pocs anys. Els empresaris mallorquins dels sectors més dinàmics (comerciants, armadors i industrials) es veren impulsats, a partir de la segona meitat del s XIX, a promoure la creació de societats bancàries de nou encuny. Es fundaren, entre d'altres, les següents: Banc Balear (1864), Crèdit Balear (1872), Canvi Mallorquí (1878), Banc Agrícola Comercial (1881), Banc Mallorquí (1881), Banc de les Balears (1881) i Caixa d'Estalvis de Balears (1882).

Després de la crisi de la darrera dècada del s XIX, l'economia mallorquina, tret d'oscil·lacions i deixant de banda el parèntesi de la guerra civil (1936-39), registrà fins a finals dels anys cinquanta una tendència de fons, moderada però sostenguda, de caire expansiu, basada en la consolidació de l'agricultura i de la indústria d'exportació i en l'aparició d'innovacions com l'electrificació, el ferrocarril i la millora dels transports amb la Península. Dins d'aquest context, la demanda de serveis bancaris presentà un creixement estable que va atreure, d'una manera gradual i ininterrompuda, entitats peninsulars Caixa de Pensions (1913), Banc Hispano-Americà (1920), Banc Espanyol de Crèdit (1936), Banc de Bilbao (1946), Banc Central (1950), Banc de Santander (1953) i Banc Exterior d'Espanya (1958). En aquest període, es creà la Banca March (1926) i es registrà alhora la desaparició d'un elevat nombre de les antigues societats bancàries locals, absorbides per entitats majors en un procés paral·lel al del conjunt de l'Estat.

El 1960, començà la fase de fort creixement econòmic impulsat per l'expansió del turisme. L'increment de l'activitat econòmica interior provocà un augment considerable de la demanda de serveis bancaris. Les entitats ja instal·lades ampliaren les xarxes d'oficines i altres entitats es feren presents a partir del 1964 : Atlàntic (1965), Biscaia (1967), Matutes (1970), Catalana (1972), Ibèric (1972), Bankunión (1973), Comercial Transatlàntic (1973). A partir de la liberalització bancària del 1974, s'intensificà el procés. Entre 1960 i 1987, el nombre d'oficines es multiplicà per deu.

Actualment, el negoci bancari, llevat de les Caixes d'Estalvi, presenta un elevat grau de concentració. Les quatre entitats amb major implantació a Mallorca (March, Bilbao-Biscaia, Crèdit Balear i Santander) realitzen més del 50% de l'activitat bancària i aporten més de la meitat del nombre total d'oficines.

Miquel Alenyar Fuster

la borsa catalana, en accions del Banc Hispano-Colonial afectat, el 1882, per la crisi mundial. Acabà fusionant-se amb el Crèdit Balear el 1884. Bartomeu Picó n'ocupà la presidència i Ramon Despuig, Ernest Canut i Joan Bosc n'eren vice-presidents.

BANC POPULAR DE MANACOR SA Entitat financera constituïda a Manacor el 16 d'abril de 1913, davant el notari Antoni Planas, per a un període de 50 anys, amb un capital social escripturat de dos milions i mig de pessetes representat per 5.800 accions, 1.000 de les quals eren de 100 pessetes cada una i 4.800 de 500 pessetes. Al llarg de la seva existència, només s'emeteren les 1.000 accions de 100 pessetes i 1.800 de 500 pessetes, de les quals es desemborsaren únicament 400.000 pessetes. El grup constituent estava format per tres veïns de Manacor, Jeroni Mesquida Pont, propietari, Joan Bosch Jaume, advocat, i Antoni Billoch Mesquida, metge, i per dos veïns de Capdepera, Bartomeu Servera Gili i Mateu Melis Melis, ambdós propietaris. Tots cinc integraren, a més, el primer consell d'administració de l'entitat. El seu objecte social, segons els estatuts, fou el típic de les societats de crèdit de l'època, i abastava des de la subscripció d'empréstits públics o privats a prestar sobre garantia hipotecària o de valors mobles, passant per admetre dipòsits a termini o a la vista, efectuar el descompte d'efectes o promocionar la creació de tota casta d'empreses. D'acord amb les dades que figuraven al balanç tancat el dia 31 de desembre de 1925, el conjunt de les operacions d'actiu, representat per la cartera d'efectes, la de valors i la concessió de crèdits a tercers, importava un saldo de 2.210.620 pessetes, el 58'9% del qual corresponia a la cartera d'efectes comercials, el 27'8% als crèdits sobre garanties diverses i el 13'3% a la cartera de valors mobiliaris públics i privats. Pel que fa a les operacions de passiu, representades pels creditors per dipòsits constituïts, el saldo a la data esmentada fou de 2.156.243 pessetes el 89'8% del qual corresponia a dipòsits constituïts a un termini superior a un mes. Entre 1915 i 1925, la societat va repartir cada any un dividend actiu del 8'75% sobre el capital desemborsat, llevat del corresponent a 1915, que fou d'un 10%. En junta general extraordinària celebrada el tres de juny de 1929, s'acordà la liquidació de la societat, tota vegada que del balanç tancat a dia 31 de maig del mateix any, en resultà un actiu de 398.076 pessetes per crèdits i propietats i un passiu de 462.490 pessetes per dèbits. La Banca March, propietària aleshores del 82% de les accions emeses, fou l'encarregada d'efectuarne la liquidació, la qual es realitzà pels veïns de Manacor Angel Escalera Mesquida, Andreu Parera Morey i Gabriel Riera Pujades, segons el poder que el financer Joan March Ordines els va atorgar per a aquesta finalitat. (PC)

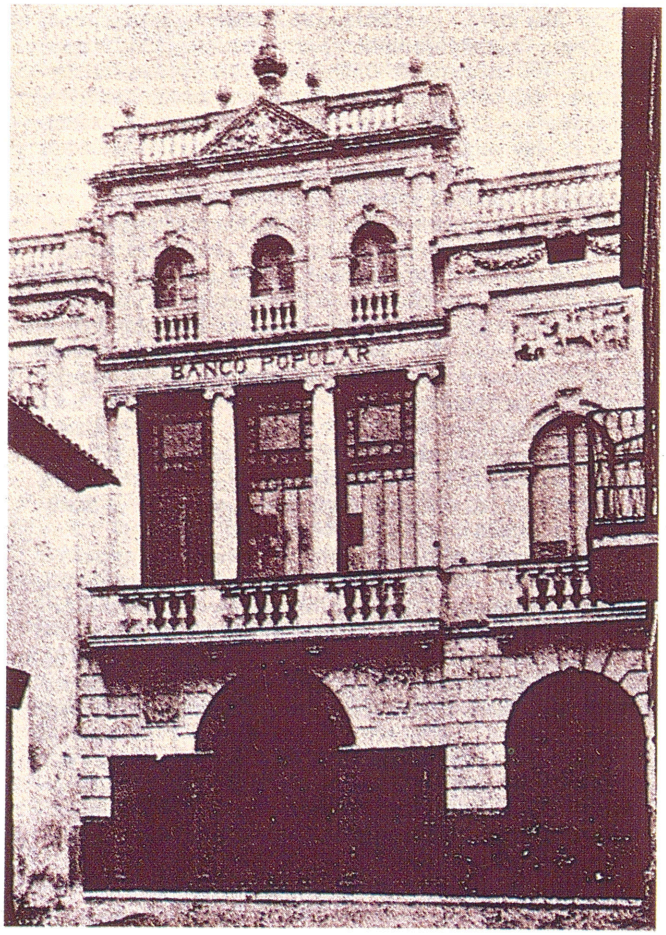

← Seu de l'antic Banc Popular de Manacor

BANC POPULAR ESPANYOL Entitat bancària constituïda a Madrid el 1926. Una política d'expansió geogràfica el menà a vincular-se a bancs de caràcter regional, com és el cas del Banc de Crèdit Balear, que passaven a fer part del Grup Popular. El 1979, obrí una oficina a Palma, de la qual és director Josep Grimalt Martí.

BANC URQUIJO-UNIÓ Entitat bancària creada el 1870 a Madrid. S'instal·là a Mallorca el 1973. Té tres sucursals a Palma i una a Inca. N'és director regional Josep Francesc Conrado de Villalonga.

BANCOT, ES Accident de la costa del terme de Manacor, situat entre s'Illot i cala Morlanda. (M)

BANDA DE CORNETES I TAMBORS PARROQUIAL D'ANDRATX Agrupació creada el 1982 pel rector mossèn Santiago Cortès. Està integrada per uns 20 al·lots que dirigeix Baltasar Joan Bonet i Antoni Ensenyat Ferrà.

BANDA DE CORNETES, TROMPETES I TAMBORS D'ALCÚDIA Agrupació independent fundada el 1975 per Felip Garmendia, que n'és també director. Compta amb 43 membres. La seva actuació més destacada fou el 1989 a la Trobada de Bandes Joves de Manacor.

BANDA DEL REGIMENT D'INFANTERIA D'INCA NÚM 62 Agrupació musical militar, fundada el 1920 i dissolta el 1931. En va esser primer director Josep Balaguer Vallès, autor també del seu himne. Comptava amb 25 membres. Va donar el primer concert oficial el 1923 al Club Central d'Inca, en un homenatge al poeta Josep Tous Maroto. Actuava sovint a

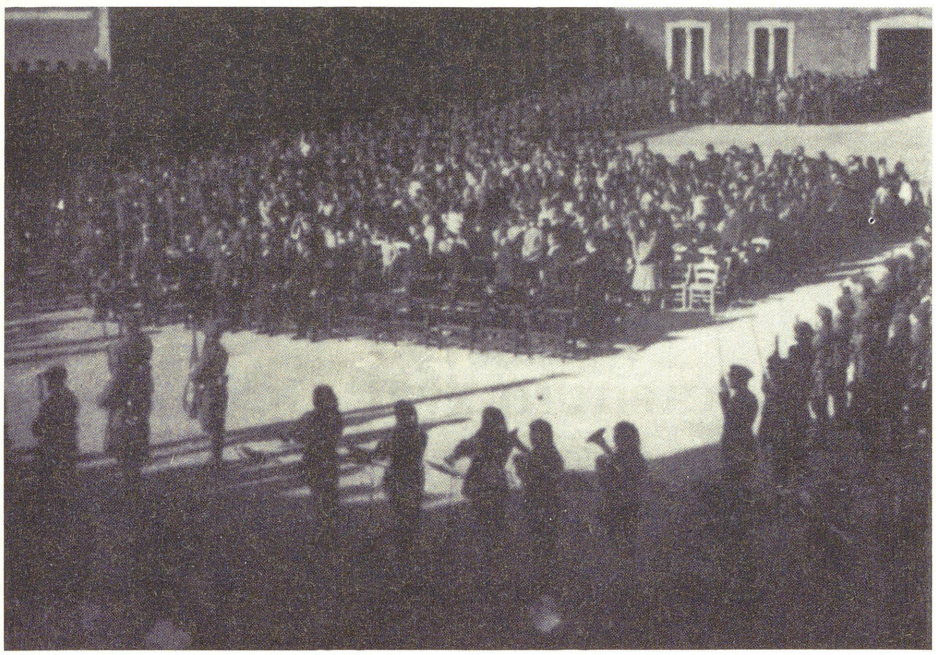

↑ Actuació de la Banda del regiment d'Infanteria d'Inca núm 62

festes populars i militars d'arreu de Mallorca. El 1927, ocupà la direcció Joan Daranas Serrats. Quan es dissolgué, els seus músics passaren al Regiment de Palma núm 36. Entre els seus membres més destacats, s'hi troba Bartomeu Oliver, impulsor i director de moltes bandes de Mallorca.

BANDA DE MÚSICA D'ALGAIDA Agrupació composta per 20 músics, dirigida per Emilio Robles. Els seus antecedents es troben en la unificació de dues bandes locals vers 1930, però se'n conserva documentació des del 1871. Compta amb una Associació de la banda de música d'Algaida (1980) i amb una Escola de música (1988).

BANDA DE MÚSICA D'ARIANY Agrupació creada el 1956 pel rector Antoni Rubí Ribot, amb l'ajuda dels mestres de solfeig Sebastià Rubí Horrach i Sebastià Caldentey Mestre. El primer director va esser Rafel Oliver. Estava composta per 13 membres, que feren el seu primer concert per la solemnitat del Corpus de 1957. Actuava sobretot a les festes i processons del poble, fins que es desféu el 1961. El seu origen es troba en una banda creada al començament del s XX, dirigida per Antoni Mestre Mestre i formada per 15 músics, que es dissolgué el 1950.

← Banda de Música d'Algaida

BANDA DE MÚSICA DE CALVIÀ Agrupació creada el 1945, sota la direcció de Josep Rubió Amengual. La componen, actualment, 55 músics joves, que es formen a l'Escola de música sorgida el 1984. El poble compta, també, amb l'Associació Cultural Musical Pere Josep Canyelles (en homenatge al músic calvianer del s XIX), que ha creat una coral i una escola de ball de bot, amb les quals actua sovint.

BANDA DE MÚSICA DE CAPDEPERA Vegeu *Centre Cultural Banda de Música de Capdepera.*

BANDA DE MÚSICA DE FELANITX Agrupació creada el 1820. Des del 1850 al 1860, la milícia nacional en tengué cura. El 1898, per qüestions polítiques, s'escindí en dues bandes fins que, el 1946, per iniciativa del batle de la vila, es tornaren a unificar. N'han estat presidents Llorenç Siquier Mir, Bartomeu Artigues i, des de 1988, Joan Oliver. Com a directors figuren, des del 1946, Bartomeu Oliver, Onofre Prohens, Bartomeu Artigues, Pasqual Vicente Martínez i, a partir de 1982, Felipe Manchón. Compta amb 57 músics i és membre fundador de la Federació de Bandes de Música i Associacions Musicals de Balears (1988). Participen a les trobades de bandes a l'Illa i han visitat algunes poblacions valencianes.

BANDA DE MÚSICA DEL CENTRE CULTURAL DE CAMPOS Agrupació creada, el 1980, en el si del Centre Cultural d'aquesta vila. La componen 46 músics i n'és director Bartomeu Artigues Mesquida i president delegat Miquel Bujosa. Ha actuat a Palma, a diversos pobles i a totes les trobades de bandes de música.

BANDA DE MÚSICA DEL GOVERN MILITAR DE MALLORCA Agrupació composta per 20 membres, dirigits pel tinent Francesc Mullor. Al llarg de la seva història, que no ha estat estudiada, la banda ha rebut diverses denominacions, sempre al si del regiment del qual feia part: Regiment d'Infante-

ria de Balears i Regiment d'Infanteria de Palma núm 28, entre d'altres. El seu moment de més popularitat coincidí amb el període de la Guerra Civil, quan el 1937 s'unificaren les bandes dels regiments d'Inca i de Palma per crear la nova banda-orquestra del Regiment d'Infanteria de Palma núm 36, dirigida pel músic Josep Balaguer Vallès, amb 99 membres i instruments de corda, vent, percussió i metall. N'han estat també directors Ramon Ballester (1966-80) i Felipe Manchón (1980-87).

BANDA DE MÚSICA D'ESPORLES Vegeu *Lira Esporlerenca.*

BANDA DE MÚSICA DE FORNALUTX Vegeu *Unió Lírica Fornalutxenca.*

→ Concert de la Banda de Música de Pollença

BANDA DE MÚSICA DE LLORET Agrupació fundada el 1918 a la seu d'una societat de socors mutus. Tenia 22 membres i en foren directors Jaume Andreu Pocoví, Arnau Mateu, Maties Noguera, Bartomeu Oliver i Miquel Gili. Es dissolgué el 1960.

BANDA DE MÚSICA DE LLUCMAJOR Agrupació sorgida, el 1930, de la fusió de les bandes dels partits maurista, liberal i conservador de Llucmajor. La componien 60 músics, dirigits per Miquel Tomàs, Damià Font i Tomàs Jordi, directors de les tres bandes integrants. El 1931, en va esser nomenat únic director Antoni Sastre. Durant tres anys (1933-1936), i encapçalada per mestre Joan Xamena, es convertí en banda còmica fins que, el 1936, Jesús Jiménez Momediano la transformà en una banda pròpiament dita. D'aleshores ençà, l'han dirigida Damià Font, Pere Antoni Jaume, Julià Jordi, Joan Socies i Vicente Castellanos.

BANDA DE MÚSICA DE MONTUÏRI Agrupació creada entorn del 1870 per Pere Gabriel Miralles Pocoví, que en fou director fins al 1876. Als anys vint, s'escindí per motius polítics, i en sorgiren la banda del cel (dirigida per Pere Sampol, del partit conservador) i la banda de l'infern (a cura de Jaume Pocoví, del partit liberal). El 1917, s'unificaren sota la direcció de Pere Sampol. N'han estat directors Pere G Miralles, Rafel Pocoví, Pere i Bartomeu Sampol, Rafel Miralles, Joan Socies, Baltasar Pocoví i, des del 1969, Pere Miralles Roca. Compta amb 30 membres i ha actuat arreu de Mallorca, Menorca i València.

← Banda de Música de Montuïri

BANDA DE MÚSICA DE PETRA Vegeu *Unió Musical Petra.*

BANDA DE MÚSICA DE POLLENÇA Agrupació fundada el 1865 per iniciativa del vicari Antoni Vila, que en fou el primer director. Per motius polítics, el 1870, s'escindí en dues bandes, la dels progressistes i la dels conservadors. La primera va esser dirigida, successivament, per Bernat Vila Sabaté, Jeroni Picó Campomar, Nicolau de Castro Porto, Francesc d'Asprer Fuster i Martí Bennàssar, i comptava amb una seixantena de músics; la segona, per Joan Alemany, Bernat Cifre i Bernardí Campins, amb una trentena de membres. El 1906, s'unificaren novament i en fou director, fins al 1911, Josep Melià Mayor. Posteriorment, ho han estat Jaume Vicenç Cifre (1911-17), Jaume Albertí Ferrer (1926-50), Rafel Oliver Sitjar, Antoni Moyà Pérez (1962-65), Nicolás de la Fuente (1966-67), Bernabé Sanchis (1968-72), Miquel Llopis Bernat (1973-77) i, des del 1979, Ramón Juan Garrigo. El 1962, el violinista anglès Philip Newman la dirigí per interpretar el *Tannhaüser* de Wagner. Una de les peces que anualment (el dia 2 d'agost) executa és la popular *L'Alborada*, composta a Pollença per Nicolau de Castro Porto. Compta amb 38 músics i una junta directiva

de la qual és presidenta, des del 1987, Catalina Cifre Cortès. Està subvencionada per l'Ajuntament de Pollença.

BANDA DE MÚSICA DE SANTA MARIA DEL CAMÍ Agrupació fundada el 1987 com a resultat de la unió de la Lira Santamariera (1945-1955) i joves músics del poble, sota la direcció d'Andreu Bennàssar. Té el suport de l'Ajuntament, que ha creat també una Escola de música per a formar els nous membres de la banda.

BANDA DE MÚSICA DE SANTA MARGALIDA Agrupació sorgida a partir de l'Escola Municipal de Música, creada el 1987. Féu el primer concert el setembre de 1988 i de llavors ençà ha fet 31 funcions. N'és director Jordi Rosselló Lliteres i la componen 50 músics, 5 dels quals provenen d'una banda anterior, creada entorn del 1940. Aquesta banda, que arribà a tenir 30 membres, fou dirigida per Tauler, Andreu Pol, Jaume Albertí i Guillem Cantallops. El 1951, el batle la dissolgué. El poble ha tengut altres bandes, en els s XIX i XX, que no han estat estudiades.

BANDA DE MÚSICA DE SANT LLORENÇ Vegeu *Centre Musical Sant Llorenç.*

BANDA DE MÚSICA DE SA POBLA Agrupació de caire independent, però amb patronatge municipal, dirigida per Jaume Cladera i composta de 30 membres. Els seus orígens es troben en una banda fundada el 1864 per l'organista de la parròquia, mestre Mas, i el músic Joan Rian, que en fou el primer director. Ha estat successivament dirigida per Llorenç Rian, Joan Rian Cladera (1900-1910 i 1915-1958), Antoni Rian Cladera, Sebastià Tugores i Antoni Jaume Rian Llambies.

BANDA DE MÚSICA DE SES SALINES Agrupació independent fundada el 1986. Compta amb 24 membres i és dirigida per Josep Llull Aguiló i, ocasionalment, per Miquel Roig Rigo. El poble ha tengut altres bandes al llarg de la seva història. El 1932, ja existia la Banda de músics dels joves de ses Salines, dirigida per Guillem Joan Sitjar, creada per la unió de dues agrupacions anteriors i extingida al començament de la Guerra Civil. Va esser rellançada, el 1956, pel mateix Guillem Juan i perdurà fins al 1970. La componien 14 músics.

↑ Concert de la Banda de Música de Son Servera

BANDA DE MÚSICA DE SÓLLER Vegeu *Lira Sollerica.*

BANDA DE MÚSICA DE SON SERVERA Agrupació musical, probablement creada entre 1880 i 1885. Compta amb una escola de música amb 58 alumnes i una junta directiva, presidida per Joan Serra Brunet. N'han estat directors Josep Sancho, Joan Lliteras i Lluís Jaume, que des de 1934 aconseguí que es donàs a conèixer per tota l'Illa, fins al 1956, quan s'escindí i només un petit grup de músics sortia a tocar a les processons de Setmana Santa i per les festes de Sant Antoni. El 1973, essent batle Antoni Vives, es reorganitzà i en fou director Miquel Pons. Des de 1987, la dirigeix Silverio Duato.

BANDA DE MÚSICA LA LIRA DE SELVA Agrupació fundada devers 1918, dirigida per Sebastià Ramis i, el 1920, pel capellà de la parròquia, mossèn Antoni Sastre Puigserver i composta per 30 músics. Posteriorment, sorgí la banda La Musa, que comptava amb 35 membres, sota la direcció de Bartomeu Oliver i de l'organista mossèn Antoni Albertí Rotger. Mantengué la seva activitat fins al 1936.

BANDA DE MÚSICA LA UNIÓ DE CAMPANET Agrupació fundada el 1931 i dissolta, de fet, el 1955. Els seus antecedents foren les petites bandes locals dirigides pels esparders mestre Abdó Campins Capó (Campanet 1872-1956) i mestre Pere March Campomar (Campanet 1880-1943), que començaren a actuar cap al 1915. Fou impulsada per Joan Martorell Reinés —de ca na Piu—, el qual aprofità l'avinentesa que el seu amic, el compositor i músic militar Joan Perelló Bisquerra —de Son Perelló— (Campanet 1892-Palma 1955) havia deixat l'exèrcit, acollit a la Llei Azaña, i residia a Campanet. Configurada i dirigida per Joan Perelló, es presentà com una de les activitats de la societat recreativa La Unió, de la qual agafà la denominació legal. Des de la seva fundació, assolí un nivell de qualitat notable, integrada per músics procedents de les extingides bandes de mestre Abdó i mestre Pere March, a més d'un estol de vocacions musicals joves de Campanet. Tenia el local d'assaig a la plaça Major de Campanet i a la finca de Son Perellonet (Selva). Arribà a comptar amb uns trenta músics i actuà amb èxit per diversos pobles de Mallorca. La mobilització imposada per la Guerra Civil, afectà els joves integrants de la banda, alguns dels quals moriren als fronts de combat. Amb efectius minvats, fou instrumentalitzada pel nou règim per acompanyar actes patriòtics i per amenitzar les festes locals. A la postguerra intentà un recobrament, però no pogué resistir la competència de les petites orquestres, cap a les quals començaren a dirigir-se alguns dels seus músics, com els que fundaren a Campanet l'Orquestra Bascònia (1947). Poc després de la mort del director (1955), cai-

gué en una inactivitat gairebé total i, de fet, desaparegué. A la seva etapa d'esplendor (1931-1936) tenia un extens repertori de música ballable, sarsueles i composicions diverses, sobretot valsos i pasdobles, i també composicions originals del seu director.

BANDA DE TAMBORS I CORNETES DE VILAFRANCA Agrupació de caire independent dirigida per Sebastià Jaume i fundada per Andreu Sansó Bauçà. Compta amb 20 membres. Els seus antecedents es troben a una banda sorgida el 1902, formada per 14 músics, dirigits per Miquel Vidal i, més tard, per Bartomeu Oliver. El 1914, desaparegué.

BANDA DE TAMBORS I CORNETES MUNICIPAL DE BÚGER Agrupació fundada el 1980, per iniciativa de l'Ajuntament. N'és director Joan Cifre Rotger i compta amb 22 joves membres. El seu antecedent es troba a la Banda Municipal de Búger (1910-1939), sorgida dins el nucli de sabaters, fundada i dirigida pel músic i organista Bernadí Amengual de Son Costa (Búger 1889-1965). Arribà a tenir devuit músics. Animava balls, festes i actes religiosos de la vila. Assolí la màxima activitat entre el 1918 i el 1920. Va esser sacsejada de forma creixent per la política local al llarg de la Dictadura, de la II República i de la Guerra Civil, fet que determinà la seva desaparició.

↑ Concert de la Banda Municipal de Manacor amb el Coro K-H-D de Colònia i la Capella Mallorquina (1979)

BANDA FILHARMÒNICA PORRERENCA Agrupació musical fundada, el 1856, per mossèn Jaume Mulet Escarrer. Actualment, la componen 55 membres, l'únic professional dels quals és el director, des del 1987, Antoni Peris Font. Regida per un president i una junta de 6 membres, funciona com a associació. N'han estat directors Gabriel Font, Baltasar Dalmau, Bartomeu Oliver i Jordi Rosselló Lliteres. Ha participat en diversos concursos i n'ha guanyat alguns fora de Mallorca. El 1982, organitzà la trobada de bandes a Porreres, amb motiu del seu 125 aniversari.

↓ Banda Filharmònica Porrerenca

BANDA MUNICIPAL DE MANACOR Agrupació formada per 40 músics, sota la direcció de Rafel Nadal i Nadal des de 1955. Amb la de Palma, és l'única de Mallorca en la qual els directors fan part del cos tècnic d'Administració local. La ciutat ha comptat, des de 1862, amb banda i escola de música, a cura de Sebastià Ribot Galmés. Era coneguda com la banda d'en Punxes, de caire conservador. El 1865, sorgí la banda d'en Costreres, d'ideologia liberal, dirigida per Miquel Morell. Ja a finals del s XIX, es creà una altra agrupació, dirigida fins al 1926 per Lluís Rosselló Llull i, més tard, per Bartomeu Gayà. El 1933, l'Ajuntament tornà a organitzar la banda i l'escola de música, ambdues sota el mestratge del mateix Bartomeu Gayà. El 1935, fou convocat un concurs municipal per dotar-la d'un nou director i en va esser elegit Antoni Maria Servera (1935-1955).

BANDA MUNICIPAL DE MÚSICA D'ALCÚDIA Agrupació vinculada a l'Escola municipal de Música, creada el 1986. Compta amb 33 joves membres i és dirigida per Gabriel Bauçà. El 1988, féu el seu primer concert a Montuïri. El poble ha tengut altres bandes, en els s XIX i XX, com la creada al si de l'Acadèmia Filharmònica de 1863 i la de Martí Bascunyana (1922-32), que rellançà el 1953 Felip Garmendia fins, aproximadament, el 1965.

BANDA MUNICIPAL DE PALMA Agrupació musical fundada a Palma el

↑ Actuació de la Banda Municipal de Palma

↑ Antecedent de l'actual Banda Unió Musical Inquera

1966, per iniciativa del batle Màxim Alomar Josa. Fins al 1975, rebé el nom de Banda de música de la Policia Municipal. Donà el seu primer concert el desembre de 1966, al Teatre Principal. Des de la seva fundació i fins al 1987, fou dirigida per Julio Ribelles Brunet. Compta amb 45 músics professionals i realitza uns vint concerts anuals al Teatre Principal, a més de participar a festes populars i de barriada. Ha actuat arreu de Mallorca, Menorca i Eivissa. El 1987, assumí la direcció, interinament, Ángel Martínez, fins a la designació, el 1989, del nou director, Daniel Martínez Marín.

BANDA MUNICIPAL DE SANTANYÍ Agrupació musical composta per 60 membres i dirigida, des de 1983, per Miquel Bonet Bonet. El seu origen es troba en la unificació, el 1939, de dues bandes locals, encara que el poble conserva documentació de l'existència d'associacions musicals des de 1845. N'han estat directors Andreu Bennàssar (1939-75), Ángel Martínez (1975-80), Jordi Rosselló Lliteres (1980-83) i Miquel Bonet Bonet. El 1983, l'Ajuntament creà l'Escola de música per a formar els futurs membres de la banda.

BANDA MUNICIPAL DE TAMBORS I CORNETES DE LLOSETA Agrupació fundada, el 1982, per iniciativa municipal, sota la direcció de Joan Cifre Rotger. El 1989, compta amb 15 membres i la dirigeix Pau Canyelles Ripoll. Té l'origen en una associació creada el 1976 amb 31 músics joves, guiada per Gregori Llabrés Moyà, Gabriel Moyà Ramon i Pau Canyelles Ripoll.

BANDA UNIÓ ARTÍSTICA MURERA Agrupació musical fundada el 1932 per Josep Quart, que en va esser el primer director. El succeí Jaume Gamundí i Jaume Moragues. Acabada la Guerra Civil, entrà en un període de decadència. Es reféu, a partir del 1980, sota la direcció de Ramon Miró i, des de 1985, de Gabriel Bauzà Sancho. Dos anys després, es constituí l'Escola municipal de música. Compta amb 40 membres.

BANDA UNIÓ MUSICAL INQUERA Associació creada el 1960 per Vicenç Bestard Garcias, que n'és director. Compta amb 33 músics. Els seus antecedents es troben en la unió de dues bandes antigues: la d'en Corpet (municipal) i la des Senyors. La primera fou fundada el 1932 i dirigida per Bartomeu Oliver, Antoni Llompart i Jaume Albertí; la segona, per Josep Rotger.

BANDEJAT Dit del qui ha estat expulsat d'un territori per un ban. ■ Persona, animal o cosa que, mitjançant un ban, ha estat posat fora de la llei. Hom podia bandejar persones (criminals, enemics polítics), animals (ocells, llagosts) o coses (productes

LES BANDES DE MÚSICA: TOT UN FENOMEN

A l'hora d'avaluar la tradició musical illenca, a l'hora d'estudiar i de redactar la història del nostre fet musical (feina encara pendent, però que és tasca prioritària del nostre Centre de Recerca), en aquest moment serà totalment obligat dedicar un capítol prou important al fenomen de les bandes de música.

Les bandes mai no han mancat als pobles i als indrets mallorquins, i fins i tot trobam èpoques en les quals al mateix lloc en conviuen dues. Tot un fenomen, en efecte.

Si tenim en compte que es considera la data de 1813 com la de la fundació de la primera banda de música als països de parla catalana (seria la Primitiva de Llíria, al País Valencià), Mallorca en fou capdavantera: Felanitx ja n'organitzà una el 1820, només set anys després d'aquella primera a València.

Per aquella època, l'activitat musical a Mallorca, encara que centrada al voltant de tres punts d'atracció: la Seu, Lluc i la Reial Capella de l'Almudaina, tenia també altres ramificacions profanes, és a dir no lligades directament amb el culte religiós.

Així, el sorgiment d'aquestes bandes de música (ben prest en trobam a Sóller i a Palma) és paral·lel al d'algunes agrupacions de cambra, per tal de donar a conèixer tot un material —composicions— no lligat directament a la litúrgia. És l'època del pare Aulí i el seu grupet de cambra, que donà a conèixer a l'illa els quartets de Haydn i Mozart.

Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical de Mallorca

fraudulents, moneda falsa). ■ Bandoler al cap del qual s'ha posat preu. Habitualment, se solen considerar com a bandejats tots els bandolers, encara que no s'hagués preuat la seva captura.

BANDERA, PONT D'EN Terrenys del terme de Santanyí, situats entre la vila i sa Talaiola. (M)

BANDERA, PUIG DE SA Al terme de Manacor, de 333 m d'alçada, situat entre sa muntanya Grossa i es puig de Cero. ■ Al mateix terme, de 302 m d'alçada, entre sa mola des Fangar i sa mola Vella. (M)

BANDERA ROJA Vegeu *Organització Comunista d'Espanya-Bandera Roja*

BANDERA ROJA, LA Setmanari editat per l'agrupació socialista de Palma entre 1892 i 1894. Tenia com a objectiu donar suport a les tesis del Partit Socialista Obrer Espanyol, del qual era portaveu. Exponent de les teories marxistes, criticava els republicans i sovint era un mitjà de denúncia de la condició dels obrers. En fou director Pere Pasqual Morey.

BANDEREJAR Acció per la qual un senyor feudal sortia amb el seu escamot a la guerra. ■ Acte pel qual un bàndol s'aixecava en armes, normalment enarborant banderes, ensenyes o insígnies del seu partit.

BANDERETA, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Genovoi i Son Grandia. (M)

BANDERIES Del castellà *banderías*. Vegeu *bàndol*.

BANDEROLA Possessió del terme de Llucmajor, documentada el 1459, anomenada abans alqueria de n'Estorín, avui Son Verí. ■ Terrenys del terme de Sineu, documentats el 1451, situats entre es pont de Son Alcaines i Son Rebassa. (M)

BANDES, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre can Mitjanit i Son Perulla. ■ Al mateix terme, entre s'horta Vella i el puig de sa Vinassa. (M)

↑ Banderola (Sineu)

BANDEJATS, BASSA DES Al terme d'Escorca, situada entre el bosc de Son Macip i font Freda. (M)

↓ Bassa des Bandejats (Escorca)

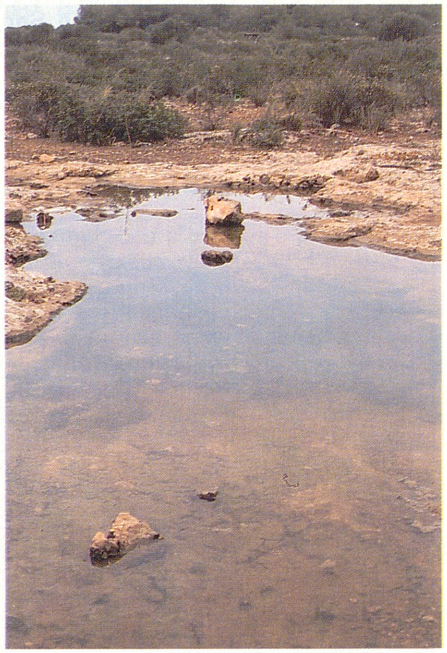

BANDEJATS, COVA DELS Cavitat situada al terme municipal de Pollença, al naixement del torrent de Son Brui, prop de la serra de sa Coma. Es troba a 200 m sobre el nivell de la mar i està catalogada com a cova d'entre 30 i 300 m de recorregut, segons notació espeleomètrica. Té aixecament topogràfic.

BÀNDOL Escamot de casolans o conjunt de partidaris d'una determinada opció o grup, lligat a un cap per relacions de defensa i obediència. Era freqüent que la societat d'Antic Règim es dividís en bàndols enfrontats per causes difícils d'esbrinar, però en les quals influïen qüestions de caire econòmic, familiar, religiós o polític; a la història de Mallorca, sempre han sovintejat. Així sembla demostrat que, a la Conquesta, Jaume I va rebre ajuda des de l'interior de l'Illa d'un bàndol enfrontat al valí. Amb la introducció de la societat feudal, els enfrontaments es feren habituals. El seu esclat està en relació directa amb les crisis periòdiques de la societat d'Antic Règim. D'aquesta manera, en trobam entre famílies, *cases*, barris o pobles als voltants dels grans moviments socials com l'aixecament forà, la guer-ra de Catalunya contra Joan II o les Germanies sense que, aparentment, estiguessin relacionats. S'ha de tenir en compte que la societat mallorquina era un poble en armes. Les autoritats dubtaven a desarmar-lo i deixar la gent sense defensa enfront dels enemics exteriors, o consentir l'armament i exposar-se que qualsevol disputa acabàs en una gran brega amb morts i ferits, i que s'iniciàs una cadena de venjances. Finalment, es prohibí un cert tipus d'armament i que es pogués portar per zones urbanes. Es privaren,

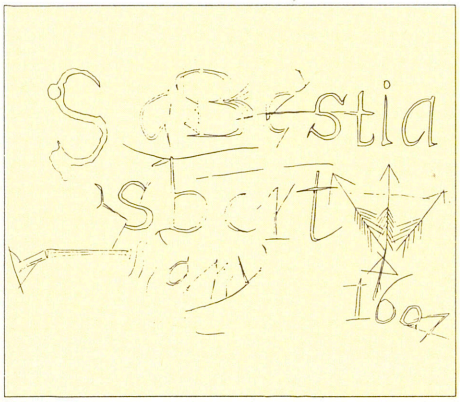

↑ Grafit de la Seu, fet pel bandoler Sebastià Sbert el 1607

també, moltes vegades les cavalcades i els aplecs, però això no impedí la constant aparició de disputes. Un altre punt que s'ha de tenir en compte és el fenomen de l'assimilació de bàndols. Això passava quan un bàndol nobiliari acceptava com a client un bàndol popular i li transmetia el seu nom i símbols externs. Aquest fet provocava que els noms dels bàndols nobiliaris pervisquessin a la part forana fins i tot després de l'acabament dels enfrontaments dels nobles. Sovint, el nom respon a criteris de localització, és a dir, del lloc al qual pertanyien els principals caps de cada bàndol. És el cas dels bàndols Call-Almudaina-Born, que adoptaren aquest nom de la parròquia on vivien els seus personatges cabdals. El mateix passava a les viles: per exemple, a Alaró esclataren baralles entre los d'Amunt i los d'Avall. Altres vegades, rebien el nom dels principals llinatges que les integraven, com els Espanyols i Armadans de ciutat o els Vic i els Alemany d'Andratx. Entre tots els bàndols, els més coneguts són els nobiliaris, que tengueren com a principal escenari la Ciutat. Les famílies nobles, per les mateixes lleis de l'estament, anaren adoptant una estructura clànica que, a finals del s XVI, se sublimà en el concepte de *casa* (→), on s'incloïen vincles de sang, econòmics i de clientela, que lligaven mútuament parents, criats, esclaus i casolans. Una de les seves lleis fonamentals era el concepte d'honor, del qual es derivava la venjança privada com a dret inalienable. Els motius de disputa no faltaren: herències, fideïcomissos, possessions, matrimonis, control polític, entre altres. En general, aquests enfrontaments pretenien clarificar els esquemes de poder en un estament que, teòricament, semblava unitari. Íntimament lligats amb els bàndols nobiliaris, hi trobam els rurals, provocats per causes molt semblants a aquells i sovint lligades entre

BÀNDOLS A MALLORCA

1285 - Alfons el Liberal s'apodera de Mallorca. Resistència d'alguns partidaris de Jaume II de Mallorca.
1325 - Commocions populars. S'iniciaren els enfrontaments entre la Ciutat i la Part Forana.
1337 - Artà. Bregues entre els bàndols dels Orpí i els Blanquer.
1351 - Reforma del sistema de govern.
- Felanitx. Bregues entre els bàndols de Bartomeu Soler i el de Pere Ramon.
1359 - Reforma del sistema de govern.
1362 - Felanitx. Bregues entre els bàndols dels Triai i els Caselles.
1373 - Reforma del sistema de govern.
1376 - Inca. Brega entre els Palou i els Rebolls.
1382 - Enfrontaments polítics de diferents bàndols de cavallers, nova reforma del sistema de govern.
1398 - Arribada del virrei Anglesola amb poders extraordinaris. Nova reforma del sistema de govern.
1399 - Felanitx. Bregues dels bàndols dels Truiols contra altres de Felanitx mateix, de Campos i Santanyí.
1401 - Felanitx. Bregues dels bàndols de Guillemó Vinyes i els Llaneres, d'una part, contra els de Miquel Artigues i els Alcover, de l'altra.
1403 - Concòrdia entre els bàndols de la Ciutat enfrontats pel sistema de govern que comencen a esser coneguts amb el nom d'Almudaina i Call.
1425 - Brega entre els bàndols d'Arnau Ferrer i els Navetes de Petra.
1438 - «Guerra» entre Sineu i Petra.
1440 - Reforma del sistema de govern. Institució del Règim de Concòrdia. Enfrontaments entre el bàndol de l'Almudaina i el del Call.
1441 - Dictadura de Pere Catlar.
1447 - Reforma del sistema de govern: instauració del Règim de «sac e de sort».
- Pressions dels bàndols de l'Almudaina i del Call per apoderar-se del govern.
1451 - Llucmajor. Brega entre els Pastor i els Armengol.
1462 - Campos. Brega entre els Mesquida i els Avellà.
1463 - Conspiració per donar suport a Catalunya a la guerra dels Remenses.
- Inca. Reunió sediciosa promoguda per Pere Joan Albertí i Bernat Albertí.
- Comencen els bàndols entre els Torrelles i els Puigdorfila.
- Bregues a Sineu i Montuïri entre els partidaris d'Andreu Rossinyol i els de Joan Arnau.
1464 - Binissalem. Bregues entre els bàndols de Lluís Terrassa i el de Miquel Moià.
1467 - Inca. Brega entre els Saura i els Trobat.
1471 - Conspiració a Inca per assassinar cavallers i part del govern.
- Intent de conciliació entre els bàndols de l'Almudaina i el Call.
1473 - Ciutat. Gran brega al carrer de Sant Jaume entre els bàndols d'Almudaina i Call.
1478 - Comencen els bàndols entre Almudaina i Born.
1482 - Sant Joan. Bregues entre els Bauçà i els Maiol.
1489 - Comencen els enfrontaments entre Espanyols i Armadans.
1492 - Campos. Bregues entre els Ballester del Palmer i els habitants de Campos.
- Inca. Brega entre el bàndol de Gabriel Perelló i Mateu Seguí, d'una banda, i els de Jeroni Llompart i Guillem Fàbregues, de l'altra.
- Binissalem. Brega entre els Ferrerans i els Batanes.
- Sóller. Brega entre els Alcover i els Canals.
- Sa Pobla. Mort del batle reial en una brega.
- Gran brega al convent de Sant Francesc de Ciutat entre els Espanyols i els Armadans.
1493 - Resistència de Sineu i Montuïri al virrei que anava a pacificar bregues.
- Valldemossa. Brega.
1494 - Reial Pragmàtica prohibint parcialitats i cavalcades.
1495 - Procés contra els Espanyols i els Armadans.
1503 - Muro. Brega entre diferents cavallers.
1505 - Ciutat. Gran brega entre els bàndols de l'Almudaina i el Born.
1509 - Gran brega entre els Puigdorfila i altres cavallers.
1510 - Gran brega entre els bàndols de l'Almudaina i el del Born.
1511 - Andratx. Brega entre els Vich i els Alemany.
1517 - Campos. Brega entre els Ginard i els Cerdà.
1520 - Intent de pacificació entre els bàndols de l'Almudaina i el Born.
- Andratx. Gran brega entre els Vich i els Alemany.
1529 - Bunyola. Brega en la qual mor Joan Palou de Son Torrella.
1534 - Felanitx. Resistència contra el batle reial.
1538 - Felanitx. Brega entre els Sunyer i els Canet.
- Brega entre els Caldentey de Felanitx i els Orell de Porreres.

(continua a la pàgina següent)

1542 - Diverses sortides del lloctinent per pacificar bàndols.
1544 - Bunyola. Sortida del virrei per pacificar bàndols.
1548 - Felanitx. Mort del batle reial en una brega. Sortida del lloctinent.
- Campos. Brega.
1549 - Prohibició d'armes i aplecs.
1558 - S'ordenen treves entre els diferents bàndols per por dels enemics externs.
1598 - Duel a Ciutat entre els Anglada i els Rossinyol. Comencen Canamunt i Canavall.
1601 - Atemptat contra Ramon de Verí, jutge de la Reial Audiència.
1606 - Almanguenada contra el Palau Reial.
1612 - Duel Quint-Verí.
1615 - Assassinat d'Arnau de Santacília.
1619 - Assassinat de Jaume Joan de Berga, jutge de la Reial Audiència.
1621 - Atemptat contra el canonge Armengol.
1624 - Assassinat del capità Onofre Brondo.
1632 - Pau General entre els Canamunt i els Canavall.
1637 - El comte d'Aiamans assalta el convent de Santa Magdalena.
- Assassinat de l'algutzir reial Antoni Salom.
- Brega entre Lleonard Safortesa i Pelai de Quint.
1638 - Assasinat d'Arnau Miralles.
1639 - Atemptat contra el paborde Alemany.
1640 - Atemptat contra el comanador Pere Onofre Sanglada.
1641 - Atemptat contra M Jeroni de Verí.
- Assassinat de Príam de Villalonga.
1642 - Assassinat de Pere Joan Dameto-Simonet.
- Assassinat del comanador Dameto.
- Atemptats contra Francesc Truiols i Jeroni de Sales.
- Concentració d'alguns cavallers armats a Santa Eulàlia.
- Els bandolers de Canamunt a punt d'apoderar-se de la Ciutat.
- Atemptats contra Gabriel Valero i Jordi Dameto.
- Atemptats contra Pere Espanyol i Miquel Vivot.
1643 - Assassinat de Jaume Desmàs.
- Assassinat de Jeroni Pax de Puigdorfila.
- Atemptat contra Jaume Sanglada.
- Gran brega entre Canamunt i Canavall.
- Assassinat d'Onofre Brondo.
1644 - Problemes entre el comte Mal i els vilatans de Santa Margalida: assassinat del batle baronal i d'un jurat.
- Pau general entre Canamunt i Canavall.
- Assassinat de Francesc Llompart.
- Persecució frustrada de bandolers. Les Corts a Inca.
1645 - Pau general entre Canamunt i Canavall.
1651 - Assassinat de Margalida Despuig.
1661 - Assassinat de fra Rafel Ferrer.
1665 - Revolta de Lloseta contra el comte d'Aiamans.
- Assassinat del capità Bartomeu Bennàsser.
1666 - Persecució general de bandolers.
1682 - Diverses bregues al carrer del Sindicat de Ciutat, a Son Sunyer i Algaida.
- Desafiament de 8 homes a la porta de Jesús.
1686 - Assassinat del vicari general Pere Joan Perpinyà.
1692 - Conciliació entre franciscans i dominics.
1699 - Problemes per a la dotació de les càtedres a la Universitat Lul·liana de Mallorca.
1706 - Primers enfrontaments entre botiflers i maulets.
- Assalt a les cases franceses de Palma. Grans bregues.
- Mallorca declara rei el pretendent austríac.
1707 - Detenció i expulsió de francesos i botiflers.
- Es treuen de les bosses d'insaculació destacats botiflers.
1711 - Conspiració dels botiflers.
1713 - Gran brega en un ball a la Soledat.
1715 - Diverses detencions de botiflers.
- Rendició de Mallorca a Felip V.
1716 - Es desarma els mallorquins.
- Prohibició dels duels.
- S'estudia la protecció que certs cavallers donaven a bandolers.
1749 - El bisbe Cepeda declara lícit el culte a Ramon Llull.
- Comencen els bàndols entre gorrions i marrells.
1761 - El papa declara la Immaculada patrona d'Espanya.
1772 - Vinguda del bisbe Díaz de la Guerra. Repressió dels lul·listes.
1776 - El rei Carles III ordena reposar el culte a Ramon Llull.

(Elaboració: Jaume Serra)

elles. Des del naixement de les primeres viles a principis del s XIV, hi ha lluites entre diferents bàndols d'una mateixa vila o entre dues de veïnades. El fet més freqüent era que fossin famílies d'una mateixa vila que lluitassin entre elles. A vegades, les baralles eren impulsades pels nobles, que se n'aprofitaven per als seus propis interessos. Com que després d'una gran brega se solien bandejar els seus participants, era freqüent que els bandejats es refugiassin a les muntanyes i formassin colles de bandolers que atacaven el bàndol contrari. A més dels bàndols esmentats, n'hi hagué d'altres tipus: gremials, religiosos, polítics, etc. Fins al s XVIII, en què l'exèrcit borbònic desarmà el poble i ocupà tota l'Illa, el problema subsistí. (Vegeu *Call-Almu-daina; Born-Almudaina; Espanyols-Armadans; Canamunt-Canavall; Botifarres-Maulets; Gorrions-Marrells*). (JS)

BANDOLER Dit de qui fa part d'un escamot, pertanyent, o no, a un bàndol nobiliari. Habitualment, es bandejava els bandolers, per la qual cosa aquests i els bandejats esdevengueren sinònims. El s XVII es coneix, a Mallorca, com «el segle dels bandejats». El bandolerisme era un fenomen endèmic de les societats de l'antic règim, especialment, de la Mediterrània. Les epidèmies periòdiques de bandolerisme es reproduïen després de fams, pestes o guerres. Era freqüent que diferents bàndols nobiliaris organitzassin colles de bandolers, les quals actuaven com a exèrcits particulars. Aquest fet es detecta a Mallorca almenys des del s XV, però la primera gran explosió de bandolerisme tengué lloc a conseqüència de la repressió de les Germanies (1520-1521). Durant tot el s XVI, l'Illa va estar farcida de petites colles de bandolers que, ajudats de cans, atacaven viatgers, colles enemigues, esclaus fugitius o pirates. El principal nucli de bandolers d'aquest període fou la vila de Bunyola, on actuava la colla de *lo Bord d'Alfàbia*, probablement al servei de la família Santacília. L'augment demogràfic i les fams que es donaren a partir del 1580, causaren una major conflictivitat social. Els diferents bàndols de les viles a la part forana i les tensions entre la noblesa, provocaren nombrosos bandejaments. Al mateix temps, hi va haver una gran quantitat de persones pobres que, per sobreviure, hagueren de robar o actuar de forma il·legal. Així, el petit lladre que cometia delictes impulsat per la fam, aviat havia de fugir a les muntanyes, on s'agrupava en colles. Amb l'esclafit dels Cana-

↑ Interior de la cova del bandoler *Rotget* (Lloseta)

munt i els Canavall, els partits nobles crearen colles de bandolers, que cercaven els seus membres a la muntanya o les presons. Destacà la colla de Selva, organitzada per Arnau de Santacília i dirigida pel capellà Mateu Ferragut —*en Boda*—, la qual arribà a aplegar més de 30 bandolers i tenia una infraestructura que s'estenia per tota l'Illa. En una topada, amb comissaris reials, a Lluc, quedà en part desfeta i el seu capità, un germà del capellà Boda, fou executat de forma sumarissima, amb altres bandolers. Ferragut decidí venjar-se'n amb l'ajuda dels Canamunt, assassinant el jutge de la Reial Audiència, Jaume Joan de Berga. Amb la repressió que seguí aquest crim, la colla es va desfer. Fins a la dècada de 1630, no en sorgí una altra, també a la vila de Selva. Aquesta, arribà a tenir més de 100 bandolers i era dirigida per Llorenç Coll —*Barona*—, amb el suport de Miquel de Santacília. El dit Barona arribà a negociar amb el virrei com si fos una autoritat independent i quan fou assassinat, la seva mort féu esclatar una cadena de venjances. En aquest període, el bandolerisme està molt implicat en les lluites de Canamunt i Canavall. La família Santacília va afavorir molt grans colles; fins i tot alguns dels seus membres arribaren a esser bandejats, com Pere de Santacília que, per venjar la mort del seu germà Arnau, provocà directament o indirecta més de 800 assassinats. També participaren escamots de bandolers a les lluites antisenyorials. De fet, els principals nuclis de colles de bandolers estigueren situats a viles on hi hagué problemes d'aquest tipus. Especialment important fou la participació de colles de bandolers als enfrontaments entre el comte Mal i els vilatans de Santa Margalida, en els quals tant els uns com els altres en formaren aplecs; l'esmentat comte va arribar a comptar amb més de 100 bandolers, entre els quals hi havia nombrosos bandejats. Cap al 1660, els bàndols dels Canamunt i els Canavall estaven pràcticament pacificats. D'aquesta manera, hi havia una voluntat general d'acabar amb les colles. Per aquest motiu, s'emprengué 1666 una vertadera campanya militar que triomfà en gran part gràcies al suport del poble. A finals del s XVII, els bandolers no eren ben vists pel poble, ja que substituïen les autoritats legals, i robaven i violaven sense consideració. Així, no se'ls considerava com a part del poble baix, sinó com a vertaders enemics. Això explica la manca de romanços i de rondalles, en les quals el bandoler sia considerat un heroi popular. Amb la Guerra de Successió, botiflers i maulets intentaren refer les colles per posar-les al seu servei, però els esdeveniments polítics i el final de la guerra les avortaren. Així i tot, el 1721, s'hagué d'emprendre una altra campanya militar en contra de les colles. A principis del s XVIII, les colles de bandolers tornaven a esser petites, i hi tenien un paper important els desertors de l'exèrcit. Del primer quart d'aquest segle, es pot destacar el bandoler Rotget, que ha deixat empremta en la memòria popular. Les autoritats intentaren lluitar diverses vegades amb els bandolers, però el suport que, durant el s XVII, tenien dels nobles de Canamunt i Canavall provocà que les seves iniciatives no tenguessin èxit. De fet, cada sortida de nobles de les dites famílies suposava una sortida de bandolers. Entre les mesures preses per esvair-los, cal destacar l'extradició de bandolers fora de l'Illa, a canvi d'un període de servei als exèrcits reials. També podien emigrar a Menorca (cosa que provocà una epidèmia de bandolerisme en aquella illa), a Cabrera o a altres illes. Sovint, no començaven aquest període, sinó que es llançaven dels vaixells que els treien fora de Mallorca i els qui tornaven agreujaven els problemes; una altra disposició va esser posar preu al seu cap, ja que normalment es donava una quantitat per un bandoler viu, i la meitat si se l'entregava mort. Això provocà que molts dels capturats no arribassin vius a Ciutat, sobretot perquè alguns bandolers valien l'equivalent a 5.000 jornals. Al mateix temps que el premi, es concedia el perdó a un altre bandoler que no estigués acusat de crims de sang. A causa que els premis es donaven de béns del bandoler o dels seus parents i amics, cada captura creava noves rivalitats. També es nomenaven comissaris especials de bandolers d'una colla enemiga i, d'aquesta manera, s'amagaven, sota una suposada legalitat, venjances personals i s'agreujaven les cadenes de venjances. Així mateix, hi havia les persecucions promogudes per la Reial Audiència i els virreis, de les quals només tengueren una certa efectivitat les de 1666 i

↓ Escenes de bandolers, xilografies de la impremta Guasp

la de 1621, perquè s'habilitaren sistemes de denúncia, en els quals els informadors restaven en secret. Finalment, s'articularen mesures repressives del vagabundatge, que obligaven els desenfeinats a posar-se a treballar o a partir del Regne. (JS)

BANDOLER, HORT D'EN Al terme de Sineu, situat entre Banderola i Son Rebassa. (M)

BANDOLER, SON Terrenys del terme d'Algaida, entre Son Horrac i Treuré. (M)

← David A Bannerman i la seva dona W Mary

BANNERMAN, DAVID A (Anglaterra 1886 - 1979) Ornitòleg. Estudià a Cambridge, on es llicencià el 1909. El 1918, s'incorporà al Museu Britànic, en la Secció d'Història Natural, on treballà fins a la seva jubilació (1951), tot combinant la seva tasca al museu amb el treball de camp. Després, i fins a la seva mort, es dedicà a viatjar i a continuar els seus estudis. És considerat un dels ornitòlegs més importants del món. Va esser president del *British Ornithologist's Club* i representant britànic al *Council for Bird Preservation* (Consell Internacional per a la protecció de les aus). Entre les seves obres, destaquen *The Birds of de British Islands*, *The Birds of Ciprus* i *The Birds of Atlantic Islands*, les dues darreres fetes amb la col·laboració de la seva dona, W Mary. Des del 1970, el matrimoni es dedicà a l'estudi de les aus de les Balears. A la seva mort, la seva esposa va concloure aquesta tasca i, a partir de les notes i el material preliminar recollit, elaborà *The Birds of the Balearics* (Londres 1983) firmat per ambdós. El llibre és una contribució al coneixement dels ocells de les illes Balears, especialment pel que fa a la seva distribució i taxonomia. Fou il·lustrat per Donald Watson.

BANÚS, CAN Propietat rústica del terme de Binissalem, situada entre Son Roig i sa Vinyota. ■ Al terme de Felanitx, està situada entre Son Mas Nou i sa Canova. ■ Al mateix terme, entre can Pancuit i Son Sureda. ■ Al mateix terme, entre es Carritxó Vell i el puig d'en Sull. ■ Al terme de Manacor, entre Son Ventura i el puig de s'Heretge. (M)

BANÚS ALOU, MIQUEL (Felanitx 1683 - Palma 1753) Pintor. Es va formar a Roma copiant els clàssics. A Felanitx, són obra seva els retaules dedicats a sant Josep i a sant Isidre, de la capella del convent de sant Agustí, a l'hospici del qual hi havia una tela sobre la Santíssima Trinitat, avui desapareguda. També l'església parroquial tenia una pintura, dedicada a sant Camil de Lel·lis, depositada actualment a la Fundació Cosme Bauçà. Entre les teles conservades a la capella del Roser dels dominicans de Manacor, destaca la que representa la batalla de Lepant. La capella de sant Josep de Montuïri i l'església dels pares agustins de Palma en guarden, així mateix, produccions.

→ Miquel Banús Alou, *Sant Camil de Lel·lis*, conservat a la Fundació Cosme Bauçà

BANÚS, PUIG DE SON Situat al terme de Manacor, de 174 m d'alçada, entre Son Banús des Turó i Son Vell. (M)

BANÚS, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre can Filòsof i Son Cladera Vell. (M)

BANÚS DES TURÓ, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre el turó de Son Banús i Son Banús Vell. (M)

BANÚS NOU, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre Son Mascaró i Son Banús Vell. (M)

BANÚS VELL, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre Son Figuera Bordoi i Son Banús Nou. (M)

BANYA, CAN Propietat rústica del terme d'Alcúdia, situada arran de s'Albufera, entre sa Quartera i la cova de Sant Martí. ■ Al terme d'Artà, situa-

da entre el puig de Son Morei i es Pinet Ruc. ■ Al terme de Búger, situada entre la vila i Son Alemany. També anomenada ses Barranyes. ■ Al terme de Felanitx, entre Son Nadal Vell i can Poi des Oms. ■ Al de Manacor, entre la mola des Fangar i can Ronqueta. (M)

BANYA, PORT D'EN Al terme de Capdepera, probablement l'actual Cala Rajada. (M)

↑ Pujol d'en Banya (Sóller)

BANYA, PUJOL D'EN Possessió del terme de Sóller, situada entre Rocafort i la font d'en Joi. (M)

BANYA, SON Possessió del pla de Sant Jordi, al terme de Palma, situada entre Son Ferriol i l'aeroport. Des del 1969, és un poblat gitano. (M)

BANYA DE BOU *(Plantago coronopus)* Planta. Dita també **herba d'arenes** i **estrella-mar**, del llatí *Coronopus stella-maris*. Pertany a la família de les plataginàcies i és anual o biennal. Té les fulles en roseta, esteses per terra o dretes, d'un verd pàl·lid, linears amb lòbuls laterals i els peduncles de les flors uns més llargs i altres més curts que les fulles; les espiguetes ovals o oblongo-cilíndriques. Floreix des del mes d'abril a l'octubre i es fa per terrenys arenosos, camins, camps i pujols àrids. És astringent, i és tenguda com un poderós febrífug. Antigament, s'usà contra la ràbia. Menjada en enciam, cura el mal de pedra. (FB)

↑ Banya de bou *(Plantago coronopus)*

BANYA DE S'ALQUERIA, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre s'Alqueria Vella d'Avall i ses Beques. (M)

↑ Interior del poblat gitano de Son Banya (Palma)

POBLAT DE SON BANYA

El poblat de Son Banya es troba al predi del mateix nom, a la carretera vella de Llucmajor. Disposa de 124 habitatges d'una planta i dels suficients serveis: escola pública d'EGB amb quatre unitats, escola d'adults amb dos nivells, oficina d'atenció social i telèfon públic, entre d'altres. El nombre de famílies s'aproxima al centenar i hi viuen prop de cinc-centes persones, en una gran majoria població jove. El poblat es creà el 1969, com a solució provisional a un nucli de barraques disperses per la zona de can Pere Antoni, sector de llevant de Ciutat. La iniciativa de crear el poblat fou compartida entre l'Associació INGIMA d'integració gitana, l'Ajuntament de Palma i el Govern Civil. El 1974, es creà el Patronat Alberg de Son Riera , per a l'administració de les cases del poblat, entre l'Ajuntament i Càritas, que amb el temps es plantejà l'atenció social d'aquestes famílies i el reallotjament d'aquesta població a habitatges de Palma, donat el caràcter "d'alberg-provisional" i per la marginació i conflictes que crea l'estructura de poblat diferenciat. Constatades les dificultats del Patronat per a donar una resposta adequada a les necessitats de la població albergada, s'inicià el procés de crear una fundació pública, mitjançant un consorci entre l'Ajuntament de Palma, el Govern Balear i el Consell Insular de Mallorca, amb participació de Càritas i les associacions gitanes. El 23 de febrer de 1989, s'aprovà el pla municipal per majoria absoluta. La proposta de promoure la Fundació va esser tramesa a les respectives institucions públiques per a la seva conformitat.

Joana Gual Frau

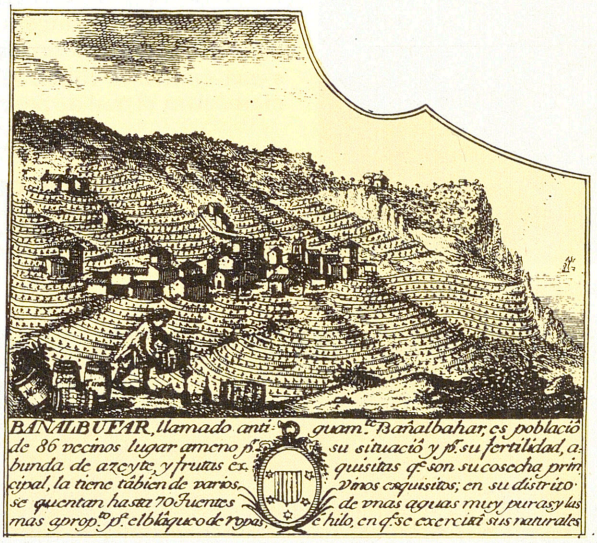

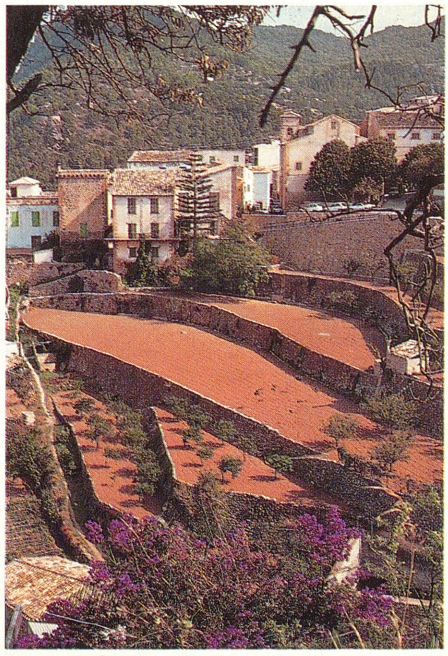

↑ Banyalbufar vist des del sud

BANYALBUFAR Municipi situat al SO de la serra de Tramuntana, obert a la mar des del port des Canonge fins al racó de s'Algar, amb una extensió de 1.805 hes. El nucli urbà més compacte es localitza a uns 100 m d'altitud. Està constituït per tres amples valls, la de Son Coll, la de Banyalbufar i la de Planícia. El terme està dividit en dues zones, on es desenvolupa la vida agrícola. A la zona més elevada, es localitza el conreu de secà, sobretot de l'olivera. Des de la mar fins als 200 m, abunda el reguiu. La costa, perfilada per esquerps penya-segats, és poc accessible. Té una població (banyalbufarins) de 463 habitants (1986) i una densitat de 25'5 h/km². El relleu és molt accidentat, i assoleix la màxima elevació a la mola de Planícia (920 m). El poble es caracteritza per l'abundància de marjades, que s'estenen al llarg de la costa. Destaquen les possessions de Planícia, de Son Valentí, de Son Balaguer, de Son Bujosa, de Son Sanutge i de Son Bunyola. Respecte a l'etimologia, la darrera part del mot, *albahr*, és aràbiga, i significa 'la mar'; quant a la primera part, existeixen diverses interpretacions: d'una banda, es pot considerar l'adaptació islàmica de la veu llatina *uineola*, i seria 'vinya de la mar'; de l'altra, podria venir de l'àrab *binyân*, i significaria 'casa o construcció de la mar'. Segons els arabistes, deriva de *bny*, forma del verb 'construir', probablement per referir-se a un paratge abundant en safareigs.

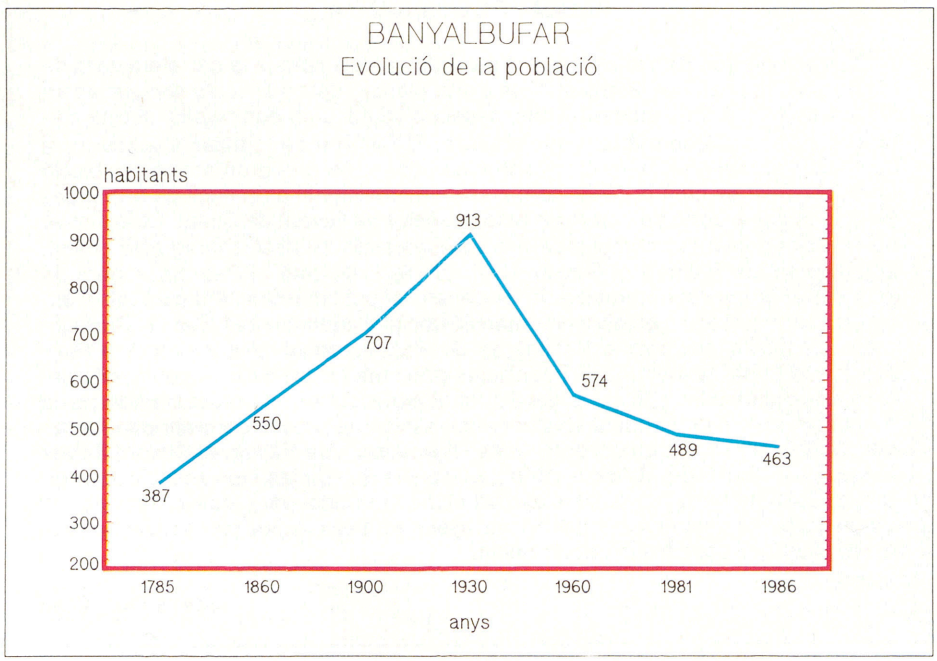

HISTÒRIA

Al terme, es coneixen quatre jaciments talaiòtics, repartits entre les possessions de Son Valentí i de ses Mosqueres. Tret del talaiot des Racó de Banyalbufar, els altres són d'escassa importància. Aquest petit nombre de jaciments no significa, en principi, que el municipi estàs poc poblat a la prehistòria i primeres etapes històriques. El fet d'esser una zona muntanyosa, de difícil i lenta exploració, i amb un tipus de vegetació particularment densa, pot haver determinat que moltes de restes arqueològiques no hagin estat encara detectades. El poble fou una alqueria, que féu part del districte de Bunyola, fins a la conquista catalana. Aleshores, va esser adjudicada a Nunó Sanç, comte del Rosselló. Gaudí de certa autonomia, que es manifestà el 1285, quan es féu la designació de síndics de la ciutat i parròquies foràmies per anar a fer sagrament de fidelitat i d'homenatge a Alfons *el Liberal* i els seus representants hi acudiren independentment dels d'Esporles. Cal assenyalar també que el rei Sanç concedí a la vila, el 1312, escut propi, amb les barres d'Aragó en camp blau, envoltat de set estels d'or. El 1392, fou creada la baronia de Banyalbufar, jurisdicció senyorial que fou atorgada pel rei Joan I d'Aragó a favor d'Umbert Desfonollar. D'aquella grandesa, resta el palau de la Baronia. Reintegrada a la corona per Alfons IV de Catalunya, el 1445, fou cedida a Llatzeret de Lloscos. El primitiu nucli de població es disposà entorn de l'església. Els seus habi-

↑ Imatge panoràmica de Banyalbufar

tants participaren en la revolta forana, el 1450, i devastaren la Granja, Planici i la Baronia, amb robatoris de bestiar i destrosses d'oliveres. Però aquest alçament fou ràpidament reprimit, i en foren víctimes Mateu Falqués, ajusticiat a Sineu, i Guillem Font, al qual confiscaren els béns. El poble va haver de contribuir a la guerra. Foren temps de crisi i emigració, lentament superats amb la introducció de la vinya i el conreu a les marjades. Tengueren especial rellevància els seus vins, emprats a la taula reial i a totes les esglésies. L'origen de l'extensió de la vinya, substituint els cereals, fou produit per l'exempció de delmes que, des del 1564 havia atorgat Carles V. Per defensar-se dels freqüents atacs piràtics, s'arribaren a construir, en el s XVI, 12 torres de defensa. En el s XVII, es començà l'església actual. Aleshores, els grans terratinents eren tres o quatre llinatges insignes, sobretot Vic i Albertí, que es ramificaren en petites propietats. Es varen multiplicar així

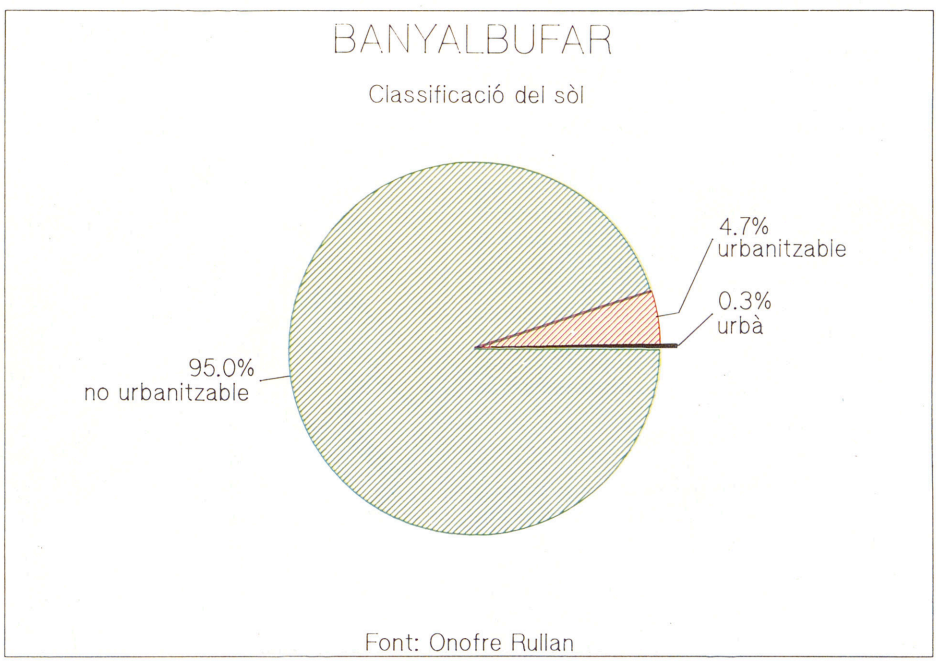

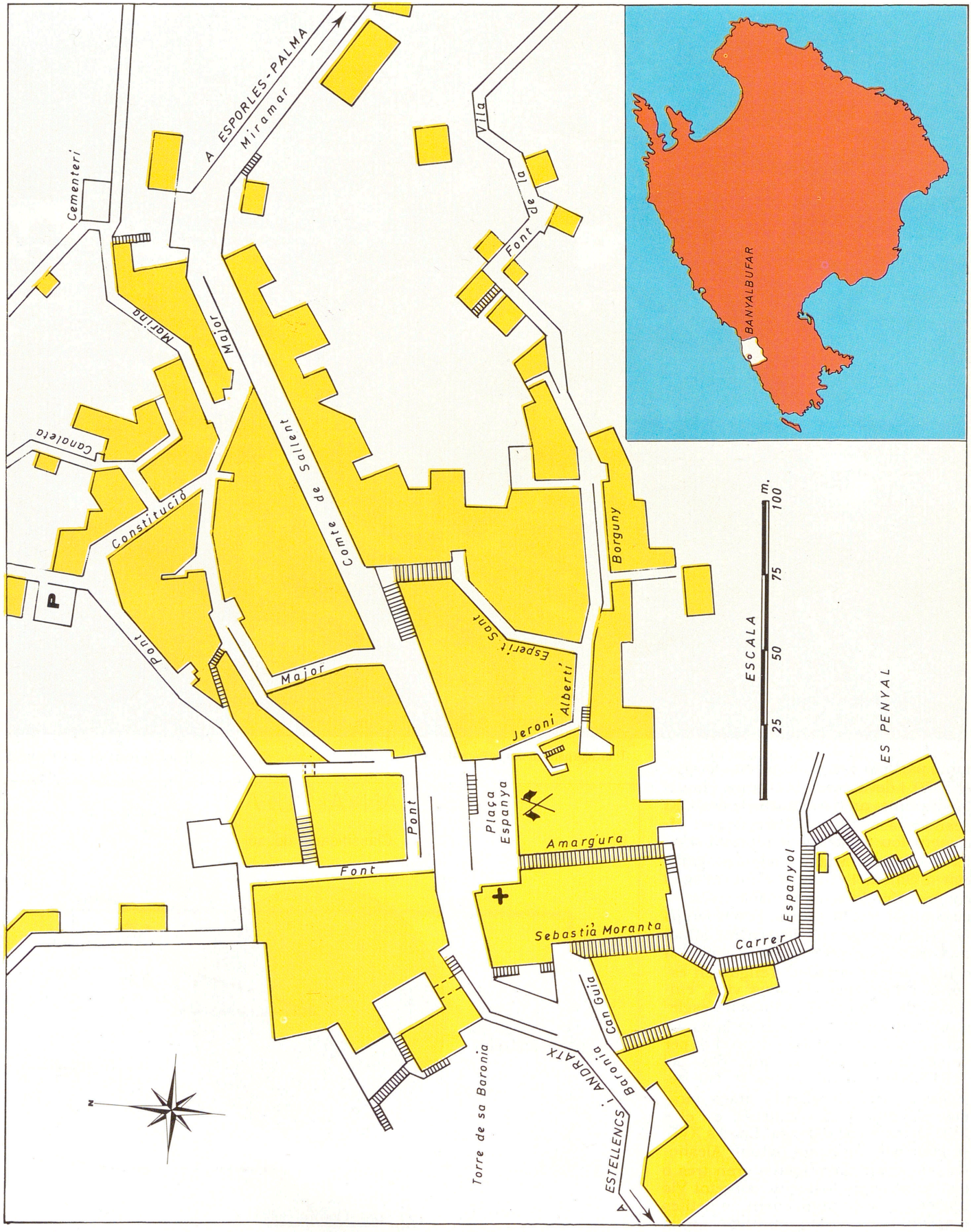
A ESPORLES-PALMA
Miramar
Cementeri
Vila
de la Font
Marina
Major
Canaleta
Constitució
Comte de Sallent
Borguny
P
Pont
Major
Esperit Sant
Jeroni Alberti
Plaça Espanya
Pont
Font
Amargura
Sebastià Moranta
Carrer Espanyol
ES PENYAL
ESCALA
m.
100
75
50
25
Torre de sa Baronia
ANDRATX
Barona i Can Guia
ESTELLENCS
N
BANYALBUFAR

BATLES DEL SEGLE XX

Joan Albertí Coll	1900
Joan Vic Tomàs	1906
Pere Tomàs Ambrós	1906
Mateu Albertí Albertí	1910
Joan Albertí Coll	1912
Antoni Albertí Darder	1920
Pere Tomàs Ambrós	1920
Antoni Albertí Tomàs	1923
Pere Tomàs Ambrós	1930
Antoni Picornell Tomàs	1942
Llorenç Picornell Picornell	1944
Joan Vives Tomàs	1948
Joan Albertí Albertí	1949
Llorenç Picornell Picornell	1956
Antoni Vives Albertí	1970
Jaume Tomàs Font	1979

↑ Banyalbufar és un poble de muntanya que guaita a la mar

els pobladors. Cap al s XX, s'organitzà un fort sindicat exportador dels ramells de tomàtigues, mentre que durant l'hivern funcionaven les tafones de les possessions. Aquest cultiu fou introduït per Francesc Albertí Gomila, que l'implantà a la seva finca de sa Marina. El comerç de les tomàtigues, dirigit en principi a Palma, prengué força, i ben aviat es relacionà amb Barcelona. Fou aleshores que la demanda arribà a esser superior a l'oferta, i a poc a poc totes les terres s'ompliren de tomatigueres. De les tomàtigues, se'n feien ramells, que es podien guardar durant l'hivern, quan el producte és escàs. El fet de poder oferir-lo fora de temporada, explica l'èxit d'aquest comerç, que fomentà la instal·lació d'un important sistema de transport. La comercialització del producte propicià l'enriquiment de la vila i permeté la instal·lació d'una serradora i del correu. Fou el tercer poble de Mallorca amb electricitat, i abans del 1914 ja comptava amb un sistema de clavegueram. Cal destacar que el poble fou el primer de Mallorca en renda per càpita a la dècada dels 20. Durant aquests anys, es parcel·laren algunes possessions, concretament les terres de la Baronia, i proliferaren els cultius d'horta. Això conduí a la modificació de l'antic traçat d'algunes sèquies i a la construcció de la major part dels safareigs actuals. Els esdeveniments polítics no suposaren importants alteracions per al poble. Després del 1931, s'implantà el nou règim republicà sense cap tipus de violència. S'esdevengueren notables millores a les mines d'aigua pública i es dugué a terme la construcció d'un escorxador i l'adesament dels rentadors públics. A les eleccions del maig del 1933, obtengué majoria absoluta la dreta, encapçalada per Pere Vives, mentre que els republicans i els «verguistes» aconseguiren dos representants perhom. Però no s'organitzà cap partit amb seu pròpia, i tampoc no hi hagué debat polític a l'Administració. Després de la victòria del Front Popular a les eleccions de febrer del 36, es nomenà una gestora encapçalada pels simpatitzants d'Esquerra Republicana, que va esser cessada el juliol del 36.

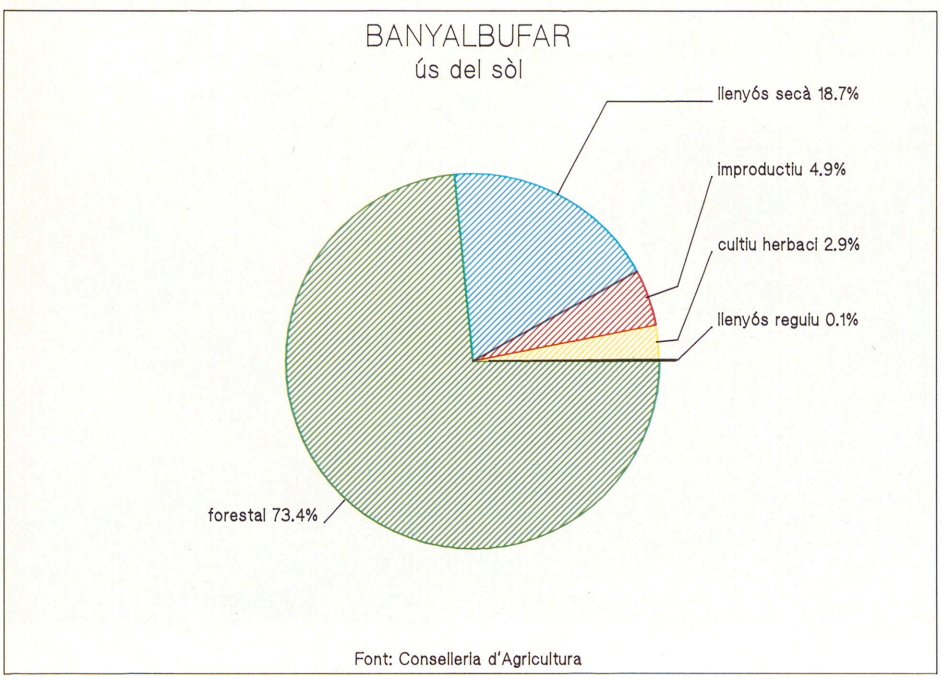

Font: Conselleria d'Agricultura

ECONOMIA

Quant a agricultura, cal assenyalar la prevalença d'una propietat molt repartida. La major part és explotada per administració directa i la resta per arrendataris o amitgers. El 1986, s'havien dedicat al conreu de secà 309 hes, i 55 hes eren de reguiu. La vinya ha

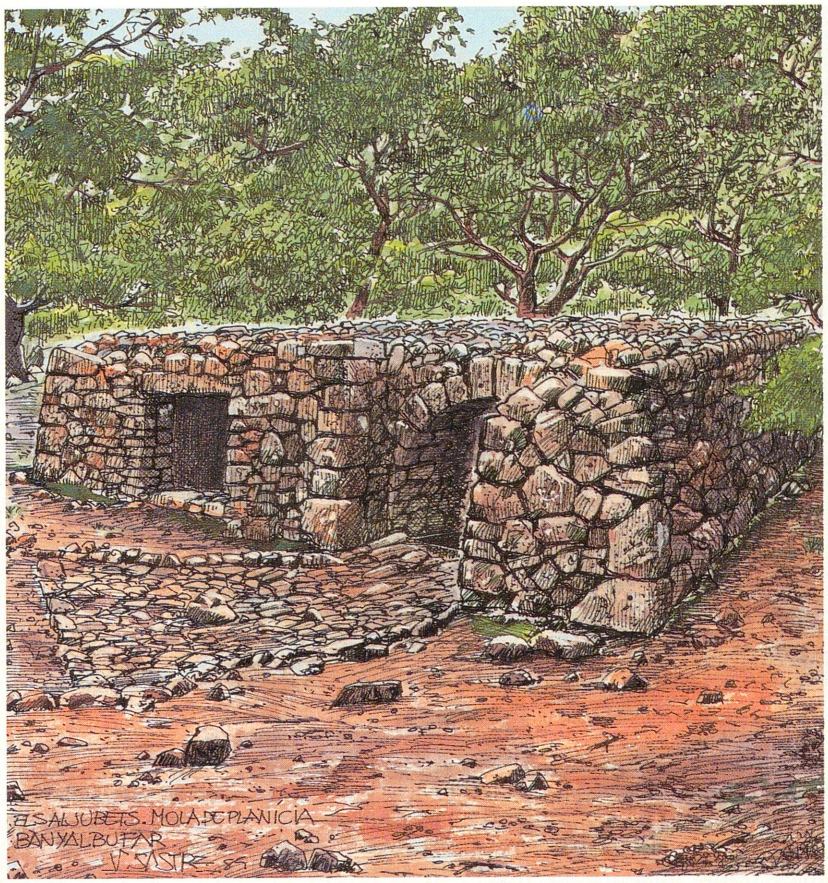

Es Aljubets

Talaia de ses Ànimes

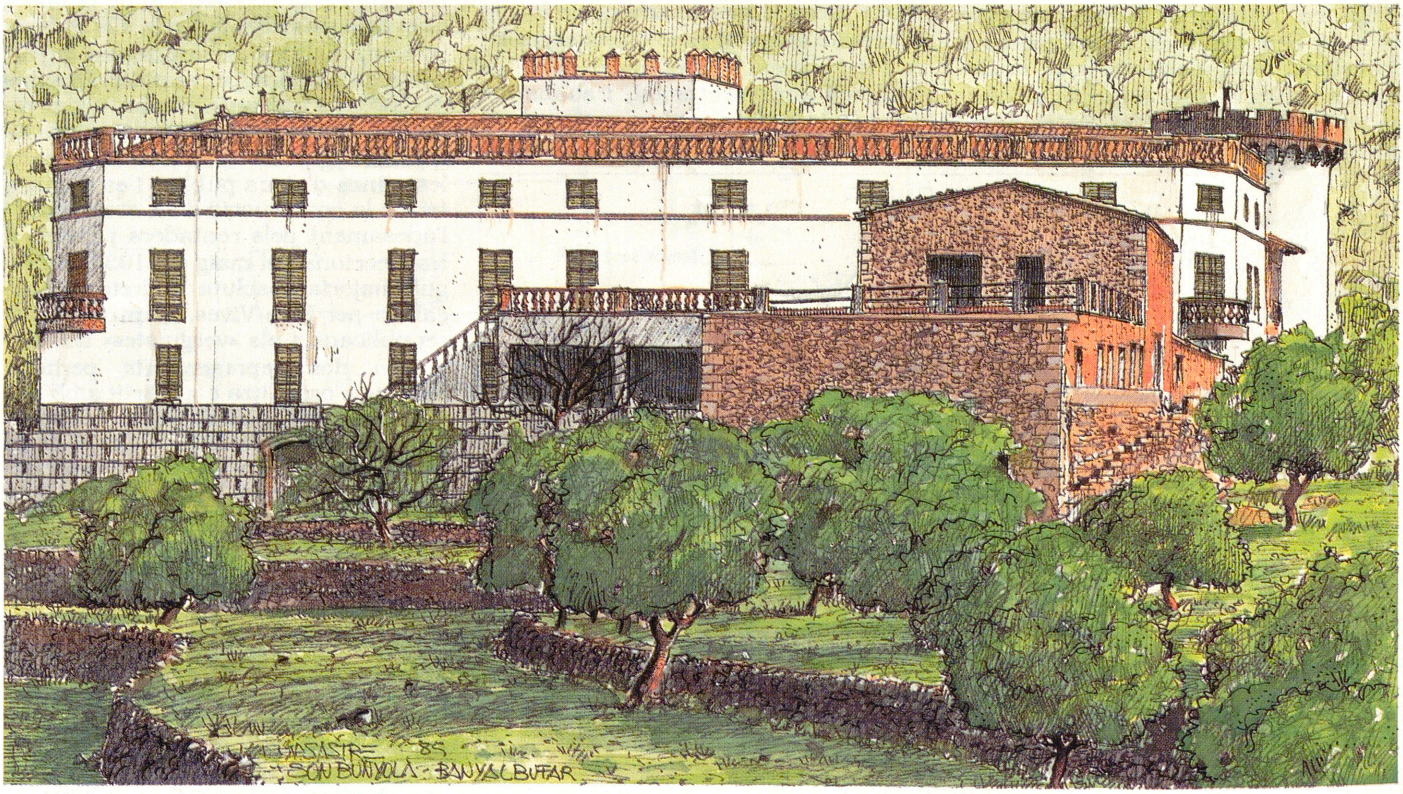

Son Bunyola

ocupat un paper rellevant. Ferran Cotoner, marquès de la Cènia i propietari de la Baronia, s'interessà per aquest conreu i augmentà la seva producció a principis de segle. Quan, a causa de la fil·loxera, començà a minvar, aquest conreu és substituït per les tomatigueres. Actualment, s'intenta recuperar, a alguna finca, la vinya de malvasia. Fins a una època bastant recent, la pesca tenia una certa importància. El 1829, els pescadors publicaren uns estatuts pels quals s'havien de regir. El producte era conduït a Palma, aprofitant els mateixos mitjans de transport que s'havien incrementat per al comerç de les tomàtigues. El 1989, existeix una confraria, coneguda antigament com a *pòsit de pescadors*, constituïda per set membres. Aquesta compta amb tres llaüts, que pesquen sobretot amb xarxes, i el producte es ven al poble. La confraria depèn de la del port d'Andratx. Els arrecers marítims que s'utilitzaven (cala de Banyalbufar, Port des Canonge, sa Galera), avui tenen una funció més esportiva o d'esplai. Els seus paratges atreuen un turisme més aviat selecte. L'hostaleria, juntament amb el funcionament d'alguns bars i restaurants, se centra en dos hotels i un hostal, que reuneixen un total de 80 habitacions. La segona residència ha esdevengut una de les finalitats més importants.

→ L'antiga Baronia ha esdevengut establiment hoteler

VIDA SOCIAL

A la costa, es localitzen les torres de defensa, com la talaia de ses Ànimes, edificada el 1545, i d'altres com la de sa Baronia, de Son Balaguer, de Son Bunyola, des rafal de Planícia i de Son Valentí, a més de la talaia des Verger, des coll des Verger, la de Banyalbufar i la des port de sa Pera de s'Ase. Destaca el sistema d'irrigació de terrasses, d'origen islàmic. La captació d'aigua, bàsicament de la font de la Vila, presenta uns trets arquitectònics específics. Té una galeria de captació més aviat curta, i una sèquia de conducció comparativament llarga. Aquesta estructura respon al fet que l'aigua es

CENS RAMADER
(caps)

Oví	247
Porcí	31
Caprí	8
Equí	3
Mular	1

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàries)

Oliveres	269
Ametlers	25
Figueres	2
Vinya	1
Tarongers	1
Nesplers	1

BANYALBUFAR

Banyalbufar és per a mi el record de la meva infància i adolescència, és el record de la meva família i dels meus amics.

Esser de Banyalbufar ens marca. Com marca a cadascú el lloc on ha nascut i crescut, on s'ha fet home o dona. Ja els nostres avantpassats ancestrals hagueren de lluitar contra la mateixa Naturalesa per a construir unes marjades que els permetessin de sobreviure. Avui són un element paisatgístic de gran bellesa, un element distintiu d'un poble i el testimoniatge dels esforços dels banyalbufarins que elevaren la qualitat de la seva vida, i n'elevaren el nivell sense destruir el paisatge que els era propi; encara més, l'embelliren amb les seves pròpies mans.

Aquesta és la característica dels homes i les dones del nostre poble: aspirar, sempre, al millor; saber que l'esforç i la donació són les millors armes per a aconseguir de triomfar, i que la suma solidària dels esforços és la clau per a combinar eficàcia i bellesa. Naturalment, amb l'amor i el respecte deguts a la terra.

Jeroni Albertí Picornell

ELECCIONS LOCALS

	1979		1983		1987	
	Vots	Regidors	Vots	Regidors	Vots	Regidors
AP-PL			84	2		
PTI	2					
UCD	182	7				
UM			190	5	176	7
BATLE	Jaume Tomàs - UCD		Jaume Tomàs - UM		Jaume Tomàs - UM	

recull terres amunt, on el pendent és fort i es necessita menys obra de captació, però en canvi l'aigua ha de recórrer sovint un llarg camí abans d'esser repartida. D'aquesta complexa xarxa de distribució, se'n nodreixen tot un conjunt de molins, dels quals sobresurten dos de prou il·lustratius, a prop de la sortida del torrent d'en Roig. El seu emplaçament, als penyasegats, no permet aprofitar gens d'espai per al conreu. Aquest fet ha facilitat el seu relatiu bon estat de conservació, encara que han desaparegut els estris de ferro i de fusta, i s'han conservat part de les moles. A uns 200 m, un safareig recull l'aigua de dues sèquies diferents, provinents de captacions subterrànies del tipus qanât. L'aigua és conduïda per una sèquia, per la terrassa superior, i mitjançant un conducte soterrat arriba a la inferior, que la transporta fins al cup del molí més elevat. La construcció d'ambdós molins es presenta com una unitat, i tenen el mateix tipus d'estructura bàsica, caracteritzada pel cup o dipòsit d'aigua que provoca la pressió necessària per fer moure el rodet. L'exterior és construït a base de pedres sense tallar i d'argamassa. L'accés als dos molins es podia fer des de terra, a través del molí superior, o des del mar, per la perllongació dels graons del molí inferior, excavats a la roca. Malgrat que actualment complesqui la funció d'hostal, es conserva l'antic palau de la Baronia, amb la seva torre de defensa i clasta del s XVII. El capbreu de Pere de Manresa esmenta la capella de Santa Maria de Banyalbufar, de la parròquia d'Esporles, servida a finals del s XIV pels preveres Bartomeu Draper i Joan Auget. El 9 de juny de 1669, es començà l'església actual. Es va concloure la volta el 1690, i set anys després es finalitzà el campanar. Es dedicà a la Nativitat de la Mare de Déu, i en el s XVIII s'enriquí amb diversos retaules i imatges policromades. El 1851, un terratrèmol provocà greus perjudicis, les reparacions dels quals duraren fins al 1860. L'església s'erigí en parròquia el 1913. El poble ha manifestat activitats culturals, com la revista *Alba Flor*, que es publica d'ençà del 1988, i l'agrupació folklòrica i escola de ball de bot *Brot de Teix*, fundada el 1983. D'altra banda, funciona un club per a la tercera edat, situat a les mateixes dependències de l'Ajuntament. Disposa d'una biblioteca pública i d'unes pistes esportives municipals. El 8 de setembre se celebren les festes patronals, per la Nativitat de Maria, i el 17 de gener s'encenen els tradicionals foguerons de sant Antoni. Té una escola

FILLS IL·LUSTRES

Comte de Sallent
Jeroni Albertí Picornell

← Casa Consistorial de Banyalbufar

CONSISTORI A 1989

Jaume Tomàs Font (UM)	Batle
Margalida Cabot Tomàs (UM)	Cultura
Miquel Tomàs Álvarez (UM)	Ob. Públiques
Josep Lluís Amorós Vidal (UM)	Regidor
Miquel Bujosa Albertí (UM)	Regidor
Jaume Albertí Picornell (UM)	Regidor
Jaume Mir Ripoll (UM)	Regidor

unitària i l'assistència sanitaria està coberta per un dispensari municipal, amb un metge titular i una farmàcia. Diàriament, un autobús comunica el poble amb Palma. El municipi pertany al districte judicial de Palma. Compta amb personatges notables, com el mestre miniaturista, del s XIV, fra Antoni Bordoi, conegut com *s'Ermità* i el polític Jeroni Albertí Picornell. En referir-se a aquesta vila, el cronistes citen fra Joan Coll, trinitari del s XVII, que promogué la construcció de l'església de Sant Felip a Palma. (JC)

BANYALBUFAR, CALA DE Accident de la costa, al terme del mateix nom, situat entre la punta Grossa i na Ferranda. Hi desemboca un torrent que arreplega les aigües de pluja i de diverses fonts des Teixos, a la mola de Planici, i a les conques del Rafal i de Son Bajueta. Les aigües del torrent cauen des de dalt d'un penya-segat sobre la macada de la cala, durant quasi tot l'any. (M)

→ Cala de Banyalbufar

BANYARRIQUER *(Cerambyx cerdo)* Coleòpter originari del nord d'Àfrica, de 3 a 5 cm de llargària.Es caracteritza per les antenes, que són tant o més grosses que la resta del còs, especialment en els mascles. Les femelles fan la posta a l'escorxa dels arbres. Les larves s'alimenten de fusta (xilòfagues), a la qual excaven galeries, arribant a causar la mort de molts d'arbres. La seva extinció presenta dificultats. El dels boscos i dels arbres de conreu de Mallorca es diferencia del centre-europeu per la seva major grossària i vigor, i té el color menys negrós. Se'l pot veura volar els primers dies d'estiu.

BANYAT, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada arran de la partió amb el de Porreres, entre les cases noves de Pérola i el puig de ses Roques. (M)

BANYA VELL, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre sa Tafal i sa Canova. (M)

BANY DE SA COVA Accident de la costa del terme de Llucmajor, situat entre s'Alavern i es Fonoll Marí. (M)

BANY DES BATLE Accident de la costa del terme de Calvià, situat entre la caleta de Santa Ponça i el morro d'en Grosser. (M)

BANYERA DE SES MESTRES Accident de la costa del terme d'Artà, situat entre la punta de sa Torre o de s'Eriçó i el mollet de sa Colònia de Sant Pere. (M)

BANYERES, PORT DE Al terme de Son Servera, avui port Vell. Es troba documentat, el 1244, en un projecte del rei Jaume II per fundar-hi una nova vila, que després s'aixecà on ara

↓ Banyarriquer *(Cerambyx cerdo)*

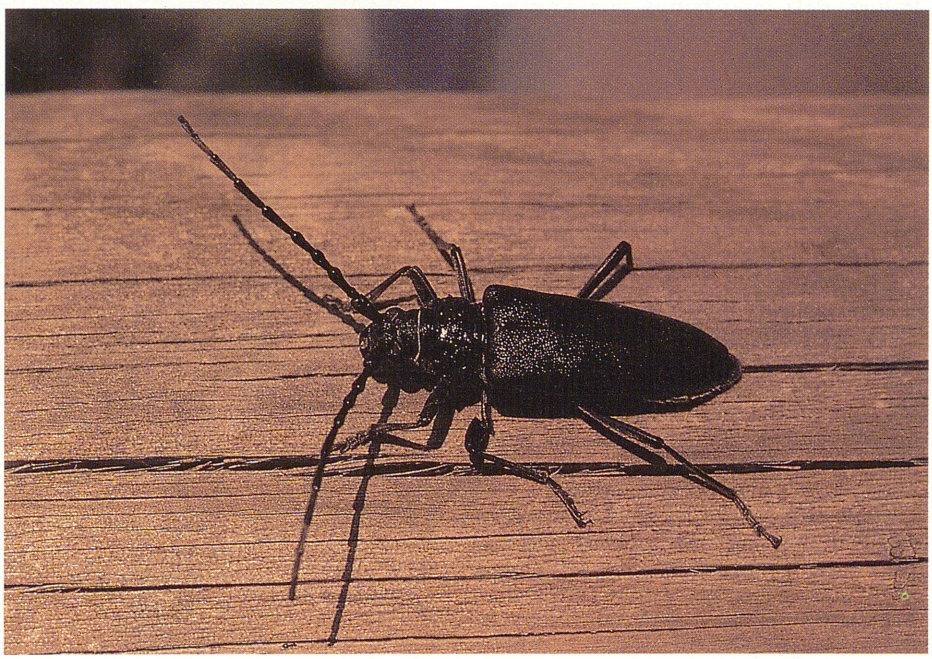

és Son Servera. També s'ha dit port de Sant Jordi. (M)

BANYETA, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre sa casa Nova i cas Sacot. ■ Al terme de Manacor, entre can Castell Vell i Son Gener Vell. ■ Al terme de Petra, entre Son Roqueta i Son Embaràs. (M)

BANYETA, FONT DE LA Al terme de Palma, a la barriada des Molinar. Documentada també com a pou d'en Banyeta i pou de sa Banyeta. (M)

BÀNYOLS Possessió del terme d'Alaró, situada entre el puig de Son Penaflor i la torre de can Morante. Registrada al *Llibre de Repartiment*. Té oratori privat i casal senyorial. En aquest mateix lloc, hi hagué una mesquita. (M)

→ Cases de la possessió de Bànyols (Alaró)

BANYOS DE SANT JOAN Vegeu *Sant Joan de la Fontsanta, banys de*.

BANYOTO, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre el pou de Justaní i can Faldares. (M)

BANYS, POU D'EN Al terme de Sineu, entre Son Estela i Son Creixell. (M)

BANYS ÀRABS Construcció islàmica destinada a la neteja corporal, íntimament relacionada amb les creences i rituals lligats a l'Alcorà. A Palma, dels cinc banys que s'esmenten al *Llibre del Repartiment* , només resten els del carrer d'en Serra. Aquest edifici constitueix la millor mostra d'arquitectura islàmica a Balears, tot i que tan sols se'n conserva la sala de banys calents i una habitació rectangular annexa, de funció desconeguda. La sala de banys és de planta quadrada, d'una amplària de 7,20 m i està subdividida en dos espais: una zona central, coberta amb una cúpula de mitja taronja, i un corredor laterai amb volta de canó. A la cúpula, s'obren una sèrie de claraboies que donen llum a la sala. Els dos espais estan separats per dotze columnes de fust monolític amb capitells que semblen reaprofitats, ja que els seus diàmetres no coincideixen amb els dels fusts; els cimacis, en canvi, són tots iguals i degueren esser realitzats expressament per a aquesta edificació. La datació del conjunt no és unànime, però algunes característiques dels cimacis són pròpies del s XI.

BANYS D'EN TOFOLET Accident de la costa del terme de Palma, situat entre es Rotlet i es Portitxolet. (M)

BANYULS, DALMAU DE (? ~1272 - 1345) Cavaller, senyor de Banyuls dels Aspres (el Rosselló). A principis del s XIV, es posà al servei del rei de Nàpols, Robert d'Anjou (casat amb Sança de Mallorca, filla del rei Sanç de Mallorca). Lluità al servei de la lliga güelfa de Toscana, de la Santa Seu, de la República de Venècia i de la ciutat

↓ Interior dels Banys Àrabs de Palma

ELS BANYS A MADÎNA MAYÛRQA

A les comunitats islàmiques, el bany és un element fonamental tant per a la vida religiosa com per a la relació social. A causa de l'especial estructura religiosa de l'islam, el bany és l'element purificador per excel·lència, sense el qual el fidel no pot entrar en contacte amb la divinitat. Així, la puresa física es mescla amb l'estat de puresa espiritual. El bany, endemés, és un sistema de relació social gairebé significatiu a la vida de les ciutats.

El concepte físic de puresa espiritual mitjançant el bany és un element semític incorporat a la cultura a través de l'Islam. El valor social del bany com a lloc de relació és una herència del món clàssic que el àrabs varen acceptar entrar en contacte amb els bizantins i romans i que mantengueren al llarg del seu desenrotllament cultural, en part perquè l'estructura social de caire familiar, tancada a les parets de la casa pairal, demanava un modus de relació, obert, però fora dels límits casolans. Així, el ritual del bany públic estava marcat per una absoluta separació de sexes, on els homes gaudien d'un horari preestablert, diferent al de les dones que podien fruïr del bany i de la conversa amb les amigues, amb plena llibertat i sense rompre la intimitat pròpia del seu estat social, severament definit pel ritual islàmic.

Aquestes necessitats, religiosa per una banda, de relació social per l'altra, va fer que el bany fos un element característic de la ciutat islàmica. Madîna Mayûrqa i, amb ells, tota l'Illa, necessitava dels banys. Recordem que Ibn Khaldûn, quan descriu la conquesta omeia del 902 i l'actuació del conqueridor a Mayûrqa, ho expressa de la següent manera: *«Isam, va construir mesquites, posades i banys»*. Tot just amb una frase tan curta, realment lacònica, queda reflectida la volta que l'antiga Palma donava en entrar a fer part, de bell nou, del món islàmic. La creació de banys i mesquites, casa de purificació l'una, casa d'oració l'altra, expressen, en poques paraules, de manera sintètica, un canvi de mentalitat i un canvi social.

La ciutat dels banys que fou Mayûrqa (sembla que el 1229 en restaven cinc perfectament documentats) no ha estat una ciutat afeccionada a la conservació del seu patrimoni i això, avui dia, sembla confirmar-se amb la poca estima envers del seu passat històric. Dels cinc banys documentats, tan sols ens en resta un i realment no és el més representatiu d'entre els molts de banys que encara es conserven arreu del país. Hi hauria altres banys que no han deixat constància documental? És quasi segur puix una ciutat de la importància demogràfica com Madîna Mayûrqa necessitava més banys, al manco cada mesquita (sembla que ciutat va tenir 27 mesquites) hauria de tenir, encara que no necessàriament, a la seva rodalia, un establiment d'aquest tipus. Tot ha desaparegut sense deixar rastre, com tantes d'altres coses de la cultura islàmica a la nostra terra.

Al moment de la conquesta catalana, els usos i costums de la nova gent cristiana, canvien. El bany deixa d'esser un ritus, la purificació de les ànimes segueix altres camins i per purificar els esperits l'aigua tèbia no basta. És un món diferent... i els banys deixen d'esser el que foren, perden importància. En aquests moments, a cavall entre el s XIII i el s XIV els jueus, d'antic establerts a l'Illa, perfectament arrelats dins els costums dels musulmans, tenen cura de l'organització dels banys que encara resten, alguns temps, al servei de la comunitat. Aquesta organització fa que, per a alguns, els banys rebin el nom de jueus, encara que aquesta afirmació sigui aventurada per complet.

On són els banys de ciutat? Què resta dels banys de la vila *«dels quals la un es apelat bayn de la Real. El segon bayn de Albaniera. Lo III bayn de la Costa. Lo IIII bayn Salssum. Lo V bayn del alfaden...»?*

Tot passa al llarg del temps i els banys de can Serra, els humils banys que encara resten a Madîna Mayûrqa, és l'única prova d'un passat esponerós que ja no tornarà.

Guillem Rosselló-Bordoy

de Zadar (Dalmàcia). Tornat al Rosselló, llavors part del Regne de Mallorca, fou primer conseller i després lloctinent (1322-1324) del rei Sanç de Mallorca. El 1322, proposà a aquest monarca un ambiciós programa de renovació de la seva flota, que consistia a substituir les velles naus i coques mallorquines (embarcacions amb coberta i sense rems), per galeres (vaixells de guerra impulsats principalment a rem), que poguessin cobrir les rutes comercials de la Mediterrània Oriental i els llargs trajectes cap a Flandes i Anglaterra. Aquest programa no es posà en pràctica i el 1322 fou rellevat del seu càrrec per Francesc Canet. El 1324, es revoltà a Perpinyà, juntament amb altres nobles, contra la regència de l'infant Felip i segrestà el jove successor de Sanç, Jaume III de Mallorca. Entre 1324 i 1325, durant la rebel·lió, fou canceller del regne de Mallorca, però l'infant Felip s'imposà i hagué de fugir a Catalunya primer i després a Avinyó. Fou perdonat i Jaume III el nomenà lloctinent reial del Rosselló, càrrec que ocupà entre el 1338 i 1340.

BAPTISTA, CAN Olleria situada al carrer de la Gerreria de Palma. Sembla que fou fundada cap al 1700 i que rep el nom d'un dels primers propietaris. S'hi fabricava material de construcció, peces artístiques i tot tipus d'estris domèstics. Tenia mercat a Mallorca i exportava a la Península i a l'extranger, particularment a Alger i a Barcelona, on venia alfàbies per envasar oli i gra. L'olleria, propietat dels germans Riera Terrades, continua la tradició popular, malgrat els materials de construcció i la cuita es fan a altres factories de l'empresa ja que, el 1985, fou aturat el forn per problemes de pol·lució. ■ Propietat rústica del terme de Sencelles, situada entre Binialmara i Son Campaner.

BAPTISTA, SON Propietat rústica del terme de Valldemossa, situada entre la vila i Son Bauçà. (M)

BARANDA CAIXIGAL, FELIP DE (? 1774 - Palma 1801) Militar i poeta. El 1795, fou destinat a Mallorca com a capità del regiment de dragons de Numància. D'ideologia liberal i autor de poemes qualificats, aleshores, d'anticlericals, tengué problemes amb la Inquisició. Per aquest motiu i a causa de la seva vida, considerada escandalosa pels mallorquins de l'època, va esser objecte de fortes crítiques. El seu suïcidi (duit a terme després de dir a un prevere *Ahora veremos si hay Dios, si hay alma*) i la polèmica que se suscità a Palma sobre si havia d'esser enterrat o no en sagrat, contribuïren a incrementar la fama que ja tenia. Fou enterrat, finalment, al convent de Sant Francesc, i la imaginació popular li dedicà nombroses gloses. Alguns dels seus poemes foren publicats a *Nueva colección de cuentos en verso*, que s'estampà clandestinament.

BARAT Vegeu *Bis*.

BARATADES, CAS Propietat rústica del terme de Palma, situada entre la font de la Vila i Son Penaflor. (M)

BARATTA DE VALDIVIA, ARTUR (Barcelona 1860 - 1947) Compositor i director musical. Cursà estudis al conservatori Isabel II de Barcelona i al de París, el 1876, sota la direcció del mestre Ambrosi Tomàs. El 1882, estrenà la seva òpera *Lo desengany*. Fou director de l'orfeó La Protectora de Palma, on visqué molts anys abans de tornar a Barcelona. Composà diverses sarsueles i un poema simfònic, *Brisas del mar*.

BARBA, CAN Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre can Picassa i la font de Vàritx. (M)

BARBA, SON Possessió del terme d'Alcúdia, ran de la partió amb el de sa Pobla, situada entre sa Torre i es Molinar de Crestatx. ■ Al terme de Manacor, entre Son Ribot i Son Alegre. Té oratori privat i està documentada el 1552. (M)

BARBACANA, CALA Accident de la costa del terme de Felanitx, situat entre Portocolom i cala Marçal. (M)

BARBA D'ALZINA *(Usnea barbata)* Liquen. Dita també de **bosc** o de **ca-putxí**. Formada per un fong o bolet i per una alga. Es fa per dins els alzinars més espessos i humits, i els seus tronquets pengen de les branques de les alzines més velles, molt ramificats, amb les rametes divergents, quasi fibroses, capilars a l'àpex i perpendiculars a l'eix; del conjunt d'aquests pelets li ve el nom vulgar de barba. Les seves llavors són com a capsuletes rodonenques, convexes, subcarnoses, plenes d'ascòrpores, anomenades apotecis. Per la seva forma, es creia que curava l'alopècia. (FB)

↑ Barba d'alzina *(Usnea barbata)*

↑ Barba d'ermità *(Cymbalaria muralis)*

BARBA D'ERMITÀ *(Cymbalaria muralis)* Planta perenne escrofulariàcia, de llargues tiges encatifadores, filiformes, penjants o esteses, de fulles alternes cordiformes, purpurines pel revers, molt poliformes. Les flors són petites, amb esperó curt un poc corbat, liles amb el paladar groc. És autòcora i floreix de febrer a octubre. En infusió és antiescorbútica, tònica i diurètica. A Mallorca i a Menorca, també s'hi troba la *Cymbalaria aequitriloba*, que és un endemisme tirrènic. És perenne, de tiges pubescents encatifadora i fulles alternes cordiformes, molt poliformes i pubescents. Les flors són petites amb esperó curt i de color lila. Floreix de març a octubre. Es troba principalment a la muntanya. (GA)

↓ Cases de la possessió de Son Barba (Manacor)

BARBA DE SES PUNTES *Fort* (→) al terme de Llucmajor, situat unes tres milles mar endins cap a ponent, a l'altura del cap Enderrocat. (M)

BARBA DES POU SALAT *Fort* (→) al terme de Llucmajor, situat unes dues milles mar endins, davant el pas des Gat. (M)

BARBA DE TREURE CABRERA *Fort* (→). Situat a alta mar, a poc més d'una milla de la costa de Llucmajor, enfront de ses pedreres de la Seu. (M)

BARBA D'OLIVERA *(Homolothecium sericeum)* Muscínia o molsa de

→ Can Barbarà el 1919, amb les casetes de banys separades per a homes i per a dones *(AVC)*

la família de les braquiteàcies, que forma unes catifetes vellutades, verd-blavoses, lluentes, adherides a les soques de les oliveres, amb les càpsules erectes damunt el caulidi o tigeta. És una de les molses més freqüents, que solen recollir els pessebristes per revestir muntanyoles i turons. (FB)

BARBALL Vegeu *Escorçonera*.

BARBARÀ, CAN Accident de la costa del terme de Palma, a la caleta des Mal Pas de El Terreno. S'hi ubicava la possessió del mateix nom, que va esser esbucada entorn del 1983. El seu propietari, Josep Barbarà, hi instal·là, a principis del s XX, un establiment de banys, que fou regentat pels seus fills, Francesca i Josep. El lloc es va fer molt popular, des dels anys vint, entre els estiuejants de El Terreno, Portopí i la Bonanova.

CAN BARBARÀ

En pensar en el Can Barbarà dels anys trenta ens envaeix un sentiment que suma ira i nostàlgia. S'obren pas les siluetes de noms entranyables: mestre Miquel, el guarda dels banys, tan fidel i amatent. Nins i homes i dones —per separat— omplien l'aire d'alegres remors, rialles, cridadissa i xapoteig. Aquí aprengueren a nadar mallorquins de moltes generacions. D'aquí sortiren, tanmateix, bons nadadors; recordem Paco Bover, Josep Lluís Riera, Jaume i Ramon Servera, Vidal i tants d'altres...

Però això no és tot. La mar era neta i oberta: convidava a la pràctica sàvia de la pesca, i es produia freqüentment la seqüència vibrant del peix enlairat com un llampeig. Recordam també les colles d'al·lotells de sa Portassa, trescant per les penyes, a l'aguait dels crancs o arrabassant pegellides. De tot aquell petit món de tonalitats sèpies, poca cosa en queda. El Corb Marí, que fou pista de tenis, és ara Villa Dragón. Es mantenen Natzaret, can Rubert i cinc cases de sa Portassa, per ara triomfants contra el progrés —uns altres renous—. Els qui guardam a la memòria la imatge bategant del vell can Barbarà no podem evitar mirar endarrera amb ira, però, alhora, donam gràcies a Déu perquè encara ens permet fruir dels records i les restes d'un racó que va esser únic en el món.

Pere Quetglas —Xam—

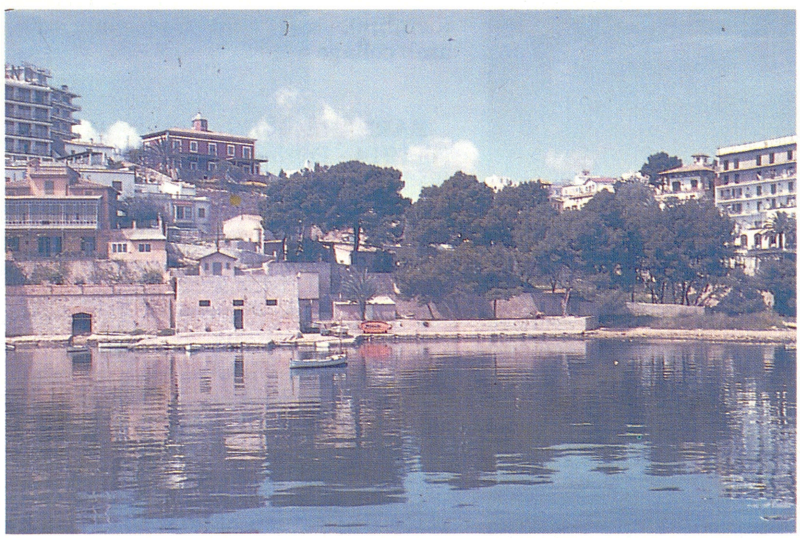

← Can Barbarà

BÀRBARA, FONT DE NA Al terme de Mancor, situada entre font Garrover i ses cases Noves. (M)

BÀRBARA, SANTA (s III) Màrtir. Patrona dels artillers i popularment invocada en cas de tempesta. El 1728, el regidor degà de l'Ajuntament de Palma la proposà com a patrona no principal de la ciutat, atenent la protecció que se li atribuïa sobre la vila de Bunyola durant una espectacular tormenta. Per consell del braç eclesiàstic,

← Detall del retaule de la Mare de Déu, de Miquel d'Alcanyís, que representa Santa Bàrbara, conservat al convent de la Concepció de Palma

s'elevà la moció al Papa i a la Sagrada Congregació Romana de Ritus, a través del bisbe de Mallorca, pensant que la capital en fruiria. L'abril de 1734, el papa Climent XII promulgà un breu concedint la petició, que fou posada en vigor per un edicte del bisbe de Mallorca, Benet Panzelles, de 25 de novembre del mateix any. Aquest, establia que la festa en honor de la màrtir s'havia de celebrar el 4 de desembre, amb precepte d'oir missa, dins el recinte de la ciutat, però sense obligació de deixar la feina per complir-lo.

↓ Desembocadura del torrent de Bàrbara as Portitxol

BÀRBARA, TORRENT DE Neix dins el terme d'Esporles i aboca les seves aigües a la badia de Palma, as Portitxol. Té un recorregut de 18 kms i la seva conca té una superfície aproximada de 31,82 km².

BARBARÀ GÓMEZ, JOAN (Barcelona 1927) Gravador i pintor. Inicià la seva professió a Barcelona, on instal·là el taller (1944) i exposà per primera vegada (1957). Becat pel govern francès, es traslladà a París el 1957 per estudiar a la *Grande Chaumière*. Treballà a diferents tallers calcogràfics i contactà amb l'obra dels millors pintors contemporanis, com Matisse, Picasso i Miró, dels quals féu estampacions. Al tornar a Barcelona muntà taller propi i treballà per a les edicions d'Aimé Maeght i féu il·lustracions per a llibres de bibliòfil. És considerat un dels millors experts en tècniques de gravat, sense abandonar mai la pintura, i ha realitzat una labor integradora de les darreres avantguardes. Gran amic de Joan Miró, fou un dels més

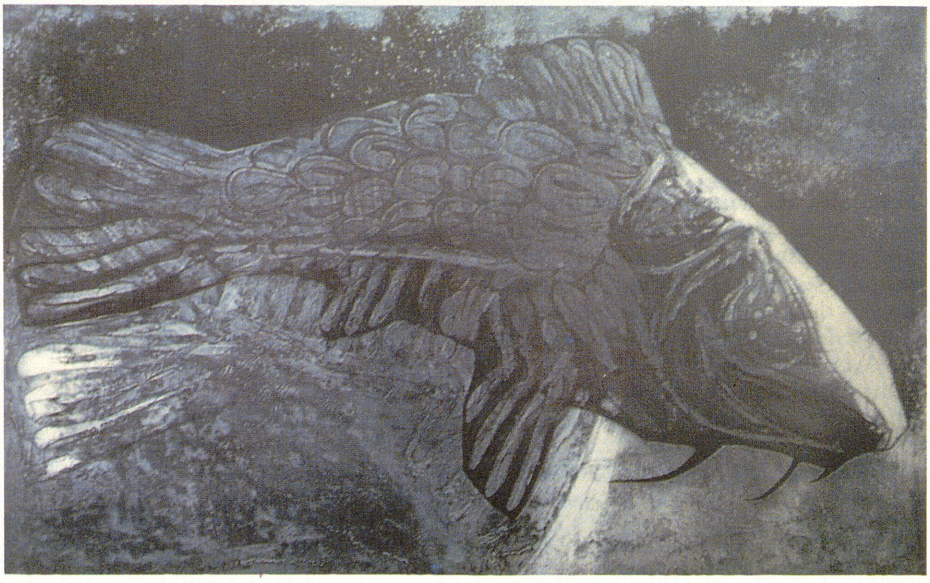

Gravat de Joan Barbarà Gómez *(CP)* ↑

destacats gravadors amb els quals treballava al seu taller de Son Boter. Ja mort el pintor, el 1988, hi va fer un curs de gravat per a la Fundació Pilar i Joan Miró de Palma (de la qual és membre), així com dues litografies amb collage a les Edicions 6a.

BARBARÀ PUIG, JOAN (Llucmajor 1914 - Palma 1936) Activista polític. Ingressà a la Falange Espanyola als 17 anys. Cap de premsa i propaganda sindical d'aquest partit, fou detengut el 23 d'abril de 1936 i alliberat el 29 d'abril del mateix any. El 19 de juliol de 1936, féu costat, com altres falangistes i dretans, als militars aixecats contra la República, i ocupà amb ells els llocs estratègics de Palma. Segons l'historiador Josep Massot i Muntaner, a causa d'una confusió entre falangistes i soldats, es produí un tiroteig al carrer de Colón i a la plaça de Cort, en el qual ell i el capità

← Joan Barbarà Puig

d'artilleria Josep Puch Nos, foren morts. La versió oficial, afirmava que el tiroteig era obra d'elements esquerrans, situats a les finestres i així fou exaltat com el primer màrtir del Moviment. Posteriorment, el 1942, l'Ajuntament de Palma li va atorgar, com al general Manuel Goded Llopis, la Medalla d'Or de la Ciutat de Palma. La mort del seu germà Josep, va fer que la Falange mitificàs els «germans Barbarà», i el consistori palmesà els dedicà el carrer on hi havia la seu de la Falange, actualment carrer del filòleg Manuel Sanchis Guarner. A altres pobles de Mallorca, també els dedicaren carrers.

BARBARÀ PUIG, JOSEP (Llucmajor 1911 - Portocristo 1936) Activista polític. Intervengué en l'aixecament militar del 19 de juliol del 1936. Durant la Guerra Civil, lluità al front de Manacor contra els republicans desembarcats. Va morir a causa d'una bomba que caigué sobre el camió davall el qual s'havia refugiat.

← Josep Barbarà Puig

BARBARÍN VANRELL, ANTONI JOSEP (Mallorca s XIX) Noble. Serví en la guàrdia reial de Ferran VII i en extingir-se aquest cos ingressà a l'exèrcit. Participà a la primera guerra carlina entre 1834 i 1840. Fou tinent coronel i ajudant de camp del capità general de Guadalajara. Rebé condecoracions militars i se'l nomenà conseller de l'orde d'Isabel la Catòlica.

↑ Barba-rossa. Gravat inspirat en una pintura de Diego de Velázquez

BARBA-ROSSA [Hayr al-Dîn] (Mitilene, Grècia 1465 - Estambul 1546) Almirall turc. Germà de Bâbâ' Arûg. Com altres corsaris, assolà les costes de la Mediterrània i, entre els múltiples atacs, a Menorca i a Mallorca, destaquen el de les costes de Campos (1528), Pollença i sa Calobra (1531). Per fer front a les accions armades dels algerins, les autoritats mallorquines construïren, el 1514, una fortalesa sobre l'illot del port d'Alger, situat a uns 700 m de la ciutat. Es va bastir amb pedra i picapedrers de Mallorca, sota la custòdia d'una guarnició de soldats illencs comandats pel cavaller Nicolau de Quint. La Universitat de Mallorca en pagà totes les despeses i lliurà al dit capità tres bombardes —Na Damiana, Sant Nicolau i Mascle de Paper—. El bastió era proveït d'armament i de menjar des de l'Illa. Després de quinze anys de setge gairebé continuat, el 21 de maig de 1529 capitulà perquè els seus defensors, debilitats per la fam, no aconseguiren rebatre l'atac final del corsari. (M)

BARBASSA, PUIG DE SON Al terme de Capdepera, de 91 m d'alçada, situat entre Son Mesquida i Son Barbassa. Al seu cim, hi ha les ruïnes d'unes construccions talaiòtiques, de les millors conservades de la zona. (M)

BARBASSA, SON Possessió del terme de Capdepera, situada entre Son Terrassa i sa Mesquida de Dalt. Probablement, era un lloc amb molt de càrritx, i se li donà per nom un augmentatiu del mot barba, perquè el càrritx és considerat, popularment i per la forma de les seves fulles, com la barba de les muntanyes. Tenia un bon oliverar, avui desaparegut. S'establí en el s XIX, i quedà reduïda a les 35 quarterades que té el 1989, 20 dedicades al conreu de secà i 15 al de muntanya.

↓ Construcció talaiòtica al cim del puig de Son Barbassa (Capdepera)

BARBER Dit de qui afaita i talla els cabells. Fins al 1875, exercia també la cirurgia menor, feia sagnies, i arrabassava dents i queixals, per la qual cosa aquesta professió estava molt vinculada a la del mestre cirurgià. De fet, ambdues feien part del mateix gremi, el Col·legi dels Honorables Cirurgians i Barbers. Ja al s XVIII, la creació a Palma de l'Escola de Cirurgia, marca la trajectòria independent dels oficis i el 1875 sorgeix oficialment la figura del dentista, encara que durant molts d'anys el barber continuà a exercir de queixaler.

BARBER, COCÓ Accident de la costa del terme de Santanyí, situat entre cala Llonga i es Mirant. (M)

BARBERÀ, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre can Tetè i Son Granada de Baix. ■ Al mateix terme, situada entre la vila i Son Sampol. ■ Al terme de Manacor, situada entre sa font des Oms i el puig de na Fogassot. (M)

BARBERÀ, JASPERT DE (Les Corberes, Llenguadoc s XIII) Militar. Lluità a favor de Nunó Sanç en el setge de Perpinyà contra els germans Montcada (1223), que el feren presoner. Participà també a la conquesta de Mallorca i destacà a la batalla de Portopí. Durant el setge de Madina Mayûrqa, va fer construir un passadís sota les seves murades. Seguidor dels càtars, va esser detengut i processat per la Inquisició, però per causa de les seves relacions amb alguns nobles rossellonesos i a la sol·licitud de gràcia del rei Jaume I, va esser absolt el 1247. Entre 1242 i 1255, exercí de vescomte de Fenollera, fins que els francesos s'apoderaren del castell de Querbus, la seva residència.

BARBERÀ, NA Accident de la costa del terme de ses Salines, situat entre cala en Tugores i es Barco Esfondrat. (M)

BARBERAN CASTRO NUÑO, JOAN (Barcelona 1869 - Palma 1956) Escultor i pintor. De jove, féu part del grup Gaudí. Es traslladà a Cuba, on realitzà la major part de la seva obra escultòrica, destinada a la decoració dels parcs, jardins i palau de congressos de l'Havana. El 1928, s'instal·là a Mallorca. Participà en la restauració del baix relleu del santuari de Lluc. Entre les seves produccions, destaca

↑ Joan Barberan Castro Nuño

un gran nu femení que estigué al vestíbul del cine Born de Palma.

BARBERAN RODRÍGUEZ, ROSA (L'Havana 1906 - Palma 1947) Pintora i gravadora. Filla de Joan Barberan Castro Nuño. Es dedicà a l'aquarel·la i a l'aiguafort. Col·laborà durant molts d'anys, com a figurinista i dibuixant, a diversos periòdics i revistes, principalment a *La Última Hora*, dirigida aleshores pel seu cunyat, Josep Tous Lladó. Fou la protagonista femenina de la popular pel·lícula produïda a Mallorca, *El secreto de la Pedriza*.

BARBERET, CAS Propietat rústica del terme d'Esporles, situada entre ses Casotes i el puig de Claret. ■ Al terme de Sencelles, situada entre Son Roig i Son Verd. (M)

BARBERÍ SANTCELONI, JOSEP (Palma 1766 - 1826) Orador, historiador i crític literari. Doctor en teologia, fou beneficiat de la Seu de Mallorca i secretari del seu Capítol. Era amic de Gaspar Melchor de Jovellanos i de Jaime Villanueva, als quals ajudà en les seves investigacions. Escriví les biografies de Sor Clara Andreu (1807), Catalina Tomàs (1816) i la de Pere Burguny, titulada *Vida y martirio del siervo de Dios Pedro Burguny, natural de la Ciudad de Palma, capital de la isla de Mallorca, martirizado en Argel día 30 de Agosto de 1.654*, perquè ell era postulador de la seva causa de beatificació. Va tractar també la història de Mallorca i va esser cronista oficial del Regne. El 1820, exercí de revisor dels llibres prohibits per l'Església.

BARBETA, CAMP D'EN Rafal del terme de Campanet, situat entre Fangar, Gabellí Petit i Biniatró. En el s XVI tenia ja la seva denominació actual, derivada de la pertinença als Bennàsser —Barbeta—. Documentat també com a camp de Gabellí (1677), camp de Gaieta Gran (1863) i camp d'en Barberet (1950). D'unes 33 quarterades, tenia cases, alzinars, olivars i garroverars.

BARBEY, WILLIAM (Genthod, Suïssa 1842 - Chambésy, Suïssa 1914) Botànic. El 1882 publicà, amb Emile Burnat, *Notes sur un Voyage Botanique dans les Iles Baléares et dans la province de Valence (Espagne), Mai-Juin 1881*, amb interessants làmines que inclouen endemismes de Mallorca.

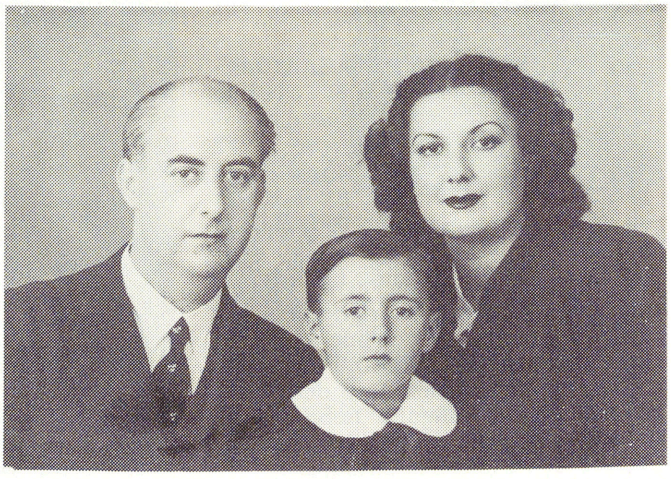

→ Rosa Barberan Rodríguez amb el seu marit Ferran Tous Lladó i el seu fill

ABREVIATURES

Il·lustracions

(AB)	Arxiu Fotogràfic Bestard
(ACA)	Arxiu de la Corona d'Aragó
(AV)	Antoni Vallespir Bonet
(AVC)	Arxiu Vila Coll
(CP)	Col·lecció Particular
(DCVB)	Diccionari Català Valencià Balear
(DGM)	Donald G Murray
(JM)	Joan Mayol Serra
(SV)	Arxiu Fotogràfic Sebastià Vidal

Text

(AB)	Antoni Bonner
(AM)	Antoni Marimon Riutort
(AMo)	Antònia Morey Tous
(AN)	Antoni Nadal Soler
(AO)	Antoni Oliver Campins
(BB)	Bartomeu Barceló Pons
(BE)	Bartomeu Ensenyat Estrany
(BF)	Bartomeu Font Obrador
(CA)	Catalina Aguiló Ribas
(DJ)	Domènec Jiménez Riutort
(DL)	Dolors Ladaira Bañares
(EP)	Emilià Pàez Cerví
(FB)	Francesc Bonafè Barceló
(GA)	Guillem Alomar Canyelles
(GEM)	Gran Enciclopèdia de Mallorca
(GLl)	Gabriel Llompart Moragues
(GOB)	Grup d'Ornitologia i Defensa de la Natura
(GS)	Gabriel Seguí Trobat
(IB)	Isabel Moll Blanes
(JC)	Josepa Canyelles Amengual
(JE)	Joan Estades de Montcaire
(JG)	Jordi Gayà Estelrich
(JM)	Joan Mayol Serra
(JR)	Josep Ramis Cabot
(JS)	Jaume Serra Barceló
(JnC)	Joan Canyelles Vich
(JnM)	Joan Miralles Montserrat
(LM)	Lourdes Mazaira Cabana-Verdes
(LlA)	Llorenç Alzina Rosselló
(LlM)	Lleonard Muntaner Mariano
(LlP)	Llorenç Pérez Martínez
(M)	Josep Mascaró Passarius
(MA)	Miquel Alenyar Fuster
(MC)	Mateu Colom Palmer
(MD)	Miquel Dolç i Dolç
(MM)	Miquel Massutí Oliver
(MR)	Magdalena Riera Frau
(MT)	Miquel Trias Gusó
(MaR)	Manuel Ripoll Billon
(PC)	Pere Carles Arnaiz
(QC)	Quinito Caldentey Salaverri
(RP)	Romà Pinya Homs
(RS)	Ramon Sampol Isern

RECERCA, REDACCIÓ I IL·LUSTRACIÓ D'AQUEST VOLUM

Adrover Barceló, Gabriel
Aguiló Ribas, Catalina
Aguiló Sureda, Ferran
Alcover González, Rafel
Alcover Thomàs, Antoni
Alenyar Fuster, Miquel
Alomar Canyelles, Guillem
Alzina Rosselló, Llorenç
Amengual Batle, Josep
Anckermann Alomar, Joan Josep
Arbona Pizà, Miquel
Arxiu de la Corona d'Aragó
Arxiu de l'Ajuntament de Palma
Arxiu del Regne de Mallorca
Arxiu Diocesà
Arxiu Fotogràfic Andreu Muntaner Darder
Arxiu Fotogràfic Baleares
Arxiu Fotogràfic Bestard
Arxiu Fotogràfic Josep Vila Coll
Arxiu Fotogràfic Sebastià Vidal
Arxiu Fotogràfic Última Hora
Ballester Moragues, Alexandre
Bennàssar Vicens, Antoni
Barceló Bover, Gabriel
Barceló Pons, Bartomeu
Bernat Roca, Margalida
Bestard Mas, Andreu
Biblioteca Balear de la Real
Biblioteca Bartomeu March
Biblioteca de Cultura Artesana del CIM
Biblioteca Municipal de Palma
Biblioteca Pública de Mallorca
Bonafè Barceló, Francesc
Bonet Gelabert, Joan
Bonner, Antoni
Bonnín Aguiló, Pere
Bosch Juan, Carme
Bota Totxo, Miquel
Bru Bou, Roser
Bruno Vidal, Maria Antònia
Buchens Adrover, Paulí
Caldentey Salaverri, Joaquim
Canet Font, Ramon
Cano Darder, Ferran
Cañellas Vich, Joan
Cantarellas Camps, Catalina
Canyelles Amengual, Josepa
Capellà Fornès, Llorenç
Capó Juan, Josep
Carlos Arnaiz, Pere
Cateura Bennàsser, Pau
Centre de Recerca i Documentació Musical
Cerdà Juan, Damià
Cerdà Salas, Miquel
Cladera i Cladera, Jaume
Coll Tomàs, Baltasar
Colom Palmer, Mateu
Comas Barceló, Pere
Contestí Sastre d'Estacahar, Damià
Dolç i Dolç, Miquel
Duran Pastor, Miquel
Ensenyat Estrany, Bartomeu
Estades de Montcaire, Joan Antoni
Ferrà Moragues, Joan Miquel
Ferrà Ponç, Damià
Ferrer Massanet, Rafel
Fiol Mateu, Gabriel
Font Cirer, Miquel
Font Obrador, Bartomeu
Frontera Pascual, Guillem
Fullana Puigserver, Pere
Gallardo Galindo, Marisa
Galmés Riera, Antoni
Garrido Torres, Carles
Gayà Estelrich, Jordi
Gayà Sitjar, Miquel
Genovart Darder, Bàrbara
Gili Ferrer, Antoni
Ginard Bujosa, Antoni
Ginard Ferrer, Pere
Grup d'Ornitologia i Defensa de la Natura
Gonzàlez Orozco, Ignasi
Gual Frau, Joana
Janer Manila, Gabriel
Jaume Nigorra, Joan
Jiménez Muntaner, Jaume
Jiménez Riutord, Domènec
Jover Arbona, Catalina
Juan Vidal, Josep
Jurado Gallardo, Jesús
Ladaria Bañares, Dolors
Lange, Maxi
Le-Senne Pascual, Aina
Llabrés Ramis, Joan
Llompart de la Peña, Josep Maria
Llompart Moragues, Gabriel

Llull Alemany, Pau
López Llull, Joan
Lozano Ruiz, Antoni
Magraner Marcús, Margalida
Marcús Llabrés, Maria Jesús
Marimon Riutort, Antoni
Marquès Le-Senne, Joan
Mascaró Passarius, Josep
Massot Muntaner, Josep
Massutí Oliver, Miquel
Mas Vives, Joan
Mateu Mairata, Gabriel
Mayol Serra, Joan
Mazaira Cabana-Verdes, Lourdes
Melià Pericàs, Josep
Merino Santisteban, Josep
Mestre Salas de la Cabaña, Antoni
Miralles Montserrat, Joan
Moll Blanes, Isabel
Moll Marquès, Aina
Moll Marquès, Francesc
Moll Marquès, Nina
Moll Ribas, Catalina
Montaner Alonso, Pere de
Montserrat Domingo, Tomàs
Morey Carbonell, Baltasar
Morey Porcel, Guillem
Morey Tous, Antònia
Morro Marcé, Mateu
Mulet Gutiérrez, Maria Josepa
Muntaner Darder, Andreu
Muntaner Mariano, Lleonard
Museu de Mallorca
Mut Calafat, Antoni
Nadal Soler, Antoni
Oliver Campins, Antoni
Oliver Fuster, Joan —Maneu—
Oliver López-Guarch, Cristina
Oliver Montserrat, Antoni
Oliver i Oliver, Jaume
Páez Cervi, Emilià
Palou Sampol, Joana Maria
Pascual Pont, Miquel
Perelló Paradelo, Rafel
Pérez Martínez, Llorenç
Pericàs Bueno, Miquel
Pinya Bonnín, Josep
Pinya Homs, Romà
Pizà Rosselló, Gaspar
Planas Sanmartí, Jacint
Pomar Vidal, Lluís
Pons i Pons, Damià
Porcel Pujol, Baltasar
Quetglas Ferrer, Pere
Ramis Cabot, Josep
Ramis Puigròs, Andreu
Reinés Villalonga, Pau
Riera Ferrer, Joan Josep
Riera Frau, Magdalena
Riera Vayreda, Francesc
Ripoll Arbós, Lluís
Ripoll Billon, Manel
Roig Adrover, Miquel
Roldán Sierra, Faust
Rosselló Bordoy, Guillem
Rosselló Lliteres, Joan
Rullan Salamanca, Onofre
Salvà Picó, Xavier
Sampol Isern, Ramon
Sampol Pericàs, Gabriel
Sastre Arrom, Vicenç
Seguí Trobat, Gabriel
Segura Salado, Josep Maria
Serra Barceló, Jaume
Serra Bauzà, Antoni
Serra Bauzà, Pere Antoni
Serra Busquets, Sebastià
Serra Fito, Catalina
Serra Magraner, Miquel
Simó Roca, Carme
Sureda Trujillo, Joana Maria
Tarragó Azcoaga, Antoni
Terrassa Barceló, Josepa
Tomàs Montserrat, Josep
Torrandell Beltran, Bernat
Torres Garau, Joan
Tous Prades, Josep Carles
Trias Gusó, Miquel
Trias Mercant, Sebastià
Vallespir Bonet, Antoni
Valcaneras Nebot, Lluís
Vidal Bibiloni, Joan
Vidal Martínez, Alexandre
Villalonga de Cantos, Príam
Xamena Fiol, Pere

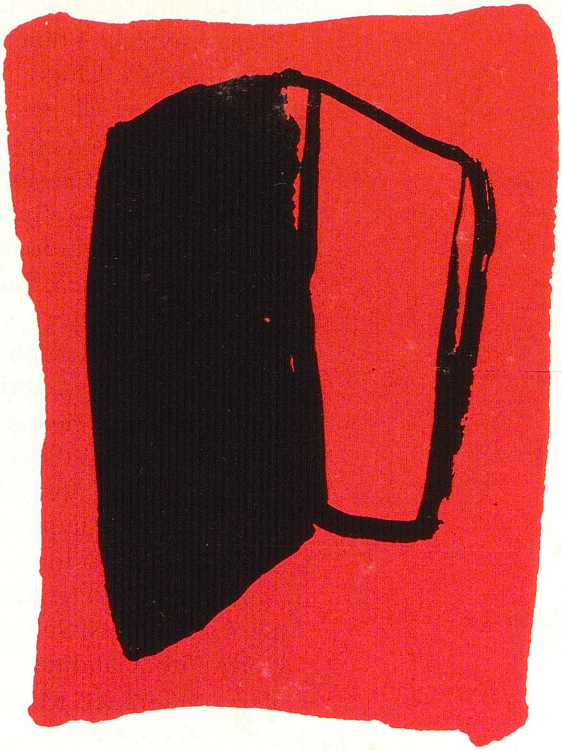

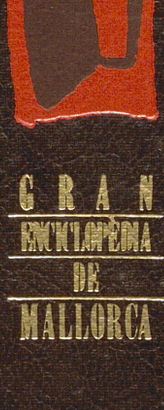

GRAN

ENCICLOPÈDIA

DE

MALLORCA

1

A-

BARBE